IOANNIS COLUMBI MANUASCENSIS E SOCIETATE IESU, OPUSCULA...

Jean Columbi

7
1-1
36
M
9
17 M
1

IOANNIS COLVMBI MANVASCENSIS

E SOCIETATE IESV,

OPVSCVLA VARIA HISTORICA;

QVORVM

INDEX EST IN PAGINA SEQVENTE.

Nunc Primum in lucem Prodit.

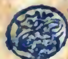

LVGDVNI,
Ex Typogr. MATTHÆI LIBERAL
in viâ Mercatoriâ.

M. DC. LXXIV.

CVM APPROBAT. ET PERMISSV SVPERIORVM.

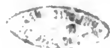

INDEX OPVSCVLORVM, quæ in hoc volumine continentur.

EGO

EGo IOANNES PLATIERE Prouincialis Societatis IESV in Prouincia Lugdunensi, factâ mihi potestate à Patre nostro Ioanne Paulo Oliua Præposito Generali, concedo vt Liber, cui titulus est, *Ioannis Columbi Manuascensis è Societate Iesu Opuscula Varia*; à tribus nostræ Societatis Censoribus approbatus, mandetur typis.

IOANNES PLATIERE.

APPROBATIONES.

EGo Doctor Sorbonæ & Ecclesiæ Lugdunensis Theologus testor me Perlegisse Librum cui titulus est *Ioannis Columbi Manuascensis Soc. Iesu opuscula Varia.* In quo nihil contra fidem nihilque bonis moribus contrarium cum reppererim, existimo illum meritò imprimi posse.

ARROY.

OPuscula varia R. P. Columbia Mnuascensis Societatis IESV accuratè perlegi, in quibus multa lectu digna reperij, nihilque quod fidei, aut bonis moribus aduersetur: ideo prælo digna iudicaui Ego infrà Scriptus Doctor Theologus facultatis Parisiensis, die Aprilis septimâ, Lugduni in Carmelo nostro.

F. VIAL.

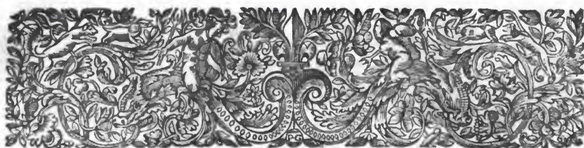

REVERENDISSIMO PRÆSVLI

D. IOANNI PEGON, PRIORI CARTVSIÆ,

ET VNIVERSI ORDINIS CARTVSIANI Moderatori Generali.

IOANNES COLVMBI, è Societate IESV.

I ad alium, quàm ad te, Reuerendißime Præsul, id qualecunque est Libri afferrem, esset profectò quod adderem causas, quæ me ad scribendum impulissent. Nunc tu vnus omnium maximè, pro tui Ordinis principatu, nosti viro è Societate Iesu tuorum Cartusianorum res, non minùs quàm suas, esse caras debere, pro perpetuis eorum in nos meritis. Fuit non ita pridem, qui mandaret literis celeberrimum illud Parisiense prodigium, quod S. Brunonem, & socios in eremum adegit, fabulam esse ab hominibus otiosis post annum millesimum quadringentesimum excogitatam, quam B. Antoninus asseruerit in historiam; atque vniuersos ex eo tempore Cartusianos rem ab ipso auidè accepisse, vt illustriora sui Ordinis initia facerent. Aduertit animos omnium, qui pietatem amant, res inaudita; & sapientes viri infremuere ad contumeliam in Cartusianorum (quem, & quàm sanctum!) Ordinem. Ego autem contendo eum falsa, vt moderatè loquar, scripsisse, prodigiumque illud, quod singulis, non à B. Antonino, quemadmodum illi placuit dicere, sed à S. Brunone, sæculis, viri sapientia virtuteque summi, & voce, & scriptis libris tradiderunt, doceo certum ac peruulgatum fuisse annis (vt superiora sæcula non referam) centum, ante B. Antonini mortem. Sed insigni illi contumeliæ, pro sua acerbitate, & profectò grauißima est, contumeliam non repono; vt enim vtar verbis Nysseni oratione 12. aduersus Eunomium, viro seni, & ad veritatem intento, non leuis ad condemnationem causa est, aduersario maledicta sua regerere. *Certè ea fuerunt vestrûm omnium erga nos ab initiis nostris merita, vt non fraternus, sed*

(vt dicam quod ſentio) paternus amor, maiora ſanctioraque non ſuadeat. Ignoti, tum, vt in ceterarum ortu rerum fit, vulgò eramus, atque ſi quid illuſtris & præclari aliquando emicabat, quod in liberis, qui non multis antè annis ſunt nati, laudant parentes, lætaque & clara prodit indoles, illud vitio generis humani creabat fere magis aduerſarios, quàm fautores. Vos, ſi non vni, vnâ tamen vniuerſi mente, adamaſtis per illa tempora, iuuiſtis, fouiſtiſque ſincero ac certo animo. Et vt tum cœperatis, ita conſequentibus temporibus perſtitiſtis, nuncque etiam perduratis, in verâ firmâque noſtrûm omnium beneuolentiâ. Singulis quidem ac vniuerſis, ſed in primis tibi, Optime Præſulum, eam & ſinguli, & vniuerſi debemus. Scilicet à capite promanat in vniuerſa vis membra, quæ per ipſa educit quodcunque operis ab iis proficiſcitur. Atque hoc vnum ex illis eſt, quæ Societati noſtræ gratulor, & in argumentis Dei erga nos amoris non vltimum repono, placuiſſe ex quo cœpimus ad hanc vſque diem, placereque etiam nunc vobis, in illa ſolitudine, illo ſilentio, illo rerum huius vitæ vniuerſarum contemptu, illo æſtu diuini amoris, & noſtra, & nos, quibus & loco, & omni vita prorſus diuerſis, perpetuus eſt in mediis non vrbibus & pagis, ſed mortalium ſeu turbis, ſeu congreſsibus, cum idololatria, hæreſi, vitio, ignorantia, pro re & loco, conflictus & labor. Vtinam placeat tibi meus quoque hic Liber, quem Guigoni, & Baſilio, aliiſque Priorum Cartuſiæ antiquiſsimis, non imparem, commendat rerum diuinarum ſingulare ſtudium, attenta conſuetudinum & ſtatutorum per vniuerſum Ordinem cura, omnéque virtutum tanto faſtigio dignarum genus. Profectò debebam eum tuæ in nos eximiæ beneuolentiæ.

AVCTOR

AVCTOR LECTORI.

REM ſuperioribus ſæculis inauditam noſtrum vidit, & ad illam obſtupuit. Cartuſiani, & totius Eccleſiæ, & ſingulorum de Eccleſiâ virorum communiſſimo conſenſu, ſincera, veritatis amans, & ſancta natio, ab erudito viro dicti ſunt ignoraſſe vniuerſi, ad illud vſque temporis, quo B. Antoninus ſcripſit, S.Brunonem parentem, eiuſque ſocios majores ſuos, adactos fuiſſe in Cartuſiam, feralibus hominis Lutetiæ Pariſiorum rediuiui vocibus, qui cùm ante mortem haberetur ab omnibus probus, aſſeruit ſe accuſatum, iudicatum, damnatum à Deo: & quod toto orbe de hoc viro docent voce, ſcriptis libris, penicillo, ſcalpro, id à ſancto illo Antiſtite accepiſſe. Eſt quidem quòd miremur ſapienti viro veniſſe in mentem dicere Cartuſianos ſuum hoc aliunde, quàm ſuâ domo allatum tradere: ſed quod addit omni admirabilitate ſuperius, huiuſmodi eſt, vt omnium qui pietatem, æquitatem, & omne virtutum genus amant, defigat animos. Vult prodigium iſtud Pariſienſe fabulam eſſe, ab otioſis hominibus poſt annum milleſimum quadringenteſimum excogitatam, quæ à S. Antonino, viro quidem integro vitæ, ſed plurium inaccurato rerum, aſſerta ſit in hiſtoriam; & cùm iam hiſtoriæ ſpeciem ac nomen haberet, auidè acceptam à Cartuſianis, qui in ipſam *non altiùs inquiſiuerint, veriti fortaſſe, ne ſi qua ſcribebant, ex origine & vetuſtis ſcriptoribus cenſerent, ea fere omnia ſcribere deſiſterent. Credidiſſent non ſatis illuſtrem Brunonis hiſtoriam, quæ iam euentu illo horribili careret.* Turpis & contumelioſa calumnia! certè non potuit grauior in ſanctiſſimos viros conijci. Ipſa facit, vt doleam ea nos in tempora deueniſſe, quibus literariæ concertationes, nobiliſſimi eruditarum mentium liberi, contumeliis & maledictis fœdiſſimè conſpurcentur, quibus pro origine ſuâ omnis cultus, iſque clarus & illuſtris debebatur. Vir eruditus quod voluit egerit: mihi ad illa quæ ſcripſit reſpondenti, certum eſt abſtinere ab omni contumeliâ. Hoc te moneo, Mi Lector, Rem de qua incumbit diſputatio, ſpectare animus eſt; non virum, cum quo diſſertationem inſtituo. Chryſoſtomum ſequor, qui homiliâ vndecimâ in epiſtolam ad Coloſſenſes ita præcipit: *Ne voces Græcum*, ſeu Gentilem, *impurum & impium, neque illum vituperes: ſed ſi de eorum dogmate rogatus fueris, reſponde quòd ſit impurum & impium.* Scilicet, vt idem ipſe pronuntiat homil. 11. in epiſtolam ad Hebræos. *Grauis res eſt contumelia.* Sapienter igitur Hilarius canone 4. in Matthæum ad illa Chriſti verba, *Qui fatuum dixerit, reus erit gehennæ ignis*, docet his verbis: *Piaculi magni periculum eſt, quem ſalem Deus nuncupauerit, eum contumelia infatuati ſenſus laceſſere; & ſtultorum intelligentiam ſalientem, ſtulta intelligentia exaſperare maledicto.*

IOannes Launoy in dissertatione, de verâ causâ secessus S.Brunonis in eremum, auctâ & tertiùm editâ, scripsit sequentia. *Primus omnium qui non ita pridem inuectam de triplici doctoris* Parisiensis *anastasi, & huius appendice*, secessu scilicet S.Brunonis in eremum, *narrationem literis mandauit, ni fallor, Lugduni post annum* 1420. *Ioannes Gerson Parisiensis Cancellarius occurrit.*

Verùm

Ante Ioannem Gersonem eam hominis anastasim,& ex ipsa secessum Brunonis in eremum, tradiderant Chronologus Priorum Cartusiæ anno incerto inter 1383. & 1391. Guilelmus de Elbura seu de Yporegia libro de origine & veritate perfectæ religionis anno 1313. Cartusianus Maioreuensis chartâ de exordio Ordinis Cartusiensis anno 1298. Scriptor de narratione historiæ inchoationis & promotionis Ordinis Cartusiensis sub annum 1150. & à morte S.Brunonis 49.aut circiter.

Demum igitur Henricus de Kalkar

In libro de Ordine Cartusiano ita optimo iure scripsit anno 1398. *De illo quatriduano mortuo, qui factis pro se vna die funeralibus, secunda die sepeliendus ad iustum se Dei iudicium vocatum, tertia iudicatum, quarta clamauit damnatum, prout hoc apud Cartusienses communiter*, à S.Brunone ad Ioannem vsque Gersonem, *videtur scriptum*, &c.

DISSERTATIO
DE CARTVSIANORVM INITIIS,
SEV
QVOD BRVNO ADACTVS FVERIT IN EREMVM VOCIBVS HOMINIS REDIVIVI PARISIIS,
QVI SE ACCVSATVM, IVDICATVM, damnatum, exclamabat;

Ad clarissimum virum IOSEPHVM PIOLLAM, in Senescallia Forcalquerij Consiliarium Regium.

EI tuus à puero amor, VIR CLARISSIME, postulabat 1
quidem à pluribus annis vt ad te aliquid scriberem, quò ceteris mortalibus, atque etiam (si quid me mortuo meum viueret) posteris, testarer ei me respondisse: sed alia aliis temporibus fecerunt, vt, quod maximè auebam, exequi non potuerim. Nunc quando grauis senecta vrget, sextusque ac septuagesimus ætatis annus admonet mortem in propinquo esse, placet rem non vltrà differre. Et opus quod super Cartusianorum initiis ordior suadet facere. Vt enim aliàs, cùm de Manuasca vrbe tribus agebam libris, occurrit Guilelmus Piolla, à quo repetis tuum genus; ita nunc Cartusianorum originem censenti, sese statim obtulit Petrus Piolla: clari ambo, ambo illustres viri. Illum scientia iuris inclytum, tabulæ Manuascenses anni millesimi trecentesimi sexagesimi septimi docent genere nobilem fuisse, vt aduertebam libro 1. Manuascæ numero sexagesimo nono. Hunc sapientia, & virtutis omne genus, apud Cartusianos extulit. Vbi natus fuerit, vbi sancto illo in Ordine iterum Christo, vt ita loquar, post baptismum genitus, vbi mortuus, non inuenio. Bis Prior fuit in Monasterio Papiensi, primùm anno millesimo 2
quadringentesimo nonagesimo quarto & tribus sequentibus, secundùm ab anno millesimo quingentesimo secundo vsque ad duodecimum eiusdem sæculi, quo mortuus est, die decima quinta mensis Octobris. Visitator etiam fuit Lombardiæ anno tertio & quingentesimo vsque ad mortem; quem magistratum cùm gereret, *præstantem sapientiâ & omni virtutum culmine* fuisse tradidit Zacharias Benedictus in vitâ S. Brunonis metro scripta. An, vt Guilelmus, fuerit de tua gente, non possum dicere. Si natus est in Prouinciâ nostrâ, si parentes eius in Prouinciâ nostrâ nati sunt, potuerunt tamen (quod de pluribus aliis legimus) illam adire partem Italiæ, in quâ Cartusianum

magnâ suâ laude professus est. Et illam, & alias, non pauci Prouinciales, ex eo maximè tempore adierunt, quo Robertus Comes noster ad Neapolitanum regnum adiunxit comitatum Pedemontij. Igitur Gerardus de Simiana etiam tum fuit *Miles Generalis, & Prior*, id est Præfectus *Ferrariæ*, vt lego in donatione castrorum à Comitibus S. Martini & Castrimontis Roberto eidem. Verùm hæc satis. Accedamus ad Cartusianorum initia.

3 Cartusia locus est asper ac deuius in præaltis Delphinatus ad Sabaudiam montibus, cis Isaram fluuium decimo aut vndecimo à Gratianopoli lapide. In ea Bruno eremitarum toto orbe Christiano illustrissimorum auctor, sibi & sociis, Hugone Gratianopolitano Episcopo ducente, sedes posuit anno quarto & octogesimo supra millesimum. Ipse Coloniæ Agrippinensium natus, cùm euasisset in virum scientiâ & virtute clarissimum, adeptus fuerat canonicatum & sacrarum literarum in Ecclesia magisterium Remis auctore Sigiberto; aut potiùs Ecclesiæ Remensis magisterium, ex Hugone Episcopo tum Diensi, & canonicatum in patria, vt tradit Manasses Remensis eo tempore Archiepiscopus. Socij erant omnino sex: è clero quatuor, Lauduinus, Stephani duo, Hugo; laici duo, Andreas, & Garinus. Istorum amborum sola nomina ad me peruenerunt. Ex illis quatuor Hugo vnus sacerdotali Ordine initiatus fuerat; à ceteris igitur sociis cognominabatur Sacerdos. Vterque Stephanus professus fuerat canonicum S.Rufi; alter Viuariensium Burgi natus, Diæ Vocontiorum alter. Lauduinus vir apprime doctus Lucam Hetruriæ habebat patriam. Omnes domum è loci, in quo posita erat, estque etiam nunc, nomine; & post ipsos vniuersi, ad nostra vsque tempora mortales, appellauerunt Cartusiam.

4 Quæ res fecit, vt viri septem & patria, & vitæ institutis vehementer diuersi, inter se cogitarent vno & eodem tempore de tesquis auiis & confragosis, maximè cùm ex illis duo censerentur in canonicorum Sanrufensium Ordine, qui ante annos quadraginta, & quod excurrit, inuentus, recentem ab Arnoldo, Odilone, Pontio, & Durando presbyteris, Auenione auctoribus, sanctitatem spirabat; & alij duo scientiâ, quæ hominum seu frequentiam, seu congressum amat, præpollerent? Grauissima profectò. Vt ab ipsis Cartusianis, Brunonis scilicet ac sociorum successoribus, accepi, ita referam. Vir doctrinæ, & integritatis nomine inclytus, cuius funus curabatur Parisiis, funestis vocibus repentè exclamauit è feretro, se accusatum, iudicatum, damnatum. Bruno ac socij exclamantem audiebant, & ad miserabile feraléque obstupuere prodigium. Cùm autem sibi redditi aliquando denique disquirerent, qua seu vi, seu arte, homo sapientia & grauitate ad speciem integrâ sanctâque, non mediocriter ornatus, à virtute ad vitium deflexisset, non aliud inuenerunt, quàm factum esse, vt qui vir ab omni virtutum genere videbatur ex se instructus, primùm à probitatis via quam diu tenuisset, sensim ex mortalium congressu & societate deflexerit, deinde arrepente illecebrosa corporearum rerum specie, totumque occupante, omnino auersus à Deo abierit in præceps. In id igitur conuenerunt, vt quando vir eâ celebritate nominis spectandus, non occulta flagitia, non à Deo iudice æternam inferis damnationem effugisset, sibi ducerent longissimè recedendum ab vniuersis mortalibus; cùm non Parisiis amplissimâ & frequentissimâ ciuitate, sed in aliis etiam siue vrbibus, siue pagis, modicis

quoque

quoque ac tenuibus, eſſent feminæ, eſſent viri, qui oculis, vultu, totóque habitu corporis, voce etiam ſermonéque afflarent ſcelera, in aliorúmque mortalium animos altè demitterent. Neque iniuriâ in id conuenerunt, nam triſtes ac horrendæ illius hominis è feretro voces, noſtris quoque poſt ſexcentos fere annos temporibus, cùm leguntur in libris, non dubio perfundunt horrore, & ab omni crimine vehementer deterrent illos etiam mortales, vt præfidentes animis ac duri ſint, qui aſſueuerunt ſceleribus. Rem quæ Brunonem & ſocios ad eremum adegit, hanc eſſe tradit celeberrimus ille de vita & rebus geſtis ſanctorum virorum ſcriptor Laurentius Surius, tradit Petrus Sutor, tradit Petrus Bloëmenuenna, tradit Petrus Dorlandus, tradit Theodorus Petræus, tradunt denique magno conſenſu omnes Cartuſiani, qui de parentis Brunonis vitâ vniuersâ fusè ſcripſerunt poſt Franciſcum de Puteo, quem, quoniam fuit Prior Cartuſiæ, cùm affero, videor mihi afferre ipſum Ordinem vniuerſum.

Hîc ego quidem vnum ſatis mirari non poſſum. Vir abs dubio eruditus, in 5
diſſertatione de vera cauſa ſeceſſus S. Brunonis in eremum auctâ, & tertiùm editâ negat fidem, pluribuſque cõtendit, negandam eſſe omnibus iſtis ſcriptoribus, quibus, cùm de re domeſticâ, ſuíque Ordinis initiis, proloquuti fuerint, inconcuſſam habuerant ceteri, vſque ad ipſum, mortales; neque ſeu prodigium hominis ſe accuſatum, iudicatum, damnatum feraliter, vitâ corpori redditâ, exclamantis è feretro, ſeu ex eo prodigio ſeceſſum Brunonis in eremum, inficiari quiſquam auſus fuerat, ne oblocutor quidem ille, qui apud Sutorem ſingula Cartuſianorum conuellere ſuſceperat. Vt autem nihil afferre non videatur, cur vnus ad hanc vſque diem inuentus fuerit, qui ſingulari libro fidem denegaret, multiſque denegandam doceret, ſapientiſſimis atque ſanctiſſimis ſcriptoribus, aſſeuerat Cartuſianos non ſemper iſta ſenſiſſe. Recentiores paginâ 46. diſtinguit à vetuſtioribus. Ait hos ipſa prorſus ignoraſſe, ſcilicet inaudita, neque dum excogitata: illos non accepiſſe (vt ad faciendam fidem par erat) à Brunone, aut Brunonis ſociis, vel eorum diſcipulis, ſed ab Antonino, qui nono & quinquageſimo anno poſt milleſimum quadringenteſimum mortuus eſt. Atque cùm Antoninus vulgò & non iniuriâ, habeatur minimè accuratus plurimarum rerum, non ſatis idoneum teſtem eſſe geſtarum annis ante ipſum pluribus ſupra trecentos (& ſunt grauiſſimæ) quas primus retulerit. Gerſo quidem antiquior Antonino, & illorum quæ recitat attentus, ac omnino accuratus, eas affert, ſed, vt loquitur Aduerſarius, non tamen aſſerit pro ſuâ prudentiâ, docetque *dici*; & proinde tradit ex fama, *cui nomen incerti eſt*, quemadmodum Tertullianus monuit. Addit non Cartuſianos tantùm vetuſtiores, verùm ceteros etiam Gerſonem ante ac Antoninum ſcriptores, iſta prorſus ignoraſſe. Atque, vt id confirmet, affert nouem & viginti, qui de Cartuſianorum aut origine, aut inſtitutis, aut moribus quidem olim ſcripſere, hæc tamen ambo tacuerunt *pertinaci ſilentio, quod negationi par eſſe* autumat. Igitur paginâ 104. acerbiſſimè pronuntiat in Franciſcum à puteo, Petrum Sutorem, Laurentium Surium, & alios è Cartuſianis, quos vocauit recentiores, *in rem ipſam non altiùs Antonino inquiſiuiſſe, veritos fortaſſe, ne ſi quæ ſcribebant, ex origine & vetuſtis ſcriptoribus cenſerent, ea fere omnia ſcribere deſiſterent. Credidiſſent non ſatis illuſtrem Brunononis hiſtoriam, quæ iam euentu illo horribili careret.* Quis expectaſſet iſta ab 6
erudito

erudito & sapiente viro in dissertatione literaria, quæ è triuio accepta videntur, & de homulis omnis scelere perditis non facilè cogitamus? Certè mihi venit in mentem mirari, quid factum sit, vt, cùm videret Aduersarius Cartusianos scriptores, non, ante annum millesimum quingentesimum, publicis mandasse literis secessum Brunonis in Cartusiam ex prodigio Parisiensi, non cogitauerit accepisse ab alio quàm ab Antonino, cuius & nimiam in credendo facilitatem ignorare, &, vt ea facilitas non esset vulgò nota, recentius pro rei antiquitate testimonium probare non poterant. Volo non legisse, quod afferebant, prodigium, in nouem & viginti à Brunone ad Gersonem vsque & Antoninum scriptoribus, anne igitur continuò debuit cogitare Cartusianos in nullo alio legisse? anne debuit asserere neminem per illos à Brunone ad Gersonem vsque trecentos annos, edidisse literis? Vniuersosne euoluit ille, qui per Galliam, Germaniam, Italiam, Hispaniam, Britanniam (quid enim ceteras Europæ partes afferam?) typis editi sunt? Vt autem Cartusiani faterentur rogati, Antoninũ esse illum ex scriptoribus in publicam lucem emissis vnum, in cuius codice hunc è prodigio secessum inuenissent, ergone debuit, aut etiam potuit, eruditarum literarum gnarus, non asserere, sed suspicari illos, neque in libris manu solâ scriptis legisse, cùm ipse seu Chronologum S. Martini Turonensis, seu Robertum de Corceon, euoluerit ineditos typis? cur eò cogitatione non deuênit, Cartusianos etiam legisse vnum quem antiquissimum rei, quam afferebant, auctorem, sola scriptum manu? Vtcunque autem hæc æstimauerit, procul dubio poterat Antonini sanctitatem meritis efferre præconiis, atque asserere tot & tantos è Cartusianis scriptores, qui vitâ integerrimi ipsi erant, eò illâ adductos fuisse, vt ipsi de re totâ crederent. Sed huic viro visum est (quid enim agam conuitiis?) ita loqui. Certè videtur abstinere debuisse omni contumeliâ, quam quia & multiplicem, & grauissimam, in viros innocentissimos, non prouocatus coniecit, non vniuersorum siue scriptorum, siue regularium Ordinum, sed Ecclesiæ, depelli multùm interest. Excutiamus singulas eius partes, & videamus quàm vehementer aduersentur veritati: postea docebimus non esse quòd miremur nouem & viginti scriptores, quorum & numero, & antiquitate exultat Aduersarius & triumphat, ea non posuisse in suis libris, quæ à Cartusianis ipsis accepimus; & Franciscum à puteo, Petrum Sutorem, Laurentium Surium, ac cæteros librorum de vitâ S. Brunonis auctores, qui ab illo per contumeliam recentiores appellati sunt, rem hanc omnem accepisse, non ab Antonino, vt vnus ipse non semel exprobrat, sed ab antiquioribus Cartusianis, vt par erat, Brunone scilicet, aut Brunonis sociis, sociorũve discipulis, qui tum seu scripto, seu voce tradiderint, cùm sua nonnulli alij primùm seu scripto, seu voce tradiderunt, quibus vniuersi mortales fidem habent. Non tamen Aduersarium, vt Nazianzeni verbis vtar oratione 32. *contumeliis & conuitiis insequemur, quemadmodum ipse* Cartusianos *insecutus est, non cum re de qua dicendum erat, sed cum loquente confligens, ac rationum & argumentorum infirmitatem maledictis obtegens, non aliter ac sepias atramentum ante se vomere aiunt, vt piscatores effugiant.* Scilicet Nysseno teste oratione 12. in Eunomium, *Contumelia est insania, & animi sanâ ratione vitiati infortunium.*

7 Ante omnia vnum tacere non possum. Cùm Aduersarius libro suo titulum hunc præfixisset, *De verâ causâ secessûs S. Brunonis in eremum dissertatio*, adiunxit

adiunxit sequentia, seu *Defensa Romani breuiarij correctio circa historiam S. Brunonis.* Cur ista adiunxit? Accipe ex eius epistola ad academiæ Parisiensis Cancellarium. *Fabulam*, inquit, rediuiui hominis è feretro se accusatum, iudicatum, damnatum exclamantis, *quæ ex incerto rumore prognata, fertur S. Brunonem in eremum pepulisse, Romanum breuiarium per aliquod tempus occupauit; sed postea in recensione breuiarij sublata est. Ego autem quia falsitas rei certò deprehensa est, rectè sublatam esse contendo, duobus contrà viris grauissimis oppugnantibus.* Probo ego titulum, ab Aduersario præfixum operi suo; additamentum tituli probare non possum; &, vt fatear quod est, cur ipse probauerit non video. Profectò est, quæ dicitur, dissertatio de verâ causâ secessûs S. Brunonis in eremum, totóque libro ea magnis animis instituitur: defensio censorum Romani breuiarij non est. Multa etiam damno in illis epistolæ ad academiæ
Parisiensis Cancellarium verbis. Fabulam vocat & primus, & vnus, quod 8
Cartusiani vniuersi (quid enim ceteros catholicos non necessariò memorem?) habent pro vero, & sanctè asseuerant. Ex incerto rumore prognatum, asserit, quod grauissimi & doctissimi viri tradiderunt ante incerti illius, quæ feruntur, rumoris initia. Falsi conuictum ait, & idcirco censoribus Romanis è breuiario sublatum, quod ipsi censores negant se damnasse falsitatis; &, quoniam falsum sit, se à breuiario sustulisse. Magis putabam veritatem prodigij Parisiensis, & ex eo secessûs Brunonis in eremum, colligi ex breuiario Romano. Nam qui vtramque hanc rem in illud intulerant, non potuerunt non existimare veram: qui autem ex ipso amouerunt, nunquam accusauêre falsi, & longè alias, plurésque cur ab eo sustulissent causas attulerunt: Ecclesiasticarum longitudinem lectionum; consuetudinem, quæ alioqui videretur, posse induci, incitamentorum mutationis morum à viris, qui religiosos Ordines inuenerunt, exhibitæ, in breuiarium inducendorum, aliaque id genus. Certè (etsi Aduersarius neget, quâ fide ipse viderit, aiens paginâ 175: *è lectionibus breuiarij Romani solummodo deletum, quidquid ad prodigium Parisiense spectabat*) iidem censores sustulerunt è breuiario, celeberrimam illam corporis & sanguinis Christi in Eucharistiâ professionem, à Brunone factâ sub mortem, quam nemo ita vecors erit vt sentiat idcirco deleuisse quòd falsa sit; qui enim Turre in Calabriâ morienti astiterant, scripserunt ad socios in Cartusia commorantes, & alios toto orbe monachos, moriturum, in hæc verba locutum esse, *Credo panem & vinum, quæ consecrantur in altari, esse post consecrationem verum corpus Domini nostri Iesu Christi; & verum sanguinem.* Denique Aduersarius asserit se *duobus viris grauissimis contrà oppugnantibus* contendere, quòd Romani censores rectè substulerint è breuiario illud Parisiense prodigium, & ex eo secessum Brunonis in eremum. Quis ad istas voces non obstupescat? legantur vtriusque viri opuscula, afferatur ex ipsis vel vna vox, quâ Romani Censores non damnentur, sed leuissimè arguantur, & confecta erit causa. Magna vi contendunt Brunonem & socios horrendo illo prodigio actos, venisse ad eremum Cartusiæ. Nihil afferunt aduersùs eos qui prodigium è breuiario sustulêre Romano; ipsorum potiùs verba recitant, quibus docent se id sustulisse, non quòd falsum sit, sed quòd præter debitum breuiarij historiis & lectionibus argumentum, solitámque breuitatem, inductum cuipiam videri non immeritò posset.

Igitur Aduersarius, vt video, ambitiosum Defensoris censorum breuiarij 9

Romani nomen sibi accepit, vt duos illos grauissimos viros, quos impetit, & refellere conatur, vocet in inuidiam sacerrimi facinoris. Debuit potiùs ipso se libri titulo dicere Cartusianorum accusatorem, cùm ob id vnum duos illos viros arguat & incuset, quòd rem à Cartusianis acceptam validissimè tueantur, Cartusianósque pro sincera veracitate, & singulari innocentiâ venerandos vniuersis mortalibus, accuset multorum in vno facinore criminum, velítque prodigium Parisiense, & ex eo secessum Brunonis in eremum, quæ fabulæ sint, venditare omni arte, vt vitam *Brunonis* parentis *illustriorem* faciant. Ne verò catholici omnes in ipsum, vt sanctissimi Ordinis importunum accusatorem inclament, asseuerat se de vetustioribus Cartusianis non dicere, qui rem, nondum scilicet excogitatam, ignorabant, sed de recentioribus, qui, vt loquitur paginâ 46. *hac in parte si rectè saperent, ex antiquioribus saperent.* Eamus per singula conuitia, & ostendamus coniecta esse per summam iniuriam in viros innocentissimos.

9 Principio asserit Franciscum de Puteo, Laurentium Surium, Petrum Bloëmenuennam, Petrum Sutorem, Petrum Dorlandum *in suos libros deriuâsse scripta* ab Antonino. Si ab ipso postulemus, vnde id acceperit; non inueniet quod reponat. Certè rei tantæ nullum laudat auctorem; & illi non profitentur se ab eo accepisse. Ioannes Gerso pluribus ante Antoninum annis eadem scipserat; cur non ait ab illo sua duxisse? verùm vt Gerso sit accuratior Antonino; Gersone tamen sanctior habetur Antoninus, & de illo in sanctorum canonem referendo tum agebatur, cùm Cartusiani occipiebant sua in lucem edere: vt video, igitur voluit Aduersarius non testium accurationem, & ex accuratione integritatem in re grauissimâ, sed sanctitatis nomen, quo ad inducendam falso prodigio fidem vterentur, placuisse Laurentio Surio, Petro Sutori, Petro Dorlando, Petro Bloënmenuennæ, & Francisco à Puteo etiam Priori Cartusiæ totiúsque Ordinis Generali, scientissimis rerum domesticarum & clarissimis scriptoribus. Hoc autem quis accredat dicenti? vt conuitio fidem faceret, non debuit id afferre, quod in hominem profligatum & omni scelere perditum conjicere vix audeat Aduersarius.

10 Deinde asserit illos ipsos scriptores Cartusianos *rem hanc non altiùs libris ab Antonino* scriptis inquisiuisse, impónitque igitur socordiam diligentissimis, ac pro integritate, & in omni vita accuratione studiosissimis scriptoribus. *Infidelitas* tamen *mater est pigritiæ*, vt docuit Cæsarius homilia 30. atque, vt alios taceam, Petrus Bloëmenuenna is cùm viueret fuit, vt socordiam nemo sobrius, qui ipsum nouerit, illi tribuat. Omnem vitam sine letali crimine attentus virtutis cultor peregit, & accuratus pietatis amator sæpiùs à Deo supra se raptus fuit. Huic innocentissimæ ac fermè cœlesti vitæ, non respondet Antonino & vni, & tum recentissimo de re vetustissimâ testi fides; anno enim millesimo quadringentesimo octogesimo nono Petrus ad Cartusianos accessit, atque trigesimo proinde post mortem Antonini. Præterea lego egisse Priorem suo in Ordine nouem annos supra viginti: Cartusiam ergo non semel adiit ad suorum generalem conuentum. Putas cùm de Brunonis parentis vitâ scribere cogitabat, non egisse cum ceteris Prioribus, & de aliis sancti viri præclaris facinoribus, & de secessu in eremum Cartusiæ; non excussisse, perlegisséque vniuersas de Brunone chartas antiquissimæ domus? Verùm

Verùm concedamus Aduersario non venisse in mentem Petri Bloemenuennæ ipsas perscrutari & euoluere, profectò Franciscus à puteo, cùm scribebat de secessu Brunonis & sociorum in eremum ex ferali illo Parisiis rediuiui hominis prodigio, non potuit non eas singulas, quæ de sui Ordinis initiis, & Brunonis ac sociorum accessu Cartusiam agunt, versare manibus, cùm res ferebat, legereque; & vniuersas pro sui muneris grauitate ac totius Ordinis principatu habebat in promptu. Certè non istas solùm, sed ceteras amplissimi tabularij, mortalium laboriosissimus annotauit manu sua; vniuersarum fecit indicem, veróque & facili digessit ordine; & præcipuas, cùm exscribi curasset, compegit in volumina omnino tria, quorum tertium de rebus toti Ordini communibus, igne periit anno millesimo sexcentesimo vndecimo. Quantus autem hic præsul fuerit, accipe à Petro Sutore lib.2.de vita Cartusiana tract.3. cap.7. *Iuris vtriusque doctor peritissimus erat*, inquit, *& tam diuinis, quàm humanis literis nobiliter doctus: ingenio subtilis, promptus consilio, rebus agendis aptus atque prouidus.* Ista animi decora non facilè potuerunt esse cum socordia, quæ illi ab Aduersario affingitur. Pergit Sutor. *Maioris Cartusiæ Prior domum S.Stephani, in qua noster princeps Bruno felix migrauit ad Christum, alienis manibus longissimo tempore occupatam recuperare studuit.* Iam existimo, qui domum istam à Cistercienſibus ad suos longo postliminio reuocauit, omnino debuisse ex veteribus chartis seu Cartusianis, seu, annuente Aragonio Cardinali abbate, Sanstephanensibus, docere cùm à Brunone erecta fuisset, deflexisse aliquando ab ipsius successoribus ad Cistercienses. Hoc autem nunquam potuit liquidò expedire, quin ex illis etiam demonstraret id olim fuisse temporis, cùm è Cartusia Bruno vocatus fuerit ab Vrbano secundo Pontifice, & Romanam pertæsus curiam illi eodem (vt tradit Chronologus Priorum Cartusiæ) iubente prætulerit eremum Calabriæ. Qui 13
ista omnia è veteribus excerpsit tabulis, potuítne non ab illis edoceri causas, quæ fecerunt vt principio Cartusiam in Gallia, deinde Turrem in Italia teneret, maximè cùm, vt adiungit idem Sutor, *ipsius diligentiâ Bruno quoque in sanctorum numerum per Apostolicam sedem repositus sit*, scilicet à Leone decimo, vtì docet Baronius in Martyrologio. Enimvero ita habet, vt quando agitur de seruis Dei in sanctorum virorum numerum referendis, non vltima quæstio sit de causis quæ ipsos ad mutationem morum impulerunt, diuinóque addixerunt cultui. Hic ergo vir, vt maximè voluisset, non potuit non altiùs Antonino inquirere de Brunonis in eremum secessûs vera causa, omnémque & perscrutari & callere, ac certis auctoribus, qui à Brunone, aut sociis, vel eorum discipulis acceptam perscripsissent, tradere posteris.

14 Non quæcumque tamen socordia est, quam Aduersarius, & aliis Cartusianorum scriptoribus, & Francisco à Puteo tribuit. Supina illa est, quæsita potiùs,& vehementer adamata, imò aliquid omni socordiâ maius & importunius. Vult *non altiùs Antonino inquisiuisse, veritos fortasse, ne si quæ scribebant, ex origine & vetustis scriptoribus censerent, ea pene omnia scribere desisterent*, vtpotè sicuti superiore paginâ loquebatur, *futilitatis plena.* Igitur grauissimè mentitos asserit; atque, vt impudentiùs mentirentur, auertisse oculos à veritate. Piget ista refellere, quæ mendiculorum potiùs turpissimam per compita contentionem sapiunt, quàm eruditi viri grauem & moderatam de re literaria dissertationem. Petrus Damiani in vita S. Mauri Episcopi Cæsenatis

 scitè

scitè scripsit sequentia. *Falsus testis Dei meritò dicitur, qui indiscretè eum laudare cupiens mentitur, & aduersus Deum proculdubio perhibet testimonium, quisquis in eius laude, peruersâ molitur arte commentum.* Tantùm abest vt *ab origine & vetustis scriptoribus rem censere noluerint*, annales quoque consuluerunt, quemadmodum Sutor monet lib. 1. tract. 2. cap. 2. Itaque pergit capite 3. ita scribere; *Fatemur ingenuè nullum doctoris nomen illius, qui vitæ redditus exclamauit* se accusatum, iudicatum, damnatum, *per nos allatum esse, quòd nullum sit literarum monimentis quod viderimus, proditum.* Istæne sunt scriptoris illius voces, qui noluerit *altiùs Antonino inquirere, & ex origine & vetustis scriptoribus censere?* Abs dubio & hic, & Surius, atque ceteri, & Franciscus de Puteo maximè, vniuersas & Cartusiæ, &, cùm se dabat occasio, aliarum domuum tabulas excussere, vt illustria quidem, sed vera tamen, de Brunone scriberent: nihilque posuerunt in libris suis, super causâ eius ad eremum secessus, aliud
15 ab eo, quod in maiorum suorum chartis inuenerant. Vt enim dicam quod censeo, sicut in aliis seu clericorum, seu monachorum Ordinibus factum legimus, non communi quidem vniuersorum, & (vti loquuntur) capitulari consilio, sed priuato singulorum sensu, vt nonnulli illustres viri sua ab domorum suorũ initiis mandarent literis, quæ neque ipsi in lucem ediderunt, neque voluerunt edi ab aliis: ita ego quidem non dubito, etsi nullis inueniam in chartis, fuisse nonnullos in principe Cartusianorum domo, aliisque saltem aliquibus ab illa ductis, qui vt, siue suæ, siue posterorum memoriæ consulerent, & alia pietati fouendæ apta, & ipsarum initia diligenter conscripserint, & quo seu numero, seu tempore, eas constituissent sapientes viri; tum qui, & quales ij fuissent, quibus acti causis ad ipsas constituendas descendissent, quibus seu opibus seu auspiciis rem egissent. Quod de Anglia docet Reynerus libro de apostolatu Benedictinorum in ea tract. 1. sect. 1. §. 19. *nullum monasterium fere antiquum extitisse*, cuius non fuerint *historiæ manuscriptæ: Omnium natales & origines consignauerunt, quo fundatore, quâ occasione, quo rege, quo episcopo cænobia fuerint erecta; seriem ipsorum abbatum à primo ad vltimum posuerunt:* hoc de ceteris toto orbe monasteriis abs dubio dicendum etiam est; neque video cur de Cartusianorum si non omnibus, certè præcipuis non asseramus. In illis vniuersis addit Raynerus fuisse *historiam monasterij*; seque perlegisse historias *Abindoniæ, Petroburgensis, Dunelmensis, Malmesberiensis, Augustinensis* demum *Cantuariæ.* Atque, vt ego quidem sentio, apud Cartusianos, hæc illa sunt, quæ Chronologus Priorum Cartusiæ appellauit chronica in præfatione his verbis, *licèt primi quinque Priores hîc inferiùs descripti in pluribus chronicis reperiantur.* Nam quæ alia cogitabis chronica, cùm de primis Cartusiæ Prioribus sermo est? Sunt inedita, quæ alij in aliis domibus Cartusiani, ante annum millesimum trecentesimum nonagesimum fecerant in suos vsus; eo enim anno,
16 aut circiter scribebat ille Chronologus. Ex istis aut Cartusiæ, aut aliarum domuum tabulis Sutorem (quid enim alios afferam?) accepisse, & hæc de quibus nunc sermo est, & alia plurima fateamur necesse est. Lib. 1. tract. 5. cap. 2. Sic loquitur. *Bruno curauit literas Apostolicas ad venerabilem Siguinum abbatem Casæ Dei mittendas, quibus mandabatur, vt Cartusianum montem ipsius discipulis intra dies triginta redderet. Quod abbas libenter effecit, & per publicum instrumentum magistro Landuino, ceterisque Brunonis alumnis, locum ipsum*

ipsum plenè restituit. Capite autem tertio habet sequentia. *Bruno, curiâ Vrbani
Pontificis salutatâ, eremum in Calabriæ finibus sitam adiit, vbi cum sociis, quorum alij
clerici, alij laici erant, sibi diuinitus adiunctis, eremiticam vitam plantare feruenter
studuit.* Demum capite quarto, *Domus Calabriæ S. Stephani* inquit, *per quinqua-
ginta annos & suprà, in eremiticâ vitâ per Brunonem ostensâ perseuerans, quinque
Priores post Brunonem habuit.* Scio quidem (vt hoc addam) non quinque, vt ha-
bet Sutor, sed tredecim, in veste Cartusiana Priores, illi domui præfuisse. Ve-
rùm eam ego in toto opere video sapientis, & sinceri scriptoris diligentiam, vt
existimem loqui de primis post Brunonem quinque Prioribus (certè ipsorũ
quintus, fuit celeberrimus ille *Rodulphus de Crucifixo*, qui, vt aduertit Surianus
in chronotaxi ad vitam S. Brunonis anno 1128. *B. Lanuino obedientiam promi-
sisse legitur cum collegis suis*) ceteros in Prioribus non posuisse, quia sensim de-
flectebant à S. Brunonis institutis: & ab iis denique, nono post annum à cæpto
Ordine centesimum, agente Guilelmo Priore decimotertio, omnino defece-
runt ad Cistercienses Fossæ nouæ Celestino tertio pontifice. Et verò in se- 17
cundâ parte statutorum antiquorum capitulo secundo habes quæ sequuntur.
*Cuncti Cartusiensis propositi Priores, Portarum videlicet B. & Excubiarum So. nec-
non siluæ Oth. & Maioreui Hy. & Durbonis B. & Aruериæ Ar. & Montis riui B,
& Montis Dei Ger. & Vallis clusæ Hy. & Augionis Hy. & Repausatorij Io. &
Vallis S. Petri Hy. & Vallis S. Mariæ Pon. pro tenore & stabili firmitate propositi,
à domno Basilio Cartusiæ Priore, & eiusdem loci fratribus petierunt, quatenus in ea-
dem domo capitulum liceret eis habere, obtentu correctionis & emendationis totius
propositi.* Ecce nomina vniuersarum domuum, in quibus Cartusianæ vitæ
propositum seruabatur, cùm Priores illarum expetiere à Basilio Priore Car-
tusiæ, & obtinuere, vt in ea capitulum generale Priorum totius Ordinis, an-
nuatim in posterum conueniret. Inter ipsas non legitur domus S. Stephani,
Turre in Calabria à S. Brunone erecta, magno argumento quòd iam tum
cogitabat defectionem à Cartusiensi proposito. An illius à maiorum institu-
tis deflexus fecit, vt ceterarum domuum Priores peterent annuum in Cartu-
sia capitulum, ne alia quæpiam exemplum eius secuta, desisceret aliquando
à firmitate propositi. Igitur *ordinatio* tertia capituli primi sic habet. *Si quis
Prior, vel frater cuiuslibet domus huius propositi, propriâ voluntate suâ domum
ipsam ad alterius propositi religionem, quod absit, transferre voluerit, eis, sicut iure
perpetuo huic proposito confœderatis, nullatenus liceat.* Basilius verò cepit præesse
Cartusiæ anno Christi millesimo centesimo quinquagesimo primo, desiit
tertio & septuagesimo eiusdem sæculi, ac proinde cepit anno sexagesimo
septimo Ordinis, desiit octogesimo nono. Igitur Chronologus Priorum
Cartusiæ sic loquitur: *Domus S. Stephani per sexaginta annos vel circà in proposito
Cartusiensi remansit*; quæ verba idem omnino significant atque illa Sutoris, quæ
in superioribus retuli de quinquaginta annis & suprà. Certè cùm hæc de ca-
pitulo decernebantur in Cartusia, qui domui S. Stephani à S. Brunone septi-
mus præerat in Calabria, ille erat Andreas, qui modico post tempore euasit
in abbatem S. Euphemiæ. Vnum hîc placet adiungere tredecim illi Priores
Turre in Calabria, vulgò appellati sunt magistri eremi: an etiam dicti fue-
rint Priores, & Cartusiani, dubitatum inuenio. Sed cùm ceteri à Brunone, &
& per Brunonem à Cartusia orti, dicerentur Priores, & *Cartusiani*, quâcunque
in regione essent illorum domus, seu *propositi* seu *Ordinis* Priores, ego qui-
dem

dem non dubito iisdem nominibus appellatos. Sicuti ergo vidimus Priores Portarum, Excubiarum, Siluæ, & alios, in secunda parte antiquorum statutorum appellari *Priores Cartusiensis propositi*, ita Falco tum Lugdunensis Archiepiscopus, eos ipsos dixit *Priores sub Cartusiano Ordine militantes.* Sed

18 ista hactenus dicta sint. Reuertamur ad Sutorem. Hæc, & non pauca alia, ipsis supparia, quæ in illo legimus, ea sunt, vt tantùm ex antiquissimis Cartusianorum tabulis, seu priuatis, seu publicis, erui potuerint. Si quis illa sub annum à millesimo quadringentesimum edidisset, atque Antoninus accepta coniecisset in suos libros, Aduersarius pro Cartusianorum odio, tribueret Antonino auctori, *futilitatisque plena*, *clamitaret* censeri debere *ex origine, & vetustis scriptoribus.* Nam cur ergo vult prodigium Parisiense, & ex eo secessum Brunonis in eremum, repeti ab Antonino, qui, vt Cartusianos scriptores non afferam, à Gersone (si antiquiores non legerat) potuit, & verò debuit potiùs repetere? Gerso quidem in tractatu de simplificatione cordis, ita loquitur de huius hominis rediuiui prodigio; *Exemplum illud celebre, ex quo cepisse dicitur Ordo Cartusianorum:* Antoninus autem in parte

19 secunda historiæ suæ tit. 15. cap. 22. *Habuit principium religio Cartusianorum ex hoc euentu.* Non tamen continuò quod hic asserit, existimandus est ille posuisse in dubio, & accepisse ab vnâ famâ, cui ex Aduersario paginâ 19. sit nomen *incerti.* Scriptores Latini, Cicero etiam atque Virgilius, ac Liuius, vt Gersonem ipsum taceam, vtuntur verbis *dicitur, fertur*, & aliis huiusmodi, cùm docent rem inter scriptores celebrem esse, aut apud ceteros mortales peruulgatam, cui vnus hominum est certus auctor. Vt dubia, ita etiam certa est fama aliqua, atque, sicuti loquitur Cicero, communis, vetus, illustris. *Prisca fides facto, sed fama perennis*, teste Poëta. Cur autem Aduersarius famam, interpretatus sit, cùm posset appellare sententiam; & famam inducens, dixerit dubiam & incertam, potius quàm veterem, certam, illustrem, ab vno demum Brunone ductam, non facilè dixerim. Non amo quidem ego niti coniecturis. Si quid tamen liceat suspicari, non videbitur fortassis erraturus, qui dicet accusantem Cartusianos socordiæ, & falsi, voluisse ita loqui, vt colorem veritatis ac speciem imponeret criminationi; minúsque cautis lectoribus suaderet, Gersonem alia ab Antonino sentire, séque à Gersone non discedere, negantem quòd ab incerto, negationíque proinde proximo, rumore prognatum, ille dixerit. Sed qui vult Cartusianos

20 *non altiùs Antonino inquisiuisse* de hac re, ne ab ea scribenda desisterent, quid affert vt doceat noluisse ab ea scribenda desistere. *Credidissent*, addit, *non satis illustrem Brunonis historiam, quæ iam illo euentu careret.* Qui sic proloquitur, puerile quid, vt fatuum non dicam, tribuit sanctissimis viris. Si Cartusiani amabant, quæritabantque illustria & ad populi admirationem idonea, dicere de Brunone; profectò longè illustriorem fecissent vitam eius, & maximè ad vulgus admiratione suspendendum aptam, si quæ de Paulo, Antonio, aliisque seu monachis, seu anachoretis antiquioribus legimus, affinxissent Brunoni ac sociis. Enimverò quid ad eorum claritatem spectat, quòd homo rediuiuus, se coram omnibus exclamat è feretro, damnatum æternis Inferorum ignibus? Debuerunt inducere dæmonas, qui alij ab aliis, nunc in hac, nunc in illa specie & forma horribili, tetrâ, immani obsisterent cogitantibus eremum, intrantibus Cartusiam terrorem incuterent,

incuterent, per spelæa ferarum luderent errantes. Si nescis, secessus Brunonis in eremum Cartusiæ, adeò per se illustris est, vt neque hoc euentu, neque alio magis horrendo fieri queat illustrior. Denique ad Brunonem vsque, ne vnus quidem mortalium inuentus fuerat, qui Cartusiam adire, & in ea hærere colendo Deo, pro asperitate loci auderet. Ergo qui longissimè ab orbe nostro, vniuersísque mortalibus, animo positi, Deum vnum habent in votis, cœlóque adhærent, tu vis non agitare mente mortalia, sed conari, & omnibus contendere viribus, vt à nobis falsò credatur Deus fecisse insolens & horribile prodigium, ad constituendum eorum Ordinem. Nos cœci, & omnium ignari, arbitrabamur esse pios, humiles, humanis superiores rebus: tu verò mortalium vnus maximè perspicax, & omnino acutus, doces animalia esse inanis gloriæ, & fucatæ fallacísque superbiæ ludibria. Proh tempora! nunquámne virtuti licebit esse quietæ? Nunquámne dabitur eo loco consistere, in quo dicendis Deo laudibus intentam, angelorúmque choris immixtam, turpis & effrænata calumnia non arrodat, non allatret?

Inquiet aliquis. Non arroditur hîc, non allatratur Cartusianus Ordo; ne- 21
que etiam contemnitur, aut accusatur. Eum potiùs laudat, qui dicitur aduersari, magnísque præconiis effert in sui libri præfatione paginâ decimâ tertiâ. Vnum damnat & queritur, Cartusianos recentiores à vetustioribus in hac parte desciuisse; & cùm isti prodigium hominis rediuiui Parisiis, atque ex eo prodigio secessum Brunonis in eremum, ignorauerint (neque verò scire poterant, quæ nunquam fuerunt) illos vtrumque tradere. Scilicet fabulam esse ait, quam, cùm annos aliquot incerto auctore per ora hominum volitasset, deniq; Antoninus asseruerit in historiam primus. Ab eo Cartusianos illorum temporum auidè accepisse, pèrque vniuersum orbem sparsisse, insitam libris de vita S. Brunonis parentis; & qui post ipsos ad hanc diem vixerunt, accredidisse dicentibus. Verùm quibus ista canuntur? vt video, Aduer- 22
sarius Cartusianos appellat recentiores, non vnum, aut alterum, sed vniuersos, qui à S. Antonino ad nos vsque vixerunt; vetustiores, qui à S. Brunone ad S. Antoninum vsque: & ita dicens, non accusat & arrodit, sed pessumdat & euertit omnem Cartusianorum Ordinem. Nemo est qui nesciat, & non meritò demiretur, quos recentiores appellat, vetustioribus pietatis æstu, amore solitudinis, silentij cultu, ceterísque virtutibus respondere, ac natiuâ (vt ita loquar) sinceritate potissimùm, veracitate, in moribus demum ac institutis obseruatione antiquitatis & reuerentiâ. Ignorant Cartusiani discedere à maioribus. Hoc illud est maximè, quod per annos sexcentos illum vigorem, illámque viuidæ sanctitatis formam in ipsis seruauit integram, quæ in Brunone ac sociis elucebat, in Ordinis initiis. Sed quàm hîc fallatur Aduersarius, intelligetur ex consequentibus. Et recentiores, & vetustiores vnum semper ac idem senserunt, prodigiúmque hominis rediuiui, & ex eo prodigio incunabula sui Ordinis; fuisse tradiderunt, vt postea docebo. Fabulam vocat ille hoc ferale prodigium: sed quo auctore? Antoninum 23
facit è fabulâ in historiam assertorem illius: sed quibus argumentis? Hoc ego non probo in erudito viro, queror etiam. Multa quidem legit, sed non omnia. Nouem & viginti scriptores affert, qui cùm à Brunone vsque ad Antoninum, seu de eodem Brunone, seu de Cartusianorum institutione, moribus, omníque vitæ genere dixerint, ista non protulerunt; & vnum Gersonem,

Gersonem, qui paucis ante Antoninum annis rem ex rumore, vt putat, popularíque famâ recitauerit. Atque addit *contumax* (vtì vocat paginâ 82.) istud per trecentos sexaginta annos, & quod excurrit, *silentium*, certæ apertæque negationi par esse. Verùm, vt de Gersone haberet veritatem, quod Aduersarius autumat, & ego falsum esse docui numero 19. fuerunt tamen qui ante Gersonem, & quæ ab Aduersario, rumori, ac famæ præfiguntur initia, rem hanc omnem asseuerauerint: & scriptores quos ad nouem & viginti exultanter ac gloriosè recitat, non debuerunt illam pro loco seu asserere, seu referre; neque igitur eam negant, quam silent. Ista duo fusè & diligenter exequar, cùm fabulæ quam autumat, & rumoris, seu famæ originem ex Aduersario, parentésque attulero.

24 Igitur Aduersarius post recitata verba Ioannis de S. Victore *in memoriali M. S. historiarum ad annum millesimum trecentesimum vicesimum secundum, quo finem scribendi fecit*, addit quæ sequuntur pagina 81. Prodigium viri, *qui publicas inter exequias, damnatum se esse, maximâ ter voce pronuntiauit, ab hominibus otiosis postea inuentum est.* Qui hoc proloquitur, vult quam putat fabulam, excogitatam esse post annum Christi millesimum trecentesimum vicesimum secundum, qui fuit Ordinis Cartusiani ducentesimus tricesimus octauus. Vnde hoc accepit sapiens & accuratus vir? Pergit dicere: si eo, inquit, anno secundo & vigesimo; aut ante eum *contigisset reipsa id prodigij, Ioannes diligenter annotasset.* Quasi verò nihil prodigij aut toto orbe, aut in Gallia, vel certè Parisiis, vnquam ante ipsum contigerit, quod non diligenter annotauerit. His affinia subiungit pag.89. *Post annos* (sunt illius verba) *à condito Cartusianorum Ordine ducentos quadraginta*, siue quatuor & viginti supra millesimum trecentesimum à Christo nato, *& ampliùs, facta est illa narratio, quæ S.Brunonem in eremum impulit.* Sed quo post illum secundum aut quartum Christi & vicesimum à millesimo trecentesimo, inuenta fuerit anno, nusquam præcisè ac definitè asserit. Sequentia tamen habet paginâ. 90. *Primus omnium qui non ita pridem incertam narrationem libris mandârunt, Ioannes Gerso Parisiensis Cancellarius occurrit. Hæc igitur Lugduni, ni fallor, post annum millesimum quadringentesimum vigesimum scribit.* Cùm ergo agens de libro, quem ait scriptum post annum vigesimum à millesimo quadringentesimo, velit *non ita pridem*, id est non multò ante eum annum vigesimum inuentam esse narrationem, seu quemadmodum loquitur, fabulam prodigij Parisiensis; significat sibi videri excogitatam, non multò post annum quadringentesimum à millesimo.

25 Istis ab ipso Aduersario ita constitutis super fabulæ, quam vocat, origine, profectò certum est falli cùm vocat fabulam. Omnino appellari non potest fabula, *ab otiosis hominibus inuenta*, sed vera historia est. Asserit non multò ante annum vigesimum à millesimo quadringentesimò, seu, quod idem est, non multò post annum quadringentesimum à millesimo cepisse, quæ ab aliis ad alios primùm delata, deinde in rumorem & famam creuerit, & post aliquot annos deuenerit ad Gersonem, atque aliquo pòst tempore asserta fuerit in historiam ab Antonino. Atqui Henricus de Kalkar, cùm otiosi homines feruntur ab Aduersario fabulam hanc, quæ dicitur, inuenisse, mortuus, ipsam tradidit millesimo trecentesimo nonagesimo octauo, in tractatu de exordio & progressu Cartusiensis Ordinis; & asseuerauit eam *communiter*

apud

apud Cartusianos reperiri scriptam. Quis verò, & quàm clarus atque illustris fuerit Henricus, accipe à Theodoro Petræo in elucidationibus chronici Cartusiani, à Petro Dorlando editi, ad caput octauum & vigesimum libri sexti. *Henricus Kalkariensis*, inquit, *de exordio & progressu Cartusiensis Ordinis conscripsit tractatum, quem etiam manuscriptum penes nos asseruamus, in cuius frontispicio ita scriptum reperi. Henricus à Kalkar fuit magister Parisiensis, & antea canonicus ad S. Georgium Coloniæ. Intrauit autem ordinem Cartusiensem ætatis anno trigesimo septimo, in quo vixit annos tres & quadraginta. Obijt verò anno millesimo quadringentesimo octauo, in vigilia S. Thomæ Apostoli, cùm esset octogenarius. Functus est prioratu in Cartusia Coloniensi annis septem, in Argentinensi duodecim, in Ruremundensi quinque; exercens officium Visitatoris Prouinciæ ad annos bisdenos: adeò vt in quinque generalibus capitulis Definitor fuerit, trináque in frequentissimâ conscriptorum patrum coronâ sermonem, seu orationem habuerit.* Iam quod Henricus, anno millesimo trecentesimo nonagesimo octauo tradidit, *communiter scriptum fuiße apud Cartusianos*, hoc est in Cartusia, & aliis per Galliam, Italiam, Germaniam, Angliam, Hispaniam Cartusianorum domibus, nunquam ego quidem arbitrabor excogitatum fuisse ab otiosis hominibus; non post annum millesimum quadringentesimum, vt vult Aduersarius; sed neque per eiusdem Henrici vitam, qui natus est anno millesimo trecentesimo vigesimo octauo, aut post annum millesimum trecentesimum.

Cùm autem Aduersarius, id falsò asseueret esse fabulam, incertis & otiosis parentibus non multò post annum millesimum quadringentesimum natam, quod Henricus de Kalkar ante eum annum asseruit reperiri *communiter scriptum apud Cartusianos*, certè non minore falsitate affirmat scriptores, quos ad nouem & viginti recitat, negasse illud idem contumaci silentio, ante annum secundum & vigesimum à millesimo quadringentesimo. Fateor equidem ne vnum quidem illorum retulisse prodigium hominis rediuiui, & se accusatum, iudicatum, damnatum exclamantis è feretro, atque ex eo secessum Brunonis in eremum; sed nego debuisse referre pro loco, & rerum de quibus agebant serie: aio igitur neutrum negasse. Prudentiæ fuit, quòd vniuersi tacuerunt rem ab instituto sermone alienam: inscitiæ fuisset ipsam scribere, cùm oratio suscepta non postulabat. Placet ire per singulos, vt veritas turbet ac deleat vniuersa falsitatis vestigia. 26

Vt ab illo incipiam, à quo Aduersarius orsus est, Bruno ad Radulphum Viridem, Remensis Ecclesiæ Præpositum, ita scripsit Turre in Calabria. *Reminiscatur dilectio tua, quòd cùm ego, & tu, & Fulcius Monoculus, quodam die simul fuissemus in hortulo, adiacenti domui Adæ, vbi tunc hospitabar; atque de falsis oblectationibus, & perituris huius mundi diuitiis, necnon de perennis gloriæ gaudiis, aliquando vt opinor, tractaremus, vnde diuino amore feruentes promisimus, ac vouimus Spiritui sancto, in proximo fugitiua sæculi relinquere, ac æterna captare, necnon monachicum habitum recipere.* Hæc Bruno. Et Aduersarius sic interpretatur, vt votum, quod in hortulo emiserat, tum executus fuerit, cùm in eremo Cartusiæ monachicum habitum induit, non quem in reliqua Gallia monachi tum gestabant, sed ad quem non ante illam diem visum mortalibus, plurima, eaque aspetrima adiunxit. Nec ineptè interpretatur. 27

C Quid

Quid verò ad negandum hominis prodigium rediuiui Parisiis, & ex eo se-
28 cessum Brunonis in eremum Cartusiæ, inde possit colligere, ego quidem
non video. Si Bruno statim à voto edito Cartusiam adiisset, profectò esset,
quòd illius ad Cartusiam secessum, ei ipsi voto tribueret, ipsumque prodigio
Parisiensis negaret: nunc verò vide quid in epistolâ subiunxerit. *Et in vici-
nia*, vt votum ferebat, *peractum esset*, monachicumque habitum recepisse-
mus, *nisi tunc*, cùm vouebamus, *Fulcius Romam* debuisset adire, & verò
adiisset. Ad huius reditum peragenda omnes magno consensu distulimus.
Quantum autem posuit temporis Fulcius in Romano itinere? an sex, an no-
uem menses? an vnum, aut alterum annum? non liquet. Statimne post
eius reditum Româ, an potiùs non expectato reditu, Bruno votum imple-
uit? hoc etiam ignotum est. Quid moram, vt vidimus, faciente per Roma-
num iter Fulcio peregit? neque id Bruno adiungit in epistola. Quoniam
nihil attulit à se susceptum per illam Fulcij moram, igiturne putabimus nihil
tum fecisse? nequaquam, inquit Aduersarius: multa cum ceteris canonicis à
Manasse archiepiscopo pati perrexit, ac denique ob *eius mores*, peruersos, ac
prorsus improbos, cum aliis quibusdam Remensium clericorum nobilibus excessit Re-
29 mis, & *Remis Gratianopolim discessit*. Itane tum Remis Gratianopolim dis-
cessit? Omnino tum, addit. At quo auctore sic loquitur? certissimo (pergit
dicere) Guiberto Nouigenti abbate. Hîc hæreo. Itane verò Guibertus auctor
est huius rei? Hoc ille non scripsit, sed contrarium. Ait Brunonem excessis-
se primùm Remis, ob improbos Manassis Archiepiscopi mores, & posteà
quàm Remis excessisset, egisse cum Radulpho & Fulcio, habitumque Mo-
nachicum vouisse, vt suo loco videbimus. Nunc age, cur non fateris tum
adiisse Lutetiam, in illâque horrendas è feretro voces rediuiui hominis acce-
pisse, quibus ad Cartusiam actus sit? Certè anno illius sæculi octogesimo ex-
cesserat Remis Bruno, eo enim Manasses Archiepiscopus, Hugoni Gregorij
septimi Pontificis Legato, iubenti vt responsurus Brunoni veniret ad Episco-
porum Concilium, reposuit Brunonem non esse Remis; atque vt doceret
longè à Remis degere, addidit se de *illius vita & libertate ignorare*. Neque Car-
tusiam eo ipso anno venerat, quam, vt postea fusè docebo, adiit quarto post
octogesimum. Nullus, inquit Aduersarius, Scriptorum illius temporis tradi-
dit, seu Remis adiisse Parisios, seu Parisiis eas voces audiuisse, non ipse Bru-
no, non Guibertus Nouigenti abbas, non alius. Gerso, isque rei dubius,
scripsit primus Parisiense prodigium. Papæ! Qui hæc loquitur, abs dubio
habet in numerato omnia illius temporis scriptorum nomina, libros vniuer-
sorum perlegit. Vtcunque hoc habeat, falsa dicere intelligetur ex sequenti-
bus. Nunc placet ita pergere. Ais neminem illius temporis scriptorum hoc
habere, ne vnum quidem, denique igitur falsum esse. An ergo nihil præteri-
tis temporibus gestum fuisse putabimus, nisi quod scriptor coætaneus man-
dauerit literis? Verùm, vt ea omnia taceam, quæ habet Hercules Commo-
dianus serie tertia, quæsito quinto, quàm multa, quàm & grauia, & necessa-
ria, olim euenisse nemo negat, quæ solâ voce à coætaneis accepta, ad nos
per traducem peruenerunt? Cur in iis non reponis hoc de Brunone ex fune-
stis è Parisiensi feretro rediuiui hominis vocibus? Ais Gersonem istam rem
primum mandasse literis. Quid ergo? Num putabimus nihil gestum ante
Gersonem, quàm quod ante ipsum nonnulli scriptores posuerunt in suis
libris?

Sed ista ex superfluo dicta sint. Aio ego, & apertiùs exponam postea, rem istam omnem haberi in pluribus libris, manu ante Gersonis illum de simplificatione cordis tractatum scriptis.

Verùm, inquies, si Bruno Lutetiam Remis egressus adiit; & inde Cartusiam, agente hominis rediuiui prodigio, proficisci compulsus est, quare id Radulpho non memorat, maximam profectò habiturum vim, ad suadendam viro (quod & vnum, & vehementer agit) expletionem voti? Qui hoc petit, is omnino ignorat quis Radulphus fuerit; & de quo ad Radulphum Bruno scribat, non attendit. Radulphus is profectò erat, qui non egeret acribus stimulis ad renuntiandum sæculo, recipiendumque, sicuti vouerat, *habitum monachicum*. Qui de illo scripserunt, laudant plurimùm à pietate, quæ si votum Deo factum non exequaris, nulla est. Adiit Archiepiscopatum Remensem, anno post S. Brunonis mortem tertio, qui fuit quartus Christi supra millesimum centesimum, & in ipso eruditionis, sapientiæ, sanctitatis grauissima dedit exempla. Calixto etiam secundo pontifici se probauit, in Remensi Concilio, quemadmodum Ordericus Vitalis docet libro duodecimo. Eò igitur cogitatione deueniebam, vt existimarem, si ante epistolam à Brunone acceptam, aut ab ea accepta, non fuit pro voto monachus, ægritudinem corporis, aut alias non inferiores causas, intercessisse meditanti, & contendenti votum persoluere. Neque dicas nihil posse afferri, quare Bruno funestas hominis rediuiui voces, si non instituto sermoni necessarias, certè vtiles, non posuit in suâ ad Radulphum epistolâ: Ego illas si posuisset, magis quærendum putarem cur positas voluisset. Radulphus vouerat monachum, quem ad illam diem viderat, scilicet qui in mediis vrbibus, aut certè iis non procul, more suorum temporum, arctè austeréque degeret; non Cartusianum, qui in confragosis & horrentibus locis longè à mortalibus vniuersis, per omne asperitatis & acerbitatis genus, vitam agit. Si nescis, vna Cartusianorum vita ea est, vt nondum inuenta, non facilè veniret in mentem hominis *habitum monachicum* cogitantis; & tantùm asperitatis habet, vt ad ipsam primùm repræsentandam mortalibus, & suadendam, homo, ad speciem olim per hanc vitam probus, debuerit ex inferis, ad quos iusto Dei iudicio dejectus fuerat, ad hunc orbem redire, & in horribiles, funestásque voces prorumpere. Denique Radulphum monet, vt votum exequatur; vt ad Cartusiam Galliæ, aut Italiæ Turrem veniat non hortatur.

Secundo loco Aduersarius affert fragmentum historiæ Francicæ, à Roberto rege vsque ad mortem Philippi, in hæc verba. *Hoc tempore tam in diuinâ, quàm in humanâ philosophiâ, floruerunt Lanfrancus Cantuariensis Episcopus, Guido Longobardus, Maingardus Teutonicus, Bruno Remensis, qui postea vitam duxit eremiticam.* Et ipsis ita subiungit; *Hic nulla est mentio prodigij, quod Brunonem in eremum compulerit.* Tu sic repone: omnino nulla est mentio istius prodigij. Sed quis præter Aduersarium cogitet esse debuisse, vt non existimetur fabula, ex vtroque euenisse censeatur? Profectò, si quoniam dicitur de Brunone, quòd *floruit*, & quòd *vitam duxit eremiticam*, par fuit, vt prodigium etiam, quo in eremum actus est, diceretur, oportuit igitur quoque recitari disputationem ipsius cum Radulpho Viridi, ac Fulcio Monoculo, de rebus cœlestibus, perituris que mundi diuitiis; & multa alia tanti viri; atque vniuersam ferè seu in Cartusia, seu in Turre vitam, quæ singulari prodigio

omnis suppar est. Quid? nonne igitur Maingaudi saltem nonnulla, nonnulla Guîdoni, Lanfranci plurima, exaranda fuerunt? Profectò (vt alia taceam) cùm Lanfrancus in eo fragmento feratur Cantuariensis Episcopus, debuit etiam memorari arbor saltem Herluino visa, cùm ad Archiepiscopatum Cantuariensem vocabatur, quæ amplitudine ramorum, fructuum copiâ, & totâ specie portendebat eius egregia per omnem in Archiepiscopatu vitam facinora.

33 Tertius ab Aduersario, contra prodigium Parisiense, & ex eo secessum Brunonis in eremum, testis, est Guigo quintus Cartusiæ prior in vita sancti Hugonis Episcopi Gratianopolitani, qui Brunonem & socios eremo Cartusianâ excepit. *Tribus*, inquit Guigo, *necdum in episcopatu Gratianopolitano, post monasterij Casæ Dei reditum, completis annis ab Hugone, adest magister Bruno*, &c. Aduersarius istis ex Guigone verbis ita subiungit. *Et hic autor Cartusianæ religionis incunabula describit, & minuta quæque diligentissimè persequitur, nec verbo tamen attingit illa duo*, scilicet hominis prodigium in feretro rediuiui, & ex eo Brunonis secessum in eremum, *quo nullum maius est argumentum falsitatis.* Sed neque attingit vel vno verbo, seu exitum Remis à Brunone, ob peruersos Manassis Archiepiscopi mores; seu disputationem Brunonis cum Radulpho, & Fulcio, *de falsis oblectationibus, & perituris huius mundi diuitiis, necnon de perennis gloriæ gaudiis:* quorum alterum occasio, alterum causa fuit voti monachici, & conuersionis S. Brunonis. Iam quis tamen est, qui arbitretur istud Guigonis silentium, esse non magnum, sed modicum ac tenuë eorum falsitatis argumentum? Hugonis vitam, non Brunonis, prolixè scribendam Guigo suscepit: igitur & alia Brunonis, & omnia de Parisiensi prodigio tacet, quæ ad Hugonem non spectant. Vt autem non dubites, Brunonem de eo prodigio egisse cum Hugone, accipe Henricum de Kalkar, qui ante annum millesimum quadringentesimum, atque adeò Gersonis & Antonini tempora, *ex libris autenticis & testimoniis veridicis* ita scripsit: *Hugo igitur audito ab eis*, id est Brunone & sociis, *quod contigit Parisiis, sanctoque eorum proposito, ipsos gratanter suscepit.*

34 Pergit Aduersarius agere, grauissimâ testis quarti autoritate. Profectò, inquit, Guibertus Nouigenti in pago Laudunensi Abbas, libro de vita sua, docet odia peruersorum Manassis Archiepiscopi morum, *causam* fuisse, *quæ Brunonem in eremum Cartusiæ* impulerit; & rem ignorare non potuit, *quem Brunonis supparem* esse constat. Vt quid ergo fingitur triste illud ac funestum hominis rediuiui Parisiis prodigium, quod Brunonem & socios in eam adegerit? Ego autem fateor magnam in omni hac re deberi fidem Guiberto, vtpote non suppari, sed prorsus pari Brunonis; scripsit enim gesta Dei per Francos, iam ætate maturus, anno millesimo centesimo nono, qui fuit octauus post mortem Brunonis. Verùm sanctè asseuero, nusquam docere illud persuersorum Manassis Archiepiscopi Remensis morum odium, fuisse causam quæ *Brunonem in eremum impulerit.* Sed neque potuit hoc docere. Bruno ad eremum adiit anno 1084. vt dicitur in fundatione Cartusiæ, quæ sic habet: *Terra* Cartusiæ *à magistro Brunone cepit inhabitari anno ab incarnatione Domini* 1084. & Remis excesserat ante annum 1080. vtì Manasses Remensis Archiepiscopus Hugoni Legato Apostolico vocanti ad Lugdunense Concilium, vt de criminibus quorum accusabatur se purgaret, tradidit, respondens sibi

sibi conuenire cum omnibus *accusatoribus, exceptis duobus, Brunone, & Pontio.* Addidit enim hæc verba: *Bruno nec noster est clericus, nec noster natus, nec renatus est; sed S. Cuniberti Coloniensis in regno Teutonicorum positi canonicus est, cuius societatem non magnopere affectamus, vtpote de cuius vita & libertate penitus ignoramus; & quia quando apud nos fuit*, &c. Igitur cùm Bruno Remis, ob peruersos Manassis archiepiscopi mores, abscesserit ante annum 1060. & eremum Cartusiæ adierit anno pòst octogesimum quarto, non excessit profectò Remis vt adiret eremum, neque Guibertus vsquam asseruit, aut asserere potuit, illam accessisse, odiis morum Manassis. Quæ tradit, longè alia sunt. Ait Brunonem *conuersionis initia nactum esse, ex occasione improborum Manassis Archiepiscopi morum:* quæ seu ad conuersionem atque *monachicum*, vt ipse Bruno in epistola ad Radulfum loquebatur, *habitum*, seu ad eremum Cartusiæ commouerunt, illa non affert. Ecce viri verba: Bruno *conuersionis initia ex subiecta nactus occasione dignoscitur.* Memorat duo de Brunone, conuersionis initia, & conuersionis initiorum occasionem. Pergit, & principio hanc occasionem exponit. *Manasses*, inquit, *post Geruasij famosissimi Archiepiscopi decessum* (hic ille Geruasius est qui Remos Brunonem vocauerat ad Ecclesiæ magisterium) *Remorum regimini se intrusit*, &c. *huius peruersi mores prorsus improbos & stupidissimos habitus cùm omnis horreret honestus, Bruno tunc in Ecclesiis Galliæ opinatissimus; cum aliis quibusdam Remensium clericorum nobilibus, infamis illius odio recessit ab vrbe*, &c. eam, quod suadebat Nazianzenus oratione 43. *etiam consuetudinem quæ per aërem est, cum improbissimo homine detestatus;* vtpote *qui exploratum habebat faciliùs esse vitium contrahere*, quemadmodum tradit idem beatus Doctor oratione 20. *quàm* 35
virtutem impertire. Hactenus de occasione initiorum conuersionis Brunonis dixit Guibertus. Excedit Remis Bruno propter improbos Manassis Archiepiscopi mores: ergone is excessûs Remis, aut improba Manassis vita, agit Brunonem ad conuersionem morum, *siue monachicum habitum*? Nequaquam. improbi mores Manassis, faciunt vt Bruno Remis excedat, non vt aliud quid peragat. Sed Remis excessus hic, vt per se bonus est, vtpote qui ex odio vitij proficiscitur, occasionem conuersionis morum præbet Brunoni; aut potiùs, est ipsa conuersionis morum occasio. Enimverò Deus illo adductus, maiora de Brunone cogitauit. Scilicet, vt habet Chrysostomus homilia octauâ in Acta; *Qui paruum quidpiam bene egit, accipit adhortationem, vt ad maius perueniat.* Sequitur in Guiberto: *Bruno vrbe desertâ, sæculo etiam abrenuntiare proposuit:* Particula illa *etiam* videtur facere, vt hic sit verborum istorum sensus. Cùm Bruno Remis excessisset, maius aliquid suscepit: qui vrbe excesserat, decreuit etiam, vouitque è sæculo excedere. Hîc non leuiter peccauit Aduersarius. Vult Brunonem cogitâsse de sæculo deserendo, non post desertam Remorum vrbem, sed antè Remis quàm excederet, contrà quàm docet Guibertus. *Remis*, sunt eius verba paginâ vigesimâ secundâ, *in quodam hortulo, qui cuiusdam viri, cognomento Adæ, domui adiacebat*, vouit abrenuntiationem sæculi, *habitâ*, vt addit paginâ 36. *cum Radulpho collatione* de perituris mundi huius diuitiis, & perennis gloriæ gaudiis; ac emisso *monachici habitus* voto, consilium excedendi vrbe cœpit, & vrbem deseruit. Verùm Guibertus tradit contraria: *vrbe desertâ* (sunt huius verba) *sæculo etiam abrenuntiare proposuit* vouitque, subaudi ex epistolâ S. Brunonis ad Radul-

 phum,

phum, *in hortulo adjacenti domui Adæ, post disputationem de falsis oblectationibus, & perituris mundi huius diuitiis, necnon de perennis gloriæ gaudiis.* Hæc vt subaudias moneo; eā Guibertus ne quidem significat: hoc vnum affert, vouisse abrenuntiare sæculo, postquam excessisset Remis; quæ ad id propositi votique Brunonem egerunt, illa tacet omnia. Vides initia conuersionis Brunonis. Guibertus asserit eam cœpisse, ex occasione excessus Remis, ob improbos Manassis Archiepiscopi mores, in cuius ecclesia erat scholarum Magister: quæ post memoratam occasionem, ipsum ad eam commouerunt, illa non dicit. Nam quid subiungat accipe. *Qui* Bruno *suorum notitiam horrens, ad Gratianopolitanum perrexit territorium*, seu ad Cartusiam. Igitur miror ego Aduersarium, virum acutum, sequentia subiungere verbis Guiberti, *Quæso te in hac bene longâ narratione Guiberti, quo loco verbum vnum de Lutetia*, &c. *de doctore rediuiuo*, &c. Nam Guibertus recitat Brunonem *initia conuersionis ex subiecta nactum occasione*, & ipse aduertit eum tacuisse rediuiuum hominem, qui Parisiis ex feretro se horrenda voce exclamauit damnatum; & conuersionem ex superiùs recitatâ occasione, per pios cum Radulpho viridi & Fulcio Monoculo sermones conceptam, votoque firmatam meditanti, grande fuit, & omni oratione potentius, incitamentum ad vitam, longè
36 asperiùs agendam in Cartusia, quàm cogitauerat iam voueratque. Placet exclamanti exclamationem reponere. Quæso te in hac bene longa narratione Guiberti, quo loco verbum vnum de hortulo adiacente domui Adæ, de disputatione Brunonis cum Radulpho & Fulcio, de Romano itinere Fulcij, quod fecit, vt Bruno & Radulphus, statim ab emisso voto, non receperint *habitum monachicum?* Tu verò cur hæc igitur à Guiberto tacita non rejicis, qui asseris illa non habere veritatem, quoniam tacentur à Guiberto? Sed Guibertus, vt docui, occasionem ex qua Bruno nactus est conuersionis initia, dicendam sibi proposuit, non illas conuersionis causas: quæ igitur ab illo dici non debuerunt, & à nobis in ipsius oratione postulari non debent. Duæ fuerunt hæ, disputatio in hortulo adjacente domui Adæ extra Remos loco ignoto, *de falsis oblectationibus & perituris mundi huius diuitiis, necnon de perennis gloriæ gaudiis*, cum Radulpho & Fulcio; horribiles Parisiis ac funestæ hominis rediuiui voces è feretro, se accusatum, iudicatum, damnatum exclamantis. Prima illa fecit, vt Bruno vouerit cum Radulpho & Fulcio, conuersionem & *habitum monachicum:* secunda ista eum, de conuersione voto firmatâ cogitantem, compulit in Cartusiam, cum Lauduino, & quinque aliis sociis, omni sermone disputationeque potentiùs. Vt ergo primam, quæ Radulphum spectabat, sine secunda, quæ ad illum non pertinebat, posuit Bruno in sua ad ipsum epistolâ, ita Guibertus vtramque tacuit, quia de causis conuersionis Brunonis dicere non proposuerat, sed de occasione, ad quam neutra earum pertinebat.

37 Quintus sequitur scriptor vitæ Brunonis, quæ summatim scripta legitur, in codice M S. statutorum, & consuetudinum Ordinis Cartusiensis. Sic habet. *Magister Bruno*, &c. *ecclesiæ Remensis canonicus, & scholarum Magister, relicto sæculo, eremum Cartusiæ fundauit, & rexit, sex annis; qui cogente Romano Pontifice Vrbano, Romanam venit ad curiam.* Hæc, neque plura, de Brunone, ad illud vsque temporis, quo ab Vrbano pontifice vocatus Romam iuit, sunt in illo codice. Quid ergo visum est Aduersario, sequentia iis subiungere,

Hic

Hic mentio nulla mortui, & qui solennes inter exequias damnatum se esse responderit; aut huiusce portenti, quod Brunonem in eremum impulerit. Si quoniam scriptor vitæ Brunonis iste, non facit mentionem siue mortui, siue prodigij de quo agimus, Aduersario visum est ponere illud in fabulis, necesse est, vt in iisdem reponamus votum conuersionis à Brunone, Radulpho, & Fulcio, conceptum *in hortulo adiacente domui Adæ*, & alia huiusmodi, quæ vniuersa tacet, facta ante secessum Brunonis in Cartusiam. Sed hîc vnum prætermittere non possum. Aduersarius sic loquitur in titulo istius testimonij: *Quintum testimonium Ordinis Cartusianorum.* Cur autem ita loquatur statim exponit. *Hic vocamus Ordinis Cartusianorum testimonium, quod ducimus ex vetere MS. codice statutorum, & Consuetudinum Ordinis, vbi vita Brunonis, & quatuor consequentium Cartusiæ Priorum summatim exaratur.* Sed nemo nescit huiusmodi additamenta ad statuta, seu regulas religiosorum Ordinum, non ab ipso Ordine conscribi, edíue, verùm non sine consensu & approbatione ipsius fieri, sicuti cetera de quibuscunq; aliis rebus volumina;& proprio nutu ac nomine ab illo compingi, qui statuta & regulas in lucem edit. Hæc igitur vita Brunonis, breuiter atque summatim conscripta, vt aliquando statutis & consuetudinibus Guigonis Cartusiæ Prioris quinti adiuncta fuit, ita ad nouam collectionem non est adhibita.

Sextum testimonium Aduersarius accepit, ex chronico Mauriniacensi, libro secundo. Ecce chronici verba. *Fuerunt & lætitiæ, & admirationi, ad id negotium pertinentes, excellentissimorum eremitarum Cartusiensium literæ, quæ per quendam venerabilem abbatem de Ordine Cisterciensi delatæ, & in Concilio per Gaufridum Carnotensem episcopum recitatæ sunt. Erant autem Cartusienses, in iugis Alpium angelicam vitam ducentes, supereminentissimæ religionis, & incomparabilis auctoritatis.* An hoc testimonium pertineat ad rem, de qua nunc agimus, auctorque ipsius, suo testetur silentio, nunquam extitisse illud rediuiui prodigium hominis, viderint alij. Abs dubio ne vni quidem mortalium veniet in mentem, quòd seu res, de qua in concilio, chronicoue agebatur, seu orationis series, postulabat, vt de illo diceretur. 38

Septimus testis inducitur S.Bernardus. *Ad Priorem & fratres de Monte Dei,* inquit Aduersarius, *scripsit S.Bernardus epistolã, in qua docet apprime, non ignorare se, quæ & qualis esset Cartusianorum religio: neque tamen in hac epistola, nec vsquam alibi, testatur se legisse, vel audiuisse, quæ de causa secessus sancti Brunonis in eremum dicuntur.* Hæc ille, qui debuit docere, S.Bernardum non potuisse aliquando pro re, de qua sibi loquendum susceperat, tacere prodigium Parisiense, quod compulit Brunonem in eremum; aut tanti viri silentium non afferre in negationis argumentum. Nam sicuti Bernardus, prodigium hoc nusquam retulit, ita etiam tacuit alia plurima, de aliis suorum temporum sanctis viris, & conuersionis monachíque votum à Brunone emissum, & Remis excessum ob improbos Manassis Archiepiscopi mores, & vniuersam cum Radulpho & Fulcio disputationem, quæ Brunonis animum à rebus terrenis auulsum, ad cœlestes, atque diuinas sustulerunt. *Quot sermones pios*, pergit Aduersarius, *habuit Bernardus, quot tractatus sacros edidit, quot religiosas meditationes composuit, in quibus laudasset illud prodigium, si contigisset.* Verùm hæc verba non magis docent prodigium Parisiense, quod legimus, nunquam extitisse, quàm innumera alia, quæ cùm verissima sint, & à Bernardo po- 39

tuerint

tuerint inseri sermonibus piis, tractatibus sacris, religiosis meditationibus, nunquam tamen ab eo vsurpata sunt; atque illud maximè, quod Ioannes Cluniacensis Monachus, in vitâ sancti Odonis Cluniacensis abbatis, refert de Eutycio rediuiuo, & loquente è feretro, vt postea videbimus.

40 Octauo loco Aduersarius à se affert Petrum venerabilem. *Hic vir præ ceteris* (sunt eius voces) *Cartusianorum originem declarauit, libro 2. de miraculis capite octauo & vigesimo. In primis statuit miracula, quæ suo tempore vbiuis contigerant, literis consignare. Deinde singula miracula, quæ suis vsurpauerat oculis, vel quæ ab hominibus fide dignis acceperat, duobus libris comprehendit. Tum ad secundi libri calcem, Cartusianæ religionis initium, statuta, & mores, vberiore oratione depingit. Quin etiam dolere plurimùm testatur, quòd plura non possit referre miracula, quæ suo tempore passim in Galliis facta commemorat, & inter ea, quæ de prima Cartusianorum origine, & miraculis, differit, stupenda Parisiensis mortui narratio desideratur.* Ista, vt prolixa sint, placuit afferre verbatim ex Aduersario, vt ea me non improbare intelligas. Iam vide quid ipsis subiungat. *Sed cùm desideretur, euidenter apparet in fabulis habendam illam narrationem, & quidquid illi superstruitur.* Papæ: quàm confidenter pronuntiat. Ante ipsum Papirius Massonus libro primo Annalium in Philippo primo rege Francorum, illam in Petro desiderari notauerat, notauerat etiam Petauius in rationario temporum libro octauo parte prima capite decimo nono: Neuter tamen, quod Aduersario subiungere placuit, addiderat. Nec immeritò. Nam si ex eo silentio *euidenter apparet* narrationem illam *in fabulis habendam esse*, næ omnino cæcus ego sum, qui quod euidens est, non possum in media luce contueri ac perspicere, cæci omnes à Petro ad hanc diem Cartusiani, cæci mortales vniuersi, qui historiam esse illam contendunt, non fabulam: vnus oculatus est Aduersarius, cui datum est vni hoc euidenter contueri. Si ei liceat ex Petri venerabilis silentio ita proloqui, licebit etiam nobis, puto, ex eiusdem silentio, plurima non minùs stupenda quæ illius tempore euenerunt, ponere in fabulis. Vt alia taceam innumera, S.Bernardus & S.Norbertus eodem cum Petro viuebant tempore, ipsorum tamen instituta vniuersa, vniuersa miracula, vt Aduersarij verbis vtar, silentio pressit Petrus. Maius aliquid accipe. Quamplurima Odo, Hugo, Odilo, Maiolus, Cluniacenses abbates; quamplurima Cluniacenses monachi per Galliam, Italiam, aliasque regiones, peregerunt, quæ admirabilitatis plenissima mortalium meritam admirationem habent. Illorum tamen omnia Petrus tacuit. Quæ tanti, &, vt cum Aduersario de antiquorum scriptorum, super horrendis & feralibus hominis Lutetiæ rediuiui vocibus loquente, rursum dicam, *adeò contumacis silentij causa?* Cùm illas ipse attulerit, fatebitur non dispares fecisse, vt de prodigio Parisiensi etiam taceret. Certè iniquus erit, qui asseret hoc *euidenter* ex isto silentio habendum in fabulis, si non etiam asseueret cetera quæ, à me enumerata, reticentur à Petro, habenda in fabulis.

41 Nonus ordine testis est Aduersarij Petrus Cellensis, atque decimus Ioannes Sarisberiensis, episcopi ante annum à millesimo ducentesimum Carnotenses. Hi ambo nusquam referunt prodigium Parisiense quod loquimur, multa tamen non vno loco habent de Cartusianis, Petrus quidem libro primo epistolâ vigesimâ tertiâ, & libro sexto epistolâ decimâ tertiâ; Ioannes autem libro septimo de nugis curialium, capitibus vigesimo primo & trigesimo tertio.

tertio. Hinc Aduersarius colligit ignotum vtrique fuisse, atque adeò fictum; id enim illud est, quod ex ceterorum scriptorum, quos laudat, silentio, deduci debere contendit. Quis non mirabitur virum eruditum ista sentire, adeò aliena ab omni ratiocinandi genere? Nos igitur etiam vniuersi, dicemur & hoc prodigium, & ex eo secessum Brunonis in eremum seu ignorasse, seu negasse, si quid de Brunone, aut Cartusianis scribamus, vtrumque tacentes; neque nobis licebit (vt hoc afferam) Brunonem certè, aut in Ordinum regularium inuentoribus, aut in sanctis censere, sine vtriusque eiusdem additamento. Miraris? Historicus ille, quem Aduersarius in secundum testem attulit, dictus est vtrumque negare, quia Brunonem, sine eo additamento, scripsit, *floruisse tam in diuinâ, quàm in humanâ philosophiâ, & posteà vitam duxisse eremiticam.* Proh non insolens, sed inauditum (nolo grauius aliquid dicere) ratiocinandi genus! Nam cur nobis liceat, quod antiquioribus non licuit? sed ad vndecimũ Aduersarij testem accedamus. Petrus Blesensis ille est. 42

Hic vir, non Cartusianum Ordinem & eius instituta (vt voluit Aduersarius) epistolâ tertiâ & octogesimâ ad magistrum Alexandrum Monachum *describit*, sed Alexandrum grauiter increpat, quòd è Cartusiâ in sæculum reuerti meditetur. Ad illum scribit sequentia de Cartusianorum Ordine. *Ibi sanè inueneras locum pœnitentiæ, secretum solitudinis, pacem animæ, contemplationis arcanum, gaudium in Spiritu sancto, munus salutis*, &c. De Cartusiâ verò pergit, dicens: *Domus Cartusiensis, & locus habitationis illius, situs est in montibus & scopulis, & in petris; vt sit potiùs habitatio angelorum, quàm hominũ, ad dandam Altissimo pacem confessionis & laudis, sicut scriptum est, super ea volucres cœli habitabunt, de medio petrarum dabunt voces. Sedet columba, nidificat in foraminibus petræ: & vir prudens ædificat domum suam supra petram, vbi nec maris fluctus, nec ventus turbinis, nec pluuiarum inundatio, nec alluuio formidatur. Verè terribilis est locus iste, nec hic aliud nisi domus Dei.* Ista Petrus Blesensis piè, sapienter, verè. Quid autem ea faciunt, vt intelligamus sensisse nunquam hominem fuisse Parisiis, qui rediuiuus exclamauerit è feretro, se damnatum æternis ignibus; neque Brunonem tristi, fœdóque, ac ferali prodigio grauissimè commotum secessisse in eremum? Inquies cum Aduersario. *Hac in epistolâ potuisset inijci sermo de eo prodigio, si quæ de eo nunc temporis dicuntur, tunc dicta fuissent.* Potuisset? omnino, respondebis. Sed quàm multa potuissent præterea in illam epistolam inijci? Ergone ipsorum quoque silentium suadebit tibi, vt ea arbitteris nunquam fuisse. Dici debuit, inijciendum fuisse hoc prodigium à Blesensi in epistolam suam, non autem inijci potuisse.

Duodecimo loco Aduersarius, sententiæ suæ testem affert, Gaufredum Vosiensem Priorem, quasi negauerit silentio suo prodigium Parisiense, quod tacuit capite quarto chronici. Accipe illius verba. *Ordo Cartusiensium sanctissimus incepit per Brunonem virum sanctum, natione Alemannum, de Coloniâ Agrippinâ, magistrum in Theologiâ, cum sex aliis venerabilibus viris in diœcesi Gratianopolitanensi.* Gaufredo placet subiungere septem alios scriptores, qui habent ei paria. Igitur quartodecimo loco sequitur Ioannes Bronto, in chronico ad annum millesimum septuagesimum septimum. *Circa hæc tempora*, inquit, *Ordo Cartusiensis incepit sub Brunone*, &c. *hic relicto sæculo, eremum Cartusiæ, circa festum beati Ioannis primò fundauit, & rexit septem annis.* Decimo septimo Sigibertus ad annum millesimum octogesimam; atque vigesimo secundo, Adam in floribus MS; ac vigesimo primo, Antissiodorensis monachus 43

in chronico ad annum millesimum octogesimum primum; & vigesimo tertio, Vincentius Bellouacensis in speculo historiali, libro vigesimo sexto capite vigesimo octauo; omnes iisdem verbis;scilicet à Sigiberto antiquiore, pro illorum temporum communissimo more, acceptis, *Bruno*, &c. inquiunt, *relicto seculo Eremum Cartusiæ fundat.* Vigesimo quarto Chronologus S. Martini Turonensis M S. hæc habet: *Anno millesimo octogesimo sexto, incipit ordo Cartusiæ tali modo. S.Hugo Gratianopolitanus, vidit per somnium, in solitudine Cartusiæ, D. Iesum Christum quoddam confirmantem; septem etiam stellas, ducatum itineris sibi præstantes. Nec mora, ad ipsum episcopum veniunt septem viri qui vno desiderio locum eremiticæ vitæ quærebant, nec adhuc repererant, quorum primus fuit magister Bruno.* Vigesimo septimo Ioannes Frasquetus in chronico, iisdem ferè verbis cum Chronologo Turonensi citato, ita scripsit. *Hugo vidit per somnium Dominum in solitudine Cartusiæ, suæ dignationis habitaculum construentem; stellas etiam septem, ducatum sibi præstantes itineris: & ecce sanctitatis odore tracti venerunt septem viri, qui omnes vno desiderio succensi, locum eremiticæ vitæ congruum quærebant, necdûmque repererant.* Prætermitto vigesimū nonum Ioannem à sancto Victore, quoniam habet omnia ferè verba eadem cum Frasqueto, nisi quòd nonnulla de Cartusianorum moribus adiungit ab eo tacita. Iam Aduersarius verbis Gaufredi à me allatis subiungit sequentia:
44 *Prodigium Parisiense Gaufredus tacuit, quia illud otiosi homines nondum inuenerant.* Ioannis autem à sancto Victore verbis ita subijcit: *Ioannes Victorinus multa de Cartusianorum primordiis & moribus scripsit, sed de homine Parisiensi, qui publicas inter exequias damnatum se esse maximâ ter voce pronuntiauit, nihil scribit, quia ex maiorum libris, atque ex omni traditione, de tali prodigio nihil habuit quod scriberet.* Quæ de duobus ists scriptoribus dicit, existimandus est sensisse de aliis septem. Vt vera sentiret pronuntiarétque, debuit omnino addere, quòd res de quibus dicere instituerant, postulabant recitationem istius prodigij. Verùm seu initia, seu mores Cartusianorum memorare susceperant, non causas, quæ Brunonem & socios compulerunt ad danda suo Ordini initia illa, constituendos mores illos. Nullus ergo ipsorum affert peruersos Manassis Archiepiscopi Remensis mores, nullus Brunonis excessum Remis ob eos, nullus disputationem de terrenis diuinisque rebus eiusdem Brunonis cum Radulpho & Fulcio, votumque conuersionis & *habitus monachici.* Hæc verò, prima fuerunt incitamenta Brunonis ad piam in monasterio vitam, aut ad fugiendum seculum occasio, quæ tamen Aduersarius non habet in fabulis.

45 Decimus tertius silentio suo inficiator prodigij Parisiensis, inducitur ab Aduersario, Petrus Cantor Parisiensis in verbo abbreuiato capite vigesimo octauo. *Si sanctus Ordo Cartusiensium in holocaustum* (sunt eius verba) *hic etiam oblatorum Dei, à labe mundi per abstinentiam, & macerationem carnis purgatorum, & iam volantium super pennas ventorum, non nisi in festis, & profestis spiritali officio intitulatis audet conficere, quomodo tu peccator sacerdos, intrepidus audes tam sancta irreuerenter tractare?* Hæc, neque plura Petrus Cantor. In iis, ne vna quidem vox est de homine Parisiis rediuiuo, & ex illius horrendis vocibus secessu Brunonis in Eremum? omnino. Igitur, inquies, hoc vtrumque ignorauit Petrus. Id ex illo silentio sequi nego. Putasne tu nihil aliud de Cartusianis nouisse, quàm illud quod retulit? Sed hoc vtrumque Petrus ignorauerit, per me licet. Ergone quod ignotum ei erat, ceteris etiam mor-

talibus

talibus tum fuit ignotum, neque vnquam euênit? Proh acutum ratiocinandi genus! Tædet pergere in re aperta, vocéſque fruſtra conſumere. Cùm autem ceteri ſcriptores, qui in Aduerſarij libro ſequuntur, non negent rem de qua diſputatio inſtituta eſt; ſed ab eo ferantur negare, quia cùm aliquid aliud de Cartuſianis referant, neutrum horum recitant; profectò neque facit ad vllos vſus, & minùs decet, vt qui plurimos parium rerum auctores hactenus retuli, ipſarum quoque verba recitem. Satis erit eorum orationis argumentum proponere.

Decimus quintus eſt ſcriptor vitæ S. Godefridi Ambianenſis Epiſcopi, qui libro tertio capite octauo meminit ſolitudinis, ſilentij, & ieiunij Cartuſianorum. Decimus ſextus non pauca adiungit de illorum moribus: is eſt Iacobus de Vitriaco capite decimo octauo hiſtoriæ Occidentalis. Decimus octauus Robertus de monte, continuator Sigiberti: adiungit ipſe nonnulla alia. Decimus nonus Malleacenſis Chronographus, poſtquam dixiſſet Fulbertum Carnotenſem Epiſcopum, à Gerberto edoctum fuiſſe, & Berengarium à Fulberto, atque Brunonem à Berengario, hæc adiunxit: *Bruno quidem perfectus philoſophus, monachus, & eremita, apud Calabriam multorum monachorum pater, obijt in Chriſto.* Vigeſimus Robertus de Corceon in ſumma M S. capite 17. diſſerit de numero Cartuſianorum in vno & eodem monaſterio. Vigeſimus quintus Hugo Cardinalis, ad caput ſextum epiſtolæ primæ ad Corinthios diſputat de Cartuſianorum in iudicio litibus. Vigeſimus ſextus Humbertus Prædicatorum Magiſter Generalis, ſermone quarto & vigeſimo plurima de variis Cartuſianorum conſuetudinibus diſſerit. Denique octauus & vigeſimus Guilelmus de Nangiaco, in chronico M S. ad annum ſecundum & trigeſimum à milleſimo centeſimo, docet Cartuſianos *præ ceteris Ordinibus religioſis peſti auaritiæ terminos poſuiſſe*, & in cellis ſuis ferè morari. 46

Atque hactenus ſcriptores, quos Aduerſarius attulit ad nouem & viginti, vt ex ipſorum ſilentio de homine Pariſiis rediuiuo, &, cùm funus curabatur, ſe accuſatum, iudicatum, damnatum feraliter exclamante, comprobaret id prodigij ignoratum illorum temporibus, ignoratum etiam ex ipſo factum eſſe, vt Bruno ſecederet in eremum; ac proinde vtrumque in fabulis habendum. Sed quàm multùm falſus fuerit, intelligitur ex illis quæ in ſuperioribus docui. Et verò non aſſerendi ſunt negaſſe quod tacebant; id enim tacebant, de quo pro re propoſitâ, ſermoniſque ſerie non debebant ſcribere. Aliquibus fuit ſatis Brunonem de nomine appellare; aliis tradere quòd inuenerit Cartuſianorum Ordinem, aut tempus quo floruit recitare. Addiderunt ceteri conſuetudines, mores, ſtatuta nonnulla quæ vel ipſe, vel ab ipſo Priores Cartuſiæ, aut Generales Priorum conuentus, in eundem Ordinem inuexere. His profectò rebus non inſeruerunt ſapientes viri prodigium illud, quo ad eremum Bruno adactus eſt: neque ſcilicet conueniebat vt inſererent. Enimvero non omnia omnibus locis ſcribenda ſunt. Qui id ſuſceperunt, vt aut omnia Brunonis, aut ab ipſis initiis ſeceſſum à ſæculo in eremum, fusè ac prolixè ediſſererent, illi hoc vtrumque etiam debuerunt mandare literis; & omnino mandauerunt, Franciſcus à puteo, Petrus Bloëmenuenna, Petrus Sutor, Laurentius Surius, & alij à me in ſuperioribus nominati. 47

48 At, inquies, isti scriptores vniuersi, sunt pro vtriusque rei antiquitate recentes: nullus illorum scripsit statim à morte Brunonis, nullus annis ab ea centum, nullus ducentis, aut trecentis; omnes post annos ab ea quadringentos. Hoc fateor. Verùm age, quis secundum mortem Brunonis, vel sociorum, aut statim post eorum discipulos; quis post eos ducentis, aut trecentis annis id sibi accepit, vt de Brunonis vitâ moribúsque, singula copiosè & abundanter persequeretur? vnus certè afferatur, qui id susceperit: ipse si prodigium Parisiense tacuerit, aut ex eo secessum Brunonis in eremum Cartusiæ, fatebor neutrum euenisse. Hoc illud silentium est, è quo debuit, si poterat, Aduersarius contendere vtrumque in fabulis habendum esse. Igitur aliquando venit in mentem mirari tardiùs factum, vt scriptores fusè disputarent de omni Brunonis vitâ. Sed Cartusiani soli poterant de vniuersâ, cum ipsis scilicet actâ in eremo, scribere. Quàm verò non tardi, sed inuitis suppares, descenderint ad libros edendos scribendosve, de vitâ non Brunonis parentis, sed sanctorum sui Ordinis ceterorum virorum, hinc intelligis, quòd Guigo quintus prior Cartusiæ, adigendus fuit mandato summi pontificis, ad scribendum de vitâ S. Hugonis Episcopi Gratianopolitani, qui cum Cartusianis multus ab ipsorum origine, & ferè totus fuerat. Petrus Cluniacensis, libro secundo miraculorum capite vigesimo nono, sequentia quoque scripsit. *Multa quidem in illo sacro Ordine* Cartusiensium *miracula contigisse à pluribus accepi, sed ipsi humilitatis virtute, quâ semper serui Dei miranda opera sua, quanto possunt nisu occultant, vix aliquid ex his prodere* seu libris scriptis, seu voce *voluerunt*. Vide quantâ confidentiâ hoc proloquor. Tantùm abest, vt antiquissimis illis temporibus Cartusiani cogitauerint scribere prolixè de vita Brunonis, eiusque mores & gesta in vulgus edere, cùm Deus plurima per ipsum supra omnem naturæ vim prodigia perpetrare pergeret, vix aliquando denique, post annos ab eius morte quadringentos, cogitauerunt de curanda ipsius veneratione publicâ Leone decimo pontifice; & proinde etiam edendis libris de vniuersâ eius vitâ, quam à maioribus sparsim variis in chartis positam accepissent. Quem enim Deus, per innumera toto orbe miracula, omnium ferè hominum linguis prædicabat, de illo tacere non ampliùs potuerunt: docueruntque mortales, quis Bruno ille esset, cuius munificentissimam manum ope quotidianâ sentiebant, quam egisset olim vitam, quo prodigio, cum sociis sex, in deuiam, & solis notam animantibus feris eremum adactus fuisset. Abiectio quippe sui ipsius, &, quam in superioribus

49 laudabat Petrus Cluniacensis, demissio non fecerat, quin antiquissimis illis temporibus illa de Brunone, Brunonisque sociis & discipulis, atque sociorum & discipulorum sequacibus, clari sapientia & virtute viri scriberent, suisque legenda & scribenda concederent, quæ nolebant in vulgus edere. Ea scilicet, quæ seu maiores sapienter sanctéque gesserunt, seu Deus ad ipsorum illustrandam memoriam magno prodigio perfecit, habent pondus ingens ad corroborandum, obfirmandúmque, posterorum animum in susceptâ ex illorum æmulatione vitâ. Guilelmus igitur de Elbura (de Yporegia etiam vocant) docens quos in vsus scripti essent Cartusianorum libri, quos non edebant in lucem, sic de illorum vno loquitur, *non negligat ipsum ad ædificationem scribere, vel legere, vel audire*. Quoniam autem huc dicendo deuêni, non omnino nullus erit operæ fructus, si vnum aliquid afferam de istiusmodi

modi libris. Aduerto pluribus datum eſſe nomen chronici. In præfatione chronici Priorum Cartuſiæ, quod deſinit in Eliſiario ſeu Elzeario Grimoaldi ante annos trecentos ſcripta ſic legitur: *Primi quinque priores, Bruno, Landuinus, Petrus Francus, Ioannes, Guigo, in pluribus chronicis inueniuntur.* Quæ feruntur hîc chronica, nunquam peruenerunt ad lucem publicam; in quo enim editorum legitur Petrus Francus Priorum tertius, aut Ioannes quartus? à Cartuſianis verò ipſis ſcripta fuiſſe ego quidem non dubito. Et verò qui alij de ipſis ſcribere voluerint, &, vt maximè voluiſſent, potuerint, degentibus, longè ab omni ceterorum mortalium congreſſu, in auiis & aſperis locis? Vocabant autem chronica, quoniam vt in editis factum videmus chronicis, res in illis digeſtæ erant per ſua tempora. Nonnullis verò ita placuit nomen hoc, vt chronicum etiam dixerint librum, cui ipſe autor longè aliud impoſuerat nomen. Legi ego codicem ſcriptum manu, mole exiguum, rebus quas complectitur oppidò magnum & illuſtrem. Autor ignotus eſt. Quicumque fuerit, videtur ſcripſiſſe Baſilio Cartuſiæ octauo Priore, qui cæpit ſedere anno primo & quinquageſimo poſt milleſimum centeſimum. Principio vocauere *tractatum*, ſeu *narrationem hiſtoriæ inchoationis, & promotionis Ordinis Cartuſienſis.* Neque iniuria vocauere, duas enim diuiditur in partes, quarum prima habet inchoationem Ordinis, ſecunda Brunonem, & à Brunone Priores quatuor, qui Ordinem promouerunt Quia poſterior hæc pars, iſtos Priores habet ſuo poſitos ordine, nonnulli deinde totum ipſum tractatum appellauerunt chronica; ſed iſta dicta ſint hactenus.

Iam vt redeam ad ſcriptores de Brunonis vita, Franciſcus de Puteo, Pe- 50
trus Sutor, Petrus Bloëmenuenna, & alij quos Aduerſarius per contemptum recentiores appellat, acceperunt vniuerſam dicendorum de Brunone ſegetem, ex antiquiſſimis illis ſeu chronicis, ſeu tractatibus, chartiſque, ac libris, ad magnos ſociorum vſus conſcriptis à viris fide, ſapientiâque claris & illuſtribus. In illis ego quidem repono numerum annorum in Cartuſia Galliæ, & in Turre Italiæ ductorum, ſeceſſum in eremum Cartuſiæ ex prodigio rediuiui Lutetiæ hominis, & non pauca alia, quæ in voluminibus ante ipſos editis non leguntur. Vt autem de hoc vno ſeceſſu nunc agam, de quo vno à me inſtituta eſt diſputatio, inuenio Cartuſianos omnino quinque (alius quis accuratior fortaſſis plures inueniet) de ipſo ſcripſiſſe ante Gerſonem Antonino ſuperiorem. Illorum recentiſſimus ſcribebat anno milleſimo trecenteſimo nonageſimo octauo: huic ætate ſuppar, anno inter octogeſimum tertium & nonageſimum primum incerto poſt milleſimum trecenteſimum: vtroque antiquior, anno milleſimo trecenteſimo decimo tertio: ante iſtum alius milleſimo ducenteſimo nonageſimo octauo: antiquiſſimus demum non bene certo quidem tempore, ſed, vt videtur, Priore magno illo Baſilio, qui cæpit ſedere anno milleſimo centeſimo quinquageſimo primo, & poſt S. Brunonis mortem quinquageſimo, prioratuique immortuus eſt milleſimo centeſimo ſeptuageſimo tertio. Itaque non falletur, qui dicet noſtris etiam temporibus, poſt multa quæ Cartuſiam euerterunt incendia, póſtque multas, ſiue ab hæreticorum turbis, ſiue à militum per bella rapinis, tota Europa clades, ſupereſſe libros ineditos, ſupereſſe chartas, plurimis, ac centum etiam, ducentiſque, & trecentis, aut circiter, ante Gerſonem Antonino vetuſtiorem, annis ſcriptas à Cartuſianis, qui ſeceſſum S. Brunonis in eremum,

mum, repetant ex feralibus hominis Lutetiæ rediuiui è feretro vocibus. Placet singulos à recentissimo afferre, per inuersum seu retrogradum ordinem annorum, quibus scripserunt.

51 Henricus de Kalkar recentissimus illorum est. Hic vir natus anno millesimo trecentesimo vigesimo octauo, mortuus millesimo quadringentesimo octauo, scripsit trecentesimo nonagesimo octauo post millesimum, de Ordine Cartusiano librum, seu *de ortu & progressu Ordinis Cartusiensis.* In eo libro paginâ mihi secundâ sic legitur. *De illo quadriduano mortuo, qui factis pro se vnâ die funeralibus, secundâ die sepeliendus ad iustum se Dei iudicium vocatum, tertiâ iudicatum, quartâ clamauit damnatum, prout hoc apud Cartusienses cõmuniter videtur scriptum,*&c. Antè vltrà quàm pergo, placet vnum aduertere. Vt Henricus asserat prodigium hoc haberi scriptum communiter apud Cartusianos, possitque adeò dici quòd illud recitauerit ex communissimo apud Cartusianos per vniuersum orbem scripto, tamen in consequentibus affert & antiquissima, & ab illo, quod apud Cartusianos communiter legebatur, scripto diuersa, è quibus ipsum etiam accepisse dicendus est. Primùm ita pergit paginâ octauâ. *Bruno data sibi benedictione per Papam* Vrbanum *adiit Calabriam, vbi & euangelizans illis partibus sententiam damnationis, quam audiuit Parisiis, Dei dono multos conuertit; ex quibus tandem congregationem sanctam, sicut in Cartusiâ, in eremo cui nomen Turris, instituit: fecit & aduentantibus, verbis & factis, sæpe monita salubria, & signa solatiosa satis, prout ibidem habetur in scriptis.* Cùm Henricus ita loquatur, potest quoque asseri ea quæ modò recitaui de prodigio Parisiensi, accepisse ex scriptis quæ Cartusiani antè ad Cistercienses Turre in Calabria quàm deficerent, scripserant de Brunonis in Calabriam aduentu, mora, morte, factis denique & moribus.
52 Secundùm pagina quadragesima octaua Henricus concludit opus suum istis verbis. *Hæc paucula inter, & post multa, quæ adhuc Cartusienses habent de Ordine suo scripta, & ego scripsi pro caritate fraternâ ex libris autenticis, testimoniis veridicis, & experientiis propriis, quippe qui Prior fui, licèt indignus, diu, & in diuersis domibus.* Loquitur de vniuersis, quæ toto libro super Cartusianorum ortu & progressu docuit; hæc enim duo sunt de quibus dicendum sibi accepit. Et quidem illius progressum potuit, & ex libris autenticis, & ex testimoniis veridicis, & ex ipsa experientia ducere pro rebus, earumque varietate; alias enim ex testimoniis, alias ex libris, non paucas ab experientia accepisse nihil vetat. Ortum autem, ac proinde prodigium Parisiense, & ex eo Brunonis accessum ad eremum, cùm non potuerit experientiâ consequi trecentis annis & quod excurrit ab eo natus, dicendus est hausisse ex libris autenticis, aut ex testimoniis veridicis, nisi velimus ab his & illis sumpsisse.
53 Sed quos libros appellauit autenticos, quæ testimonia veridica? Existimo ego locutum libros à testimoniis diuersos, & autenticum à veridico distinxisse. Certè qui experientiam, vt tertium quid videtur ab vtroque separasse, cur negabimus duorum aliorum alterum, cum altero non confudisse? Testimonia cùm appellet veridica, abs dubio possunt dici quæ testes voce ferunt, & certè multa de progressu Ordinis Cartusiani, quæ in superioribus retulit, ad Henricum voce testium peruenerant: nihil tamen vetat addere, hîc nomine testimoniorum comprehendi, quæ testium scripto feruntur; scriptores enim, vt manu suam mentem sensáque ponant in chartis, vulgò tamen

asserimus

asserimus dicere & loqui. Atque hæc testimonia, ego quidem putabam pro re fuisse, alia publica, priuata alia. Illa Henrici temporibus appellabantur etiam testamenta, & in Pandectis libro 43. tit. 1. vocantur testationes. Vtroque dicebant nomine à testibus obsignatis; chartæque sunt seu tabulæ, testium obsignatione firmatæ. Iam libros dixit, quos etiam sermone vulgari vocamus libros, suntque longiores, & pluribus tenduntur paginis. Autentici sunt, quorum autor facit fidem per se, suáque auctoritate ac dignitate. Cùm hæc ita habeant, Henricúsque asserat, ea, quæ in superioribus de Ordine suo protulit, se accepisse *ex libris autenticis* & *testimoniis veridicis*, negari non potest, quòd asseueret prodigium hominis rediuiui Parisiis, se accepisse ex veris certísque seu libris, seu chartis, aut etiam ex vtrisque. Hæc omnia idcirco attuli, vt non dubites, cùm Henricum refero testem rei quam edissero, me non tam ipsum laudare, qui anno millesimo trecentesimo nonagesimo octauo scripsit, quàm aut Brunonem sociósve, qui interfuerunt illi; aut seu Brunonis seu Sociorum discipulos, ab ipsis qui interfuerant, vniuersam edoctos, seu Turre scripserint, seu Cartusiæ, alióve in loco: hi enim vni, fidem facere per se possunt, rei coram Brunone, & à Brunone, ac sociis gestæ.

Henrico de Kalkar fuit ætate suppar, aut etiam fortasse par, Chronologus Priorum Cartusiæ. Scribebat is post mortem Amedei Viridis Comitis Sabaudiæ, ex paginâ mihi quinquagesimâ sextâ, *Amedeus Comes Sabaudiæ mortuus fuit in transitu Ducis Andegauensis in Apuliam*; & ante mortem Amedei quem Viridis genuerat, ex paginâ sequente, vbi hæc scripta sunt: *In breui exaudita est oratio Ioannis Birelli Prioris Cartusiæ, & conuentus; atque Amedeus Viridis Comes Sabaudiæ, filium de vxore, quæ sterilis putabatur, suscepit, qui etiam Amedeus Vocatus, nunc Comes Sabaudiæ est effectus.* De morte autem vtriusque Comitis Amedei, scholium marginale mei codicis ita habet: *Viridis obijt anno millesimo trecentesimo octogesimo tertio pridie Martij, ait charta eiusdem anni: Eius filius obiit secundâ Nouembris anno millesimo trecentesimo nonagesimo primo, ex charta capitulari anni sequentis.* Igitur hic Chronologus scribebat post annum millesimum trecentesimum, inter octogesimum tertium, & nonagesimum primum. Is cùm docet *quâ occasione cæpit Ordo Cartusiensium* sic loquitur. *Qui mortuus videbatur & erat, eleuato capite resedit in feretro, ac omnibus audientibus altâ & terribili voce clamauit, Iusto Dei iudicio accusatus sum: & hoc dicto caput deposuit, & decubuit mortuus sicut priùs*, &c. *Defunctus, sicut priùs, eleuato capite, dolorosâ ac terribili voce intonuit, Iusto Dei iudicio iudicatus sum*, &c. *Iam tertiò altissimo & mœstissimo clamore personuit, Iusto Dei iudicio condemnatus sum*, &c. *Erat ibi magister Bruno.* 54

Guilelmus de Elbura, siue de Yporegia (his enim duobus nominibus appellatum inuenio) scripsit decimo tertio post millesimum trecentesimum, *de origine & veritate perfectæ*, id est, Cartusianæ *religionis* librum doctum, & elegantem. Vt doceret originem, & initia religionis huius, nihil quidem de suo composuit, sed librum orsus est ab libello, seu tractatu, aut *narratione historiæ inchoationis & promotionis Ordinis Cartusiensis*, ad cuius lectionem, auditionem, scriptionem, postea lectorem sui operis hortatur. Iam in isto tractatu habetur omnis historia prodigij Parisiensis, de quo disputamus. Quoniam puto scriptum Basilio Priore Cartusiæ, qui cæpit sedere anno quinquagesimo primo post millesimum centesimum, seu quinquagesimo post 55

mortem

mortem Brunonis, de hac re dicam postea. Nunc placuit ista afferre, vt videas tractatum istum Guilelmo probatum fuisse, & prodigium proinde etiam Parisiense, de quo nunc sermo est.

56 Cartusianus Maioreuensis tractatum breuissimum scripsit cum hoc titulo, *Quomodo Ordo Cartusiensis sumpsit exordium.* In eo sequentia verbatim continentur. *Ventum est ad hoc, vt defuncti corpus poni deberet in sepulchro. Circumstantibus igitur clericis, qui defunctus erat clamauit, dicens: Iusto Dei iudicio accusatus sum*, &c. *Sequenti igitur die*, &c. *iterum clamauit mortuus, & ait, Iusto Dei iudicio indicatus sum*, &c. *Sequenti die*, &c. *iterum clamauit, Iusto Dei iudicio condemnatus sum*, &c. *Erat autem tunc temporis quidam magister in Theologia, nomine Bruno, magnæ sanctitatis*, &c. *Ipso sancto viro* Hugone episcopo Gratianopolitano *iuuante ceperunt ædificare primam domum Cartusiensis Ordinis, quæ domus Cartusia vero nomine nuncupatur, & cepit construi anno Domini millesimo octuagesimo quarto.* Ipse tractatus ab auctore suo dicitur scriptus *anno millesimo ducentesimo nonagesimo octauo.* Ab eo autem ad millesimum quadringentesimum quinquagesimum nonum, quo Antoninus est mortuus, fluxerunt anni centum sexaginta & vnus; atque ad millesimum quadringentesimum vigesimum, *post quem* Aduersarius vult Gersonem scripsisse primùm de hoc prodigio, fluxerunt centum viginti & duo. Istud affero, vt videas, quâ veritate asserantur ab eodem Aduersario Cartusiani, accepisse istud prodigium ab Antonino; & Gerso primus omnium de eo, etiam veluti dubio, scripsisse. Cartusianis hic de eo scripsit centum & viginti duobus annis ante Gersonem, & centum sexaginta & vno ante mortem Antonini. Verùm ad vlteriora pergamus. Habeo ego præterea denique alium Cartusianum, qui anno scriptis quidem in codicibus, qui ad meas manus peruenerunt, non annotato, sed, vt verba ipsius præ se ferunt, primo & quinquagesimo post mortem Brunonis aut circiter, rem hanc omnem tradidit.

57 Hîc ille est, autor *tractatus de narratione historiæ inchoationis & promotionis Ordinis Cartusiensis*, à me non semel laudatus in superioribus. Verba quibus significat scribere se anno post mortem S.Brunonis quinquagesimo, aut circiter, sunt ista. *De antiquis sapientibus, & sanctis fundatoribus, ac promotoribus Ordinis Cartusiensis, aliqua ad æternam memoriam narraturi, exordium assumemus.* Enimvero quinque tantùm in illis reponit Brunonem, Luduuinum, Petrum, Ioannem, Guigonem. Ergone hos solos, in antiquis fundatoribus & promotoribus Ordinis Cartusiani, censere potuit? omnino. Quid autem est, cur S.Antelmum Priorem Cartusiæ septimum, postea Bellicensem episcopum; cur Basilium octauum, numerare illi non licuit? certè isti ambo illi sunt, qui sinceram atque certam firmitatem, siue (vt quod est loquar) veram si quæ vnquam in rebus humanis erit, æternitatem Ordini suo concesserunt, vt statim fusè docebo. Dicamus igitur necesse est, potuisse quidem ipsum ac meritò potuisse, eos in fundatoribus & promotoribus Ordinis sui collocare, sed antiqui, cùm scribebat, abs dubio non erant, & Basilius sui prioratus initia ponebat, primo scilicet & quinquagesimo Christi anno post millesimum centesimum, aut circiter. Quàm verò clari & illustres fuerint Antelmus & Basilius, quantáque, & quàm multa, beneficia in Ordinem suum contulerint, nulla satis exequatur oratio. Vt in fundatoribus ac promotoribus eius Basilium (ab eo placet incipere) reponas, duo maximè faciunt.

Primum

Primum ante antiqua statuta Cartusianorum legimus in has voces: *Domnus Basilius statutis Guigonis nonnulla vtilia ad Ordinem adiecit.* In hoc igitur suppar Guigoni fuit, parem enim ei non dixerim, qui omnia redegit primus in sua capita, ordinéque posuit, ac in vnum compegit corpus. Secundum habes in secunda parte eorumdem statutorum capitulo secundo, his verbis. *Cuncti Cartusiensis propositi Priores, Portarum videlicet B. & Excubiarum So. necnon Siluæ Oth, & Maioreui Hy. & Durbonis B. & Aruerię Ar. & Montisriui B. & Montis Dei Ger. & Vallisclusæ Hy, & Augionis Hy. & Repausatorij Io. & Vallis S. Petri Hy. & Vallis S. Mariæ Pon. pro tenore & stabili firmitate propositi, à domno Basilio Cartusiæ Priore, & eiusdem loci fratribus, petierunt, quatenus in eâdem domo Capitulum liceret eis obtentu correctionis & emendationis totius propositi. Hac igitur precum instantia, domnus Basilius Prior Cartusiæ cum fratribus suis, eorum precibus tandem consensit.* Hîc vocula *tandem* expendenda est. Eâ significatur, non semel, aut iterum, at sæpius egisse Priores apud Basilium, atque, 58
vt intelligetur ex statim dicendis, Antelmum de habendo in Cartusiâ Capitulo generali Priorum *obtentu correctionis & emendationis totius propositi*; pluresque adeò annos in excutiendâ re omnino grauissima positos fuisse. Et verò cogitatam Antelmo Priore, ceptam potiùs, aut affectam, ferme fuisse ex eo intelligitur, quòd Falco, qui Lugduni Archiepiscopus sedere desiit ante annum quintum & quadragesimum à millesimo centesimo, consensit in hoc Capitulum eo Priore. Consensus enim episcoporum in quorum diœcesi erant cœnobia, tum ad illud constituendum postulabatur, cùm in illorum potestate erant, à summo Pontifice nondum exempta: igitur capite illo secundò secundæ partis statutorum ita sequitur: *Ad confirmationem prædicti Capituli, domus Cartusiæ à domino Gaufredo Gratianopolitano Episcopo literas accepit*, &c. *& ceteræ domus Ordinis nostri; ab Episcopis & Archiepiscopis, in quorum diœcesi sitæ sunt, acceperunt, & domni Cartusiæ seruandas tradiderunt.* Chartam à Falcone Lugdunensi Archiepiscopo scriptam, legi egò in Portarum domo, sic habet. *Falco Lugdunensis Ecclesiæ minister dilecto filio Antelmo Cartusiæ Priori, cunctisque Prioribus sub Cartusiensi Ordine Domino militantibus, & qui cum eis sunt fratribus, paupertatis præmium à Domino obtinere. Domum Portarum, & domum Maioreui vestræ religionis æmulas, pro voto & pietate sua, ad tenorem & confirmationem Ordinis vestri; sicut communi consilio Capituli visum fuerit, concedimus & tradimus vobis, & successoribus, in perpetuum corrigendas.* Quam Gaufredus Gratianopolitanus Episcopus ex capite secundo secundæ partis statutorum scripsit, recitat Surianus in chronotaxi ad vitam S. Brunonis. Ea sic habet: *Ego G. Dei gratiâ Gratianopolitanus Episcopus, rogatu Basilij Cartusiæ Prioris, & ceterorum fratrum ibidem Deo famulantium, præfatam domum communi Capitulo, sicut generali consilio totius Ordinis decretum est, Episcopali autoritate corrigendam, & in proposito Cartusiensi in perpetuũ conseruandam concedo. Decernimus etiam quòd si prædicta domus à suo proposito ad aliud propositum (quod Deus auertat) aliquando se transferre tentauerit; vel Prior, vel persona quælibet ipsius, vel etiam tota domus obedire prædicto Capitulo noluerit, sententiæ excommunicationis tam nostræ, quàm totius Capituli subiaceat.* Igitur cùm hæc sancta, & in omnem partem vniuersò Ordini vtilissima constitutio Capituli cepta fuerit cogitari ac postulari, vrgerique Antelmo Priore Cartusiæ, eum quoque in fundatoribus & promotoribus Ordinis sui cum Basilio reponit. Certè si Guigo in illis, neque iniu-

riâ, censetur, quòd sicuti legitur ante antiqua illa statuta, *Cartusiensis Ordinis constitutiones seu statuta succinctè in formam redegit*, non omnino minori, vt moderatè loquar, iure, & Antelmus qui cepit de annuo Cartusiæ generali capitulo cogitare, & Basilius qui de illo habendo *tandem* constituit, sunt in
59 ipsis reponendi. Adde quod Capitulo, & quæ ex Capitulo sequitur visitatione, ab Antelmo & Basilio sapienter & sanctè excogitatis, & ad Cartusiæ Prioris auctoritatem adiunctis, monasteria Cartusianorum vniuersa quocumque, & quamcunque magno numero sint (& ad nouem & sexaginta supra centum, cùm hæc scribo numeramus) surgunt tamen in vnum corpus, stantque, vt doctè asseruit Guilelmus de Elbura in egregio illo de veritate perfectæ religionis tractatu in hæc verba. *Idcirco Ordinem sanctum Cartusiæ diuina misericordia adinuênit, in quo & per quem, & sub quo, vtraque vita tam cœnobitica, quam eremitica, reducta est ad suæ primariæ originis puritatem, & ad antiquam institutionis monasticæ sanctitatem. In ordine enim Cartusiensi, est communis & cœnobiticæ vitæ ordinata societas, quia omnia monasteria, totius ordinis dicti, simul connexa sunt & vnita sub vno Priore Cartusiæ, & sub vno Capitulo Generali, quod indesinenter annis singulis in principali domo Cartusiæ celebratur; quorum prouidentiâ, & sanctis consiliis, monitionibus, ordinationibus, visitationibus, & salutaribus institutis, totus ordo, totiusque ordinis domus reguntur, corriguntur, & diriguntur, & in sanctæ religionis obseruantiâ conseruantur. Ab eisdem Priore Cartusiæ, & Capitulo Generali, ad omnes & singulas prouincias, in quibus sunt mona-*
60 *steria Ordinis supradicti, mittuntur visitatores.* Antelmus ergo & Basilius Capituli, atque adeò visitatorum, qui à Priore & Generali Capitulo Cartusiæ constituuntur, inuentores, censendi sunt in fundatoribus, ac promotoribus Ordinis Cartusiani proculdubio, non aliter quàm Guigo, consuetudinum & statutorum primus scriptor. Cur autem *narrator historiæ inchoationis & promotionis Ordinis Cartusiensis*, in illis eos non reposuerit, non aliud afferri posse videtur, quàm antiquos non fuisse, cùm de antiquis scribebat; & Antelmo Cartusiæ præfecturam abiiciente Basilium sedere cepisse, qui pro sua modestia voluerit, vt qui de vniuersis fundatoribus & promotoribus Ordinis sui scribere poterat, scriberet de solis antiquis. Id autem factum censeo à Basilio, ineunte prioratu, potiùs quàm adulto, aut exeunte, ne Hugonem qui post Guigonem per duos tantùm annos sedit, iniuriâ ab antiquis exclusisse, qui de eo tacuit, existimetur: nam Basilius & Anselmus sederunt annos sex & triginta, quot neque plures à Brunonis morte ad Hugonis prioratum fluxerant. Cùm ita habeat tempus, quo *Narrator suam inchoationis Ordinis Cartusiensis historiam* scripsit, vide quàm vetustum testem prodigij Parisiensis habeamus. Basilius sedere cepit anno à morte S. Brunonis quinquagesimo, eo igitur aut circiter, ille ipsum fusè ac splendidè recitauit. Nonnulla verborum eius retuli, cùm afferebam Chronologum Priorum Cartusiæ numero 54. quæ sibi quoque accepisse Guillelmum de Elbura tum aduerti, cùm de ipso agebam numero 55. nam illi ambo fecerunt magno consilio, vt de re & perantiquâ, & prorsus aliàs inauditâ, ac in omnem partem horrendâ & ferali, dicerent verbis toto Ordine peruulgatis, quæ antiquissimus auctor annis circiter quinquaginta post mortem Brunonis scripsisset, acceptâ fortassis ab eodem sancto Brunone aut sociis. Illis igitur nunc supersedeo.

61 Dices Guillelmum de Elbura auctorem huius narrationis esse, vtpote qui

qui eam præfixit tractatui suo de Origine & veritate perfectæ religionis: iniquè igitur facere me, qui contendam anno millesimo centesimo quinquagesimo scriptam esse, cùm debeat dici scripta anno trecentesimo decimo tertio post millesimum centesimum, quo Guilelmus tractatum illum alterum *de origine* composuit. Hìc fateor ego Guilelmum narrationem eam præfixisse suo *de origine* tractatui, sed multa sunt quæ doceant ipsius auctorem non esse. Principio ille ipse hoc non ineuidenter asserit; sic enim loquitur in fine libri ex ista *narratione*, & tractatu *de origine* conflati. *Explicit tractatus de origine, & veritate perfectæ religionis, quem quicunque legerit, orare dignetur pro illo peccatore, qui ad honorem Dei, & ad defensionem Ordinis Cartusiensis compilauit. Tractatum verò præcedentem, de narratione historiæ inchoationis & promotionis Ordinis Cartusiensis non negligat ad ædificationem scribere, vel legere, vel audire.* Qui peccatorem dicit auctorem tractatus *de origine*, is profectò de se loquitur. Scilicet quis adeò vecors fuerit, vt alium à se dicat peccatorem? Cùm verò idem nihil eiusmodi adiungat de autore tractatus *de narratione*, apertissimo est argumento negare se illius auctorem. Deinde narratio hæc ita tractatui *de origine* præfixa est, vt nullam tamen cum eo connexionem habeat: igitur scriptor ipsius illam sic orditur; *Laudemus viros gloriosos parentes nostros in generationibus suis*, scilicet S. Brunonem & Priores, post ipsum deinceps quatuor, quos solos toto opusculo docet cepisse ac promouisse Cartusianum Ordinem; pergitque, *Verba ista sunt hic scripta loco præfationis, & proœmij opusculi subsequentis.* Profectò si Guilelmus eam scripsisset, quod *præfationis, & proœmij* fecit; non soli *de narratione* opusculo, sed subsequenti etiam *de origine*, totíque adeò volumini, conflato ex vtroque opusculo, conuenire voluisset. Ad hæc accedit, quod *narratio* ista seorsim à tractatu *de origine* scripta legitur; atque vt à Guilelmo de Elbura est præfixa tractatui *de origine*, ita legitur præfixa chronico Priorum Cartusiæ, ab huius scriptore: igitur sicuti non idcirco tribuibuitur Chronologo illi, ita neque Guilelmo tribuenda est, sed suum habet auctorem ab vtroque distinctum. Denique sicuti Guilelmus narrationem hanc præposuit suo *de origine* tractatui, ita post Guilelmum inuenti sunt qui eam illi tractatui postponerent; cum hoc tamen discrimine, quòd in amborum fine Guilelmus quidem petit vt lector oret pro *peccatore, qui tractatum de origine compilauit*, sed inducitur tamen petere vt *sequentem de narratione non negligat ad ædificationem scribere, vel legere, vel audire.* Igitur cùm ea suam sedem non habeat certam fixamque, neque dicenda est ab ipso composita. Eâ fecit Guilelmus, vt libro Petri Damiani de vitâ solitariâ, & carmine incerti Cartusiani de laude cellæ. Vtrumque istud opusculum inseruit tractatui *de origine*, non continuò tamen se scriptorem illorum præbuit. Neque igitur vt præfixerit tractatum *de narratione* tractatui *de origine*, existimandus est auctor illius. 62

Quis autem ille sit, qui istum de narratione tractatum scripsit, non inuenio. Quicumque is fuerit, ex ipsius verbis intelligis prodigium Parisiense, & ex eo secessum S. Brunonis in eremum, non esse fabulam, ab otiosis hominibus excogitatam, quæ à Gersone primùm ex dubio rumore collecta fuerit, & in lucem edita, deinde ab Antonino in historiam asserta, fidem inuenerit apud omnes. Hic historiæ inchoationis, & promotionis Cartusiano-

rum Ordinis narrator, rem omnem fortassis acceperat à S. Brunone. Eo certè tempore illam scripsit, ex quo, vt vitæ mortalium communissima fert longitudo, dicas licet potuisse accipere à S. Brunone, aut certè à sociis beatissimi viri. Vtcumque autem hoc habeat, ipsius scriptoris tractatus ita probatus est posteris, adeóque certam apud omnes fidem consecutus est, vt primùm Guilelmus de Elbura anno millesimo trecentesimo decimo tertio, deinde Chronologus Priorum Cartusiæ anno millesimo trecentesimo octogesimo aut circiter, eius verbis vsi sint ad recitandum illud prodigium, etsi nonnihil in ceteris ambo mutauerint, & hic etiam non pauca
63 addiderit. Mihi autem ex ipsis placet aduertere, hominem, qui Parisiis rediuiuus horrendis vocibus è feretro exclamauit se damnatum esse, non exclamasse in sacra æde, sed domi suæ; neque veluti responsum daret illis ex Iobo vocibus interroganti, *responde mihi*: sic enim loquitur narrator historiæ, & ex eo Chronologus Priorum Cartusiæ, ac Guilelmus de Elbura; *cùm reuerendi viri feretrum, in quo funus iacebat, eleuare vellent ad Ecclesiam deferendum, subitò, cunctis stupentibus, qui mortuus iacebat, & erat, terribili voce clamauit, &c.* Fateor fuisse scriptores, qui hoc vtrumque posuerint in suis de S. Brunonis vitâ libris: sed quod fere fit à cæteris de illustrium virorum vitâ scriptoribus, ita mandauerunt literis, vt ad suorum temporum populi sensum sese accommodarent; & attulerunt illa quæ pronum erat vulgo, cùm scribebant, cogitare; primúmque occurrebant audienti prodigium hominis rediuiui Lutetiæ. Historici etiam & sacri, & profani, cùm aliquid clarum & illustre recitant, circumstantias eius veteres nouis sæpenumero mutant, vt à lectoribus intelligantur faciliùs, ipsisque placeant: orationes quoque suo magis, quàm illorum quos inducunt, stylo scriptas tribuunt sapientibus viris, in foro, in senatu, in bello. Igitur nonnulli de Brunonis vita scriptores, doctorem etiam vocare non dubitauerunt, qui suo tempore appellabatur magister; & in vniuersitate, quod nomen nondum vsurpabatur, Parisiensi, & fuisse, & docuisse, asseruerunt, qui domi suæ res Theologicas tradiderat, quemadmodum ceteri tum magistri, vt dicam postea. Sed qui hominem hunc Parisiis rediuiuum, seu fecere Parisiensem canonicum, seu Raimundum Diocrem appellauerunt, neque seu antiquum,
64 seu eruditum, pro re auctorem secuti sunt, & prorsus errauerunt. Cæsarius Cisterciensis dicitur ab aliquibus auctor illis fuisse ad errorem, qui canonicum fecere, &, vt verbo dicam, iis omnibus qui prodigium istud Parisiense probant; quasi acceperit pro canonico clericum, quem recitat libro vndecimo, qui totus est de morientibus, capite quadragesimo nono. *Fuit in regno Francorum clericus quidam nobilis, & diues,* &c. *qui cùm mortuus fuisset, & in feretro positus,* &c. *se erexit cunctis audientibus in hæc verba prorumpens, Iustus iudex iudicauit, iudicatum condemnauit, condemnatum tradidit in manus impiorum.* Istud enim prodigium nonnulli faciunt idem Parisiensi, de quo nunc agimus; alij verò negant: ego neque idem illi, neque ab eo diuersum, asserere nunc velim. Certè non additur à Cæsario compulisse Brunonem, & socios ad eremum; id autem vnum illud est, quod fecit vt de Parisiensi nunc agerem. Malim asserere, & omnino istius loci res est, Aduersarium non debuisse scribere sequentia paginâ 145. *Cæsarius Cisterciensis narrat duo, quæ Cartusianorum initium tale, quale nunc excutimus,*

fingendi

fingendi causam, otiosis hominibus præbuerunt. Cùm enim duorum alterum sit illud ipsum, quod modo retuli, hominis in regno Francorum rediuiui, seque Dei iudicio damnatum exclamantis, non video, cur otiosi homines ad Parisiense fingendum debuerint adiungere alterum Canonici Parisiensis, qui post paucos à morte dies se sine corpore videndum homini valde familiari præbuit. Scilicet Canonicus hic nihil habuit commune, seu cum rediuiuo Parisiensi, de quo nunc sermo est; seu cum alio, qui cùm parabatur conditorio, redditus fuit vitæ in regno Francorum. Sed tanti est pro- 65
ponere tibi virum, quem in omnibus sequaris, cui vni adhæreas, cuius *in publicum illa educas, quæ ipse suo nomine euulgare non amat.* Vnum aliquem virum Aduersarius toto hoc de causâ secessus S. Brunonis in eremum libro sequitur. Is censuit hoc, de quo dicimus, Parisiense prodigium, ex Cæsarij duobus conflatum esse: igitur illi hac in parte, vt in ceteris adhæret. Non poteram ego aliàs habere fidem Theophilo Raynaudo, aienti in Hercule Commodiano serie tertiâ quæsito secundo *tibias* Aduersarij *à Marsya quopiam inflari, & Aloysium Robinum accepisse epistolium ab inflatore illius fistulæ, quo omnia, planè omnia continebantur, resectis tantùm locis auctorum, quæ ibi duntaxat notabantur, ab Aduersario autem sunt ad longum expassa.* Nunc non possum non eadem cum ipso sentire. Nam cùm hæc scribo, venit in manus meas altera ipsius Marsyæ epistola anno antè secundo scripta, quàm Aduersarius huius sæculi quadragesimo sexto, de re quam nunc ago primùm scriberet; atque dissertationem ederet de verâ causâ secessus S. Brunonis in eremum. Hæc *prima scriptio*, addidit Theophilus, *non est nisi paraphrasis longior breuis illius epistolæ:* aio etiam ego, hæc tertia scriptio est paraphrasis longior alterius epistolæ, quam ille ipse Marsyas scripsit. Ergo- 66
ne, inquies, Marsyas ille ad alium etiam ab Aloysio Robino scripsit ista? omnino, &, quod magis mirere, ad Cartusianum clarissimum & grauissimum virum scripsit. At vniuersi Cartusiani (addes) prodigium Parisiense, & ex eo secessum Brunonis in eremum habent pro veris, & à Brunone traditis? profectò. Quid facias huic viro? Ista ad Cartusianum, non clarissimum modò & grauissimum, sed etiam amicissimum virum scripsit, pro prudentiâ suâ. Parum est hoc. Omnem prorsus admirabilitatem superat quod adiungo. Accipe vltima verba epistolæ. *Existimo causam secessus S. Brunonis hanc* (scilicet sermonem cum Radulpho & Fulcio, quem in superioribus attulit) *non tantùm certiorem esse illâ* ex prodigio hominis Lutetiæ rediuiui, *sed etiam illustriorem. Si vestra reuerentia velit, plura scriptis adiungam. Adeò enim multis beneficiis Ordini Cartusianorum deuinctus sum, vt nihil iis dignum possim rependere.* Ridet Marsyas hic, an seriò loquitur? Totâ epistolâ contendit sanctum Brunonem & socios, non fuisse compulsos in eremum à Parisiensi prodigio, aduersus Cartusianos, qui ab ipso Brunone, & sociis, tradunt contraria libris scriptis ac voce, & pictis imaginibus toto orbe proponunt cunctis mortalibus: atque Marsyas aiens illos imponere toti Ecclesiæ Catholicæ, addit se rependere ipsis beneficium, quod varium & multiplex fatetur se ab illis accepisse. Ecce viri epistolam è Gallico idiomate redditam Latino.

Nullus ante Ioannem Gersonem occurrit, qui de isto prodigio Parisiensi scripserit: Ipse autem de illo, veluti de re incertâ, locutus est in hæc verba, parte tertiâ de 67

simplificatione cordis, notatione vigesimâ tertiâ de timore Domini. Constituamus ante meditationis nostræ oculos exemplum illud celebre, à quo cepisse dicitur Ordo Cartusianorum. Mortuus est quidam magnæ reputationis magister, apud scholasticos: parantur exequiæ in templo : venit vox, Iusto Dei iudicio accusatus sum. Dilata est sepultura in diem alterum; tunc audita est vox, Iusto Dei iudicio iudicatus sum. Tertia die, in quam dilatio sepulturæ facta extitit, insonuit vox, Iusto Dei iudicio condemnatus sum. Ecce in his est positum coram meditantis oculis, iudicij tremendi, accusationis, iudicationis, & condemnationis spectaculum. Post Gersonem Antoninus, parte secundâ, titulo decimo quinto: Religio Cartusiensium habuit principium ex hoc stupendo euentu. Cùm in ciuitate Parisiis floreret studium abundans, tam multitudine scholarium ex variis regionibus, quàm copiosâ catervâ doctorum solennium in omni facultate; inter ceteros erat vnus singularis, qui in eminentia scientiæ, & probitate vitæ, & maximæ famæ pollebat. Huic autem vitâ functo solemnes exequiæ paratæ sunt, &c. *cùm ergo cadauer in feretro in Ecclesiâ secundum morem esset delatum, & officium celebraretur, surrexit qui iacebat mortuus, & in loculo residens, voce magnâ audientibus cunctis exclamauit, Iusto Dei iudicio accusatus sum,* &c. *Aderat huic spectaculo Bruno,* &c. *qui his visis ait,* &c. *Itaque compuncti, vt dictum est, sæculum dimiserunt. Historiam*
68 *hanc faciunt dubiam duo. Primum est. Quòd ante Ioannem Gersonem, & S. Antoninum, nullus scriptorum eius meminit, ne Guibertus quidem Abbas Nouigenti, coæuus Brunoni; qui cùm de ipsius conuersione diceret, videtur eam non debuisse prætermittere. Vincentius quoque Bellouacensis huiusmodi rerum non incuriosus inuestigator, non recitat hoc prodigium, cùm agit de Cartusianorum origine, libro vigesimoquinto speculi historialis, capite octogesimo secundo. Bruno natione Teutonicus, ex vrbe Coloniâ, literis optimè eruditus, Remensis ecclesiæ canonicus, & scholarum magister, relicto sæculo, eremum Cartusiæ fundat, propositumque monasticæ conuersationis satis arduum instituit. Huius sancti propositi cooperator existens,* &c. *Secundum est. Quòd hæc historia videtur conflata ex duabus, quas annis post Brunonem centum, aut circiter, euenisse tradit Cæsarius Cistercienss. Altera Canonici Parisiensis est. Eam recitat libro secundo, capite decimo quinto istis verbis. Parisiis in Ecclesia sanctæ Dei genitricis Mariæ, Canonicus obiit nuper,* &c. *timore mortis confessionem fecit,* &c. *sed homo videt in facie, Deus autem intuetur cor. Post paucos dies cuidam sibi valde familiari apparens, dicebat se esse damnatum. Altera historia clerici est in Francia loco innominato, libro vndecimo, capite quadragesimo nono. Fuit in regno Francorum clericus quidam nobilis & diues, quæ duo semper hominem extollunt, multisque vitiis subijciunt: Qui cùm mortuus fuisset, & in feretro positus, multitudine circumsedente tam ex clericis, quàm ex laicis, ipse erexit se cunctis audientibus in hæc verba prorumpens, Iustus iudex iudicauit, iudicatum condemnauit, condemnatum tradidit in manus impiorum. Quibus dictis, se reclinans non obdormiuit, sed de requie transiuit ad laborem, de deliciis ad miseriam. Istæ ambæ historiæ aliquando coïerunt in vnam sensim, & S. Brunoni, ac eius conuersioni attributæ sunt, etsi conuenire nequeant illi, cùm sint de rebus longissimè post ipsum gestis; præsertim cùm facile sit docere non prælectam fuisse Parisiis viuente Brunone Theologiam, & Bruno Remis, non Parisiis eam prælegerit, pro suo scholarum magisterio, vbi Vrbanus secundus domo Castilionæus eum audiuit, ex opportunitate patriæ, ad Matronam fluuium positæ; quatuor leucis à Remis.*

69 *Vt autem narratio secessus Brunonis ad eremum concinnata videatur ex duabus*

à

à Cæſario relatis, innaluit tamen apud omnes, & per vniuerſum orbem ſparſa eſt, maximè poſtquam in librum de vitâ S. Brunonis coniecta fuit. Etſi verò non poſſum afferre tempus, quo attribui cepit Cartuſianis, conijcio tamen id eueniſſe trecenteſimum inter & quadringenteſimum annum à milleſimo. Videtur enim picta in libro precum Ioannis Biturigum Ducis, quem Ioannes Francorum rex genuerat, ſcriptarum non multis ante milleſimum quadringenteſimum annis.

Vtcumque ſentiamus de rei tempore, certum eſt ex dictis falsò attributam eſſe Brunoni, cùm ex ipſomet, qui res ſuas omnium optimè callebat, intelligamus conſtituiſſe ſæculum deſerere Remis, non Pariſiis; & ad eam cogitationem veniſſe, non huius, aut aliûs prodigij vi, ſed attentâ vanitatis rerum humanarum & cæterorum, quæ ad Rodulphum Remenſem Præpoſitum ſcripſit, cogitatione, his verbis: Reminiſcatur dilectio tua, quòd cùm ego, & tu, & Fuluius Monoculus quadam die ſimul fuiſſemus in hortulo adiacenti domui Adæ, vbi tunc hoſpitabar, de falſis oblectationibus, & perituris mundi huius diuitiis, necnon de perennis gloriæ gaudiis aliquandiu, vt opinor, tractaremus; vnde diuino amore feruentes, promiſimus ac vouimus Spiritui Sancto, in proximo fugitiua ſæculi relinquere, & æterna captare; necnon etiam monachicum habitum recipere. Quod & in vicinia peractum eſſet, niſi tunc Fuluius Romam abiiſſet, ad cuius reditum peragenda diſtulimus: quo moram faciente, aliiſque interuenientibus cauſis, diuinus amor elanguit, refriguit animus, feruorque euanuit. Hæc Marſyas. 70

Qui eius ſingula contulerit cum ſingulis diſſertationis, quam Aduerſarius tertiùm edidit, is profectò non diffitebitur tibias huius ab illo eſſe inflatas. Huius certè prima editio nihil habet ſupra illius epiſtolam, niſi reſponſionem ad nonnulla librorum capita, quos Sauſſeius & Theophilus Raynaudus ſcripſerunt de ſeceſſu Brunonis in eremum, & *paraphraſis eſt expreſſa* epiſtolæ ſui Marſyæ, vt Theophilus loquebatur. *Quæ autem editio tertia auctior & correctior* in lucem emiſſa eſt decimo octauo poſt primam anno, plurimas in Cartuſianos & acerbiſſimas contumelias inſuper conijcit. Ceterùm epiſtola quam ex Gallico reddidi, ſcripta fuit ad Domnum Chriſtophorum Puteanum Cartuſiæ Romanæ Priorem. Quoniam verò Marſyas in illam fere ſingula congeſſit, aduerſus Pariſienſe prodigium, & ab eo ſeceſſum Brunonis in eremum, quæ Aduerſarius prolixè libro ſuo ſecutus eſt; operæ aliquod erit pretium, ſi refellam illa ſtrictim, qui libro Aduerſarij fusè reſpōdi. 71

Marſyas igitur primò ſic locutus eſt. *Nullus ante Gerſonem occurrit qui de iſto Pariſienſi prodigio ſcripſerit.* Reſpondeo. Fateor neminem, quòd ſciam, illorum qui opera ſua ediderunt in lucem publicam, ſcripſiſſe de iſto prodigio Pariſienſi, neminem aſſeruiſſe ex eo factum eſſe, vt Bruno cum ſociis ſecederet in eremum, ante Ioannem Gerſonem. Cartuſiani quinque vetuſtiores Gerſone, illud vtrumque literis commiſerunt ineditis; Henricus de Kalkar anno milleſimo trecenteſimo nonageſimo octauo, Chronologus Priorum Cartuſiæ anno poſt milleſimum incerto inter octogeſimum tertium & nonageſimum primum, Guillelmus de Elbura ſeu de Yporegia anno tertio decimo poſt milleſimum centeſimum, Cartuſianus Majoreuenſis anno milleſimo ducenteſimo nonageſimo octauo, Narrator demum hiſtoriæ inchoationis & promotionis Ordinis Cartuſienſis anno poſt milleſimum centeſimum primo & quinquageſimo, aut circiter. Marſyas addit, Ioannes Gerſo locutus eſt quidem de hoc prodigio, & de ſeceſſu Brunonis 72

nonis in eremum ex eo; sed veluti de re dubia; *ab eo*, inquit, *cepisse dicitur ordo Cartusianorum*; quasi diceret, fama est ordinem Cartusianorum, ab eo cepisse. Respondeo falli Marsyam. Verbis *dicitur, fertur*, atque similibus non semper significatur res dubia, vt intelligitur ex aliis & ex Liuio lib. 30. num. 14. Docuerat libro 29. num. 23. Asdrubalem Sophonisbæ filiæ *blanditiis*, auertisse Syphacem Numidarum regem generum à Romanis, & Scipione Romanorum in Africa imperatore; & lib. 30. num. 7. Syphacem reparasse bellum in Romanos & Scipionem, cùm Sophonisba vxor filia Asdrubalis, *non iam vt antè blanditiis satis potentibus ad animum amantis, sed precibus & misericordiâ valuisset*: addidit tamen num. 14. Scipionem voluisse, *vt Senatus populique Romani de ea captiua iudicium atque arbitrium esset, quæ* Syphacem *Regem Romanis Socium alienasse, atque in arma præcipitem egisse diceretur*. Hìc verbum *dicitur* non est de re dubiâ, sed de certâ, vt vides.

73 Secundò Marsyas hæc habet. *Guibertus Brunoni coæuus rerum harum non meminit, qui cùm de eius conuersione diceret, videtur non debuisse pretermittere.* Respondeo. Guibertus, fateor, Brunoni coæuus fuit, sed solam initiorum conuersionis eius occasionem, vt proposuerat, dixit; quæ ab excessu Remorum, ob Manassis Archiepiscopi vitam improbam, vt ex occasione fuerunt, causas illorum non dixit, neque verò dicere proposuerat, in quibus fuit Parisiense prodigium, quod igitur debuit prætermittere. Marsyas addit Vincentium Bellouacensem tacuisse hoc prodigium, qui *prodigiorum huiusmodi est non incuriosus inuestigator.* Respondeo Vincentium multa huiusmodi prodigia tacuisse, neque vnus potuit vniuersa seu legere, seu colligere: quid ergo magnum est quòd istud tacuit? sed quid est cur asseramus non ignorasse hoc prodigium, quod nullus ad illam diem ediderat in lucem, & apud solos Cartusianos latebat in libris & chartis ineditis?

74 Tertiò vrget Marsyas. *Historia prodigij Parisiensis videtur conflata ex duobus à Cæsario Cisterciensi relatis, quæ annis post Brunonem centum aut circiter euenerunt.* Respondeo. Hoc ante Marsyam ab Antonini & Gersonis temporibus nemini visum est, atque post Marsyam vni Aduersario, si tamen ipsi, cùm non ipse suas, sed Marsyas eius tibias inflauerit. Vt existimaretur ex illis duobus conflata, certè debuit à Marsya priùs doceri falsa. Sed vide egregium ratiocinandi genus. Marsyas primùm sic loquitur, *Historiam hanc faciunt dubiam duo.* Deinde alterum eorum, quæ illam faciunt dubiam affert, exponitque istis verbis, Hæc *historia videtur conflata ex duabus, quas Cæsarius Cisterciensis recitat*; neque addit cur quæ à Cartusianis asseritur, centum annis ante ambas illas à Cæsario allatas, videatur & sit ex ipsis conflata. Hoc paruum est, videamus historias duas, quæ apud Cæsarium leguntur. Altera est canonici Parisiensis, qui post mortem visus est ab amico, cui se damnatum Inferis asseruit: altera Clerici in Francia, qui è feretro rediuiuus, se dixit iudicio Dei addictum iisdem Inferis. Si Marsyas asseuerasset hanc vnam posteriorem fecisse, vt par prodigium cogitetur egisse Brunonem ad eremum, aliquid attulisse videretur; nunc quid ad rem de qua est contentio, affertur illa Canonici, quæ non est hominis rediuiui, nihilque habet de prodigio Parisiensi? Afferri tamen profectò debuit à Marsya, vt quod excogitauerat ipse, diceretur Parisiense prodigium conflatum

conflatum è duobus, altero Clerici *in Francia*, altero Parisiensis Canonici.

Quartò Marsyas vult Theologiam non fuisse prælectam Parisiis tempore Brunonis, eumque ipsum illam prælegisse Remis, vbi Vrbanus secundus ante Pontificatum audiuerit prælegentem, Castilionæus domo. Audio eleganter ac venustè dictum, sed ad damnandam falsì historiam, de qua disputatio instituta est, parum aptè. Volo Brunonem non prælegisse Theologiam Parisiis, & Theologiam temporibus Brunonis nondum prælectam fuisse Parisiis. Volo Brunonem docuisse Theologiam Remis, & Othonem Castilionæum, qui postea fuit Pontifex Vrbanus secundus, audiuisse illam Remis, quando habitabat, vt acutè monet Marsyas, leucis à Remis tantùm quatuor, potuit enim scilicet iuuenem opibus ac ætate florentem loci proximitas deterrere à ludo literario Parisiorum vrbis amplissimæ longiùs domo positæ, & adducere ad ludum Remorum vrbis propinquæ. Quid inde? igitur ne, vt id factum fuerit, continuò negandum est Parisiense prodigium, negandus est Brunonis ex eo prodigio secessus in eremum? Neque Guilelmus de Elbura, neque antiquissimi scriptores alij quidquam de Parisiensi Theologia Brunonis tradidere: Henricus de Kalkar nihil etiam profitetur se de illa legisse *in libris autenticis*. Hoc igitur erit fortasse qui reponat in illis quæ (vt annotaui numero 63.) seu mutamus in historiis, seu ad illas addimus, ex tempore quo scribimus. Vtcunque alij sentiant, potuit tamen doceri tum Parisiis Theologia, qua in vrbe tum docebantur ceteræ scientiæ, vt intelligere est ex Abailardo epistolâ primâ ad amicum; potuit etiam igitur doceri Parisiis à Brunone. Qui ex vicinitate domus Castilionææ, colligis Othonem, postea Vrbanum secundum Pontificem, audiuisse Remis Theologiam à Brunone; hoc mihi concede, vt ex ceterarum prælectione scientiarum, putem Theologiam quoque tum Parisiis fuisse prælectam; & à Brunone prælectam, tanto discipulorum fauore, vt nomen illud collegerit, quo adductus est Geruasius Remensis Archiepiscopus, ad eligendum in sacrarum literarum Magistrum in Ecclesia sua. 75

Quintò Marsyas post multa concludit omnem suam disputationem, aduersus Brunonis ex prodigio Parisiensi secessum in eremum, his verbis, *Ex dictis certum est falsò attributam esse Brunoni hanc historiam.* Respondeo. Itane ex dictis certum est? At quæ tandem dicta sunt? Duo tantùm, vt vidimus. Ex illisne duobus igitur certum est hanc, de qua dicimus, historiam falsò attributam esse Brunoni? Hìc ego quidem, quid enim afferam aliquid grauius? vix oculis meis habeo fidem. Antè Marsyas quàm proponeret illa duo, ita scripserat: *Historiam hanc faciunt dubiam duo.* Itane duo? abs dubio. Itane duo faciunt dubiam? omnino. Non igitur illa ipsa duo falsam esse euincunt? Verùm illa duo fortasse sunt eiusmodi, vt cùm viderentur initio posse tantùm dubiam facere hanc rem, postea cùm referebantur, & vim suam explicabant, ea visa sunt esse, quæ historiam, non iam dubiam, sed falsam esse docerent. O te bonum virum qui affers ista! Nam quæ illa duo, & quarum virium? *Historiam hanc faciunt dubiam duo. Primum est, quòd ante Ioannem Gersonem & S. Antoninum, nullus scriptorum eius meminit, ne Guibertus quidem Abbas Nouigenti. Secundum est, quòd hæc historia videtur con-* 76

F *flata*

ſtata ex duobus, quæ annis centum aut circiter poſt Brunonem, eueniſſe tradit Cæſarius Ciſtercienſis. Hæcne duo tantarum ſunt virium, vt quæ principio dubia videbantur, demonſtrent nunc eſſe falſa? profectò illius ſunt imbecillitatis, vt ne dubia quidem facere queant.

77 Sextò Marſyas rem falſam eſſe ſibi videtur colligere, non iam ex dictis à ſe, verùm ex ſcriptis ab ipſo Brunone. *Ex ipſo Brunone*, inquit, *qui res ſuas omnium optimè callebat intelligimus, conſtituiſſe ſæculum relinquere Remis, non Pariſiis; & ad eam cogitationem veniſſe, non huius aut alius, prodigij vi, ſed attentâ vanitatis rerum humanarum, & aliorum, quæ ad Radulphum Remenſem Præpoſitum ſcripſit, cogitatione.* Reſpondeo. Bruno ad Radulphum ſcribens, non ait ſe *Remis*, *non* autem *Pariſiis*, cum eo conſtituiſſe deſerere ſæculum: ait ſe, id cum Radulpho & Fuluio conſtituiſſe, *in Hortulo adiacenti domui Adæ*; vbi autem locorum fuerit, ſiue hic hortulus, ſiue hæc domus, nuſquam addit. Guibertus tamen de Nouigento negat fuiſſe Remis: *Bruno vrbe* (Remenſi, vt addit ipſe etiam Aduerſarius, cuius tibias inflabat Marſyas, paginâ quadrageſimâ) *deſertâ, ſæculo etiam abrenuntiare propoſuit*. Iam vbicumque extra Remos id propoſuerit, cùm poſtea, vt cum ipſo conuenerat, expectaret Româ Fulcium; aut certè Fulcius, iam Româ redux, alia omnia cogitaret, (hoc enim obſcurum eſt) Pariſiis à Deo compulſus eſt ad eremum, horrendis vocibus hominis, qui rediuiuus ſe accuſatum, iudicatum, condemnatum exclamabat è feretro. An ergo ille hortulus, illa domus Adæ erant Pariſiis, quam vrbem Bruno Remis excedens adierit cum

78 Radulpho, Fulcio, & aliis? Atque ego quidem non video, cur Marſyas hunc ex eo prodigio ſeceſſum fuiſſe negauerit Cartuſianis (& ipſum illi plurimùm vtì vltro fatetur, deuinxerant ſibi) per vniuerſum terrarum orbem aſſerentibus linguâ, calamo, penicillo, ſcalpro. Quid adeò non abſurdi, ſed noui, inſolentis, mortalibus inauditi, in illo viderat vnus mortalium, vt illum pernegaret, quem ceteri per vniuerſam Eccleſiam homines vltro & fatebantur tum, & ſuſpiciebant. Nam quòd affert ſe non legiſſe ſcriptorem, qui ante Gerſonem ipſius meminerit, quid tandem eſt? Non omnia quondam ſcripta peruenerunt ad ipſius manus, nihilque eorum non etiam nunc latet in ſacrarum ædium, Monaſteriorum, doctorumque apud Hæreticos quoque virorum armariis, quod omnes reliqui mortales ignorant. Quàm multa, tabularum ipſe Marſyas veterum curioſus, eduxit è tenebris, & ſeu in ſuos antiquorum Galliæ Conciliorum tomos, ſeu in ſuas aut ineditorum, aut inemendatorum ſcriptorum notas contulit, nobis ad ipſum vſque non viſa? Poterat igitur profectò, poterat cogitare, ſeceſſum Brunonis ex eo prodigio in eremum, latere in veteribus chartis, quæ nondum ad typographos dimanarunt: & apud Cartuſianos latère ſuadebat, perpetua, & per ſæculorum ab ipſo Brunone vniuerſorum memoriam ſtabilis, & inconcuſſa in illius aſſeueratione conſtantia virorum, quos ſupra integritatem in omni vita commendant ſinceritas, modeſtia, veracitas, nulli

79 hominum non notæ. Et verò ſcriptores inediti, cum ſingulis à Brunonis morte vſque ad Gerſonem ſæculis, tradiderunt: primo, & eo quo vir ſanctus extremam diem obiit, Narrator *Hiſtoriæ inchoationis & promotionis Ordinis Cartuſienſis*, qui ſcripſit ſub annum à milleſimo centeſimo primum & quinquageſimum, aut circiter; ſecundo Anonymus Maioreuenſis,

ſis, qui ſcripſit milleſimo ducenteſimo nonageſimo octauo; tertio ineunte Guilelmus de Elbura, ſiue Yporegia; ad exeuntem accedente Chronologus Priorum Cartuſiæ; exeunte Henricus de Kalkar; ſcripſerunt enim hi tres poſt annum milleſimum trecenteſimum, decimotertio Guilelmus, inter octogeſimum & nonageſimum incerto Chronologus, Henricus exeunte. Taceo autores, ſeu chartarum ante quinquageſimum à morte Brunonis annum ſcriptarum Turri in Calabria, ſeu librorum autenticorum, & teſtimoniorum veridicorum, quos Henricus de Kalkar legit, quoniam ad manus meas non peruenerunt. Scriptores illorum, aut ipſo quo ſanctus Bruno mortuus eſt ſæculo floruerunt, aut etiam fortaſſe vnus aliquis ante Brunonis mortem.

Iam vt ſcriptores prodigij Pariſienſis, & ex eo ſeceſſus Brunonis in ere- 80
mum non haberemus, cur negabis hoc vtrumque, nullis literis conſignatum, perueniſſe ad nos per traducem? Non omnia, vt geſta ſunt, vt committuntur literis: multa poſt mortem illorum qui geſſere, multa poſt centum ab ipsâ annos, neque pauca poſt ducentos, quibus, cùm iam commiſſa fuere literis, nemo negat fidem, nemo ſilentium vniuerſorum retrò ſcriptorum opponit. Illuſtre eſt, quid enim plura referam? atque ad rem quam nunc ago maximè facit, quod Ioannes Cluniacenſis Monachus ſcripſit Ticini, de ſancto Eutycio, libro primo de vitâ Sancti Odonis Cluniacenſis Abbatis, in hæc verba. *Eutycius fuit temporibus Ludouici magni Imperatoris* (Ludouicum Pius loquitur, qui cepit imperare anno Chriſti octingenteſimo decimo quarto, deſiit octingenteſimo quadrageſimo) *carus videlicet regi, omnibuſque amabilis: nam cùm eſſet laicus, & peregrinis ſtudiis eruditus, deſerens ea vnde ſuperbire ſolet humana fragilitas, totum ſe dedit Beatorum Patrum regulis & inſtitutionibus, ex quibus nempè autoritatibus diuerſas conſuetudines ſumpſit, vnoque volumine colligauit. Deinde non multò pòſt Monachus eſt effectus, & in tanto amore apud Regem habitus, vt intra Palatium ſuum illi conſtrueret Monaſterium. Decurſo enim vitæ præſentis ſtadio, circumſtantibus vndique fratribus, ſubitò emiſit ſpiritum. Contigit interea dum à diſcipulis pij patris pararentur obſequia, ecce rediuiuus qui fuerat mortuus. Illis verò attonitis, & mirantibus, dixit pater Eutycius: Deo gratias; ſcitis quia ex his vnam tantùm diem non memini me cibum ſumpſiſſe, niſi priùs fleuiſſem. Hodie namque ſublato mœrore conſolatus eſt me Dominus, & inter choros Angelorum tribuit mihi requietionis locum. Dicens hæc quieuit perpetuè. Ipſe enim Pater Eutycius, inſtitutor fuit conſuetudinum, quæ hactenus in noſtris monaſteriis*
habentur. Hactenus Ioannes Monachus Cluniacenſis. Hic vir, anno non- 81
genteſimo trigeſimo nono, ſe iuuenis adiunxit Cluniacenſibus, poſt mortem ſancti Eutycij annis centum, & quod excurrit. Nemo ante ipſum ediderat illud Eutycij rediuiui prodigium, non diſcipuli, non Berno, qui conſuetudines ab eo è Patribus collectas induxit in ſuorum Cluniacenſium Ordinem, non Odo, non alij Cluniacenſes Abbates: nemo poſt ipſum ex iiſdem Cluniacenſibus ſeu Monachis, ſeu Abbatibus ad noſtra vſque tempora. Ea quæ primus tanto poſt Eutycij mortem tempore, mandauit literis Italus Papiæ, acceperat à maioribus per traducem, vnâ voce, ſine omni ſcripto prodita; illique tum, & poſteà vſque ad nos accrediderunt vniuerſi: neque ad hanc diem inuentus eſt, qui fidem ſcribenti negaret,

atque cum Aduersario (vt ad illum aliquando reuertar) exagitante prodigium Parisiense à Cæsario Cisterciensi traditum, exclamaret: *Hoc* Eutycij *miraculum si contigit, in Gallia contigit*, domoque Ludouici Pij: *Et certè tunc mirum esset, è tot tantisque scriptoribus, quibus abundabat Gallia, neminem il-*
82 *lud notasse, quod homo* Papiæ *degens* in Italiâ notasset. Malum! Aduersarius vt Marsyam sequatur suum, obseruet, tueatur, negat fidem vniuersis nostrorum, & omnium à sancto Antonino temporum, Cartusianis, qui & voce, & imaginibus colore, cera, ligno, lapide, metallo factis asseruerunt Brunonem ac socios, funestis vocibus hominis rediuiui, seque è feretro accusatum, iudicatum, damnatum exclamantis actos adiisse Cartusianam eremum; neque illis tantùm, sed etiam clarissimis & antiquissimis scriptoribus, Henrico de Kalkar, qui anno millesimo trecentesimo nonagesimo octauo testatus est hoc prodigium *apud Cartusienses communiter videri scriptum*, idque se legisse in *libris autenticis* ac *testimoniis veridicis*; Chronologo Priorum Cartusiæ, & Guillelmo de Elbura, qui illud idem scripsere post annum trecentesimum, hìc decimo tertio, ille inter octogesimum tertium & nonagesimum primum incerto; Maioreuensi Cartusiano qui scripsit anno octauo & nonagesimo post millesimum ducentesimum; Narratori demum historiæ inchoationis & promotionis Ordinis Cartusiensis, qui scripsit anno post Brunonem quinquagesimo aut circiter. Ergone fides, quæ Ioanni Cluniacensi scriptori prorsus ignoto conceditur, neganda est Cartusianis, qui singulis à Brunone ad nos vsque sæculis asseuerauerunt Brunonem parentem, ferali illo Parisiensi prodigio adactum fuisse
83 ad Cartusianam eremum, quam incolunt? Denique vt taceam ætatem scriptoris librorum autenticorum, quos Guillelmus de Elbura legit, & Narratorem historiæ inchoationis & promotionis Ordinis Cartusiensis, qui videtur scripsisse ipsis initiis prioratus Basilij, & par ætate fuit discipulis Brunonis, ipsumque Brunonem videre potuit, ac è Brunonis ore ipsum audire prodigium, Ioannes sua de Eutycio edidit sub annum centesimum quinquagesimum ab eius morte, Cartusianus autem Maioreuensis secessum Brunonis in eremum quem tradit, accepisse, quod potuerat, cur non dicetur puerulus ab iis qui in prima iuuentute audiuerant illius sociorum discipulos, & in vltima senectute scripsisse centesimo, & nonagesimo octauo post millesimum anno? Addam hoc etiam, adeò ne profligatæ vitæ putabitur fuisse vel Maioreuensis Cartusianus, vel Guillelmus de Elbura, vt hanc vtramque rem finxerit ipse, aut ab alio confictam tradiderit ipse pro vera? Iam si ab antiquioribus Cartusianis ambos accepisse fateberis (& *à patribus narrantibus* se audiuisse ait Maioreuensis) profectò non diffiteberis habitam ab illis pro certâ centesimo post Brunonis mortem anno. Quo igitur tempore arbitrabimur fictam? Patieturne Aduersarius vt ad ipsa sanctissimi Cartusianorum Ordinis, viuente ac vigente ipso Brunone, incunabula, sensim deueniamus, & contendamus fabulam in iis delitescere non potuisse? Quantò æquius erat, sapientius, & ad omnem aptius veritatem, habere fidem Cartusianis de re domesticâ? Vno verbo dicam, veri est similius Gersonem & Antoninum accepisse initia Ordinis Cartusiani à Cartusianis, quàm Cartusianos ab Antonino. Certè Antoninus mortuus est nono & quinquagesimo anno post millesimum quadringentesimum, &

Henricus

Henricus de Kalkar annis vno & sexaginta ante mortem Antonini, siue anno octauo & nonagesimo ante millesimum quadringentesimum scripsit prodigium Parisiense, quo ad eremum compulsus est Bruno, *apud Cartusianos* suo tempore *communiter scriptum* fuisse.

Atque hæc sunt, *vir clarissime*, quæ super Cartusianorum initiis, Brunonisque & sociorum secessu in eremum, mihi scribere visum est. Ferme perpetua, vt vides, mihi fuit contentio cum erudito viro. Vtinam vt postulabat res, fuisset omnis literaria. Disiicienda mihi fuerunt etiam, quæ in Cartusianos coniecerat conuitia. Sed conuitium referre nolui, sentiens me pro viris piis, & verè sanctis dicere, qui cum Ambrosio in Psalmum centesimum decimum octauum octonario decimo sexto censent aiente, *Quàm bonum est ferre conuitium, & non referre! is Deum præsulem acquirit, qui conuitianti nescit irasci.* Abs dubio miraberis eruditum virum voluisse probris aduersus eos agere, nullâ prouocatum iniuriâ. Ego magis miror, quòd primus eruditorum virorum aduersus eos dixerit super ipsorum initiis. *In aliena republica minimè curiosum esse, officium est peregrini*, inquiebat olim Cicero. Quantò magis officium est eius, minimè contentiosum esse. Igitur nemo vnus ante Gersonem, & Antoninum, quando apud Cartusianos vulgò legebatur portentum Parisiense, & ex ferali portento secessus Brunonis in eremum; nemo post Gersonem & Antoninum, ausus fuerat contraria dicere, officij sui memor. Inuentus tamen est denique Aduersarius, aut Aduersarij tibiarum inflator potiùs Marsyas, qui vtrumque illud inficiari voluerit, atque pro beneficiis acceptis, beneficium rependens scilicet Cartusianis, voluerit. Tu eruditissime in tuâ curiâ Togatorum, vide an æquo id conueniat. Profectò quod ceteri mortales ad ipsum vsque fecerunt, vt Cartusianis de re sua crederent, tu pro tuâ prudentiâ pronuntiabis factum iure, & Marsyam audiendum non esse, qui rem suam Cartusianis negauerit; & ex eo negauerit, quòd illorum maiores, quorum etiam nomina ignorabat, ante trecentos annos aut etiam quadringentos, vel quingentos, de ea dicentes nunquam legisset. Sed negasse parum fuerit, cur Aduersarius integerrimos viros præterea increpuit, à maioribus accepta referentes de suis rebus? Si audiam abstinere posthac velle omni conuitio, alius fortassis erit ipsum conueniendi locus. Is enim ille est, si nescis, qui semel, iterum, tertióque scripsit Mariam Magdalenam non venisse in Prouinciam, in eâ non egisse vltimam ætatem, in eâ mortuam non fuisse; in eâ denique corpus illius nunc non esse, neque vnquam fortassis fuisse. Vult Ephesi, & extremam ætatem duxisse, & occubuisse; & corpus ipsius, quod Epheso Constantinopolim transtulisset Leo Philosophus, à Gerardo Rossilionæo Vizeliacum, aut Constantinopoli, aut aliunde delatum fuisse curâ & labore Badilonis, qui postea euasit in Abbatem Lutosensem. Certè miror, cùm rem grauissimam aduersus Prouinciales vniuersos ageret, attulisse pro se Modestum præsertim Ierosolymorum Antistitem, & Vvilibaldum Aichstadianum Episcopum. Atque si rem ipsi traderent, aliquid tamen esset: verùm neuter eam tradidit, quam Aduersarius affert. Modestus ait *dici quòd historiæ docent Magdalenam virginem* Ephesi passam esse ac sepultam: ὅτι, φησιν, αἱ ἱστορίαι διδάσκουσι. Igitur hîc opportunè reponas Aduersario, quod scripsit paginâ nonagesimâ primâ; *Hic* Modestus *auctorem non habet alium præter famam, quæ*

84 (beside "Atque hæc sunt … Brunonisque")
85 (beside "sianis, voluerit. Tu eruditissime …")
86 (beside "qui postea euasit in Abbatem …")

Tertulliano nomen incerti est: Sic enim scribit, *Dicunt, quòd historiæ docent.* Vt autem historiæ hoc docerent, non tamen continuò Modestus ipsum idem asseruisse dicendus est. Sed quæ non iam historiæ, at fabulæ dixerint Magdalenam Ephesi Martyrium subiisse? Vvillibaldus quoque nusquam scripsit *Magdalenam Ephesi requiescere.* Anonymus, & omnino inaccuratus scriptor, hæc ex eo se recitare ait, cùm de illius peregrinatione scribit, apud Henricum Canisium in antiquis lectionibus tomo quarto parte secunda. Verùm consanguinea Vvillibaldi, sanctimonialis Heidnheimensis, siue, vt alij scribunt, Hildishemiensis, quam nonnulli faciunt Sanctam Vvalpurgem, eam quidem peregrinationem apud ipsummet Canisium edidit, sed Magdalenam non dixit Ephesi requiescere. Afferre plura non placet, neque res quam ago postulat. Vnum tamen addo. Aduersarius vtitur etiam argumento abnutiuo in disputatione de S. Magdalena; asseritque neminem antiquorum scriptorum dicere venisse in Prouinciam, in eâ extremam diem obiisse, in eâ demum sepultam. Age, abnutiuo quoque aduersus ipsum vtamur argumento. Asserit Magdalenam occubuisse Ephesi. Quid autem magnus ille Polycrates Ephesinorum antistes? Hic in celeberrima illa ad Victorem Romanum Pontificem Epistola, recenset *præclara*, vt eius verbis vtar, *illa Ecclesiæ seminaria, quæ Ephesi obdormierunt.* Memorat *Philippi vnius ex septem Diaconis filiam, quæ Spiritus sancti afflatu inspirata, vitam piè traduxit, Ephesique obijt in Domino.* Memorat *Ioannem qui super pectus Domini recubuit, qui Martyr & Doctor extitit, qui tandem Ephesi morte consopitus occubuit.* Magdalenam omnino tacet.

87 Sed ista hactenus dicta sint Vir Clarissime, ad alia, si tamen alia, veniendum est mihi. Finieram, vt vides, omnem de Brunonis in eremum, ex funestis rediuiui hominis vocibus, secessu disputationem, & de ipsa edenda cogitabam, cùm ecce insperati nuntij, nouarum semina querelarum. Venerant non ita pridem in Cartusianorum Lugdunensium manus, Annales ab orbe condito ad nostra vsque tempora, ab homine Societatis nostræ conscripti; & ex partis secundæ tomo secundo occurrerunt de S. Brunone quærentibus verba sequentia, *Quòd credebatur olim, S. Brunonem conuersum esse portento in morte, & Anastasi Raimundi Diocres Canonici Parisiensis, qui tribus diebus se accusatum, iudicatum, damnatum asseruit, ad hanc vocem Officij defunctorum, Responde mihi, iam pridem ab eruditis explosum est. Et quemadmodum ex Romano breuiario, iussu Vrbani octaui Pontificis expunctum est, debuerat ex eorumdem Cartusianorum claustris obliterari. Sed quid agas? Viri boni, cum maioribus suis errare volunt: & placet eis error, quoniam antiquus est, atque in pariete, & oleo depictus insulsè ac parum eruditè!* Ad hæc verba hæserunt attoniti, neque satis credebant oculis suis. Stupuimus etiam de Lugdunensi Societate vniuersi, ad quos ab homine, qui rem fortè acceperat, derepente deuenerunt voces, ad illam diem ignotæ, quas aliquando, certè ab æmulis, exprobratum iri sentiebamus, vtpotè plurimùm alienas ab ea veneratione, quam singuli præcipuam Cartusianis debemus, pro sincero, & ab incunabulis nostris perpetuo, in nostram Societatem vniuersam amore: atque post vnum mensem, aut alterum, ego vnus omnium maximè, cùm
88 Româ accepi mandatum respondendi huic scriptori. Scilicet Ioannes Paulus Oliua, Societati nostræ Præpositus, triste illud elogium sanctissimi, nostroque

ſtroque coniunctiſſimi Ordinis, ægerrimè vniuerſorum tulit. Igitur vt rem audiuit, vt ad Ioannem Pegon Priorem Cartuſiæ, ac moderatorem vniuerſi Ordinis, ſcripſit in hæc verba; *Iſta res adeò me vehementer mouit, vt quemadmodum ſentio nullis literis aſſequi valeam meis.* Neque tu, ſapientiſſime vir, non vides æquum poſtulare, vt vnus quis noſtrum, bona veracique deleat manu, quod alter minùs veraci, minùſque bonâ ſcripſit. Sed ſcilicet cùm Societati noſtræ Præpoſitus accepiſſet, me de Brunonis ex Pariſienſi prodigio in eremum ſeceſſu ſcribere, exiſtimauit hanc veluti appendicem operi meo deberi. Vtcumque autem hoc habeat, quæ hactenus de illo ſeceſſu ſcripſi, id quidem omnino conficiunt quod incumbit nunc mihi, prorſuſque docent S. Brunonem conuerſum eſſe portento hominis Lutetiæ rediuiui, & ſe æternis inferorum cruciatibus à Deo damnatum exclamantis; neque quòd falſum ſit, verùm alias longè ob cauſas expunctum eſſe è Romano Breuiario: conuerſionem igitur eamdem, quæ magno vniuerſorum mortalium ad omne virtutis genus compendio, & in Cartuſianorum clauſtris, & in aliis locis vulgò pingitur, *obliterandam* non eſſe. Ne ſe tamen hîc Annalium ſcriptor contemptum arbitretur, ſi de ipſo prorſus taceam, atque vt Romano videar paruiſſe mandato, etſi cauſa omnino iam in ſuperioribus confecta omnis eſt, nonnihil pro loco nunc adiungam; & quod in Epiſtola Marſyæ ad Romanorum Priorem Cartuſianorum feci numero 74. & ſequentibus, excutiam paucis ſingulas elogij Aduerſus Cartuſianos ab illo editi partes. Quoniam verò ſuam quoque, ipſamque falſam, ſcripſit de anno ſententiam, quo Cartuſiam venit Bruno, etiam de illo vera afferam, neque diu, Clariſſime vir, tenebo te.

Quod credebatur olim, inquit Annalium ſcriptor, *S. Brunonem conuerſum eſſe portento in morte & anaſtaſi Raimundi Diocres, Canonici Pariſienſis, qui tribus diebus ſe accuſatum, iudicatum, damnatum aſſeruit ad hanc vocem Officij defunctorum, Reſponde mihi, iam pridem exploſum eſt ab eruditis.* Raimundi Diocres nomen apud Cartuſianos hactenus auditum non eſt. Aiunt Brunonem conuerſum eſſe in morte & anaſtaſi hominis; ſed huius hominis nomen à maioribus non acceperunt. Sutor ergo paginâ mihi ſecundâ ſic loquitur: *Fatemur ingenuè nullum Doctoris rediuiui illius nomen per nos adductum fuiſſe, quòd nullum ſit literarum monumentis, quod viderimus, proditum.* Eum fuiſſe Canonicum Pariſienſem non aſſerunt Henricus de Kalkar, Guillelmus de Elbura, Chronologus Priorum Cartuſiæ, Anonymus Maioreuenſis, Narrator inchoationis & promotionis Ordinis Cartuſienſis, antiquiſſimi ante Gerſonem & Antoninum ſcriptores de ſeceſſu S. Brunonis in eremum ex Pariſienſi prodigio; neque aiunt ſe damnatum exclamaſſe ad hanc vocem Officij defunctorum, *Reſponde mihi.* Qui recentiores iſta duo, aut eorum alterum attulerunt, locuti ſunt pro communiſſimo eorum hominum more qui ad populum dicunt; &, vti monebam numero 65. *Se ad ſuorum temporum popularem ſenſum accommodauerunt, & ad aſſerenda illa facilè deuenerunt, quæ vulgò pronum erat cùm ſcribebant pro loco cogitare; primùmque occurrebant audientibus Pariſienſe prodigium.* Hominis denique huius anaſtaſim *iam pridem ab hominibus eruditis exploſam eſſe* falſum eſt. Aduerſarius quidem, aut Marſyas potiùs Aduerſarij tibiarum inflator, eruditorum primus ſcriptorum eam negauit; &, ſeu agente, quod non facilè pro viri perpetua humani-

tate

tate crediderim, ſeu inſcio, Aduerſarius exploſit. Annalium autem ſcriptor, quòd is ſolus rem accuratiùs ediſſerentium fecit ad hanc diem, aſſerit factum ab eruditis. Nam ſi qui alij Marſyam pro nominis celebritate ſecuti, rem aut voce, aut ſcripto negant, non continuò dicendi ſunt explodere. Eruditi viri, modeſtiæ quæ ipſos decet memores, agunt argumentis ex rei natura, aut ſapientium virorum teſtimonio acceptis, non iniurioſis, quod ex-
90 plodentium eſt, atque contumelioſis vocibus. Verùm vt diſputatio non ſit de voce, ſcriptor Annalium fruatur ſuæ huius vſu, ego certè, vt hinc incipiam de re dicere, vehementer miror Catholicos Sacerdotes ſeu explodere, ſeu negare vniuerſis toto orbe Cartuſianis contrà nitentibus magnâ vi, & ſuorum maiorum ſententiam voce, ſcriptoque ſingulis ab ipſo Brunone ſæculis firmatam opponentibus, quod centuriatores Magdeburgenſes acerrimi ceterà & impudentiſſimi Monachorum & aduerſarij & oſores, neque explodere, neque negare, pro ſui ad omnes toto orbe populos vulgatiſſimâ celebritate auſi ſunt, admiſeruntque etiam non ſine laude centuriâ vndecimâ columnâ mihi trecenteſimâ decimâ tertiâ verbis ſequentibus. *Omnibus* portento hominis, ſe accuſatum, iudicatum, damnatum *triſti querelâ exclamantis, cum metu examinatis, Bruno rei tam ſtupendæ ſpectator, cum quatuor eruditis, & duobus idiotis, petiit eremum, cui hodie Cartuſiæ nomen eſt*, &c.
91 *Eô igitur Bruno ad res diuinas intentus primum cœnobium fundat.* Deinde ſi Annalium ſcriptor amabat non Cartuſianos, vt par erat, ſed eruditos alios aut ſequi, aut afferre viros qui de re ſapienter & accuratè dixerint, cur Aduerſarium ex eruditis vnum conſuluit, autoremque ſibi ad ſcribendum accepit, aut Marſyam potiùs, qui Aduerſarij tibias inflauit? Eruditus, fateor, fuit Marſyas: Theophilus autem Rainaudus quis? Ille abnutiuo neſcio quo argumento prodigium hoc negauit Cartuſianis, per ſibi notorum ex antiquis ſcriptorum illuſtre ſapienſque ſilentium, magnis erroribus & inani labore vagatus: Iſte Cartuſianorum, Catholicorum potiùs vniuerſorum, communiſſimum ſenſum veneratus, hoc idem ipſum aſſeruit. Nolo alterius eruditionem cum alterius eruditione conferre; & inuidiæ profectò plena res eſt. Hoc vnum aio: Theophilus ea fuit indole, eo à natura ingenio, vt & prodigia, & alia, quæ ad animos populorum commouendos faciunt difficilè ſine magnis auctoribus admitteret, ſicutî affirmant Heteroclyta ſpiritualia, & alia non pauca hominis opuſcula. Sed ſapientiæ ſuæ, ac bonæ menti dedit, vt Pariſienſe hoc admitteret prodigium. Nam ſi de eruditione certandum ſit, qui illam ipſi negauerit, ſe probabit ineruditum, obruendumque præbebit nouendecim magnis, neque non ſpiſſis, ab eo ſcriptis voluminibus. Cùm igitur duo tantùm virî diſſertationem accuratam magnis, &, vt ita loquar, totis animis, dicendique etiam aduerſus contraria ſentientes viribus inſtituerint, de hominis Lutetiæ rediuiui prodigio, & ex eo conuerſione Brunonis ac ſeceſſu in eremum, Marſyas Aduerſarij manu, & Theophilus Raynaudus ſuâ, eruditi ambo, ambo ſcriptis libris nobiles, ego quidem non video, cur Annalium ſcriptor noluerit Theophilum ſequi aientem, plurimiſque rationibus comprobantem, quod Cartuſiani allatum domo ſuaſerunt vniuerſis toto orbe Catholicis, malueritque ſtare à Marſya negante id, quod quia ſolos apud Cartuſianos, vtpote domeſticum, inueniri poteſt, apud alios deuius quæſitor non legerat. Queror etiam

etiam quòd affirmet ab eruditis explodi, quod à sui Marsyæ (vt magis putabam) lenitate suauitateque omnibus notissima aberrans, Aduersarius explosit vnus, laudante è contrà, verissimisque argumentis asserente veritati Theophilo. Præterea in annalibus istis hæc lego, *S. Brunonem conuersum esse portento iam pridem ab eruditis explosum est.* Itane *iam pridem* explosum est? omnino, inquies:sed quod, & quantum temporis est illud, quod vocibus *iam pridem* significatur? Quingentos forsitan, aut quadringentos cogitabit nonnemo hìc annos, aut certè trecentos? Nequaquam. Non triginta, aut verò quadraginta sunt anni,cùm Marsyæ venit in mentem prodigium istud negare, quia nullis ipsum in libris, seu manu seu typo scriptis legebat. Magna viri confidentia! Quasi datum esset hoc tibiis Aduersarij quas inflabat, vt vniuersos manu etiam scriptos traherent ad se libros, quod Orphei Lyræ concesserunt Poëtæ, vt animantes quoque brutas, arboresque ad se cogeret. Cùm agatur de re ab annis fere sexcentis & gesta & credita, Annalium hesternus autor vult *iam pridem* explosam, ex eo quòd Marsyas à paucis annis, triginta scilicet aut quadraginta, eam negauit, & Aduersario fuit autor negandi; & Aduersarius pro animis à Marsya factis explosit vnus. Ego potiùs non *iam pridem*, sed nouiter & explosam & negatam aio; atque ex eo, vt aliud non esset, abiiciendam non explosionem sed negationem puto. Viguerat ipso duodecimo, quo ineunte Bruno mortuus est, sæculo illa de secessu Brunonis in eremum ex isto prodigio sententia, vt eo adulto scribebat Narrator inchoationis Cartusianorum: viguerat decimo tertio ex Maioreui Anonymo, qui se testatur ipso exeunte scripsisse: viguerat decimo quarto, vt ineunte Guillelmus de Elbura, adulto Chronologus Priorum Cartusiæ, exeunte Henricus de Kalkar, doctissimi & sanctissimi viri, illis ipsis tradidere temporibus: Viguisse quinto & sexto post decimum, ac demum vigere nostro hoc sæculo, nemo nescit: & quæ nuperrime, atque, vt ita pro longitudine temporis quo viguit loquar, nudius tertius facta est illius explosio ab Aduersario, eoque vno, per animos à Marsya acceptos, dicetur *iam pridem facta?* Malum! ab Annalium etiam scriptore, qui per sæcula singula, singulosque etiam ferè annos attentus temporum æstimator it, dicetur facta? Placet hìc manum sustinere, 93.
& hanc orationis meæ pro Cartusianis partem illis ipsis verbis concludere, quibus suam aduersus ipsos occepit Annalium scriptor. *Credebatur olim*, inquit ipse, *S. Brunonem conuersum esse in morte & anastasi Raimundi Diocres Canonici Parisiensis.* Omnino, inquam ego, credebatur olim ab anno Christi millesimo octogesimo quarto, & ad nostra vsque tempora credebatur, Brunonem conuersum esse Parisiis, in morte & anastasi hominis. Ex vero autem addo sequentia: sicuti olim credebatur, & ad nostra vsque tempora credebatur, ita nunc etiam creditur. Quæ Aduersarius tertium quoque scripsit, & per Lutetiam sparsit, non ea sunt, vt fidem illam quæ per sæcula ferè sex steterat inconcussa, potuerit seu extinguere, seu deiicere. Nunquam ille, aut potiùs per illum Marsyas, eam diruet, aut etiam excutiet, vel imminuet vno abnutiuo illo argumento, si tamen argumentum est, quam innumeri Cartusiani, & sanctitate vitæ, & sinceritate præstantes, toto orbe per ducenta circiter monasteria

G sparsi,

sparsi, & suorum ab ipso S. Brunone parente maiorum traditione perpetuâ, & fidelissimis per singula ab eodem Brunone sæcula scriptorum monumentis firmant & sustinent. Eam ille, & nescio qui pauculi, Marsyæ eruditione commoti, nuper polluerint Lutetiæ; reliquâ omni Galliâ, totâ Italiâ, Lusitaniâ totâ, totâ Hispaniâ, Germaniâ totâ, toto demum orbe Christiano quantus est viuit ipsa & viget.

94 *Et quemadmodum*, pergit Annalium scriptor, *ex Romano Breuiario iussu Vrbani octaui Pontificis expunctum est, debuerat ex eorumdem Cartusianorum claustris obliterari.* Hìc fateor Romanos censores, Vrbano octauo Pontifice probante, sustulisse prodigium Parisiense ex Breuiario: sed quòd idcirco debuerit etiam ipsum è Cartusianorum claustris òbliterari pernego. Si ex Breuiarij *lectionibus solummodo deletum fuisset, quidquid ad illud spectabat*, vt falsò asseruit Aduersarius paginâ 175. Annalium scriptor fortassis haberet aliquid, cur *obliteratum* quoque vellet *è Cartusianorum claustris*: nunc cùm ij ipsi censores, illo ipso eodem Pontifice probante, expunxerint è Breuiario celeberrimam quoque illam, Brunonisque, ac nostris etiam temporibus vtilissimam in omnem partem, & Ecclesiæ perhonorificam professionem fidei, Berengarianæ hæresi nondum omnino tum extinctæ, & Caluinianæ nunc viginti prorsus oppositam, ego quidem non video cur velit obliterari illud prodigium è Cartusianorum claustris, quoniam è Breuiario expunctum est. Vt illorum claustra ob alios fines surrexerunt, quàm Breuiarium est conditum, ita etiam illorum in claustris pingi possunt longè alia ab illis quæ in Breuiario conscripta legimus. Aduersarius voluit *solam falsitatem* historiæ à censoribus expunctam fuisse. At solamne falsitatem? omnino solam, inquit. Quibus testibus, quibus argumentis hoc euincit? *Alia nulla potior causa* (sunt eius verba) *ecclesiasticis præscribitur regulis, præterquam deprehensa falsitas, qualis in lectionibus vigiliarum S. Brunonis deprehendi potuit ab Romanis correctoribus, qui sacris Ecclesiæ ritibus præsunt.* Vah turpe argumentandi genus? Volo nullam potiorem causam expungendi aliquid è lectionibus Breuiarij esse, præterquam falsitatem: volo falsitatem potuisse deprehendi à Romanis correctoribus in lectionibus vigiliarum S. Brunonis. Quid ergo? Qui fateris illam esse potiorem causam delendi aliquid, profectò negas solam esse, & ais alias etiam afferri posse, non potiores quidem, sed veras tamen. Vnde igitur habes censores Romanos, cùm aliqua sustulerunt è lectionibus vigiliarum S. Brunonis, spectasse illam potiorem, non aliam? Deinde cur ais falsitatem potuisse deprehendi in illis lectionibus? deprehensam debuisti dicere; antè scilicet quàm *ob falsitatem deprehensam* corrigerentur, debuit falsitas in illis deprehendi. Verùm ex ipsa earum correctione certum est censores noluisse falsitatem expungere, quam scilicet nullam inuenerant, cùm egregiam illam professionem fidei expunxerint, quâ moriturus Bruno in hæc verba, iis ipsis testibus qui tum intererant, locutus est: *Credo panem & vinum quæ consecrantur in altari, esse post consecrationem verum corpus Domini nostri Iesu Christi & verum sanguinem.*

95 Petes. Si censores Romani habuerunt prodigium Parisiense pro vero, cur illud è Breuiario sustulerunt? Respondeo. Modesta, & non abiicienda postulatio. Eam debuit Aduersarius, Annalium scriptor debuit afferre,

afferre, non autem visâ feralis illius prodigij è Breuiario expunctione continuò pronuntiare, ex eo *ob falsitatem deprehensam* deletum esse. Bartholdus Nihusius epistolâ ad Andream Saussayum asserit se Romæ per Ioannem Nicium Erythræum postulasse hoc ipsum à Romanis censoribus, & id responsi accepisse; *Nequaquam istud è Breuiario summotum est, quod iudicaretur esse fabulosum, sed alia de causa.* Antè affero quàm hoc aliud causæ, vide quid Nihusij verbis subiungat Aduersarius: *Parum verisimile est, quod in ista epistola tradit Nihusius.* Proh scribendi licentiam! nolo aliud addere. Verisimillimum, verum potiùs esse, ea docent quæ Annalium scriptor poterat legere in Stylita mystico, si maluisset, vti par erat, rem ex vero cognoscere, & hac in parte sequi Theophilum Raynaudum, neque nimiùm indulgere suo Marsyæ. *Puteanus* Romæ Cartusiani Ordinis vniuersi Procurator *mandante Generali*, inquit Theophilus puncto 3. numero vigesimo tertio *libellum supplicem obtulit Congregationi rituum, & responsum tulit mentem sanctæ Congregationis nunquam fuisse improbare, aut in dubium vocare narrationis huius veritatem, sed consultius visum esse eam expungere, quòd mos Ecclesiæ ferat in sacris Officiis Sanctorum qui religiosas familias instituerunt, recensere eorum vitas, non causas ex quibus ad instituendum Ordinem suum fuerint impulsi. In Vaticana Bibliotheca est liber, Maiorum authoritate ad posterorum informationem conscriptus, de rebus in nupera Romani Breuiarij recognitione mutatis. In eo autentico opere, cùm ad mutationem factam in lectionibus Officij S. Brunonis deuenitur, disertè ac liquidò proditur, expunctam esse eam de Doctore damnato narrationem, quòd lectionibus, quarum breuiatio captabatur, prolixitatem iusto maiorem inferret, nec superesset locus propriis S. Brunonis ornamentis atque virtutibus, quas potiùs intererat in sacris lectionibus percenseri.* Hactenus habet Raynaudus in Stylita mystico. Ex illo intelligis Parisiense prodigium è Romano Breuiario sublatum esse, non quòd falsum sit, sed quòd non multùm faciat ad S. Brunonis virtutes, quas in eius Officij lectionibus conscribi par est; atque si iis inseratur, faciat iusto longiores: neque soleat Ecclesia in illis scribere causas, quæ sanctos viros impulerunt ad instituendos Ordines regulares, quibus sua fecerunt initia. Cùm autem hæc ita habeant, certè ex eo quòd istud prodigium è Breuiario à Romanis censoribus, Vrbano octauo comprobante, expunctum est, non debuit Annalium scriptor dicere, quòd debuerit etiam à Cartusianorum claustris obliterari.

Addit tamen exultabundus, & veluti prostratum increpitans hostem, *sed quid agas? viri boni, cum maioribus suis errare volunt.* Errare? Cum maioribus suis errare volunt Cartusiani? Vah acerbas & asperas voces! Cur non addit errare cum Romanis censoribus, errare cùm Gregorio decimoquinto Pontifice? aut etiam, cur non asseuerat errare non cùm Maioribus suis, sed cum eo vno Pontifice; cui, si hoc placet, Romanos addere potest censores? Profectò enim si in Sancti Brunonis Officij lectionibus erat error, Gregorius Pontifex vnus ille est, qui eum in ipsas intulerat, suadentibus Romanis censoribus. At quis audeat hoc asserere? Neque igitur debuit Annalium scriptor errorem Cartusianis affingere. Alius quis ipsum potiùs, quàm 96

seu Gregorium Pontificem, seu Cartusianos errare asseruerit, eique reposuerit illud suum *sed quid agas? vir bonus* cum Aduersario errare voluit: aut potiùs maluit errare cum Aduersarij Marsya quàm cum Theophilo Raynaudo vera sentire. Sed propositi ego mei memor, abstineo ab hac, & aliâ omni contumeliâ. Vnum tamen dico cùm Annalium scriptor conuitia hæc voluebat animo, scribereque parabat, cur non sustinuit momento certè calamum, cogitauitque quis ipse sit, & qui tandem ij quos & viros bonos appellare meditabatur, & erroris arcessere, adeóque improbæ in errore pertinaciæ ac impudentiæ, vt ipsum efflictim adament, & perdurare in eo velint. Quid? quòd subiungit etiam sequentia, quæ de homulis per omnem profligatæ vitæ licentiam perditis nemo facilè sentiat. *Et placet eis error quia antiquus.* Nam vt taceam, & eius cogitationi relinquam quis ipse sit si cum Cartusianis componatur, qui tandem Cartusiani? Principio in vniuersi præ-
97 sulibus Ordinis inuenio duos eo sapientiæ, sanctitatis, scientiæ claros nomine, vt Cardinalium non pauci contenderint ipsis suis suffragiis in summum Pontificatum euehere, Ioannem Burellum, qui anno sexagesimo supra millesimum trecentesimum mortuus est, atque Guillelmum Raynaldum, qui secundo post millesimum quadringentesimum. Hos quis audeat vocare viros bonos, & dicere quòd errarunt, & in maiorum errore voluerunt hærere? Deinde quod in nullis ceterorum Ordinum Genaralibus Præpositis fortasse inuenies, in ipsis iisdem Cartusiæ Prioribus lego fuisse omnino quatuordecim, qui scripserint libros sapientiæ, pietatis, scientiæ suæ testes. Eorum vnus Bonifacius Ferrerius, sancti Vincentij illius Dominicani toto orbe celeberrimi frater, fuerat vnus de septem regentibus regni Valentiæ in Hispania, antè adiret quàm Cartusianum Ordinem. Bonine viri dicendi sunt, aut seu errasse, seu errorem maiorum adamasse adeò illustres sapientiâ & scientiâ viri? sed ad alios à Cartusiæ Prioribus accedamus? In illis
98 ego quidem censeo è Cartusianis Episcopos, vt enim ad Episcopatum euecti fuerint, inuenio tamen vniuersos ab Ordine inuitos recessisse, & in illo potiùs quàm in Episcopali fastigio mortem obire optasse. Nicolaus Albergatus & pietate & doctrinâ insignis, Bononiensium antistes fuit, & ex antistite Cardinalis. Antonius Surianus Venetiarum Patriarchatum gessit cum laude. Guigo, & Bonifacius Sabaudiæ Ducum filij, è Cartusianis ille Augustensis antistes, Valentinus hic, Ecclesiam magnis facinoribus illustrarunt. Desiderius è Forcalqueriensium gente Regulorum Episcopus, Diæ Vocontiorum sedit. Quid ceteros enumerem? Binas triades accipe, alteram claritudine generis illustrissimam, sanctitate etiam vitæ præfulgentem alteram. In priore censentur Berttandus, Bermundus, & Petrus Sabranius, Sistaricenses Episcopi; in posteriore Bernardus, Stephanus, Odolricus Dienses. Profectò fuit è Sabraniis quondam vir, qui haberet in matrimonio filiam vnicam Forcalqueriensis principis, cuius Comitatus suppar erat Comitatui Prouinciæ: fuit è Bermundis qui duceret filiam Comitis Tolosani. Stephanus verò Diensis præsul, & totâ vitâ claruit magna ingentium vi miraculorum, & intra viginti à morte annos reddidit vitæ mortuos vndecim. Ab Episcopis populorum rectoribus veniamus ad scriptores, Ecclesiarum
99 lumina quas editis erudierunt libris. Tulit Anglia & alios, & Thomam Spenserum, Mauritium Chancæum, Ioannem Balmansonum, Galterum Hyltonum,

Hyltonum, Guillelmum Ludtinchtonem; Tulit Italia Ioannem à Deo, Porchetum, Seluaticum. Infinitus ero, si contendam ire per singulas orbis Christiani Prouincias. Quis Hebraicè, Græcè, Latinè doctior Godefrido Tilmano? Ægyptium denique Chalcenterum superauit scriptorum librorum multitudine Dionysius Rickelius, superauit Ioannes de Indagine. Hosne tu bonos viros appellites, errasse asseras, asseueres perstitisse volentes in maiorum errore? Sed qui tandem sunt illi maiores, quos in errore duces sequuntur Cartusiani? vidimus fuisse singulis ab ipsius Brunonis morte sæculis magnos & illustres viros, qui & prodigium Parisiense mandarent literis, & ex eo prodigio secessum Brunonis ac sociorum in eremum; vidimus in illis esse qui rem à discipulis, sociisve Brunonis, ab ipso etiam Brunone potuit accipere: An igitur Annalium scriptor aut Brunonem, aut Brunonis seu socios seu discipulos, vt maiores Cartusianorum omnium qui ab ipsis fuerunt, suntque etiam nostris temporibus dicimus, ita etiam errasse vult? Hic placet sistere, & cetera lectori cogitanda relinquere, quæ si cum scriptore Annalium iuuaret certare conuitiis, plenâ neque iniquâ manu regereret alius quis. Igitur id ego vnum repono. Petrus Sutor, Petrus Bloëmenuenna, Laurentius Surius, Franciscus de puteo, non errauerunt; non errauerunt ceteri Cartusiani, cùm seu literis, seu scalpris, seu coloribus mandauerunt, quæ de prodigio Parisiensi, & ex eo de Brunonis ac sociorum secessu in eremum acceperant à maioribus seu voce, seu scriptis libris per traducem, singulis ab eodem Brunone ad nos vsque sæculis, vt in superioribus fusè docui.

Tædet persequi & excutere cetera scriptoris Annalium. Nam quod vltimum affert verbis sequentibus, *Placet eis error, quoniam in pariete & oleo depictus est insulsè ac parum eruditè*, id profectò est huiusmodi, vt de pueris malè sanè lasciuientibus dici forsitan à non iniquo conuitiatore possit, de grauissimis & sanctissimis totoque orbe per sexcentos fere annos illustribus ac venerandis viris (vt graue quid non afferam) nec dici, nec cogitari debuit. Igitur Ioannes Paulus Oliua societati nostræ Præpositus adeò molestè tulit ipsum, & vniuersum hoc iniuriosum Cartusianorum ab homine Societatis eiusdem nostræ elogium, vt epistolam ad Ioannem Pegon Generalem eorum Ordinis moderatorem super illo concludens, sanctè asserat *paratum se quamlibet abolendæ huius notæ viam exhibere.* 100

Quod reliquum iam est, acedamus ad dicendum de anno, quo scriptor Annalium existimat S. Brunonem adiisse Cartusiam. Asserit illam ingressum anno sexto & octogesimo post millesimum, & fallitur. Multos opinationis suæ habet auctores; neque igitur grauiter aut turpiter, sed non ineruditè fallitur. Inter illustres viros ad illud sentiendum auctores, habet Baronium sapientiâ, pietate, eruditione, non minùs quàm honoris gradu eminentissimum virum. Ecclesiasticorum is temporum omnino accuratus, sensit S. Brunonem anno millesimo octogesimo sexto venisse cum sociis ad S. Hugonem Gratianopolitanum Episcopum, & eo duce posuisse suas in Cartusia sedes. Sic loquitur eo anno. *Cùm superiùs dictum sit ex sancti Hugonis vitæ actis, ipsum anno millesimo octogesimo creatum fuisse Episcopum Gratianopolitanum, post duos verò annos adiisse Cluniacenses, ibique moratum annum vnum, inde ad Episcopatum reuersum, in eo transegisse tres annos, planum inue-* 101

nies sexto anno à sua ordinatione cum sociis, hoc nempe anno petiisse Cartusiam, Hæc Baronius. Longè alia Henricus de Kalkar, Anonymus Maioreuensis. Narrator inchoationis & promotionis Ordinis Cartusiensis,& alij antiquissimi Cartusiani. Hi magno consensu asseuerant S. Brunonem parentem adiisse Cartusiam, & in ea dedisse initia suo Ordini anno millesimo octogesimo quarto, quibus vtpote domestica referentibus quis negauerit fidem?

102 Inquies.Baronius ea quæ attulerat vniuersa,desumpsisse asseruit se,à Guigone illis antiquiore Cartusianis omnibus allatis, maioreque igitur ad faciendam fidem auctore, vtpote qui anno millesimo centesimo tertio Cartusianis se adiunxit, & millesimo centesimo decimo euasit in Priorem Cartusiæ, coniunctissimus S. Hugoni Gratianopolis Episcopo per annos viginti nouem, quibus fere totis cum eo vixit. Hic hæreo. Certè Guigo, scriptor actorum vitæ S. Hugonis, is est antiquitate, sapientiâ, eruditione, vt illi debeamus omnes assentiri, præsertim dicenti de S. Hugone Episcopo Gratianopolitano, & amicitiâ, & vitæ genere, & contubernij (vt ita loquar) necessitudine coniunctissimo, ad Pontificem Romanum, qui vt de ipso diceret iusse at. Cartusiani verò illi antiquissimi, neque à Guigone Priore olim suæ Cartusiæ,& post Brunonem ac Landuinum longè maximo suorum Priorum ac illustrissimo, discessisse existimandi sunt; & cur falsa seu à maioribus acceperint, seu posteris scripserint, de Hugone Episcopo amantissimo, ego quidem non video. An ergo (inquies iterum) Baronius putandus est, ea veluti ex actis vitæ S. Hugonis à Guigone scriptis attulis-
103 se, quæ in ipsis non habentur? nequaquam. Quid ergo? perges. Profectò si quid in re prorsus obscurâ & impeditâ asserendum est,aio ego Baronium ea dicere, dicere Cartusianos antiquissimos ea, quæ,vt ab inuicem diuersa sint, conueniunt tamen verbis Guigonis. Ista scilicet duplicem habere possunt sententiam, quarum altera traditur à Baronio, à Cartusianis perueteribus altera: sed vna hæc, quam Cartusiani afferunt, habet veritatem, falsitatem illa, quæ à Baronio prolata est. Vt hæc aperta sint, age,componamus vtramque cum verbis Guigonis. Ita loquitur: *Hugo duobus post consecrationem* (hæc Romæ facta fuerat) *expletis annis, contemptis omnibus, Casæ Dei Ordinis Clunianensis factus est Monachus, ibi nouitius annum vixit. Post hoc* seu post hunc nouitiatus annum, atque adeò tertium à consecratione Romana, *cogente Gregorio septimo, è monasterio, quò feruens intrauerat, feruentior est reuersus; pro claustro circumspectionem habens peruigilem*, &c. *pro Abbate iustitiam*, &c. *pro congregatione aut religiosos, quibus carere nunquam voluit socios, aut vniuersalem Ecclesiam*, &c. *In his agebat*, seu ita claustrum, Abbatem, congregationem habere sibi videbatur, *& ecce tribus necdum in Episcopatu post monasterij reditum completis annis, adest magister Bruno.* Hactenus Guigo. Baronius sic interpretatur eius verba, vt Hugo primùm annos duos solidos post consecrationem Romanam exegerit, & in Casæ Dei monasterio tertium; deinde è Casa Dei Gratianopolim reuersus, alios fere tres in Episcopatu posuerit, ante aduentum Brunonis; vult igitur Brunonem ad eum venisse, cùm non longè erat à fine anni sexti Episcopatus. Neque immeritò ita sentit, Guigonisque voces interpretatur. Omnino enim si tres *in Episcopatu* anni, qui *necdum completi* feruntur, censeantur fluxisse post reditum

reditum è monasterio Casæ Dei, quem tres anni *post consecrationem* Romanam præcesserant, vt primâ specie videtur postulare Guigonis oratio, sex Hugo circiter, non pauciores à consecratione sua, vsque ad Brunonis aduentum, duxisse annos existimandus est. Verùm nihil cogit ita Guigonem 104
interpretari, &, quod dicitur *post monasterij reditum*, sic possumus exponere, vt sit idem atque *secundum monasterij reditum*, seu statim, neque multò post monasterij reditum; & loco non suo positum fuerit ante voces *completis annis*. Igitur erit hæc sententia. *Ecce tribus necdum in Episcopatu completis annis, adest modico post monasterij reditum tempore, magister Bruno.* Sed vide qui *necdum* completi feruntur, annos esse *in Episcopatu* post consecrationem, & Româ reditum positos, inque curâ Episcopali collocatos. Nam si ab Hugonis consecratione Romana censeas annos, iam tres expleti erant, & quartus fluebat, cùm Bruno ad ipsum venit: scilicet, vt dixerat Guigo, *duobus post consecrationem expletis annis*, Hugo fuit in monasterio Casæ Dei nouitius per annum vnum. Quantum verò temporis fluxerit ab expletis post consecrationem Romanam annis tribus, vsque ad diem, quâ Bruno venit Gratianopolim, non possum dicere. Et verò quis diei consecrationis ignarus hoc asserat? An id S. Hugone factum est, quod Hugone Episcopo Diensi, cuius erat discipulus, factum tradit Hugo Flauiniacensis, vt ex eo retuli libro 2. de Episcopis Diensibus numero 27. *& post ipsam suam electionem* in antistitem Gratianopolis, *factum mense Octobris, ad suscipiendos Ordines mense Decembris venit Romam, & in eo vsque ad Presbyteratus gradum promotus fuit; in quadragesimâ verò sabbato in presbyterum, & sequenti Dominicâ ad Missam in Episcopum consecratus est; atque sic post octonos consecrationis dies, affatim imbutus diuinis dogmatibus, & vbertim roboratus Ecclesiasticis sanctionibus, benedictione perceptâ dimissus est ad regendos filios* die 7. Martij? Certè Bruno videtur ad Hugonem venisse sub initium Iunij, qui Cartusiam adiit circa natalem Ioannis Baptistæ: igitur si, vt suspicabar, Hugo Romæ in Episcopum vnctus est die aut septimâ, aut si magis placet, vigesima octaua Martij, quæ illo anno millesimo octogesimo præcedebat Dominicam de passione, quartus à consecratione Hugonis agebatur iam per duos menses & aliquot dies, cùm Bruno ad illum venit.

Dices. Ista verborum Guigonis expositio, de tribus necdum in Episcopatu completis annis; & quarto ab Hugonis consecratione, per duos menses & quod excurrit iam cepto, cùm Bruno ad Hugonem Gratianopolitanum Episcopum venit, coacta est; ideoque videtur excogitata, vt illi Cartusiani quos attulimus, antiquissimi quidem, sed Guigone minùs vetusti, negentur ei contraria, & proinde falsa, scripsisse de anno, quo Cartusiam venit Bruno. Respondeo. Ista expositio necessaria omnino est, vt ipse Guigo non asseratur falsa dixisse. Enimvero, vt alia taceam, & hoc denique dicam, ex ipsâ fundationis Cartusiæ chartâ certum est S. Brunonem, & socios, adiisse Cartusiam *anno ab incarnatione Domini* 1084. (sunt illius verba) *Episcopatus verò Domini Hugonis Gratianopolitani Episcopi quarto.* Certè cùm ea charta sic habeat, neque illius verba ignorare potuit Guigo, Cartusiæ annos septem & viginti Prior; & ipsis contraria scripsisse, censeri non debet vir & sapientiâ, & vitæ sanctitate clarissimus. Nam expositio coacta dicenda non est quæ respondet scriptoris menti. Impedita potiùs non iniuriâ dicatur oratio, 105

oratio, quæ cùm Guigo scribebat, videbatur non inelegans. Natus erat, omnemque vitam is egerat in Valentina regione, iuxtaque ipsam scribebat in Cartusiâ, cùm post Longobardorum, Saracenorum, aliarumque gentium barbararum sæuissimam, & illis, & proximis regionibus vastitatem, impeditus plurimùm erat Latinus sermo, neque dum omnis, aut etiam multus emerserat in suam perspicuitatem, elegantiam, puritatem. Locus iste non postulat quidem, vt chartam recitem, in quâ continetur donatio Cartusiæ Brunoni & sociis, placet tamen eam afferre, vt tota hæc res illustrior sit. Ea sic habet.

106 *Gratiâ sanctæ & indiuiduæ Trinitatis misericorditer nostræ salutis admoniti, recordati sumus humanæ statum conditionis, & vitæ fragilis lapsus ineuitabiles, quam sine termino ducimus in peccatis. Itaque iudicauimus nos peccati seruos de manu mortis redimere, temporalia pro cœlestibus mutare, æternam hæreditatem pretio perituræ possessionis comparare, ne duplici contritione conteramur, & præsentis vitæ miserias laborum & dolorum initium sumamus. Itaque magistro Brunoni, & his qui cum eo venerunt fratribus, vt Deo vacarent, ad inhabitandum solitudinem quærentibus, ipsis, eorumque successoribus in æternam possessionem, spatiosam eremum concessimus, ego Humbertus de Miribel, vnâ cum Odone fratre meo, & ceteris qui iuris aliquid habebant in prædicto loco; hi verò scilicet, Hugo de Tolnone, Anselmus Garcinus; deinde Lucia, & filij eius Rostanus, Guigo, Anselmus, Pontius, atque Boso, precibus & interuentu prædictæ matris eorum; Bernardus quoque Longobardus cum filiis suis; similiter & domnus Abbas Siguinus de Casa Dei, cum suorum fratrum conuentu, quidquid ibi iuris habere videbantur, supradictis concesserunt fratribus,*

Ipsa verò, quam eis dedimus, eremus hos habet terminos, scilicet infrà locum qui vocatur Clusa, & rupem claudentem vallem, & pertingentem vsque ad molarem claudentem & diuidentem Combam-caldam, & peruenientem vsque ad rupem mediam quæ est super Borghesos; deinde molarem alium, qui descendendo perducitur per vsque ad rupem à Bonuiant. Exinde molarem alium, qui descendendo perducitur per crepidinem plataneti à Bonuiant vsque ad rupem quæ est supra furnum de la follia. Similiter ab illo monte, qui de eadem rupe porrigitur vsque ad montem Aillinart & à monte Aillinart descendendo, extenditur iuxta Mortam, contra occidentem vsque ad rupem quæ est super carreriam, & ab hac rupe porrigitur vsque ad rupem de Pertuso. Inde postremò protenditur descendendo vsque ad flumen quod vocatur Guerus-mortuus. Inde quoque ab eodem clauditur vsque ad Clusam. Si qua verò persona potens, aut impotens, hanc donationem infregerit, tanquam sacrilegij rea ab Omnipotentis Dei gratiâ, & fidelium consortio separata, anathemate Maranatha feriatur æterni ignis incendio, nisi dignè satisfecerit, cum Dathan & Abiron, & Iuda proditore concremanda.

Præfata quidem terra his terminationibus conclusa, à magistro Brunone, & ab his qui cum eo erant fratribus cepit inhabitari & construi anno ab incarnatione Domini 1084. *Episcopatus verò Domini Hugonis Gratianopolitani Episcopi quarto, qui videlicet laudat & corroborat hoc donum, quod fecerunt suprascriptæ personæ, cum omni conuentu clericorum suorum; & quantum ad se pertinet, quidquid sui iuris esse videtur, omnino concedit. Testes Hugo decanus, Ioannes de Podio, & Rostagnus Guigo de Lanz, & Galterus Bueta, Petrus & Gilbertus, Agelbertus*

bertus & Aldelemus, Petrus & Ricardus. Lecta est autem hæc charta Gratianopoli in Ecclesia beatæ & gloriosæ semper Virginis Mariæ, quartâ feriâ secundæ hebdomadæ Dominici Aduentus, in præsentiâ prædicti Domini Hugonis Gratianopolis Episcopi, atque Canonicorum suorum, aliorumque multorum tam Sacerdotum, quàm ceterorum Ordinum Clericorum, celebrantium Sanctam Synodum quinto idus Decembris.

Quarta ea feria anno millesimo octogesimo sexto incidit in diem quintum idus, seu diem nonum Decembris: illo igitur anno lecta est hæc charta. Ecce laterculum, ex quo intelligis primam dominicam Aduentus incidisse in diem vigesimam nonam Nouembris, & proinde secundam in diem sextam Decembris, atque ab ea feriam quartam in nonam Decembris eiusdem.

Annus.	*Aur. numerus.*	*litera Dominicalis.*	*Pascha.*	*Dominica 1. Aduentus.*	*Indictio.*
1081.	18.	C	4. Aprilis.	28. Nouembris.	4.
1082.	19.	B	24. Aprilis.	27. Nouembris.	5.
1083.	1.	A	9. Aprilis.	3. Decembris.	6.
1084.	2.	G F	31. Martij.	1. Decembris.	7.
1085.	3.	E	20. Aprilis.	30. Nouembris.	8.
1086.	4.	D	5. Aprilis.	29. Nouembris.	9.
1087.	5.	C	28. Martij.	28. Nouembris.	10.
1088.	6.	B A	16. Aprilis.	3. Decembris.	11.
1089.	7.	G	1. Aprilis.	2. Decembris.	12.
1090.	8.	F	21. Aprilis.	1. Decembris.	13.

At demum, inquies, quid Baronio fiet? An vir eruditione, sapientia, in- 107
genio eminentissimus errauit in Guigone? Abs dubio aliena ab eo secutus est, cùm tamen pro solitâ, suâque, vt ita loquar, modestiâ arbitraretur sequi se illum, quem in hac re ducem vnicum habere poterat: antiquissimorum enim Cartusianorum, quos memoraui, lucubrationes, & Cartusiæ donationem Brunoni ac sociis, veras Guigonis interpretes, ne quidem de nomine acceperat; & ineditæ sunt etiam nunc, manu que scriptæ latent in armariis Cartusiæ. Igitur videns vni Guigoni credendum esse in re domesticâ, id in ipso accepit quod obuium est, ac omnibus vltro se offert; nihilque cogitauit de oppositâ verborum ipsius sententiâ, quæ vt sit vera, minùs tamen occurrit legentibus Guigonem. Neque hoc miraberis, si cogites eam ipsam modestiam fecisse, vt aliud vnum quid adderet, quod admittere non possum. Acceperat à Cartusianis, Brunonem ab Vrbano secundo Pontifice vocatum fuisse Romam, anno commorationis in Cartusiâ sexto: eô igitur cogitatione deuênit, vt sentiret Romam è Cartusia profectum anno illius sæculi secundo & nonagesimo, vtpote quem non dubitabat adiisse Cartusiam sexto & octogesimo, Guigonem (vt sibi videbatur) secutus. Tamen Bruno iam erat Romæ anno nonagesimo. Ecce chartam huius rei testem à Siguino Abbate Casæ Dei scriptam, quâ illo anno Cartusiam restituit Landuino & sociis, concessam sibi à Brunone Romam eunte.

H Ego

108 *Ego frater Siguinus Abbas Casæ Dei, notum fieri volo præsentibus & futuris, quòd frater Bruno à D. Papa Vrbano Romam euocatus, videns loci destitutionem, fratribus recedentibus propter absentiam eius, dedit locum Cartusiæ nobis, & Congregationi nobis commissæ. Postmodum verò rogatu patris nostri Papæ Vrbani; & precibus præmemorati fratris Brunonis, & eisdem fratribus, vt ibidem remanerent, à Priore eorum Brunone plurimùm confortatis, fratri Lauduino quem magister Bruno discedens ceteris fratribus præposuit, ipsi, & ceteris fratribus sub eo degentibus, & eorum successoribus donum, quod nobis prædictus Bruno fecerat, coram Congregatione nobis commissâ, in capitulo nostro, sub præsentiâ Gratianopolitani Episcopi Hugonis, ego ipse frater Siguinus prædictæ Casæ Dei Abbas, cum consensu fratrum nostrorum reliqui, & eis, & successoribus eorum, locum prædictæ Cartusiæ, pro voluntate eorum omnino liberum feci, & iuri eorum omnino tradidi. Sed charta, quam prædictus Bruno nobis fecerat, ideo non est reddita, quoniam à fratribus nostris, in capitulo sub interdicto requisita, non potuit inueniri: & si vnquam inuenta fuerit, eorum ipsa charta sit iuris. Factum est anno ab incarnatione Domini 1090. 15. Kal. Octobris. Ego Siguinus Abbas subscripsi, & in præsentia Archiepiscopi Hugonis (*Hugonem loquitur Lugdunensem Archiepiscopum, ex Episcopo Diensi) *hanc chartam ex integro confirmaui.*

109 Cùm Siguinus ista scripserit, & Cartusiam Lauduino atque sociis anno millesimo nonagesimo restituerit, ad preces Brunonis cum Vrbano secundo Romæ commorantis, Bruno è Cartusia Romam non abiit anno millesimo nonagesimo secundo, vt sentiebat Baronius: & cùm vir sanctus annos sex autore ipso eodem Baronio, antè in Cartusiâ commoratus fuerit, quàm ex illâ Romam abscederet, dicendus omnino est ipsam adiisse anno millesimo octogesimo quarto, inter quem & nonagesimum numerantur sex; non autem millesimo octogesimo sexto, à quo ad nonagesimum vsque sunt tantùm quatuor.

EGo Ioannes Platiere Prouincialis Societatis IESV in Prouincia Lugdunensi, facta mihi potestate ab admodum reuerendo Patre nostro Generali facultatem concedo vt Liber cui titulus est *quòd Bruno adactus fuerit in eremum vocibus hominis rediuiui Parisiis, qui se accusatum, iudicatum, condemnatum exclamabat* à Patre Ioanne Columbi eiusdem Societatis, Professore Theologiæ; compositus & à tribus Societatis eiusdem censoribus approbatus, typis mandetur. In cuius rei fidem has literas sigillo nostro munitus, & manu mea subscriptas dedi Lugduni, die 20. mensis Maij. 1667.

IOANNES PLATIERE.

VIRGO

VIRGO ROMIGERIA, SEV MANVASCENSIS.

Reuerendo admodum & clariſſimo D.

D. IACOBO REBVTI I. V. D.

HOSPITALAR. IO S. VICTORIS AD Maſsiliam, & priori S. Mariæ Manuaſc.

IOANNES COLVMBI è Societate IESV.

QVÆ duæ res olim fecerunt, vt ſcriberem & ad te deferrem ſcripta de Virgine Romigeria, patriæ meique adeò antiqua tutela quam ea gerit, & templum ipſius cui tu accurata pietate præes, illæ duæ res nunc etiam faciunt vt lucubratiunculam, cuius nulla ampliùs exemplaria proſtant, emittam in lucem iterum tuo ſub nomine. Scilicet ab vltima memoria noſtram vrbem Maria peruigil cuſtos habet: tecta, familias, corpora ſingulorum ſollicita ſuſtentat. Quam ciuitatem tota Prouincia, quem locum tam citò amauit poſt religionem Chriſti publicitus acceptam, vt ante mille annos teneret ſanctiſſimo ſigno? quem tanta fide dilexit, vt ex quo per inſigne ſimulacrum inſedit, muniret vi ſua, & ad noſtra vſque tempora perpetuis ſupra naturæ vires operibus augeret? Parum ei ſemper fuit corporibus morbos depellere: mœrore animos & ægritudine liberare conſueuit, etiam mortuis infantibus vitam reddere, dum aquâ luſtrarentur. Quando aliud non poſſum, vt pro mea virili gratiam habeam, dico quæ illa ſit, quàm præſentem & bonam ſe præbeat noſtris

gentilibus, quibus prodigiis maiores nostros adegerit ad spem opis ab ea. Cui verò deferam potiùs hoc opusculum, Virgini munus, quàm tibi, qui seruas ædem Mariæ, curas imaginem, cultum dispensas? Per illum virum ei repræsentari debuit, cuius labore studioque fit, vt suam vim & benignitatem repræsentare nobis perennet. Neque ingratum puto erit tibi, quod ab viro amico & populari proficiscitur. Libellum etiam exiguum mole, materia sacrum amabis pro tua modestia & pietate, aliisque virtutibus non Manuasca solùm vrbe notissimis; sed Sanuictorino quoque ad Massiliam monasterio venerandis. Ita quippe agis Hospitalarium in antiquissimis vniuersâ Galliâ & celeberrimis monachorum ædibus vt nihil debeas priscis illis de Cassiani vestri institutione cœnobitis, & verum Isarni discipulum repræsentes.

AVTHOR

AVTHOR LECTORI SVO.

INVISAM literis omnibus, notissimam ciuibus meis, Virginem Romigeriam educo primus in lucem, proponoque spectandam. Quid miraris, mi Lector? Ante mille annos per prodigiorum ingentem vim amore sui populum Manuascensem, & fauore detinuit: visum est mihi non vltrà ferendum, vt ad exteros non dimanet tanta seu bonitas, seu maiestas. Neque verò tamen idcircò popularibus meis ego magis, aut in MARIAM *gratus, aut in alios æquus. Quòd cæteri hactenus tacuerunt, fuit magnæ pietatis: quòd non possum ipse non dicere, summi est officij. Mei gentiles, qui Manuascam vrbem habent, magnis religionibus, & quotidiana veneratione respondent beneficiis optimæ parentis: ego, quem aliò meæ vitæ rationes à puero abduxerunt, vt aliquam habeam gratiam, stylo sequar absens necesse est, cùm oculis, manu, totoque corpore nequeam præsens colere. Et putabam esse diuini, seu moris, seu consilij, quòd de tantis prodigiis primùm scribitur post multa sæcula. Quæ vbique gentium, & locorum vulgatissima nunc vides, olim diu fuerunt ignota, & primùm aliquando denique prodierunt. Quàm multos centenos annos latuerat* MARIA *Lauretana, quàm multos Aniciensis? Quid mage patet in vulgus Iacobo Compostellano? Eum plurima sæcula nescierunt. Magdalenam vnus aliquis totâ Prouinciâ nostrâ vulgauit, & Annam, post innumeros latebrarum annos, atque silentij. Sic etiam natura, naturæque ars æmula plurimùm condit, quod educere amat, & in altum euehere. Quæ de semine surgunt immensæ arbores, radices altæ humo longùm fixêre; fundamenta priùs tellure iacent sepulta, quàm sese aperiat, efferátque domus: vrbes etiam amplissimæ, & clarissimi populi tacitis promanarunt initiis. Vtcunque tamen hæc habeant, certè id asseuero, nihil, si qua mortalium est fides, sanctum magis hac mea Virgine, verúmque edi posse. Quæ de signo* MARIÆ *prodigiísque refero, accepi ex publicis tabulis, quas Tossanctius Glandeuesius Sistaricensis Episcopus confici iussit, auditis ab Officiali post sacramentum viris grauibus & probis. Non pauca addidi super Manuasca vrbe: quid enim abs me taceatur, quam* MARIA *tot linguis loquitur, quot miraculis auget? Ea ipse collegi ex eius chartis fidelibus & sinceris. Chartularium publicum (instructum illud est ac nobile)*

aperuerunt Consules non semel aliis annis alij. Denique Sanuictorini ad Massiliam ciuitatem monasterij decora nonnulla attuli; eius cœnobita habent, curantque templum Virginis Manuascensis: omnia de tabulario, seu Sanmariano Manuasca, seu Sanuictorino ad Massiliam retulit Iacobus Rebuti, Hospitalarius S. Victoris, & Prior S. Mariæ.

VIRGO

VIRGO ROMIGERIA, SEV MANVASCENSIS.

MANVASCA est vrbs Prouinciæ non procul Druentia fluuio, sedes olim hyberna Comitum ab Rhodano per Aptam Iuliam, & Sistaricum ciuitates ad Vapincenses, & Ebredunenses, quos ditione tenebant, latissimè dominantium: sexto lapide ab Forcalquerio eorundem Principum æstiua domo, fontéque gentilitij nominis. Amœnis montibus cingitur omni parte, si meridiem excipias: nam quæ planities ex eorum radicibus surgit in hemicyclum, aperit sese, ac longè funditur versùs meridianam plagam. Ipsa de tumulo molliter erecto media surgit, aut circà montibus se visendam præbens, aut campos latè subiectos visura. Vrbs non omnino modica numerat familias supra mille, fontibus, plateis, regionum situ commoda, & non inelegans. Minor olim erat, & minùs concinna: suam amplitudinem & speciem accepit ab centenis aliquot annis, cùm pagani, quibus vicatim per agrum habitantibus dominabatur, in ipsam immigrarunt. Ventorum omnium pagus erat ad Occidentem in cognomine monte, Fanum Martini ad Orientem in monte Aureo, Fanum Petri ad meridiem in planitie. Sunt qui addant sed incerto authore, castrum Montis acuti, quà colles ad Septentrionem ferunt ab Oriente. Inuenio pagum de omnibus ventis stetisse vltra annum quinquagesimum supra millesimum ducentesimum: duo alij vigebant anno tertio & nonagesimo illius sæculi, quo patritij cum plebe conuenerunt Rainaudi, Fontiani, Gaufridi, Monlaurij, Trimondi, Aicardi, Ricaui, Portales, Hospitalarij, Falcones: quibus (scilicet incerta cùm forent, neque fida satis pacta) sese nono pòst & vigesimo anno addiderunt Selonij, Monbrunij, Barralij, Rostagnij. Fuerintne tum vel in vrbe, vel per agrum in pagis, neque ad cæteros sese adiunxerint Crucij, Simiani, Saffalini, Guasquij, Iustacij, Piollæ, Redorterij, Rainerij, Textores, Clementes, Boneti, quos fideles chartæ sequentibus sæculis floruisse testantur, quis asserat? De tam multis procerum familiis paucæ nunc seruant suum nomen; cæteræ vel omninò perierunt, vel degeneri sobole ad plebeium ordinem redactæ sunt. Quid enim non mutat ætas inuida? Ciuitatibus, populis, regnis quoque & imperiis finem inuenit. Quæ causæ paganos coëgerint in vrbem, me latet. Ea in pyri figuram collecta spectat quatuor mundi plagas totidem portis. Quæ ab aurora dicitur, ducit ad montem miræ fœcunditatis,

ditatis, aureúmque adeò vocant: nullum enim fermè est arborum, fruticúmve, aut herbarum tota Prouincia genus, quod abundè non ferat. Eadem res fecit vt Aurelianenses valli dederint nomen Aureæ. Audi Paupirium Massonum in Ligeri: *Appellatur Floriacus Vallis aurea ab Aimoino, inscriptione quæ in templo monasterij sculpta est,* HÆC EST VALLIS AVREA, *opinor ob omnium rerum affluentem copiam.* Suppares causæ adduxerunt Aquitanos ad Aureoli nomen dandum monti. Accipe scriptorem de S. Theodardi vita *Monasterium* (ad id nunc adiacet Sanctalbanus nobilis vrbs) *est in Caturcensi territorio, in monte,* qui Aureolus nuncupabatur, *ad cuius montis radices fluuius quidam decurrit, quem indigenæ regionis ipsius Tesconem* (Tarnem nunc dicimus) *vocant.* Innominatus autor de vitâ S. Anatolij numero 5. habet sequentia: In regione Scodinga vallis est, *quæ Salinis dicitur. Supra vallem mons eminet amœnissimus, à sui situs pulchritudine nomen habens, Aureus.* Montem frumento, vitibus, oleis passim consitum videas. Et porrò vnum habet ad laudem præcipuam singulare. Cùm per vniuersum orbem montes vetustate succum amittant adipemque, iuuenescit ipse in dies, & ab torrentibus aquis pluuiis renouatur, quæ sterilitatem cæteroqui solent inducere, aliò deportata pinguedine. Scilicet quò fodis altius, eò spectabilis mage, ac diues humus occurrit inexhausta bonitate, fontis ad instar, cuius aquæ nusquam sunt puriores, quàm in terræ imis visceribus. Quà ab Oriente decliuis resupinatur in Septentrionem, habet siluam roboream. Cæteros colles fere te-
4 nent vineta & olіueta: vnus est ille quidem incultior, & ab vrbe longiùs pudore recessit; sed vsu & opportunitate non inferior cæteris: dat ciuibus lapidem, gypsum, carbonem, lignum; gregibus quoque, & armentis pascua. Planities tota nitet frumento, & amygdalo; nisi quòd ad vrbis muros hortis distinguitur, & passim deinceps magnam partem pratis virescit per centenos aliquot passus. Igitur non plurima tantùm nobilitas amœnitate locorum adducta colere Manuascam amauit ante quadringentos etiam annos, vt suprà retuli; sed per luem, belláque Senatus Aqueusis sæpissime habuit; & nondum constituto Senatu regium, quod vocabatur, Concilium, vt docent veræ tabulæ supra cc. annos conscriptæ. Ipsáque vrbs contrà tanti honoris conscia, regi, curiæque fida semper fuit vltra omnem sæculorum memoriam, cùm infida quoque fœdera Prouinciam totam diuisêre in duas partes: nullóque vnquam tumultu, turbis nullis adduci potuit, vt aduersaretur suis principibus.

5 Neque in Deum minùs piam certo cultu se præbuit: omnino tam frequentes posuit Cœlitibus sedes, vt vnum tota ipsa fanum ab omni memoria fuisse videatur. Sunt intra muros vrbis duæ parœciæ, altera ab Saluatore, ab Virgine altera nomen habet; atque prætereà Franciscanorum, qui vocantur Obseruantes, & Carmelitarum cœnobia. Non procul parœcia Virginis, templum erat Apostolo Ioanni sacrum: cecidit diuturnitate temporis exesum; neque affirmatè dicas, qua parte steterit in omni circum regione domibus præaltis & firmis plena: ita rerum faciem mutauit ætas. Ad muros intra vrbem, Meridiem inter & Occidentem visendum est palatium: quatuor latera angulósque plurima turris munit; fossa lata, profundáque cingebat, & fossam inter murósque turritos firmabat terra congesta, humili pariete coërcita. Forcalquerienses Comites sibi sedem hybernam exædificauerunt:

cauerunt: Hospitalarij equites habent ab anno millesimo ducentesimo octauo, Guillelmi comitis donum. Hi etiam nunc in sacello seruant cor- 6
pus B. Gerardi. Primus is fuit magister hospitalis Hierosolymitani, vir gente, animis, sanctitate clarissimus. In agro fuêre quondam plures sacræ ædes: perpetuo in circulum ordine ducebantur, vt nulla regiò præsenti numine, sanctóque præstite careret. Ad Orientem mon aureus habebat templum S. Martini: & quà resupinato monte itur ad Druentiam fluuium, delubrum erat Monlorguium eidem Martino dicatum. Meridiana planities, vna penè linea surgebat tribus per ordinem ædibus, sacris Lazaro quem IESVS amauit, Christo sepulto, Petro Apostolorum principi. Ad Occidentem, in collibus dictis ab omnibus ventis ob eorum liberos ex omni parte, fortésque spiritus, colebantur distinctis logis Virgo, & Iacobus frater Domini. Denique in Septentrione suas regiones habebant, alius aliam, Albanus martyr, Michaël archangelus, Stephanus Protomartyr, Maximus Regiensium episcopus, & Rostania virgo. Prætermitto, quòd ad omnes pene vias euntibus occurrunt vel ædiculę, vel in columna sacræ imagines. Annon tibi viden- 7
tur maiores nostri, prædiis colonos è cœlo petiisse, aut non rura magis sua quàm Cœlitum sedes coluisse? Nunc vel sine nomine sunt loca, vel hiant, pendéntve pauci parietes semiruti. Nocuêre bella positis opportuno loco, nocuit tempus rerum omnium edax. Hospitalarij restituerunt Petro templum suum nobile sepulchris Forcalqueriensium comitum: ciues Virgini de omnibus ventis suum ex voto reponunt, rei seruatæ per vltimam luem valetudinis. Ante annos trecentos, virgines Franciscanæ, sub vrbem ad meridiem, excitauerant sibi domum. Feruntur intra muros commigrasse per seditionem Raimundi de Belloforti, vicecomitem Turenium vulgò dicunt. Habitabant ad portam, quæ ab aurora nominatur. c. & l. sunt anni, cùm vel omninò desiêre, vel aliò recesserunt: res enim obscura est. Domus earum anno M D. cessit in scholas vrbanas; & cùm monasterij in agro sedes ad plures dominos diuisa peruenisset, ciues in coëmpta parte exædificauerunt Capucinis non inuenustas ædes. Virgines de eodem Ordine iam postliminio redierunt in vrbem; & post ipsas Bernardinæ non ita pridem venerunt Auenione euocatæ; postque Bernardinas Vrsulanæ: venient etiam propediem quę à visitatione B. Virginis nomen habent. 8

Parœciam Virginis curant monachi S. Victoris ad Massiliam. Fueríntne ad templum olim ædificatum vocati, an substruxerint ipsi, quis dicat? Habent ante omnem tabularum publicarum & priuatarum memoriam. Neque id magnum est. Maximam Italiæ partem, & Hispaniæ, Sardiniam penè totam tenuere quondam clarissimi cœnobitę: nunc etiam nulla est in Gallia Narbonensi diœcesis, quam non aliqua domo colant. Olim dominabantur quoque Castro Albiensium, & Vabrinco Ruthenorum: dedit Episcopis Ioannes XXII. cùm eos ciuitatibus imposuit. Vvilelmus Prouinciæ Comes anno millesimo decimo tertio Marianam ædem habentibus addidit Martinianam in agri regione Monlorguia ad Druentiam flumen cum adiacente villa, quæ potens est diuite gleba, & felicibus agris latè fusa. Geriberga Vvilelmi coniux anno pòst sexto dedit mansos duos *quos excolunt homines* inquiebat, *vnus nomine Vdole-*

I *nus*

nus Montanarius, *& alius nomine Stephanus Generdechal.* Mansus verò, vt hoc non taceam, si aptè & propriè loquamur, capit Bunnuaria siue iugera duodecim, quemadmodum docui libro 1. de Episcopis Viuariensibus numero 54. & sequentibus. Sed in nescio quo *compromisso* Abbatis Mansiadæ & Prioris Tansani ante annos trecentos facto sic habes, quemdam *mansum seu territorium.* Demum (quid enim vniuersa à principibus dona sigillatim persequar?) Vvilelmus Comes Tolosanus & Emma vxor anno eiusdem sæculi quarto & vicesimo tradiderunt vnum quoque mansum. Ante Vvilelmum verò memoratum Prouinciæ Comitem imperabant non modicæ parti vrbis: vt non ineptè dixeris Manuascam venisse felicissima illa ætate, cùm vel Cassianus, vel Cassiano suppares discipuli pietate florebant, & vigente regulari disciplina implebant nomine suo totam regionem, atque pro sanctitatis fama, venerationi
9 erant seu patritiis, regulisue, seu regibus ipsis Prouinciæ. Rapiebantur ad pontificias passim infulas, educebantur ad populos per agrum, ciuitatésque docendos. Supra pietatem ex Cassiano acceptam faciebat tum etiam spectandos ipsa domus Massiliensis: nam erat imposita littori sinus marini, qui præbet facilem nauigantibus portum quàm longè ad meridiem tenditur; & recentem ab Christi confessoribus, neque ita antiquam ab Magdalena sanctitatem spirabat. Scilicet, egressa naui dedicauit hæc sedes in antro saxeo, & ea mortua discipuli confessione fidei nobiles, metu tyranni clam sub humo tenuerunt. Vterque locus hoc tempore sacer habetur: istum in ædiculam conformarunt, feminis pro religione inaccessam; dicarunt Virgini de Confessione, sic autem appellauerunt ab sanctis iis Confessoribus fidei. Igitur arbitrabar quempiam de Prouinciæ seu patritiis, seu Regulis, aut etiam ante Burgundos principibus, pietate virorum commotum, è religiosissima domo cœnobitas deduxisse Manuascam, nonnullis regionibus
10 vrbis & agri donatos. Iuuat, quòd ita iubentibus Petro Abbate, & Sanuictorino Collegio, corpus S. Tulliæ in B. Virginis sepultum disquisiuerunt ante multa sæcula & diu vestigatum inuenere: Tullia verò fuit filia Eucherij Lugdunensis Archiepiscopi, ante sacerdotium patris ex matrimonio post annum quadringentesimum nata. In suo fundo, nunc modicus est pagus de ipsius nomine, ætatem exegit ex paterna disciplina in cultu pietatis, & voluit mortuæ corpus in B. Virginis Manuascensis tertio procul lapide mandari terræ. Magnam quippe veri habet similitudinem, accepisse eò loci sepultam ex domesticis commentariis, librísve funeralibus, cùm ipsa obiit per monachos sacram ædem curantes scriptis. Vt id habeat, certè vides iam quinto post Christum natum sæculo stetisse Manuascensem Virginem, & in honore magno fuisse, quando anima beatissimæ puellæ in cœlum euolans, sanctiorem locum non habuit, cui corpus integerrimum & incorruptum commissum vellet.

11 Virgo autem Manuascensis, vnde templo nomen, statua est Virginis Matris, Christum in sinu ferentis. Simulacrum duos, aut tres palmos altitudine colligit. De ligno leucophæo constat: genus arboris, è quo formauerunt, ignoratur; ita discedit ab omnibus vulgò notis. Vultum, colla, manus saturato nigrore pinxerunt. Quis lignum figurauerit in Virginem: sitne statua Manuascæ ficta, an aliunde in vrbem deportata: qua ætate, quo sæculi

ſæculi anno ad populorum pietatem inclareſcere cœperit, tacitum reliquere maiores. Mira tantùm quædam poſteris narrauere ab parentibus accepta, qui ad proauos, atauóſque referebant; portentis non diſſimilia, inuenere tamen fidem ab inſuetis, & prodigij plenis operibus, quæ noſtra ætate contigiſſe ſcimus, & noſtris ipſi oculis non pauca ſuſpeximus. Viſa res eſt non vltrà diſſimulanda, neque poſteris inuidenda: vt ab iuratis coram iudice teſtibus ad me peruenit, ita literis publicam facio. Toſſanctius Glandeueſius, Siſtaricenſis Epiſcopus, gente, ingenio, eloquentia, rerum gerendarum peritia ſummus, pro ſua pietate, populorúmque cura noluit laborare diuturnitate temporum: iuſſit frequentiſſimos & probatiſſimos ciues ad aperiendam & ſacramento ſanciendam vocari.

Saraceni occupata poſt annum ſeptingenteſimum Hiſpaniâ vniuersâ, & Galliâ Narbone Nemauſum vſque victoriis peragratâ Prouinciam per annos ferè trecentos ſeu bello, ſeu latrocinio ſæpiſſime tentauerunt. Trigeſimo octaui illius ſæculi primùm eam intrauere ſuperato Rhodano: ſub tertium & octogeſimum noni vltimò deprædidati ſunt. Ciſdruentianæ illa pars, quæ Forcalquerienſis Comitatus poſtea nomen ad nos vſque ſeruauit, maximè vna experta eſt furentium hominum vim. Et alias vrbes, & Manuaſcam vaſtaſſe dixerunt ataui, qui à maioribus acceperant, aientibus ſe per traducem à ciuibus cladem paſſis accepiſſe. Quo tamen ſeu ſæculo, ſeu ſæculi anno euerſa hæc fuerit, nemo vnus eſt qui memoret ſibi traditum. Duo ſunt tempora, quibus peſſum alias vrbes dedere. Trigeſimo anno ſupra ſeptingenteſimum & Auenionem ſibi ceperunt, & vniuerſam circùm regionem corrupere rapinis ac cœdibus. ſub nongenteſimum incerto flammis dedere Foroiulium, & alias vrbes. Putabam ſub hunc eumdem, potiùs quàm ſub illum Manuaſcam excidiſſe. Sacrarum ædium reſtitutio cepta poſt ipſum centeſimo id ſuadet. Libro 3. Manuaſcæ numero 30. docui cogitaſſe ciues de ſua Saluatori hominum inſtauranda anno quinto & ſeptuageſimo poſt milleſimum. Excitata ne fuerit ante ipſam Sanmariana non quæro. Vtcumque hoc habeat, certè cùm ſit ei & portarum, arcum, feneſtrarum, concamerationum, ceterarumque partium omni arte, ſtructurâque prorſus ſimilis, lapidumque etiam ſingulorum non magnitudine formâque, ſed pro loco ornatu, non multis profectò ante eumdem milleſimum annis ſtetit. Scilicet vt aliorum ferme omnium, quæ hominum manibus fiunt, operum ſuus eſt ſingulis ſæculis modus, ac veluti ſua facies, ita etiam ædium, maximè ſacrarum per ſuas partes conſtitutionis. Et verò quis animum inducat Manuaſcenſes vrbem poſt annum ſeptingenteſimum, ſine ſuis per trecentos templis reſtituiſſe. Sicuti ergo ſacræ ædes non omnino pluribus ante milleſimum inſtaurari ceperunt, ita non multis ante illum euerſæ ſunt cum profanis, ipsâque adeò vrbe, ac (vtì putabam) ſub nongenteſimum. Quia Saraceni non parcebant ſacris, neque eò deferre licebat, quò furor impune graſſantium non pertineret, ſancta pignora caueis tumulíſve lapideis condita ſunt intra humum tota regione, locis ferè ignotis, vt proditoribus caueretur. Qui Deum non verentur, neque ex iure arma inferunt, vt potentiſſimi ſint, & terrorem latè ſpargant, diu non ſæuiunt ad ſimilitudinem torrentium aquarum: tenent hæ ægros, & perdunt ſata læta, poſt aliquot autem horas deficiunt: guttam aquæ deſideras, vbi paulò antè fluuij ampli 12

instar, aut maris fuit. Igitur data ab Saracenis pace. cùm iam agris coloni, vrbibus, pagísque ciues redditi essent, quas ab parentibus per bella mortuis didicerant, liberi suspirauere sacras exuuias; neque tuta omnia pu-
13 tauere, si præstites sancti sua spolia non aperirent. S. Annæ corpus demonstrauit Deus Aptæ Iuliæ per Ioannem filium Baronis Casanouij: muto, claudo, cæco iuueni nobilissimo redditi sunt sui sensus, motúsque. Maria Magdalena se videndam præbuit Carolo II. Comiti, & vbi sua laterent ossa indicauit. Archiepiscopus Arelatensis, iubente Romano Pontifice, è Sanuictorinis ad Massiliam ruderibus eduxit plurimas beatorum virorum reliquias: antiquissimum quippe tota Gallia monasterium; sub Antonino Pio cœptum ab viris sanctitate magis, quàm nomine notis; sub Valentiniano III. in suam claritatem eductum ab Cassiano; Leonis I. Pontificis, quando templum vngebat, hospitio augustum, homines profani per summam impietatem euerterant. Reposuere primùm Vicecomites Massilienses, cùm Ædem sacram dedicauit Benedictus IX. Tum pontificia maiestate dignum opus, quale suspicimus, instaurauit Vrbanus V. olim abbas, integritate vitæ clarissimus, & infinitis post mortem prodigiis. Virginem Manuascensem Deus ostendit nouo, & singulari portento.

14 Incluserant arcæ marmoreæ. Visitur ea etiam nunc venerandæ antiquitatis egregium monumentum, alta tres pedes, longa septem, lata duos. Operculo, quàm longum est, extremo superpositam habet tabulam de eodem marmore, latam semipede, altámque, vt altare fuisse non dubites, ex veteri more cauum, accipiendis sanctorum virorum corporibus cæsis propter verbum Dei. Arcam materia insignem, arte ornatiorem fecerunt. In anteriore tabula sapiens anaglyptes posuit mediam Crucem, & ad Crucis vtrumque latus militem; altera lanceam ille gerit, scutum altera: tum addidit xij. Apostolos, senos ab vtraque parte, sed superiores militibus. Petrum agnoscas ex capillitio denso, crispóque, & toto vultu, qualem antiquæ tabulæ pictæ referunt. Pauli faciem, barbam longiorem ac densam, caluitium, orísque ac totius corporis habitum nullus habet: vt mirere trinos ta-
15 men vtrimque manu tenere antiquum volumen. An Paulum, mortuo Christo, ad fidem vocatum, noluerunt addere morientis imagini; Barnabam autem viuentis olim discipulum, & Antiochiæ ab Spiritu sancto Apostolis annumeratum adiunxere? Circa annum cccc. ferebatur eius esse illa epistola, quæ vtilis Ecclesiæ dicitur ab Hieronymo, & in Scripturis Canonicis ab eodem reponitur *in libro de nominibus Hebraïcis*, post Origenem *lib. 1. contra Celsum*. Ad Christi læuam stat Petrus, prisco more, locóque honestissimo: sic enim eidem sinistram Virginem ponebant per Orientem, Ioanne Baptista dextero, vt grauis est author Sophronius; & Paulo Petrum Romani, ex peruetustis omnibus signis. Atque cœlo probata sedes est: nam Petrus, & Paulus Apostoli, ac Dionysius Areopagita se videndos Stephano Pontifici præbuerunt: læuus Petro Paulus erat, Dionysius dexter. Denique multo auro totas impleuere figuras: nunc quoque radiat in flexibus & rugis vestium. Neque latera arcæ rudia voluerunt & illaborata: dexterum surgit Adamo, & Eua; sinistrum tribus pueris in fornace ignem ridentibus. An docuerunt suis anaglyphis vim in ignes, atque adeò in cætera corpora; & totam primorum parentum innocentiam redditam ephœbis regiis per singularem

ſingularem ciborum abſtinentiam, victúmque de contempto legumine, vtí ſapienter dixêre Baſilius, ac Bernardus: quamque ex cibo vetito diuini Numinis ſpeciem ducere maleſano auſu illi tentauerunt, ab Chriſti ſanguine, & meliore in crucem arbore collatam in Apoſtolos, diuini mandati & auditores & præcones? Aduerto Chriſti de labaro nomen impoſuiſſe Cruci, idque laureatum; & ſuperiorem lineam, cui medium eſt, illuminaſſe ſtellis ad Lunam, & Solem additis. Fuere, qui putarent, Conſtantini Magni filiorum temporibus factum opus: ex labaro, ſtelliſque colligere ſe putabant; & ſi pro Paulo Barnabas in Apoſtolis poſitus volumen manu tenet, profectò non diu poſt eam ætatem ab non paucis habitus eſt author epiſtolæ canonicæ. Arcæ ſic incluſam Virginem in media terra, loco cæteris ignoto, poſuerunt ſacerdotes: neque enim Mariana vi ſimulacrum inſigne, ducebant inferius ſanctorum virorum exuuiis. Prædas intereà rerum agebant Saraceni, & domos ſacras, profanáſque vertebant; atque anno ſæculi trigeſimo Auenione munitiſſima, & tum, vt loquitur Fredegarius, montuoſa ciuitate capta, ſtragem latè dabant tota cis Druentiam fluuium regione. Vbi Manuaſcam venere, vt eſt amœna cultáque ſedes, ita populabundi corrupere totam cædibus, ac ruinis. Igitur multos annos fuit ſeges, vbi ſteterat magna pars vrbis. 16

Ex Annalibus, Francorũ Fuldẽſibus.

Fortè boues agebat arator per campum, quâ horrentes increuerant dumi; & repentè conſtiterunt brutæ animantes, neque ſtimulis, aut verberibus adigi potuerunt, vt producerent ſulcum. Interpretatus agricola timorem ab frequentibus ſpinis, miſit in dumeta ignem: tum perrexêre quidem, ſed gradu ſuſpenſo boues, vt venerabundos intelligeres. Atque poſt aliquantum vię, flexo poplite, capite demiſſo, palearibus verrêre terram, mugitúque moderato cœlum impleuere. Diceres in ſtabulo Bethlehemitico ad cunas Domini cognoſcere poſſeſſorem ſuum. Admiratio primùm tenuit aratorem, tum ſtupor; atque vbi obſtinata hęrere iumenta videt, prodigium inclamat. Toto corpore perhorreſcebat homo paganus, & quid faceret in re inſolita non habebat. Quod potuit, è propinquo raptim vocauit colonos; mirantur & ipſi inſueta viſa. Ab aliis ad alios, vt fit, ſubitò dimanat rumor; agricolæ totis mapalibus, ciues vrbe concurrunt, pueri etiam puellęque factis agminibus ruunt. Perſtabant inter hæc boues immoti, & mugientes, veluti referrent arcam de Accaronitis ad Iſraëlitas. Quis populo tum ſenſus fuit? hi occlamare miraculum, illi ſingultu frangente verba pulſare manibus pectora, alij oculis in cœlum elatis Dei potentiam venerari, nonnulli incuſare moratalium ſocordiam: Vult (aiunt) profectò Deus honorem ab beſtiis, quem non defert humanum genus: omnibus lacrymæ per genas fluere. Vir fuit ſapientia præſtans: Quid agimus, (inquit,) ciues, quid agimus? non ceſpitem venerantur boues: latet magnum quid & cœleſte ſub terra, ad quam proſtrati iacent: non caſus eos afflixit, non labor: mugitu docent aperiri debere ſolum. Vix finierat; illicet manu, baculo, & ſi quid aliud occurrit, fodiunt terram. Neque in altum magnoperè deſcenderant, cùm incurrerunt in arcam marmoream. Educitur ea è latebris non minore ſpectantium plauſu, quàm ſi arca Dei per Ieremiam occluſa referretur ab Hebræis in templum. Sacerdós intereà rerum vocatus adeſt, arcam aperit, videt Virginem Manuaſcenſem in media repoſitam cum pre- 17 18

I 3 tioſa

tiosa veste, multóque auro. Exultare populus, festam agere diem, templum Virgini excitandum vna voce occinere. Ab spinis, sub quibus latuerat, nomen accepit: dicta est de Romigerio; vulgus appellat romos, quos Latini dumos dixere. Non pudendum Virgini nomen, quando sentibus insidere visus est Moysi Deus, ipsáque de spinis oriri lilium amauit. Igitur eadem voce MARIAM colunt Eborenses in Lusitania, & Herbipolenses in Germania suppare prodigio repertam in dumis.

19 Auxit honorem & cultum, quod templo exædificato euenit. Putauerunt ædi nouæ nouum signum deberi: atque vt parietes surgebant de quadro lapide, altaria radiabant auro, argentóque, sacerdotes orabant in veste serica, Phrygiáque, ita MARIÆ ponendam elegantem statuam & pretio grauem; ligneam illam, neque formosam, & annosam esse ac vilem. Tanta erat hominum iis temporibus simplicitas: quæ, vt inerudita sit, ab summa tamen pietate descendebat, & magna sanctarum rerum veneratione. Igitur suam venustam superponunt altari, antiquam aliam proponunt exteriùs ad

20 summas templi fores. Probauit equidem Virgo suorum cultorum ingenium; sed errorem durare non est passa. Noluit æstimarent facta, *auro, aut argento, aut lapide, sculptura artis. aut cogitationis hominis*; sentiréntve pauperum munera Deum abiicere & in virum modò intendere, qui indutus est veste purpurea, gazásque porrigit ad altare. Ligneum, peruetúsque signum per se ad aram de nocte regressum est clausis foribus. Æditus rem tacitus manè miratur, sentítque vim MARIÆ præsentis: vt populo suaderet, reponit super templi porta semel, & iterum, ac sæpiùs, defixis omnibus, & ad inauditum singularéque prodigium obstupescentibus, per noctem id semper ad altare se retulit. Sunt qui dicant, è Fano Martini quò delatum fuerat se retulisse in agrum, vbi defossum inuenerant, quæ causa fuerit ædificandi templi. Vtrumque fortassis euenit, vt maiore, vel scelere, vel socordia in sacrarium nostra ætate detulerit inhonorum sacerdos, vt posteà referam, quod non in fano Martini, non pro foribus templi, sed ad odæi altare stupendis portentis fuerat constitutum.

21 Iam tum ostendebat Virgo placere sibi ad hanc imaginem preces: velle se ad eam Manuascæ orantibus bonam esse ac facilem. Cogitationes ipsius & consilia quis assequatur? Ita etiam Deus solet: nullo abs loco abest vi sua; specie tamen hominis per nubem insidens tabernaculo fœderis, voluit Hierosolymis adorari & omni genere prodigiorum potentiam suam explicare. Nónne Christus ipse, pontificium os habitúmque gerens, Ioanni se colendum proposuit in medio septem candelabrorum aureorum? Nónne simulacrum de vultu suo posuit in parte vestis Abgaro Regi munus, prodigiis Edessa ciuitate clarissimum? Atque igitur MARIA ad exemplum Dei, Filiíque, habet vrbes, habet ædes, habet imagines, ad quas iubeat fundi preces, deiici corpora, deferri sibi honorem & cultum: habet per quos prodat vim suam, & dominam vniuersi ac mortalium parentem benigna manu demonstret. Neque Manuascense signum vel tot sæcula syncerum custodisset, vel tot supra naturæ vires operibus honestasset, si non in eo vellet coli, amaríque, si non ex eo vellet amatores suos, & cultores sperare remedium.

22 Et verò, ex quò positum est super altari, diceres abs Deo propositam ad omnes

omnes animæ corporíſque morbos ſingularem medicinam. Redeunte ad ſuam aram Virgine potuit vſurpari, quod de ſuo in terram aduentu pronuntiauit Chriſtus: *Cæci vident, claudi ambulant, leproſi mundantur, ſurdi audiunt, mortui reſurgunt.* Atque ad noſtra vſque tempora perdurauit cœpta virtus. Oculos, pedéſque cereos, ac ſubalares furcillas, aliáque id genus anathemata, è toto muro circùm pendentia vidimus pueri ipſi, ad certiſſimum argumentum de Virgine opis acceptæ. Sed duo ſunt, in quibus maximè ſe præſentem ſemper oſtendit, ægritudo mentis, naſcentium mors infantium. Solebant hos ad MARIÆ imaginem deferre; & fere ad vitam 23
redibant, dum aqua luſtrarentur: miſſo autem per naſum ſanguine, fuſis lacrymis, apertis oculis, voce non rarò etiam elata teſtabantur ſe iteratò viuere. Atque vt non dubitares de vi Dei præſentis ad preces Virginis, fuit cùm ad redditam infanti vitam æra campana de ſe, nulloque mortalium agente perſonarent. Quis verò ad MARIÆ ſignum adiit æger animi, angoreque preſſus, ac dolore, aut acerbitate mentis, qui non ex ea retulerit quietem, ſolatia, gaudium. Igitur ab vtroque hoc beneficiorum genere nomen quoque inuenit, dicta eſt B. MARIA, nunc de vita, nunc de conſolatione. Sed rem totam pene corruperat ante xxx. annos neſcio cuius ſacerdotis maleſana prudentia: ſuſtulerat ſignum de ara, vt ab longæua vetuſtate minùs decorum, & longè ab oculis populi poſuerat in ſacrario: nunc ad dexteram altaris retulêre. Cum ſigno ſuo receſſiſſe videbatur Virgo, adeò non reſpondebat votis ſuorum ne quidquam vim eius implorantium; quòd ſe in ædem cum eo reuocauerit, docent quæ in ſupplices confert quotidiana beneficia.

Vt alia taceam, anno ſæculi huius xxxvi. die viii. Maij, de ſuperiore domus tabulato in officinam quadro lapide ſtratam decidit puella nondum 24
biennis. Mater (Margaritæ Amaronnæ eſt nomen) toto corpore inhorreſcit ad lamentabilem caſum: Deo ſobolem vouet, ſíque ſalua ſit repræſentaturam in ſudario Virgini Romigeriæ pollicetur. Rem miram! multis ſpectantibus infans ſine vulnere, ſine dolore intacta, atque vtì ab parente leniter, blandéque repoſita ſolo affunditur. Sed ſingulare prodigium eſt, quod euenit anno xxxiv. ſupra MDC. menſe Maio, Magdalena Morella nata annos circiter xl. grauiter laborauit ex paronychia in lææ manus pollice. Totum digitum amburebat cæcus ignis, & per incrementa latentia ſenſim depaſcebatur vegrandis flamma. Venenum rubore principiò, tum candore ſe prodens carnem exulcerat maius omni remedio, vngueque circum arroſo veluti victor ſe fuderat per totam manum; iam brachium occupabat, quàm longum eſt. Tres chirurgi medico præſide vocati ad conſilium, digito 25
manuique remedium eſſe negant; ferro gerendam citiſſimè rem, ac brachio conſulendum pronuntiant, ne cancer edax ad illud ab ea pertineat, in totius corporis certam perniciem. Sed enim verò carnificinam execrata mulier, animóque penè defecta, mortem ex tabe potiorem ducebat; & omnibus domo excedentibus iam ſola Romigeriæ Virginis opem implorat cum lacrymis, ſingultúque multo, ac gemitu: ceream manum vouet ſi redeat in priſtinam firmitatem pulſa lue. En morior, ait, animi corporíſque cruciamentis laniata: non tam manus crudeli ferro quàm anima reſcindetur è corpore. Si mentem afflictam recomponere diceris ad quietem, ô Virgo; ſi corpus

corpus ad vitam animare demortuum; ostende vim nomini respondere, & non appellari te nequidquam à tuis. Non finierat, cùm stetit primùm repente virus, tum manu quoque ac digito cessit; & sensim postea redditæ sunt corpori, animoque suę vires, stupentibus chirurgis ac medico, & MARIÆ potentiam inclamantibus. Rem, vt retuli, dicto sacramento sanctè affirmarunt illi. Rea voti mulier ceream manum reposuit ad signum Virginis, & scilicet tota vicinia publicum fecit prodigium, atque nunc etiam grato animo recitare amat. Quid antiquiora referam? Margarita Barterona vidua grandi natu (jii. & lx. annum agit) frequens memorat, se olim vidisse, & alios, & infantem ex vxore Laurentij Camporlij cognati sine motu, sine sensu natum rediisse ad vitam. Supra annos lxxx. (& multi adhuc recitant) Arbaresterio (non ignotę gentis est nomen) oritur puer mortuus. Ciuis erat in paucis pius. Ergo & suam, & suę familiæ sortem queritur, non sine lamentis & eiulatu, quod & sibi, & Deo mortuam prolem coniux enixa esset. Sæpenumero ab maioribus audierat solitam Virginem Romigeriam dare vitam ita nato fœtui, quantum satis esset accipiendo Baptismo, si pater supplex ad eam accessisset. Domo exit populo prosequente, cum bonis precibus, flexoque pro more genu, ad indusium nudus, manu cereum gerens Virgini aduoluitur. Et ecce tibi anima pueri redit ad corpus, vniuerso templi ære campano per insolens & grande portentum de se insonante.

(26 in margin beside "to animo recitare amat.")

FACVLTAS R. P. PROVINCIALIS Societatis IESV, *in Prouincia Lugdunensi.*

EGo CLAVDIVS BONIELLVS, Societatis IESV in Prouincia Lugdunensi Præpositus Prouincialis, Opus, quod inscribitur: *Virgo Romigeria, seu Manuascensis, Authore R. P.* IOANNE COLVMBI, *Manuascensi, è Societate* IESV, *S. Theologiæ Professore*, Societatis eiusdem Theologorum iudicio probatum; iuxta Priuilegium eidem Societati à Regibus Christianissimis Henrico III. 10. Maij, 1583. Henrico IV. 20. Decembris, 1606. & Ludouico XIII. nunc regnante, 14. Februarij, 1611. concessum, quo Bibliopolis omnibus prohibetur, ne libros ab hominibus nostrę Societatis compositos, absque Superiorum eius permissione excudant: Permitto Hęredi IONÆ GAVTHERIN, Typographo Lugdunensi, vt ad sex proximos annos illud excudere, ac liberè diuendere possit. Datum Lugduni, 1. Decemb. 1637.

CLAVDIVS BONIELLVS.

GVILLEL

GVILLELMVS IVNIOR COMES FORCALQVERII.

HONORATO
DAIMINY
Viro Nobiliſſimo
CLAVDIO ROVX,
ET IO. IACOBO GVINTRAN,
CONSVLIBVS MANVASCÆ.

IOANNES COLVMBI è Societate IESV.

ANTE annos quatuor ſcripſi de Manuaſca. Id patriæ debebam. Igitur ad illius tum Conſules opus detuli. Volebam de Guillelmo iuniore, Forcalquerij Comite, ſimul ſcribere: Et locus poſtulare videbatur; is anno ſexto ſupra milleſimum ducenteſimum nobiles illas & apprime vtiles prærogatiuas contulit Manuaſcæ, de quibus non inaccuratè diſſerebam. Fecerunt alia, quæ ab aliis etiam nolenti occurrebant, negotia, vt ad hoc vſque tempus non potuerim de optimo principe ſcribere, nunc mihi gratulor, quòd id per otium licet, cùm vos, ſapientiſſimi viri, geritis Conſulatum: & tu potiſſimùm Honorate, cuius familiæ ab ipſa fere infantia vehementer addictus ſum. Eâ ſcilicet familiâ natus es,è qua (vt de Andrea patre taceam, qui ad vrbem Montalbanum fortiter egit) Antonius Lucas auus tuus, manu potens, belloque natus,& cùm fœderati omnia per Prouinciam fœdiſſimè conturbabant, Lurio, munitiſſimo arte ac ſitu caſtro, pro Rege præfectus, me ad mortem vſque dilexit obitam in exercitu, cùm ad Genuam,aliquot co-

hortium dux, magnis animis depugnaret. Dilexit & Annibal, aui frater, abbas Luræ, perque omnem ætatem familiariter mecum egit, atque, vt hoc addam, Petro Cotono, ac Raimundo de strictis illustribus è nostra Societate viris amicissimus fuit per vitam Margaretæ Reginæ, cui erat ab eleemosynis. Iam si pro singulari summorum illorum de tua familia virorum amore, velim antiqua nobilissimæ gentis ornamenta scribendo sequi, excedam modum epistolæ. Illa & aliis locis, & Tarascone in plures partes scissa sustinet antiquum nomen, maiorumque claritati respondet. Vnum, & alterum de tuis maioribus supra Bertrandum an. 1300. Auenionensem Episcopum, afferre satis erit. Petrus ante annos trecentos & aliis pagis dominatus est, & Eruaco, Auribello, Farfaco; Giraudus autem Petri filius, æquis pręterea cum Castellanęo dynasta iuribus, Saniursio. Vtroque nobis propior fuit Ioãnes proaui tui frater, Abbas Lurę. Hic vir ingenio clarus, morumque suauitate supra pręcipuam pietatem insignis, elegantissimè dicebat ad populum & concionem oratione omnibus Rhetorum Christianorum floribus instructa detinebat. Fruere vir nobilissime, fruatur Petrus frater Archidiaconus Regiensis, Maiorum gloria, & eorum vestigia, quibus ambo insistitis, ampliora facite illustrissimorum facinorum magnitudine. Ego verò vehementer gaudeo, quòd librum hunc, pro antiqua cum patre, auoque, & aui fratre, amicitia edere mihi datur sub tuo Consulis nomine; petoque à Deo, vt tibi, Claudioque Roux, & Ioanni Iacobo Guintran, optimis ciuibus, quibus etiam illum inscripsi, concedat magistratum feliciter exequi, atque illas maximè pręrogatiuas fortiter tueri, quas Guillelmus Comes, de quo vobis scribo, Manuascæ dedit, atque ceteri Consules per annos quingentos quinquaginta, & quod excurrit, illibatas ad nos vsque omni opum vi seruauerunt.

AVCTOR LECTORI.

COMITES Forcalquerij, vt longè latèque dominati fuerint, adeò tamen obscuri sunt, Vt ante Hieronymum Suritam, qui patrum nostrorum memoriâ scripsit, nemo vnus eorum qui historias latinè ediderunt, illorum meminerit. Quod ipse necessariò fecit, vt de vtroque Guillelmo, seu seniore, seu iuniore fratribus, nonnulla in primum suorum, Aragonia Indicum librum conijceret, non ineuidenter significat, potuisse alios historicos, & de illis iisdem Comitibus, & de ipsorum maioribus dicere. Nam quis

quis animum inducat, vnius aut alterius Aragonum Regis res postulare, vt de Comitibus Forcalquerij sermo habeatur, ceteros Italiæ, Germaniæ, Galliæ, & Hispaniæ Reges nihil egisse, quod ad illos pertineret. Obscuritatem illorum non parum auget, quòd Guillelmus Iunior, quem maximè memorat Surita, tam malè notus viro fuit, vt Garcendis, cuius per filiam auus erat, patruum existimauerit, dixeritque præterea Garcendis eiusdem, non Guillelmi, Sistaricum fuisse, quæ, vt ex connubialibus tabulis intelligitur, neq; Sistaricum, neque aliud quid ex Forcalqueriensi Comitatu, nisi post aui mortem possedit. An scriptorum, an temporum vitio inducta est adeo cæca & turpis tantorum Principum obscuritas? Vndecunque offusa fuerit, non videtur ferenda diutiùs. Omnium virorum, qui literas, præsertim amœniores, amant, coluntque, interest huic etiam parti lumen afferre. Ego quidem, cùm de Manuasca vrbe tractatio suadebat, vt de Guillelmo Iuniore dicerem, in id vehementer incubui, vt Reguli parentes, ortum, fratres, gesta, mortem cognoscerem. Alij, quibus veterum tabularum (quæ vnæ illos principes memorant) maior ad manum est copia, & cetera ipsius quæ meam omnia accuratè perscrutantis diligentiam effugerunt, & reliquorum ante ipsum singula, è tenebris aliquando eruent. Interea tu, mi Lector, bonus accipies, quæ de optimo Principe affero, vbi Comitatus, quem à maioribus accepit, initia, finem, & amplitudinem dixero. Principatus Forcalquerij videtur cepisse Conrado Pacifico, Rege Prouinciæ, Burgundiæ, & Alemanniæ, anno incerto. vt docui libro 2. de rebus gestis Episcoporum Sistaricensium numero 2. Desijt in Delphinatum, & Prouinciam immissus anno millesimo ducentesimo octauo. Ab extremis ad Pedemontanos Ebredunensium Diœceseos finibus, per Vapincum, Sistaricum, & Aptam Iuliam ciuitates, Auenionem vsque, dum stetit, protendebatur. Scilicet cùm Prouinciæ Comitatus ex ruina Prouinciæ Narbonensis surrexisset, diuisus est aliquando in duos: & alter quidem Alpibus, mari, Rhodano, Druentia conclusus cessit Vvilelmo, qui totâ regione, Fraxinetoque Comitatus Foroiuliensis(*vt veteres chartæ ferunt*)Castro *pepulerat Saracenos; alter, quem Forcalquerij appellabant, attributus est Rothboldo fratri. Iste etiam postea à Guillelmo Iuniore scissus est in partes duas, quot ex Garcende filia neptes habebat. Maiori, quæ matri cognominis nubebat Alphonso Prouinciæ Comiti, id omne dedit, quod à Sistarico ad Auenionem pertinet; Beatrici, quæ Andream Delphinum ducebat, reliquum omne versus Alpes. Ab eo igitur illa pars censetur nomine Prouinciæ, Delphinatus nomine ista: & vtraque in regnum Francorum, cum Prouincia & Delphinatu, denique veluti quodam postliminio rediit.*

GVILLELMVS IVNIOR
COMES FORCALQVERII.

1 EA fuerunt Guillelmi Iunioris, Comitis Forcalquerij, erga Manuascam beneficia, vt qui de illa tribus libris scripsi, vno certè videar mihi debere de ipso scribere. Præfatione quidem ad lectorem, & libro secundo, vt suis Manuascensibus non omnino ignotus esset, necessariò docui natum anno millesimo centesimo quinquagesimo, mortuum millesimo ducentesimo nono. Addidi Bertrandum & Iaucerandam parentes, atque Guillelmum & Bertrandum, qui ante ipsum deinceps regnauerunt, fratres habuisse. Sed fueritne alius ei præterea frater, aliquosne genuerit liberos, non addidi; & illa omnia tacui, quæ per vitam egisse legîmus in veteribus chartis. Igitur & ea quæ tum attuli, nunc iuuat edisserere fusiùs, & cetera optimi Principis, quæ neque obscura, & oppidò multa in aduersariis habeo, colligere in vnum corpus, atque in lucem edere.

2 Guillelmus Iunior Bertrando patre, & Iauceranda matre (Iaucerannam aliquæ tabulæ vocant; & scribarum errore pro Iauceranna Veterannam, & Laugerandam pro Iauceranda) Comitibus Forcalquerij natus est, vt ipse tradit omnibus fere tabulis, quæ ab eo scriptæ peruenerunt ad meas manus. *Ego Guillelmus*, inquit in illis duabus, quas Manuascenses appellant sua priuilegia, & quas verbatim retuli libro secundo Manuascæ, *Dei gratiâ Comes Forcalquerij, filius Domini Comitis Bertrandi, & Dominæ Comitissæ Iaucerandæ.* Et Iauceranda quidem à pluribus existimatur Soror Arnaudi Flottæ, neque immeritò, cum enim ipse Guillelmus plures è dynastis clientibus enumerans, vnum vocat auunculum in literis, quibus iubet, vt filiæ, cùm dotem à parentibus acceperint, nihil de illorum hereditate præterea sibi capiant, aut sperent. *Ego Guillelmus*, sunt Reguli verba, *consilio omnium virorum Comitatus, & nominatim Guirandi de Simiana, & Rostandi de Agouto fratris sui, & Guillelmi de Sabrano, Giraudi Amici fratris sui, Busonis de Cesarista, Guillelmi Raimundi de Gadalacha, Hugonis de Railana, Hugonis de la Roche, & Arnaudi Flotte auunculi mei, Petri Rainerij, Petri de Misone, & Leonor de Misone fratris sui, & auiæ meæ Garcendis, &c.* 3 Bertrandus verò patrem Guillelmum habuit, matrem Garcendem, & fratrem natu minorem Guigonem, qui primus anno millesimo centesimo quadragesimo nono dedit Hospitali Ierosolymitano Manuascam vallem cum sua villa, castris & pagis omnibus, siue *Comitatus castri, villæ, & suburbij Manuascæ*, quemadmodum loquebatur Deodatus de Gosono Magister Hospitalis Rhodi anno millesimo trecentesimo quadragesimo secundo. Hic ille Gugo est, qui & alia, & hoc sapienter ac sanctè fecit, vt Guillelmum filium officio suo & Ecclesiæ redderet. Occupauerat illustrissimus iuuenis, aut fouente, aut agente etiam matre

matre Pertusium, à Rotholdo, qui Forcalquerienſibus imperauit primus Comes, datum Monachis Montis maioris: *& Abbas iuſtitiam* (vt ferunt tabulæ de vniuerſa re tum ſcriptæ) *à Calixto ſecundo Pontifice expetens, obtinuit ab eo ſententiam excommunicationis in Comitem, eiuſque fautores, & interdi-ctum in comitatum illius, donec monaſterio ſatisfaceret. Sed Abbas, & monachi precibus Guigonis patris illius promittentis eum de cetero ſuper hac re monaſterium ampliùs non inquietaturum, cōdonauerunt ei.* Cùm legis comitatum fuiſſe Guillelmo aliquem Guigonis filio, ne cogita Forcalquerienſem illum ampliſſimum, qui & alias regiones & Ebredunenſem, Vapincenſem, Siſtaricenſem, atque Aptenſem complectitur. Illis continebatur locis, quæ Guigo pater ei poſſidenda conceſſerat. Forcalquerienſis quidem dicebatur ipſe Comes, dicebatur & Guigo pater: ſed ſub Bertrando Guigonis primogenito fratre ſupremo Comite. Sic enim habebat illis temporibus, vt Forcalquerienſi de gente vniuerſi Principes, appellarentur Forcalquerij Comites, etſi clientelæ profeſſionem Comiti ſummo faciebant, ſuæ gentis capiti. Nobile huius rei exemplum habes in repertorio chartarum Regij Aquis ſextiis, vt loquuntur, *theſauri.* In eo legitur *Comes Forcalquerij* Adelaidis, quam Bertrandus Guigonis frater genuerat, ex filio nepos, *feciſſe homagium R. Comiti Prouinciæ, de tota terra ſua* (modica certè, & non multos complexa pagos, Adelaidi auiæ quondam ex paterna hereditate conceſſos) *Comitatus Forcalquerij*, quem Raimundus ex dote Garcendis auiæ poſſidebat. Honorarium erat hoc nomen Comitis; & quæ regionis de Comitatu portio fratribus & cognatis hereditario iure obuenerat, donabatur etiam honorario nomine Comitatus. Atque hæc de Guigone Guillelmi Iunioris patruo ſatis fuerint. Non prorſus alieno loco poſita eſſe fateberis, cùm perueneris ad numerum 25. Ad ipſum Guillelmum Iuniorem redeamus. 4

Annum, menſem, diem, quibus natus eſt, nullæ memorant tabulæ. Annus, quem à quinta & viceſima die Martij tum ordiebantur, videtur fuiſſe quinquageſimus à milleſimo centeſimo: menſis ante Nouembrem nullus. An ipſe Nouember, & qua ſui parte fuerit, poſtea videbimus. Dies omnino ignotus eſt. Chartæ duæ faciunt, vt de anno, & menſe ita ſentiam. Altera anno milleſimo ducenteſimo ſeptimo ſcripta eſt. Ipſe in ea aſſerit ſe anno milleſimo centeſimo nonageſimo primo Nouembri menſe *factum annorum quadraginta* fuiſſe. Altera ipſe idem anno milleſimo centeſimo ſeptuageſimo quarto tradit ſe puerum fuiſſe, cùm Templarij Lebrignanam pagum eccleſiâ Olonij cum Epiſcopo Siſtaricenſi permutauerunt, quod eius ſæculi quinquageſimo feciſſe docent permutationis tabulæ in libro Siſtaricenſis epiſcopij, quem Viridem vocant, ante annos centum & quinquaginta exſcriptæ: neque pro pueritia illam permutationem obſignaſſe. Enimvero qui ait ſe anno milleſimo centeſimo nonageſimo primo Nouembri menſe *factum annorum quadragiata*, certè aſſerit ſe tum perfeciſſe quadrageſimum ætatis integrum, non aliter quàm vnius anni puer is vocatur, qui ipſum omnem peregit. Qui autem addit ſe anno milleſimo centeſimo quinquagemo fuiſſe puerum, omnino docet ſe illius anni aliquo menſe, nullo tamen ante Nouembrem, fuiſſe natum; vnius & quadraginta annorum futurus, ſi ante ipſum aliquo ortus fuiſſet. Quoniam hæc res ad omnem Guillelmi Iunioris ætatem conſtituendam prorſus neceſſaria eſt, manifeſtéque 5

euincit natum esse post Guillelmum & Bertrandum fratres, pueritiam quinquagesimo sæculi anno exutos, vt postea videbimus, placet referre verbatim vtramque chartam. Prior sic habet. *Ego Guillelmus Dei gratia Comes Forcalquerij, filius quondam bonæ memoriæ domini Comitis Bertrandi, & dominæ Comitissæ Iaugerandæ* (Iausserandam vulgò dicimus) *confiteor tibi patri & domino Rostagno Lurensis monasterij Abbati, & recognosco quòd in tempore adolescentiæ meæ, cùm essem cum Comitissa Garcenda auia, domina, & tutrice mea, post factam à dominis de Alsinengues & Montislauri donationem, eorum voluntate donaui postea Deo, & S. Mariæ de Lura, ad ædificandum ibidem ecclesiam in honorem Domini nostri Iesu Christi; & gloriosæ Virginis Mariæ, & ad instituendam ibidem abbatiam secundum Ordinem Calisiensium à S.Hugone Gratianopolitano Episcopo quondam institutum, Hanc autem donationem factam in præsentia multorum testium, quorum nomina inferiùs scripta sunt, postea factus iuuenis & annorum quadraginta, iterum volui confirmare in manu domini Hugonis abbatis Calisiensis monasterij, in cuius manu primam donationem fecerã, cùm esset Abbas tunc Boscaudonensis monasterij, quod priùs ipse construxerat. Postea verò ipse ædificauit monasteriũ de Lura, & fuit primus Abbas vtriusque monasterij,* &c. *Sanctas itaque preces illius libenter exaudiens,* &c. *donaui Deo,* &c. *& recognosco iam dicto Abbati Rostagno, quòd primæ donationis meæ in burgo Manuascæ in claustro B. Mariæ factæ testes fuerunt Guillelmus Archidiaconus Sistaricensis,* &c. *Secundæ autem confirmationis testes G. Forcalqueriensis Præpositus, qui nunc hanc Chartam dictauit, & alij. Facta fuit confirmatio ista anno ab incarnatione Domini millesimo centesimo nonagesimo primo mense Nouembri* &c. *Petrus ego notarius, domini mei Comitis mandato, hanc chartam scripsi apud Forcalquerium mensis*
7 *Maij die prima, incarnationis millesimo ducentesimo septimo.* Hactenus chartarum, quas memoraui, prior. Illa, vt vides, docet Guillelmum Iuniorem, anno millesimo centesimo nonagesimo primo Nouembri mense, fuisse *factum annorum quadraginta*. ac proinde eos perfecisse. Posterior sequitur his verbis. *Transactio, seu concordia, quæ inter Stephanum canonicum Templi Domini, administratorem domuum Prouincialium ad idem Templum pertinentium, & dominum Bermundum Sistaricensem electum, mediante domino Petro Aptensi Episcopo facta fuit, talis est. Controuersia siquidem erat inter eos de quodam cambio seu permutatione, quam antecessores eorum fecerant inter se. Dominus namque bonæ memoriæ Petrus Sistaricensis Ecclesiæ Episcopus donauerat in hac permutatione fratribus Templi ecclesiam S. Mariæ de Olonio, & omnes possessiones, & res ad ecclesiam pertinentes pro castro de Lebrignana, quod Adelais Comitissa Templo donauerat. Hanc verò permutationem Comes Vvilelmus dicebat non valere, quia facta erat sine sua laude, & voluntate, qui dominus tunc puer erat, quando fuit facta inter eos permutatio ista. Et hac ratione abstulit castrum Episcopo, nolens Episcopum, sed canonicos Templi istud habere. Tandem prædicto Episcopo mediante, & eos concordante, placuit,* &c. *Factum est hoc, anno ab incarnatione Domi-*
8 *ni millesimo centesimo septuagesimo quarto*, &c. Hæc posterior charta tradit Guillelmum Iuniorem fuisse puerũ, quando Templarij Lebrignanam mutauerunt ecclesia Olonij: id autem fecisse anno millesimo centesimo quinquagesimo ferunt ipsius permutationis tabulæ. Igitur qui anno primo & nonagesimo supra millesimum centesimum mense Nouembri perfecerat annos quadraginta, non est natus millesimo centesimo quinquagesimo primo

primo Nouembri menſe, è quo illi quadraginta ducebant initium, neque
vllo eiuſdem anni menſe, at milleſimo centeſimo quinquageſimo, quo ex
illa permutatione Lebrignanæ Olonij eccleſia puer erat. Quo autem menſe,
qua die iſtius quinquageſimi natus fuerit, non licet ex memoratis tabulis intelligere: hoc vnum ex illis conficitur non ortum fuiſſe ante Nouembrem, qui anno primo & nonageſimo ſupra milleſimum centeſimum, *annorum quadraginta*, non autem *vnius & quadraginta factus erat*. An ex aliis
colligere liceat menſem, quo natus fuit; ſitne is Nouember, an poſt Nouembrem aliquis, videamus. Principio dicamus de ipſius fratribus, qui, &
quo numero fuerint, & quando nati. Ex eorum ortus tempore fortaſſis
venire nobis dabitur ad menſem, quo Guillelmus Iunior in lucem prodiit.
Dauid Blondellus, in pleniore aſſertione genealogiæ Franciæ, tractatu de Ca- 9
rolini ſanguinis in Capetinam familiam per annos octingentos continuo
influxu tabula quarta, videtur dicere vnicum parentibus fuiſſe filium. Honoratus Bouche in ichnographia libri ſeptimi hiſtoriæ Prouinciæ & in epiſtolis typo non editis vnum ei fratrem concedit Bertrandum. Sed Guillelmus
de Beneuento ab anno milleſimo centeſimo trigeſimo quinto per nouemdecim annos Archiepiſcopus Ebredunenſis, Eugenij tertij per Prouinciam
& Forcalquerij Comitatum legatus, pacta eidem Pontifici referens, in quæ,
Guillelmo Iuniore puero, Comes Forcalquerij conuenerat cum Hoſpitalariis Ieroſolymitanis de Manuaſca, vtrumque refellit, docetque plures ipſi
fratres fuiſſe. Hunc Guillelmum Ebredunenſem Archiepiſcopum (vt id
non taceam) Marcellinus Fornerius in hiſtoria Ebreduni M S. nominauit de
Campoſauro, illumque Sanmarthani ſequuntur in Gallia Chriſtiana: ſed
neque chartam attulit, quæ id habeat, & paucis, neque firmis ad hoc aſſerendum adductus eſt coniecturis. Guillelmus Iunior, anno octogeſimo ſupra milleſimum centeſimum, ſcripſit illorum pactorum conuentorum autorem eſſe *Guillelmum de Beneuento Ebredunenſem Archiepiſcopum, Apoſtolicæ
ſedis legatum.* Fornerium fefellit, quòd nullum iſtius Guillelmi nomen in
ſuis chartis legerat, & Guillelmum de Beneuento legerat ſediſſe Ebreduni,
ab anno milleſimo centeſimo nonageſimo quarto vſque ad milleſimum
ducenteſimum decimum. Sed, vt vides, non vnus Guillemus de Beneuento ſedit Ebreduni. Prior eſt is, de quo nunc loquor: poſterior anno poſt prio- 10
ris mortem trigeſimo ſedere cepit. Ille ergo ſequentia Eugenio tertio ſcripſit.
Talem inter eos, ideſt Comitem Forcalquerij & Hoſpitalarios, *tranſactionem
vtriuſque partis conſenſu dictauimus, vt caſtrum Manuaſcæ cum aliis poſſeſſionibus
ad illud pertinentibus, & caſtrum quod dicitur Totas-auras cum territorio ſuo æqualiter inter ſe diuiderent, vt medietatem Hoſpitalarij pleno iure haberent & liberè poſſiderent, & aliam medietatem haberet & poſſideret Comes eodem modo,
ita quòd nec Comes, cum ſuis fratribus & auia, quidquam penitus ab Hoſpitalariis
ibi haberet, nec Hoſpitalary à Comite, vel eius fratribus.* Hæc Guillelmus Ebredunenſis Archiepiſcopus. Vides concedere Comiti Forcalquerij plures vno
fratres. Qua ergo veritate nullum Blondellus, Boucheus vnicum fratrem
ei fuiſſe autumant? Sed præterea placet aduertere ſic loqui, vt aſſerat vnicum Regulum Comitatui Forcalquerij dominatum fuiſſe, negetque fratres
eius præfuiſſe illi Comites. Si Boucheus vera dixit in ichnographia libri ſeptimi de hiſtoria Prouinciæ iſtis verbis: *Anno milleſimo centeſimo quinquageſimo
Guillelmus*

Guilelmus sextus & Bertrandus quartus fratres, & filij Bertrandi tertij, ambo Comites Forcalquerij, cur Guillelmus Archiepiscopus Comitem Forcalquerio vnicum tribuebat, non duos, aut etiam plures duobus, atque ita loquebatur, *Comes cum suis fratribus?* quid, quòd vt non putes calami lapsum hunc esse, pergit in istas voces; *Si verò Comes, & fratres eius*; & postea, *in argumentum huius rei Comes & fratres eius*; ac deinde, *Comes & fratres sui restituerent*; atque demum, *Comiti, & fratribus eius.*

11 Nunc quoniam plures Guillelmo Iuniori fratres fuisse vidimus, age dicamus quo ij fuerint numero. Mihi quidem antiquissima illa tempora animo relegenti videntur fuisse omnino tres. Primus, & omnium maximus natu dicebatur Guillelmus: secundus Bertrandi nomen tulit, & tertius quoque. Iuniorem ego hunc vltimum appellabam, vt à fratre cognomine, qui ætate maior erat, distinguerem. Guillelmus noster inter vtrumque Bertrandum medius, ante Iuniorem, & post Seniorem natus est. Noli autem mirari duobus Bertrandi & Iaucerandæ regulorum filiis prænomen Guillelmi fuisse, Bertrandi prænomen duobus. Comitum Forcalquerij gens amabat hæc duo prænomina, vt ex eorum serie intelligitur. Per annos ergo ducentos, & quod excurrit, à Rothboldo, quem libro secundo de Sistaricensibus Episcopis numero secundo docui fuisse primum Comitem Forcalquerij, vsque ad Guilelmum Iuniorem vltimum, occurrunt vnus tantùm & alter, quibus prænomen aliud fuerit. Par aliquid inuenies & in aliis gentibus, & (vt taceam Carolo Vindocinensium ex Borboniis Duci fuisse filios prænomine Ludouicos omnino tres) in Alensonia regiæ Francorum gentis familia, Petrus Mariæ Chamailardæ coniux amabat in filiis prænomen Ioannis, & in filiabus prænomen Mariæ; illis ergo duobus, Ioannis, & istis duabus, Mariæ prænomen imposuit, atque vtrumque natu minorem, vt à maiore distingueret, cognominauit Iuniorem, quemadmodum aduertunt Sanmarthani. Iam tres illos Guilelmi Iunioris fratres eruamus è veteribus chartis.

12 Vt id certiùs ac euidentiùs fiat, vnum antè constituamus necesse est, scilicet cùm Guilelmus & Bertrandus fratres pluribus in tabulis ab anno millesimo centesimo quinquagesimo vsque ad annum ducentesimum septimum scripti simul legantur, Bertrandum tamen nunquam ante Guilelmum inueniri positum, verissimo argumento iuniorem eo fuisse. Sic enim habet in fratribus, vt nisi res de qua agitur aliud postulet, qui primus è matris vtero venit in lucem mandetur etiam literis primus, ne in illorum ortu natura peccasse videatur, peruertaturque ac damnetur ordo, quem inter ipsos ea præfixit. Igitur qui Bertrandus anno millesimo ducentesimo sexto post Guilelmum scriptus legitur, nonnulla cum eo Auenionensibus concessisse, ipso minor ætate fuit: & qui anno millesimo centesimo quinquagesimo seu Leporianum à Bertrando patre concessum confirmauit Templariis, seu Lebrignanæ à Templariis cum Sistaricensi Episcopo, Olonij ecclesia permutationem comprobauit, vt post Guilelmum scriptus est, ita etiam fuit eo minor natu. Iam egò quidem ita sentio, vt qui Guilelmus & Bertrandus anno illo sexto supra millesimum ducentesimum Auenionensibus nonnulla concessere, sint ambo diuersi ab illis, ætateque inferiores ipsis, quos isto quinquagesimo post millesimum centesimum legimus seu Leporianum confirmasse Templariis, seu probasse permutationem Lebrignanæ

gnanæ ab iisdem Olonij ecclesiâ. Neque res hæc difficultatem habere videbitur, si ad antiquissimas tabulas attendamus. Guilelmus Iunior annò millesimo centesimò septuagesimoquarto asseruit se non *laudasse*, suoque assensu firmasse illam mutationem Lebrignanæ ecclesiâ Olonij, quia *puer* 13
erat, vt referebam numero septimo: eam tamen Guilelmus Comes, & Bertrandus frater probauere cùm fiebat, vt ipsi affirmant in tabulis quas de illa scripserunt, atque tradit Adrianus quartus Pontifex in literis, quibus Petro Sabranio Sistaricensi Episcopo bona confirmat omnia. *In quibus bonis*, inquit, *hæc propriis duximus exprimenda vocabulis: castrum de Lurio cum pertinentiis suis: castrum de Lebrignana, quod canonicis Templi Domini, voluntate & assensu Guilelmi & Bertrandi Forcalqueriensium Comitum permutasti.* Hi autem duo Guilelmus & Bertrandus Guilelmi Iunioris fratres erant, vtpote Bertrandi & Iaucerandæ Comitum filij, quos Guilelmi Iunioris parentes fuisse vidimus numero secundò. Et Bertrandi quidem filios ipsi se dicunt in illa, quam modò memorabam, Leporiani confirmatione Templariis. *Anno ab incarnatione Domini millesimo centesimo quinquagesimo ego Guilelmus Forcalqueriensis Comes, & ego Bertrandus frater, & ego Garcennis prædictorum auia, castrum Leporianum, quod Bertrandus pater noster, & Guigo auunculus Comites, pro remedio animarum suarum, Templo Domini, eiusque seruitoribus absque vlla repetitione liberè possidendum, donauerunt, laudamus.* Iaucerennæ verò etiam filios fuisse hoc significat, quòd Bertrandus pater habebat vxorem, cùm illud ipsum Leporianum Templariis concedebat, neque aliam ei fuisse coniugem legimus, antè ipsi quàm nuberet. Dona- 14
tionis tabulas accipe. *Notum sit omnibus, quòd ego Comitissa Adelais, & ego Comitissa Garcennis, & ego Bertrandus, & vxor mea nomine Iauceranna, & ego Guigo Comites Forcalquerienses damus, & in perpetuum concedimus Templo Domini quod est in Ierusalem, pro amore Dei, & pro remedio animarum nostrarum, omniumque parentum nostrorum tam viuorum, quàm defunctorum, quoddam castrum scilicet Leporianum, cum omnibus suis pertinentiis, sine omni retinemento, & absque vlla repetitione, vel inquietatione, liberè & quietè possidendum,* &c. *Facta est præsentis scripti pagina anno ab incarnatione Verbi Dei millesimo centesimo quadragesimo quarto indictione octaua, regnante Imperatore Colraso.* Cùm hæc ita habeant, fuerunt igitur anno quinquagesimo post millesimum centesimum fratres omnino tres, Guilelmus, Bertrandus, & Guilelmus alter: atque Guilelmus & Bertrandus, qui permutationem Leporiani à Templariis Ecclesiâ Olonij suo comprobauerunt assensu, ætate superabant Guilelmum alterum, qui illam ipsam pro pueritia comprobare non poterat.

Tribus istis fratribus profectò addendus est quartus, Bertrandus alterò 15
seu Iuniore minor natu. Vt ita sentiam faciunt celeberrimæ illæ tabulæ, anno sexto supra millesimum ducentesimum scriptæ, quibus Guilelmus Comes Forcalquerij, & Bertrandus frater *quitant* (sunt earum verba) Auenionensibus *dominium, iurisdictionem, & caualuatas.* Eas non recito. Retulerunt Antonius de Ruffi libro de Comitibus Prouinciæ, & Franciscus Noguier libro de Auenionensibus Archiepiscopis & Episcopis. Habentur in regio apud Aquenses archiuo. Cùm enim, vt aduertebam numero 12. ille fratrum sequatur ætate alterum, qui post ipsum scriptus legitur, certè Bertrandus iste Guilelmo iunior dicendus est, cum quo eas tabulas posterior scripsit,

maximè quoniam Guilelmus quidem dicitur in illis Comes,ipſe verò Comitis frater, non quòd non etiam ipſe appellaretur Comes, ſed quia id nominis & honorarium erat, & ei ſic tribuebatur, vt Guilelmo tamen ſubeſſet, qui vnus toto Comitatu regnabat.

16 Hîc vehementer diſplicent aliqui. Fatentur Bertrandum Guilelmo iuniorem eſſe cum quo tabulas pro Auenionenſibus ſcripſit, ſed negant Guilelmum & Bertrandum qui eas ſcripſerunt,alios eſſe à Guilelmo & Bertrando quos ambas illas de Leporiano & Lebrignana pro Templariis ſcripſiſſe in ſuperioribus vidimus. Ego autem non video quid homines ad id cogitationis adduxerit. Primùm veræ tabulæ, vt ſuo loco docui, tradunt duos Guilelmi prænomine filios anno quinquageſimo poſt milleſimum centeſimum fuiſſe Bertrando & Iaucerandæ Comitibus, & eorum alterum qui pro pueritia probare non potuit mutationem Lebrignanæ eccleſia Olonij; ſcilicet puerum eo ipſo anno natum,puero maiorem alterum qui eam permutationem ſuo firmauit aſſenſu: atque eos vt abinuicem diſtinguamus, dicimus hunc ſeniorem iuniorem illum. Addunt ſeniorem regnaſſe anno eo quinquageſimo, vtpote quo iam Comes probauit illam Olonij eccleſiâ permutationem Lebrignanæ,& iuniorem nonageſimo; cùm factus eo annorum quadraginta, non potuit nondum anniculus illam permutationem probare. Quid ergo afferri poteſt, cur ſenior veluti mortuo aut abdicato iuniore, ſeu excitatus à mortuis ſeu principatui reſtitutus, feratur poſtliminio quodam rediiſſe ad regendum Comitatum anno ſexto poſt milleſimum ducenteſimum? Deinde qui, Guilelmo ſeniore Comite,Bertrandus puero maior erat & tabulis ſuo aſſenſu pro ætate firmandis aptus anno milleſimo centeſimo quinquageſimo, ætateque ſuperior Guilelmo Iuniore puero & nondum anniculo, is certè dicendus eſt alius ab illo Bertrando, qui anno milleſimo ducenteſimo ſexto minor ætate erat Guilelmo Iuniore. Sed iſta hactenus. Piget afferre plura. Ad alia tranſeamus, & quando certum eſt tres Guilelmo Iuniori fratres fuiſſe, videamus an ex eorum ortus tempore poſſimus ad menſem peruenire, quo ipſe natus eſt, illum enim vt aſſequamur, vniuerſa de fratribus diſputatio inſtituta eſt. Quia verò nullæ

17 tabulæ ad meas manus peruenerunt, quæ vllius eorum ortum ſuo anno, menſi, diei aſſignent, illæ à nobis penitus ſcrutandæ ſunt, ex quibus aliquid de ipſo elici poſſe videtur. Ordiamur à Guilelmo ſeniore fratrum primo.Vnum eſt è quo ſuſpicari venit aliquando in mentem ei vxorem anno illo quinquageſimo, quem ſæpenumero memoraui, fuiſſe; ipſumque, vt minimum dicam, proinde pubertatem ingreſſum. Is & Bertrandus frater Leporianum anno quarto & quadrageſimo ſupra milleſimum centeſimum Templariis à Bertrando patre conceſſum confirmabant anno pòſt ſexto,vt docui numero 13.ſubſcripſerunt tabulis qui ſequuntur.*Teſtes*, inquit ſcriba, *huius conceſſionis ſunt ipſa Comitiſſa*, *Raimundus de Bolbone*, *Guilelmus frater eius*, *Iordanus de Auenione*, *Iſnardus de Delphino*, *Ricardus de Saignone*, *& Lambertus de Cucurono*, *Bertrandus de Forcalquerio*, *& alij*. Iam peto quæ Comitiſſa teſtis huic conceſſioni interfuit? non alia profectò videtur, quàm Guilelmi Leporianum à Bertrando patre Templariis datum confirmantis vxor. Certè tabularum quibus ea conceſſio continetur hoc initium eſt. *Ego Guilelmus Forcalquerienſis Comes, & ego Bertrandus frater.*

Vnus

Vnus Guilelmus totis tabulis dicitur Comes,& tu cùm legis vnam iisdem dici Comitissam, cogitas aliam,quàm Guillelmi vxorem ea voce significari? Pubes saltem ergo tunc fuerit. De Bertrando Seniore fratrum secundo nihil aliud inuenio, quàm quod in superioribus non semel attuli,pueritiam eo anno quinquagesimo post millesimum centesimum excessisse. 18
Bertrandus Iunior sine dubio natus erat, cùm Guilelmus Ebredunensis Archiepiscopus, ab Eugenio Pontifice legatus, componebat dissidium, quod Hospitalariis Ierosolymitanis erat de Manuasca cum Comite Forcalquerij. Scilicet ex eius ad Pontificem literis non obscurè intelligitur Bertrandum patrem & Iaucerandam matrem Comites, tum obiisse extremam diem, cùm rem agebat. *Talem inter eos transactionem*, inquit, *vtriusque partis consensu dictauimus, vt Hospitalarij iure perpetuo haberent & quietè possiderent quidquid ibi*, id est Manuascæ, *habebant pridie antequam Guigo Comes hanc donationem fecisset. Cetera verò videlicet prædictum castrum cum aliis possessionibus ad illud pertinentibus, & castrum quod dicitur Totai-auras cum territorio suo æqualiter inter se diuiderent, vt medietatem Hospitalarij pleno iure haberent, & liberè possiderent, & aliam medietatem haberet & possideret Comes eodem modo, ita quòd neque Comes cum fratribus & auia quidquam penitus ab Hospitalariis ibi haberent*, &c. *Si verò Comes & fratres eius, & soror decederent sine legitimis liberis, pars illorum quæ ex transactione ista eis obuenerat, Hospitalariis liberè & pleno cederet.* Nam si Bertrandus pater, si Iauceranda mater viuebant, cùm Guilelmus Archiepiscopus componebat illud dissidium, cur cum iis non egit, sed cum ipsorum liberis & liberorum auia? rem verò gessisse videtur secundo & quinquagesimo anno post millesimum centesimum, quandoquidem illius literis respondit Eugenius, qui sequente anno mortuus est octauo idus Iunij. An eo igitur natus etiam est Bertrandus Iunior, quem 19
Guilelmus Iunior anno quinquagesimo natus præcedebat ætate? nequaquam. Omnino dicendus est natus anno millesimo centesimo quinquagesimo primo. Hoc sentire prorsus cogit mors Bertrandi patris, quam ego quidem arbitrabar euenisse anno quinquagesimo, Nouembri exeunte. Igitur de Nouembri mense anni quinquagesimi post millesimum centesimum videntur afferi posse duo ex vetustissimis tabulis. Alterum est, Guillelmum Iuniorem neque ante Nouembrem, neque prima Nouembris die natum esse: alterum est, Bertrandum Guilelmi Iunioris patrem sub Nouembris finem è vita decessisse. Primum illud conficit ea charta, in qua Guilelmus Iunior anno millesimo centesimo nonagesimo primo, Nouembri mense, asserit se *factum* esse *annorum quadraginta*: secundum ea, qua *Guilelmus Comes Forcalquerij, & Bertrandus frater* anno millesimo centesimo quinquagesimo, mense Nouembri confirmant Templariis Leporianum. Nam vt ab hac incipiam, vt illa veritatem habeat, dici debet scripta Bertrando Guilelmi Comitis & Bertrandi fratris patre mortuo. Nam quis sobrius arbitretur Guilelmum patre Comite viuo dici ipsum Comitem, atq; Bertrandum Comitis fratrem. Poterant ambo fratres patre viuo genteque appellari Comites, vt aliàs factum legimus in tabulis, quæ Comites seu Prouinciæ, seu Forcalquerij memorant cum filiis: filios certè sic appellari tacito patre qui viueret, vt alter dicatur Comes, alter Comitis frater, ego nunquam crediderim. Bertrandus ergo pater Nouembri eo mense mortuus erat. Ante ip-

ſum verò aut etiam ipſo ſeu ineunte, ſeu adulto extremum diem obiiſſe non aſſeret, qui cogitauerit & Guilelmum Iuniorem illo eodem menſe natum eſſe, & Bertrandum Iuniorem à Iauceranda matre priſtinæ valetudini poſt puerperium reſtituta conceptum extremo eo ipſo, aut Decembri ineunte. Debuit ſcilicet Guilelmus Iunior poſt primum ſaltem Nouembris diem naſci, vt anno milleſimo centeſimo nonageſimo primo diceretur factus annorum quadraginta Nouembri menſe, non autem vnius & quadraginta: debuit Bertrandus Iunior ſub initia ſaltem Decembris concipi, vt Guilelmus diceretur Nouembri menſe Comes, & Bertrandi patris eo ipſo menſe

20 mortui in Comitatu ſucceſſor. Sed vt vna voce rem expediam, quæ contentionis pleniſſima eſt, quid vetuit Guilelmum Iuniorem naſci ſecunda aut tertia die Nouembris? Quid Bertrandum patrem mori ſexta aut ſeptima & vigeſima die Nouembris eiuſdem ex repentini morbi vi? quid Guilelmum ſeniorem, patre mortuo iam Comitem Forcalquerij, & Bertrandum fratrem, vltima illius ipſius Nouembris die comprobare & donationem Leporiani Templariis à patre, & Lebrignanæ permutationem Olonij Eccleſia? quid Bertrandum Iuniorem mortuo patre conformari in Iaucerandæ matris vtero ſub initia Decembris, & nono pòſt naſci? Hæc omnia quæ fieri nihil prohibuit, locus profectò poſtulat, vt aſſeramus facta eſſe. Neque mirabitur dici peracta, qui meminerit longè grauiora, vulgarique & fide & expectatione maiora, quondam facta eſſe, & nunc etiam legi in omnium ferè gentium hiſtoriis. Bertrandus itaque Iunior dicatur natus anno primo poſt milleſimum centeſimum quinquageſimum ſub initia Septembris menſis, & Guilelmus Iunior præcedente anno Nouembri ineunte. Si cui non placet Bertrandum Iuniorem veniſſe poſthumum in lucem, aſſerat is per me licet veniſſe geminum poſt Guilelmum Iuniorem. Vtcumque hoc habeat, charta in qua poſt Guilelmum hunc ſcribitur, ſignificat natum eſſe poſt illum. In repertorio regiarum apud Aquenſes chartarum habes ſequentia verba. *Guillelmus Forcalquerij Comes anno milleſimo ducenteſimo ſexto, quarto calendas Iunij ſcribit libertatem, immunitatem, ac donationem Epiſcopo & capitulo Eccleſiæ, & vniuerſitati ciuitatis Auenionis, de dominio & iuriſdictione ipſius ciuitatis, excepta caualcata. Et quarto nonas Iunij quitat Auenionenſes de caualcatis: & Bertrandus frater ipſius Comitis confirmat donationem eius.*

21 His de anno, & menſe, quibus Guilelmus Iunior natus eſt, conſtitutis, accedamus ad ea quæ per vitam geſſit egitve. Omnia quæ ante initum Forcalquerienſem comitatum fecerat ſepeliuit obliuio. Annum etiam quo regnare cepit, meæ chartæ non habent. Vnum aſſeuerare poſſe mihi videor, Guilelmo & Bertrando maioribus natu fratribus, deinceps poſt patrem Comitibus Forcalquerij, mortuis, Forcalquerienſem Comitatum ex Bertrandi ſenioris teſtamento adeptum eſſe. Anno quidem octauo & ſexageſimo poſt milleſimum centeſimum, frater ſcripſit heredem; ſed quam chartarum ab ipſo iam regulo exaratarum antiquiſſimam lego, ea anno ſecundo & ſeptuageſimo poſt milleſimum centeſimum ſcripta eſt. Igitur non poſſum ex vero afferre annum, quo poſt fratris mortem iniit Comitatum. Potuit Bertrandus ſcripto teſtamento redire ad ſanitatem, potuit vno & altero poſt eam reſtitutam anno viuere. Incerto inter vtriuſque illius chartæ ſcriptionem tempore regnare cepiſſe Guilelmus dicatur. Quia verò nonnulli qui vnicum

vnicum Guillelmum, Bertrandum vnicum Bertrando & Iaucerandæ Comitibus fuisse autumant, addunt vtrumque à morte patris simul regnasse, antè vltrà quàm progredior, placet (atque nullum operæ non erit omnino pretium) referre duo, alterum de Guillelmo, de Bertrando alterum senioribus, ante Guillelmum Iuniorem genitis, ex quibus intelligitur ipsos fuisse non simul, sed deinceps, sine omni alterius in Comitatus consortio, Regulos.

Fridericus Imperator Roboretum in Italia obsidebat anno millesimo centesimo sexagesimoquarto, & Guilelmus senior ad illum venit, restituendis si quæ amissæ fuissent, Comitatus Forcalquerij partibus, eiusque *inuestituræ*, vt loquuntur, capiendæ. Chartam vetustate nobilem accipe, qua res omnis continetur. *In nomine sanctæ & indiuiduæ Trinitatis Fridericus diuina fauente gratia Romanorum Imperator semper Augustus. Imperialis excellentiæ benignitas iustis honestorum petitionibus inclinari consueuit, & eas personas beneficiorum gratia obligare, quas ob fidei suæ claritatem, & nobilitatis prærogatiuam dignas censuit honorari. Notum sit igitur vniuersis imperij nostri fidelibus, tam futuris, quàm præsentibus, quòd Guilelmus Forcalquerij Comes præsentiam nostræ maiestatis adiit, postulans à nobis, vt eum Comitatu Forcalqueriensi inuestire dignaremur. Cuius personam, sicut nostram decuit clementiam, honorificè suscipientes, & petitionis suæ affectum diligenter attendentes, habito cum principibus nostris consilio, prædicti Comitatus inuestituram cum omnibus pertinentiis eius in omni plenitudine; honoris, sicut antecessores sui tenuere; in feudum & solemniter dedimus & concessimus. Ipse verò fecit nobis hominium, & fidelitatem iurauit, sicut quòd collatum beneficium ad omne mandatum nostrum stare proposuit, & honorem imperij, & coronæ nostræ gloriam, vsquequaque promouere firmissimè compromisit. His itaque pactis Comes petit sibi dare sententiam, si de iure in irritum deberet renouari, quidquid ab antecessoribus de iurisdictione, & de iure hospitiorum, & dignitate Comitatus alienatum esse constaret, siue per venditionem, donationem, seu per quamlibet subtractionem spontaneam vel violentam. Prolata est igitur sententia in medium à fideli nostro Henrico Marchione Vvercio de Vasto, & ab omnibus æquanimiter approbata, quòd nequaquam firmum ac stabile deberet vel posset permanere, si quid de Comitatus iurisdictione & dignitate ab aliquo supradictorum modorum fuisset abalienatum vel diminutum, nulla in præsentibus aut futuris litibus defensione, præscriptione temporis huic restitutioni seu priuilegio opponenda. Nos itaque eamdem sententiam iustam & ratam esse decernentes, iam dicto fideli nostro Guilelmo Comiti Comitatus dignitatem, iurisdictionem, & regalia cum omni plenitudine honoris & vtilitatis nostra imperiali autoritate restituimus, & in perpetuum salua imperiali iustitia confirmamus, statuentes, & sub pœna banni nostri firmiter & districtè præcipientes, ne qua persona parua vel magna, sæcularis vel ecclesiastica prænominata, fideli nostro vim in his vel iniuriam aliquam inferre præsumat: & si fortè attentauerit, quinquaginta libras auri pro satisfactione componat, dimidium coronæ nostræ, & dimidium Comiti, cui iniuria cognoscitur esse illata. Vt huius autem donationis gratuita collatio rata semper & inconcussa permaneat, præsentem inde chartam conscribi, & sigillo nostræ maiestatis iussimus roborari. Huius rei testes sunt Philippus Coloniensis Episcopus, &c. Conradus Palatinus Comes Rheni, &c. Arnaudus Flotta, Guilelmus Dulbone, Petrus Grossus Forcalqueriensis Præpositus, Petrus Pelican eiusdem ecclesiæ canonicus,*

 Bertrandus

Bertrandus de S. Maximo, Guilelmus de Fontana, &c. *Acta sunt hæc anno Dominicæ incarnationis millesimo centesimo sexagesimo quarto, indictione septima, regnante domino Friderico Romanorum Imperatore gloriosissimo, anno regni eius vigesimo tertio, imperij verò vigesimo primo. Datum in episcopatu Papiensi, in*
24 *obsidione Roboreti duodecimo calendas Iunij Feliciter.* Hanc Friderici chartam referre placuit, in qua & *inuestitura, vt dicunt.* Comitatus Forcalquerij recitatur ab eo concessa Guilelmo Regulo, & ipse Comitatus pristinæ integritati restituitur, vt Guilelmus intelligatur eo anno quarto & sexagesimo, ac proinde à morte Bertrandi patris, & præfuisse Comitatui Forcalqueriensi, & vnus ei præfuisse, non Bertrandus frater cum ipso. Nonnulli regnasse quidem à morte patris fatentur, sed contendunt Bertrandum fratrem cum eo regnasse. Quid autem sequantur, ego quidem non video. Guillelmus sibi, non Bertrando fratri, petiit accepitque *inuestituram*, quæ dicitur Comitatus Forcalquerij, *cum omnibus pertinentiis eius in omni plenitudine honoris:* sibi, non Bertrando fratri petiit accepitque *sententiam*, qua iubetur *renouari quidquid ab antecessoribus de iurisdictione & de iure hospitiorum, ex dignitate Comitatus alienatum esse constaret, siue per venditionem, donationem, seu per quamlibet subtractionem spontaneam vel violentam.* Quid tale Bertrandus legitur sibi aliquando aut petiisse, aut accepisse ab Imperatore, cùm Guilelmus dominabatur Comitatui Forcalqueriensi? sed potuitne Guilelmus aut solus, aut tacito Bertrandi fratris in dominatu consortio postulare sibi Comitatum *cum omnibus pertinentiis suis in omni plenitudine honoris*, si cum eo ipsum Bertrandus frater regebat? Quid afferam plura? vnum tamen tacere non possum. Guilelmus & *inuestituram & plenitudinem honoris Comitatus* postulauit à Friderico, quia cùm nescio quas ob causas in eius offensionem venis-
25 set, Comiti Prouinciæ subiectus ab eo fuerat. *Forcalquerij Comitatus*, inquit Surita lib. I. *Prouinciæ Comitatui subiicitur, & qui eius ditioni dominatur, quòd Imperatori non paruisset*, &c. *Pro summis in Richam*, seu Richildem, *reginam consanguineam* Comitis Prouinciæ *meritis*. Quid Bertrandus, si cum Guilelmo regnabat, peccauerat, vt eius Comitatus honore suo deiiceretur? vnus Guilelmus & Imperatori non paruerat & inuestituram à placato accepit. Fefellit aduersarios, quòd Bertrandus se in suis tabulis appellat Comitem Forcalquerij. Si cum fratre non regnabat, inquiet aliquis, qua veritate hoc dignitatis & dominatus nomen sibi assumpsit? Ego autem fateor Bertrandum id fecisse viuo & regnante Guilelmo. Hoc illi commune fuit cum omnibus fratribus, sororibus, vxore, & fratrum vxoribus, atque vt vniuersè loquar, solenne fuit hoc vniuersis ante ipsum liberis Regulorum Forcalquerij quequemadmodum aduertebam numero 4. vt ipsi etiam se dicerint Comites Forcalquerij. Neque soli ita consueuerunt. Liberi Comitum Prouinciæ, se ipsi quoque dicebant Comites Prouinciæ, vt ex pluribus tabulis intelligitur. An eos ergo putabis singulos Prouinciæ tum imperasse? Fratres Comitis qui dominabatur Comitatui seu Prouinciæ, seu Forcalquerij, vocabantur quidem Comites, sed honorarium nomen hoc erat: ipsique, vt ceteri proceres, suberant fratri supremo Comiti. Igitur legimus istis, non aliter quàm ceteris, eum imperasse subditis. Bertrandus Alayridis filius, Forcalquerij Comes, anno septimo & vigesimo supra millesimum, postquam erexisset monasterium Culcæ, & eius monachis tum alia, tum multa donasse

nasset prædia rustica, addidit voces quæ sequuntur. *Inhibemus fratribus no-
stris, & Baronibus, & Officialibus nostris qui modò sunt, & pro tempore erunt,
sub pœna quinquaginta librarum auri fini, de cetero in dictis locis, vel in eorum
mandamentis, vllam offensionem faciant.* Grauiorem facere difficultatem vi- 26
debitur alicui, quòd Bertrandus anno octauo & sexagesimo post millesi-
mum centesimum, se dixit in testamento Comitem Forcalquerij, & Gui-
lelmo fratri tradidit Comitatum à Rhodano per Sistaricum versus Alpes
longè protensum, quæ Forcalqueriensis Comitatus longitudo est. Nam, in-
quies, & hic ille Comitatus omninò est, cui Guilelmus fratrum maximus
natu dominatus est à morte Bertrandi patris. Quid ergo afferri potest, cur
negemus ambos fratres illum simul ditione tenuisse? Hîc ego quidem mi-
rari satis non possum nonnullorum hominum ingenium. Vt aliquid mente
perceperunt, vt ad illud vehementissimè adhærescunt, neque vllâ rationum
seu firmitate, seu euidentiâ, se ab eo dimoueri patiuntur. Illa etiam re quæ
veritatem repræsentat, abvtuntur ad comprobationem falsi. Ecce Bertran-
dus se in testamenti tabulis dicit Comitem; & suo Comitatui non aliam dat
longitudinem, quàm quæ Comitatus Forcalquerij est. Cùm hæc duo cer-
ta sint, vide quid falsi ex iis colligant. Qui debebant hinc conficere, Ber-
trandum igitur Guilelmo fratre, qui maior natu erat, mortuo, solum Co-
mitatui præfuisse Regulum, cùm testamenti tabulas scribebat, deducunt
Guilelmo fratri socium in Comitatus dominatione à morte patris semper
fuisse. Et verò Bertrandus testamento Guilelmum fratrem dicit heredem. 27
At cuius rei heredem? suæ, an alienæ? suæ, vt puto, suique adeò Comita-
tus. Quis verò is Comitatus est? qui à Rhodano per Sistaricum longè laté-
que versus Alpes protenditur. At eum Guilelmus, quem vnicum Bertrando
fratrem fuisse vis, iam à patris morte dominatione tenuit, & illius vniuersi
inuestituram, quæ dicitur, ab Imperatore accepit. Sed age, qui Bertrandus
fertur à patris morte Guilelmo fratri consors Comitatus fuisse, an ita socius
ei fuit, vt cum ipso toti dominaretur? an aliam illius partem habebat, par-
tem aliam Guilelmus frater? Bertrandus non potuit habere partem eius,
quem vniuersum Guilelmus Imperatoris & consensu, & donatione possi-
debat. Totum ergo cùm hic teneret Comitatum, ille etiam totum tene-
bat. Ita ne verò? omnino, inquies. Verùm si Guilelmus ante Bertrandi te-
stamentum dominabatur toti Comitatui, quid ei Bertrandus frater dona-
bat, cùm post concessa Hospitalariis Ierosolymitanis nonnulla castra dice-
ret; *De reliquo Comitatu meo sic vltimam voluntatem meam dispono, vt frater
meus Guilelmus Comes mihi heres existat in reliquo?* Quem verò Guilelmum
hunc fratrem à Bertrando dici putabimus? Numero 11. & sequentibus do-
cui duos fratres illi fuisse qui dicerentur Guilelmi prœnomine, sed qui sic
loquitur, *frater meus Guilelmus*, vnum sibi iam, non duos vt antè, tradit
esse eo prœnomine in fratribus. Senioremne igitur, an iuniorem scribit
heredem? profectò qui illius testamento superfuit, & ad annum vsque octa-
uum à millesimo ducentesimo vixit, is Guilelmus Iunior erat, vt intelligi-
tur ex his quæ non semel hactenus dixi. Ipsum ergo, non seniorem ipso, Ber-
trandus voluit heredem, à senioris morte iam Comitatus vniuersi dominus.
Nam vt in re ex superioribus facili & perspicua diutiús non hæream, Gui- 28
lelmo seniore mortuo Bertrandus senior anno post Friderici Imperatoris li-
teras

teras quas numero 22. & 23. retuli, incerto adiit Comitatum Forcalquerij, atque octauo & sexagesimo illius sæculi testamento donauit eum Guilelmo Iuniori fratri, ipsumque, vt hoc iam ex superfluo addam, vniuersum. Nam post Manuascæ, & plurium castrorum Hospitalariis Ierosolymitanis donationem sic locutus est. *De reliquo meo Comitatu sic vltimam voluntatem meam dispono, vt frater meus Guilelmus Comes mihi heres existat in reliquo. Tali tamen lege, vt liberalitatem, quam in domum Hospitalem contuli, perpetuò ratam & firmam habeat, & ab omni interpellatione & inquietudine defendat & protegat, & partem suam quam in prædictis castris habet, & in eorum territoriis, donet, & liberè habendam & possidendam in perpetuum concedat. Si verò voluntatem meam infregerit, omnia quæ iure institutionis sibi reliqui aufero, & totum quod habeo à Sistarico versus Alpes, relinquo Comiti Tolosano; quod autem habeo à Sistarico vsque ad Rhodanum, consanguineis meis Vvilelmo de Sabrano, & fratri eius,* &c. *relinquo.* Qui hæc in testamento scripsit, is profectò diuisit Comitatum Forcalquerij in partes duas. Prima à Sistarico versus Alpes protenditur, secunda à Sistarico ad Rhodanum vsque pertinet. Quem verò diuisit, illo potiebatur vnus absque omni alterius in dominatu consortio. Sed qua seu confidentiâ, seu stultitiâ ipsum in alios omnem partitus est, si non omnem solus tenebat ditione?

29 An verò Bertrandus senior extremam diem illo anno octauo & sexagesimo obierit quo testamentum confecit, & Guilelmus Iunior in Comitatu successit, non possum dicere. Ab eo vsque ad secundum & septuagesimum nihil de ipsis inuenio. Isto iam anno tabulæ meæ Guilelmum Comitem memorant. Ab eo igitur incipiam de rebus ab ipso gestis dicere. Quia verò seriem vitæ, per tabularum in quas incurrere datum est paucitatem, non possum totam texere, & annuatim, & breuiter eorum quæ legi summa capita tangam potiùs, quàm recitabo. Mearum, antiquissima carthanum, quas Guilelmus Iunior, iam Comes Forcalquerij scripsit, anno secundo post septuagesimum illius sæculi exarata est. Cogitabat piissimus vir Compostellanam ad S. Iacobi corpus peregrinationem, principibus viris tum non insolitam, & à Ludouico etiam iuniore Francorum rege susceptam; & cùm se itineri accingeret, Cartusianos Durbonenses soluit omni portorio, voluitque vt eorum greges atque armenta toto Comitatu Forcalqueriensi liberè pascerentur: petiit vt rependerent preces, ducens, quod veritatem habet, orationes sanctorum virorum futuras, seu duces, seu socias peregrinaturo certissimas. Rem gessit Aptæ Iuliæ testibus Gregorio Episcopo, & Arnaudo Flotta milite. Pium munus confirmauit Manuascæ altero pòst anno.

30 Grauissima contentio fuit Guilelmo cum Alphonso Comite Prouinciæ de clientela anno septimo & septuagesimo post millesimum centesimum, cuius professionem Alphonsus à Guilelmo expetebat. Eò demum acerbitatis deuênit, vt consequente anno exercitum ille deportauerit trans Druentiam, & Pertusio, quod primum occurrebat, capto, latè stragem tota regione Forcalquerium vsque dederit, vastatis Monte Furonis, Monte Iustini, Villa muris, Relania, Laduncello. Cùm denique Forcalquerium obsidione cinxisset, Guilelmus clientelam se professurum dixit, paceque constitutâ stetit promissis. Inuitum descendisse ad eam professionem hinc intelligitur,

gitur, quòd audita morte Alphonsi, quæ nono & septuagesimo anno accidit, de iniuria coram omni populo questus est Forcalquerij, ad fores basilicæ S. Mariæ, seque vnius Romanorum Imperatoris clientem esse asseuerauit.

Tertio pòst anno nobilissimas scripsit tabulas pro Hospitalariis Ierosolymitanis. Guigo patruus Manuascam vallem cum suis castris & pagis vniuersam illis concesserat nono & quadragesimo. Guigonis ex Bertrando fratre nepotes quatuor eo mortuo vehementer intercesserunt ipsius donationi; atque, vt singuli suam Manuascæ partem hereditario iure sibi asserebant, Guilelmus Iunior & tota valle, & aliis per Forcalqueriensem Comitatum locis plurima damna intulit immerentibus. Hoc denique anno Henricus Albanensis Episcopus à Pontifice *in partibus Prouinciarum* legatus litem composuit, fecitque vt optimus princeps ad eos animum admoueret suum, pluribusque etiam bonis augeret. Quia res illustrissimi exempli est, iuuat referre tabulas quas de ipsa confecit. *Anno ab incarnatione Domini millesimo centesimo octuagesimo. Ego in Dei nomine Guilelmus Forcalqueriensis Comes, sciens & recognoscens multa & varia damna, quæ venerabili & sanctæ domui pauperum Hospitalis Ierosolymitani, peccatis exigentibus irrogaui, ad instantiam exhortationis pij & venerabilis domini Henrici Albanensis Episcopi, Apostolicæ sedis Legati, qui vices domini Papæ in partibus Prouinciarum agit, eidem sacræ domui & pauperibus Hospitalis, pro redemptione peccatorum propriorum & parentum meorum, spontanea voluntate ac consistens ætatis, has facio concessiones cum hac scilicet charta. Donationem, quam in testamento patruus meus Guigo de Castro Manuascæ, & eiusdem Burgo, & castro de Totas auras, eorumque territoriis, adiacentiis, & pertinentiis, fecit, secundum quod in instrumento authentico compositionis Vv. de Beneuento quondam Ebredunensis Archiepiscopi, Apostolicæ sedis Legati continetur, & à Romanis Pontificibus noscitur confirmatum, & quidquid intra fines mei Comitatus, siue à meis feudalibus de meis feudis, vel aliis quibuslibet bonis, seu possessionibus, præter chartam capitis castri de Cesarista, quam Vrsa nobilis mulier absque meo assensu fecit, hactenus eadem domus acquisiuit, seu in antea largitione procerum vel hominum meorum, vel alio iusto quolibet modo acquisierit, vel adipisci poterit, exceptis capitibus & dominiis castrorum, & exceptis possessionibus, de quibus annuum censum vel reditum accipio, nisi fortè de meo assensu ea obtineret in perpetuum sibi habenda, & inconcussè possidenda, concedo, laudo, & confirmo. Præterea concedo eidem domui in perpetuum pascua omnibus animalibus & nutrimentis suis, vt liberè, & absque omni exactione seu consuetudine ipsa animalia seu nutrimenta in toto meo Comitatu pascantur & nutriantur. Necnon de grauissimis damnis & iniuriis, quas sæpe dictæ domui Hospitalis in præfato castro de Manuasca, & aliis pluribus locis mei Comitatus me confiteor & recognosco irrogasse, firmiter & sine dolo & fraude promitto vt ad mandatum Odini Prioris Hospitalis S. Ægidij, quo mediante, atque in cuius manu præsentes feci concessiones, siue suorum successorum qui pro tempore fuerint, commonitus emendabo. Item duo millia & octingentos solidos, quos à præfata Hospitali domo repetebam, ideo quia eos cuidã fratri eiusdem domus commendaueram, & sibi ablati fuerũt, ipsi domui & fratribus dimitto, & finio, & absque dolo per stipulationem promittens, ne deinceps ego vel mei eos quoquo modo repetemus. Chartas etiam omnes, quas super quibuscumq; donationibus seu contractibus*

M *de*

de rebus, vel possessionibus infra terminos iurisdictionis meæ contentis à quibuscumque personis factas præterquam de illis, quæ exceptata sunt superiùs, hactenus fratres memoratæ domus acceperunt, præsenti scripto eidem domui laudo atque confirmo, volens & concedens vt perpetuis temporibus sine mea, meorumque contradictione plenum obtineant robur & firmitatem. Hanc autem donationem & concessionem in Aquensi ciuitate in manu tui Odini Prioris Hospitalis S. Ægidij feci, assistentibus tibi fratribus Hospitalis Petro Gauterio Commendatore Hospitalis, Vvilermo de Aluernegue Priore Hospitalis S. Thomæ de Trencatailla, Vvilermo Hospitalis Commendatore Manuascæ, Petro de Rognonas Commendatore Hospitalis ciuitatis Niciæ, Feraldo de Barras, Raimundo de Fontiana, & pluribus aliis fratribus. Factum etiam fuit in præsentia prædicti domini & venerabilis Henrici Albanensis Episcopi, & Apostolicæ sedis Legati, Bertrandi Vaisonensis Episcopi, Fulconis Massiliensis Episcopi, &c. *Petri Grossi Forcalqueriensis Præpositi*, &c.

34 Anno primo & nonagesimo eiusdem sęculi confirmauit Luram Hugoni Abbati Boscaudonensi, quam olim eidem dederat ad erigendum monasterium, cùm esset abbas Calisiensis. Scilicet qui anno trigesimo post millesimum centesimum *fratres* seu monachi, seu eremitæ (hoc enim obscurum est, atque vno *fratrum* nomine appellatos lego) Boscaudoni habitabant, cùm accepissent à Pontio d'Arbert, Guilelmo & Petro de Monmira, Adamo & fratribus, Petri filiis, ipsum Boscaudonum, agentibus iisdem Petro & Guillelmo, atque Transguerio de Sauina Guilelmi genero & herede, transierunt in Calisiensium instituta anno quadragesimo decimo calēdas Aprilis. Calisiensis autem abbatia ceperat in desertis supra Vorepam pagum locis, S. Hugone Gratianopolitano Episcopo, & ab eo religiosos mores edocta fuerat. Iam ante multos annos est Cartusianorum iuris.

35 Eodem anno fœdus init cum Raimundo Constantiæ filio Tolosæ Comite. Placet afferre capita fœderis duo. Eosdem socios, aduersarios eosdem sibi futuros iurant. Hoc primum est. Alterum longè grauius, atque ad quietem veræque pacis perpetuitatem omnino necessarium. Ius omne abdicant, quod alter in alterius Comitatum habere se iam ferebant diu. Vnde Tolosano in Forcalqueriensem Comitatum ius fuerit non lego. Raimundus eius pater ius Guilelmo in suum concesserat. Igitur Guilelmus anno quarto & septuagesimo huius sæculi inscripsit clypeo crucem Tolosanam, vt videre est in sigillo tabulis appenso, quibus confirmabat Cartusianis Durbonensibus exemptionem ab omni per Forcalqueriensem Comitatum portorio. Fœdus scriptum est coram Raimundo de Agouto Cauallicensi Episcopo, & Girardo Amico testibus.

36 Altero pòst anno promittit se daturum nuptui Garcendem, ex Garcende filia neptem, Alphonso Comiti Prouincię filio Alphonsi Aragonum regis *cum tota terra sua*, vt lego in repertorio chartarum regij apud Aquenses archiui. Hîc primùm occurrit mentio Garcendis filiæ Guilelmi Iunioris. Ex qua vxore illam regulus sustulerit non inuenio. Sed neque hactenus legi chartam quæ doceat fuerintne Guilelmo alij liberi. Enupserat è principibus eius filia. Ex Raine Sabranio Castellardi domino coniuge genuit liberos tres, Garcendem Alphonso Comiti Prouinciæ, & Beatricem Andreæ Delphino nuptas, atque Rainem patri cognominem, Castellardi dominum.

dominum. Hic vnum non tacebo, neque enim mirari satis possum. Volunt Raiuem filium peruenisse ad annum vigesimum à millesimo ducentesimo. Cur ergo vtrique sorori posthabitus, ne modica quidem Comitatus parte donatus est ab auo? An seu corporis, seu animi vitio minimè aptus videbatur gerendo regno?

Anno septimo & nonagesimo post millesimum ducentesimum mense Decembri dat Limansium castrum, & alia Exameno de Vilena: nono & nonagesimo spondet patrocinium prioratui Ferigoleti. 37

Anno millesimo ducentesimo secundo mense Iunio, Beatrix ex Garcende filia neptis iunior Guilelmi, nubit Andreæ Delphino Ducis Burgundiæ filio. Accipit à patre in dotem id omne Comitatus Forcalquerij, quod *à ponte Bochij de Sistarico sursum sicut extenditur per episcopatum Vapincensem, & Ebredunensem* post aui mortem possidendum, vt habetur in tabulis connubialibus. Vnum eæ addunt, quod prætermittere mihi nefas est. Delphinus promittit *se cum Comite Prouinciæ nullum amorem, nullum pactum, nullam confœderationem, sine consilio & sine voluntate Domini Guilelmi Comitis habiturum.* Cur hoc pollicetur Delphinus? sine dubio vt Guilelmo placeat. Sed quid Guilelmum offenderat Comes Prouinciæ? Tacent omnes chartæ, quæ peruenerunt ad meas manus. Vide quibus verbis concludantur tabulæ nuptiales. *Hoc autem totum factum est, cùm Guilelmus Comes esset apud S. Euphemiam supra flumen Bochij, & cum magno exercitu deuastaret ex omni parte totum Sistarici territorium.* An quod Sistarienses offenderant, à Prouinciæ Comite descendebat? Vtcumque hoc habeat, Guilelmus Nouembri mense ei placatus fuit. 38

Eodem anno mense Nouēbri scripsit sequentia pro fratribus Pontis Auenionensis. *Cupiens bonorum domus eorum esse particeps, & in redemptionem peccatorum meorum, si aliqua iura, seu vsatica in transitum Auenionensis Pontis habeo, vel habere debeo qualicumque modo, totum Deo, & sanctæ domui & in augmentum beati operis Pontis quod beatus Benedictus, Dei admonitu & voluntate incepit bono animo bonaque mente dono & remitto, in præsenti & futuro. Insuper verò eodem modo concedo quòd si per...... nostra, seu per terram nostram, ligna, vel blada, aut aliqua res ad sanctum opus prædicti pontis transierint, quidquid in iis rebus propriis sæpe dicti pontis transierit, quidquid in iis per pedagium vel aliquid vsaticum quærere potero vt debita mea obliuioni tradantur, sanctæ domui prænominatæ per æterna tempora remitto*, &c. *Idem Comes Guilelmus recognouit*, vt in tabulis habes, *anno* 1207. 8. *Cal. Septembris.* 39

Eo ipso anno Rostagnus de Sabrano *Constabularius Raimundi Comitis Tolosæ voluntate partium amicabiliter composuit & controuersias definiuit, quæ erant inter Vvilelmum Comitem Forcalquerij, & ex alia parte Raimbaudum Guirannum, & filios Raimbaudi de Agouto & dominæ Sanctiæ, scilicet Guirannum, Rostagnum, & Raimbandum & Raimbaudum de Aurasia filium Vvilelmi de Aurasia & dominæ Sanctiæ, & dominos de Railana, & fratres suos & filios Raimundi Rosæ.* Hactenus tabulæ de illa re tum scriptæ. Quia Rostagnus iussit, vt Guilelmus Iunior restitueret Orgueriam Agoutiis, & Raibaudus sociique Buxetum Comiti, certum est venisse ad arma. Sed tantarum irarum causæ me latent. Conuenerant in Raimundum Comitem Tolosæ arbitrarium iudicem. *Cùm is vellet redire versus Tolosam, & moram facere in* 40

Prouincia non posset, causam illam definiendam consilio Vvilelmi de Baucio, & Giraudi Amici, Vvilelmi Laugerij de Insula, plenariè Rostagno commiserat, vt ferunt tabulæ, quibus vniuersa compositio continetur. Res acta est Manuascæ Nouembri mense. In tabulis illis vnum adiungitur, ex quo intelligere est Ildephonsum Comitem Prouinciæ placatum fuisse Guilelmo. Cùm hæc gerebantur, *dominus Comes concessit eis & laudauit terras & feuda eorum ad suam fidelitatem & seruitium, & Ildephonsi Comitis Prouinciæ post obitum eius: & ipsi fecerunt hominia, & iurauerunt fidelitatem domino Vvilelmo Comiti Forcalquerij, & ibidem de mandato domini Vvilelmi Comitis fecerunt hominia Ildephonso Comiti Prouinciæ, & fidelitates iurauerunt.*

41 Anno tertio post millesimum ducentesimum Guilelmus comprobat concessionem nescio cuius rei ab Odone & Bermundo consanguineis monasterio B. Mariæ de Podio rotundo. Anno quinto dat Torneminum pagum monachis Pertusiensibus. Eodem anno habet in carcere Ildephonsum Comitem Prouinciæ. Surita putat habuisse anno quarto; & fallitur, regiæ enim apud Aquenses chartæ asserunt quod attuli; & addunt Raimundum Comitem Tolosæ promisisse Ildephonso auxilium anno sexto ad sumendam de iniuria vindictam.

42 Anno eiusdem sæculi sexto scribit *libertatem, immunitatem, & donationem Episcopo atque capitulo Ecclesiæ, & vniuersitati Auenionis de dominio, & iurisdictione ciuitatis ipsius*, vt habent tabulæ ab eo scriptæ, quarum meminit repertorium regiarum apud Aquenses chartarum. Et die 15. ante festum S. Ioannis Baptistæ donat nescio quæ Monasterio *B. Mariæ de Podio Ganegobie* ex Cartulario Cluniacensi, vt refert Guichenonus in Bibliotheca Sebusiana centuria 2. pag. 440.

43 Eodem anno (septimus nunc diceretur, cùm incipit à prima die Ianuarij) scribit nobiles prærogatiuas Manuascensibus. Priuilegia sua illi appellant. Duabus tabulis continentur. Priores nonis Februarij datæ sunt, posteriores pridie idus eiusdem mensis. Illas ego retuli verbatim libro secundo Manuascæ num. 33. & sequentibus.

44 Eo ipso anno, 16. Calendas Aprilis confirmat donationem Manuascæ Hospitalariis Ierosolymitanis à Guigone patruo: datque ipsis nobile illud palatium quod in ea sibi erexit & nunc etiam stat.

45 Anno millesimo ducentesimo septimo scribit pro monachis Lurensibus die prima Maij chartam illam insignem à me relatam numero 6. in qua ipse docet se anno Christi primo & nonagesimo post millesimum centesimum egisse annum ætatis quadragesimum.

46 Consequente anno pridie nonas Februarij *in redemptionem peccatorum suorum & parentum, & in compensatione damni domui & fratribus Hospitalis Ierosolymitani, donat inter viuos in perpetuum Manuascam* vallem vniuersam, cum villa seu burgo, castris, & pagis omnibus, & facit vt Manuascæ ciues dicto sacramento polliceantur habituros se pro dominis Hospitalarios. Annus tum incipiebat à die quinta & vigesima Martij, qui ergo dicebatur octauus, nunc esset nonus, cùm à calendis Ianuarij ducit initium.

47 Guilelmus Iunior videtur obiisse paucis pòst diebus. Certè cùm illæ pro Hospitalariis tabulæ conficiebantur, *sedebat in lecto, & corpus suum vouebat & offerebat pro sepultura in cemeterio domus Hospitalis* Manuascæ, quemadmodùm

modum in ipsis legitur. Garcendis autem ex filia neptis, decimo pòst mense asseruit *quondam* mortuum esse. Scilicet vltima; die Nouembris dedit Raimundo Berengario filio Comiti Prouinciæ Comitatum Forcalquerij *ex donatione Comiti olim coniugi facta à Guilelmo quondam Comite Forcalquerij.*

Appendix ad Guillelmum Iuniorem, scripta an. 1664. mense Ianuario.

CVM operæ typographicæ peruenissent ad extremam libelli de Guilelmo Iuniore paginam, accepi Honoratum Boucheum S. Iacobi Præpositum, cui vehementer displicebant illa omnia, quæ de optimo Manuascensibus regulo scripseram libro de Manuasca, edere suos de Prouinciæ historia libros, & in iis ipsa refellere. Igitur cogitaui non committendum mihi, vt antè publicarem mea ista de clarissimo principe, quàm vidissem historiam Bouchei. Accuratum scilicet ac laboriosum scriptorem esse; amicis & fautoribus abundare; Aquis sextiis maximè agere, regio instructa tabulario vrbe, & eruditissimis plena viris. Abs dubio, itaque allaturum recondita, mihique ignota, & omnino certa de vltimis Comitibus Forcalquerij, quorum familia è Prouinciæ Comitibus orta, ad ipsos denique rediisset cùm ego à puero excesserim Prouincià, & Societati IESV me addixerim, sic alia omnia toto vitæ tempore cogitaturus, vt in Forcalquerij Comitum rebus hospes videri etiam vltima ætate possem, atque ex illis fortasse futurum, vt veritate victus vniuersa reuocarem, quæ de Guillelmo Iuniore hactenus scripsi. Vt ea prælo commissa sunt, quæ de Comitibus Forcalquerij scripserat Iacobæus præpositus, vt ad me missa sunt. Addiderunt etiam quæ de Manuasca typis ediderat, quoniam in illis meminisset mei. Sed spes attonitum fefellit. Vno verbo dicam. Vniuersa aduersus me istius viri sunt eiusmodi, vt mirari satis non possim, quòd illa seu calamo, seu typis scribere voluerit. Paucis expediam. Ipsius tria mihi contraria referam de Manuasca & reiiciam; tum rationibus respondebo, quas attulit vt Guilelmum Iuniorem non fuisse ostenderet.

1. Boucheus ita loquitur libro 4. Chorographiæ Prouinciæ §. 4. fol. 235. *Fuerunt olim, & nunc etiam sunt in agro Manuascensi sacræ ædiculæ plures. Illarum vna habet statuam B. Virginis Romigeriæ claram miraculis.* Ego autem in Virgine Romigeria numero 5. & libro 3. Manuascæ numero 85. duxi nullam nunc esse, nullam olim in agro fuisse ædiculam cum statua B. Virginis Romigeriæ. Quæ ædes hanc habet, illa & ingens, & curialis est, vt nemo Manuascensium nescit.

2. Boucheus ibidem asserit me scripsisse de Manuasca vrbe *in historia ecclesiastica Valentiæ Diæ.* Ego autem neque ecclesiasticam Valentiæ ac Diæ historiam scripsi, & in libello de Virgine Romigeria paucis dixi de Manuasca vrbe. Quoniam aliqui hunc libellum (vt omnino modicus est) compegere cum meis de rebus gestis Episcoporum, & Valentinorum & Diensium libris, placuit Boucheo ita loqui.

3. Cùm Boucheus asseruisset me bis scripsisse de Manuasca, hæc addidit: *ab eo*, scilicet Columbo, *dictis licet adiungere tantam esse multitudinem florum amygdalæ per agrum Manuascensem, vt Ioanna Prouinciæ Comes Manuascam*

 appellauerit

appellauerit Floridam. Ego autem libro 1. Manuascæ numero 1. scripseram sequentia. *Amygdalæ tam frequentes in planitie sunt, tamque multis brachiatæ ramis, vt Ioanna Prouinciæ Comes earum florem emirata, Manuascæ addiderit cognomen Florentis.*

Hæc tria de Manuasca, solis contuentium oculis refellenda, scripsisse Boucheum quis non mirabitur? Certè veritati aduersa esse nemo non videt. Vniuersi Manuascenses venerantur Virginem Romigeriam in mediæ vrbis ingenti æde, eaque curiali, non in ædicula extra vrbem & in agro posita. Qui legerunt meos de Valentinis & Diensibus Episcopis libros, sciunt me in illis de Manuasca non dicere. Qui denique numerum 1. Libri 1. de Manuasca viderunt, viderunt etiam me in eo referre Ioannam Prouinciç Comitem imposuisse Manuascç cognomen Florentis. Neque minùs admirabilitatis habet Boucheum illa aduersus Guilelmum Iuniorem attulisse, quç scripsit tomo 1. historiç Prouinciç libro 8. sectione 2. de Comitatu Forcalquerij *Tres* (sunt eius voces) *rationes* attulit. Singulas recito reiicioque.

Prima sic habet, *Antiquarum nullibi chartarum*, inquit Boucheus, *legitur Guilelmum Bertrandi*, qui Guigonem habuit fratrem, *primogenitum obiisse diem extremum ante annum* 1168. *Hoc enim ipso quòd Bertrandus Guilelmi frater ita in testamento scripsit, ego in Dei nomine Bertrandus Comes Forcalquerij dono pauperibus Ierosolymitani Xenodochij quidquid habeo in Manuasca, non est quòd cogites se pro Guilelmo fratre mortuo Comitem dicere: Guigo enim regnante Bertrando fratre scripserat sequentia in testamento, Ego in Dei nomine Guigo Forcalqueriensis Comes dono Hospitali Ierosolymitano Manuascam.* Hactenus *prima* (vt loquitur) *ratio*, quâ Boucheus asserit se probare Bertrando Guigonis fratri non fuisse filium ordine tertium, Guilelmi nomine, quem vt à Guilelmo fratrum primogenito distinguam consueui cognominare Iuniorem. Sed quid ea probat? tradit hoc vnum; Bertrando per Guilelmi fratris ante ipsum geniti vitam conuenisse Comitis nomen. Quis hoc negauit? Idne illud est quod sibi confirmandum Boucheus susceperat? Ego certè libro 2. Manuascæ numero 1. dixi liberos omnes Comitum Forcalquerij sese vocasse Comites Forcalquerij *pro illorum temporum consuetudine* in principum familiis, *quæ nunc etiam viget apud Germanos.* Ex eo quidem quòd Bertrandus Guigonis ex fratre nepos vniuersum Forcalquerij Comitatum testamento donat, docui prçfuisse illi cùm hoc scribebat; & Guilelmum illum proinde fratrem qui plures à patris morte annos regnauerat, obiisse tum extremam diem. Sed id reiicere non suscepit. Iacobçus prçpositus. Addit tamen potuisse Bertrandum hunc diutiùs viuere post scriptum testamentum. Neque vllç tabulæ, inquit, ferunt statim ab eo condito mortuum esse: quid ergo Guilelmus Iunior, eo minor ætate inducitur, qui ipsi post conditum testamentum mortuo successerit? Hæc etiam miror à Boucheo iactari. Verbo concludam. Post Bertrandum hunc, seu statim à scripto testamento mortuus fuerit, seu diutiùs ab illo vixerit, Guilelmus, non ille qui mortuo patri primogenitus successit in Comitatu, sed eo Iunior, fratrumque tertius, à me dicitur regnasse, quia cùm Bertrandus post Guilelmum vniuerso principatui dominatus intelligatur ex testamēto, quo illum omnem anno 1169. donat Guilelmo fratri, chartæ quç ad manus meas peruenerunt docent Guilelmum, non primogenitum proinde sed à primogenito diuersum, toto

post

post illius testamentum,& ipsum proinde etiam mortuum tempore regnasse. Sed hoc euidentius erit ex sequentibus.

Secunda ratio, qua Boucheus conatur ostendere Bertrando Guigonis fratri filios tantùm duos fuisse, Guillelmum & Bertrandum, nullum tertium Guilelmum Iuniorem, ex eo ducitur, quòd anno 1206. Guilelmus & Bertrandus fratres *quitant* (sunt tabularum verba) *Auenionensibus dominium, iurisdictionem, caualcatas.* Enim vero (inquit) *cùm Guilelmus primogenitus & Bertrandus vixerint* anno 1206. *euidentissimum est nullum fuisse Guilelmum Iuniorem* ipsorum fratrem. Qui hæc eloquitur, næ ille cogitat Guilelmum & Bertrandum fratres, qui illa Auenionensibus *quitant* fuisse primò & secundò genitos à Bertrando Guigonis fratre. At vnde hoc accepit? profectò non ex tabulis de re quam recitat scriptis. Guilelmus hic, Guilelmus Iunior est fratrum ordine tertius: Bertrandus hic,Bertrandus Iunior est ordine fratrum quartus, vt fusè ostendi Libello de Guillelmo Iuniore. Certè Boucheus etiam ipse fatetur Bertrandum istum Guilelmo isto minorem esse; & scriptionis post Guilelmum ordo id docet. Guilelmum verò esse fratrum tertiò genitum qui à me dicitur Iunior, hinc intelligis, quòd (vt suo loco tradidi) anno 1150. & natus est, & pro ætatis imbecillitate non comprobauit Lebrignanæ permutationem ecclesia Olonij, cùm Guilelmus fratrum primogenitus eo ipso anno hanc confirmauerit, & sequente anno egerit cùm Apostolico Legato de Manuasca Hospitalariis à Guigone patruo concessa. Hæc super secunda Bouchei ratione dixisse satis fuerit.Nam quæ ad tabularum anni 1206. sinceritatem multa congerit, non est opus excutere. Illas ante ipsum attulit Noguerius libro de præsulibus Auenionis, & ante Noguerium laudatissimus ille ac nobilissimus scriptor de Comitibus Prouinciæ Antonius de Ruffi.

Tertia ratio quâ Boucheus vult conficere, non fuisse Bertrando Guigonis fratri filium tertiogenitum, Guilelmum cognomine Iuniorem, qui post duos fratres ante ipsum natos regnauerit, est ista. Si Bertrando Guigonis fratri fuit hic filius, isque ortus anno 1151. ipse anno ætatis primo & quinquagesimo, non filiam, aut ex filia neptem, sed ex nepte pronepotem habuit, quod vt fieri potuerit, tamen pro hominum in liberis generandis consuetudine, similitudinem veri non habet. Scilicet Raimundus Berengarius Prouinciæ Comes natus est anno 1201. ex Garsende, quam de Garsende cognomine, Guilelmi quem Bertrandus Guigonis frater genuerat,filiâ sustulit Raines Sabranius Castellarij dynasta. Antè huic rationi quàm respondeo, placet attendere Iacobæi Præpositi ingenium. Fatetur ea rem non confici, ipsam tamen affert. Quis hoc non miretur? Verùm non est quòd summo iure agam cum eo. Hominum in generandis liberis ætatem solitam consulamus. Tibine videtur, Bouchet, inassuetum viris anno ætatis vigesimo, & feminis decimoquinto suscipere liberos? Hoc si asserueris, pugnabit aduersus te vniuersa mortalium gens, qui vulgò rem ita habere contuentur. Iam Guilelmus Iunior sustulerit Garsendem filiam anno ætatis vigesimo. Ea de Raine coniuge dederit Guilelmo patri Garsendem, cognominem neptem, & ista anno decimosexto Raimundum Berengarium pronepotem ex Ildephonso Prouinciæ Comite. Hæc si facta sunt, vt pro mortalium consuetudine fieri potuerunt,

Guilelmus

Guilelmus Iunior natus anno Christi 1150. pronepotem ex nepte habuit anno ætatis suæ 51. Certè mares pubescunt anno ætatis decimoquarto, & fœminæ duodecimo, quid ergo magnum est si hæ quinto & decimo, vigesimo illi generent liberos; quos & mares decimoquinto, & feminæ decimotertio possunt procudere? Potuit Raimundus Berengarius nasci anno primo & quadragesimo Guilelmi proaui, & dubitabimus potuisse fieri vt nasceretur quinquagesimo primo? Sed ista hactenus. Tædet ea fusiùs persequi.

EGo Guilelmus de Lange Prouincialis Societatis IESV in Prouincia Lugdunensi, facta mihi potestate ab admodum R. P. nostro Generali, facultatem concedo, vt Liber cui titulus *Guilelmus Iunior, &c.* à Patre IOANNE COLVMBI eiusdem Societatis Professore Theologiæ compositus, & à tribus Societatis eiusdem censoribus approbatus, typis mandetur. In cuius rei fidem has litteras sigillo nostro munitas, & manu mea subscriptas dedi Lugduni, die 25. mensis Nouembris anno 1663.

GVILELMVS DE LANGE.

EGo Ioannes Platiere Prouincialis Societatis IESV in Prouincia Lugdunensi, facta mihi potestate ab admodum R. P. nostro Generali, facultatem concedo, vt *Libri quatuor de rebus gestis. Sistaricensium Episcoporum*, à Patre IOANNE COLVMBI Societatis nostræ compositi & à tribus Societatis eiusdem censoribus approbati, typis mandetur. In cuius rei fidem has literas sigillo nostro munitas, & manu mea subscriptas dedi Lugduni, die 24. mensis Nouembris anno 1667.

IOANNES PLATIERE.

DE

DE REBVS GESTIS

EPISCOPORVM SISTARICENSIVM

LIBRI QVATVOR.

Illustrissimo & Reuerendissimo Domino,

D. MICHAELI PONCET, EPISCOPO SISTARICENSI, REGI AB INTIMIS CONSILIIS,

AD EPISCOPATVM ADEVNTI,

IOANNES COLVMBI, è Societate IESV.

ON miraberis, Illustrissime antistes, quòd homo ignotus ad te affero volumen de rebus gestis Episcoporum Sistaricensium. Tua non parum interest eas non ignorare, meique officij omnino est repræsentare tibi caput ignotum. Adis ad regendam diœcesim Sistaricensis Ecclesiæ. Quænam igitur illa sit, & qui ipsam hactenus rexerint, nosse te par est. Polles tu quidem magnâ mentis vi; neque non (vt alia taceam) eum te cùm Promotorem agebas, præstitisti in Ecclesiæ Gallicanæ cômitiis, quem dubitare nefas sit scientissimum Ecclesiasticarum rerum, & regendorum ex sacris legibus populorum: Sed tamen si intraueris illam diœcesim, ipsius omnino ignarus, aliam ab ea fortasse cogitabis quàm est. Sic enim habet res, vt vniuersorum sicuti mortalium, ita populorum, non sit vnus animus, non sit vnum ingenium, non vna sit mens. Si autem aliam cogitaueris quàm est, reges aliter quàm postulabit. Vos enim gentium rectores, & alia sapienter, & hoc summo consilio facitis, vt pro illa, quam hostis, indole singulas dirigatis & moderemini. Igitur ipsa etiam te alium arbitrabitur, quàm es; neque tuæ culturæ, vt accurata fuerit, suus respondebit fructus. Eam nemo te docebit certiùs, quàm qui ante te Ecclesiam nunc tuam, olim suam, rexerunt Episcopi: neque erit vnquam qui aptiùs doceat verbis, quàm illi facinoribus egregiis;

Res ſcilicet à te ſunt in ea gerendæ, quæ ab ipſis in ea ſunt geſtæ. Multas illarum (fateor) ſepeliuit obliuio. Quidni ? nonnullorum etiam epiſcoporum nomina ſepeliuit. Et has quæ pro deperditis habentur, indagandas, ac veluti è conditorio excitandas ; & illas, quæ reliquæ neglectis ſparſim iacent in tabulis, colligendas mihi ego putaui, atque in ipſo diœceſeos limine offerendas tibi. Neque me ab officio deterret, quod ignotus ſum tibi. Enimvero nunquam res Epiſcoporum Siſtaricenſium à me alienas duxi. Manuaſca patria, non ignobilis, neque omnino modica pars diœceſeos illorum eſt. Anni ſunt ſexaginta, cùm ab ea ad Societatem Ieſu ſeceſſi : ſed vt oculos, manus, atque adeò corpus à parentibus acceptum is ſeceſſus non abſtulit, perfecit potiùs indolis habitum, cultum mentis, ingenij vim, ita etiam Epiſcopi venerationem non detriuit; ſed pro inſtitutione à S. Ignatio acceptâ vehementer auxit, facitq; etiam nunc, vt eâ te proſequar obſeruantiâ, quâ ſingulari per totam vitam colui, quos ante te in patria contueri datũ eſt Epiſcopos.

AVCTOR LECTORI.

RES à Siſtaricenſibus Epiſcopis geſtas accipe, mi Lector. Non omnes Epiſcopos, neque illorum, quos exhibeo, omnia tibi repræſento. Quis ſe id aliquando poſſe cogitauerit, poſt multiplicem florentiſſimæ quondam eccleſiæ deprædationem? Vt enim taceam vaſtationes à Saracenis, aliiſque feritate barbaris gentibus, quæ multæ Siſtaricenſi cum cæteris vniuerſâ Prouinciâ eccleſiis communes ſemper fuerunt, ea bis direpta & omnino ſpoliata eſt. Principio Ragobaldus, vir gente illuſtris, atque opibus potens, anno 1045. *Epiſcopatus filio puero empti, domum expilatam euertit. Deinde cùm Geraldus Caprerius anno* 1061. *Epiſcopus, & ceteri ab eo anno ad* 1561. *antiſtes, rem Epiſcopalem reſtituiſſent auxiſſentque, Hugonotti capto Siſtarico, & reliqua fere omnia, & vniuerſas epiſcopij chartas, ingentem in pyram congeſtas, dederunt ignibus. Nonnulla, fateor, Ragobaldi, nonnulla Hugonotorũ furori erepta ſunt. Scilicet decumani etiam fluctus aliquas merces è nauibus quas vorauere, diſpellunt in littus ; & medio in buſto cineres ipſi operiunt, ſeruantque aliquas torriũ partes. Sed neque illas etiam omnes mihi legere datum eſt. Antonius d'Achaud epiſcopus gente, ingenio, ſcientiáque clariſſimus, nihil non tentauit, vt vniuerſas mihi daret in manus: ſed vnũ potuit, quem Lurij habebat legendum præbere librum. Is e membrana ingens eſt. Viridem vocant. Laurentius Burellus anno milleſimo*

quing e

quingentesimo antistes in ipsum compingi voluit, quas à maioribus acceptas exscribi iusserat chartas. Aureum profectò opus in illa veterum tabularum penuria. Addidit Arbaudus antistes, vt concederet mihi literas ab Antonio Pagy Minorita Conuentuali de pauculis ex Aptensi Cortassij tabellionis officina capitibus, quæ ad Sistaricenses Episcopos spectant. Cetera quæ in hoc opere videbis, mi Lector, accurato pertinacique labore, aliis ex locis alia, corrogaui ipse. Vt non omnino multa sint quæ ad te affero, neque tamen prorsus pauca sunt, & antiquam præstantißimæ ecclesiæ maiestatem redolent, ostenduntque. Episcopos videbis plurimos gente, scientia, sanctitate perillustres. Vt enim taceam de Ioanne primo & secundo, Michaële Sabaudo, Bermundo Andusiano, Antonio Narbonensi, & Rainulpho Cardinali Innocentij sexti Pontificis maximi consanguineo, videbis de Prouincia nostra Forcalquerienses, Sabranios, Alamannonios, vetustißimarum gentium proceres. Iam quantum, & quàm insigne nomen à scientia & olim habuit, & nunc etiam habet, Henricus à Secusia (quem Ostiensem Cardinalem vulgò dicunt) *Canonici iuris consultißimus vir? Profectò Laurentius Burellus dicendi vi sapientiâque nobilißimus, tantam apud Ludouicum eo nomine duodecimum Francorum Regem gratiam promeruit, vt ad summa & ipsius, & regni cum Romano Pontifice, adhiberetur negotia. Denique Radulphus & per vitam, & à morte pluribus supra omnem naturæ vim miraculis inclaruit: Nitardus autem (nam quid cæteros enumerem?) etiam dæmonem e Druentia fluuio pepulit, cui ad Sistaricensem pontem in certam ratium & nauium frequentemque perniciem incubabat.*

DE REBVS GESTIS

EPISCOPORVM SISTARICENSIVM

LIBER PRIMVS.

1 IOANNEM Episcopum Gundebaldo Burgundionum rege sedisse Sistarici grauis autor est Dynamius Romanorum, vt Vsuardus, & Ado tradiderunt, patritius. In libro de S. Marij Abbatis vita scripsit sequentia: *Marius Gundebaldi Burgundionum principis consensu à fratribus Bondanensis monasterij eligitur, cuius electio Ioannis, qui tum Sistaricensi ecclesiæ præerat, auctoritate roboratur.* Quo autem anno sedere ceperit, aut desierit, neque apud Dynamium, neque apud alium scriptorem inuenio. Vnus ipse eum memorat; & ceteri ante annum à Christi ortu millesimum historici, omnino tacent de Sistaricensibus Episcopis. Gundebaldus regnauit ab anno tertio & septuagesimo supra quadringentesimum, vsque ad annum sequentis sæculi nonum. Ioannes ergo potuit Episcopatum gerere per illos sex & triginta annos: potuit ad sextum & decimum post quingentesimum peruenire, quem consequente Valerius Sistaricensis & ipse antistes interfuit concilio Epaunensi. Certè scimus aliis vrbibus multis, & postea videbimus plurimos Sistaricensi præfuisse aliquot annis supra quinquaginta. Valerius in illa Synodo dicitur Episcopus *ciuitatatis Segesterica.* Segusteronicam principio vocatam fuisse arbitrabar. Quod enim postea appellauere Sistaricum, Segusteronem scripserat Antoninus in Itinerario. Sed, vt solet, vsus sensim molliuit vocem, atque contraxit primùm in Segestericam, deinde, sicuti modò referam, in Sigestaricam; ac demum in Sistaricam: atque tum maluit, quemadmodum alias istiusmodi voces, ita hanc dilatare, & quidem Dynamij temporibus, in Sistaricensem; e qua Sistaricum, Segusterone antiquato, videtur surrexisse.

Ioannes 1. *Valerius* 2

3 Ante Ioannem Gundebaldo rege episcopum, non lego qui sederit Sistarici. Audio tamen Polycarpum Lariuierium vidisse apud Sauatonem, in codice scripto manu, literas illas Rauennij Arelatensis, & aliorum episcoporum ad S. Leonem, quibus ipse respdndet epistola 52. Herculano consule, idest anno Christi 452. & in eo Sistaricensem dici episcopum, qui Chrysaphius appellatur. Vtcumque hoc habeat, post Valerium Auolus anno quingentesimo quadragesimo primo fuit in concilio Aurelianensi quarto; & octauo post anno per Agennium presbyterum in quinto. Post Auolum Genesius anno illius sæculi tertio & septuagesimo sententiam dixit in Parisiensi quarto; ac demum Pologronius nono & octogesimo, non, vt alij

Chrysaphius. *Auolus* *Genesius.* *Pologronius*

alij quos memoraui, Segestericæ, verùm iam *Sigestaricæ ecclesiæ episcopus*, interfuit Valentino secundo.

Qui Pologronio successerit non possum ex libris typo editis asseuerare in 4
magno conciliorum supra historicos silentio. Ab eo episcopi per annos ducentos conueniebant quidem totis Gallicanis Prouinciis annuatim ad agendum de moribus, & ritibus Christianis, aut etiam de fide, sed sua, sine sedis voce, nomina ferme scribebant: & per illa obscura, Prouinciæque scriptoribus defecta tempora, solæ synodi recitant episcopos; quæ etiam perpaucæ, & aliarum de Ecclesia rerum, & historiæ magno damno, ad nos peruenerunt. Nam in conciliis mores, qui per populos vigent, boni laudantur, vituperantur mali; sacrorum ritus abrogantur minùs idonei, vtiles aptique inducuntur; errores, si qui in Ecclesiam irrepere contendunt, depelluntur. Non raro etiam magni antistites non dubia doctrinæ sanctitatisque argumenta in illis præbent: aliquando demum (quid hoc non addam?) seu bellorum, seu tumultuum & causas tradunt, & damna. Iam quod historici, quod concilia, quod ceteri de rebus ecclesiasticis scriptores hactenus in publicam lucem editi tacent, an (& id vnum est reliquum) e libris, tabulisque manu sola scriptis erui possit successor Pologronij videamus. Dicendi verò sit hoc initium.

Carolus Magnus anno septingentesimo septuagesimo octauo regnum 5
Francorum iniit. Qui eo regnante, Ioannes episcopus Sistarici sedebat, illi & summa vitæ integritas, & magna per vitam, atque à morte, miraculorum vis, sancti cognomen ante annos octingentos addidit. Ego Ioannem secundum appellabo, vt à ceteris eiusdem nominis, & non inferioris fortasse sanctitatis præsulibus distinguam. Laurentij Burelli anno millesimo quingentesimo antistitis iussu, episcopales quæ tum extabant chartæ, & exscriptæ sunt, & in membraneum volumen ingens ac spissum digestæ, quod vnum de toto tabulario reliquum fecit vesanus Caluinistarum furor. Innominatus scriptor ei præfixit epitomen rerum ab episcopis gestarum, facto initio ab hoc Ioanne, Caroli Magni temporibus episcopo, de quo habet sequentia.

Hæc sunt nomina Sistaricensium episcoporum à tempore Caroli regis, & filij eius 6
Clotarij Sistaricensem ecclesiam pontificaliter regentium. Primus Ioannes vir sanctissimus, & valde nobilissimus, & opibus, & rebus.....nissimus, Sistaricensem ecclesiam cum omni honore succedente in episcopali ordine & dignitate rexit annis quadraginta septem. Iste enim Clotarius fuit filius Caroli Magni. Hic verò Carolus Magnus, rex & imperator piissimus, iustus, & catholicus, à Domino Deo coronatus, & semper Augustus, dedit & concessit ac imperiali priuilegio tradidit Deo, & B. Mariæ, & glorioso martyri Thyrso, sanctæ sedi sistaricensi, castrum de Lurio, omni honore, & appenditiis suiis, vt episcopus S. Mariæ Sistarircensis habeat, & quietè possideat autoritate imperiali seu regali in perpetuum. Si quis autem regum, comitum, aut baronum, contra hanc donationem venire tentauerit, iram omnipotentis Dei se nouerit incursurum. Prædictus namque præ- 7
sul Ioannes, ex senatoria stirpe progenitus, quampluribus rebus & prædiis ecclesiam Sistaricensem nobilitauit & ditauit. Construxerat namque duodecim ecclesias, & duo regularia monasteria. Ipse verò S. Marium, & S. Donatum, viros religiosos, ab Aureliana vrbe ad se vocauit, & B. Mario prædium suum ad con-

struendum cœnobium regulare monachorum in valle Bodanensi concessit. Ipse verò sanctissimus præsul Ioannes dictum B. Marium in abbatem consecrauit, & de proprio honore locum, & monasterium nobiliter dotauit. Et donauit eidem monasterio omnem decimationem de Lambricis, & ecclesiam S. Albani cum omni decimatione & territorio suo, & ecclesiam S. Gallæ, & ecclesiam S. Luciæ cum omnibus ibidem pertinentibus. Hæc omnia dedit monasterio S. Mariꝗ, vt absque vlla diminutione, vel inquietudine, possideant fratres ibidem habitantes in æternum. Facta est hæc donatio septimo calendas Apriles, anno vndecimo regnante Clotario Caroli Magni filio. In honore Domini nostri Iesu Christi, hic est locus ædificatus, quem fieri procurauit Campanus præsul tempore...... nomine Ioannis episcopi Sistaricensis, anno duodecimo Clotariꝗ regis Caroli filiꝗ. Hoc in petra inuentum est scriptum in ecclesia ante altare S. Ioannis. Hæc est charta, & breuis memorationis de synodali censura ecclesiarum Vallebonensium pertinentium ad sedem Sistaricam. Monasterium S. Mariꝗ libras duas de incenso optimo &c. *Et ita ordinauit prædictus Ioannes sanctissimus præsul. Ipse namque Ioannes dedit Deo, & S. Petro Cluniacensi Podium Conoguoriensè de patrimonio suo: & ibi extruxit ecclesias, vnam in honore B. Mariæ, & aliam in honore S. Ioannis Baptistæ, in qua idem episcopus sepultus esse videtur. Et alia multa fecit ibi.* Hactenus de Ioanne secundo Burellanus exscriptor.

8 Hic vir abs dubio cetera quæ in episcopij chartis legerat, retulit ex vero, nonnulla etiam verbatim exscripsit: sed profectò in rebus, quas ex iisdem chartis collegisse sibi videbatur, proponendis, tria peccat. Ioannem episcopum qui Carolo magno imperatore sedebat Sistarici, asserit vocasse Marium Aurelia, quem Dynamius scripsit vixisse Gundebaldo Burgundionum rege, sub annum proinde quingentesimum, & annis ante Carolum Magnum supra ducentos. Addit Clotarium fuisse Caroli Magni filium, contra omnium historiarum fidem, quæ tradunt Lotarium (est idem cum Clotario) eius ex Ludouico filio nepotem fuisse. Denique ait Ioannem, qui Caroli Magni temporibus Sistaricensis erat episcopus, cœnobium Conoguoriense (Ganagobiense ipsi etiam monachi nunc vocant) S. Petro Cluniacensi concessisse, cùm nemo nesciat Cluniacense quidem monasterium anno nongentesimo decimo erectum esse, Carolum Magnum verò extremam diem obiisse octingentesimo decimo quarto.

9 Vnde factum est vt turpissimè laberetur? accipe. Homo in historia, & chronologia omnino peregrinus, qui in episcopalibus chartis legebat Marium Ioanne episcopo Bodanum venisse, & Carolum Magnum imperatorem, atque Lotarium Regem Ioanni episcopo plurima concessisse, ac denique cœnobium Conogueriense concessum fuisse Cluniacensibus à Ioanne episcopo, existimauit vnum & eumdem fuisse antistitem, cui ea tria longissimis temporibus à seipsis disiuncta conueniant; & Clotarium proinde, seu Lotarium, Carolo Magno, cuius esset filius, successisse. Quid miraris? ante centum & quinquaginta annos magna erat historiarum, & in re historica temporum ignoratio. *Nullum hactenus vidi librum manu exaratum*, inquit Andoquius libro 3. historiarum Langotthiæ, *qui erroribus in re potissimùm chronologica non abundet. Biterrensis archiui tabulæ Gensericum Vandalorum Regem Neronis temporibus vixisse tradunt, quo tribus omnino sæculis posterior est.*

Sed

Sed ad cetera quæ Burellanus exſcriptor de Siſtaricenſibus poſt Ioannem 10 ſecundum epiſcopis habet, accedamus. *Secundinus epiſcopus*, (dicere pergit) *poſt Ioannem rexit eamdem eccleſiam annos octo & triginta. Tertius Magnibertus rexit eamdem eccleſiam vnum & ſexaginta annos. Quartus eamdem eccleſiam Amantius Epiſcopus rexit annis vndecim. Quintus fuit vir magnus epiſcopus: rexit eccleſiam annis viginti & vno. Sextus Bonus epiſcopus eamdem eccleſiam rexit annos quinque & quinquaginta. Septimus Viuentius epiſcopus eamdem eccleſiam rexit annis vndecim. Octauus Euſtorgius epiſcopus eamdem rexit eccleſiam annos quatuor & quadraginta. In tempore huius epiſcopi facta fuit perſecutio in Eccleſia Dei, quæ dicitur facta fuiſſe à Gotthis, & Vandalis, qui erant hæretici Ariani. Poſt hunc Arnulfus eamdem eccleſiam rexit vnum & quadraginta annos. Poſt iſtum Vrſus. Iſte epiſcopus impetrauit priuilegium à rege Conrado*, &c. *anno Incarnationis Dominicæ nongenteſimo ſexageſimo ſeptimo.*

Hæc ille. In iis etiam turpiſſimè errat hic homo. Ab anno vndecimo Lo- 11 tarij, (fuit octingenteſimus quinquageſimus primus Chriſti) quo Ioannes ſecundus epiſcopus monaſterium quondam deiectum reſtituit, & monachis Bodanenſibus erexit, vſque ad nongenteſimum ſexageſimum ſeptimum, quo Vrſus à Conrado priuilegium modò commemoratum accepit, ſunt anni centum & ſedecim: ſi verò epiſcoporum, qui inter Ioannem ſecundum & Vrſum ſederunt, ab exſcriptore Burellano recitatos, ducas omnes in ſuam ſummam, habebis ducentos octoginta duos. Iam ſupra ingentem in re hiſtorica ignorantiam, ego quidem mirari ſatis non poſſum grauiſſimam iſtius hominis in numerorum computatione ſocordiam. Legebat in ſuis chartis omnes, quos recitauit, epiſcopos; legebat vniuerſos ſingulorum antiſtitum, quos recenſuit annos: ſed quæ ex iis conſurgit ſumma, eam non collegit accepitque. An ſubduxit quidem ille, ſed in ſua epiſcoporum notitia ponere, vt longè maiorem quàm à Ioanne Caroli Magni temporibus epiſcopo eſſe debebat, noluit; numerorum ſcilicet, qui ſingulorum præſulum annis competunt, ex veriſſimis tabulis certus, eorumdem cum annis, quos res à Ioanne epiſcopo geſtæ habuerunt, componendorum prorſus neſciens? Aliud etiam peccaſſe hunc exſcriptorem inuenio. Sicuti epiſcopos qui prænomen Ioannis habebant omnino tres in vnum confudit, ita vnum fecit ex duobus, quibus prænomen Boni fuerat. Eorum alter ſedit annis omnino quinque & quinquaginta ante octingenteſimum quartum; alter ſedere cepit ſecundo illius ſæculi & quinquageſimo, atque deſiit poſt annos quatuordecim.

Igitur exiſtimabam ego omnium quidem antiſtitum, quos recenſet, no- 12 mina, & annos à Burellano exſcriptore inuentos fuiſſe in epiſcopij tabulario: quid enim ſupra temporum, & hiſtoriarum ignorationem, quæ & illius temporibus, & eiuſmodi hominum generi (ſcribam enim antiſtitis ſui fuiſſe non dubito) neque inſolens, neque pudenda eſt, accuſabimus ipſum falſi, quod capitale eſt crimen, maximè cùm ad importunam criminationem nullo argumento peruenire poſſimus? ſed quod numeralibus ſuis nominibus affirmat alium iſtorum præſulum ab alio poſt Ioannem ſediſſe, non ita intelligas velim, quaſi omnes à Ioanne, qui Gundebaldo Burgundionum rege Marium Bodani eſſe voluit, vſque ad Vrſum Conrado principe antiſtitem connumerauerit. Nam & ex veteribus conciliis accepimus

plures ab ipsis diuersos post Ioannem illum quinto vixisse sæculo: & vt Pologronius eorum vltimus anno sexcentesimo e vita excesserit, non tamen suis annis numerum episcoporum implent, qui à Pologronij vltimo fuerunt vsque ad nongentesimum sexagesimum septimum, quo Vrsus Conrado viuebat rege. Hi enim sunt trecenti sexaginta septem, cùm illi non excedant ducentos octoginta duos.

13 Suus constabit omnibus annorum numerus, si postquam tres Ioannis nomine appellatos, qui à Burellano exscriptore in vnum compacti sunt, distinxerimus ab inuicem, dicamus Pologronium anno sexcentesimo decimo nono esse mortuum; & Ioannem secundum, qui annos septem & quadraginta sedit, adiisse episcopatum octingentesimo quarto; atque Ioannem tertium constituamus inter Arnulfum & Vrsum. Nam Secundinus sedit annos triginta septem, Magnibertus vnum & sexaginta, Amantius vndecim; Post hunc Innominatus sedit annos vnum & viginti, Bonus fuit in episcopatu annos quinque & quinquaginta. Istorum præsulum omnes anni simul accepti faciunt centum octogintaquinque, quot à sexcentesimo decimonono censentur vsque ad octingentesimum quartum. Iam Bono successerit Ioannes secundus per annos septem & quadraginta, autore Burellano scriba, episcopus; & post eum Bonus secundus fuerit annis quindecim antistes. Viuentius vndecim post Bonum, Eustorgius post Viuentium quatuor & quadraginta, atque post Eustorgium Arnulfus quadraginta vno, & Arnulfo mortuo Ioannes tertius duobus. Post istum Vrsus anno nongentesimo sexagesimo sexto dicendus erit episcopatum adiisse, qui anno pòst quinto *priuilegium impetrauit* à Conrado rege.

Secundinus. Magnibertus. Amantius. Bonus.

14 Sed ista hactenus. Ea ego non possum certis autoribus asserere: tamen Burellanus exscriptor non omnino nullus est ad veram ipsorum comprobationem autor, cùm tres Ioannis nomine appellatos antistites, tẽporibus multum diuersos in vnũ cogit, & dictos Boni nomine duos in vnum quoque. Ipsi scilicet suis locis profectò reddẽdi sunt, ex illis rebus quæ per tria tempora plurimùm à se inuicem dissita vni tribuuntur. Quot eorum singulis annos concessi, tot sedisse annis fortasse non negabit, qui & ceterorum præsulum annis qui numerus asseratur attenderit, & cogitauerit omnes à Pologronio ad Vrsum episcopos ita haberi commodè. Qui contrà obnitetur, is docebit quidem fieri posse, vt episcoporum nonnulli me lateant, quod ego nunquam negauerim: sed quod esse potest, cur esse affirmet, non prudenter afferet, si eorum nomina non proponat, verisque asserat autoribus, qui me accuratè quæritantem, & singula chartarum, librorumque seu manu, seu typo scriptorum anxiè perscrutantem effugerint.

15 Vt vt ista habeant, certè (nam quid diutiùs hæream in obscura prorsus & impedita antiquissimorum temporum ratione?) Ioannes primus, qui Gundebaldo Burgundionum rege vixit, in eo magnam laudem habet, quòd Marium Aureliâ venientem accepit diœcesi sua, & Bodanensibus (Badonenses appellat Ado) monachis abbatem esse voluit. Is enim vir erat Marius, qui & sanctitate vitæ, & cœlestium prodigiorum vi, cum præcipuis toto Christiano orbe proceribus Ecclesiæ, non immeritò conferretur. Non placet plura nunc dicere. Opportunior de ipso disputandi locus erit, cùm ad Arnulfum antistitem oratio peruenerit, qui sanctissimi abbatis corpus Bodano Forcalquerium detulit. Cum Mario venit Donatus, &

Ioãn. I.

quam

quam à puero adamauerat, atque annos aliquot coluerat, eremiticam vitam prætulit cœnobiticæ, Luramque Bodano. Neque alienum, puto, fuerit à suscepto de Sistaricensium episcoporum rebus gestis opere, si de viro nunc dixero, qui episcopi sui auspiciis Lurenses, Lurensibusque adiacentes circùm populos, à dæmonum cultu ad Dei cognitionem, non procul Sistarico, eorumdem episcoporum sede, traduxit. Ebredunense Breuiarium de eo sequentibus verbis disserit.

Fuit quidam vir nomine ***Donatus****, in Neustriæ regione, ab Aurelianensi vrbe oriundus, qui à rudimentis infantiæ suæ est à Domino electus.* Hìc nonnulli Neustriam pro illa regione capiunt, quæ à Normannis habitatoribus, cùm diceretur, accepit nomen Normanniæ, & falluntur. Ab hac enim longè est Aurelia. Tu nomine Neustriæ intellige illam seu Galliam, seu Franciam, quæ ab antiquis Gallicanarum rerum scriptoribus appellata est occidentalis. Fredegarius, & non pauci alij vocant Neuster, atque Neustriam. *Neustria est,* inquit scriptor chronici Turonensis Maioris monasterij, *quidquid à Parisiis, & Aurelianis,* Neustrasiorum Regum sedibus, *interiacet inter Ligerim & Sequanam inferiùs ad oceanum.* Igitur Austriam quoque, seu Austrasiam, apud eosdem Francorum Scriptores vocitatam inuenies, quæ orientalis est Francia. Cùm istæ ambæ voces, seu ante, seu post annum septingentesimum, aut octingentesimum vix fuerint vsurpatæ, ego quidem eò cogitationis veniebam, vt circa illos etiam annos hæc de Donato scripta fuerint. 16

Cùm esset annorum trium, traditus est à genitore suo magistro, vt eum literas erudiret. Itane infantulus annorum trium datus est magistro, vt erudiretur literis? omnino. Quid miraris? Hieronymus Lætam hortatur, vt Paulam non maiorem annis infantulam sibi magistro tradat erudiendam, & in hæc verba subiungit. *Si Paulam miseris* ad Paulam auiam, & Eustochium amitam, *& magistrum, & nutritium spondeo. Gestabo humeris: balbutientis senex verba formabo: multò gloriosior mundi Philosopho, qui non regem Macedonum Babylonio periturum veneno, sed ancillam, & sponsam Christi, erudiam regnis cœlestibus offerendam.* Et verò infantes plurimos legimus, cum ipsa pronuntiatione vocum, quondam edoctos non vulgarem modò, sed Latinum etiam sermonem, ac Græcum. 17

Quì cùm esset annorum decem, omnia volumina tam noui, quàm veteris Testamenti peragrauit. Felix puerulus, qui à primis annis sacra eruditus, nihil profani, petulci nihil accepit memoriâ, menteque. *Tunc petiit ab Aurelianensis vrbis episcopo, vt eum clericari deberet, quod ita & fecit.* Non magnum hoc fuit, sed omnino magnum id quod sequitur. *Cùm esset annorum duodecim, complacuit episcopo, vt eum ad onus diaconatus benediceret,* scilicet non erat illis temporibus annus ætatis, diaconatui ab œcumenica Synodo constitutus. Cùm tamen communissimus omnium toto orbe ecclesiarum mos, & Conciliorum prouincialium præcepta, fere postularet longè maiorem in diacono, profectò tribuebam ego diuinis motionibus hoc episcopi in amplissima ciuitate facinus. Fortassis etiam populi postulatio, ad id edendum compulit non cogitantem, atque inuito supparem, sequitur quippe. *Tanta enim in eo erat tranquillitas animi boni, vt omnes illum dicerent vnum esse ex filiis Dei*, atque adeò dignum, qui communissimis clericorum legibus sol- 18

uetetur. Illo ipso ferme tempore S. Sequanus, postea Reomaënsis abbas, *quando leuiticam adeptus est dignitatem, annos fere quindecim natus erat*, autore Anonymo in eius vita.

19 *Tunc*, idest cùm fungeretur diaconatu, *complacuit omnibus, vt Presbyteri onus acciperet, quia dignus erat vt accipere deberet.* Quo ætatis anno illud accepit? incertum est mihi. Sed vide quid sequatur. *Cúmque factum fuisset, conuersus ad semetipsum ait: Quid mihi cum beato Abraham, cui dixit Dominus: Exi de terra tua, & de cognatione tua, & vade in locum quem monstrauero tibi. Cumque hæc in animo suo volueret, relictâ vrbe Aurelianensi, recto tramite petiit vrbem Turonicam, vbi S. Martini corpus requiescit, vt eius patrocinia accipere mereretur.* Vide pietatem viri. Quid autem postea? *Cúmque ibidem paucis diebus commorasset, accepto patrocinio à S. Martino, sic eremum petiit. Cúmque peragrasset omnes prouincias, & omnes montes excelsos*, Subaudi, circum Aureliam positos, rediit ad patriam, & Mario Bodanum à monachis vocato comitatus, *peruenit ad montem, qui dicitur Lura*, (Iura legitur in Adone die 19. Augusti) in Sistaricensis episcopi diœcesi. Mons est omnino deuius, saxisque asper & confragosus, Sistaricum inter & Forcalquerium. Quid cætera verbatim referam? Donatus traditur venisse ad Luræ mõtis radi-

20 ces, & locum nomine Ragion adiisse serpentibus habitatum, antroque horrescens, in quo cubilia ingens draco posuerat. Hic ad beati viri conspectum vesano infremens vlulatu, caput ad duodecim cubitos extulit, & veluti dato signo innumera serpentum genera ad eum conuenere. Quid enimvero Donatus tum ageret non habebat. Igitur Deo supplex in preces accidit, & draco vim orationis non ferens, vt vehementissimo furore intumuerat, disruptus crepuit, inque Druentiam flumen non remotum præcipiti se cursu dedit, ceteris serpentibus magno agmine ducem sequentibus, & aquis, cùm caput ex corporis confractione fatisceret, sepultus est. Antrum vir Dei habitatore suo vacuum victor ingreditur, lectulumque sibi in mediis

21 cubilibus draconis ponit. Tum peragrata omni circùm regiuncula, Christo excitat sacram ædem in monticuli vertice, magna accolarum omnium gratulatione, quos à dæmonum cultu ad Dei venerationem omni cœlestium prodigiorum genere deducebat. Vnum addidit vt faceret, & maximè opportunum, & ad populorum celebritatem clarissimum. Vinum auebat sibi habere ad sacrificium, & quo anno vineam in eos vsus plantauerat, illo vinum ipsa dedit. Cúmque profanus homo racemum ex illa furtim decerptum vorare contenderet, hæserunt in mediis faucibus acini, neque alio quàm Donati digito auelli vnquam potuere. Igitur Florentinus, magnæ spei iuuenis, sanctitate viri adductus, omnem cum eo ætatem ducere, patre nequidquam contrà obnitente, constituit: volentemque iuuit tam certâ & bonâ vi Deus, vt qui primâ diei horâ Ebreduno excesserat,

22 peruenerit Ragionem septemdecim leucis distantem, sextâ. Post hæc pluribus commemorata verbis, Innominatus scriptor orationem ita concludit. *Plurimis itaque miraculis factis, & euolutis multis diebus, cepit appropinquare dies illius transitus: Deo ergo reuelante, venit ad eum Abbas Marius*, Aureliâ Sistaricensem ad diœcesim viæ quondam socius, *qui in monte qui dicitur Bodacensis*, seu Bodanensis, *eremiticam*, seu in eremo cœnobiticam, *ducebat vitam. Cúmque inter amplexus inuicem se salutassent, gaudio sunt magno gauisi*;

gauisi; & demum oratorium in monticulo exædificatum *intrant gratia orandi. Qui dum prolixius orarent, sanctus Donatus migrauit ad Christum.* Quod de Mario Abbate hìc dicitur, postea videbimus, cùm peruenerimus ad Arnulfum episcopum, qui Bodano Forcalquerium transtulit eius corpus. Nunc ad Ioannem antistitem redeamus, qui Sanctum vtrumque virum 23 Aurelia venientem accepit diœcesi sua. Ceterorum quæ Burellanus scriba ei tribuit, nihil de ipso dici potest. Tertius ille est, qui Conoguoriense cœnobium Cluniacensibus concessit. Secundus perfecit reliqua, vt statim referam. Post primum sederunt ordine Valerius, Auolus, Genesius, Pologronius, Secundinus, Magnibertus, Amantius, Innominatus, Bonus I. vt in superioribus docui. Et quatuor quidem prioribus suos omnes annos annumerate non possumus: attulimus eos, qui ex antiquissimis conciliis decerpi potuere. Quinque autem posterioribus omnes suos ex Burellano dedimus exscriptore.

Bono Ioannem secundum successisse affirmat, quæ superiùs stabilita 24 est ratio temporum; & quidem anno octingentesimo quinto. Sedit annos septem & quadraginta, mortuus octingentesimo quinquagesimo secundo. Erat *valde nobilissimus*, vt loquitur scriba ille, *& opibus, & rebus..... nissimus, ex Senatoria stirpe progenitus.* Cùm Senatoriam stirpem audis, cogita seu de Romanis, seu de aliis in media Gallia Senatoribus stirpē: in Romanis enim coloniis, & ceteris vrbibus Romano subiectis imperio, fuit quondam Senatus, qui suis consiliis eas regeret. Igitur ex Dione Cassio libro 49. Octauianus superato Lepido *spem fecit tùm aliis, tum centurionibus, quasi eos inter Senatores sua quemque in patria adscripturus.* Et libro 51. *Ceteris vrbibus suo vnicuique modo, Alexandrinis sine Senatoribus rempublicam administrare iussit. Senatores autem Alexandriæ esse ceperunt sub Seuero imperatore.* Quacumque autem in vrbe seu parentes, seu maiores Ioannis episcopi Senatoriâ fulserint dignitate, fuerunt profectò illi in opulentissimis ciuibus: nam Romæ quoque Senatores censebantur ditissimi, ex eodem Dione. A pa- 25 rentibus verò acceptas opes in ecclesiam suam ipse contulit, & eam *quamplurimis rebus, & prædiis nobilitauit atque ditauit. Construxit namque duodecim ecclesias, & duo regularia monasteria*; inquit Burellanus scriba. Quæ, & vbi locorum fuerint illæ ecclesiæ, non inuenio. Monasteria sunt Bodanense, & Conoguoriense, vt ex sequentibus in eo exscriptore intelligitur. Sed à Ioanne tertio, non à secundo monasterium Conoguoriense extructum fuisse docebo postea: Bodanensi secundus *prædium suum*, in quo ædes excitarentur elargitus est, scilicet à S. Mario quondam habitatas exciderant barbari exercitus, qui alij alio tempore vniuersam regionem ante Carolum Magnum latrociniis euerterunt: & cùm monachi alia in loca, vt res ferebat, dilapsi fuissent, omnis ager ad non vnum transierat dominum, ac denique ad Ioannis progenitores deuenerat. Sanctus vir Marij quondam abbatis reuocauit instituta, & monachos cœnobio restituto imposuit, ipsisque concessit *omnem decimationem de Lambricis, & ecclesiam S. Albani, cum omni decimatione, & territorio suo, & ecclesiam S. Gallæ, & ecclesiam S. Luciæ, cum omnibus ibidem pertinentibus.* Burellanus exscriptor istis verbis subiungit se- 26 quentia. *Facta est hæc donatio septimo calendas Apriles, anno vndecimo regnante Clotario Caroli Magni filio.* Voces necessariæ. Affirmant quippe Ioannem

hunc esse omnino alium ab eo, qui Marium Bodani excepit, Gundebaldo Burgundionum rege pluribus centenis annis ante illum, qui nunc memoratur, Clotarium. Scilicet iste Clotarius, est quem Hlotaxium appellamus, filium Ludouici Pij, & nepotem Caroli Magni. Eius seu imperij, seu in Prouincia regni, annus vndecimus, est Christi primus & quinquagesimus post octingentesimum. Et eo quidem anno Ioannes monachis Bodanensibus illa quæ modò referebam, concessit, ædes verò sequente construxit, vt docet quæ in ipsorum templo ante S. Ioannis altare sic olim habebat inscriptio. *In honore Domini nostri Iesu Christi. Hic est locus ædificatus, quem fieri procurauit Campanus præsul*, idest abbas, *nomine Ioannis episcopi Sistaricensis an-*
27 *no duodecimo Clotarij Regis Caroli filij.* Atque hæc sunt, quæ Ioannes contulit in Bodanenses monachos. Quo anno seu per episcopatum ecclesias, seu monachis cœnobium exædificare ceperit, non possum dicere tacentibus chartis omnibus. Si velis occepisse sub episcopatus initia, nihil vetat addere Carolum Magnum pietate ac religionibus tanti viri adductum, ne quando Sistaricensis ecclesia se ingemisceret post Bodanenses monachos, quibus cœnobium erexisset, atque post aliquas per episcopatum regiones, quibus excitasset basilicas, à suo præsule habitam, ei dedisse ipso episcopo Lurium. *Carolus Magnus*, addit Burellanus scriba, *dedit & concessit B. Mariæ, & glorioso martyri Thyrso, Sanctæ sedi Sistaricensi, castrum de Lurio, cum omni honore, & appenditiis suis.* Pergit: *si quis autem regum, comitum, aut baronum, contra hanc donationem venire tentauerit, iram omnipotentis Dei se nouerit incursurum.* Ita pergere aduerto, vt videas, Caroli donationem ipsam scribentis, esse voces, cuius proinde tabulas, cùm sua exararet legebat. Quocumque autem tempore, & quascumque ob causas, Carolus Magnus Sistaricensi episcopo Lurium iam imperator dederit, existimabam Ioannem secundum anno quarto post octingentesimum sedere cepisse, & quinquagesimo secundo post eumdẽ obiisse extremam diem: sic enim omnia quæ attuli seu de annorum numero per quos episcopatum gessit, seu de Caroli Lotariique temporibus videntur aptissimè conuenire. Scilicet qui quarto sedere ceperit, & quinquagesimo secundo desierit, is negari non potest sedisse annos omnino quadraginta septem: & qui à Carolo imperatore, ad annum Christi octingentesimum decimum quartum mortuo, Lurium accepit, potuit eum octingentesimo quarto accipere, qui etiam anno Lotarij duodecimo Bodanense monasterium perfecit, potuit eo ipso mori.

Bonus 2. Ioãne mortuo Bonum 2. sedisse dicamus oportet. Lioürẽsis enim Prior...... Grossi legit in antiquissimo codice M S. *permutationem* (vt fert inscriptio) *Episcoporum Sistaricensis & Aptensis*, quæ sic habet. *Quotiescumque initæ fuerint chartulæ commutationis*, &c. *Igitur placuit*, &c. *inter virum venerabilem gratia Dei Bonum episcopum Sanctæ sedis Secustironæ ciuitatis*, &c. *& ab alia parte Paulum dono Dei Episcopum sanctæ sedis Aptensis*, &c. *vt colonicas, & terras, & vineas, seu villulas, sibi inuicem inter se commutare deberent. Quod ita in Dei nomine præsentialiter fecerunt*, &c. *Facta commutatio ista* 4. *nonas Iulias, anno* 8. *regnante domino nostro rege Lothario indictione* 15. *Ego Bonus dono Dei Episcopus has commutationes, vnà cum domno Paulo Episcopo ambo factas relegimus.* Scilicet Lotharius hic rex, est Lotharius quem cognominis Imperator Ludouici Pij filius genuit: eius in Burgundia regni octauo

&

& Christi octingentesimo sexagesimo septimo Bonus ipse post Ioannem secundum Episcopus chartam obsignauit. Et verò quem alium putabis tu Lothariuṁ? Tres præterea tantùm occurrunt, de quibus suspicari possis, filius ipse Ludouici Pij, filius Ludouici Vltramarini Francorum Regis, filius Hugonis Itali. Sed vt ab hoc incipiam, is *post annos ferme quatuor quàm vnctus fuerat diem clausit extremum,* vt legimus in chronico Cassinensi libro 1. capite 64. Cùm in illius regni octauo Bonus Episcopus egerit cum Paulo Aptensi antistite eius verò quem Ludouicus Pius genuit anno octauo sedebat Sistarici Ioannes, & anno duodecimo excitabat monasterium Bodanense, vt modò vidimus. Ludouici denique Vltramarini filius neque Aptensi neque Sistaricensi comitatui dominabatur: quem vtrumque tenebat ditione Conradus Pacificus. Vnum equidem video in Lotario cognominis Imperatoris filio dubitationis nonnihil facere. Lotharingiæ rex erat, non Prouinciæ, in qua Carolus primùm frater, tum Carolo mortuo Ludouicus etiam frater dominabatur. Sed qui aduerterit Carolo fratre mortuo, Burgundiam eius regni partem cessisse Lothario, in qua superior pars episcopatus Sistaricensis tum erat & monasterium etiam Bodanense, vt intelligitur ex initio libri primi, is profectò fatebitur Lothario annum regni octauum orso permutationem Boni Sistaricensis & Pauli Aptensis episcoporum factam esse. Fuit hic annus septimus & sexagesimus post octingentesimum. Carolus extremum diem obierat sexagesimo. Eo septimo erat indictio quinta & decima. Neque nihil ad hoc facit quòd Paulus sedebat Aptæ Theobardo Narbonensi Archiepiscopo, vt in eius vita legitur apud Catellum in historia Occitaniæ libro 5. pagina 764. quem & ceteros in eius vita memoratos certum est eo anno 883. vixisse Rostagnum Arelatensem, Malfredum Aquensem, Ermaldum Ebredunensem Archiepiscopos, Berengarium Massiliensem, Girbertum Nemausensem, Guisleranum Carcassonensem, Elegium Albiensem, Amelium, Vzeticensem; Abbonem Magalonensem, Bosonem Agathensem, Agilbertum Biterrensem, Bernardum Tolosanum, Macarium Luttouensem episcopos. Sed vtcumque hoc de situ partis episcopatus Sistaricensis habeat, accipe verba fragmenti historiæ à morte Ludouici Pij vsque ad Ludouicum Balbum apud Duchesneum tomo 2. Scriptorum historiæ Franciæ pag. 402. *Lotharius imperator regnum inter filios diuidit Carolo minori Prouinciam & partem Burgundiæ,* &c. *Ludouicus post obitum patris octauo anno, mortuo fratre suo Carolo minore, & Lugduni sepulto in monasterio S. Petri in ecclesia S. Mariæ semper Virginis, cum fratre Lothario regnum fratris mortui partitur. Accepit autem partem Transiurensis Burgundiæ simul & Prouinciarum; reliquam partim Lotharius rex sibi retinuit.* Cùm Innominatus scriptor hæc habeat, cur negabis Sistaricensem & Aptensem episcopatus fuisse in ea Prouinciæ seu Prouinciarum parte quæ de Caroli regno cesserat Lothario fratri?

Viuentius post Bonum secundum sedit Sistarici annis vndecim, vt in superioribus docui: igitur octingentesimo septuagesimo octauo est mortuus. Viuentio successit Eustorgius per quatuor & quadraginta: & Burellanus scriba, *in tempore huius episcopi,* inquit, *facta fuit persecutio in Ecclesia Dei, quæ dicitur facta fuisse à Gotthis, & Vandalis, qui erant hæretici Ariani.* Veris falsa miscet. Sub annum nongentesimum Ecclesiam 28 *Viuentius. Eustorgius.*

Dei tota Prouincia malè haberi cepisse tradunt omnes historici : à Gotthis, & Vandalis passam esse non tradunt, sed ab Saracenis, qui ex Africa, autore Glabro, Fraxinetum venerant, & ex eo, veluti e munitissima arce per annos supra septuaginta, erumpentes, nunc totis Alpibus maritimis, Cottiarumque parte grassabantur, nunc latrociniis maritimam Prouinciæ oram
29 peragrantes, omnia turpissimis deuastabant incendiis. Cùm verò ex vniuersa regione depulsi fuissent, anno illius sæculi octogesimo Reculphus Forouiliensis episcopus sua recepit à Vvilelmo Comite, antiquis per vera argumenta limitibus restituta. Et in Sanuictorino ad Massiliam tabulario sic legitur. *Cùm gens pagana* Saracenorum *e finibus suis*, scilicet Fraxineto, *expulsa, & terra Tolonensis cepisset vestiri, & à cultoribus coli, vnusquisque secundum propriam virtutem rapiebat, transgrediens terminos, ad suam possessionem. Quapropter illi qui potentiores vid:bantur esse, altercatione facta, impingebant se adinuicē, rapientes terram ad posse, videlicet Vvilelmus vicecomes, & Pontius de fossis. Qui Pontius pergens ad comitem Guilelmum, dixit ei: Domine comes, ecce terra soluta auunculo paganæ gentis, tradita est in manu tua, donatione regis, ideo rogamus vt pergas illuc, & mittas terminos inter oppida, & castra, & terram Sanctuariam. Nam tuæ potestatis est eam terminare, & vnicuique distribuere, quantum tibi*
30 *placitum fuerit*. Vides agros per Saracenorum latrocinia vastatos fuisse, euersas totis Prouinciæ regionibus vrbes, polluta dirutaque templa. Eustorgio mortuo clades peruēnit ad eam illius partem, quæ vltra Druentiam fluuium posita, paucis pòst annis accepit nomen Comitatus Forcalqueriensis :

Arnulfus.

& Arnulfus anno nongentesimo vndecimo episcopus, quod sapientissimi antistitis erat, S. Marij abbatis corpori cauens à Saracenis, & Hungaris, illud incerto anno transtulit Forcalquerium, munitissimo tum in monte castro potens, e Bodanensi cœnobio. Cùm enim Saraceni Prouinciam Cisdruentianam latissimè popularentur, Hungari anno nongentesimo vigesimo quarto, vt docet Flodoardus, *per abrupta transeuntes Alpium iuga, venerunt in Galliam* ex Italia, per quam, vt tradidit scriptor chronici Virdunensis, *grassabantur ductu regis Berengarij* ab aliquot annis; & *montium portis exclusi, per deuia* euadentes, *Gotthiam* ingressi sunt. Nam quæ *deuia* in *Gotthiam*, seu
31 Langotthiam Ferentia putas secutos, cùm Radulphi Cisalpinæ Galliæ regis, & Hugonis Viennensis arma fugerent, quàm reconditos trans Druentiam vallium flexus, quæ per Forcalquerium & ad Aptam vsque Iuliam vrbes, aperiunt, viam euntibus ad Sanctægidianos campos, ab Hungaris anno quinto & vigesimo post nongentesimum direptos, vt eorum monachi in suarum precum Breuiario lamentabiliter queruntur. Infelicissima sunt hæc illa omni Prouinciæ tempora, cùm vniuersæ sanctorum virorum reliquiæ, & sacra etiam cetera in latebris posita sunt, cúmque per tres annos supra septuaginta vastitas regiones totas habuerit, fuerunt per plures annos ignota, superstitibus viris latebrarum ignaris. Atque vt nihil de Sanctorum corporibus hominum dicam, Virgo Romigeria, innumeris de cœlo miraculis clara, tum à Manuascensibus sepulta terræ est, vt aliàs fusè dixi.

32 Arnulfus sedit annos vnum & quadraginta : igitur qui secundo & vigesimo post nongentesimum anno sedere ceperat, desiit sedere tertio & sexagesimo. Quo autem detulerit Forcalquerium S. Marij corpus, non dixerunt maiores. *In diebus illis*, Arnulfo scilicet episcopo, *corpus S. Marij*

confessoris,

confessoris gloriosi translatum est de valle Bodanensi, quæ est in Sistarico Comitatu (sunt verba Burellani veterum exscriptoris chartarum) *ad oppidum Forcalqueriense in Sistarico pago, vbi sanctissimum eius corpus requiescit in ecclesia S. Thyrsi martyris gloriosi, quæ propria est S. Mariæ, & S. Thyrsi sedis, Sistaricensis. In qua ecclesia confessor dictus Marius multis virtutibus claruit, in cuius honore postea fabricata est ecclesia.* Quæ illa ecclesia B. Thyrsi, quæ ista S. Marij? Si quis fuerit locus de Forcalquerio, eiusque templis vniuersè dicendi, de his duobus tum disseram. Nunc videor mihi de B. Mario, quis, & quàm illustris omni virtutum & miraculorum genere fuerit debere disputare: Dynamius *vir illustris & Patritius* Adoni, post annum octingentesimum scribenti, ante annos mille de sanctissimi viri vita scripsit, & ex eo Sistaricenses Canonici acceperant quæ in suarum precum Breuiario scripserunt. Quia orationis Latinæ stylus, pro illius scriptoris temporibus, qui breuiarium hoc compegit, non inelegans, nostrorum temporum cultui non respondet, atque plurimi petierunt vt castigato magis tersoque sermone, de ea dicerem, non ingratum, vt puto, lectori erit, si illam omnē hìc proposuero.

Marius Patre Senatore natus est Aureliæ. Puerum tantâ Deus præuênit 33
amoris sui dulcedine, vt cùm supra nobilitatem generis, & magnam opum vim, omnes coætaneos elegantiâ corporis præcelleret, atque nulli eorum inferior esset liberalium artium studiis, pauperem tamen pauper, humilem humilis Christum sequi decreuerit, & monasterio nomen dederit. Illustribus ceptis responderunt sui progressus, tanta virtutum omnium per vniuersam Galliam claritate, vt Bodanenses in Sistarico pago monachi, longissimé ab eo positi, abbatem sibi voluerint, Ioanne episcopo vehementer probante, laudanteque Gundebaldo rege. Sed sanctissimus vir non potuit rem patienter accipere; & qui vt omnium infimus summam sui abiectionem exemplo Christi sequeretur, venerat in cœnobium, noluit committere vt præponeretur ceteris. Igitur fugam meditatur clam omnibus, & quas minimè notas putat condit se in latebras. Tres omnino dies in iis posuit, longéque plures seorsim ab vniuersis hominibus posuisset, si Deus magno prodigio non aperuisset inuitum. Quærebatur per concaua vallium, & siluarum deuia casso labore: tertiâ demum die iam elapsâ, lux solito humanis oculis lumine fulgentior, visa est imminere latibulo, quod habebat supplicem Deo; & cœlesti signo deprehensus, ne non iam mortalibus obsisteret, sed Deo, se passus est abbatem fieri, & Bodanum duci. Hìc integerrimæ 34
vitæ exemplis nomen sanctitatis impleuit, quod ab Aurelianensi vrbe ad Alpes vsque Cottias Sistaricumque peruenerat. Nulla virtus est, quam non vehementer coluerit, & ad quam non fuerit ceteris dux. Ieiuniis fere perpetuis, longissimisque vigiliis affligebat corpus virgineum. In oratione tam multus erat, vt eius vnius vi animam in exeso corpore retinere ac reficere videretur. Mansuetudine, patientiâ, sui demissione omnes socios anteibat. Demum quia viri virtus pro insolita magnitudine, cùm non posset vnius monasterij angustiis contineri, ad plures, ac longè etiam latéque dissitas regiones peruenerat, populis & regibus ad ipsum accedentibus, de Christianæ vitæ officiis, pro cuiusque captu, piè, sapienter, animosè dicebat. Igitur voluit Deus seruum suum frequentissimis illustrare miraculis. Lici- 35
niæ nobilis viduæ filium, & Syagriam Agricolæ illustris viri filiam à morte,

cui

cui erant proximi, eripuit, & pristinæ valetudini restituit. Nemphidio Euodium filium nasciturum prædixit, & precibus vt nasceretur fecit. Reddidit auditum surdis, cæcis visum, gressum claudis, valetudinem ægris. Denique dæmones ab hominum corporibus pepulit. Sed profectò singulare illud meritò dixerim, quòd imber nunquam est moratus euntem, nunquam sub aperto aëre sedentem tetigit, nunquam in agro aliquid operis facienti molestus fuit; cùm ceteros perplueret homines, qui cum ipso non erant;
36 & proxima etiam loca ruente cœlo latè inundaret. Donatum Presbyterum, qui solitariam in monte Lurâ vitam magnus dæmonum terror ducebat, breui moriturum longè ab eo positus Deo commonente accepit. Cùm non sine lacrymis rem suis aperuisset monachis, ad eum citato gradu iam senio grauis perrexit. Intranti cellam Presbyter occurrit læto, & qui certam corporis valetudinem præferebat vultu, ac in suaues amplexus ruit. Quis vtriusque viri gaudia, quæ mentem pertentabant, aut capiat, aut vbi ceperit referat? Post mutuæ salutationis officia, simul eunt ad oratorium. Hìc dum precantur prolixiùs, repente Donatus vitâ deficitur, & animam ad Deum suâ cum supplicatione profundit, in cœlumque dimittit. Marius composito corpore suum redit ad monasterium, multa per viam queritans, quòd qui Deum oranti comes fuerat, euntem ad cœlos secutus non fuerit. Ægro-
37 tabat aliquando vehementer Lutetiæ, neque socij putabant futurum vt leuaretur morbo: & Dionysius Areopagita ad eum venit intempestà nocte, manu tangit, pristinæ valetudini reddit. Eâdem in vrbe equus, quo Sanctus vir vehi consueuerat, furto abducitur e præsepi. Sed qui aliò abigere contendebat, nunquam potuit exitum expedire. Fuit etiam, cùm libidinosus adolescens Sanctitatem viri non sustineret, illius scilicet integritatis corporis, quam impotenter oderat, exasperatus exemplis, & in ipsum atrocibus debaccharetur iniuriis. Sed vesani facinoris importunitate commouetur Deus, & singula petulantissimi iuuenis membra suo grauissimè excruciat supplicio. Is multiplici ac peracerbo dolori ferendo minimè par, infeli-
38 cem animam miserrimus sancti viri conuiciator exhalat. Cùm autem Marius ad extremam senectutem peruenisset, morti in cœnobio suo proximus, spiritu vidit cœlos apertos, & Christum splendidissimo lumine coruscantem, Virginique matri, & beatis angelis ad eius pedes pro Italia supplicibus respondentem, quòd Italia & plures aliæ regiones certissimum mererentur excidium. Hæc ille Lucretio quondam monacho suo, tum Diensi episcopo referebat, qui non multò pòst placidissimè & sanctissimè mortui corpus reposuit in conditorio. Vera dixisse probauit euentus. Longobardi Alboino duce, effera in Italiam vi, eâque occupatâ in Galliam per Alpes Cottias, post paucissimos annos irrupere: aliaque monasteria & Bodanense tum euerterunt. Et hoc quidem post Longobardorum in Italiam reditum, Ioannes secundus Sistaricensis episcopus restituerat, sed Saraceni rursus postea deleuerunt, erepto priùs sancti viri corpore, ac per Arnulfum episcopum translato Forcalquerium, ne in eremo deprehensum, experiretur aliquando
39 importunum barbarorum hominum furorem. Qui verò viuentem innumeris illustrauerat Deus miraculis, mortuum non paucioribus insigniuit. Hoc virginitati quam illibatam tota vita seruauerat, concessisse videtur, vt post eam ipsius corpus suauissimo fragraret odore: quem quia singula membra

membra diem in illam mortalibus ignotum spirabant, diceres mirabili circumfusum fuisse vnguine, omninoque imbutum. Igitur cœlestes ab hominibus honores meruit. Quod quàm sibi gratum esset, Deus illustri argumento declarauit. Puella in altare sancto viro Forcalquerij erectum coniecit sacrilego ausu lapidem, & eius non solam quâ facinus susceperat manum, sed vniuersa corporis membra contraxit Dominus. Atque prodigium per se insigne, ex eo postea fuit illustrius, quòd postquam sceleris per id pœnæ commonita, annuas beato Abbati vigilias vouisset, restituta sibi est; votoque deinde violato, in omnium membrorum contractionem miserabiliter recidit. Sed admirationem omnium meruit, quod in eâdem vrbe euênit. 40
Vir erat pedibus, brachiis, manibus, toto demum ita contractus corpore, vt non eatenus visâ confusæ molis fœditate miserationem contuentium excitaret. Cùm nulla opis spes à medicis occurreret, ad sancti viri corpus defertur curandus. Ecce tibi rem stupendam. Magna hominum vis B. Mario preces fundebat, & vniuersum ægri corpus vehementer commouetur, concutiturque. Ossa suum ad situm properantia, alia magno fragore concurrunt aliis: nerui & articularij, & ceteri crassum, quo prægrauabantur, humorem exudant, & facili in aptam membrorum compagem lentore flectuntur. Quem nulla non parte corporis fœdissimè contractum, alij homines ad beati viri reliquias suis humeris detulerant, ipse suis pedibus ad propriam domum rediit, omnibus membris suo loco redditis aptè honestéque compositus. Atque ista de B. Mario Abbate dicta sint.

41 Quæ autem quondam fuit eius veneratio Forcalquerij, illa nunc etiam perdurat. Quòd Arnulfus in ipso, potiùs quàm Sistarici, principe diœceseos vrbe, corpus sanctissimi viri reposuit, facit omnino vt existimē Comitatum Forcalqueriensem cepisse eius temporibus, & Forcalquerium surrexisse in vrbem quam incoleret Comes ampliter imperans Ebredunensibus, Vapincensibus, Sistaricensibus, Aptensibus, aliisque nonnullis trans Druentiā Prouinciæ populis, ad Auenionenses vsque ac Rhodanum. Locus non postulat, vt causas tantorum ceptorum, aut inuestigem obscuras, aut inuestigatas aperiam: hoc vnum dico, non esse nihil cur existimemus Rothboldum Prouinciæ Comitem, vt Hungaris ex Italia veniētibus viam aut impediret, aut occluderet, castrum imposuisse Forcalquerio munitissimum illud quod nobis pueris euersum est: atque id è vicinioribus deinde, vt fit, pagis, agroque acceptis ciuibus, creuisse in vrbem, regionis caput quæ amplissima nomen ab ipso sumpserit. Istius ergo Rothboldi filius Boso, qui ex magno S. Victoris chartarum codice membraneo paginâ duodecimâ habebat anno nongentesimo sexagesimo secundo Vvilelmum fratrē, & Guilelmum atque Rothboldum filios, eam ipsam regionem nomine Comitatus insignitam secundogenito dedit, reliquâ omni Prouinciâ primogenito concessâ.

42 Post Arnulfum episcopum Ioannes tertius sedisse videtur annos circiter vnum & alterum, scilicet vsque ad sextum & sexagesimū à nongentesimo. *Ioānes 3*
Hic Ioannes ille est, qui, vt Burellani scribæ verbis vtar, *dedit Deo, & S. Petro Cluniacensi Podium Conoguoriense*, quod *de patrimonio* suo ornauerat nobili monasterio. Scio esse qui velint Conoguoriense monasterium Cluniacensibus à Ioanne secundo, antè Lotarius quam in Burgundia post Carolum fratrem regnaret, traditum fuisse. Scilicet acceperunt ex Auberto Miræo in

Originibus Benedictinis monasterium Cluniacense sua initia habuisse à
Vvarino Comite, sub Ludouico Pio imperatore, cuius temporibus ille Si-
staricensem regebat ecclesiam. Nam, inquiunt, cur cùm monachi eo epis-
copo fuerint Cluniaci, deiiciemus erectionem Conoguoriensis ex Clunia-
censibus monasterij in longè posteriora sub Ioanne tertio tempora? Ego
autem fateor quidem Vvarinum, seu Guarinum, & Emam, seu Albanam
coniugem, Matisconenses Comites, imperatore Ludouico Pio, excitasse
Cluniaci monasterium in honorem S. Petri, & Hildebaldum Matisconen-
sem episcopum excitato concessisse ecclesias Cottæ, & Ialloniaci: Saniulia-
nus enim in Antiquitatibus Matisconensibus ait se vtriusque rei legisse ta-
bulas testes. Nunquam tamen crediderim, monachos Cluniacum à Vvari-
rino vocatos, stetisse diu Cluniaci. Vt alia non ratò alij loca, ita etiam Clu-
43 niacum isti non multò post cœnobij erectionem profectò deseruere. Nulli
libri, vt aliud non afferam, nullæ tabulæ, monachos in eo fuisse comme-
morant post Vvarinum Comitem: & ædes Petro sacra, quam Vvarinus
monasterio addiderat, videtur ad clericos postea deuenisse. De qua enim
alia Guilelmus Aquitaniæ Dux loquitur in charta erectionis monasterij sui?
Trado Cluniacum, inquit, *villam, quæ sita est super fluuium, qui Grauna voca-
tur, cum cortile, & manso indominicato, & capella quæ est in honore sanctæ Dei
genitricis Mariæ, & S. Petri Apostolorum principis, cum omnibus ad ipsam villam
pertinentibus*. Si monachi cùm Guilelmus eam chartam scribebat, aut erant
Cluniaci, aut ex eo in alium locum dilapsi, sacram ædem prædiaue in ipso
habebant, cur illos ad restituendum monasterium non reuocauit? cur iis
neglectis Bernonem cum sociis Gigniacensibus accersiuit constituendo
monasterio? Sed post Arnulfi Sistaricensis episcopi tempora, nomen mo-
nachorum à Guillelmo duce constitutorum Cluniaci, adeò illustre tota Gal-
lia erat, vt celeberrima per eam omnem monasteria, & Lerinense illud an-
tiquissimum, totoque notissimum orbe Christiano, se crediderint eorum
disciplinæ. Quid magnum est quòd Ioannes tertius, qui Arnulfo successit,
44 Conoguoriense ipsis attribuit? Cùm autem huc dicendo deuenerim, locus
omnino postulat, vt vnum aliquid de Conoguoriensi monasterio addam.
Eius initia non inuenio: igitur Ioanni tertio tribuenda putabam: & cùm is
asseratur *Podium Conoguoriense de patrimonio suo* dedisse Cluniacensibus, at-
que *duas ecclesias* in illo extruxisse, ita in superioribus sum interpretatus, vt
illud cœnobio instructum ipsis concesserit. Tamen primo & quinquagesi-
mo post Arnulfum episcopum anno, Petruxensia, seu Petrosiensia quædam
prædia Conoguoriensibus monachis eâ conditione donantur, vt ipsi à Clu-
niacensibus non recedant; quod si aliquando fecerint, Cluniacensium illa
tum sint, non Conoguoriensium. Ista de iis fortasse potiùs proloquaris,
quàm de illis qui ab ipsis monasterij initiis fuerint Cluniacenses. Vtcum-
que res habeat (neque enim pro summa antiquitate omnibus chartis defe-
ctam, asseruerim ego facilè aut negauerim) accipe tabulas, quibus Petruxien-
sia, seu Petrosiensia illa prædia Conoguoriensibus monachis tribuuntur.

45 *Vnicuique homini, quamdiu viuit, de rebus quas possidet seruire Deo conuenit.
Igitur ego in dicto nomine Bonifacius, dono aliquid de rebus mei iuris Sacrosancto
& venerabili...... Cluniaco in honore beatorum apostolorum Petri & Pauli, vbi do-
minus Odilo præesse dignoscitur, pro remedio animæ meæ, & parentum meorũ. Sunt*

autem

autem ipsæ res sitæ in comitatu Sistaricensi, in villa quæ dicitur Petruxo, totum & ad integrum, quantum inibi mihi portio obuenit. Confirmans scilicet & primam donationem, quam pater meus Lambertus, & mater mea Galburgis nomine, priùs de illa hereditate fecerunt. Ea videlicet ratione, vt fratres de Cluniaco qui habitauerint in loco S. Mariæ Conacopiensis teneant & possideant. Si verò, quod absit, ipsum locum à Cluniaco aliquis separauerit, mea illa hereditas Cluniacensibus fratribus semper subiaceat sine vlla contradicente persona. Sanè si quis ergo, aut aliquis de filiis, aut parentibus meis, hanc chartam, quam libenti animo feci, contradicere voluerit, iram Dei omnipotentis, & omnium Sanctorum incurrat, si non emendauerit. Et charta ista semper stabilis permaneat cum stipulatione subnixa. Facta charta ista anno Dominicæ incarnationis 1013. *feliciter regnante Roberto rege. Sign. Bonifacij, & vxoris eius Constantiæ, qui chartam istam fieri rogauerunt, & manu propria firmauerunt. Sign. Arnulfi. Sign. Lamberti. Sign. Raimbaldi. Sign. Boso. Sign. Pano. Sign. Pontius. Sign. Ioannes. Frater Robertus scripsit. Sign. Lanterio. Ego Pontius Presbyter.*

Hactenus Petruxiensium prædiorum donatio monachis Conoguoriensibus. Ad Ioannem episcopum reuertamur. Cùm Burellanus scriba docuisset excitasse in Conoguoriensi cœnobio *duas ecclesias, vnam in honore B. Mariæ, & aliam in honore sancti Ioannis Baptistæ*, addidit hæc verba: *in qua idem episcopus sepultus esse videtur. Et alia multa ibi fecit.* Quæ fuerint ista *alia multa*, nemo afferat amissis per Caluinistarum tumultus, & latrocinia, omnibus tabulis monachorum, quas cùm illa mandaret literis, habebat Burellanus exscriptor ob oculos. Audio ignorari etiam nunc temporis conditorium Ioannis episcopi ab ipso memoratum: cetera istius monasterij etiam ignorantur. Iofredus in Nicæa parte 2. numero 48. vnum affert quod nolo prætermittere, dicit corpus S. Honorati qui monasterium Lerinense, erexit, *quod translatum fuerat ex Arelatensi vrbe ad monasterium Garagobiæ, inde ad insulam Lerinensem* delatum fuisse anno 1391. 13. cal. Februarij. 46

Antè vltrà quàm progredior, futurum operæ aliquod pretium puto, si dicam de Nitardo episcopo. Eius tempora sunt omnino incerta: nam quòd Burellanus ille scriba vult sedisse ante Petrum Sabranium, de quo dicam sequente libro num. 47. hoc falsum esse euidenter docent Bertrandi secundi literæ, quas de Petri prædecessoribus afferam eo ipso libro num. 39. Igitur quando ille veterum chartarum exscriptor de isto vnus loquitur, & toto fere libro ea retuli quæ de Sistaricensibus episcopis ipse exarauit, non videor mihi posse opportuniùs de eo dicere. *Nitardus episcopus Sistaricensis, vir humilis, & benignus, consecrauit Sistarici ecclesiam sancti Martini. Et dicitur quòd eiecit dæmonium, qui erat sub ponte fluminis Druentiæ facientem mala transeuntibus.* Hactenus Burelli scriba. Ad Vrsum Ioannis tertij successorem accedamus. 47

DE REBVS GESTIS

EPISCOPORVM SISTARICENSIVM

LIBER SECVNDVS.

1 Vrſus. RSVS Ioanni tertio ſucceſſiſſe videtur anno Chriſti nongenteſimo ſexageſimo ſexto, vt docui ſuperiore libro numero 13. fortaſſe cùm Vmbertus electioni ſuæ, quam Sammarthani tomo 1. pagina 4. memorant, noluiſſet aſſenſum præbere. Viri memoriam ſeruat charta ſequente anno à Conrado rege ſcripta. Hic ille Conradus eſt, qui Rodulpho patre natus Rodulphum genuit filium, Rex Burgundiæ, Alemanniæ (Sueuiam ſic vocabant) & Prouinciæ. Cùm ſcriba, poſtquam dixiſſet obſignare ſe chartam anno nongenteſimo ſexageſimo ſeptimo, addiderit eum annum eſſe Conradi regno ſeptimum & vigeſimum, profectò aſſeuerauit regnare principem cepiſſe anno quadrageſimo poſt nongenteſimum. Atque hoc ipſum habent apud Guichenonum in Bibliotheca Sebuſiana libro 1. cap. 57. eiuſdem regis tabulæ, quæ aſſeruntur ſcriptæ anno Chriſti nongenteſimo ſeptuageſimo ſexto, & regni Conradi trigeſimo ſexto. Vixit autem vſque ad tertium à nongenteſimo nonageſimo, vt intelligitur ex donatione Pulliani villæ Agaunenſi monaſterio, à Rodulpho ipſius filio regni primo, ſcilicet poſt mortem patris, & ſæculi nonageſimo tertio, apud Guichenonum in bibliotheca Sebuſiana libro 1. cap. 3. regnauitque annos omnino tres & quinquaginta, Conradus pro cognomento
2 verè Pacificus. Hæc neceſſariò attuli, vt intelligas huius regis maximè temporibus, Saracenos ſeu Ciſdruentianam, ſeu Transdruentianam Prouinciam fere vniuerſam latrociniis peragraſſe, & cùm ipſe in Iuranæ Burgundiæ montibus amaret totus eſſe, feciſſe deſidiâ ſuâ, vt Comites tam Prouinciæ, quàm Forcalquerij, per quos vnos illis obſiſtebat, in id potentiæ deuenerint, quâ demum Guilelmus (quod ipſum de Rothboldo Guilelmi fratre, Forcalquerienſi Comite dicendum eſt) poſt annum nongenteſimum ſeptuageſimum primum Prouinciam dominus ſub homagio, vt loquuntur, ſeu clientelari profeſſione tenuit, & Guilelmo mortuo ceteri Comites. Igitur Pontius de Foſſis ei dicebat, vt priore libro numero 29. retuli: *Domine Comes, ecce terra tradita eſt in manu tua donatione regis, ideo rogamus vt mittas terminos inter oppida, & caſtra.* Et Rothboldus Guilelmi frater anno 1201. concedens monachis Montis Maioris *villam quæ nuncupatur Pertus, quæ ſita eſt in regno Prouinciæ*, &c. addebat, *qui mihi ex præcepto Regis*, ex tabulis (quas tum vocabant præceptum) à rege ſcriptis, quod ipſum ego quidem intelligebam de reliquis vrbibus Forcalquerienſis Comitatus. Iam cùm Boſonis ante Guilelmum & Rothboldum filios Comitis potentia creſceret, Vrſus Lurio munitiſſimæ arci timens adierat regem, & ab eo chartam abſtulerat, quâ ipſius, & ceterorum Siſtaricenſis eccleſiæ bonorum poſſeſſio firmior Epiſcopo certiorque fieret. Ea ſic habet.

3 *In nomine ſanctæ & indiuiduæ Trinitatis Conradus Dei gratia rex. Si quis nos iuſtis poſtulat petitionibus, dignum & rectum eſt, vt ei impendere curemus. Quapropter*

propter nouerit omnium fidelium nostrorum industria, præsentium scilicet & futurorum, qualiter quidem venerandus episcopus nomine Vrsus, nostram regiam adiit excellentiam, ac humiliter deprecans, vt tale ei dedissemus priuilegium, quod per suam diœcesim Sistaricensis ecclesiæ in honorem sanctæ Dei genitricis Mariæ, & S. Thyrsi martyris constructæ, sub omni integritate quietè leniterque quiuisset possidere. Cuius petitionibus conquiescentes, & aures nostræ beneuolentiæ accommodantes, hoc quod precatum est indulsimus atque concessimus, hoc est castrum de Lurs, & quidquid ad prædictam ecclesiam, siue ad illa sancta loca iustè ac legaliter pertinet, vel pertinere videtur, cum ecclesiis, villis, castellis, mancipiis vtriusque sexus, omnia in omnibus cultis & incultis, vestitis & desertis, quæsitis & quærendis, & omnibus illis quæ ad eamdem ecclesiam dependere solent. Eâ verò ratione vt nullus Comitum, vel Baronum, seu aliarum personarum regni nostri illum prælibatum episcopum, siue successores suos inquietare vel calumniare præsumat. Et si aliquis, hoc nostræ firmitatis priuilegium, aliquâ temerariâ proteruitate violare præsumpserit, sciat se indignationem nostram incursurum, & ab omnibus regni nostri episcopis perpetuò esse anathematizatum, & in nouissimo die omnipotenti Deo rationem redditurum. Sanè vt hæc nostra autoritas stabilis inconcussaque nostris, futurisque temporibus permaneat, & à nemine vnquam frangatur vel violetur, manu propriâ subscripsimus, & de nostro sigillo subtus sigillari mandauimus.

Signum domini Conradi regis.

Ego Rodulfus ad vicem Becoldi episcopi, atque archicancellarij recognoui. Actum octauo idus Aprilis, anno incarnationis Domini DCCCCLXVII. *anno* XXVII. *regnante Conrado rege. Actum Arelatensi ciuitate feliciter. Amen.*

Atque ita quidem Conradus rex. Voces autem illæ, quibus asserit Vrsum petiisse *priuilegium, per quod suam diœcesim sub omni integritate quietè leniterque quiuisset possidere*; non incuidenter affirmant episcopum ecclesiæ suæ bonorum integritati, maximéque Lurio, munitissimæ arci, timuisse non à quocumque aduersario (vt Saracenos non cogites, qui totis regionibus agros populabantur) sed ab eo cui rex dominabatur. Quis verò in illa Prouinciæ vastatione poterat iniuriam ei inferre, Luriumque ab episcopi seu dominatione, seu manu & custodia auellere, quàm Comes, qui cùm ab arbitraria pro Conrado rege administratione eiusdem Prouinciæ, ad perpetuam sub eo ipso feudalemque anhelaret, magnas à publica per Saracenicum bellum re causas habebat occupandi, eiectis dominis, non Lurium vnum, sed alia passim castra, oppidaque, & per obnoxium, quem specie ab hostibus timoris, imposuisset militem, sibi habendi, seruandique? 4

Et hoc quidem sapientissimus antistes in Sistaricensis ecclesiæ vsus fecerit. Burellanus scriba tradit vnum aliud eo ipso Conrado rege in Canagobiense monasterium contulisse. *Dedit illi decimam*, inquit, *de villa Patroys, cum ecclesia S. Petri ibidem constructa, quæ ad ecclesiam suam pertinebat; & donauit ibidem territorium de villa Anse, & Abuses, & terram Casemalis, similiter cum ecclesia S. Michaëlis.* Annus donationis ignoratur: *Conrado piissimo rege facta* dicitur.

Post Vrsum Frondonus mihi quidem sedisse videtur, & post Frondonum Durandus. Hic sedere desiit anno Christi millesimo trigesimo, vt docebo postea. Cùm ergo Ioannes tertius, sedere desierit sexto & sexagesimo 5

post nongentesimum, tres episcopi, Vrsus, Frondonus, & Durandus dicantur posuisse in episcopatu annos quatuor & sexaginta. Verùm singulis suum annorum numerum tribuere non possum. Vt enim fatear quod est, antiquissimæ chartæ tradunt Vrsum sedisse anno nongentesimo sexagesimo septimo, vt modò vidimus; & Durandum millesimo trigesimo, vt statim videbimus: quo autem anno & hic & ille sedere desierint; & quis sederit singulis, qui tres & sexaginta inter vtrumque sunt anni, nulla mearum chartarum habet. Non alium lego quàm Frondonum, qui inter Vrsum, & Durandum sedisse dici queat: sed neque ad hanc diem occurrit plurimùm quærenti charta, quæ eum asserat tum sedisse. Tota igitur ista res nititur coniecturis, quæ tamen non omnino leues in maximo tabularum & scriptorum silentio censendæ sunt. Igitur Frondonus, siue Frontonus (quem inuenio Frondonem quoque, & Frontonem, appellatum esse ac Frontum; sicuti Bernonem, qui Bernus & Bernardus est; atque Niuonem, qui Niuardus) putetur eos omnes annos sedisse, qui Vrsum inter ac Durandum episcopos fluxere, ignoto illi numero. Magnam celebritatem ex eo habet, quòd Forcalquerienses canonicos inuenerit, autore Bertrando secundo Sistaricensi episcopo, aut vnos vt nonnulli volunt, aut cum Sistaricensibus, vt ego magis reor. Cur illos inuenerit, non addit Bertrandus. Si quid in re prorsus obscura coniicere licet, putabam inuenisse suadente Rothbaldo Forcalqueriensi Comite. Facile cogitatu est, postquam Forcalquerium & munitissima arce potens fuit, & S. Marij corpore venerandum, sedeque augustum principis, reliquâ Prouinciâ Vvilelmo fratri à Bosone patre, sic volente Conrado rege concessâ, voluisse vt quæ sacrarum ipsius ædium princeps erat, nihil deberet vlli Comitatus sui templorum. Non potuit episcopum in illa constituere: quod potuit, fecit vt Frondonus episcopus, cùm Sistarici constituebat canonicos, canonicos etiam Forcalquerij constitueret, atque ex his & illis vnum componeret collegium, ac iuberet vtriusque vrbis singulos Sistaricenses simul & Forcalquerienses esse, dicique. Ita episcopum sibi quadamenus habere videbatur Forcalquerij, cùm in eo ipsius collegij canonicos haberet. Suppar aliquid Frondono fecisse postea Amedeum Rossilionæum tradidi libro 3. de rebus gestis Valentinorum & Diensium episcoporum numero 4. iussit enim vt canonici Valentini essent Dienses quoque, & qui Diæ erant, haberentur etiam Valentini. *Forcalqueriensis & Sistaricensis ecclesiæ*, inquit Bernardus, *vna fuerunt ecclesia, & ab episcopo Frondono sedecim canonici in vtrâque ecclesia fuere constituti.* Quis, & quas ob causas diuiserit ambas ecclesias, & earum canonicos, dicam postea. Nunc expende tu mihi voces illas, *sedecim canonici in vtrâque ecclesia fuere* à Frodono *constituti.* Eæ de solis Forcalqueriensibus canonicis intelligi non possunt, sed etiam Sistaricenses complectuntur, omninoque affirmant nullos Sistarici, Forcalquerij nullos ante Frondonum canonicos extitisse, atque Frondonum & hos, & illos inuenisse. Si vis canonicos ante ipsum fuisse Sistarici, & hoc vnum de illis à Bertrando dici, quòd qui in eo iam erant, sedenario coërcuerit numero, certè non habes cur neges istud vtrumque de Forcalqueriensibus canonicis, atque non potes afferre qui eos constituerit primus. Sed quid fugis fateri Frondonum esse, qui Sistaricenses quoque inuenerit? Leirardus Carpentoractensis antistes anno nongentesimo octogesimo

Frondonus.

6

7

octogeſimo ſcundo canonicos ſuos inſtituit, & Teudericus Aptenſis ſuos nouem pòſt annis. Frondonus vtrique præſuli æqualis, & propinquus, quare negabitur impoſuiſſe ipſe quoque canonicos Siſtarieenſi eccleſiæ, ab eo maximè qui aſſerit in Forcalquerienſi illos conſtituiſſe, qui vnum in collegium cum Siſtaricenſibus coirent? Abs dubio cùm Frondonus epiſcopus, ad aliorum proximè epiſcoporum exemplũ canonicos excitabat Siſtarici in ſua baſilica, Rothboldus comes voluit, vt Forcalquerij etiam in eccleſia, vt ita loquar, ſua, ſiue in templo vrbis toto Comitatu, qui non Siſtaricenſes, ſed alios etiam epiſcopo ſuo inſignes populos comprehendebat, principis, canonicos eſſe iuberet: atque, vt nihil contentionis inter hos & illos de dignitate eſſet, cùm Forcalquerienſes ſede principis, epiſcopi ſede Siſtaricenſes gloriarentur, ſuaſit Frondono, vt vnum ex vtriſque collegium componeret, Forcalquerienſeſque etiam eſſe iuberet, qui Siſtaricenſi famularentur eccleſiæ, & Siſtaricenſes quoque, qui Forcalquerienſem haberent eccleſiam. Arbitrabar ergo vtrumque hoc factum eſſe ab epiſcopo ſub annum 8
millesimum. Certè Rothbaldus legitur perueniſſe ad quintum à milleſimo; atque, vt de donatione vniuerſi Comitatus Forcalquerij ab rege, nihil ad hanc diem in veteribus chartis inuenerim, cùm donabat anno milleſimo ſecundo Pertuſium Monmaiorenſibus monachis, aſſeruiſſe illud ad ſe *ex præcepto regis* pertinere, vt monui numero 2. Quas verò ſuis ſeu Siſtarici, ſeu Forcalquerij canonicis leges Frondonus dederit, non inuenio. Videtur ipſe à Siſtaricenſi ſede ad Aquenſem promotus, & ille eſſe Frondonus archiepiſcopus, qui anno milleſimo trigeſimo Siſtaricum Durando epiſcopo venit. Aribertus S. Promaſio cogitabat ſacrã ædem vngere. Putabam qui ante Durandum Siſtaricenſis antiſtes fuiſſet, eò pro antiqua conſuetudine vocatum veniſſe. An Ariberto fuerat operis etiam olim ipſe autor, cùm ſedebat Siſtarici? Vtcumque hæc habeãt, in Sanuictorino ad Maſſiliam tabulario grande volumen membraneum eſt, cuius paginâ centeſimâ quinquageſimâ habetur charta *domno Frondone epiſcopo Siſtaricenſi* obſignata ſine anno quidem & die, ſed quæ eam ſequentes tabulæ ſuum præferunt tempus, obſignatæ feruntur anno poſt milleſimum trigeſimo, vt exiſtimare poſſis illam ante trigeſimum (quo Durandus Siſtarici ſedebat) vno aliquo anno ſcriptam eſſe chartam à Frodone, ſeu Frodono, aut Frondono.

Quid hoc quoque non adiungam? An hic Frondonius eſt ille Epiſco- 9
pus, qui anno 999. interfuit donationi Mironi & Odilæ apud Ioffredum in Nicæa pag. 158. Certè Raimbaldus Odilæ filius emit epiſcopatũ Siſtaricenſẽ Petro filio, vt poſtea videbimus; igitur eſt quòd putemus & Siſtarico, & Siſtaricenſi Epiſcopo tum Frondono fuiſſe aliquid, cur Frondonus intereſſet aliquando ſeu Mironis, ſeu Odilæ rebus. Vtcumque hoc habeat illo ipſo anno trigeſimo poſt milleſimum Durandus ſedebat Epiſcopus, ſed eo ipſo aut extremam obiit diem, aut epiſcopatu ceſſit. Nam lego Petrum & eo, & trigeſimo ſecundo ſediſſe, igitur omnino poſt Durandum. Sed lego etiam Geraldum ſediſſe anno trigeſimo primo, & ambos annis quoque conſequentibus habitos pro Siſtaricenſibus epiſcopis. An ergo Geraldus, & Petrus de Epiſcopatu contendebant, & eorum quiſque dicebatur (vt fit) Epiſcopus, ſeque ipſi ambo ferebant pro epiſcopis? Ecce chartas, ex quibus annos vtriuſque antiſtitis memoratos accepi. Petrus anno milleſimo trigeſi- 10
mo

mo dat Orbazacam in Nicensi Comitatu sitam, Sanuictorinis monachis, eâ chartâ, quæ in illo grandi membraneo ipsorum volumine, quod numero 8. memorabam, exscripta est. Scilicet vir clarus gente, & opibus potens, vtpote filius Odilæ, quam Guilelmus 1. Prouinciæ Comes ex Adalaixe seu Adelaide genuerat, latè dominabatur in proximo quoque Venciensi Comitatu, vt ex modò dicendis intelligetur. Anno trigesimo primo, Geraldus interest donationi rerum nescio quarum Sanuictorinis monachis à Guilelmo Bertranno Prouinciæ Comite. Anno trigesimo secundo Petrus cum Leotgerio patre, & Odila matre, atque Raimbaldo & Rostagno fratribus, dat monasterio S. Verani *quæ sunt in Comitatu Venciensi, in territorio de castro quod cognominatur Cagna, in vineis, campis, hortis, vcclatis, terris cultis & incultis, pratis, siluis, & garriciis, arboribus pomiferis & impomiferis, montibus, vallibus, aquis, aquarumque decursibus, cum omnibus finibus earum.* Chartam donationis habes in Chronologia Lerinensi pagina 364. Fateor equidem Petrum in ea vocari episcopum, neque addi quòd Sistaricensis fuerit: sed pagina 366. in charta quâ Raimbaldus & Rostagnus Petri fratres, ignoto pòst anno dant eidem monasterio ipsum locum eius *cum ecclesiis in eo constructis,* dicitur *dominus Petrus Sistaricensis episcopus.* hoc affero vt videas falli Boucheum in historia Prouinciæ, cùm ait hunc Petrum fuisse Venciensem episcopum. Et verò Durantus electus est in episcopum Venciensem an. 1005. 7. idus Decembris ex Lerinensi chronologia pag. 363. & anno 1050. adhuc sedebat Venciæ ex pagina 366. Anno trigesimoquinto Geraldus celeberrimam scripsit chartam in hæc verba. *Ego Geraldus gratia Dei Sistaricensis Episcopus consilio & voluntate domini Guilelmi Bertranni Comitis Prouinciæ, & Comitissæ suæ vxoris, domini etiam Berengarij filij Berengarij Vicecomitis Sistaricensis, suæque mulieris Asselanæ, dono ecclesiam principis apostolorum Petri, quæ dicitur Fontelanee, omnipotenti Domino, ac S. Victori martyri. Facta hæc donatio anno millesimo trigesimoquinto.* Anno quadragesimo *Petrus Si-*

11 *staricensis episcopus,* interest vnctioni Sanuictorinæ ad Massiliam basilicæ à Benedicto Pontifice Romano, vt docet Benedictus ipse in literis de ea scriptis. Anno demum quadragesimo quarto, *Geraldus Sigistericensis episcopus* interest donationi ædis sacræ in Forcalqueriensi agro, Sanuictorinis monachis, à Bertranno Prouinciæ Comite. Res in omnem partem illustris, ignota fere omnibus est, ipsis etiam Forcalqueriensibus: placet ergo eam fusiùs edisserere. Promasius Abbas, ignotus mihi vir, magnum sanctitatis nomen quondam habuit, in modico Forcalqueriensis agri pago. Igitur anno millesimo trigesimo, vt referebam numero 8. cùm Aribertus, Lentildis Ariberti vxor, & Gerardus, Gauterius, Petrus, ac Pontius filij, monitis & suasione (vt arbitrabar) Frontonis & Durandi, Sistaricensium deinceps episcoporum, excitassent ei templum, dederunt *in sponsalitium* (vt ferunt tabulæ) *Semodiatam de vinea, & aliam terram*, & indixerunt ipsius vnctionem ad diem decimumquintum calendas Octobris. Sponsalitium vocabant, quæ

12 vulgò dicitur dos. Non multos annos sua integritas templo constitit, an ob tenuitatem dotis ab Ariberto constitutæ? instauratum est (clade scilicet acceptâ) & amplissima dote instructum à Bertranno Prouinciæ Comite. *Anno millesimo quadragesimo quarto Bertrannus Marchio siue Comes* (sunt verba tabularum à principe scriptarum) *tactus à diuino amore, & cupiens restaurare*

rare locum in Comitatu Sigisterico situm, territorio castelli quod nominatur Forcalquerium, in honore S.Promasij consecratum,&c. dat ei locum, atque ecclesiam *cum burgo* (inquit) *& terris quæ sunt meæ possessionis*. Bertrannus se dicit Guilelmi filium, Guilelmus verò, & Gaufridus eius filij se dicunt *Comites seu Marchiones* Prouinciæ. Intersunt donationi Ismido Ebredunensis Archiepiscopus, Petrus Archiepiscopus Aquensis, Stephanus Episcopus Aptensis, Franco episcopus Carpentoractensis, Petrus episcopus Vasensis, Vdolricus Tricastrensis episcopus, Geraldus episcopus Sigestericensis. Hæc Promasio sacra ædes etiamnum stat. Burgum iam desiit esse diu, per bellorum scilicet (vt fit) iniuriam. Eius vestigia putabam, quæ circum Promasij basilicam supererant non ita pridem rudera. Bertrannus sese appellat *Comitem seu Marchionem* Prouinciæ, quia præter Comitatum Prouinciæ, Alpibus, mari, Druentia, Rhodano comprehensæ, vt aduerti libro 2. Manuascæ numero 21. multa trans Druentiam, quæ à Forcalquerij Comitatu ad Isaram vsque pertinent, nomine marchionatus vocitata possidebat. Igitur de illo marchionatu ad Sanpromasianæ ædis instaurationem venerunt etiam episcopi Carpentoractensis, Vasensis, & Tricastrensis. Sed hactenus occasione à Geraldi annis acceptâ dixerim de Promasiano ad Forcalquerium 13
templo. Vides Geraldum, ex charta de restitutione illius à Bertranno Comite scripta, sedisse Sistarici anno millesimo quadragesimo quarto. Quoniam sedebat annis etiam primo, & quinto post trigesimum, atque Petrus trigesimo secundo post trigesimum, & quadragesimo, neque est cur tot Petros, & Geraldos inducamus, quot retulimus annos, profectò Petrus vnus, & vnus etiam Geraldus, videntur se pro Sistaricensi episcopo, gessisse ab anno trigesimo post millesimum, vsque ad annum saltem quadragesimum, quo Petrum Massiliæ fuisse vidimus. Quæ causæ id fecerint non lego. Certè de episcopatu fuit contentio. Sed aduerto, Geraldum in ipsa Sistaricensi diœcesi ab omnibus constitui chartis quas attuli, & extra illam Petrum, maximo argumento illum causâ superiorem fuisse, certè ad vulgus; an per simoniam, vt intelligi potest ex Bertrandi verbis episcopi, quæ afferam numero sequente? Neque miraberis Petrum, Geraldo rem episcopalem per Sistaricensem diœcesim agente, obstinasse in episcopi nomine, etiam Massiliæ coram Benedicto Romano Pontifice: Vrbanus de Miolans per annos omnino viginti accepit sibi nomen Valentini episcopi, etiam in Lateranensi Concilio, vt aduertebam libro 4. de Valentinis episcopis num. 23. 24. & 25. cùm Gaspar Turnonius sederet Valentiæ, & episcopatum quietè sapienterque regeret. Animos abs dubio faciebat gens è qua ducebat originem. Odilla mater, amita erat Guilelmi Bertrandi per illos annos Comitis Prouinciæ, per quos ipse gerebat episcopatum; Eo ipso anno quarto & qua- 14
dragesimo supra millesimum Geraldus sedere desiisse videtur. Bertrandus eo nomine secundus antistes facit vt ita sentiam. Docet episcopatum vacasse annos à Geraldi episcopatu septendecim, ac demum iis elapsis Geraldum Caprerium, ex Nicolai Pontificis Romani mandato, illum iniisse. Scilicet sexagesimus primus, quem Nicolaus vltimum in pontificatu habuit, est decimus septimus à quadragesimo quarto. Quas autem ob causas Sistaricum sine antistite fuerit adeò longum tempus, tradit ille ipse Bertrandus. Episcopatum vendiderat Raimbaldo aut Geraldo episcopus, aut Geraldo

Q mortuo

mortuo canonicorum collegium; id enim obscurum est. Ergone episcopatum vendiderat? omnino. Miraris? vxorem etiam publicè Geraldus duxerat, domique habebat, & ante Geraldum alius fortasse quis. Quid verò episcopatum non vendiderit quem forsitan emerat? *Episcopi Simoniaci erant viua voce*, inquit Bertrandus de Sistaricensibus episcopis, *vxorati publicè.*
15 Neque hæc scelera vni suscipiebant. Audi Victorem secundum Pontificem Romanum. Is euehens Viminianum in Ebredunensem episcopum anno octauo supra millesimum quinquagesimum sic loquitur. *Animaduertentes Ebredunensem ecclesiam primò quidem incursione & peruasione Saracenorum, secundò receptione & possessione transfugarum, & indisciplinatorum, deinde longâ oppressione pastorum suorum, immo mercenariorum, &, quod peius est, Simoniacâ hæresi & occisione debacchantium prostratam*, &c. Quid ceteros per Prouinciam & alias regiones episcopos afferam? etiam in Normannia Sacerdotes ac summi Pontifices liberè coniugati, vt laici, erant autore Gilberto Crispino in vita S. Heruilni: verùm pudet fœdissimorum scelerum autores sigillatim, & veluti per capita censere. Etiam in Italia *vix aliquanti inueniebantur*, vt loquitur Victor 3. libro 3. dialogorum, *qui non Simoniacæ pestis contagione fœdati, mundi coram Deo præcepta Dominica obseruantes, existerent*, &c. *Nonnulli etiam Episcoporum, verecundiâ omni contemptâ, cum vxoribus domo simul in*
16 *vna habitabant.* Si petas quis fuerit qui Sistaricensem episcopatum emit Raimbaldus, sic habeto. Raimbaldus; seu Raimbaudus, aut Ragobaldus, (omnibus istis nominibus appellatum inuenio) à Burellano scriba dicitur *miles valde diues, & potens*, frater Mironis Vicecomitis, sub. Sistaricensis; nam cuius alterius vrbis quàm Sistarici, vicecomitem sine omni additamento vocauerit, agens de Sistarici turbis? Frater autem Mironis ex matre tãtùm fuit, patre scilicet Mirone nati, cùm Raimbaldus Leorgerium seu Leodegarium patrem habuerit. Odila quippe vtriusque mater primùm Mironi nupsit, & post Mironis matrem Leodegario. Ante Mironem inuenio Berengarium Sistaricensem Vicecomitem natum Berengario patre: sed quis, & quibus parentibus genitus fuerit hic Berengarius, non inuenio; neque etiam lego quo factum sit iure vt post Berengarium eius filium Miro Raimbaldi frater, fuerit Sistarici Vicecomes. Vtcumque hoc factum fuerit, Raimbaldus seu Ragobaldus, alterum etiam fratrem habuit, nomine Rostagnum, ex Sanpontiani ad Niciam monasterij tabulis, vt statim referam. Viuebat anno etiam millesimo sexagesimo secundo, vt intelligitur ex chronologia Lerinensi pagina 367. vbi cùm probasset anno 1150. donationem monasterij S. Verani à Pontio Abbate Lerinensi monasterio. Legitur illud etiam ipse anno 1162. nescio quas ob causas donasse. Cetera Rogobaldi me latent. Emit ille anno 1144. *Episcopatum Sistaricensem filio suo paruulo, qui postea fa-*
17 *ctus fuit episcopus Vasionensis*, inquit Bertrandus episcopus. Is patre melior, anno millesimo quinquagesimo nono largitus est abbatiam SS. Victoris & Petri Sanuictorinis ad Massiliam monachis, *sitam in loco qui nominari solet Grasello*, vt ferunt Sanuictorinæ chartæ: & anno 1073. *castrum quod nominant Drappo* Raimundo Niciensi episcopo, vt refert Iofredus ex donationis tabulis in Nicæa parte 2. numero 20. subscripserunt Leodegarius, Rostagnus, Bertrannus fratres. Atque anno 1078. plures ecclesias cum suis villis monasterio S. Pontij ad Nicæam, vt idem Iofredus recitat ibidem numero

mer 22. cum Leodegario ac Rostagno fratribus, & Raimbaldo ac Leodegario & Rostagno filiis Rostagni patrui. Petrum tertiū ego vocaui, cùm disputabam de Vasionensibus episcopis libro 2. numero 5. & 6. Miro etiam Ragobaldi frater anno millesimo quinquagesimo nono, iisdem Sanuictorinis tradidit villam nomine Contenes *in Prouincia Cimeliensi*, seu Niciensi, vtroque enim nomine episcopus eius post annos etiam centum appellatus est à Romano Pontifice.

Quanto autem Sistaricensis ecclesiæ damno Raimbaldus Episcopatum emerit Petro paruulo filio, accipe à Bertrando Episcopo. *Geraldus Caprerius in charta sua*, inquit, *satis simplicitus verbis narrat, quomodo ante ipsum ita fuit destructus, culpa laicorum, & Episcoporum Sistaricensium, Episcopatus, quòd nec etiam vna gallina remansit. Et fecit hoc maximè quidam nobilis homo, Ragobaldus nomine: fecerunt hoc impij Marchiones antè, quorum nomina dicit deleta esse de libro vitæ.* Burellanus scriba rem ex aliis veteribus chartis explicatiùs tradit. *Miles Raimbaudus cum militibus suis, & cum Comitissa Adalaixi Forcalqueriensi, inuasit omnem honorem Episcopalem. Raimbaudus vendidit, milites emerunt, & sic destruxerunt episcopatum, ita vt vix Episcopus in eo posset requiescere vel vna nocte.* Adalaix, quam memorat, est Adelais comitissa Diensis, vxor Guilelmi Forcalqueriensis Comitis, & mater Bertrandi post patrem Comitis quoque Forcalquerij. Qui fuerint illi *impij Marchiones*, non ita facile dictu est. Putabit fortasse aliquis fuisse Bertrandum, Gaufridum, & Guilelmum Adelaidis filios, qui vt Comites, sic etiam Marchiones vulgò vocitabantur. Ego magis arbitrabar fuisse Sistarici dominos, lego quippe eos *multa mala, & facinora contra ecclesiam Sistaricensem* fecisse: de Adelaidis verò filiis nihil tale inuenio. Quia Sistaricenses domini aliquando suis de sceleribus doluerunt, & Geraldo Caprerio postea Episcopo fecerunt satis, rem fusiùs exponam, cùm de hoc antistite, & Episcopatus instauratione dicendi locus erit. Nunc addò fratres fuisse tres, Petrum, Rostagnum, & Pontium. Neque opponas Sistarici dominos, vt Vicecomites fuerint, non tamen dictos esse Marchiones: hos autem, non illos Episcopatum perdidisse. Enimvero si vocem spectas, Marchio est marchæ (seu Germana, seu Franca, Gallicaue, vox limitem significat) præfectus. Limitaneum seu ducem, seu Comitem dicebant Romani. Quia verò tum inuenta est vox, cùm Comes duce minor regebat imperij limitem, Marchio appellatus est, quem limitis Comitem Romani dicebant. 4. *Carolus* enim *Magnus*, vt loquitur Sigonius libro 2. de regno Italiæ, *regni limites, atque oppida Comitibus administranda commisit. Limites marchas vocabant: marcharum Comites, ac Marchiones dicti.* Cum Sigonio sentit Pancirolus ad caput 139. Notitiæ Orientis imperij. *Germani principes*, inquit, *oppidorum qua in feudum concedebant, Comites dixerunt; in limitibus verò constitutos, Marchiones. Hæc vox eorum lingua limitum præfectos significat, March enim ipsi limitem vocant.* Vt verò aliarum quarumdam vocum, ita etiam huius significationem tempus mutauit, & Marchio neque limimiti præfectus, & alius à Comite demum habitus est; atque illo nunc superior, nunc inferior. Nam vt cetera taceam, & non discedam à Prouincia nostra, nemo est Forcalqueriensium Comitum, qui Prouinciæ

18 (margin, beside "Quanto autem…"); 19 (beside "…non ita facile"); 20 (beside "Neque opponas…"); 21 (beside "Vt verò aliarum…")

Q 2 Comite

Comite inferior, vtpote eius principio frater ætate minor, tum consanguineus gradu inferior, ac demum aliquando cliens, se Prouinciæ marchionem non dixerit: Hugo autem Arausicanorum primogenitus dominorum, vt se Rogone fratre Comite superiorem significaret, marchionem appellabat, quemadmodum legere est in tabulis, quibus Landonis episcopi continetur electio. Existimabam ergo Sistarici dominos, qui se non Comites, quamuis Sistaricum fuisset olim Comitatus caput, sed Vicecomites, quia sub Forcalquerij Comite supremo principe dominabantur vrbi, dicebant, accepisse aliquando Marchionis nomen; & Petrum Rostagnum, ac Pontium fratres, illos esse, quos Bertrandus secundus vocauit impios marchiones. Sed ista hactenus: accedamus ad ea quæ cladem episcopatus consecuta sunt, & videamus quis eum restituerit.

22 *Geraldus. 2. Caprerius.* Geraldus Caprerius Olcij Delphinatum (quos nunc dicimus) ortus, canonicorum Ordinem inuenerat, & omni virtutum genere in maximæ sanctitatis nomen illis temporibus inclarescebat: igitur ad id operis peragendum electus est. Suorum Præpositus sociorum venerat Auenionem ad Concilium, cum episcopis, & abbatibus, & Patres eius sanctitate morum adducti sunt ad episcopatum renitenti committendum, qui præsulum simoniâ, matrimonioque pollutus, antistitem postulabat omni virtute præstantem. *Electus est Gerardus Caprerius*, inquit Bertrandus episcopus, *apud vrbem Auenionensem in Concilio magno, quod ibi celebrauit cum omnibus episcopis totius Prouinciæ Hugo Cluniacensis abbas, fungens legatione domini Nicolai secundi, ad quem à prædicto Legato missus iam dictus Geraldus, in episcopum fuit consecratus.* Cur ad Nicolaum Pontificem Romanum ab Hugone Legato Geraldus missus fuerit, chartæ omnes meæ tacent: sed ita fere tum fiebat. Viminianus paucis antè annis ad Victorem iuerat vngendus in Ebredunensem Archiepiscopum: Hugo quoque Lugdunensis camerarius ad Gregorium septimum, vngendus & ipse in Diensem antistitem. Sed audi Hugonem Clauiniacensem in Chronico Virdunensi. *Hugo Diensis episcopus celebrauit & septimum apud Auenionem Concilium, in quo depositus est Achardus Arelatensis inuasor, & electi sunt Gibilinus in Arelatensem Archiepiscopum, Lantelmus in Ebredunensem æquè Archiepiscopum, Hugo in Gratianopolitanum Episcopum, Desiderius in Cauallicensem, quos post expressionem Concilij secum duxit Romam; & consecrati sunt à Pontifice.* Nicolaus de Geraldo quem in episco-

23 pum vnxerat, multis ad Sistaricenses scripsit. Et alia, & quæ sequuntur habent eius literæ. *De reditu verò ecclesiæ, vel oblatione fidelium, quatuor faciat portiones: quarũ vnam sibi retineat, alteram clericis officiorum pro sua sedulitate distribuat, tertiam verò pauperibus & peregrinis, quartam verò ecclesiarum fabricis nouerit obseruandam.* Hæc attuli, vt videas clericis, non omnibus, sed iis tantùm qui *officiorum* dicebantur, iubere Nicolaum vt Geraldus, pro ceterorum scilicet toto Christiano orbe episcoporum more, prouideat. Officiorum verò clerici dicebantur, & canonici & ceteri qui ministrabant ecclesiæ. Nicolai literas proculdubio abiecerunt Sistaricenses, pergit quippe Bertrandus: Geraldum *Roma redeuntem, vt ipsemet narrat, Sistaricenses non permiserunt transire per ciuitatem suam.* Cur non permiserunt? Si quid coniectura licet assequi, Petrus, Rostagnus, & Pontius fratres, domini Sistaricenses, Episcopum vrbe accipere noluerunt, cuius & alia, & decimas per importunum

portunum facinus sibi acceperant, habebantque. Sed canonicorum etiam scelere exclusum vrbe fuisse, ego quidem non dubitabam. Certè non Raimbaldo episcopatum & occupanti, & per plures annos vastanti intercesserant; non tergeminis fratribus Sistarici dominis, & alias episcopi res, & decimas inuadentibus; non denique Simoniacorum & vxoratorum præsulum importunis ac furentibus ausis.

Caprerius Sistarico exclusus, Forcalquerium iuit, & à ciuibus *cum magno* 24
gaudio receptus est, quemadmodum Bertrandus episcopus subiungit. Forcalqueriensium pietas duritiem Sistaricensium infregit. Igitur neque multo pòst tempore Caprerium admiserunt vrbe. Sed is *non inuênit proprium hospitium, vbi posset caput suum declinare*, sicuti habent episcopales in libro quem vocant viridem chartæ. *Conturbatus verò & contristatus valde, inuênit ibi tres fratres qui dominabantur & possidebant ciuitatem, quorum nomina sunt hæc, Petrus de Sistarico, Rostagnus de Sistarico, Pontius de Sistarico, quibus cùm ostendisset necessitatem & inopiam suam, ac destructionem ecclesiæ S. Mariæ, & aliarum ecclesiarum, quarum reditus ipsi possidebant, & contra ius diuinum detinebant, recognouerunt hi tres dicti fratres esse culpabiles, se reddentes coram Deo, & ipsi veniam postulando de peccatis suis, & parentum suorum, fecerunt placitum cum episcopo Gerardo in hunc modum. Noscant præsentes, & posteri legentes vel audientes hoc scriptum, quòd nos Petrus, Rostagnus, Pontius, fratres, & domini Sistarici, recognoscentes mala & facinora, quæ fecimus contra Deum & Ecclesiam matrem nostram sedis Sistaricensis, quæ in honore B. Mariæ virginis constructa est, atque S. Thyrsi martyris, & contra episcopum, & canonicos ipsius ecclesiæ, in recompensatione malorum quæ fecimus, recipimus terram nostram & honorem quem habemus, vel habere debemus per manum Geraldi episcopi, & Ecclesiæ: & iuramus illi vitam, & membra sua, & castellum quod habemus in Sextirone. Idem* 25
autem Episcopus reddidit eis vicem de sacramento, quòd non tollet eis castellum, neque homo, neque femina per suum consilium, vel per suum consentimentum. Sic Deus illi adiuuet, & sancti sui. Ipsi verò reddiderunt & donauerunt decimas, quas possidebant ipsi, & alij pro illis, iurauerùntque ecclesiæ, & canonicis eiusdem ecclesiæ, qui communia tenere voluerint, quòd ipsi defendent iura Episcopi & ecclesiæ, & terram illorum. Sic Deus illis adiuuet, & sancta eius euangelia. Hoc idem iurauit episcopus tenere, & attendere ipsis, & filiis suis. Et si episcopus, Comes, aut Vicecomes, vel aliqua persona, ista omnia supradicta frangere voluerit, fiat ira Dei supra eum & sit, vsque dum resipiscat, & ad emendationem veniat. Amen. Huc vsque episcopales chartæ. Ex illis videor mihi colligere, quod in 26
superioribus monui num. 19. 20. & 21. tergeminos fratres, dominos Sistarici non autem filios Adelaidis Comitissæ Forcalquerij, illos esse impios Marchiones, qui res episcopi autore ipso Caprerio perdiderunt. Fatentur se decimas sibi accepisse, fatentur *mala & facinora* fecisse *contra ecclesiam & Episcopum*. Quid tale de filiis Adelaidis legimus? Numquid etiam longè grauiora Forcalquerij, quæ principis sedes erat, suscepissent, vbi tamen nihil aduersus Episcopum & ecclesiam ausi sunt? *Cum magno* potiùs *gaudio* susceptum Forcalquerij vidimus Episcopum, cùm non admitteretur Sistarici. Vtvt hoc habeat, Rostagnus (placet id de Sistaricensium dominorum posteris adiungere) Petri & Pontij frater videtur ille esse *Rostagnus de Sestarone*, qui testis subscripsit Bertranni Prouinciæ Comitis donationi nescio

cui Sanuictorinis monachis, pro damnis quæ eorum monasterio intulerat: & Guilelmus de Sistarico Venciensis, post tergeminos fratres istos annis centum, episcopus, & abiecto Episcopatu monachus S. Victoris,
27 ex ipsorum genere ortus. Sed quid in rebus omnino ambiguis hæream? certè istos fratres arbitrabar filios non fuisse Raimbaldi, malorum fere omnium & Episcopatus damnorum autoris, in cuius scilicet filiis, vt plures memorentur, nullum lego Pontium: sed fuisse Vicecomites, aut etiam Comites Sistarici non negabit, qui ad illas ipsorum voces attenderit, *si Episcopus, Comes, aut Vicecomes supradicta frangere voluerit.* Dominum non memorant, qui Episcopum non tacent. Cur eum non etiam proloquuntur, si dominus Sistarici, non erat Comes eius aut Vicecomes? Vide autem quid afferant: *recepimus terram nostram per manum Geraldi Episcopi.* Clientum voces sunt istæ: sequitur ergo, *iuramus illi vitam, & membra sua.* Relegantur veteres homagiorum formulæ, relegantur ipsa homagia, quæ prisci scriptores referunt patrono à clientibus præstita: certè hæc omnino eadem verba in ipsis sunt. *Te nec capiam, nec capi faciam: nec membra tibi auferam, nec auferre faciam:* aiebat Isoardus Petro Diensi Episcopo anno septimo & sexagesimo supra millesimum centesimum,
28 vt docui libro 2. de Diensibus Episcopis num. 39. Igitur illata episcopatui damna rependunt homagio terræ suæ, & in Sextirone castelli. Sextiro Sistaricum est: Sestaronem quoque & Sestaricum dixisse vidimus numero 26. Nomine autem *terra sua* tergemini fratres isti intelligunt & eumdem Sextironem, & reliqua omnia bona sua, sicuti per *terram episcopi, & Ecclesiæ*, Lurium atque cetera Episcopi ac ecclesiæ Sistaricensis bona. Scilicet illis temporibus sæpenumero dabantur ecclesiæ & Episcopo castra, pagique à nobilibus viris, quæ ipsis ab ecclesia & episcopo restituerentur seruato homagio, vt & libro 2. citato, & aliis locis non semel annotaui. Sed quò euaserint hæc in Sextironem seu Sistaricum, & eius castellum seu arcem iura episcopi, non possum dicere. Profectò non aliud ab isto occurrit ad hanc diem homagium à Sistarici dominis episcopo præstitum.

29 Sistarici compositis rebus, non pauca beneficia Caprerius in Forcalquerienses canonicos de se optimè meritos contulit. Bertrandus episcopus ea sequentibus verbis proponit. *Seruitij, & beneficij Forcalqueriensis Ecclesiæ non immemor,, tertiam partem Synodi, & tertiam partem suæ quartæ partis mortalagij, in omnibus Ecclesiis per inferiorem partem à Malasogassa constitutis S. Mario donauit. Idem episcopus donauit quasdam Ecclesias suas proprias monachis S. Andreæ; pro ecclesia S. Mariæ, & S. Sepulcri, quæ sunt in castro Forcalquerij, & donauit eas Ecclesiæ S. Marij. Inter alias autem Ecclesias quas monachis donauit, donauit Ecclesiam de Manna: sed retinuit in ea Ecclesia S. Marij quartas matrimonij: & canonici S. Marij recesserunt à lite, quam faciebant monachis S. Andreæ de Ecclesia S. Mariæ de Salagone. Idem Episcopus donauit Forcalqueriensi ecclesiæ ecclesiam S. Martini de Manuasca, cum omnibus ecclesiis quæ in eâdem valde erant, vel fieri poterant, quæ ecclesiæ S. Martini liberæ sunt ab omni exactione episcopali, sicut ipsa ecclesia S. Marij, excepta solâ quartâ parte mortalagij, quam habet episcopus in ecclesia S. Ioannis, cùm hoc non habeat in maiori ecclesia.*
30 Sed ante ista omnia Bertrandus docet vnum aliquid fecisse, quod

quod prætermittere nec possim, nec debeam. *Bonæ memoriæ Geraldus* (inquit) *qui cognominatus est Caprerius,* Forcalqueriensem ecclesiam à Sistaricensi *diuisit, diuidens etiam nomina dignitatum inter eas.* Post aliqua pergit: *Hic, vt dictum est, canonicos Sistaricenses & Forcalquerienses separauit nominatim, & expressim dignitates inter eos diuidens, & Præpositos in vtraque ecclesia constituens.* Ex istis verbis non ineuidenter intelligitur iussisse Caprerius, vt Forcalqueriensis ecclesia esset cathedralis, seu concathedralis, cum Sistaricensi, quod Bertrandus postea his verbis clariùs exponit. *Vtraque ecclesia est cathedralis, & pro sede episcopali habita ab antecessoribus meis.* Iam diuidere 31
Forcalqueriensem ecclesiam à Sistaricensi, non aliud est, quàm, quæ duæ ecclesiæ in vnam agente Frondono antistite coierant, eas alteram ab altera secernere, & facere, vt qui seu canonici seu clerici Sistaricenses ac Forcalquerienses in vnum collegium conuenerunt, diuidantur in duo, singulique suis legibus ac iuribus, non aliter quàm locis, ab inuicem seiungantur. Qui ergo Caprerius eas diuisit ecclesias, asseritur diuisisse etiam nomina dignitatum inter ipsas, non quòd dignitatum, quæ in vno ex duobus canonicorum collegiò vigebant, alteram partem Sistarici, Forcalquerij alteram esse iusserit, sed quòd suas Sistaricensibus canonicis, suas Forcalqueriensibus dignitates addiderit. Igitur Bertrandus cùm dixisset Caprerium *dignitates inter eos diuisisse,* hoc exposuit subiungens, *& Præpositos* (adde, atque alias dignitates) *in vtrâque ecclesia* constituisse. Verùm hæc facilia sunt: illud quibus- 32
dam videtur difficile, quod additur, vtramque ecclesiam esse cathedralem, &, vt cum vulgo loquar, cùm Sistaricensis sit cathedralis, concathedralem esse quæ Forcalquerij est. Aiunt insolens ac inauditum videri, neque facile cogitatu, quòd concathedralis hæc dicitur: neque verò archidiaconum Forcalquerij esse, quo cathedralis ecclesia carere non potest. Hìc nolo ego fusiùs de re tota disputare; neque locus id postulat. Hoc vnum assero neque vniuersis cathedralibus suum quondam fuisse archidiaconum, & Forcalquerij suum, qui nescio quo casu exciderit fuisse. Certè chartam Bertrandi secundi, sæpenumero in superioribus à me commemoratam, obsignarunt e Forcalqueriensibus *Grossus Præpositus, Albertus Sacrista, Guilelmus Archidiaconus, Hugo Præcentor;* Henricus autem Cardinalis Ostiensis, canonici iuris ille scientiâ toto Christiano orbe notissimus, cùm e Sistaricensi Episcopo in Ebredunensem Archiepiscopum euasisset, erexit anno sexto (septimum nunc dicimus) & quinquagesimo post millesimum ducentesimum die sexta & vigesima Februarij, Ebredunensem archidiaconatum, quo ad illam Ebredunensis, non cathedralis, sed metropolitana caruerat ecclesia, & Hugo Beroardi ab 1218. ad 1232. Archiepiscopus Arelatensis, suppresso decanatu ædis metropolitanæ, anno mihi ignoto instituit archidiaconatum in ea, quo anterioribus sæculis caruerat, atque Ioannes 22. anno 1316. in Auenionensi S. Mariæ ecclesia cathedrali, quæ nullum ad illam diem ar- 33
chidiaconatum habuerat, erexit duos. Addo esse quòd miremur venisse eruditis viris in mentem, non fuisse hactenus concathedrales extra Forcalquerium ecclesias. Adurensis episcopus concathedralem iam olim habuit, & nunc etiam habet in Manerio S. Quiteriæ. Matthæus Paris autem ita scripsit anno millesimo centesimo trigesimo tertio: *Cestrensis episcopus habet tres sedes, Cestrensem, Lichilfeldensem, Conuentrensem.* Ecce iam olim duas

in

in Anglia concathedrales ecclesias, non vnam. Hoc etiam placet addere: Raynerus in disceptatione de antiquitate Benedictinorũ in Anglia tract. 1. sect. 1. §. 17. recitat sequentia ex Goduuino ad annum 1224. Alexandro Sauensby Episcopo Conuentrensi *lis in curia Romana diu agitata, inter monachos Conuentrienses, & Canonicos Lichefeldenses de iure eligendi Episcopum sic terminata est, vt alternis vicibus eligerent, sed ita vt vtrobique tam apud Lichefeldenses, quàm apud suos, Prior Couentrensis suffragium ferret, idque omnium primum.* Sed ista satis. Ad Geraldum Caprerium reuertamur.

34 Quot annos sederit nullis lego in tabulis. Sedebat millesimo sexagemo quinto, ex literis, quibus Cunibertus Taurinensis Episcopus & alia, & à Sabaudiæ Comite concessa confirmat Nantelino ipsius in Olciensis monasterij fundatione socio, & in monasterij Præpositura successori, quod monasterium (vt hoc addam) anno 1083. Adalgida Comes Susæ & filia Magnifredi ac Bertæ, & Agnes vxor Petri filij Adalgidæ dant & alia & nonnullas Ecclesias *Canonicæ S. Laurentij de Martyrio, constructæ in loco vbi dicitur, Vltiũ,* ex Guichenono in probationibus historiæ Sabaudiæ pag. 26. Geraldus Sistarici sedebat etiam anno eiusdem sæculi quinto & septuagesimo ex literis Gregorij septimi, quæ sic habent. *Gregorius Episcopus seruus seruorum Dei Giraldo Sistaricensi Episcopo salutem, & Apostolicam benedictionem si obedieris. Michael Presbyter Ecclesiæ Crociensis conquestus est nobis te præfatam ecclesiam, quam ipse iuris S. Petri esse non dubitas, inuasisse, bona eius diripuisse, Presbyteros & clericos cepisse, ac vi contra fas & iura iurare compulisse. Cùm verò Ananiam & Saphiram propter propria bona, quæ B. Petro promiserant, & non dederunt, mortem incurrisse non ignores, quo instinctu nisi diabolico tantam inuasionem præsumpsisti, tantam contumeliam intulisti, tantum sacrilegium in Apostolorum principem perpetrasti? Quapropter Apostolicâ tibi autoritate præcipimus, vt perspectis his apicibus, absque omni occasione vel dilatione, prædictam nostram Crociensem ecclesiam expediens, liberam reddas, Presbyteros & clericos absolutos, & omnia quæ inde tulisti sibi restituas, & cum pace & quiete ibi Deo seruire sub B. Petri ditione in tuitione nostra permittas. Si autem te aliquam iustitiam in præmissa ecclesia habere existimas, ad nos citò cum prælibatis Canonicis nostris venias, vt iustitiam in præsentia nostra recipias. Si autem hoc non feceris, te Apostolica autoritate excommunicandum noueris. Datum Romæ duodecimo calendas Aprilis indictione duodecima*, idest anno Christi millesimo septuagesimo quinto die vigesima prima Martij. Ex istis Gregorij literis vides Geral-

35 dum Caprerium voluisse, vt Canonici Crocienses ipsi subiicerentur, quos Romanus Pontifex ab Sistaricensis Episcopi potestate exemerat. Sed ego quidem arbitror virum vitæ integerrimum, ignorasse ab Episcopi sui iure exemptos fuisse. Reliqua Caprerij ad me non peruenerunt. Omnem de illo disputationem placet concludere verbis Bertrandi secundi. *Tandem* Geraldus Caprerius *dedit seipsum, & corpus suum Deo, & B. Mariæ sedis, & S. Mario confessori, & B. Thyrso martyri,* id. Forcalqueriensi ecclesiæ, & in ea conditorium sibi esse voluit. Quam Bertrandus vocat B. Mariam *sedis*, est basilica quæ nunc S. Marij dicitur. Inuenio appellatam quoque B. Mariam de mercato. An *sedis* acceperat nomen, antè in arce quàm templum B. Mario sacrum Canonicos haberet, vt ab Episcopi sede princeps Forcalqueriensium Ecclesiarum vocata fuerit?

Geraldo

Geraldo Caprerio mortuo sederunt ordine Carolus, Bertrandus, Geraldus, Raibaldus, Petrus, autore Bertrando secundo post Petrum antistite. 36
Sic loquitur: *Geraldus Caprerius sancto Mario donauit, Carolo, Bertrando, Geraldo, Raibaldo, Petro, quinque scilicet episcopis, qui postea ad nostra vsque tempora fuerunt, laudantibus.* Igitur Burellanum scribam hîc etiam defecit temporum, & rerum quoque ab episcopis gestarum cognitio. Nam longè alia scripsit. *Pòst Geraldum Caprerium*, sunt ejus verba, *Carolus episcopus ecclesiam Sistaricensem rexit. Post Petrus episcopus antiquus. Post ipsum Frodo episcopus. Post hunc Bertrandus episcopus. Post istum domnus Nitardus. Post hunc Geraldus secundus episcopus. Post ipsum dominus Raimbaudus episcopus. Post hunc venerabilis episcopus Petrus de Sabrano. Post istum sanctissimus præsul Bertrandus.* Puto Petrum antiquum malè à Sabranio distingui: hic enim episcoporum primus, quod sciam, tulit nomen Petri. Frodo autem est Frodonus seu Frondonus, quem ante Durandum & post Vrsum sedisse dixi in superioribus: certè ante Geraldum Caprerium sedit, qui Sistaricenses & Forcalquerienses canonicos in vnum collegium compegerat, à Caprerio diuisum in duo posterioribus temporibus. De Nitardo suus fuit in superioribus dicendi locus, scilicet libro 1. numero vltimo. Etsi autem Burellanus exscriptor vera diceret, vides tamen falsum esse, quòd Bernardus ille Sistariensis episcopus, qui à Guichenono in historia Sabaudiæ pagina 222. memoratur, fuerit Sistaricensis antistes. Non enim Bernardus, sed alius quis anno 1118. Sistarici sedebat.

Ceterum de Carolo Caprerij successore magnum est in meis omnibus 37
chartis silentium. Carolus de Venasque facit genere Grimaldum, in ar- *Carolus*
bore genealogica & historica Grimaldæ gentis anno millesimo centesimo quarto. Illud de gente nullo asserit autore. Istud de tempore intelligis ex eo falsum esse, quòd Petrus Aquensis archiepiscopus anno millesimo centesimo secundo laudat donationem Bertrandi post Carolum episcopi canonicis sancti Marij Forcalqueriensibus. Quibus verò, & quot annis *Bertrãdus 1.*
Bertrandus episcopatum gesserit, etiam non inuenio. Profectò qui post eum Geraldus tertius fuit, sedebat millesimo centesimo decimo. Igitur vt Caprerius quinto post millesimum septuagesimum extremam diem obierit, & Geraldus tertius illo millesimo centesimo decimo episcopatum adierit, Carolus, & Bertrandus, inter vtrumque antistites non sederunt supra quinque & triginta annos, atque Carolus ante centesimum secundum Bertrando locum fecit.

Adelais Forcalquerij Comes, quæ ex Hermengardo conjuge Guilel- 38
mum peperit Bertrandi, & Guigonis patrem, concedit anno millesimo cen- *Geraldus 3.*
tesimo decimo mediam partem Lurij Geraldo tertio antistiti. Hic satis mirari non possum, vnde factum sit vt episcopus eam partem amiserit, qui totum possidebat olim Lurium, ex donatione principum, Caroli magni quidem imperatoris, vt docui libro 1. num. 27. Caroli autem Prouinciæ regis, vt addidi hoc libro num. 3. Perpendenti tamen accuratiùs mihi funestos episcopatui illos annos, quibus Adelais commitissa, Raimbaldus, & tergemini fratres domini Sistarici omnem susque deque verterunt, subit animum cogitare, cùm Raimbaldus, & Sistaricensium domini illa facinora ederent impotentes, quæ in superioribus retuli, Adelaidem per

in Anglia concathedrales ecclesias, non vnam. Hoc etiam placet addere: Raynerus in disceptatione de antiquitate Benedictinorū in Anglia tract.1. sect.1.§.17.recitat sequentia ex Goduuino ad annum 1224. Alexandro Sauensby Episcopo Conuentrensi *lis in curia Romana diu agitata, inter monachos Conuentrienses, & Canonicos Lichefeldenses de iure eligendi Episcopum sic terminata est, vt alternis vicibus eligerent, sed ita vt vtrobique tam apud Lichefeldenses, quàm apud suos, Prior Couentrensis suffragium ferret, idque omnium primum.* Sed ista satis. Ad Geraldum Caprerium reuertamur.

34 Quot annos sederit nullis lego in tabulis. Sedebat millesimo sexagemo quinto, ex literis, quibus Cunibertus Taurinensis Episcopus & alia, & à Sabaudiæ Comite concessa confirmat Nantelino ipsius in Olciensis monasterij fundatione socio,& in monasterij Præpositura successori, quod monasterium (vt hoc addam) anno 1083. Adalgida Comes Susæ & filia Magnifredi ac Bertæ,& Agnes vxor Petri filij Adalgidæ dant & alia & nonnullas Ecclesias *Canonicæ S.Laurentij de Martyrio,constructæ in loco vbi dicitur,Vltiū,*ex Guichenono in probationibus historiæ Sabaudiæ pag.26. Geraldus Sistarici sedebat etiam anno eiusdem sæculi quinto & septuagesimo ex literis Gregorij septimi, quæ sic habent. *Gregorius Episcopus seruus seruorum Dei Giraldo Sistaricensi Episcopo salutem, & Apostolicam benedictionem si obedieris. Michael Presbyter Ecclesiæ Crociensis conquestus est nobis te præfatam ecclesiam, quam ipse iuris S. Petri esse non dubitas, inuasisse, bona eius diripuisse, Presbyteros & clericos cepisse, ac vi contra fas & iura iurare compulisse. Cùm verò Ananiam & Saphiram propter propria bona, quæ B. Petro promiserant, & non dederunt, mortem incurrisse non ignores, quo instinctu nisi diabolico tantam inuasionem præsumpsisti, tantam contumeliam intulisti, tantum sacrilegium in Apostolorum principem perpetrasti? Quapropter Apostolicâ tibi autoritate præcipimus, vt perspectis his apicibus, absque omni occasione vel dilatione, prædictam nostram Crociensem ecclesiam expediens, liberam reddas, Presbyteros & clericos absolutos, & omnia quæ inde tulisti sibi restituas, & cum pace & quiete ibi Deo seruire sub B. Petri ditione in tuitione nostra permittas. Si autem te aliquam iustitiam in præmissa ecclesia habere existimas, ad nos citò cum prælibatis Canonicis nostris venias, vt iustitiam in præsentia nostra recipias. Si autem hoc non feceris, te Apostolica autoritate excommunicandum noueris. Datum Romæ duodecimo calendas Aprilis indictione duodecima*, idest anno Christi millesimo septuagesimo quinto die vigesima prima Martij. Ex istis Gregorij literis vides Geral-
35 dum Caprerium voluisse, vt Canonici Crocienses ipsi subiicerentur, quos Romanus Pontifex ab Sistaricensis Episcopi potestate exemerat. Sed ego quidem arbitror virum vitæ integerrimum, ignorasse ab Episcopi sui iure exemptos fuisse. Reliqua Caprerij ad me non peruenerunt. Omnem de illo disputationem placet concludere verbis Bertrandi secundi. *Tandem* Geraldus Caprerius *dedit seipsum, & corpus suum Deo, & B. Mariæ sedis, & S. Mario confessori, & B. Thyrso martyri,* id. Forcalqueriensi ecclesiæ, & in ea conditorium sibi esse voluit. Quam Bertrandus vocat B. Mariam *sedis*, est basilica quæ nunc S. Marij dicitur. Inuenio appellatam quoque B. Mariam de mercato. An *sedis* acceperat nomen, antè in arce quàm templum B. Mario sacrum Canonicos haberet, vt ab Episcopi sede princeps Forcalqueriensium Ecclesiarum vocata fuerit?

Geraldo

Geraldo Caprerio mortuo sederunt ordine Carolus, Bertrandus, Geraldus, Raibaldus, Petrus, autore Bertrando secundo post Petrum antistite. Sic loquitur: *Geraldus Caprerius sancto Mario donauit, Carolo, Bertrando, Geraldo, Raibaldo, Petro, quinque scilicet episcopis, qui postea ad nostra vsque tempora fuerunt, laudantibus.* Igitur Burellanum scribam hîc etiam defecit temporum, & rerum quoque ab episcopis gestarum cognitio. Nam longè alia scripsit. *Pòst Geraldum Caprerium,* sunt ejus verba, *Carolus episcopus ecclesiam Sistaricensem rexit. Post Petrus episcopus antiquus. Post ipsum Frodo episcopus. Post hunc Bertrandus episcopus. Post istum domnus Nitardus. Post hunc Geraldus secundus episcopus. Post ipsum dominus Raimbaudus episcopus. Post hunc venerabilis episcopus Petrus de Sabrano. Post istum sanctissimus præsul Bertrandus.* Puto Petrum antiquum malè à Sabranio distingui: hic enim episcoporum primus, quod sciam, tulit nomen Petri. Frodo autem est Frodonus seu Frondonus, quem ante Durandum & post Vrsum sedisse dixi in superioribus: certè ante Geraldum Caprerium sedit, qui Sistaricenses & Forcalquerienses canonicos in vnum collegium compegerat, à Caprerio diuisum in duo posterioribus temporibus. De Nitardo suus fuit in superioribus dicendi locus, scilicet libro 1. numero vltimo. Etsi autem Burellanus exscriptor vera diceret, vides tamen falsum esse, quòd Bernardus ille Sistariensis episcopus, qui à Guichenono in historia Sabaudiæ pagina 222. memoratur, fuerit Sistaricensis antistes. Non enim Bernardus, sed alius quis anno 1118. Sistarici sedebat. 36

Ceterum de Carolo Caprerij successore magnum est in meis omnibus chartis silentium. Carolus de Venasque facit genere Grimaldum, in arbore genealogica & historica Grimaldæ gentis anno millesimo centesimo quarto. Illud de gente nullo asserit autore. Istud de tempore intelligis ex eo falsum esse, quòd Petrus Aquensis archiepiscopus anno millesimo centesimo secundo laudat donationem Bertrandi post Carolum episcopi canonicis sancti Marij Forcalquerienfibus. Quibus verò, & quot annis Bertrandus episcopatum gesserit, etiam non inuenio. Profectò qui post eum Geraldus tertius fuit, sedebat millesimo centesimo decimo. Igitur vt Caprerius quinto post millesimum septuagesimum extremam diem obierit, & Geraldus tertius illo millesimo centesimo decimo episcopatum adierit, Carolus, & Bertrandus, inter vtrumque antistites non sederunt supra quinque & triginta annos, atque Carolus ante centesimum secundum Bertrando locum fecit. 37 *Carolus* *Bertrandus 1.*

Adelais Forcalquerij Comes, quæ ex Hermengardo conjuge Guilelmum peperit Bertrandi, & Guigonis patrem, concedit anno millesimo centesimo decimo mediam partem Lurij Geraldo tertio antistiti. Hic satis mirari non possum, vnde factum sit vt episcopus eam partem amiserit, qui totum possidebat olim Lurium, ex donatione principum, Caroli magni quidem imperatoris, vt docui libro 1. num. 27. Caroli autem Prouinciæ regis, vt addidi hoc libro num. 3. Perpendenti tamen accuratiùs mihi funestos episcopatui illos annos, quibus Adelais commitissa, Raimbaldus, & tergemini fratres domini Sistarici omnem susque deque verterunt, subit animum cogitare, cùm Raimbaldus, & Sistaricensium domini illa facinora ederent impotentes, quæ in superioribus retuli, Adelaidem per 38 *Geraldus 3.*

R summam

ſummam, juris neſcio cujus ſpecie, & importunam injuriam, ſibi accepiſſe mediam Lurij partem: Certe Adelais filia ipſam Geraldo præſuli reſtituens, affirmat ſe eam *reſtituere, cum omnibus illius appendittiis ad eamdem partem pertinentibus, ſicut in pręceptis imperialibus reperitur*, euidentiſſimo argumento ab ipſis præceptis, ſeu chartis, cùm ad Adalaidem Comitem, ejuſque matrem, agente Geraldo epiſcopo perueniſſent, factum eſſe vt illam reſtitueret antiquo domino, ſcilicet ex iis intelligens non partem Lurij, vt falſo jactatum fuerat. ſed totum Lurium epiſcopo ab Carolo Magno imperatore quondam donatum eſſe. Sanmarthani in Gallia Chriſtiana aſſerunt iſtam Lurij partem ab Adelaide

39 Garaldo conceſſam eſſe *Conrado Teutonicorum imperatore, filio Henrici regis.* Verùm Adelaidis ipſius tabulæ docent ab ea tributam eſſe *Carolo*, non Conrado, *Teutonicorum imperatore, filio Henrici regis.* Quis iſte Carolus? accipe. Ducheſnius libro 4. hiſtoriæ Burgundiæ cap. 3. tradit Henrico, cui Conradus ſucceſſit, Henrici imperatoris à Paſchali ſecundo abrogati filio, fuiſſe Caroli etiam nomen. Illi tertio capiti facit hunc titulum: *Carolus Henricus eo nomine quintus imperator, rex Burgundię, & Arelatis:* Iſtud verò dat initium capiti: *Hic principio renuntiatus eſt rex à patre anno milleſimo centeſimo tertio, ſequente autem anno rebellauit, denique tranſcriptum à patre imperium accepit, cum regnis Burgundię, & Arelatis.* Hoc Carolo, ſiue, vt alij loquuntur, hoc Henrico, cui ſeu prænomen, ſeu nomen quoque Caroli datum eſt, filio Henrici regis, imperatore, Adelais dedit, &, ſicut in tabulis ab ea ſcriptis legimus, *reddidit* mediam partem Lurij Geraldo epiſ-

40 copo. Non eſt quòd mireris nomen Henrici additum fuiſſe principio ad nomen Caroli, & conſequentibus tamen temporibus, abjecto Caroli nomine, ſolum Henrici viro perduraſſe. Lambertus Ardenſis in Ghiſnenſium hiſtoria par aliquid de Roberto Balduini Ghiſnenſis Comitis filio aduertit. *Vt temporis erat conſuetudo*, inquit, *& adhuc plęrumque tenetur, binomius erat: ſed ſuppreſſa vocationis proprietate, inoleſcente vſus conſuetudine, dictus eſt Manaſſes, poſtea Ghiſnenſis comes.* Ita etiam quem Burgundiæ comitem Glaber Vvilelmum vocat, is Diuione in epitaphio appellatur Otho Vvilelmus. Et qui Guilelmus Forcalquerienſium ante Forqualquerij cum Prouincia conjunctionem Comitum vltimus, ſe pluribus in chartis dicit Bertrandi & Iaucerandæ filium: Legimus vocitatum quoque Andream Guilelmum. Sed accipe tabulas, quibus Adelais mediam Lurij partem dedit, ſeu potiùs *reddidit* Geraldo antiſtiti. Eas habet ingens ille membraneus liber Siſtaricenſis epiſcopij, quem vocant viridem.

41 *Diuini muneris examine creditur inuentum, vt apud cunctas gentes Chriſtianæ religionis vnum haberetur decretum, quantum inter donatores, vel venditores iis quibus donant vel vendunt, literale faciant teſtamentum, vt per ſuccedentia temporum curricula, ſi aliquid ingruerit aduerſum, literalis donatio ſit adiumentum, & contra aduerſos ſibi inuiolabile teneat perpetim fundamentum. Moderni ergo autores iſta repererunt, antiquiores non ſubnixi firmitate pro nihilo habuerunt. Quocirca, priſtinis relictis, modernis ſecutis, ego Adalais Comitiſſa Fulcherienſis, & mater mea Adalais, & filius meus Vvilel*

Vvilelmus marchio Prouinciæ, reddimus atque concedimus, & concedendo laudamus Sistaricensi ecclesiæ, quæ est constructa in honore beatæ ac gloriosæ Virginis Mariæ, & eiusdem ecclesiæ Geraldo secundo episcopo, qui eidem ecclesiæ autore Deo præest, successoribusque ipsius medietatem illius castri quod dicitur Lurs, quæ à modernis vocata est comitalis, cum omnibus illius appenditiis ad eamdem partem pertinentibus, sicut in preceptis imperialibus, seu chartulis, quæ in præfata ecclesia habentur, scriptum reperitur: quatenus omnipotens Deus per intercessionem Beatæ Dei genetricis Mariæ, & S. Thyrsi martyris, & gloriosissimi Marij abbatis, & oratione episcoporum prædictæ ecclesiæ, atque supplicatione canonicorum seu clericorum ibidem degentium, indulgeat nobis debita nostra, & donet vitam atque prosperitatem diuturnis temporibus filio nostro præfato Comiti, & vt memoria patris mei, seu prædecessorum nostrorum in supradicta ecclesia celebretur in vnoquoque anno. Si quis igitur, quod absit, homo nostræ progeni ei, aut cuiuslibet dignitatis, 42 *ingenuus vel seruus, surrexerit ad irrumpendum hoc donum, apostolica autoritate confusus, iram superni iudicis mereatur, partemque suam habeat cum illis qui dixerunt Domino Deo, Recede à nobis, & cum Iuda sceleratissimo inferni pœnas patiatur, & insuper...... componat cum....... libr. centum. Et hæc donatio deinceps firma permaneat. Facta charta ista in mense Ianuario, regnante Carolo Teutonicorum imperatore, filio Henrici regis, anno Dominicæ incarnationis* 1110. *indictione octaua. Vvilelmus Comes, & mater eius Adalais Comitissa, mater huius Adalaidis donationem conscribi fecerunt, cum manu propria firmatam. Adalais comitissa, mater huius Adalaidis donat & firmat. Vvilelmus prim..... firmat. Petrus Rodulphi firmat. Vvilelmus prim.......... Vvilelmus Pandulphi firmat. Testes huius donationis hi sunt, Petrus de Aricio, Vvillelmus archipresbyter, Lambertus caput scholarum, Vvilelmus prior de Salagone. Petrus de Donis scripsit.*

Atque hæ sunt Adelaidis tabulæ. Ea se dicit Fulcheriensem Comitem. 43 Quod autem Fulcherium appellat, vocatur Furnum calcarium in magno illo & spisso Sanuictorinarum ex membrana chartarum codice pagina 150. Fons calcarius à Bertrando Comite huius Adelaidis auo, in tabulis quibus Culcæ prioratum anno 1027. fundat, Forcalcarium ab Andrea Delphino in donatione rei nescio cuius Ebredunensi Ecclesiæ anno 1210. Nos vulgò Forcalquerium vocamus post Bertrandum Comitem memoratum anno 1044. Vnde tanta in huius vrbis nomine varietas? Abs dubio, pagus quondam ignotus, non à multis sæculis surrexerat in vrbem, amplissimo nobilem Comitatu, ab Ebredunensibus & Vapincensibus extremis, per Sistaricenses & Aptenses vsque ad Auenionem protenso: igitur alij aliter, vt occurrebat, vocem à vulgari ad latinum sermonem deflectebant.

Geraldo episcopo, siue hoc tertio, siue Caprerio, siue etiam primo 44 (hoc enim obscurum est) datum antistiti hominem lego à Riperto, qui *Reuestem condidit,* pro ecclesiis *in eius mandamento fundandis.* Quia non alia in charta par aliquid seu debitum Episcopo, seu concessum inuenio in erectione pagorum, iuuat tabulas, quibus res continetur exscribere: neque ingratum lectori fortassis fuerit si eas publici iuris fecerim. *Cunctis tam præsentibus, quàm futuris sit cognitum, quòd dominus Ripertus, qui Reuestem condidit, pro synodali censura, Episcopo Sistaricensi vnum hominem dedit in eodē Reuesto, pro cunctis ecclesiis, quæ in cuncto suo mandamento fundandæ erant. Et*

R 2 *dominus*

dominus Geraldus Episcopus Sistaricensis eumdem hominem, scilicet Petrum Martinum, qui sibi quondam datus fuerat in Reuesto, vt præsenti domino Feraldo eiusdem loci decano per centum decem solidos in pignore misit, tam ipsi, quàm sibi succedentibus decanis; nisi ipse Geraldus pretium supradictum in vita sua reddiderit. Quòd si alij sibi in Episcopatu succedenti reseruauerit, centum viginti solidos solui successor nouerit. Et hoc pignus cum Episcopo canonici Sistaricenses laudant domino Feraldo eiusdem loci decano, sibique succedentibus, scilicet Petrus D...... Vuillelmus canonicus & archipresbyter, Rostagnus Hermenerius, Petrus Diomensis, & ceteri canonici. In præsentia quoque horum testium factum est hoc testamentum. S. Roclauni. S. Petri Auberti. S. Pontij Vualdalberti. S. Petri Philiberti. Reliqui quoque qui in Reuesto manent, testes existunt, quia in eorum præsentia factum est.

45 Istis in tabulis aduerto duo. Primum est, datum aliquid episcopo, cùm Reuestis, seu Reuestum pagus condebatur, pro cunctis ecclesiis, *quæ in eius mandamento fundandæ erant.* Hoc in aliorum erectione pagorum non lego factum. Nonnihil quidem aliquando muneris concessum est Episcopo basilicam vngenti: sed vt seu basilicæ, seu quæcumque aliæ ædes sacræ possent in vrbe, castrove, aut pago, eorumue agro excitari, non inuenio concessum esse aliquid. Secundum est *hominem*, id, seruum, eumque solidis centum & viginti æstimatum, Geraldo Episcopo datum esse, cuius pretium in episcopalibus bonis censeretur. Hoc non mirabitur, qui cogitauerit seruos tota Gallia fuisse, in ecclesiis etiam & monasteriis, vsque ad Ludouicum Hutinum regem. Adelais Forcalquerij comitissa, *ingenuum & seruum* esse in suo Comitatu docuit anno 1110. vt vidimus numero 42.

46 *Raimbaldus.* Post Geraldum Raimbaudus, seu Raibaldus, ex Ganagobij priore Episcopus fuit. Quo anno seu ceperit, seu desierit sedere, non possum dicere, tacentibus chartis omnibus, quæ ad meas manus peruenerunt. De illo vnum lego: ipsius reliqua omnino perierunt; certè nihil præterea eius habetur in Episcopalibus chartis. Anno incerto emit vniuersa iura, quæ *Tiburgis de Arausica* habebat Lurij, quinque millibus solidorum, & affari Petraruæ. *Affare* barbara vox, Latinis fere prædium est. Tiburgis verò de Arausica non Arausicano tantum Comitatui imperitabat, sed etiam per Aptensem, Sistaricensem, Venciensem, & Niciensem, Episcopatus amplissimè dominabatur, vt ex testamento intelligitur, quod anno millesimo quinquagesimo condidit.

47 *Petrus 2. de Sabrano* Raimbaudo successit Petrus de Sabrano, vir gente, pietateque clarissimus anno millesimo centesimo quadragesimo secundo. Burellanus scriba de eo sequentia ex antiquioribus chartis habet. *Multoties visitauit sepulcrum Domini, & exinde attulit multa pretiosa ornamenta, & Sanctorum reliquias, & duas cruces argenteas, & aureas, cum ligno Domini, quarum vna est in ecclesia Sistaricensi, & alia in capella Lurensi.* Sed annos, quibus illud visitauit, non inuenio in episcopalibus chartis. An is ille est, qui Hospitalarios (Melitenses equites nunc dicuntur) è Syria in Prouinciam deduxit, & Guigoni, quem Guilelmus Forcalqueriensis Comes genuerat, autor fuit Manuascam ipsis concedendi? Certè tabulis, quibus illam donabat Guigo, Petrus subscripsit Episcoporum vnus; & non facilè intelligas à quo alio factum sit, vt ignotos non Forcalqueriensi Comitatu, sed vniuersa Prouincia viros tanto ornauerit munere. Piissimus Antistes Principi ætate florenti, referebat nobiles

biles gente viros, & ægris hospitibus Ierosolymis famulari à non multis annis, & aduersus Christiani nominis hostes pugnare. Eos igitur esse, quos qui opibus iuuerit, rem & Deo gratissimam, & mortalibus perutilem faciat. Vtcumque hoc habeat, cùm scriba Guigonis tabulas anno millesimo centesimo quadragesimo nono perfecisset, subiunxit voces quæ sequuntur. *Facta est hæc dispositio in præsentia Domini Petri Sistaricensis Episcopi, autoritate cuius & testimonio confirmatur.* Hic ipse Petrus Antistes, anno millesimo 48
centesimo quinquagesimo, mutauit cum Templariis, *ecclesiam S. Mariæ de Olonio* Lebrignaniæ castro. Anno eiusdem sæculi secundò & quinquagesimo accepit ab Eugenio tertio literas, quibus Pontifex bona sua omnia Sistaricensi episcopo confirmabat, & anno quinquagesimo septimo ab Adriano, qui addidit sequentia. *In quibus hæc propriis duximus exprimenda vocabulis. Castrum de Lurio cum pertinentiis suis: castrum de Lebrignana, quod canonicis Templi Domini voluntate & assensu Guilelmi & Bertrandi Forcalqueriensium Comitum permutasti: Ecclesiam S. Mariæ Forcalqueriensis cum pertinentiis suis: Ecclesiam de Manuasca cum pertinentiis suis: Eccle-* 49
siam de Fontiana cum pertinentiis suis: Ecclesiam de Faueriis cum pertinentiis suis: Ecclesiam de Crescent cum pertinentiis suis: Ecclesiam S. Mariæ cum ceteris Ecclesiis habere dignosceris. Annò quarto & quinquagesimo dedit Petro, Montis maioris Abbati, Ecclesiam de Gaianis; accepitque *pro ea Ecclesias de Seproniano, & quidquid iuris habebat in eàdem villa, seu eius territorio,* vt ferunt tabulæ in eam rem scriptæ. Anno octauo & sexagesimo, interfuit donationi Manuascæ Hospitalariis, à Bertrando Forcalqueriensi Comite. *Hanc donationem facio,* inquit Bertrandus, *& offero super altare S. Petri in Ecclesia domus Hospitalis de Manuasca, in præsentia domini Petri Sistaricensis episcopi.* Anno demum incerto, interfuit donationi Luræ Abbati Boscaudonensi, à Fulcone de Alsonicis, & Fresolo, ac Raimbaldo fratribus, & Raimundo Cal- 50
cio nepote, Aldeberto Valico atque Guilelmo fratre, & Laugerio filio, Aldeberto Bertrando Grauesonio, Guilaumo Monlaurio, Laugerio Alfandi fratre. Videtur extremam diem obiisse anno millesimo centesimo sexagesimo nono, aut eum consequente. Bertrandus enim, qui post eius mortem sedebat Sistarici, ita de se locutus est. *Facta est charta ista, anno ab incarnato Domino millesimo septuagesimo* (ordiebantur annum à die quinta & vigesima mensis Martij) *tertio mensis Aprilis, domino Alexandro summo Pontifice, primo anno Pontificatus nostri iam expleto.* De Petro autem hæc addit: *Cum Petro Sabrano prædecessore nostro, qui viginti & sex annis & duobus mensibus ante nos in Episcopatu sedit.* Significat Petrum, qui anno illius sæculi secundò aut tertio 51
& quadragesimo sedere cœperat, desiisse octauo aut nono & sexagesimo. *Bertrandus 2.*

Bertrandus secundus *vir sanctissimus* Burellano scribæ, post Petrum Sabranium Episcopus fit, ex priore Cartusianorum Durbonis, anno millesimo centensimo sexagesimo octauo, vt modò referebam ex eius literis secundo pòst anno scriptis. Peruenisse ad tertium illius sæculi & septuagesimum intelligitur ex controuersia, quæ Cartusianis Durbonensibus fuit cum Templariis. Cetera optimi antistitis perierunt, eæ tantùm literæ sunt reliquæ, quas anno millesimo centesimo septuagesimo pro Forcalquerien- 52
sibus canonicis scripsit. De iis non pauca quæ ad ipsum non spectant, in superioribus sparsim retuli: quæ ad ipsum pertinent accipe. *Ego Bertrandus,* inquit

inquit, *Dei gratia Sistaricensis Episcopus ad consuetam deuotionem & obedientiam, quam ecclesia S. Marij* (est hæc Forcalquerienſis Eccleſia) *semper antecessoribus meis exhibuit respiciens, & eorum versa vice, quam in ædificanda & exornanda domo S. Marij semper habuerunt, paternam affectionem attendens, omnes Ecclesias, & omnia beneficia ab eis Ecclesiæ S. Marij & S. Thyrsi Martyris concessa sunt hactenùs, cum aliis Episcopis, & nominatim cum Petro de Sabrano prædecessore nostro Ecclesia S. Marij habuit, ita cum omni libertate sua tam in ipso capite,*
53 *quàm in subjectis sibi Ecclesiis, laudo, dono, & concedo* &c. *Antiquas igitur chartas, quæ erant in Ecclesia S. Marij legimus, & relegimus, & licèt plura ibi scripta essent, quòd Ecclesia S. Marij & canonici tempore meo* (vides canonicum fuiſſe Forcalquerij ante ad Cartuſianos, è quibus in Epiſcopum euaſit, quàm tranſiret) *habebant, & possidebant in pace, laudaui eis & concessi, in quibus ne futuris temporibus aliqua dubitatio emergat, hæc propriis duximus exprimenda vocabulis* &c. *Has omnes donationes* Geraldi Caprerij, quas enumerauit, *laudo. Insuper laudo & concedo ecclesiæ S. Marij ecclesias vtriusque castri de Limancio* &c. *laudo etiam & ecclesiam S. Mariæ de Ripisaltis, & ecclesiam S. Siffredi, cum eadem*
54 *libertate quam habet ecclesia S. Marij. Concedo etiam nominatim ecclesias omnes de vtráque Petrarua cum simili libertate, & ecclesiam S. Stephani de Niozellis* &c. *& ecclesiam S. Mariæ de Laudicello, & S. Simeonis, & S. Babyli* &c. *Cetera omnia quæ hîc scripta sunt laudo, hoc specialiter addens, vt Episcopus Sistaricensis sine consilio, & consensu Forcalqueriensis ecclesiæ non faciat alienationem rerum suarum, vel ea de quibus episcopus debet habere consilium, & consensum à canonicis Sistaricensis ecclesiæ, cùm vtraque ecclesia sit cathedralis, & pro sede episcopali habita ab antecessoribus meis* &c.

DE REBVS GESTIS
EPISCOPORVM SISTARICENSIVM
LIBER TERTIVS.

1 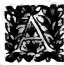NNO quarto & ſeptuageſimo poſt milleſimum centeſimum Bermundus epiſcopatum, adiit, *vir magnus corpore, & genere, de Dominis Andusiæ, canonicus Magalonensis*, vt loquitur Burellanus ſcriba. De Bermunda gente dixi libro 3. de Viuarienſibus epiſcopis num. 42. & 43. atque libro 3. de Valentinis num. 50. Putatur ab eo deſcendiſſe Bermundo, quem Adreualdo autore Carolus Magnus præfecit Aruernis Comitem. Sic loquitur libro de miraculis S. Benedicti cap. 18. *Ob Francorum suspectam fidem, quam semel in coniuratione, dum bellum inchoaretur Saxonicum expertus est, iterum autem in coniuratione Pipini naturalis filij, quibusdam seruorum suorum fisci debito subleuatis, curam tradidit regni, atque imprimis Rabonem, Aurelianensibus Comitem præfecit, Biturigibus Sturminium, Aruernis Bremundum, aliisque, vt ei visum est, locis præposuit.* Seruos appellabat Carolus, quos Franci armis ſubegerant, ex Beſlio in hiſtoria Comitum Pictanienſium cap. 1.

Bermũdus.

2 Ab hoc Bermundo ducta gens, familias in plures ſciſſa eſt; neque illarum vltima fuit Anduſiana: ex ea ortus, quem nunc loquimur, vir, è Magalonenſi canonico euaſit in epiſcopum Siſtaricenſem. Ante in ipſum quam vngeretur,

retur, fuit ei contentio cum canonicis Templi, de ecclesia S. Mariæ de Olonio, quam anno millesimo centesimo quinquagesimo, Petrus ante Bermundam episcopus mutauerat Lebrignana castro, vt docui superiore libro n. 48. Quoniam tabulæ, quibus per Aptensem episcopum sopita fertur, omnem exponentes ad me peruenerunt, eas exscribere visum est. Vt aliud non sit, ex ipsis intelligere licet nullâ Bermundi culpâ factum esse, vt Lebrignana, quam Adrianus Romanus Pontifex superiore libro num. 48. numerabat in Sistaricensis episcopi bonis, ad canonicos Templi redierit.

Transactio seu concordia, quæ inter Stephanum canonicum Templi Domini, administratorem domorum Prouincialium, ad idem Templum pertinentium, & dominum Bermundum Sistaricensem Electum; mediante domino Petro Aptensi episcopo facta fuit, talis est. Controuersia siquidem erat inter eos de quodam cambio, seu permutatione, quam antecessores eorum fecerant inter se. Dominus namque bonæ memoriæ Petrus Sistaricensis episcopus donauerat in hac permutatione fratribus Templi ecclesiam sanctæ Mariæ de Olonio, & omnes possessiones, & res ad ecclesiam pertinentes pro castro de Lebrignana, quod Adelais Comitissa Templo donauerat. Hanc verò permutationem Comes Vvilelmus dicebat non valere, quia facta erat sine sua laude & voluntate, qui dominus tunc puer erat, quando fuit facta inter eos permutatio ista. Et hac ratione abstulit prædictum castrum episcopo, nolens episcopum, sed canonicos Templi istud habere. Tandem prædicto episcopo mediante, & eos concordante, placuit vt episcopus recuperaret ecclesiam suam, & res ad eam pertinentes, fratres Templi castrum de Lebrignana. Propter hoc concessit eis prædictus Electus: ecclesiam de Lebrignana, cum oblationibus, & omni iure parrochiali, & mortalagio ad ecclesiam pertinente. Præterea concessit eis decimas in hortis, & vineis, & tertiam partem decimarum in frumento, & hordeo, & omni grano: & decimarius, & bestia eius, debent viuere de communi, & decimarius debet iurare, si noluerint, se decimas fideliter colligere. Prædictus verò Stephanus, & alij fratres, laudauerunt Electo quidquid iuris ex illo cambio habebant in ecclesia de Olonio, & quatuor modiatas terræ, & hortum quem ibidem acquisierant: & remiserunt ei impensas, quas in cooperianda ecclesia, & in plantandis vineis fecerant, & quidquid iuris in præfato loco habebant. Factum est hoc anno ab incarnatione Domini millesimo centesimo septuagesimo quarto. Testes huius res sunt Vvilelmus Sistaricensis Præpositus, qui hoc laudauit cum canonicis suis, Bertrandus Sacrista, Vvilelmus Præcentor, Vv. Archidiaconus, Elias Iulianus, Petrus Martini, Bernardus Guilelmus, & alij eiusdem ecclesiæ Canonici & Clerici. Testis est Petrus Grossus Forcalqueriensis ecclesiæ Præpositus, & canonici eiusdem ecclesiæ, Ildebertus Sacrista, Vgo Præcentor, Edoardus, Petrus Laugerij, Petrus Guilelmus, Isnardus Petrarua, Guirandy, Vv. Guintrany, & alij eiusdem ecclesiæ Canonici & Clerici. Laudat hoc Petrus Aptensis episcopus, vtriusque ecclesiæ canonicus. Laudat hoc dominus Hugo Aquensis archiepiscopus, qui hanc chartam mandato Sistaricensis Electi, cum episcopo Aptensi, & ipso eodem Electo sigillauit. 3 4

In hac charta vnum aduerte. Vvilelmus Forcalqueriensis Comes, dicitur voluisse, vt mutatio ecclesiæ de Olonio Lebrignanâ castro, à Petro Sabranio episcopo ante annos quatuor, & viginti facta cum Templariis rescinderetur, quia eam ipse nunquam probauerat, siue, vt loquitur, laudauerat. Cur verò eam non probauerit, affert id rationis scriba, quòd Vvilelmo puero peracta fuerat. 5

fuerat. Istud aduertere placuit, vt intelligeres Vuilelmum hunc Comitem alium ab eo fuisse, quem Adrianus Romanus Pontifex, vt superiore libro num.48. docui, asserebat id permutationis cum Bertrando fratre comprobasse. Est Vuilelmus, seu Guilelmus junior, de quo fusè dixi & singulari libro, & libro 2. Manuascæ, natus anno millesimo centesimo quinquagesimo.

6 Anno 1183. Bermundus episcopus (Bertrandum hoc eodem anno sedisse habent S.Marthani errore, vt putabam, typorum) probat Luræ donationem Boscaudonensi abbati, factam olim à Fulcone de Alsonicis, & aliis, coram Petro Sabranio tum episcopo, Lurensemque abbatiam subjicit ejus correctioni, juxta Calisiensis instituta monasterij. Abs dubio Lurensium monachorum nonnulli, à Boscaudonensi abbate, aut jam recesserant, aut cogitabāt recedere addit enim episcopus excommunicare se illos qui ei parere noluerint. Anno demum septimo post millesimum ducentesimum Bermundus concedit ecclesiam *de Thonicis ecclesia B.Martini de Crocis, & præposito, atque canonicis eius*. Cetera hujus antistitis tacent meæ omnes chartæ. Peruenit ad millesimum ducentesimum decimum sextum, nam Radulphus post eum episcopus sedere desiit primo & quadragesimo post millesimum ducentesimum, postquam rexisset Sistaricensem *ecclesiam annis vigintiquinque, & tribus mensibus*, vt ex illorum temporum tabulis tradit Burellanus scriba.

7 *Radulphus.* Radulphus autem sedebat illo sexto & decimo, die duodecimâ calendas Octobris, quâ die judex à summo Pontifice cum B.Archiepiscopo Aquensi, & B. Cauallicensi antistite datus composuit contentionem, quæ Sanuictorino abbati intercedebat cum Sanctægidianorum Hospitalariorum priore, de dominatione Manuascæ villæ. Hospitalarij ab anno millesimo ducentesimo octauo, quo Guilelmus junior Forcalqueriensis Comes extremam obierat diem, adiere dynastiam Manuascæ vallis. Vt in ea tum erant villa vna, castra duo, & pagi tres; atque non vnus dominus, vniuersis illius partibus, sub Guilelmo Comite imperabat, voluere sibi ipsorum omnium jura.

8 Quid cum Caluetone castri Martiniani partem domino, aliisve toparchis egerint non lego: à Guilelmo de Cerueria, & Fulcone de Ponteues Vicecomite, Guilelmi omnia seu castri Manuascæ (Fanum Martini etiam appellatur) seu aliarum vallis partium emerunt anno post septimo: sequente autem post longam contentionem conuenerunt cum Sanuictorino abbate

9 de non modica villæ parte, cui ex Sanmariano prioratu dominabatur; & Radulpho episcopo cum aliis judicibus edicente, & multa alia sibi accepere dominationis argumenta, & *iustitiam sanguinis in criminibus quæ morte aut membrorum detruncatione puniuntur*. Igitur Sanmarianus etiam prior suam ipse toparchiæ portionem ipsis vendidit. Radulphus verò, vt id non taceam, ex Toroneti (Floregiam olim vocabant) Cisterciensium abbate in episcopum euectus est. Antiquæ virtutis & sinceræ sanctitatis antistes, per vitam, & à morte, plurimis ac stupendis de cœlo prodigiis inclaruit. Dedit cæcis visum, debilibus firmauit sua membra, fecit vt rectis gressibus irent claudi: & alios morbos, & herculeum frequentissimè pepulit ex hominum corporibus, mortuos demum reddidit vitæ. Iam quis referat pietatem, caritatem, &, vt vno verbo dicam, reliquum omne virtutis genus, quibus & in cœnobio

bio monachis, & per episcopatum omnibus populis illustrissimè præluxit? 10
Certè rem episcopalem adeò verâ accuratione promouit, vt eam Augeto, & Reuesto castris, atque non paucis Luriensibus prædiis auxerit. Raimundus Berengarius anno ejus sæculi nono & vigesimo scribebat in hæc verba. *Pro anima domini Vvilelmi Comitis* (auum loquitur, Garsendis matris patrem, Forcalqueriensem Comitem) *damus Radulpho Sistaricensi episcopo Albergum, siue Comitaladum de Reuesto, & de Fontiana castrorum nostrorum.* Anno autem quarto, & trigesimo *damus Rudolpho episcopo castrum de Reuesto cum territorio suo, & pertinentiis suis, in Sistaricensi diœcesi constitutum, scilicet inter montem Luram ex vna parte, & Fontianam ex altera: scilicet omnem segnoriam, & dominationem, iurisdictionem, & districtum, & iustitiam, & quistas, & omnia vsatica; & demum omnia iura quæ ibi percipiebamus, retentis nobis tantùm in dicto castro caualcatis, quando eas de alia terra nostra habebimus, & maiori dominio, seu mero imperio, & generaliter super omnibus criminibus, quæ mortem vel exilium, vel membri abscissionem, vel ademptionem omnium bonorum infligunt.* Raimundus Berengarius vnum 11
addit, quod maximè facit ad laudem episcopi, se pro Reuesto accepisse à Radulpho Vvilelmios solidos ad duodecim millia. Pietatem verò Comitis docent tabulæ quæ sequuntur. *Vobis domino Radulpho Dei gratiâ Sistaricensi episcopo, nomine nostro, & successorum nostrorum, pro redemptione animæ nostræ, & parentum nostrorum, in vos, & successores vestros transferimus in perpetuum, castrum nostrum de Augeto* &c. *Actum est apud Forcalquerium in castello.* Minutiora sunt quæ sequuntur, quàm vt à me 12
verbatim referri debeant, non omnino tamen ab eo prætermittenda sunt, qui res à Radulpho gestas recensere suscepit: magnam enim illius de ecclesia sua curam fere omnia significant; cetera solam quidem ipsius temporum demonstrant seriem, sed hanc ego maximi faciendam semper existimaui. Anno 1220. sedisse, docet donatio rei nescio cujus monasterio Placiti Dei à........ Iustacio. Anno 1221. arbitrarius judex, cum Bertrando Aquensi archiepiscopo fuit, contentionis quæ Gaucherio Aptensi episcopo intercedebat cum Rostagno de Agouto, & Bertrando de Simiana. Anno millesimo ducentesimo vigesimò septimo, conuenit cum G. & R. de Railana dominis Salæ de moletrina, quam hi excitauerant in Druentia ad Luriensem agrum. Anno millesimo ducentesimo trigesimo primo accepit à P. Bermundo milite prædium nescio quod, si absque liberis moreretur, possidendum. Anno 1232. sedisse tradunt literæ, eo anno scriptæ à Berengario Pro- 13
uinciæ Comite. Anno millesimo ducentesimo trigesimo quinto, ille ipse Raimundus Berengarius quarto nonas Iulij dedit Radulpho episcopo *caualcatas castrorum de Reuesto, & de Augeto, & omnes quistas, doutas, seu ademptionem eorumdem quæ hactenus* erant *in prædictis castris, & hominibus eorum.* Donationis tabulæ Sistarici scriptæ sunt. Anno millesimo ducentesimo trigesimo nono contentionem finiit quarto idus Februarij, quæ diuturna & grauis ei fuerat cum R. de Villamuris, & B. ac G. Fratribus: & à R. Forcalqueriensi Præposito, arbitrario judice, accepit Mauzeraneguense prædium. Anno denique 1241. Sistarici mortuus est, & in sua basilica *subtus altare sepultus, quod in scalerio lapideo introitus chori positum est* vt loquitur Burellanus exscriptor.

14 Henricus de Secusia (de Bartholomæis quoque non pauci vocant) Radulpho mortuo successit. Hic vir ecclesiasticarum legum, & juris quod appellamus canonicum scientissimus, ab Ebredunensi archipresbyteratu ad Sistaricensem episcopatum euectus est, & post octo annos Sistarico Ebredunum rediit, ad archiepiscopatum principio, deinde ad cardinalatum assumptus Ostiensem, vnde fit, vt Ostiensis vulgò appelletur ab iis qui de canonico jure disputant. Auberyus libro 1. de Cardinalibus Gallis, magno errore facit Henricum illum de Susa, de quo Matthæus Paris agit anno 1244. Et quidem paginâ editionis anno 1644. quadragesima decima sexta sic habet Mathæus. *Henricus de Susa studiosè thesaurum regis asportat. Vnde diuertens ad partes vnde fuerat oriundus, ad instar corui ad arcam ingredientis, in Anglia postea non comparuit.* Paginâ verò quadringentesimâ trigesimâ hoc fusiùs exponens, vnum addit, è quo euidenter conficitur Susanum, de quo scribit alium omnino esse à Secusiano nostro. Henricus de Susa *considerans hac omnia de pecunia, quam de rege non minimam ad deiiciendum episcopum Vvintoniensem acceperat, comparauit sibi amicos de mammona iniquitatis, adquisiuit sibi (vtinam non comparauit) quemdam in suis partibus episcopatum: & nuntius, coruo factus similis dominum suum Noë defraudanti, nuntium cum onere negotij quod humeris suis susceperat baiulandum, nequiter reliquit imperfectum. Nec apparuit postea in regno Angliæ, bonis regi pleniùs saginatus.*
15 Qui Henricus de Secusia, anno millesimo ducentesimo quadragesimo primo, in Sistaricensem episcopum euasit, ex Ebredunensi archipresbytero, non est Henricus de Susa, qui anno millesimo ducentesimo quadragesimo quarto, nondum episcopus, emit Angliâ profugus episcopatum. Quis ante Auberyum id nequissimi facinoris imposuit integerrimæ viro vitæ? Quis, vt & tempora, & cetera conuenirent, hactenus cogitauit fieri potuisse, vt sapientissimus vir, jurisque diuini & humani suo sæculo peritissimus, mutaretur repentè in legum omnium importunissimum corruptorem? vnum hominis nomen fefellit scriptorem de Cardinalibus Gallis: legebat Henricum de Susa in historiis Anglicanis, & cùm Secusia nunc vulgari apud Gallos idjomate dicatur Susa, existimauit non alium esse, quàm qui Henricus de Secusia toto orbe celeberrimus ecclesiastici juris interpres habetur.
16 Falluntur etiam, sed sine summi viri injuria, qui Susanorum in Delphinatu dynastarum gentilem faciunt. Susani Comites, sunt Balmani gente, & ab Aimone Balmano descendunt, qui cùm Antoniolam Salassam, Henrici Cassenatici apud Delphinates proregis viduam, duxisset in vxorem, Susam ab ea acceptam reliquit posteris hæreditariam. Ipse autem Aimo in nuptialibus tabulis appellatur à scriba, *Aimo de Balma, quondam de Albenco* apud Sebusianos pago.
17 Placent, qui à Pedemontanorum Secusia dictum arbitrati sunt. Et verò qui Ebreduni erexit Archidiaconatum Archiepiscopus, anno 1256. die 24. Februarij, & prædiis paternis partem dotauit, vt ferunt tabulæ super hac re ab eo conscriptæ, facile est cogitatu Secusiâ, apud Pedemontanos vrbe ortum, potuisse in propinquo Ebredunensium agro habere à parentibus prædia.
18 Sed, vt ad Auberyum reuertamur, vide quàm falsus fuerit, cùm Matthæi Parisiensis Henricum de Susa, fecit eumdem Henrico de Secusia consultissimo illi juris canonici viro. Matthæus Parisiensis, seu

seu Paris tradit Susanum suum, cùm non esset anno 1244. episcopus, eâ pecuniarum vi, quam ab Angliæ rege acceperat, emisse postea episcopatum; fideles autem eorum temporum tabulæ, & aliæ, & quas Burellus episcopus in libro quem viridem vocant exscribi voluit, docent sedisse Sistarici ab anno 1241. ad annum 1250. Tanto autem à singulari sua, vt ego quidem existimabam, sapientia, fauore omnium in eo sedit, vt canonici 19
tam Crocienses, quàm Placiti Dei, moletrinam, vineam, & alia prædia rustica, magno consensu ei concesserint anno 1244. quo Henricus Susanus Auberyi fugiebat ab Anglia, ingenti pecuniæ vi à rege per importunam fraudem accepta. Hîc placet vnum aliud quid fusiùs edisserere. Episcopus ad annum vsque 1246. domum Sistarici non habebat, ex quo (vt simile veri est) Raimbaldus seu Ragobaldus eam destruxerat, quemadmodum tradidi superiore libro num. 18. Canonicis ea res demum indigna visa est. Igitur Henrico concesserunt illi construendæ hortum, claustro suo contiguum. Antistes, vt erat fundatissimi vir judicij, & ecclesiasticarum legum apprime sciens, accepit quidem à canonicis munus, sed voluit vt anno pòst secundo, & à Romano Pontifice Legatus, qui illis temporibus in Prouincia erat, rem Sistarici inspiceret, probarétque, & Romanus quoque Pontifex ipse Legati sui sententiam confirmaret. Canonicorum ea videtur fuisse pietas, & in suum antistitem amoris argumentum, vt tabulas ab ipsis scriptas referre verbatim debeam.

In nomine Domini nostri Iesu Christi. Anno eiusdem millesimo ducentesimo quadragesimo sexto, quarto idus Septembris, vniuersis ad quos præsens scriptum peruenerit notum fiat, quòd nos M. Præpositus, Guilelmus Sacrista, B. Præcentor, P. Archidiaconus, P.......... Ioannes Laugerius, P. de Opida, Iacobus de Vitrola, B. de Mura, Ioan. Petr. Canonici Sistaricenses, in generali capitulo congregati, omnibus canonicis Sistaricensibus vocatis ad capitulum generale. Considerantes penuriam, quam diu Sistaricensis eccelesia passa est tam in spiritualibus, quàm in temporalibus, eo quòd episcopi Sistaricenses qui pro tempore fuerunt, moram debitam non faciebant in Sistaricensi ecclesia, cùm periculosum sit esse sponsam sine sponso, quod eueniebat, & accidere habebat, quia in dicta ecclesia domum, vel, vt ita dicam, mansionem non habebant vbi commodè possent habitare. Hæc inquam considerantes nos prædicti donamus, concedimus, & laudamus vobis domino Henrico Sistaricensi episcopo totum viridarium, siue hortum sanctæ Sistaricensis ecclesiæ, quod est situm inter salam claustri, & muros ciuitatis Sistaricensis, secundum quod ducunt in longum, & latum, necnon casalia posita inter sanctum Thyrsum, & dictam salam, in quibus fecistis cameram, donatione priùs facta vobis, & successoribus vestris, per nos dictum Præpositum, & Canonicos residentes, in primo aduentu vestro, & ante consecrationem vestram. Item votam sancti Ioannis contiguam beato Thyrso, cum perti- 21
nentiis omnibus, & singulorum supradictorum; concedentes vobis, & vestris successoribus, quoniam in perpetuum vobis & successoribus vestris dictam donationem facimus, promittentes nos bona fide, contra dictam donationem non venturos vllo tempore, imò eam ratam, & firmam tenebimus, & confirmationem factam per dominum Dignensem episcopum de mandato summi Pontificis specialiter approbamus. Scimus enim & recognoscimus quòd

per istam præsentem donationem, quæ nobis fit, & facta fuit bis ante confirmationem prædictam, vtilitas nostræ Sistaricensis ecclesiæ, necnon & totius cleri dictæ ciuitatis & populi, tam in spiritualibus, quàm in temporalibus non modicùm augmentatur. Concessimus etiam vobis, atque concedimus, quòd in capitulo nostro vocem tanquam canonicus habeatis. In quarum concessionum testimonium, præsentem chartam iussimus sigillo nostri capituli communiri. Actum apud Sistaricum in porticu cameræ supradictæ præsentibus omnibus supradictis. Concessionem autem de voce in Sistaricensi capitulo vobis factam, intelligimus personalem, ita quòd per hanc concessionem, vestri successores vocem in futurum in prædicto capitulo sibi non valeant vindicare, nec concessio quam recipitis, possit eisdem præiudicium generare.

22 Anno millesimo ducentesimo quadragesimo septimo abbas Insulæ Barbaræ ad Lugdunum, ex fidelibus chartis docuerat Bodanense S. Marij Monasterium in Sistaricensi, non in Diensi diœcesi positum esse, vt libro 2. de Diensibus episcopis numero 75. docui. Henricus tamen episcopus, vt rem omnino constitueret, voluit eam H. sanctæ Sabinæ Cardinalis edicto sanciri, & consequente anno Innocentij quarti Pontificis Romani literis edictum Cardinalis. Sed quas abbatem illum chartas consuluisse putabimus, nisi quæ docebant monachos Insulanos illos esse, qui Bodanense in pago Sistarico, vt alia non pauca in aliis pagis, monasterium antiquissimis temporibus, & primò erexerint, & labentibus deinde sæculis autoritate, consiliis, monitis, pro rerum opportunitate, vt à se quondam excitatum fouerint.

23 Nam vt Diensis episcopus sua in diœcesi illud esse contenderet, abs dubio fecerat & locorum propinquitas, & à Lucretio episcopo qui, vt libro 1. num. 38. memorabam, Bodanensis fuerat monachus, studiorum societas. Vtcumque ista habeant, profectò hæc de perillustris cœnobij diœcesi obscuritas, euidenter affirmat, vniuersis per Sistaricensem & Diensem diœceses regionibus, tabularia vetustissimis tum defecta fuisse tabulis, per Hunnorum Longobardorum, & Saracenorum lattocinia.

24 Anno millesimo ducentesimo quadragesimo octauo, Henricus episcopus interfuit donationi prædij rustici Dominicanis, à Beatrice Comite Prouinciæ, ædificando Balmæ in aream monasterio. Non ingratum fortasse lectori faciam, si tabulas, quibus ea continetur, attulero. Non ingnobile quondam cœnobium vna Druentia diuidit à Sistarico: & veteres chartæ fere placent per se, nonnihilque habent quod ad multiplicem siue vsum, siue delectationem lectores suos detineat. Eas accipe. *Notum sit omnibus, quòd anno Domini 1248. 5. idus Augusti nos Beatrix Dei gratia Comitissa, Marchionissa Prouinciæ, & Comitissa Forcalquerij donamus, & titulo perpetuæ valituræque irreuocabilis donationis concedimus, tradimus, ad honorem Dei, & B. Virginis Mariæ, pro anima carissimi domini nostri Raimundi Berengarij, claræ memoriæ Comitis Prouinciæ viri nostri, & in remissionem peccatorum ipsius, & pro anima nostra & parentum nostrorum, vobis Raimundo Attenulpho, & Vvillelmo Clementi, fratribus Ordinis Prædicatorum, recipientibus nomine proficuo, & vtilitate Ordinis dicti, ferraginem nostram, seu terram, quæ est apud Balmam, in eius territorio, contiguatur ab vna parte ferrago, seu terra S. Marcelli, & ab alia ferrago, seu terra Bremundi Mercatoris, via quâ tenditur apud Valernam, secundum quod dicta ferrago, seu terra durat in longum latúmque, cum iuribus, & pertinentiis, & appen*

appenditiis, & continentiis, & omnia quæ dicta ferrago, seu terra continet, & quæ in ea continentur, quæque sint, & qualitercunque sint; siue sint pretiosi lapides, aurum, vel argentum, metallum, siue pecunia reposita, arbores & fructus, & his similia; & demum omnia quæ sunt in dicta ferragine, seu terra, euidenter, seu clàm contenta à cœlo vsque ad abyssum donamus, tradimus, & concedimus perpetuò vobis fratribus, & Ordini vestro prædictam ferraginem, seu terram........ superiùs........ ad habendum, tenendum, possidendum, construendum, ædificandum, & ordinandum in ea monasterium, locum conuentualem, ecclesiam, cœmeterium, domum, seu domos vobis & Ordini vestro........ ad plantandum viridarium, hortum faciendum, & seminandum, & omnia liberè faciendum, quæ vobis, & Ordini vestro placuerit faciendum in eadem ferragine seu terra. Actum fuit hoc in camerariis dominæ Comitissæ dictæ apud Sistaricum. Testes vocati & rogati fuerunt dominus Henricus Sistaricensis episcopus, dominus B. Foroiuliensis episcopus, domina Mabilia Comitissa Forcalqueriensis, Fulco de Trans baiulus dictæ dominæ Comitissæ Prouinciæ, Gaufridus de Tarascone iudex eiusdem vrbis, & baiulus de S. Symphoriano, Durandus monachus S. Andreæ, Petrus de Camareto Foroiuliensis canonicus, & ego Petrus Augeri publicus notarius, qui mandato dictæ dominæ Comitissæ Prouinciæ Beatricis, hanc chartam scripsi, & signaui. Ad maiorem constantiam roburque firmitatis, nos prædicta Beatrix Comitissa Marchionissa Prouinciæ, Comitissa Forcalqueriensis, præsentem paginam iussimus sigilli nostri munimine roborari in testimonium rei, testis vt sit futuris, & præsentibus memoria sempiterna. 25

Anno millesimo ducentesimo quadragesimo nono fuit 4. nonas Decembris contentio inter Canonicos Sistaricenses & Forcalquerienses de Episcopi electione: Henricus episcopus eam Lugduni arbitrio suo diremit in hæc verba. *In primis quòd quotiescunque, & quandocumque ecclesiam Sistaricensem vacare contingerit, Sistaricenses canonici vnà cum canonicis Forcalqueriensibus per nominationem, vel postulationem, seu electionem Sistaricensi ecclesiæ prouideant. Et ne aliquod scrupulum inde oriatur, hoc sic determinamus. Ex quo constiterit de vacatione ecclesiæ Præpositus Sistaricensis qui pro tempore fuerit, & ipso deficiente vel absente Archidiaconus, & ipso deficiente, vel absente Sacrista, & ipso deficiente, vel absente Præcentor, de consensu canonicorum præfatorum, mittat certum nuntium cum litteris suis Forcalqueriensi præposito & canonicis residentibus & præsentibus, per quas significet vacationem ecclesiæ, & diem electionis præfixam. Continentem ad minùs spatium quindecim dierum à tempore denuntiationis numerandorum. Ad quam diem teneatur venire præpositus Forcalqueriensis solus vel cum sociis, vel alius, vel alij de quibus videbitur Forcalqueriensibus canonicis, qui vnus, vel plures vocem omnium canonicorum Forcalqueriensium qui commodè vocari potuerunt, vel saltem præsentium habeat, vel habeant; vel si maluerint omnes vadant, & cum Sistaricensibus canonicis chorum Sistaricensis ecclesiæ intrent, & ibidem sibi prouideant de pastore. Et ne detur dissensioni locus, si contingat partes fieri, ita quòd Sistaricenses vnum, & Forcalquerienses alium sibi vellent præfici, & par sit numerus hinc inde, superioris arbitrio relinquatur, quem duxerit acceptandum de electis, vel postulatis: Ex quo...... erit, vtraque ecclesia teneatur recipere, & eidem obedientiam, & reuerentiam exhibere. Quòd si ad diem non venerint, vel miserint, ex tunc Sistaricenses canonici sibi prouideant, sicut sibi videbitur faciendum. Aliter prouisio facta, irrita sit ipso iure; & ad contemptos, ius prouidendi, per superioris sententiam deuoluatur. In prima tamen prouisione, quæ occurret facienda, volumus* 26

quòd dominus Hugo S. Sabinæ Presbyter Cardinalis, vel ipso deficiente dominus episcopus Foroiuliensis qui nunc est, vice ac nomine Sistaricensium, ac Forcalqueriensium canonicorum, & capitulorum, Sistaricensi ecclesiæ prouideat de pastore. Ista Henricus. Sed hîc vnum tacere non possum.

27 Henricus anno incerto euasit in Archiepiscopum Ebredunensem: Quis ei successerit me latet. Humbertus ex Ordine Prædicatorum assumptus est in episcopum; & Burellanus scriba de eo sic loquitur. *Oppressus per curiam regiam tempore illustrissimi domini Caroli primi Siciliæ regis, Prouinciæ, & Forcalquerij Comitis, & diuersis grauaminibus aggrauatus, liberè dimisit episcopatum Sistarici, & eum resignauit, & apud Lugdunum, vbi postmodum permansit, diem*

Hūbertus I.

28 *clausit extremum.* A quo hic vir acceperit oppressum à curia regia non inuenio. Vt de Caroli regis & æquitate, & pietate nihil dicam, profectò Beatus Antoninus titulo 23. capite 1. docet rediisse ad Dominicanos, oppressione curiæ regiæ factum vt rediret non docet. Sanctus vir addit mortuum esse anno millesimo ducentesimo quinquagesimo nono: vnum ergo aut alterum, à dimisso episcopatu annum, non plures, egit in monasterio. Sed illius in episcopatu tempora ex veteribus chartis eruamus.

29 Anno millesimo ducentesimo quinquagesimo primo, fuit ei nescio quid contentionis cum Hospitalariis Manuascæ. Isnardus de Charentesio pro eo agens vnum habet quod tacere non possum. *Bertrandus*, inquit, *filius Comitis Guilelmi, cuius corpus nuper* (scilicet anno 1245.) *defunctum in domo Militiæ Templi apud Limasiam sepultum est.* Vvilelmum loquitur Geraldi Amici Sabranij & Adelaidis, quæ Guilelmi ex Forcalqueriensium Comitum gente vltimi Comitis soror erat, filium. Hic Geraldum fratrem æmulatus amauit Milites Templi, & apud eos sepeliri voluit. Certè de Geraldo ipsius fratre repertorium chartarum thesauri (vt loquuntur) apud Aquas sextias regij habet sequentia. *Anno 1209. mense Decembri Magister Hospitalis Templi Prouin-*

30 *ciæ recepit in fratrem & donatum G. Comitem Forcalquerij in vltimis suis.* Hæc de Bertrando afferre visum est, quoniam omnibus de gente, seu Forcalqueriensi, seu Sabrania scriptoribus sunt ignota, & vehementer faciunt ad cognitionem eorum, qui post Guilelmi iunioris Bertrandi, & Laurerandæ filij anno 1208. mortem Forcalquerienses dicti sunt Comites, quia ex Adelaide illius sorore orti, nonnullis Comitatus pagis ex ipsius hæreditate dominabantur. Itaque Guilelmus Bertrandi & Geraldi & frater Guilelmo iuniore mortuo se anno 1208. mense Decembri, dixit *Dei gratia Comitem Forcalqueriensem*, & anno 1228. *Fecit homagium Raimundo Comiti Prouinciæ de tota terra sua Comitatus Forcalquerij*, ex repertorio chartarum regij apud Aquas Sextias

31 thesauri. Sed ad Humbertum episcopum reuertamur. Cùm ei, Sistaricique canonicis, esset illo ipso anno primo, & quinquagesimo, alia nescio quæ contentio cum Hospitalariis Manuascæ, canonici octauo calendas Augusti assensi sunt volenti compromittere. Sed hæc leuia sunt, magnum profectò & in omnem partem illustre dixerim, quòd 12. calendas Septembris ab Vvilelmo Germanorum imperatore accepit literas in hæc verba: *Nos Humberto venerabili episcopo, & successoribus suis, & ecclesiæ Sistaricensi, castra, munitiones, villas, & oppida, & specialiter castra Lurij, & Laduncelli cum pertinentiis suis, quæ sita sunt in diœcesi Sistaricensi, & à nobis, & ab imperio immediatè tenentur: & episcopi Sistaricenses, qui ibidem pro tempore fuerunt dictum castrum Lurij tenuerunt*

runt ab antiquo, & à tempore cuius non extat memoria. Vide quid Vvilelmus 32
imperator asserat. Docet Lurium Sistaricensis episcopi castrum, fuisse quondam *immediatè* subjectum imperatori, Comitemque Prouinciæ nihil proinde juris in illud habuisse, ac episcopum supremo illo jure principem ipsi præfuisse, quo Colonienses, Moguntini, Treuirenses, aliíque nonnulli Germanorum antistites, non paucis vrbibus, oppidis, pagis dominantur. Si vera dixit Burellanus scriba, cùm asseruit Humbertum à regia curia oppressum fuisse, existimauerim ego ab istis Vvillelmi literis factum esse, vt ab ea opprimeretur. Sicilicet regij Prouinciæ Comitis judices ad illa indoluerunt, Lurienséſque vexauere, & ad suum tribunal eos vi traxerunt, qui vnum Germanorum imperatorem supra episcopum sibi dominum esse occlamabant. Vt vt hoc habeat, non puto ego Carolum regem eas ægrè tulisse literas. Profectò Comes Prouinciæ post centum & sexaginta quatuor annos die decima tertia mensis Aprilis edixit de libertatibus Lurij, vt videre est in regio Aquis Sextiis tabulario, registro (vt loquuntur) *armorum* pagina 283......... autem Diniensis episcopus in statutis anno......... ita scripsit: *confirmamus caput de non extrahendo homines de Lurio ab ipso loco cùm sit de imperio*; sub. & vni supra episcopum imperatori subjectus sit. Quod autem de Laduncello adjungit Vvilelmus, ita intelligendum est, vt cùm Laduncelli pago, seu castro, dominarentur, clientes tamen essent antistitis. Atque si quid ex antiquorum pietate procerum licet colligere, putabam fuisse quondam vnum ex Laduncellanis aliquẽ, qui pro non inassueta illis temporibus consuetudine, Laduncellum concesserit episcopo, ab eo postea cum clientelæ onere recipiendum. Et verò ante annos sexcentos ipsi pagum domini tenuerant. 33
Anno millesimo sexagesimo innominatus, Berengarius, & Claudius fratres ei dominabantur, atque centum post annos Lambertus, & anno millesimo trecentesimo octogesimo Berengarius, ac denique (vt plura non referam) Claudius anno millesimo quadringentesimo octogesimo. Quid? quòd ij etiam ante annos quingentos, cùm viri genere nobiles genti suæ nomen vnum faciebant, à Laduncello ipso dicti sunt, euidentissimo argumento, non episcopo pagum, sed ipsis tum fuisse subjectum. Atque non ante Vvilelmum Germanorum imperatorem, antistiti quidquam in illud juris fuisse legimus. An qui post annum 200. à 1000. dominabatur pago, ille est, qui Laduncellum dedit episcopo, & episcopus fecit vt non aliis quàm Lurium conditionibus suo subesse antistiti? *castra Lurij, & Laduncelli*, vt loquitur Vvilelmus Germanorum imperator, *ab imperio immediatè tenentur.* Sed ista hactenus dicta sint: ad asserendos Humberti episcopi annos redeamus.
Anno millesimo ducentesimo quinquagesimo tertio, Beatricis Prouinciæ 34
Comitis mandato, cum Falcone de Podio, Ricardo, Gaufrido de Tarascone, Artaudo domino de Venelis, Roberto de Leueno, tulit sententiam de æquitate, & antiquitate omnium per Forcalqueriensem Comitatum portoriorum, vt fusè tradidi libro 2. Manuascæ numero 47. Anno ejusdem sæculi quinto, & quinquagesimo, Henricus ex Sistaricensi episcopo Ebredunensis archiepiscopus, arbitrarius judex, damnauit Humberto Sistaricensem Sacristam. Philippus Aquensis archiepiscopus eo ipso anno vniuit cum episcopatu sacras ædes Lurij Reuesti, Behunsij, & S. Martini de Nogheriis.
Longè grauius est, atque necessariò à me commemorandum quod sequitur. 35

Lambertus

Lambertus Laduncellius anno sexto, & quinquagesimo post millesimum ducentesimum nolebat se Humberti clientem dicere, & die vigesima sexta Ianuarij à Beatrice Prouinciæ Comite damnatus est. Vides Laduncellios pago, vnde ipsis gentilitium nomen erat, dominatos esse, quem Vvilelmus imperator numero 31. ad episcopum spectare asserebat. Existimabam episcopos à pluribus annis non postulasse vt se clientes dicerent, idque Lamberto fecisse animos negandi se clientem. Igitur principio literas à Germanorum imperatore accepit antistes, quæ ipsius firmarent jura, & cùm toparcha illis non commoueretur, egit apud judices à Beatrice Camite constitutos.

36 Demum consequente anno Humbertus à Rostagno Gauterio de Reuesto emit aliquot prædia rustica, & iis emptis ad Dominicanos agente pietate rediit. Nam quæ de ipso ex verissimis chartis à me lectis hactenus retuli, ea omnino euincunt falsum esse quòd numero 27. ille aiebat *diuersis* à regia curia *grauaminibus aggrauatum* ad monasterij repetendi consilia descendisse. Quem Beatrix Prouinciæ Comes episcopum dedit judicem toto Forcalqueriensi comitatu portoriis, quem dixit Laduncelli aduersante toparcha cliente dominum, is certè non potest non fuisse & ei, & ipsius curiæ gratiosus. Emptis verò illis, quæ dixi, prædiis sese abdicasse episcopatu hinc intelligis, quòd eo ipso emptionis anno, alius etiam ab Humberto fuit, post abdicationem scilicet, episcopus.

37 Alanus 2. Alanus enim, vt Sanmarthani quoque testantur, anno millesimo ducentesimo quinquagesimo septimo, interfuit confirmationi priuilegiorum Massiliæ. Burellanus scriba de hoc antistite habet sequentia. *Parisiis oriundus rexit ecclesiam Sistaricensem nouendecim annis: qui multa ædificia ædificari fecit in diœcesi Sistaricensi, videlicet ecclesiam de Culein, & domos de Thonicis, & de ciuitate Sistaricensi. Iste etiam crucem argenteam cum pede lato, & reliquias sanctorum Cosmæ, & Damiani legauit ad honorem Dei, & gloriosæ Virginis Matris eius, & gloriosi martyris Thyrsi in ecclesia Sistaricensi, vbi sepultus est ad latus sinistrum iuxta altare B. Mariæ Sistaricensis.* Et cetera quidem hujus episcopi non est animus oratione sequi: sed quod tradit, sedisse nouemdecim annos, accipe

38 ex chartis quæ illius per eos meminerunt. Alanus ab anno millesimo ducentesimo quinquagesimo septimo, exeunte fuit episcopus, vsque ad septuagesimum septimum ejusdem sæculi ineuntem. Iam dixi de extrema parte quinquagesimi septimi: de septuagesimi septimi principio hinc intelligis, quòd cùm Giraudus Alani successor episcopatum rexerit annos quatuordecim, vt postea videbimus, episcopales tamen chartæ affirmant è vita decessisse anno primo & nonagesimo post millesimum ducentesimum. Igitur lego Alanum sexto & septuagesimo illius sæculi tertio nonas Ianuarij emisse prædium nescio quod in Luriensi agro. Sub finem anni, extremo Martio tum incipientis erat ille dies, qui nobis est ad initium. Sed eamus per singulos eos sapientissimi annos præsulis, de quibus agunt & aliæ, & episcopij maxime in libro, vt loquuntur, viridi chartæ.

39 Anno millesimo ducentesimo quinquagesimo nono, 3. calend. Ianuarij dedit collegio canonicorum Sistaricensium ecclesiam S. Geruasij de Beuontio, & ecclesiam S. Vincentij. Fuerat ei cum nescio quibus viris contentionis aliquid super Ybonicorum juribus, & Raimundus Arditi Forcalqueriensis Præpositus, atque Imbertus de Ausonis, arbitrarij judices, tulerunt sententiam de tota re anno illius sæculi sexagesimo

simo. Longè grauiora sunt quæ ipse Alanus super re Manuascensium pu- 40
blica anno sequente constituit. Non omnes olim habebant vrbem, sparsi
erant eorum plurimi per agrum. Vt enim docui libro primo Manuascæ, quæ
Manuascæ nomen habebat, erat vallis. In media stabat burgum, seu villa,
& circum villam castra duo, trésque pagi. Ab annis ducentis, & quod ex-
currit, ciues vniuersi conuenerunt in villam, euersísque castris & pagis ea in
vrbem non omnino modicam creuit, quæ muris per nouem omnino sta-
dia ductis, capit ciues ad decem millia. Cùm sparsim per agrum habitabant,
erexerant sibi templa ad Dei cultum in villa, castris, & pagis; atque curialia
quidem (vt de ceteris taceam) tria in villa, in castris verò, pagísque singu-
lis singula. Hæc omnia, præter Sanmarianum villæ, quod Sanuictorino- 41
rum ad Massiliam monachorum est, Geraldus Caprerius episcopus, post an-
num à millesimo sexagesimum tradidit Forcalqueriensium canonicorum
collegio, sed cùm vnius Sanmartiniani in cognomine castro positi potiren-
tur, ceterorum in alios collatione contenti, Alanus anno 1061. reliquorum
omnium quoque sacerdotia eis concessit cum totis prouentibus; supérque
vniuersorum, Sanmartiniani etiam, decimis sententiam tulit. Scilicet ante
eum annum dissidium erat de decimis omnino graue. Componere illud
summi alij viri aliis temporibus frustra contenderant, & demum Berenga-
rius Monachus Legatus Sanctægidiani Hospitalariorum Prioris, Vvilelmus
Marinus Rector, seu Prior sancti Saluatoris Manuascæ, & Pontius Burgun-
dio canonicus arbitrarij judices. In hos tamen inuenio conuenisse Raimun-
dum Arditi Forcalqueriensibus canonicis Præpositum, & Pontium Rainal-
dum Manuascensium syndicum actores. Vocabant syndicum, quem agen-
dis pro publica re forensibus causis annuatim elegerant. Nobilis, & ipsis
consulibus potior magistratus, ante centum & trigenta annos extinctus est.
Alanus ergo controuersiam omnem suâ sententiâ sustulit decimotertio ca-
lendas Martij. Sacerdotiorum causa faciliùs peracta est, non auditis scilicet, 42
neque vocatis Manuascensibus, ipse antistes, annuentibus solis Forcalque-
riensibus canonicis, ad constituendas ipsorum, vt loquuntur, præbendas, ea
vniuersa cum suis prouentibus concessit. Res hæc in omnem partem insi-
gnis, prætermitti à me non debet; quia verò non potest apertiùs ac synce-
riùs enarrari, quàm ipsius episcopi qui eam gessit peregítque verbis, affero
illius literas.

In nomine Domini nostri Iesu Christi. Anno ab Incarnatione eiusdem millesimo 43
*ducentesimo sexagesimo primo, decimo calendas Aprilis. Notum sit omnibus homi-
nibus, & vniuersis, futuris, & præsentibus, quòd congregato Capitulo Forcalque-
riensis ecclesiæ, vocatis priùs ad Capitulum, canonicis foraneis & absentibus, qui
debebant interesse, prout eorum nomina sequuntur, per literas citatorias, mihi exhi-
bitas & ostensas, præsentibus autem in eodem Capitulo D. Alano Dei gratia Sistari-
censi episcopo tanquam vocem habenti, domino Raimundo Ardito Præposito, & Petro
Gibelmo Sacrista, & magistro Arnaudo Priore, seu Rectore ecclesiæ Petraruæ, & Ghi-
lelmo Vesiano Priore, seu Rectore ecclesiarum Limantij, quarum vna dependens
est ab alia, & Iacobo de Charantasio Priore, seu Rectore Laincellij, & Picardo de
Charantasio Priore, seu Rectore ecclesiæ de Niauzellis, Raimundo de Charantasio
Priore, seu Rectore ecclesiæ Sancti Maximi sitæ sub castro Manuascæ, & Pon-
tio Martino, & Guilelmo Maurello, & Petro Rigaudo Præcentore, licèt esset*

extra numerum, de gratia ad tractatum admisso, canonicis Forcalqueriensis ecclesiæ, cum de ordinatione præsentis ecclesiæ, & inter cætera cùm tractaretur de diuisione & assignatione præbendarum pro qua causa præcipuè congregatum erat dictum capitulum, quia visum fuit quòd prædicta diuisio & ordinatio præbendarum constitui & fieri plenè non posset, nisi ecclesiæ suprà nominatæ quas tenebant dicti priores canonici, & omnes aliæ ad collationem dicti Capituli pertinentes, quas nunc temporis tenebant non canonici, scilicet ecclesia Montis acuti, & ecclesia S........ & ecclesia Sancti Sepulcri, & ecclesia de Totis auris, & ecclesia de Sagreriis, & ecclesia S. Hippolyti, & ecclesia de Ripis altis, & ecclesia S. Siffredi essent confusæ & vnitæ capitulo Forcalqueriensis ecclesiæ. Et nos cum illis supradictis canonicis prioribus, seu rectoribus prædictarum ecclesiarum dictus episcopus simul institutum postulantes, & eosdem hortantes, vt vtilitatem communem sociorum, & totius ecclesiæ præferentes propriæ, & priuatæ commoditati suæ, deberent supradictas ecclesias quas regebant dare & dimittere, ideo ad instantiam tam præfati Præpositi, quàm nostram & Capituli, sua liberalitate & benignitate ducti, simpliciter vnusquisque scilicet sua ecclesiæ quam tenebat, renuntiauerunt in manus nostras dicti Sistaricensis episcopi, recipientis nomine, & vice Forcalquericensis Capituli, & easdem ordinationi, seu dispositioni eiusdem Capituli dimiserunt. Nosque supradictus episcopus attendentes defectum & insufficientiam prouentuum & obuentionum, quas nunc temporis Forcalqueriensis ecclesia patiebatur, respectu oneris sumptuum quod incumbebat eidem, considerata etiam vtilitate & necessitate eiusdem ecclesiæ, ad præsens, & in futurum, ad instantiam & requisitionem, vt præmissum est, dicti Forcalqueriensis Præpositi & Capituli, inprimis ecclesiam supradictam de Totis auris ecclesiæ suprad. S. Saluatoris de burgo Manuascæ annectimus & vnimus, & vnitam perpetuò fore censemus, saluo censu quem facit dicta ecclesia de Totis auris ecclesiæ Forcalqueriensi. Item ecclesiam de Monte acuto, ecclesiæ S. Maximi ei vicinæ, quæ sita est sub castro Manuascæ annectimus, vnimus & vnitam perpetuò fore censemus, saluis censibus, quos vtraque facit ecclesiæ Forcalqueriensi. Item tam iamdictas ecclesias S. Saluatoris cum prædicta ecclesia de Totis auris sibi annexa, quam prædictam ecclesiam S. Maximi cum prædicta ecclesia Montis acuti sibi annexa, & ecclesiam S. Sepulcri de valle Manuascæ, saluis iuribus ad vitam suam quæ habent priores, seu rectores, scilicet S. Saluatoris, & de Totis auris, & S. Sepulcri, & Montis acuti in eisdem, quàm alias vniuersas, quæ ad collationem Forcalqueriensis Capituli pertinenere debent, scilicet ecclesiam, siue ecclesias Petraruæ, quarum vna dependet ab alia, & ecclesias de Limancio, scilicet S. Petri, & S. Georgij, quarum vna dependet ab alia, & ecclesiam de Laincello cum ecclesiis sancti Babyli, & sancti Simeonis dependentibus ab eadem, & ecclesiam de Niuzellis, & ecclesiam de Sagreriis, & ecclesiam sancti Hippolyti, & ecclesiam de Ripis altis, & ecclesiam, sancti Siffredi, cum omnibus iuribus & pertinentiis, & dependentibus ab eisdem, episcopali autoritate annectimus, vnimus, & easdem omnes & singulas communitati Forcalqueriensis Ecclesiæ tanquam annexas & vnitas, nunc, & in perpetuum deputamus, saluo tamen iure nostro, & successorum nostrorum, & quòd in prædictis ecclesiis vniuersis & singulis habemus, & habere debemus: item saluo iure in eisdem ecclesiis..... prout de iure fieri poterit & debebit. Actum Forcalquerij infra ecclesiam beati Marij, ante altare, in præsentia ipsius Capituli, & canonicorum superiùs nominatorum, & mei notarij, qui iuratus ea vice ad scribendum acta dicti Capituli vocatus fui.

Atque

Atque hæ sunt literæ Alani, quibus curialium Manuascæ vallis templorum omnium (Sanmariano excepto) prouentus & Sacerdotia concedit Forcalqueriensibus canonicis: Iis subscripserunt Sistaricenses canonici anno millesimo ducentesimo sexagesimo secundo, nonis Aprilis. Ab eo tempore ad nos vsque, & earum ecclesiarum & ceterarum quos Alanus enumerauit, seu Sacerdotia, seu prouentus ad illos canonicos pertinent quorum vnorum neque auditis, neque vocatis Manuascensibus assensu, in ipsorum capitulo, atque vt iisdem *ordinatio præbendarum* constaret, est constituta omnis res. 45

Anno millesimo ducentesimo sexagesimo quarto, idem episcopus, emit domum Aquis Sextiis cum horto, solidis Turonensibus ad tria millia, scilicet vt antistes, cùm siue ad principem ejúsve curiam, siue ad archiepiscopum adibat, majore cum dignitate & commodo habitaret. Eam lego fuisse in burgo sancti Saluatoris. Sequente anno *procurationes*, vt loquitur, quas Forcalquerij habebat, & mensuras aliquot, seu frumenti, seu hordei, quæ Laduncelli & Niozellis colligebantur, mutauit, ecclesiâ Petraruæ. Sexto autem & sexagesimo illius sæculi emit ad domesticos vsus hortum Sistarici: & 69. vineam in ejusdem vrbis agro accepit à Raimundo & Bertrando de Mura fratribus. Hæc alicui fortasse modica videbuntur, neque ab eo commemoranda, qui res ab episcopis gestas scribere suscepit. Sed qui cogitauerit, vt non sint per se magna, ex ingenti tamen in ecclesiam amore ab Alano prodiisse, is profectò illustria, & prædicanda esse fatebitur. Amor, cùm vehemens est, vt non aliquando cesset, minuta sequitur, si quæ consectetur ingentia non occurrant. Atque, vt hoc non sit, maxima omnino censeamus oportet, quibus episcoporum tempora per suos annos, seu digeruntur, seu demonstrantur. Eo ipso nono & sexagesimo anno post millesimum ducentesimum, decimo octauo calendas Decembris Alanus conuênit de nescio qua re cum Crociensibus canonicis. Eum consequente ecclesias B. Mariæ de Nogheriis, & B. Stephani de Malcot mutauit Ybonicorum ecclesiâ. Primo autem & 70. interfuit professioni clientelæ regiæ ab Odone Vapincensi episcopo: & ipso ejusdem anni fine, scilicet idibus Martij assensus est Alaëttæ, seu Adelaïdi Medullloniæ Curbonis dominæ, & Sistaricensibus consulibus Clarissarum monasterium postulantibus. De hoc monasterio Antonius Pagy Minorita Conuentualis, anno 1660. die 17. mensis Augusti scripsit in hæc verba ad Sistaricensem episcopum. *Eius ædificatio cepit anno 1285. quò se contulit Gerarda de Sabrano abbatissa monasterij Auenionis eiusdem Ordinis. Ædificatum erat extra ciuitatem, prope conuentum fratrum Minorum* &c. *Translatum est intra vrbem ab anno 1360. ob bellorum iniurias, ac fortasse etiam ob Druentiæ, à qua non longè distabat, inundationes, quas omnino vitare non potuit, nam ex lapidis cuiusdam inscriptione ante ipsum monasterium, constat aliàs aquarum inundationem plures ex religiosis præfocasse, ac partem monasterij euertisse,* &c. *Facta est cum isto vnio cuiusdam alterius monasterij* &c. Suspicabar istud alterum (Benedictinum vulgò faciunt) quoniam erat, vt loquuntur nominationis regiæ, vnione illâ suâ fecisse vt Clarissæum jam olim fuerit, & nunc etiam sit *nominationis regiæ*, vt addit idem Pagy, qui pergit in has voces: *Hodie monasterium illud paruum, & humile est. Ecclesiam habet satis amplam, ac pulchram, religiosas duodecim, aut circiter,*

46

47

48 *cameras, ac publicas officinas maximè angustas.* Sed ad Alanum episcopum reuertamur. Is anno millesimo ducentesimo septuagesimo secundo, interfuit conuentionibus Roberti Auenionensis episcopi cum Prouinciæ Senescallo. Igitur ego quidem non video cur Sanmarthani tomo 1. in Grimierio Aquensi Archiepiscopo scripserint sequentia: *Grimerius, seu Grimierius reiecta postulatione Sistaricensis Episcopi à capitulo factâ, Gregorius X. Papa eum promouit ad sedem Aquensem diplomate dato ad S. Crucem, 2. nonas Septembris 1272. vt patet ex epistola eiusdem Pontificis in regesto Vaticano.* Nam, vt vides Alanus anno 2. & 70. sedebat. Anno autem quarto & septuagesimo priorissa B. Mariæ de Combellis ei concessit sua omnia in B. Mariæ de Brossa prioratum jura: & consequente probauit ipse trigesimo primo die mensis Augusti, Forcalqueriensium canonicorum statuta quæ dicuntur, & eorum, vt etiam loquuntur, præbendas constituit. Anno millesimo ducentesimo septuagesimo quinto, idibus Decembris, obtinet cum Senescallo Prouinciæ, & Roberto de Leueno ab Archiepiscopo Aquensi, & canonicis, *ciuibus Aquensibus ius boscandi in Petrolis, in Tolono, & in valle Veronica.* Apud Piton in historia Aquensi, pag. 117. Anno demum septuagesimo sexto illius sæculi die vigesima octaua mensis Maij, Bertrandus Rollandi bajulus Hospitalis Montis-Mombroni illum seruauit indemnem à nescio qua Druentianæ aquæ fossa; & tertio nonas Ianuarij ipse prædium emit in Luriensi agro.

49 *Petrus 3. Giraudi de Podio Michaëlis.*

Alano mortuo Petrus Giraudi de Podio Michaëlis anno millesimo ducentesimo septuagesimo septimo, tertio calendas Nouembris electus est in antistitem ex Præposito Regiensi. Podiumne Michaëlis fuerit viri patria, an potiùs à familia, familiæve toparchia nomen ei fecerit, non possum dicere. Nam vox *Giraudi* ab exitu Prouincialibus familiari gentile nomen esse profectò conuincitur. *Virum sapientissimum* magno elogio dicit Burellanus scriba, ex antiquissimis abs dubio chartis, quæ res ab illo gestas referebant. Vnum addit, quod prætermittere nec velim, nec vt maximè vellem debeam. *Extruit palatium*, inquit, *& fortalitia Lurij.* Certè qui Luriensem episcopi domum viderit, à Giraudo ante annos fere quadringentos exædificatam, ille vehementer mirabitur ei animos ad suscipiendum opus, & constantiam, atque scilicet pecuniam ad perficiendum suffecisse. Lurium saxeo colli impositum est, quem montosa circum omnis regio ceteris longe sublimiorem educit. Quacumque ingredi volueris, confragosus; & pro asperitate sinuosus ad illud ascensus est. In summo pagi vertice amplissima moles, eaque turrita surgit, prælongis in quadrum lateribus. Vbi ædes ad ipsam adjunctas intraueris, officinarum laudabis, & cubiculorum veram ad necessarios vsus oportunitatem. Sed qui amplitudinem aulæ attenderit, certè fatebitur nihil eam debere illis, quas principes viri, seu in maximis vrbibus, seu amœnis in agris ad nominis claritatem ostentant. Vnum verò est ad cujus conspectum nemo est qui non stupeat. Turrita illa moles, & spatiis vasta, & triplici contignatione sublimis fastigio concamerato clauditur, & tantâ stat parietum crassitudine, vt si ordinariæ argumenta structuræ non
50 essent in arenato, quod lapides jungit, saxum vnum vegrande è summo colle diceres eminere. Burellanus scriba pergit de Giraudo dicere sequentibus verbis. *Emit dominia, affaria, & bona quorumdam nobilium in castro Lurij, & multa alia emit, & acquisiuit, & multa alia bona fecit, & de multis reditibus*

ecclesiam

ecclesiam Sistaricensem augmentauit: Placet ista fusiùs per partes tradere, & in suos digerere annos. Anno millesimo ducentesimo septuagesimo octauo, decimo calendas Martij conuênit cum Isnardo Iustacio de nescio qua re. Dominus hic erat Podij pini. Raimundum genuit ex Beatrice vxore, & Raimundus Pontium. Lego Iustacios Podij pini dominos habitasse Manuascæ,& primo Manuascæ libro num.68.ex vrbano illius chartulario docui nobilitate generis quondam inclaruisse. Sequente anno emit *à Guilelmo Cornuti domicello de Forcalquerio totum affare cum iuribus* &c. *quod est in castris de Lurio & Lebrignana,pretio centum librarum coronatorum,duodecimo calendas Februarij.* Anno millesimo ducentesimo octogesimo,conuênit cum Sistaricensium canonicorum collegio de Fano Geruasij,Beoutio,Fano Antonij, 51
Panserio: Petrus de Fuxo Cardinalis Albanensis testatur ipsum anno millesimo ducentesimo octogesimo primo, interfuisse inspectioni corporis S. Mariæ Magdalenæ duobus antè annis inuenti à Carolo Salernitano, Siciliæ post Carolum patrem rege, Comitéque Prouinciæ: ita scribit in suis de sanctæ illius feminæ corpore, quod Sanmaximini in Prouincia colitur, tabulis. Consequente anno emit nonnulla prædia *in loco de Augeto:* concessit quoque *in emphiteosim perpetuam Raimundo Albæ* prædia quædam *Panserij*,vt habent tabulæ quas ea de re scriba conferit. Tertio autem & octogesimo illius sæculi emit *Reuesti infangati* nonnulla à Giraudo Isnardo; & centum ac tredecim *solidis coronatis* plurima alia *à Bernardo de Albenacio, domicello de Fontiana,* quæ ad illud vsque temporis *ipse tenuerat ab ipso domino episcopo,& eius dominio,* vt fert emptionis charta. Anno quarto & octogesimo post mil- 52
lesimum ducentesimum, nescio quam pecuniæ vim credidit Bernardo Iuueni: quinto autem & octogesimo,die septima mensis Nouembris, conuênit cum Iacobo Bueymundi Præposito & canónicis Sistaricensibus de variis (vt vulgò loquuntur) *procurationibus debitis:* atque sextodecimo calendas Martias ejusdem anni exeuntis;interfuit Regiensi concilio. Anno millesimo ducentesimo octogesimo septimo,Bertrandus de S.Maximo se profitetur Giraudi clientem,ex vrbanis & rusticis quibusdam Lurij prædiis.Octauo demum & octogesimo ipse Antistes emit nonnullla Petraruæ prædia. Res cæteræ à sapientissimo episcopo gestæ ad me non peruenerunt. *Diem clausit extremum anno currente Domini millesimo ducentesimo nonagesimo primo. Sepultus est* in Sistaricensi canonicorum basilica, *ante altare B. Mariæ,* vt lego in episcopij libro,quem vocant viridem.

Petrus de Alamanono nobilitate gentis,& vitæ sanctitate clarissimus, Pe- 53 *Petrus 4. de Alamanono.*
tro Giraudi mortuo episcopatum adiit. Hic vir à puero instituta B.Dominici per omne genus virtutis ante Sistaricenses infulas secutus fuerat. Igitur Leander libro tertio de illustribus Dominicanis de eo scripsit in hæc verba. *Petrus de Alamanono episcopus Sistaricensis,nobilis genere,sed benignitate ac mansuetudine nobilior, exemplar & norma religiosorum, Carolo regi Prouinciæ Galliæ Narbonensis,sese comitem in omnibus præstitit, & à Siculis captum nunquam dimisit.* Hic Carolus est eo nomine secundus, Claudus cognomine, Caroli primi quem Ludouicus octauus Francorum rex genuit,filius.Aragonij,non Siculi,nauali prælio virum superauerunt,ceperúntque: igitur captiuum duxere in Aragoniam. Salerni principem appellabant. Neque tunc, scilicet per Caroli patris vitam rex erat: Siciliæ autem eo mortuo rex fuit,non Pro-

uinciæ,quæ ante quadringentos annos,& multum de amplitudine ſua amiſerat,& regni nomen mutauerat nomine Comitatus. Sed Petri antiſtitis tempora in ſuos annos ex antiquis tabulis digeramus, quæ non paucæ docent rem epiſcopalem plurimum auxiſſe.

54 Ante ipſum epiſcopi emerant mediam Ybonicarum partem. Petrus anno milleſimo ducenteſimo nonageſimo tertio,mediam partem alteram pecuniâ comparauit. Sequente autem anno ſediſſe lego in charta,quâ Pugeto, Bodanenſis vallis pago,vicarium,vt loquuntur, perpetuum impoſuit. Ad Siſtaricenſes epiſcopos non ſpectat quidem quod ſequitur,ſed Balmæ Siſtaricenſium Dominicanos attingit, & eorum omnino intereſt. Raimundus Medullionius Ebredunenſis archiepiſcopus eo ipſo anno moritur, & Balmæ Dominicani ſacram ejus ſupellectilem (& domi eorum erat) ſibi capiunt. Scilicet in ipſorum cœnobio inſtituta B. Dominici profeſſus fuerat, & ad illud detulerant mortui corpus. *Raimundus de Medullione* (ſunt verba Leandri libro 3. de illuſtribus Dominicanis) *vir & nobilitate, & quadam animi lenitate conſpicuus, circa annum milleſimum ducenteſimum octogeſimum primum, eccleſiam Vapincenſem, juſſu Pontificis gubernandam ſuſcepit. Deinde poſt non multum temporis, Ebredunenſis ciuitatis archiepiſcopali inſula donatus eſt. His enim duabus eccleſiis,annis tredecim omni cum laude præfuit. Verùm paulò poſt conuentum generalem per patres noſtros apud Montem Peſſulanum,quem ſuâ præſentiâ,compoſitione morum, ac virtutum elegantiâ ornauerat, diem ſuum deuotè obiit anno* 1244. *apud Buxum. Exinde verò ad cœnobium noſtrum Siſtaricenſe* (id. Siſtaricenſium Balmæ poſitum) *tranſlatus eſt.* Buxen-
55 ſe Dominicanorum monaſterium ipſe curauerat erigi à Medullionenſi dynaſta fratre. Sediſſe Alamannonum anno milleſimo ducenteſimo nonageſimo quinto,multa docent: Principio id ferunt *recognitiones* (ita vulgò appellatur clientelæ profeſſio) Lebrignanæ; & ejuſdem vicariæ, ſeu procurionalis Sacerdotij collatio Paulo Almando Templario ad poſtulationem Martini Templariorum abbatis. Deinde Carolus Rex Comes Prouinciæ, quas libras quindecim,ex Sanſymphoriani prouentibus capiendas conceſſerat olim epiſcopo,eas libras quindecim illo ipſo anno mutauit Petroſianis, & Lebrignanæis; fecitque præterea vt Hugo de Vicinis *mareſcalliæ magiſter*, & Prouinciæ Seneſcallus: nonnulla in Lebrignanam & Laduncellum jura antiſtitis:mutaret aliis opportunioribus quæ ad principem pertinebant. Denique Bonifacij Romani Ponticis octaui mandato,Petrus epiſcopus hoc eodem,& nonageſimo ſæculi anno,ſuos Dominicanos deduxit ad ſacrum illud antrum (ſanctam Balmam Prouinciales vocant) in quo Maria Magdalena Lazari ſoror plurimos exegit annos. Petrum Giraldi appellat ſcriptor de Magdalena Maſſilienſi aduena capite 29. & fallitur. Girardus, ſiue Giraudus,quatuor antè annis extremam diem obierat, & Alamannonius ab
56 ejus morte jam per annos omnino quatuor ſederat,vt ex ſuperioribus intelligis. Anno milleſimo ducenteſimo, nonageſimo ſexto,Lebrignanæi ciues jam olim epiſcopi clientes, clientelam profeſſi ſunt. Septimo autem & nonageſimo Carolus Rex Comes Prouinciæ, duo conſtituit ad Petri, vt arbitrabar,preces. Regij apud Siſtaricum & Forcalquerium judices, epiſcopalibus intercedebant per loca epiſcopi ſubjecta judicibus,& prima, vt loquuntur,apud illos *inſtantiâ* contentione prohibebant actores. Carolus inſolen-
tiâ

tiâ rei commotus voluit sua,cohibitis judicibus regis,jura episcopalibus integra perdurare. *Redditus annuos* insuper dedit Alamannonio antistiti (sunt tabularum ab eo cónfectarum verba) *triginta librarum coronatorum Prouincialium,in villa de Lebriniana, & de Petrosio,pro restitutione dominij,& Lioncello,& quibusdam bonis quæ petebat episcopus in villa de Lebriniana.* Obscuræ voces. Significare videntur Carolum eam librarum vim dedisse pro Lebrinianæ, & Petrosij dominio,quod à principe quondã acceptum episcopus restituerit. Quã enim aliam dominij restitutionem significare putandæ sunt?cùm verò audis pro Lioncello etiam illas coronatorum libras antistiti à rege concessas fuisse,cogita pro Lioncelli dominio illo concessas quod numero 31.vidimus eâ ratione summum, quâ non pauci in Germania antistites suis imperitant vrbibus,vt cui pago episcopus sub imperatore *immediatè* præerat,postea sub Prouinciæ etiam Comite dominatus fuerit. Iam ab anno septimo, & nonagesimo post millesimum ducentesimum,meæ omnes charta de episcopo tacent,vsque ad primum & tertium à trecentesimo. Illo sedebat Petrus ex tabulis,quibus Petrus Crociensis abbas fertur emisse medietatem castri de Turre à Raimundo Garnerij de Manuasca milite. Isto Petrus interfuisse legitur professioni clientelæ à Rainaldo Porcelleto Diniensi episcopo editæ Comiti Prouinciæ. Petrum scripsi,non Alamannonium,quia lego non Alamannonium,sed *de rex* appellatum, qui sedebat anno ante illum tertium sexto. Scilicet Bernardus Guido Lodouensis episcopus,ejusdem cum Alamannio Dominicanornm Ordinis,in *registro fundationum conuentuum Ordinis* sui,tradit *Petrum de rex* fuisse Sistaricensem episcopum anno millesimo ducentesimo nonagesimo octauo; & cùm Carolus eo nomine secundus Siciliæ rex & Prouinciæ Comes,sanctorum virorum reliquias in thecam gemmis insignem induceret Aquis sextiis apud Dominicanos,quibus monasterium erigebat, clarissimo interfuisse Principis operi. Igitur si Petrus Alamannonius,ab Alamannono pago non cognomen, sed gentile nomen ducebat,profectò qui *de rex* fuit dictus,alius ab eo fuit. Verùm potest fieri, vt antistes *de rex*,seu *de rege* (sic enim Latinè reddas, quod Galli vulgò dicunt *de roy*) gentilitio appellaretur nomine, quem Alamannonium à paterno pago omnes,vt fere alios gente nobile viros,appellitabant. Placet tamen rem,quæ obscura est, lectoris arbitrio relinquere. Vtcumque ea habeat, Petrus Alamannonius extremam diem obit die primâ mensis Augusti, & *sepelitur in templo Dominicanorum* Aquensium,ex Burellano scriba,qui paulò antè scripserat sequentia. *Iste episcopus vir sanctissimus,fuit piissimus,eleemosynarius,& largitor bonorum suorum ad honorem Dei,ita quòd fere medietatem suorum redituum in piis eleemosynis pauperibus, viduis, & orphanis tribuebat: pontes,& multa hospitalia in Sistaricensi ditione fecit.*

57 58

59 *Iacobus I. Gantelmi.* Iacobus Gantelmi Petro siue Alamannonio, siue *de rex* mortuo,successu anno millesimo trecentesimo tertio,die tertia mensis Augusti, & per annos sex vsque ad trecentesimum decimum à millesimo,rexit ecclesiam Sistaricensem. Ingentium vir animorum secutus est Robertum regem Comitem Prouinciæ, pro summo Pontifice agentem apud Insubres, in Pedemontium ad Prouinciam illis temporibus adjunctum. Equite multo peditéque stipatus,docuit cùm Sacerdotis sit manus suas ad Deum pro Principe per bellum tollere,nihil indecori agere,si pro eo ipso suorum manibus pugnet.

gnet. Albæ Insubrum anno millesimo trecentesimo decimo vita functi cadauer, deportauere Sistaricum, & in Alani præsulis ante annos triginta mortui sepulchro condiderunt. Vnum hoc de illo ad me peruênit, ex Sistaricensis episcopi tabulario. Cetera vel in aliis tabulariis latent, vel omnino sepeliuit obliuio. Anno octauo post millesimum trecentesimum die secundâ, & vigesima mensis Aprilis, fecit vt Carolus Roberti pater rursus prohiberet Sistarici, & Forcalquerij judicibus, de Sistaricensis episcopi subditis ante omnem ab ejus judicibus prouocationem quærere. Id ante annos vndecim Alamannonio antistite prohibuerat, sed vt regij judices dabant pro principe populis jura, arbitrabantur nihil non sibi licitum esse. Eodem anno petiit à Manuascensibus die decima quarta Decembris, *sex millia Turonensium argenteorum*, abs dubio vt militem pro Roberto Comite cogeret, atque in Italiam duceret. Quid Manuascenses ei responderint non lego.

DE REBVS GESTIS

EPISCOPORVM SISTARICENSIVM

LIBER QVARTVS.

1 *Raimūdus 1.* RAIMVNDVS de Oppeda post Iacobum sedit antistes, electus à Canonicis Sistaricensibus & Forcalqueriensibus anno 1310. die 2. Augusti. Sub episcopatus initia anno millesimo trecentesimo vndecimo, vocauit Ybonicenses ad clientelæ professionem. In illis censentur (vt præcipuos afferam, ad posterorum, si qui supersunt, nomen) Isnardus, Vincentius, & Matthæus, fratres de gente Vincentia, Guilelmus Saunerij, G. Raynaudi, Isnardus Saunerius, Guilelmus Allandi, Petrus Sisino, Iacobus Riperti, Hugo Clementis, Matthæus Habrannete, Iacobus Alfedi, se dixerunt clientes flexis genibus, manibúsque junctis. Res acta est prima die mensis Maij. Neque aliud de hoc præsule ad meas manus peruênit.

2 Tempus, etiam per quod episcopales tulit infulas, tacent meæ omnes chartæ. Sanmarthani in Gallia Christiana, afferunt Rostagnum illo ipso anno vndecimo, jam episcopum interfuisse homagio, quod Bertrandus Arausicanus princeps præstitit Roberto Regi Comiti Prouinciæ. Sed Guilelmus & Bernardus scribæ in tabulis, quas de eo homagio conficiebant, docuere præstitum nono, non 11. sæculi anno. Scriptores ergo illi videntur Rostagnum pro Raimundo accepisse, cùm R. initialem, solum pro integro nomine positum, legerent characterem. Hic ille Bertrandus Baucius est, qui anno 1308. principatum à Tiburge de Arausica matre in Vvilelmum, & Rambaldum filios, anno millesimo centesimo quinquagesimo bifariam diuisum, primus integritati suæ restitutum accepit, Carolo secundo Roberti regis patre, partem eam Orgono, & aliis pagis mutatam concedente, quam Tiburgis Vvilelmi filia, & Raimbaudus Giürannus conjux concesserant Hospitalariis.

3 Raimundus autem ab anno illius sæculi vndecimo ad secundum & quadragesimum vsque sedit. Decimoquarto fuit ei contentio cum Pontio Iustacio, qui Podio pino dominabatur. Is Raimundo patre mortuo regebatur

tur

tur à Beatrice matre. Hæc moletrinam imposuerat Druentiæ fluuio ad Ricaui agrum, inconsulto episcopo pagi domino. Res mihi ignotæ fecerunt, vt ante quartum & decimum sæculi, annum nemo aduersus Pontium ejusque matrem egerit lege. Quod sapientis & benigni erat Antistitis, eo Raimundus conuenit cum ipsis die decimo quarto mensis Septembris. Eodem anno iuit ad Concilium Constantiense, dedítque Raimundo Talono Præposito Forcalqueriensi, facultatem vniendi collegio suo ecclesias Forcalquerienses B. Mariæ. B. Ioannis, & B. Petri, quas anno consequente vniuit die 12. Ianuarij anno pòst quarto, qui fuit octauus decimus supra millesimum 4
trecentesimum, Ioannes Romanus Pontifex eo nomine secundus & vigesimus vnum fecit, quod Præsulis non parum intererat. Luræ duabus à Sistarico vrbe leucis monasterium est. Fulco de Alsonicis cum Fresolo, & Rambaudo fratribus, aliísque à me commemorati libro 2. num. 49. ante annum millesimum centesimum septuagesimum, Petro Sabranio episcopo, etexerunt monachis Boscaudono vocatis. Putabam locum in quo B. Donatus, vt habes in superioribus libro 1. num. 20. & sequentibus diu vixit, ac denique mortuus est, habitum pro sacro, & sanctitate suâ fecisse vt illud excitarent. Vtcumque hoc habeat, tanto pietatis nomine nobiles viros totis regionibus 5
proximis ad sui venerationem adduxit, vt intra 100. à sua origine annos magnas in opes eorum munere creuerit. Igitur Alexander Romanus Pontifex eo nomine quartus anno millesimo ducentesimo quinquagesimo quinto in suis ad Lurenses monachos literis tradebat habere, præter locum in quo positũ est, *S. Mariam de Reali, S. Petrum de Lampsone, S Geraldum de Podio pino, S. Mariam de Dumans, S. Petrum de Roceto, S. Nazarium; ecclesias Roche, de Vols, de Claussone, de Clauacumba* multáque prædia, & jura Massiliæ, Aquis sextiis, Manuascæ, Forcalquerij, Misone, Ribiezi, Molcore, Relianiæ, Curelli, Monlauri, Reuesti, Alsonicis, in Fanis Michaëlis, & Stephani, aliísque in oppidis, & pagis. Quibus autoribus, quibus ex causis factum sit non lego, factum tamen 6
est, vt post annum millesimum trecentesimum monachi cogitauerint sese Auenionensibus canonicis adjungere; & qui Sistaricensi suberant episcopo, se suáque eo post habito submittere Auenionensi, concessà etiam illi, quæ monachis ad eam diem à Summo Pontifice attributa fuerat, constitutione abbatis. Atque demum res eò deuênit, vt Ioanni vigesimo secundo sua consilia probauerint, qui, in istas voces edixit.

Joannes episcopus seruus seruorum Dei dilectis filiis Præposito & Capitulo ecclesiæ Auenionensis, Ordinis S. Augustini, & abbati & conuentui monasterij de Lura, Ordinis S Benedicti, Sistaricensis diœcesis salutem, & Apostolicam benedictionem. Vniuersali ecclesiæ licèt immeriti præsidentes, continuâ resedimus attentione sollicit, vt sic status cunctarum ecclesiarum, & ecclesiasticorum locorum prosperis successibus dirigatur, quòd spiritualibus, & temporalibus autore Deo proficiant incrementis. Ex tenore siquidem vestræ petitionis accepimus, quòd inter dilectos filios vicarios episcopatus Auenionensis, autoritate Apostolica constitutos, & vos filij Præposite & Capitulum ex parte vna, & vos filij Abbas & Conuentus, super vnione & incorporatione de monasterio vestro cum suis membris, ac bonis, juribus, & pertinentiis vniuersis eidem ecclesiæ faciendis habitus & formatus, præmissa diligẽti deliberatione tractatus extitit in hunc modũ. Videl. quòd factis perpetua & reali vnione, & incorporatione prædictis, nomen dignitatis Abbatis ejusdẽ monasterij nulla- 8

tenus mutaretur, & perpetuò appellaretur communiter Abbas de Lura in ecclesia Auenionensi. Quòdque idem Abbas ac omnes, & singuli eiusdem monasterij beneficiati, administrationes, & beneficia quæ obtinebant, tenerent in posterum sicut priùs, ipsiusque monasterij monachi, qui tunc erant, ac essent pro tempore, ecclesiæ Auenionensis canonici vocarentur; & in monasterio ipso professi, in eadem ecclesia pro professis canonicis haberentur, superpellicea sicut veri canonici Auenionenses deferrent, ac de vestiario, & aliis, per Abbatem ipsius monasterij prouideretur iisdem. Et nihilominus duodecim de canonicis eiusdem monasterij, personaliter perpetuò iuxta ordinationem Abbatis eiusdem monasterij qui nunc est, & esse continget in futurum, eodem Abbate in ipsorum numero computato, residerent in monasterio supradicto; reliquis autem octo canonicis in beneficiis, & administrationibus quæ obtinent, facturis residentiam personalem. Et insuper eodem Abbate cedente, vel decedente, huiusmodi ordinatio ad Auenionensem Episcopum qui esset pro tempore, ac dictos Præpositum, & Capitulum pertineret; ac ipso Abbate viuente, ad eum pertineret creatio canonicorum in monasterio supradicto, vsque ad præfatum vicesimum numerum; & ipsorum leuis prima correctio pleno jure: ad eumdem verò Episcopum maior correctio, & in criminibus etiam per viam appellationis, & simplicis querelæ, vel aliter immediatè ad eumdem, Episcopum pertinebit. Scabellum autem in choro, & locum in capitulo, ac refectorio ipsius Auenionensis ecclesiæ, & vocem, idem Abbas, & successores immediatè post memoratum Præpositum obtinebunt. Ad hebdomadam verò in eadem ecclesia Auenionensi faciendam, dicti Abbas & successores minimè adstringantur, nisi quatenus ad illam faciendam supradictus Præpositus est adstrictus. Eisdem quoque Abbati, & successoribus, de generali prouidebitur ecclesiæ supradictæ, sicut antedicto Præposito prouidetur. Itaque Abbas, & successores, absentes ab ecclesia supradicta, nequaquam in minimis negotiis vocabuntur, sed vocabuntur
9 *in maioribus, & arduis in eadem ecclesia ordinandis. Præterea prædictus Episcopus, sicut Archidiaconatus, & Sacristiæ eiusdem ecclesiæ Auenionensis, ipsius ecclesiæ confert canonicis, sic eiusdem abbatiæ confert dignitatem. Et nihilominus ipso Abbate cedente, vel decedente, iidem episcopus & Præpositus ac Capitulum, de beneficiis ad eamdem abbatiam spectantibus, sicut de beneficiis eiusdem ecclesiæ prouidebunt, de quibus habebit idem Abbas, dum vixerit, prouidere. Beneficiati namque canonici monasterij supradicti, qui Priores, vel rectores ecclesiarum existunt, necnon & Decanus, & Sacrista dicti monasterij ad electionem ecclesiæ Auenionensis cùm fuerit facienda, pro tempore, vocabuntur, aliis præfati monasterij canonicis, etiam si grangiarij fuerint, vel claustrales ad electionem eiusmodi aliquatenus non vocatis. Ceterùm dicti Abbas, & successores, erunt de stricto consilio Capituli supradicti, sicut Archidiaconi ipsius ecclesiæ Auenionensis fore noscuntur, ac certas in eadem ecclesia libertates habebunt, quas præfati Archidiaconi virtute priuilegiorum Apostolicæ sedis, vel quouis alio modo obtinent in eadem. Ac ipsius monasterij canonicis, cùm eos ad ecclesiam Auenionensem applicare contigerit, prouidebitur, sicut sancti Pauli de Mauzeolo, & sancti Michaëlis de Faigeleto canonicis est fieri consuetum. Pro quibus etiam tam in spiritualibus, quàm in temporalibus fiet in Ecclesia supradicta, sicut pro canonicis ipsius ecclesiæ viuis, & defunctis fieri consueuit. Quotque in gene*

generali citatione, & receptione canonicorum ipsius ecclesiæ Auenionensis, tot ponent canonicos Abbas & successores prædicti, quot ponere continget Præpositum memoratum. Licebit etiam eisdem Abbati, & successoribus, extra dictam ecclesiam Auenionensem, prope tamen, vbi moretur, & comedat, habere hospitium; iacebit tamen infra claustrum, ipsius ecclesiæ necessitate cessante. Quare nobis humiliter supplicastis, vt huiusmodi tractatum admittere, dictasque incorporationem & vnionem concedere dignaremur. Nos igitur vestris supplicationibus inclinati, tractatum eumdem admittimus, & monasterium præfatum cum omnibus membris, bonis, iuribus, & pertinentiis suis, eidem ecclesiæ Auenionensi, autoritate Apostolica incorporamus, perpetuò annectimus, & vnimus. Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam nostræ admissionis, incorporationis, & vnionis infringere, vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attentare præsumpserit, indignationem omnipotentis Dei, & beatorum Petri & Pauli Apostolorum eius, se nouerit incursurum. Datum Auenione decimotertio calendarum Iuniarum, Pontificatus nostri anno secundo. 10

Quid mentis Raimundo episcopo fuisse putas, cùm has Romani Pontificis literas vidisset? Cetera seu latent ignotis in tabulis, seu per cariem, temporúmve injuriam, æterna obliuione sunt sepulta. Certè abbas Luræ post annos centum, millesimo scilicet quadringentesimo decimo septimo, obedientiam Roberto Sistaricensi episcopo non sine sacramento professus est. Vtcumque hoc habeat, lego tamen in sæcularizatione, quam vocant, canonicorum Auenionensis Ecclesiæ sequentia. *Abbatiam de Lura Ordinis S. Benedicti, Sistaricensis diœcesis Ecclesia Auenionensi olim vnitam, & ab ea dependentem, cum omnibus iuribus & pertinentiis suis, dictæ mensæ Capitulari assignamus, ita & taliter, quòd deinceps nullus eiusdem Ecclesiæ canonicus, seu alia persona in dicta Abbatia institui possit.* Istam sæcularizationem edidit Iulianus Cardinalis de Ruvere, ex mandato Sixti IV. Pontificis, anno millesimo quadringentesimo octogesimo primo, 4. calend. Iulij. Lurensis Abbatia non est annexa nunc temporis collegio canonicorum Auenionensium, & monasterium quod olim viginti monachos capiebat, illis defectum, vix se olim stetisse demonstrat non magna ruderum multitudine. Raimundus adiit quidem Auenionem non multos post annos, sexto scilicet ac vigesimo sæculi vocatus ad Concilium, sed non lego egisse tum in eo de Lurensi cœnobio. Synodus extra vrbem habita est in Sanrufensi templo. Anno post eam secundo Rostagnus Raimundo successit. 11

Anno millesimo trecentesimo trigesimo sexto, occurrit illi nescio quid cur arbitraretur futurum, vt absumerentur tabulæ, quibus Raimundus Berengarius Prouinciæ Comes, Reuestum pagum episcopo quondam concesserat, igitur voluit: vt ipsarum apographum, in longe plures annos scil. duraturum, consignaretur manu regij scribæ. Anno post decimo, qui sextus & quadragesimus sæculi erat, contentio fuit Officiali ipsius cum Aquensi, & damnatus prouocauit per priorem S. Baudilij. Per modica, fateor, res est hæc, neque de se digna quæ rebus præclarè ab episcopo gestis misceatur: sed magni esse omnino censendum est, quòd, vt alioqui habeatur pro nihilo, nostrorum episcoporum annos temporáque demonstrat, ducit, digerit. A sexto & quadragesimo sæculi, vsque ad nouum & quadragesimum annum, nihil lego de Sistaricensibus episcopis. 12

13 *Petrus 5. Auogradi.* *Geraldus 4.* Petrus Auogradi nono isto sedere cepit ex tabulis Vaticanis Autorgadum alij vocant. Successeritne Rostagno, quot annos sederit, quo sedere desierit, quem denique successorem habuerit non inuenio. Geraldus post eum sedit, sed an ipsum exceperit non possum dicere. Vnum assero, sedisse anno tertio & sexagesimo post millesimum trecentesimum. Scriptus manu liber est in manibus meis, quo judiciaria omnis causa de sanctitate vitæ, & miraculis Dalphinæ virginis, in S. Elzearij conjugio annos septem & viginti moratæ, continetur vno & nonaginta capitibus comprehensa, de quibus rogati Philippus Ierosolymorum patriarcha, Anglicus Auenionensis episcopus, Guirannus de Simiana Casanouæ dynasta, aliíque viri ad octo & sexaginta responderunt Ioanni Archiepiscopo Aquensi, & Ioanni episcopo Vasionensi quæsitoribus.
14 Vrbanus his duobus tertium addiderat Geraldum, Anglici Auenionensis episcopi frater, Romanus Pontifex; sed Sistaricensis episcopus negotia excusauit. Placet voces excusantis afferre, vt viri prudentiam, & in exequendo episcopali munere constantiam demireris. *Doleo admodum, quòd in commissione tam honorifica non mihi detur vobis adjungi*, (respondet Aquensi, & Vasionensi præsulibus) *ab aliquo enim tempore collaboro ordinandæ meæ diœcesi, restituendæque disciplinæ, ob episcoporum absentiam collabanti, cui operi satis arduo multum temporis est adhuc conniтendum, nec possum intermittere absque maximo detrimento animarum meæ à Deo sollicitudini commissarum; & nisi pergatur, quidquid feliciter actum est, conuulsum ibit. Datum in castro nostro Lurij*, 18. *Martij*, 1363.

15 *Petrus 6.* *Bertoldus.* Neque diu post Geraldi literas episcopatum rexit Petrus. Nam ex Manuascensium Carmelitarum chartis Petrus anno consequente erat episcopus. Petro quoque longa non fuit in episcopali munere mora. Bertoldus anno quinto, & sexagesimo post millesimum trecentesimum, in bulla quadam aurea Caroli quarti Germanorum imperatoris, dicitur cancellarius vice Cunonis Archiepiscopi Treuirensis. Sed quod Petro factum fuerat, vt Sistarici modicum sederet tempus, hoc ipsum Bertoldo euênit: eodem enim quinto anno post sexagesimum à millesimo trecentesimo, *Geraldus 5.* Geraldus à prædecessore Bertoldi alius interfuit Aptensi concilio, cujus acta Ebredunenses canonici seruant in suo tabulario. Ad id conuenerant Prouinciales episcopi cum suis archiepiscopis Arelatensi, Ebredunensi, &
16 Aquensi. Is tamen non multò post viuere desiit. Scilicet lego in Manuascensium consulum diario, mortuum esse anno millesimo trecentesimo sexagesimo septimo, & quatuor de suo senatu viros, ab illis Lurium missos, qui sui antistitis funeri vniuersorum ciuium vice interessent. Honore non aliàs vlli præsulum delato docuerunt se Geraldo, & alia, & hoc debere, quòd cùm sibi eo ipso anno ab hostibus timerent, clerus omnis in communi patriæ periculo, pecuniam illius mandato contulerat ad murorum fossarúmque restitutionem, & vniuersum bellicum apparatum. Lego eâ damnasse Franciscum de Caiarbo Priorem sanctæ Mariæ, die decima quinta Iunij. Vasconum principio, deinde Hispanorum, quæ vulgò dicebantur *Societates*, omnem circum Manuascam regionem, importunissimo latrocinio diripiebant vastabántque.

17 *Rainulphus.* Geraldo mortuo Rainulphus Innocentij sexti ex sorore nepos episcopatu donatus est. Hic vir Monteruci, (Montyrac à Gallis appella-

tur)

tur) in Lemouicibus natus, è vita excessit Romæ. Seluæum gente facit Frisonius in Gallia purpurata, è qua gente fuit Georgius de Selua Vaurensis sub annum millesimum quingentesimum trigesimum episcopus, Ioannis in Parisiensi curia præsidum primi filius. Ipse in testamento se dicit Rainulphum de Cruco; neque Seluæum fuisse, aut illum, aut Petrum Cardinalem ex cujus fratre ortus est, vllæ ejus temporis chartæ significant. Quid? quòd lego neque apud Lemouicenses, neque etiam apud Gallos, Seluæorum gentem ante annos centum quinquaginta, & quod excurrit fuisse. Qui primorum Parisiensis curiæ præsidum elogia nuper edidere, aiunt Mediolano in Galliam venisse. Fabianus Georgij Vaurensium episcopi auus ille est, ipsis autoribus, qui cùm Legatus equitum grauium turmam duceret, fixit apud Aruernos sedem. Markæus (*de la Mark* vulgò dicitur) Comes illi equitum turmæ præfectus, tum pro rege tenebat Aruerniam: Igitur ex Lucretia de Canillac vxore Ioannem progenuit. Is cùm Parisios deuenisset, primùm in curia Senator, deinde primus præsidum fuit. Nonnulli volunt anno illius sæculi quarto, & decimo præfuisse Burdegalensi curiæ præsidem primum, & quintodecimo Mediolanensi: verùm anno sexto, & decimo, cùm esset consiliarius in Parisiensi curia, præfectus fuit primæ decimarum in Bituricensi archiepiscopatu collectioni, cum Thoma Paschali inquisitionum præside, & Francisco Disgue consiliario, vt ipse Franciscus rex docet in literis, quibus eo anno die decimotertio mensis Septembris illis agenda præscribit. Vtcumque res habeat, Rainulphus qui nominatur Borse, & dicitur canonicus Tornacensis ab Vrbano Pontifice in literis de episcopatu datis, jam Sistaricensis antistes, anno millesimo trecentesimo septuagesimo, Manuascæ basilicam vnxit hominum Saluatori; & cùm post annos octo ad cardinalatum euectus fuisset, mortuus est Romæ anno millesimo trecentesimo octogesimo secundo, vt legere est in sepulcrali inscriptione, quam ejus conditorio in istas voces imposuerunt. *Hic jacet R.P.R. dominus Raynulphus tituli S. Potentianæ Presbyter Cardinalis, natione Lemouicensis, de genere domini Innocentij Papæ VI. qui in hoc titulo suo monachos constituit. Anno 1382. die 15. mensis Augusti.* 18 19

Post Rainulphum sedit Artaudus, & quidem illo ipso anno 1382. ex tabulis, quas Petrus Cortasse Aptensis episcopi secretarius, sua in officina veteribus instructissima chartis habet. In aliis tabulis præterea lego sedisse annis tertio, quinto, septimo, ac nono supra millesimum trecentesimum octogesimum. Tuchini (ignota mihi est origo nominis) infestum Prouinciæ vniuersæ genus hominum, ab anno tertio, & octogesimo vsque ad nonum & nonagesimum eam latrociniis peragrauerunt, duce Raimundo Turenio Bellifortis Comite. Quæ grauissimarum injuriarum causæ? Guilelmus Raimundi pater Ludouicum Andium Ducem, Ludouici Prouinciæ Comitis patrem, & adoptauerat in filium, & Bellifortis Comitatu donatum dixerat hæredem ex asse. Igitur omnes totis regionibus pagi, oppida, vrbes sibi timere, parare arma, mœnia instaurare. Cucuronum vi ceperant, imminebant Pertusio. Artaudus Manuascæ anno illo tertio fecit, vt quod ciues à Romano Pontifice mandatum clericis acceperant 20 *Artaudus.*

de pecunia in mœnium restitutionem ab anno ceptam conferenda publicaretur, suamque vim haberet. Anno autem quinto fuit Arelate, cùm ciues,
21 Ludouici Andegauensis, à Ioanna Regina Comite Prouinciæ adoptati, filium, admiserunt in Comitem. Septimo anno Franciscanorum, qui Obseruantes vocantur, cœmeterium lustrali aqua sacrauit Manuascæ, vt habet charta de re in perpetuam ejus memoriam à tabellione scripta. Nono anno die 7. Iulij, interest conuentionibus Mariæ Reginæ Siciliæ, cum Ioanne le Maingre Marescallo Franciæ. Guichenonus in historia Sabaudiæ aduertit missum Auenionem ad inducias cum Duce Sabaudiæ à Ioanna Regina faciendas. Puteanus libro de juribus Regis Francorum in varias regiones paginâ 79. recitat induciarum capita, & addit scripta fuisse anno millesimo quadringentesimo, Artaudumque Episcopum ea scripsisse pro Maria Regina. Sederítne postea diu Artaudus, & quis illi successerit, non dicunt chartæ meæ. Saurinus Sistaricensis ecclesiæ Theologus in aduersariis suis de Sistaricensibus episcopis, significat Nicolaum successisse Artaudo, & Nicolao Raimundum secundum. Sic loquitur. *Raimundus d'Oppede eligitur episcopus Sistaricensis anno millesimo quadringentesimo. Bulla Clementis ad Archiepiscopum Aquensem.* Et post aliqua. *Ioannes vigesimus tertius, decimo tertio calendas Martij, Pontificatus sui anno quinto, Constantiæ dat facultatem Diniensi episcopo, ratificandi transactionem, initam inter Robertum episcopum Sistaricensem, & habitatores castri de Lurio: vbi dicitur Nicolaus Præcessor Roberti*, quem videbimus anno quadringentesimo, & sequentibus antistitem. Sed Ioannis tertij
22 & vigesimi bullam, neque in Constantiensi concilio, neque in aliis codicibus typo editis diu & accuratè quæsitam reperire potui. Eam fortasse Saurinus in suo Sistaricensium Canonicorum tabulario legit. A Clemente autem epistolam, quæ illa de Raimundo traderet, scriptam esse vix crediderim. Nam quæ tandem causæ potuerunt facere, vt Clemens VII. (is scilicet Pontificum Romanorum, eo post annum millesimum quadringentesimum nomine, primus vixit) scriberet de electione Raimundi ante ipsum annis centum viginti, & quod excurrit facta? Vt vt hæc habeant, Nicolaus asseratur, per me licet, post Artaudum episcopus, & post Nicolaum Raimundus, tamen eo ipso quadringentesimo post millesimum anno, quo Raimundum sedisse dicitur in illa Clementis Pontificis bulla, Robertus Sistaricensem rexit ecclesiam, ex fideli charta apud Manuascenses in vrbano tabulario à me lecta: Igitur cùm sedere Sistarici post ceptum ille desiisset, hic ante finitum cepit. Ab eo anno ad sextum vsque sæculi & trigesimum, episcopales tulit infulas, vt intelligitur ex chartis quæ ipsius episcopatum memorant.

23 *Robertus.* Ante annum quartum & decimum à quadringentesimo, magnum est in meis omnibus tabulis de ipso silentium. Quarto & decimo (incipiebat is tum à die quinta & vigesima Ianuarij) Sistaricenses canonici eo episcopo conuenerunt cum Franciscanis Minoribus in hæc verba. *Fratres Minores pro tributo, & pensione, siue censu, dent & dareteneantur perpetuò semel in anno, vnum florenum auri valoris solidorum sedecim pro nunc currentis capitulo, quem portare teneantur, & soluant in signum veræ amicitiæ, & subiectionis, in Capitulo generali quod tenetur crastino die Assumptionis Virginis: canonici scilicet prætendentes quartam partem legatorum ipsi conuentui factorum, & multa super funera* &c.

ra &c. Pro canonicorum collegio stabant (erit fortasse quem juuet vtriusque partis virorum accipere nomina) Raimundus Ripert Præpositus, Bertrandus Chaissius, & Guilelmus Felesius canonici; pro Franciscanis verò Guilelmus Martini magister in sacra pagina, Ioannes Blegerij Guardianus, Raimundus Fabri, Raimundus Bonoculi Lector, Guilelmus Rame, Bertrandus Boneti, Guilelmus Merceri, & Elzeatius Boniparis. Testes verò fuerunt Guido Crispini jurisperitus, Prioretus Laideti notarius, & vrbis syndicus, Iulianus Baudoni procurator Roberti episcopi, Crispinus Crispini notarius. Anno quinto & decimo die decimatertia mensis Aprilis, Ludouicus secundus rex Comes Prouinciæ concessit Roberto confirmationem 24 *libertatum* (vt loquuntur) seu prærogatiuarum Lurij. Rei chartam habes in Aquensi regis archiuo, registro quod appellant *armorum* pagina 283. Anno septimo decimo die quinta & decima Ianuarij, Audoinus Giraudi abbas Luræ Roberto obedientiam non sine sacramento pollicitus est. Vides, quas de Lurensium monachorum vnione cum Auenionensibus canonicis literas scripsit Ioannes secundus & vigesimus, non habuisse vim suam, Sistaricensi episcopo, vt ego quidem arbitrabar, vehementer, pro re scilicet, obsistente. Nam quid ei parêre potuerunt, si Auenionenses erant canonici, & ab eorum collegio, episcopoque apti cum abbate pendebant? Anno octauo & decimo Galbertus Sparronis Prior, & Crociensis canonicus Roberto, qui Crociensis etiam Abbas erat, obedientiam juratus promisit. Anno tertio, & vigesimo Robertus celeberrimas illas pro Forcalqueriensibus canonicis literas scripsit, quibus & confirmant à plurimis ante ipsum episcopis concessa; & non pauca præterea ipse dabat. Quia longiores sunt, non placet integras exscribere: non possum tamen committere, vt sequentia ex illis non decerpam. Cùm dixisset se omnia ab iis qui ante ipsum fuerant, episcopis concessa confirmare, ita subjunxit.

Ceterùm ad singulas concessiones, donationes, exemptiones, & priuilegia vobis concessas, & concessa per prædecessores nostros specificè descendentes, quia reperimus ecclesiam B. Mariꝫ à nostris prædecessoribus fuisse fundatam; & ecclesiam concathedralem fuisse & esse nominatam, in qua fuerunt atque sunt Præpositus, & duodecim canonici, cum personatu Sacristiæ, & officio Præcentoriæ, canonico conferri solitæ, & sex clerici beneficiarij, & duo Presbyteri ad seruitium altaris, vnus pro curato annuali, duoque clericuli, necnon duo Subsacristæ, qui ad pulsationem campanarum ordinantur, & plures alij Sacerdotes in dicta ecclesia capellanias habentes, de nocte & die famulantes; ipsamque fundationem sic, vt præmittitur, per prædecessores nostros factam, laudamus, & approbamus, eique autoritatem, & consensum præbemus. 25

Item quia comperimus in vestris prædictis chartis & instrumentis, quòd præpositura, canonicatus, clericaturæ, & omnia alia beneficia, personatus, dignitates, & officia, atque capellaniæ in dicta ecclesia S. Mariꝫ fundatæ fuerunt & sunt per concessionem retrò Pontificum prædecessorum nostrorum, data atque concessa, datæ atque concessæ, ad vestrorum Præpositi & Capituli Forcalqueriensium collationem, & omnimodam dispositionem, nobis aut Vicario nostro in dictis collationibus per vos faciendis minimè requisitis, hanc etiam concessionem, ac donationem laudamus, approbamus, & emologamus, & si indigueritis, de nouo concedimus, & donamus, hoc adbibito quòd annis singulis teneamini nobis præsentare illum, quem duxeritis in 26

cura

cura animarum eligendum in dicta ecclesia S. Mariȳ, pro eidem per nos de dicta cura animarum collatione facienda, sicut & quemadmodum facere consueuistis.

27 *Item quia inuenimus diligenti informatione præcedente, quòd in villa Forcalqueriȳ fuerunt pro fundatione dictæ ecclesiæ B. Mariȳ, Præposito & Capitulo ejusdem ecclesiæ donatæ, atque concessæ, videlicet ecclesiæ nostræ dominæ de Mercato, S. Petri, S. Ioannis, S. Siffredi, B. Mariæ de Feaugeris, & S. Erigiȳ, villæ & territoriȳ Forcalqueriensis, cum omnibus, & singulis juribus, & pertinentiis suis, necnon cum decimis bladi, & vini, & omnium aliarum rerum, & aliis obseruationibus & emolumentis suis vniuersis. Hanc igitur concessionem, atque donationem laudamus similiter, & approbamus, illique assentimus, atque ratam, & firmam habemus.*

28 *Item quia per dicta vestra priuilegia, & per prælibatas concessiones & donationes vobis factas inuenimus, quòd ad vos Præpositum & Capitulum, & collatio, & totalis dispositio dictarum ecclesiarum nostræ Dominæ de Mercato, S. Petri, S. Ioannis de Forcalquerio, S. Siffredi ejusdem territoriȳ, B. Mariæ de Feaugeris, & S. Erigiȳ pertinent, & spectant pleno jure, hanc concessionem, hócque priuilegium laudamus, approbamus, ratam, & firmam habemus, hoc tamen adhibito, quòd in beneficiis curatis actu teneamini illum, quem duxeritis instituendum, nobis præsentare pro eidem collatione animarum facienda.*

29 *Item quia ex dictis priuilegiis, & donationibus concessis per retrò Pontifices prædecessores nostros didicimus, quòd pro fundatione ecclesiæ prædictæ S. Mariȳ, ecclesiæ S. Martini, S. Saluatoris de Manuasca, S. Ioannis ejusdem loci, S. Sepulcri, B. Mariæ de Totis auris extra muros Manuascæ, necnon ecclesia de Monte acuto, & multæ aliæ ecclesiæ in dicta valle Manuascæ constitutæ, quæ latiùs in vestris exprimuntur concessionibus, fuerunt donatæ, atque concessæ, cum omnibus juribus suis, atque decimationibus, emolumentis, ac obuentionibus vniuersis per dictos prædecessores nostros. Hanc igitur pariter concessionem, atque donationem approbamus, atque laudamus, nostrúmque consensum præbemus & autoritatem.*

30 *Item reperimus in dictis vestris priuilegiis, quòd collatio & totalis dispositio ecclesiarum prædictarum in villa, & valle Manuascæ constitutarum, quæ in vestris exprimuntur priuilegiis, vobis Præposito & Capitulo pertinent, & spectant pleno jure. Hanc igitur concessionem, hócque priuilegium laudamus, approbamus, ac ratificamus, eique nostrum consensum, & autoritatem præbemus; hoc tamen quod sequitur nobis retento, quòd in beneficiis actu curatis dictarum ecclesiarum, teneamini nobis præsentare, quos duxeritis in eisdem ecclesiis instituendos, pro eisdem cura animarum per nos conferenda.*

31 *Item comperimus tenore priuilegiorum vestrorum prædictorum, quòd ecclesiæ de Limantio, de Laincello, & de Niauzellis, fuerunt vobis dictæque ecclesiæ Forcalqueriȳ concessæ, atque donatæ per prædecessores nostros cum omnibus juribus, & pertinentiis suis, decimationibus, obuentionibus, & emolumentis vniuersis. Hanc equidem concessionem, hócque priuilegium laudamus, & approbamus, ratúmque & firmum habemus, nostrúmque consensum & authoritatem eidem perpetuò præbemus.*

32 *Item didicimus, atque inuenimus per easdem vestras concessiones, & priuilegia per dictos prædecessores nostros facta atque donata, quòd collatio & omnimoda dispositio prædictarum ecclesiarum de Limantio, & de Laincello, & de Niauzellis, ad vos Præpositum & Capitulum pertinent & spectant Istam pariter concessionem, hócque priuilegium laudamus, & approbatum, & firmum habemus, nostrúmque consensum, paritérque autoritatem eisdem concessioni, & priuilegio præbemus pariter & donamus,*

mus, retento nobis hoc quod sequitur, quòd per vos videlicet in dictis ecclesiis actu curatis institutos, vel instituendos, teneamini nobis præsentare pro cura animarum eis conferenda.

Item nobis per eadem priuilegia, & concessiones prælibatas, constat quòd vobis dicto Præposito in solidum collatio, atque totalis dispositio ecclesiarum siue hospitalium S. Lazari de Forcalquerio, & S. Lazari de Manuasca pertinet & spectat pleno jure. Concessionem hujusmodi, atque priuilegium laudamus, approbamus, & ratificamus, eique præbemus consensum & autoritatem nostram. 33

Item comperimus facta diligenti examinatione in dictis vestris concessionibus, priuilegiis, atque libertatibus per vos nobis exhibitis & ostensis, quòd nostri prædecessores, præcipuè domini Frondonus, Geraldus Caprerius, & Bertrandus, quòd cùm ad nos de jure communi quarta pars mortalagiorum, seu legatorum ad pias causas pertineat & spectet, verumtamen vobis & ecclesiæ vestræ B. Mariæ illam 4. canonicam quæ debetur episcopo in, & super legatis piis concesserunt, in legatis videlicet tantummodo, & duntaxat quæ fieri in posterum contingeret ecclesiæ prædictæ B. Mariæ, & omnibus aliis ecclesiis sibi subjectis, & suprà in præsenti nostro indulto expressatis, & in vestris priuilegiis magis plenè mentionatis. Illam etiam concessionem, hócque priuilegium ratum & firmum habent laudamus & approbamus. 34

Item comperimus serie dictorum vestrorum priuilegiorum per prædecessores nostros concessorum, per nos diligenter examinatorum, quòd licèt, vt prædictum est, quarta pars mortalagiorum, seu legatorum ad pias causas nobis pertineat, jure ordinario verumtamen dicti prædecessores nostri vobis concesserunt, atque donauerunt tertiam partem quartæ partis nobis de jure debitæ super legatis ad pias causas factis, seu faciendis ecclesiis constitutis citra montem Luræ ab illa parte, & citra locum de Mala fogassa descendendo ad flumen Druentiæ, per totas has nostræ diœcesis inferiores partes. Hanc igitur concessionem pariter ratam habentes laudamus & approbamus, consensúmque nostrum præbemus, & præstamus nostram ordinariam autoritatem, ordinantes, atque mandantes nostro animarum procuratori præsenti, atque futuris, quatenus dictam tertiam partem quartæ partis nostræ, dum & quando exegerit, soluat integraliter, & perfectè procuratori vestrorum Præpositi & Capituli, sine contradictione quacumque, quoniam sic fieri volumus, jubemus, atque concedimus. 35

Multa alia Robertus addit, quæ singula verbatim referre neque fuerit magni vsus, & non parui fuerit operis. Ea summatim afferre tamen placet. Principio confirmare pergit ea, quæ ante ipsum episcopi concesserunt, & concedit ipse quoque *tertiã partem iuris, seu seruitij synodatici, quod solui consueuit in Synodo quæ tenetur ad Sistaricum de ecclesiis tantùm & duntaxat constitutis infra limites prædestinatos, videlicet à monte Lura, & loco de Malafogassa, citra per partes istas inferiores, sicuti ecclesiæ ipsæ nominatim designantur in polegio Synodali; & quartam partem decimarum* ad episcopum spectantem *in ecclesiis S. Mariæ, & aliis sibi subjectis in Forcalquerio, & in valle Manuascæ, S. Maximo, Laincellio, Limancio, & Niozellis;* ac demũ cetera, *reseruato jure visitationis, & comparationis synodalis super ecclesia S. Saluatoris de Manuasca, super ecclesia de Laincello, super ecclesia de Limancio, & super aliis ecclesiis actu curatis vobis subjectis, extra tamẽ locum, & territorium de Forcalquerio.* Post eorũ confirmationem quæ ante ipsũ episcopi concessere, Robertus addit tria. Primò *procurationes* 10. quas episcopus annuatim habebat in ecclesia S. Mariæ, *in quarum qualibet* Capitulũ soluebat 25. *solidos*, reducit ad tres procurationes, singulas solidorum quinque & viginti præter primam solidorum quadraginta, primam in Synodo, 36 37

secundam in chrismatis confectione, aut collatione sacrorum Ordinum, tertiam quando episcopus *duxerit pro libito voluntatis dictam ecclesiam visitare. Si* tamen (subjungit) *Synodus* non ab ipso episcopo, sed ab episcopi *Vicario, aut Officiali teneatur.* Primam vult esse solidorum tantùm viginti. Secundò extinguit *Vicarium* S. Martini Manuascæ, & ejus omnes prouentus vnit cum Forcalqueriensi præpositura; & ecclesias ejusdem S. Martini, S. Sepulcri, & Totarum aurarum vallis Manuascæ tollit à polegio, vtpote carentes parochianis, & eximit ab omni procuratione episcopali, & synodali comparitione, reseruato sibi *seruitio quatuor librarum ceræ pro qualibet trium ecclesiarum,*
38 *in festo Natiuitatis Domini.* Tertiò sic loquitur. *Quia non decet seruos Dei, præcipuè pro leuibus causis litigij, vagari, ne propterea diuinum seruitium minuatur, informatique de sententia prolata per quondã dominum patriarcham Antiochenum, qui sententialiter cognouit & declarauit vos Præpositum & Capitulum posse cognoscere, primámque cognitionem habere de causis leuibus, quæ oriri possent pro diuino Officio exercendo inter seruitores dictæ ecclesiæ B. Mariæ, aut pro administratione bonorum ejus, vel distributione, vel aliis pro causis quæ circa negociationem vestrorum prædictorum Præpositi & Capituli: & nihilominus, si quid verbis pro præmissis fuerit injuriosè prolatum, infra ecclesiam vel septa præposituræ dictæ ecclesiæ, possitis, & valeatis injurias ipsas verbales disciplinâ arbitrariâ coërcere. Eapropter*
39 *horum præmissorum consideratione, vobis, & successoribus vestris perpetuò concedimus, quòd de causis hujusmodi attingentibus diuinum Officium, necnon negotiationem rerum, & administrationem Capituli, aut ratione earumdem administrationis, & negotiationis injuriis verbalibus; & nihilominus de debatis quæ oriri possent inter beneficiatos, & singulares personas perpetuò de vestro Capitulo, super finibus & juribus præbendarum, necnon distributionibus, emolumentis, & ob ucntionibus dictæ ecclesiæ, possitis & valeatis cognoscere simpliciter & de plano sine strepitu judiciario, vestrásque ordinationes super hoc facere obseruare per subtractionem fructuum distributionum, & aliorum emolumentorum beneficiorum suorum, exercitio tamen censuræ ecclesiasticæ, eisdem Præposito & Capitulo conjunctim & diuisim penitus interdicto.* Hæc Robertus die quarta mensis Martij *cum deliberatione assistentis consilij, præsentéque Raimundo Riperti in præmissis omnibus, & in singulis, consensum, & assensum pro se & Capitulo Sistaricensi præbente:* Ea Sistaricenses canonici postea in generali Capitulo probauerunt die 7. & 10. mensis Augusti.

40 Annis vigesimo quarto, & vigesimo quinto sedere Robertum scripsit Artaudus Tauleri tabellio in chartis, quas Petrus Cortasse episcopi sui secretarius seruat Aptæ Iuliæ: trigesimo primo autem & trigesimo secundo, tabularum autor, quas de Sistaricensium canonicorum collegij reformatione edidit Bertrandus Rodulphus Diniensis episcopus. Septimo & vigesimo Ludouicus tertius Siciliæ Rex Comes Prouinciæ concedit Neapoli die 24. Octobris ejus nepoti (Ioannes Crapone is erat) ad ipsius preces, jus quod regi cõpeteret ex emptione prædij in Prouincia, vt scripsit author Etruriæ Franciçæ pag. 265. Gassendus in Diniensis ecclesiæ notitia aduertit Bertrandũ hunc, ex actis Ioannis Filioli, obiisse diem extremam anno millesimo quadringentesimo trigesimo primo, die (vt ipse addit) sexta & vigesima Februarij. Verùm & statuta quæ Bertrandus anno 32. Diniæ concedit, docent errorem esse in illis Filioli actis; & istæ de Sistaricensis ecclesiæ reformatione tabulæ anno eodem secundo & trigesimo, die vigesima sexta Decembris

ab

ab eo ipso Bertrando obsignatæ, faciunt vt errorem esse nemo negare possit. Anno 3. & 30. sedisse legitur in charta nescio qua Aptensium canonicorum collegij. Anno demum 6.& 30.Robertus fecit duo quæ placet afferre. Alterum est hujusmodi. Robertus erat Crociensis abbas, & ei Crociensique monasterio lis cum Sistaricensibus ciuibus *de castro, & toto territorio Consonaui, ac nemore vulgò* appellato *Boesc romput.* Causæ contentionis ad rem nostram non faciunt. Illa quinto & vigesimo mensis Aprilis die, finita est venditione castri Sistaricensibus, quorum Legati appromisere Roberto annuatim florenos quingentos, ad diem natali Domini sacrum. Res acta est Crocij in templi odæo. Ei intererant Bertrandus Dalphini Sacrista, Monetus Gebellini, & alij Crocienses canonici; Antonius Bermundi dominus de Clareto, & Ioannes Guiberti Sistaricenses syndici, Ioannes de Quinsono, Prioretus Laideti, & Bonifacius de Mota à Sistaricensibus ad id missi. Atque hactenus de primo eorum capite quæ Robertus fecit dixerim. Alterum verò ita habet. Sistaricenses querebantur Officialem Lurij ab episcopo constitutum esse, qui à Sistaricensi non penderet: Robertus ergo voluit ipsis hoc dare, vt à Luriensi ad Sistaricensem liceret prouocare. 41

Dies erat quarta & vigesima Februarij. Sed hîc vnum satis mirari non possum. Saurinus est, qui in aduersariis suis de Sistaricensibus episcopis secundum hoc caput scripsit. Vt verò videres certa dicere, addidit istas voces: *Notarius Raimundus Raimundi,* sub ille est, qui scripsit Robertum episcopum iussisse, vt à Luriensi Officiali ad Sistaricensem prouocare fas esset, idque anno millesimo quadringentesimo trigesimo sexto die quarta & vigesima mensis Februarij. Ipse tamen idem Saurinus post aliqua sic habet. *Raimundus Taloni Præpositus Forcalqueriensis eligitur in episcopum Sistaricensem ab vtroque Capitulo 24. Februarij 1436.* Sub. post Roberti episcopi mortem, quem modò dixerat illis ipsis anno, mense, die, jubere vt à Luriensi Officiali ad Sistaricensem liceret prouocatio. Nam quis arbitretur & Sistaricense & Forcalqueriense Capitula in id conuenire potuisse, vt optimo præsuli post triginta sex episcopatus annos ingererent viuenti successorem? Certè si quod de prouocatione à Luriensi Officiali ad Sistaricensem, ex Raimundi scribæ autographo dicitur, verum est, vt verum esse omnino videtur; neque enim vir sapiens cogitabit falsa, vel Raimundum scripsisse, vel de Raimundo retulisse Saurinum, fatearis oportet, vt quod de Talono scriptum est, falsitatem non habeat, neque vt diem quo ab vtroque canonicorum Capitulo factum asseritur velis abnuere, Februarium mensem pro Martio acceptum esse; & cùm post illud de Officialibus die quarta & vigesima Februarij peractum Robertus paucos dies vixisset, Forcalquerienséque canonici Sistaricum ad Comitia venissent, Talonum die quarta & vigesima Martij electum fuisse in antistitem. 42 *Raimundus 3. Taloni.*

Sed, vt fatear ipse de me quod est, hîc hæreo ego. Neque ita mouet, quòd istud de Taloni in episcopum electione non apud alium scriptorem inuenio, & in vnis aduersariis lego, quæ, vt diligentes & omnium accurati rerum simus, ita fere scribimus, vt nihil non inter legendum annotemus, postea cùm scripta relegere, aliaque aliis, singula in suos annos digerendo, componere oportuerit, illa rejecturi quæ per se concidunt, certis & omnino veris non cohærentia. Magis mouet, quod in illis Saurini aduersariis sequitur. *Mitrius episcopus Sistaricensis Renati regis nuntius ad Eugenium IV.* 43 *Mitrius 1.*

 anno

anno millesimo quadringentesimo trigesimo octauo cum Arausicano. Registrum archiui Vaticani. Nam quis hic Mitrius? hactenus vnum legimus, quem omnes libri, seu manu, seu typo scripti, omnes tabulæ Gastinellum gente faciunt, & qui post Carolum anno hujus sæculi octauo & quadragesimo fuit episcopus. Verùm aliquid denique statuamus, & quando non pauca sunt de quibus vni viro credimus, vnis Saurini aduersariis de Talono, déque Mitrio primo episcopis fidem habeamus.

44 Igitur anno millesimo quadringentesimo trigesimo sexto, die quarta & vigesima mensis Februarij, Raimundus Talonus Forcalqueriensis Præpositus electus est episcopum à Sistaricensibus & Forcalqueriensibus canonicis, & cùm egisset in episcopatu annum sequentem, aut vitio creatus excidisset episcopatu post modicum tempus (inuenio quippe in præpositura perdurasse anno 1438.) Mitrius ignotæ gentis vir illi successit, octauóque & trigesimo anno, ad Eugenium IV. Pontificem Romanum, à Renato Rege Comite Prouinciæ cum Arausicano antistite missus est. Cùm autem in episcopatu vsque ad annum sæculi primum & quadragesimum perdurasset, Gaucherium de Forcalquerio habuit successorem. *Gaucherius de Forcalquerio*, vt habet Antonius Pagy Minorita Conuentualis in literis ad Sistaricensem episcopum scriptis, *sanctæ Sedis Apostolicæ Protonotarius, domini Papæ referendarius, in possessionem episcopatus Sistaricensis missus est die quinta Februarij anno* 1441. *Notario Artaudo Toleri apud Petrum Cortasse* Aptensem Notarium.

Gaucherius de Forcalquerio.

45 Eodem, aut sequente anno Raimundus Gaucherio successisse dicendus est, si Augustinum Panicium in summa Concilij Basileensis placet audire. *Decembri mense* anni 1442. inquit, *Ferdinandus Dux Calabriæ*, Alphonsi *Regis Aragonum filius, nuntium Basileam misit, qui suo nomine obedientiam, reuerentiamque concilio exhiberet in omnibus, quæ patri suo contraria non essent. Sed cùm nuntius ille Ducem Calabriæ appellasset, Raimundus episcopus Sistaricensis, nomine Renati Regis protestatus est illum non esse Ducem Calabriæ, quoniam regnum Neapolitanum spectaret ad Renatum non autem ad Alphonsum occupatorem, & Ducatus Calabriæ ad Ioannem Renati filium: Ferdinandum spurium esse, & nihil ad eum de regno Siciliæ. Hæc redarguit Panormitanus, multúmque accusans Sistaricensem, quòd sine mandato Renati ea faceret, quæ facere non posset. Præterea quòd impugnaret Alphonsum, & filium, Concilij Basileensis fautores; & tueretur aduersarij* Eugenij IV. *amicum.* Hæc Panicius de Raimundo episcopo.

Raimundus 4.

46 Carolus quem Saurinus in suis aduersariis vocat *de Bornassio*, sedebat sexto, septimo, & octauo post millesimum quadringentesimum quadragesimum, seu sexto ipso, seu ante sextum ignoto, in episcopum vnctus fuerit. Quia res hæc omnibus qui manu, aut typo de Sistaricensibus episcopis scripsere ignota est, juuabit eam ex publico Manuascensium tabulario fusiùs tradere. Cùm è castris & pagis omnibus vallis Manuascæ, ciues vniuersi ad villam in media ipsa positam denique confluxissent, noménque fecissent vrbi, quæ capitam 10000. nunc capit, sacerdotes hujus templorum curæ impositi, non erant pares oneri, neque aut omnem poterant populum sacris imbuere, aut pro vrbis celebritate diuinas laudes canere. Igitur consules à Forcalqueriensium canonicorum collego, quod decimas toto pene agro colligit, petierunt vt ipsorum augeret numerum. Vrbs, & ante vrbem villa tres basilicas curiales,

Carolus 2. de Bornassio.

les, Saluatorensem, Marianam, Ioanninam habuerat intra muros: sed cùm Ioannina defecisset, Marianáque ad Sanuictorinos pertineret monachos, ciues qui ex vniuersa valle, nunc alij post alios, nunc agminatim, vt tempora ferebant, conuenerant, aiebant ita rem postulare, vt cum ipsis sui commigrarent sacerdotes, & sacra in Saluatorensi templo curarent. Canonici quod postulatum fuerat, pernegarunt, asserentes debere se castris & pagis, eorúmque basilicis sacerdotes, non vrbi aut Saluatorensi basilicæ, cui suus cum solito comitatu sacerdos ministrabat. Ad judicũ tribunalia peruenerat contentio, 47
cùm denique visum est causam omnem arbitrio Caroli episcopi (agebatur sacra res) permittere. Carolus (hoc prænomine per totam dicitur chartam, & ea prælonga est, membranísque, pro illorum temporum more tredecim ingentibus, continetur) nihil prætermisit, quo rem totam componi posse videbatur. Sed tantis animis actores causam apud eum produxere, vt annos omnino tres tenuerit, ciuibus decimas deberi canonicorum collegio negantibus, si sacerdotes pro ciuium numero non concederentur, canonicis aientibus Sacerdotes suos esse villæ, plures ei se non debere: suos etiam fuisse castris & pagis cùm stabant; quando nunc desierunt, non deberi illis mage qui in villam ex ipsis abierant, quàm si Massiliam, aut Lutetiam iissent cum omni familia. Vbi ergo Carolus (quando aliter expediri res non poterat) die nona & vigesima Aprilis edixisset videri sacerdotes duos Saluatorensibus adjungendos, neque placuit canonicis, & Manuascenses iniqua pronuntiasse exclamauerunt. Quot deinde annos Carolus in episcopatu egerit, quis eo mortuo ipsum gesserit, nullæ, quod sciam, tabulæ referunt.

Anno sexto & quinquagesimo post millesimum quadringentesimum 48
Mitrius eo nomine secundus, gente Gastinellus sedebat: eo ad magnos Sistaricensis episcopi vsus, egit apud Calixtum Pontificem Romanum, vt vellet Crociense monasterium illi perpetuum esse. Burellanus scriba tradit Aquis sextiis natum, *paucis annis ecclesiam Sistaricensem rexisse*. Illum excepit Iacobus è Ponte. Lotharingus is erat, Renato scilicet rege, qui Prouinciæ comes erat, Duce Lotharingiæ. Sedisse annis quinquagesimo octauo, & sexagesimo primo post millesimum quadringentesimum docent chartæ à Stephano Chaluini tabellione scriptæ, quas Antonio Papy teste, in literis ad Sistaricensem episcopum datis, seruat Aptæ Petrus Cortasse episcopi Aptensis secretarius. Qui volunt episcopatum per annos omnino decem rexisse, falluntur: vt enim sexto & quinquagesimo ipso regere post Gastinellum, eo ipso antistitem, ceperit, certè octauo post anno desiit. Nam vt loquitur Barralis in chronologia Lerinensi, *anno millesimo quadringentesimo sexagesimo quarto, reuerendus abbas Andreas fuit per sanctissimum in Christo patrem, ac dominum Pium diuina Prouidentia Papam secundum promotus ad episcopalem dignitatem Sistaricensis ecclesiæ, ex abbate & monacho Lerinensi.* Pedemontanus erat Andreas. Vocabant nunc *de Fontana*, nunc *de Placentia.* nominum ignotæ mihi causæ. Ex infirmario Lerinensi, & Brianſonis priore in antiquissimi monasterij abbatem electus fuerat. Is anno sæculi septuagesimo homagium, vt loquuntur, præstitit Regi Comiti Pruinciæ pro Lurio, & ceteris qui in episcopi ditione sunt pagis. Octogesimo autem curauit ad principem Lerinensis templi aram pingi omnem sancti Honorati vitam, qui ex cœnobij 49

Mitrius 2. Gastinellus.

Iacobus 2. à Ponte.

Andreas de Fontana seu Placentia.

autore Atelatensis fuit episcopus. *Quo*, addit Barralis, *aliisque beneficiis acce-*
50 *ptis, vt vicem benefactori conuentus Lerinensis rependeret, illius anniuersarium quotannis in præfata ecclesia Lerinensi celebrari constituit vndecimo calendas Maij.* Hæc verba non ineuidenter significant Andream eâ mensis Maij die mortuum esse: verùm annus quo extremam diem obiit est ignotus: eíque igitur ignoto etiam anno successit Ioannes Scanardus, seu Escanardus *medicus doctor, natione Cœnomanus*, vt tradit Burellanus scriba, qui pergit in hæc verba. *Multa ædificia, structuras, & domos pontificales reparauit, & maximè palatium Sistaricense, & domum abbatiæ Crociensis, & in castro Lurij plura erexit & construxit. Erat magni zeli ad suam ecclesiam, maximi exempli ad suam plebem, & ad suum clerum clari meriti. Post multa egregia opera, in natali suo & patria domo diem vltimum clausit.* De hoc antistite nihil ante annum sæculi octogesimum sextum habent chartæ meæ. Illo anno die sexta mensis Aprilis collegium canonicorum Forcalqueriensium ex templo S. Marij in arce posito in templum S. Mariæ *de Mercato* transtulit, & à S. Mario nomen ei fecit. Hoc templum in ipsa Forcalquerij vrbe situm est, illudque collegium etiam nunc habet. Anno sæculi septimo & octogesimo Prouincialibus comitiis interfuit die noua mensis Aprilis: & octogesimo octauo die vigesima octaua ejusdem mensis, sacerdotium ædiculæ in Sistaricensi ecclesia erectæ, concessit Angelino Roterio; atque nonagesimo primo die tertia mensis Ianuarij conuenit cum Sistaricensibus de damno, quod non leue conquestus fuerat illatum abbatiæ Crociensi, per venditionem Consonaui Roberto episcopo; sed conuentionis singula capita anno nonagesimo secundo die secunda mensis Ianuarij scripsit; sextóque pòst mense mortuus est.

Ioannes Scanardus.

51 Lego enim Guilelmum Nogarellum die 4. mensis Iulij à Sistaricensibus, & Forcalqueriensibus canonicis electum fuisse in *vicarium generalem sede vacante.* Sed quis vnum hîc non mirabitur? Sistaricenses canonici, non sine Forcalqueriensibus vicarium episcopi elegerant, in comitia tamen eligendo episcopo sine illis coierunt. Quæ causæ sapientes viros ad id impulerint ego qui-
52 dem non video. Nam ab ipsa canonicorum per Frondonum episcopum inuentione, Forcalquerienses suffragia cum ipsis tulerant; & cùm res Henrico episcopo ambigua esse, ac in litem videretur erumpere, ejúsque vnius (qui ecclesiastici juris consultissimus omnium toto orbe suis temporibus habebatur) in arbitrio posita fuisset, edixit electionem fore nullam *ipso jure*, quæ Forcalqueriensibus non vocatis facta fuisset. Igitur ipsi quoque Sistaricenses canonici sua damnauerunt ausa. *Visis juribus & priuilegiis* Forcalqueriensium, inquit Bertrandus Arpillhe tabellio, *per quæ apparet Forcalqueriense Capitulum debuisse & debere in hujusmodi pastoris futuri electione, seu postulatione vocari, vocémque ferre,* Sistaricenses rursus cum Forcalqueriensibus conuenerunt *de persona domini Theobaldi de Turre, veluti digna & idonea persona in sequendo tenore breuis Apostolici, ac literarum regiarum in fauorem præfati postulati ipsi Capitulo Sistaricensi directarum.* Theobaldus hic ex Turrianâ apud Aruer-
53 nos gente, & Bononiensi familia nothus nihil hoc loco dignum fecit. *Mortem obiio juuenis, postquam annis sex ecclesiæ Sistaricensi præfuisset,* inquit Burellanus scriba. Sed ejus verba sic intellige, vt cùm ab electionis die ad diem vsque mortis fluxerint anni omnino septem (mortuus enim est millesimo quadringentesimo nonagesimo nono mense Iulio, qui in episcopum electus fuerat

Theobaldus de Turre.

fuerat mense etiam Iulio anni secundi & nonagesimi) aut annos tantùm solidos capias, non vocatis ad numerum mediis illis partibus annorum secundi & noni post nonagesimum, aut certè dicas non ante Iulium aut Iunium tertij & nonagesimi Theobaldum *præfuisse*, seu curam impendisse suam episcopatui.

54 *Laurētius Burellus.* Laurentius Burellus eo anno nono & nonagesimo post millesimum quadringentesimum die vndecima mensis Iulij electus est in episcopum. Hic vir Diuione natus, atque Carmelitarum Ordinem à puero secutus, euasit in summum scientia, pietate, & eloquentia Theologum. Igitur & à sui temporis scriptoribus meruit magnam laudem, & à Ludouico rege id nominis 12. ad sacras confessiones adhibitus est: Badius Ascensius præfatione ad Parthenicem Marianam Mantuani idibus Octobris illo ipso anno scriptâ, appellat quidem episcopum Sistaricensem, sed vocat etiam Narbonensem Carmelitarum Prouincialem. Consequente anno Sistaricum venit. Anno post millesimum quingentesimum primo quæsiuit per Delphinatum de Valdensibus hæreticis Alexandro sexto Pontifice Romano, & Ludouico duodecimo Francorum rege. Eodem anno (quod pro sua apud Carmelitas celebritate non possum tacere) deposuit prouincialatum quem annuente Pontifice sibi seruare potèrat. Quia literæ quas de re confecit peruenerunt ad me, placet illas exscribere. *Nos F. Laurentius Burellus Carmelita de Diuione, Doctor Parisiensis, Prouincialis Narbonæ, Christianissimi Francorum regis Ludouici* 12. *Confessor, Episcopus Sistaricensis, præsentium tenore fatemur, quòd quamquam à Pontifice maximo Alexandro VI. nobis esset priuilegium datum, & concessa gratia etiam consistorialiter, vt cum episcopatu prouincialatum obtineremus cum loco, & voce actiua & passiua, vt etiam ad generalatum possemus eligi, tamen quia hoc est contra Ordinis libertatem, & contra religionis sacra statuta, à quibus dispensabat Pontifex maximus. Nos Deum præ oculis habentes, volentes & nunc & in posterum prouinciam Narbonæ sua libertate gaudere, in manibus magistri nostri Ægidij Borgesij Prouincialis Prouinciæ Prouinciæ, & Reuerendissimi magistri Odonis generalis vicarij, prouincialatum cum sigillo dimisimus* &c. *Anno dominicæ salutis* 1501. *die* 5. *Maij.* Anno 1502. episcopatum omnino regendum tradidit episcopo Diniensi die vltimâ Martij, à quo abesse cogebatur, maximè *occupatus circa personam & negotia regis.* Anno ejusdem sæculi quarto missus est à Pontifice maximo nuntius ad Maximilianum imperatorem, 55
& cùm non Basileense concilium, vt perperam ab inepto correctore scriptum est me absente in quibusdam noctium Blancalandanarum exemplaribus (ceptum enim anno primo & trigesimo post millesimum quadringentesimum, desiit ante quadragesimum tertium) sed Basileensis episcopus, vt in ceteris illarum noctium codicibus emendatis legitur, isque Christophorus, petiisset à Lugdunensibus canonicis essentne vera, quæ de Ioannis Gersonis miraculis inaudierat, & illud præsertim, quod jactabatur de pœna Deo inflicta regio Confessario ipsius contemptore, Canonici & alia responderunt in Ioannis Gersonis laudem, & confessarium regis non illius contemptorem, sed encomiasten semper fuisse. Addiderunt verò sequentia. *Frater Laurentius Theologus, doctor Parisiensis, Ordinis Carmelitarum, aliqua carmina in B. Ioannis Gersonis laudem scripsit, quę altari suo in S. Pauli juncta sunt. Præfatus frater, nunc episcopus Sistaricensis, regis Confessor, per sex quadragesimas,* &

& annos plurimos, coram regibus, & clero & populo, Lugduni prædicauit. In noctibus Blancalandanis sequentia de Burello episcopo adjunxi: Eodem anno fuit Iulij secundi Pontificis ad Ludouicum regem Legatus (nuntium apostolicum vulgò dicimus) vt grauis autor est Belcarius libro 10. num. 13. Anno 1505. à Ludouico rege ad Iulium 2. Pontificem, cujus in Gallia nuntius erat, missus est, Aquensique archiepiscopatu donatus. Vtrumque Belcarius his verbis docet libro 10. *Ludouicus*, inquit num. 19. *tametsi Iulio subitatus erat, tamen ad eumdem, Sistaricensem Pontificem illius ipsius Legatum, amicitiam, & opem aduersus Venetos suo nomine oblaturum misit.* Numero autem 25. *Sistaricensis Pontifex*, addit, *Aquensi pontificatu, multarum à Iulio ad Ludouicum, contráque à Ludouico ad Iulium, cursitationum præmio donatus est.* Anno 1506. moritur Romæ. Hactenus ex meis noctibus Blancalandanis dictum sit. Paradisus Carmelitarum tradit Latinè doctum fuisse tam stricta oratione, quam soluta, & *præclara volumina* edidisse; *egregium de magni patris Eliæ laudibus, quod Eliadem appellauit*; *de illustribus viris Ordinis* Carmelitani, *& alia.*

57 *Petrus 7. Filholi.* Petrus Filholi post Burellum Sistarici sedit antistes. Episcopij liber quem dicunt viridem, in additamentis ad Burellanum scribam, facit Aruernum. Itaque miror Sanmarthanos velle, vt fuerit ex Gannato apud Bojos oppido. Post vnum, aut circiter episcopatus annum ad Aquensem Archiepiscopatum euectus est. Ante episcopatum fuerat Parisiensis Cameræ præses, &, si Sanmarthanis fidem habemus, gubernator Parisiensis vrbis.

58 *Franciscus de Tintauilla.* Franciscus de Tintauilla, Claudij Tintauillani & Ioannæ Balmensium Monreuelli filius, Petro successit. Puer Diuione primùm, postea Eduæ operã literis dederat, juri etiam Papiæ. Anno sexto post millesimum quingentesimum, ineunte Iulio Sistaricensem episcopatum iniit, quarto autem & decimo in Antisiodorensem die quinta Martij à Sistaricensi abiit. Scio esse qui autument Petrum Filholi annos tres in episcopatu posuisse: sed cùm ex Belcario Burellus anno ejus sæculi quinto sederit Sistarici, & Franciscus anno sexto die tertia scribente Dalmatio Clerici tabellione, sibi pro episcopatus à Romano Pontifice literis curatorem dixerit. Petro Filholi in Aquensem Archiepiscopum jam electo, vides non posuisse annos omnino duos in eo. Anno sæculi octauo fecit duo, quæ ad me peruenerunt. Die 3. mensis Septembris moletrinam, quæ *Ballivi* dicitur, emit Manuasca ab Hospitalariis Francisco episcopo. Die octaua & vigesima mensis Nouembris inquisitionem jussit idem ipse institui de dominio Iariagesij pagi.

59 *Claudius 1. de Louayn.* Claudius de Louayn Suessionensis, Tintauillæo Antisiodorum abeunte, Sistaricensem episcopatum adeptus est. Quinto pòst anno moritur ex episcopalibus chartis. Obscura sunt omnia quæ Sistarici fecit antistes. *Eo defuncto*, vt in libro episcopatus, quem Viridem vocant, lego, *ad supplicationem Serenissimi domini Franscici primi Francorum Regis Christianissimi promouetur à Leone Papa decimo in episcopatum Sistaricensem Michaël de Sabaudia.* *Michaël de Sabaudia.* Is ad Bellouacensem episcopatum à Sistaricensi, post annum vnum electus quidem est, non videtur tamen in illius possessionem immissus. Fulquetus quippe Bernardus Canonicorum Sistaricensium tabellio, anno millesimo quingentesimo vigesimo secundo, 30. die mensis Decembris scripsit sequentia. *Indictione 11. die penultima Decembris 1522. Clementis VII. anno primo. Bonæ memoriæ Michaële quondam Sistaricensis ecclesiæ episcopo, diebus superioribus proximè*

tran

transactis viam vniuersæ carnis ingresso, ipsiusque corpore ecclesiasticæ sepulturæ tradito &c. Sistaricenses, & Forcalquerienses canonici cùm in Capitulum conuenissent, *nullo alio tractatu interueniente, statim, subitò, & repentè omnes vnanimiter in R. dominum Claudium d'Assonuille* (de Assonuilla nonnulli vocant) *dominum de S. Amantio absentem consenserunt, & eum incontinenti vna voce, & vno spiritu postularunt in ecclesiæ Sistaricensis episcopum & pastorem.* Lotharingus erat Claudius, gente nobilis, Benedictinũ professus Ordinẽ. Fuit custos sigilli regij, & regius in Parlamẽto Consiliarius, ex conuentionibus curiæ Aquẽsis, & consulum Aquensium anno 1525. Non pauca Lurij, Petraruæ non pauca coëmit prædia rustica. Plures chartæ tradũt sedisse annis tertio, quarto, quinto, & octauo post millesimum quingentesimũ vigesimum. Quia res omnino modicas illæ referunt, per eas singulas ire non placet. Primo & trigesimo illius sæculi anno, mortuus est Lugduni die vltimo mensis Augusti. 60 *Claudius de Assonuilla.*

61 Cherubinus de Orseria *nullo alio tractatu interueniente, subitò, & repentè, Spiritus sancti gratiâ, vt firmiter credebant, inspirante, ab omnibus, nullo penitus discrepante,* canonicis, die quarta Septembris in episcopum, eo ipso trigesimo primo anno electus est, vt lego in charta, quam tum ea de re tabellio scripsit. Sistaricensis erat canonicus (sed comitiis non intererat) & reginæ ab eleemosynis. Rex viri electionem non probauit, ignotas mihi quidem ob causas. Igitur Antonium de Narbona (fortasse si Prouinciæ sacerdotia in sua cum Romano Pontifice *concordata* posset inducere) in antistitem *nominauit*, vt loquuntur. Is anno secundo & trigesimo illius sæculi, die decima mensis Martij Geraldum de Genebriis Ananiæ celeberrimi in Landgothia monasterij, cui ipse præerat abbas, monachum, dixit suum in vniuersa diœcesi vicarium. Consequente autem fecit rem hoc loco non prætermittendam. 62 Robertus de Furno vendiderat Sistaricensibus Consonauense castrum *cum toto territorio, & nemore quod vulgò dicitur Boësc romput* quingentis in singulos annos florenis: cúmque Ioannes Scanardus minore quàm par sit pretio venditum quereretur, Sistaricenses ei tradiderunt florenos omnino mille, in damni quod queritabatur compensationem. Antonius Claudium Ossonuillæum, qui aliquid mouere ceperat, secutus, principio noluit stare conditionibus à Ioanne initis, sed denique vltima mensis Octobris die eas assensu firmauit suo. In chartis pro Sanuincentiano portorio legitur Antonius sedisse 63 anno quarto & trigesimo sæculi die 18. mensis Iulij: in aliis verò vendidisse Sanuincentianas moletrinas anno trigesimo nono. Tertio & quadragesimo incertis mense, & die videtur mortuus: eo enim, die 16. mensis Decembris *ad requisitionem Claudij Bermundi, Bartolomei Eyssauterij, & Ioannis Gauterij sequestrorum episcopatus Sistaricensis, jubetur Marcus Antonius Benedicti dare extractus arrentamenti acti inter quondam Antonium de Narbona episcopum Sistaricensem, & Claudium Garret,* vt loquitur Forcalqueriensis Prætor. Id mandati ad Benedictum peruênit die 23. ejusdem mensis & totius rei *factum instrumentum D. Albino de rupe Cauardi* (vulgò dicimus *de Rochechoüard*) *moderno episcopo*, ex publicis tabellionis ipsius literis.

Cherubinus de Orseria. *Antonius de Narbona.*

Albinus ergo post Antonium Sistaricensi præfuit ecclesiæ, patria Pictauiẽsis, & nobilissimâ clarus, gente. Hoc vnum de eo memorant, quæ ad me fideles peruenerunt chartæ. Fertur nunquam episcopatum adiisse. Vtcumque id habeat, Aimericus fratris filius impleuit patrui locum ignoto mihi anno, 64 *Albinus de Rochechouard*

Aimericus de Rechechoüard & ad octogesimum vsque sui sæculi tenuit. Nihil tamen de illo ante septuagesimum tertium lego. Eo Capucini Lutetiam Parisiorum ex Italia veniunt: & *à Carolo Lotharingio Cardinali excepti, exiguo hospitio donantur,* vt inquit Bouerius in Capucinorum annalibus anno 1573. num. 3. *in loco qui Piquepus* appellatur. Aimericus ille est, qui hospitio ipsos donauit teste Corrozeto in Parisiensibus antiquitatibus pagina 189. sic loquitur: *Primum Capucinorum hospitium fuit Piquepucæ ad Parisios extra Antonianam portam. Sistaricensis episcopus pecuniâ suâ iis illud cōparauit.* Tertio pòst anno, qui fuit. Sextus & septuagesimus sæculi, Manuascenses concedente Aimerico, Pœnitentium Sodalitatem, qui à vestis colore appellantur Albi, induxerũt suam in vrbem. Demum in chartis Petri Geruasij Manuascensis notarij lego Aimericum sedisse anno octauo & septuagesimo post millesimum quingentesimum.

65 Antè vlteriùs quàm pergo, vnum tacere non possum, quod Aimerico, aut Antonio patruo antistite Hugonotti mente efferâ, barbarâ manu susceperunt Forcalquerij. Quoniam illud canonici suis posuere in tabulis, placet ex ipsis recitare. *Anno proximè præterito 1562.* (scribebant anno 1563. die 9. Martij) *& in mensibus Maio, & Iunio, quidam hæretici Luterani, vulgò Huganaux nuncupati, maligno ducti spiritu, in contemptum S. Matris Ecclesiæ, sponsæ illibatæ Iesu Christi Domini nostri, ac patris mitissimi, non timuerunt altaria lapidea consecrata dictæ ecclesiæ, & aliarum ab eâdem dependentium vsque ad numerum viginti confringere, in quibus singulis diebus tot numero sacrificia celebrabantur in memoriam passionis ejusdem Filij Dei, & sacratissimæ Virginis Mariæ, imaginésque omnes cujuslibet materiei, ac cujuslibet repræsentationis comburere; deinde quàmplurimos libros, tam in membranis descriptos, quàm in chartis & papyro impressos, tam in Theologica facultate, quàm in juribus canonico & ciuili, ac bonis & honestis literis partim lacerauerunt, partim igni tradiderunt, cum quibus etiam libros, & instrumenta omnia in quibus descripta erant omnia priuilegia, statutáque & laudabiles consuetudines prænominatæ Ecclesiæ, ita quòd non remanent nisi paucæ copiæ* &c.

66 *Antonius de Cupis.* Antonius de Cupis Astæ apud Pedemontanos natus, anno illius sæculi quarto & octogesimo sedere cepit, desiit sequentis sexto. Viri in episcopatu annos è chartis eruere non placet, quos ex eorum vniuersa diœcesi virorum sermone qui permulti senio graues antistitem viderunt, licet accipere. Me præteritos repetentem cogitatione annos juuat meminisse optimi præsulis, cùm tremulâ pro senio manu puerulum tondebat in clericum. Vnum tamen in episcopo nunquam laudauerim. Cùm fœderati & per ceteras Galliarum regiones, & per Prouinciam miscebant omnia turbabántque, Antonius ad eos se adjunxit. Habebat Lurij domi suæ milites, & in Manuascensem agrum latrocinio populatum dimittebat. Scilicet Manuasca vrbs ante omnem tabularum memoriam Principibus suis semper fidissima, & pro Rege stabat, & Senatum regium Aquis sextiis profugum exceperat. Anno 1606. cessit episcopatu; & cùm ad suos Pedemontanos rediisset, Taurini tertio pòst anno diem extremum obiit in pauperum domo, quam vulgò dicimus Hospitalem; mendiculis nouo, & insigni exemplo dies noctesque inseruiens.

Tossanctius de Glandeues. Tossanctius de Glandeues, gente, eloquentiâ, rerum peritiâ gerendarum summus, Antonio in episcopatu successit. *Obiit ætatis anno 62. à partu Virginis*

nis 1647. 15. *cal. Februarij* vt in lapide sepulcrali scriptum lego. Antonius d'Arbaud genere nobilis, ingenio clarus, acer iudicio: post Tossantium sedit. Moritur anno 1667. Res ab his duobus gestæ, in omnium oculis Prouincialium gestæ, scriptore non egent. *Antonius d'Arbaud*

67 *Michaël Poncet.* Michaël Poncet, Doctor Theologus è Societàte domus Sorbonæ, & S. Petri Aureæ Vallis (vulgò Aimau) Abbas Antonio successit. Hir vir illustrissimâ ortus familiâ (cuius splendorem non parum meritis suis ornat & auget, Petrus frater, Comes Ablisij, Ordinarius in Sanctiore Regis Consilio) maiorum titulis, & nobilitatis antiquitati respondet omnibus ornamētis, & sapiētiæ possimùm vi, quam & aliàs, & ante annos 12. præstitit in Ecclesiæ Gallicanæ comitiis accùratus Promotor. Vnctus est in Episcopum anno 1667. 4. cal. Dec. in æde sacrâ Sorbonæ à Lutetiæ Parisiorum Archiepiscopo, Sorbonæ Prouisore. Aderant vngenti Cadurcensis & Bajocensis Episcopi. Vnctioni interfuerunt plurimi omnium Ordinum principes viri.

EGo IOANNES GAYET Prouincialis Societatis IESV in Prouincia Lugdunensi, facta mihi potestate ab admodum R. Patre nostro Generali, facultatem concedo vt libri 4. *De rebus gestis Episcoporum Viuariensium*, à Patre IOANNE COLVMBI, ejusdem Societatis Theologo compositi, & à tribus Societatis eiusdem Censoribus approbati, typis mandentur. In cujus rei fidem has literas sigillo nostro munitas, & manu nostra subscriptas dedimus Lugduni die 5. mensis Iulij anno 1650.

IOANNES GAYETVS.

DE

DE REBVS GESTIS EPISCOPORVM VIVARIENSIVM LIBRI QVATVOR.

Illuſtriſſi^mo & Reuerendiſſi^mo D.

D. LVDOVICO FRANCISCO DE SVSE,

EPISCOPO ET COMITI VIVARIENSI,

IOANNES COLVMBI è Societate IESV.

CCLESIAM Regis, ILLVSTRISSIME LVDOVICE, vt potentem opibus, & regionibus amplam, ita plurium Epiſcoporum ſcientiâ, ſanctitate, ſapientiâ, perinſignem. Sed quàm notum illud, tam obſcurum hoc omnibus eſt. Scilicet qui ſciunt, & exteri quoque non ignorant, Viuarienſem prouinciã latiſſimè fuſam eſſe, illi ſciunt ferme vniuerſam Eccleſiæ tuæ finibus comprehendi, magnámq; partem tuâ vel ditione, vel clientelâ teneri. Per quos autem hactenus ad Chriſtũ adducti, & ad omne virtutis genus prodigiis, ſermonibus, exemplis eruditi fuerint, tui etiam Viuarij ciues ignorant. Hæc clariſſimorũ antiſtitũ gloriæ non modica pars tibi ad magnam nominis amplitudinem ſeruabatur. Iuſſiſti vt ex antiquis tabulis illos eruerem, & in publica luce ponerem ipſorum res ſapienter

pienter & sanctè gestas. Igitur debes tu quidem iis plurimùm, qui tuos populos per sæcula quatuordecim & si quid excurrit, laboriosâ ingenij, scientiæ, sanctitatis sapientiæ vi, seu formauerunt in Christo, seu in adultam probísque moribus robustam fidem eduxerunt; hoc enim verò maximum aliquid omnino tibi est. Sed illi debebunt tibi non parum, qui facis vt obliuione non pereant, quæ ad immortalem suam laudem peregerunt; nam id nobile quid per se est, atque sancta singulorum facinora mirum quantùm auget. Certè quod fortiter & religiosè suscipitur, quàm ceteros latet diu, tam pro illis minùs in omnem partem potest: cùm verò ad aliorum aures peruenerit, porro pariet ingentes ipsis fructus: atque vbi ad posterorum cognitionem ductum fuerit, fiet se majus; immensas profectò daturum fruges, si cum omni posterorum memoria coæquetur. Etenim quid non possunt majorum exempla? ignaros docent, torpentes excitant, firmant dubios, currentes impellunt, totósque exultantibus quidpiam è virtute suscipientium animis impetus dant insigúntque. Hoc illud est, Ill^me PRÆSVLVM, quod præstas episcoporum ante nostra tempora Viuariensium rebus animosè, sanctéque gestis, eas ex ecclesiæ tuæ tabulariis efferri & in lucem dari mandans. Ignorabantur illæ ab omnibus, & quæ suis temporibus olim vtilissimæ fuerant, nunc omni per latebras defectæ vi, nullos hominum in vsus erant: tu educendo eas è tenebris, facies vt à nemine ignorentur, & magnas in omne virtutis genus opportunitates mortalibus pariant. Scilicet mortui videbantur isti Pontifices cum corpore, ab omni hominum memoria longè positi: viuent jam beneficio tuo, è tabulis, vt è sepulcris excitati, & in oculos hominum rursus incurrent. Ibunt per ora tuorum Viuariensium; & finibus præterea tuis egressi, vniuersam Galliam peragrabunt: ad alienas toto orbe prouincias deinde magna sua gloria penetrabunt, & alios è suo agmine, & Ioannem illum ostentantes, qui Gregorio VII. ad omnia pene consilia autor fuit, atque Bruciacum, qui post plures turbarum annos (neque fœdiora fuere Christianorum tempora) pacem aliquando reddidit vniuersæ Ecclesiæ per Martini V. creationẽ in Constantiensi Concilio. Ego autem non possum mihi non gratulari, quòd hanc de tantis viris scribendi prouinciam sortitus, & in aliquam veluti partem gloriæ à te vocatus sum. Tu vide quàm fideliter opus exegerim: hæc enim verò vna scribentis cogitatio fuit.

AVCTOR LECTORI.

D quod, mi Lector, accedis opus de rebus gestis episcoporum Viuariensium & meum est, & non meum. Scilicet maximam partem, ferme totum potiùs, profluxit ab aliis; paruum aliquid ex me accepit. Principio quidem qui primus illud mente comprehendit, cogitatúmque sua veluti compegit in membra, is Ludouicus Franciscus episcopus est, qui ex antiquissima gente per Susanos longo ordine proceres descendit à Salaßis, Bauciis, Leuiis, Medullionensibus. Cùm enim ad eum pro officio ex itinere diuertissem, rem suasit jussitque; & ei perficiendæ tabularium suum (nobile illud est, cartísque peruetеribus visendum) aperuit, pérque singulas partes, in quas veluti corpus in sua membra digestum est, duxit; chartariumque præterea Mansiadæ in Viuariensi prouinciâ monasterij per legendum concessit. Tum Carolus Symian, & variarum scientiarum, & rerum gerendarum peritiâ præstans, canonicus & vicarius Viuariensis, quâ est, seu in omnes facilitate, seu in me animi propensione perscrutantem, & relegentem fugientes antiquissimarum tabularum literas omni ope juuit. Denique Iacobus de Bannes & ipse canonicus Viuariensis gente, modestiâ, pietate nobilis, natus ex Deodella pronepte Stephani episcopi Grassensis & abbatis Crudacensis, atque patruelis Claudij, quem, cùm rectorem haberet, Vouta suspexit anno vigesimo octauo supra millesimum sexcentesimum fortiter agentem contra Caluinistas, tentantes vrbem latrocinio, plurimum opis mihi contulit. Hic vir, vt diuinarum religionum apprime cultor est, totam ætatem posuit hactenus in rebus sacris; & quod sibi reliquum è publicis, aut priuatis ad Deum precibus erat, id omne impendit in scrutandis, excutiendis, inuestigandis, exscribendis ecclesiæ suæ chartis. Multa igitur longo & indeffesso labore congessit, multa exarauit, eaque omnia mecum facilis & bonus communicauit. Quod jam ergo reliquum est, idque scilicet pertenue, hoc meum esse profiteor. Episcopus formauit opus, digessítque, & in sua membra distinxit; canonici succum, colorémque infudere per artus: profero ego in lucem; &, si minùs ornatum, certè non omnino inhonorum oculis tuis propono. Tu qualecunque est, eo fruere, certus nihil non ex veris fidelibusque chartis acceptum, in illo tibi repræsentari. Videbis episcopos supra nonaginta, gente, scientia, honoribus, sapientia, sanctitate perillustres. Septem de illis fuerunt Cardinales; aliquot Romanæ sedis Legati: Petrus

Petrus Alliacenſis audit ſummus Theologus, Petrus de Sorſenaco conſultiſsimus iuris, Ioannes de Bruniaco rerum ſuis temporibus gerendarum peritiâ ſummus. Quid afferam Farneſios, Pictauienſes, Turnonios, Suſanos, Pratenſes, Anduſianos, Pompadorios genere nobiliſsimos? fuit in Viuarienſibus epiſcopis Gulelmus Conradi II. Germanorum imperatoris conſanguineus: fuit Venantius Sigiſmundi regis Burgundionum filius. Sed in epiſcopis ego quidem arbitrabar magis ſpectandam ſanctitatem, quàm genus. In Viuarienſibus habes omnino ſeptemdecim cœleſtibus auctos honoribus.

DE REBVS GESTIS

EPISCOPORVM

VIVARIENSIVM

LIBER PRIMVS.

EPiscopvs qui ab annis mille dicitur Viuarienſis, olim appellabatur Albenſis. Primùm in concilio Aruernico Viuarienſem vocatum inuenio: etſi nouemdecim pòſt annis in Aurelian. V. ſeruauit nomen Albenſis. Nomina fecerunt Alba, & Viuarium ciuitates: in illa enim quondam ſedebat, in hac nunc etiam ſedem habet. Par aliquid aliis pluribus epiſcopis euênit: & quidem non ita longè Monſpelienſis quondam vocabatur Magalonenſis; longiuſculè autem Graſſenſis & Nicenſis habuere nomina, iſte Cemelienſis, ille Antipolitani. Scilicet Magalonæ, Antipoli, Cemelio, jura ſuis antè dabant, quàm Monſpelium, Graſſam, Niceam tranferrent ſuas ſedes. Vrbis euerſio fecit, vt Albâ excederet; atque ſcilicet igitur loci firmitas, vt concederet Viuarium. Et verò hæc ciuitas maximam partem impoſita eſt rupi, cujus in ſublimi & ferme circùm exeſo vertice, non magnâ planities habet ædes epiſcopi & cleri circumpoſitas templo principi. Iam ſi petas à quibus euerſa fuerit Alba, id reponam, 2
quando ceteri ſcriptores tacent, quod in fidelibus per notarium tabulis inueni. Cùm clerus exciſâ Albâ Viuarium deueniſſet, & alia & hoc poſteros edocturus, ſcripſit Vandalos Croſco duce ciuitatem violaſſe, & omnem à fundamentis vertiſſe. Quod tum ille ſcripſerat, hoc poſteri ſeruauere ad illud vſque temporis, quo poſt annum Chriſti quinquageſimum ſuprà centeſimum milleſimum, fugientibus literis Thomas epiſcopus, ne rei memoria ſimul cum apicibus euaneſceret, exſcribi voluit: & cùm vetuſtas exederet volumen Thomæ, Stephanus abbas Crudatenſis miſſus à Romano

Pon

Pontifice, vt referam suo loco, totum restituit anno millesimo quadringentesimo septimo ab ortu Christi. Hactenus in tabulis suis notarius. Eas sinceras habet chartularium canonicorum Viuariensium. Igitur Croscus ille est, qui Albam ciuitatem perdidit dejecitque. Certè, vt hoc non taceam, Sigibertus sub tempora Thomæ episcopi ita locutus est: *Anno quadringentesimo vndecimo Vandali, duce Crosco Gallias peruagati, multas vrbes, & ecclesias subuertunt.* Atque vt non dubites in iis Albensem & vrbem, & ecclesiam complecti, subjecit in hæc verba: *Croscus tandem à Mariano præsule Arelate captus, & per victas vrbes ignominiosè retractus, ad mortem tormentatur.* Et ante Sigibertum annis ducentis Aimoinus III. de gestis Francorum cap. 1. *Crocus Arelas expugnare nisus, à quodam milite Mario nomine captus, per ciuitates quas euerterat, ductus, pœnis excruciatus interiit.* Scilicet vbi Albâ & aliis per inferiorem Occitaniam ciuitatibus violatis, venisset Arelatem, importunorum scelerum, & facinorosæ impietatis pœnas dedit. Igitur sub annum quadringentesimum vndecimum, Albâ per Vandalos dirutâ, episcopus suos cum sede clericos Viuarium deportauit, & ad certam aduersus omnes barbarorum impetus securitatem, loco munitissimo posuit.

4 Quæ verò hæc Alba, & vbi locorum stetit ante cladem à Crosco illatam? Ea est, quam Heluiorum oppidum fuisse constat; Heluios autem Strabo quidem à Rhodano cepisse tradit, Iulius verò Cæsar Gebennam montem tenuisse, qui ipsos ab Aruernis Velaunísque discluderet. Plurimùm ergo errant, qui faciunt Albiam seu Albigam: Heleuterorum enim hoc fuit oppidum in Aquitania; & in concilio Aurel. 5. vbi Cautinus archidiaconus subscripsisset pro Melanio episcopo Albensi, Vincentius etiam ipse archidiaconus addidit suum nomen pro Ambrosio Episcopo Albigensi. Minùs ad speciem videbitur fortassis errare, qui asseruerit Albam esse Viuarium, & vrbem à Vandalis euersam, vbi rursum excitata fuisset, aliud nominis accepisse: neque enim hoc insolens est, atque Paschalis 2. ita scripsit

5 Guidoni archiepiscopo Viennensi; *Alba, quæ & Viuarium dicitur.* Sed tota Viuariensium tabularia hoc explodunt, & Albam faciunt aliam à Viuario, tradúntque episcopium ab illa ad hanc translatum fuisse; atque vt Paschalis & aliorum, seu Pontificum, seu scriptorum verba non te fallant, addunt Viuarium, ex ea mutatione per episcopum facta, appellatum etiam Albauicum. Audi Thomam episcopum: *Auxonius episcopus in Viuario promotus præfuit, qui de Albense Viuario contulit, & Albauicum appellari voluit.* Sed pro Albauico Albam (cui voci assueuerant) dixere: & Sollius post 40. aut circiter annos, Patienti episcopo Lugdunensi Albenses scripsit pro Viuariensibus: atque Venantius post annos ferme 100. in concilio Epaunensi se Albensem, non Albauicensem episcopum appellauit: ac denique Gregorius VII. anno MLXXVII. sic est locutus Vvarmundo archiepiscopo Viennensi: *Definitum est vt septem oppida vel ciuitates, Gratianopolis videlicet, Valentia, & Dia, Alba Viuarium* &c. *Viennensi ecclesiæ interim subjecta permaneant.* Dalecampius vir eruditus, cùm non incurrisset in Viuariensis, seu episcopi, seu capituli chartas,

6 similitudine vocis adductus est, vt Albam fuisse assereret, quod nunc vocamus Albenacum: & Papirius Massonus in Ligeri hoc *ineptè* dictum putat, neque tamen aliquid probabilius affert: cùm enim in Rhodano pag. 422. dixisset Albam fuisse in vicinia Viuarij, in Garumna pag. 593. addit *Alba*

Heluio

Heluiorum Rhodanum attingit. Sed enimvero omnes tabulæ Viuariensis ecclesiæ, docent ibi quondam stetisse, vbi nunc est modicus pagus, quem vulgò quidem non magnâ deflexione nominis appellant *Aps*, latinè verò maximâ *S.Petrum de Alpibus*: atque hinc factum est vt autor vitæ B. Auli ita loqueretur, *Ecclesia Viuariensis, quæ olim meliùs vocabatur Alpiensis*. Hanc in voce mutationem non mirabitur, qui meminerit notatam à Strabone l.4. in cognomine vrbe: *Alpia prioribus sæculis vocabatur Albia, & Alpes ipsas Albium nominant*. Qualis autem & quanta fuerit ante Croscum Alba, quas habuerit ædes sacras, quibus steterit viribus, quâ murorum amplitudine, quâ mœnium firmitate viguerit, nemo dicat. Plinius facit latini juris in prouincia Narbonensi. Cetera illius decora tacent antiqui autores. Sed neque est qui certò referat, seu à quo acceperit fidem Christi, seu per quos adoleuerit ad verum & certum robur sacrarum religionum. Vandali omnes chartas, omnia tabularia cum vrbe perdiderunt. De episcopis hoc vnum accipe, quod Thomas, & ipse episcopus, sexcentis, & quod excurrit post euersam annis, excerpsit è chartis statim ab vrbis clade editis, cùm præ nimia vetustate semiesas restitueret. *Primus episcopus Ianuarius, secundus Septimius, tertius Maspicianus, Melanus, Auxonius. Sed quanta miracula* 8
Christus per eos ostendere dignatus fuisset, aut quibus temporibus plebem suam rexissent, aut quâ fuissent natione progeniti, emanare non possumus. Hæc ille. Quoniam vbi dixisset *tertius Maspicianus*, non subjecit *quartus Melanius, quintus Auxonius*, intelligis hos non sedisse alium ab alio, neque Melanum Maspiciano suffectum fuisse. Istud autem visum est aduertere, vt non putes episcopos tantùm quinque sedisse Albæ. Ceteros obliuio deleuerat, istos, vt sanctitate illustriores aliis, fideli memoriâ retinebant. Nam si vulgò non habebantur sancti, neque in veneratione populorum publicóque cultu erant, cur ita scripsit super ipsis, *quanta miracula per eos Christus ostendere dignatus fuisset, emanare non possumus?* Qui sic loquitur, is profectò docet illos perpetrasse miracula: scilicet ignorat quidem ipse prodigiorum, seu magnitudinem seu numerum; sed nonnulla tamen suscepisse non ignorat. Hæc singulatim extinxerat Vandalorum furor, ceterùm facere non potuerat, vt Albenses qui patriâ deiectâ erant superstites, obliuiscerentur sanctitatem virorum, & non meminissent fuisse aliquando tempora, cùm per singularem à Deo vim peragerent insignia miracula. Igitur ego quidem cense- 9
bam S.Ianuarium illum esse, qui primus Albæ gessit episcopatum; & eo mortuo S.Septimium, atque hoc vita functo S. Maspicianum; tum incerto plures numero vixisse vsque ad excidium ciuitatis, quorum vnus fuerit sanctus Melanus. De B. Auxonio nunc nihil addo: posteà de eo dicam; ipso enim antistite Alba cecidit. Hîc etiam est quid aliud non prætermittendum, neminem istorum Albæ præsulum cæsum fuisse pro Christo: omnes traduntur fecisse miracula, nullus fertur passus pro fide Christiana. Hoc si Thomas episcopus, de eorum vel vno accepisse à majoribus, certè non tacuisset, qui ipsorum alia non prætermisit. Adjecit se nescire *quibus temporibus plebem suam rexissent, aut quâ fuissent natione progeniti*. Quid hæc oratione 10
sequebatur, si dubitabat de eorum martyrio, aut si certus non erat sanctos quidem, at martyres non esse?

Quibus temporibus vixerit S. Ianuarius, Albæque episcopum primus egerit, omnino ignotum est. An tum sedebat, cùm B. Andeolus imperatore

tore Seuero, sub annum centesimum nonagesimum à Christo nato non procul illâ docebat; nam si ipsa tum temporis non habebat episcopum, vt erat clara,& sola Italici saltem juris apud Heluios ciuitas, cur ad eam non venit Andeolus; sed latiùs edisserenda est res, vt suam veri speciem habeat. Ado sic loquitur in martyrologio 1.Maij. *In Galliis, territorio Viuariensi, in loco qui vocatus est antiquitus Gentibus, S. Andeoli subdiaconi, quem misit ab Oriente S.Polycarpus cum B.Benigno & Andochio presbytero & Thyrso diacono, ad prædicandum verbum Dei in Galliam, cujus prædicatione Cæsar Seuerus compertâ, præcepit de ligno durissimo ensem fieri, & in crucis modum caput ejus scindi.* Hactenus Ado. Locus qui eo autore dicebatur quondam Gentibus, nunc ab illustrissimo martyre appellatur Burgum S.Andeoli; & in ipso visitur carcer subterraneus, qui clausum habuit in vinculis, neque infrequentibus claret
11 miraculis. Seuerus jussit cædi virum, quando è Gallia vbi dictus fuisset imperator Romam ibat. Crediderim Rhodano naui delatum, accepisse de Andeolo,& auditum pro tribunali damnasse. Iam age, cur eo loci docebat sanctus vir, neque salutis hominum sitiens, Albam ciuitatem non longè positam adibat? Si enim hæc Gentibo multùm amplior non fuisset, næ episcopum illi prælata ante Vandalorum aduentum non habuisset. Sic enimuerò illis temporibus factitatum legimus, vt in constituendis episcopis haberetur vrbium ratio, neque ij nisi in amplis & copiosis ciuitatibus collocarentur. Acceperat jam puto Alba Christianam fidem,& qui recens acceptam educeret firmarétque, episcopum habebat. Andeolus ex Asia mari venerat in Prouinciam. Totâ regione feruere sacras religiones videbat, agentibus discipulis Maximini, Throphimi, Rufi, Magdalenæ, Marthæque: fortiter etiam agere Valentiæ, audiebat discipulos Irenæi à Polycarpo olim eruditi: igitur Aquas Sextias, Arelatem, Auenionem prætergressus, vbi primùm notauit deesse qui sererent Euangelium, ibi hæsit; neque Benignus, Andochius, Thirsus socij, ad vlteriora prætergressi, seu Viennæ, seu Lugduni sedem fixerunt, sed Diuionem & Augustodunum adierunt, vt eo loci docerent, in quo
12 nomen Christi ad ipsorum vsque tempora auditum non fuisset. Gentibenses erudire ad fidem amauit Andeolus, non paruo, vt hoc adjungam, argumēto oppidum eorum non omnino ignobile jam tum fuisse, neque multùm minus fortassis siue opibus, siue ciuibus, siue cultu atque nunc est, & non plurimùm inferius Valentiâ, vbi audiebat Felicem presbyterum, Fortunatum,& Achilleum diaconos, ab Irenæo missos agere; sed Albâ tamen omnino inferius erat, cui si conjectura non fallit, jam tum proinde præsidebat Episcopus; ipsam enim alioqui non plurimùm remotam accessisset, pro ceterorum fidei præconum more, qui principe, vbi statuerentur Episcopi, vrbes primùm intrabant docebántque. Igitur ego quidem arbitrabar, seu à discipulis Irenæi, vti Valentiam; seu à Crescentis auditoribus qui dederat episcopum Viennensibus, Albam accepisse euangelium, & eo suscepto Ianuarium episcopum, à quo per annos plures ducentis fuerint & alij præsules,
13 & SS.Septimius, Maspicianus, Melanus, Auxonius. Iuuat quòd cùm clerus eâ euersâ venit Viuariū, nemo vnus Christianorū inuentus est, qui recordaretur temporū quibus Albæ ij sederant; *Quibus tēporbus plebem suā rexissent, enaanre non possumus*, inquiebat Thomas episcopus ex tabulis, quas illi cōscripserāt, quia clade Albæ euasissēt superstites. Et putabis tu episcopatus initia tū non

superasse

superasse vnum & alterum sæculum; vel si supra ducentos aut circiter annos illa non fuerant, fugisse singulorum hominum memoriam? Verùm vt vt hæc habeant, suspicionibus enim tota innituntur, nemo negauerit, si non ante ducentesimum à Christo nato annum, certè sub trecentesimum Albæ sedisse sanctum Ianuarium, quando ea numerat episcopos supra quinque anno quadringentesimo vndecimo, quo Croscus venit in Gallias; nos ad alia transeamus. Thomas Episcopus pergit in exscriptione chartarum vete- 14
rum. *Auxonius*, inquit, *primus Episcopus in Viuario promotus præfuit*; *qui de Albense Viuario contulit*, *& Albauicum appellari voluit.* Verè magis loquitur, quàm latinè. Docet Auxonium, quem scripserat sedisse Albæ antè à Crosco quàm deleretur, primum posuisse Viuarij sedem suam, cui etiam voluerit nomen esse Albauico. Puto autem ego Albauico id factum esse, quod pluribus aliis multarum syllabarum nominibus, & vbi vox stetisset per aliquod tempus, ita agente vulgo, posteriora sensim amisisse. Scilicet nusquam legimus Albauicensem, vt è nomine ciuitatis debuerat, appellatum Episcopum; perrexit dici Albensis: & igitur etiam pro Albauico Albam appellauere Viuarium. Hic locus postulat vt dicam de Viuario ciuitate. Antiquam 15
arbitremur necessum est, suppáremque aut Viennæ, aut Valentiæ proximis vrbibus, cùm ante mille & ducentos annos ea vna Heluiorum fuerit, ad quam Albâ euersâ veniret Episcopus. Certè comitatui primùm suo, deinde etiam vniuersæ prouinciæ nomen fecit. Imposita Rhodano flumini tanta amplitudine quondam erat, vt illud præterea spatium complecteretur quod nunc à fluuio remota domibus capit. Parœcias numerabat illa tres, primam sancti Ioannis, secundam sancti Laurentij, tertiam beatæ Mariæ de Rhodano ab situ dictæ. Hæc vltima, cùm ciuitatem, vt plures alias, tẽpus attriuisset, jam diu desiit: magnum tamen ædes nomen sibi semper habuit, ex sacello sancti Clari Abbatis olim Sanmarcellini Viennæ, Clodoaldo episcopo, sub Theodorico Francorum Rege. Sanctus enim vir infinitis miraculis, curando maximè restituendóque oculos hominum, hactenus in eo fulsit. Cum suis ruderibus tota nunc habetur à monialibus Dominicanis. Prima illa sancti Ioannis est juxta cathedralem sacram sancto Vincentio. Hîc placet aduertere, tempora fortassis mutasse aliquid, in 16
nomine principis Ecclesiæ; non enim Vincentij nomen, fuit magnum in Gallia, ante quingentesimum à Christo nato annum. Ab eo cepit inclarescere, cùm Childebertus Clodouei filius, ex Hispania victor, secum detulit partem reliquiarum ejus. Tum enim, vt innumera per omnes Francorum Prouincias ad illius preces patrata sunt miracula, vt multæ ædes sacræ acceperunt nomen ipsius. In iis qui valet censeat per me licet Viuariensem Ecclesiam. Certè Sanjulianus l. de antiquitat. Cabilon. & l. de antiquitat. Matiscon. aduertit earum ciuitatum Cathedrales Ecclesias, à reliquiis sancti Vincentij de Childeberto acceptis, mutasse nomen, cùm priùs appellarentur, ista ab SS. Petro & Bartholomæo Apostolis, illa à sancto Stephano. Et fortassis erit, cui magis videatur hæc nominis mutatio (si aliqua fuit) referenda ad annum sexagesimum quartum supra octingentesimum, quo martyris corpus, ab Audaldo ante annos vndecim inuentum, deportauere Castrum ex Hispania, vbi frequentibus miraculis ita claruit, tantósque vniuersa Occitania motus excitauit, vt Helizagar etiam Tolosanus

Episcopus *à nono*, vt loquitur Aimoinus l.2. de eâ translatione cap.9. *millia-*
17 *rio discalceatus, forma factus gregi*, ad illud venerandum iuerit. Et hæ quidem Ecclesiæ fuerunt quondam intra vrbem: extra illam verò steterunt omnino ad sex. Prima S.Auli Episcopi Viuariensis, secunda S.Martini, tertia S.Victoris, quarta sancti Albani, quinta sancti Victoreti, sexta sancti Iuliani. Secunda illa seruabat olim corpus sancti Ostiani presbyteri: tertia, quinta, & sexta sunt dirutæ; quarta verò semiruta, etiam nunc per ignobilia cæmenta pendet, triste argumentum vesani furoris Caluinistarum; sed B. Albanus, nullâ eorum importunitate potuit ad hoc tempus, deduci à depellendis in illa hominum febribus. Cur quinta de sancto Victoreto dicta sit non inuenio, nullum enim est in tabulis Ecclesiasticis nomen ejusmodi. Puto sic appellatam, quia minor erat æde illa sancti Victoris, quam ordine tertiam attuli. Denique extra vrbem est xenodochium sub tutela B. Mariæ Mag-
18 dalenæ. Quando sanctissimæ mulieris nomen occurrit, & opportunior dicendi locus non erit, aduerto esse quòd putem cùm corpus illius metu Sarracenorum anno circiter septingentesimo occultatum est à piis viris, vt scripsi in virgine Romigeria num. 12. & 13. pauculas ex illo particulas acceptas, & in Ecclesiam sancti Vincentij deportatas. Canonici anno trigesimo nono supra millesimum quingentesimum, excripsere, indicem sacrarum reliquiarum, quas antiquissimi Episcopi in eâ intulerant, factum à Leodegario Episcopo post annum decimum supra millesimum centesimum. Cùm ad beatissimam Peccatricem venissent, ita scripserunt, *de puluere B. Mariæ Magdalenæ*; & postea, *de sepulchro ejusdem*. Ista ego quidem ita interpretor, vt qui Episcopus, hoc vtrumque sacrum pignus, in suam ecclesiam deportauit, viderit corpus sanctæ Magdalenæ in sepulchro, & inde tum de ipso, tum de puluere beatæ mulieris partem acceperit, aut ab eo qui positam
19 in conditorio vidisset receperit. Vbi autem locorum putas visam in sepulcro, ante Leodegarium Episcopum? Scimus tumulum ejus fuisse in Prouincia, & corpus sublatum è conditorio, vt cæcis poneretur in latebris à Prouincialibus, feritatem Saracenorum illi non immeritò metuentibus: itaque venit in mentem cogitare, antè illud quàm tolleretur è sepulcro, aliquid in memoriam B.Magdalenæ sublatum ab ipsius, & corpore, & tumulo, quod deinde aliquando peruenerit ad Ecclesiam sancti Vincentij. Nam qui putant sanctam mulierem mortuam in Oriente, vt aliquid super hac re dicant, certè non afferent veri magis similia iis, quæ suspicando potiùs, quàm asserendo disputaui, ex occasione Xenodochij à Viuariensibus non injuria positi sub tutela beatæ Peccatricis; scilicet cogitantibus, quæ & hospitem habuit Christum, & Lazaro fratri mortuo euicit per eum vitam restitui, facturam vt ille ipse suis pauperibus velit, & bonum per vitam hospitium, & à morte cœlestem vitam. Sed ad Viuarium vrbem sermo reuocandus est, atque ad ejus Episcopum.

20 Iam à multis sæculis ciuitas, cum suo comitatu, est in potestate Episcopi, qui habet etiam principatum Dunseræ & Castrinoui de Rhodano quod appellatur quoque Castrum Montispenserij, atque Argenteriam sub nomine Baronis, & Burgum sancti Andeoli, pluraque alia loca; & porro capit homagia plurium virorum nobilium. A quibus istas opes acceperit, postea recitabo suis locis. Ab Imperatoribus potissimùm & Regibus eas duxit. Si cui

verò

verò placet ſcire,quantis,& per quos,Eccleſia Viuarienſis,antè illa quàm ab ipſis loca teneret ditione,diuitiis abundauerit, is accipiat dotationem illius ante Carolum magnum exaratam, & à Thoma epiſcopo ex antiquiſſimis chartis exſcriptam, poſt annum milleſimum centeſimum, quæ puletum etiam & politicum dicitur, atque ſub nomine puleti confirmata eſt à Carolo Caluo, vt ſuo loco referam. Illius verba plurimum obſcuritatis habent; & amnium quidem ac montium, atque regionum in agro nomina,ita ſunt mutata,ſeu per longitudinem temporum, ſeu per varia ab hominibus barbaris hæreticiſve bella,vt nemo ea ſi ne ingenti difficultate poſſit exponere. Si quæ vſpiam lux mihi affulſerit,eam lectori præferre non dubitabo.

DOTATIO ECCLESIÆ Cathedralis Viuarienſis.

DOMNVS Ioannes dotauit promotus Epiſcopus ſancti Vincentij, villas duas,Clariaco, Caſſaniæ. Id eſt cùm Ioannes factus fuiſſet Epiſcopus,donauit Eccleſiæ ſancti Vincentij Clariacum,& Caſſaniam, villas. Cur Ioannes appelletur domnus in promptu eſt : olim ita vocabantur Epiſcopi. *Clar iaco* vox eſt de vulgo antiqua. Plures ejuſmodi ſtatim videbimus. 21

Melanus ibi Axnacenum & Caſanenſe. Repete ex ſuperioribus *dotauit*. Particula *ibi* facit vt putem Axnacenum & Caſanenſe,fuiſſe villas in eadem regione cum Clariaco & Caſſania.

Dotauit Lucianus Epiſcopus Ameliaco villa,Blandamiſco, Occiaco. Tres ſunt hæ villæ iis ſcriptæ vocibus,quibus apud Viuarienſes quondam efferebantur. *Iſta omnia dereliquit Deo & S. Vincentio,* ideſt Eccleſiæ ſancti Vincentij. Illæ voces *iſta omnia* faciunt, vt putem amplas & nobiles fuiſſe villas; q. d. iſtas villas totas,nulláque agrorum parte truncas dedit.

Dotauit domnus Valerius villa Coreſſe,Seudio,Muo. Hæc etiam ſunt nomina villarum à vulgo petita. *Dereliquit Deo & ſancto Vincentio.*

Dotauit S.Firminus cum vxore ſua Aula Ladacuſa, Meteratis cum eccleſia S. Andreæ,Damate,Tornicate,Medio,Saconaco,Vocerno.Iſta omnia dereliquit Deo,& S.Vincentio. Hæc quoque ſunt nomina propria villarum,aut locorum. 22

Dotauit domnus Eumachius Deciate cum eccleſia,Saduaco,Caucolomno, Cartennaco,Luguilano. Vt ſuperiora,ita & iſta ſunt villarum, ſeu prædiorum nomina,ſic exarata vt vulgus quondam pronuntiabat.

Ego Secundus cum vxore mea Prima, condonauimus Deo, & S. Vincentio, de propriis noſtris,de mancipiorum, & peculiarium. Hîc nota duo. Primum eſt, iſta aliter efferri quàm ſuperiora. Nunc loquitur, qui donat eccleſiæ; is in ſuperioribus ferebatur donaſſe. Iſta diuerſitas facit, vt putem exſcriptas ab eo,qui puletum primus compegit,ſequentes chartas iis ipſis vocibus, quas donatores poſuerant in ſuis tabulis. Secundum eſt in illis verbis *de mancipiorum,de peculiarium* eſſe gallicismum pro,de m ancipiis & peculiaribus.*Proprium* & *peculiare* ſonant vnum & idẽ. Dat mancipia & peculiaria ideſt loca, prædia,& alia propria à mancipiis diſtincta. Quæ verò fuerint hæc peculiaria pergit exponere. *Imprimis in Viuarienſe, quod antè Albenſe vocabatur, eccle-* 23 24

ſiam

ſiam in honore S.Victoris,quæ eſt in vertice montis, juxta fluuium Rhodani. Iſta eccleſia deſtructa fuerat ante Carolum Caluum, vt videbimus ſuo loco, & cùm reſtituta fuiſſet ac munita per Anduſianum & è Pictauienſibus vnum epiſcopos (eorum enim arma portæ arcis ſuperimpoſita vidimus) rurſum fuit anno vigeſimo octauo ſupra milleſimum ſexcenteſimum euerſa ex decreto comitiorum Viuarienſium, vt non eſſet receptaculum hæreticorum latrocinantium. *De Scotadio vſque ad Albis.* Sunt hæc nomina ſeu amnium, ſeu regionum claudentium eccleſiam, ſiue agrum eccleſiæ S.Victoris Sic enim loquitur Carolus Caluus,*concedimus eccleſiam S.Victoris ſuper Rhodanum vſque ſcotadium.* Vnus eſt hic limes agri: alter dicebatur Albis, è quo nomen Albenſis fuiſſe loco fertur. Sequuntur alij tres in donatione
25 Secundi, *& vſque ad ſummum montis Conati*, ecce primum: *& vſque ad exemplatorium;* en ſecundum: *& in alio loco Caput montis*; iſte eſt tertius & vltimus. Si petas quanta ſit inter hos quinque limites regio, ſic habe; *cum calonicis ſexaginta.* Calonicum, ſeu calonica, ſiue colonicum (his enim tribus modis ſcripta eſt vox in ſequentibus) ſolâ domo coloni differt à manſo; ea enim caret,quam iſte habet; capítque jugera omnino XII. vt poſtea oſtendam, cùm locus erit dicendi de manſo. Secundus ergo ait ſe dare agrum,qui per colonica ſexaginta id jugera ſeptingenta viginti ductus deſcendit è vertice montis juxta Rhodanum fluuium poſiti, & finitur Scotadio,Albi, ſummo montis Conati, Exemplatorio, & denique loco qui dicitur Caput montis, habétque eccleſiam S. Victoris. Adde & ſeruos, nam ſequitur *cum ſeruis ſuis,* quos cum illo ſe donare addit. Immenſus ager! Regio quidem eſt hæc. Capit longitudine quingentos ſexaginta paſſus ſupra milliaria triginta quatuor. Atque hoc de agro Viuarienſi,olim Albenſi,munus eſt. Sequitur aliud. *Et in Burgundiâ in comitatu Viuarienſe, in Tortiliano*
26 *dimidio vnà cum ſuis appendẽtiis,& in alio loco qui dicitur Vieniſcio totum & ab integrum tradimus.* Ecce primam partem iſtius doni: accipe alteram; *& in Valentinenſe prope Rhodanum fluuium,villa quæ dicitur Cupertus cum ſeruis ſuis;* atque tertiam, *in Arelatenſe in Vgio Salinas areas octo.* Hoc ſecundum eſt S. Vincentio munus, Rhodano diuiſum à ſuperiore, vtpote in Burgundia poſitum, in qua prius ſitum non eſt; nam illud videmus non procul Tilio eſſe. Diuiditur in tres partes pro tribus regionibus. Prima eſt in comitatu Viuarienſi, ſecunda in Valentinenſi regione,tertia in prouincia Arelatenſi. Et prima quidem pars continetur duobus locis, Tortiliano & Vieniſcio, ſecunda autem vno Cupertus,tertia denique octo areis ſaliniarum. Sed hîc vi-
27 de comitatum Viuarienſem dici perueniſſe ad Burgundiam & trans Rhodanum, vbi ſunt Valentia & Arelas. Secundus ita concludit ſuam donationem: *per ſingulos annos exemi ſolidi trecenti. Iſta omnia dereliquimus Deo & S.Vincentio.* Addit ſe iſta omnia tradere eccleſiæ Viuarienſi,ſub cenſu ſolidorum trecentorum. Sed perarduum eſt hos ad noſtram vſualem monetam reducere; neque enim cùm iſta ſcribebantur,Viuarienſes vtebantur ſolidis & denariis,pro Romanorum more,qui drachmæ quidem vt minimùm æquauere denarium; & ſolidum ex Lampridio in Alexandro appellauere aureum,qui Budæo per multiplex experimentum autore l. 3. de aſſe,pendebat drachmas duas. Vide in conuentu Aquiſyi. Abbatum anno octingenteſimo decimo ſeptimo fuiſſe in libra *ſolidos* XXX. *per denarios* XII.

Ego

Ego Leo & vxor mea Ostiliana, condonauimus aliquid de nostris rebus, quæ sunt in Viuariense, in arce Samsonense, de villa quæ dicitur Quiciaco, cum seruis, vsque ad flumen Bessina & Roserias. Totum sunt calonicas quinquaginta. Tradidimus Deo & S. Vincentio. Dat Quiciacum, per calonicas quinquaginta protensum, in agro Samsonis pagi, cum seruis suis, & Roseriis loco, Bessináque amne terminatum. Calonicæ quinquaginta, capiunt longitudine milliaria viginti octo, & passus octingentos, latitudine quatuordecim milliaria quadringentos passus. 28

Ego Marius ædificaui ecclesiam, in honorem S. Mauritij, quæ est super Henticam flumen. Dotaui eam calonicis XXX. *vnà cum seruis suis. Tradidi eam Deo & S. Vincentio.* Dat Ecclesiam S. Mauritij impositam Henticæ amni, cum colonicis triginta, & ad ea colenda seruis. Colonica triginta, capiunt longitudine milliaria septemdecim, & insuper passus ducentos septuaginta, latitudine milliaria octo & passus sexcentos trigintaquinque.

Ego Bellus, qui fui natus in Viennense, & nutritus in Viuariense, in infirmitate mea fui annos XXX. *Ædificaui ecclesias super Henticam flumen in honore S. Pet, S. P, S. Eulaliæ, & S. Romani. Dotaui eas de meis propriis in loco ipso, calonicas* LXXX. *vnà cum seruis suis. Tradidi eas Deo & S. Vincentio.* Dat ecclesias quatuor cum suis calonicis octoginta, & ad calonicarum culturam seruis. Colonica octoginta capiunt longitudine milliaria quadraginta sex, & passus octoginta, latitudine milliaria viginti tria & passus quadraginta. 29

Ego Ebo, & vxor mea Berta, donamus S. Vincentio de propriis meis ecclesiam in honore S. Symphoriani, quæ est in valle Vinaria, cum calonicis X. *& in monte Bergo calonicas* XX. Calonicæ X. protenduntur longitudine ad milliarià V. & passus DCCLX. latitudine ad milliaria II. & passus DCCCLXXX. Calonicæ XX. colligunt spatium duplo majus. Sitne autem Bergo mons ad vallem Vinariam, locus iste non habet. Vbicunque fuerit, dat Ebo agrum colonicorum XX. in monte Bergo, & alium calonicorum X. cum ecclesia sua in valle Vinaria.

Ego Marcellus ..... Botana Deo sacrata condonaui de propriis meis, vel mancipiis, in monte Bergo, vbi dicitur Turnustus, calonicas X. *& in monte Cenoto calonicas* XX. Quot milliaria capiant hæ calonicæ, intelligis ex modò dictis.

Ego Fredegundis Deo sacrata, ædificaui in Melotis, monasterium puellarum, in honore S. Stephani & S. Saturnini. Hic vixi annis IX. *hic diffinivi* sub. degere reliquam ætatem. Dicit se ante annos IX. ædificasse monasterium virginum, & ab ejus exædificatione vixisse in illo; addítque velle se reliquam vitam in ipso agere Abs dubio illud erat in potestate episcopi; cur enim alioqui, hoc Fredegundis opus, fuit positum in dotatione Viuariensis ecclesiæ. 30

Ego Ardulphus episcopus sedis, Viuariensis dotaui Deo & sancto Vincentio Mixano, Vicano dimidio, Canauarro, Fara, cum Sculis S. Laurentij, & Crudatis curte, cum villis tres, Pociolis, Caligo, ex Osipo totum. Dat Mixanum, mediam partem Vicani, Canauarrum, Faram, sculas S. Laurentij, curtem Crudatis, & villas tres Pociolos, Caligonem, & Osiponem totum. Hæc, vt vides, sunt nomina locorum, eaque non latino, sed vulgari tum Viuarij sermone scripta. 31

Ego Albinus dotaui sancti Auli foras ciuitatis, Causoneni, Nargatis, Congo, Scondolatis, & Anomatis, & Braudatij, & Pallagione. Ecclesia S. Auli ea, vt puto,

to, est quam memoraui num. 17. certè extra ciuitatem etiam esse dicitur. Cetera nomina sunt gallicouiuariensia locorum, & nunc exoleuere.

32 *Ego Bobo, & vxor mea, Eulalia, & frater meus Rufinus ædificauimus ecclesiam in Aruematenie, in honore sancti Petri, super fluuium Liger. Dotaui eam de propriis meis calonicas* VI. *& super Henticam fluuium villa quæ vocatur Vtiaco. Et ista omnia tradimus Deo & S. Vincentio.* Dat ecclesiam sancti Petri à se impositam Ligeri fluuio, cum suis calonicis VI. & Vtiacum villam ad Henticam fluuium. Calonicæ VI. capiunt longitudine milliaria tria, & passus CDLVI. latitudine vnum milliaria & passus DCCXXVIII.

33 *Ego Aspasia dotaui S. Vincentio in Caxona Laudatis: & in Milicianense Seruationo totum vsque Inno; Volenceta, Vitem, & Pruinis totum vsque in fluuium Cicei.* Dat in Caxona quidem agrum Laudatis, in Milicianense verò agros omnino quatuor, Seruationum quantus est vsque Inno locum, Volencetam, Vitem, & Pruinis, quàm latè omnis tenditur vsque ad Cicei amnem. Puto Caxonam & Milicianense esse nomina regionum in agris.

Ego Sconbertus dotaui sancto Romano foras portas. In Diense villam Oisiano vsque in rio montis. In Valuinaria modia ter viginti & vineas tres, pratis 2. & Castria totum vsque in summitate montis. Dat ecclesiæ S. Romani, extra Viuarij muros positæ Oisianum, Castriam, & in Valuinaria campum modiorum LX. vineas tres, prata duo. Addit Oisianum positum esse in Diensi regione, & vsque ad riuum è monte defluum protendi. Hujus Sanromanææ ædis nullum est vestigium in agro Viuariensi. Vide autem & suprà ecclesiam S. Auli, & nunc ecclesiam S. Romani censeri in dotatione Viuariensis ecclesiæ: abs dubio ad hanc pertinebant.

34 *Ego Venantius sedis Viuariensis episcopus dotaui ecclesiam in Luciatense in honore sanctæ Mariæ & sancti Martini Bessiaco. Dotaui eas calonicas* LXX. *& cum seruis suis, & dimisi eas Deo & sancto Vincentio.* Dat ecclesias duas cum suis calonicis LXX. & seruis. Altera ecclesiarum dicitur S. Martini Bessiaco; certè vt ab alia ejusdem sancti æde non longè posita discriminetur.

Ego Yteria femina, fui sine viro sexaginta annos: ædificaui ecclesias in vertice montis, in honore sancti Thomæ & sancti Sebastiani. Dotaui eas vsque in fluuium Scotadij, & villam quæ dicitur Cacerdis, & tradidi eas Deo & sancto Vincentio. An Scotadium hoc illud est, quod vidimus in donatione Secundi? amnis qui per illud fluit, & Cacerdis villa sunt fines agri ecclesiis S. Thomæ & sancti Sebastiani ab Yteria concessi.

35 *Ego Antherius patritius prouinciarum, & vxor mea Sulpitia, dotaui sancto Vincentio de propriis nostris, Albemiate palatium nostrum, quod est constructum secus Henticam fluuium, cum ecclesias duas, vna sancti Saturnini, alia sancti Lupi, Botellicus, villam Ragiatis, villam Aicaiutis, Quabides calonicas quatuor, Oraches villam Caninicas, villam in Bocera, ecclesiam sancti Ioannis & sancti Mauritij. Sunt calonicas octoginta cum seruis suis. Ista donamus Deo & sancto Vincentio.* Barbara & difficilis oratio. Dat Albeniate palatium secus Henticam fluuium, cum ecclesia sancti Saturnini, & ecclesia sancti Lupi; villas Botellicum, & Ragiatis; prædia Aicaiutem, & calonicarum quatuor Quabidem; villas Orachem & in Bocera Caninicam; demum ecclesiam sancti Ioannis Baptistæ & sancti Mauritij cum suis calonicis LXXX. & ad calonicorum culturam seruis. Calonicæ LXXX. capiunt longitudine milliaria XLVI. passus LXXX. latitudine milliaria XXIII. passus XL.

Ego

Ego Longinus episcopus ædificaui Ecclesiam in honorem sancti Stephani in monte Conato, quæ dicitur ad Scans. Dotaui calonicas viginti: & ecclesiam S. Laurentij dotaui calonicas quindecim. Et ego indignus & peccator consecraui eas, & dereliqui Deo & S. Vincentio, & Ciluatense medio, cum centum viginti colonicis vnà cum seruis suis. An iste Conatus est mons, quem vidimus in donatione Secundi? dat ecclesias duas, alteram S. Stephani cum agro calonicarum xx. alteram S. Laurentij cum agro calonicarum xv. & medium inter vtramque agrum Ciluatense cum suis calonicis cxx, & seruis calonicarum culturæ addictis. 36

Ego Gombertus ædificaui ecclesiam in honore S. Vincentij, in villa quæ dicitur Crasco. Dotaui eam in primis villæ cum xxx. *colonicis, pratos quatuor, de vineis vnde exire possunt modij centum octoginta.* Sub, & dereliqui S. Vincentio; cur enim alioqui hoc positum est in dotatione ipsius ecclesię cathedralis? scribere prætermisit ad fugiendam æquiuocationem, quæ ex ecclesia cognomine ab ipso ædificata cooriri posset. Dat eccesiam sancti Vincentij à se exedificatam cum Crasco villa ei attributa, suis campis, pratis, vineis instructa. Cùm legis modium, ne cogita Romanum, qui aridorum mensura fuit, & capiebat sextarios sedecim. Puto esse liquidorum mensuram, quæ vulgò dicitur *mui*. Lugdunensis nunc cap it amphoras quinque, id. sextarios DXL. quantum caperet Viuariensis cùm ista scribebantur, haud scio. Colonicæ XXX. capiunt longitudine milliaria XVII. passus CCLXXX. latitudine milliaria VIII. passus DCXL. 37

Ego Alcimus & vxor mea Macedonia, quæ fuit soror S. Auli dotauimus S. Vincentio de Cuisiniano, quod est constructum super flumen Rhodani vsque ad Bauarias, & vsque ad riuum Osonem & Bello dimidium, & in Tricastensis insula quæ vocatur Argentarias, quæ est ad Burgogiates superiorem. Ista omnia tradimus Deo & S. Vincentio. Dat tria, Cuisinianum, Belli dimidium, Argentarias insulam. Cuisinianum fuit casttum aut pagus: ab Osone riuo vsque ad Bauarias, habebat agrum ad ripam Rhodani. Argentarias insula dicitur esse in Tricastinis ad superiorem Burgogiatem. Nomine Burgogiatis intelligo Burgum S. Andeoli, quia Carolus Caluus ponit *insulam Argentariam iuxta S. Andeolum.* 38

Ego Rodulfus dotaui ecclesiam S. Petri de Rumpone monte, & in Valentinense ædificaui ecclesiam in honore S. Albani. Dotaui Deo & S. Vincentio. Et in Valentinense ædiuicaui ecclesias duas in honore S. Proiecti & S. Stephani. Dotaui eas. Ista omnia tradidi Deo & S. Vincentio. Dat ecclesias quatuor, B. Petri de Rumpone, S. Albani, S. Proiecti, & S. Stephani. Igitur cùm prima illa sit Cluniacensium, Episcoporum aliquis, sed ignotus mihi, eam ipsis elargitus est. Leodegarius illam habentibus porro tradidit anno incerto ecclesiam S. Stephani de lacu, & anno MCXII. ecclesias omnino quatuor in mandamento S. Albani. 39

Omnia ista dotauerunt ad sanctum Vincentium, vel ad ipsa corpora sanctorum, quæ in circuitu requiescunt, anno septimo regnante domino nostro Galdeberto, & etiã domino Cheuberto rege, indictione vndecima. Idest omnia hactenus recitata, donauerunt sancto Vincentio & sanctis cum eo quiescentibus, vsque ad annum septimum Galdeberti & Cheuberti regum. Ita expono illas voces *anno septimo*, quoniam aliter explicari non possunt. Neque enim verum est viros tota dotatione memoratos, in quibus plures sunt episcopi Viuarienses, vno 40

A a anno

anno aliquo septimo aut vixisse, aut donasse ea quæ hactenus recitata sunt. Quasi diceret, atque hæc sunt quæ pij viri donauerunt S. Vincentio, vsque
41 ad annum septimum Galdeberti & Cheuberti regum. Sed qui isti reges? existimo Galdebertum scriptum pro Childeberto; neque insolens aut turpis est hic error scribæ: & Childebertum addo secundum dici; vt Cheubertus nunc appelletur, qnem vulgò appellamus Dagobertum, qui fuerit binomius. Enimuero non occurrit alius cum Childeberto rex; & Dagobertus secundus potuit regnare cum patre, qui anno post eum quarto mortuus reliquit filios Chilpericum & Theodoricum, alterum regem post alterum. Dagoberto autem secundo fuisse etiam nomen Cheuberti, aut Cheriberti, seu Chereberti (quæ videntur synonima) non mirabitur, qui cogitauerit Othonem Burgundiæ Comitem dictum etiam fuisse Guilelmum, ex chronico abbatiæ sancti Benigni Diuionensis; & Guilelmo filio Henrici primi regis Angliæ, ex historiis Anglorum fuisse quoque nomen Adelini. Nam quis nescit Carolum magnum appellari Dauidem ab Alcuino? sunt qui Childebertum istum faciant primum, & pro Cheuberto Theodoricum inducant: sed & nouum est censere annos à duobus regibus, quorum alterum non habeas tuum regem, Childebertus autem & Theodoricus nullibi Galliarum simul imperarunt; neque afferes cur ceteros cum ipsis fratres, filios omnes Clodouei, non numerauerit scriba. Hic septimus annus Childeberti secundi, fuit octauus Christi supra septingentesimum.

42 *Ego Aginus vir illustris & vxor mea Petronilla, dotauimus de propriis rebus nostris S. Vincentium in castro Viuarij situm, quod de genitore meo Aprimiculo iustissimè aduenit. Hoc est Valligorgia, cum ecclesia S. Martini cum suis appendentiis. Alpes duas, quæ nuncupant Taranicus, ibidem adhærentes vsque ad Borna, & vsque ad Nitrense, siue vsque in valle Contronica, & vsque ad Linna quæ vergitur in Linna. Et in alio loco in ipso Comitatu, vbi dicitur Salua plantata, ecclesiam in honore sancti Petri colonicis vndecim. Sunt in summa colonicæ centum octoginta.*
43 *Cum seruis suis tradimus Deo & S. Vincentio.* Dat Valligorgiam cum ecclesia sancti Martini latè fusam per colonicas DLXIX. & ecclesiam S. Petri in Salua plantata, cum suo colonicarum XI. agro. Nomine alpium fortasse intelliguntur alti montes: vox enim ita significat antiquâ Gallorum linguâ, ex Seruio in Virgilium; & Fortunatus l. 6. carm. 7. *inde Pirenæas*, inquit, *per nubes transilit alpes*; & l. 8. carm. 18. *ab Auernis veniens feliciter aruis, alpibus ex illis properans*; ac denique l. 10. carm. 22. *atque Pirenæ deserat alpis opem.* Ecce & Auernicos & Pirenæos montes quia sunt alti, appellat alpes. *Linna* verò *quæ vergitur in Linna*, est Linna propinquior, vt fuerint loca duo huius nominis; & Taranici montes ad proximam deduxerint ditionem Agini. Denique Comitatus, qui nunc memoratur, est Viuariensis: nam quis alius? in donatione Secundi vidimus pertinere ad vlteriora Rhodani. Ceterùm colonicæ CLXIX. capiunt longitudine milliaria LXXXXVII. passus CCCXLIII, latitudine milliaria XLVIII. passus DCLXXII.

44 Atque hactenus habet dotatio ecclesiæ Viuariensis ante nongentos, aut circiter annos scripta, nobile antiquitatis monumentum. Ex ea intelligis sua tum illi fuisse rura, castra, ecclesias in agris & insulas, non in Viuariensi tantùm regione, verùm etiam in Diensi, Valentina, Arelatensi, & ad Ligerim fluuium. Ipsam debemus Thomæ episcopo. Igitur cùm illa perfecta est,

est, ecclesia Viuariensis habebat ecclesias XXX, castra seu villas LXIV. & supra
vineas prataque, agri colonicas septingentas octoginta & vnam, hoc est
agri milliaria quadringenta quadraginta nouem, & passus septingentos
quinquaginta sex longitudine, latitudine verò milliaria ducenta viginti-
quatuor, & passus septingentos septuaginta octo. Immensa regio & grandi
prouinciæ par! Sed idem Thomas descripsit alias tabulas, quæ si iungantur
superioribus, profectò videbis amplissimas fuisse huius ecclesiæ opes, antè
ab Imperatoribus quàm acciperet Viuarium cum suo Comitatu, Burgum
S. Andeoli, Dunseram, Argentariam, & alios nobiles pagos. Vt eæ sint aper-
tiores, aduerto illis veteribus sæculis canonicos alios alia ecclesiæ bona (vt
singuli iubebantur) administrasse, seu concederentur ipsis ab episcopo, seu
seorsim ab illo iam ij sua haberent, & in commune contulisse reditus annuos,
vnde sua singulis clericis, & sacræ ædi, ad vsus seu necessarios, seu opportu-
nos concederentur. Huiusmodi administratio appellabatur obedientia, quo- 45
niam ex præcepto collegij instituebatur à singulis; & qui eam gerebat, dice-
batur obedientiarius. Audi conuentiones canonicorum Matisconensium
cum Vlrico de Baugiaco initas anno MCCVIII. *obedientia de Marconaco*, &c. *obe-
dientiarius qui ibidem aderit*, &c. Monachis etiam suæ erant obedientiæ: *Albe-
rico*, inquit Aimoinus 2. de translat. S. Vincentij cap. XIX. *monacho, cum fra-
tre Helia in pagum Empurensem profecto, atque in villa suæ obedientiæ, Garricula
nuncupata, commorante*. Quam de obedientiis canonicorum Viuariensium char-
tam, exscripsit Thomas episcopus, & suis tabulis inseruit, ea est incerti tem-
poris, sed ante ipsum longissimi. Ita habet.

BREVE DE OBEDIENTIIS Canonicorum Viuariensium.

BREVE seu breuis est album, in quo aliqua recensentur & enumerantur, 46
sic enim legitur in capitular. l. 3. c. 82. *Non solùm beneficia episcoporum
vel abbatum, abbatissarum, atque comitum, siue vassorum nostrorum, sed etiam fisci
nostri describantur in breue*. De canonicorum autem antiquitate vtcumque
res habeat, non enim postulat locus eam excutere, audi Sigibertum anno
MLXXVIII. *Ab hoc tempore, cepit reflorere in ecclesia B. Quintini Bellouacensi, Cano-
nicus Ordo primùm ab Apostolis, postea à B. Augustino episcopo regulariter institu-
tus, sub magistro Iuone venerabili eiusdem ecclesiæ Præposito, postea Carnotensium
Episcopo*. Noli omnino abiicere quod post mille annos affert Apostolos
inuenisse Ordinem Canonicorum, Benedictus enim duodecimus, id ipsum
asseruit istis apud autorem bibliothecæ Præmonstratẽsis ad regulam S. Au-
gustini sect. 3. verbis: *Canonici Regulares, à discipulis Christi in primitiua Ecclesia
instituti sunt*. Certè clericorum hoc genus antiquissimum est. Turonense se-
cundum anno Christi quinquagesimo sexagesimo septimo, distinxit lecto-
rem canonicum ab aliis clericis cap. decimo nono. Landericus autem Pari- 47
siensis Episcopus anno sexcentesimo quinquagesimo octauo ita locutus est:
Nos & canonicorum nostrorum communis fraternitas. Denique (nam quid plu-
ra hic afferam?) quod Turonense tertium capite vigesimo tertio sapien-
ter & sanctè iusserat super canonicis, Carolus Caluus anno post trice-

ſimo tertio ita edixit in capitulis Sparnacenſibus numero quinquageſimo tertio : *Canonici in ciuitate vel monaſteriis, ſicut conſtitutum eſt, in dormitorio dormiant, & in refectorio comedant, & in domo infirmorum neceſſariò ſubleuentur; & tam ſani, quàm & infirmi canonicè veſtiantur, & ſub cuſtodia canonica lectioni & ceteris diuinæ inſtitutionis inſiſtant officiis.* Igitur hoc album eſt in quo recitantur canonici Viuarienſes, & docetur quæ bona à ſingulis adminiſtrentur ex præcepto ſui, ſeu Epiſcopi, ſeu collegij.

48 *Archimbaldus tenet eccleſiam ſancti Oſtiani & ſancti Martini, cum manſis* XI. *cum territorio de Langaone, & in Larnatis Eccleſiæ ſancti Petri, & in Vecauſco manſos quinque cum inſula, & campos quæ ſunt circa Viuario cum manſis duobus, & vinea apud Condamina, & in Vincolis manſum vnum, & in Villanona manſum vnum.*

Galbertus tenet eccleſias ſitas in Cornatico cum vinea & campo, cum capella S.Victoris; eccleſias duas S.Eraclij & S.Emilij.

Ionas tenet eccleſiam S.Ioannis cum terra de Malaprata.

Girmaldus eccleſiam S.Mariæ & in Macronatiis manſos duos; in Caduſto manſum vnum; in Coſone manſos duos prope fluuium Rhodani, terra quæ eſt in Calmaitanitas curte dominica; eccleſiam ſancti Albani in Caſſerius manſos VIII. *inſula Gargana indaricata terra Excepto manſos duos; in Dardano capella ſancti Arcontij cum manſis* XXX. *quæ ibi pertinent; ad fonte Bellone curte dominica cum*
49 *eccleſia ſancti Petri; in Tagernatenſis eccleſia S. Iuſti cum territorio; Mellannatis cum capella S.Mariæ cum manſis* VIII. *inſula Formicarias quam Golfaldus tenuit.*

Deſon Guitardi eccleſiam S.Vincentij, cum eccleſia S.Thomæ & S.Michaëlis cum manſis XVI.

Arnulfus presbyter eccleſiam S.Saluatoris cum manſis quatuor.

Imneo eccleſiam S.Symphoriani cum manſis tribus in Valibio.

Arnulfus tenet eccleſiam S.Marcelli cum manſis XV.

Iterius Præpoſitus ſancti Andeoli eccleſiam ſancti Stephani & S.Leodegarij; &
50 *in pincto manſo vno; & Muſentico manſo vno; in Carciano & in Vendiano Mancello, & in Bergogiatis capellas.*

Iullerandus & Circuranus eccleſias duas S.Stephani & S.Marcelli, & in Arbitero viniam.

Gerardus eccleſiam ſancti Auli, & manſos duos. Portum Viuarij.

Aſterius eccleſiam S.Mariæ cum capella ſancti Andeoli & ſancti Geneſij dimidij, & manſos XXIII.

Voluerardus in Vliuola capellam ſancti Stephani & manſos XVI.

Garnerius eccleſias tres ſancti Stephani, S. Andreæ, & S.Ioannis, & manſos XI.

Ennus tenet in Siluatenſe eccleſiam S.Martini in Currio manſos XXX.

51 *Vincentius in Monteſelgo eccleſiam ſancti Martini.*

Guetardus presbyter tenet eccleſiam ſancti Andreæ in Filinis.

Bartholaicus eccleſias tres S.Mariæ, & ſancti Martini, & ſancti Nazarij, & manſos XVII.

Aſterius tenet eccleſiam ſancti Andreæ & Moniartis, eccleſiam Dinadiante, & manſos XXVIII.

Arnulfus manſos VII.

52 *Varnalphus manſos* VII. *& vinea.*

Odo eccleſiam ſancti Philippi, & pecias de vinea.

Alde

Aldebertus ecclesiam sanctæ Mariæ in Genestella, & sancti Stephani in Consisas, & mansos XXVII.

Gallo tenet ecclesiam sancti Saturnini; & mansos XII. *& sanctæ Mariæ in Pradas & mansos* XII. *& capellam sancti Petri.*

Amalricus tenet ecclesiam sancti Michaëlis cum mansis VII.

Efrem ecclesiam sancti Priuati.

Gothofredus ecclesias sancti Projecti & sancti Iuliani cum mansis V.

Rostagnus Collatis mansos VIII. *& in Blarbauo clauzo indominicato.*

In hoc breui aliqua sunt aduertenda. Primò vide mansorum memoriam in eo frequentem esse. Mansus seu mansum dicitur à manendo. Est ager cum dono mansioni apta pro mansuario: is verò appellatur seruus qui mansum colit. Videtur tantum saltem cepisse spatium, è quanto mansuarius potest parare suo domino necessaria. Nam Ludouicus Pius capitulari primo jubet, vt *vnus mansus integer vnicuique ecclesiæ attribuatur*, Aimoinus l. 5. c. 10. Ludouici mandatum exponens ita loquitur: *Volens vnamquamque ecclesiam habere proprios sumptus, ne per hujuscemodi inopiam cultus negligerentur diuini, inseruit prædicto edicto, vt super singulas ecclesias mansus tribueretur vnus cum pensatione legitima, & seruo atque ancilla.* Otho primus in quodam diplomate videtur ei dare tres hobas: ad hoc enim edictum Ludouici spectans ita loquitur: *Dotem Ecclesiæ, id. duas hobas possessas, & beneficium presbyteri in eodem loco deseruientis, id. vnam hobam.* Sed quæ fuerit hoba non inuenio. Hincmarus manso tribuit bunnuaria duodecim: quem secutus Alexander epispopus Leodiensis, *presbyterum*, inquit, *contingere debet vnus mansus terræ duodecim bunnuariorum.* Quantum verò fuerit bunnuarium difficile dictu, est: puto tamen deduci à bobus, & esse quod Latini appellauere jugerum, à jugo boum, quia Papias in Glossario dat manso jugera duodecim, sicut Hincmarus bunnuaria. *Mansus*, sunt verba Papiæ, *dictus à manendo, qui integrum sit duodecim*: & Bosquetus ad epistolam vicesimam primam Innocentij III. regesto decimotertio, *lege, qui iugerum sit duodecim.* Igitur mansus capit jugera duodecim, vt annotauit autor scholiorum marginalium concilij Coloniensis sub Carolo Caluo, id. passus longitudine quidem septuaginta sex supra quingentos, latitudine autem ducentos octoginta octo. Putabam calonicam, & calonicum, seu colonicum appellari in dotatione Ecclesiæ Viuariensis à colono: hic enim est idem cum seruo mansi, seu mansuario ex Carolo Caluo, qui hæc habet in edicto Pistensi cap. 14. *Coloni suas hæreditates id. mansa quæ tenent vendunt, & tantummodo cellam retinent*: & cap. 24. *liber homo sexaginta solidos componat, colonus seu seruus nudus cum virgis flagelletur.* S. quoque Remigius ista scripsit in testamento: *Vitalem colonum liberum esse jubeo*: & Flodoardus l. 2. cap. 19. *Mancipia vel colonos.* Quod autem dicebat imperator colonos mansa vendere seruatis cellis, facit vt putem mansa postmodum appellata esse, quorum sola cella pertineret ad mansuarium; colonica verò, quæ cum cella essent ejusdem coloni seu mansuarij; nisi mauis colonicum cella caruisse, quam mansus haberet: certè chronicum S. Benigni voces inter se distinxit, cùm sic locutum est: *Serui de prædictis mansis septem colonicas habebant.* Pro colonicis colonias scripsit Glaber 3. Hist. Franc. cap. 5. *quindecim terræ colonias dicitur in dotem accepisse* monasterium Cluniacense pro monachis 12. Ex quibus verbis etiam intelligis ejus-

dem (vt monui) esse spatij cum manso, & eos ferre fructus, qui alendo domino pares sint: Guilelmus enim fundator Monasterij videtur largiter concessisse quod sufficeret monachis duodecim. Colonias appellauit Flodoardus quoque l. 2. cap. 5. *Colonias villarum quarumdam episcopij dispositis ordinauit seruitiis:* vtpote quæ sicuti cellis, ita & seruis carebant, quibus mansus erat
57 instructus. Denique, vt hoc non prætermittam, quem mansum appellabat Ludouicus Pius capitulari citato, Synodus Valentina sub Lotario cap. 9. vocauit colonicam vestitam: *si laici*, inquit *concedere voluerint basilicas in prædiis suis, sicut edictum piissimorum Augustorum continet, vnam colonicam vestitam cum tribus mancipiis donationis gratiâ eis conferant.* Aimoinus dixit mansum cum seruo & ancilla, sub. additis ad mansuarium. An potiùs mansum sub Ludouico Pio habebat seruum & ancillam, deinde Lotario Imperatore habuit porrò alium seruum; nam sub Carolo Caluo synodus Coloniensis ita scripsit: *Ex dote Ecclesiæ id. ex vno manso & quatuor mancipiis?* Atque hactenus dictum sit de manso, colonica seu colonia, & colonico vel calonico. Nolo tamen prætermittere Carolum Caluum latiùs & impropriè accepisse has voces anno sexagesimo supra octogesimum. *De colonica Nouauillæ mansum vnum* &c. *In colonia de Auisnis mansum vnum.* Sumpsit colonicam & coloniam pro villa: quia, vt puto, quæ colonica primùm erat, postea cultis circùm pluribus agris profecit in villam. Quid hoc miraris? idem ipsum manso factum est, vt intelligitur ex verbis quæ ab eodem Imperatore subiuncta sunt: *Villam quæ appellatur mansus Adalingi.* Inuenio præterea terminum pro colonica positum: *Villa cum termino vel colonica sua:* & postea, *terminos vel colonicas suas*, inquit Theodetrudis seu Theodila in donatine monasterio Sandionysiano facta anno 1129. Carolus verò Simplex dixit mansionile pro manso.

58 Secundò cùm legis ecclesiam teneri à canonico, sub. cum suis agris, vineis, pratis, *&c.*

Tertiò in obedientia Girmandi scribitur *curte dominica*, & in obedientia Gothofredi *Blarbano clauzo indominicato.* Curtis dicitur *dominica* pro *dominicata.* Sic appellatur quam dominus colit, non mansuarius; seu quæ est domini, non autem coloni seu mansuarij. Hic enim possidebat agrum sub censu seu seruili, seu ingenuili vel ingenuo; itaque Carolus Caluus, anno trigesimo secundo regni sui, sic locutus est, in confirmatione bonorum mensæ conuentualis monachorum S. Germani: *Vineæ siue indominicatæ, siue in beneficium quibuslibet datæ:* & apud Aimoinum l. v. c. XXXV. *ordinauit vt de mansis dominicatis solidus vnus, de vnoquoque manso ingenuo quatuor denarij de censu dominico, & quatuor de facultate mansuarij; de manso verò seruili duo denarij de censu dominico, & duo de facultate mansuarij*, &c. Clauzum eodem sensu appellatur indominicatum: clauzum verò est, quod nunc etiam vulgò appellamus *vn clos*, Blarbanum fuit proprium nomen huius clauzi.

59 Quartò Bergogiatis Iterij est fortasse Bergogiates, quem vidimus in dotatione ecclesiæ Viuariensis in Alcinio, & Burgum sancti Andeoli. Cur autem ipse Isterius dicatur Præpositus sancti Andeoli haud sciò. Quod enim Burgi est sacerdotium sancti Andeoli, Leodegarius episcopus tradidit Canonicis Sanrufensibus anno MCVIII. abs dubio tamen videtur curasse bona Præpositur æ, de qua in illius sacerdotij donatione sermo est, vt videbimus suo loco.

Quintò

Quintò Canonici in hoc breui recensentur xxx. & ex illis presbyteri tantùm tres, nullus è Dignitatibus Collegij. Verumtamen certum est fuisse quondam in Collegio Viuariensi Canonicos XL. & in ipsis Præpositum, Archidiaconum, Præcentorem, Sacristam, Archipresbyterum, Vicarium. Crediderim qui erant in dignitate constituti, vt suo munere fungerentur, nullam bonorum Collegij procurationem adiisse; ceteros vel ab ætate, vel ab alia causa, minùs tum idoneos administrationi bonorum fuisse.

Sextò denique nulla earum rerum, quas in dotatione ecclesiæ Viuariensis legimus, attribuitur Canonicis in hoc breui: in illa vidimus ecclesias triginta, in isto sunt quadraginta duæ supra capellas. Colonica verò data sunt Episcopo ad septuaginta & vnum, vt non memorem castra, villas, vineas, prata: & Canonici administrabant mansos ducentos septuaginta & octo, qui capiunt longitudine milliaria CLX. & passus CXXVIII. Vah quantæ opes Episcopi & Canonicorum! Quæ per Gallias regio tanta est, vt colligat milliaria longitudine quidem octingēta nouem, latitudine autem CCCIV. Si mansos & colonica, ex antiquis autoribus bene sum dimensus, hoc illud spatium est, quod agris illi tenebant ante Carolum magnum, vt non afferam villas, castra, insulas. Sed profectò res superat omnem fidem. An ergo quod villis, pagis & vicis tum agrestibus, tum vrbanis, hoc manso denique & colonico factum est, vt incertæ ac non rarò permodicæ amplitudinis fuerint; neque vel duodecim bunnuaria seu jugera, aut etiam integrum aliquando jugerum impleuerint? Hoc fortasse aliis probabitur, nos reuertamur ad Episcopos Viuarienses. 60

DE REBVS GESTIS

EPISCOPORVM VIVARIENSIVM

LIBER SECVNDVS.

IGITVR post SS. Ianuarium, Septimium, Maspicianum & alios, 1
S. Auxonius erat Episcopus, cùm Alba per Croscum Vandalum (Caracum nonnulli dicunt) euersa est. Scio esse qui post Aimoinum & Anonymum autorem vitæ S. Ausonij Engolismensis Episcopi velint Vandalos duce Crosco victoriis peragrasse Galliam, atque adeò perdidisse Albam sub Valeriano & Galieno, qui anno CCLVII. inierunt imperium, quia Gregorius Turon. ita scripsit l. 1. de hist. Franc. c. 32. *Chrocus ille Alamannorum rex commoto exercitu Gallias peragrauit* Valeriano & Galieno Imperatoribus. Sed Vandalum constat fuisse Chroscum, & ceteros autores antiquos, Vandalorum, quos ab Alamannis semper distingunt, irruptionem in Gallias, referre ad annum circiter quadringentesimum. Orosius l. 7. c. 64. ita habet: *Anno vrbis conditæ* MCLXIV. is fuit Christi CCCCXIII. *irruptio Vrbis per Alaricum facta est.* Post pauca; *Ante biennium Romanæ irruptionis excitatæ per Stiliconem, gentes Alanorum, Sueuorum, Vandalorum Rhenum transeunt, Gallias inuadunt.* Prosper, *Anno Domini* CCCCVIII. *Vandali, & Alani Gallias trajecto Rheno pridie calend. Iannuar. ingressi.* Cassiodorus: *Arcadius* VI. *& Probus Coss.* (fuit hic annus CCCCVIII. Christi.) *His Coss. Vandali*

&

& Alani traiecto Rheno Gallias intrauerunt. Ado sub finem imperij Arcadij,
2 ante annum CCCCV. *Vandali atque Alani Gallias aggrediuntur.* Igitur Turonensis secutus est autorem vitæ S. Priuati, qui ista scripsit: *Valeriano & Gallieno Imperatoribus Alemanni transmisso Rheno Gallias petierunt, quos regem Scorconem illo tempore habuisse confirmat antiquitas*, &c. *sanctum Priuatum Episcopum in eius, quam diximus, cryptæ receptaculo hostilis furor reperit*, &c. *Atrociter in eum barbari sæuiunt: adeò eum excruciant vt exanimis putaretur*, &c. *Illis cruciamentis quassatus, non multò pòst è sæculo commigrauit.* Nam cap. XXXIV. subiungit: *Irruentibus autem Alamannis in Gallias, sanctus Priuatus Gabalitanæ vrbis Episcopus in crypta*, &c. *tamdiu fustibus cæditur, quoadusque putaretur exanimis. Sed ex ipsa quassatione, interpositis paucis diebus, spiritum exhalauit.* Sed tam vera de Crosco seu Scorcone attulit ille autor, quàm de eo qui S. Priuatum peremit. Neque enim Alamanni Croscum ducem secuti, sed Romani ex edicto Valeriani & Galliani occidere S. Priuatum. Audi martyrologium Romanum XXIII Augusti: *In territorio Gaualitano sancti Priuati episcopi & m. qui passus est in persecutione Valeriani Gallieni.* Beda, Ado, Vsuardus iisdem verbis martyrium
3 subiisse aiunt. Vtcunque hoc habeat, index martyrologij Gallicani, non immeritò suspicatur Chrocum Turonensis, seu Scorconem autoris vitæ sancti Priuati, non fuisse Vandalorum illum ducem, qui à Mario ad Arelatem captus, pœnas luit cladis vrbibus Galliarum illatæ. Vandali enim autoribus Orosio, Prospero, Cassiodoro, Adone primùm intrauere Gallias post annum quadringentesimum Christi. Igitur placet dicere cum Sigiberto quem attuli l. super. num. 3. Albam à Crosco Vandalorum duce euersam post annum Christi CCCCXI. Ea euersa cæsoque Crosco, B. Auxonius, monente Deo, Clericos suos deportauit Viuarium. In finibus quidem diœceseos est vrbs, sed tanti ducebat sanctus vir firmo, & aduersus omnes barbarorum impetus duraturo loco Episcopium statuere. Atque igitur cùm in excelsa rupe, è qua vrb reliqua descendit in Occidentem, satis esset spatij capiendis supra tem-
4 plum ædibus totius Cleri. in ea resedit. Antiquæ tabulæ referunt egisse in ipsa annos quinque; quem verò successorem in Episcopatu habuerit non inuenio: sed neque plurium ab eo præsulum tempora satis certò notare possum, quando illa antiquæ chartæ non digerunt. Nomina tantùm afferunt, neque vno tamen ordine omnes locant; vt perarduum sit aliquid veri super hac re constituere. In martyrogio Viuariensi ita legitur x. cal. Mar. *Hac die, videlicet decimo cal. Mart. in nostra præsente ecclesia Viuariensi fit festum de translatione sancti Auli episcopi, qui sancto Luciano successit, vt habetur in nostris antiquis monumentis, quæ chartam antiquam vocant. Libri moderni habent eum successisse B. Eucherio, cùm tamen inter illos, vt antiqua charta docet, sint sancti Venantius, Rusticus, Melanus, Firminus. Pòst sequitur Eucherius, cui successit B. Aulus, illi Eumachius, deinde sanctus Longinus regnante Alarico.* Igitur autore martyrologio
5 Viuariensi, ponendi sunt ordine S. Lucianus, S. Venantius, S. Rusticus, S. Melanus, S. Firminus, Eucherius, B. Aulus, Eumachius, S. Longinus. Sed in vita B. Auli paulò aliter habes: *Post obitum S. Eucherij*, inquit autor illius, *accepit episcopatum Ecclesiæ Viuariensis, quæ olim vocabatur meliùs Alpiensis, S. Firminus, qui non post multos dies tradidit sacerdotium beatissimo filio suo Aulo* &c. *post cuius obitum, voluntateque Auli præfuit Episcopus Eumachius.* Ecce ait sedisse S. Eucherium, S. Firminum, B. Aulum, Eumachium. Si quid tamen

in

in re obscura aut asserendum, aut ad aliquam veri speciem dicendum est, ita ego quidem censebam. Ioannes vixit post Auxonium, Ioanni successit 6
Melanus, & Melano Lucianus: mortuo Luciano sedit Valerius, & post Valerium, Eumachius, Ardulphus, Venantius, Longinus, B. Aulus. Omnino dubium commouet, atque vt ita sentiam facit, antiquissimus ille ordo Episcoporum dotantium Ecclesiam Viuariensem à me ab Thoma exscriptore allatus superiore libro. Atque vt aliquid demus autori martyrologij Viuariensis, addo quos memorat sanctos Lucianum, Venantium, Rusticum, Melanum, Firminum, esse diuersos ab modò allatis Melano, Luciano, Venantio; reorque post B. Auxonium sedisse Viuarij ordine Ioannem, Melanum, Lucianum, Valerium, Eumachium, Ardulphum, S. Lucianum II. sanctum Venantium, S. Rusticum, S. Melanum II. S. Firminum, Eucherium, B. Aulum, Eumachium II. S. Longinum, Venantium II. Longinum II. Nam quod affertur ex vita S. Auli, Eucherium S. Firmino superiorem fuisse, non magnum est: neque tanti ego quidem putauerim autorem illius, vt præ autore martyrologij debeat poni. Non video tamen, cur illi non concedamus vt Eucherius dicatur sanctus. Hîc vide, quàm multi post Longinum beati vi- 7
ri Episcopatum habuerint. Sanctorum profectò virorum fuit illa ætas; & non veri nullam habet similitudinem, quâ sanctitate fulgebant, eam ad suos potissimùm è clero deriuasse. Lucianus quoque & Valerius ab eodem martyrologio appellantur sancti Valerijque tempora etiam annotantur. Sic habet: IV. *S. Valerius.*
cal. Febr. depositio B. Valerij Episcopi Viuariensis, qui B. Luciano regnante Alarico successit, vt in monumentis antiquis, quam chartam antiquam vocant, vsque ad præsentem diem habetur: Alaricus autem à Clodoueo cæsus anno Christi DIX. ante illum igitur, & anno circiter quingentesimo sedebat Viuarij sanctus Valerius, quod non parum firmat seriem Episcoporum, allatam è dotatione Viuariensis Ecclesiæ. Cùm enim sanctus Auxonius, Albâ post annum quadringentesimum euersâ, fixerit sedem Viuarij, & sanctus Valerius ibidem sederit sub annum quingentesimum, non caret veri magna simili- 8
tudine inter vtrumque per annos LX. & si quid excurrit, fuisse Episcopos Ioannem, Melanum, sanctum Lucianum. Nam quis mirabitur, his præsulibus singulis dari annos plus minùs viginti? Ceterùm quæ de Episcopis à B. Auxonio vsque ad sanctum Longinum II. allata sunt, ne ita intellige, quasi fuerint alij post alios, nemoque vnus inter eos positorum me fugerit. Agripius anno quingentesimo quadragesimo primo, fuit in Concilio Aurel. III. Sauinus seu Sabinus anno DLXXXVIII. in Matisconensi: post Ardulfum ergo aut Venantium fortasse fuit iste, ille post Firminum vel Eumachium. Sed Venantius à me præteriri non potest. Is Sigismundi regis Burgundio- 9
num, sancti patris sanctus filius fuit. Sedit verò post B. Valerium annis XXVII. *S. Venantius.*
Hæc ambo, cum eius preclarè gestis rebus, traduntur in Breuiario Viuariensi. *Post obitum,* inquit autor illius, *Sanctissimi Valerij Viuariensis Ecclesiæ Episcopi, filij eiusdem sanctæ matris Ecclesiæ, conuenientes in vnum, vnanimiter ac pari consensu, gloriosissimum Venantium elegerunt sibi antistitem. Quo facto patrem suum Sigismundum adeunt* &c. *constructa ergo Viuariensi ciuitate tam honorificè, vt dictum est, & Ecclesiis sanctorum splendidè ac mirificè compositis, psallentiumque choris pocordinatis, Ecclesiam Viuariensem* XXVII. *annis reuoluentibus felici gubernatione rexit, quibus transactis plenus sanctitate atque dignus omnium*

10 *laude. nonis mensis Augusti animam Deo reddidit.* Is interfuit concilio Epaunensi anno DIX: ante illud itaque mortuo B. Valerio iniit Episcopatum, neque multùm Sigismundo patri supervixisse puto, qui cæsus est à Clodomiro Clodouei filio sub annum Christi DXIX. quando hic nihil non mouisse legitur aduersus sanctum antistitem, post peremptos fratres ipsius cum patre, vt perditâ omni familiâ securus sibi haberet regnum Burgundionum. Si petas quæ
11 fuerit Epauna, inuenies 2. de Valent. ep. n. XX. esse Agaunam Papirio Massono & Iënnam in Sabaudia Polycarpo de la Riuiere. In breuiario Viuariensi vnum additur dignum hoc loco: *Ecclesiam S. Iuliani martyris, subterpositis marmoreis columnis, ac pauimento polito lapide constructo, miro construxit ædificio. Nihilominùs & baptisterium in ista ecclesia, cum tabulatis & columnis marmoreis, atque cum corona ex plastego desuper in altum deducta, miro fundauit opere. Sub terra verò aquam venientem in ipsam ecclesiam, de loco qui vulgò Calefecetus dicitur, deduxit, quæ & per meatus plumbeos in altum respirans, per columnas marmoreas mirabiliter ascendebat, quam etiam æneus ceruus in medio stans euomebat. Ecclesiam quoque Beati Saturnini, ac Beatæ Mariæ Genitricis Domini Dei nostri, venerabili opere construxit, atque in honore horum sanctorum dedicauit.* Hactenus breuiarium Viua-
12 riense. Augustissimæ ædis Saniulianæ nullum est vestigium. Tamen cùm nuper, iuxta cognominem ædiculam semirutam, vites ordine ponerentur, & alia sunt effossa, & à puriore plumbo tubus, magno argumento ædiculam olim excitatam in basilicæ euersæ ruinis; quasi ille tubus sit particula meatuum plumbeorum, agente S. Venantio deducentium aquas, de loco Calefecetus in ecclesiam Saniulianam. Duo præterea referuntur de S. viro, quorum alterum omnino falsum est, alterum popularis rumor habet, atque igitur ita referetur à me, vt cuique liberum sit seu abiicere, seu recipere. In martyrologio Viuariensi ita legitur: *Venantius filius Sigismundi regis Burgundiæ, monasterium sub regula B. Benedicti, in Albauico, in supercicilo montis ad Rhodanum ædificatum adiit, vbi monachus factus, ob vitæ sanctitatem defuncto B. Valerio in*
13 *episcopum eligitur.* Vide manifestum errorem. S. Venantius iam Viuariensis Episcopus anno DIX. interfuit concilio Epaunensi; monachi verò Benedictini, eo ipso anno venerunt primùm in Gallias sancto Mauro duce: itaque Beatus Venantius, non potuit ante Episcopatum adire monasterium, sub regula Beati Benedicti positum in monte Albauici. Deinde quod seu Benedictinum, seu aliud monasterium reponis Albauici, contra fidem omnium tabularum? Præterea breuiarium Viuariense docet clericos Viuarienses, adiisse Sigismundum regem, & *inde* Venantium filium Episcopatus *officio se indignum clamantem inuitum deduxisse.* Quod ita loquitur, non obscurè tradit vt ageret monachum (id enim non habeo cur asseram aut negem, etsi alibi tabularum quàm in hoc martyrologio non legitur) certè Vi-
14 uarij eum non egisse. Quod ergo affertur super ipsius Benedictino monachatu falsum est. Sitne verùm, quod fama vulgaris habet super eius sancto cadauere haud scio. Aiunt sepultum in ecclesia B. Mariæ de Rhodano, quam moniales tum tenerent; & cùm vel ab affinibus, vel à cognatis Burgundiæ regibus repeteretur, ab illis impositum naui, vt Lugdunum Rhodano deportaretur; & ceterà quidem facilè delatum, sed vbi nauis legeret ripam Subdionensem, vi nulla potuisse moueri, attonitis ad insigne portentum mortalibus;

libus; atque admirationem auxisse, quòd æra campana de se, nemine agitante, sonitum pariter omnia subitaneum, ac vehementem dedere. Igitur sub- 15
stitisse Subdione venerandum corpus; & monialibus, quæ illud deduxerant, excitatam esse eodem loco domum. Istis qui volet, adhibeat fidem. Ego non facilè crediderim, moniales quondam habitasse in B. Mariæ de Rhodano, cùm S. Venantius extremum diem obiit. Nullum in veteribus chartis est vestigium ed eam monasterij. Tamen est verum Subdionenses monachas, Valentiam, declinando hæreticorum furori, deductas, habere in æde sua partem reliquiarum S. Venantij Episcopi Viuariensis; & habuisse Subdione integrum fere corpus, quod Caluinistæ barbaro ausu cremauerint. Plura de S. Venantio dicere, non iuuat festinantem ad alia. Accipe tamen quod in monacharum Subdionensium breuiario legitur. *Erat quædam nobilis mulier vxor Gilbij comitis, quæ à vertice vsque ad plantam pedis, ita scabiosa prurigine torquebatur, quòd se viuere tristabatur, vtpote quæ ignitum dolorem patiebatur. Denique quadam nocte cùm se sopori dedisset, intimatum est ei in visione (credo, angelica admonitione) vt ad ecclesiam in qua S. Confessor Venantius requiescebat iret, si salutem quam optabat consequi vellet.* Ex dictis hactenus pone hoc ordine Episcopos Viuarienses. S. Auxonius sedit Viuarij, post annum CCCCXI. Ioannes post 16
eum fuit, tum Melanus, deinde S. Lucianus, postea S. Valerius ante annum quingentesimum. Ab huius morte S. Venantius vixit vltra annum quingentesimum vicesimum. Ei successit Firminus, & Firmino Eumachius Ab isto sederunt alius post alium Agripius, Ardulphus, Sauinus siue Sabinus, Venantius, Longinus, S. Lucianus II. S. Venantius II. S. Rusticus, S. Melanus II. S. Firminus II. S. Eucherius, S. Aulus. Hic Aulus ille est clarissimus miraculis, vt eius vitæ autor multis persequitur. Cuias fuerit, quibus temporibus vixe- 17
rit, quos parentes habuerit, non quidem tradit, sed tamen docet nutritum *Sanctus Aulus*
Viuarij successisse B. Firmino in Episcopatu. *Post obitum S. Eucherij.* inquit, *accepit Episcopatum Ecclesiæ Viuariensis S. Firminus, qui non post multos dies tradit sacerdotium beatissimo filio suo Aulo* &c. *tu beata ecclesia Viuariensis nutriuisti & meruisti B. Aulum.* Illud de Firmino inter Eucherium & Aulum suprà reieci ex martyrologio Viuariensi. Quod Ecclesia Viuariensis dicitur nutriuisse beatum virum, facit vt putem de regione nobis ignota venisse Viuarium, & in eius ecclesia clericum egisse. Scilicet meruit habere sibi, quem alia seu regio seu ciuitas genuit; nutriuit verò quem suos, scilicet ecclesiasticos, ritus & mores docuit, Clericumque seu Canonicum habuit. Atque ista causa est, cur in eadem vita appelletur filius sancti Firmini, ante ipsum Episcopi, Pergit paucis, sed accuratis verbis tradere virtutes illius. *Docuit sem-* 18
per virtutes priscorum patrum, quotidie ieiunans, in vigilis & orationibus perseuerans, affligebat temporale corpus, vt mereretur accipere sempiternum paradisi habitaculum. Captiuis fuit redemptor, & valde innumeros absoluit à iugo seruitutis. Ecclesiæ mœnia multiplicauit & auxit. Pauperibus curam, viduis & orphanis egit tutelam, susceptor peregrinorum, hospitium aduenis, blandus, mellifluus, misericordiæ plenus, benignus, doctor. Post aliqua subiungit quæ supra naturæ vim facta sunt, cùm mortui cadauer efferebatur ad tumulum: *Equus cui semper sedere consueuerat, vsque dum sanctum corpus sepultum est, nullum accipere voluit pabulum, sed retrò lacrymas dabat, & velum vnde feretrum tegebatur capite suo amouens, osculabatur lectum,* &c. *dum sacrum corpus ad sepeliendum*

Bb 2 *venera*

venerabiliter deportaretur, contigit vt inimicus humani generis aliquem de sequentibus acciperet, & eum cum spuma in terra allideret. Sed eum cùm tunc fideles sub feretro prostrauissent, statim in nomine Domini nostri Iesu Christi sanus abscessit, & non est vlteriùs eum ausus Satanas tentare. Pergit dicere viri miracula. *Sepulto autem eo, multæ hîc apparent virtutes ad sepulchrum eius: multi cæci lumen consequuntur, & dæmones ab obsessis corporibus deiiciuntur; non solùm autem hîc, sed in quacunque villa, in eo loco vbi lectus eius fuit, homo febribus laborans venit, statim sanus abscedit*, &c. Hæc omnia de B. Aulo afferre volui, quia omnibus

19 ignota scriptoribus, latent in chartulario Canonicorum Viuariensium, characteribus quos dicunt Gothicos semiesis exarata. In eodem veteres tabulæ tradunt, stolam sancti viri quondam fuisse in sacrario ædis Sanuincentianæ, inscriptam versibus opere plumario, per nobilem atque insolitam ingenij vim. Eam cum corpore sancti Auli seruabant inter sanctorum exuuias: sed Caluinistæ anno MDLXIII. per vesanam impietatem dederunt ignibus. Ceterùm non mirabitur versus in ea scriptos fuisse, qui apud Vualfridum Strabum legerit imponendos cereo. Post S. Aulum Eumachius fuit Episcopus. Rursum audi autorem vitæ illiùs. *Beatissimus Eumachius obediens præceptis Dominicis, quibus dixit, Vende omnia quæ possides & veni, sequere me; & ista quotidie voluens, dereliquit omnia quæ habuit Ecclesiæ Viuariensi; vnde pauperibus alimenta ministrans, secutus est Christum; vir magnus, autor & amator, congregatorque plebis sanctæ.*

Eumachius.

20 Eumachio mortuo sedit sanctus Longinus eo nomine secundus, vt antea memorabam. Huic quis successerit non inuenio: igitur quorum tempora sunt incerta, & minimè notus ordo, duos ego præsules post B. Longinum scribendos existimaui, Eribaldum & Arcontium. Illum antiquæ sine anno tabulæ, habent in infeudatione quorumdam bonorum ecclesiæ Viuariensis. Hunc fecit memorabilem mors suscepta pro libertate Ecclesiæ à suis Viuariensibus. Ego autem satis emirari prædicareque non possum modestiam, & animos Episcoporum, qui post eum vixerunt. Corpus B. viri clarum miraculis sanctè seruauerunt inter ceteras beatorum reliquias, sed nullum de illius, morte librum scripserunt, vt importuni facinoris autorum famæ consulerent. Igitur neque in sacris officiis vlla vnquam narratio de tan-

S. Longinus 2.

Eribaldus

S. Arcontius.

21 ti præsulis cæde audita est. Procul oculis populi tamen, tabularium Canonicorum in martyrologio habet sequentia, & meritò quidem, vt sancti martyris nomen deducatur ad posteros, neque mors eius animosè fortiterque suscepta, reponatur inter malè certa rumorum vulgi. *Sexto idus Ianuarij B. Arcontij martyris episcopi Ecclesiæ Viuariensis, qui pro libertate Ecclesiæ inimicos confundens, ab incolis Viuariensibus in porta de trabe, variis verberibus & ignominosis iniuriis afflictus, tandem ab illis decollatus est. Cuius corpus ex integro habetur, & honoratur vsque ad præsentem diem, clausum in capsa ferrea,*

22 *ad latus sacelli sancti Martini, intra ecclesiam nostam Viuariensem.* Cùm legis decollatum ab incolis Viuariensibus pro libertate Ecclesiæ, ne cogita id factum publico ciuitatis vel impetu, vel decreto. Nunquã audiuimus peccasse populum in suum antistitem, neque ante Conradum II. fuit episcopo aliquid iuris in Viuarium vrbem, cui infringendo ciues potuerint laborare. Si in cæca re licet agere coniecturis, ego quidem oculos intendens in dotationem ecclesiæ Viuariensis, eò cogitatione deuenio, vt suspicer esse in illa

villarum

villarum, colonicorumque multitudine nonnihil, quod alicuius animum offenderit. Quid non audet opum cupiditas? excitat in domibus rixas, turbas in vrbibus, in regionibus bella; atque scilicet tum maximè, cùm arbitramur eas à nobis ad alienos auerti, quæ ad nos à maioribus cum sanguine deriuari videbantur. Vnus ergo aliquis & alter, aut verò pauculi fuisse putandi sunt, qui voluerint restitui suæ genti, quæ pridem donata fuerant Ecclesiæ Viuariensi; & cùm non possent iure agere, animis in barbarum furorem intumescentibus, primùm conuitiis, postea verberibus, denique gladio, episcopum pro Ecclesia sua, & eius libertate, fortiter animoséque dicentem excepisse. Neque obscurè hoc significauerunt canonici cùm dixere, *verberibus & ignominiosis iniuriis afflictum, ac tandem decollatum.* Occupauere forsan sicarij incautum & incomitatum, non procul porta, cùm egressus ciuitate, rus pro Episcoporum illis temporibus simplicitate adiret. Vide quid Aimoinus l. 3. de gestis Francorum cap. 52. scribat de Etherio Lexouiæ episcopo: *dum vnâ dierum*, inqui, *pontifex ad agricultores exercitandi gratiâ exisset, clericus quidam cum securi eum ponè sequebatur. Conuersus sacerdos & videns eum, vt quid, ait, me cum hac prosequeris dolabra? tunc ille eius prouolutus pedibus veniam petiit dicens, indulge pater sancte reo facinus confitenti.* Viuebat Etherius sub Chilperico II. circa annum DLXX. Gregorius Turonensis rem fusè scribens VI histor. capite XXXVI. ait exiisse vrbe vt videret, *operarios, quos in agro aggregauerat ad sulcandum.* Vtrunque hoc habeat, canonici dixere, totum corpus esse vsque ad præsentem diem, in ecclesia Sanuincentiana; sed tu intellige diem quo scribebant; illud quippe non peruenit ad nostra tempora. Effera Caluinistarum rabies, ipsum cremauit cum corpore S. Auli. Hîc vnum voluissem, vt qui scripsere diem mortis, annum etiam addidissent. Verùm, vt vides, nemo hactenus eum notauit, in memoratis præsulibus. Puto id dedisse virorum famæ. Tanta eam claritate nobilem esse sentiebant, vt non suos quisque Viuariensium annos magis, quàm illorum nosset. Vt sortem nostram non immeritò dolere possimus, qui nihil vnum eorum sciamus, quæ tam multa maiores nostri, à nemine vllis vnquam temporibus ignorari posse arbitrati sunt. Certè B. Arcontius antè occidit pro iuribus Ecclesiæ suæ, quàm conficeretur illud breue de obedientiis canonicorum, à me recitatum superiore libro. Ionas enim in illo fertur curasse ædem ei sacram. Vnde etiam intelligis, vt hoc non prætermittam, dotationem Ecclesiæ Viuariensis scriptam post S. Aulum, quandoquidem Albinus, in illa scribitur dotasse ipsius extra Viuarium ecclesiam, & Macedonia soror B. Auli, cum Alcinio coniuge, tradidisse S. Vincentio, & alia, & Argentariam insulam. Ceterà B. Arcontium, cùm eius tempora nesciam, isto loco posui martyrem, vt clauderet superiorum præsulum venerabile, & verè sanctum agmen. Ipse est omnino decimus septimus, qui beatorum honores meruit ab hominibus, vt Ecclesia Viuariensis non tantùm ob integritatem fidei, religionum sanctitatem, puritatem morum, vt plures aliæ, sed ob tam multorum episcoporum beatitatem, se beatam iure prædicare possit; & autor vitæ B. Auli non iniuria ob hoc ipsum etiam dixerit *beatam* esse.

Iam ante octingentesimumquartum annum non inuenio, quis episcopus vno aliquo sederit post B. Venantium, quem suo loco docui non mul-

27 tùm superasse quingentesimum vicesimum. Sed habemus tamen episcopos omnino octodecim, qui ab hoc anno vsque ad illum vixerint, magno argumento neminem intra istos sex supra CCLXXXX. annos sedisse Viuarij, cuius nomen nos fugerit. Cur enim dicemus singulos tam paucis annis fuisse in episcopatu, vt non impleuerint annos XVI. aut XVII. vel si qui fuerunt breuioris in episcopatu vitæ, cur negabimus nonnullis ita diuturnam, vt suâ longitudine compensauerit eam breuitatem alienam? Seuerinus sedebat Viuarij anno DCCCIV. qui fuit Caroli magni quartus in imperio. Eo interfuit consecrationi cuiusdam altaris in Ananiensi monasterio. Thomas erat episcopus anno DCCCXV Eo Ludouicus Pius exemit per quoscumque pagos & territoria res omnes Ecclesiæ Viuariensis ab omni seu iudicum potestate, seu per regios quoscunque ministros onere. Cetera in illius literis sunt facilia: videtur habere aliquid obscuritatis, quòd Imperator prohibet facere mansiones aut, paratas, vel freda in locis istius ecclesiæ. Mansio est hospitium: audi Carlomanum XIII. capitulorum Vernensium; *Placuit nobis vt presbiteri suos parrochianos admoneant, vt & ipsi hospitales existant, & nulli iter facienti mansionem negent. Et vt omnis occasio rapinæ tollatur, nihil carius vendatur transeuntibus, nisi sicut in mercato accipiunt.* Paratæ verò sunt hospitia cum expensis: Ludouicus Pius in præcepto Hispanis ad se confugientibus dato sic loquitur; *missis nostris paratas faciant, & ad subuentionem etiam veredos donent.* Idem Imperator in edicto de victualibus monachorum S. Germani Paris. appellauit *expensas ad hospitum susceptionem.* Sigonius tamen l. 7. de regno

29 Italiæ putauit significare sumptus populi in vias & pontes pro itinere principis. Fredum denique seu freda, vel freta est mulcta seu pœna pecuniaria. l. 4. legis Franciæ cap. 2. ita legitur: *Sanguinis effusio in ecclesia cum fuste, si presbiter fuerit, triplo componatur; duæ partes eidem presbitero, tertia pro freda ad ecclesiam.* Fregdam appellauit Pipinus Maior domus in exemptione Matisconensis ecclesiæ, & fridam Carolus Magnus in exemptione Sanmarcellini ad Cabilonem monasterij. Igitur non vniuersim de voce: sed pro loco dixit Gregorius Turonen. IV. de miraculis S. Martini CXXVI. *Rex affirmauit compositionem fisco debitam, quam illi fretam, vocant, à se fuisse reis indultam.* Sed veniamus ad tabulas Ludouici Pij.

30 *In nomine Domini & Saluatoris nostri Iesu. Christi Ludouicus diuinæ ordinatione pruidentiæ Imperator Augustus. Si sacerdotum ac seruorum Dei iustis petitionibus acquiescimus, hoc nobis sanè ad æternam beatitudinem prouenire confidimus. Idcirco comperiat omnium fidelium nostrorum, præsentium scilicet & futurorum; industria, quia vir venerabilis Thomas episcopus Albensium seu Viuariensium, veniens ad nos, deprecatus est celsitudinem nostram, vt pro nostræ mercedis augmento prædictam sedem, cum fratribus ibidem Domino seruientibus, sub nostra defensione & immunitate reciperemus. Cuius petitioni assensum præbentes, per hoc nostræ autoritatis præceptum confirmare studuimus. Præcipientes ergo iubemus, vt nullus iudex*

31 *publicus, neque quislibet ex iudicaria potestate, seu aliquis ex fidelibus sanctæ Dei Ecclesiæ, ac nostris in ecclesias, aut loca, vel agros, seu reliquas possessiones, quas moderno tempore iustè & rationabiliter possidere videtur in quibuslibet pagis & territoriis, vel quidquid & iam deinceps propter diuinum amorem ibidem collatum fuerit, ad causas audiendas, vel freda exigenda, aut mansiones, aut paratas faciendas, aut fideiussores tollendos, aut homines ipsius Ecclesiæ tam ingenuos, quàm seruos,*

ſeruos, iniuſtè diſtringendos, ſiue vllas redibitiones, vel illicitas occaſiones requirendas, vllo vnquam tempore ingredi audeat, vel ea quæ ſunt ſuprà memorata exactare præſumat, ſed liceat ſeruis Domini ibidem conſiſtentibus, ſub noſtra defenſione & immunitionis tuitione perpetuo tempore quietè reſidere, & pro nobis ac coniuge proleque noſtra, ſeu pro ſtabilitate totius imperij noſtri à Domino nobis collati, & eius clementiſſima miſeratione iugiter conſeruandi, Domini miſericordiam exorare. Et vt hæc autoritas veriùs certiúſque credatur, manu propria ſubſcripſimus, & annuli noſtri impreſſione ſignari iuſſimus.. Signum domini Ludouici ſereniſſimi Imperatoris. Datum XVII. *cal. Iulij anno* II. *imperij domini Ludouici Augusti indict.* VIII. *Actum Aquiſgrani palatio regio, in Dei nomini feliciter. Amen.*

Quo anno ſeu ceperit, ſeu deſierit ſedere Thomas non lego, Poſt eum 32
Tengrinus anno DCCCXXXVI. Albenſis epiſcopus ſubſcripſit priuilegio S. *Tengrinus.*
Remigij Senonenſis in ſynodo apud Vormatiam: & poſt Tengrinum Armannus fuit epiſcopus; ſub illo enim dotata fuit eccleſia S. Symphoriani in Valle Vinaria anno XX. regni Lotarij, qui fuit DCCCLX. Chriſti. Cenſeo quippe Lotarium in ea dotatione memorari, quem Ludouicus Pius, non autem Vltramarinus genuit: ab Vltramarino quippe natus regnauit annos tantùm XXXI. Pij verò filium conſtat regnaſſe vltra annos XXV. ſtatim videbimus anni ipſius triceſimum. Charta eſt in tabulario canonicorum Viuarienſium anti- 33
Armãnus.
quiſſima, ſed magnam partem ſeu per temporum iniuriam, ſeu deſtinatò lacerata. In ea Armannus epiſcopus incerto mihi tempore *cum conſilio Geraldi & vxoris ſuæ Gardamutis, & cum conſilio clericorum, dat Ioanni preſbitero, & Pontio, & vxori ſuæ Richildi, aliquid de rebus S. Vincentij apud medium Planum in Pago Viuarienſe, in vicaria Melatenſe, in villa quæ vocatur Burgalennis, in ipſa villa; hoc eſt peſſiam de campo, & habet fines de latus terram S. Andeoli.* Hactenus charta, ceteris quæ ſequebantur truncata. Hîc vide barbariem illorum temporum. *Dono peſſiam de campo,* inquit epiſcopus de conſilio clericorum ſuorum: *peſſia habet fines de latus.* Sed cur ad iſtam donationem non adhibuit ſolos clericos; porro expetiit concilium Geraldi & Gardamutis vxoris? nemo dicat in illa non latini ſermonis, ſed regni ceterarumque rerum peruerſitate. Pagus autem ſcriptus eſt pro Comitatu, quo in ſenſu poſtea nomen 34
accepit Carolus Caluus in edicto Piſtenſi c. XXVI. *Pagenſes franci* ideſt ingenui, ſeu liberi *qui caballos habent vel habere poſſunt, cum ſuis Comitibus ad hoſtem pergant.* Et in Siluacenſi cùm diuideret regnum in miſſaticos, ideſt regiones ad quas deſtinabat miſſos, ita ſcripſit in titulo, *miſſi & pagi permiſſaticos deſtinati*; tituloque ſubiungit primò quidem miſſos deinde verò pagos, quibus fere ſingulis tribuit nomen Comitatus. Accipe miſſaticum quartum: *Folcoinus epiſcopus, Adalgarius, Engiſcalcus, & Berengarius miſſi in Comitatu Berengarij, Engiſcalchi, Gerardi, & in Comitatibus Reginarij.* Vicaria verò eſt poſita pro parte Comitatus, hic enim videtur fuiſſe diuiſus in plures Vicarias, Carolus Caluus in capitulis Piſtenſibus cap. XXVIII. *Comites vel Vicarij hoc eis non conſentiunt.* Denique villa Burgalennis videtur eſſe, quam Bergogiatem quoque vocabant, vt annotaui l. ſuper, num. LVII.

Celſus ſucceſſit Armanno; certè ab eodem Lotario accepit inſignes tabu- 35
las. Datæ ſunt anno eius imperij decimo in Francia, triceſimo in Italia. Inſo- *Celſus.*
lens ſcribendi modus; quaſi tum Imperio nulla ſua eſſet, regio, & qui Imperator dicebatur, is in illa, quæcunque ipſa eſſet, imperium quoque haberet.

Sed

Sed quis iste Christi annus? octingentesimus; scilicet decimus à morte ac proinde imperio Ludouici patris, & tricesimus à coniugio, & per coniugium dato regno Italiæ. Accipe tabulas

In nomine Domini nostri Iesu Christi. Lotharius diuina ordinatione prouidentiæ Im-
36 *perator Augustus. Si sacerdotum ac seruorum Dei iustis petitionibus acquiescimus, hoc nobis sanè ad æternam beatitudinem peruenire confidimus. Idcirco comperiat omnium fidelium præsentium scilicet, ac futurorum industria, quia vir venerabilis Celsus episcopus Albensium, seu Viuariensium, veniens ad nos, quandam nostris obtulit obtutibus autoritatem, domini & genitoris nostri Ludouici piissimi Augusti, qua idem genitor noster sub immunitatis tuitione posuerit, & ab infestantium molestia quietam eius Ecclesiam posuerit, deprecans idem Celsus nostram similiter eidem sanctæ sedi scilicet autoritatem, per quam deinceps sub nostra & successorum nostrorum defensione memorata consistat Ecclesia. Ostendit etiam quandam conscriptionem rerum suarum similiter roboratam Canonicisque eiusdem Episcopatus publicè contraditam, quam nostrâ expetit; simul cum reliquis rebus, à personis nobilium virorum illi delegatis, aut etiam delegandis corroborari præceptione, quatenus sibi datas res memoratus Pontifex Celsus vnâ cum Canonicis suis, absque cuiusque subtractione retinere quiuisset.*
37 *Cuius petitioni assensum præbentes, per hoc nostræ autoritatis præceptum concedimus, & confirmamus eidem sanctæ sedi B. Vincentij gloriosissimi Martyris abbatiam, quæ vocatur Dozera, cum cellulis suis, consistentem in Comitatu Auræsico super fluuium Rhodani sitam. Insulam quoque Formicariam secũdum antiquam integritatem, sicuti ad Comitatũ tenebatur; omnia & ex omnibus, præfatæ Ecclesiæ, & rectoribus eius Episcopis concedimus, & confirmamus per hanc nostram autoritatẽ, vt ab hodierno die, & deinceps, tam Celsus Episcopus, qui nunc præfatæ Ecclesiæ præest, quàm successores eius, voluentibus temporibus habeãt faciantque, quemadmodũ de alijs rebus suæ sedis, absq;*
38 *vllius cõtradictione, quidquid iustè & legaliter voluerĩt. Præcipimus ergo & iubemus, vt nullus iudex publicus, neque quilibet ex iudiciaria potestate, seu aliquis ex fidelibus S. Dei Ecclesiæ ac nostris, in Ecclesias, aut loca, vel agros, seu reliquas possessiones, quas moderno tempore iustè & rationabiliter possidere videtur, in quibuslibet pagis & territoriis, vel quidquid deinceps propter diuinum amorem ibidem collatum fuerit, ad causas audiendas, vel freda exigenda, aut mansiones vel paratas faciendas, aut fideiussores tollendos, aut homines ipsius Ecclesiæ tam ingenuos, quàm seruos iniustè distringendos, siue vllas redibitiones, vel illicitas occasiones requirendas, vllo vnquam tempore ingredi audeat, vel ea quæ super memorata sunt, exactare præsumat. Sed liceat seruis Dei ibidem consistentibus, sub nostræ discretionis & immunitatis tuitione, perpetuo tẽpore quietè residere, & res memorato Episcopo à ceteris Dei fidelibus traditas, aut deinceps diuino interueniente nutu tradendas, absque cuiusque episcoporum diuina ratione disponere, & disponendo canonicè prout decuerit ordinare, & pro nobis ac coniuge prolequé nostra, seu stabilitate totius imperij nostri, iugiter Domini misericordiam implorare. Et vt autoritas veriùs credatur, & diligentiùs conseruetur, manu propria subtus firmauimus, & annuli nostri impressione signari iussimus. Signum Lotharij serenissimi Imperatoris, Daniel notarius ad vicem Halduini. Datum XV. cal. Nou. anno Christo propitio imperij domini Lotarij Pij Imperatoris in Francia X. & in Italia XXX. indict. XIII. Actum Gondulphi villa palatio regio. In Dei nomine feliciter. Amen.*

39 Lotarius omnino quatuor concedit Celso, & post eum futuris Episcopis. Primò confirmat concessa ab Ludouico Pio patre anno DCCCXVI. iisdem

iisdem pene verbis cum ipso vtens. Secundò confirmat omnia bona epi-
scopis Viuariensibus antè concessa, & à Celso in peculiaribus tabulis enu-
merata. Tertiò dat abbatiam Dozeræ cum suis cellulis. Quartò tradit in-
sulam Formicariam. Nomine cellularum Dozeræ, significat bona cùm par-
uis monachorum domibus, attributa abbatiæ in aliis præter Dozeram locis.
Nam 6. capitul.138. ita præcipitur: *Nullus monachus, congregatione monasterij
derelicta, cellam construere sine Episcopi permissione, vel abbatis sui voluntate præ-
sumat.* Vide Dozeram tum fuisse in Aurasico seu Arausico Comitatu. Et
ista quidem Lotarius Celso nunc dedit, sed post annos quinque vnum edi-
xit, quod episcopo Viuariensi gratumne fuerit, non satis video. Commisit
Rolando Arelatensi Archiepiscopo monasterium Crudatense, quod situm
est in diœcesi Viuariensi *regendi gratia*, vt loquitur, abbate Blicodo. Puto 40
constituisse patronum & defensorem monasterij. Nam Rostagnus Rolandi
successor petiit à Bosone Prouinciæ rege, vt sibi & ceteris post se Archiepis-
copis, liceret esse tutoribus abbatiæ. Sic loquitur Boso: *Adiit præsentiam no-
stram Rostagnus venerabilis Arelatensis Archiepiscopus, deferens obtutibus nostris
autoritatem prædecessorum* Lotharij *videlicet Augusti atque piissimi filij, ejusque
Equiuodi illustriss. Regis. Vbi continebatur qualiter idem prædecessores nostri mona-
steriolum in Comitatu Viuariensi super Rhodanum fluuium situm, quod Crudacus
dicitur, cũ monachis Deo ibidem militantibus, omnibus rebus & familiis ad eos spe-
ctantibus vel pertinentibus, Rolando reuerendo quondam prædecessori suo, Arelatensi
scilicet Archiepiscopo contulerunt, humiliter poscens, vt easdem autoritates modò re-
gali corroboraremus præcepto. Cujus non spernendam petitionem propter æternam 41
remunerationem libentissimè suscipientes, hoc serenitatis nostræ præceptum fieri cen-
suimus, per quod jubendo statuimus, vt præsens rector ejus monasterij Aymon nomi-
ne, omnésque successores ejus, cum insuper monachis amodo ibidem Deo militaturis,
cum omnibus rebus ac familiis, sub tuitione consistant Rostagni præsulis Arelatensis,
vniuersorúmque successorum ejus in eadem sancta sede.* Et quidem literæ illæ Lo-
tarij Imperatoris ad me peruenerũt. Sed quis Equiuodus rex Lotharij filius?
Abs dubio is est, qui alio nomine ipsóque vulgari appellatur Carolus rex Pro-
uinciæ, neque fuit olim hoc insolens. Multos legimus binomines. *Agilulfum
qui & Ago dictus est, ducem Taurinatium,* Aimoinus l.3. hist. Franc. c. 79. *Ad do-
mum Dadonis referendarij, qui & Audoënus dictus,* idem l.4. c.29. *Raimondus qui
& Pontius comes Tolosæ,* chartâ anno 932. scriptâ pro monasterio S. Pontij To-
meriarum. Denique Fortunatus l.9. scribit carmen 10. ad Rhagnemundum
episcopum, & illud tamen orditur his verbis. *summe pater patriæ dulci mihi lu-
mine Rucco.* Atque hæc dicta sunt de Equiuodo. An potiùs *æquiuoci* legendum 42
est, vt Lotarius filius Lotarij imperatoris intelligatur? ita Flodoard. l.2. c.20.
scripsit, *Ludouicus* Pius *ab æquiuoco filio suo restitutus est.* Hujus Caroli, seu æqui-
uodi aut Lotarij regis, chartam non inuenio. Cur autem monachi Crudatẽ-
ses Arelatensem Episcopum sibi voluere defensorem? Omnes tabulæ silent:
si quid tamen assequi conjiciendo liceat, putauerim aliquid ipsis cum Epis-
copo Viuariensi contentionis fuisse ab ipsa fundatione monasterij, Ardul-
phus episcopus, vt in dotatione Ecclesiæ vidimus, quondã concesserat Epis-
copis Viuariensibus, & alia, & *curtem Crudatis:* postea sub Pipino aut
Carolo magno Eubertus Theodori Comitis pater referente Ludouico
Pio *in Comitatu Viuariensi in loco qui vocatur Crudacus, qui erat ex jure*

fisci regij desertum inueniens, construxit monasterium. An episcopus Viuariensis jura suæ curtis ad desertum proferebat, aut pro limitibus ejus, cum monachis deserti possessoribus contendebat? Crudatem scilicet curtem puto esse Crudatem, seu Crudace & Crudane villam. Ita Flodoardus l.2. c.11. & 12. *Gerniacam curtem* scribit pro villa. Sed res omnino occulta est; igitur ad Episcopos Viuarienses reuertamur.

43 *Bernoinus.* Post Celsum Bernoinus videtur iniisse episcopatum, sedebat quippe anno octingentesimo quinquagesimo octauo, ex antiquissimo manuscripto miraculorum sancti Andeoli. Ecce ejus initium. *Cùm in nomine sanctissimæ Trinitatis, gloriosissimus, atque piissimus Karolus rex Burgundiæ, seu Prouinciæ Galliæ, mare vsque terminato, Deo fauente, potiretur imperio, anno siquidem Incarnationis Dominicæ octingentesimo quinquagesimo octauo, passionis vero Beati Andeoli* &c. *de passione namque illius, quomodo, vel qualiter gestum sit, nullum penitus arbitror ignorare. Temporibus namque beatissimi Rernoini episcopi, idem prædictus Martyr, qui diu per multa tempora latuit, sub crypta in profundo à Beata Tullia conditus, maximis, virtutibus claruit. Nam cùm frequens oratio esset cuncto populo, vt Dominus cubiculum serui sui reuelaret, Episcopus iam præfatus, spiritu incitatus diuino, cunctam suam diœcesim commouit, jejunio triduo commonito omnes piissimè exorans, vt vno voto*

44 *parique desiderio Dei implorarent misericordiam* &c. Carolus, qui memoratur, est filius Lotarij, post Ludouicum Pium patrem Imperatoris: vbi enim Ado sic locutus fuisset in chronico anno 865. *Lotarius Imperator infirmari se conspiciens, regnum inter filios diuidit, Carolo minori Prouinciam & partem Burgundiæ* &c. subjicit ad istam rem apta, etsi aliquantum autori hujus manuscripti contraria: *Hujus Imperatoris tempore ossa beatissimi Andeoli martyris ipso reuelante reperta, in loco qui antiquitus Gentibus dicitur in Viuariensi parochia sito.* Cùm legis parochiam, intellige diœcesim juxta illud l.6. capitul. Caroli magni, *vnusquisque episcoporum habeat suæ parochiæ potestatem.* Tulliam verò arbitror dici, non antiquam illam è fabula sub Imperatore Seuero, sed quæ dederit causam fabulæ, filiam sancti Eucherij, è Galla conjuge ante sacerdotium susceptam, vt autor est idem Ado in

45 martyrol. *virginitatis gratiâ & signorum gloriâ claram* sub annum quadringentesimum vndecimum, cùm & alij toto Viuariensi tractu, & Gentibenses ad Rhodanum positi timerent sibi à Vandalis, puella potens opibus & vurtute illustris, occuluit corpus sancti Andeoli, Eucherio patre, (qui postea Lugdunensis extrema ætate Episcopus interfuit Arausicano secundo) *in agro suo super fluuium Druentiam intra septa speluncæ sponte concluso*, vt adjungit Ado. Is ager creditur vicos Santullianum & Bellimontensem impositos Druentiæ, non procul Manuasca vrbe, complecti; & spelunca beatissimi viri, cum plures centenos annos sepulta fuisset ruderibus, saxísque temerè congestis, fertur nuper inuenta in Bellimontani collis radicibus, & nunc suum in hiatum aperta pluribus coruscare miraculis. Ceterùm vides corpus sancti Andeoli non minore pietate Bernoini pa-

46 tuisse, quàm à B. Tullia conditum fuerat. Carolus autem hic rex, Lotarij Imperatoris filius, ad preces Gerardi Comitis atque (vt loquitur) magistri sui, anno 7. regni id est 862. Christi, dat Episcopo Viuariensi Formicariam insulam. Sic loquitur.

In

In nomine D. nostri Iesus Christi Dei æterni.

Carolus diuina ordinante prouidentia rex, Lotarij quondam piissimi Augusti & inclyti filius. Sublimitas regalis magnitudinis, quantò circa loca sanctorum benignior esse reperitur, ad sancti sanctorum pietatem ad sui miserendum faciliùs inclinat quamobrem indictum sit omnibus fidelibus....... venturis, præsentibus scilicet & futuris, quod Gerardus illustris Comes ac magister noster, nostram humiliter poposcit clementiam, quatenus ad animæ nostræ & parentum nostrorum remedium, res quasdam sancti Vincenti Viuariensis Ecclesiæ, ad Comitatum pertinentes, propter inopiam rerum episcopalium ad episcopatum redderemus, ac largitatem istius exhibitionis, quatenus perpetualiter inconuulsè eas tenere posset, certo concessu eas Ecclesiæ, præcepto autoritatis nostræ confirmaremus. Cuius postulationi, vt præfertur, rationali, aurem mansuetudinis nostræ assensibiliter inclinantes, hoc magnitudinis nostræ decretum fieri censuimus, per quod statuentes donamus ipsas res, hoc tenementi ad insulam quæ Formicaria vocatur, secundum antiquam integritatem cum suis contiguis, sicut ad Comitatum tenebatur; præfatis Ecclesiæ & successoribus eius Episcopis: & constituimus, quatenus per hanc nostram autoritatem, ab hodierna die ac deinceps, tam Bernoinus episcopus, qui nunc præfatæ præest Ecclesiæ; quàm successores ejus aduenientibus temporibus habeant, quemadmodum de aliis rebus suæ sedis, absque vllius contradictione, vel renuntiatione, quidquid justè & legaliter voluerint potestatem faciendi. Et vt hæc nostra constitutio in posterum firmior, atque acceptatior habeatur, manu propriâ subscripsimus & annulo nostro signari censuimus.

R

Signum K —◇— S *Karoli Regis; Gerardus Cancellarius.*

L

Datum II. calend. Ianuarij anno 7. regni D. nostri Karoli gloriosissimi regis indict. 11.

Actum Hieltauilla in Dei nomine feliciter. Amen.

Post Bernoinum Eucherius fuit episcopus. Viuebat anno octingentesimo septuagesimo tertio. Vir ingentium animorum & singularis prudentiæ, hoc excelsa mente inuenit, vt omnia quæ ad ecclesiam Viuariensem pertinebant, dotationem etiam priore libro à me exscriptam, Reges aliquando firmarent. An Cellus hoc jam curauerat à Lotario Imperatore fieri, qui *conscriptionem rerum suarum* ei firmandam tradidit? puletum seu poletum & politicum alij appellabant; & puletum Eucherio episcopo confirmauit Carolus Caluus sequentibus verbis. 47 ***Eucherius.***

In nomine sanctæ & indiuiduæ Trinitatis. Karolus ejusdem Dei omnipotentis misericordia imperator Augustus. Si actis, locisque diuinis cultibus mancipatis, emolumentum imperialis celsitudinis exhibemus, seruorumque Dei vtilitatibus opem ferendo contulimus, profuturum nobis ad æternæ remunerationis præmium faciliùs obtinendum, & præsentem vitam faciliùs transiendam fore, nullo modo dubitamus. Quapropter nouerint omnium sanctæ Dei Ecclesiæ fidelium, nostrorumque præsentium, & futurorum, quomodo nos ob amorem Dei & Beati Vincentij 48

martyris venerationem, necnon & Bosonis carissimi ducis nostri deprecationem, con-
cedimus Viuariensi matri Ecclesiæ, quæ edita est in honore S. Vincentij martyris,
cui præest Eucherius venerabilis Episcopus, res quæ quondam fuerunt in jure eius-
dem Ecclesiæ, idest quidquid sancti Vincentij in eodem Comitatu Valentinensi, cum
49 *dimidia ecclesia sancti Romani dignoscitur. Concedimus & confirmamus*
abbatiam quæ vocatur Dozera, consistentem in comitatu Aurasico, fundatam super
flumen Rhodani, cum cellulis & pertinentiis suis; districtũ quoque ex vtraque partes
Melatem quoque vsque ad aquæ ductũ cum Exemplatorio, siluis, & insulis, & man-
so Godobro, qui est de fisco nostro; insulam etiam Argentariam juxta sanctum An-
deolum; & ecclesias duas sancti Iusti & sancti Marcelli; & Bernas mansum; nec-
non Bocestatis; & ecclesiam sancti Remigij; & in Corconensi ecclesias duas, sancti
Martini & S. Stephani, cum suis beneficiis, destructam quoque ecclesiam S. Victoris,
super Rhodanum, vsque Scotadium. Hæc autem omnia supradicta, confirmamus
Ecclesiæ, suisque rectoribus & confirmando perpetualiter delegamus, eo videlicet
modo, vt nulla sæculari potestate à gremio dictæ Ecclesiæ queant se parari: sed li-
ceat rectoribus præfatæ Ecclesiæ easdem res quietè tenere, & pro libito suo vt eccle-
siastica postulauerit vtilitas ordinare. Vt autem hoc nostræ auctoritatis precep-
tum, pleniorem firmitatis obtineat in Dei nomine vigorem, manu nostra illud firma-
uimus, & annulo nostro jussimus sigillari. Datum III. *idus August. indict.* X.
anno XXXVIII. *regni Caroli Imperatoris in Francia, & Imperij eius* II. *Actum Ve-*
sontio ciuitate.

R

Sigillum K —A— S gloriosissimi Imp. Aug.

V

L

50 Districtus ex Burguitate, seu (quod idem sonat) districtus Burguitatis, est
districtus, seu regiuncula Burgi. Nam Burguitas videtur dici, quam suprà vi-
dimus Bergogiatem, Burgogiatem, Burgalennem. Portus autem ex vtra-
que parte, est portus Rhodani ex parte Burgi, & ex parte Dozeræ.

Melate quæ fuerit ignoratur. Olim dabat nomen vicariæ. Vicaria verò
erat sedes vicarij, seu regio cui jura dabat vicarius; & Comitatus diuideba-
tur in plures vicarias. Carolus Caluus in literis pro abbatia Trenorchiensi,
videtur confundere vicecomitem cum vicario, & vicariam proinde cum
vicecomitatu. *Nullus*, inquit, *comes aut vicecomes seu vicarius, aut missus*, &c.
Sub vicaria Melatensi tum erat Burgum S. Andeoli. Exemplatorium est
ignotus inter Tilium & Viuarium locus ex l. 1. num. 26. quocunque fuerit si-
tu, aquæ ductus, de quo nunc est sermo, erat ei proximum. Hinc intelligis
Melatem, quæ dabat nomen vicariæ in comitatu Viuariensi, fuisse septen-
trionalem Viuario, & fortasse Tilium, qui nunc est vicus; quandoquidem
protendebatur vsque ad Exemplatorium Tilio Viuarioque medium.

Mansus seu mansum Godrobum dicitur fuisse de fisco imperatoris, sed
51 ejus situs me latet. Scripsi verò *mansus seu mansum*, quia legimus vtramque
vocem. *Vnus mansus integer*, Ludouicus Pius cap. 1. *Coloni suas hæreditates,*
id. mansa quæ tenent vendent, Carolus Caluus c. 30. Pistensium.

Insula

Insula Argentaria *juxta S. Andeolum* fuisse asseritur l. I. num. XXIX. constituta est ad Burgogiates, seu Burgogiatem superiorem. Hæc faciunt vt putem sanctum Andeolum fuisse inter Burgogiates duos superiorem & inferiorem; atque illum quidem fuisse locum vbi erat corpus sancti Andeoli, istos vero non multùm, seu ab eo, seu inter se distantes viculos, qui in Burgum sancti Andeoli circa ædem martyri sacram coierint.

Denique Carolus litteris, quo solebat modo subscripsit. Quia in ejus nomine sunt literæ consonantes IV. & quæ tres in eodem sunt vocales, possunt in vnam figuram conuenire, huic in medio positæ, illas in morem crucis circumponebat. Aliquando consonantes ei figuræ de vocalibus compactæ circumpositas jungebat lineolis, & tum vocabat monogramma, vt videre est cap. 11. Pistensium, ea verò de vocalibus facta, habebat speciem rhombi. Quia superiore parte lineola media scindebatur, ea quidem videbatur esse vocalis A, inferior autem vocalis V, tota demum ipsa circuitu suo quadamtenus orbiculari, malè barbaris per Gotthicum morem angulis asperam vocalem O referebat. Ante Caluum, Carolus rex Prouinciæ filius Lotarij, in tabulis paulò suprà citatis, isto monogrammate vsus est, Carolus Magnus etiã autore Sanjuliano in antiquit. Cabilonensibus, & Carolus Martellus in fundatione Augiæ majoris: suppare verò post illum Carolus Simplex apud Oisellum in commentariis Bellouacensibus. Monachi Sandionysiani illud inscribebant suæ monetæ, magno argumento quòd jus eam cudendi habuerunt à rege ejus nominis. Sed ista hactenus, redeundum est ad episcopos Viuarienses. 52

Eucherio mortuo successit Ætherius, nam fuit in concilio Pontingonensi anno DCCCLXXVI. Patatauinis comitiis anno DCCCLXXVII. Synodo Mantalensi anno DCCCLXXIX. desierat sedere Anno DCCCLXXXII. quo Rostagnus erat episcopus, vt intelligitur ex donatione ecclesiæ S. Phillippi, apud Lusignatum in Valleuinaria positæ. Accipe tabulas Ermemburgæ donatricis pietate nobiles. 53 *Ætherius.*

S. Ecclesiæ S. Vincentij castro Viuariensi constitutæ, vbi Domnus Rostagnus cum suis Canonicis sollicitè seruiunt ecclesiæ. Ideo ego Ermemburga, siue Mosia quondam auia mea, pro Dei timore & æterna Christi retributione, propterea concedimus ad ipsum sanctum locum aliquid de rebus nostris, quia nobis de alode parentum nostrorum legibus obuenit. Et sunt ipsas res in pago Viuariense, & in Valleuinaria, in loco vbi vocabulum est lusignato; hoc est Ecclesia in honore sancti Philippi constructa, cum casa, curte, & horto, & eximio campo, quidquid ad ipsam casam Dei aspicit &c *Donatio ista firma, & stabilis permaneat cum stipulatione subnixa, facta donatione ista* XV. *cal. Maij anno* V. *regnante D. Odone rege feliciter. S. Ermemburgis & Mosiæ, quod donatione ista piè scribere & firmare rogauerunt manibus eorum firmantes. S. Ennone, S. Gilberti. S. Rainoardi.* 54 *Rostagnus.*

Qui rex dicitur Odo, is ille est Odo siue Eudo post Carolum Crassum, seu rex, seu regni gubernator. Carolo Simplice puero illis regnasse fertur modo & jure, quibus ante ipsum & Carolus Crassus & Ludouicus cum Carolomanno fratre leguntur regnasse Franciæ, vt vulgò loquimur, regentes, non reges, Sed ita tum ferebant tempora, vt appellarentur reges, regio scilicet diademate coronati. Odorannus tamen sic loquitur: *Anno* DCCCLXXXVI. *Walterius Senonensis Archiepiscopus vnxit Odonem in regem.* Et Autor fragmen- 55

ti Floriac. historiæ Francorum, vbi dixisset Odonem Carolo Simplici adolescenti restituisse sua regna, addit *à quo parte regni redonatus Odo.* Certè anno octingentesimo nonagesimo octauo ita locutus Odo est monachis Sandionysianis: *Donamus ex fisco nostro* &c. *mansum vnum suprà, & subtus fluuio Rodono.* Rhodanumne intelligit? Id annoto vt hinc etiam intelligas non mirandum esse, quòd dicitur regnasse Viuarij. Is desiit regnare anno nongentesimo nono: sed audi breue ex bibliotheca Tiliana Chronicum. *Inito consilio Francorum electus est Odo in regem ad tempus. Deinceps Carolus ætate factus sceptrum regni recepit cum assensu Odonis regis. Tunc diuisum est regnum in duas partes. A Rheno vsque ad Sequanam fuit regni Caroli, & à Sequana vsque ad Hispaniam fuit regnum Odonis, tamen in subjectione prædicti Caroli regis.*

Carolo in cunis posito, regnare ceperat Odo anno DCCCLXXXVII. annus ergo ipsius quintus fuit octingentesimus nonagesimus primus Christi. Ab eo ad nongentesimum octogesimum tertium, per annos fere centum, omnes silent de episcopis Viuariensibus..

56 *Petrus.* Anno 983. Petrus erat Episcopus; eo anno obsignauit fundationem cœnobij S.Petri à Guigone episcopo Aniciensi factam Anicij. Sedebat anno 984. ex chartâ cœnobij Monasteriensis tertiâ ab Anicio leucâ. Ejus obsignatio facta est *anno 984. indictione 13. epactâ 15. concurrente 2. Rege Lotario, Guinone abbate & præsule in mense Nouembri, feriâ 3. Petro Episcopo Viuariensi, Guigone Episcopo Aniciensi.* Sedebat anno 999. Ex chartâ fundationis prioratus Langognæ apud Gabalos, cui eo anno subscripsit. Post illum *Hermannus.* Hermannus, siue Harmannus interfuit vnctioni ædis Sanuictorinæ per Benedictum VII. anno MXV. qui anno incerto scribens ad Francorum Episcopos sub Roberto rege, eum illis annumerat cum Vuigone Valentino; & Comitiis sub Conrado Lugdunensibus anno MXXXII. & Hermanno mortuo *Gerardus.* Geraldus restitutioni plurium vinearum abbatiæ Viennensi sancti Petri ab Hermengarde vidua Henrici secundi Imperatoris, cùm Gregorius abbas illam instauraret anno MXXXVII. Anno MLVI. interfuit Concilio apud S.Ægidium ex Balusio in additionibus ad caput XIV. libri IV. Marcæ de libertatibus Ecclesiæ Gallicanæ pag. 281. Et eo ipso mortuus est, ex sepulcrali lapide in quo sequitur istud epitaphium:

O naturæ lex, ô peccati pœna,
Si afflictus grex, si ploratus vena,
Possent homines à morte eruere,
Fleremus omnes de isto puluere,
Girardus esset in præsenti vena &c.

Post Geraldum, aut Geraldi successorem nobis ignotum fuit *Gebonardus.* Gebonardus vt intelligitur ex causa 7. qu. 2. c. *in literis*, vbi Alexander secundus ei respondet super sacerdote, qui morbo caduco laborat. Alexander enim sedit anno MLXI. vsque ad annum MLXXIII. Sed quo Christi anno Gebonardus tulerit responsum, nemo dicat omnibus chartis tacentibus.

57 *Geraldus 2.* Gebonardo mortuo sedit Geraldus secundus: scilicet anno MLXX. dedit Petro de Chauanon fundatori, & primo Præposito Pebracensi ecclesias S.Laurentij & S.Pontij, adductus sanctitate & miraculis viri: Geraldo autem defuncto Ioannes secundus, anno MLXXVIII. concessit cœnobio Monasteriensi

ſterienſi apud Velaunos eccleſiam S.Eulaliæ. Anno 1088. interfuit donationi eccleſiæ *de Tuech* eidem cœnobio, & anno 1092. donationi *eccleſiæ S.Martini in valle Amatis*, vulgò *Valamas.* Conceſſiones veræ hæ tres cœnobio Monaſterienſi anno ſeptuageſimo tertio, & ſequentibus factæ omnino docent literas illas falſas eſſe, quibus dicitur Gregorius anno 1073 poſt Geraldum ſcilicet, dediſſe Ioanni Cardinali ſuffraganeum in Archiepiſcopatu Ebredunenſi Oliuarium decanum Ebredunenſem.

In priore hujus libri editione dixi Ioannem Cardinalem ſediſſe annis 1073. & 1107. Chartæ Viuarienſes quas referebam, fecerunt vt ita dicerem, ſcilicet Rituale, quem vocant librum magiſtri chori, & alia neſcio quæ charta: iis ego, cùm nihil occurrebat contrarium fidem habui, neque immeritò. Nunc aio Ioannem, ſi ſedit aliquando Viuarij, omnino ſediſſe inter annos 1092 quo Guilelmum vidimus, & 1096. quo ſedebat Leodegarius.

Inuenio ſcilicet Leodegarium fuiſſe Viuarij Epiſcopum annis 96. 1108. 58
1109. 1111. 1112. 1117. Ducheſneus in probationibus hiſtoriæ Ducum Burgundiæ pagina 31. & Chifletius in probationibus diatribæ de illuſtri genere S.Bernardi pag.428. ex tabulis archetypis referunt, Leodegarium epiſcopum Viuarienſem miniſtraſſe Paſchali 2. vngenti templum S.Benigni Diuione anno milleſimo centeſimo ſexto non igitur illo anno Ioannes ſedebat Viuarij. Cœnobium Sancti Theofredi ſeu Monaſterienſe, diſſidebat abbate Vvillelmo cumm doinis *de Mezene :* conuentionibus interfuit *Leodegarius Epiſcopus Viuarienſis anno 1096. rege Philippo.* Anno 1108. dedit Canonicis Sanrufenſibus eccleſiam S.Andeoli. *Ego, inquit, Leodegarius Epiſcopus, cum conſilio clericorum, eccleſiam Sancti Andeoli in loco qui Burgias dicitur, vbi ſacratiſſimum corpus ejuſdem Martyris quieſcere videtur, temporalibus bonis quondam locupletem; nunc autem multis modis attritam committimus atque donamus ſub cura & prouidentia Leberti Abbatis S.Rufi.* Anno 1109. dedit Priori Lingouiæ eccleſiam S. Laurentij de Balneis, anno 1110. abbati Theofredi eccleſiam S.Geruaſij, anno 1111. prioratum de Rionis & eccleſiam de Rogeris; anno 1112. *imperante* (vt annotauit) *D.Henrico rege Teutonico*, Priori de Rumpone eccleſias S. Mariæ de Exobredio, ſancti
Stephani de lacu, mandamenti Sanctalbanenſis omnino ſex; ſcilicet S. Alba- 59
ni, S.Symphoriani de Senec, S.Iuliani, S.Geruaſij, S. Cyriaci, & denique capellam caſtelli quod Votta dicitur : eodem anno monachis Conchenſibus S.Fidis & S.Saluatoris eccleſias S.Chriſtophori, S.Mauritij, & S. Ioannis de Fabrias. Et iſta quidem elargitas eſt Regularibus : qua autem honore proſecutus fuerit Sanctos, accipe è charta canonicorum Viuarienſium, exſcripta ex alia antiquiſſima Leodegarij.

Inenarrabilis memoriæ Leodegarius hujus Eccleſiæ Epiſcopus, Apoſtolicæ ſedis Legatus, cùm multas Sanctorum Patrum reliquias ad eccleſiam B.Vincentij contuliſſent, & eam multis & variis ornamentis ornaſſent, volens parietes ipſius, qui jam ruinam minabantur, in melius reformare, cùm partem illam, quæ Caput dicitur, dirueret, inuenit ibi plurimorum Sanctorum reliquias, quas beatiſſ. Prædeceſſores ſui, de diuerſis partibus mundi, ad eccleſiam iſtam contulerunt : quas omnes cum magna deuotione poſuit, & eorum ſcripta conſcribi fecit. Sequitur illarum catologus in has voces.

CATALO

CATALOGVS RELIQVIARVM Viuariensis Ecclesiæ S. Vincentij.

E ligno Domini. De sepulchro ejusdem. De pallio quo fuit inuolutum corpus ejus. De præsepi, vbi positus fuit. De spongia, qua Iudæi potauerunt eum.
De capillis B. Mariæ. De lacte ejusdem. De pallio ejusdem. De sotulari ejusdem. De velo ejusdem. De sepulchro ejusdem.
De sanguine B. Ioannis Baptistæ.
Digiti pars ejusdem.
De vestimentis ejusdem, & pilis camelorum.
Reliquiæ Apostolorum 12.
Dens B. Petri Apostoli.
De ossibus ejusdem.
De cruce ejusdem.
De Reliquiis B. Ioannis Euangelistæ.
S. Bartholomæi.
S. Mathæi.
S. Pauli.
S. Iacobi de Galicia.
S. Iacobi minoris.
S. Marci Euangelistæ.
S. Philippi.
S. Thomæ.
S. Andreæ.
De cruce ejusdem.
De Dalmatica ejusdem.
De capite S. Stephani protomartyris.
De lapidibus, quibus fuit lapidatus.
De pallio, quo fuit inuolutum corpus ejus.
Reliquiæ multæ S. Vincentij.
Dens S. Laurentij.
S. Leodegarij.
S. Projecti.
S. Marini.
S. Victoris.
SS. Cosmæ & Damiani.
SS. Geruasij & Protasij.
S. Desiderij.
S. Romani.
De ossibus Sanctorum Innocentium.
S. Blasij.
S. Simplicij.
S. Georgij.
S. Christophori.
S. Baudilij.
S. Arcontij Brinocensis.
S. Cipriani.
S. Dionysij.
S. Iuliani.
S. Theofredi.
SS. Traci & Probi.
S. Andronici.
S. Cyriaci.
S. Cyrici.
S. Iuliæ matris ejusdem.
Digitus Sancti Adriani.
S. Alexandri.
S. Benigni.
S. Troci.
S. Mauritij.
S. Domnici.
De Legione sancti Mauritij.
De Legione Thebæa.
De sancto Antonio.
S. Feliciani.
S. Longini.
S. Vesterij.
S. Ignatij Antioch. episcopi.
S. Polycarpi.
S. Saturnini.
S. Nazarij.
S. Apollinaris.
S. Pantaleonis.
S. Mannetis.
Sanctorum Vincentij & Orantij.
S. Cæciliæ.
S. Proculi.
S. Sperati.
S. Iustiani.

S.Viatoris.
S.Martini.
S. Nicolai.
S.Bonifacij p.
S.Hilarij.
S.Leonis.
S.Cannati.
S.Antonini.
S.Geruasij.
S. Lucæ Constantinopolitani.
De pallio sancti Philiberti.
Sancti Fore.
Corpus sancti Arcontij.
Corpus sancti Auli.
Stola ejusdem versificata.
S.Verani.
S.Venantij ep.Viuar.
S.Adjutoris.
S.Xenati.
S.Cleri.
S.Vrbani.
S.Tutaël.
De vestimento S.Agathæ.
De ossibus ejusdem.
Caput sanctæ Aureæ.
Reliquiæ sanctæ Basillæ.
S.Mariæ.
S.Pelagiæ.
S.Teclæ.
S.Eulaliæ.
S.Anastasiæ.
De puluere B.M. Magdalenæ.
De sepulchro ejusdem.
Caput sanctæ Florinæ V.& M.
De capite vnius vndecim millium virginum.
S.Vrsulæ.
S. Agnetis.

Has omnes beatorum exuuias, sanctè seruauerat ecclesia Viuariensis, vsque ad patrum nostrorum memoriam, cùm Caluinistæ illusas; & injurioso pede calcatas, dederunt ignibus. Quia locus monet, addo corpus S. Ostiani Presbyteri, quondam fuisse in æde Sanmartiniana vallis Conspiensis, ad vnum milliare Viuarij. Verùm de B.viro in omnibus tabulis magnum est silentium, vnum martyrologium Viuariense ita habet. *In territorio Viuariensi, in ecclesia B.Martini vallis Conspiensis, ad vnum milliare ciuitatis versùs septentrionem, in radice montis turris S.Martini, jacet vsque ad præsentem diem, sanctum corpus.Ostiani presbyteri, cum multis aliis*, &c. 61

Sed reuertamur ad Leodegarium episcopum, is anno 1117.interfuit concilio Trenolchiano. Post ipsum Hato episcopus fuit in concilio Rhemensi anno 1119. quo anno plura super ipso habet Ordericus Vitalis l.12. 62 *Hato.*

Post Hatonem.Petrus *natione Burgundio, vir vitæ venerabilis, simplex, ac timens Deum*, vt loquitur Guilelmus Tyrius l.15.c.15.factus est episcopus; &, si credimus Quercetano, anno postea 1131. ex episcopatu Viuariensi transiit ad archiepiscopatum Lugdunensem. Petrus venerabilis lib. 2. epist. 2. sic ad eum scribit: *De Viuariensium colle ad Lugdunensem montem te Diuina dispositio transtulit.* Argutè dictum.Sanctus vir alludit ad situm præsentem episcopij Viuariensis in colle, & antiquum Lugdunensis in monte; vtroque excelso, sed hoc altiore. Petri locum Ianceranus impleuit, sed quo anno sedere vel ceperit, vel desierit non possum asserere. Anno 1134.interfuit absolutioni Guigonis Delphini ab Hugone Rhotomagensi archiepiscopo, Legato sedis Apostolicæ, ab excommunicatione ob bellum aduersus Ecclesiam Viennensem gestum. Anno 1137. dedit abbati Casæ Dei quasdam ecclesias. 63 *Petrus.* *Ianceranus.*

Iancerano mortuo Galceranus fuit episcopus; legitur quippe anno 1147. sedisse Viuarij, in confirmatione priuilegiorum Ecclesiæ apud Boucheum t.1.pag.820. Guilelmus tamē anno ab Incarnatione 1145.interest 21.Martij morti. Ioannis episcopi Valentini ex vita S.Ioannis cap.10. apud Manriques 64 *Galceranus.*

Guilelmus. tomo secundo Annalium Cisterciensium paginâ decimâ quartâ. Hic de nobilissimo genere ortus, Conradum II. imperatorem sanguine contingebat; igitur non difficilè summa omnia sibi & successoribus suis ab eo accepit, monetam, pedagium, ceteraque jura regalia. Tanto nomine dignissimus episcopus, qui ab Imperatore cognato non expetiit opes, cum ipso defecturas Ecclesiam; illas sibi voluit quæ cum omni posterorum memoria coæquarentur in episcopis sequentibus. Ecce tabulas Imperatoris.

65 *Conradus Dei gratia Romanorum rex, Vvilelmo dilecto consanguineo suo, venerabilis Viuariensis Ecclesiæ episcopo, ejusdemque ciuitatis clero & populo, gratiam suam, & bonam voluntatem. Antiqua regni consuetudo celebris, & Imperatorum instituta, regum Romanorum discretionem sollicitant, quatenus Ecclesiarum vtilitatibus studeant prouidere, clericos defendere, bona illorum ac laudem & gloriam nominis Christi, illibata obseruare, & ne aliqua impiorum tyrannide affligantur maximè operam dare; si quæ etiam eisdem damna truculentè inferantur, piè & misericorditer reseruando eadem resarcire. Imperialia itaque decreta non deserentes, antecessorum nostrorum clementiam imitando, tibi venerabilis prætaxatæ vrbis Vvilelme episcope, & per te & Ecclesiæ tuæ, & successoribus tuis Viuariensis vrbis, nostra regalia concedimus, monetam, pedagium vtrâque stratâ telluris, & Rhodani fluminis, têque quâdam prærogatiuâ consanguinitatis animo nostro amplectimur. Concedimus etiam tibi Dozeram, & quæcumque in regno nostro, prædecessorum nostrorum autoritas, vel quorumlibet pietas principum, Ecclesiæ tuæ & antecessoribus tuis, caritatis studio concessit. Verumtamen vt donatio ista firma & stabilis, posteris tuis æternaliter permaneat, paginam præsentem sigillo nostro insignire jussimus. Si qua verò improborum temeritas, confirmationem istam inquietare præsumat, banno regali subjaceat. Hujus donationis testes esse volumus episcopos Orolibino Basileensem, Pronocardum Buccam Garmariensem Constantiensem, Ancelinum, Arnulphum Cancellarium, Druyenium archidiaconum, Renicianum, ac alios multos, anno ab incarnatione Domini 1149. anno verò 10. regni.*

66 Ceterùm Guilelmus apud Boucheum in historiâ Prouinciæ tom. 1. pag. 820. dicitur ab eodem Conrado sedisse Viuarij anno 1146. quem scriptor vitæ Ioannis episcopi Valentini asserit interfuisse ejus morti anno 1145. die 21. Martij tu sic intellige vt Conradus more Romanorum annum ceperit à natiuitate Christi quadragesimum sextum, quem Valentiæ totaque Gallia non orsi sunt mortales nisi post menses tres sub finem Martij.

DE REBVS GESTIS

EPISCOPORVM VIVARIENSIVM

LIBER TERTIVS.

1 Thom. 2 OST Guilelmum Thomas II. fuit episcopus. Sedebat anno 14. Conradi II. regis Romanorum. Fuit is Christi quinquagesimus tertius supra millesimum centesimum, Conradus enim regnare cepit anno millesimo centesimo tricesimo nono. Episcopus memorandus in paucis. Cùm videret omnium ante se præsulum res obliuione semisepultas vnis tabulis contineri, quæ appellabantur *charta vetus*, (& non tantùm veteres,

vt

vt ipsum nomen præ se fert, erant, sed characteribus excesis & ferme deletis oculos legentium fugiebant) constituit restituere, & opere nouantiquo luci reddere; grande seu posteris solatium, seu majoribus ornamentum. Vtque sapienter constituerat, perfecit animosè & fortiter, atque politicum (Carolus Caluus vocabat puletum) dixit. Audi præfationem viri. *Ego Thomas episcopus exemplaui istud politicum de aliis vetustissimis chartulis, quas inueni in chartulario S. Vincentij: & nec tertiam partem potui exemplare, propter nimiam vetustatem qua sunt consumptæ, anno 14. regnante domino Conrado rege.* Ex isto 2
politico plurima attuli prioribus libris: & verò episcoporum seu Albensium, seu Viuariensium, qui ante annum millesimum vixerunt, nulla esset memoria, si Thomas episcopus illud non perfecisset. Dignus profectò omnium recordatione laudéque sæculorum, qui fecit vt prædecessorum suorum nomen ad posteriora, nostráque adeò, tempora perueniret. Anno 3
1153. Thomas moritur, & ejus locum Guilelmus II. implet. Est charta in *Guil. 2.*
archiuio ecclesiæ Aniciensis, quâ illius antistes traditur conuenisse cum vicecomite Podicracensi, ex mandato Eugenij III. Romani Pontificis. Ea quidem est sine anno, sed cùm doceat Guilelmum sedisse tum Viuarij, & Eugenium Romæ, atque adeo viderimus Thomam scripsisse suum politicum anno 1153. quo Eugenius desiit viuere, sentiamus necessum est eo ipso & è vitâ abiisse Thomam, & Guilelmum esse initiatum episcopatu. Venit in manus meas donatio quarumdam ecclesiarum Abbatissæ S. Andreæ Viennensis anno 1154. Exscriptor eam tribuit Guidoni episcopo: sed errare putabam delusum initiali nominis literâ, quam illis temporibus ferè adhibebant solam. Cùm G. scriptum esset, Guidonem ipse interpretatus est, qui debuit dici Guilelmus, ea sic habet.

In nomine Patris & Filij & Spiritus sancti. Ego G. Viuariensis Ecclesiæ episcopus & minister indignus, rogatu domini Hugonis bonæ memoriæ Viennensis Archiepiscopi & Bernardi Valentinensis episcopi & aliorum quàm plurimorum concessi & laudaui ecclesiæ S. Andreæ Viennæ, & Elizabeth abbatissæ sanctimonialium supradictæ ecclesiæ & successoribus ejus, omnia beneficia quæ sub ditione episcopatus nostri possident vel possidere debent, videlicet ecclesiam S. Martini de Villa Dei cum appendentiis suis, ecclesiam S. Mauritij de Esteclis cum appenditiis suis, ecclesiam S. Eustachij de castro Lanas cum parochiâ & appenditiis suis, ecclesiam sancti Desiderij vltra Ardechiam cum appenditiis suis, ecclesiam S. Petri de Vaycas cum appenditiis suis, ecclesiam S. Marcelli de Bergalia cum appenditiis suis. Insuper ecclesiam in honore S. Crucis Viuarij antiquitus fabricatam, cum antiquâ dignitate sua & beneficiis. S. Letij. S. Cros canonici & archipresbyteri. S. magistri Lantelmi. S. Stephani Gilij sacristæ, & Martini hebdomadarij & archipresbyteri S. Raimundi Agonis. Si quis hanc nostram paginam temerario ausu infringere vel infirmare voluerit, cum Iuda proditore & ejus sequacibus damnatus in perpetuum extremo supplicio condemnetur. Acta anno ab incarnatione Domini 1154. 4

Post Guilelmum sedit Raimundus, ex priuilegio quod Fridericus I. concessit ciuibus Viuariensibus. Guilelmus archiepiscopus Ebredunensis anno 1158. Dix in monasterio sancti Marcelli dat ei villam Vallis Vinariæ, cum suis ecclesiis & omnibus ad ecclesiam, villámque pertinétibus; & anno 1160. Vssellum Bernardus de Vssello, quod tamen postea recipit seruandum obsequio clientari. An peruenerit ad annum 1170. non inuenio. Certè vidi 5 *Raimundus.*

Dd 2 ego

Robertus Alba. ego tabulas quibus anno 1171. die 2. Nouembr. Robertus Alba anno 1. episcopatus *prædecessorum donationem confirmans*, tradit Rotberto priori S. Medardi ecclesiam S. Montani, & ædiculam S. Mariæ in eodem vico positam, cum decimis, primitiis, oblationibus, agris, domibus, & aliis omnibus ad eas pertinentibus, sub censu solidorum 10. in synodo Octobris, & denariorum 4 in synodo Maij, ac denique librarum 10. solidorum 4. & cartalli olei oliuarum dominica vicesima.

6 Robertus non fuit diu in episcopatu. Nicolaus post eum sedit annos omnino 3. Quæ ab illo fortiter & sapienter pro episcopatu gesta, ad me peruenerunt, accipe. Anno 1177. habuit literas à Friderico I. quibus imperator confirmat data Raimundo episcopo, per literas mihi ignotas, & subjicit in hæc verba. *Concessimus vniuersa regalia, cunctásque possessiones, quæ vel quas ex antiqua vel moderna liberalitate regum vel imperatorum, munificentiâ principum, oblationibus fidelium, justè & rationabiliter hactenus tenuit & possedit. De quibus quædam propriis duximus exponenda vocabulis, scilicet monetam, pedagium vtrâque stratâ, telluris videlicet & Rhodani, & quæcumque alia regalia ad eandem pertinent ecclesiam, saluâ tamen imperiali justitiâ. Præterea statuimus, vt præfata ciuitas & ecclesia, de libertate cameræ nostræ decretâ, nullo vnquam tempore aliquem excepto suo pontifice dominum habeat & possessorem* Nobile munus.

Nicolaus.

7 Sed vt episcopus voluit vnus dicere jus Viuarij, vt aduersarium sensit Comitē Tolosanum. Nolo ego, neque locus postulat dicere, quid veræ potestatis habuerint Comites Tolosani in illam ciuitatem. Scio Bertrandum Raimundi filium anno 1095. cùm duceret Electam conjugem (alij vocant Elenam; Ordericus Vitalis in hist. eccl. l. 13. Helam) dedisse illi in sponsalitium munus & alia, *& Viuarium ciuitatem cum Comitatu, & episcopio.* Igitur neque miror Raimundum, annis post Bertrandum 80. & quod excurrit, aduersatum Nicolao episcopo, cùm ex Friderici tabulis voluit vnus dominari Viuario. Contentio tenuit plures annos; & alia porro erant ipsius capita. Robertus archiepiscopus Viennensis rem aliquando composuit in has voces.

8 *Comes in perpetuū remittit episcopo Nicolao, & omnibus successoribus ejus, & Ecclesiæ quidquid petebat, vel petere poterat in ciuitate Viuarij: nec debet jus, vel feudū ecclesiæ aliquem acquirere, sine consensu episcopi & ecclesiæ. Et propter hoc Nicolaus episcopus & ecclesia donauit ei jura, quæ habent in castello de Gorepera & ejus mandamento, exceptis ecclesiis, & earum pertinentiis, & quidquid habent in castello de Aygueze & ejus mandamento. Præterea donauit ei centum marcas argenti. Et sciendum quòd de eo, quod habet Comes in villa S. Marcelli, debet facere justitiam episcopo & ecclesiæ, per manum D. archiepiscopi Viennensis ante Pentecostem. Hæc scripta sunt vltra Burgum S. Andeoli & Paludem anno 1193. mense Maio.*

9 Quoniam aliæ contentiones solent ex aliis, seu verè, seu ad speciem compositis exoriri, factum est vt qui semel dissenserant ab inuicem Nicolaus Episcopus Viuariensis & Raimundus Comes Tolosanus, etsi conuenissent inter se, non difficilè, rursus contenderint. Argenti fodinæ (argenterias vulgò dicunt scriptores veterum chartarum) diuiserunt concordes animos. Eas episcopus aiebat omnes esse sui juris, & nōnulla porro ad illas, seruando scil. argento effosso, castra: Raimundus è contrario sibi & horum aliqua, & illarū non modicam partem asserebat. Aimarus Pictauiensis & Bermundus de Andusia, appendices dissidij, sibi assumebant aliquid earumdem rerum. Lis diu agita

agitata denique visa est componi anno 1198. comunissimâ omnium volun- 10
tate. Quia post aliquot annos excitata non semel est controuersia, existimaui operæ futurum non leue pretium, si tabulas compositionis recitarē. Ex illis intelliges, antiquam contentionem variis quondam modis sopitam fuisse; verùm ij ad me non peruenerunt: neque etiam hactenus reperi è quibus fontibus duceretur jus episcopi Viuariensis ad fodinas argenti, an ex peculiari munere alicujus viri qui eas possideret, an ex communi concessione regalium à Conrado II. & Friderico I. Fuerat equidem illi cum suis canonicis rixa, super decimis argenti effossi, & Iarentus episcopus Diensis eam porro composuerat anno MCXCVII. sed de ipsis fodinis contendisse non inuenio. Super illis decimis Iarentus ita edixerat. *Omnium ar-* 11
genteriarum quæ in toto Viuariensi episcopatu apparent, vel in futurum apparebunt decimæ, siue in parochiis ecclesiarum quas canonici similiter suas esse dicunt siue in parochiis aliarum ecclesiarum, vel vbicumque in toto Viuariensi episcopatu apparuerunt, communes sint inter episcopum & canonicos; vt in eis duas partes episcopus, canonici verò tertiam excipiant. Hugo etiam Duissel, aliquam fodinarum partem olim contulerat episcopo, temporibus ignotis mihi. Sed enim verò quis primus fodinas omnes argenti, quis primus ad eas Argengentariam pagum, aut Seguillerias castrum præbuerit, quæ ad me peruenerunt chartæ non habent. Hic Hugo videtur fuisse consanguineus Bernardi 12
de Vssello (si quid tamen nomini concedendum est) qui anno MCLXII. Vssellum gentilitium pagum tradiderat Raimundo præsuli, vt in episcopum pietas, dicenda sit ad illum descendisse cum sanguine. Sed veniamus ad tabulas pactorum Nicolai episcopi cum Raimundo Tolosano, Aimaro Pictauiensi, & Bermundo Andusiano. Causæ rixarum erant Argentaria seu Segualleriæ castra, fodinæ argenti in Seguallerii, Chassiers, Taurians, & aliæ innominatæ à Lende amne ad Taurians locum, & à Breuz riuo vsque ad Chassiers item locum. Ipsi per se sopiuerunt totam litē sequentibus articulis.

Controuersia vertebatur inter D. Raimundum Comitem Tolosanum ex vna par- 13
te, & D. Nicolaum episcopum Viuariensem & Ademarum Pictauiensem & Bermundum de Audusia ex altera. Petebat siquidem prædictus Comes ab eis castrum de Segualeriis, & totam argentariam de Segualeriis & de Chassiers & de Taurians, hæc omnia ad se pertinere. Quod prædicti episcopus & A. & B. de Andusia negabant. Tandem post longas dissensiones & contentiones, consensu & voluntate ipsorum, sopita est inter eos prædicta controuersia in hunc modum. Cassatis quidem priùs causa transactionis omnibus donationibus & conuentionibus, & in irritum deductis, quæ priùs factæ fuerant super argentariis & castro prædicto, inter prædictum episcopum & A. & B. de Andusia, prædictus Episcopus, consensu capituli Viuariensis, præsentibus & consentibus prædictis A. & B. de Andusia per se, & per successores suos, in perpetuum donauit, concessit, & laudauit in feudum d. R. Comiti Tolosano & successoribus suis, medietatem castri de Segualeriis, & medietatem totius argentariæ de Seguallerii & de Chassiers & de Taurians, & medietatem in omnibus argentariis quæ modò apparent, & in futurum apparebunt, à flumine Lende vsque ad Taurians, & à riuo Breuz vsque ad Chassiers, ita vt percipiat d. Comes medietatem omnium prouentuum, qui ex eis procedunt, & in futurum procedent, & redituum, scilicet in hominibus, in firmanciis, justitiis, furnis, molendinis, farnariis, bannis, toltis, tallis, & quistis, leudis, mercatis, & in omnibus exactionibus justis, seu

 injustis,

iniustis, & in omnibus omnino reditibus seu prouentibus, qui in eis apparent vel apparebunt, vel quomodocumque à quocumque excogitari poterunt, exceptis decimis, quas sibi retinent Episcopus & Ecclesia, eas tamen accipient sicut accipere consue-
14 *runt, scilicet decimam decimarum. Sciendum verò quòd de decimis, quas asserunt totas Episcopus & Ecclesia ad se pertinere, non exigent ampliùs in argento & mina, nisi cum consensu capituli Viuariensis & prædictorum R. Comitis & B. de Andusia & A. Pictauiens. & exceptis his quæ Hugo d'Vssel reliquit ecclesiæ Viuariensi, in quibus nihil ei donat. Et propter hæc d. Comes prædictus fecit fidelitatem Episcopo & jurauit, & debet defendere Ecclesiam prædictam & canonicos & res & jura ejusdem ecclesiæ, & promisit quòd non acquiret aliquod castrum vel partem castri, feudum vel partem feudi prædictæ Ecclesiæ absque consilio Episcopi & canonicorum ejusdem Ecclesiæ, & reddet castrum de Argentariâ pro recognitione tantùm, mutato Episcopo vel Comite. Eadem facere debebunt omnes, qui ei succedent in hoc feudum. Eodem pacto & eâdem lege & conuenientiâ, præsentibus D. R. Comite Tolosano & B. de Andusiâ prædictus Episcopus cum consensu & voluntate Viuariensis capituli in perpetuum donauit, concessit, laudauit in feudum Ademaro Pictauiens. tertiam partem alterius medietatis prædictarum argentariarum &*
15 *prædicti castri, &c. Eodem modo & eâdem lege & conuenientiâ præsentibus & consentientibus D. R. Comite Tolosano & A. Pictauiens. prædictus Episcopus cum consensu & voluntate Viuariensis capituli in perpetuum donauit, concessit, laudauit in feudum B. de Andusiâ tertiam partem alterius medietatis prædictarum argentariarum & prædicti castri, &c. Reliquâ tertiâ medietate ejusdem sibi retentâ, &c. Sciendum autẽ quòd si Comes prædictus turrim ibi facere voluerit, prædictus Episcopus & A. & B. de Andusiâ poterunt facere insimul turrim ejusdem altitudinis & ejusdem spissitudinis, & è contrà. Vel si nollent tres consentire, possent facere duo: vel si non duo, posset facere vnus solus. Sciendum quoque quòd de his quæ Hugo d'Vssel dicitur reliquisse Viuariensi Ecclesiæ debet dici, vt secundum quod jus dictauerit inter eos persequi debeat Ecclesia Viuariensis, & B. de Andusiâ, & Episcopus & Hactafracta & P. Vvilelmi frater ejus. Item sciendum quod quidquid habebat B. de Andusiâ in argentariis, antequam esset castrum ædificatum, scilicet quod habuerat ab Vvilelmo de Baladuno, & ab Hastafracta, & quod habebat in Fumpa, habebit hoc totum præcipuum, exceptis justitiis & ceteris quæ ad dominationem*
16 *pertinent. Item quidquid de cetero acquirent Episcopus, & Comes, & A, & B, de Andusiâ simul vel separatim in argentariis quocunque modo, vel quocunque titulo, communicabitur inter omnes, pretio tamen infra annum emptori, si emptum fuerit, restituto. Præterea sciendum quòd si probauerit Episcopus esse feudum suum, quod Stephanus de Taurians donauit Comiti, habebit Comes prædictus quartam partem argenti tantùm ab Episcopo quod inde exibit: Quòd si non probauerit, habebit Comes in alodium. Stephanus tamen, siue probauerit Episcopus, siue non, nullum damnum patietur vel pœnam, propter donationem quam fecit Comiti. Sciendum præterea quòd propter compositionem istam, seu transactionem, nihil mutatur, vel diminuitur Comiti prædicto in denariis, qui antè percipiebantur in singulis marchis nomine ipsius, &c. Acta sunt hæc omnia apud Albenacum in platea ad trabem, anno ab incarnatione Domini 1198. mense Iulij, præsentibus B. Bonello, &c. Eodem anno & eodem mense, post paucos dies, prædictus Comes propter hoc feudum, ex conuentione & debito fecit hominium S. martyri Vincentio, super altare ipsius, apud Viuarium in ecclesia majori, Episcopo tenente catenam circa collum ejus, dum osculare*

oſcularetur altare;& recognouit omnia ſupradicta, & ſucceſſores ſuos omnes promiſit ita facturos & obſeruaturos, præſentibus ſupraſcriptis canonicis & B. Tricaſtrenſi epiſcopo, Iordane archidiacono S. Pauli, G. de Bordels, Guarino de Randon, P. Agulans vicario Wilelmo .... & multis militibus & populo Viuarienſi. In 17
iſtis conuentionibus caſtrum de Argentaria euidenter traditur eſſe caſtrum, quod in ſuperioribus aſſeruerant eſſe medietatẽ caſtri de Segualleriis;& iam olim fuiſſe in clientela Epiſcopi Viuarienſis. Cùm autem hic Toloſanus Comes,qui Raimundus ſenior appellatur, fuiſſet poſt aliquot annos damnatus hæreſeos Albigenſium & eius res omnes cis Rhodanum proſcriptæ, iſtud caſtrum Epiſcopo Viuarienſi ceſſit ex Nogerio in hiſtoria Toloſana. Sed vide profeſſionis clientelaris genus inſolens. Raimundus Comes catenâ circumpoſitâ collo,quam manu tenebat Nicolaus Epiſcopus,& oſculo dato aræ, poſt promiſſam obſeruationem pactorum ſuperioribus articulis comprehenſorum, ſe dixit clientem S. Vincentij. Cur circa collum poſita 18
fuit illa catena?certè capita conuentionis cum Epiſcopo nihil habent ſuper eâ. Cùm Raimundus poſt aliquot annos iterum rixatus eſſet cum Burnone Epiſcopo, & ad pacta cum eo rediiſſet, id poſitum fuit in articulis pacis, vt referam ſuo loco.Atque hoc facit, vt putem ritum inſolentem ac inauditum, principio quidem ex pio animi ſenſu adhibitum à Comite Toloſano, ſed poſtea ne quid minùs haberent poſteriores conuentiones,poſtulatum ab antiſtite. Nam ego quidem nunquam dixerim, ſuſceptum in pœnam ſcelerati facinoris, quando nullum huius veſtigium eſt in tabulis. Peccauit equidem poſt aliquot annos Raimundus, cùm præbuit auxilium Albigenſibus, & in eorum errores abiit; ſed ad hunc vſque annum 1198. omnium eiusmodi criminum puriſſimus erat;& vbi poſt ſuſtentatam hæreſim ſeſe reddiſſet Eccleſię,nihil ejuſmodi ab ipſo vel poſtulatum,vel ſuſceptum legimus in pœnam criminis.Nam quòd pertinet ad oſculum altari Sanuincentiano datum à Co- 19
mite,ſolitum illud erat in donationibus ſacris,vt annotauit Sanjulianus in antiquitatibus Cabilonenſibus.Fuit etiam cùm terræ donatæ modicum quid, manu,vel extremo pallio receptum,ſuperponeretur altari,juuante fulcientéque munus epiſcopali manu;& donandi ritum ſcotationem appellabãt.Audi Innocentiũ III.archiepiſcopo & c.Lug.habeturque c.ex literis de cõſuetudine. *Proponitis quòd in hujuſmodi donationibus modicũ terræ conſueuit in manu accipere,vel in extremitate pallij, quod manu Prælati Eccleſiæ ſuſtinetur,aut ſuper altare ponendũ,&c.hujuſmodi ſignũ quod ſcotatio dicitur, non tã factæ donationis, quã traditæ poſſeſſionis ſit euidens argumentũ.* Hîc Boſquetus ad regiſt. 13. Innocentij III. ep. 57 pro Lug. id. Lugdunenſi, Lundeſẽ legit & Danorũ fuiſſe iſtã conſuetudinẽ ait. Fuit etiam qui ceſpitem,cui viridis ramus infixus erat,ſuper altari poneret apud Miræum 1. diplom. c. 50. & quidem caligulâ contentum ex tabulis Beſuenſibus anno MXXXI. Nolo vnum quid prætermittere à 20
Nicolao epiſcopo piè pro Cartuſianis Bonæ fidei factum.Canonici de Charaix exigebant ab illis decimas, & ipſe ſoluit eos onere. Anno quidem 1129. quarto idus Oct. Rocberto priore Bonæ fidei dat *Eccleſiam de Fabras eccleſiæ de Charaix,excepto cartone decimarum & iure Epiſcopali, ſub tali conditione, vt decimas, illas quas eccleſia de Charaix,ſiue poſſeſſiones quaſcumque huc vſque poſſidebat, infra terminos bonæ fidei, tam præſentibus quàm futuris concederent,* Anno autem 1137. primo Oct. Iarentone priore dat Eccleſiam de Geneſtella

quem Innocentius III. postea euexit ad archiepiscopatum Narbonensem, visus est rem confecisse. Exscribo pactorum tabulas, quoniam eunt per omnia offensionis capita, neque apertioribus quàm ipsæ scriptæ sunt verbis, rei totius historia proponi à me potest.

Controuersia vertebatur inter D. B. Episcopum & Canonicos ex vna parte, & D. R. Comitem Tolosanum ex altera. Conquerebatur siquidem D. episcopus & canonici Viuarienses de castro de Faniau ædificato à D. Comite, quod asserebant in suo solo ædificatum ad se pertinere. Item quod feuda illorum acquisierat, videlicet in argentariâ vnam setzenam à Stephano de Taurians, alteram à Pontio de Rochaforti, castrum de Alsaz, turrim Petri de Vernone de Monteregali, castrum S. de Taurians de Monte Brisonis. Item dicebant quòd quidquid acquisierat in Sumpa & in aliis reditibus, injustè possidebat vel percipiebat prædictus Comes: asserebat prædictus episcopus eum injustè, sicut alodium Viuariensis ecclesiæ, acquisisse. Reuocabant etiam prædicti episcopus & canonici compositionem factam inter Nicolaum bonæ memoriæ quondam Viuariensem Episcopum & Raimundum comitem patrem ejus: & idcirco petebant sibi restitui castrum de Aigueze & de Gurgipetra, & de Remolinis, & ducentas marcas argenti, & sex denarios, quos in marca argenti percipiebat in argentaria, nomine compositionis. Asserebant etiam, quod pater ipsius Comitis, & ipse Comes & bajuli eorum, & Aragonenses in argentaria, & alibi in Viuariensi multa damna intulissent, super quibus satisfactionem sibi fieri postulabant. E contrà conquerebatur D. Comes 25 *prædictus, quòd instrumentum, quod factum fuerat inter ipsum & D. Nicolaum bonæ memoriæ quondam Viuariensem episcopum & ejusdem ecclesiæ canonicos, super compositione facta inter eos de argentaria, nollet, cùm ex parte teneretur, sigilli sui munimine roborare.* Ecce contentionis semina, è quibus intelligis, Burnonem episcopum noluisse hactenus obsignare sigillo, articulos conuentionis cum Raimundo Comite Tolosano, scriptos anno 1198. Hic ille est Raimundus Constantiæ, & aliis facinoribus, & Albigensium erroribus nobilis: patrem habuit Raimundum Faidæ; sic enim ad discrimen appellantur ex matribus. Quæ memorata sunt capita pacis Raimundi Faidæ cum Nicolao episcopo, ea non inuenio: sequuntur articuli vniuersæ contentioni sopiendæ constituti. *Tandem lite super his omnibus contestatâ, coram Legato Romanæ curiæ V. Re-* 26 *giensi episcopo & magistro Thedisio, à Summo Pontifice delegatis, D. episcopus & Canonici Viuarienses, & D. Comes prædictus compromiserunt super his omnibus in D. R. episcopum Vticensem, coram quo prædicta lis in controuersia amicabili compositione partibus inter se vltro conuenientibus terminata est in hunc modum.*

Quando audis Regiensem episcopum, & Thedisium canonicum Genuensem à Summo Pontifice delegatos, ne cogita missos huic liti componendæ: ad res Albigensium cognoscendas, & ipsi & alij missi fuerant, ex Italia quidem Thedisius cum Milone ingentium animorum viro; è Gallia verò, vt habes apud Valissarnensem c. 48. Fulco Tolosanus, Raimundus Vticensis (adde memoratum Regiensem) episcopi, & Abbas Cisterciensis. Cæ- 27 so enim Petro de Castronouo Legato etiam Apostolico, Tolosanus Comes & Abbatis illius & aliorum Legatorum acerbitatem queritatus est, petiitque ab Innocentio III. virum è domo pontificia ad se mitti: futurum aiens vt is, seu ex institutione omnium integerrimâ, seu allis ex capitibus, tanto malo vnus medicinam inueniret; & Pontifex quod petebatur non negauit,

E e Milonem

Milonemque Romanum clericum ac Thedisium Genuensem canonicum misit, ad legationem additis alio tempore aliis. Iam hi ad contentionem episcopi Viuariensis cum Tolosano comite animum necessariò admouent. Primùm Nicolaus, deinde Burno antistites sancti viri rem christianam toto episcopatu ita gerebant, multùm connitentibus suppari pietate canonicis, vt nulla Albigensium veneni vis Viuariensium vllam partem vnquam affla-
28 uerit. Tolosanus verò Comes, & Petrus Aragonum rex Tolosani vxoris frater, aduersus episcopum & canonicos insurgere; & alibi tota regione & per argentarias cladem inferre. Vno & altero etiam post hæc anno, Ademarus Pictauiensis, additamentum turbarum, sua per Viuariensem episcopatum castra, quæ non pauca tenebat, muniuit ad aliquod præsidium Albigensium: igitur cùm Milo & Thedisius venissent in Prouinciam, principio Tolosanus Comes omnibus lætitiis exultauit, arbitratus se non difficilè impositurum Italis, turbarum Gallicanarum ignaris. Sed eo gradu depulsus, per sinceras religiones sanctitatémque virorum, & illos auersatus est, & ad nulla sua negotia, res etiam Viuarienses adhiberi voluit: eaque causa fecit, vt Regiensis quoque episcopi iam cum Thedisio diu à Pontifice Legati, consilia neglexerit, maluerítque ad Raimundum episcopum legationi pontificiæ recens additum se admouere. Eo faciente conuenit cum Burnone episcopo in
29 capita quæ sequuntur. *Conuenit siquidem inter eos, quòd D. Burno Viuariensis episcopus remisit, & garpiuit prædicto D. Comiti, & successoribus suis in perpetuum, petitionem quàm faciebat ei super castro de Faniau in feudum, secundum formam infrà scriptam. Insuper donans ei in feudum partem suam casalis, quam habebat iuxta castrum prædictum; & concedens & approbans eidem sub eadem forma quidquid à B. de Andusiâ, seu Petro Bremundi filio, ei ab A. Pictauiensi in eodem casali poterit acquirere. Cõcessit insuper eidem Comiti, vt prædictum castrum ædificare ad libitum suum valeat* &c. *Prætereà soluit & garpiuit prædictus episcopus prædicto Comiti petitionem, quàm faciebat ei de castro d'Aigueze, de Gurgipetra, & de Remolinis, & de ducentis marcis argenti, & de sex denariis quos percipit in marca argenti, quæ omnia habuerat ex compositione facta inter Nicolaum quondam Viuariensem episcopum & R. Comitem patrem eius, & remisit ei omnes petiones & actiones supra-*
30 *dictas & omnia maleficia & omnia damna* &c. *Prætereà prædictus episcopus concessit eidem Comiti, & confirmauit, & laudauit in feudum, secundum compositionem factam inter D. Nicolaum quondam Viuariensem episcopum, & ipsum Comitem de argentaria* &c. *Et propter hoc D. Comes prædictus debet facere fidelitatem* &c. *Et debet castrum de Faniau de argentariâ, reddere prædicto episcopo pro recognitione, tantùm mutato domino hinc & inde. Ad hæc D. Comes prædictus reddidit prædicto D. episcopo vnam setzenam, quam sibi acquisierat à Stephano de Tauriãs de feudo de Taurians, retentâ sibi quartâ parte ex concessione D. Nicolai quondam Viuariensis episcopi. Item reddidit ei vnam setzenam, quam acquisierat à P. de Rochaforti de feudo de Taurians. De feudo autem Maleti, & Montis Brisonis & de feudo Petri de Vernono & de Alez debuit probare episcopus Viuariensis coram D. prædicto Vticensi Episcopo* &c. *ad Ecclesiam Viuariensem pertinere* &c. *Item D. prædictus Comes donauit, concessit, garpiuit prædicto d. episcopo etiam partem de iis omnibus quæ in suprà, vel in eius pertinentiis poterit retinere* &c. Post aliquot minutos articulos ita sequi-
31 tur. *Ad hæc D. Comes prædictus, per se, & per successores suos, iurauit super sancta Dei euangelia manu tacta, fidelitatem domino B. Viuariensi episcopo & successoribus*

eius

eius, adiiciens eidem iuramento pro se, & successoribus suis quòd vniuersa & singula, quæ suprà continentur ipse, & successores sui prædicto episcopo, & successoribus suis, & Ecclesiæ Viuariensi seruabunt bona fide perpetuo illibata, & quòd propter hoc feudum, hominium faciant martyri Vincentio super altare ipsius, apud, Viuarium in Ecclesia maiori, episcopo Viuariensi tenente catenam circa collum eius, dum osculabitur altare &c. *Adiecerunt etiam episcopus, & Comes prædicti, & promiserunt sibi inuicem, quòd pro prædicta compositione inuiolabiter obseruanda, dabunt sibi inuicem fideiussores Pontium de Montelauro, & Draconetum de Monte Dracone, & meliorem partem hominum de Argentaria .... Quòd si alteruter prædicta pacta infregerit, & ad commonitionem* &c. *Prædicti fideiussores tenebuntur iuuare conquerentem contra infringentem, modis omnibus, donec conquerenti ab infringente fuerit satisfactum, ad cognitionem quatuor amicorum, quos communiter ambo elegerint, & quinti quem elegerit episcopus Viuariensis consilio communi quatuor amicorum. Acta sunt hæc omnia anno ab incarnatione Domini* MCCX. *idibus Augusti apud Burgum S. Saturnini in camera prioris eiusdem Burgi,* &c. sequuntur nomina testium, & approbatio capituli Viuariensis facta Viuarij XXVI. Calend. Septembris. Quare Burno secutus Nicolaum, Aiguesium castrum & alia, reliquerit Comiti Tolosano, inuenire non potui: à quo & quam ob caussam illi sex denarij dati fuerint, accipe ex charta à Roberto archiepiscopo Viennensi, ac proinde ante ann 1187. scriptâ Robertus enim obiit anno 1195. 32

Notum sit omnibus, quòd Raimundus Comes Tolosanus, remittit omne ius quod sibi competit siue iure suo, siue iure aliunde sibi acquisito, in argentaria de Taurias, & in argentaria de Sigilleriis, & in argentaria de Chassers; & accipit eos in fide sua nunc & in perpetuum, quòd non decipiat eos, nec aliquam violentiam eis faciat, nec castra siue munitiones eis auferat, neque nouas in argentariis vel super argentarias faciat, nec alij facienti auxilium vel consilium præbeat, & dominos de argentariis, & res eorum & homines ibi manentes & venientes in argentarias, & redeuntes debet manutenere & defendere de se & de suis, de gentibus extraneis, nec debet aliquid acquirere de feudo Ecclesiæ per donationem, per venditionem, per pignorationem, vel alio aliquo modo. Et propter hoc Episcopus & domini de argentariis, donant ei sex denarios pogisios, in singulis marcis quæ percipiebantur in argentariis, exceptis decimis episcopi, & Ecclesiæ, & dominorum: homines tamen vltra sex prædictos denarios dabunt quantum facit computatio prædictarum decimarum. Et sciendum quòd domini de argentariis, iurabunt & baiulos suos iurare facient, quòd prædictos denarios, sine aliqua retentione & diminutione fideliter ei reddet; & quando suas decimas diuident, certiorare debent illum cui Comes reddi voluit. Ad huius pacti confirmationem & testimonium, D. Robertus archiepiscopus Viennensis, præsentem paginam super hoc factam, sigillo suo signauit. Raimundus hic Tolosanus Comes, fuit qui Faidæ dicitur; Raimundus enim Constantiæ filius adiit principatum an. 1196. Sed hactenus super hac tota re dictum sit, redeamus ad Bernonē episcopum. 33

Anno 1212. accipit à Le. Bremundi de Salue, & Vn fratre eius, quæ cum ipsis erant in controuersia: & ambo hi fratres fatentur se ab illo habere omnia quæ possident in argentriâ. Anno 1214. B. Desiderius antistes Diensis adiit Fridericum II. imperatorem, vt monebam L. II. de Valent. episcopis num. 63. & fecit, vt Bernoni confirmaret ea omnia, quæ Fridericus I. olim præbuerat Raimundo episcopo Viuariensi. Sed nolo prætermittere, in illa Bremundorum fratrum charta pro Bernone Vernonem 34

ſcriptum eſſe, literâ V, poſita pro litera B, vt alibi quoque factum dixi num. XXI. Denique, vt hoc addam, Honorius Pontifex Romanus Anno 1. ſui pontificatus vniuit epiſcopatui Eccleſiam S. Hilarij de Chaſſeris: ſed tertiúſne fuerit qui cepit ſedere anno MCCXVI. an ſecundus vel quartus haud ſcio, vt hîc de re ſcriberem fecit illa attenta & accurata in augendo epiſcopatu cura Bernonis, quam hactenus vidimus, & ea porro elucet in omnibus tabulis homagiorum, quæ plurima de nobilibus viris cepit. Ad ceterarum exemplum ſequentes accipe.

35 *Notum ſit omnibus hominibus præſentibus & futuris, quòd anno ab incarnatione Domini* MCCVII. *quarto non. Auguſti ego Pontius de Montelauro confiteor, & recognoſco tibi domine Burno epiſcope me tenere habere, & poſſidere nomine tuo, & Eccleſiæ Viuarienſis, caſtrum de Mazrel & totum ipſius mandamentum ſeu tenementum, propter quod ego feudatarius tuus nunc facio tibi hominium, & iuro tibi fidelitatem & Eccleſiæ Viuarienſi, eodem Sacramento promittens quòd caſtrum de Mazrel prædictum, & omnes fortias quæ ibi modò ſunt, vel in futuro erunt, vel toto ipſius mandamento, ego reddam tibi & ſucceſſoribus tuis bona fide, vel miſſo veſtro, vel capitulo Eccleſiæ Viuarienſis, vel eius miſſo ſi Eccleſia Epiſcopum non haberet, quotieſcunque & quandocunque volueritis, legem conſtituens in poſterium omnibus ſuc-*
36 *ceſſoribus meis, vt & ipſi hæc omnia ſimiliter facere teneantur. Et ego Burno Dei gratia Eccleſiæ Viuarienſis Epiſcopus, quidquid in caſtro de Mazrel modo habes, vel in futuro iuſtè acquiſieris, per me & ſucceſſores meos, tibi in feudum concedo, & laudo in perpetuum. Acta ſunt hæc apud Alanac, præſentibus, & ad hoc conuocatis teſtibus, D. B. Epiſcopo Anicienſi, D. P. Abbate Manſiade, D. Rodulfo Abbate Briuacenſi, Fratre Petro de Caſtronouo legato ſedis apoſtolicæ, B. Aſpais canonico Anicienſi, Siluio archipreſbitero Viuarienſi, P. Ademarij monacho, P. Falcone, G. de Cornilone canonico Viuarienſi, B. Lone clerico.*

Et ego Raimundus Guill. cancellarius Domini epiſcopi præſens interfui, & ſubſcripſi.

37 Vide vt omnia ad ornamentum Eccleſiæ Viuarienſis compoſita ſint, quibus verbis ſe hominem epiſcopi fateatur Pontius, quibus verbis hominem ſuum accipiat Burno: vocati etiam ſunt in teſtes viri præcipui, vnus epiſcopus, abbates duo, vnus Apoſtolicæ ſedis legatus. Hic verò legatus ille eſt rebus contra Albienſes hæreticos geſtis, & morte pro Chriſto obita celeberrimus. Audi Innocentium III. *Sanctæ memoriæ frater Petrus de Caſtronouo monachus & Sacerdos, vir inter viros vtique virtuoſus, vitâ, ſcientiâ, & famâ præclarus ad euangelizandum pacem, & confirmandam fidem* &c. *ob fidem & pacem,*
38 *quibus nulla eſt prorſus cauſa laudabilior ad martyrium, ſanguinem ſuum fudit.* Ad Fanum Ægidij cæſus, ſepultus eſt primùm in clauſtro, deinde in Eccleſia monachorum; & autore Valliſſarnenſi c. 13. cùm in hanc ex eo transferendus educeretur, conditorio efflauit ſuauiſſimum odorem integer, ac recens toto corpore, veſtibuſque. Natus Monſpelij profeſſus fuerat apud Ciſtercienſes. De viri legatione pontificia ad Occitanos, fusè agunt Petrus Valliſſarnenſis, & Guilelmus de Podio Laurentio contemporanei, deque recentioribus Catellus l. 2. de Comitibus Toloſanis. Puto Petrum Aimarij monachum, qui ſubiungitur, fuiſſe ſocium Caſtronouenſis. Quòd verò Raimundus ſe dicit cancellarium epiſcopi, facit quoque ad honorem Burnonis epiſcopi. Raimundus de Gourdan ſe maluit appellare notarium anno MCCX. in

in conuentionibus suprà recitatis cum comite Tolosano; quia scilicet Hugo de Cabiracio se non cancellarium, sed notarium Comitis appellabat.

Anno 1213. Petrus rex Aragonum, venerat Viuarium cum Hugone de Baucio vicecomite Massiliensi, ex dote Barralæ conjugis filiæ Hugonis Gaufridi vicecomitis Massiliensi, & principe Arausicano. Locus fecit, vt diuturna contentio Burnonis cum Ademaro Pictauiensi finem haberet. Hic vir animorum malè potens non Valentinum modò & Diensem episcopos malè habebat, vt suo loco fusè persecutus sum, sed etiam Viuariensem: volebat vnus dominari Barræ & Rupisaluæ, quarum quintam partem ditione tenebat: cùm autem Mesenæ imperitaret, nolebat pro feudo suo dicere se clientem episcopi; demum inuito Burnone, exstruxerat Chamaïracum castrum in ipsius regiones; & securus querelarum episcopi, porro jactitabat sibi reddenda decem millia solidorum posigiensium, olim data Nicolao præsuli pro negotiis argentariæ. Arago & Arausicanus edixere. Sua quinta Barræ & Rupissaluæ pars sit Ademaro, toparchæ reliquas in feudum ipsius, vt appromiserunt, sibi seruent: sed is pro totis castris erit cliens episcopi. Idem Ademarus sibi habeat Balmam, Mesene, & Chamaïrac: sed pro iis se dicet clientem præsulis, eique decem illa millia solidorum condonabit. 39 40

Anno 1216. episcopus, an Burno, an Burnonis successor? accepit domi suæ Bertrandum Cardinalem à Pontifice legatum, & Simonem Monfortium, acturos de obsidione Montilij & Cristæ: in illo enim Ademarus Montiliensis, in hac Ademarus Pictauiẽsis agebant pro comite Tolosano & Albigensibus, vt autor est Petrus Vallissarnensis cap. 161. Hic vide animos & sanctitatem episcopi Viuariensis. Valentia Auenionem vsque, si ad Viuarium excipias, Rhodanus tenebatur ab Albigensibus: ad oppidum etiam Sanspiritense (tum appellabatur Burgum S. Saturnini) Bertrandus Pontificis Legatus saxis petitus fuerat; vnus Viuariensis episcopus inuentus est, qui fidam stationem daret nauibus Monfortianis, & ad vltiorem ripam faceret viam; hostibus longissimè totâ, ad Auenionem etiam, regione tendentibus ne quidquam, pugnantibusque. Ab eo anno ad 1220. grande super episcopis Viuariensibus, est silentium tabularum mearum. 41

Anno MCCXX. Guilelmus III. erat Episcopus, quo Alazais de Cornilon dedit ei Cornilonum pagum; sequente verò canonicis suis condonauit nescio quos census, & seu morte seu aliâ ex causa, id enim obscurum est, episcopatu cessit. Nam anno MCCXXII. sedebat Viuarij Bertrandus de Andusia ex rituali canonicorum, qui liber magistri chori appellatur. Cùm etiam sederet sequente anno, minor quæ dicitur præbenda, instituta est à collegio canonicorum. Bermundum inuenio appellatum à Clemente IV. Pontifice. Hoc fuit gentilitiũ nomen, Andusianum verò illud cognomẽ, ex oppido paternæ ditionis acceptum. *Petrus Bermundi filius Bernardi de Andusia dominus de Salue*, vt ipse de se loquitur Innocentio III. in eius regesto XV. epist. CCXX. Ante annum MCLXXXXIII. duxit filiam Raimundi Faidæ comitis Tolosani, post mortem regis Nauarræ prioris mariti, ex Guilelmo de Podio Laurentij cap 5. Bertrandus Episcopus dicatur illius frater; & quidem amborum quoque fratres fuisse ego quidem putabam Bermundos, qui anno MCCXX. dederunt Burnoni antistiti ea omnia, quæ habebant in Argentaria, de quibus Bernardus pater conuenerat cum Nicolao Episcopo anno MCLXXXXVIII. vt non 42 43

Guilelmus III.

Bertrãdus de Andusia.

immeritò Petrus in epistola cit. laudauerit suam gentem à pietate. Neque ea multùm erat post Tolosanam, vt ex nuptiis Petri intelligis; atque fortassis descendebat ab illo Bermundo, quem Ademarus Cluniacensis cap. XVIII. miraculorum S. Benedicti, docet datum Aruernis Comitem à Carolo magno, qui Corsonem siue Torcinum, aut Corsone remoto Guilelmum, autorem Tolosanæ gentis, imposuit Comitem Tolosatibus.

44 *Bernoinus.* Ab anno MCCXXIII. omnes chartæ de episcopo tacent per annos XI. Bernoinus episcopus, anno MCCXXXV. accepit à Friderico II. confirmationem eorum omnium, quæ ante ipsum imperatores, & reges concesserant Ecclesiæ Viuariensi. Inter alia accepit pedagium terrâ & aquâ per Duzeram & Burgum *S. Andeoli, vsque ad flumen Arduchij veteris, quod est limes imperij, & similiter per Viuarium, & per castrum de Tilio.* Anno 1236. Petrus de Vogorio confirmat venditionem omnium pascuorum, quæ pater habuerat *contra ardechiam* fluuium vsque Berc monasterio Mansiadæ, Bernoino episcopo. Hîc non debeam, nec possim prætermittere pietatem episcopi, & canonicorum. Isti anno MCCXXXVIII. illo probante constituerunt, vt ab octaua Pentecostes vsque ad Aduentum, & ab octaua Epiphaniæ vsque ad carnisprinium, singulis Sabbatis fieret officium B. Virginis in maiore choro. Sed quæ causa sapientes viros ad hoc, præter consuetudinem statuendum commouerit, non inuenio.

45 Hoc eodem anno 1238 legitur in chartario Mansiadæ Guilelmus de Mota dedisse sua in S. Andeoli de Berco prædia, cùm Bremundus sederet Viuarij. An errauit scriba, posuitque Bremundum pro Bernoino, certe illum hic præcessit; qui Bermundus Bernoino successerit, non inuenio. Maximè cùm legamus Sebastianum eo ipso anno 1236. quo Bernoinus est mortuus sedisse. Enimuero Sebastianus Episcopus eo anno dedit baroni Albensi canes duos, & quod mireris, Petrus Ricardus scriba rem posuit in tabulis publicis. Res equidem leuissima est hæc, verùm non rarò ita fit vt leuiculæ ad grauissimarum cognitionem nos ducant. Sebastiano successisse videtur Bernardus de Arausicâ. sedebat enim anno 1234. ex quorundam testium examine, de donatione prædij rustici ab aqua Alsonis vsque ad Bercum, monasterio Mansiadæ à Dalmatio de Vogorio. Post Bernardum Arnaudus, siue Amaldus fuit episcopus Viuarij vt conuentiones cum....... de pascuis alpium annis 1246. 1247. 1248. affirmant. sedisse anno 1250. docent conuentiones eiusdem monasterij de Valleuinaria; & homagium quod ei fecit Baro Albensis: sedisse anno 1251. tabulæ de nescio qua hæreditate inita per iudicem, vt habet chartarium Mansiadæ. Aimarus Arnaudo successit: dominus Rupiscolúbæ se ipsius clientem dixit anno MCCLII. Ab isto anno ad annum millesimum ducentesimum sexagesimum secundum, nihil lego de Viuariensibus episcopis: isto Aimo Episcopus, an Aimari successor? dedit Baroni Albensi canes duo, & Petrus Limarin scripsit munus in publicis tabulis.

Sebastianus. *Bernardus de Arausica.* *Arnaudus.* *Aimarus.* *Aimo.*

46 *Hugo de Turre.* Hugo de Turre sedit post Aimonem. Eum memorant tabulæ publicæ annis millesimo ducentesimo sexagesimo tertio, millesimo ducentesimo sexagesimo quarto, millesimo ducentesimo sexagesimo quinto, millesimo ducentesimo sexagesimo octauo, millesimo ducentesimo septuagesimo octauo, millesimo ducentesimo octogesimo, millesimo ducentesimo octogesimo

gesimo septimo, millesimo ducentesimo octogesimo nono, anno 1263. tabulæ docent contentionis aliquid olim fuisse Aimaro episcopo, cum Ademaro Pictauiensi Comite Valentino. Causas rixarum non inuenio si quid ex anterioribus litibus, quas arbitrarij iudices composuerant, colligere licet, puto Pictauiensem turbasse nonnihil propter decem illa millia solidorum condonata Burnoni episcopo. Scilicet vir quietis malè cetus, atque, vt ex bellicis per ipsum tumultibus totis Valentinorum, & Diensium regionibus intelligitur, ecclesiasticorum opum appetēs, pactorum iniquitatem queritabatur; Igitur vir pręcipitis ingenij eò irarum adductus est, vt obsideret castrum Mōtispenserij, & alij ad facinus ingemuere, & Diensis episcopus Viuariensi fuit auxilio. Is erat Amedeus, genere Geneuensis; publicæ tabulę docent fuisse fratrem Aimari: vt non mireris ad arma pro eo venisse, & videas Aimaro etiam fuisse genus Geneuense. Pictauiēsis non fuit par ambobus episcopis fratribus, & obsidione castri solutâ discessit inglorius. Sed Amedeo Aimarus se scripsit obstrictum pro belli impensis; cúmque per vitam non fuisset soluendo, neque post ipsum Aimo episcopus nomen omne expediuisset, Hugo demum illud explicuit. Legi partem huius æris alieni, soluisse Amedeo per Ioannem Aimarum Burgensem anno 1264. quo anno vnum aliud longè illustrius in 47
eodem castro fecit: appellatur illud & Castrum Montispenserij, & Castrum nouum, ab eoque nomen acceperat, quæ olim toti dominabatur gens Castronouensis. Guido ex illa progenitus, & antiquæ ditionis alia, & pedagium terrâ Rhodanóque sibi sumebat. Hoc episcopus ab ipso, & à Laura matre, ne quid turbarum aliquando cieret dotis nomine, emit anno MCCLXIV. Iam Burgundio Mondonis filius anno millesimo ducentesimo sexagesimo tertio vendiderat Hugoni episcopo res suas Castronouenses; & Aimo ante Hugonem antistes, ab eadem Castronouensium gente, omnia in illud castrum iura emerat. Summi principatus ea iura erant. Igitur ipsorum emptio varias per plures annos contentiones peperit, quas demum Hugo episcopus finiit anno 1278. Gaufrido & Bertrando filiis Manonis mansit nomen Castronouensium, datáque ipsis ab Hugone nonnulla tum Viuarij, tum aliis per episcopatum locis iura. Sed Claudius à Turnone episcopus anno millesimo quingentesimo decimo septimo vendidit regi supremum hoc dominium seruato nomine principis.

Neque inferiora peregit annis sequentibus Hugo episcopus, vt statim videbimus. Nunc aduerte, anno MCCLXV. ipsum & Viuariense canonicorum 48
collegium, compromisisse super damnis ex erecto primùm, postea deiecto pariete, sub campanili sancti Vincentij. Tria docent vixisse anno MCCLXVIII. exscriptio tabularum Caroli regis quem Lotarius imperator genuit: emptio nescio cuius rei à Crescat & Mozelat Iudæis per Pontium Lheutardum, fundatio *maioris* (vt loquuntur) *præbendæ* in Ecclesia Sanuincentiana. Quoniam ista fundatio habet aliquid singulare, iuuat de ea dicere. Capitulum, & Rostagnus de Rhodano clericus illam constituerunt. Et quidem capitulum certam frumenti vinique mensuram annuatim addixit, Rostagnus verò reditus, quos ædiculæ in sancti Vincentij conditæ attribuerat. Eo autem consilio ipsam costituerunt, *vt capellanus teneatur residentiam in Viuariensi Ecclesia facere, & diuina officia continuè celebrare, & interesse horis omnibus in dicta Ecclesia, sicut cantor.* Sed istud hactenus. Ab anno, quo istud sacerdotium erectum

ctum est, ad annos omnino decem, nulla mearum tabularum meminit Hugonis Antistitis. Anno MCCLXXVIII. conuenit cum archidiacono de iurisdictione archidiaconatus. Scilicet is censetur inter ordinarios,& Alexander III. in concilio Turon. cap. VII. *ad agendas*, inquit, *vices episcoporum & archidiaconorum, & terminandas causas Ecclesiasticas* & Matth. Paris. in veter. consuet. Anglorum sic loquitur: *de appellationibus si emerserint, ab archidiacono debebit procedi ad episcopum, ab episcopo ad archiepiscopum.* In tabulis Cottesertæ lego Hugonem sedisse anno 1280. Sedebat anno 1287. ex conuentionibus monachorum Mansiadæ, cum canonicis Viuariensibus super decimis *terrarum*
49 *noualium, & aliarum*, pratorum, hortorum, &c. Grauis & diuturna Hugoni fuit contentio, cum suorum canonicorum collegio de pluribus capitibus,& potissimum de iurisdictione Viuarij & Burgi sancti Andeoli, atque iuribus in canonicos & alios qui ad capitulum pertinent. Cùm denique constituissent stare iudicio archiepiscopi Viennensis, is plurima edixit anno MCCLXXXIX. quia per innumeros illa versus benè multis tenduntur paginis, non placet fusiùs persequi ad alia properanti. Et mirabitur fortasse quispiam, nullum aut certè non vehemens& grande, ad Hugonis vsque tempora fuisse canonicis dissidium, cum suo episcopo per annos mille. At enim verò semel dissuta concordia, non facilè restituta est; & quæ anno millesimo ducentesimo octogesimo nono, prorsus instaurata putabatur videbimus sæpiuscule pollutam annis insequentibus, itaque ad noua fœdera redeundũ annis 1207. 1363. 1407. 1429. 1434. 1438. 1448. 1464. 1526. quid? quod denique anno millesimo sexcentesimo quadragesimo secundo, post multam litem ad alia pacta ventum est. Ceterà quid Hugo fecerit, post initam cum canonicis suis pacem. nemo afferat tacentibus chartis omnibus. Cùm ea digerebatur in articulos suos per archiepiscopum Viennensem, emit pedagium, quod Hugo Michalhe habebat Burgi, iam tum meditantibus episcopis congerere in vnum ea omnia, quæ imperabantur Viuarij, Burgi, Castronoui, Dozeræ, Tilij, & aliis locis in ditione antistitis. Demum eodem anno 1289. Hugo interfuit concilio Viennensi, cuius decretorum titulos recitat Ioannes le Lieure in antiquit. Viennens. cap. XVIII.

50 *Raimũ. de Falgario.* Post Hugonem Guilelmus de Falgario, fuit episcopus ex ordine Minorum assumptus: maiores in veteribus chartis tradunt fuisse *virum scientificum & generosum.* hoc fuerit ingentium animorum, illud singularis doctrinæ. Sedit an. MCCLXXXXIV. & MCCLXXXXVI. fuit carissimus Philippo Pulchro regi, & ab eo pro doctrina atque prudentia adhibitus ad consilium secretius. Eodem anno emit pedagium Dunzeræ à Guidone de Castronouo; & à Guilelmo de Dunzera castrum & mandamentum eiusdem Dunzeræ, resque
51 illius positas Petrælatæ. Hoc de pedagio Dunzeræ nunc affero; & illud de pedagio Castronoui empto ad Hugone. anno MCCLXIV. annotaui, vt intelligas Innocentium III. non de vtriusque antiquo & iusto portorio, sed de aliis exactionibus recens pérque nefas inuentis, locutum anno MCCX. Abbati Cisterciensi in hæc verba regesto 12. epist. 39. *Cùm in nobiles viros Comitem Forcalcariensem, G. Ademari, Lambertum de Montilho, dominos & dominas Castronoui & Dozeræ, Siluium de Crista, Alasiam de Roca, Præpositum Valentinum, Artaldum de Rossillone fratrem ipsius & quosdam alios propter pedagia, exactiones indebitas, & alias iniquitates, quas in stratis publicis & fluminibus committere non verentur,*

verentur, à te (fili abba) de multorum Prælatorum consilio sententia fuerit promulgata, discretioni vestræ per apostolica scripta mandamus, quatenus eundem sententiam rationabiliter latam faciatis, appellatione remota, per censuram Ecclesiasticam vsque ad satisfactionem condignam firmiter obseruari. Nam si noua & iniqua fuissent ea duo portoria, & à Legato primùm apostolico in plurium episcoporum Concilio, deinde à Summo Pontifice damnata, quis putet vltra annos 90. porro perdurasse, præsertim à non multùm illustri potentéque toparcha, ad plurimarum & vrbium, & regionum grande damnum inuenta, & demum ab episcopo sacrarum religionum, & omnis æquitatis doctore coëmpta fuisse?

Guilelmo mortuo Adelbertus de Petra episcopatum iniit. In antiquis tabulis dicitur fuisse *vir nobilis & potens* scilicet genere: at quæ fuerit Petræa gens vnde ducebat originem, & quàm latè dominata, non addunt, neque vllibi chartarum inuenio. Hic ille est episcopus qui anno 1300. venit in pacta cum Philippo pulchro rege: sed inuidère nobis tempora sapientiam tanti præsulis, & perdidere chartam conuentionum episcopi cum rege. Existimo ego malè tum certa fuisse fœdera, atque (vt in maximis quibusque rebus euenit) rudimentum mage pactorum informe, quàm vera duraturáque pacta: etenim posteà anno 1305. ipse cum suorum canonicorum collegio probauit, quæ ad regem Legati constituerant. Audi tabulas publicas. *Nos Adelbertus Dei patientia episcopus, & Guilelmus præpositus, & capitulum Ecclesiæ Viuariensis notum facimus: quòd cùm super jure superioritatis regaliæ, & ressorti nostri, Ecclesiæ nostræ ciuitatis ac temporalitatis Ecclesiæ nostræ, ac subditorum Ecclesiæ ipsius in Rhodano ac circa Rhodanum, quoad superioritatem attinet temporalem inter nos ex vna parte, ac gentes excellentissimi principis D. regis Francorum ex altera, verteretur materia quæstionis, tandem super his, & eá tangentibus, inter procuratores nostros ad hoc specialiter destinatos, & gentes dicti D. Regis tractatus fuit habitus compositionis, transactionis, & conditiones solemnes in hunc fuerunt tenorem qui sequitur continentes.* His dictis subjiciunt capita conuentionis cũ rege per legatos initæ, iisque recitatis sic addunt: *Nos igitur visis & diligenter inspectis cõpositione, transactione, & conuentione prædictis per dictos procuratores nostros, pro nobis & Ecclesia nostra...... & ibi compositis cum gentibus D. Regis, prædictam compositionem & transactionem, ac conuentiones easdem, ac omnia & singula contenta, in eis modo superiùs expressato probamus: ratas & gratas habemus, & nos successoréque nostros solenniter promittimus seruare, accordare, & complere. In quorum testimonium & munimen sigilla nostra capituli & episcopi duximus apponenda. Actum Viuarij Februar. anno millesimo trecentesimo quinto.* Procuratores episcopi & capituli fuerant Raimundus de Conareto, Raimundus de Gorcia Viuarienses canonici, Armandus de ....one officialis Viuariensis, & Petrus Melheri judex Viuariensis. Rem peregerant Lugduni 3. nonas Ianuarij, capita verò conuentionis hæc fuerunt potissima. *Fatemur & recognoscimus D. episcopum, capitulum, Ecclesiam, & ciuitatem Viuariens. terram & totam temporalitatem D. episcopi, capituli, ac subditorum suorum in Rhodano & circa Rhodanum existentes, D. regi & ejus regno esse subjectos quoad superioritatem attinet temporalem. Episcopus, & successores sui, Viuariensis episcopi, qui pro tempore fuerint jurare debebunt, se esse fideles de personis, & terris suis D. regi & successoribus suis regibus Francor. licèt terram*

Adelbertus de Petra 51

52

53

suam à nemine teneant, sed allodialem habeant. Non poterit D. rex deinceps aliquid de nouo acquirere in terrâ D. episcopi vel capituli, in qua omnimodam habent justitiam, non in feudo, vel retrofeudo eorum, sine consensu D. episcopi & capituli, non aduersationes nouas vel noua gandargia recipere. Portare debebit D. episcopus deinceps arma regia, & eis vti in vexillis. Donauit rex episcopo, quidquid de iure vel de facto acquisiuit in villâ sancti Iusti Viuariensis, eiusque territorio & districtu. Vacante sede Viuariensi non impedient gentes nostra quominùs custodiam terræ, & beneficiorum episcopi habeat capitulum, prout ad ipsum de iure, vel consuetudine noscitur pertinere. Cetera minutiora sunt, quàm vt operæ sit alicujus ea recitare: ferme pertinent ad judicia & eorum exercendorum rationem, aliquídve suppar. Denique procuratores episcopi & capituli, finierunt in hæc verba: *Præmissa verò omnia & singula, tunc demum & non antè, vigorem, effectum, & virtutem habebunt, cùm & S, sedes Apostolica prædicta omnia duxerit concedenda: aliter autem pro nullis & infectis penitus habeantur.* Hæc illi anno 1300. Adelbertus erat episcopus anno 1303. ex homagio Petri Bernardi: anno autem 1305. ea cum rege Francorum per procuratorem pacta probauit tabulis à me lectis. Sed viri mors non multò pòst secuta fecit, vt quæ rata habuerat, suos exitus non facilè inuenirent. Scilicet vacabat sedes anno 1306. die 5. Iulij ex *iniunctione armorum hominibus* Villanouæ de Berco à monachis Mansiadæ ad defensionem domus, seu grangiæ de Berco, vt legitur in eorum chartulario.

DE REBVS GESTIS

EPISCOPORVM VIVARIENSIVM

LIBER QVARTVS.

1 *Ludouicus de Pictauia.* IGITVR Ludouicus de Pictauia post Aldebertum episcopus, ille est qui Viuarium & omnem episcopatum Viuariensem, omnino restituit regno Francorum post annos quadringentos. Cùm Boso, imperatore Carolo Caluo, duxisset Hermengardem ex Ludouico fratre Caroli neptem, & seu imperatoris munere, seu ex dote vxoris, & alias regiones & Viuariensem regno quod fundabat inseruisset; ab eo ad alterum Bosonem reges aut Prouinciæ, aut Arelatensium, aut Burgundiæ, omnibus enim his nominibus dicti sunt, atque à Bosone altero imperatores Germanorum, sibi Viuarium cum episcopatu vniuersáque regione habuerunt. Sed alij reges Francorum aliis temporibus Arelaten, Prouinciam, Delphinatum, & reliquas fermè omnes illius regni partes reddidere Francis, Philippus verò Pulcher conuentionibus cum Ludouico episcopo & capitulo initis recepit Viuarium & omnem ejus episcopatum, etsi aliis quoque temporibus alij reges eum sibi subditum habuissent, vt de Odone & Roberto
2 suis locis annotaui. Is episcopus anno 1306. appellatur electus Viuariensis in pactionibus Guilelmi de Castronouo cum Petro Marroan. Iam episcopus anno 1307. Scripsit nobiles illos pactorum cum Philippo rege articulos, qui ad hæc vsque tempora singulis post eum regibus probati sunt. Res est in omnem partem magna & illustris, atque à me hoc loco commemoranda.

Audi

Audi edictum regis. *Compoſitio, tranſactio & conuentio* cum Aldeberto epiſcopo *nondum fuerat in omnibus executa, tandem dilectus & fidelis noſter Ludouicus Viuarienſis epiſcopus, Remundus de Garcia archidiaconus & Arnaldus Armandi Vicarius pro ſe & procuratorio nomine capituli, noſtræ maieſtatis præſentiam adeuntes, viſâ & diligenter penſatâ dictâ compoſitione, & tranſactione cognoſcentes, de ea certiorati eam fore vtilem & neceſſariam vtilitati, quieti, & ſecuritati dictæ eccleſiæ, eam laudantes approbauerunt, ratificarunt, & innouauerunt, & etiam nobiſcum ipſam compoſitionem de nouo inierunt, & nobiſcum conuenerunt.* Quæ capita conuentionum Aldebertinarum nondum eſſent executioni mandata, cùm Rex ita loquebatur, non inuenio: quæcunque illa fuerint, epiſcopus & canonici ſingula nunc inſtaurarunt, firmauerunt que. præcipua retuli ſuperiore libro, num. 54. & 55. nunc addo vnum ibi omiſſum. *Erunt epiſcopi Viuarienſes de conſilio noſtro regio, & ſucceſſorum noſtrorum: & cùm ſacramentum fidelitatis præſtabunt, non iurabunt etiam conſilium noſtrum, prout moris eſt alios prælatos de conſilio noſtro iurare* Atque iſta hactenus. Puto Ludouicum ante Pariſiis quàm excederet, dixiſſe regi ſacramentum, egiſſéque in eius conſiſtorio conſiliarium. Certè pro inſignibus ſiue armis epiſcopalibus, accepit lilia de ſcuto regio, & ipſum, hac in parte, ceteri ab illo antiſtites, ad iſtum diem ſecuti ſunt. Hoc aduerto vt Papirium Maſſonum non audias, cùm in Rhodano ſuo tradit Ioannem Francorum regem conceſſiſſe Eccleſiæ Viuarienſi *pro aquila liliis vti.* Ad eruditi viri manus non peruenerant tabulæ pactorum Philippi Auguſti Francorum regis, cum Aldeberto & Ludouico epiſcopis. 3

Archiuum canonicorum Viuarienſium habet tabulas, quæ docēt Ludouicum de Pictauia antiſtitem fuiſſe annis MCCCVIII. MCCCXIII. MCCCXVII. In iſtis vltimis Capitulum fertur conueniſſe cum præcentore, ſed quid ei cum ipſo diſſidij eſſet, non addit. Demum, vt hoc non taceam, Eſmemarte Abbatiſſa de Merchoyra, Ciſtercienſis Ordinis in diœceſi Mimatenſi, anno & die incertis pollicita eſt tres libras ceræ annuatim ſoluere *in ſynodo pro ſynodatico cathedratico*, propter illa quæ Rando, & Guilelmus Randonis filius, toparchæ Luci, dederant eius apud Pontem de Vaycia monaſterio. *Cathedraticum* autem, inquit Gloſſa c. conquerente de Officio Ordinarij, *appellatur, quia pro honore cathedræ datur. Quandóque appellatur ſynodaticum, quia in ſynodo datur.* Eccleſiæ dabant pro eo ſolidos duos ex decreto Honorij III. & Bracarenſi II. *Monaſteriorum tamen baſilicis ab hac ſolutionis penſione ſeiunctis*, vt præcipitur in Tolet. 7 c. 4. & refertur c. *inter cetera* 10. qu. 3. Igitur quod lege non debebat, ad hoc ſeſe ipſa obſtrinxit Eſmemarte. 4

Guilelmus de Flauacourt, vir gente, doctrina, pietate nobilis, Ludouico Pictauienſi ſucceſſit in epiſcopatu, lectus anno MCCCXIX. vt legitur in conſtitutis à Capitulo. Poſteà fuit Archiepiſcopus Auxitanus, & abeuntis Viuario locum impleuit Petrus de Mortuo mari, ita dictus à Mortuo mari, loco in Lemouicenſibus, vbi & tria monaſteria erexit, & cum hac epigraphe tumulatus eſt, *vbi natus ibi ſepultus.* Sedebat Viuarij ann. MCCCXX. ex emptione agrorum neſcio quorum in māſo de Volec, cultorum, & incultorum: anno 1324. die 31 Auguſti, ex tabulis, quibus Guilelmus de Baladino pollicetur præſtiturum ſe monaſterio Manſiadæ damnum ex eo obueniens, quòd locus de Vazellis eſt in regis clientela, quem eâ liberū dixerat cum venderet, 5

Guilelmus de Flauacourt. Petrus de Mortuo mari.

& ann. MCCCXXV. ex testamento Guilelmi de Samsone: vt satis mirari non possim Andream Fauinum l.2. theatri cap. 12. afferre sequentia. *Hac fuerunt ordinata in concilio celebrato apud Asnerias die luna ante Ascensionem Domini 1321.* &c. *Item ordinatum est eadem die per D. regem in consilio suo, præsidentibus*
6 *D. de Valesio, D. Roberto Atrebate Episcopo Viuariensi, &c.* An qui apud Sanmarthenses Robertus, Roberti secundi Atrebatum Comitis filius, per hęc tempora innuptus & iunior vixit, Sacris rebus à puero addictus destinabatur episcopatui Viuariensi, vt non raro fit in principum virorum familiis, quem tradiderit Petro de Mortuomari, dum tamen palatinorum vulgus ipsi nomen episcopi tribuerat? Vt vt hoc habeat, Petrus anno post vicesimum quintum supra millesimum trecentesimum transiit ad Episcopatum Antisiodorēsem, tum Cardinalatu, ac demum etiam Sabino episcopatu donatus est. Certè Aimarus sedit anno 1327. die 15. mensis Octobris, ex quadam recognitione abbati Mansiadæ; & ex tabulis, quibus Ioannes de Vazellis & Pontius de Vaselis vendunt Guilelmo de Rhodano medietatem Defensi Coyrati, in loco qui vocatur *salauanta.* Anno 1328. sedit ex tabulis matrimonialibus à Guilelmo Bastidono scriptis & peruenit ad 1330. ex procuratione Capituli super conuentionibus ipsius cum præcentore. Sed eodem anno Henricus de Villars suffectus est Aimaro, ex nescio qua emptionis charta; in chartulario Mansiadæ dicitur fuisse Episcopus anno 1332. cùm emebatur nescio quod *Defensum.* Anno millesimo tricentesimo trigesimo tertio, cepit homa-

Henricus de Villars.

7 gia Bernardi de Gaudiosa, Petri de Mirabello, Petri de Tilio, Hugonis de Vssello, Rainaudi de Vogorio, Guilelmi de Taurianis, Pontij de Montelauro, Bertrandi de Chassalibus, Guilelmi de Baladuno, Hodilonis de Vernone, Petri de Brisone, Bertrandi Monachi, Pontij de Garda, Raimundi Bertini, Incelini de Lauraco, Audeberti de Montebrisone, Giraudi de Montealto, Giraudi Ademari, aliorúmque nobilium virorum, quæ sinceris inscripta tabulis, habet etiam nunc episcopium Viuariense. Eodem anno MCCCXXXIII. vnum quid memorabile gestum est in capitulo. Opes illius variis cladibus multùm attritæ fuerant, neque pro tam illustri ecclesia sufficiebant canonicis; igitur vbi diu sustentata fuisset egestas, omnésque rei restituendæ modi tentati, deníque sapientibus viris occurrit, numerum canonicorum, (erant illi supra quadraginta) minuendum esse, & quidem omnino media parte, in id omnes communissimo consensu conuenerunt Henrico antistite. fuerunt ad XXVII. in eo consessu. Audi constitutionem quæ tum ab iis facta est.
8 *Guido de Castronouo Præcentor, Albertus de Caïres Sacrista, Hugo muli Vicarius, Raimundus de Sampsone, Guilelmus de Mirabello scholasticus, Dalmatius de Gorcia, Raimundus de Gorcia, Pontius de Samsone Legum doctor, archidiaconus de Seya in ecclesia Legionensi, Guilelmus de Samsone, rector de Gurgite petra, Guilelmus Aynardi rector S. Marcelli, Reimundus de Sampsone rector S. Arcontij, Armandus de Combis rector S. Albani, Pontius Malbani rector Sancti Martini Valgorgiæ Joannes Malbani rector ecclesiæ de Gorcia, Garinus de Gaudiosa, Plansianus de plansiano operarius Viuariensis, Petrus de Serescuderio iurisperitus Vincentius Amblaudi, Raimundus Iarente magister in medicina, Hugo Seutre rector S. Andeoli de Berco, Petrus de Balneis rector S. Saluatoris, Pontius Maliani, Bertrandus Melheti, Raimundus Audoardi, Hugo Garbes, Beraudus Lamberti, & Pontius Bressachij canonici Viuarienses capitulantes* &c. *in capitulo generali* &c. Inuenio fuisse omnino

nino

nino quadraginta tres. Post paucos annos Aimato de Vouta episcopo. Illorum autem constitutio æqua deinde visa est Clementi VI. an- 9
no 1. Pontificatus, 2. idus Maij. Anno 1336. Henricus è Viuariensi transiit ad Valentinam sedem, vt docui 3. de Valentinis episc. numero 55. & pro eo Aimarus de Vouta pridem Valentinus antistes adiit Viuariensem, & in ea fuit vsque ad annum 1365. vt intelligetur ex sequentibus. Scilicet viuebat anno 1337. ex nescio cujus operarij sacramento de iis, ad quæ peragenda tenebatur; anno 1338. ex vnione ecclesiæ Salauatij, cum sacristia Viuariensi; anno 1340. ex quodam laudimio abbatis Mansiadæ; anno 1341. 1342. ex *deliberatione* (Gallicè delivrance) *Ludæ ponderis*, &c. & ex homagio Prioris Albensis; anno 1344. ex tabulis, quibus *Raimundus de Marcello de Mirabello*, & Lucia vxor vendunt Petro Chautardi, & Raimundæ vxori *terram in mandamento Mirabelli*; anno 1345. ex petitione solidorum à singulis hebdomadariis, & solidorum 15. à capellanis Balmæ; anno 1346 ex vnione curæ S. Iuliani de Salauatio cum sacristia Viuariensi. An est hæc ecclesia Salauatij, jam ei vnita ab annis 8. vt ex ignoto defectu vnienda illi rursum fuerit? Anno 1347. pestis per vniuersum ferme 10
orbem grassata est, Viuariúmque sic depopulata, vt vix decimus ciuium post eam superstes fuerit. Latrones vsi occasione vastitatis, vbi totas dies per agros tetendissent insidias viatoribus, se per noctem recipiebant ad suburbia. Igitur Tolosani senatores ista euerterunt, vt dejectis sicariorum receptaculis infesta rura non essent. Per eam pestem inclaruit pietas & charitas tum episcopi, tum canonicorum, eóque peruênit vt cùm fames ad diuturnam tabem accessisset, etiam altarium vasa confregerint, egestati ciuium subleuandæ. Porro ad B. Virginis auxilium, depellendo malo confugerunt. Vide quid constituerint. Liber ritualis, quem à magistro chori appellant, ita habet. *Scien-* 11
dum & memoriter tenendum est, quòd sub anno Domini 1348. *ante vel post dies aliquos, epidimia quædam, seu letalis ægritudo sexum vtrumque, virorum scilicet & mulierum, adolescentium crebriùs quàm paruulorum & veterum, certissimè verò dominarum prægnantium, vniuersaliter & per omnes partes sic inuasit, vt alios febris pestifera cum sputis sanguinis, alios venenosi tumores, seu bossæ apostematicæ sub axellis & inguine, alios verò diuersæ anthracis & carbunculorum species irremediabiliter affligerent, quòd vix aliquis hac peste percussus mortem euaderet. Communiter æstimantes decimam partem populi superfuisse. Ex quo tempore venerabile Viuariense collegium, pro Dei misericordia per intercessionem gloriosæ Virginis obtinenda, hanc piè & deuotissimè consuetudinem introduxit, vt statim post Completorium, dicant in choro omnes simul, diebus singulis, vnam ejus antiphonam cum oratione modulatis vocibus. Cantatur autem seriatim & successiuè.* sed redeamus ad Aimarum de Vouta episcopum. Sedebat ille Viuarij 12
anno 1350. ex concessione centum librarum annui reditus à Ioanne Francorum rege; anno 1351. ex annumeratione sortis earum; anno 1352. *ex reductione census cujusdam terræ, ex inuestitione diuersorum hominum* ab Abbate Mansiadæ, ex recognitione Trucheti Abbati Mansiadæ, *ex inuestitione* cujusdam terræ Vitali ab eodem; anno 1357. ex recognitione Cæciliæ Stephani Columberij vxoris Abbati Mansiadæ, & ex mutatione quadringentorum florenorum ciuibus Viuariensibus; Anno 1360. ex subhastatione furni, Leidæ, & aliorum onerum Villanouæ de Berco, atque demum an-

Aymarus de Vouta.

no millesimo trecentesimo quinquagesimo quinto, ex electione procuratoris canonicorum in suum procuratorem, & donatione octingentorum florenorum auri supra mille, capitulo in stipendium clericorum orantium pro mortuo, prima die singulorum mensium. Hac donatione peractâ, mortuus est antistes, omnium memoriâ sæculorum victurus.

13 *Petr. de Sorcenaco.* Post Aimarum de Vouta Petrus Amelij de Sorcenaco, seu Sarracenaco, fuit episcopus ex auditore Rotæ Pontificiæ. Gallia purpurata facit Cadurcensem è Sortenaco, sed distinguit à Petro de Sorcenats, seu Sorcenico, quem vult ortum è Soricinio, agri Tolosani villa. Hic vbi paucos menses, aut vnum fortasse annum sedisset Viuarij, euectus est ad archiepiscopatum Ebredunensem, anno sexto supra millesimum trecentesimum sexagesimum: à Pseudoclemente septimo factus Cardinalis, moritur Auenione anno millesimo trecentesimo nonagesimo. Tu non miraberis doctum, & sapientem virum stetisse à falsò Pontifice: statim videbimus hoc aliis Viuariensibus episcopis & Ioanni de Bruniaco euenisse: infelicissima tempora, sapientissimos vniuersâ Europâ viros habebant dubios, super verò Pontifice; & alij etiam principes cùm suis prouinciis pro alio nitebantur. Sed non postulat locus de re dicere; quod nostrarum est partium, sequamur annos antistitum Viuariensium, & per eos ab ipsis gesta.

14 *Bertrãdus de Castronouo.* Petro Ebredunum eunte, Bertrandus de Castronouo Viuariensem episcopatum intrauit: alij vocant Bertrandum de Chalanconio. Reor alterum viri nomen à gente, alterum à gentili ditione ductum esse; sed earum quod ditionis, quod gentis fuerit nescio. Chartæ Viuarienses tradunt sedisse vsque ad annum millesimum trecentesimum septuagesimum tertium. Franciscus Ægidius anno sexagesimo sexto acceptam nescio quam pecuniæ vim reddidit creditori, alius verò *acquisiuit* eminam frumenti annuam à Guilelmo de Rhodano Viuariensi: & nescio quis aliud quidpiam emit anno sexagesimo octauo; Anno 1371. sedisse legi in *recognitione medietatis totius Facti de Clus, constantis ex hospitiis* &c. *à Petro Costini* monasterio Mansiadæ; demum alius Castronouensis, Donzeræ anno septuagesimo tertio professus est, se domum à Capitulo habere in feudum nobile: & scribæ annotarunt ea facta Bertrando episcopo. Res exiguæ illæ quidem sunt per se, verùm ad temporum cognitionem pernecessarias esse non negabis.

15 *Beraldus.* Beraldus anno tertio supra millesimum trecentesimum septuagesimum facit homagium Regi. Post Beraldum Bremundus sedit anno 1375. ex chartâ, in quâ recitantur conuentiones Abbatis Mansiadæ cum .... de pascuis Alpium. Eodem anno sedes vacat ex eâdem chartâ. *Bernardus de Agrifolio.* Bernardus de Agrifolio prior S. Martini Parisiensis, erat episcopus anno 1376. fratres, aut cognatos habuit Cardinales Guilelmum nepotem Clementis I. Pontificis, & Faiditum cognomines; quorum ille scientiâ juris notissimus Clementem antipapam juuit & auxit omnibus ingenij viribus. Anno 1376. cepit homagium Raimundi de Fabregoles, & 28. Ian. nonnullas Castronouensium recognitiones, anno 1378. Domini de Bazaluc; anno demum 1379. sacristiæ Viuariensis.

Anno 1380. sedere dicitur duabus in chartis. Prima est quâ Raimundus de Montealto asseritur die vigesimâ primâ Iulij *pratum acquirere.* Secundâ

Catha

Catharina de Albinachio traditur die 19. Nou. *remittere deuesium juxta crossum de Salananta mandamenti S. Andeoli de Bereo & paræciæ Mercoyrasij.* Ambas chartas legi ego in chartario Mansiadæ. Verùm hîc hæreo. Nam Petrus Guigonis scriba in recognitionibus sacristiæ S. Vincentij Viuariensis testatur Guilelmum sedisse anno 1379. & aliis in tabulis habetur Ioannem sedisse anno 1380. quæ scilicet agunt de *amplificatione castellaniæ Vianesij* in ecclesiâ Viuariensi S. Laurentij vt postea videbimus. In re difficili tu dic, cùm Bernardus cogitaret de deserenda ecclesia Viuariensi electum fuisse anno 1379. Guilelmum, cúmque pro morte aut aliâ ex causâ nobis ignotâ, non habuisset res suos exitus, Ioannem ejus locum impleuisse. Hac neque aliâ ratione Guilelmus & Ioannes dici potuerunt Episcopi Bernardo sedente.

Ioannes hic ille est de Bruniaco. Vir prudentiæ singularis, & ingentium animorum fuit, ac necessarius Ecclesiæ suis temporibus. Sunt qui appellitent Ioannem de Embroniaco, quia in erectione Auenionensis collegij, quod à sancto Nicolao dicitur, voluit vt inter viginti quatuor, quibus sedes parabat, essent duo Ebredunenses collegæ: addunt etiam nonnulli Embroniacum è vulgi sermone vocatum pro Ebredunensi, vt si ortus è patre Ebredunensi, fuerit natus ipse in Sabaudia. Carpentarius in historia Cameracensi vulgari lingua vocat De Brogni. Laruatus ille Pontifex Clemens dixit Cardinalem anno MCCCLXXXV. sed audi Ciaconium. Videns post Clementem *Gregorij duodecimi, & Benedicti deci-* 16
mitertij tergiuersationem in vnitate ecclesiæ facienda, præcipuus autor fuit, vt Cardinales Galli Benedicto deserto Pisas ad generale Concilium accederent, in quo omnium suffragiis Alexander quintus creatus est. Interfuit comitiis Ioannis vigesimitertij, & Constantiæ in generali Concilio ejus depositioni: in quo cùm esset vtriusque partis vetustissimus, magnæ illi synodo præsedit, & Martinum quintum cum illis creauit, atque nono pòst anno mortuus est Romæ carissimus Martino, scilicet anno MCCCCXXVI. In episcopatu tamen Viuariensi vsque ad eum non sedit. Amplificatio capellaniæ Vianesij in ecclesia Sancti Laurentij agnoscit antistitem anno MCCCLXXX. sed Oliuarius Pictauiensis, ex canonico episcopus, sedebat anno MCCCLXXXVI. Pileus de Prata anno MCCCLXXXVII. Petrus de Alliaco anno MCCCLXXXVIII. Guilelmus de Pictauia ab anno MCCCLXXXXII. vsque ad annum MCCCCVI. denique Ioannes de Liueriis ab anno MCCCCVI. vsque ad annum MCCCCXXIII. An Ioannes Cardinalis de Bruniaco seruauit episcopatum Viuariensem vsque ad annum MCCCC. quo Ioannes de Nouocastro Cardinalis Ostiensis mortuus est? ex eo enim 17
iniit episcopatum Ostiensem, & cepit dici Ostiensis etiam qui Viuariensis antè solùm appellabatur. Suspicionem auget, quòd Oliuarius & Pileus in veris atque sinceris tabulis administratores, non episcopi Viuarienses vocantur: quasi coadjutores fuerint Ioanni Cardinali, vehementer distento summis negotiis Ecclesiæ vniuersalis, per fœdum schisma tum in varias partes scissæ. Fateor equidem nomine administratoris vulgò significari aliquid aliud, sed locus tamen facit vt moneam ita fortasse illis temporibus significasse. Vtcumque hoc habeat, neque enim 18
ego voluerim in re multùm obscura quidquam pertinaciter asserere. Eo episcopo Ioannes Flandinus antistes Auxitanus, primum lapidem dejecit

Oliuarius de Pictauia. Pileus de Prata. Petrus de Alliaco. Guilelm. de Pictauia.

cit in fundamenta Sanlaurentiani extra Viuarium templi, anno millesimo trecentesimo octogesimo primo, vt habet etiam nunc in lapide inscriptio illorum temporum. Is Bourea modico apud Viuarienses pago natus, fuit primùm canonicus Viuarij, tum decanus Baiocensis, postea Auxitanus episcopus, denique anno millesimo trecentesimo octogesimo nono Cardinalis. Mortui cadauer ex morituri mandato sepelierunt in S. Vincentij, illam verò ædem S. Laurentij, eo anno millesimo trecentesimo octogesimo primo exædificatam, Caluinistæ patrum nostrorum temporibus euerterunt;
19 ipsa an. 1606. Ioanne de l'Hostel episcopo restituta est intra vrbem. Eodem Bruniaco antistite, qui se Clementem VIII. Pontificem Auenione ferebat, vniuit episcopatui anno MCCCLXXIV. prioratum Dunzeræ, quia *reditus episcopi*, vt loquitur, *nimiùm imminuti fuerant per pestem, guerram, & mortalitates*; & patriarcha Antiochenus anno MCCCCXXXVI. probauit vnionem Concilio Basileensi. Prioratus pertinebat ad monachos abbatiæ Trenorchianæ. Diuersusne fuerit ab illa abbatia Donzeræ, quam vidimus episcopo traditam à Ludouico Pio & Carolo Caluo imperatoribus non facilè dixerim. An abbatia primùm abstracta est à cætera domo, deinde verò reliqua domus sub nomine prioratus, cùm ad regularis disciplinæ restitutionem adjuncta fuisset Abbatiæ Trenorchianæ, cessit episcopo?

20 Oliuarius de Pictauia sedebat Viuarij anno MCCCLXXXVI. ex nescio cujus rei venditione, postea episcopus Cauallicensis, & Pileus anno 1387. ex quibusdam tabulis operarij ecclesiæ Viuariensis. Hic natus Concordiæ in Italia, fuit comes Pratæ, & aliam aliis temporibus fortunam sibi ipse fecit, vir acerrimi ingenij & ingentium animorum. De Viuariensi episcopo factus est Cardinalis ab Vrbano VI. & cùm ab eo ad falsum Clementem defecisset, Cardinalatu dejectus est: sed Bonifacius nonus restituit Cardinalatui post desertum antipapam, & donauit episcopatu Tolosano, atque Pontificio in temporalibus Vicariatu, quibus honoribus immortuus est anno millesimo quadringentesimo primo. Post Pileum Ioannes electus episcopus legitur fuisse, anno millesimo trecentesimo octogesimo octa-
21 uo. Quo anno Petrus de Alliaco, seu ceperit, seu desierit Viuarij, non possum dicere. Vir theologicarum rerum peritus, & quod honori ducebat discipulus, magister Ioannis Gersonis, priùs fuerat episcopus Anicij, posteà fuit Cameraci, & à Ioanne XXII. est annumeratus denique Cardinalibus; certissimo argumento, ingenium & rerum diuinarum scientiam plurimùm posse ad consequendas dignitates ecclesiasticas. Scilicet Compendij ex infima plebe ortus fuerat. Obiit anno MCCCCXV. cùm interfuisset concilio Constantiensi, & multa ad immortalem gloriam acutè scripsisset.

22 Guilelmus de Pictauia legitur episcopatum gessisse ab anno MCCCLXXXXII.
Guil. de Pictau. annum vsque 1407. Sed quo ceperit, quo desierit esse antistes nullibi chartarum, quod sciam, traditur. Anno MCCCLXXXXII. Petrus Vrsus nescio quid suum clientelare professus est; anno MCCCCVII. Iacobus de Crosco emit domum à Petro Genetta; & vtroque anno, scriba annotauit rem fieri Guilelmo episcopo.

23 Anno 1400. sedebat ex chartâ, qua monasterium Mansiadæ emit peda-
Ioannes de Liueriis. titium à domino Alpium. Ioannes de Liueriis sedit anno 1407. post Guilelmum, ex recognitione Petri Frequeræ Abbati Mansiadæ die 15. mensis Septem

Septembris. Sed eo anno vnum aliquid geſtum eſt, quod prætermittere
non poſſum. Anno MCCCXLII. Pſeudoclemens, cùm probaſſet petitionem 23
canonicorum Viuarienſium, ex conſtitutione capitulari anni MCCCXXXII.
imminuerat numerum ipſorum, & illos ad 20. coëgerat, igitur iis non de-
fuit per aliquot annos vnde vitam honeſtè agerent. Sed quæ peſtis anno
MCCCXLVIII. totis regionibus graſſata eſt, ita fortunas eorum ruſus afflixe-
rat; præſertim bellis cum diuturna & graui fame ad illam accedentibus, vt
vitam ampliùs ſuſtentare vix poſſent. Igitur vbi nihil non tentaſſent, decre-
uerunt agere cum Summo Pontifice, vt aliqua per diœceſim Sacerdotia do-
narentur capitulo in canonicos diuidenda. Omnia Romani Pontificis tum 24
vniuerſo orbe turbata erant, & pro eo Benedictus XII. tenebat Auenionem.
Hic ergo Guidonem & Ioannem epiſcopos Cardinales, illum Prænestinum,
Sabinum iſtum rei cognoſcendæ præficit, qui cùm à Benedicto diſcedere
per eccleſiaſticas illorum temporum anguſtias non poſſent, miſerunt Ste-
phanum abbatem Crudacenſem, qui eam cum poteſtate è propinquo diſ-
quireret. Stephanus vt erat vir accuratæ prudentiæ, & ſpectatæ virtutis,
munere ſuo diligentiſſimè functus eſt; cúmque omnia retuliſſet ad Cardi-
nales, Benedictus iis auditis, vt Canonici poſtulauerant, ipſorum collegio
addixit nonnulla per epiſcopatum ſacerdotia & quod in illa turbatio-
ne eccleſiæ fecerat Pſeudoclemens, Alexander quintus poſteà probauit. 25
Is ille eſt Stephanus abbas, qui agente Pontio de Sampſone (præcentor
erat, & tum collegij ſui rerum curator) rogatis teſtibus inquiſitionem
inſtituit de tabularum antiquitates de prouentibus capituli, & demum
de argenteis vaſis, aliâque ſacrâ ſummi pretij in ſancti Vincentij ſup-
pellectile. De canonicorum reditibus dicere locus non poſtulat, tabu-
las à Thoma epiſcopo ante annos circiter quadringentos ſcriptas legit
probauítque. Si cui eſt animus ſcire vim pretioſæ ſuppellectilis, ille eam in-
telliget ex parte ipſius quam non multò antè ſublatam furto fuiſſe affirmaue-
runt poſt ſacramentum plurimi teſtes. Suſtulerant fures pedum paſtorale,
thuribula duo, Chriſtum cruci affixum cum B. Virgine & S. Ioanne ad la-
tera, opus egregium maximæ baſi impoſitum, quam & infrà ſuſtinebant, &
ſuprà muniebant leones quatuor. Hæc omnia conſtabant argento deaura- 26
to. Eripuerant porro baſim argenteam marcarum XXVII. fultam leonibus IV.
ſuſtinendæ Euchariſtiæ, cùm ſupplicatio per vrbem ducta ſuis locis conſi-
ſteret. Coronam auream pluribus gemmis inſtructam, tiaras duas, & mi-
tras IV. lapillis graues. Vas capiendo thuri ex argento deaurato, quod encau-
ſtes variis figuris diſtinxerat. Vas è criſtallo ingens, hinc inde fultum mani-
bus duorum Angelorum cum ſuo tecto, cui nobilis imago B. Virginis erat
impoſita, candelabra argentea duo, pondo marcarum XVIII. Quid refe-
ram thuribula, calices, catinos, aliáque eiuſmodi de argento vaſa? vt
cetera taceam, impij prædatores abſtulerant calices argenteos omnino
quindecim auro encauſtóque ornatos, & hæc pars tantùm erat auri ar-
gentíque facti, quod maiorum pietas in ſacrarium Sanuincentianum con-
geſſerat, pergamus ad alia.

Ioannes de Liueriis ſedebat anno 1421. ex codicillo Ioannis Boucicantij 27
Franciæ Mareſcalli apud Iuſtellum in probationibus familiæ Turenicæ
pag. CCCXXXIX. Peruenit ad annos MCCCCXXXIII. póſt quem tabulæ de illo

cit in fundamenta Sanlaurentiani extra Viuarium templi, anno millesimo trecentesimo octogesimo primo, vt habet etiam nunc in lapide inscriptio illorum temporum. Is Bourea modico apud Viuarienses pago natus, fuit primùm canonicus Viuarij, tum decanus Baiocensis, postea Auxitanus episcopus, denique anno millesimo trecentesimo octogesimo nono Cardinalis. Mortui cadauer ex morituri mandato sepelierunt in S. Vincentij, illam verò ædem S. Laurentij, eo anno millesimo trecentesimo octogesimo primo exædificatam, Caluinistæ patrum nostrorum temporibus euerterunt;

19 ipsa an. 1606. Ioanne de l'Hostel episcopo restituta est intra vrbem. Eodem Bruniaco antistite, qui se Clementem VIII. Pontificem Auenione ferebat, vniuit episcopatui anno MCCCLXXIV. prioratum Dunzeræ, quia *reditus episcopi*, vt loquitur, *nimiùm imminuti fuerant per pestem, guerram, & mortalitates*; & patriarcha Antiochenus anno MCCCCXXXVI. probauit vnionem Concilio Basileensi. Prioratus pertinebat ad monachos abbatiæ Trenorchianæ. Diuersusne fuerit ab illa abbatia Donzeræ, quam vidimus episcopo traditam à Ludouico Pio & Carolo Caluo imperatoribus non facilè dixerim. An abbatia primùm abstracta est à cætera domo, deinde verò reliqua domus sub nomine prioratus, cùm ad regularis disciplinæ restitutionem adjuncta fuisset Abbatiæ Trenorchianæ, cessit episcopo?

20 Oliuarius de Pictauia sedebat Viuarij anno MCCCLXXXVI. ex nescio cujus rei venditione, postea episcopus Cauallicensis, & Pileus anno 1387. ex quibusdam tabulis operarij ecclesiæ Viuariensis. Hic natus Concordiæ in Italia, fuit comes Pratæ, & aliam aliis temporibus fortunam sibi ipse fecit, vir acerrimi ingenij & ingentium animorum. De Viuariensi episcopo factus est Cardinalis ab Vrbano VI. & cùm ab eo ad falsum Clementem defecisset, Cardinalatu dejectus est: sed Bonifacius nonus restituit Cardinalatui post desertum antipapam, & donauit episcopatu Tolosano, atque Pontificio in temporalibus Vicariatu, quibus honoribus immortuus est anno millesimo quadringentesimo primo. Post Pileum Ioannes electus episcopus legitur fuisse, anno millesimo trecentesimo octogesimo octa-

21 uo. Quo anno Petrus de Alliaco, seu ceperit, seu desierit Viuarij, non possum dicere. Vir theologicarum rerum peritus, & quod honori ducebat discipulus, magister Ioannis Gersonis, priùs fuerat episcopus Anicij, posteà fuit Cameraci, & à Ioanne XXII. est annumeratus deníque Cardinalibus; certissimo argumento, ingenium & rerum diuinarum scientiam plurimùm posse ad consequendas dignitates ecclesiasticas. Scilicet Compendij ex infima plebe ortus fuerat. Obiit anno MCCCCXV. cùm interfuisset concilio Constantiensi, & multa ad immortalem gloriam acutè scripsisset.

22 Guilelmus de Pictauia legitur episcopatum gessisse ab anno MCCCLXXXXII. annum vsque 1407. Sed quo ceperit, quo desierit esse antistes nullibi chartarum, quod sciam, traditur. Anno MCCCLXXXXII. Petrus Vrsus nescio quid suum clientelare professus est; anno MCCCCVII. Iacobus de Crosco emit domum à Petro Genetta; & vtroque anno, scriba annotauit rem fieri Guilelmo episcopo.

Guil. de Pictau.

23 Anno 1400. sedebat ex chartâ, qua monasterium Mansiadæ emit pedatitium à domino Alpium. Ioannes de Liueriis sedit anno 1407. post Guilelmum, ex recognitione Petri Frequeræ Abbati Mansiadæ die 15. mensis Septem

Ioannes de Liueriis.

Septembris. Sed eo anno vnum aliquid gestum est, quod prætermittere non possum. Anno MCCCXLII. Pseudoclemens, cùm probasset petitionem 23
canonicorum Viuariensium, ex constitutione capitulari anni MCCCXXXII. imminuerat numerum ipsorum, & illos ad 20. coëgerat, igitur iis non defuit per aliquot annos vnde vitam honestè agerent. Sed quæ pestis anno MCCCXLVIII. totis regionibus grassata est, ita fortunas eorum rursus afflixerat; præsertim bellis cum diuturna & graui fame ad illam accedentibus, vt vitam ampliùs sustentare vix possent. Igitur vbi nihil non tentassent, decreuerunt agere cum Summo Pontifice, vt aliqua per diœcesim Sacerdotia donarentur capitulo in canonicos diuidenda. Omnia Romani Pontificis tum 24
vniuerso orbe turbata erant, & pro eo Benedictus XII. tenebat Auenionem. Hic ergo Guidonem & Ioannem episcopos Cardinales, illum Prænestinum, Sabinum istum rei cognoscendæ præficit, qui cùm à Benedicto discedere per ecclesiasticas illorum temporum angustias non possent, miserunt Stephanum abbatem Crudacensem, qui eam cum potestate è propinquo disquireret. Stephanus vt erat vir accuratæ prudentiæ, & spectatæ virtutis, munere suo diligentissimè functus est; cúmque omnia retulisset ad Cardinales, Benedictus iis auditis, vt Canonici postulauerant, ipsorum collegio addixit nonnulla per episcopatum sacerdotia & quod in illa turbatione ecclesiæ fecerat Pseudoclemens, Alexander quintus posteà probauit. 25
Is ille est Stephanus abbas, qui agente Pontio de Sampsone (præcentor erat, & tum collegij sui rerum curator) rogatis testibus inquisitionem instituit de tabularum antiquitates de prouentibus capituli, & denuum de argenteis vasis, aliâque sacrâ summi pretij in sancti Vincentij supellectile. De canonicorum reditibus dicere locus non postulat, tabulas à Thoma episcopo ante annos circiter quadringentos scriptas legit probauítque. Si cui est animus scire vim pretiosæ suppellectilis, ille eam intelliget ex parte ipsius quam non multò antè sublatam furto fuisse affirmauerunt post sacramentum plurimi testes. Sustulerant fures pedum pastorale, thuribula duo, Christum cruci affixum cum B. Virgine & S. Ioanne ad latera, opus egregium maximæ basi impositum, quam & infrà sustinebant, & suprà muniebant leones quatuor. Hæc omnia constabant argento deaurato. Eripuerant porro basim argenteam marcarum XXVII. fultam leonibus IV. 26
sustinendæ Eucharistiæ, cùm supplicatio per vrbem ducta suis locis consisteret. Coronam auream pluribus gemmis instructam, tiaras duas, & mitras IV. lapillis graues. Vas capiendo thuri ex argento deaurato, quod encaustes variis figuris distinxerat. Vas è cristallo ingens, hinc inde fultum manibus duorum Angelorum cum suo tecto, cui nobilis imago B. Virginis erat imposita, candelabra argentea duo, pondo marcarum XVIII. Quid referam thuribula, calices, catinos, aliáque eiusmodi de argento vasa? vt cetera taceam, impij prædatores abstulerant calices argenteos omnino quindecim auro encaustóque ornatos, & hæc pars tantùm erat auri argentíque facti, quod maiorum pietas in sacrarium Sanuincentianum congesserat, pergamus ad alia.

Ioannes de Liueriis sedebat anno 1421. ex codicillo Ioannis Boucicantij 27
Franciæ Marescelli apud Iustellum in probationibus familiæ Turenicæ pag. CCCXXXIX. Peruenit ad annos MCCCCXXXIII. pòst quem tabulæ de illo

silent. Anno MCCCCXVII. conuenit cum canonicis de chorariorum admissione: & in hac enim etiam parte fuit episcopo cum illis quondam dissidium. Cùm super aliis quoque capitibus fuisset nonnulla lis, pacata ea est anno MCCCCXXVIII. denique inuenio homagium fuisse Ioanni præstitum à Priore sancti Petri Albensis anno MCCCCXXXIII. à quo per annos decem magnum de antistite silentium Aimarus 4. sedebat anno 1437. Legi enim ego in chartario Grangiæ Berci Abbatem Mansiadæ, eo episcopo conuenisse anno illo ipso cum, domino Alpium de Fanno & transitu animalium per agrum earumdem Alpium. Anno ergo ante illum septimum incertâ sedere ceperit. Legi etiam in chartis Viuariensibus canonicorum, Baronem Albensem se dixisse Ioannis Episcopi clientem anno millesimo quadringentesimo quadragesimo tertio, & Bertrandum de Fain Oliuarij de Pictauia: eo ipso anno igitur Aimaro, post an. 1443. anno incerto successit Ioannes, & Ioanni Oliuarius; aut è contrà Oliuarius post Aimarum, & post Oliuarium Ioannes sedit. Siue hic siue ille posterior sederit, Guilelmus de Pictauia sedebat Viuarij anno millesimo quadringentesimo quadragesimo septimo, vt docent conuentiones canonicorum cum ciuibus Viuariensibus; & anno millesimo quadringentesimo quadragesimo nono, vt habet vnio capellæ de Gandoberto cum officio operarij. Moritur anno millesimo quadringentesimo quinquagesimo quarto, die 1. mensis Augusti ex chartulario annuorum sacrorum, vocant anniuersaria. Quis post Guilelmum suffectus fuerit, non possum dicere. Elias de Pompadour ex Eletensi antistite fit Viuariensis anno MCCCCLIV. erat episcopus anno MCCCCLVI. quo in Aruernia baptizauit Carolum B. Amedæi Sabaudiæ ducis & Yolandæ primogentium, ex Guichenono in hist. Sebusiana; peruenit ad MCCCCLXXVII. tabulæ venditionis nonnullorum censuum anno MCCCCLXXVIII. scriptæ sunt eo episcopo; & eodem antistite Antonius de Borna præcentor Viuariensis fundauit capellam in ecclesia parrochiali B. Mariæ de Sableriis. Anno 1463. missus est Elias in Sabaudiam, ad componendas eius Ducis res, cum Ioanne Duce Borbonio. Post Eliam Ioannes de Monte-Canuto sedit annos circiter XX. cùm enim esset episcopus anno MCCCCLXXIX. vixit vsque ad nonagesimum septimum, suprà millesimum quadringentesimum. Anno illo 1479. M. Chasalis nescio quas tabulas venditionis scripsit, & adiunxit se eas scribere Ioanne præsule. Plures verò chartæ asserunt peruenisse ad millesimum quadringentesimum nonagesimum septimum. Scilicet collatio capellaniæ quam appellant de Pretiosa; testamentum duplex, alterum Antonij de Borna præcentoris, alterum Martialis Messes. Et huius episcopi gente nobilissimi, & aliorum res præclarè gestas sepeliuit obliuio; eorum tempora annotasse, suósque in annos digessisse fuit non raro satis; nisi velis, quod suam habet veritatem, magnum prorsus & in omnem partem illustre esse, quòd & Albigensibus, & aliis latè circùm grassantibus Hæreticis sacras religiones, & sacrarum rerum alia à maioribus sanctè inuenta sapientérque constituta seruauerunt illibata. Scilicet qui graditur per aliena vestigia, non minoribus animis viam conficit, atque ille qui per viam primus iit. Seu morum, seu religionum integritate quam suis præluxerunt, docent se posteriores tempore, non inferiores virtute illis fuisse, quorum ante ipsos veneramur fortissima facinora. Sed non possum

Aimarus. 4. *Ioannes.* *Oliuarius.* 28 *Guilelmus de Pictauia.* *Elias de Pompadour.* 29 *Ioannes de Monte Canuto.*

sum prætermittere Ioannem episcopum anno millesimo quadringentesimo octogesimo quarto, diuturnam cum Ioanne Crudatensi abbate litem super iurisdictione his conuentionibus finiisse. Cognitio & coërcitio ac punitio monachorum *in grauioribus & maioribus criminibus & delictis, & omnimoda & totalis* erit vnius episcopi : in leuioribus autem aut episcopi, aut abbatis primò occupantis;si tamen abbas causam primus acceperit, liceat prouocare seu appellare ab eo ad episcopum. Sed regularis correctio omnis pertinebit ad solum abbatem. Ioanni successit Claudius à Turnone, & in episco- 30
patu fuit annos omnino LIV. Istius præsulis laudes nunquam tacebit, & eius tamen munera nunquam dignis præconiis offeret Viuariensis ecclesia. Duæ chartæ docent fuisse antistitem an. MCCCCLXXXXVIII. altera collationis capellaniæ sancti Iacobi in ecclesia sancti Petri Gaudiosæ,altera fundationis capellaniæ de Albignatio. Hugo Mutonis eo episcopo addicauit se capellaniâ in ecclesia cathedrali anno MCCCCXCIX. Quid alios summi viri annos referam ex veris tabulis? hoc fortiter egit anno millesimo quingentesimo decimo, quòd asseruit pedagium Viuariense;illud magnificè, quòd basilicæ Sanuincentianæ concessit vitam patroni martyris in tapetibus opere phrygionico depictam ex auro, argento, serico, opus visendum & nobile. Sed hæc parua censeantur. Is ille est antistes, qui superbas, regeque dignas ædes excitauit Dunzeræ, illustre episcopium Burgi sancti Andeoli, Sanuincentianum odeum Viuarij, munimenta demum Argentariæ. Is ille prætereà est, qui plurimùm auxit reditus episcopales, qui cathedralem ecclesiam instruxit modulatis & vegrandibus organis, argenteis ad omne sacrum opus vasis, ac denique pluribus ad preces dicendas, & peragenda sacrificia prouentibus. Ista perficientem mors non inexpectata excepit Dunzeræ anno 1552. 31
Mortui corpus ad Viuariensem ecclesiam delatum est. Funus illustrissimum fuit, ministrantibus episcopis quidem septem, sacerdotibus verò aut clericis suprà vniuersum ecclesiæ Viuariensis clerum ad septingentos. Tumulum ipse sibi parauerat per vitam in medio odeo, è candido marmore circum ingentem de ære Corinthio laminam, cui post mortem epitaphium inscripsere, & aliis & sequentibus carminibus.

Claudius de Monte Canuto.

Sponsam locupletem.........fecit, & auxit.
Veste, sacris, reditu, vase, ministerio.
Organa magna dedit, templum hoc renouauit, & ædes
Struxit eas, quæ te Dozera nobilitant.
Oppida, fana, domos, fundos meliora reliquit
Sponsæ............................
Sæpè potestati laïcæ sine iure prementi
Aut sponsam, aut clerum, restitit intrepidus.

Ceterùm Claudius ante episcopatum fuerat canonicus & præpositus. 32
Iam episcopus seruauit præposituram per aliquot annos, quibus elapsis eam concessit Francisco fratris filio, quem posteà vidit Gallia Ebreduni, Biturgibus, Lugduni erchiepiscopum; Venetiæ, Roma, Germania legatum regium; Roma principio Cardinalem, deinde sacri senatus principem; & demum ecclesia Gallicana necessarium in rebus angustis columen. Vt enim cetera prætermittam, cùm Franciscus rex dedisset commeatum Philippo

Melanctoni & aliis hæreseos autoribus, Turnonius Cardinalis exitiosam pestem auertit à Francis, regémque per nescio quas artes pro natiua facilitate delusum, grauissimâ oratione dedocuit, deterruitque. Debeámne in vltimis Francisci pro fide catholica, Gallicanáque republica facinoribus ponere, quòd Societatem IESV vocauit Turnonum, relinquo aliis cogitandum. Certè Viuarienses, Valentini, & reliqui circum Turnonem populi, debent illius collegio, aut omnes aut maximam partem religiones sacras. vbi verò literæ siue humaniores, siue graues & summæ, cultius olim & gratius atque augustius habuere domicilium? & quidem hactenus super Francisco Cardinali non omnino aliena ad instituto meo, vtpote qui tantorum rudimenta ceptorum posuit Viuarij Præpositus, sub Claudio episcopo patruo.

33 *Carolus de Turnone.* Claudio mortuo, Carolus à Turnone fratris filius; adiit episcopatum, antea primùm archipresbyter, deinde præpositus, ac demum electus in episcopum anno 1536. Certè florebat clerus Viuariensis sub fratribus Turnoniis Francisco præposito, Carolo archipresbytero, & reor maximam quóque partem canonicorum è præcipua vicinarum regionum nobilitate genus tum duxisse. Neque hoc insolens erat isti ecclesiæ. Lege nomina canonicorum ante annos centum, quæ recitaui hoc l. num. 11. inuenies in illis Castronouenses, Cairios, Sampsonios, Mirabellios, Gorcias, Plansianos, Serrescuderios. Aberant autem à conuentu memorato Cardinalis de Columna præpositus, Card. Belloforti archidiaconus, Guigo de Godeto, Hugo de Turnone, Petrus de Cuberiis, Guigo de Rupemoria, Rostagnus de Montealto, Petrus de Tilio, Pastor de Ranco, alij que plures è clarissimis circùm gentibus. Carolus à Turnone præposituram seruauit episcopus; suauissimi vir ingenij, & gratissimorum omnibus morũ fuit. Substruxit scalas lapideas, quibus è cæmeterio ascenditur suprà odeum, & ædi Sanuincentianæ dedit plurimum argenti facti, ad omnes sacros vsus supra illud quod sibi sacrificanti proprium moriens addidit. Ei successit Simon de Mailhè anno quidem incerto, sed

34 *Simõ de Mailhè* legitur tamen iurasse in priuilegia Viuariensium anno millesimo quingentesimo quinquagesimo secundo, & primùm sacrificasse in sancti Vincentij. Anno insequente post aliquod tempus deseruit episcopatum Viuariensem, adeptus archiepiscopatum Turonensem: & abeuntis locum impleuit Viuarij Iacobus Maria Sala Bononiensis Italus. Hic autem anno millesimo quingentesimo quinquagesimo sexto, fuit episcopus, vt pote sedem assecutus à Iulio III. qui obiit anno millesimo quingentesimo quinquagesimo quinto. Auenione fuit pro Legato Romani Pontificis: & cùm iuisset ad concilium Tridentinum, illi est immortuus. Eo vita functo episcopatus Viuariensis datus est Cardinali Farnesio, qui possessione nondum initâ abdicauit, eum transcribens Euchero à sancto Vitali affini. Is episcopatum adiit anno millesimo quingentesimo sexagesimo quinto, tertio calendas Iulij.

Iacobus Maria Sala.

Farnesius Cardinalis.

Eucherius à S. Vitali.

35 Hîc non licet mihi res episcoporum Viuariensium scribenti prætermittere cladem à Caluinistis furentibus illatam eorum ecclesiæ. Ab ipsis episcopatus initiis, Viuarium fide, pietate, sacrarum religionum cultu viguerat: neque vt in vicinia Manichæi primùm, deinde Ariani, posteà Prædestinatiani, tum

tum Petrobrusiani,& Albigenses,denique Valdenses aliquando radices fixerint,vllâ mali tabes ciuitatem adhuc afflauerat. S. Auxonius cum episcopali sede,tantum amorem episcoporum & cleri in eam inuexerat, támque certam sacrarum rerum reuerentiam, vt nulla tempora, quæ nihil non exedunt, ipsam ab Christiana pietate dimouere hactenus potuerint. Piget ad vlteriora pergere,pertæsum susceptæ scribendi prouinciæ. Anno MDLXII. 36
vnus quis demum inuentus est,gente quidem nobilis, sed degeneri scelerum importunitate majoribus suis indignus, Noëmus Albertus dominus S.Albani,qui patriam pollueret,omniáque illa decora barbaris & impiis aduersus Deum, episcopos,clerum,ac denique ædes, resque sacras facinoribus deterere & perdere contenderet. Verùm turpissimi prædonis,paucorúmque asseclarum perfidia,non est inurenda vniuersæ vrbi : ingemiscebant boni, præcipua & maxima pars : sed scilicèt non multorum sicariorum furor,potior erat in nobili,& suis episcopis jam olim addictâ, ciuitate. Igitur Albertus qui in Caluinistarum errores deflexerat,cùm valida latronum manu repentè post occupatos canonicos,ingressus ædem S.Vincentij,primùm imagines omnes dejecit,tum fregit organa, sanctorum reliquias vesano pede calcauit, protritásque dedit ignibus, omnem quæ occurrit argenteam sacrorum supellectilem sibi arripuit, improbo ausu,furiata mente. Illa die perdi- 37
dimus corpora sanctorum Auli, Arcontij, & aliorum præstitum, qui cùm olim per hanc vitam antistites, sermonibus & exemplis seruassent vrbem, post mortem beati,pergebant sustentare precibus ad Deum in cœlo fusis. Perdidimus partes præsepis,pallij,& crucis Christi; partes capillorum,lactis, pallij Beatæ Virginis, & sotulare porro ac velum; perdidimus digitum Sancti Ioãnis B.& S.Adriani,dentem B.Petri & S. Laurentij,atque aliorum sanctorum exuuias, quæ à majoribus in ædem S.Vincentij, de omnibus terræ partibus,tam multæ congestæ fuerant,vt cœlo suppar, eorum ferme omnium aliquid de corpore videretur habere,quorum animas illud tenet. Sed rudimenta malorum hæc fuere. Anno pòst quarto, sæculi sexagesimo sep- 38
timo, Santalbanus se deterior, veluti fera gustato sanguine ad prædam animosior sæuiórque, vltimò venit ad S.Vincentij,& dejectis ad latera ædiculis pronaon euertit. Sepulcra tum violata sunt, & humana quoque omnia polluta; cogitauit etiam homo barbarus dejicere odeum illud nobile à Claudio Turnonio exædificatum,sed non potuit, ceteris ad vnius interitum sibi metuentibus latomis, qui foramen in medio fornice apertum ampliare tentabat. Is è summo decidens,in varias partes scissus fuerat ad grãde, par aliquid ausuris exemplum. Quid? quòd domo Dei tam malè vexata, paucis pòst diebus domos quoque totius cleri,præter quatuor aut quinque, quarum incolæ præcipuos de hæreticis sanguine contingebant, affixâ priùs epigraphe diripiendas dat,deinde incendit euertítque. Sed antè omnia sacram supellectilem speciosam illam & diuitem rapit,bibliothecam canonicorum,egregiis plurimísque voluminibus instructam, & omnia tabularia, dat in ignes,majore nescias impetu,quàm vesaniâ. Enimvero si vel ad momentum temporis sese ipse consuluisset, sustinuisset profectò manum in medio facinore. Cur non ita peragebat cum animo suo; quid suscipis Alberte,quid tendis? canonici non pereunt cum ædibus & libris; vt qui nunc vi-

 uunt,

uunt, etiam ipsi moriantur; quid tum? exorietur aliquis de mortuorum cineribus, qui ista doleat, quærat, vlciscatur. Non hac ipsâ vi concidunt regij iudices. Putas non futurum qui temeraria damnet ausa. Sed scilicet maior à dæmone furor mẽtem peruaserat tenebátque, quàm vt aliquid cogitaret cõpos sui. Igitur vbi tumultus desæuiit, & quod seu diriperetur, seu incenderetur nihil prætereà rerum sacrarum fuit, Albertus necessariò quieuit póstque aliquod tempus reddita ab hæreticis toti regno pax fuit; & aliis enim ciuitatibus, neque paucis, sua quoque fuerant turbamenta. In vrbem, qui alij aliò fugerant, rediere canonici, in mediisque ruderibus excelsâ animi firmitate constantiáque, & habitarunt, & solitas Deo preces dixerunt. Sed enim verò non multò pòst questi sunt de iniuriis & clade sacrarum rerum, apud senatores Tolosanos, qui auditis quæsitoribus, de Sanctalbano Viuariensi, Monrufo Delphinate, paucísque aliis latrocinij sociis, morte illatâ meritas pœnas sumpsere. Placet vnum addere, vt videas dæmonis mage, quàm hominis, fuisse illum furorem Alberti. Tumulus Claudij Turnonij quondam episcopi violatus est, viríque cadauer ab vnguentis, quibus secundum mortem infecerant integrum, per plateas castri (ita appellant regionem vrbis) in rupis fastigio positam, quæ habet clericorum omnium domos, injuriosè tractum est, habitúmque ludibrio; & si Turnoniæ gentis reuerentia monitos minimè deterruisset sicarios, grauiùs aliquid passum esset: fuit ergo qui è media platea tum deferret domum suam, & posteà de nocte in sacram ædiculam, mulctatóque Santalbano redderet sepulcro suo. Sed diu jam tædet ista persequi: & omnia lubens præteriissem, si per historiæ fidem licuisset scribenti.

39 (beside the line "tur nihil prætereà rerum sacrarum fuit")
40 (beside the line "minis, fuisse illum furorem Alberti")

41 Cùm ea gerebantur Viuarij, aberat episcopus ante annum quidem 1563. aut nullus, aut in Italiâ tantùm electus; anno autem 65. Auenione Eucherius, qui vt futuræ tempestatis argumenta notauit, vt in Pontificiam ditionem ire maturauit, vbi securus malorum, quibus occurrere non poterat, se melioribus temporibus seruaret. Ea dum votis opportuna vel expectat, vel desperat, moritur, vir gente, scientia, humanitate præcipuus anno 1571. die 5. mensis Ianuarij. Erat tunc temporis Auenione Franciscus à Balma Comes Susæ, & pro vicinia opportunum suæ genti videns episcopatum, petit à Carolo rege, vt Pontifici suorum aliquem præficiendum dicat. Postulatio placuit regi; & Franciscus is erat cui res negari non posset. Scilicet antiquissimâ stirpe progenitus, majorum suorum nomen implebat; & suis ipse fortiter pro publica re gestis, vt Christianæ fidei & religionum priscarum apprime amans erat, censebatur in illis regionibus ferme vnus esse, qui opponeretur hæreticis, & Ecclesiam Viuarij restitueret; fuerat quippe primùm dux centum leuioris armaturæ equitum, deinde pro summo vniuersi exercitus in Delphinatu duce absente, quam vtrámque præfecturam ingenti cum laude peregerat. Igitur hic annuente rege facit, vt Petrus d'Vrre affinis episcopatum adipiscatur. Sed eo post annum mortuo Ioannem de l'Hostel ei præficiendum curat. Hic antiquæ simplicitatis, sinceritatis, & probitatis sacerdos, erudiebat liberos comitis ad omne virtutis genus. Sedit in episcopatu ab anno 1573. vsque ad annum 1621. quo mortuus est sexto Aprilis: cúmque deficeret senio, viderétque Rostano Francisci filio Comiti Susæ, Ludouicum Francis

42 (beside the line "cuit regi; & Franciscus is erat")

Petrus d'Vrre. *Ioan. de l'Hostel*

Franciscum liberis omnino, cùm per ætatem liceret, idoneum gerendo episcopatui, memor beneficiorum, quæ plurima per omnem vitam acceperat, postulauit à rege & per regem à pontifice, vt sibi liceret eum habere operis adjutorem.

Ioanne antistite non vna fuit Viuarij, & circumpositæ regionis facies. Anno MDLXXVI. Hæretici Gaydano homine ignoto & obscuræ originis duce, per noctem dolúmque intrant castrum (quæ regio est vrbis in fastigio rupis clerohabitata) omnésque domos diripiunt, effuso in cæcam barbariem furore; & canonicos in cellam vinariam vi adactos internecione deleuissent, si Gaydanus faciens impetum in ciues, pro clero ex solitâ majoribus pietate certantes, non fuisset in humero brachióque vehementer pulsatus, mortario æneo per fenestram dejecto à muliere in majore, vt loquuntur, vico: is enim fracto ita corpore cecinit receptui, & verò scilicet cum suis recessit ex vrbe. Sed non diuturna fuit canonicis quies. Guido hæreticus, se baronem Villanouæ Berci appellitabat, post Gaydanum occupauit castrum Viuariense, muniuítque, & sua feritate primùm omnes clericos, deinde ceteros ciues dedit in fugam; perrexissétque tyrannum agere homo ferox & projectus ad omne facinus, si per cæcam noctem seu cœlestia, seu alia visa (id enim obscurum est) horrore incusso non pepulissent tota regione canonicorum. Secuti ducem ij etiam qui vrbem tenebant, vt fit, monstrorum insolentiâ in majus auctâ, conciti præcipitésque abscesserunt. Sed lamentabilis 44
profectò & catholicis durus fuit annus septimus supra millesimum quingentesimum octogesimum. Hæretici interceperant Montem Aimari, & ex eo non Donzerâ modò & aliis episcopi pagis, sed ceterâ etiam per Delphinatum & Viuariensem prouinciam circùm regione prædas agebant. Catholici contrà cogebant copias; & receptâ vrbe, cùm per vltimam rerum desperationem è castro erumpentibus obsisterent, ducem, atque adeo vrbem & omnia amiserunt. Præerat vehementer pugnantibus Franciscus comes Susæ bello notissimus: vir fortis pro patria & Ecclesia supra hominem manu agens cecidit, & cum eo catholicorum omnis spes, quæ gladiis bellatorum non ceciderat; multa nobilitas venit in manus Caluinistarum, & Arausicam deportata est, ipséque Rostagnus Francisci comitis filius.

Francisco Susano mortuo, timebatur rursum Viuarij ab hæreticis, & primùm comes Turnonius illi fuit præsidio, deinde dynasta Ventadurius, adhibitis ducibus catholicis & probis. Verùm sustulit omnem metum Henricus IV. ecclesiæ redditus, & per eum pax toti regno; tum enim verò respirare canonici, & cum Ioanne episcopo cogitare de restituēda basilica S. Vincētij. 46
Perfectum est opus anno MDLXXXIX. curante Francisco Monerio Præcentore, viro in paucis pio, modesto, & ad omne genus virtutis facto, impensis episcopi & capituli. Ioannes verò antistes reliquam vitam quietè duxit: 47
peruenit ad annum nonagesimum quartum. Aliquoties, per hebdomadam toto anno jejunabat, omnem ferme diem ponebat in oratione, cúmque præ senio caligarent oculi, neque precibus legendis pares essent, nihilo tamen minùs solitis temporibus agebat cum Deo, illa sæpiuscule repetens quæ fideli, ex plurima olim oratione, memoriâ retinebat, & rosarium maximè Virginis præcipuâ pietate percurrens: ceteroqui cùm vigebat ætate, fecit Deo singulis diebus, & horis omnibus canonicorum quotidianis summo etiam diluculo

diluculo interesse perdurauit. Sed eo Episcopo res gesta est, à me non prætermittenda hoc loco. Anno hujus sæculi tertio Societas Iesu posuit Albenaci prima sui Collegij fundamenta. Res Viuariensi prouinciç in paucis grata, & jam magnis expetita diu votis, atque ex eo etiam non sine conuitio postulata, cùm Iacobus Salesius, vir omni virtutum, & scientiarum genere clarus, Turnoníque professor Theologiæ, Albenaci pro Christo Caluinistarum manibus cum Guilelmo Saltamochio Coadjutore cecidit. Igitur ad Societatis in eam vrbem aduentum vniuersa exultare, lætámque agere diem, Casseriarum etiam & Argentariæ ciues, solemni cum prece supplices adire Albenacum. Supra ceteros eminuit pietas Mottæi toparchæ Venesacij. Hic vir, vt opibus & animis respondebat antiquitati nobilissimæ stirpis, acceptis à suo collegio duobus Canonicis Viuariensibus, cum præclara cantorum manu, & comitatus viginti millibus hominum, quos sui ad quindecim circum Albenacum milliaria Sacerdotes bonâ cum prece ad Deum, piáque ducebant, intrauit Albenacum, voluítque Christianą sacra fieri in mediâ plateâ, quando alius tot hominum millia locus non capiebat, quæ Iacobi Galterij sapientis ex Societate Iesu Theologi de rebus diuinis sermo excepit, attonitis ad eruditionem dicentis, & audientium ab pietate fiduciam catholicis, & nequidquam frementibus hæreticorum, cum vniuersâ ferme vrbe, quam errores suos docebant, *Ministris*.

48 Ludouicus Franciscus de Suse, principio episcopus Pompeiopolitanus, & adjutor Ioannis de l'Hostel fuit anno 1618. die 14. mensis Maij, postea Ioanne mortuo adiit episcopatum Viuariensem anno MDCXXI. die VI. mensis Aprilis. Hic Rostagni Comitis Susani & Magdalenæ de Medullione Bressieux filius illos omnes animos in ecclesiæ suæ vsus impendit, quos gente ex alto ductâ, dedit sanguis & paternus è Susanis, Leuiis, Bauciis, Salassis; & maternus è Medullionensibus, qui ante quadringentos annos pagis ad minimum XXXV. dominabantur, vt annotaui III. de Valent. episc. num. 25. & per Medullionenses, Pictauiensibus, Delphinísque Viennensibus: eósque adhibet ad episcopale officium pietate, modestiâ, populorum caritate gerendum. Nihil dico ex amore tam illustris episcopi, quas per scholasticum puluerem in puero auditore facilitatem, sinceritatem, natiuámque (vt ita loquar) virtutem dilexi, eæ per maturiores ætates incrementis latentibus ad illam peruenerunt firmitatem, quam laudamus omnes, & ego quidem emiror ac deosculor. Pietas non morosa, grauitas non seuera, facilitas non leuis, omnes ad se alliciunt, detinentque. Hic Franciscanos, qui Recollecti appellantur, deduxit Argentariam, & Dominicanas virgines Viuarium. Cùm pararetur istis monialibus templum, vbi quondam stetit ædes sacra Beatæ Mariæ de Rodano, effoderentúrque rudera, triste Caluiniani furoris exemplum, & alia occurrerunt, & sepulcralis ingens lapis cum sua epigraphe. Fert ista potentem virum sub illo tumulatum fuisse, qui ex hæresi eductus plurimos secum traduxerat ad fidem Trinitatis. Si memineris Gothos Arianos quondam Viuario totíque Occitaniæ dominatos, & Gothicis characteribus constat inscriptio, non difficilè cogitabis conditorium antè annos mille excitatum fuisse; & gaudebis non aliter apud Viuarienses cognosci majorum hæreses, si quod malum illos afflauit, quàm per earum abjectionem, cum non paruo fidei incremento. Sed ad

Ludou. Francis. cus de Suse.

49

50

ad Ludouicum epiſcopum redeamus;ejus ſeu dignitati,ſeu amori vnum aliquid à Deo datum eſt Anno 1636.tanta murium multitudo Viuarienſibus agris inſidebat,vt tertiam partẽ tritici depaſta,ingentem mœſtitiam inferret omnibus colonis. Dei manum ſenſit epiſcopus,& de conſilio canonicorum ſuorum,primùm quidem voluit illum exorari ſupplicationibus publicis omnino tribus,primâ ad B.Mariæ Magdalenæ in Xenodochio,alterâ ad B.Virginis de Rhodano vbi nunc ſunt Dominicanæ virgines,tertiâ ad S.Laurentij. Deinde verò juſſit,vt agri luſtrarentur aquâ,per hebdomadarios benedictâ. Denique per eoſdem maledixit importunis,humanóque generi infeſtis animantibus. Probauit Deus ingenioſam Præſulis pietatem. Mures ſeu aliò delati,ſeu terrâ ſepulti fuerint (hoc enim obſcurũ eſt)clam omnibus repentè deſierunt. Hoc Dei erga Ludouicum amoris fuerit argumentum.Sed ego quidem ſupplicibus; accuratíſque viri religionibus redditum puto. Quid alia afferam? Sua pro Deo & Eccleſia opera viuenti ingerenda non ſunt.

Superiore anno Canonici vnum aliquid ſuſceperant, in cujus commemoratione placet operi finem imponere. 51
Anno ſæculi triceſimoquarto ſtatua B.Virginis ab eremitâ,pio viro,vel inuenta, vel exciſa cepit inclareſcere Rupeforti,pago inferioris Occitaniæ non multùm ab Auenione ciuitate, & ædem eidem virgini ſacram nobilibus prodigiis illuſtrare. Celeberrimum, & ad populorum famam clariſſimum fuit, quòd Ioannis Sicardi filia, ſeptem menſium infans, perpetuo capitis motu repentè ſub ſacrum curata eſt die viceſimâ quintâ Martij. Canonici Viuarienſes, vt ſunt pij, & ad omne virtutis publicæ genus populo duces, decreuerunt ad imaginem Virginis ire ſupplices. Igitur anno triceſimo quinto die quartâ Septembris, ſe Rhodano frequentiſſimi committunt: ſuum Clerum ſequitur de ciuitate & pluribus circùm pagis innumera hominum vis.Rupemauræ exſcenſionem faciunt omnes,& ſingula vrbis templa, vniuerſámque ab vrbe viam Rupemfortem vſque,bini,ſequentibus tota regione populis, piiſſimo ſimul & ſuauiſſimo concentu implent. Sed Rupefortianam ædem ingreſſi, Marianam imaginem tam cóncinnâ & ad veram pietatem, per Alamelli ſcilicet ſui modulos,factâ prece ſalutant, vt omnium adſtantium animos vehementer commoueant,& in vberes lacrymas ſoluant. Iacobus à ſaltu Præcentor Viuarienſis rem ſacram ceteris ſuccinentibus fecit. Neque minor in ſuam ciuitatem redeuntium pietas fuit. Omnes ibant pedites; quâcumque incedebant, omnia caſtis complebant precibus,agros, compita, pagos,vrbes, obſtupeſcentibus ad ſinceram, & parem antiquæ pietatem Canonicorum Viuarienſium per omnes regiones mortalibus.

DE REBVS GESTIS EPISCOPORVM VALENTINORVM ET DIENSIVM LIBRI QVATVOR.

Illustr^mis & Reuerend^mis Patribus

ARCHIEPISCOPIS, ET EPISCOPIS Ecclesiæ Gallicanæ.

IACOBVS CAROLVS GELASIVS LEBERON.

Episc. Valent. & Diens.

AM est diu, illustrissimi Præsules, quod apud vos, & in publicis Cleri Gallicani comitiis & in priuatis cœtibus querelas meas depono. Non semel audiuistis referentem longis sermonibus, & non sine grauibus lamentis recitantem damna mearum ecclesiarum Valentinæ & Diensis. Quod integerrimorum antistitum erat, doluistis & vos mecum, bonámque etiam manum adhibere malo tentastis. Sed omnia scilicet vestra, meaque irrito conatu ceciderunt. Igitur denique cogitaui rem, vt est, omnibus non Galliarum, non Europæ, sed vniuersalis Ecclesiæ populis, palam facere per recitationem bene longam, neque inaccuratam de rebus gestis & meis, & eorum qui ante me, seu Valentiæ, seu Diæ fuerunt Episcopi. Ex ipsa intelligent vniuersi florentissi

florentiſſimarũ quondam Eccleſiarũ Antiſtes ſummum geſſiſſe principatũ Valentiæ, Diæque, ambarum citatum poſſediſſe comitatus, omnia vtroque epiſcopatu & loca tẽperaſſe judiciis, & regalia ſibi habuiſſe jura, pagos demum ditione plurimos, clientelâ plures ducentis tenuiſſe. De tantis ſiue opibus, ſiue honoribus, ſolum penè Comitis nomen vix mihi reliquum eſt. Atque ſummum quidem principatum Ludouicus Pictauienſis Epiſcopus conceſſit Ludouico primùm Delphino, deinde Francorum regi vndecimo, non omnino malis conditionibus. Sed hæ pene omnes paucis pòſt annis euerſæ ſunt, neque tamen Epiſcopo ſuus redditus principatus. Quid? quòd quæ reſtabat & mihi clientum turba, & meis judicibus poteſtas, magnam partem acciſa nuper eſt. Vt non fallar, ſi dicam viuidam illam & robuſtam, ac veluti maſculam, ſuccíque plenam, Eccleſiarum mearum ſpeciem omnino concidiſſe; quod ejus ſupereſt formæ, ſuo nomini par non eſſe; antiquarum exſucca potiùs, vt ita loquar, cadauera videri, quàm vera viuáque corpora. Ecce materiem voluminis, quod fideli veráque manu Ioannis Columbi è Societate IESV Profeſſoris Theologiæ conſcriptum, publicam do in lucem. Id autem ad vos defero, Chriſtianiſſimi Præſules, vt videatis cùm cetera reſtituendis meis Eccleſiis opportuna animosè & fortiter ſuſceperim hactenus, quod publicarum aperta malorum in vulgus propoſitione vnicum ſupererat querelarum, hoc etiam vehementer ac magnis viribus præſtare.

AVCTOR LECTORI SVO.

De rebus geſtis Valentinorum, & Dienſium Epiſcoporum tibi ſcribo, mi Lector. Cur te hic ſiſtam, & priùs appellem, quàm ad legendum Opus accedas, faciunt eius ab illis hinc nobilitas, inde obſcuritas, non tacenda hoc ipſo in limine. Antiquiſſimarum Eccleſiarum Epiſcopos tibi repræſento, maximam partem gente illuſtres, ſapientiâ claros, ſanctitate venerandos. Videbis Sabaudos, Lotharingos, Geneuenſes, Salaſſos, Pictauienſes, Turnonios, Cruſſolios, magna Nomina; & de Innico Bearnio Caſtellanorum, Aragonum, Nauarræorum Regum parente Nepotes Monlucios, ac Leberonios, vt taceam fratrem Boſonis, Arelatenſium Regis, Ratbertum, et filium Iſicij Senatoris Apollinarem. Miraberis Ragnoaldum, Aredium, Vldricum, Eſpinaïum, certos

profligatores hæreſeon, & fidei curatores attentos. Quam animi firmitatē præſtitit Hugo per Gallias Legatus Sedis apoſtolicæ? De Gallicanis vnus Nicaſius fuit in priore Nicena Synodo. Venerabere Saturninum, Vlphinum, Petronium, Marcellum, Stephanum, Ioannem, aliòſque plures, ita Deo gratos, vt Apollinari fontem aperuerit leuandæ ſiti; ita ſuorum præſtites, vt Iſmidonis mortuum corpus tactu excitauerit ad vitam alienum cadauer. Debuerant profectò Majores noſtri tantorum Virorum ſingula decora literis commendare; & quorum voce ac exemplo informati ſunt ad omne vitæ officium, eorum fortiter geſta ad poſteros deducere. An fecère illi quidem grati ac memores; verùm aliæ aliis temporibus barbararum gentium incurſiones, importunus variarum hæreſeon furor, ipſum tempus rerum edax, & ignauia atque inſcitia identidem temporum comites, omnia perdiderunt? Certè laborandum mihi fuit in eruendis è puluere ac ſordibus, & in vnum colligendis, ex infinitis aliud agentium chartis, quæ affero. E tabulariis Caroli Iacobi Leberonij penè omnia deſumpſi. Qualiacunque ſunt, tanta firmitate conſtare inueni, vt quibus temporibus geſta ſunt, iis conſcripta fuerint manu publica ferè omnia, & ſummorum Virorum ſigillis munita. Atque tam vera fide refero, vt nihil reponam non meis luſtratum oculis, meâque manu diligenter verſatum. Sed in Tabulariis illius Epiſcopi non omnia habentur: deſiderantur nonnulla, quæ in aliorum Bibliothecis latere non dubito. Sicuti enim Chartis, quas innumeras volutaui, multa pro temporum, officij, negotiorum varietate ſunt immixta aliena; ita extraneis puto aliqua noſtrorum Epiſcoporum inſita. Alia omninò amant ad alia adhæreſcere, imo ad diuerſa & pugnantia quoque, non in rerum modò corporearum, mundíque adeò ipſius ſerie; ſed in omni etiam Hiſtoriarum genere. Hiſpanus in Galliarum monumentis legit Luſitanorum Regum origines, & prima Maurorum in Celtiberis excidia; Anglus natales ſuorum regum; Italus perfugia Summorum Pontificum; Siculus, Hungarus, Syrus, Sarmata Principes ſuos. Et nos viciſsim miramur in antiquis Romanorum, & Græcorum Annalibus, Maiores noſtros iam tum olim, etſi in media barbarie natos & educatos, tantùm non cepiſſe Romam, & ſuum nomen dediſſe Galatis. Hiant alicubi, neque ſibi aptè cohærent Epiſcoporum tempora præcedentium cum ſequentibus: aliqui de Valentinis circunferuntur incerti, plures Dienſium omninò exciderunt. Tu, mi Lector, ſi potes hos excitare, illos aſſerere, omnes alios aliis ex vero admouere, facies, vt quæ non ingrata tibi fortaſsis erit de Valentinis, & Dienſibus Epiſcopis mea Tractatio, ſit etiam integra, ſuique ſucci, & ſui roboris per omnes artus plena.

DE

DE REBVS GESTIS

EPISCOPORVM VALENTINORVM

LIBER PRIMVS.

VALENTIA, prænomine Iulia; Ῥώμη Græcis, magnum apud omnes historicos nomen; Segalaunorum ciuitas, colonia Romanorum; amœna situ, irrigua fontibus, studiis legum humanarum nobilis, potens arce, Rhodano flumini post Isaræ amnis confluentem imposita est. A quo fidem Christianam acceperit non facile dixerim. Sanjulianus in Antiquitatibus Matisconis paginâ 269. ex antiquissimo Lugdunensium ad S. Irenæi canonicorum de charta pergamena libro, recitat beatum Paulum, cùm tenderet in Hispaniam Lugduno descendisse Valentiam, *& in ea reliquisse Rufum filium Simonis Cyrenæi.* Vtcunque habeant cetera illius libri, neque enim ea singula placet excutere, hoc de Rufo magnam habet similitudinem veri. Ado ante annos octingentos scripsit sequentia in Chronico. *Creditur Paulus ad Hispanias peruenisse, & Arelate Trophimum, Viennæ Crescentem discipulos suos ad prædicandum reliquisse.* Iam cur negabis, cùm iret Arelatem Viennâ, exscendisse Valentiæ, vt consueuerunt nauicularij; & ferendæ fidei Christianæ discipulum in florentissima &, vtì Prosper anno 19. Arcadij & Honorij loquitur, *nobilissimâ Galliarum ciuitate reliquisse*, sicuti Crescentem reliquerat Viennæ, & cogitabat Trophimum Arelate relinquere? Ista si non negaueris, propè est vt fatearis Rufum Simonis Cyrenæi filium esse, quem ei doctorem imposuit, qui scilicet post aliquot annos Aueuionem (primo illa gloriatur antistite) profectus fuerit relictâ Valentiâ, quemadmodum Crescens relictâ ex eodem Adone Viennâ rediit in Galatiam. Neque nihil ad hoc facit, quòd Irenæus libro 1. cap. 9. autor est fuisse Christianos in regionibus ad Rhodanum non longè à Lugduno positis ante Marcum Valentini Gnosticorum principis discipulum, ac proinde sub tempora S. Rufi. Nam cur in illarum vna non reponemus Valentiam, & scriptori illius antiquissimæ apud Sanjullianum chartæ negabimus eam à S. Rufo edoctam fuisse? verùm istud quisque, vt visum fuerit, æstimet, certè ipse idem Irenæus Polycarpi quem Ioannes Apostolus erudierat discipulus, Lugduno Valentiam misit Felicem, Fortunatum, & Achilleum, qui fidem Christianam ciues edocerent vt mirari non debeas quæcunque à Caluinistis per seditionem & turbas (bella quippe non dixerim contra Deum gesta & regem) procellæ fuerint

excitatæ, ruentibus in hæresim vicinis populis, Valentinos stetisse immotos in Christi fide: Irenæi discipulos audiuerunt, & per eos à sanctissimo viro odium hæreticorum hauserunt. Chenutius asseruit fuisse Valentinos episcopos aduersus Bedam, Vsuardum, & omnes alios ante ipsum scriptores. Eodem anno, eadem die in carcerem missi, & post vincula perempti, quomodo alius ab alio episcopatum gerere potuerunt? Ado in Martyrologio tradit Felicem fuisse presbyterum, & Fortunatum atque Achilleum diaconos, additque sequentia, *qui à beato Irenæo Lugdunensi episcopo & martyre ad prædicandum verbum Dei missi, cùm maximam partem supradictæ vrbis ad fidem Christi conuertissent, à Duce Cornelio in carcerem trusi: dein durissima neruorum flagellatione diutissimè verberati: post etiam reuinctis post terga manibus, cruribúsque contractis, circa rotarum vertiginem adstricti, fumi quoque amaritudine suppositâ, die ac nocte continuatâ equulei extensione suspensi, ad*
3 *extremum gladio consummati sunt.* Feruntur humata cæsorum corpora, vbi postea fuit Prioratus sancti Felicis, vnde Remegarius episcopus transtulerit in templum olim Cornelio & Cypriano, nunc Apollinari episcopo dicatum. Est princeps vrbis ecclesia; habet collegium nouen canonicorum supra Decanum, Præpositum, Abbatem S. Felicis, Archidiaconum, Theologum. Adjunctam regit parœciam S. Stephani; & ante centum annos, quam à figurâ vocabant Rotundam, ædem Virgini sacram, habebat in propinquo. Euerterunt hæretici. Ecclesia S. Ioannis vetustissimo episcoporum Concilio nobilis, à canonicorum, quod memoraui, collegio accipit curiones duos. Erat etiam olim in ciuitate parœcia S. Martini: nomen à Caluinianis euersæ hæret nunc quoque in aliquot vrbis regionibus. Hæ sunt quatuor Valentinorum parœciæ, nisi quòd Rotundæ & Martinianæ onus, ex quo desierunt, incubuit in Sacerdotes S. Stephani. Ad illas quondam accedebat extra vrbem ad Turdeonis portâ quinta. A S. Vincentio nomen acceperat Euer-
4 tere Caluiniani. Cùm staret, habebant Hospitalarij. Burgum, vt loquuntur, Valentiæ impositum est Rhodano ad Septentrionem vrbis. In eo præterea visitur ædes Petro sacra, canonicorum collegio nobilis, quibus trans fluuium ecclesiæ Marcelli, Bartolomæi, & Apollinaris subjacent. Restituerunt super ruderibus Catharinæ parœciæ cum ipsa ab hæreticis dejectæ. Ad ejusdem vrbis meridiem stabat olim ad Rhodanum abbatia S. Rufi. Antiquissimam & sanctissimam domum susque deque verterunt Hugonotti. Erecta fuerat post annum millesimum centesimum quinquagesimum octauum, quo Raimundus abbas ei construendæ coëmit aream ab Odone episcopo. Post ejus excidium abbas in vrbem deportauit suos canonicos, cum omnibus, vt appellant, Officiis, Sacrista, Priore claustrali, Eleemosynario, Camerario, Correario, Infirmario, Operario, Præceptore, Subsacrista, Priore collegij sanctæ Mariæ Magdalenæ. Sedet in vrbanâ domo prioratus S. Iacobi. Ad colligendos peregrinos constructa fuerat. Ante Caluinismum, ciuitas habuit quoque extra muros, prioratum S. Felicis ex eodem S. Rufi canonicorum ordine: habet verò nostris quoque temporibus, Dominicanos, Franciscanos conuentuales, Minimos, Capucinos, Recollectos; & de sacris Virginibus, illas quæ, seu à Visitatione B. Mariæ, seu à S. Vrsulâ sibi nomen fecerunt. Petrus Andreas Leberonius antiquæ pietatis antistes, deduxit in vrbem mo-
5 niales, Benedictinas quidem Subdione, Bernardinas autem Vereesone. Sed

vt

vt ad felicem presbyterum, Fortunatum & Achilleum diaconos aliquando redeam, veneritne Valentiam cum illis episcopus, non inuenio. Certè cùm *maximam partem* florentissimæ *vrbis ad fidem Christi conuerterint*, omnino asseramus oportet, si non venerunt subsidio episcopi post Rufum, Rufique successores, laborantis, non multo post ipsorum mortem tempore Valentiam episcopum venisse qui recomponeret Ecclesiam, furore Cornelij Ducis turbatam. Quicunque is fuerit, & post ipsum alij, Æmilianus tum sedebat Valentiæ, cùm Eusebius Vercellensem gerebat episcopatum; hujus enim mandato Marcellinus Æmilianum ad sui in episcopũ Ebredunensem vnctionem adhibuit, vt tradit qui de ejus vita scripsit. Saussaius in episcopis Aurelianensibus paginâ 70. docet Nicetium qui anno 374. interfuit Concilio Valentino, fuisse Valentinum antistitem. Chorerius 7. historiæ Delphinatus sectione 7. Æmilianum vocat, qui ei Valentinus interfuit. Maximus anno 419. gerebat episcopatum Valentiæ, & cùm accusatus fuisset manichæismi à suis clericis, Bonifacius Pontifex noluit causam cognosci ab episcopis septem prouinciarum, vt habetur in illius epistolâ 2. Putabam absolutum in amplissimo Concilio: tanti enim Præsulis damnatio reliquisset alioqui fœda vestigia in scriptoris alicujus volumine impressa. Septem illæ Prouinciæ sunt Viennensis, Aquitania prima & secunda, Nouempopulania, Narbonensis prima & secunda, Alpes Maritimæ.

Æmilianus. *Nicetius.* *Maximus.*

Post Maximum annis incertis beatus Apollinaris vniuersâ Gallia celeberrimus sedit Valentiæ. Hic vir Isicio primùm Senatore, postea Viennensi Archiepiscopo, ex Audentia conjuge natus, fratrem habuit sanctum Auitum Viennensem quoque Archiepiscopum & Fuscinam sororem, ad quam Auitus frater ita de laude castitatis scribens cecinit.

S. Apollinaris.

Edidit vt quartam genitrix Audentia prolem,
Téque dedit generi partu fœcunda supremo,
Confestim parcam promittit ducere vitam,
Ac deinceps paribus castum seruare cubile,
Constituit votis carorum cura parentum.

Post multa addidit, cùm Fuscina soror virginitatem Deo vouisset, se & Apollinarem fratrem, illius ad exemplum sæculo renuntiasse.

Iunior ortu,
Religione prior viuendi jura dicasti.
Conuersio fratrum
Exemplo debenda pio.

Fratribus deinde Isicium patrem addidit, & ipsorum trium insulas episcopales memorauit:

Te meruit primam cognatio tota patronam,
Iam te signiferam sequimur.
Pontificem sacris assumptum respice patrem.
Suscipe quos humiles patrum ad consortia fratres,
Officio similes nectens Ecclesia junxit.

Apollinaris anno quadringentesimo nonagesimo tertio postulatus est à 7
Valentinis in Episcopum. Subdione quippe, quam ex hæreditate paterna dominus tenebat, cùm degeret, monachumque ageret, atque suas opes vel profunderet in pauperes, vel construendo sacras ædes refunderet Deo, venerationi

rationi omnibus erat; & præsule mortuo visus est, non sine volente Deo, propositus illis proximè vrbem, qui legeretur in episcopum. Domi suæ templum erexerat Geruasio & Protasio martyribus; atque vt secuturis Præsulibus daret exemplum amplificandæ Ecclesiæ, Subdionem illi episcopatum iniens dedit. Ea per plurimos annos fuit in Antistitis ditione, cùm autem aliquando ad moniales peruenisset, anno millesimo ducentesimo quadragesimo quinto rediit ad episcopum. Anno quingentesimo nono, interfuit Concilio Epaunensi. Infracti antistes animi, regem quoque cùm de diuinis legibus agebatur, non dubitauit offendere. Stephanus vir opibus potens, regnóque necessarius, duxerat sororem conjugis mortuæ, & Apollinaris autor fuit episcopis in Synodum coactis arcendi hominem sacris; neque imperato exilio potuit à sententià dimoueri. Longè à suis ouibus deportabatur, & febris regem inuasit. Iram Dei vindicis interpretata regina, cucullam episcopi Valentini ægro imposuit: fugatus est morbus; reuocatus est exul. Aliis etiam prodigiis, ipsisque innumeris, sanctitatem viri testatus est Deus. Sitienti per immodicos æstus, fons erupit juxta Lugdunum. Et plures curauit ægros, & ex Aliphij corpore dæmonem pepulit. Denique sic locutus est Agobardus Lugdunensis Archiepiscopus Ludouico Pio Imperatori, trecentis post ipsum annis. *S. Apollinaris Ecclesiæ Valentinæ, quantus fuerit & sit, non solùm gesta de eo, sed & crebra ejus miracula vsque hodie sublimiter testantur.* Post Agobardum Ado Archiepiscopus Viennensis sequentia scripsit in chronico. *Auitus quoque Viennensis episcopus, eloquentia & sanctitate præcipuus, & ejus frater Apollinaris Valentiæ episcopus, miraculis insignis, Isicij primùm Senatoris, tum Viennensis episcopi, duo lumina, clarissimi filij.*

8 Post S. Appollinarem Chenutius ordine ponit Æmilianum, Saluium, Antonium; eos Robertus post Ingildum constituit: neuter habet antiquum sententiæ suæ autorem. In musæo Salignonis olim Sacristæ Diensis, inuentus est catalogus Valentinorum antistitum, ab innominato scriptore concinnatus. Quia non omnino ineptè conditus est, nonnulláque habet ceteris autoribus ignota, eum ego testem aliquando afferam rerum propositarum, & quidem sub nomine Salignonis quando ipse vnus, quod sciam, illum habuit. Saligno igitur longè alia à Chenutio & Roberto affert. *Beato Apollinari successit Maximus sanctitate ac virtutibus pollens. Inde Æmilianus vir sanctissimus. Post hunc Saluius nimiæ sanctitatis episcopus, quem secuti sunt Antonius, Antoninus, Gallus, Rainaldus, & Elephas.* Ego autem in Conciliis Galliæ, post Apollinaris mortem habitis ante annum sexcentesimum, lego Gallum, Maximum, Ragnoaldum episcopos Valentiæ, ceteros seu à Salignone, seu ab alio allatos, nullis in libris, seu typo, seu manu scriptis, lego. Sunt *Gallus.* ergo mihi certa quæ sequuntur, pono alia omnia in incertis. Gallus anno quingentesimo quinquagesimo secundo, interfuit Concilio Aurelianensi quinto: *Maximus 2.* Maximus (secundum appellabimus, vtpote posteriorem illo, quem vidimus anno quadringentesimo nono) subscripsit Lugdunensi primo per *Ragnoaldus.* Astemium diaconum, anno quingentesimo septuagesimo: Ragnoaldus sedit anno octogesimo secundo in Matisconensi primo, octogesimo septimo in Lugdunensi secundo, octogesimo octauo in Matisconensi secundo, octogesimo nono in Valentino secundo.

Ab anno sexcentesimo vsque ad septingentesimum tres tantùm inuenio

uenio

uenio episcopos, Agilulfum, Ingildum, & Bobonem. Agilulphus, nonnul- 9
lis Aigulphus, sedebat Valentiæ anno quarto Clodouei secundi Francorum *Agilulphus.*
regis, autore Aimoino libro 4. historiæ Francorum capite 40. cùm enim ad-
hæreret Vuilelbaldo Vltrajuranæ Burgundiæ patritio & is cum Flaucato,
quem Nantildis regina præfecerat palatio Burgundię, contenderet, ait Augu-
stodunum perrexisse, *vt quæ in regiâ aulâ agerentur cognosceret, atque ad Wil-
lebaldum referret.* Idem Aimoinus sequenti capite scripsit sequentia. Clodò-
ueus anno regni quarto & decimo *argentum quo genitor suus absidem supra
sepulcra martyrum Dionysij, Rustici, & Eleutherij prominentem operuerat,
auferri mandauit, & Aigulpho loci illius abbati tradi, vt ipse illud egenis &
necessitatem patientibus (quia fames eo tempore totam pene occupauerat Fran-
ciam) dispartiretur.* Annus Clodouei decimus quartus est Christi no-
nus & quinquagesimus: si Aigulphus hic abbas Sancti Dionysij est idem
cum Agilulfo Valentiæ episcopo, asseramus oportet illum eo anno sedis-
se Valentiæ. Hoc ego secutus sum in editione secunda istius libri, nunc
aduerto Aigulfum ab Aimoino dici abbatem, & non multis ante lineis
agentem de episcopo Valentiæ appellasse Agilulphum, eô igitur inclinat
animus, vt abbatem diuersum ab episcopo fuisse putem. Vtcunque
hoc habeat, Ingildus episcopus Valentiæ sedit in Concilio Cabilonen- *Ingildus.*
si, cujus annus incertus est. Sunt qui velint habitum circa quinquage-
simum à sexentesimo, alij octauo & quinquagesimo post sexcentesimum,
ego in prioribus istius libri editionibus illos secutus sum qui ad sexcen-
tesimum sexagesimum secundum referunt, Bobo post septuagesimum *Bobo.*
hujus sæculi fuit episcopus & à sede suâ dejectus est post annum sextum
& septuagesimum. Homo malæ fidei, ac militaris ingenij, & alia gra-
uiter peccauit, & Ebroino ad omne scelus projecto sese adjunxit, &
Sanctum Leodegarium Augustodunensem episcopum vehementer in-
secutus est, afflixitque. Hic in vita sancti Leodegarij Augustodunensis epis-
copis dicitur occupasse Valentiam, vt sui juris. Sequuntur Saluius secun- 10
dus, Lambertus, Bonitus, apud Scriptores nouitios de episcopis Valen- *Bonitus.*
tinis. Eos ego apud antiquos non inuenio, si Bonitum excipias. Hic
interfuit Concilio Narbonensi anno septingentesimo octogesimo octauo,
ex actis ipsius Concilij, quæ recitat Balusius ad caput vigesimum quin-
tum libri sexti, de libertatibus Ecclesiæ Gallicanæ, autore Petro de Marca
Archiepiscopo Parisiensi. Lupicinum ego in editione secunda libri istius
subjunxi Bonito, & de eo hæc addidi: *subscripsit indiclo Caroli Magni, super
Sanctorum reliquiis Aquisgrani repositis ab imperatore, cum Felice presbytero &
Fortunato diacono, ex Doubleto in Antiquitatibus Sandionysianis*; Sed è quo
ea acceperim non inuenio. Ex aliquo habuisse me non dubito, sed quis ille
fuerit nunquam occurrit diligenter & occuratè quæritanti. Certè Doble-
tus ipse in Antiquitatibus Sandionysianis ipsa non scripsit.

Placet hîc afferre Salignonem. *Vualdus familiaris fuit Carolo Magno* 11
*imperatori, manifestans ei primordia religionis Christianæ in vrbe & diœ-
cesi Valentiæ. Quapropter religiosus imperator inter cetera dona dedit ei in
episcopatu Regensi ecclesiam vnam cum appenditiis suis, in qua beati confesso-
res Maximus Regensis episcopus & Apollinaris conuenire solebant de rebus diui-
nis tractaturi. Eo tempore legati prædicti imperatoris diuinâ prouidentiâ ossa*

Ii Beati

Beati Cypriani episcopi Carthaginensi & martyris ab Africa secum detulerunt vsque ad vrbem Arelatensium, quæ à præfato imperatore Laidrado Archiepiscopo Lugdunensi data fuerunt in custodiam, quoadvsque reliquias beati Cornelij Romani Pontificis & martyris coadunasset, & templum SS. martyribus condignum ædificasset. Cúmque in hoc sancto proposito intenderet, Aquisgrani in Domino obdormiuit: cujus piam voluntatem sequentes episcopi Siluius & Lambertus executioni mandare curauerunt. Hæc Saligno. Vualdum Bonito subjungit. Vt cetera veritatem habeant, certè quod de Sanctis Maximo & Apollinari falsum est, nisi dicamus hunc in adolescentia, aut juuentute positum, accessisse ad illum jam ætate grauem, vt ab eo virtutis omne genus edisceret, cujus nomine, ex monasterij Lerinensis præfectura collecto, clarissimus erat totâ Galliâ.

12 *Dructa-nus.* Ægidius Lacarry Societatis nostræ anno 1665. die 30. mensis Augusti ad me scripsit sequentia. *Ductanus fuit episcopus Valentiæ.* Postea multis asserit fuisse etiam abbatem sancti Theofredi annis octingentesimo trigesimo nono, & octingentesimo quadragesimo nono, ante episcopatum: sed non affert annum, quo ex abbate euasit in episcopum, neque tempus quod in episcopatu posuit. Cùm tamen addat Galterum, qui abbas erat anno 863. ei successisse in monasterij præfectura, intelligis episcopatum adiisse ante illum annum: sed abs dubio illum addit ante quinquagesimum octauum; *Rathe-rus.* Ratherus enim apud Claudium Perry in historia Cabilonis legitur sedisse Valentiæ anno decimo octauo Caroli Calui, qui fuit Christi octauus & quinquagesimus supra octingentesimum. Charta est in illius historię probationibus pag. 31. quâ Ionas Æduensis episcopus dat canonicis suæ ecclesiæ Simponiacum villam. Scripta est illa in episcoporum Synodo, & his verbis concluditur. *Testes adfuerunt infrascripti, quos Synodalis celebritas conuocarat. Remigius Gratianopolitanus* &c. *Remigius Diensis, Ratherus Valentinensis.*

13 *Ratber-tus.* Rathero successit Ratbertus, Raspertum etiam & Robertum vocant. Fortassis erit qui neget ei successisse, ac eundem faciat cum Rathero. Donec aliquid occurrat quo euincatur non esse ab illo alius, ego quidem existimo diuersũ ab eo esse. Ratbertus ego fuit anno octingentesimo quinquagesimo nono in Concilio Tullensi, & sequente, atque in Pontigonensi octingentesimo septuagesimo sexto, & in Mantalensi octingentesimo septuagesimo nono. Vir sanguine summus ac virtute, anno octingentesimo septuagesimo sexto, Cariloci constituit abbatiam, probante Concilio Pontigonensi, & in ea Gausmarum abbatem. Nunc est prioratus Ordinis Cluniacensis. Charta quâ ipsum Eudrado (Eduardum nonnulli vocant) cum fratre jam mortuo se erigere ait, recitatur verbatim à Seuertio in Aureliano episcopo Lugdunensi, qui Concilio præfuit pag. 186 Patre Bosone, seu Boue. Ac Buuino Ardennarum Comite natus, Bosonem Mantalæ anno 879. electum in regem habuit fratrem. Et Thietbergam Caroli Calui vxorem sororem. Hic ipse Ratbertus anno 875. confirmat bona & jura monasterij Trenorchiensis, in S. Marcelli Cabilonensis, cum aliis episcopis, teste Chifflerio in probationibus historiæ Trenorchiensis pag. 217.

14 *Isaac.* Isaac anno octingentesimo octogesimo septimo, interfuit Concilio Cabilonensi, & post nonagesimum secundum Viennensi. Fertur Eilardus eum præcessisse, & post ipsum sedisse Aimarus, Ado, Brocardus, Archimbertus,

bertus, siue Archimbaldus, Agildus seu Ainus, Robertus, Isaac secundus; Saligno istis addit Nicolaum secundum. Sed nullum ego istorum episcoporum lego, seu in antiquioribus chartis, seu in libris qui peruenerunt ad meas manus.

Remegarius accepit à Ludouico quarto Imperatore Saxiacum, Adgentiolum,& Saonem ex charta sincera ab ipso Ludouico subscripta sine anno & die; quæ habetur in episcopio Valentino. Ludouicus autem cepit imperare anno nongentesimo,& quadriennio post oculis & imperio priuatus est à Berengario Forojulij Duce. Pius Imperator ait se pro animabus Bosonis & Hermingardis parentum dare ea castra Sancto Cypriano martyri & S. Apollinari confessori, quibus scilicet princeps ecclesia Valentiæ sacra erat illis temporibus Charta sic habet. 15 *Remegarius.*

In nomine Domini æterni & Saluatoris nostri Iesu Christi. Hludouicus diuinæ ordinatione prouidentiæ Imperator Augustus. Sacris locis emolumentum nostræ imperialis celsitudinis exhibemus, profuturum nobis id ad præsentem vitam faciliùs transeundam, & ad æternam facilius obtinemdam confidimus. Grande comperiat omnium fidelium nostrorum, præsentium scilicet & futurorum solertia, quam quidem nos pro remedio animæ genitoris nostri Bosonis, ac piissimæ genitricis nostræ Hermingardis, atque ad deprecationem inclyti Ducis, ac Marchionis nostri Hugonis, videlicet propinqui nostri, comperimus Deo, & Sancto Cypriano gloriosissimo martyre, ac Sancto Apollinare eximio Confessore, atque Pontifice Valentinensis Ecclesiæ, vbi Remengarius reuerendus noster, atque fidelis Præsul esse dignoscitur, res sitas in Comitatu Deensi, villam scilicet quæ vocatnr Saxiacum, cum castro desuper similiter nominato, cum Adgentiolo, atque Saone. Hæc itaque omnia cum ecclesiis, vnâ in honore Sanctæ Dei genitricis Mariæ dicata; aliâ in honore sancti Ioannis; tertiâ quoque in honore sancti Tiertij martyris, cum familiâ vtriusque sexus, cum vineis, pratis, syluis, pascuis, molendinis, aquis, aquarúmque decursibus, & cum omnibus ad prædictam villam, Saxiacum videlicet, pertinentibus, totum Deo, sanctisque jam dictis donamus: vt faciat exinde Remegarius Præsul, suíque successores ab hodie & deinceps, sicut ex aliis rebus à piissimis Regibus & Imperatoribus inibi (idest abs dubio in Comitatu Deensi seu Diensi) collatis. Vt autem hæc nostra largitio, nostris futurisque temporibus, inuiolabilem in Christi nomine obtineat firmitatem, manu nostra subter firmauimus, & de annulo nostro sigillari jussimus.

Signum Hludouici serenissimi Imperatoris Augusti.

Non hic est ille Remegarius, sed secundus, qui anno nongentesimo duodecimo recepit ab ipso Hugone qui postea fuit rex, Villanouam, quam à Carolo Magno concessam, & à Bosone ac Hermengarde regibus confirmatam eripuerat Ecclesiæ Valentinæ, vt ex ipsa restitutionis ab Hugone factæ charta docet Chorerius libro decimo historiæ Delphinatus sectione 13. 16

Aimo fuit Archicancellarius Conradi Pacifici, interest donationi, aut potiùs restitutioni quorundam prædiorum Viennensi monasterio sancti Petri à Ratburno Conradi genero & Vicecomite Viennæ, vt autor est Chorerius libro citato sectione 18. ex ipsa restitutionis chàrtà scripta anno 975. 17 *Aimo.*

Guido. Guido Valentinus episcopus, & præpositus Aniciensis anno nongentesimo nonagesimo tertio interfuit fundationi ecclesiæ S. Petri Monasteriensis in vrbe Aniciensi à Guidone Aniciensi Episcopo, vt legitur in Bibliotheca M S. Philippi Labbé tom.2.

18 Humbertos duos lego apud Guichenonum in historia Sabaudiæ pag.1159. *Hūbertus.* Guigonis secundi Comitis Albonensis fratrem alterum, alterum filium. Hic anno 991. dicitur interfuisse donationi Vizilæ &c. Cluniacensibus ab Humberto patruo episcopo Gratianopolitano: ille anno 27.interfuisse consensui Summi Pontificis in donationem prædiorum rusticorum Campisauri à Guigone auo iisdem. Chorerius libro 1. historiæ Delphinatus libro 11. paginâ 795. post Duchesnium libro 4.historiæ Burgundionum cap.54.memorat Humbertum episcopum Valentiæ & ait ipsum anno 1025. interfuisse concessioni prioratus Burgeti Cluniacensibus ab Amedeo Comite Maurianensi, addit fuisse nepotem Humberti episcopi Gratianopolitani ex Guigone II. Albonensi Comite fratre. Scio Chorerium nihil scripsisse de Gratianopolitanis episcopis,quod ex veris chartis non acceperit, in eam igitur venio sententiam vt Humbertus Guigonis illius secundi filius sederit Valentiæ anno 1025. & qui sedebat ex Guichenono anno 1127. non fratrem, sed filium quoque ejusdem secundi fuisse. Si quis Humbertus fuit episcopus Valentiæ anno 991.putauerim fuisse fratrem Humberti episcopi Gratianopolitani,non nepotem ex fratre. Certè qui sedebat Valentiæ Humbertus Guigonis secundi filius annis 1025. & 1027. non sederat anno 991. quandoquidem anno 993. sedebat Guido vt vidimus,non Humbertus. Ade *Lābertus.* de quòd Lambertus frater Aimari Pictauiensis,qui Valentiæ Comes erat,sedebat anno 1011. vt Ægidius Lacarry ex S.Theofredi tabulario ad me scripsit, eo quippe anno tradidit monachis S.Theofredi ecclesiam S. Victoris ad Valentiæ muros tum positam,nunc euersam, *pridie idus Martij anno* 1011. *regnante Rodulfo*,quemadmodum habetur in chartâ ab eo subscripta.

19 Illo ipso vndecimo post millesimum Lamberto successit Remegarius se- *Remegarius.* cundus,sic enim legitur in breuiario Valentino. *Anno Incarnationis Dominicæ millesimo vndecimo,defuncto sancta Valentinensis Ecclesiæ episcopo, Remegarius natione Francus in eâdem Ecclesiâ subrogatur Episcopus.* His verbis subjunguntur miracula duo S.Apollinaris quondam episcopi. *Hic dum in jam dictam Ecclesiam aduentaret,accidit vt ad ostium B.Apollinaris puella nomine Richildis jaceret,quæ multis annis contracta jacebat,nec omnino ambulare poterat. Necessitate autem Agarenorum instante,præfata basilica,in quâ beatus Pontifex jacebat, plena erat vasculis,in quibus vinum atque annona recondebatur. Eliminatâ autem omni spurcitiâ ecclesiæ à præfato Præsule,statim prædicta puella laudans Deum erecta, & sic incolumis facta est, quasi nunquam renum ac crurium dolorem sensisset. Eodem namque tempore puella quædam nomine Ermengardis ex patre Ragebarto malè à dæmonio vexabatur. Hanc ecclesiam intrare spiritus malignus nullatenus sinebat* &c. Curata est voto facto; quod cùm frater non impleret, rursum à dæmone arrepta est,ad lectúmque gloriosi Pontificis ductam in catenis ferreis,omnino deseruit dæmon.

20 Remegario secundo successisse videtur Guigo siue Vvigo.Robertus enim *Guigo.* illum legit in literis à Benedicto octauo datis anno millesimo decimoquinto,& attigit annum millesimum quintum,quo fuit in Ansana Synodo,

&

& eo ipso anno Guigoni successit Humbertus Guigonis secundi Comitis Albonensis filius, Chorerius enim vt in superioribus domi vidit eum in tabulis anno 1025. scriptis. Erat is Romæ anno 1027. vt etiam suprà ex Guichenono retuli. *Humbertus 2.*

Pontius anno millesimo quadragesimo, interfuit vnctioni basilicæ Sanuictorinæ ad Massilliam per Benedictum vndecimum, eo ipso Pontifice teste, in chartâ quam de ea vnctione edidit. Peruenit ad annum quartum à millesimo quadragesimo ex Roberto. Interfuit Victore secundo Pontifice restitutioni quorumdam prædiorum monasterio S. Petri Viennæ, vt docent tabulæ de ipsa scriptæ: Victor autem pontificatum adiit anno millesimo quinquagesimo quinto, mortuus est 1057. Incerto inter vigesimum septimum & trigesimum secundnm à millesimo interfuit fundationi Taluuriarum monasterij (vulgò dicimus Taloire) in Geneuensi comitatu à Rodulpho tertio & Hermengarde Regibus Alemanniæ, Burgundiæ, & Prouinciæ ex Guichenono in historiâ Sabaudiæ paginâ 189. Incertum dico annum, quoniam fundationis tabulæ illum non habent, neque potuit, aut Pontius ante annum vigesimum septimum esse episcopus, quandoquidem illo anno sedebat Humbertus, aut Rodulfus post trigesimum secundum fundare monasterium, qui trigesimo secundo mortuus est. 21 *Pontius.*

Quis Pontio successerit non inuenio. Audio chartam esse in tabulario canonicorum Romanensium in Delphinatu, quæ docet Gontardum fuisse episcopum Valentiæ anno millesimo octogesimo secundò. Legi ego in chartâ episcopij Valētini sedisse Valentiæ, & excepisse domi suæ anno nonagesimo quinto Vrbanum II. euntem ad Concilium Claromontem. Salignō addit vnxisse principem vrbis ecclesiam recenter ædificatam & *martyrum Cornelij ac Cypriani ossa supra majus altare collocasse, vnà cum corporibus martyrum Felicis, Fortunati, & Achillei, ac Apollinaris episcopi.* Liceat mihi vnum hîc adjungere. Gontardi tempore viuebat ille Bernardus Valentiæ natus, qui post Claromontanum Concilium, secutus est in Syriam episcopum Aniciensem. Vir profectò magnus, quo ciue glorietur Valentia: fuit principiò Artasiensis episcopus, postea primus Latinorum Antiochiæ Patriarcha, ex Guilelmo Tyrio libro sexto belli sacri capite vltimo. 22 *Gontardus.*

Eustachius de Aniciensi canonico episcopus Valentiæ, sedebat anno millesimo centesimo vndecimo ex Odone Gissey in Virgine Aniciensi libro decimo capite decimotertio, & trigesimo quarto ex chartulario Sancti Bernardi Romanensis ac centesimo trigesimo septimo, vt videbimus n. 38. Post illum Eustachius alter occupauit episcopatum, & Ioannes Abbas Bonæuallis prope Viennam eo pulsò electus est in episcopum anno millesimo centesimo octauo; vt tradit Manriquez tomo 1. annalium Cisterciensium. Non placuit, Eustachio præmittere Henricum qui in libro rituali Ecclesiæ Viuariensis dicitur Valentinus episcopus anno 1107. ministrasse Paschali secundo, vngenti principem ecclesiam Viuarij cum Ioanne Viuariensi & Petro Diensi episcopis. Scriptor hujus libri errat in episcopis Viuariensi & Diensi; illo enim anno sedebat Viuarij Leodegarius, & S. Ismido Diæ: fortassis etiam errauisse putandus est, in episcopo Valentino. Certè nemo negabit fidem in episcopi Valentini nomine non mereri. 23 *Eustachius.*

S. Ioannes ex primo Bonæuallis prope Viennam abbate electus est in episcopum 24 *S. Ioan.*

scopum Valentinum. Habet hic vir magnum nomen apud monachos Cistercienses, quorum instituta secutus est à prima juuentute. Gaufridus S. Bernardi discipulus, & Ioannis socius, scribit de viro in suis ad Apocalypsim commentariis. *Cùm prima*, inquit, *nostri Ordinis Cisterciensis jacerentur fundamenta, erat in ecclesia Lugdunensi quidam clericus honestus & honorabilis Ioannes, qui rumore celebri nostri Ordinis compunctus, tacitus secum proposuit in nostro se collegio sociandum. Quod propositum post paucos dies, subeunte aliâ cogitatione mutauit, & pro recompensatione talis propositi peregrinationem S. Iacobi aggressus est: quâ deuotè completâ rediens, à domesticis gratulabundè susceptus est, & fatigatus ex itinere in cubiculum se recepit; quiescentique mox affuit in viso Deus Iesus Christus, cum duobus Apostolis, beatis Petro & Iacobo, quorum Petrus in manu librum tenebat, quem præcepit Dominus aperiri. Erat autem scriptus aureis literis, continens nomina prædestinatorum. Iussus ergo Apostolus cepit legere: & cùm ibi legeret nomen Ioannis illius; Tolle, ait Dominus, tolle, dele eum, dele, quia meum se futurum promiserat, & resiliit à promisso. Accedens autem propiùs beatus Iacobus, & obsecrans, dicebat: Nomine, meus est peregrinus; ne deleas, obsecro, nomen ejus. Cui Dominus; Meus, inquit, non peregrinus, sed ciuis esse debuerat. Nonne melius est ciuem esse meum, quàm tuum peregrinum? Apostolus autem Iacobus persistens in supplicatione, ne deleas, inquit, Domine piissime, ne deleas eum, obsecro; ego tibi pro eo fidejubeo; faciet, quod proposuerat. Et Dominus ad eum: Quando faciet? Apostolus autem: Infra quindecim dies. Excitatus ad hæc verba Ioannes solo prosternitur, & fidejussori suo cum vberrima lacrymarum effusione gratias egit dicens; Faciam prosus Apostole, faciam quod tam misericorditer pro me pollicitus es. Non multò post fletum magnum, iterum obdormiuit: iterumque Dominus cum duobus Apostolis prædictis affuit, jussitque iterum librum aperiri, in quo audiuit idem Ioannes sanctum Petrum legentem, Murænulas aureas faciemus tibi vermiculatas argento. Mox Ioannes surgens, & præfixum diem præueniens, adimpleuit votum.*
25 *Hic fuit primus abbas Bonæuallis, & pòst Ecclesiæ Valentinæ, antistes, cujus vita & mors multis meritis & miraculis claruit.* Hactenus Gaufredus. S. Ioannes fuit Abbas Bonævallis ab anno millesimo centesimo decimo septimo, ad octauum & trigesimum illius sæculi: fuit episcopus Valentiæ à trigesimo octauo ad quadragesimum quintum, quo mortuus est, quia verò mortuus est est die prima, & vigesima mensis Martij, & Conradus secundus confirmauit jura Ecclesiæ Viennensis ante diem quintum, & vigesimum mensis illius, Boucheus tomo 1. historiæ Prouinciæ libro septimo, paginâ 820. dicit mortuum anno quadragesimo sexto post millesimum centesimum. Scilicet annus tempore sancti Ioannis episcopi incipiebat à die vigesimâ quintâ Martij, qui nunc incipit à die primâ Ianuarij. In Bonavalle hoc vtilissimum Ecclesiæ fecit abbas, quòd Petrum Cistercienbus suis adjunxit, & postea anno millesimo centesimo vigesimo septimo dedit abbatem Stamedio quod erigebat, qui ad Tarentasienses infulas euectus grauissimas ex Isdraëlis Pseudoëpiscopi fraude vsque, totâ regione turbas composuit. Dicunt jam episcopum multa passum Valentiæ; multa egisse; pulsatum etiam fuisse pro pietate. Manriques tomo 1. annalium Cisterciensium paginâ 73. non pauca refert ex libro de ejus vita, quem scripsit Anonymus coætaneus & habetur Bonavalle: & tomo 2. paginâ 14. *Hujus episcopi vitam sanctissimam miracula crebra testantur, quæ per ipsum & cum ipso ad tumulum ejus omnipo*

omnipotens operatur. Inquit scriptor vitæ S. Amedei apud Manriquem tom. 2. annalium Cisterciensium pag. 76. Anno quarto & quadragesimo sæculi conuênit cum Siluione Clariacensi, agentibus Stephano Viennensi & Hugone Diensi Præsulibus. Alexiacum, de quo lis erat, ei stetit. Nobilissimæ Clariacensium gentis arma habes in alterius Siluionis sigillo addito ad tabulas anno millesimo ducentesimo quinquagesimo octauo scriptas. Equum gerebat, & ab vtràque scuti parte extra ipsum clauem erectam.

S. Ioanne episcopo mortuus est Guigo de Castro, siue vt alij volũt, de Pinu, 26
quintus Cartusiæ Prior, *quinquagesimum agens annum*, vt loquitur Sutor lib. 2. de vita Cartusiana cap. 5. *conuersionis verò tricesimum, prioratus sui vicesimum septimum vel circiter, non sine sanctitatis opinione, anno Domini tricesimo septimo suprà millesimum centesimum, ab inchoatione verò Ordinis quinquagesimo quarto.* Hic vir natus Valentiæ à me prætermitti non debuit. Scripsit vitam sancti Hugonis episcopi Gratianopolatani; meditationes de sacris rebus, apud Petrum Cluniacensem epistolas, libros de contemplatione, de laude vitæ solitariæ, de quatuor gradibus spiritualibus, de veritate & pace. Sed audi Dorlandum in Chronico Cartus. libro 4. cap. 3. *Guido clarus quidem fuit genere, clarus ingenio, eloquio, sed longè clariore scientiâ & sanctitate. Hujus memoria tenax, sermo dulcis, efficax adhortatio erat. Sub hoc patre domus Portarum, Excubiarum, Durbonis, Siluæ benedictæ, Majoreui, Aruериæ, Montis Dei ortum & progressum sumpsere conspicuum. Hic post magnum in temporalibus fructum, libris perquirendis, describendis, emendandisque operam multam adhibuit. Hic beatissimi Hieronymi epistolas, scriptorum vitio corruptas, ad primam veritatis lineam reuocauit.* Audi quoque autorem vitæ beati Antelmi episcopi Bellicensis capite 5. *Guido hanc obtinet prærogatiuam, vt bonus prior vocetur ab illis qui de eo loquuntur. Is Cartusiensi instituto modum, certosque limites statuit: regulam enim ipse conscripsit, quam consuetudines voluit appellari.*

Orilbertus sedebat anno decimo Conradi regis, vt habent sinceræ tabulæ 27
episcopij Valentini, quibus octauo Maij dedit rerum ignotarum mihi præ- *Orilbertus.*
stariam Giborno de Auriolo, *viro*, sicuti loquitur, *inclyto*, & facultatem ædificandi castrum in pago Valentino. Pagus illis temporibus fere semper pro episcopatu scribebatur. Tamen cùm aliquando tribuatur vrbi, etiam in qua non sedebat episcopus; existimo nunquam non scriptum esse pro regione subjecta vrbi cui tribuitur, ac proinde pro Comitatu aut Ducatu. Pagus ergo Valentinus est comitatus Valentiæ. Præstaria principio erat charta qua vsusfructus alicujus rei dabatur, postea dicta est ipse illius vsusfructus. *Karolus Pipini filius*, inquit Flodoardus libro 3. cap. 20. *Deduciacum villam apud Tilpinam episcopum obtinuit in præstariam.* Illi opponitur precaria seu precatoria: igitur Flodoardus libro 2. cap. 1. sic loquitur; *Mapimius Remensis Præsul Theudechildi Suauegottæ reginæ filiæ tertiam partem villæ Vrisiaci vsufructuario, per precariam, saluo ecclesiæ jure concessit.* De precaria vide Marculphum libro 2. cap. 41. & de præstaria cap. 40. Hic Conradus est secundus, qui creatus est anno millesimo centesimo trigesimo nono, mortuus est quinquagesimo secundo: non potest dici primus, anno enim decimo primi, qui fuit Christi millesimus trigesimus septimus, Pontius erat episcopus, vt vidimus. Orilbertus demum anno Conradi secundi decimo episcopus, videtur ille esse, quem S. Bernardus epistola 248. testatur electum ex priore Casæ Dei circa annum

sæculi

sæculi quadragesimum sextum, & de quo sic loquitur Eugenio Pontifici epistola 270. *Dominus Valentinus conualet, & vbi valet operatur bona: propterea amatores boni diligunt eum, & ipse diligit bonos; in hoc apparet, quia bonus est. Vestrum est tales diligere & fouere.*

28 Bernardus. Bernardus erat episcopus Valentinus anno millesimo centesimo quinquagesimo quarto, vt intelligitur ex chartâ Guilelmi Viuariensis episcopi eo anno scripta. Sic habet. *In nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti. Ego G. Viuariensis episcopus & minister indignus, rogatu domini Hugonis bonæ memoriæ Viennensis archiepiscopi, & Bernardi Valentinensis episcopi, & aliorum quàm plurimorum, concessi & laudaui ecclesiæ Sancti Andreæ Viennæ, & Elizabeth abbatissæ Sanctimonialium supradictæ ecclesiæ, & successoribus ejus, omnia beneficia quæ sub ditione episcopatus nostri possident* &c. *Acta ab incarnatione Domini anno millesimo centesimo quinquagesimo quarto.* Anno incerto confirmauit quod Eustachius & Ioannes, ante ipsum episcopi concesserant Cisterciensibus fontis Leonciæ seu Lioncelli. Tabulæ ita habent. *Notum sit omnibus præsentibus & futuris, quòd Eustachius episcopus & Comes Valentinensis dedit jure perpetuo Deo & B. Mariæ fontis Leonciæ & fratribus ibidem commorantibus in manu Falconis pedagium & leidam suarum rerum apud Valentiam: quod etiam domnus Ioannes, qui post eum in episcopatu successit, laudauit: & domnus Bernardus, qui post eos Valentinensem rexit Ecclesiam, vt ratum in postmodum maneret, suo scripto & sigillo in præsentia domni P. Abbatis confirmauit.* Porro ex istis tabulis intelligis duo. Primum est Eustachium, sanctum Ioannem, & Bernardum sedisse deinceps Valentiæ. Secundum est Eustachium sedisse anno sæculi trigesimo septimo. Eo anno cepit monasterium Lioncelli ad illud Bonavalle deductis Cisterciensibus ex Manrique tomo 1. Annalium Cisterciensium: igitur qui dedisse ei dicitur Eustachius, illo ipso dedit, atque adeò sedit; nam, vt suo loco docui, Ioannes fuit episcopus anno trigesimo octauo.

29 Odo. Odo gente nobilis, nobilior moribus, de cujus laudibus nunquam conticescet Ecclesia Valentina, factus est episcopus ex decano. Patrem habuit Guidonem de Chaponay, vt Humbertus de Chaponay qui ab Hectore Odonis fratre quintus & decimus rectâ gradatim linea descendit, mihi ex chartis domesticis asseruit. Quoniam vir hic pro magistratibus, quos à primâ juuentute sapienter ac sanctè gessit, magisterio maximè libellorum supplicum, & pro perpetuo veritatis amore is est, cui nemo prudens negare fidem possit, placet de ejus gente hic sparsim dicere quæ ab vltimis initiis ex fidelibus tabulis repetita ad me detulit. Igitur Guido Odonis episcopi pater per Leonardum descendebat à Guilelmo Chaponaij, Mareniarum, Aueniarum & Brangonis domino, matrem verò habebat Annam de Bellomonte Fretæ, sanguinéque proximus erat Berengariis & Groleis, nobilissimis etiam nunc in Delphinatu gentibus. Leonardus enim auus anno sexagesimo sexto supra nongentesimum duxerat Catarinam Geraldi Berengarij & Ainardæ Rossilionææ filiam, Guilelmus autem Alanus Luciam de Grolea. Odo episcopus is ille est, qui post S. Apollinarem, auxit ecclesiam Valentinam plurimùm, opibus propriis, & alienis. Anno sæculi quinquagesimo septimo accepit à Fiderico primo *Valentinam ciuitatem, & quidquid intra ambitum ejus continetur, vel extra comitatum, videlicet ecclesias, abbatias, monasteria, cum omnibus*

omnibus possessionibus eorum, forum, mercatum, duella, monetam, naulos, telonia, pedagia, castra castella, villas, (sunt verba Imperatoris,) *vicos, areas, seruos, ancillas, tributarios, decimas, foresta, syluas, venationes, molas, molendina, aquas, aquarum decursus, campos, prata, pascua, terras cultas & incultas; & commune forum agentium & sustinentium causas, tam ciuiuiliter, quàm criminaliter; & possessiones sequentes, castrum Alexiani, Montilisij, Montilij, Balmæ, Finciacij, Liberonis, Aureoli, Castrumnovum, Castrumduplum, Montis-Veneris, de Stella, Alisij, Saonis: in supradictis verò omnibus, & in toto Episcopatu ordinariam iurisdictionem.* Hactenus sunt Friderici verba, in litteris datis Bisuntij, octauo Calendas Decembris, qui addit sequentia: *Ne quis à flumine Isara ad castrum Montilij, & à castro Cresci ad villam de Subdione, & in Episcopatu Valentino pedatiuum accipere præsumat: ne quis baronum Valentini episcopatus habeat facultatem beneficium regni,* (id est, res, quæ regni erant, & datæ sunt episcopo,) *vel Ecclesiæ alienare: nullus Comes, aut Iudex legem in iis facere præsumat.* Cùm legis imperatorem ea quæ retuli concessisse Odoni, ne cogita dedisse quibus antè carebat episcopus: edicto firmauit pridem possessa. Et verò ante annos tredecim Alexianum, ante ducentos & septuaginta Sao erant in episcopi ditione superioribus; ante nouem facultas episcopi necessaria erat nobilibus viris ad extruenda castra demum comitatus, pedagium seu portorium & leida Valentiæ erant episcopi igitur Fredericus secundus primi hujus nepos ex filio, post vnum & septuaginta annos scitè annotauit auum ista ponentem in suo edicto, secutum alios ante ipsum reges & imperatores. Ad Odonem episcopum redeamus. Eodem anno cal. Decembris interfuit donationi plurium rerum episcopo Aueniomensi Gaufredo à Friderico Lex Noguerio libro de episcopis Auenionensibus pag. 48. & 49.

Sequente anno siue octauo & quinquagesimo post millesimum centesimum Odo vendidit Esparueriam insulam Raimundo abbati S. Rufi Regio est agri, Rhodano adjacens; & per latè fusam planiciem porrigitur meridiem inter & Occidentem, distincta riuulis, læta situ, opima pascuis. Insula dicitur, quia per fontanos riuos à reliquo agro distinguitur, quà Rhodanus non alluit. Ducentis argenti marcis eam Odo vendidit. Venditionem probauere Adrianus IV. Pontifex, olim abbas, & Carolus etiam IV. Germanorum imperator. Conuenerant ad Raimundum abbatem priores frequentissimi emptioni faciendæ, Isoardus Viennæ, Andreas Combæ, Raimundus Pairaudi, Guilelmus Annoniaci, Petrus Diæ, Guilelmus Claëllarum, Ademarus Voluentæ, Stephanus Valentiæ, Guigo Lugduni, Vicardus Buxi & alij. Hos recensere volui, vt videas jam tum latè sparsos fuisse canonicos. Odo ad magnum pondus fecit vt res coram Legato Pontificis gereretur. Stephanus erat Viennensis archiepiscopus: virum comitabatur Hugo Præsul Diensis. Illa in insula sedem posuit abbas. Canonicorũ regularium per Gallias, & reliquum orbem Christianum moderator generalis. Anno 1488. regebat monastéria centum octoginta nouem ex Innocentij octaui literis. Sunt qui asserant Odalgerium istis canonicis primum abbatem præfuisse, & iis ego etiam olim assensus sum; nunc autem assentiri non possum, qui lego Odalgerium seu Oldegarium ex abbate S. Rufi episcopum Barcinonensem principio, deinde archiepiscopum Tarraconensem primum, admissum fuisse in

Ordinem canonicorum S. Rufi à Bertrando postea episcopo Barcinonensi. Ex abbate episcopus anno 1116. jussu Paschalis secundi, moritur *Barcinone*, ex Tarrapha libro de regibus Hispaniæ in Alphonso octauo, *anno Christi millesimo centesimo trigesimo sexto die quarta Martij.* Hic vnum miror. Vincentius Domeneccus libro 2. de sanctis Cataloniæ fol. 75. ait Oldegarij tempore abbatiam canonicorum Sanrufensium fuisse *in Magalonensi non procul à Montepessulano ditione.* Hoc apud alium scriptorem non lego. Abs dubio cœpit iste canonicorum Ordo Auenione anno millesimo trigesimo nono, vt singulari de ea ipsa re libro docui; videtur ergo abbas principio sedisse in Auenionis agro ad Druentiam fluuium, vbi nunc etiam sunt monasterij rudera: quo autem tempore sedem mutauerit, aut quem in locum eam ex illo deportauerit non inuenio.

31 Anno 1173. Odo concessit nonnulla Cisterciensibus Lioncelli, quæ ipse enumerat in tabulis ejusdem anni, quas placet hîc recitare. *Ego Odo Valentinensis episcopus, dilectis filiis & fratribus abbatiæ Lioncelli in episcopatu nostro sitæ, Pontióque ejusdem loci abbati, quem sicut proprij pupillam oculi veneror simul ac diligo, & omnibus ibidem Deo seruientibus* &c. *dono consilio totius capituli Valentini, quidquid ad Ecclesiam Valentinam pertinens possident, de quibus in præsentiarum, anno videlicet ab Incarnatione Domini millesimo centesimo septuagesimo tertio inuestiti fore noscuntur, idest grangiam de Blanchia, vtrumque Cognerium, grangiam de Palaranges, grangiam de Baceia; necnon & omnia quæ ad ecclesias de Burgo, sanctique Felicis pertinentiâ possident* &c. *vsus rerum ab eis apud Valentiam emptarum vel venditarum, vt sicut à peccati jugo sæcularium comparatione liberi creduntur existere, ita ab exactione fisci præter morem sæcularium immunes valeant permanere* &c.

32 Post annum millesimum centesimum septuagesimum lis plurima, & apud Fridericum multiplex Valentinorum de Odone episcopo fuit querela. Anno septuagesimo octauo, vigesimo calendas Augusti, sequentia Imperator constituit, è quibus peruenies ad totius contentionis fontes. *Mortui sine testamento, & hæredibus bona, tam mobilia quàm immobilia sint episcopi. Proditores, homicidæ, adulteri, fures, & omnes qui sunt conuicti criminis alicujus, sacrilegi, & falsarij puniantur, tam corporaliter, quàm pecunialiter pro arbitrio episcopi Valentini: non faciant juramentum, neque societatem jurent, sine arbitrio & consensu episcopi sub pœna centum librarum, mediam partem dandarum episcopo, mediam fisco imperatoris. Exactionem non faciat episcopus neque in ciuitate, neque in aliis regalibus, nisi quando vadit ad curiam, vel facit manifestum imperij seruitium. Episcopus non accipiat vltra sexaginta solidos pro mulcta, ab homine damnato in causa pecuniaria: nihil accipiat de mutuata pecunia, si mutuatarius fuerit damnatus in lite mota inter ipsum & mutuatorem. Viduis liceat nubere, neque cogantur inde dare pecuniam.* Hæc Fridericus. Non placuerunt Odoni conditiones, jura regia minuũt, quæ non restricta nõ truncata jam olim habebat, & non ante plures annos ei firmauerat imperator. Neque bene ominatum antistiti in consequentia tẽpora duxit, quòd ad primam cum Valentinis contentionem, decisum fuerat aliquid de illius dignitate. Vt summo erat ingenio, intellexit resarciendum damnum; ruituram alioqui partem autoritatis aliam alio tempore, donec vniuersa deficeret. Hoc in ædibus, hoc in familiis, hoc in imperio videmus: vbi semel fatiscunt, nisi sustentas tota pessum

eun

eunt Nont ſtat, quod ſui parte jam cecidit. Igitur reliquam vitam in eo al-laborauit,vt rem inſtauraret. An ipſe reſtituit,an poſt ipſum ante Falconem alius? Certè Innominatus anno milleſimo centeſimo octogeſimo octauo perfecit apud Henricum ſextum : niſi quò tributum viduis imponi vetuit pro repetitis nuptiis. Humbertus poſt Falconem antiſtes, ab Henrico imperatore facta probauit Philippo I I. vt omnia majore firmitate conſtarent.

Eodem anno octauo & ſeptuageſimo poſt milleſimum Odo epiſcopus dedit eccleſiæ Valentinæ Bellum - caſtrum. Gentilis trans Rhodanum fluuium pagus, de patena hereditate portio ad eum peruenerat. Annus quem iniquum Antiſtes ex Friderici edicto patiebatur, facit vt cogitem, dediſſe hoc caſtrum Eccleſiæ ſuæ, aut teſtimonium non malè geſtæ rei, aut ſolatium epiſcopis poſt eum futuris. Monumentum certè ac pignus veræ æternæque caritatis hoc fuit. Atque igitur fortaſſe hoc illud eſt, quòd Deum commouit, vt ab eo ad noſtra vſque tempora gentem illuſtriſſimi Præſulis per viros pietate, opibus, militari virtute claros perduceret, quos per capita cenſere nunc placet. Humbertus de Chaponay Libellorum ſupplicum magiſter. Ex domeſticis tabulis illam à Guilelmo de Chaponay domino Caponaij, Mareniarum, Aueniarum, Brangonis & Lucia de Grolea repetit. In ſuperioribus ab Humberto ad Odonem epiſcopum vſque deduxi, accipe reliquam ab eodem Odone ad nos vſque. Hector Odonis epiſcopi frater, Bartholomeum ex Magdalena Allemanda ſeu Allemanna genuit, qui à vulnere in obſidione Damaſci accepto claudus, de Bernardina Poiſiaca dedit Gaſparem Clementiæ Bellouiſanæ conjugem. Hic conſiliis & manu potens Ludouicum poſtea Francorum eo nomine octauum regem in Angliam ſecutus, cepit Viceſtram. Ab eo natus Bartholomeus ſecundus de Huguetta Rufa ſuſtulit Phillippum, ex Maria de Bonne Patrem Petri, qui ſub Guigone Luſignano in Hiſpania pugnans anno milleſimo ducenteſimo octogeſimo quinto, ingentes præ ſe animos tulit in obſidione Gerundæ. Iſte Guigonam Portæam duxit è Roſſelino deſcendentem, qui poſt annum milleſimum ſibi Caponaium pagum, vnde genti nomen, acceperat in dotem Helenæ conjugis amitæ Odonis epiſcopi. Humbertus Petri filius habuit in matrimonio 34
Beatricem de Sachenay. Natus ex ea Bernardus anno milleſimo treceenteſimo quinquageſimo tertio fortiter egit aduerſus Anglos ; & cùm ingens in oculo dextero vulnus accepiſſet, reliquit Antonio filio hereditatem virtutis. Nam hic auis atauíſque non minor, adhæſit Pothoni Hiræo heroi totâ Galliâ celeberrimo, diuque pro rege aduerſus eoſdem pugnauit ; & cùm ab ipſis anno milleſimo quadringenteſimo viceſimo quarto, captus fuiſſet in obſidione Vernulij, maluit Ponſonatium majorum à Petro abauo hereditarium vendere, quàm in Anglicano pro rege carcere inglorius perdurare. Patrem æmulatus Ioannes ex Catarina Villanovana filius, contra Burgundiones chiliarca Ludouico vndecimo rege decertans *Validi* cognomine donatus eſt. Ex Catarina verò Pompetrana genuit Philibertum Faiſini dominum, & Franciſcæ Villàriæ conjugem qui ex eâ ſuſtulit Ioannem ſecundum. Hic Ioannes ille præſes computorum apud Gratianopolitanos curiæ primus, ad

 bellicani

bellicam maiorum ante omnem memoriam fortitudinem adiungens, ſcientiarum decora, magnum vnus poſt Carolum Hectoris filium, & Delphini ſub annum milleſimum trecenteſimum cancellarium, poſteris exemplum ad omne virtutis genus reliquit. Ab eo ſtirps in duo ſciſſa eſt per Soffredum & Nicolaum filios. Nam ille Aibeni & Breſſonis dominus per Laurentium, Petrum, Bernardum dedit Octauianum, qui ex Ludouica de Loras Chamanieu Gaſparem, alióſque liberos edidit. Nicolaus verò, per Ioannem & Nicolaum ſecundum rurſus in duo capita gentem partitus eſt. Ioannes enim ex Anna Torueona Franciſcum habuit, qui cum de Ioanna Gaultia Nerium & Eleneorum Alexandrum genuerit, pro rerum humanarum vicibus, illum præproperâ morte dolet extinctum, hunc curiæ Gratianopolitanæ ſenato-
35 rem in omnium oculis eſſe lætatur. Nicolaus autem ſecundus Humbertum reliquit filium. Hic & aliarum, & Meanni ad Faſianum inſularum Rhodani dominus, fuit ſupplicium libellorum magiſter, & apud Lugdunenſes primùm, deinde Boios rei forenſis, politicæ, & ærariæ præfecturam per difficilia tempora ſapienter geſſit. Cúmque meminiſſet Philibertum Atauum, Franciſcam è nobiliſſimo Villariorum genere, ſibi ſupra centum quinquaginta annos vxorem accepiſſe, & ipſe de ea Eleonoram plurium Viennæ archiepiſcoporum cognatam duxit, deque ipſa Baltaſarem Metenſis curiæ ſenatorem, & aliam ſobolem numeroſam dedit. Vides quàm frequens illuſtribus viris gens, ad nos ab Hectore Odonis epiſcopi fratre, per quingentos annos deſcenderit. Neque opulenta minùs fuit. Caponaium, vnde viris nomen, ante annos ſeptingentos ditione tenebat: an erexit ipſa fundauítque? Ad illum pagum alios aliis temporibus, qui per filias parentum heredes in varias familias enubentes plurimi ſparſi ſunt, adiunxiſſe ſcimus, Marenias, Auenias, Brangonem, Leſſinum, Auguſtam, Ponſonatium, Faſianum, Aibenum, Bellam-Gardam, Breſſonem, Fanum Vincentij, Meani demum, & alias ad Faſianum rhodaninas inſulas. Sed iis longè plures tenuiſſe ex eo intelligis, quòd Odo epiſcopus Bellum-Caſtrum, vt ſuprà memorabam, ex hereditate paterna pagum conceſſit Eccleſiæ Valentinæ.
36 Nam cetera generis decora tacere iuuat. Quid enim memorem magiſtratus, ſeu militares, ſeu politicos; quid affinitates cum Artaldis, Anceduniis, Montainardis? Iam ſupra quadringentos annos iunxit connubia cum Balmanis de Suza, Vrræis, Podiis, Claromontanis, Andelotiis: ante annum etiam milleſimum cum illis totâ Prouinciâ potentiſſimis Agoutiis. Addam tamen, quod hereditariæ Caponaiorum pietatis non vltimum argumentum eſt, Sofredum antiſtitem Gratianopolitanum, quem libro ſecundo .... afferam, Odonis pronepotem fuiſſe, & Guilelmum Humberti quidem filium, Bernardi verò, nepotem, ſancti Nicolai apud Andegauenſes Abbatem. At Rhodios ſeu Melitenſes Equites profectò non poſſum prætermittere. Nobiliſſima gens omnino quatuor dedit, cunctos ab hoſtibus Chriſtianæ fidei cæſos in prælio. Hugo enim anno milleſimo trecinteſimo octauo à Saracenis, Philibertus anno milleſimo trecenteſimo quadrageſimo ſexto, & Humbertus anno milleſimo quadringenteſimo quadrageſimo ſexto à Turcis, omnes Rhodi, ac denique Robertus magnæ ſpei iuuenis

iuuenis anno millesimo quingentesimo sexagesimo secundo, ab Hugonottis contra Ecclesiam & regem agentibus Mallij ad Antisiodorum peremptì sunt. Verum ista de Odonis episcopi gente hactenus dicta sint; ad ipsum orationem referamus.

Quid non possunt exempla præsulis? Lumen est in sublimi loco accensum: quà spargit radios, eunt greges Christianorum illo perfusi. Aliena quidem virtus spectatores adducit ad æmulationem sui; quæ ab antistite proficiscetur, rapit victrice illecebra: paterna est, cum sanguine vitáque descendit ad filios. Quos, putas, mortus excitauit totâ Valentinâ diæcesi donatio Bellicastri Ecclesiæ ab Odone. Mirata nobilitas vniuersa est: ad suppar aliquid agendum excitati non pauci. Anno sæculi octogesimo Guilelmus Pictauiensis Valentinus Comes dedit Ecclesiæ Monmerani decimas, & autore Chorerio lib. 11. historiæ Delphinatus numero 17. confirmauit datas Odo. Humbertus autem de Monteueneris anno tertio & octogesimo, dedit pagos episcopo Montemueneris, vnde genti nomen, ac Bellimontem cum omni iure fructuque. 37

Falco sederere cepit Valentiæ anno millesimo centesimo octogesimo nono, desiit viuere nonagesimo nono *quarto nonas*, vt habet funeralis Sanrufensium liber. *Ianuarij*: Hoc vtrumque lego in tabulis, quas statim referam: medios quoque nonagesimum, nonagesimum tertium, nonagesimum sextum, inuenio scribam aliena ferentem notasse. Res per se modica, non parum sæpenumero facit ad summi viri ætatem ostendendam. Anno sæculi nonagesimo Vvilelmus Antonius emit ab Hugone de Petragorda seniore, & Vvilelmo fratre quidquid possidebant Mottæ, iis libris Valentinis quas dederat Hugoni iuniori, in apparatu itineris Ierosolimitani patre Hugone seniore probante. Iacobus episcopi notarius tradit se rem scripsisse coram Falcone. Anno secundo & nongesimo Falco dat Cistercienfibus Lioncelli & alia, & Valentiæ pascua. Anno nonagesimo tertio Iarentus Diensis antistes conuenit de Aurello pago cum Ademaro Pictauiensi, vt lego in veris ac probis tabulis, eæ docent Falconem rei præfuisse. Anno sexto & nonagesimo Falco firmauit sigillo suo sententiam Bernardi Cardinalis sancti Petri ad vincula Legati sedis apostolicę, super contentione Diensis episcopi & prioris sancti Medardi cum episcopo Aniciensi & Abbate S. Rufi de ecclesiis Cristæ. Iste annus dicitur octauus Falconis in chartis Cisteriensium Lioncelli. Demum anno nonagesimo nono ipse Falco fatetur se accepisse mille solidos à canonicis Valentinis Placuit minuta hæc sequi ad tempora Falconis aperienda tendenti. Et quidem probaui ego semper atque suspexi viros, illos, qui res bello paceue sapienter ac fortiter gestas literis mandant. Ætati consulunt futuræ, præsentique. Cùm viuos laudant, condunt victuris exempla præceptáque. Sed nunquam tamen existimaui humile opus abiectumque suscipere, qui temporibus notandis allaborant, & quis quo anno vixerit docent. Semina iaciunt fusè dicendorum ab aliis; & præterea dant historiis artus ossaque, alioqui iacentibus ac nesciis consistere. Viri principes sunt in republica seu sacra, seu profana, quod sidera in cælo, tellure fontes fluuiique, vt aliud non agant, ortu cursuque suo dispensant orbem. Spiritus quoque sanctus multus fuit in censendis illorum virorum annis, per quos ab Adamo ad Christum tempora peruenerunt. Igitur neque ego indecora pu-

Kk 3 taui

taui operæ esse Falconis, & aliorum episcoporum aperire dies, & è veterum scriptorum monimentis eruere. In illa cautione pecuniæ à canonicis numerata adiungitur fieri anno episcopi nono: sed perfectum intellige; decimus enim iam ceptus erat, & nono ac quinquagesimo Falco iam erat episcopus, cùm Vvilelmus Beldisnarius ad æmulationem Humberti Monuenerij concessit episcopo Castrumbucum, Balfram, & omnia prædia quæ Noso & Ereone modicis amnibus concluduntur. Felices profectò viri, qui rerum conscij futurarum præsentibus non adhæserunt, & pro cœlestium desiderio non duxere terrenas amore dignas. Alij maria, terram, aëra fatigant opibus, vt auaræ libidini per malè sana imperia famulentur; aut congestâ pecuniâ faciunt sibi gradus ad honores immeritos. Quod facinus adeò insolens est, quod crimen adeò importunum, vt auro vel affusum illice non blandiatur etiam asperæ seueræque virtuti, vel victrice tentandum, non habeat viam facilem cupiditati effræni ac duræ? Pauci opibus & fortunis conantur ad virtutem. Dum erit Ecclesia Valentina, præconiis omnibus efferet Monuenerios & Beldinarios. Ambitiosi virtutis amatores, cùm prædia, castra, & à maioribus cumulatas opes Ecclesiæ tradiderunt, cisiis veluti aureis perrexerunt ad Deum.

40 Beatus Humbertus de Mirabello episcopatum adiit anno millesimo ducentesimo, vt intelligitur ex charta quæ fert Eustachium de Saone & Iarentonam sororem, vendidisse anno millesimo ducentesimo decimo tertio prædia Valentina, & Castronouensia Romano de Monte-mirato. Nam scriba addidit rem gestam fuisse quarto & decimo episcopatus Humberti. Hinc vides, quod suprà dixi Falconem desiisse anno nono & nonagesimo post millesimum centesimum. Humbertus de Priore Cartusianorum siluæ Benedictæ assumptus, intrauit episcopatum. Tumultu turbisque ac bellis, & subditorum rebellione impeditum: tympanis omnia personabant, & lituis, totis campis pagisque errabat miles. Vir sapiens non erubuit militarem Ecclesiæ suæ faciem, memor in Sulamite choros castrorum esse; & sacerdotes fuisse qui clangerent olim tubis in Hebræorum exercitu. Audierat Augustinum dicentem libro vigesimo secundo contra Faustum cap. 74. *quid enim culpatur in bello? an quia moriuntur quandóque morituri, vt domentur in pace victuri; hoc reprehendere, timidorum est non religiosorum.* Non pugnauit ille quidem manu, neque crispauit ensem, aut torsit lanceam, militibus sua arma cessit, ipse cum Moyse pro pugnam agentibus orabat: non dubitauit tamen quantum satis fuit pecuniæ profundere legendo seruandóque militi, sentiens se principem esse, cui, vt docet idem Augustinus loco citato, *ad hoc tributa præstantur, vt propter bella necessario militi stipendium præbeatur.* Sed nominibus hostium pepeccerunt maiores. Et verò quid honoris viro gentiue nobili à bello in suum præsulem? domiti illi sunt, Humbertus anno 1202. rationes bellicas posuit cum canonicis suis Eustachio Præposito, & Lamberto Decano.

B. Hũbertus de Mirabello.

41 Quæ verò seditionis, turbarum, ac belli causæ? omnino quæ alibi gentium atque locorum, dominatio aliena, Episcopi iura partem, vt vidimus, corrupta restitueras Odo: Labefactare iterum conati non Valentiæ tantùm ciues, sed tota regione viri etiam nobiles: Fridericus quæ quondam concessa

fuissent

fuissent confirmauerat episcopis, vt in ciuitate quidem juribus regiis fruerentur, in agro autem summi viri essent in eorum clientela; nullus præter antistitem jus indicendi vectigalis haberet. Sic constituta conuellere ausi plures vi,dolóque. Neque semel victi destiterunt: instaurauere fraudes, & pugnam identidem alij alio tempore. Summo ingenio fecit Humbertus vt Philipus Imperator suo firmaret assensu concessa à Friderico,eludendis omnibus aduersariorum artibus. Contra vim parauit socios belli, & instruxit exercitum. Philippus anno quinto supra millesimum ducentesimum, octauo cal. Februar. jussit literas Friderici anno millesimo centesimo quinquagesimo septimo scriptas Vesontione,suam habere vim,& suprà castra in illis enumerata addidit episcopo Vrram, Pelafollum, Copium, Agustidinum, mediam Vpiani partem. Edixit quoque sigillatim querelis omnibus exscindendis de jumentis clitellariis,quid è singulis antistiti cederet in vectigal. *Demum*,inquit,*prohibemus ne aliqua occasione ciuibus Valentinis licitum sit inter se aliquam communiter jurare societatem,vel aliquando contra aliquem vel aliquos ordinare conspirationem, nisi id specialiter de arbitrio & consensu ipsius episcopi.* Anno millesimo ducentesimo octauo, repetiit sexto idus Ianuarij & rursus confirmauit illam edicti partem quæ est de vectigali pecunia; & insuper eam ipsam tulit, sanciuítque anno sequente calendis Ianuarij,atque adjunxit vt vni episcopo liceret probare aurum argentúmque Valentiæ: absque ejus consensu probanti pœna fuit centum auri pondo. Hæ Philippi leges valuerunt illæ quidem,vt Valentini semel atque iterum quiescerent à turbis, facere tamen non potuerunt vt viri nobiles cessarent totâ diœcesi à turbis.

Anno millesimo ducentesimo nono Christi,& (vt legitur in Cisterciensium Lioncelli chartulario) decimo episcopatus,quinto calendas Februarij, denique conuênit Humbertus cũ Valentinis pro vectigali,agentibus Humberto Archiepiscopo Viennensi,V. idest Vmberto siue Humberto Diensi,& V. seu Vurnone ac Burnone Viuariensi episcopis,quos ambos esse quoque canonicos Valentinos scriba aduertit. Habebat noster Humbertus in consilio Priores Cartusianos A. Syluæ benedictæ & P. Vallis S. Mariæ,atque Arnaldum Priorem S. Rufi. Hoc aduerto,vt non mireris contentionem longam & difficilem habuisse bonos & faciles exitus. Viri pij omnia quietè moderati sunt. Neque parum virtute regularíque disciplina tum florebant canonici Sanrufenses,ex quibus accepit episcopus,quem non inferiores Cartusianis diceres. 42

Cum viris per agrum nobilibus diuturna magis fuit contentio, neque vllo fœdere componi potuit,nunc his, nunc illis,vt ferre tempora videbantur, pugnam cientibus. Igitur Humbertus belli socios asciuit & alios, & Bernardum Aniciensem episcopum, atque Guigonem Turnonis dominum,& Giraudum Basterum pollentes opibus,& clientum magna vi. Certâ putauit auxilia quæ de regione trans Rhodanum posita peterentur: laborare duxit accepta de Valentino cis fluuium tractu,quem vniuersum non leuiter offendebant jura à Friderico & Philippo imperatoribus accepta. Cum Bernardo episcopo conuênit in has leges. Alterum injuriâ pulsatum (erãt illi etiã hostes sui) alter juuabit milite propriis sumptibus cõducto; & quidẽ per obsidionẽ castri,aut vincula canonici,quàm multũ succẽturiare poterit. Guigonẽ 43

dynastam

dynaſtam ſibi adjunxit conceſſione Drunſtallij pagi anno ſeptimo & decimo ſupra milleſimum ducenteſimum: Beldiſnario Charmium dedit Baſteto cedendum, vt Giraudus intelligeret cum pago accipiendam in epiſcopum, charitatem, quam à multis annis præſtaret Beldiſnarius. Taceo prælia cum ceteris. Memorabilis fuit pugna cum Guntardo Cabeoli domino. Vir gente illuſtris, potens opibus, auxiliis ferox, Cabeoli vectigal imperabat, Copij & Vopilleriarum clientelam negabat Humberto. Faciebant animos dynaſtæ Roſſilionæus, Briſſiacus Boſſerellus, Oſeſerra, Durantius. Certatum eſt ad Cabeolum. Captus in Prælio Guntardus, & in carcerem actus Valentiæ, luiturus pœnas rebellionis atque turbarum, ſi Monfortius Comes Simon

44 & Delphinus non fuiſſent epiſcopo autores veniæ, paciſque. Carcere ſolutum compellauit his verbis coram multis proceribus & magna clientum turba. Quod liber es, Guntarde, Monfortio debes atque Delphino. Plus valuit apud me illorum ſanctitas, quàm tua perfidia. Debueram certè pro clientelâ violatâ mihi habere Copium & Vopillerias: volo hoc quoque illis dare, vt maneant tibi æternum meæ benignitatis exemplum. Vide vt tuâ modeſtiâ ſerues, quod alienâ facilitate tenes. Non eſt quòd vltrà, vel exultes juuentute; vel copiis, gente, auxiliis ferocias. Quoties Valentiæ recordaberis; & in conſpectu Cabeoli eſt; toties carcerem in ea, ſi quid præterea moueris, eſſe intelliges. Vectigal Cabeoli poſthac non imperabis. Caſtro Copio quæſitus cedes mihi cliens. Super Vopilleriis pago ſatisfacies foro meo. Meis omnibus rependes damna per bellum illata. Noli pœnam criminis interpretari quæ impero. Illa debebas ante ſeditionem tuã; atque vt non penderes, bello, turbíſque facere cogitaſti: iſta immeritis abſtuliſti. Dicenti applauſere omnes. Guntardus juſſis ſtaturum pollicitus eſt. Si mandata violaret, ad carceres reditum ſanctè jurauit. Et Durantius addidit ſe in carcere ſocium Guntardo futurum: Roſſillionæus autem Briſſiacus, Boſerellus, Oſeſerra hoſtes perfido, atque aduerſus eum vel pugnaturos cum Humberto, vel militi legendo pecuniam daturos. Hęc ipſa Monfortius & Delphinus appromiſere. Ceterùm (vt hoc non taceam) Guido Turnonius à Guichenono in Bugiacenſium nobilibus familiis pag. 117. tacitus, fuit filius Odonis primi, qui ſe dixerat clientem Philippi Auguſti anno milleſimo centeſimo octogeſimo octauo, & pater Guilelmi I. anno milleſimo ducenteſimo ſeptuageſimo mortui. Nolo etiam prætermittere B. Humberto Præſule plures longè pagos fuiſſe in antiſtitis Valentini ditione, quàm nunc ſunt. Dominabatur is tum Charmio & Drunſtallio, vt vides, Vrræ, Pelafollo, Copio, Aguſtodino Saoni, Adgentiolo, Saxiaco ſuperioribus. An graues cauſæ fecerunt vt, ſicuti Drunſtallium Humbertus donauit Guinoni Turnonio, & Charmium Baſteto, ita alij epiſcopi aliis temporibus cõcederent aliquos pagos nobilibus viris?

45 Canonici quoque Valentini (hoc vnum fortiſſimo antiſtiti reliquum erat ad gloriam) nonnihil turbauerunt. Sunt in eorum collegio præcipui quatuor; vocant Dignitates: Decanus, Præpoſitus, Abbas S. Felicis, Archidiaconus. Voluerunt ipſi illos per ſe conſtituere. Neque injuriâ ſibi videbantur ita ſentire. Ipſi (aiebant) Præſulem nobis eligimus; Præpoſitum, Decanum, aut etiam ipſis inferiores alius nobis imponet? Qui antiſtitem ſoli, & nobis, & Eccleſiæ Valentinæ damus, non ij ſumus qui Archidiaconum conſtituamus? Canonici ſunt Decanus, Præpoſitus, Abbas, Archidiaconus: qui nullum alium

alium creat, cur istis collegij principibus faciendis sese immiscebit? Hi si aliquando accipiunt sedes suas ab episcopo, vt gratias ei referre debebunt, totum collegium pro autoritate sua ad ipsius nutum moderabuntur & dispensabunt. Vacillabunt igitur res nostræ, neque nostris singulorum vsibus commodíque, sed episcoporum libidini seruient: qui si, vt in summa dignitate pronum est, vel familiam suam augere, vel suo genio indulgere amauerint, sua pessum omnia, nostráque dabunt. Obsistent autem, & murum pro domo Dei opponent se Præpositus. Decanus, Abbas, Archidiaconus, si nihil ab eo vel habeant, vel sperent. Hæc illi, vt ferebant, ex amore rerum seu episcopi, seu sui collegij; vt plures interpretabantur, & sentiebat episcopus, ab hostium Ecclesiæ suorúmque consiliis. Nam seu cognatione sanguinis, seu affinitate malum serpebat ad canonicos & ad nobilissimas tota regione gentes. Humbertus quâ erat prudentiâ compescuit omnem motum. Abbatem (edixit) & Archidiaconum Antistes ipse constituet per se vnus, Præpositum & decanum electos à collegio. Creati dicent se & hi, & illi Præsulis clientes: cùm sedes vacabunt, & ipsæ, & earum jura vniuersa erunt episcopi. Annus erat 1216. cùm hoc egit. Diune postea vixerit haud scio. Viuebat ille quidem anno consequente, sed magnum de ipso deinde silentium Cartusianorum tabulæ habent mortuum anno 1220. Necrologium Sanrufense 3. cal. Maij.

Gerondus, nonnullis Giraldus, de Abbate, antea Molismensi, tum Cluniacensi episcopus anno 1222. cum Hugone Lingonensi antistite quæsiuit de vita & sanctitate Roberti Molismensis olim abbatis. Visus est Honorio III. Pontifici is esse, qui omnium certissimè posset rem cognoscere, quando monasterium rexerat vbi ille vixisset. Placet hîc partem literam Honorij recitare. *Cùm ad id vt aliquis habeatur vt sanctus in Ecclesia militanti*, inquit Pontifex Molismensibus monachis, *necesse sit vt veræ fidei quæ per dilectionem operatur, merita cũ perseuerantia finali præcedant, & clara etiam miracula subsequantur; neque alia sine aliis plenè sufficiant ad judicium sanctitatis, eò quòd nonnulli faciunt opera sua vt videantur ab hominibus, & nonnunquam angelus Satanæ transfigurans se in angelum lucis hominibus frequenter illudit, sicut de magis legitur Pharaonis. Cùm itaq; inquisitores prædicti*, Gerondus & Hugo, *nobis super his plenius rescripserint veritatem*, &c. *quia licèt nobis quædam miracula quæ post mortem fecerat intimarunt, de his tamen quæ in vita fecisse dicitur fidem plenariam non fecerunt, nos ne precibus vestris videremur omnino deesse, concedimus vobis vt eum tanquam sanctum in vestra ecclesia veneranter, ejus apud Deum suffragia fiducialiter imploretis.* Hæc attuli, vt videas beatificationem, quam dicimus, illis temporibus à canonisatione distinctam fuisse. 46 *Gerõdus*

Ann. 1224. Gerondus accepit à Guidone Ademaro Mirmandam pagum. Guido noluit Ademaros inferiores esse Monueneriis & Beldisnariis, duxítq; si Montilium, plures pagos, castráque & prædia non pauca in spes hujus vitæ relinqueret suis heredibus, è re sua futurum si certè Mirmandam pagum parandæ æternitati daret suo antistiti. Guidonis exemplum secutus est de Ademaris Guigo cognatus 80. pòst anno, qui Montilij suam, idest quartam partem, Montem-Bocharium, Sauassiam, Clesensaïcum, Rossacium, & Montem-Pausium posuit in episcopi clientela. 47

Gerondum excepit Guilelmus, Thomæ Comitis Sabaudiæ filius, ante episcopatum monachus, vt ipse scribit in omnibus tabulis quæ ab ipso obsignatæ peruenerunt ad manus meas. Vbi monachum professus fuerit non 48 *Guil. de Sabaudia.*

lego. Robertus addit adjunxisse Leodienses insulas Valentinis. Se dicit in tabulis anni 1126. ministrum Ecclesiæ Valentinæ, electum Valentinum ceteræ vocant. Quo anno ceperit sedere Valentiæ non inuenio. Guichenonus ait cepisse anno 1224.

49 An. 1226. accepit à Siluione de Crista decano partem castri de Crista, Augustam & Diuaiuam castra. Tabulæ 3. idus Martij de rescriptæ sic habent. *Ego Siluio de Crista, decanus Valentinæ Ecclesiæ, donatione inter viuos donaui, & cōcessi & tradidi, me deuestiendo & te inuestiendo, vsumfructū mihi retinendo, tibi Guilelmo ministro Ecclesiæ Valentinæ, & successoribus tuis episcopis Valentinis, in perpetuum meam partem castri de Crista, & castrum de Augusta, & castrum de Deuaiua, & quidquid juris habeo vel habere debeo in prædictis castris, & mandamentis, & pertinentiis ipsorū, videl. munitiones* &c. *Ego verò Vvilelmus minister Ecclesiæ Valentinæ, attendens liberalitatem & deuotionē prædicti Siluionis de Crista, decani Valētini, in recompensationem prædictæ donationis donaui, & concessi eidem in beneficiū personale castrum Montis-Veneris cum mandamento & pertinentiis suis, & villam Bellimontis cum mandamento & pertinentiis, & obuentionibus eorumdem, si fortè aliquæ processu temporis obuenirent, & centum libras in pedagio Valentino, singulis annis quoad vixerit, percipiendas* &c. *Iuraui etiam prædicto Siluioni, quòd debita sua persoluam, de clamoribus satisfaciam, eleemosynas quas erogauit reddam vsque ad summam* 32000. *solidorum. Acta sunt hæc Valentiæ in domo episcopi,* &c. *anno* 1226. *mense Martij,* 3. *idus ejusdem, domino Papa Honorio præsidente, & Frederico Romanorum Imperatore regnante.* Hactenus tabulæ profectò memorabiles.

50 Majoréne Guilelmi episcopi, quàm Siluionis decani laude conscriptas dixerim? Decanum episcopus eò adduxit, etiam labantem & mentis incertum oratione adegit, vt Cristæ mediam partem (alteram ditione tenebat Guilelmus Pictauensis) Augustam, & Diuaiuam donaret Ecclesiæ. Quid enim, aiebat, vel ad gloriam illustrius, vel ad beatitatem opportunius facias Siluio? Qui clero nomen dedimus, vt censemur in hæredibus sortéque Domini, ita Deum scribere debemus hæredem, & ponere in sorte nostra. Nihil nobis cum gentilibus nostris, ex quo censemur in Ecclesiæ familia. Non ille videtur tibi abdicare se pietate, & Cristum abjicere, qui prædia & castra, quibus per vitam clericum gessit, dat fruenda post mortem suam hominibus sæculi? Omni sermone apertioribus factis clamat se, si post mortem superstes foret, non Deo, sed catui & sæculo stipendiis suis militaturum. Non quidem gloriæ quidquam, aut honoris ab hominibus sperare debemus ex rebus pro Deo gestis; tamen si suam partem Cristæ, Augustam, Diuaiuam Cristo das in episcopis Ecclesiæ tuæ, parabis tibi immortale decus. Cognati & affines, vbi per aliquot annos in hæreditate fuerunt, fere obliuiscuntur eorum per quos profecerunt. Quis nostrum meminit illius viri, qui in nostram familiam contulit quam omnes suspiciunt, opum vim ante centum, vel etiam pauciores annos? Si quod suadeo facias, post me episcopi, atque adeò Valentina Ecclesia nomen tuum cum omni posteritate coæquabit: Et ego quidem, si hæc placent, dabo tibi Montem-Veneri, & Bellimontem castra per vitam habenda: addam de vectigali Valentino centum libras annuas; ac demum te omni ære alieno expediam, & quæ in pauperes erogasti reponam tibi ad duo solidorum millia

&

& triginta, vt videas non meis commodis, sed tuæ meæque in cœlis beatitati seruire cùm hæc loquor. Siluionem commouerunt hæc verba, & fecerunt vt in pacta cum Guilelmo descenderet.

Anno 1227. pugnauit cum Aimaro Pictauiensi seniore. Qui Pictauienses jam molesti erant diu episcopis Diensibus, neque dubitauerant exercitum in eos ducere, non aggressi hactenus Valentinos, ceperunt turbare Guilelmo episcopo. Aimarus auus multa castra sustulerat ab Aimaro nepote. Illa in episcopi clientela erant, ipso tamen inscio ea sustulerat. Igitur Flotta pueri mater Ademaro Brissaco & Eraclio Monlaurio tutoribus juncta, implorauit opem Guilelmi patroni. Voluit sapiens antistes, vt junior Aimarus sacramento diceret, Vpiam & Montaisonem habere se ab ipso beneficiaria, adderétque quadraginta quinque millia solidorum Viennensium aut Valentinorum olim debita. His conditionibus pugnauit in Aimarum seniorem, armísque reddidit officio suo. Sed Præsulis caritati junior non respondit; post annos octo mouit aduersus ipsum in magnam suorum perniciem, si certæ victoriæ Guilelmus non prætulisset arbitrorum judicium.

Longè alium èxitum habuit seditio Valentina. Ciues post pacem ab Humberto episcopo factam multa querebantur, hoc maximè quòd omni clam episcopo societate, publicóque conuentu prohibuerant tum Fridericus, tum Philippus secundus imperatores. Indigna res, inquiebant, ciuibus Valentinis. Sua quisque prædia moderatur proprio nutu, domos, familias; neque iis constituendis præesse vult episcopum, nisi vecors & malè sanus. Valentina ciuitas id non præstet quod singuli facimus, neque suarum quidquam rerum sine Præsule poterit moderari? Imponunt ergo sibi rectorem, & judicem, quibus adjungunt consiliarios; hunc cognoscendis causis, illum curandæ publicæ rei. Additus est præco pronuntiandis vtriusque edictis. Insolentia facti aduertit omnium circà mortalium animos. Episcopus, clerus, regularium vniuersæ familiæ, quisque pro sua virili occurrere malo, ponere ob ciuium oculos literas imperatorum. Furor, potissimùm qui publicus est, semel conceptus sustineri nunquam potest: cæco impetu prorumpit in effrænem licentiam. Pellunt vrbe episcopum, clerum pulsant, & regulares, post eorum direptas domos. Giraudi Basteti antiqua in antistitem pietas juuenescere visa est, & suprà quàm dici potest enituit. Quid non ille consilio? plurimùm enim mente poterat; quid non manu armísque tum suis, tum affinium & cognatorum ausus est, gessitve? Sed vicit malum omni remedio majus. Domum excitant habendis conuentibus publicis, Confratriæque nomine vocant; vt doceant rem communibus ceptam animis, fraternâ à singulis pietate seruandam esse. Cogunt frequens concilium. At enimvero populorum seditio, torrentis in morem aut turbinis sæuit, non diu datura strages. Hoc habet omnis impetus; quando vehementissimum putas, deficere incipit. Et hoc cogitauerat multò antè Guilelmus. Cessit furori lecturus in agro militem, & auxilia non contemnenda de fœderatis ad Valentiam populis coacturus. Iamque instructo exercitu imminebat vrbi, cùm resides ciuium animos componit species præsentis periculi, obsidio, & post mœnium expugnationem deprædatio domuum, proscriptio capitum seditionis, aut

Ll 2 cædes

cædes, aliæque id genus pœnæ. Hoc sapienter denique constituerunt, vt veniam ab episcopo peterent infimis precibus, & dicerent prudentes viros, quorum arbitrio starent de omni controuersia & crimine. Hîc benignitatem suam Guilelmus aperuit; injuriarum oblitus, fremente nequidquam milite prædam sibi eripi, vota Valentinorum audiit. Volumus Comes Geneuensis, Raimundus Berengarij, Rogerius Clariacensis, Petrus de Bucione, Pontius Duranti dixerunt sententiam Rupe de Glues decimo calendas Nouembris, distinctam in plures articulos: confrariæ domum euertêre; prohiberunt omni clam episcopo conuentu ciues; iisdem imposuerunt marcas argenti sex mille. Gesta res est anno millesimo ducentesimo vigesimo nono. Cúmque Valentini non essent soluendo, Guilelmus sequente anno, mutauit pro arbitrio Petri Dominicanorum Aniciensium prioris, marcas argenti libris Viennensibus.

53 Anno millesimo ducentesimo trigesimo octauo, Comites Prouinciæ & Tolosæ mittunt auxiliarem militem ad Fridericum secundum in Italiam, duce Guilelmo. Imperator Mediolanum obsidebat, & nobilem chartam scripsit mense Nouembri Cremonæ de juribus Ecclesiæ Valentinæ in hæc verba. *In nomine sanctæ & indiuiduæ Trinitatis. Fridericus II. diuinâ fauente clementiâ Romanorum Imperator semper augustus, Ierusalem & Siciliæ rex. Si bene meritis ac expertis fidelibus retributio redditur juxta votum, salubriter ex hôc consulitur profectibus largientis, quoniam eò fortiùs virtus roboratur principis, quò pleniùs per eũdem subjectis prouidetur. Venientem itaque ad curiam nostram Guilelmum, Valentinensis Ecclesiæ venerabilem procuratorem, seu electum, debitâ honorificentiâ suscepimus, & consuetâ benignitate tractauimus, ipsumque de omnibus regalibus, castris, munitionibus, & vniuersis possessionibus ciuitatis Valentinæ, & totius episcopatus plenissimè inuestiuimus. Cùm per priuilegium inclytæ recordationis Friderici aui nostri plenè constiterit, hæc eadem ab ipso prædecessorum suorum vestigiis inhærente concessa fuisse prædecessoribus ipsius electi, episcopis scilicet Valentinis apud Bisuntium nono calendas Decembris indictione quinta anno Domini 1157. regnante Domino Friderico Romanorum imperatore gloriosissimo, anno regni ejus sexto, imperij verò tertio. Quam concessionem ratam habentes, & etiam innouantes, concessimus præfato Electo, & per eum omnibus successoribus suis episcopis Valentinis, in perpetuum ciuitatem Valentinam cum suis suburbiis, & territorio, & quidquid infra ejus ambitum, & extra in toto episcopatu Valentino continetur, comitatum videlicet, abbatias, monasteria cum omnibus possessionibus eorum, forum, mercatum, duella, monetam, stratas, naulos, telonia, pedagia, castra, castella, villas, vicos, areas, seruos, ancillas, tributarios, decimas, foresta, syluas, venationes, furna, molas, molendina, aquas, aquarum decursus, campos, prata, pascua, terras cultas & incultas, & commune forum agentium & sustinentium causas tam ciuiliter, quàm criminaliter. Quasdam etiam possessiones duximus exprimendas, castrum videlicet Alexiani cum appenditiis suis, castrum Montilisij cum appenditiis suis, castrum Montislagerij cum appenditiis suis, castrum Balmæ cum appenditiis suis, castrum Faiciaci cum appenditiis suis, castrum Leberonis cum appenditiis suis, castrum Aurioli cum appenditiis suis, Castrum-nouum cum appenditiis suis, Castrum-duplum cum appenditiis suis, castrum de Stella, castrum Alisij, castrum Saonis, castrum de Vire cum appenditiis suis, castrum Vpiani cum appenditiis suis, castrum Coperij cum appenditiis suis, castrum Agustudini cum appenditiis suis, castrum Marmandæ*

Marmandæ cum appenditiis suis, Bastiam de Confluenci cum appenditiis suis, Bastiam de Lisigniaco cum appenditiis suis. In supradictis verò omnibus, & in toto episcopatu Valentino ordinariam præfato Electo, & per eum omnibus successobus suis electis vel episcopis Valentinis concessimus jurisdictionem; scilicet vt tam in ciuitate, & suburbiis, quàm in castris & villis propriis Ecclesiæ, causas tam ciuiles, quàm criminales, per se vel per officiales suos audire, proditores, homicidas, adulteros, fures, latrones, perjuros, & quoscunque in criminali causa conuictos, vel confessos, & quoscumque falsarios, inter quos censemus omnes illos, qui non legitimo pondere, vel mensurâ, vel cannâ vtuntur, tam corporaliter, quàm pecunialiter punire possit; & banna ponere, & à transgressoribus pœnas exigere, & omnia quæ ad ordinariam jurisdictionem pertinent exercere; hæc etiam omnia possint idem Electus & ejus successores per omnia alia loca episcopatus Valentini, exercere per appellationem ad ipsum factam, vel in defectu dominorum. Decernimúsque & omnimodo mandamus obseruandum, ne quis hominum præter Electum, vel episcopum Valentinum à flumine Isaræ vsque ad castrum Montilij, à castro Cristæ vsque ad villam de Subdione, & in toto episcopatu suo pedagium vel quidagium accipere, seu stratam publicam diuertere, vel aliquomodo impedire præsumat. 54

Concedimus quoque, & imperialis majestatis donatione sancimus, vt memoratus Electus, ejusque in perpetuum successores Electi vel Episcopi apud Valentiam, vel Liberonem, vel alibi in episcopatu habeant accipiendi facultatem liberam, in onere cujuslibet equi, siue muli per terram, vel aquam deportato duodecim denarios: similiter in onere verò asini quod est in sale, vel in ferro, vel in ejusmodi, quatuor denarios. Ad honorem quoque supradicti Electi, omniúmque successorum ejus communem vtilitatem, imperiali districtu inhibemus, ne aliquâ occasione ciuibus Valentinis, vel aliquibus aliis de toto episcopatu Valentino, licitum sit inter se communem aliquam jurare societatem, vel aliquando contra aliquem vel aliquos ordinare conspirationem; nisi id specialiter de arbitrio vel consensu ipsius Electi vel episcopi, qui pro tempore illic præsidebit, fiat. Ceterùm vt prauas consuetudines ratio vincat, & illicitos vsus legum soluat autoritas, imperiali autoritate in posterum interdicimus, ne aliquis baronum vel alius Valentini Episcopatus habeat facultatem, beneficium, seu feudum imperij, regni, vel ecclesiæ alienare, vel in alterius dominium sine ipsius speciali mandato transferre. Quod si factum est aliquo tempore, illud irritum reuocamus: & si deinceps factum fuerit, legis vigore carebit. Castra igitur seu possessiones sic alienatas, dictus Electus & ejus successores, tanquam eis commissas, valeant vendicare. 55

Interdicimus quoque ne aliqua persona ciuitatis vel episcopatus Valentini, alta vel humilis, ecclesiastica vel secularis, castellum nouum, bastiam siue munitionem aliquam facere præsumat. Castra etiam vel munitiones, quæ intra limites episcopatus Valentini sine speciali mandato nostro, vel prædecessorum nostrorum, à tempore coronationis Diui Augusti Briderici aui nostri constructa fuerunt, ad requisitionem ipsius episcopi, tanquam constructa contra prædicta Ecclesiæ priuilegia, destruantur: quod si castrorum vel munitionem domini ad mandatum ipsius Electi vel successorum ejus facere recusauerint, ipsa castra, seu munitiones, eidem Electo & successoribus suis incidant in commissum. Concedimus etiam supradicto Valentino Electo & successoribus ejus, vt si quando ipsos cum armis, vel sine armis, ad præsentiam vel exercitum nostrum, de mandato nostro, seu 56

pro negotiis nostris vel Ecclesiæ venire cõtigerit, pro expensis ab eis in aduentu velin seruitio nostro factis subuentionem omnes homines episcopatus, tam feudatarij, quàm alij, secundum quantitatem & qualitatem expensarum, & facultates hominum
57 *prædictorum præstare teneantur. Ne verò prædicta omnia aliquâ valeant refragatione conuelli, sed debitâ stabilitate Ecclesiæ Valentinæ debeant inconcussâ manere, omne authoritatis nostræ robur accommodamus, & præsentis priuilegij munimine sæpedictæ Ecclesiæ confirmamus, saluâ per omnia imperiali justitiâ. Nulla igitur in supradictis omnibus infestatio sæuiat Tyrannorum, nulla potestas ibi per violentiam irruat, nullus Comes aut judex legem in his facere præsumat præter episcopum Valentinum, cui soli volumus hoc licere. Sit illa ciuitas Valentina, totus & episcopatus liber ab omni alia potestate. Statuimus insuper, & imperiali sancimus edicto, quòd nulla persona, alta vel humilis, ecclesiastica vel sæcularis, prædictum Electum, vel successores suos contra præsentis priuilegij nostri tenorem ausu temerario impedire vel molestare, seu in aliquo contrauenire vel perturbare præsumat. Quòd si præsumpserit, indignationem nostram se nouerit incursurum, & centum libras auri........ pro pœnâ, quoties in toto, vel in parte contrauenerit, accompositurum; medietatem scilicet cameræ nostræ, & reliquam medietatem dicto Electo, vel ejus successoribus persoluendam. Ad hujus autem concessionis, ratihabitionis, innouationis nostræ memoriam & robur perpetuò valiturum, præsens priuilegium fieri, & bullâ aureâ........ nostræ majestatis impressâ jussimus communiri. Hujus rei testes sunt Herbipolensis, Wormatiensis, Vercellensis episcopi, dilecti principes nostri &c. Acta sunt hæc apud Cremonam, anno Dominicæ incarnationis millesimo ducentesimo trigesimo octauo mense Nouembri &c.*

58 Eodem anno Guillelmus ab Honorio tertio Pontifice legatus est in Galliam, & euectus in gubernatorem patrimonij sancti Petri, autore Guichenono in historia Sabaudiæ paginâ 256. qui, repugnante Matthæo Parisiensi, addit Guilelmum hoc eodem anno electum fuisse in episcopum Leodiensem; est consequente captus ab hostibus Ecclesiæ, venenóque mortuus Assisij in carcere. Corpus in Sabaudiam delatum jacet in monasterio Altæcombæ cum hoc epitaphio. *Anno millesimo ducentesimo trigesimo nono, tertiâ nonas Maij, delatus fuit de curia Romana illustrissimus vir dominus Vvillelmus de Sabaudia Electus Valentiæ........*

59 *Bonif. de Sabaudia.* Anno millesimo ducentesimo quadragesimo primo, Bonifacius de Sabaudia Guilelmo fratri datus est successor ab Innocentio quarto, sub administratoris nomine, scilicet Bellicensis erat episcopus: administratoris verò nomen reliquit Philippo fratri anno quinto & quadragesimo, cùm Archiepiscopus Cantuariensis electus est. Moritur anno septuagesimo in Sabaudia; die decima quarta mensis Iulij, jacet Albæ-combæ cum hoc elogio *Hic jacet Bonifacius de Sabaudia Cantuariensis Archiepiscopus, operibus bonis & virtutibus plenus.* Ante episcopatum fuerat Cartusianus, vt intelligitur ex literis Hugonis secundi Cartusiæ Prioris, quas Guichenonus recitat in probationibus historiæ Sabaudiæ. Ex eodem certum est Amedeum fratrem fuisse quoque Cartusianum, qui postea Maurienensem gessit episcopatum.

60 *Philip. à Sabaudia.* Philippus à Sabaudia Archiepiscopatum Lugdunensem adjunxit ad episcopatum Valentinum, anno millesimo ducentesimo quadragesimo sexto, & vtrumque rexit vsque ad septimum & sexagesimum, quo iis abdicatis, cùm

cùm sacros Ordines non suscepisset, duxit Alissam seu Adelaidem Hugonis Comitis Cabilonensis viduam ex hæreditate paterna Comitem palatinum Burgundiæ. Anno quinto & quadragesimo accepit Subdionem, à Bernarda abbatissa cum arce, & ceteris præter portorij tertiam partem, & jura venandi, piscandi, aliaque paucula. Anno secundo & sexagesimo mutauit hemina sextarium frumenti, quem Subdionis incolæ pondebant abbatissæ pro agrorum cultura.

Huic Episcopo perpetuum fuit cum Aimaro Pictauiensi bellum. Gulielmus Philippi frater, viderat non fida pangi anno trigesimo quinto, neque certa & duratura fœdera cum viro vehementis ingenij, & insanæ cupiditatis. Igitur pro suâ prudentiâ addiderat tribus pòst annis vt Fridericus secundus Imperator probaret literas, quibus ante ipsum Imperatores Valentiam & plurima castra, juráque in ipsis regia concesserant Episcopis, vt paulò antè vidimus in ejus tabulis. Imperatoris jura Aimarum commouerunt, fecerúntque vt per aliquot annos cessaret à turbis. Decimo pòst duxit exercitum, & prædas egit per regionem Episcopi. Sed Philippus virum ætate, armísque ferocem voluit frangere patientiâ suâ, dictitans Christianâ modestiâ, non ense, hastáque, dum liceat, pugnandum Episcopo; ac juribus nonnullis cedendum potiùs quàm pugnandum, quando in subditorum maximè commoda peruenerint ea ad Præsules: atque longè major vis auri profundatur alendo militi ac instruendo, quàm illa æstimentur. Ipse cum Aimaro conuenit die quinta Octobris, anno incerto, de Cristâ, Alesio, Lesignano causis belli. Episcopus eam Cristæ partem habebat, quæ fuerat Siluionis Cristensis; alteram tenebat Aimarus: sed tanta non erat tum Crista, vt satis ad dominium esset duobus potentissimis viris, iisque non omnino amicis. Philippus ergo constituit, vt ciues quidem essent illius in potestate, in cujus parte habitarent, neque vlli ab alterâ in alteram migrare liceret; in aduenas verò ei jus esset, in cujus ditione hospitarentur: in quo peccaret quis loco, reus sisteretur domino loci: terræ prouentus, quisque peteret, ex ea regione quam coleret. Hactenus super Crista conuenerunt: trifariam verò dimiserunt Alesium; tertiam partem jusserunt esse Episcopi, ceteras duas Aimari. Totum Lesignanum addixerunt Philippo. Miror quod Antistes adjunxit (sed tanti erat quies) sibi non vltrà licitum exædificare arcem Valentiâ Liberonem vsque, quâ viam inter publicam & Liberonem jacent campi. In hæc fœdera jurauit tum Aimarus, postmodum abjuranda: nam per episcopatum Philippi pugnare perrexit homo inquietus & pactorum infidus. Intercessere pugnantibus sæpenumero Baucius, Brissacus, & alij dynastæ, cum Ioanne Archiepiscopo Viennensi; sed irrito conatu. Fuit tamen, cùm in pignus certæ pacis daret Poussinum castrum; fuit, cùm adderet Gigortium, & Pontaisium pagos, Philippo concedente Fanum Marcelli, & Castrum-nouum Isaræ impositum. Detestabantur omnes circùm dynastæ perfidiam Aimari, & obstinatum bellare animum, nisi fortè si quos conjunctio sanguinis, aut rei domesticæ difficultas ad eum admoueret. Plures Philippo se adjunxerunt. Insignis fuit pietas Rogerij Andusiani: Voutam quoque dedit episcopo. Munus illustre! sed Antistes clientelæ professione contentus, restituit castrum Rogerio. Non omittendas à me voces voluit adscribi tabulis: se ductum pietate in Deum, & non immemorem beneficio-

rum

rum à Præsule acceptorum, dare Philippo Voutam. Modesta nobilissimi viri oratio auxit munus magnum per se.

Philippo episcopatum abdicante cura belli canonicos vrgebat, Aimarus enim omnia rapinis peragrabat & cædibus. Putauerant olim opponendos viro Antistites gente clarissimos, si fortè ab alto ductum genus vereretur, qui tot Præsulum virtutem & sapientiam offendere hactenus non dubitauerat. Verùm nulla eum tetigerat reuerentia Guilelmi & Philippi Principum Sabaudorum, gentis claritate superiorum & opibus.

Guido de Montelauro de Aniciensi canonico, & Bertrandus de Auenionensi Episcopo fiunt antistites Valentini anno septimo sæculi & sexagesimo, malè pacatis canonicorũ comitiis. Laborabant scilicet viri sapientes pro difficultate temporis, neque satis cogitare poterant, quem Aimaro darent aduersarium animis, prudentia, gente illustrem. G. Præpositus, & aliqui de Canonicis, Guidoni palam aduersantes, prouocauerunt ad Sedem apostolicam ab cæterorum in eum consensione: ipse 9. Calendas Februarij, Romam misit Yčterum de Rupeforti, & Iordanum Frollum, rerum curatores & causarum, ac præsertim quæ erat de electione in Episcopum Valentinum.

63 Sed Clemens IV. pro Bertrando tulit sententiam; hoc maximè sapienter, & *Bertrãdus.* ad publicam quietem opportunè, quòd sanguine junctus erat Pictauiensibus, jamdiu certis Episcoporum hostibus. Ita scribit Aimaro de Bertrando, vt ex epistolarum pontificiarum codice accepit Polycarpus de la Riuiere; non Guidoni, vt alij voluerunt: *Ecce jam, ni fallimur, tuo laudabili desiderio satisfecimus, dum Ecclesiæ Valentinensi prouidimus de persona prouida, & discreta, & tibi sanguinis proximitate conjuncta.* Sed fefellit Pontificem sua spes. Aimarus bellum indicit, post paucos annos ab eo in episcopatu gestos, vt videas cæcam esse dominandi cupiditatem, & inuerecundam; neque vllâ, seu virtutis & sapientiæ, seu sanguinis gentísve reuerentiâ cohiberi ab procaci-

64 bus cœptis. Crista, Augusta, Deuaiua belli causæ. Iam olim Siluio dederat ea castra Episcopis: & cum Philippo Antistite conuenerat de Crista etiam ipse Aimarus. Sed homini inquieto, & rei alienæ appetenti, nulla pax fida, nullum jus certum. Occupare quoque tentauerat Lesignanum, & Alesium. Vrebat maximè virum principem, & ingentis spei dynastam, totámque supra centum annos gentem ejus malè habuerat vectigalis per diœcesim prohibitio, Comitatus Valentini nomen datum Episcopo, & scilicet solemnis professio obsequij, & clientelæ eidem faciendæ. Igitur alia ex aliis bella ferebat. Res Bertrando visa est importuna. An Episcopo semper pugnandum

65 erit? Igitur pedum ense, templum castris, Clerus milite mutabitur? Deo populis, sibíque placando, non Pictauiensibus debellandis Ludouici, Friderici, Henrici ac Philippi Imperatores; Monuenerij, Beldisnarij, Ademari potentes viri ac nobiles; Apollinares, Odones, Guilelmi Episcopi, hanc opum vim Ecclesiæ concesserunt. Quid? Siluio ipse Cristensis, castra hæc Decanus ab affinium numerosa gente, suáque illustri, & militares animos spirante familia abstulerit, vt nos militiam geramus sacerdotes? Ergo Aimarum priuat Christianorum sacris, omnémque illius tota regione ditionem. Hominem impium dementarunt. Ecclesiæ fulmina, non sanitati reddiderunt. Sacra miscet profanis, Præsulémque ipse agit: clericos prohibet crucibus, & ære campano, concionatores ambonibus, archipresbyteros visitatione templorum.

plorum. Tanta rerum omnium conuersio, in regione ad Italiam posita, non potuit latere diu Pontificem Romanum: mittit V. Prænestinum, & B. Sabinensem, Episcopos Cardinales qui æqui boníque, & arbitarij Iudices, nonis Iulij tulere sententiam Lugduni pro Bertrando, omnibus in Aimarum occlamantibus, vímque, & perfidiam, ac immensam ambitionem homini exprobrantibus: & sanguini tamen iuncto dedit pacem Bertrandus, meliorem precatus animum in res sacrás, & profanas, mortuúsque fecit locum Guidoni de Montelauro, qui anno millesimo ducentesimo septuagesimo quarto, electus rursus in antistitem, cùm esset in comitatu Romani pontificis, obiit extremum diem Tarascone, vt scribit autor vitæ Amedei Rossilionæi post Guidonem episcopi; quo vehementer annitente, Gregorius decimus videns agi rem cum animi impotente viro, fideíque malè certo, & bella per Episcopatus Valentinum, & Diensem singulis penè annis ciente, ducentéque, cogitauit aliquando antistiti vtrámque Sedem concedere, quod in Concilio generali propositum fuerat, & ab Gregorio IX. quondam tentatum, vt maioribus ei viribus obsisteretur,, quâcúmque auderet facere impetum. Igitur anno 1275. Viennæ 7. calendas Octobris, vniuit ambos Episcopatus & voluit, vt de duobus Præsulibus, alteri superstes haberet vtrumque: quo mortuo Valentiam alternâ vice, Diámque canonici Dienses simul & Valentini, qui intra prouinciam Viennensem essent, conuenirent electuri Episcopum; exordio tamen ab ciuitate Valentia facto. Literæ Summi Pontificis ita habent.

Guido de Montelauro.

67

GREGORIVS EPISCOPVS, SERVVS seruorum Dei. 68

Ad futuram rei memoriam.

Valentinensem, & Diensem Ecclesias, in eadem, Viennensi videlicet, prouincia constitutas, & non absque diœcesium contiguitate vicinas, subiectósque ipsarum, iamdudum adeò grauis tyrannis oppressit, & ab olim infesta continuatur oppressio, vt ad felicis recordationis Gregorij Papæ IX. prædecessoris nostri aures vehemens illarum clamor ascendens, ad eum lacrymabili conquestione detulerit, quòd sic nobilium, & populorum ipsis subditorum malitia ebullierit in easdem, vt non erubuerint insurgere in parentes, multiplicato frequenter Patris exilio, & per direptionem bonorum, ac alias persecutiones innumeras in Matris excidio frequentato. Adiecit præmissis dictarum Ecclesiarum miseranda conditio humilis supplicationis instantiam, vt cùm hostilis eorumdem subditorum insania, contra ipsas non desisteret ab inceptis, nec ad sui defensionem earum aliqua sufficeret per seipsam, illas, cùm id exigeret vrgens necessitas, & euidens suaderet vtilitas, dictus prædecessor vniret quatenus ipsarum sub vnius & eiusdem Rectoris moderamine vnita potentia, sufficientiùs resisteret dictorum persecutorum insultibus, & commodiùs eorum violentas molestias, & molestas violentias propulsaret. Iam verò prædecessor horum consideratione commonitus, certis personis suis, sub certa forma dedit literas in mandatis, vt de necessitate, ac vtiltate prædictis sollicitè inquirentes, si expedire ipsis Ecclesiis inuenirent, illas eius autboritate vnire curarent contradictores per

censuram ecclesiasticam appellatione postposita compescerent, sicut in ipsius præ-
69 decessoris literis perspeximus pleniùs contineri. Licèt igitur eodem prædecesso-
re morte præuento, & propter alios incidentes euentus, ad id non fuerit
ipsius authoritate processum; quia tamen super his, quæ idem prædecessor per
alios inuestigari mandauit, & nos iamdudum, maximè circa Valentinensem Ec-
clesiam, dum nos minor status haberet, & Fratres nostros, qui vnà nobiscum
nuper circa partes illas aliquamdiu conuersati, eadem quasi manibus tractaue-
runt, & euidentiùs notitia experimentalis instruxit, quò huiusmodi persecu-
tionis diuturnitas, in hæc vsque producta tempora, ea magis reddidit ma-
nifesta, cum eisdem Fratribus nostris perpensa deliberatione præhabita, memo-
ratas Valentinensem, & Diensem Ecclesias propter vrgentem necessitatem, &
euidentem vtilitatem ipsarum, de quibus nobis & eisdem Fratribus nostris con-
stitit euidenter, de ipsorum Fratrum consilio, præsertim cùm ad hoc etiam vi-
cinitas locorum inuitet, & de apostolicæ plenitudine potestatis vnimus autho-
70 ritate præsentium. Statuentes, vt statu Præsulum, qui nunc præsunt eisdem,
sine immutatione aliqua remanente integro, tandem quouis ipsorum cedente,
seu etiam decedente, sic vna sit earumdem Ecclesiarum episcopalis dignitas,
quòd superstes sit Episcopus vtriúsque, Valentinensis, & Diensis Episcopus no-
minandus, ac deinceps Ecclesiæ: ipsas vno & eodem Antistite simili, quin po-
tiùs eadem intitulatione vsuro, perpetuis temporibus gubernante. Cuius electio-
nem in ipsis Ecclesiis alternis vicibus, sed in Valentinensi primò ab vtriúsque Ca-
nonicis, vocem in eadem electione quasi corpus vnum, seu Collegium pariter habi-
71 turis, decernimus celebrandum. Quoties autem noui Pastoris creatio imminebit,
illorum sit eorundem Canonicorum vtriúsque Ecclesiæ vocatio, quibus in ea Eccle-
sia, ab ea vice, sortem electionis huiúsmodi vicissitudo concesserit, ius vocationis
eiúsdem anteà competebat; & Canonici alterutrius Ecclesiæ, dum in illa, in qua
tunc est electio facienda, propter hoc præsentes fuerint, distributiones in ea quoti-
dianas percipiant, & in omnibus aliis pro ipsius Canonicis admittantur. Sed aliàs
quoad Canonicatus, præbendas, & obuentiones quaslibet, Canonici earumdem
Ecclesiarum in discretione, seu diuisione remaneant consueta. Cæterùm, ne con-
suetudinum in eorundem Canonicorum vocatione diuersitas, occasionem aliqam
inter eos altercationis inducat, illos tantummodò Canonicos ad electionem vocari
72 statuimus, qui tunc temporis fuerint in eadem prouincia Viennensi. Per hæc au-
tem venerabili Fratri nostro Viennensi Archiepiscopo ipsarum Ecclesiarum Me-
tropolitano, eiúsque successoribus, seu etiam Viennensi Ecclesiæ, nullum præiu-
dicium generetur, quominùs in eisdem Valentinensi, & Diensi Ecclesiis habeant
aliàs omnia, & percipiant sicut priùs. Nulli ergo hominum liceat hanc paginam
nostræ vnionis, & constitutionis infringere, vel ei ausu temerario contraïre. Si
quis autem hoc attentare præsumpserit, indignationem Omnipotentis Dei, &
Beatorum Petri ac Pauli Apostolorum eius, se nouerit incursurum. Datum Viennæ, 7.
Calendas Octobris, Pontificatus nostri anno 4.

DE REBVS GESTIS EPISCOPORVM DIENSIVM LIBER SECVNDVS.

DIA, siue Deia, vrbs est in Alpium radicibus, non procul à Droma fluuio, secundo & vigesimo lapide ab ejus fontibus. E castello quondam nobili, & muris valido, quod saxeus collis habet, descendit orbiculatim in planitiem, situ firma, frequens incolis, agro potens, amœnaque, vt non immeritò primùm Vocontij vrbem suam esse voluerint, tum Romani coloniam, ac demum sedem Comites, latè dominantes à Valentinis ad Treuienses. Cingitur illa montibus præaltis omni parte, nisi quâ Dromam flumen agro accipit, emittítque. Diceres se, suósque campos diuites pingui glebâ, ad inuidiam ostentare posito circùm theatro. Sunt illi ferè prærupti, niuosique; sed rigorem sustinent tamen, neque ad rura demittunt jacentia: potiùs non vno in Septentrionem & meridiem flexu, auras, & solem ita dispensant, vt hominum, & frugum vni salubritati seruiant. Tellus itaque ferax frumenti, ac vini, pomorúmque varij generis, & aliarum fere omnium rerum, quibus vita non tantùm honestè, sed etiam cũ voluptate agitur. Has illa opes ad speciem quoque, veluti exultabunda proponit: fluuiis enim, & riuis passim distinguitur, atque tota pene in tumulos colliculósque protuberat, si partem excipias, quam Droma fluuius curuat in plures sinus. In paucis opima est vallis, quam intersecat Meirossa amnis salutari memorabilis latice. Primùm hortis, ad vrbem scilicet, tum pratis, vitibus, omníque segetum genere pro situ nitet. Morbos etiam vulgò nesciunt, seu rure coloni, seu ciues in vrbe; & ad effœtam ferme senectutem perueniunt, sine omni langore. Numerant familias supra mille: neque multi sunt anni, cùm longè plures censebant: inuenio quippe tria fuisse suburbia, Sanmauritianum, Pilosum (ita vocabant à gente nobili & inclytâ) & Sanmarcellinum; eáqne pluribus distincta vicis, ac summorum virorum ædibus ornata, vt affirmant quæ de domo sua professus est anno millesimo trecentesimo primo Petrus Moterius vir clarus & diues. Sanmarcellinum paucis domunculis indecorè aggestum vix sustinet nunc nomen suum, duo alia omnino desiere. Ferunt euersa latrocinio, à nescio quibus hominibus ante aliquot centenos annos, vagis quidem, sed specie militari per malè certos ordines grassantibus. Omnino tamen ignota est res, neque barbari nomen ac effrœnis exercitus ad nos peruênit. Excitata profectò fuerant post extinctum totâ Galliâ nomen Romanum, ciuitate scilicet jam quietâ, post multiplicem ac immanem Vandalorum, Gothorum, Saracenorum, Hunnorum depopulationem, & restituente sibi, atque pro antiqua magnitudine modicam; è ruderibus reficiente vrbem murísque concludente. Romanis quippe totâ Galliâ vigentibus Dia excreuerat in amplitudinem visendam, & coloniâ dignam. Dabat illa sedes fidas, & opportunas venientibus ex Italiâ in Galliam Ebreduno. Atque nisi rupes ingens, terræ motu excussa de summo monte, viam intercluderet ad

Margin numbers: 1 (line 1), 2 (line "gum vni salubritati…"), 3 (line "ad effœtam…"), 4 (line "cludente. Romanis…")

Lucum pagum, facto lacu de Fontanis & torrentibus aquis, nunc quoque frequens esset populis ex omni Gallia Romam euntibus. Quæ vrbis porta à S. Marcello nomen accepit, floribus inscripta, capútque bouis gerens in medio coronicis, habet speciem arcus triumphalis, ab imperatore exercitus profectò erecti, qui vrbem incoleret, aut eâ non procul vicisset hostem. Et agrum ciues duobus, Pedonis scilicet, ac Iustini, castellis munierunt: sed illius quidem etiam locus ignoratur nunc, hujus verò ingentes ruinæ visuntur in confragosi montis saxeo vertice.

5 Religionibus quoque sacram esse vrbem jusserunt; & quam Vocontij Diam vocabant, appellauerunt Deam, vt legitur in Antonini Itinerario (Deam Fortunam interpretatur Massonus in notitia episcopatuum Galliæ) vt ne patriam quidem sine sensu pietatis memorare, aut meminisse possent. Diuam non pauci deinde dixerunt ex vocis affinitate, ac Diuiam. Diniam quoque appellauit autor Bibliothecæ Cluniacensis colum. 1732. *Prioratus, S. Marcelli Diniẽsis:* & postea, *Prioratus de Tribus mœriis diœcesis Diniẽsis:* & infrà, *Prioratus de Persico Diniensis.* Scimus quippe Tria mœnia, & Persicum esse pagos in regione Treuiensi diœcesis Diensis, Sanmarcellinum verò monasterium in vrbe Dia. Tantis demum honoribus ceteras circà colonias antecellere rati sunt, vrbis situ, multitudine ciuium, agrorum vbertate, sanctitate sacrorum, vt Deam Augustam nominauerint, sicuti habent antiqui lapides; atque adeò auxerint Comitatus dignitate; Deensem appellauit Ludouicus 4. Imperator sub annum nongentesimum. Post regni Arelatensis in varias partes diuisionem, is Bosone mortuo fuit pars Prouinciæ, Mediterraneo mari, Rhodano, Isara, & Alpibus comprehensæ. Raimundus Tolosæ Comes sub annum millesimum octogesimum nonum, petente Ademaro auulsit ab ea Prouinciæ parte, quam Faïda in Alfonsum Tolosanum enubens acceperat à Guilberto & Tyburga parentibus. Anno demum quadringentesimo circiter suprà millesimum Ludouicus Caroli VII. Francorum regis filius addidit Delphinatui suo.

6 Quo potissimùm sæculo fides Christiana Diam peruenerit, quo Episcopus habere ceperit, non liquet. Princeps ecclesia dicitur à Virgine Dei parente: scilicet in Assumptæ honorem dicata est. Decani Sede, pluriumque canonicorum collegio nobilis, tantam præterea presbyterorum vim ante Hugonotorum hæresim habebat, vt Deo laudes eâdem horâ, junctis tamen à canonicis diuisi ædibus canerent, ex quo aucta fuerat prioratu S. Mauritij. Eâ porto tunc mole surgebat è quadro lapide, vt seu longitudinem, seu latitudinem spectares, visenda omnino esset, vixque ampliorem toto Delphinatu haberet. Sed omnia ornamenta dejecerunt hæretici tantâ, seu cæcitate, seu impudentiâ, vt decusso fornice, euerso odæo, parietes interiore parte decrustauerint. Itaque hiant vndique fracturæ, cæmentáque horrentia vix se sustentant.

7 In extremâ æde, ad templi fores læuâ ingresso portâ occurrit. Ducebat olim ad ecclesiam infantium, seu baptismalem. Vtrâque voce appellant chartæ veteres, quòd eam infantibus & baptizandis, & sepeliendis curaret suus Sacerdos. Vide singularem Diensium quondam pietatem. Nolebant innocentium puellorum sancta de baptismo corpora, miscere post mortem corporibus, quæ per majorem ætatem seruire potuerant immunditiæ & ini-

quita

quitati ad iniquitatem. Dicata erat Ioanni Baptistæ. Quatuor aris surgebat. Nunc omnino jacet, vixque illius etiam rudetum aliquid superest.
Quinque insuper sacras ædes in antiquis tabulis lego, quarum omnis me- 8
moria excidit, S. Vincentij, S. Magni intra vrbis muros; S. Laurentij, S. Saturnini, S. Ferreoli in agro. Ad portam cognominem Sanuincentiana stabat: ædes S. Magni erat parochia. Hanc, impietate duce, furore comite, non exciderunt modò Caluiniani; sed super excisæ ruinis, in sanctissimo fano, synagogam Satanæ (templum vocant) excitarunt, trophæum hæresi de fide; & excitatum, proh dolor! seruant sustinántque. Demum in ipso ferme vrbis pomœrio, extra portam S. Petri, fuit domus, quam vocabant reclusoriam. Inclusia dicitur à Foguardo in libro statutorum & consuetudinum ecclesiæ S. Pauli Lugdunensis, vbi etiam fusè recitat ritum, quo includebatur olim Inclusus sanctorum Bartholomæi & Epipodij ab Obedientiario. Reclusoriæ juncta erat olim ædicula, sacra B. Mariæ de eleemosyna. Habebat ea suum Sacerdotem. Quondam erant etiam Diæ plures
& variæ Regularium domus, scilicet canonicorum Sancti Rufi, Hospitala- 9
riorum Sancti Antonij, monachorum & sancti Mauritij, & sancti Marcelli, Mendicantium sancti Dominici & sancti Francisci, Militum templi. Horum Militum ædem lego fuisse juxta S. Vincentij. Ne nomen quidem ejus nunc extat. Quid? quòd cæteræ vi, & vesaniâ Hugonottorum dirutæ sunt. Antonianorum fundamenta quoque eruta, nomenque sepultum æternâ obliuione. Putatur horum domus ad arcem fuisse: vocabatur ecclesia de castello, & Sanctæ Agathæ, ac sancti Marcelli: fuit parœcia ad annum vsque nonum & sexagesimum supra millesimum quadringentesimum. Canonici sancti Rufi, quos à sancto Petro appellant, & monachi tum sancti Mauritij, tum sancti Marcelli, habitabant extra vrbem. Desiere Mauritiani anno millesimo quadringentesimo quinquagesimo, quo illorum om-
nia cesserunt collegio sanctæ Mariæ: Cluniacenses de sancto Marcello Dien- 10
sium episcopo, domo in vna vrbana omnes incolunt. Dominicanorum nemo in vrbe est. Vnus Franciscanorum & alter in magnarum quondam ædium ruderibus incolunt. An Cisterciensium abbatiam, quæ à situ loci appellatur Valliscrescentis, censere debeam, animi pendeo. Sanè in agri finibus est, & qui eam habent coloni, sacramenta petunt ab vrbe. Olim quoque pro sepeliendis fidelibus egit certâ lege, conuenítque Abbas cum canonicis sanctæ Mariæ. Sed sacris ædibus cur Hospitales non adjungam, in quibus maximè sacrum opus, salutis nostræ cardo, sanctæ mentis fundatissimum argumentum, eleemosyna, & eleemosynę pręcipua pars, ægrorum
pauperúmque cura sedem habet? Vt ergo pręteream duas leprosorum 11
ędes, septem fuerunt Dię ante coortam Caluini hęresim, numerosę plebis non leue argumentum, S. Petri, S. Iacobi, S. Marcelli, S. Magni, sanctæ Crucis, Sacristæ, Posorij, seu Posoni, aut Poserij. Et hanc quoque pietatis partem afflixerunt Caluiniani, vixque vnam de tot sacris pauperum domibus nobis reliquerunt. Erit fortasse aliquando illa dies, cùm redibit in suam ciuitatem sincera fides, suúmque templi cultum restituet; sua pauperibus tecta, suas regularibus sedes. Vtcunque id eueniat, fuit olim profectò Dia, sicut populo grauis, & origine vetus; ita religionibus sancta, vt Augustam jure cognominent antiqui lapides.

12 Episcopum nunc habet eumdem cum Valentiâ; quondam habebat proprium. Quo anno, quibus ex causis, ea mutatio per summum Pontificem inducta sit referam suo loco. Nicasium Diuionensem, aut Diuiensem de prouincia Galliarum Episcopum, interfuisse Nicenæ Synodo, testantur hujus Concilij tabulæ. Diensem fuisse docet Vlphinus, Diensis & ipse antistes, in vitâ S. Marcelli. Diam enim vti Deam, ita Diuam, antiqui appellauerunt, & Diuiam, aut Diuionam quoque, vt ex hoc loco intelligis. Vixit circa annum trecentesimum vigesimum, & quinto pòst anno se contulit Niceam Bithyniæ, Gallorum vnus Pontificum. Magna laus illa ætate: scilicet de Gallia primus in Orientem penetrauit, pro Christianâ fide tuendâ, nouo ausu, magno exemplo. Scio esse, qui Nicasium velint fuisse Diniensem episcopum: & verò in quibusdam Concilij Niceni codicibus, Nicasius *Dmiensis* subscriptus legitur. Sed in ea subscriptione *Diniensis* positus est pro Diensi, non aliter quàm in Bibliotheca Cluniacensi, vt annotaui numero quinto. Certè si Nicasius eripiendus erat Diensibus, & Diniensibus concedendus, quis hoc facere magis, & pro eruditione potuit, & pro ecclesiæ suæ amore debuit, Gassendo Diniensis ecclesiæ Præposito? ipse tamen, & Nicasium fatetur Diæ sedisse, non Diniæ, in notitia Diniensis ecclesiæ capite 8. & id comprobat ex epistola Gregorij septimi ad Hugonem episcopum Diensem anno 1076.

13 Ante Nicasium Polycarpus Lariuierius sedisse Diæ S. Martium, Higerium, Leonem, Seruilium, ad me scripsit anno hujus sæculi septimo & trigesimo. Quoniam iisdem literis etiam recitat plures post Nicasium, placet omnem epistolam hîc exscribere. Ea sic habet. *Cùm ex Prouinciali omnium ecclesiarum, in quo à B. Dionysio Papa, anno à sede Petri Romæ conditâ ducentesimo vigesimo primo* (ducentesimum sexagesimum sextum Christi intelligit, & sextum Dionysij, cùm Petrus fixerit sedem Romæ anno Christi quadragesimo quinto) *singulæ metropoles & diæceses Galliarum describuntur, constet Deam, siue Diam Viennensis prouinciæ ciuitatem, jam à multis annis habuisse episcopum frustra dubitari posse videtur, S. Martium, qui primus ejus sedis antistes recensetur, ante conscriptum illud Prouinciale Dionysianum, quinquaginta saltem annis resedisse in eâ. Itaque conjecturâ haud inani, sed quam facile erit mihi æquo probare judici, ductus, circà annum 220. beati illius statuo pontificatum Diensem; & Exin successores quos nancisci licuit, enuntio. In ordine ergo ordine sunt isti.*

14 *1. S. Martius circa annum Christi 220.*
2. Higerius.
3. Leo.
4. Seruilius.
} *Quatuor hi ex vitâ S. Marcelli episcopi Diensis, carmine editâ.*

Nicasius 325.
Celsus 356. *in annalibus nostris Ecclesiæ & ciuitatis Auenionensis, cum Nectario Viennensi, Metiano Auenionensi, Eradio Arausiensi, & aliis magnis Viennensis prouinciæ episcopis aduersus Saturninum Arelatensem.*
Constantinus 419.
Projectus 440.

S. Petro

S.Petronius,cui fatalis annus	463. *contigit.*
S. Marcellus ejus frater.	
Saeculatius	*anno* 517.
Praestantius	739. *in diplomate Caroli Martelli,*
Aramandus	776. *in Valesiorum historiâ.*
Desideratus	788.
Vlfinus	800.
Emico	876.
Gisenodus	943. *in Octodorensibus nostris cum Sabone Viennensi, Bosone Ebredunensi, & aliis Archiepiscopis & Episcopis regni Burgundiae.*
Isardus, vel Isarnus	981.
Petrus	1037.
Hugo	1076.
Ismio	1103.

Et ceteri, de quibus nihil non lectum reuerentiae vestrae nuper animaduerti. Porro ex fide omnia, & ex animo voueo testatissimis veterum auctorum, vel tabularum monumentis explorata & probata.

Iesus amor noster, doctrina, virtus, salus, & gloria nostra.

Atque in eo humillimus seruus, & frater

Polycarpus de la Riuiere
Cartusianus.
20. *Iulij* 1637.

Quod prouinciale Dionysianum memorat Polycarpus, jam expectamus diu: quam enim lucem non dabit omnium gentium, & locorum historiis, notitia adeò antiqua vniuersorum totius Christiani orbis episcopatuum? Vitam S. Marcelli vtrâque oratione in vetustissima membrana conscriptam habuit Parisiis. Vlfinus Marcelli successor, auctor est solutae numeris. Seruat etiam Polycarpus nomina martyrum & confessorum, qui sub Eurrico Gothorum rege passi sunt in Gallia Narbonensi. Haec omnia typis aliquando mandabit, & à se recensitos episcopos suis firmabit auctoribus, redeamus ad episcopos Dienses. 15

16 *S. Martius.* *Higerius.* *Leo.* *Seruilius.* *Nicasius.* *Aemilianus* *Constantinus.* *Proiectus.*

S. Martius ergo sit eorum primus ex Polycarpo. Hic ex eodem sederit circa annum 220. Post Martium sederunt deinceps Higerius, Leo, Seruilius teste S. Vlphino episcopo Diensi, in vita S. Marcelli. Nicasius interfuit Concilio Niceno an. 325. Aemilianus anno 374. Valentino, vt ex Polycarpo Lariuierio aduertit Gassendus in notitia Ecclesiae Diniensis capite 2. Constantinus sedit anno 419. & Projectus 440. vt vidimus in epist. Lariuierij. Innominatus anno post quadringentesimum sexagesimum incerto, vnctus est à S. Mamerto archiepiscopo Viennensi in episcopum Diensem Hilaro Papâ, vt ipsemet Hilarus docet epistolâ 9. & 11.

17 *Petronius.*

Sancti Petronius & Marcellus post eum gesserunt episcopatum. Fratres Auenione nati apud breuiarium Diense, & ante Sacerdotales infulas monachi loco ignoto; fortassis Lerone ad extremam Prouinciam, vbi post Honoratum florebant scientiâ & virtute insignes Vincentius, Hilarius, Caesarius? Lego Petronium per vitam, & post mortem inclaruisse miraculis. Diui-

narum

narum rerum cognitione, & dicendi vi etiam illustrem fuisse docent ista verba, quæ canit Ecclesia Diensis: *Diam dies illustrauit, per verbum quod prædicaui in eâ Petronius.* Addit in breuiario mortuum die morbi septimâ, vt prædixerat; *Exitum suum Christo reuelante prædixit*; &, *ægrimonia membra carpit languida, diéque septimâ cœlum felix conscendit anima.* Mortuus est autem anno quadringentesimo sexagesimo tertio vt vidimus, ex Lariuierio. Altare, in quo faciebat, seruauere canonici, vsque ad sacræ ædis per Caluinistas excidium. Episcopi, primùm vrbem ingressi, jurabant ad illud in exemptiones ciuitatis, & cleri. Lego id sacramenti dixisse anno octauo & sexagesimo supra millesimum quadringentesimum, 14. calendas Octobris Geraldum de Crusseolo, & quadragesimo quarto supra millesimum quin-
8 gentesimum 7. calendas Augusti Iacobum Turnonium. Marcellus Petro-
el nio fratre mortuo electus est in episcopum ex diacono. Cùm eligebatur in Præsulem, fugit vltra Dromam fluuium, & superato monte, qui Dromæ imminet, latuit dies 12. in tugurio *Mellis* dicto, *vt probaretur* (sunt verba breuiarij Diensis) *esse dulce quod saperet, quibus semper de corde puro diuina eloquia, super mel & fauum dulcia, de ore proferens, fidelium transmissa faucibus inferebat. Interea prehensabat episcopatum* alius nescio quis, *vt illius ambitio calcaretur, & Marcellum eligeret fuga nobilior. Igitur vicit non caterua numerosior, sed illa quæ melior*, & demum Marcellus electus est, secundum præcedentes in ipso prophetias: columba quippe eligendum monstrauit, & electum secuta est vsque ad sedem pontificiam. Rex Burgundionum Arianus, misit episcopum in exilium (Dia quippe tum suberat illi genti) neque ab exilio reuocauit, nisi post filium letali morbo curatum. Anno sæculi quinquagesimo sexto interfuit Concilio Agathensi. Iterum postea exul, mortuus est in Prouinciâ, non longè Barjolis oppidulo, & corpus incorruptum ad eas delatum, anno millesimo quingentesimo quinquagesimo sexto, datum est ignibus à Caluinistis. Ossiculum modò pollicis, nunc è busto reliquum seruant. Fama est non arboris, non fruticis, non herbæ vllum genus in loco nasci, in quo crematum est. De illâ beati corporis translatione sic habetur in Missâ, quam Massiliensis Ecclesia in suo missali quondam reposuit. *Sanctus Marcellus peracto tempore, cuidam presbytero, qui assiduus erat in basilica S. Mauritij*, tribus, aut circiter, leucis à Bariolis, *nocte in pontificali apparuit. His auditis presbyter in loco Bariolarum peruenit, nuntians visionem* de transferendo sancti viri corpore in celebriorem locum. *Quo audito à* presbytero, petente vt reciperetur Bariolis, *& facto jejunio triduano, verè Bariolenses iuerunt festinanter ad locum, vbi in ecclesia Sancti Mauritij corpus erat;*
19 *& honorabiliter eum deduxerunt.* De sancto Marcello denique ita scripsit Gregorius Turonensis libro de gloria Confessorum capite 70. *Fuit autem & Marcellus Diensis vrbis episcopus, vir magnificæ sanctitatis, ad cujus nihilominus tumulum*, abs dubio in illa S. Mauritij basilica, *Lychnus accensus diuturno spatio lucere solet. Præstat ex eo oleo virtus Domini medicinam infirmis.* Hæc Turonensis. Vlphinus & ipse Diensis antistes scripsit de vita sancti viri. Habet librum Polycarpus Lariuierius; additque in eo, & alia præclara conteri, & legationem Nicasij Diensis ad Concilium Nicenum, atque Nicenorum Pa-
Auentinus. trum responsa Gallis episcopis per Nicasium data. Auentinus, Roberto Antonius anno quingentesimo septimo interfuit Synodo Aurelianensi primæ.

Se

Se metropolitanum in ea scripsit: an error potiùs est hic typographi? Qui idcirco negauerit fuisse episcopum Diensem, næ ille significabit ignorare se datum aliquando episcopis metropolitani nomen. Tolosanus episcopus in eâdem Synodo accepit illud, qui pluribus pòst sæculis adeptus est à Ioanne XXII. Pontifice nomen archiepiscopi. An quod Proculo Massiliensi concessum fuerat in Taurinensi Concilio circa annum 400. vt in prouincia secundâ Narbonensi haberet per vitam nomen metropolitani, hoc Auentino datum est? An metropolitani nomen accepit, & jura, per Romani Pontificis sententiam in episcopum metropoleos, vt Constantius Vticensis ab Hilaro contra Hermem Narbonensem dicente, & antiquissimus prouinciæ à Leone, aduersus cedentem alteri jure suo?

Seculatius post Auentinum episcopus interfuit Epaunensi Concilio anno 509. Quæ fuerit Epauna prorsus ignotum est. Qui ponunt ad Aurege-ram fluuium in diœcesi Tolosanâ, multùm errant. Fuit istud episcoporum prouinciæ Viennensis Concilium, vt docet ipse Auitus archiepiscopus Viennensis epist. 80. quâ illos vocat ad Synodum: *Supplicat per me, si dignamini, Ecclesia Viennensis* &c. *Cunctos simul poscimus fratres, vt Deo fauente, 8. iduum Septembrium in parochiâ Eponensi adesse dignemini.* Quis autem animum inducat antistites illius prouinciæ, vltra Tolosam, ad montes Pyrenæos conuenire voluisse? atque, vt cogitassent, profectò Sigismundus Burgundionum rex, non passus fuisset extra regnum coïre, in vrbe Gotho principi tum & Ariano subjectâ. Synodum Epaunensem pro Agaunensi vocatam existimauit Papirius Massonus, & tantùm non docent Aimoinus, & Fredegarius. Ille sic loquitur libro 3. cap. 50. *Synodum 40. episcoporum aggregari præcipiens, vt ordo psallendi, qui in loco sanctorum Agaunensium temporibus Sigismundi regis ab Auito, & ceteris episcopis illius temporis institutus fuerat, in cænobio quod ipse fabricarat, teneretur, efficeret.* Hic autem habet ista in Chronico. *Synodum 40. episcoporum fieri præcepit, & ad instar institutionis monasterij SS. Agaunensium, quæ temporibus Sigismundi regis ab Auito & ceteris episcopis, ipso jubente principe, fuerat firmata, idemque & hujus Synodi conjunctione, monasterij Sancti Marcelli Guntramnus institutionem firmandam curauit.* Lariuierius vidit Iënnæ in Sabaudiâ non procul Rhodano lapides inscriptos Deæ Eponæ, quia verò ab Eponâ ad Epienam facilis est deflexio, facilior etiam deformatio Iënnæ ex Epiena, priorem syllabam, vt fere cetera, deterentibus sæculis, eò cogitatione, neque immeritò, deuênit, ex Dea quam colleret, loco fuisse nomen Eponæ, & in eo Synodum habitam Eponensem, seu Epaonensem. Profectò ab ingentibus magnâ agri parte domorum ruinis intelligere est, vrbem olim non contemnendæ magnitudinis fuisse, qui modicus nunc est pagus. Vtcumque tamen hoc de Epaunâ habeat, Seculatius qui anno 509. fuit in Epaunensi Concilio, sedebat Diæ anno etiam 517. ex Lariuierio, vt ex ejus ad me epistolâ in superioribus retuli. 20 *Seculatius.*

Aredius anno 552. fuit in Synodo Aurelianensi quintâ, & anno 559. in Parisiensi secundâ. Cùm autem in Aurelianensi dicatur Diuiensis episcopus, ex in Parisiensi Diensis, vides eamdem vrbem tum passim vocitatam esse Diam, & Diuiam. Lucretius anno 570. per Vincentium presbyterum fuit in Concilio Lugdunensi primo, & an. 573. per se ipse in Parisiēsi quarto? Heraclius an. 582. in Matisconensi primo, Paulus an. 588. in Matisconensi secundo. 21 *Aredius.* *Lucretius.* *Heraclius.* *Paulus.*

22 *Præstantius.* *Aramandus.* *Desideratus.* Præstantius habetur in diplomate Caroli Martelli ex Lariuierij in epistolâ ad me datâ, quam in superioribus recitaui; & sedebat Diæ anno 189. & Aramandus anno 788. ex eadem epistola. Desideratus eodem anno sedebat ex Concilio Narbonensi, cuius acta recitat Balusius ad librum 6. Marcæ de libertatibus Ecclesiæ Gallicanæ cap. 25. Igitur illo amborum alter cepit, desiit alter sedere: quis autem eorum ceperit, desierit quis, non possum dicere. Nam Concilium quidem illud inchoatum est quinto calendas Iulias ignotum verò mihi est an Aramandus ante illum diem gesserit episcopatum.

23 *S. Vlphinus.* *Remigius.* S. Vlfinum Lariuierius sedisse vult anno octingentesimo. Eodem nono sæculo sedisse lego Diæ Remigium, Aurelium, Emiconem. Remigius octauo illius & quinquagesimo, mense & die ignotis, interfuit instaurationi monasterij Sancti Andochij Heduensis, & Concilio Lingonensi 13. calendas Maias, quo die Ionas Heduensis antistes in eo dedit Simponiacum villam *Aurelius.* suis canonicis. Aurelius anno quinto & septuagesimo in S. Marcelli Cabilonensis, cum aliis episcopis in Concilium coactis confirmat omnia jura, & bona cœnobij Trenorchiensis, vt autor est Chiffletius in probationibus hi*Emico.* storiæ Trenorchiensis pag. 218. Emico anno sexto & septuagesimo sedet in Pontigonensi, & tertio pòst anno in Mantalensi.

24 *Gisenodus.* *Achideus.* Gisenodum vidimus in superioribus sedisse Diæ anno 943. ex Lariuierio. Eo ipso sæculo 10. Achideus, Vulfadus, & Isardus fuerunt episcopi. Achideus *mense Maio, anno 20. regnante Conrado* concessit ecclesiam *de Carauols* cœnobio sancti Theofredi, seu Monasterij, vt Ægidius Lacarry è nostra Societate scripsit anno 1665. die 30. Augusti se legisse in tabulis autenticis. Annus autem Conradi vigesimus fuit Christi nongentesimus sexagesimus, vt intelligitur ex iis quæ docui de annis ejusdem Conradi libro se*Vulfad.* cundo de episcopis Sistaricensibus numero 1. Vulfadus siue Golfadus ex abbate monasterij S. Theofredi, quod rexerat annis 955. 960. 970. Episcopus, autore eodem Ægidio Lacarry fuit. Addidit autem se id accepisse ex *Isardus.* libro ante annos 500. scripto qui in eo habetur monasterio. Isardus demum, siue Isarnus scribitur in illâ ad me epistolâ sedisse anno nongentesimo octogesimo primo.

25 *Petrus.* Petrus annis 1012. & 1023. gessit episcopatum, ex tabulario S. Barnardi Romanensis. Gessit quoque anno millesimo trigesimo septimo ex illâ Lariuierij epistolâ & Roberto in Gallia Christianâ? Gessit demum Petrus anno 1036. ex Romanensi tabulario, & 1059. ex Roberto. Si vnus & idem Petrus illis omnibus eum gessit, dicendus est sedisse annos certè 50. quod cur asseram, aut rejiciam non occurrit.

26 *Hugo.* Hugo ingentium vir animorum, & infractæ virtutis; *religione* etiam, vt loquitur Iuo Carnotensis, *prudentiâ, & autoritate mirabilis*, anno Christi millesimo septuagesimo quarto fit Episcopus non sine prodigiis testantibus vim præsentis, ac veluti suffragium ferentis Dei. Videtur natus in Viennensi diœcesi: cur enim alioqui jam episcopus Diensis, dictus est filius Ecclesiæ Viennensis? Romani vrbe positâ in ejus prouincia fortassis natus fuerat, qui ab eodem Pontifice Romanus appellatur, & negatur tamen Romæ natus, & educatus. De viri in episcopum electione, ita loquitur Paulus Bernriedensis. *In electione tantum lumen cælitus descendit, vt diem vinceret, & corda omnium qui aderant aduenisse Spiritum*

Spiritum sanctum non dubitarent. Guilelmus Comes Diensis vnctionem Præsulis electi turbare cogitauit, & ipso, longè ab hominis irâ vi, Romam profecto, prædas egit de ciuibus contrà nitentibus: commouerat scilicet populum quoque Diensem cœleste portentum. Clericum etiam misit in carcerem. Probauerat ipse tamen Hugonis electionem; vt quid enim lumen illud, & alterum veluti solem dicere falsum ausus fuisset? eique *fidelitatem fecerat* (vt verbis vtar Gregorij Pontificis) quæ profectò dicenda est professio clientelæ. Res importuna visa est Romæ. Igitur Pontifex vngit Hugonem in Episcopum; castigat verbis Guilelmum Comitem, sique pergat in scelere, intentat resectionem à sacris Ecclesiæ Christianæ. Sed cùm Hugo 27
Flauiniacensis abbas, Hugoni Episcopo coæuus & carus, dixerit fusè de illius electione in chronoco Virdunensi, non contemnendum erit operę pretium, si illam ex eo referam. *Anno,* inquit, *ab Incarnatione Domini millesimo septuagesimo quarto, præsidente Romanæ Ecclesiæ Papa Alexandro, Giraldus Ostiensis Episcopus, Romanæ sedis Legatus in Galliis, Concilio habito Romam rediens, & apud vrbem Diensem hospitatus, cum clericis in Ecclesia de vtilitate Ecclesiæ loquebatur. Erat enim in eâdem vrbe Lancelinus Simoniacus, dictus Episcopus, qui vocatus ad audientiam, cùm venire recusaret, & se in domo episcopali manu militari defenderet, & episcopatum retinere tentaret, tractabat Legatus cum ciuibus, canonicis scilicet, & plebis majoribus, quid de episcopo agerent,* &c. *Cùm ergo de his inter eos tractaretur* &c. *ecce personuit ad aures eorum, aduenisse illuc, & ecclesiam quâ tenebantur, intrasse dominum* Hugonem *Lugdunensem Camerarium, præcinctum, & paratum ad equitandum; ibat enim Romæ ad sanctum Petrum. Nec mora, Spiritus sancti gratiâ corda suorum illustrante, fit clamor, & concursus fidelium; ocreatus cum calcaribus inuenitur, rapitur, tenetur in conspectu Apostolicæ sedis vicarij, summo omnium fauore & gratiâ deducitur, quòd dignus sit qui possit Ecclesiæ præesse, & prodesse acclamatur. Reclamabat ille, & votis populi parabat obsistere, quasi qui non posset, nec deberet, sponso legitimo viuente castitatem Ecclesiæ fœdâ scissione corrumpere. In hac deuotâ contentione, placuit diuinitati beneplacitam suæ præsentiæ voluntatem, in ostensione lucis suæ fidelibus declarare. Nam cùm esset nubilus dies, lux in modum sphæræ per aliquot horas in gremio, & facie splenduit ecclesiæ, quæ sic accendit cunctos qui aderant & viderant, ad laudandam propitiationem diuinæ clementiæ, vt clamaretur ab omnibus, Benedictus Dominus Deus respexit defectionem Ecclesiæ suæ, vt visitaret eam, & illuminaret tali Pontifice. Sic clamores & vota omnium, judicium probauit cœleste, & electus ille, qui nec valuit, nec voluit tot præcurrentibus judiciis voluntati Diuinæ contraire. Compulsus est autoritate Apostolicâ remorari, & confirmata est super eum electio cleri, & populi. Quo audito, ipse qui Ecclesiam per simoniam inuaserat, & armis retinere tentabat, dolens vnanimem esse assensum ciuium, & timens populi gaudentis, & ad pia vota incalescentis animo, si intumesceret, impetum ferocissimum, demum episcopatum deseruit, & recessit* &c. *sublimatus est electus noster* &c. *Inuenit itaque ciuitatem angoris plenam, tribulationibus circumseptam, vigilantiâ multâ egentem, resque episcopij direptas, ita vt non inuenerit, vnde vel vno die de reditibus domus episcopalis viuere potuerit. Ita omnia attriuerant, qui ante eum fuerant, adeò vt de omnibus totius episcopatus ecclesiis, vix vnam haberet domus episcopa-*

lis, aut mater ecclesia, cùm fere omnes possiderentur à militibus, & à quibuslibet sæcularibus &c. *Obierat ipso anno Papa Alexander in ipso Apostolorum Petri & Pauli natalitio, & sustitutus erat vnanimi electione cleri & populi Gregorius septimus* &c. *Hugo solùm clericatus tonsuram habebat, detestabatur enim simoniacorum ordinationes. In mense Decembrio, per manum eius* (scilicet Gregorij septimi) *vsque ad presbyteratus gradum promotus est*, &c. *in quadragesima verò Sabbato in presbyterum, & sequenti Dominicâ ad Missam in Episcopum consecratus est. Sic post octonos consecrationis dies affatim imbutus diuinis dogmatibus, & vbertim roboratus ecclesiasticis sanctionibus, benedictione perceptâ dimissus est ad regendos filios* &c. *Post ipsam suam electionem, quæ facta est mense Octobrio die decimâ nonâ ad suscipiendos ordines Romam mense Decembris venisset* &c. Gregorius VII. *commisit ei suas vices in Gallia* &c. *quia perrari illic erant, qui non essent aut simoniaci, aut à simoniacis ordinati, aut*

28 *per manum laicam inuestiti* &c. Hactenus Hugo Flauiniacensis abbas in Virdunensi chronico de electione, vnctione, & per Gallias legatione Hugonis Episcopi Diensis. Hîc placet addere, non esse nihil, cur miremur Hugonem ab eo semper appellatum, etiam cùm Lugdunensis Camerarius erat, Diámque vênit, si ante episcopatum dicebatur Rollandus Humbaldus, vtì voluit scriptor chronici Malleacensis ad annum 1083. Certè hoc nominis Hugo monachus ignorare non poterat, de quo ipse jam è Diensi Lugdunensis antistes, cùm Flauiniacensibus dedisset abbatem, scripsit Haganoni episcopo Heduensi, *quem nobis assumpseramus, cujus nos sedulitati credebamus imo cujus lingua vox nostra erat.* Vnum aliud non tacebo. Sanmarthani de Hugone Diensi agentes, habent sequentia. *Columbus libro 2. episcoporum Diensium, ex genere principum Burgundionum procreatum affirmat, nepotem scilic. Hugonis filij Odonis primi ducis: sed nihil de eo reperies in stemmate regio principum Burgundionum.* Ego Petri Frizonis fidem secutus sum, qui libro 2. Galliæ Purpuratæ ita scripserat, Hugo Diensis episcopus, *nepos Hugonis filij Odonis primi Burgundionum ducis.* Neque Sanmarthani videntur non legisse clarissimi viri verba. Non addidi tamen ex eo rem accepisse me: scilicet non solemus addere, nos ex autoribus repetere quæ gentis sunt; & ipsi, puto, Sanmarthani fere non addunt. Erit fortasse, qui, post Frizonem, ex veris tabulis addat stemmati regio principum Burgundionum Hugonem episcopum Diensem, Sanmarthanos imitatus, qui & illi ipsi stemmati, & ceteris quæ Francorum reges attingunt, secundis, & tertiis lucubrationibus plurimos ex vero inseruere. Vtcunque hoc habeat, an. 1109. *obiit Hugo archiepiscopus de Diis*, ex chronico Malleacensi. Sed ad illa accedamus, quæ ante archiepiscopatum Lugdunensem peregit cùm episcopus sedebat Diæ.

29 Anno 1075. renuntiatus est Legatus Gregorij septimi Pontificis per Gallias. Magna per se dignitas, sed plena inuidiæ illis temporibus, & periculi. Plures Gallorum antistites tum simoniâ laborabant, aliisque criminibus; neque illi contemnendæ authoritatis, vt quos supra decus antiquissimarum sedium, admouebat summis Comitibus, Ducibus, Regibus, vel amor & voluntatum conjunctio, vel sanguis & familiarum nobilitas. Tantorum virorum scelera quis aduerteret certus opum, honorum, vitæ; dissimularet securus æternæ salutis & Dei? Hîc igitur Hugo se probauit fortem virum, & judicem mentis inconcussæ. Suspendit Hugonem Bisuntinum, Richerium

Seno

Senonenſem, Rodulphum Turonenſem Archiepiſcopos: depoſuit Stephanum Anicienſem, Rainerium Aurelianenſem, Gotfredum Carnotenſem epiſcopos. Animaduertit in epiſcopum Teruanenſem, nequidquam contrà agente Roberto Comite Flandriæ: & in Dolenſem Archiepiſcopum qui ſe tuebatur autoritate & opibus Guilelmi regis Anglorum. In Humberto Teruanenſi hoc ſingulare fuit, quòd ad ſimoniam adjunxerat hæreſim (agebatur annus milleſimus ſeptuageſimus nonus) Berengarianam profectò, quam enim illis temporibus, aliam? Manichæiſmus ex Italiâ in Galliam Aurelias deportatus per inſanam mulierem, & agentibus Heriberto ac Liſoio propagatus, jam ceciderat manu Roberti regis anno milleſimo vigeſimo. Nondum excitauerat Sabellianiſmum ille apud Anſelmum, qui ex magnâ rerum ſacrarum ignoratione dicebat vnam non eſſe naturam trium diuinarum perſonarum, ſi prima & tertia carnem non acceperunt humanam cum ſecunda: cepit enim homo impius errare anno milleſimo nonageſimo quarto; Berengarius autem anno milleſimo ſeptuageſimo nono damnauit vltimùm ſuam hæreſim. Tum agebatur moderatè in hominis ſequaces, vt non mirere Hubertum, de illis vnum aſpiraſſe ad epiſcopatum. Rupertus poſt annum milleſimum centeſimum decimum ſeptimum, libro ſeptimo in Ioannem aſſerit toleratos ab Eccleſiâ ſed in pontificia ſede ferre non potuit noſter Hugo. Cauſa Manaſſis archiepiſcopi 30
Remenſis tenuit plures annos Legatum ſummi Pontificis. Ea eſt, vt videatur res alicujus operæ totam fuſiùs exequi, ad aperiendam Hugonis patriam, autoritatem, vim mentis atque prudentiam. Manaſſes malè audiit apud Gregorium ſummum Pontificem: cúmque aliæ ab aliis querelæ, tum ab ipſo, tum contra ipſum contentiosè conſurgerent in dies, neque Hugoni Legato juſſus ſe ſiſteret, denique damnatus eſt anathemate, ſuâque ſede pulſus magno diſciplinæ eccleſiaſticæ bono, & grauiſſimo pontificij vigoris argumento. Prima ſeges malorum fuit vexatio monachorum ſancti Remigij. Obierat abbas nobiliſſimi monaſterij: cúmque Manaſſes alium, vt in mandatis habuerat, non ſufficeret; potiùs ejus facultatibus immineret, ac turbaret quietem, & pietatis officia; atque monachi Romam profecti vehementer expoſtularent apud Pontificem, indoluit ſcilicet Gregorius inde mala monachorum & diſciplinæ regularis damna oriri, vnde virtutis omnia decora ſanctitatíſque petere debuiſſent; & quam domum Remigius optimis legibus conſtituiſſet, à ſancti viri ſucceſſore illam diripi & euerti. Iubet igitur præficere abbatem, atque vt hominem vrgeat, acerrimóſque ſtimulos ægrè agenti adhibeat, intentat excommunicationem gerenti ſegniùs rem, & literas ad ipſum pontificias ad Hugonem Cluniacenſem abbatem mittit, qui reddat Manaſſi, déque viri, vel morâ in parendo, vel diligentiâ referat ad Pontificem. Præcepta Gregorij pupugere homi- 31
nem. Metis euocat abbatem ſancti Arnulfi, virum præſtantem literis, & inſignem virtute, eúmque præficit monaſterio Remenſi, vt videas metum eſſe non leuem officij magiſtrum. Sed qui abbas ſcientiâ, & pietate valebat, neque alterum, ſcilicet Merenſe, Monaſterium regere fugiebat, vtrique regendo parem ſe omnino diffitebatur: atque vbi Romam veniſſet, probauit Gregorio mentem ſuam. Alium

ergo iussus est Manasses dare abbatem Sanremigianis monachis eumque ad Beati Benedicti leges priùs exigere. Hìc arbitratus est iam se Pontifici fecisse satis, & abbatis Metensis euocatione tantum nomen pietatis ac obedientiæ collegisse, vt si nunc indulgeret sibi aliquid, minúsque probum monachis daret Præpositum, non vltrà querelis eorum atque criminationibus aurem Gregorius præberet. Præficit abbatem sine literis, sine pietate hominem: nihil ex legibus S.Benedicti; affectu omnia proprio, impetúque dispensat. Quod temerario ausu perfecerat, in eo tuendo ferociter obstinauit.

32 Neque enimuero monachi piis & sapientibus præpositis assueti, ferre potuerunt hominem literarum omnium rudem, & totius virtutis indigum. Alium abbatem postulant: negatur ipsis: queritantur creatum contra monachorum leges; vis reponitur pro querelis, excommunicationem intentat, inferítque demum Manasses, etiam prouocantibus ad sedem apostolicam Roberto & Lamberto monachis, atque fratri cuipiam laico, eíque cæco. Dignus hic profectò erat, cuius non taceretur nomen, vir oculatissimus mente. Res tanta non potuit latêre diu Gregorium. Iubetur ab illo Ioffredus episcopus Parisiensis rem è propinquo cognoscere, ne contentio latiùs serpat, atque totum negotium ad Hugonem episcopum Diensem deferre conficiendo iudicio, & accipiendæ super graui controuersiâ sententiæ. Neque solos Remenses monachos vexabat Manasses, de clericis quóque suis nonnullis abegit in exilium; & tamen multa super Laudunensi, & Suessionensi episcopis, multa super Vvormundo archiepiscopo Viennensi queritabatur apud Pontificem: illos ipso metropolitano inconsulto imposuisse manus aiebat Ambianensi episcopo, quem de manu laica sedem accepisse addebat. Iactabat Vvormundum deiecisse gradu presbyteros in diœcesi Remensi, & ordini suo postea restituisse. Hæc aliáque id genus memorantem, sistere se Hugoni Legato Pontifex imperat, qui dirimat vniuersam litem. Vide fastum hominis: reponit sibi archiepiscopo Remensi iudicem vnum illum esse, qui Petro Apostolo successisset, aut à Petri successore Româ Legatus adesset, qualis in media Gallia natus Hugo dici non possit. Quasi Legatus, qui Romanus appellatur, non à Romano Pontifice, qui eum delegat id nominis, sed ab origine patriáque sortiatur. Episcopum Diensem non morantur inanes tricæ, Lugduni cogit amplissimum episcoporum concilium: vocat ad illud Manassem: non venire obstinantem damnat de communissimo assensu omnium Gallicanorum antistitum. Nam & alia prudenter, & hoc fecit excelso ingenio, vt neminem damnaret, aut absolueret, nisi in magno Patrum concessu; vt non ab ipso vno, sed ab omnibus Galliarum præsulibus ageretùr quod susceperat, atque scilicet communis abs re iudicatâ, non eius esset singularis vel acerbitas, vel inuidia.

33 Quid eam per cetera viri facta? nihil fuit in vniuersâ Galliâ, quod non exigeret ad Ecclesiæ leges. Atque putauerim ego visum Gregorio, è Diensi sede ad Lugdunensem euehere virum excelsi animi, & virtutis in omnem partem accuratæ anno 1082. ex Chronico Virdunensi, vt quò altius emineret fastigio dignitatis, eò latiùs panderet exempla sapientiæ. An potiùs nobili, & facto ad summa quæque ingenio vir Lugdunum appetiit, neglectâ Diâ? Certè accusatur summi etiam pontificatus prehensati post Gregorium, & Victorem. Neque illo fuit indignus, quem ceteris post Desiderium

Abbatem

Abbatem Cassinensem, qui fuit Victor tertius, præferendum iudicauerat ipse Gregorius. Diu vixit in archiepiscopatu Lugdunensi. Iterum fuit Legatus Apostolicus Vrbano secundo Pontifice. Pro Galliarum primatu, & legatione pontificiâ longam habuit, eamque difficillimam contentionem cum Iuone Carnotensi, & aliis episcopis. Hæc, quia non sunt instituti mei, prætermitto: volui attingere suscepta ab episcopo quondam Diensi.

Quis Hugoni successerit Diæ non inuenio. Pontius fortasse successit: is Diæ sedebat anno 1088. ex charta donationis nescio cuius ecclesiæ pagi, cui nomen *Tuech*, in Viuariensi prouinciâ. Ea desinit in istas voces: *Factum est hoc pactum, cum autoritate Geraldi episcopi Viuariensis, & Pontij nepotis eius, episcopi Diensis.....anno* 1088. *mense Iulio feriâ* 5. *Lunâ* 4. *Vrbano Papa, regnante Philippo rege.* 34 *Pōtius.*

Sancto Ismido (Ismeonem, & Ismionem etiam vocant) canonicus Lugdunensis, vehementer renitens ante millesimum centesimum anno ignoto datus est adiutor episcopo Diensi, plurimum ex ignoto mihi morbo laboranti. Gente nobilis primam ætatem per omne virtutis & scientiæ genus egerat Valentiæ in patrui (cuius nomen excidit) domo. Hic ille episcopus est, qui bis adiit Ierosolymam, & ex ea sanctorum reliquias deportauit, annuâ Diensium veneratione celebres. Robertus in Galliâ Christianâ autor est sedisse anno millesimo centensimo decimo tertio; Vrbanus verò Pontifex anno 1099. 7. cal. Maij, eius meminit scribens ad Hugonem archiepiscopum Lugdunensem his verbis: *Cùm ad Apostolorum limina* &c. *præsentibus Legatis tuis Ismeone Diensi episcopo, Girino decano* &c. istam epistolam fere omnem verbatim recitat Petrus Bulliodus in historiâ Lugduni M. S. Multa Deus per virum fecit prodigia. Puerum vocabat lupus, & Ismido bestiam imperio fugauit illæso puero. Fur episcopi rem clam omnibus rapiebat, & peremit hominem è cœlo Deus. Corpus quoque Ismidonis mortuum, animam eius in cœlo viuere docuit, excitato à mortuis alieno, quo contingebatur, cadauere. Neque immerentem igitur ornauit laudibus auctor libri de vita Sancti Petri Tarentasiensis cap. 19. 35 *S. Ismido.*

Stephanus anno millesimo centesimo vigesimo primo interfuit vnctioni Ecclesiæ Cartusianorum Durbonis à Leodegario Viuariensi Episcopo, ex Sanmarthanis tomo 3. pag. 126. Sedebat quarto & vigesimo illius sæculi, ex tabulario Ecclesiæ Romanensis: vigesimo septimo literas dedit ad Seuerum abbatem sancti Rufi, quibus firmabat donationem quarumdam Ecclesiarum monasterio, ab Hugone, & Ismidone episcopis. In illis memorat ecclesias Calorconis, Voluenti, Tauliniaci, Arnaionis. Tauliniacensem lego concessam ab Ismidone. Stephanus addidit se scribere anno episcopatus sexto, & Ismidonem paucis antè annis mortuum appellauit sanctum. 36 *Stephanus.*

B. Vldricus, siue Odolricus ex decanatu Gratianopolitano peruênit ad insulas Dienses anno incerto. Iam episcopus vestem Cartusianam induit anno 1132. ex tabulario S. Barnardi Romanensis. Vldrico successisse videtur Bosaranus, & Bosarano Cusno, siue Cuno: lego enim in tabulis Romanensis Ecclesiæ sedisse Diæ illum anno hujus sæculi trigesimo quarto, istum 37. 37 *Vldricus.*

Vldricus

Vldricus autem traditur apud Cartusianos mortuus quinto & quadragesimo. Petrus venerabilis ad eum episcopum Diensem scripsit nobile contra Petrobrusianos opus.

38 *Hugo 2.* Hugo II. sedebat Diæ 1144. ex conuentionibus S. Ioannis episcopi Valentini cum Siluione Clariacensi, quibus eo ipso præerat, & quas suo sigillo firmauit. Sexto & quadragesimo istius sæculi interfuit confirmationi jurium Ecclesiæ Viennensis apud Boucheum in historia Prouinciæ tomo 1. pag. 820. Eodem anno Arnaudus de Cristâ, vir gente nobilis, & potens opibus, se suáque omnia volens tradidit Hugoni. Grande pietatis facinus, & in omnem partem illustre! Episcopus laudatâ viri mente, restituit Arnaudo vniuersa quæ dederat, seruato sibi (vt vocant) majore dominio; addidítque vexillum suum, in singulare grati animi argumentum. Dominabatur Arnaudus Cristæ, Augustæ, Vaneæ, Betonæ, Fano Medardi, Fano Benedicti, & aliis pagis. Quæ causæ fecerint, vt Hugo ad Fridericum imperatorem iret non inuenio. Illum adiit anno 52. sæculi, & interfuit sententiæ per ipsum latæ contra Guigonem de Barcio pro Berengario juniore, super contentione de Comitatu Prouinciæ. Demum octauo & quinquagesimo subscripsit venditioni Esparueriæ, vt vocant, insulæ in agro Valentino, non procul Rhodano fluuio, Raimundo abbati Sanrufensi per Odonem episcopum Valentinum. Petrus Crassus Prior S. Petri ad Diam aderat abbati suo. Vide quàm antiqua sit ea Sanrufensium Diæ domus.

39 *Petr. 3.* Petrus III. anno 1167. accepit (vt loquuntur) homagium Luci castri per Isoardum id habes in tabulario episcopij Diensis, elegantissimis characteribus exaratum. Hîc placet exscribere chartam vetustate nobilem. Habebis veluti formulam, ex qua illius sæculi homagia concepta intelligas.

AVDI PETRE DIENSIS EPISCOPE.

EGo Isoardus filius Iaucerandi & Beatricis, non te decipiam, nec Ecclesiam tuam, de munitionibus, vel firmitatibus vestris: te, vel clericum tuum non capiam, nec capi faciam: & si quis hoc facere attentauerit, ego omnibus viribus meis vindicabo. Ciuitatem Diam, nec possessiones ejus, consuetudines, vel jura, siue regalia, siue sacerdotalia, castella, villas, possessiones, quas tu vel Ecclesia tua impresentiarum habetis, vel alius nomine vestro in antea justo titulo acquirere poteritis, ego non auferam, nec auferri permittam: & si quis hæc auferre, vel aliquo modo infestare præsumpserit, ego tibi, & successoribus tuis, & Ecclesiæ tuæ pro viribus meis fidelis adjutor & defensor ero: & si qua vobis vel successoribus vestris ablata fuerint, & ea aliquando recuperare potero, vobis sine omni contradictione reddam. Castrum de Luco quoties tu, vel successores tui, vel nuntij tui quæsierint, ego cum munitionibus, quæ in eo modò sunt, vel in antea ædificatæ fuerint, sine omni contradictione reddam: & dum illud tenueris, non auferam, nec auferri faciam; & si quis illud tibi abstulerit, ego fidelis adjutor, donec recuperetur, ero. Hæc, inquam, omnia tibi, & successoribus tuis, & Ecclesiæ tuæ, si quando pastore vacauerit, fideliter per hæc sacramenta obseruabo. Et hoc quidem faciendum ad omnes posteros meos transmitto, & ad hoc sacramentum præstandum omnes heredes meos obligo. Et tibi, & successoribus tuis in omnibus, & per omnia fidelis ero secundum justitiam. Et per te, & per Ecclesiam tuam, me in feudum tenere confiteor, quidquid in ciuitate Diensi, & in mandamento ejus habeo, vel alius nomine meo, & castrum de Luco cum

cum mandamento suo. Huius pacti & sacramenti obsides & fideiussores dedi Hugonem D'Ais, Escaffinum, V. de Gusans V. de Luzerans, Gerardum, & Odonem, & Vmbertum de Quinto, Gau. de Verona, Armaricum de Aucelone, Le. Ramerij de ora, Arbertum de Monteclaro; Lon. de Romeier, Petrum Monachi, Vgonem Ramerij, Isoardum Mearie, Fideiussores tantùm & testes, Nicolaus Diensis decanus, & Jarentus de Quinto. Testes solummodo Berengarius de Borna, Stephanus sacrista, Ar. de Busli, Le. Pineti, Le. de Borna, Guigo Lumbardi, Philippus Elisiardus, W. Arberti Prior S. Marcelli, Acelenus, Stephanus Vicarij, Vgo Vicarius, Saramannus de Borna, Vv. Perdrix, Vv. Longauilla, Siluio de Mirabello, Vv. Ramerij, Vv. Mauris, & G. filius eius, Be. Lantelmus &c. Factum est autem hoc pactum & sacramentum, anno ab incarnatione Domini 1167. Alexandro summo pontifice in sua sede quietè viuente, Friderico Romanorum imperatore regnante, idibus Januarij, anno 4. episcopatus Petri Diensis episcopi.

Quos Isoardus scripsit obsides, si contra fidem egisset, debuerunt permittere se Petro, fideiussores præstare damna episcopi. Vide autem quam multæ nobilium virorum familiæ illis temporibus erant in vrbe finibúsue Diæ. Perierunt ferme omnes: ad nos peruenere vna & altera, Aisiensis siue Artauda, & Perdricencis. A paucis annis vrbem ista deseruit, procul in pago degit. De Hugone Aisiensi loquar ad annum 1212. sub Longueuillio Priore canonicum regularem in S. Marcelli professus est, consanguineo fortassis Vvilelmi. Nomen Escafini in Diensibus magnum erat; neque Aisiensibus, Gotis, Pictauiensibus minor ipse erat: simul cum ipsis recitauit Henricus imperator, cùm sustulit vectigalia per diœcesim Diensem à dynastis imposita. Memoria Sacristarum maneret in Hospitali, vt vulgò loquimur, domo, quod ptochotrophion Græci dicunt, si Hugonotorum furor sancta omnia non violasset. Sacristanam inuenio vxorem Fromundi Berengarij anno 1284. qui dominabatur Morgiis, Tribus-mœnibus, Trafortio, Fano Martini, aliísque pluribus pagis. Quis verò est Isoardus, qui Petro præstat homagium? An viri proprium nomen fuit, an commune genti? Fridericus 2. in literis ad Desiderium episcopum datis anno 1214. memorat nobilem feminam Isoardam, & eius filios. Putabam esse matrem Isoardi Crepiasij, & Gaufredi Bordellensis fratrum. Gaufredus genuit Isoardum, Remundum, Albertum, Amphilisam, Fyam, & Gaufridam ex Ryssendice Cornelia. Gens Isoarda habuit in armis tres ad sacra loca peregrinantium scipiones, suis pro more instructos globis, & illos gerebant Crespiasius ac Bordellensis fratres, post Iaucerandi filium dominatorem Luci, cuius homagium Petro antistiti præstitum modò vidimus, vt non hominis, sed gentis nomen Isoardum fuisse hinc etiam intelligas. 40

Bernardus ex Cartusiæ Portarum priore episcopus Diensis Alexandro tertio Pontifice, sedit incertis annis. In aliis editionibus istius libri Bernardum Priorem Portarum negaui successisse Vldrico episcopo Diensi: id nunc etiam nego. In illis ipsis addidi nusquam episcopum fuisse: nunc contraria sentio. Vt sentiam sedisse Diæ Alexandro tertio Pontifice faciunt hæc codicis M. S. Portarum verba, quæ mihi ad hanc diem ignota fuerunt. *Sub Pontifice Alexandro tertio nobis ereptus est Bernardus, Prior quondam noster, verè vir Dei, & sanctus, & episcopus Diensis.* Sed ego quidem non facilè dixerim annum, quo Alexander cum Diensibus dedit antistitem. Sequentia ta- 41 *Bernardus.*

Oo men

men afferre mihi viſum eſt, vt non omnino taceam in re vehementer obſcurâ. Alexander præfuit Eccleſiæ ab anno 1159. ad 1181. Iam lego Petrum ſediſſe Diæ anno 1164. ad annum 1167. & Robertum anno 1178. atque ſequentibus; non lego qui per ceteros huius pontificis annos ſederint. An ergo Bernardus dictus eſt ab Alexandro epiſcopus, vno aliquo eorum, qui ab an-
42 no 1167. fluxerunt vſque ad 1178. Hic vnum mihi certum eſt. Bernardus non fuit epiſcopus Diæ ante annum 1164. fuit poſt annum 1173. Nomenclatura Priorum Cartuſiæ, antiquis ſtatutis & ſcriptis manu, & typo editis annexa, quæ ad iſtam vſque diem me latuerat, hoc euincit. Ea ſic habet. *Sub Guigone ſecundo priore Cartuſiæ circa annum milleſimum centeſimum ſeptuageſimum ſextum, floruit Bernardus olim prior Portarum, poſtea epiſcopus Dienſis.* Iam Guigo ſecundus iniit prioratum Cartuſiæ anno 1174. deſiit eum gerere, mortuus anno 1177. qui ergo floruit ipſo Priore circa annum milleſimum centeſimum ſeptuageſimum ſextum, videtur fuiſſe epiſcopus Dienſis poſt annum 1173. non autem ante annum 1164. Sed non poſſum dicere quo anno inter 1174. & 1177. euaſerit in epiſcopum, ſi quid tamen ſuſpicari licet, ad hoc inclinat animus, vt anno ipſo milleſimo centeſimo ſeptuageſimo ſexto, circa quem floruiſſe fertur, fuerit ereptus Cartuſianis à pontifice, impoſitúſque Dienſibus antiſtes. Commouet ceterà minùs certum animi, ſanctus Stephanus, qui è priore Portarum fuit etiam epiſcopus Diæ. Clariſſimus iuuenis natus anno 1150. acceſſit ad Cartuſianos Portarum anno ætatis ſexto & vigeſimo, ac proinde Chriſti milleſimo centeſimo ſeptuageſimo ſexto. Vt Portarum cœnobium adiret, fecit eximia virtus duorum virorum, qui in illo vixerant, Bernardi monachi, & Antelmi ex monacho epiſcopi Bellicenſis, vt traditur in eius vitâ. Illorum duorum virtus adeò illuſtrem totis circùm religionibus claritudinem habebat, vt in hanc cogitationem venerit, futurum quoque, vt aliquando ſinceram ipſe virtutem in Portarum monaſterio coleret, quam illi communiſſimis omnium mortalium ſermonibus in eo ſecuti fuerant. Iam peto ſi Bernardus noſter ereptus eſt Cartuſianis Portarum ab Alexandro pontifice, cùm iſta Stephanus fouebat animo, cur ipſius quoque nomen quod Portis Diam vſque celeberrimum volitabat, non venit in mentem optimi iuuenis, vt ad cœnobium currentem incitaret? an virtutis exempla præſentia, & veris ob ipſos oculos veſtigiis impreſſa, non potuerunt, quod antiqua, & à pluribus ante ipſius ortum annis data, fecerunt apud attentum & æquum æſtimatorem rerum. Donec ergo aliud quid ex veteribus tabulis & vtrum afferatur, placet, neque omnino, mihi quidem videtur, iniuriâ dicere Bernardum, paucis poſt acceptum domo Stephanum diebus, à Portarum Cartuſianis ad Dienſes abiiſſe epiſcopum anno milleſimo centeſimo ſeptuageſimo ſexto.

43 *Robertus.* Robertum lego ſediſſe annis 78. 79. 80. iſtius ſæculi: vt Bernardus vix duos in epiſcopatu annos poſuiſſe dicendus ſit. Robertus igitur anno 1178. imperatorem adiit Arelate, & apud eum fecit, vt antiſtes Diæ diceretur princeps imperij, coméſque Dienſis quarto calendas Auguſti, acciperétque *Diam ciuitatem, cum ſuâ propriâ monetâ, mercatu, plateis, furnis, molendinis, & huiuſmodi omnibus, quæ ad imperialem ſpecialiter coronam pertinere noſcuntur, ſtratam publicam in omni epiſcopatu; & vt nullus pedagium*

in

in eo accipiat, medietatem Cristæ, & mandamenta, & domaria; & Augustam, & castrum S. Medardi cum mandamentis suis; & quidquid Guilelmus de Pictauia habet in episcopatu, excepto castro quod dicitur Quintum; & insuper Aupegne, Mirabel, Marinhac, Iusti, Romerei Montem-maiorem, Menglo, Rocafuram, Auribel, Luc, Foilas, Parabois, cum omnibus mandamentis suis; Vallem quæ dicitur Tresmenich cum suis munitionibus, medietatem Toranæ, Bellimontis, & Leo, cum medio mandamentorum eorumdem, tertiam denique partem Aisij. Anno 1179. interfuit concilio Lateranensi sub Alexandro tertio; 1185. fecit vt Lucius 3. non seiungeret ab episcopatu præposituram Diensem, quam Alexander 3. cum illâ vniuerat. Hîc tacere non possum duo. Quod Fridericus asseruit anno millesimo centesimo septuagesimo octauo, se dare Lucum antistiti, suadet non accepisse pagos omnes alios Robertum ab illo, quos in imperialibus literis enumeratos vidimus. Hoc primum est, Enimuero Lucus anno 1167. erat in episcopi potestate, vt intelligitur ex Isoardi homagio, quod non multò antè recitaui. Quos dederit pagos, quæ seu castra, seu prædia, non priùs ab antistite possessa; quæ dare se dixerit quod gratam haberet in ea dominationem episcopi, nemo asseueret in tantâ illorum temporum antiquitate. De Dia ciuitate lis est. Verum si episcopus non ei ante Fridericum dominabatur, quid ille ipse Isoardus aiebat, se à Petro episcopo tenere in feudum illa omnia, quæ *in ciuitate Diensi, & in mandamento eius* habebat? cur anno 1073. Guilelmus comes Diensis *fidelitatem*, vt Gregorius VII. loquitur, *fecit* Hugoni in Præsulem electo? Alterum etiam in Friderici literis aduerto. In iis primùm occurrit nomen Pictauiensis, nonnulla imperio in episcopatu tenentis Duchesnius existimauit primum de illa apud Dienses gente, fuisse Aimarum anno 1189. qui aliunde ad eos venerit. Sed vides Guilelmum Friderico teste apud illos ipsos latè dominatum fuisse anno 1178. lego etiam eumdem anno 1168. accepisse Taurini die decima Ianuarij, potestatem imponendi vectigalia per suum omnem agrum, quam postea & iste, & anno 1239. Fridericus II. reuocauit. 44

Ann. 1085. aut mortuo, aut cedente Roberto, Petrus Diæ sedit episcopus. 45
Scil. Fornerius in historiâ MS. Ebreduni sic loquitur. *Secunda contentio Præpositi Ebredunensis & canonicorum, cum Raimunda archiepiscopo, de argentariis Curegi, & Faranelli, fuit Lucio Pontifice. Hic Petrum episcopum Diæ, & Guigonem Reuellum abbatem Boscaudoni, qui postea Diniæ fuit episcopus, rei cognoscendæ præfecit; & eorum sententiam suo corroborauit judicio; excommunicationem quoque intentauit illi ex contendentibus, qui ipsam violasset.* Cùm ergo Robertus, sederit Diæ anno quinto & octogesimo sæculi, atque Lucius Pontifex eo ipso mortuus fuerit, profectò qui Petrus episcopus Diensis, datus fuit à Lucio judex, illi canonicorum & Præpositi cum Archiepiscopo suo liti, non potuit antè annum quintum & octogesimum, non potuit post annum quintum & octogesimum sæculi, ponere sui episcopatus initia. Petr. 3.

Inuenio præterea Petrum episcopum conuenisse de decimis cum priore 46
Sancti Mauritij, annum quo conuênit non lego. Sed fueritne is tertius, aut qui ante Robertum sedit secundus non possum dicere. Conuentorum tabulæ ita habent. *Contentio super decimas orta est inter episcopum Petrum Diensem, & sancti Mauritij priorem A. nomine, quæ sapientum virorum maturiori consilio terminata est fine optato hoc modo: vt episcopus*

habeat decimam à riuo S.Ferreoli vsque ad seirum de cruce super stratam publicam; monachi à jam dicto riuo infrà vsque ad ciuitatem. Hujus concordiæ testes sunt ij subscripti, Petrus Pineti, Aubertus de Pellafol, Vmbertus procurator, canonici; Girardus Perdicis, Vv.Pagani, G.Monachi, Falco capellanus, Pontius capellanus Sancti Petri: Vv.Chabaudi. Arnulphus capellanus S.Ferreoli.

47 Vnum aliud lego factum ignoto mihi antistite, quod tamen factum videtur, vel Petro, seu tertio, seu secundo, vel Roberto episcopo, vtpote cui pro suo collegio interfuerunt Petrus Pineti & Aubertus de Pellafol canonici, testes memoratæ Ebredunensi à Petro III. concordiæ. Raimundus Berengarius, clericus Diensis, episcopo simul & canonicorum collegio dederat Praboisium, Toronam, Tresmenios, Foilas, Treuienses pagos episcopalis feudi. Euellendis contentionum radicibus, & sinceræ paci seruandæ procul suspicione ac dolo, visum est è re futurum vt inter se sortirentur. Foilasum episcopo & canonicis commune tamen mansit, peræquandis aliis partibus: Praboisium cessit in partem episcopi: cetera fuerunt canonicorum collegij. Res acta est in templo B.Mariæ, intra chorum, ante majus altare. Pro collegio suo aderant Iarentus decanus, Arbertus Sacrista, Petrus Pineti, Petrus Rainaudi, Humbertus de S.Boneto, Philippus & Arbertus de Pellafollo, Aimo, & Petrus Durre canonici.

48 *Iarētus.* Iarentus ex decano episcopus post Petrum III. fuit. Quo anno ceperit, non liquet. Sedebat anno 1193. quo per Robertum archiepiscopum Viennensem, Falconem Valentinum, Ioannem Gratianopolitanum episcopos, & Fr.Berengarium arbitros diuisit Aurellum pagum cum Aimaro Pictauiensi. Partem suam is emerat à Vuillelmo de Aurello. Celestinus III. eodem anno 8. idus Nouembris episcopum Iarentum, monet, vt Artaldos duos, & illum ipsum Aimarum prohibeat impositione vectigalium per diœcesim, juxta constitutiones Concilij Lateranensis sub Alexandro tertio. Vide quàm tum illustris erat Artalda gens: Artaldos memorat duos, ante Aimarum Pictauiensem. Nobilissima gens imperabat Aisio, Castellioni, Tribus canutis, Noneriis, Archianæ, Bellagardæ, Estableto, Bornæ, Glandagio, Moleriis, Reuello, aliisque pluribus pagis. Etiã nomine Comitatus erat insignis ex rubricis archiui canonicorum Diensium *litera C* Diuturna & grauis contentio de

49 ecclesiis Cristæ fuerat episcopo Diensi & canonicis S.Medardi, cum episcopo Aniciensi, & canonicis S.Rufi. Illam denique composuit Bernardus, Cardinalis S.Petri ad vincula anno 1196. Cristæ tum erant hæ sacræ ædes, S.Saluatoris, S. Andreæ, S.Iacobi, Crescelonis, Brisanorum; & in agro ad vrbis muros parœcia. Bernardus ita edixit. Abbas S.Rufi habeat in eccle-S.Saluatoris, quod ante hæc tempora possidebat episcopus Aniciensis, præter tertiam partem decimarum, & jus omne diœcesanum, censumque annum, & ædiculam: hæc enim erit canonicorum S.Medardi, cetera Diensis episcopi; curio tamen non sit canonicus regularis, & episcopo sistatur ab abbate. Ecclea Sancti Andreæ & & Sancti Iacobi, atque parœcia in agro posita, sint episcopi Diensis; Cresceloniam ille idem partiatur cum abbate Sancti Rufi. Brisanorum clerus nulli decimas pendat, & sibi habeat oblationes fidelium pro mortuis, nisi quòd abbati dabitur canonica portio pro sepultura. Hæc Legatus summi Pontificis. Aduerto canonicam portionem pro sepultura defunctorum dicere, non vnam aliquam, sed tertiam eorum

quæ

quæ ponis in tumulando primo de familia; quartam illorum quæ in sepeliendo secundo impendis; atque ita deinceps : & tacere nomen episcopi tum Diensis. Anno 1197. Iarentus composuit litem Nicolai episcopi Viuariensis super decimis argenti effossi *in toto episcopatu*, vt annotaui libro 3. de Viuariensibus episcopis numero 11. obiit autem anno incerto, & illius vt amici & benefactoris memoriam seruat necrologium S. Victoris ad Lutetiam Parisiorum, ex tomo 1. libro 2. pag. 447. Antiquitatum Parisiensium.

Humbertus anno 1197. illi successisse videtur, eo enim sedisse memorant 50
tabulæ Lioncellensis monasterij. Anno 1201. concedit Siluioni de Cristâ, vt *Hubertus.*
homagium Andreæ Delphino faciat eorum castrorum, quæ ab episcopo cliens habet, ex Iustello in historiâ gentis Aruernæ, pag. 167. probationum. Peruênit ad annum 1202. quo Lambertus de Egleu firmauit assensu signóque suo, à parentibus concessa monasterio Lioncelli (appellatum quoque inuenio monasterium Fontis Leonciæ) ipsius consiliis.

S. Stephanus patre natus Berardo (Hugonem dicere maluit Guichenonus 51
de Sebusianorum historia parte 3. pag. 119.) Castellionis prope Lugdunum *S. Stephanus.*
domino, dicitur apud Surium de priore Portarum, sub Iocelino priore Cartusiæ factus episcopus, & post sextum episcopatus annum mortuus anno 1213. errore insigni. Nam ex sinceris tabulis Humbertus II. gerebat episcopatum annis 1109. 1110. 1112. Putabam vtrique Humberto medium sedere cepisse anno secundo, desiisse octauo sæculi. Atque id voluit scriptor de illius vita, sibi contrarius hac in parte, cùm addidit assumptum in episcopum Diensem duobus fere annis post mortem S. Hugonis Lincolniensis, quem constat mortuum esse anno 1200. atque éuidenter docuit scriptor miraculorum ejus, quæ archiepiscopus Viennensis & ipsius suffraganei, miserunt ad Gregorium IX. anno 1231. his verbis. *Anno ab incarnatione Domini 1208. octauo idus Septembris, Stephanus Cartusiensis monachus & prior Portarum Cartusiensis ordinis & diuinâ gratiâ Diensis episcopus transiens ab hoc seculo migrauit ad Dominum.* Quid referam viri pietatem, integritatem morum, 52
modestiam, aliásque virtutes, siue in domo paternâ ante regularem vitam exercitas, siue in eremo cum Cartusianis, siue in episcopatu? Ab ipso vtero infans nutricis vbera nunquam duxit feriâ sextâ, vt cum Christo jam tum pateretur, & tantùm non doceret, se illâ die non posse viuere, quâ Dominus est mortuus. Cùm pueritiam exuisset, studiis literarum, orationibus, & omni virtutum genere castigabat corpus suum, & in seruitutem redigebat: atque vt intelligeres, non suo, sed Dei spiritu agi, carne omnino abstinebat, in Cartusianæ vitæ magnum rudimentum; nam vt eam primùm inaudiit, annum ætatis sextum & vigesimum agens, eam iniit in Portarum domo. Sex autem & viginti totos annos in solitudine posuit, ne pauciores in Dei, quàm in parentum familiâ exegisse videretur. Anno ætatis quinquagesimo secundo postulatus est in episcopum à canonicis Diensibus tanto suo dolore, vt iteratis Innocentij III. literis auelli ab eremo non potuerit. Dedit priori Cartusiæ Iocelino, vt se pateretur episcopum. Et alia antistes, & hoc singulare, 53
ac in omnem partem insigne fecit Diæ, vt teterrimâ specie dœmonum, quos videndos præbuit, populum deterreret à violatione festarum dierum. Surius ita loquitur in viri vitâ à se castigatâ. *Inuênit gentem illam miseram, & execrabili consuetudine cæcam, non honorare diem dominicum; immo verò contra*

Dei praeceptum diabolo illum dedicare, quòd illo solo die exercerentur nundinae, tabernae, choreae, ludi, luxus, & perniciosa spectacula. Quamobrem ad populum concionatus, blandis & mellitis verbis apertissimísque rationibus, ostendit eis peccati illius enormitatem, diuinaeque majestatis offensionem & contemptum; sed gens belluina & caeca, non solùm non admisit sermones ejus, sed etiam per contemptum eos audire recusauit. Dolens autem seruus Dei tam proteruos illos ad corrigendos mores, ad ritus impios tam plenè barbaros, tam erga Christianam religionem insolentes, tam vitâ profanos, acriùs insistendum existimauit. Itaque intelligens se non mercenarium esse, sed pastorem, constituit opportunè praedicationi incumbere, si fortassis possent resipiscere à diaboli laqueis, à quo captiui tenebantur. At surdas illorum aures sermo diuinus minimè penetrabat: tum verò magno animi dolore concepto, apostolicum virum referens, & sui apostolatus signa euidenter ostendens, praecepit daemonibus, qui ad ea quae diximus, facinora illos incitabant, & quorum voluntati parebant, vt sine vlla cujusquam laesione se eis videndos exhiberent. Mox parent illi daemones, quem homines peruicaces audire nolebant. Videre tum licebat horrendum & terribile spectaculum, daemones procerâ staturâ & immani, nigerrimos, cornutos, faetorem & flammas spirantes, ad viri imperiũ apparere cunctis, rursúmque recedere, nec quemquam laedere posse. Cepit ergo occaecata gens aperire oculos, vitam & mores corrigere.

54 Per cetera sancti sacerdotis ire non placet. Ita Deo gratam & virtute nobilem vitam egit, vt variis tota regione prodigiis, etiam post mortem inclaruerit. Aurea fuerunt, neque prodigio minora verba, quae proximus morti dixit. *Vrgentibus autem* (inquit Surius) *Ecclesiae suae filiis, vt testamentum faceret; non est, inquit, necesse, cùm omnia sint sponsae meae, quam gubernandam suscepi.* Sed vnum tacere non possum, quod publicus scriba posuit in suo chartulario. Istius antistitis corpus, plures centenos annos adeò frequentibus illustre fuit miraculis, tantáque populorum & cleri veneratione celebritatem habuit, vt in episcopum electus deduceretur antè ad preces sub ejus tumulum fundendas, quàm Praesulis sedem occuparet. Iacobus de Baternay anno 1472. die 11. Decembris, viam monstrante Petro Richerij decano, ad Stephani sepulcrum accessit orationis causâ: tum ad altare S. Petronij jurauit in exemptiones ciuitatis & canonicorum collegij; denique sedit in cathedrâ pontificiâ. Marmoream lego fuisse, & retro al-

55 tare positam. Sed, vt fit, deficientem sensim aliquando viri memoriam reuocauit, quod tumulus apertus est anno 1557. Serpebat haeresis, & per incrementa latentia occupabat Diam, neque solitus honor habebatur exuuiis Stephani; potiùs, vt proteruus est Caluinismus & procax, non longè contemptu erant cilicium, scapulare, calcei, zona, eremiticus scipio, monimenta & pignora sanctae inter Cartusianos vitae, ac in auiis locis procul mortalibus quondam actae, quae majorum pietas sepulcro educta proposuerat spectanda plebi. Tetigit altè Monlucium episcopum effroenis & importuna licentia: quâ erat prudentiâ, & in res sacras veneratione, duxit sancta viri spolia non diutiùs *permittenda esse degenerum filiorum oculis subsannantibus patrem. Iubet corpori suo reddi*, & rursum condi sepulcro. Dies erat octaua Iulij. Humbertus Faucher canonicus jussa Praesulis deferebat. Spectante frequentissimo populo sepulchralis tollitur lapis: de vrbe principes viri caueam intrant: vident insolentis portenti rem, tractántque corpus in mediâ calce integrum, succíque plenum: Pontificia vestis videtur, tractatúrque omnis

omnis sincera & incorrupta, alba quoque, casula, mitra, sandalia, post annos à morte Stephani nouem & quadraginta supra trecentos. Sed quarto pòst anno, scilicet Christi primo & sexagesimo post millesimum quinquagesimum, busto in mediâ plateâ structo imposuerunt hæretici, cremauerúntque; impius, & Hugonottorum furor desæuiit in sacrum corpus flammis edacibus, quod absumere tot sæcula non potuerant. Iuuat eruere ista omnia ex publicis tabulis, quæ tum scripta sunt, cùm ipsa gerebantur. Primò 56
Spiritus Dermenon tabellio regius ita scripsit de apertione tumuli quam videbat. *Anno millesimo quingentesimo quinquagesimo septimo, die tertia mensis Iulij* &c. *Iacobus Vacherius, & Ioannes de Croux jussi, aperuerunt conditorium domini Stephani quondam Diensis episcopi.* Secundò idem tabellio addit sequentia de corpore S. Stephani, quod in aperto tumulo inuentum est. *Aperto tumulo occurrit omnium oculis corpus albâ indutum, & casulâ. Sub hac vtrimque pendebat. Capiti, cui hærebant sui capilli, sacerdotali coronâ distincti, imposita erat mitra. Brachiorum alterum alteri superimpositum jacebat, Manus chirothecis opertæ erant. Tertium seu medium dexteræ digitum ornabat annulus aureus, cujus splendentis palæ insita erat insignis gemma. Pedes atque tibias muniebant caligæ episcopales.* Tertiò pedes, tibias, manus, brachia, pectus, caput, totum denique corpus suis ossibus stetisse, suáque viguisse carne, hinc intelligis, quòd carne sua, suisque ossibus constabat, cùm post annos quatuor combusserunt, vt statim referam. Quartò B. Stephani corpus in mediâ calce repertum est. Domnedon enim scriba regius hæc adjungit: *Toto conditorio quàm longum & latum erat, vim maximam calcis, & subjecerant, & superposuerant corpori, pontificalibus induto vestibus.* Quintò denique idem corpus, quod calx plurima non potuerat annis omnino 360. & quod excurrit absumere, impositum busto, & crematum est anno 1561. in mediâ Diæ vrbis plateâ, vt quæsitori de sacrarum omnium rerum euersione, quem Gratianopolitanum dederat parlamentum, responsum est anno 1573. Ceteris enim facinus quidem referentibus, sed de tempore tacentibus, vnus in hæc verba testatus est cum sacramento: *Anno 1561. incredibilem chartarum ecclesiasticarum vim in bustum, media platea erectum dejecerunt, cum S. Stephani corpore, quod carne suâ, ossibúsque constabat.* Cùm publicæ tabulæ sic habeant, doceántque corpus S. Stephani crematum esse an. 1561. & eo ipso anno episcopus Diensis, se ad Concil. Trident. viæ cum aliis Francorum episcopis & Cardinale Lotharingo, Caroli regis jussu commiserit, vt Carolus rex ipse scripsit anno 1567. qua veritate scriptor Indiculi Sanctorum Lugdunensium, homo aliòqui eruditus, sine teste, sine tabulis, vnus in quibusdam illius exemplaribus nuper asseruit corpus S. Stephani crematum fuisse episcopo in lupum verso? sed ad vnum aliud de sancto viro referendum accedamus. Ad meas manus peruenit epistola Episcoporum prouinciæ Viennensis de canonizatione S. Stephani scripta ad summum Pontificem anno 1231. eam, quia longior est, postea in appendice recitabo.

Humbertus II. post S. Stephanum episcopus, anno 1209. interfuit conuentionibus Humberti episcopi Valentini cum suis ciuibus, vt libro superiore scripsi num. 52. Anno millesimo ducentesimo decimo, die 12. Martij composuit litem quæ diuturna fuerat Eliæ hospitalario præceptori Ricobelli, cum Bertrando Misonio & Luzerana Bertrandi vxore. Eodem anno mense Iunio, agente B. episcopo Viuariensi conuênit ipse cum Aimaro 57 *Hũbertus 2.*

Picta

Pictauienſi de Aurello, Baſtidâ Vvilelmi Piloſi, ædificatione Villæ Paoneti per Guidonem Ademarum deſtructæ, Fano Ferreoli, Mota Bordellorum, Turri quam Saramannus habebat Spennæ, & iis quæ Almaricus de Vaeſco Cumſiis poſſidebat. Hic primum occurrit epiſcopo Dienſi cum Pictauienſibus bellum. Ceperat ſub Hugone contentio, lis diu concepta eruperat in apertum diſſidium Iarento antiſtite, nunc denique pugna aduerſus Humbertum fuit. Dia, Aurellum, alij plures pagi, vectigalis per diœceſim prohibitio; ſed enimvero maximè homagium, ſedes magna bellorum. Dolebant ſe ſub epiſcopi dominio viros principes, deque Toloſano, & Pictauienſi comitibus, archiepiſcoporum dominis, ducentes originem. Durauit malum ducentos aut plures etiam annos. Pugnæ dux & auctor Guido tenebat ditione Montilium, Sozas, Condiliacum, Lachanum, Turretas, & alia loca. Neque parum amabat Eccleſiam qui Valentino antiſtiti poſſidendam dedit Mirmandam, ad æternum decus Ademarorum. An quid fuerat, vnde læſum ſe à præſule Dienſi quereretur? an potiùs fecit affinitas ſanguinis, vt ſtaret
58 pro Aimaro? Anno milleſimo ducenteſimo duodecimo, quarto idus Februarij, Humbertus epiſcopus dedit priori ſancti Marcelli eccleſiam ſancti Bartolomei de Greſſa, cum decimis, primitiis, oblationibus; & decimas Baſtidæ Graſſi, ac totius Greſſæ quas, iure ſuas querebatur ab alio poſſeſſas. Seruauit in illâ eccleſiâ *epiſcopalem* (vt ferunt tabulæ *reuerentiam* in omnibus, & jus *diœceſani*; atque de prouentibus ejus aliquam vim auri ac frumenti. Hugo de Aiſio poſſeſſor decimarum Baſtidæ, & Greſſæ, illas eidem priori jam dederat anno 1211. menſe Septembri, quâ die canonicum regularem in S. Marcelli profeſſus fuerat, Hugone Longueuillio priore, magno in omnem partem exemplo. Neque enim Cluniacenſium. vtì nunc, monachorum, ſed canonicorum regularium erat tum ea domus, Anno etiam 1232. ſecundo calendas Martij obiiſſe legitur in lapide ſepulcrali Guigo Virgiliis, ſacerdos & canonicus S. Marcelli. Habes lapidem affixum muro vrbis, non procul portâ S. Vincentij, quâ itur ad S. Petri. Hugo autem Aiſius de gente Artalda, ante religionis ingreſſum ſuſtulerat ex vxore Guigonem & Guilelmum: Guigo ex Dalmide genuit Hugonem; Guilelmus ex innominatâ vxore Iſoardum. Guigo jam obierat: Guilelmus, Hugo, & Iſoardus firmauernut aſſenſu, ſigilláque donationem illarum deci-
59 marum ab Humberto epiſcopo. Mirari autem ſæpenumero venit in mentem, quid exciſæ fuerint ab imâ ſtirpe tam multæ, ac fere omnes virorum nobilium familiæ, quas in agro Dienſi ea ætate fuiſſe lego; & Artaldorum gens ad hanc diem perduret vigeátque. Piloſi, Quintenſes, Veronenſes, Sacriſtæ perierunt; Iſoardi etiam dynaſtæ, Montalbani, ac Pictauienſes, deſierunt à multis annis aut omnino, aut certè vniuerſis per Delphinatum, proximáſque prouincias, regionibus. Arbitrabar Hugonis Aiſij pietati hoc datum eſſe. Voluerat latere inter canonicos vir ſanguine rebuſque geſtis clariſſimus; fecit Deus, vt poſteris ad quingentos vſque annos & noſtra tempora, innoteſceret piiſſimi viri, ac illuſtriſſimæ gentis decus & ſplendor. Nam Iſoardus Hugonis ex Guilelmo filio nepos fratrem habuit Petrum Iſoardi, qui Guilelmum progenuit, Guilelmus autem Petrum Iſoardi ſecundum, & Hugonem ſecundum. Ab hoc Hugone gens ad nos propagata peruenit. Scilicet Guilelmum ſecundum anno milleſimo trecenteſimo nonageſimo

nagesimo septimo, scripsit heredem. Guigo ex vxore sustulit Guilelmum tertium, cui fuerunt filij duo, dicti ambo Ioannis nomine. Istorum primogenitus ex filia Arnaldi Montalbani sustulit Iustinam conjugem suprarupensis toparchæ, & Lucretiam vxorem Pompeij Esparronij sorores ex Rainaudo Montalbano patre. Secundogenitus reliquit Spiritum & Laurentium Artaldos, fratrum filios, qui viuebant anno millesimo ducentesimo tertio. Ille per Gasparem filium, & Guichardum nepotem, habuit Ludouicum patrem Renaudi; hic ex Guilelmo filio sustulit Claudium patrem Nicolai & Francisci; Nicolaus genuit Spiritum, & Franciscus Laurentium. Scutum antiquissimæ gentis gerit castella tria, quæ singula surgunt in turres tres; duobus subjunctum est tertium: Petrus Isoardi tamen vnum in scuto castellum habebat, non tria.

B. Desiderius Comitis Forcalquerij filius, ex Cartusiano episcopus, post Humbertum II. sedit. Cujus Comitis filius fuerit non inuenio. Si ex Adelaide, Guilelmique junioris & vltimi de Forcalqueriensium gente Comitis sorore, non est progenitus (ejus enim & conjugem , & filios , ac nepotes scimus se Forcalquerij Comites appellitasse) abs dubio nepos fuit Guigonis, qui Manuascam vallem Hospitalariis dedit anno millesimo centesimo quadragesimo nono, frater Bertandi, patruúsque Guilelmi junioris illius. De Guigonis hujus filio, qui fortasse Beati Desiderij episcopi pater fuit nonnihil scripsi in Guilelmo juniore numero tertio & quarto. Vtcumque hæc habeant, Beatum Desiderium sedisse Diæ lego annis sæculi 14. 16. 20. Anno millesimo ducentesimo decimo quarto Basileam iuit ad Fridericum secundum imperatorem, & in eâ peregit sequentia. Primò fecit vt Fridericus Aimarum Pictauiensem prohiberet exactione vectigalis per diœcesem Diæ. Secundò obsignauit tabulas testis , quibus imperator plurima donabat Humberto Viennensi ex Cartusiano præsuli, vt videre est in Bibliotheca Floriacensi xysto læuo paginâ nonagesimâ primâ. Tertiò obtinuit à Friderico, vt posset *castrum in monte Pedonis ædificare, munire , & habere*, accepítque Quintum castrum supra illa omnia, quæ Fridericus I. Robertos episcopo ante annos 36. concesserat. Sedes opportuna Aimaro ad excitandos tumultus & prædas agendas seruandásque, debuit esse in episcopi fide. Mons est in finibus agri Diensis, aduersus inuiis rupibus, quas sibi continuas apperuisse videtur ad accipiendam sinu Dromam vnam: iter quippe quod viatoribus præterea suspendit medius, modico & infido calce tenditur per saxa lubrica, humúmque fatiscentem. Monti castellum inposuerant insana turrium mole visendum; Quintum vocabant: tenebat Aimarus: non ita pridem jussu regis euersum est. Imperator suis in literis addit sequentia. *Concedimus præterea vt nulli hominum liceat acquirere feuda tua , & Ecclesiæ tuæ, nisi consilio & permissione tuâ* &c. *Concedimus tibi, vt in toto mense Augusti, in Diensi ciuitate nulli liceat vinum vendere, nisi tibi soli , & successoribus tuis, vel illi cui mandaueris, distrahendum* &c. *Præterea vallem de Torena, & quidquid nobilis mulier Isoarda in episcopatu tuo tenebat, & quidquid filij ejus in eodem adipisci poterunt, sicut ipsa coram prædecessore tuo Humberto recognouit* &c. *de dominio tuo esse volumus & concedimus.* Anno 1216. conuênit cum Raimundo Berengario, qui turbabat nônihil super pagis à Raimundo Berengario fratre concessis episcopo & ecclesiæ, vt vidimus nu. 47. Desiderius ad cer-

tam rei firmitatem voluit conuentiones comprobari à Bertramo archiepiscopo Viennensi. Anno millesimo ducentesimo vigesimo Desiderius concessit Ricobellum Roberto Misonio in feudum; neque postea diu vixit. Ferunt mortuum anno 1221.

62 B. Desiderij successor ignotus est. Quicunque fuerit, omnino videtur alienâ manu cecidisse. Charta est in episcopij Diensis tabulario antiqua quidem, sed priuata, neque manu publicâ, sigillóve munita. Memorat occisum episcopum tanto canonicorum dolore, vt anno millesimo ducentesimo vigesimo tertio, die tertiâ Septembris decreuerint magno consensu, nullum ad quartam vsque progeniem, de illorum gente qui præsulem peremissent, admittendum totâ diœcesi ad beneficium ecclesiasticum. Omnino sede vacante ita constituerunt: neque diu antè ceciderat episcopus. Scilicet videtur pœna recentissimi facinoris. Digni laude canonci! Cùm pro Christianâ modestiâ nolint fundere parricidarum sanguinem, aue tamen illis dicere fugiunt ex præcepto Apostoli, & de Domini disciplinâ excludunt domo, gentéque suâ filios impiorum, ad quartam vsque generationem. Et incautum profectò antistitem superauerunt ferro, vti à majoribus traditum est, ad lateralem portam Sanctæ Mariæ. Si egrediebatur sacra æde Sacerdos, exmplo Christi extra portam passus est, vt populum sanctificaret per suum sanguinem: sin templum ingrediebatur, cecidit Deo victima, & Christo sanguinem reddidit. An hic ille Humbertus est episcopus, quem in veteribus tabulis lego *pulsatum* à Diensibus *per seditionem*? annum quo pulsatus est; causas iratum & furoris in eum; nomina denique sicariorum non inuenio. Igitur donec occurrat aliquid ex veteribus chartis certius, dicatur Humbertus III. successisse Desiderio, & cecidisse per populi seditionem ad lateralem portam S. Mariæ anno 1222. circa Septembris initium.

Hubertus 3.

63 Bertrandus, vt tempora videntur significare, Humberti à Diensibus perempti successor sedebat annis 23. 24. 26. 35. post millesimum ducentesimum. Anno millesimo ducentesimo vigesimo tertio, cùm Guilelmus Artaudus negaret homagium vt loquuntur, res arbitrariis judicibus commissa est. Vvilelmus de Bordellis decanus Diensis & Rambaldus Osasicca Guilelmum damnauerunt. Agebatur de Glandagia, Borna, Moleriis, Reuello, Lunis, & Aisij parte mediâ. Hugo Aisius, Amaudum de Cristâ secutus posuerat illos omnes pagos in episcopi fide. Guilelmus Hugonis filius negabat jure positos, sed an. 1224. clientẽ se dixit episcopi, qui hoc sapienter addidit, vt Isoardus Guilelmi filius (ne quid aliquando post mortem patris moueret) comprobaret clientelæ professionem à patre factam. Frequens quoque canonicorum collegium, & viri nobiles plurimi, interfuerunt dicenti se clientem episcopi, ad majorem rei celebritatem ac firmitatem. In canonicis censetur *Magister Artaudus*, sanguine & sapientiâ illustris, cujus & Iacobi de Monte canuto Cantoris Viennensis consilio, Soffredus episcopus Gratianopolitanus, transtulit Gratianopolim Præpositum & canonicos Campaniaci positos, à Delfino, in templum S. Andreæ, quod Eustachius prior S. Martini illis donabat anno millesimo ducentesimo octauo, calendis Februarij, ad petitionem Andreæ de Burgundiâ successoris Delphini, & primi secundæ Delphinorum gentis. Neque verò vlla diuitiarum, aut honoris

Bertrãdus.

cupidi

cupidine adductus Bertrandus, Artaudum adegit ad professionem clientelæ: 64
jura episcopi neglecta noluit. Quàm non parcus opum esset, non appetens honorum, affirmant quæ cum Hospitalariis, & S. Mariæ canonicis peregit. Anno 1226. donauit Hospitalariis ecclesias, prædia, census, & quidquid rei habebat Valle Dromæ: seruauit tamen sibi *sextarios centum frumenti, & centum bladi*; solidos seu Viennenses seu Valentinos annuos octo; & jura episcopi, scilicet (vt ipse in tabulis exponit) *visitationis, procurationis, altarium consecrationis, collationis Ordinum Ecclesiæ.* Hinc intelligis antistitem latè dominatum in Dromæ valle, qui sub grauissimo censu annuo daret sua Hospitali sancti Ioannis, in prouentus abs dubio non contemnendos. Pro Magistro Hospitalis rem gesserunt Pontius de la Montagna, & Giraudus Auricula Hospitalarij, Girardus Vallis-dromæ clericus & Giraudus prior sancti Ægidij. Tabulas publicas scripserunt Diæ decimâ sextâ Iulij in domo episcopi, juxta ecclesiam Sancti Nicolai. Ecclesiam appellat scriba sacellum episcopij, quod sancto Nicolao (fuerat cum eo Nicasius in Concilio Niceno) sacrum esse tradunt chartæ vetustissimæ. Anno 65
millesimo ducentesimo trigesimo quinto finem dedit tertiâ idus Maij, diuturnæ contentioni cum collegio canonicorum sanctæ Mariæ de juribus episcopi; an potiùs sub pacis specie longam contentionem induxit? Certè ab illo ad nos vsque vix aliquando conuênit bene canonicis tum episcopo; illis aientibus se non esse in episcopi jure, hoc nitente canonicos subjicere suo vtrique foro. Et non rarò in apertum dissidium, neque occulta odia, res erupit sub Guilelmo Rossilionæo, Ioanne Iofeurio, Amedeo Cardinali de Saluciis, Ioanne Monlucio. Nuper etiam canonici cum Carolo Iacobo Leberonio contenderunt. Quoniam causa peruenit ad iudices, non est meum super ipsa pronuntiare: neque igitur referam seu Bertrandi literas, seu conuentiones Guilelmi Rossilionei, aut Amedei Salassi cum canonicis; seu in canonici crimine vel reciprocam missionem rei ad Iofeurium, & collegium, vel edicta senatus Gratianopolitani pro Monlucio, & Petro Andrea Leberonio. Certè quieti suæ consulere voluisse Bertrandum, questi sunt ex eo præsules, & dignitatem antistitis nimiâ facilitate corrupisse; canonicis ex aduerso laudantibus benignitatem parentis, & erga filios æquitatem interpretatis.

Humbertus IV. post Bertrandum episcopus, attigit annum sæculi quinquagesimum. Nobilis & clarus est ab homagiis illustrium virorum, Isoardorum maximè, & Artaudorum. Res cuipiam fortasse videbitur tenuis, neque commemoranda: sed non modicum quid honoris confert in Ecclesiam Dei, qui subjectos illi docet, quos ceteri mortales venerantur. Ioannes tacere noluit principes christianarum tribuum deponere diadema de capite, & illud abjicere ante thronum Dei, & Agni. Anno millesimo ducentesimo trigesimo septimo, mense Aprili, Gaufridus de Bordellis, ex gente Isoarda, se dixit clientem Humberti pro Chalancone, Podio acuto, Villaperdrice, Crepiasio, Leone, Mota, Fano Ferreoli: anno millesimo ducentesimo trigesimo octauo, 9. cal. Martij Vuilelmus Artaudus pro Tribus-canutis, Noueriis, Archiaua; & anno millesimo ducentesimo trigesimo nono, pro Castellione. Gaufridus in homagij tabulis profitetur 66 *Humbertus 4.*

Isoardum patrem accepisse ab episcopo Crepiasium, Leonem, Motam, & Fanum Ferreoli. An hic ille est Isoardus, de quo dixi ad annum 1167. Idem Gaufridus ad tabulas adjunxit sigillum,& (quod nusquam aliàs factum inuenio) scutum posuit in sigillo transuersum. In scuto visuntur Isoardorum scipiones tres æquè alti, sub capite reticulato. Isoardus Chalanconius,Gaufridi filius,medium scipionem tulit ceteris altiorem, & in capite
67 reticulato fasciam. Rem verò suam Humbertus feliciter, & pro episcopatu sapienter, egit apud Fridericum nomine secundum imperatorem. Tres ab ipso literas habuit anno 1238. Primis imperator comprobat, & corroborat tabulas,quibus tum ipse Desiderio antistiti anno 1214. tum Fridericus,Roberto plures pagos donauit anno 1178. & varias exemptiones. Secundis tollit à Dia vrbe omne jus publici clam episcopo concilij; addítque Humberto sequentia. *Mandamus quatenus in ciuitate Diensi legales mensuras & iustas,& legalia ac justa pondera statuas firmiter ordinari,vt vendatur, mensuretur, & ponderetur ipsis ponderibus & mensuris.* Tertiis imponit Diensibus octo millia solidorum pro militibus per Ioachimum Spinolam mandato episcopi ductis in Longobardiam. Fridericus Brixiam obsidione cinxerat: Spinola erat Vicarius imperatoris per *regnum Arelatense*, &(sicut ferunt literæ) *Viennense*.Hoc regnum Viennense ab Arelatensi omnino diuersum, excitare contendit Humbertus II. Delphinus, eo teste qui gallicè scripsit de toparcharum per Delphinatum juribus; & anno 1335. accepit literas à Ludouico Comite d'Otiegen, quibus nomine Ludouici Bauari imperatoris euehebatur in regem Viennensem. Harum literarum exemplaria duo autentica sunt in tabulario regio Delphinatus,vt addit idem scriptor,qui etiam ad-
68 uertit Humbertum nunquam tamen sibi accepisse nomen regis. Quid fuerit cur Veronam,& Aquabellæ Bastidam Humbertus venderet,nullibi chartarum inuenio. Dederat episcopo vtrumque castrum Petrus de Verona. Omnino pietas commouit sapientem antistitem vna. Dedit illa Petro de Cigoterio Priori Salientis: & venditionis tabulæ ad solam speciem sunt factæ. Et verò quis putet ambo venire potuisse libris tantùm 80. Viennensibus,aut Valentinis, quot libris ab Humberto emisse recitatur Petrus? Optimus Præsul noluit videri pietáte & liberalitate inferior ante ipsum episcopis. Desiderius dederat Misonio Ricobellum; Humbertus II. Sanmarcellinis canonis ecclesias Gressanas; Bertrandus Hospitalariis ecclesias, agros, & census Vallisdromæ; Hugo I. Ismido, Stephanus I. Sanrufensibus ecclesias Calorconis, Volventi, Tauliniaci,Arnaionis. Amabat ipse monachos Salientis,igitur concessit,illis Veronam,& Bastidam Aquæbellæ. Nobile munus! nequis dilapidationem rerum episcopalium queritaretur, donationem
69 obuelauit nomine venditionis. Hoc pietatis fuerit, & largitatis. Vt pacem amauerit,& quàm sollicitâ sedulâque prudentia quæsiuerit,& seruauerit,docent quæ cum episcopo Sistaricensi,& Aimaro Pictauiensi gessit. Monasterium S. Marij est in finibus Sistaricensis diœcesis, quà Diensem attingit. Humbertus asserebat esse in sua,non infirmis neque leuibus exemplis: sed vicit quieta caritas,vt ad insulam Barbaram, Sanmarianorum caput monachorum adiret, cum Sistaricensi Præsule. Prior Insulanus ex publicis fidelibúsque chartis docuit,monasterium esse in diœcesi Sistaricensi. Humbertus acquieuit Priori,& omni in Sanmarianos jure cessit.Res gesta est anno 1247.

Aurellum

Aurellum Humberto II. præbuerat causam belli cum Pictauiensibus: grauioris quoque mali causa huic quarto fuisset, si Aimarum ipse non adduxisset in vera (vt tum videbatur) & duratura fœdera anno 1250.

Amedeus de Geneua (appellabant *de Gebenna*) vltimus est episcoporum, 70 qui ante vnionem episcopatuum Diensis cum Valentino sederunt Diæ. Patrem habuit Vuilelmum Comitem Geneuensem, & matrem Alesiam Alberti domini Turrispini & Mariæ Aruernæ filiam. Sedebat anno 1252. ex tabulis, quibus eo anno Vuilelmus pater *confirmauit* & *ampliauit* fundationem Cartusiæ Pomerij. In illis ita legitur apud Guichenonum in Bibliothecâ Sebusianâ, centuriâ 2. cap. 14. *Nos Vuilelmus Comes Gebennensis, & Alesia Comitissa vxor mea, & Rodulphus filius noster primogenitus, cum ceteris filiis nostris, scilicet Amedeo venerabili viro, episcopo Diensi, Aimone Cantore Gebennensi, Henrico-Roberto canonico Viennensi, Vuilelmo, Guigone* &c. *confirmamus.* De 71 Geneuæ Comitibus natus antistes sanguinem probauit virtute, auxitque. Cum Guigone Delphino contendebat de Riuo-Sicco, Reuello, Rancurello, Orma Bastidâ, Castelutio; Anno 1253. decimo septimo calendas Nouembris, agentibus archiepiscopis Ioanne Viennensi, & Philippo Lugdunensi, cum eo conuênit in hæc pacta. Riuus-Siccus, Reuellum, Bastida Ormæ sint episcopi: Guigonis sint Rancurellum & Castelutium, sed beneficiario jure ab episcopo; nihil præterea possidere possit in illis tribus pagis. Anno incerto Bertrandus de Medullione dedit Amedeo ea omnia quæ possidebat in valle Dromæ. Quæ fuerint illa, tacuit scriba publicus. Dignum certè Bertrando censebam munus, claro dynasta. Scilicet noluit Medullionenses debere quidquam Isoardis, Artaudis, Berengariis, Veronensibus, quos largitionibus in antistitem suum insignes extitisse retuli suis locis. Isoardus 72 quoque Chalanconius concessit Motam, sed Nilleto mutatam voluit Amedeus, Gaufredi Bordellensis filius is erat. Literæ permutationis finiunt in istas voces. *Nos dictus episcopus, & ego dictus Isoardus, sigilla nostra apposuimus, & rogatu nostro & mandato, Diensis Ecclesiæ, & S. Mauritij Capitula, sigilla sua apposuerunt in veritatis testimonium in hac chartâ.* Eæ verò literæ scriptæ sunt anno 1255. Sanmauritianorum monachorum pietati hoc datum est. Neque tacuerim emisse clientelam Isoardi libris 18. & Gaufredi patris 40. Laude dignus antistes, qui firmandæ ad sacrarum rerum venerationem autoritati, non exaturādæ libidini in Sacerdotum probra & dedecus, impendit suas opes. Ista fecisse recitatur in homagio Isoardi pro Crepiasio, Villaperdrice, Fano Ferreoli. Scriba addidit præstitum id in domo Guiniasiæ, olim. Fratum Minorum Dienses domum nunc ignorant, commemorare tamen volui, vt intelligas fuisse tū in vrbe Fratres Minores, etiam à nonnullis annis; vtpote qui sedes jam mutassent. Cùm hęc res gesta est, erat annus 1267. Quādo locus patitur, adjungam istud etiam, apud ipsos fuisse postea sanctissimum virum, nomine Electum, referente Bartolomeo Pisano: *In conuentu Diensi*, inquit, *jacet F. Electus, homo sanctissimus valde.* Quid egerit Amedeus ex illo tempore non in- 73 uenio, nisi quòd anno 1268. cepit 16. calendas Septembres homagium Raimundi de Agouto, & Iacobi de Entrauenis fratrum pro Luco. Cetera vel majores non scripsere, vel sibi tradita posteri neglexerunt. Mortuus est anno 1276. die 22. Ianuarij. *Eodem anno* idest 1276. *mense Ianuario, in festo S. Vincentij* (inquit scriptor vitæ Amedei Rossilionæi qui tum erat episcopus Valentinus)

Amedeus de Geneua.

tinus) *venerabilis pater Amedeus de Gebenna, Diensis episcopus, vir pius & pacificus migrauit ad Dominum, & in ejus transitum adfuit Amedeus de Rossilione Valentinus episcopus, qui & sepulturæ exequiis ministrauit. Vnde accidit illud rarò contingens, quòd filiolus patrem, nepos auunculum, Amedeus Diensem episcopum sepeliuit.*

74 Anno 1275. septimo calendas Octobris, Amedeus Valentinus episcopus, vt in ejus vita legitur, *de consensu omnium Cardinalium obtinuit Viennæ à Papa Gregorio X. priuilegium vnionis* episcopatuum Valentini & Diensis, quod recitaui in fine libri primi, mensibus fere quatuor ante mortem Amedei episcopi Diensis. Certè adeò multa grauiáque nunc Valentino, nunc Diensi antistiti damna, à pluribus annis intulerant Pictauienses, latissimè per vtramque diœcesim domini, pergebántque inferre, vt non aliud visum sit opportunius tantæ ecclesiarum cladi remedium. Et verò cùm in omni contentione bellóque vires spectentur, & opes pugnantium, non ex Pictauiensium erant, vt qui Valentinus simul & Diensis foret episcopus, suppar, aut etiam par non esset. Cùm latissimè omnium de illa gente dominabatur Aimarus III. tenuit castra 82. vti habent tabulæ professionis clientelæ, quam fecit Ademaro Voutensi episcopo, spectante Ioanne XXII. Pontifice anno 1332. tenuia fere omnia & ignobilia; nullum oppidum nobile, nullum insigne. Eorum prouentibus gloriabatur cæca dominandi gens, eorum armis terrebat, premebátque nunc Valentinum, nunc Diensem episcopum, vt mage imparatus ab auxiliis & militibus, alter, vt irruptioni magis obnoxius videbatur. Præsul autem vtrique diœcesi præpositus, habiturus erat in sua potestate oppida, seu pagos, & castra ad 40. & in iis Valentiam, atque Diam vrbes, eo tempore graues opibus, frequentes incolis, opere firmas, & tantæ totis regionibus dignitatis, vt si opponeres aduersarij pagos, mapalia diceres, aut Valentinorum prædia, vel Diensium: neque milites militibus objecturus Pictauiensis putaretur, sed colonos dominis, & seruitia ciuibus. Nam quid paganis illis fieret, vtrâque ciuitate ad arma ruente? Vbi primùm amburerentur segetes, vites euellerentur, exscinderentur arbores, agri latè vastarentur, vicatim gemere, armáque indignari: neque jam cogitare læti victoriam, sed perditos labores, vitámque afflictam miserabiliter plangere. Iam si spectes auxilia, vt Pictauiensis affinitate teneret vicinis quoque regionibus nobilissimas gentes, non par, sed fere superior foret episcopus. Quando enim haberet ille, quos opponeret hujus clientibus? Vt enim Valentinum taceam, Diensi Præsuli pagi omnino ad 5. & 90. sunt beneficiarij. Iam canonicorum collegia duo, jam clarissima vtrâque diœcesi monasteria, jam frequentissimus clerus, quas non familias sanguine, opibus claritate non cieret per proximas diœceses ad arma, cogerétque ad episcopi signa?

DE

DE REBVS GESTIS VALENTINORVM, ET DIENSIVM EPISCOPORVM

LIBER TERTIVS.

HACTENVS Valentinos, & Dienses Episcopos diuisim persecutus sum: res operis non parui. Antiquitas obliuione deleuerat penè omnia eorum fortiter & sanctè gesta, non paucorum etiam nomina. Operæ duxi alicujus vendicare nonnullos, & eorum saltem tempora annuatim notare, per quorum facta ire non licebat. Igitur alioqui minuta retuli: satis erat sæpenumerò ætatem digerere, aut signare. Nunç ad Valentinos simul & Dienses aggredior. Nullus eorum mihi excidit. 1

Valentina, & Diensis Ecclesiæ, armis jamdiu fatigatæ, pressæque, respirare sunt visæ per conjunctionem in vnum Episcopum, factam à Gregorio X. Et perculit Aimarum ea res: sed enim verò Regulus malè sanus, quod ausu temerario cœperat bellum, in eo vi obdurauit; maximè, quia duxit, ex imbecillitate animi factum interpretaturos omnes, si tum cessaret ab armis. Guidone Monlaurio factam Sedium vnionem, ait Robertus. Tu in re multùm antiqua & per se obscura, sequere innominatum autorem vitæ Amedei Rossilionæi. Is tradit Guidonem de Montelauro, cùm Belliquadri creatus fuisset episcopus Valentinus à Gregorio decimo, Tarascone mortuum esse anno 1274. & Amedeum inuitum atque vehementer obsistentem factum pro eo antistitem, ab ipsóque Pontifice vnctum Viennæ, priùs Valentiam quàm adiret, obtinuisse literas vnionis episcopatus Diensis cum Valentino à me recitatas libro primo. Amedeus autem patria Delphinas, gente Rossilionæus, Abbas tum erat Sauigniacensis seu Sapiniacensis monasterij, ita dicti, vt volunt, à sapinis quibus regio abundat, per Adalbertum sub Carolo magno Abbatem primum. Et alia fortiter egerat Abbas, & hoc præcipuè quòd regulum Belliocensem pepulerat nescio quo castro sui monasterij per vim occupato, & monachos regulari disciplinæ reddiderat. Itaque Gregorius cùm reluctantem cogeret ad episcopatum, spiritu diuino actus prænuntiauit restituturum ecclesiam Valentinam pristinæ gloriæ. Vt Valentiam intrauit Antistes, vt Amedeus Geneuensis episcopus mortuus est Diæ anno millesimo ducentesimo septuagesimo sexto, mense Ianuario; igitur Rossilionæus ex literis pontificiis à me relatis libro primo Diensem adiit episcopatum, Valentinóque primus vnitum tenuit. Vnionem verò episcopatuum minùs decoram certámque arbitratus, quamdiu canonici eorum diuisi ab inuicem essent, vniuit eorum collegia, & fecit vt ipsorum singuli seu Diæ, seu Valentiæ ministrarent, essent Valentini simul & Dienses canonici. Inuenit etiam vnum quid aliud seruandæ eorum concordiæ. Crista oppidum inter Valentiam, & Diam medium est: in ea collegium instituit de Valentinis & Diensibus canonicis. Illa collegiorum vnio diuturna non fuit, desiit

Marginal notes: line "Valentina, & Diensis..." — 2; line "anno 1274..." — Amedeus; line "à me recitatas... Amedeus autem..." — 3; line "patum, Valentinóque..." — 4.

desiit quippe anno nonagesimo octauo supra millesimum ducentesimum:
tertium illud collegium stabat anno eum consequente sub Petro Galberti
Præposito, & vigesimo nono supra millesimum quadringentesimnm Gui-
5 lelmo de Pictauia filio Ludouici Chalanconij etiam Præposito. Rossilionæus
gerebat vtrumque episcopatum anno 76. & 77. ex tabulis, quibus scribitur
fuisse Saliente, pago per bellum cum Aimaro Pictauiensi cœptum fido, &
opportuno: multáque ciuibus, multa Ainardo Priori, concessisse. Probauit
venditionem Veronæ, & Bastidæ Aquæbellæ, Petro de Cigoterio Priori ab
Humberto III. an IV. Diense Episcopo anno 1244. Addidit velle se,
vt incolis Salientis liceat vti syluis, pascuis, aquis, tum Veronæ Priori ven-
ditæ, tum Mirabelli spectantis ad Episcopum. Pollicitus quoque est, non
venturum se ad pacis fœdera cum Aimaro, priús toti Selienti, quàm præsti-
tisset ille omne damnum ab proximo bello: nam alioqui de suo repensu-
6 rum, quod contra eum pro ipso pugnantes amisissent. Denique adiunxit,
fateri se Priorem habere Saliente *ius omne, merum & mixtum imperium, al-
tum & bassum dominium.* Hactenus Amedeus anno septuagesimo septimo,
decimo septimo Calendas Februarij. Rigaldus Prior Druciaci, & Guilel-
mus Rector Ecclesiæ abbatialis, III. Cal. Apriles Diæ iurarunt, Abbatem Au-
raliacensem (ab eo pendet Prioratus Salientis) firmaturum suo assensu acta
Saliente ab Episcopo:& omninò rata habuit 13. Cal. Iunij. Res tentata fuerat
anno LXXVI. & Guilelmus Abbas III. Cal. Aprilis commiserat vni Rigaldo
suas vices: sed (qua ex causa non inuenio) dilata est in annum sequentem.
7 eòque perfecta, & Rigaldo additus Guilelmus Abbatiæ Curio. Eo ipso anno,
Amedeus Episcopus accipit ab Isoardo, solemne obsequium clientelæ, pro
Crepiasio, Villaperdrice, fano Ferreoli. Rem exiguam prætermittere nolui:
quia, quę tabulæ illud habent, addunt emptum ab Humberto Diensi Præ-
sule libris XL. pro Crepiasio, & Chalancone:atque Crepiasium ab Amedeo
Geneuensi occupatum quia Isoardus patronum adsciuerat Aimarum pro
ea parte, quæ fuerat Castronouensium. Noster quoque Amedeus Foilanis
pepulit Guigonem Berengarium IV. Nonas Ianuarij, anno 1278. An se ne-
gabat clientem eius? Sed pro Foilanis iam asseruerant Berengarij; Raimun-
8 dus anno huius sæculi LIX. & alter Guigo XVIII. An stabat ab partibus Aimari?
tanta quippe tum contentione pugnabat cũ Amedeo, vt Philippus Rex Fran-
corum paternæ pietatis hæres, miserit, qui res eorum componerent. Monar-
cha sapientissimus dolebat bellandum Episcopo tam longa tempora, nul-
lámque malo medicinam ab vicinis circà Dynastis, Summo etiam Pontifi-
ce, tota vi allaborantibus, afferri potuisse. Archiepiscopus Narbonensis, &
Rodulfus Salassus Franciæ Marescallus, ab Rege Legati fecerunt, vt de omni
controuersia starent sententiæ Guilelmi Episcopi Lingonensis, & Humber-
ti de Belloioco Conestabilis. Quid secutum sit, tacent antiquæ tabulæ:nihil
certi ab illis constitutum putabam: vt quid enim quatuor pòst annis, ite-
9 rum ad iudices arbitrarios deducta fuisset tota causa? Nullâ tamen armorum
cogitatione, nullâ turbarum, potuit Amedeus ab eo diuelli, vt iura Ecclesiæ
illibata non seruaret, ducens, quod est, firmitate animi res geri, imbecillitate
corrumpi. Neque nobilibus viris discerpenda dedit, vt non accederent ad Ai-
marum. Giraudus, vir gente clarus & potens, nescio quid tricabatur super
professione clientelæ: Episcopus quà minis, quà blando sermone fecit, vt
arbitra

arbitrario iudicio tota controuersia solueretur. Ipse Giraudus Montilij, quod ditione tenebat voluit, arbitros, eósque indigenas Franciscanos, Guichardum, & Aimarum. Hi Giraudum damnauerunt solemnis obsequij Amedeo, & Amedeum Giraudo quinque millibus solidorum Viennensium. Solidum 10
eundem fuisse grosso, affirmatur in testamento Christophori de Saliente Præpositi Valentini per Clusetum, Valentiæ anno 1510. die 15. Septembris: anno tamen 1478. florenus capiebat solidos 24. ex tabulis, quibus recitatur venditio pensionis pecuniariæ, Collegio sancti Nicolai de Annessiaco apud Auenionem, per Antonium Armandi, & XII. tantùm grossos anno MCCCCLXXXII. ex iis, quibus Antonius de Balsaco Episcopus recitatur emisse Diæ prædium auroræ, ab Iacobo Albenaci. Tabulæ venditionis illius habentur Valentiæ, istius emptionis Diæ; ambæ in Archiuo Antistitis. Anno etiam 1417. constabat grossis 12. ex conuentionibus Ioannis Botarin Antoniani Curionis Pontaisij, cum Iacobo Massardi Thesaurario Ioannis de Pictauia Episcopi. Quod arbitri edixerant, fecit Giraudus anno proximo: 11
dicit se clientem Antistitis pro sua parte Montilij, & castis Soz, Condiliaco, Lachano, Turretis, Deuaiüa, quæ Guigo Ademari quondam posuerat in patrocinio Præsulis Valentini: non præstitit Amedeus morte præuentus; sed pro Amedeo, Ioannes Geneuensis anno 1285. Episcopus numerauit Giraudo quinque millia solidorum. Fuit etiam Amedeo pugnandum cum Augusta, Espenello, & Pontaisio: fuit & arx imponenda Cristæ. Denique addidit, vt cum Artaudo Abbate S. Rufi conueniet de Abbatia S. Medardi, sede ad Cristam oppidum opportuna Antistiti per bella cum Pictauiensibus, pro Crista ipsa, & Augusta ac Deuaiüa castris non multùm remotis. Artaudo concessit omnes Ecclesias, quæ suberent Prioratui S. Marcelli ad Diam, & S. Medardi non procul Crista: accepit ab Artaudo Abbatiam cum onere librarum c. pro censu Aniciensis Episcopi. Quòd de Prioratu S. Marcelli sustulit Ecclesias inferiores, & tradidit Sanrufensibus, facit, vt putem, monachos Cluniacenses nondum eius temporibus in illum immigrasse; atque vt canonicis regularibus non dicatur peperisse damnum, fuisse ipsorum ædem in Episcopi potestate. An Præsul Diensis fundauit Monasterium, quod anno 1212. Humbertus II. appellabat filiam suam spiritualem? Episcopo dignum profectò opus; nónne alius alio tempore Præsul Diæ, multa & infinita penè incredibili sua laude concessit Hospitalariis, Sanrufensibus, Sanmarcellinis, Auraliacensibus? Neque prędia solum donabant sancti Antistes, aut Ecclesias; 12
sed castra, ac pagos Veronam, & Bastidam Aquæbellæ: quid magnum est, si quis eorum dicitur canonicis regularibus exædificasse monasterium Sanmarcellinum? Atque hactenus dicta sint, quæ Amedeus Rossilioneus pro suis præclarè gessit. Non minora suscepit pro alienis. Guidone Archiepiscopo turbatum est aliquid Viennæ. Amedeus occurrit nascenti malo, & arces latrocinio occupatas recepit. Composuit æquus arbiter litem Lamberti Montiliensis cùm episcopo Viuariensi erupturam in bellum de Castronouo Montispenserij ad Rhodanum: Marchionem Monferratensem cepit, & in carcere tenuit, donec restitueret Taurinum Comiti Sabaudiæ, neglectis Archiepiscopis Aquensi & Ebredunensi, à summopontifice legatis qui neptem Monferratensi coniugem dederat: denique pro canonicis Romanensibus duxit exercitum anno millesimo ducentesimo octogesimo

Q q primo

primo & è bello redux obiit diem extremum Diæ ex tertiana febri decimo sexto die mensis Semtembris.

13 Placet vnum addere. Isto anno die quintâ idus Iulius *Ludouicus de Sabaudia, & Aimarus de Pictauia Comes Valentinensis iurant se iuuare mutuò in placito, & in guerra, contra Aimarum de Rossilione archiepiscopum Lugdunensem, Amedeum Rossilionæum episcopum Valentinum & Diensem, ac Artaudum dominum Rossilionis Viennensis diœcesis, & omnes de genere ipsorum descendentes*, vt habet charta illo die scripta apud Iustellum; Ex qua intelligis Rossilionem è qua & Amedeus episcopus & eius gens nomen duxerunt positam esse in episcopatu Viennensi.

Quis Amedeo successerit, asseuerare non possum. Non inuenio qui Valentiæ, Diæque sederit reliquo anno 1281. à die 17. Sept. ad finem vsque, qui anno toto 1281. Anno 1282 sedes vacabat, & pugnabatur tamen cum Aimaro Pictauiensi:quare putauerim contentionis aliquid tum fuisse de electione Episcopi. Pridie Calendas Octobris G. de Chasta Decanus Valentinus, P. Rostagni Præpositus item Valentinus, G. de.......esio Præpositus Cristæ, & P.de Quinto Sacrista Diensis Curatores Ecclesiarum, atque Aimarus conueniunt in arbitros Rogerium de Clariaco, & Arnaudum de Asseduno, ignoto exitu.Vacante profectò Sede conueniunt, ídque in tempus incertum; scilicet, per litem super Antistite electo : qui enim Canonici conuenerunt creandis Ecclesiarum curatoribus, nunquid potiùs eligendo Præsuli coiissent ? Quem Præpositum Cristæ lego, arbitrabar fuisse quoque Decanum Diensem:vt quid enim alioqui præcederet Sacristam S. Mariæ, & cum eo regeret Episcopatum ? Omninò vt Valentini Collegij Principes, Decanus; & Præpositus;ita etiam Diensis ad eam curam vocati dicendi sunt. Petrus Galberti, Cristæ quóque Præpositus,fuit Canonicus Valentinus anno 1299.Porrò non contemnendam fuisse Præposituram ex eo intelligis,quòd anno 1429. Guilelmus de Pictauia, filius Ludouici Chalanconij, & cognatus Ioannis tum Episcopi, eam gerebat.

14 *Ioannes Geneuẽsis.* Anno 1283.Ioannes Geneuensis Episcopus,ingentium vir animorum,vocauit ad professionem clientelæ Rogerium de Vouta Andusianum, Guigonem Ademari, Giraudum de Guisandis, Percellanum de Rosanis, & alios vtráque diœcesi proceres.Chartas de re feliciter gesta integras, & illibatas,nobile opus venerandæ antiquitatis, videre est in tabulario episcopij Valentini. Membrana est pergamena, pluribus foliis distincta, scripta synceris & venustis chararacteribus. Ante sacerdotales infulas professus fuerat monachum; sese ipse Cœnobitam scribit.Quo in monasterio vixerit, quàm castè virtutem coluerit atque vt excelsâ animi vi spes rerum humanarum omnes cœnobio mutauerit, præcideritue, nullus memorat.Omninò malè posteris consultum voluêre antiquis illis temporibus Scriptores, qui(vt alios taceam)de Valentinis, & Diensibus Episcopis, tam pauca, & penè nulla dixere. Omnibus sæculis memoranda susceperant,perfecerántque Apollinaris,Remegarius,Ioannes Mirabellius Valẽtini; Vlfinus, Exuperius, Saturninus, Vldricus Diẽses. Ante annũ millesimum pauci noti, dubij multi ferũtur.Quanto in omnem partem exẽplo,Ratbertus, Bosonis Arelatensium Regis frater, calcatâ purpurâ sacerdotem egit Valentiæ;quanto Desiderius, Reguli Forcalqueriensis filius, Carthusianam eremum adiit,è qua vocatus est ad infusus Dienses?silẽt ista literæ omnes,

omnes, commemoranda sermonibus omnium populorum. Igitur sæpenumerò venit in mentem cogitare, non paucos ignorari Antistites, qui & sanguine, & rebus gestis, & integritate vitæ conspicui, debuissent cum omni posteritate coæquare memoriam. Dia decem omninò numerat in Cœlitibus, Martium, Higerium, Petronium, Marcellum, Vlfinum, Exuperium, Saturninum, Vldricum, Stephanum, Desiderium: quàm multò plures positura tibi videtur, si posset omnes censere, & per singulorum facta ire? Monachum egerat Ioannes filius Reguli Geneuensis, magno exemplo. Vt alia tacita sint, hoc certè inuida ætas condere non potuit, è Cœnobio ad Episcopatum detulisse insignem pietatem, modestiam, æquitatem. Fortasse monachum professus est Nantuaci, cujus prior tricesimus octauus renuntiatus est anno 1276. Ex Amedei olim Diensis Episcopi fratre genitus, Amedeum Rossilioneum, vtriusque Sedis primum Episcopum sanguine contingebat. Supra viri sanctitatem, fecit fortassis vtriusque Antistitis memoria, vt à canonicis expeteretur, & à Monasterij latebris educeretur in tanti sacerdotij lucem anno 1283. Ille ipse annus nobilis est à fine belli cum Aimaro 16
Pictauiensi per nouem annos gesti: tædióne turbarum, an sceleris conscientiâ? cessit ille Ioanni, jure omni in partem Cristæ oppidi, quæ fuerat Siluionis Decani Valentini, Augustam, & Deuaiiiam; atque vergebat in senectam. Sed malè certa, neque diuturna fuit quies. Multa posteri mouerunt, neque ab armis, tumultúque cessarum omninò fuit, donec Bordellis, ac Besauduno, & ducentis in singulos annos florenis aureis, Cristæ suam partem mutauit Episcopus ex mandato Summi Pontificis. Vt mirari subeat animum constantiam nostrorum Antistitum, animósque, & certissimam virtutem, qui per magna vitæ discrimina, majorémque in cogendos, & sustinendos exercitus profusionem pecuniarum, amauerunt bellare potiùs ducentos, aut etiam ampliùs annos, quàm permittere, vt pars Cristæ, totius mali seminarium auelleretur ab Episcopatu. Dignissimi profectò 17
æternâ laude viri, & ij, quibus sua Christus commissa vellet. Atque summo consilio fecit Ioannes, vt in vera tum fœdera cum Aimaro conueniret, cæteram quippe vitam ingenij quidem mitissimi vir, sed infractæ constantiæ, egit in turbis Valentiæ, Dieque. Si Aimarus se addidisset hostibus, næ importuna, & incredibilis fuisset vexatio, neque tumultui par esse, aut tot aduersariis occurrere, tantus potuisset Antistes. Primùm canonicis cum Valentinis fuit negotium. Tribunal episcopi jam fugiebant diu, & ante omnem memoriam, atque forum vtrumque: neque hoc tantum, id juris ad familiam suam, imò ad totam gentem protendebant. Durauit aliquod tempus contentio: agente Guilelmo, Archiepiscopo Viennensi, hoc indulsit Ioannes; & voluit haberent sibi Iudicem, præterquàm in causa hæreseos, falsæ monetæ, machinationis contra Episcopum, & ejus facultates. Seruauit sibi jus prouocationis, & diligentiâ in coërcendis criminibus imperauit: alioqui se, per eorum negligentiam, illa castigaturũ sanctè jurauit. Quod de gente addiderant, non omninò negauit: fratres, fratrum filios, consanguineos Canonicorum fecit ejusdem juris. Hoc ipsum dedit familiæ tum collegij, tum singulorum: familiæ verò nomine complecti se dixit Clericos, Scutiferos, Notarios, Scriptores, seruos, ancillas, & eos omnes, quos propriis sumptibus alerent. Quia ve- 18
rò Diensis Episcopatus nuper additus fuerat Valentino, eam immunita-

tem concessit vbicumque locorum vtriusque peccarent. Cum Guilelmo Archiepiscopo laborauerant Artaudus Abbas S. Rufi, & Guilelmus Firmini
19 Canonicus Valentinus;arbitrarij cognitores totius causæ. Neque à solis Canonicis turbas patiebatur episcopus sed toto tractu Valentino nascentibus occurrit benignitate sua: Giraudo Ademari numerat quinque millia solidorum, pro clientelæ professione, olim promissa ab Amedeo Præsule: componit diuturnam cum Montiliensibus litem de decimis, & quarta parte omnium terræ prouentuum: Montelerium mutat Castro nouo ad Isaram, cum Gumisio Castronouensi: alia id genus non pauca (quid enim eam per singula?) suscipit perficítque, conciliandis sibi omnium animis, & litibus quà sopiendis, quà interuertendis. Nolo vnum tacere, quoniam posteà tetendit ad judicium, & peruenit ad Imperatorem. Vendit baliuiam Valentinam Ioanni Macellario libris D. Tabulas venditionis probauit post annos 80. Carolus IV. Imperator, agente Iacobo Arthodo hærede Macellarij;extinguendæ profectò contentioni, quam intercessisse putabam cum iis, quibus illam vendiderat Guilelmus, Ioannis in Episcopatu successor, pro sumptibus faciendis in aduentus Clementis V. Summi Pontificis. Coquebat ista gerentem Episcopum cura Diensis Ecclesiæ ac ciuitatis, & grauior longè tempestas inde minabatur, atque dubium habebat, quâ vi vel orienti occurreret, vel certè coortam cohiberet, extinguerétve. Stetit animo Imperatorem adire, vt inde firmaretur, & refloresceret autoritas in Dienses, ac dominatio, vnde ad Robertum Episcopum ante 100. annos peruenerat. Ita B. Desiderium, ita Humbertum IV. quondam Antistes fecisse, labantémque injuriâ temporum, & penè fatiscentem dignitatem sustentasse. Valentinorum quoque tumultui, seu ciuium in vrbe, seu procerum in agro, si quis aliquando resurgeret aptissimam fore medicinam, & olim vtilem B. Humberto, Guilelmóque Præsulibus Valentinis. Quàm gratus Imperatori fuerit Ioannis aduentus, quàm probata Episcopi jura in Valentinos, Diensésque, testantur illius literæ, (Rodulphus is erat,) Moreti datæ 6. Nonas Maij, anno sæculi 91. *Nos ipsum (*loquitur Rodulfus*) tanquàm nostrum, & Imperij Principem, ad beneuolos applausiuæ ducedinis admittentes amplexus, regalia feuda Principalis Pontificatus, quem obtinet, sibi de regia liberalitate concessimus, & eundem Episcopum inuestiuimus de eisdem; administrationem temporalium, iurisdictionem plenariam Principatus eiusdem, prænocato Episcopo præsentium serie*
20 *committentes.* Hæc imperator de Ioanne. Sed enim verò tam certæ sunt aliquando mali causæ, atque ita in impetu, vt sustineri nulla vi queant: erumpat illud firmatis omni parte, validísque radicibus, necesse est: proficit etiam non raro, vnde putaueras exscindendum, ac veluti probatis contentione succensísque viribus, fit se maius. Canonici, Clerici, ciues Diæ, coniurant in Episcopum ex aula Rodulfi reducem: communis omninò causa tanti tumultus. Tetigit altè Ioannem iniquitas rei: primùm ira cœpit, tum indignatio: occurrebat, & suadebant vulgò, furore occæcatos & præcipites prorsum impellere perderéque: nam, quid ab eis aliquando speres boni, quos virtutis indociles non tenet veneratio Sacerdotis; maiestas, vísque Imperatoris non terret? Sed vicit optimum Antistitem sua mens, curáque gregis, & amor, atque, scilicet, Christi Summi Pastoris exemplum. Nascenti malò mederi voluit benignâ manu; & supra veniam, tum alia, tum hæc maximè dedit,

dedit, è quibus ad fontes ſeditionis peruenias. Iurauit in exemptiones canonicorum, cleri, ciuitatis ab anterioribus Epiſcopis conceſſas, ſiue ſcripto, ſiue ſolo vſu eæ conſtarent. Sanctè pollicitus eſt, nihil ſe ſuper decimis tentaturum vltrà conſuetudinem. Donauit Eccleſiæ, & ciuitati omnem illam pecuniæ vim, quæ ipſi deberetur ex profectione ad Imperatoris curiam Res acta eſt 8. Idus Iunij, anno 1292. Tabulis addidit ſigillum; illud quidem non inſolens, neque inaſſuetum; ſed in quo videas hoc non tacendum. In poſtica parte habet Virginem, cum filio herente pectori, poſitam in mediâ figura non vulgari. Triangulus eſt angulo inſidens, niſi quòd non clauditur ſupernè lineâ, ex angulis quippe ſuperioribus, non vna ab altero ad alterum recta, ſed duplex inferiùs deſcendit in Sanctandreanam crucem, à ſingulis ſingulæ: eæ illos non ſuperant, clauſæ in alterum triangulum lineâ rectâ, veluti ad ſedem B. Mariæ: ſcilicet, Virginem eſſe docet inſcriptio: *Genuit puerpera Regem.* Arbitrabar, hoc ſymbolo ad ſigillum addito, docuiſſe, Virginis, Chriſtíque benignitate, in mortales alioqui ſcelere perditos, adactum ad ſcribenda ſuperiora capita. Et fecerunt illa quidem, vt ciuitas tum quieſceret, & recomponeretur ad pacem: ſed, quia ſuæ ſunt rebus periodi, morbis potiſſimùm, & furori, quas niſi totas explicent, reuocant identidem, repetúntque; rediêre ad ſeditionem cruda ingenia, nondum matura certæ valetudini. Poſt annum tumultus iterum Diæ à canonicis, clero, ciuibus. Direptæ Ædes Miniſtrorum Epiſcopi, pulſata etiam corpora. Hîc Ioannes vehementer, ſcilicet pro re, commoueri; reſcindere etiam ipſe capita veniæ, pacíſque non ita pridem datæ; velle cauſas canonicorum cognoſcere. Impetus is erat, mentíſque contra idolem motio. Neque igitur diu ſtetit. Non dubitauit pro innata facilitate pius Antiſtes concedere pluribus dynaſtis, vt Principis Arauſicani judicium ſequeretur, (Bertrandus de Baucio erat, latiſſimè ad Diam in montibus imperabat) & viro totius cauſæ cognitionem permitteret. Id appromiſerunt aduerſarij, ſed infida voce: acceptâ quippe ſententiâ turbas agere perrexerunt. Iſoardus de Aquis, Suremandus de Valleſerra, Guilelmus Iordanus, Guilelmus de S. Laurentio, Guilelmus de Maiſſenas, & Iſnardus canonici S. Mariæ, miſti ciuibus, obſtinant in ſeditione, & Raimundum de Medullione oblitum fidei ante annos 4. datæ ſequuntur in armis, ſuúmque, ac ciuitatis dominum profitentur. Nunc ad Delfinos nunc ad Pictauienſes inclinabat Medullionenſium gens: Ioannes ei ad ſe, adjungendæ emerat Raimundi clientelam, & dominium (quod vocant) directum Medullionis, Buxi, Villæfrancæ, Mollanorum, Sadaronis, Rupis, Petrælongæ, Aguilleriarum, Plaziani, Coſtæ, Baſtidæ collis de Sebayrano, Bellivicini, Beninaij, Peraſij, Pennæ, Pogeti de percipia, Alanſoni, Rochetæ, Gouuerneti, Boiſſeri, S. Saluatoris Villarij, Pogeti ſegelarij, Beſignaci, Cornerij, aliorúmque pagorum, quibus dominabatur omninò ad 5 & 30. Cur contra datam fidem egerit, non inuenio. Magis miror, quòd Diæ ciuitatis dominationem ambierit, quàm non ignorabat primùm à Friderico I. tum ab Henrico, Friderico II. Philippo, Rodulfo Imperatoribus conceſſam vni Epiſcopo, cæteris dominatoribus prohibitis. Et ante Fridericum I. habuiſſe Petrum Epiſcopum intelligitur ex verbis obſequij ab Iſoardo præſtiti: atque Hugonem, ex fide ipſi data, à Guilelmo Comite Dienſi. Quid verò mentis erat illis Canonicis Collegio ſuo indignis, ſe ſuáque ſubjicere Raimundo,

Clericos militi, posthabito Episcopo? Vesana quidem ausa: sed tantum erant Ioannis odium. Ceteri canonici importunum furorem execrati, reos agunt apud Archiepiscopum Viennensem, & Summum Pontificem. Atque Ioannem aliquando puduit suæ modestiæ. Contemni benignitatem suam videns, descendit ad seueriora consilia. Dat Guigoni Alemanni Foilanos, à Guigone Berengario ex rebellione quondam ereptos, Alemannæ genti viris & opibus potentissimæ in belli societatem vocandæ. Ipse Guigo rependit sexdecim millia solidorum; quantis; scilicet, impensis Amedeus abstulerat Foilanos à Berengario: pecunia militi ad signa vocando non contemnenda illis temporibus. Porrò episcopus adjungit sibi Humbertum Delfinum, per Guilelmum Archiepiscopum Viennensem, & Guidonem Toparcham S. Treuerij in Dumbis Iudices arbitrarios. Fœdus scripsêre Romani. Humbertus militem pollicitus est contra Dienses: cessit jure omni in partem Cristæ, quæ fuerat Siluionis, Augustam, & Deuaiüam: professus est, Medullionem, & alia, quæ Raimundus ab ipso haberet, se à Ioanne in retrofeudum (quod vocant) tenere. Quò euaserit bellicus iste apparatus, non dixere majores. Nihil vltrà turbatum lego: sed neque, vt in pacē conuentum fuerit.

24 Quòd audis, Humbertum cedere Augustâ, Deuaiüâ, & mediâ parte Cristæ, res operæ magnæ fuit. Aimarus Pictauiensis certus Valentinorum, & Diensium Episcoporum hostis, anno 1267. mutauerat illis Clariacum, Chantamerlam, Bosternaium, Montemcanutum, Laruagium, Monasium, Clauaisonum, & mediam partem vectigalium veteris Rupis de Gluey, ac recentis Rupis cum Guigone tum Delfino. Iniqua pacta: sed agebant hominem odium, ac furor. Dominari auebat locis, & (si posset) Episcopos pellere. Nullum Delfinis in ea jus erat: vicit tamen imperandi libido. Verùm Guido moriturus, jussit Aimarum acta conuellere: vrgebat quippe Christianum Regulum conscientia sceleris. Et post conjugis mortem, B. olim vxor mandata Guigonis ad virum detulit 1271. 14. cal. Martij: Aimarus paruit tantùm post annos 12. intereà temporum conatus vi, & armis seruare, quod fraude parauerat. Ioannes, ad veram firmitatem rei, voluit Humbertum firmare suo assensu mandata Guigonis, & jus omne in ea loca ipsum quoque abjicere. Gesta sunt hæc anno sæculi 95. Sabbato post diem B. Magdalenæ sacrum, vt tabulæ ferunt. Biennio pòst mortuus est Episcopus gente, animis, sapientiâ, integritate vitæ magnus. Anno ipso 97. quo mortuus est, permisit Iacobo, & Geraldo Balbis, exercere Valentiæ mercaturam, *quæ* (addit) *licita sit*, & omni fœnore procul. Rem per se leuem afferre placuit, ad graue argumentum authoritatis, & dignitatis Episcopi.

25 *Guilel. Rossilionæus.* Guilelmus Rossilionæus, ex fratre Amedei cognominis Episcopi natus, successit Ioanni Geneuensi consanguineo. Multa ille præclara bello, pacéque gessit, & totus fuit in Sedibus suis ornandis, ditandísque. Bordellos, Auribellum Podiolos, Castellionem Diensium intrauit, ditionéque primus tenuit. Anno 1300. cum Ryssendice Corneliana, vxore quondam Gaufredi Bordellensis, & ejus liberis, mutat ipsorum totis Bordellis valle amœnâ, diuitéque juribus, census Aurioli, nemus, furnum, ac molendinum Mirmandæ; additque insuper quinq; millia solidorum rei peræquandæ. Sextò post anno emit ab Armando Ruffi, & Blaccosia vxore partem Auribelli: sæculi autem duodecimo conuenit de Podiolis cum Guilelma olim conjuge Bertrandi Podiolen

Podiolensis, quos deinde post annos IV. diuidit cum Saladino Artaudo anno 1318. regens ecclesiam Viennensem Archiepiscopo mortuo, vt solet episcopus Valentinus antè omnem sæculorum memoriam 26 Februarij vniuit prioratum de Bogies pitanciæ S. Petri Viennensis, Abbate Iosserando de capella. Anno 1319. Durandus de S. Saluatore officialis Valentiæ, & Vicarius Guilelmi *sigillat transactionem* inter Priorem Transæ, & Curionem S. Andreæ 26
des Effangats. Insigne verò ad memoriã est, quod anno sæculi 21. Castellionem, ingentem pagum, ac Diæ ciuitati peropportunum, emit ab Arausicano Regulo, prouentibus, & pecuniis, fructibúsque illis omnibus, quos Valentina ciuitas faceret Episcopo per annos 11. hoc meritò probantè, laudantéque Summo Pontifice: is erat Ioannes XXII. Conuenit quoque cum Liberonensibus. Guil. pacti sunt 34. libras annuas pro furnis & ligno. Multa insuper alia id genus suscepit nobilissimus Antistes: satius quippe ducebat, & Præsule dignius, in Ecclesiam suam refundere, quas ab illa opes acciperet, quàm ex ipsis seruire suæ libidini, genióque. Sentiés videlicet ornari tum maximè Episcopum & honestum esse, cum ornat, honestátque suam Sedem.

Cum canonicis quoque suis per vtrámque diœcesim ita egit, vt dignitati 27
suæ consuleret; neque tamen cresceret ex eorum detrimento. Diuturna illi fuit, & impedita contentio cum Diensibus. Iurisdictio causa litis atque turbarum. Atque profectò vergebat res in apertum dissidium: tandem vicit benignitas, vt totam commissam vellet triumviris arbitris. Hi tulere sententiam Liberone, vltimo Decembris, Andreas Balduini Decanus Diensis, Guilelmus de Iuriaco miles, Ioannes Guibundi Præpositus Cristæ: eámque finierunt in verba: *Qualibet pars* (Antistitem intellige, & Canonicos (*prædicta omnia ratificet emologet, approbet, & confirmet; & ratificare, emologare, & confirmare debeat, ac etiam teneatur & requirere R. in Christo P. ac Dominum Archiepiscopum S. Viennensis Ecclesiæ, & eidem cum affectu supplicare, quatenus prædicta ratificet.* Sed capita, seu contentionis, seu pacis non affero: cur ita faciam, dixi cùm agebam de Bertrando Episcopo Diensi. Iam tum olim, cùm intrauit Episcopatum Guilelmus, ostenderat, quàm facilis & bonus foret suis omnibus, seu Diensibus, seu Valentinis canonicis. Rem paulò altius repetamus. Tanta Cleri totius approbatione facta est coniunctio Ecclesiarum Valentinæ, & Diensis in vnum Episcopum per Gregorium X. vt, quod Pontifex non cogitauerat, voluerint vtriúsque canonici, coïre in vnum quoque Collegium, quod Valentinũ simul, & Diense vocaretur: suos haberent Valentini reditus, suos Dienses: nomen cõmune esset, Conciliúmque. Amedeus tum Episcopus probauit virorũ mentem: vnum de duobus fecit Collegiũ; atque ita volentes adegit in sacramentum seruandæ vnionis illius, & nunquam volandæ. Paucis ab inde annis pœnituit facti canonicos, 28
nomen alterũ inane querebantur: non posse vnum eorum esse Collegiũ, qui nunquã in vnum conuenirent proædium, ciuitatúmque distantia, aut in commune consulerent. Visum etiã fuerat graue, durúmque Diensibus, quod Valentini deseruerant armísque prohibuerãt per bellum cum Ioanne Episcopo. Igitur conspirantibus animis suspirabãt diuisionem Collegiorũ, petebántque. Noluit concedere postulantibus ante Guilelmũ Geneuensis; seu religone sacramenti perterritus, seu quapiam alia ex causa. Mortuo Ioanne, qui pro Episcpo erat Diæ, soluit suos iuramẽto; sed irrito conatu, Valentini quippe simul erant canonici Guilelmus anno MCCLXXXXVIII. dixit duumviros totius rei cogni

cognitores, eosque Canonicos, Alterum Valentinum, Diensem alterum: iis fecit potestatem exsoluendi singulos sacramento; Collegium in duas
29 (vt olim fuerat) omninò partes diuidendi. Vidi ego tabulas, tractauique datę hujus facultatis: munitæ olim erant sigillis Guilelmi episcopi, & vtriusque canonicorum Ecclesiæ. Petentibus quippe hoc indulgebat Guilelmus. Alia duo vetustate perierunt: syncerum omninò est sigillum Diensium.

30 Non dubitauit etiam cum Regularibus pro innata facilitate rem placidè gere, procúlque omni contentione, ac lite descendere ad fœdera. Anno sęculi 99. 12. cal. Decembris conuenit cum Pontio Chailati, Priore Salientis, agentibus pro Abbate Aureliacensi Guidone Camerario Abbatię, Guilelmo de Clamis Priore Burgi in Caturicensibus, & Guilelmo de Vayriaco Priore Podij celsi apud Albienses. Gesta per Amedeum Guilelmi patruum cum Ainardo Priore, semina dissensionis fuerant: iis quippe nixus Pontius se gerebat Toparcham Salientis; Espenelli etiam, (qua ex causa, incertum est,) Bairij, & Arnaudi: atque porrò sibi postulabat ab Episcopo libras D. argenti, pro damnis per bellum cum Aimaro Pictauiensi illatis Salienti. Sed Salientis quidem pagus, Diam ituris Valentia necessarius est ad viam, aperit quippe vallem, in quam fert Crista, præruptis ferè cautibus vtraque parte clausam, & vnicum per hyemem Diam iter. Igitur Guilelmus eo sibi accepto dat Pontio libras Viennenses annuas L. In Espenellum, Bairium, & Arnaudum non erat Priori jus. Salientem fore indemnem promisit Episcopus. Pontius agri Barnauensis, pagíque fructus, prætulit pecuniariis pensionibus: dedit Barnauam Guilelmus cum omni prouentu, addidítque ex Montemajore, vel Gentsiaco id repetendum annuatim, quod Barnauæ deesset ad D. eas libras Viennenses. In ista præcipuè jurauerunt Episcopus & Prior, cætera pacta minutiora sunt. Nolim prætermittere, quòd Pontius voluit sibi, suísque successoribus dari ab Antistite Canonicatum Panaterium idest solis distributionibus (vt loquuntur) gaudentem Valentiæ, Diæque. Inuenio Guilelmum Martellum, canonicum Panaterium Valentinum anno 1438. 27. Ianuarij. Acta cum Priore probarunt; Diæ, Collegium S. Mariæ, 8. cal. Decembris; Romani, Guilelmus Archiepiscopus Viennensis, 7. Valentię, collegium S. Apollinaris, 6. Canonicatus autem ille Panaterius non ignobile profectò quid in collegiis tum fuit, neque contemnendum, quod Prior diues, & honoratus non dubitauit sibi accipere, postularéque; & in nutu Episcopi erat, probantibus etiam canonicis vtriusque collegij. Atque
31 ita cum Monachis Salientis rem egit Guilelmus. Cum Cisterciensibus Lioncelli non fuit contentio: agebant greges & armenta ad pastum per syluas Castri noui: concessum ab anterioribus Episcopis noluit negare. Descendit in pacta cum Antonianis, etsi aliquantùm ęgriùs. Anno 1304. 16. calendas Maij Benedictus XI transfert Prioratum S. Medardi à canonicis Sanrufensibus ad Antonianos, ita volentibus, qui canonicos in eo tùm profitebantur. Ante annos circiter 40. Summi Pontifices, probantibus Imperatoribus, abbatiam ejusdem prioratus adjunxerant ad Episcopatum Diensem; hoc ipsum signatè scribentes in suis literis, quòd animò laxando posset Episcopus in Abbatis ædibus diuersari. Quieti suæ intercedere hoc Antonianis visum est. Igitur egerunt cum Guilelmo diu contrà nitente, vt abbatiâ cederet, ejúsque prouentus (perueniebant ad 100. libras) mutare omni ipsorum reditu

ditu

ditu S. Martini, & S. Iuliani in Vercorciis. Porrò tamen voluit Guilelmus, vt Epiſcopo ſua jura perdurarent in Abbatia, eíque ſubjectis ædibus ſacris: & Prioratus Briſanorum, ac Veronæ nunquam peruenirent ad Pictauienſes, ipſorúmve ſequaces. Res geſta eſt cum Aimone abbate Antoniano, & Abbatiæ curatoribus Gaufrido Vapincenſi præceptore, Guilelmo Arume, Girardo de Marnanto, Petro Gratianopolitano præceptore. Corrupit ferè negotium, quòd poſt annum Antoniani dederant quidem Guilelmo prouentus Vercorcios; ſed obſtinabant habere Sanmartinianam ædem. Aimo Abbas per Gaufridum Vapincenſem, & Petrum Gratianopolitanum præceptores, denique ſuos inde Hoſpitalarios euocauit, vrgente vehementer Epiſcopo. Addidit bonus Antiſtes, vt cum eodem abbate de Pontaiſio conueniret. Omnia turbabant decimæ trifariam diuiſæ, in Epiſcopum, Monaſterium S. Crucis, & Curionem. Ioannes Geneuenſis conceſſerat Antonianis hoc Monaſterium: Guilelmus ad illud adjunxit ſacras ædes Pontaſij, júſque ſuum ad decimas æſtimauit certis penſionibus frumenti, vt ſoli Antoniani rem agerent in pago. Quòd Briſanos, & Veronam nullo vnquam 40 tempore voluit, haberentur à Pictauienſibus, in cauſa eſt locorum per bellum de Criſta, opportunitas: atque id etiam fuerat, cur Amedeus Guilelmi patruus ſibi Abbatiam S. Medardi acciperet: qui enim Aimarus quieuerat per vitam Ioannis, ſub Guilelmo denique bella mouit, vbi diu grauis imminere viſus fuiſſet. Nihil non quidem tentauit Epiſcopus, vt quietem non indecoram, minúſque tamen vtilem ſeruaret, pugnæque præferret: verùm, vbi ſuſtentare ampliùs pacem non potuit, non refugit bellare. Vnum ante inuenit ſummo ingenio, vt Albertum de Caſſenatico faceret ducem exercitus, & diceret aſſertorem Eccleſiarum ſuarum. Quid enim (aiebat) Epiſcopus 41 veniat in curam, & veluti partem pugnæ? Nos Aimarus, ſenes juuenis, prǫliis aſſuetus inermes contemnit: minimè verò decet ſacerdotem prælia cogitare, & pacis diſcipulum meditari pugnam, & exercitũ cogere, ducerévé. Ea eſt Caſſenaticorum gens, vt non multùm Pictauienſi debeat, aut verò ſuperet, è Luſignanis Cypriorum Regibus oriunda: certè vtraque ex magno Hugone deſcendit, qui anno 900. Mariam Meſlęam duxit vxorem. Albertus autem omninò Aimarum anteeſt conſilio, manúque. Varaici apud Bugiacos fortiter egit pro Delfino: Aigreuillium, magnum Franciæ Magiſtrum, occidit Pariſiis, cùm Iſabellam Regis filiam Delfino conjugem peteret. Placuit viris nobilibus, placuit Canonicorum collegiis, placuit ciuibus Valentinis, & Dienſibus mens Guilelmi. Neque Albertus gerere pro Epiſcopo bella recu- 42 ſauit: ducens, quod erat, honeſtiſſimum ſibi, gentíque ſuæ, quòd præ ſummis vtraque diœceſi dynaſtis, vnus fuiſſet vocatus in ſocietatem militiæ, & cuſtodiam ac protectionem Eccleſiarum Valentinæ, Dienſiſque. Nulli quippe inferior gente, ita ſuperiorem quoque futurum cæteris ſe cogitabat: Aimarum, & Ioannem Berengarios, illum Pontis Roiani, hunc Morgiarum dynaſtas affinitate junctos habebat, in iſtius quippe conjugio poſuerat Eleonoram, in ejus Beatricem ſorores: Artaudos autem, & Alemannos, ceteróſque tota vtraque Epiſcopi regione proceres à parentibus contingebat. Ipſe Franciſci ex Agnete filius per Deſiderium, Aimarum, & Guidonem à magno Guidone deſcendebat, qui Templariis Iſeronem vocatis dederat latè acentes in S. Saluatoris campos. Venit in pacta cum Guilelmo. Placet ea

verbatim recitare, æternum exemplum sacerdotalis prudentiæ, magnúmque Cassenaticæ gentis ornamentum.

35 *NOs Guilelmus de Rossilione, permissione diuina Valentinensis, & Diensis Episcopus, & Comes, notum facimus vniuersis, has præsentes literas inspecturis, & auditturis, tam præsentibus, quàm futuris, quòd cùm Ecclesiæ nostræ Valentinẽsis, & Diensis, persecutiones grauissimas patiantur in mortibus hominum, occupationibus & deprædationibus rerum suarum illatis dictis Ecclesiis, rebus, & subditis suis per D. Ademarum de Pictauia, & per subditos, & vassallos, & valitores, ac sequentes dicti D. Ademari, nos ad protectionem & defensionem dictarum Ecclesiarum, hominum, & subditorum, & conseruationem jurium earumdem Ecclesiarum, auxilium & juuamen, de consilio, & consensu, & instantia nobilium, Canonicorum, burgensium nostrorum, inuocauimus nobilem, & strenuum virum D. Albertum de Cassenatico militem. Idem verò miles libenti animo pro præmissis venit ad*
36 *nos personaliter in ciuitate nostra Valentinensi. Nos autem super præmissis, & infrà scriptis, tractatu, & deliberatione cum eis habita diligenti, ipsum nobilem remunerare volumus, & sic alligare nobis, & successoribus nostris, & dictis Ecclesiis, quòd dictæ Ecclesiæ eumdem habeant perpetuum defensorem & adjutorem. Vnde ex causis præmissis eidem D. Alberto donamus, & concedimus pro nobis, & successoribus nostris, in dictis Ecclesiis libras annuas 200. computato vno Turonensi argenti cum........pro 20. denariis in dicta summa, soluendis eidem D. Alberto annis singulis, & quandiu fuerit in humanis, per castellanum nostrum; qui nunc est, & fuerit pro tempore castri & mandamenti Bastidæ nostræ de Vercors, & de Riuosicco; videlicet, in festo omnium Sanctorum, 100. libras dictæ monetæ, & alias 100. libras, in festo Paschæ. Et pro hujusmodi pensione eidem D. Alberto soluenda annis singulis, prædictis terminis, reditus & prouentus prædicti castri, & mandamenti, nomine nostro, & dictarum Ecclesiarũ obligamus, & reditus & prouentus prædictos pro prædicta pensione volumus esse obligatos eidem, & affectatos. Concedimus etiam eidem D. Alberto, quòd si fortè contingeret eumdem emere castra, terras, vel possessiones alias, quæ essent de feudo nostro, & Ecclesiarum nostrarum prædictarum, quòd eum de hujusmodi feudo retineamus, & eumdem inuestiamus. Et quod in ejusmodi acquirimentis faciendis per eum, in feudis dictarum Ecclesiarum, debeamus eum juuare de 1000. libris dictæ monetæ: vbi verò nos, vel Ecclesiæ nostræ juuauerimus eum de dictis 1000. libris, & eas soluerimus pro hujusmodi acquirimento, vel acquirimentis per eum faciendis, ex tunc nos, & successores nostri ad pensionem an-*
37 *nuam 100. librarum, eidem D. Alberto, quandiu vixerit, tantùm teneamur. Et insuper vltrà dictas 1000. libras si contingat dictum D. Albertum acquirere reditus de feudo nostro, & Ecclesiarum nostrarum prædictarũ, laudimia, seu placitamenta nobis competentia librarum 200. in reditibus acquirendarum per ipsum D. Albertum, eidem D. Alberto per nos, & successores nostros in dictis Ecclesiis, ex nunc, prout ex tunc, donamus, & remittimus per præsentes. Pro iis autem idem D. Albertus nobis recipientibus nomine nostro, & Ecclesiarum nostrarum prædictarum, fecit homagium, & jurauit nobis, & dictis Ecclesiis fidelitatem obseruare, & alia capitula, quæ sub juramento fidelitatis includuntur; saluo tamen & retento homagio, & fidelitate illustris Principis D. Delfini Viennensis, cui ante omnes alios ad fidelitatem & homagium est obligatus, ac promisit per juramentum suum, nos, & successores nostros, & Ecclesias prædictas, vassallos, & subditos earumdem personaliter sequi,*

sequi, protegere, & defendere toto suo posse, contra quoscunque, cuiuscunque conditionis existant, excepto prædicto D. Delphino Viennensi, cui idem D. Albertus primò & principaliter est adstrictus. Nos verò vicem mutuam eidem reddere volentes, pro nobis, & successoribus nostris, & dictis Ecclesiis, promittimus eidem D. Alberto personam eiusdem, homines & subditos suos, ac eius terram, & res suas, & subditorum suorum contra quoscunque iuuare, protegere, & defendere, maximè contra D. Aimarum de Pictauia, & eius subditos, & sequaces; exceptis tantùm superioribus nostris, & dominis, & vassallis aliis antiquioribus nostris, & Ecclesiarum nostrarum, qui, tanquam vasalli, fidelitatem debitam nobis, & dictis Ecclesiis seruant, & olim etiam seruauerunt. Et volumus, quòd iuuemus nos, & defendamus ad inuicem, prout inter vassallos, & dominos est fieri consuetum, &c. Acta fuerunt hæc Valentiæ, in hospitio nostro episcopali, 4. die mensis Septembris, anno Domini 1329. præsentibus testibus dilectis & fidelibus nostris, Ioanne Bastet domino Cruceoli, Iacobo Vaguardi, & Durando de S. Saluatore; canonicis Valentinis.

Has Guilelmi cum Alberto conuentiones, probauerunt Collegia Valentinorum, & Diensium canonicorum, tanto consensu, vt Dienses in concilio fuerint omninò XVII. Ioannes Pomey Decanus, Albertus de Folhanis Sacrista, Guigo Alhumacij, Iacobus de S. Laurentio, Humbertus Ganidius, Aimo........, Thomas Milonis, Ioannes de Folhanis, Iuuenis Pertuseti, Petrus de Riuosicco, Petrus Banelli, Guilelmus de Folhanis, Ioannes Vincentij, Guilelmus Guersi, Petrus Albanelli, Hugo Pilosi, Ioannes Guibondi. Scripsêre 1331. in frequentissimo concilio Commemorationis mortuorum. Quid hæc pacta secutum fuerit, non habent episcopales tabulæ. putabam Aimarum cessasse ab armis: an tum in eo rerum erat articulo, vt Alberti animis, vsque militari terreretur. Sunt, qui dicant, ab Alberto armis compressum; & in Cassenaticæ gentis chartulario descriptum esse numerum cognatorum, affinium, & amicorum omnium, quos in societatem belli vocauit. Certè anno sæculi XXX. Guilelmus Episcopus dedit Subdionem canonicis Valentinis, pro auxiliaribus copiis, per bella cum Aimaro datis. Sed, quæ ista fuerint, vbi, quibusve causis cœperint, & quo, vel Episcopi damno, vel Aimari, nemo refert. Post Subdionem canonicis concessam moritur Antistes omni memoriâ dignus, & cui paucos reperias pares sapientiâ, & sedium suarum studiis, bello, pacéque augendarum. Illé est, qui suam firmitatem, & speciem, decúsque, addidit Præsuli vtranque diœcesim habenti; & veris exemplis docuit, earundem coniunctionem in vnum Præsulem, perutilem eam ac necessariam, singulari, & penè diuino consilio inuentam à Gregorio X. 38

Canonici multum laborauêre in legendo viro, qui Guilelmo par esset, ipsúmque virtutibus repræsentaret, ac factis. Anno ipso XXXI. cùm Guilelmus diem vltimam obiisset, consenserunt in Ademarum à Vouta, canonicum Valentinum, & Viennensem, filium Bermundi de Andusia, & Eleonore filiæ Aimari III. Pictauiensis. Bermundus inperitabat Voutæ, aliísque pluribus pagis. Nobilissima gens Andusianorum Voutana, tulit scutum trifariam diuisum: priore parte crucem Tolosanam supernè, fluctus erectos infernè; posteriore leonem pardicum & inuersum. Ademarus peruenit ad annum 36. vt videas falli Posseuinum *in Apparatu*, cum ait, Richardum sedisse Valentię Segalaunorum anno 33. Hoc Episcopo dissidium de dignitate, 39

Ademarus de Vouta.

 quod

quod cum Delphino imminebat, in ipso ortu extinctum est. Is quippe (Gulgo erat) visis literis vtriusque Friderici, Rodulfi, & Philippi Imperatorum, voluit Ademaro sua jura esse inconcussa, edicto posito, ne quis Delphinalium ministrorum jus diceret in illius vtraque diœcesi, aut vectigal imperaret, vel arma Delphini, signáque poneret, præterquàm sicubi locus ad ipsum spectaret primario, aut secundario jure clientelæ. Hi post 4. & 20. annos, cùm Delphinatus peruenisset ad primogenitum Regis Francorum, tanti nominis majestate elati, edictum infringere conati sunt, fictum ab Episcopis jactitantes: sed Gratianopoli quæsitum mandato Caroli Delphini (fuit posteà Rex eo nomine quintus,) & inuentum seruauit suam vim. Agebatur tum sæculi annus 32. Longè major, de bello cum Pictauiensibus, coquebat cura, non Antistitem modò Valentinum, totámque per Dienses, ac Valentinos regionem, sed Summum etiam Pontificem: omnia illo turbari sacra, profanáque, infestum agrum, vrbes inhospitas, vastásque jam esse, & pessimo, damnandóque exemplo Sacerdotes assuescere armis, ac pugnæ. Igitur Ioannes XXII. constituit finem ei aliquando per se ipse ponere, & causas illius omnes ab ima radice auellere, quando neque Principum circum virorum consilia, neque Ecclesiarum per Gregorium X. vnio, neque Francorum Pares, Episcopi, Conestabilis, & Marescallus à Rege Legati, potuerant certum illi hactenus
40 modum statuere, jam per 200. annos contentiosè gesto. Auenionem (in ea vrbe sedebat) vocat Ademarum Episcopum, & Aimarum III. Pictauiensem. Fauebat, quòd Ademarus Aimari nepos erat ex filia. Rem committit Petro Episcopo Prænestino, & Petro Stephani in Cœlio monte Presbytero Cardinalibus. Hi censuêre in hunc modum. Crista oppidum, antiqua bellorum causa, ne sit diuisa in duas partes, alteram Episcopi, Pictauiensis alteram; tota in vtriusque vt vnius toparchæ jure sit. Ademarus Monteclaro diœcesis Diensis, 100. libris annuis de vectigali Valentino, & 20000. florenorum auri emat clientelam Aimari, omniúmque cis Rhodanum, quàm latè dominatur, pagorum, exceptis fano Valerij, & Viuaio: sitque Pictauiensis cliens Episcopi hac mercede. Pontifex probauit sententiam Cardinalium. Episcopus Aimaro certis pensionibus eam vim auri numerauit, 100. libras in singulos annos de vectigali Valentino sanctè pollicitus est: cessit denique Monteclaro. Pictauiensis contrà se, suáque omnia cis Rhodanum posita, præter duo castra recensita, posuit in Episcopi patrocinio: tabulæ referunt omninò ad 80. Existimabat optimus Pontifex Aimarum, & vi illâ auri, & annuo vectigali, atque potissimùm fide datâ, futurum in officio; neque Cristæ turbarum quidpiam cieri posse, sub vno imperio: sed fefellit eum spes sua: neque fuit
41 vera quies, donec secedente Antistite, vni Aimaro Crista obueniret. Si cui autem placet scire villas, pagos, & castra Aimari, quorum clientelam emit Ademarus, ea accipiat. Sunt omnino ad 78. Quintum, Pontaisium, Eugleu, Bannum Diensium, Bigortium, Castrum Arnaudi, Podium grossum, Crista, Cabrilianum, Auripleum, Sao, Soianum, Marsana, medietas Sauasiæ, duæ partes Castrinoui Dalmaseni, Perdicum giro, medietas Audefræ, Charpeium, Castrumduplex, Vpianum, Monmeiranum, Vannavesium, Vacha, Grana, medietas Belregardi, Rupesfortis, Barberia, Marcæ, Barcilona, Balma cornilana, Orca, Recheta, Montaisum, Rocha prope Granam, Autichanum, Cobona, Susa vetus, Susa noua Chasláriũ, Bastidæ mandamen-

tum,

tum, Castrum Barræ, Espenellum, Albenacum Mornaum, Bordelli, Besaudunum, Conisum, Bastida ad Besaudunum, Popetum selare, Roynachum, Podium S. Martini, Pons Bareti, Rocabaudum, Felinas Cleou, Sangeruasius, mons Bocherius, medietas Sauselæ, Bastida Rocani, Laupia, Conca, Rupes fortis Vaudaniæ, Portæ, Rupes Sansegreti, Balma Beconæ, Alansos, Vpeguæ, Espeluca, Poietum vallis, Deus fecit, Sub peyra, Manas, Carauolsium, Blatos, Feudus Vacij, Sangenesius, Sinsaisium, Mandamentum Rupisfortis.

Ademarus de Vouta Valentinum & Diensem episcopatus Viuariensi mutauit cum Henrico de Villars. Hunc aliqui Vaurensem fuisse volunt: sed quotidianæ viri rationes Viuarij ab anno 1330. quas ingenti volumine comprehensas habet tabularium Episcopi Valentini iis aduersatur. Cœpit homagia nobilium vtróque episcopatu virorum, Vvilelmi de Vaesco, Petri Rainaudi, Petri de Viriaco, Bertrandi de Agouto, Guilelmi de Castronouo, Alberti de Vrre, Odoberti Chanabeti pro parte montis Lagerij & aliorum plurium. Henricus verò sedebat Valentiæ anno 1340. ex charta quæ recitat clientelæ professionem Pastori de Albenaco Ebredunensi archiepiscopo ab Humberto Delphino Auenione. Peruenit ad archiepiscopatum Lugdunensem, & Delphinatus ad regnum Francorum additi moderator fuit. In eius locum suffectus est Petrus de Castrolucij, ex Abbate Cluniacensi episcopus, de quo magnum silentium post annum L. Neuter alia re quàm pace memorabilior est, atque summâ vtraque diœcesi quiete. Petrũ excepit Ioannes Iofeuri: Iosencum, & Iosencium vocat Robertus: Iosencum etiam Odo Giffæus, Lauffent rubricæ archiui canonicorum Diensium, & de Gauffens. Vir doctus, & ante pontificales infulas Professor Iuris vtriúsque. Robertus autor est fuisse posteà Aniciensem Antistitem 63. Me latent eius initia: nihil reperio de illo ante annum 54. Viuebat 52. ex recognitionibus Montismainris. 42 *Henricus de Villars.* *Petrus de Castrolucij.* *Ioannes Iofeuri.*

Ludouicus de Villars, post Ioannem fuit Episcopus ipso anno sæculi 52. peruenit ad finem septuagesimi septimi, frater Henrici Villarij, & consanguineus Guilelmi Rossilionæi, ante ipsum Antistitum. Veteres chartæ testantur fuisse quoque Abbatem S. Rufi, & S. Bernardi Romanensis, ac S. Theuderij. Sunt etiam qui & ipsum, & Henricum fratrem faciant cardinales. Villariorum verò gens habuit pro insigni, tres fascias rubeas obliquas, in campo argenteo, & se principem tum gerebat omni ea regione quam inter Ararim & Rhodanum tenebat, vrbibus aut pagis centum minùs duobus imperitans. Post mortem Amedei septimi & de genere vltimi, anno millesimo quadringentesimo decimo octauo Ioanna & Beatrix sorores hæreditatem inter se diuisere: Villarium tamen ipsum, vnde nomen familiæ, ante annos sedecim vænierat Amedeo comiti Sabaudiæ. Ioanna nupserat Ioanni de Balma posteà comiti Montis reuelli, Beatrix Guidoni de Monbel domino Intermontium. Sed hactenus de Gente Ludouici episcopi non omnino importunè dictum sit. Anno 1356. cùm Delphinatus regno Francorum redditus peruenisset ad primogenitum regis, Ludouicus recens episcopus querebatur propinquos suis populos tantæ maiestatis potentiâ & autoritate subnixos insolescere, plura sibi assumere, deque antiquissimis totâ diœcesi Valentinâ, totâ Diensi iuribus Episcopi Comitis detrahere: & Carolus Delphinus Ioannis regis filius pro innata sibi sepientia, quæ regi posteà nomen 43 *Ludouicus de Villars.* 44

ad immortalem gloriam peperit, naſcentibus malis occurrit, & Antiſtiti ſatisfecit. Audi quæ edixerit vigeſimo quinto Octobris, ex iis ſingulas querelarum Ludouici epiſcopi cauſas intelliges. Firmauit à Guigone quondam Delphino decreta, *& remiſit epiſcopo gardas, guidagia, & impoſitiones penicellorum, ſeu quorumcunque aliorum ſignorum in terris vel hominibus epiſcopi, ſiue omnia penitus reuocauit & amouit. Item ſolemni ſtipulatione promiſit, quòd extra terram ſuam ipſe Delphinus, ſeu gentes ſuæ, infra terram epiſcopi & hominum ſubditorum ſeu vaſſallorum ſuorum, proceſſus & executiones aliquot & aliquas non facerent.* Hæc autem Carolus promiſit, viſis quas recitauerat tabulis, à Guigone obſignatis Piſanciani anno milleſimo trecenteſimo ſexto, die decima nona Septembris. Anno 1357. editæ ſunt vltimæ Epiſcoporum conuentiones cum Pictauienſibus de Criſta. Ioannes XXII. Pontifex voluerat Præſulem, & Aimarum toti Criſtæ dominari, ambos ex æquo. Rem attuli ad annum 1332. Malè fida concordia. Vrbs ea nunquam ceperat duos dynaſtas: in vnum quando illi coëant, qui per 200. & plures quoque annos, animis certauêre magis, quàm armis? Igitur Innocentius VI. juſſit Talayrando Cardinali Albanenſi, certius aliquid ad æternam pacem procudere. Voluit, vt Ludouicus partem ſuam Criſtæ Bordellis, ac Beſoduno mutaret. Parum æqua mutatio. Addidit daturum Epiſcopo Aimarum Pictauienſem, aliquid ſupra duo caſtra, pro ſentẽtia Cardinalium Petragoricenſis, & Vrgellenſis, vel Magalonenſis. Facturum ſe negauit Aimarus Pontifici. Viſa eſt importuna negatio. Auenionem euocat Ludouicum, & Pictauienſem: ſeque coram agi jubet (Lugduni edixerat Talayrandus) per Cardinales Petrum Præneſtinum, Guidonem Portuenſem, Audoinum SS. Ioannis & Pauli, Eliam S. Stephani in Cœlio monte, qui 200. florenos auri annuos ſupra Bordellos, & Beſaudunum addicunt Epiſcopo. Cardinalium ſententiam probauit Innocentius, & mandato Innocentij acquieuerunt Ludouicus, & Aimarus, majorène Pontificis, an ſua laude? Lego in tabulis clientelæ, quam Guilelmus de Auſteduno profeſſus eſt Epiſcopo anno 1395. Aimarum pro 200. florenis auri, dediſſe Antiſtiti, quæ habebat in montibus Vercorciis, Vaciuis, & Riuiſicci.

45 In minore cauſa majus tranquilli, benignique animi nomen habuit Ludouicus. Anno 1359. fuit contentio curatoribus epiſcopalis rei apud Dienſes, cum Guilelmo Artaudi, de finibus Diæ, & Moleriarum. Ipſe Præſul auditis prudentibus viris, & ſuadentibus, totam compoſuit 14. Nouembris, nouo, & magno exemplo. Erant in Epiſcopi conſilio Petrus de Boſanis, Laurentius Guilliendi; ille Valentinus, hic Viennenſis Archidiaconus; Humbertus Dars Canonicus Lugdunenſis, Guilelmus Talonis Decanus Dienſis, Ioannes toparcha Montiſcalui, & Corbeilonus de Suyriaco milites, ac Ioannes de Bouenco. Debui eorum nomina ſcribere. Digni æternâ memoriâ viri, qui ad magni Antiſtitis conſilia vocati, quiete negotia moderati ſunt, non vi turbauerũt. Iuſſit autẽ Epiſcopus in hæc verba. Quidquid juriſdictionis, meri, & mixti imperij, eſt à caſtro de Moleriis, vſque ad riuum de Auricula; videlicet, à fluuio Dromæ, vbi intrat dictus riuus, aſcendendo vſque ad fontem vocatum, *Nidus de vrſa*, vbi vnus terminus diuidens mandamenta & & territoria ciuitatis Dienſis, & caſtrorum de Aiſio, & de Moleriis ponetur: & à dicto fonte aſcendendo vſque ad verticem montis, in loco, vbi

vbi solebat esse quidam furnus calcis & à dicto loco ascendendo rectà, prout aqua pendet à parte ciuitatis vsque ad cacumen rupis de Milaura, vbi ponetur crux ferrea, siue meta alia in signum diuisionis, & limitationis mandamentorum prædictorum. Anno 1364. Ludouicus ad petitionem ciuium Valentinorum quædam indixit vrbi muniendæ. Ea ad me articulatim peruenerunt. Modica sunt. Afferre tamen placet, vt adeò antiquæ rei memoria non pereat.

Ludouicus Dei gratia Episcopus & Comes Valentinus & Diensis, vniuersis & singulis literas inspecturis, rei gestæ memoriam cum salute, &c. *Primò quòd omne bladum, frumentum, siligo, pisa alba, faba, & omnia legumina, quando exirent de ciuitate, quòd ille qui exiget, seu exigi faciet, soluere pro quolibet sextario denarios 12. teneatur. Item de auena millio & castaneis*, &c. *Item quòd omne sal quod adducetur per terram, siue per aquam, & descargabitur in dicta ciuitate, soluet adducens pro qualibet sommata denarios 12.* &c. *Item quòd omne animal oneratum ferro, canape, brucino, vel aliis mercaturis similibus, quæ non remanerent in vrbe, vnum denarium soluere teneantur*, &c. *Item quòd omne animal transiens quadrigando per mandamentum, oneratum pannis, telis, seu auere, & aliis similibus mercaturis, soluere debeant pro animali duos denarios*, &c. *Item quod draperij, mercerij, apothecarij, perolerij, quirourij, cordubenarij, teleserij, ferraterij*, &c. *exceptis reuendetricibus quæ soluent sex denarios pro septimana, soluere teneantur pro libra duos denarios*, &c. *Item omnis macellarius*, &c. *Item omnis sabaterius*, &c. *Item omnis cordurerius*, &c. *Item omnis albergator*, &c. *Item quòd omnis notarius*, &c. *Item quòd omnis moinerius pro quolibet sextario bladi*, &c. *Item omnis tabernarius*, &c. *Item quòd omnis persona quæ est residens in villa, in quocumque loco in dicta ciuitate teneantur de prisiâ suâ, censibus, pēsionibus*, &c. *pro libra duos solidos. Item quòd omnis pelisserius, pellerius, chapusius, latomus, faber, marescallus, ferrailerius, sellerius, roërius, borderius, ganterius, pergamenarius, brocherius, omnis reuenditor, barbitonsor, aurifaber, poterius, pincenerius, teinturerius, taisserandus, remenator, qui non tenent mercaturas de eorum ministerio, summam 25. florenorum non excedentes, soluere pro qualibet septimana sex denarios teneantur.*

Ludouico Episcopo, Menglo & Marignanum pagi, positi sunt in patro- 46
cinio Summi Pontificis. Res non dissimulanda hoc loco. Canonici Dienses iis imperitant. Multa vtroque passi à nobilibus viris, cùm suæ rei tuendæ non essent, fecerunt beneficiarios Romanæ sedis, cujus vices impleret, præstarétque Rector pro Pontifice Venaissinus. Literæ Collegij Canonicorum ad Gregorium XI. & Gregorij ad Canonicos, Rectorémque Venaissinum, etiam nunc extant, simul cum homagio Rectori præstito, per Canonicum à suo Collegio in id missum. Rector erat Guilelmus de Belloforti Vicecomes Turenæ. Habes literas in libro rubeo Canonicorum Diensium. Diploma Pontificis publicum fecit Episcopus anno 70. Sed rem non habuisse suos exitus, inde intelligas, quòd annui census nulla fuit ab eo memoria.
Quid illam corruperit, non liquet. Longè grauius fuit, & Episcopo noxium, 47
quòd Aimarus Pictauiensis voluit Comitatus, Valentinum & Diensem, esse in fide Summi Pontificis. Reputabat ille cum animo suo, si tantâ authoritate fulciretur, & non jam ipsius vnius; at Romanæ quoque Sedis causa foret, nullum futurum Antistitem Valentiæ, & Diç, quem non vexaret, opprimerétque; & homagium, quod Episcopo prçstiterat (pungebat id homi-

nem

nem gloriæ cupidissimum,) inane omninò, próque nullo habendum. Honestum verò maximè visum est Gregorio XI. Comitatus Valentinum, & Diensem adjungere ad Venaissinum. Igitur Pontifex homagium Aimari IV. pro vtraque regione emit 8.& 30.millibus florenorum auri (vt loquuntur) de camera, & quarta parte Montilij, additque consulturum se indemnitati Episcopi. Hoc fecisse non inuenio, & pacta, in quæ ventum fuerat,
48 corrupta sunt per ignotas mihi causas. In tabulis hom agij, Villanouæ ad Auenionem Gregorio præstiti, dicitur Auricus fuisse tum Episcopus (agebatur annus 1374.) errore insigni: nam Lambertus de Cliuo, Castellanus Liberonis,& Aureoli, suas rationes sub Ludouico Villario, deducit ad annum 76. Arbitrabar mortuum exeunte 77. Guichenonus mortuum dicit tertiâ die Septembris; certè Sedes vacabat 78. ineunte. Petrus de Hugoneria fuit Officialis Valentiæ, pro Canonicorum Collegio, sede vacante 22. Februarij; & vltimo tamen Aprilis regebatur Episcopatus ab Archiepiscopo Viennensi. Igitur nescio quid contentionis fuit Archipiscopum inter,& canonicos, super jurisdictione per vacationem Sedis. In mandato diuidendi collegia, Valentinum, & Diense, duobus Canonicis, alteri Valentino, Diensi alteri, per Guilelmum Rossilionæum Episcopum, dicitur, sede vacante, jam supra annum 1298. Ecclesiam Valentinam gubernatam ab Archiepiscopo Viennensi,cùm Diensis regeretur à collegio canonicorum suorum. Aliquid etiam dissidij arbitrabar canonicos inter ipsos fuisse: vt quid enim alioqui non erat vltima illa die Aprilis,qui Ludouici locum haberet?

Guil. de Vouta.

Omninò per comitia abierant illi in varias sententias: Guilelmus de Vouta primùm sedit anno 79. decisâ proculdubio lite accepitque homagia & aliorum, & Odonis de Retortorio pro Bellocastro. Hic anno 82. prouocauit à curia Gratianopolitana ad Regem Delfinum, & ad Summum Pontificem: causas prouocationis nemo recitat.Neque diu pòst hæsit in Delfinatu.Suum vtrunque Episcopatum Albiensi mutauit: Valentinorum ciuium prærogatiuas ab anterioribus Episcopis concessas,probatásque, dederat ipse quoque, & suo assensu firmauerat. Anno 80. Valentia,Diáque recedens,locum fecit Amedeo de Saluciis.

49 *Amed. Card.de Saluciis*

Ducebat Amedeus originem à Marchionibus Salassis,nepos Clementis dicti VII. & S.Mariæ nouæ Diaconus Cardinalis.Ciaconius, contra fidem omnium tabularum, putauit adscriptum Cardinalibus, anno 1389. 1. calendas Ianuarij: illæ affirmant fuisse Cardinalem, anno tum 88. tum 85. iísque suffragatur Author anonymus de vita Clementis dicti V. nuper typis mandatus,qui creatum refert anno 83. die 23. Decembris. Paucos annos ille quoque in episcopatu hæsit. Eò tamen habet laudem non vulgarem, quòd solenni fœdere conuenit cum suis Canonicis. Guido quippe Artaudus Aisij toparcha, Antonius Louerius, Ioannes de Palmis, Humbertus Grami, Petrus Blaini, Thomas de Auxona, Nicolaus Cortesij, Guilelmus Chalholis, Lemachonus Barletonus, fecerunt, vt cessaret à grauissima lite, cum collegio canonicorum Diensium. Scripserunt capita xv. in quæ vno animo coïerunt:quę olim, etiam hoc tempore, causa litis erat: iurisdictio in canonicos & eorum familiam. A Bertrando Episcopo Diensi proseminata contentio, per singulos penè antistites non occultis simultatibus fota, prorupit non rarò in aperta dissidia, sub Ioanne Geneuensi potissimùm, Guilelmo

lelmo Rossilionæo, Ioanne Iosevri. Sed stat animo rem silentio premere: nunquam animis, opibúsve maioribus agitata est: in Tolosani senatus edicto vertitur. Difficiliùs venit Amedeus in pacta cum canonicis Valentinis. Clemens, qui septimum nomine Pontificem agebat Auenione, componendo 50
negotio præfecit Petrum Cadinalem Sabinensem. Ita ille decreuit: *In primis volumus, mandamus, & ordinamus, declaramus, & definimus quòd in canonicos, & Clericos, cæterósque incorporatos, & beneficiatos Ecclesiæ S. Apollinaris & in familiis, ac bonis, omnimoda iurisdictio, alta, & bassa vbique in ciuitate Valentiæ, intus, & extrà, & in tota terra, seu districtu D. episcopi Valentini & Diensis, spectet, & pertineat ad Decanum, & Capitulum Valentinum: familiam verò intelligimus Clericos, Scutiferos, coquos, trotarios, socios, bubulcos, ancillas, fratres, nepotes, consanguineos, & omnes alios, quos videlicet suis propriis expensis tenent & tenebunt in futurum. Item, quod dictum Capitulum in ciuitate Valentina habeat, & eligat baiulos 10. & non vltrà: qui quidem baiuli eligantur, & assumantur de tribus statibus, scilicet, duo de maioribus vt de draperiis, salateriis, vel campsoribus, & tres de mediocribus, vt de Apothecariis, Notariis, & consimilibus; quinque de aliis, vt de ferreteribus. Item, quòd Decanus Valentinus habeat vnum baiulum mediocris status, & tres Officiales inferioris status. Item, quòd vltra præmissa, dictum Capitulum habeat 11. bastonerios, & vnum platacappa, non de maiorbus, nec homines status, sed de inferioribus; habiles tamen ad hoc. Item, quòd vltra præmissa, dictum Capitulum habeat vnum Iudicem sæcularem, de extra Ecclesiam pro laïcis; & vnum Iudicem ecclesiasticum, de Ecclesia pro Clericis; vnum Procuratorem, vnum Secretarium, vnum Notarium pro sua Curia, vnum guachiam, & vnum seruientem. Item, quòd vltra præmissa, dictum Capitulum loco regis ribaldorum, & eius præpositi, habeat vnum inferioris status: de rege ribaldorum faciat D. Episcopus, prout sibi videbitur expedire*, &c. Post aliqua excepit corruptores tam literarum Episcopi, & episcopalis Curiæ, quàm monetæ, reósque hæreseos, ac proditores, & authores machinationis in Antistitem, eiúsve castella, pagos, vrbes. De his non canonicorum collegio, sed Episcopo cognoscendi ius esse vult; atque prætereà in quoscúnque reos, si fortè collegij Iudex quærere de crimine negligeret. Censebitur autem cessare per ignauiam, qui tertio mense post publicum, sibíve notum crimen non aget. Addit, licere prouocationem ad Episcopum. Alia minoris momenti adiungit, quæ nullius operæ videtur recitare. Placuit Amedeo cardinali Petri Sabiensis edictum, placuit canonicis Valentinis: in illúdque adeò iurauerunt. Pronuntiauerat Petrus anno sæculi octogesimo octauo, die nona Septembris. Nono pòst mense Amedeus Sedem reliquit Henrico Costantiensi Episcopo; & post biennium Henricus Ioanni de Pictauia, qui eam tenuit annos omninò 7. & 50. Henricus.

Henrico Episcopo, Clemens dictus VII. Montilisium addixit Francisco de Cassenatico, Henrici filio. Ei quondam impuberi Ludouicus Antistes dederat Podiolos, & Mirmandam, pro 200. illis florenis aureis, quos annuatim pendere Cassenatici dynastæ, Ecclesiarum suarum suarum protectori, sanctè promiserat Guilelmus Rossilionæus. Cùm adolescentiam exuisset, vehementer expostulauit de iniuria, & restitutus in integrum dixit diem Henrico Episcopo, coram Clemente, qui Romanum Pentificem agebat. Clemens pro Francisco iudicauit, dixit iniqua cum Ludouico pacta, reli- 51

Sſ quias

quias veterum pensionum æstimauit 700. florenis auri; Podiolos, & Mirmandam restituit Henrico; Montilisium reposuit eorum pagorum loco; & si annuo prouentu non faceret 200. florenos auri, dedit peræquatores Ludouicum de Vouta, & Guigonem de Aisio viros nobiles, & sapientes. Hi dixere: Montilisium annuo reditu non superat florenos aureos sex & octoginta: reliquos centum quatuordecim. Cassenaticus sibi sumat ex portorio Valentino. Cæterùm, Henricus Francisci pater, non veniebat ab Alberto, qui descenderat in pacta cum Guilelmo Episcopo; sed è Beatrice sorore, quam Albertus Aimaro Berengario Pontis Roiani toparchæ vxorem dederat. Genuerat illa ex Aimaro Henricum I. qui ab Hugonetta de Turre cognata Delphini, sustulit Franciscum, Aimarum, Albertum, memorabiles viros. Franciscus pugnauit in Prussia pro Equitibus Teutonicis cum Duce Borbonio, & ex Alissa Arausicani Reguli filia nullos habuit filios. Per Aimarum igitur propagata gens est, qui Henrico, patri Francisci, pro quo Clemens edixit, dederat fratres Antonium, & Albertum. Ea vero tum ditione tenebat & alios pagos, & Cassenaticum, Talartum, Montilisium, Vinaïum, Vatilium, Montis Musardi Bastidam, Fanum Andreæ, Chapeuersum: atque, quod aliàs annotaui, nihil Pictauiensi debebat, quæ Delphino, & Arausicano Regulis non multùm inferior, & ex affinitate suppar erat.

52 *Ioannes de Pictauia.* Ioannes de Pictauia creatur Episcopus ante 21. Octobris, anno 1390. natus annos II. & XX. Desiit sedere anno 1448. nam tum peruenit ad archiepiscopatum Viennensem, mortuo Godefredo Vassalli. Parentes habuit Carolum à S. Valerio, & Simonam de Mery. Hæc post mortem, frequentissimis prodigiis seruauit nomen sanctitatis, populorum communi voce per vitam acceptum. Fuit Rector Venaissini Comitatus per annos 16. posteà Vicarius Imperatoris per suam vtránque diœcesim: & Carolo primùm Delphino, deinde Regi Francorum nomine septimo charissimus. Vir fundatissimi iudicij, & rerum forensium, ac politicarum scientissimus. Sigismundus Imperator anno 1415. fecit Comitem Palatinum cum potestate creandi, ac destituendi scribas, & tabelliones, atque censendi spurios in ingenuis, eósque faciendi ad publica officia idoneos. Hac potestate vsum lego, & aliàs, & speciatim vndecimo Septembris, anno millesimo quadringentesimo quadragesimo secundo. Ante adeptam Vicariatus dignitatem, venerat in suspicionem ambitus, & prehensari in vtráque regione sua summi imperij. Anno sæculi 25. ciuitate pellitur ab Valentinis; etiam totis agris ab Imperij Vicario; is erat Dux Sabaudiæ. Raptim conuolat Liberonem munitissimam situ, manúque arcem. Intereà rerum adest ab Imperatore Nicolaus Chalmaistre, qui cognoscat de crimine. Hic innocentiæ Ioannis certus, reuocat Episcopum Valentiam, qui ciuibus parcit, & plura multiplicis prærogatiuæ iura elargitur
53 in magnum summæ benignitatis argumentum. Proximo pòst anno Ioannes consulturus dignitati Sedis Valentinæ, constituit ea omnia de viris nobilibus recipere, quæ per bella cum Pictauiensibus vendita, aut etiam erepta ex Episcopi rebus fuerant. Sententia summo viro digna! negotio gerendo præficit Antonium d'Ostun toparcham Balmæ, Ademarum de Viro, & duos canonicos Valentinos IV. & XX. antè annis (secundus erat sæculi) ad suam Sedem adiunxerat Prioratus de Cliuo, & sancti Martini Caprihani Illi suberant Monasterio sancti Theofredi; sed erant excisæ ædes, neque

per

per monachos decimoquarto ab ipsis lapide considentes, cauebatur damno, quod à latronibus, qui monasterij ruderibus immorabantur, latè per totam regionem spargebatur. Ea causa fuit Eugenio Summo Pontifici, auferendi abs monachis suos prioratus, illósque tradendi Ioanni Episcopo, qui authoritate sua cohiberet grassantes sicarios. Anno 26. accidit, vt Gaufridus Boucicautius bellaret cum Pontifice. Causæ turbarum ad me non peruenerunt. Vir gente, opibus, auxiliis illa ætate potens; frater Marescalli Franciæ, (Mengræam vocabant familiam,) Pertusio, Borbono, Luco, aliísque per Prouinciam pagis & castellis imperitabat. Cœperat ille quidem initio, vt erat rei bellicæ sciens, & primo impetu ferox, Vasionem ciuitatem; atque per ditionem Pontificis, toto Comitatu Venaissino, prædas agebat. Sed tantis cœptis cetera non responderunt. Coactus denique est Liberonem arcem, à situ loci inexpugnabilem, in perfugium postulare. Dedit Ioannes Isabellæ filiæ fratris (eam Gaufridus habebat in matrimonio) dignis Episcopo conditionibus, quas fusè recitatas habes in tabulis scriptis die 10. Maij. Sed Boucicautius non diu fuit in arce: leges accepit à Joanne Reate, qui ad rem componendam missus fuerat à Romano Pontifice.

Anno 1446. Reges Franciæ & Siciliæ petierunt, ab Episcopo territorium 54 Valentiæ, ad ferendam sententiam aduersus suos subditos, qui in eam vrbem fugerant, & potestatem in subditos episcopi participes criminis. Quia res facit ad demonstrandam antistitis summam autoritatem Valentiæ, placet verbatim exscribere responsionem Ioannis.

Requesta, per Dominum nostrum audita, idem Dominus noster Episcopus, & Comes eisdem Dominis petentibus, ad & contra subditos dictorum Dominorum regum, quæcumque acta, & explicita judiciaria infrà dictam suam Ciuitatem Valentinènsem faciendi territorium, duxit concedendum, & concessit: quoad verò suos subditos, super concessione dicti territorij deliberabit. Anno 1434. omnia ciuis nescio cujus Valentini sine hæredibus mortui bona, vt caduca, venerunt in potestatem Ioannis episcopi. Lego vniuersas quoque fortunas Iacobi Iaruelli aduenæ eâdem caduciariâ lege adjudicatas Monlucio anno sæculi præcedentis 47. & Petro Andreæ Leberonio Guigonis Cotaui antè annos 35. post edictum senatus Gratianopolitani anno 1610. latum.

Ioannes senio grauis, iniit Archiepiscopatum Viennensem. Vrgebant 55 mandata Regis Francorum. Suis Episcopatibus excedens, hoc fecit ad memoriam insigne, vt excelsi ingenij viro, & ingentium animorum, traderet gubernandos. Is fuit filius Ludouici fratris, item ipse Ludouicus, Abbas *Lud. de Pictauia* S. Rufi. Ante 1448. annum Episcopus, obiit 148. Gerebat Præposituram Valentinam, cùm patrui sedem impleuit. Abbatia quoque Romanensis habuisse tum in canonicis gloriatur. Habebat etiam Lugdunensis ecclesia ex actis capituli anno 1450. quo ejus canonicatum canonici concesserunt Ioanni de Grolee. Ex matre Polyxena Roussa dominabatur Serignano.

DE REBVS GESTIS VALENTINORVM, ET DIENSIVM EPISCOPORVM LIBER QVARTVS.

1 GEBATVR annus 1448. Fuit aliquid contentionis Ludouico recèns episcopo, cum Ludouico Delphino. Fuit is deinde vndecimus eo nomine Francorum Rex. Habebat Episcopus in carcere Valentiæ Antonium Monclusium, & Carlotum (nomen gentilitium tacent publicæ tabulæ) reos cusæ Romani falsæ monetæ; déque nummis ipsorum asperis collegerat omninò ad 1000. & 400. An Delphinales ministri prædæ inhiabant; an sibi reddendos jure arbitrabantur reos? Valentiam veniunt Guido Chourpius, Aimarus Ponsiacus milites, Guido Papus, & Ioannes Cizerinus periti juris, à Delphino secundùm; postulant sibi dari vtrunque reum; si non concedantur, intentant pœnam quinquaginta librarum auri. Pupugêre Antistitem mandata, ac minæ: reponit Carlotum sæculi curiæ Clericum permittendum non esse. Vt neuter eorum censeretur in clero, ambos teneri Valentiæ, Præsulis non Delphini ditione. Ite igitur, addit, per Delphinatum jus dicite; meis judicibus sistentur rei: Ludouicum Delphinum sua mens regia, & Carolus pater prohibebunt Episcopi injuriâ. Prouoco ad Regem, & Regis Curias, Parisiensem, atque Tolosanam, ac maximè ad Summum Pontificem. Hæc pronuntiauit Ludouicus ardentibus oculis, voce grandi, firmo pectore, vultu habitúque corporis nescio quid humano majus spirante. Diceres de antiquis illis, & apostolicorum temporum Episcopis vnum, ante Præsides, & Reges spiritu diuino agente loqui, non coram militibus & jurisperitis agere. Gesta res est Valentiæ, in inferiore aula Episcopi illa amplissima, per Ioannem patruum Antistitem cum reliqua domo exædificata, spectante & suspiciente vniuersâ ciuitate. Quid secutum fuerit, non inuenio. Delphinum Episcopus sibi voluit socium in Comitatibus Valentiæ, ac Diæ, duobus pòst annis; ejúsque clientem se di-
2 xit verbis solemnibus Gratianopoli. Ea in Comitatibus societas ingens caussa turbarum fuit proximo Ianuario. Ioannes de Fraxino misit Valentiam Perronetum de Auenis qui per cõpita pronuntiaret Ludouici Delphini mandata super armorum gestatione & hujusmodi aliis. Laurentius Dazoli Officialis Episcopi stupuit ad confidentiã viri, & de judicis aliorúmque sententia vetuit *talia facere* (sunt ipsa ejus verba) *cùm prima cognitio in talibus sit Domini nostri Episcopi, nec Delphini potestas ad præmissa se extendat.* Sed Dazoliana jussa non habuere magnam vim. Perrexerunt Delphinales ministri episcopalibus molesti esse, donec Ludouicus suorum ausa non ferens venit in noua cum Episcopo pacta anno 1456. Res in omnem partem grauis neque hîc dissimulanda. Igitur accipe tabulas eo anno sextâ die mensis Februarij confectas: *Cum ad aures ipsius Illustrissimi Domini nostri nouissimè displicenter euenerit*

euenerit certas differentias seu altercationes prætextu dicti pariagij inter suos, & dicti Domini Episcopi officiarios ortas fuisse, hinc igitur est, quòd anno ejusdem Domini millesimo quadringentesimo quinquagesimo sexto, à Natiuitate sumpto & die veneris quæ fuit sexta mensis Februarij, idem Dominus noster Princeps Christianissimus qui Ecclesias ipsas, & quascumque aliàs protegere augeréque potiùs quàm minuere consueuit: etiam vt Religiosi, & Ecclesiastici ipsarum Ecclesiarum in suis, orationibus dictum Dominum nostrum, & suos habeant perpetuò, & libentiùs commendatos, dictum pariagium eidem domino Episcopo, & suis in eisdem ecclesiis successoribus tenore præsentis publici instrumenti liberaliter remisit, saluis dumtaxat in præmissis Superioritate, & Ressorto cum homagio prædicto, etiam jure si quod sit alieno, & similiter vltrà remissionem dicti pariagij ipse dominus noster dictum locum Pisanciani cum suis prædictis pertinentiis dictæ Ecclesiæ Valentiæ ex pleniori gratia, & deuotione dimisit, & de nouo motúque proprio in augmentum dicti feudi, & contemplatione dicti homagij, cessit penitus, & donauit, & de omnibus regalibus ciuitatum Valentinensis, & Diensis, nec non castris, munitionibus, & vniuersis possessionibus suis, & ad dictum Episcopatum pertinentiis, quas Ecclesiæ ipsæ visæ sunt habere vnà cum dicto loco Pisanciani, saluis vt suprà reseruatis, ipsum Dominum Episcopum plenarie inuestiuit, cùm per priuilegia antiquissima eidem plenè constiterit hæc eadem prædecessoribus suis ipsius Domini Episcopi concessa fuisse. quam concessionem ratam habuit, innouauit, & concessit præfato Domino Episcopo, & per eum omnibus successoribus suis Episcopis Valentinensibus, & Diensibus in perpetuum ciuitates Valentiam, & Diam cum suburbiis suis, & territorio quidquid infrà ejus ciuitatum, & extrà in Episcopatibus Valentino, & Diensi continetur, Comitatum videlicet, Ecclesias, Abbatias, Monasteria cùm omnibus possessionibus eorum, forum, mercatum, duella, moneta, stratas, naulos, Toloneum, pedagia, castra, castella, villas, vicos, areas, seruos, ancillas, tributarios, decimas, foresta, syluas, venationes, furna, molas, molendina, aquas, aquarum decursus, campos, prata, pascua, terras cultas, & incultas, & commune forum agentium, & sustinentium causas tam ciuiliter quàm criminaliter, quæ ad dictas Ecclesias pertinere dignoscuntur. Quarum quidem possessionum aliquas propriis vocabulis duxit exprimendas, castrũ videlicet Alexiani, castrum Liberonis, castrum Aurioli, Castrumnouum, castrum Montis veneris, castrum Augustodini, castrum Mirmandæ, castrum Bellimontis, castrũ Mirabellis, castrum de Bordellis, castrum Decrupiis, castrũ de Besaudinio, castrũ de Varesco villam Vesc de Saliente, Castrum de Aurellis, castrum Chamolosco, castrum Bastidæ vercorcij, castrum Montismajoris, castrum Castilbonis, villam de Podiolis, castrum de Tuncheriis, castrum Vallisdromæ, & de Chanales vnà cum appenditiis suis vniuersis, castra aliâ quæ ipse Dom. Episcopus nomine suæ Ecclesiæ possidet atq; tenet, & alij tenent, & possident ab eo, quorum declarationem latiùs faciendam reseruauit in tempus faciendæ denumerationis, & in supradictis omnibus, ac toto Episcopatu Valentinensi ac Diensi ordinariam Domino Episcopo præfato, & per eum omnibus successoribus suis Episcopis concessit jurisdictionem, scilicet tam in ciuitatibus, & suburbiis quàm in castris, & villis, ac locis propriis Ecclesiæ; causas tam ciuiles quàm criminales per se vel officiarios suos audire, proditores, homicidas, adulteros, fures, latrones, perjuros, & quoscumque in criminali causa conuictos vel confessos, ac quoscumque falsarios, inter quos censuit omnes illos qui non legitimo pondere vel mensurâ seu carniâ vtuntur, tam corporaliter quàm pecunialiter punire possit, banna ponere, & à transgressoribus pœnas exigere, & omnia quæ

ad ordinariam jurisdictionem pertinent, & de quibus sui prædecessores hactenus vsi fuerunt liberè exercere: & hæc etiam, vt omnia possit idem Dominus Episcopus, & ejus successores, exercere per judicem suum appositum in causis, in quibus à judicibus suis ordinariis, & subditorum suorum, vel defectu eorumdem appellari continget, à quo quidem Iudice appellationum, & non alibi quàm ad Parlamentum Delphinatus recurri, vel appellari possit. Præfatus Illustrissimus Princeps pariter indulsit, concessit quoque, & Delphinali Authoritate sanciit, vt memoratus Dominus Episcopus, atque vniuersi in perpetuum successores Episcopi apud Valentiam, vel Liberonem, vel alibi in Episcopatu, habeant recipiendi facultatem libere jus pedagij quòd hactenus percipere est consuetum. Concessit etiam sæpedicto Domino Episcopo, & successoribus suis prælibatis, vt si quando ipsos cum armis, vel sine armis ad præsentiam, vel exercitium suum de mandato suo, seu negotiis suis, vel Ecclesiæ venire contigerit, pro expensis ab eis in aduentu vel seruitio suo factis, subuentionem omnes homines episcopatus tam feudatarij quàm alij, secundum quantitatem, & qualitatem expensarum, & facultates hominum prædictorum præstare teneantur.

3 Anno 1457. Ludouicus Episcopus vetuit nocturnas sine omni lumine progressiones per vrbem Valentiæ, post signum ære campano datum. In edicto additur correariũ ita cum Episcopo jubere, cui ad faciendas per vrbẽ excubias adduntur 4. vigiles anno millesimo quingentesimo quadragesimo secundo, ex mandato episcopalis consilij. Nihílque vltrà dignum memoriâ suscepit Ludouicus Antistites, nisi quòd 9. mense ante mortem, Cristæ in æde S. Saluatoris, fecit Collegium Canonicorum 7. sub Præposito, & Cantore, quibus ministrarent Presbyteri 10. & Clerici 8. Postulat tamen locus, vt dicam eo Episcopo constitutam esse Vniuersitatem Valentinam anno millesimo quadringentesimo quinquagesimo secundo die 26. Iulij à Ludouico Delphino Caroli VII. regis filio, posteà Francorum rege, magnum vrbis Valentinæ decus. Ludouicus episcopus anno 1467. interfuit comitiis regni à sexto Aprilis ad decimum quartum Turonibus, & vno pòst anno mense Aprili mortuus est Ambasiæ.

Gerard. de Crussolio.

4 Gerardus de Crussolio, seu Curceolio, vtroque enim nomine sese ipse appellat, eo ipso anno fit Episcopus Valentinus, & Diensis, jam Turonensis Archiepiscopus, & deinde Patriarcha Antiochenus. Sunt qui addant, fuisse quoque Abbatem S. Rufi decimo nono Maij. Non (vt fiebat tum temporis) per canonicos alium ab alio scribentes suffragia; sed electorum omnium in vnum repente conspirantibus animis, & vocibus, vocatur ad Episcopatum. Sic habent publicæ illius diei Chartæ: *Anno 1467. 19. Maij, Die Petrus Richerij Diensis Decanus, Ioannes de Grolea Valentinus Decanus, Antonius Dauid Diensis Sacrista, Ioannes Perini Canonicus Diensis & Valentinus, Laurentius Dozole Valentinus Canonicus, Guilelmus de Montemeirano Diensis Canonicus, Ioannes Saluionis Valentinus Canonicus, Huguetus Fabri Diensis Canonicus, Eugenius de Bellocastro Diensis & Valentinus Canonicus, Guilelmus Ioanini, Amedeus de Viro, & Bertinus Faucheti Dienses Canonici, & Amedeus de Luriaco Archidiaconus & Canonicus Valentinus, vnanimiter & concorditer, nemine eorum discrepante, viáque inspirationis Spiritus sancti, ipso Spiritu sancto, vt firmiter credebant, inspirante, subitò, & repentè, vna voce, & vno spiritu, vota sua dixerunt in Reuerendissimum in Christo Patrem & Dominum, D. Giraudum*

raudum de Crussoleo, Archiepiscopum Turonensem. Hic ipse est qui tertio ante mortem mense, scripsit egregias constitutiones judicibus Valentinis. Tacere non possum, quòd pars ædis sacræ Antonianorum Diensium ceciderat: ei instaurandæ, neque canonici, neque ciues (curionem quippe habebat) se satis esse dicebant. Gerardus anno 69. 7. Nouembris, curam animarum ab illa transfert in templum S. Mariæ, & in certa cum Antonianis pacta conuenit. Moritur anno 1472. mense Augusti, die 28. & in ejus locum sufficitur Iacobus de Baternay, vocant etiam de Lasternay, 11 die mensis Decembris, ex canonico S. Ioannis Lugdunensis & decano Gratianopolitano Episcopus: sed non diu is sedit. Nihil de ipso scriptum lego vltra diem 12. mensis Aprilis, anni 1473. *Iacob. d Baternay.*

5 Iacobi successor fuit Antonius de Balsac, frater Roberti Agennensium Senescalli, Prior ipse Cassiani in Biterrensibus: est domus canonicorum sancti Rufi. *Ant. de Balsac.* Autoritate vnius Regis euicit à Romano Pontifice, vt sine canonicorum comitiis eueheretur ad Episcopatum, & post eum Ioannes Espinaius electus est Diæ, Valentiæ ante ipsum electus fuerat Baternaius. Peruenit ad annum 1491. Hic ille est, qui Castrobuxo toparcham pepulit, quia nolebat dicere sacramentum clientelæ. Carolus Bouerij implebat vices Correarij Valentini. Ioannes de Genasco virum pulsauit ingenti suo damno. Etenim post fatigata tribunalia judicum penè omnium, Metropolitani, Summi Pontificis, Curiæ Cratianopolitanæ, imploranda fuit homini benignitas Antonij Episcopi, & tradendæ libræ quingentæ ad præstandum indemnem. Guilelmus Antistes Tricastinus csericos totonderat, in ædicula S. Desiderij, ad Montilium oppidum Antonio inconsulto: hic litem illi dicit, & tantâ contentione agit, vt denique Guilelmus Guillioni Abbas Antonianus, à Sede apostolica datus judex, damnauerit sumpti contra fas sibi alieno loco imperij. 6 Denique, vt id non præteream, quod facit ad Cassenaticorum decus & ornamentum, de gente antiqua & nobili Iacobus contendit cum Antonio Episcopo. Res paulò altiùs repetenda est. Ex edicto Clementis dicti septimi, Episcopus Valentinus annuatim pendit dynastæ Cassenatico 114. florenos auri: Pedemontani ex pacto erant floreni; sed redemptores episcopales jam diu faciebant Valentinos, non exiguo Cassenaticorum detrimento. Dynastæ alius ab alio (vt armis semper floruit, viguítque gens) bellis regum impliciti, domestica curare satis hactenus non potuerant, vt vel redemptores vectigalium Episcopi, vel Antistitem ipsum decreto Senatus Gratianopolitani redderent officio. Henrici duo, Aimari filius alter, alter parens, fortiter pugnãtes contra Anglos ceciderant: Franciscus Aimari ex filio nepos, totam ætatem fuerat in castris regiis. Igitur, vbi à bello respirare potuit Iacobus, Francisci filius, diem dicit Antonio Episcopo Gratianopoli. Senatores edixerunt, qui Pedemontani floreni ferebantur, æstimari 30. solidis vulgaribus, atque adeò 114. florenos eos, facere nummos aureos currentis in Gallia monetæ 7. & 50. Senatus edictum nunc etiã vim habet suam. Iacobus autem apud Ludouicum Regem eo nomine XI. gratiosus erat, vtpote cubicularius, próque eo pugnauerat in Flandria, Brabantia, Leodiensi regione: anno etiam 1485. alarum Dux Delphinati nobilitati fuerat, contra Ricardum Regem Angliæ, Henrici quondam summi Proregis ex Antonetta Salassa nepos, & Francisci sub Regis oculis, cum fortiter ageret, cæsi in monte

Heraldi

7 Heraldi filius. Ab eo placet ad nos vsque deducere nobilissimam gentem, & censere clarissimos viros, qui per auorum conjuges oriuntur ex Regulis Delphinatibus, Salassis, Arausicanis. Iacobus genuit & alios, & Ludouicum, atque Franciscum: posteri Ludouici jam diu desierunt, ipse & Ludouico Aurelianensi primùm Duci, posteà duodecimo ejus nominis Francorum Regi fidissimus semper fuit, & pro Rege pugnans captus est ad fanum Albini in Britannia. Francisco fuêre tredecim liberi: Franscicum patri cognominem, & Iacobum pugnantes mors excepit, illum ad Ticinum, istum Neapoli: Laurentius primogenitus per Antonium dedit nobis Gasparem Cassenatici Marchionem, qui, cùm scribo, Franciscum genuit: Antonius secundogenitus, Baro Montilisij & Iseronis, Valentiæ & Viennæ Gubernator, magnus terror Caluinistarum, per secundogenitum, eúmque etiam Antonium habuit Alfonsum, qui ex Ludouica Lateria de Charpey sustulit Iosephum, aliámque sobolem numerosam. Anno millesimo quadringentesimo nonagesimo primo, Claudius de Genasco Valentinus nobilitate generis clarus Claudiam filiam dedit vxorem Guilelmo de Piolenco seu Podiolenco Sanspiritensi, neque voluit soluere episcopo ferculum, quod dicitur, nuptiarum, & edicto senatus Gratianopolitani soluere coactus est. Podiolencorum gens nobilis & antiqua habet ab annis supra quadringentos oppidum S. Spiritus, seu S. Saturnini de portu. Inuenio enim Raimundum de Podiolenco anno 1231. 1251. & denique 1278. venisse in pacta cum Petro Sabranio & Hugone Turnonio de equite cataphracto quem debebant regi Francorum; alterum Raimundum anno 1369. venisse in partem meritorum Dominicani ordinis ex concessione Eliæ generalis; Adeodatum anno 1391. tenuisse quartam partem S. Iuliani de Campaneis seu Peirolis, pro qua Raimundus pater anno 1365. se dixerat clientem Caroli Francorum regis; Guilelmum accepisse ab Alano Cardinali legato Auenionensi potestatem altaris portatilis; denique Ioannem & Carolum, conuenisse cum Raimundo cognato procuratore apud Aquenses regio anno 1583. Ex hac gente fuit nuper in Societate nostra juuenis, gratiarum veluti manibus ad omnem morum suauitatem & elegantiam factus Alphonsus, quem mors præpropera nobis mœrentibus abstulit.

8 *Ioannes d'Espinay.* Ioannes d'Espinay ex nobili apud Armoricos familia, patre Ricardo, matre Beatrice Ioannis Montalbanij Franciæ admiralli sorore, fit episcopus post Antonium, frater Andreæ cardinalis Lugdunensis, & Ioannis episcopi Nannetensis. Hujus antistitis electio, quam publicus scriba obsignauerat, incidit in meas manus. Iuuat hoc loco ponere, vnde cæteros Episcopos legendi antiquam rationem intelligas. Bastemaius Valentiæ creatus fuerat ante Balsacum, ab vno Summo Pontifice factum agente Rege. Igitur debuit eligi Diæ, Antonio mortuo, Episcopus. Ex literis sedium vnionis per Gregorium X. incumbebat collegio Diensi monere canonicos vtriusque ciuitatis, Diámque euocare constituendo Præsuli. Rem egerunt per Ioannem Benedicti in hæc verba: *Christophorus Artaudi Decanus, Lantelmus Fabri de Vercorcio S.S.A. Protonotarius Sacrista, Bertonus Faucheti, & Einardus Regis canonici Ecclesiæ cathedralis B. Mariæ Diensis, D. Ioanni Benedicti Presbytero & habituato dictæ Diensis Ecclesiæ salutem in Domino sempiternam. Discretioni vestræ significamus, quòd bonæ memoriæ Reuerendus in Christo Pater, & Dominus,*

nus, D. Antonius de Balsaco, quondam Episcopus Diensis & Valentinus, die 3. huius mensis Nouembris, circa 3. horam, vt fertur, post mediam noctem, viam vniuersæ carnis fuit ingressus, sicut Deo placuit, in prioratu de Amberta. Et quia in hac vacatione prouisio Pastoris debet fieri in dicta Ecclesia, seu Capitulo Diensi, secundùm transactiones initas inter dictas Ecclesias, Valentinam, & Diensem: ne igitur Ecclesiæ nostræ propter vacationem diuturnam grauem patiantur in spiritualibus, & temporalibus læsionem; diem 22. huius mensis Nouembris, cum continuatione sequentium dierum, ad tractandum de futuri electione pontificis, & ad electionem celebrandam duximus statuendum in ciuitate Diensi, ad ipsamque diem Dominos Decanum, & canonicos Ecclesiarum Valentinæ, & Diensis citari mandauimus. Quocirca vobis dicto D. Ioanni cõmitimus, præcipimus, & mandamus, quatenus citetis peremptoriè, & præcisè, præfatos dominos decanum, & canonicos Valentinos, & Dienses, si personaliter apprehendi possint: alioquin per affixionem copiæ præsentium, in valuis dictarum Ecclesiarum, Valentinæ. & Diensis, quos etiam præsentium tenore citamus. Anno millesimo quadringentesimo nonagesimo primo 5. Nouembris. Hactenus illi. Venerunt Diam canonici 14. Nouembris, sacrâ trabea induti, cereis præcedentibus, ad aulam Collegij sui pertexerunt, post auditam in Æde S. Mariæ Missam de Spiritu sancto: celebrauerat Carolus de Grolea, decanus Valentinus. Ipso autem principio fecerunt suffragiorum collectores, Christophorum Artaudi decanum Diensem, Ioannem Chabrolis episcopum Aptensem, & sacristam Valentinum, Lantelmum Fabri sacristam Diensem. Posteà varios sermones inter se habuerunt de summis toto regno viris, qui iis episcopatibus regendis viderentur idonei. Denique coram scriba & suffragiorum lectoribus, singuli sententiam suam ex animi sensu, clàm omnibus scriptam dedere. Decanus Diensis primus omnium ita scripserat: *Ego Christophorus Artaudi, decanus, & canonicus Diensis, auditâ & intellectâ multiplici famâ, consideratisque negotiis Ecclesiarum, eligo in episcopum, pastorem & Ecclesiarum Diensis, & Valentinæ, canonicè vnitarum, reuerendum patrem egregiúmque virum D. Joannem d'Espinay, in presbyteratus ordine constitutum thesaurium & canonicum Rhedonensem, vtriusque iuris professorem, Consiliarium D. nostri Francorum Regis.* Hæc Christophorus. Cæteri iisdem fermè verbis, omnes ad vnum, tulêre suffragia omnino ad quindecim. Primi Ioannes & Lantelmus præfecti capiendis sententiis; tum alij, Valentini Diensibus mixti. Post data suffragia, Ioannes episcopus Aptensis publicam fecit electionem Espinaij; & primùm collegis in ipsa consessus aula, deinde populo in æde sacra recitauit. Anno millesimo quadringentesimo nonagesimo septimo magister portuum Viuariensium nitebatur naufragia & aspagia capere in litore Rhodani per mandamentum Subdionis: & episcopus intercessit, prouocauitque ad senescallum Nemausensem, sibi ea capiens ante omnem hominum memoriam. Modica quidem res hæc alicui videbitur, sed verum non modici episcopalis iuris argumentum tacere ego quidem non potui. Suppar est id quod sequitur anno millesimo quadringentesimo nonagesimo nono. Petrus Sameonis mercator ibat Rhodano, & petiit à Ioanne episcopo *facultatem non conflandi viagium salis prope turrim pro consuetudine, & ei concessum est pro illa vice propter vim aquarum quæ non patiebantur tutò accedere & conflari.* Sunt verba libri consiliorum episcopalium. Id Bernardo Rondeleti non est concessum anno millesimo quin-

gentesimo octogesimo secundo. E medio Rhodano ad portam salis iussus accessit cum nauibus sale onustis *vt conflaret*, inquiunt tabulæ tum de re confectæ, id est vt fune quo naues ab equis trahebantur soluto, eas ligarent ad vncum ferreum turri Constantiæ infixum per modicam temporis partem

9 Hæresis Valdensium tenuerat plures annos Cabeolum, Montem-Veneris, Barcellonam Alexianum, Castrumduplum, Peirusium, aliósque pagos diœceseos Valentinæ. Quod primùm fecit Ioannes, inito Episcopatu, fuit, quærere in erroris turpissimi sectatores. Christophorus de Saliente, vicarius episcopi, rem attentè gessit, ac fortiter: adiit loca singula: reos indagauit: pepulit suis sedibus magistros hæreseos. Habebat hoc proprium secta, quòd specie sanctitatis blandiebatur hominibus, & vitæ exempla, ac doctrinam, ab ipsis Ecclesiæ Christianæ exordiis repetebat. Querebatur multa, & infinita, ac penè omnia Christianorum, ab facinorosis sacerdotibus inducta corradendæ pecuniæ, & exsatiandæ libidini. Misit per regionem episcopus, qui populum dedocerent errores. Atque, vt omnia fierent accuratè magis, & sanctè, hoc addidit, vt summus pontifex mitteret quæsitores. Sunt in archiuo episcopij Valentini publicæ, fideléque tabulæ: totam causam habent Moneti Regis de sancto Mamato, cognoscente Antonio Fabri, viro docto & sapiente: erat Canonicus Ebredunensis, & ad id missus Roma. Operæ duxi alicuius eas proferre. Scripsit Vincentius Gobaudus, scriba episcopi. *Dixit, & sponte confessus est, & sunt 15. anni elapsi, vel circà, venit ad eundem loquentem quidam Telmonis Pascallis de Bellorespectu, eius affinis, qui sibi notificauit, quòd in domo ipsius Telmonis erant duo boni homines, qui multa bona verba salutaria dicebant, dicendo sibi quòd si vellet eos audire, quòd veniret ad dictam domum, vbi eos inueniret. Quo audito, dictus loquens accessit ad dictam domum, vbi reperit duos homines, Ipso ingresso cum eis, vnus ipsorum hominum, scilicet antiquior legere cœpit quosdam paruos libros, quos secum deferebant, in quibus asserebant, descripta esse 10. præcepta legis; & ibidem quam plurima bona verba dicebant, vt sibi videbatur. Et inter cætera dicebant, quòd nemo alteri facere debet, quod sibi facere nollet. Item, quòd solus Deus erat colendus, adorandus, & derpecandus: quia ipse solus est, qui potest nos iuuare. Item, quòd iurare pro quauis occasione, vel causa, siue pro vero, vel mendacio, aut aliud quodcunque facere iuramentum, vbi poneretur ista locutio, per, erat magnum peccatum. Item, quòd Sacramentum Matrimonij debebat firmiter, & fideliter custodiri. Item, quòd bona opera, quæ fiunt ante mortem hominis, plus prosunt, quàm quæ fiunt post mortem. Item, quòd homines maritati abstinere debebant ab actu carnali, tempore menstruoso, & etiam diebus Veneris in honorem Dei. Item, quòd Sancti, nec Sanctæ, non erant deprecandi in nostrum auxilium: quia non poterant nos in aliquo iuuare, nisi solus Deus. Item quòd dies Dominicales super omnia alia festa debebant solemniter coli: alia verò festa dicebant fuisse per Ecclesiam inuenta, quæ non erant de necessitate colenda; imò poterant aliquid operari in eisdem, exceptis festiuitatibus Apostolorum, & aliis maioribus, quas non exprimebant. Item quòd viri ecclesiastici nimias habebant & possidebant diuitias, atque bona, vltrà quàm oportebat, ob quod mala multa faciebant: quorum aliqui causantibus eorum superfluitatibus, & bonorum abundantiis, erant fœneratores, vsurarij, superbi, & auaritia pleni: alij verò nimis liberaliter, & inhonestè viuebant, tenendo meretrices in domibus suis palàm & publicè, sic malum*

lum exemplum ostendendo in populo. Item, quòd prædicti sacedotes, eorum causante malâ vitâ, non habebant maiorem potestatem absoluendi, quàm habebant ipsi prædicatores, siue huius sectæ magistri; imò ipsi magistri, siue prædicatores, licèt essent laici, habebant tantam potestatem, sicut sacerdotes & ecclesiastici. Item quòd melius & magis meritorium erat dare eleemosynam vni pauperi leproso, aut infirmo, vel indigenti, quàm offerre in ecclesia sacerdotibus diuitibus; etiam quia non obseruabant sanctitatem, quam tenebantur. Item, quod omnes aquæ fuerant semel à Deo benedictæ, & quod non erat necesse, aquam iteratò benedicere à sacerdotibus; quia nihil plùs valebat vna, quàm alia. Item; quòd in vanum & frustrà 10
erat orare pro animabus defunctorum, ex eo, quia, quando aliquis moritur, anima eius tendit illico, & incontinenti, ad paradisum: si vero malè, ad Infernum. Item, quòd, nullum poterat fieri aliud melius ieiunium, quàm ieiunare diebus Veneris: ideò exhortabatur eos, qui ibidem erant, vt quantum possent, ieiunarent ipsis diebus in honorem Dei. Item quod frustrà erat accedere ad imagines Sanctorum, & Sanctarum, orando coram eis: quia non erant nisi res materiales facta de nemore, aut lapide, vel depictæ, non audientes, neque intelligentes, & aliàs nihil potestatis habentes. Item, consulebant, & admonebant omnes ibidem existentes, quòd quantùm eis possibile esset, maritare & nubere studerent eorum filios, & filias, inter eos, qui scirent esse de secta huiusmodi. Item, quòd ipsi prædicatores, seu magistri, & sacerdotes, siue viri ecclesiastici vno semel processerunt, & eodem ordine siue consortio: sed, quia ipsi sacerdotes insequi voluerunt auaritiam, & voluptates mundanas; & ipsi prædicantes, siue magistri remanserunt in eorum paupertate, quàm hactenus obseruauerunt; & propterea fuerant ordinati per Deum, ad eundum per mundum, prædicando veram fidem catholicam ad instar Apostolorum: sed ne offenderentur à malis gentibus, necesse erat eis incedere cautè, & securè. Item dixit & sponte confessus fuit, quòd ex post factis prædicationibus prædeclaratis, ipse qui prædicauerat, se inclusit infra quandam cameram, dicendo sibi quòd accederet ad eum, vt eidem confiteretur. quia erat sanctus, & iustus vir, habens magnam potestatem: quod & factum fuit, & confessus est eidem genibus flexis. Demum facta confessione ipsum absoluit, ad modum sacerdotum manum ad caput imponendo. Interrogatus, quam pœnitentiam dedit sibi dictus prædicator, dixit, & respondit, quod sibi iniunxit dicere magnam quantitatem de Paters nosters, tantum quantùm dicere posset, & faceret aliquas eleemosynas infra suam possibilitatem. Post multa sequitur: *Interrogatus, quid dabat dictis confessoribus, siue prædicantibus, dixit, & respondit, quòd dabat eis aliquoties duos, aut tres grossos; & ipsi prædicatores, siue confessores dabant sibi aliquando certam quantitatem acuum, siue d'aguillas.* Hactenus 11
dixit Monetut Regis, scribente Gobaudo. Claudius Darleti anno proximè superiori, Cabeoli, quærente Officiali Valentino, adiunxerat duo ab Valdensibus asseri, quæ nolo prætermittere; exequias sibi quemque parare debere, ac facere ante mortem, quando vitâ functis non prodessent: suæ sectæ autorem esse pontificem Romanum illum, qui, cùm ab ciuibus vrbe pulsus fuisset, nescio quam regionem adierit; ex eius disciplina ortum Valdonem. Quâ vtráque sententiâ nihil incredibile magis, aut ridendum cogitari potuit, vel fingi. Ea tamen, aliáque id genus docebant viri ad grauitatem compositi, vnum Deum, & veram pietatem buccis crepitantibus resonantes, ad sacra loca peregrinantium vestem induti. Agnes Saulsa sanctè iurauit speciem illam pietatis fuisse. Rogata

 Cabeoli

Cabeoli Christophoro respondit: *Quando veniunt, oportet, quod bibant de meliore vino, quòd sit in penu: pariter, quòd habeant de melioribus caponibus, & quòd cubent in meliori lecto totius domus; & quòd mundent eorum camisias.* Iacobus Lecureus animaduertit, venire solitos Cabeolum circa dies festos Pentecostes, aut Corporis Christi. Pedemontani fermè erant, vel Longobardi, vt videas falli Perrinum, quando in Valdensium historiis dixit, è Delphinatu in Pedemõtanam regionem propagatos: nam, quòd adiungit pagos esse in comitatu Valentino, qui ab pluribus centenis annis seruauerint eorum doctrinam, vt qui Falconum dicitur, & Bellirespectus, atque ad Cristam Balma, est contra fidem totius regionis. Falconum autem villa fuit nomine Borberia, non pagus: rure habitabant Falcones agricolæ, sub vno patre plures filij, nepotésque cum rustica familia. Putauerim autem Valdenses esse, qui Petrum, & Castellanum Franciscanos peremerunt, de quibus Ieremias Bucchius ita scribit: *Valentiæ iacet F. Petrus Martyr, qui ab hæreticis propter officium inquisitionis, ipse, & cum eo F. Castellanus martyrisati sunt.* Neque enim aliàs, ab fundatione Franciscanorum, inuenias vel hæreticos ante nostrorum temporum Caluinistas, vel de hæresi quæsitores in regione Valentina.

12 In superioribus editionibus ita scripsi. *Mortuo Ioanne tertiâ Ianuarij anno 1503. coorta est grauissima contentio inter canonicos, aliis Gasparem à Turnone, aliis Vrbanum de Miolano eligentibus in Episcopum.* Vnde acceperim contentionem istam euenisse mortuo Ioanne non inuenio. Apud Salignonem longè alia lego. *Ioannem d'Espinay,* inquit, *ob prudentiam Ludouicus duodecimus Francorum Rex inuitauit, vt Præsidens esset in curia Normanna, quam ex scacario senatum fecerat. Huic successit magnificus Carolus de Turnone, virtute ac nobilitate præclarus, qui si diu in episcopatu vixisset, futurus erat pater & Ecclesiæ & patriæ Valentinæ. Quo defuncto ipsum episcopatum obtinuit eius magnanimus frater Gaspar à Turnone, &c is quieuit in pace anno 1520 mense Aprili.* Ex Salignone intelligis Carolũ Turnonium Espinaio successisse per modicum tempus, & Iacobo Gasparem fratrem, neque morte Espinaij, at cessione, episcopatum vacasse. Igitur non Espinaio, sed Carolo mortuo, grauissima contentio coorta est inter canonicos anno 1500. die 3. Ianuarij alijs Gasparem à Turnone, aliis Vrbanum de Miolano eligentibus in episcopum. Conuenerant ad quatuor & vi-
13 ginti, Alexiani primùm, deinde Romani, ac denique Valentiæ, vbi pestis infamiâ laborare desiisset. Cùm ad dicendas sententias ventum esset, 17. Martij sexdecim ex illis maior pars, dixere Vrbanum Antistitem; octo reliqui, portio mage sana (hoc enim nomine se iactabat) Gasparem: vtrunque absentem, illum archidiaconum Valentinum. Hîc miror, quòd Petrus Raboti decanus Diensis publicam fecit electionem Vrbani, & cùm posteà res peruenisset ad iudices, Christophorus de Saliente decanus Valentinus, Sede vacante vicarius, pro eodem Vrbano pronuntiauit: nam vterque Turnonium dixerat episcopum. Sed Petro comitiorum præsidi, & Christophoro iudici visus est tum recitandus, quem maxima pars Canonicorum elegerat. Christophori edictum probauit primo Iulij Guilelmus Palmerij ad rem cognoscendam missus ab archiepiscopo Viennensi: traxit eò inuitum quoque electorum ille numerus. Verùm archiepiscopus ipse (erat Antonius de Claromonte) posteà sub nomine primatis, tum Summus Pontifex, tum denique curia Gratianopolitana, semel atque iterum, prætulere Vrbano Gasparem.
Nocuit

Nocuit Vrbano ætas, nondum agebat annum 26. Gaspari profuit Sacerdotium, quo superabat Vrbanum. Sed vna, scilicet, Regis voluntas rem confecit, Primati, Summo Pontifici, Curiæ spectata; ad quam canonici suos sensus accommodare debuerant, sicuti Humbertus Maritan agens pro Gaspare demonstrauit: ostendit quippe mandata Regis fecisse, vt Ludouicus Pictauiensis, Gerardus Cursolius, Iacobus Baternaius, Antonius Balsacus, Ioannes Espinaius, seu à canonicis Principem suum verentibus, seu à Romano Pontifice Christianissimis Regibus hoc indulgente legerentur. Dux Sabaudiæ scripserat pro Vrbano Romam, virum esse sibi charissimum, & ex vtroque parente ducere originem de nobilissimis Comitibus: corrupit ea commendatio totum negotium; suspicionum, & inuidiæ plena res visa est, talem ac tantum virum præponere Gallo sacerdoti, orto de gente ad Valentiam ipsam latissimè imperante in certum Ecclesiæ præsidium: quod quid aliud esset, quàm in Gallicano negotio, non Regis ipsius Galliarum, sed Sabaudiæ Ducis nutum attendere? nam, si spectaretur nobilitas familiæ, Turnonia (quod paucis, aut fors nulli dynastarum concedas) suos regebat populos ante mille annos, & sanctissimum Lugdunensibus Præsulem dederat Iustum, qui cum magno Ambrosio fuit in Aquileiensi Concilio, Gallicanorum Episcoporum nomine. Vrbanus tamen ita obstinauit, & tanta vi litem duxit, vt toties damnatus, porrò voluerit anno 1205. totam causam ab ipsis initiis repeti, per Gratianopolitanos Senatores. Quid? quòd omnibus eorum calculis iterum damnatus, seruauit nomen Episcopi. Quod mirere, anno 1515. iuit ad Synodum Lateranensem, sub Leone X. cum Ioanne de Sabaudia Episcopo Geneuensi; & 4. Maij se dixit electum Valentinum, cùm in frequentissima Synodo recitarentur literæ Ducis Sabaudiæ. Verùm Concilio non subscripsit: & Gaspar egit Episcopum Valentiæ, Diæque, ab anno 1504. ad 1520. quo diem extremum obiit.

Ioannes de Lotharingia Gaspari Turnonio successit, Electus Metensis, 14
Cardinalis S. Onufrij, & tum decanus Cardinalium. Paucos annos tenuit Sedem vtramque: Franciscus quippe Cardinalis de Claromonte, & Auenionensis Legatus, post eum sedebat anno 1524. qui septimo pòst cessit Episcopatu, sub finem Septembris, Antonio de Vaësco sororis filio. Lego ministros istius episcopi Cardinalis, suscepisse duo à me commemoranda. Anno 1530. die 24. Decembris fecerunt, vt Antonius Vialis pro non soluta clitellariorum asinorum opera, Dominicis ab omnium sanctorum festo vsque ad festum natiuitatis Christi diebus, damnaretur septem grossis: sequente autem pòst anno, concessere piscatoribus propter nimiam vim aquarum Rhodani vt non piscarentur nocte, quæ feriam sextam hebdomadis sanctæ consequitur. Vide quid ministerij debeant episcopo hi homines. Eo anno tricesimo primo Franciscus tradit Valentinum, & Diensem episcopatus Antonio de Vaësco sororis filio, ad Narbonensem Archiepiscopatum euectus; antè Valentinum habuerat Agathensem: legationem verò Auenionensem obiit vsque ad annum quadragesimum. Per eam sæculi anno vicesimo septimo fecit vt Clemens septimus Romanus Pontifex poneret in beatorum numero Petrum de Luxemburgo, & Ludouicum Allemandi Cardinales: & illius etiam corpus, ipse de humo sublatum Auenione proposuit oculis & venerationi mortalium.

Ioannes Card. de Lotharingia. Francis. Card. de Claromonte. Ant. de Vaësco.

15 Antonius de Vaësco fuit filius Caroli de Vaësco & Antonettæ seu Antoniolæ de Claromonte; Carolus autem Stephani Senescalli Belliquadrensis, quam sibi charum in paucis Carolus VIII. Francorum rex Neapoli reuersurus in Galliam, vbi præfecisset illius regni ærario, creauerat ducem Nolæ, & Antonetta Tristandi, quem genuerant Pontius de Castelnau, & Antonetta de Claromonte Lodeuæ, è qua antiquissimum Claromontis nomen acceptum, adhæsit posteris. Tristandus habuit in matrimonio Catarinam Ambosianam sororem Georgij illius Cardinalis, qui rem Gallicanam sapientissimè sub nostris Regibus administrauit. Antonio episcopo Balliuus anno tricesimo sæculi inspexit, parauítque vias regi Valentiam adituro. Quoniam de Balliuo dicere locus postulat, addo eum anno millesimo quadringentesimo sexagesimo, die vicesima nona Maij edixisse viris nobilibus vt se ad bellum pro rege agendum pararent. Sed celeberrimum est quod ejus sæculi anno tricesimo octauo, die 3. Nouembris fecerat, is erat Guilelmus *de* Pictauia. Ioanne episcopo monente inspexit muros vrbis & burgi Valentiæ præsentibus nobili viro Ioanne Palmier Syndico & Ioanne de Crest mercatore; variáque decreuit & mandauit latomo fabróque lignario ad id vocatis: curauit etiam bombardas, variáque armorum genera; atque ciuibus ad septem supra octingentos sua imperauit arma, & ceteris quoque 2. marcas argenti quas posteà mutauit octo florenis monetæ currentis. In ciuibus censetur Petrus Filue: hoc affero quia gente nobilis dicitur. Sed vide opes Ioannis de Genasco nobilissimi ciuis, cùm ipse Balliuus asserat se tres milites instructurum armis, imperat ei omnino sex militiæ paratos. Placet vnum addere super Balliuo episcopi is anno quadragesimo supra millesimum quadringentesimum, die decima quarta Septembris edicto prohibuit vænum proponere triticum publicè ante meridiem. Sed ad Antonium episcopum redeamus: dicitur ad Valentinum & Diensem episcopatus adjunxisse Castrensem. Peruenit ad annum 1537.

16 *Iacob. de Turnone* Iacobus de Turnone sedit post Antonium, de fratre Gasparis ante Lotharingum Cardinalem Antistitis natus. Sedere cœpit ineunte anno 1537. desiit post 1553. Anno 1540. Rex voluit, vt Senescallus Valentinus (habet ille tribunal in oppido Montilij) causas beneficiorum ecclesiasticorum cognosceret. Is supra regia mandata quærebat de capitalibus, ceterísque, etiam per diœceses Valentinam, & Diensem. Iacobus se peti videns, suáque jura infringi, postulat à Senatu Gratianopolitano Duum-viros, apud quos deponat suas querelas. Hi Diæ, ac Valentiæ longùm morati, & auditis post sacramentum plurimis testibus, decreuerunt Episcopo esse Valentiæ, esse Diæ, qui Senescallum ageret per Iudicem, à quo ad summam Curiam, sine mediâ vllâ prouocatione iretur. Atque igitur, qui Montilij pro Senescallo sedet, jussus est cessare à Iacobi injuria. Sequente anno cùm Correarius Valentinus de nocte ageret per vrbem excubias, occurrit nescio quibus arma edicto vetita ferentibus; & expostulatione suâ ad judicem, fecit vt ea ipsi adjudicauerint. Hoc attuli, vt videas quæ sint Correarij jura. Ex occasione autem armorum & excubiarum quæ dixi, postulo vt mihi liceat addere sequentia, ne non prorsus indigna scitu pereant. Anno millesimo quingentesimo septuagesimo sexto Monlucius Antistites arguit Dienses per epistolam, quòd die vicesima tertia Nouembris arma se inscio cepissent. Anno quadragesimo

nono

nono suprà millesimum quadringentesimum die 13. Maij, iudex episcopi dat nescio cui facultatem tradendi armorum disciplinam: nono autem post anno correarius vocat ciues Valentinos ad excubias & portarum mœniúmque vrbis custodiam.

Anno 1543. Iacobus episcopus iubet instaurari vias publicas, quæ causæ suaserint hoc mandare non inuenio. An ipsas sibi subiectas esse docuit? 17
certè anno tricesimo quarto suprà millesimum quadringentesimum, cùm consules inscio episcopo vnam earum interrupissent, deducendis Charano Valentiam aquis fontanis, Ioannes de Pictauia tum Antistes iusserat principio sisti, deinde post petitam à consulibus veniam perfici. Post quatuor annos Iacobus Iaruellus aduena extremum diem exhæres obierat: & caduciariâ lege omnia ipsius addicta sunt Antistiti; quòd ipsum anno decimo sexto suprà millesimum sexcentesimum factum est bonis Guigonis Cotaui, post edictum senatus Gratianopolitani antè sex annos lati. Anno quadragesimo turbarum aliquid erat in constitutione consulum Valentiæ, & ciues supplices ab episcopi absentis vicario postulauere, vt sibi liceret perficere eorum creationi comitia. Scilicet ab omni memoria vsque ad curiæ præsidialis fundationem vicarius episcopi præfuit creationi consulum, & absente vicario balliuus, istoque impeditè iudex.

Anno 1551. omnia turbabant hæretici per Gallias. Henricus Rex, 17. 18
Februarij, scribit ad episcopos, videant, ne quid detrimenti patiatur Christiana fides, & vera concordia populorum. Iacobus rem accuratè gessit Diæ, ac Cristæ: quid fecerit Valentiæ, ignoratur. Diæ adegit ad sacramentum ecclesiasticos viros, & ciues nominis alicuius. Omnium communissia voce accepit homines 4. infimæ notæ, neque plures, nullum indigenam, religionis violatæ reos haberi, Iordanum Giton, Gasparem Andream, Berbeierium, & Bouriam. Digni profectò laude ciues, & à me commemorandi, qui ad æternum dedecus filiorum, vrbem nunc hæresi perditam, omni errore purgatam suis temporibus seruauerunt, Ludouicus Second, & Ioannes Plante, Consules; Antonius Peirol, Antonius Charenci, Raimundus Apays, Thomas Garcin, Ioannes Albert, Consiliarij; cum nobilibus viris, Fabris Vercorciis, Antonio, Iordane, Gaspare Antonij filio; Carolo Ionio Pennarum toparcha, & Antonio Perdrice. Dia Cristam iuit Episcopus: accepit concionatorem impiè locutum ex ambone de verbis Eucharisticis, & Baptismi cæremoniis; cæterà rem Christianam feliciter habere.

Ioannes de Monluc, mortuo Iacobo, litteras de Episcopatu accipit ab 19
Summo Pontifice anno 1553. moritur 1560. iacet Tolosæ in S. Stephani *Ioannes de Monluc.*
odeo. Vir excelsi animi, culti sermonis, fundatissimi iudicij. Italiam, Germaniam, Angliam, Scotiam, Poloniam, Constantinopolim, & denique vniuersam penè Europam legationibus pro Rege peragrauit. Eas obiit omninò ad 15. Ad preces Germanorum Imperatoris fecit, vt Turca cessaret ab armis: Mariã Scotiæ Reginam Cancellarius iuuit consiliis. Celeberrima legatio fuit, & per totũ orbem notissima, qua in Polonorũ comitiis vicit vt Henricus, Dux Andium, post ea tertius eius nominis Francorũ Rex eligeretur in regẽ, ac Moschorũ Duci, Principi Russiæ, Ernesto Maximiliani Germanorũ Imperatoris filio, Sigismundo filio Ioannis Suecorũ regis, & nobilissimo Polonorũ Piastę, præponeretur Varsouię an. 1573. tã certo comitiorum cõsensu, vt de trigintaquinque

taquinque millibus Electorum, quingenti tantùm principiò deflexerint ad alios, qui posteà ad Henricum accesserunt die 9. Maij. Res fortiter ac feliciter gestæ, & scilicet ingenij summa decora fecerunt, vt Ioannes charissimus esset Henrico II. Francisco II. Carolo IX. Henrico III. & Catharinæ Henrici II. vxori, ceterorum Regum matri: Valentinam Ecclesiam ad mortem vsque tenuit charus Regibus, regnóque necessarius: demum in Societatis IESV manibus sinúque animam efflauit Tolosæ.

20 *Carolus Leberonius.* Carolus Leberonius è sorore Monlucij genitus, ex Abbate sancti Rufi Episcopus, moritur Patauij in Italia anno millesimo sexcentesimo secundo. Turbarum quippè seditionísque pertæsus, & rebellionis Hæreticorum totis Diensium ac Valentinorum regionibus, maluit mutare solum & apud exteras gentes degere, ac mori, quàm videre populos suos ruentes in hæresim, fidémque efferri se coram vir rectus, & timens Deum, atque ingenij mitissimi. Fuit, cùm neqne domum suam habere potuit Diæ: fuit, cùm neque pro morituro seruo facere ad priuatum altare licuit.

21 *Petrus Andr. Leberonius.* Petrus Andreas de Leberon successit Carolo patruo, anno .... desiit viuere ....Præsul animi candidissimi, & antiquæ virtutis. Fidem ille Catholicam tota penè vtraque diœcesi, virtutem pluribus locis jam multos annos exulem, reuocare contendit. Per regiones suas sæpenumero pedes iit, docuit in publica platea, innocentissimùm corpus multo jejunio, crebráque maceratione castigauit. Quem ille laborem refugit, quæ pericula non adiit, quorum odia furorémque formidauit pro re Christiana tuenda? Curioni decimas negabat toparcha Treuiensis Hæreticus, atque obstinanti petere durus imminebat, & grauis; minitabundus etiam non rarò frangebat verba, manúsque intentabat: denique aliquando seuocauit in penetralia, veluti daturus decimas importunè instanti, & domi suæ in abdita parte semotáque incautum peremit. Impium facinus non potuit latere diu plebem. Hæretici, maxima pars, risêre crimen, arbitrati suorum potentiâ posse pœnam vel declinari, vel obrui. Catholici, portio minima, & contempta, ingemuêre taciti: sed Petrus Andreas videns peti religionem in Sacerdote, minimè dissimulandum putauit: it Gratianopolim, Senatus fidem implorat, neque labori, neque sumptibus parcit. Quibus blanditiis, quibus minis non egerunt viri totâ Galliâ summi, vt ab actione desisteret, seu illecebra pecuniarum adductus, seu ingentis alicujus periculi, ac priuati etiam damni metu adactus? Vir constans animi, certúsque virtutis stetit inflexus: *Sanos* (inquit) *habemus Iudices: nulli sumptui parcam: superimpendam quoque sanguinem, si in latronem incidero.* Igitur constantiâ suâ, animíque firmitate perfecit, vt pœna sceleri responderet: jubente Senatu ceruices
22 homini sicario fractæ sunt. Longè majores eriam animos præbuerat ante Diæ. Tota ciuitas errore cæca, Comitem Episcopum admittere dubitabat, arcis Gubernatore Hæretico sic agente: patientiâ tamen suâ vicit, vt in vrbem postliminio rediret etiam Clerus, & frendentibus Caluinistarum Ministris, publicus cultus Ecclesiæ redderetur. Ipse aliquando in veste pontificia, non dubitauit extra templi Sanctę Marię fores compellare plebem hęreticam, & docere; atque perrexisset in apostolico munere, si Caluinista turbas non excitasset. Timuit vrbi ex seditione, & suorum consilio seruauit se Catholicis, alioqui de se paratus animam ponere pro suis ouibus

ouibus bonus Pastor, & Christo cadere victima pro fide. Quid eam per reliqua integerrimi pręsulis opera? sed nolo prætermittere sũmo consilio fecisse, vt anno decimo suprà 1600. acciperet à Ludouico XIII. rege literas, quibus omnia ea firmarentur quæ Ludouicus de Pictauia pactus olim fuit cum Ludouico Delphino primùm, deinde vndecimo Francorum rege, & alij episcopi egere cũ aliis regibus aut ab iis accepere. Audi Regem. *Concedimus ei & confirmamus omnia & sigula priuilegia, conuentiones, pacta, libertates, immunitates, ipsi & aliis antè ipsum episcopis concessa*, &c. *Neque ei aliquid detrimenti ex eo esse volumus, quòd decessores ipsius nullam eiusmodi comfirmationem acceperunt à Carolo & Henricis antè me regibus, &c.* Scilicet ea fuit à Francisco II. rerum in Gallia perturbatio, vt episcopi Valentini nullam à regibus post ipsum confirmationem istiusmodi postulauerint.

Carolus Iacobus de Leberon, ex fratre Petri Andreæ genitus, ingreditur primùm Valentiam iam Episcopus anno 1624. 6. Februarij; Diam anno proximè sequente, mense Aprili, die 6. Leberonij sunt de gente Gelasia, cui nomen ab Gelasio pago olim, castelloque in Vasconibus, ruinâ ingenti, & vastis ruderibus noto. Nunc primus post decimum est, ab eo, qui Leberoniæ stirpis antiquæ vnicum germen filiam accepit. Ex eo coniugio sub nomine Leberonio (gentile Gelasium maioribus natu minimus fratrum ex connubialibus tabulis reliquerat) sobolescente progenie, per longam seriem nepotum descendit Carolus Iacobus Antistes Valentiæ, & Diæ, atque Abbas Bonæcumbæ in Ruthenensibus. Cæsis duobus fratribus, magnæ spei iuuenibus, & bello notis, reliquum vnum habebat, cùm hæc primùm scribebam Marchionem d'Ambres, qui pro rege Tolosam tenebat superiorémque Occitaniam, spectatus armis & pace; Vignoliæ, atque adeò Hiraæ iam ab Carolo VII. notissimæ familiæ per coniugem hæres. Episcopus vir pectore infractus, ingens animis, quid non contra Caluinismum tentauit? Ante aliquot annos Pontaisij, & Liberone Caluinianos pepulit templo, quod diu tenuerant latrocinio Catholicis ereptum. Inerme pectus proponebat Hęreticorũ furori, sine milite sine comitatu. Armatus scilicet de Apostolo lumbos virtute, pectus iustitiâ, pedes Euangelio pacis, caput salute, manus spiritu, quas non intraret hæreseon turbas, & cæderet? Vidi ipse per inhospita Treuiensium, ac Diensium loca, fugientibus ad viri nomen erronibus, & Hugonottorum Ministris, sua Christo omnia restituere, templa, prædia, Sacerdotes. 23 *Carolus Iacobus Leberonius.*

Salientem prætereà, Camelotium, Plouuerium, multos ad Diam, & in Vercorciis agros, Castellionem denique, oppignerata redemit magnâ pecuniarum vi: Valentiæ Diæque domos episcopales restituit, terreúmque aggerem illum Valentinæ spectatissimum firmauit, & dimidio ampliauit: Alexiani domum situ visendam emit; & episcopis in agro sedem parauit: Amborum episcopatuum loca singula pedes adiit, accuratéque inspexit: pluribus annis aluit suis impẽsis Valentię clericos duodecim, seminarium Sacerdotum suę vtriusque Diœcesis, & archiuum vtriusque episcopij spoliatum restituit, confusum distinxit ordinauítque: hospitio, vt vocant, accepit Valentiæ Recollectos; domo etiam moniales, quæ quidem à B. Mariæ visitatione nomen habet Montilij, & Cristæ; quæ autem appellantur à S. Vrsula Cristæ, Cabeoli, Diæ, Valentiæ. 24

An quæ per tribunalia judicum Gratianopoli, Tolosæ Parisiis vehemen- 25

ter & magnis animis egit, commemorare debeam, hæsi aliquamdiu. Scio futuros qui ea damnent, neque miror, cùm alia aliorum hominum studia sint; & ea maximè omnes & vituperemus & abjici velimus quæ nobis aduersari putamus. Sed mihi scilicet de rebus gestis Valentinorum & Diensium episcoporum scribenti istam operis suscepti partem prætermittere non licet. Quod ceteris historicis semper datum est, hoc vnum peto, vt possim sinè cujusquam offensione recitare ex vero quæ gesta sunt. Fuit Carolo Iacobo apud judices contentio de juribus episcopi, in vniuersitate, cujus est cancellarius; in vrbe, præsidio instructa, cujus Dominus & Comes est; in foro præsidiali curiâ aucto, cujus hactenus caput fuerat.

26 Igitur, vt ab vltimo articulo inuidioso maximè & plurimùm impedito incipiam, res paulò altiùs repetenda est. Episcopus ante annum millesimum Comes Valentiæ, dum in vrbe stetit Germanorum imperium, summus quoque ipsius princeps eâ fuit ratione, qua Coloniæ, Herbipoli, Moguntiæ Episcopus princeps est; habuítque *commune forum*, vt loquebatur Fridericus anno millesimo centesimo quinquagesimo septimo, *agentium & sustinentium causas tam ciuiliter quàm criminaliter : nullúsque Comes* præter ipsum, *aut Iudex*, nisi ab ipso constitutus *legem* in eâ *facere* præsumpsit. Quam jurisdictionem exponens Fridericus secundus anno millesimo ducentesimo tricesimo octauo docet, *tam in ciuitate Valentiæ & suburbiis, quàm in Castris, & villis propriis Ecclesiæ causas, tam ciuiles, quàm criminales per se, vel officiales suos audiuisse, proditores, homicidas, adulteros fures, latrones, perjuros; & quoscumque in criminali causa*, &c. *tam corporaliter quàm pecunialiter puniuisse*, &c. *Hæc etiam omnia potuisse per omnia alia loca episcopatus Valentini exercere, per appellationem ad illum factam, vel in defectu dominorum.* Iam anno millesimo quadringentesimo quinquagesimo sexto, Ludouicus Pictauiensis episcopus, *laudabilibus*, vt ipse profitebatur, *respectibus vtilitatem Ecclesiarum suarum plurimùm concernentibus, recognouit Ludouicum Caroli septimi Regis Francorum primogenitum Delphinum Viennensem, Comitémque Valentinensem & Diensem, suum dominum superiorem, eidémque homagium ligium & fidelitatem præstitit de tota temporalitate suarum Ecclesiarum.* Delphinus, concessit ei Pisantianum, *in contemplationem dicti homagij*, & comprobauit confirmauítque omnia antiqua vniuerso episcopatu jura, etiam jurisdictionem iis ipsis vocibus expositam, quibus Fridericus secundus vsus fuerat anno millesimo ducentesimo tricesimo octauo, nisi quòd *à judice appellationum non alibi quàm ad Parlamentum Delphinatus recurri vel appellari voluit*; *promisitque bonâ fide in verbo principis & alia, & nihil in præjudicium jurisdictionis episcopi attentare*; *reuocatis in irritum quidquid in contrarium fieret.* Annò autem millesimo sexcente-
27 simo tricesimo sexto Ludouicus XIII. Francorum rex, præsidiale cum senescallia tribunal præcedente anno erectum Anicij, transfert Valentiam cum potestate dicendi jus totis Valentiæ, Diæ Cabeoli, Stellæ finibus; & audiendi prouocationes à Senescallis Montilij & Cristæ, balliuis Sanmarcellini & Buxi, judicibúsque vniuersi quam latè patet, Viuarij, ac denique judicandi de causis beneficialibus & rebus tam ciuilibus quàm criminalibus ad ciuitatem Valentinam ejusque doctores, discipulos, membra pertinentibus, &

& anno millesimo sexcentesimo tricesimo septimo, huic tribunali Senescallum imponit Veinium. Carolus Iacobus Leberonius episcopus ei tribunalis translationi intercedit, *pro eo solo capite quod episcopatus & Ecclesias Valentiæ Diæque contingit* anno millesimo tricesimo octauo, die decima Nouembris; & Lausono, ad quem rex miserat Anicio translatum constituendum Valentiæ, addit in hæc ipsa verba: *Non enim venire possit cuiquam in mentem tantam Ecclesiæ Dei cladem inferri conscio seu rege, seu præcipuo regis ministro. Zelus piáque charitas vtrique quotidianæ faciunt, Lausone, vt sperem te in opere non perrecturum, quod ipsis insciis, & sine omni jurium episcopatus Valentini cognitione demandatum fuisse credibile est, & Ecclesiam Dei sponsam in suarum rerum vsu ac possessione relicturum. Et certè posteri non immeritò mirarentur & obstupescerent, si per tempora Ludouici Regis adeò & Christiani & justi, diuinæque bonitati plurimùm obnoxij, quæ etiam non ita pridem nostris Francorum votis & precibus Delphinum dedit, episcopus in ipso Delphinatu spoliaretur bonis, & honoribus jam olim à regibus, imperatoribus, aliisque principibus viris pro animarum suarum redemptione, & votorum executione concessis. Legimus in nostris annalibus Carlomannum à Carolo Caluo patre missum in carcerem, quia, cùm esset Abbas, neglexerat sua monasteria; & episcoporum bona euerti per incuriam siuerat. Enimuerò scilicet res Ecclesiæ multùm differunt à cæteris: hæ in publicos vsus impendi possunt; illas neque recipies, neque minues sine importuno crimine grauique sacrilegio, cujus apud Deum omnium æquè hominum judicem reus agaris. In secundo hujus ciuitatis Valentiæ Concilio, ad petitionem Guntranni Regis Patres edixere, vt quodcumque rex concesserit Ecclesiæ, ei proprium sit, neque ab aliis post ipsum regibus minui tollive possit; qui regum contrà egerit, veluti necator pauperum* (sunt ipsorum verba) *perpetui judicij Dei anathemate plectatur, vt veluti sacrilegij perpetrator, criminis sui reus, supplicio æterno teneatur obnoxius.* Hæc ille in sua intercessione typis mandata. Eadem postulauerant, 28
& alij, & Ventadurius ac Sullius duces, Vicecomitissa Priuasi Viuariensium, Comitia totius Occitaniæ: sed tam æqua visa regi est querela Valentini Episcopi, vt ceteris rejectis vnam ipsius admiserit, & secundum eam anno millesimo sexcentesimo tricesimo nono, die duodecima Iunij sententiam tulerit relatam in acta principis à senatu Gratianopolitano; ac Episcopo Valentino sua omnia jura restituerit. Et quidem res omnis confecta videbatur, sed ab eo tempore ad hanc vsque diem magnis partium studiis semel, iterum, atque pluries agitata, versatáque tam variè est, vt quo demum loco sit constitura nemo facilè dicat. Primùm quidem enim illa regis pro episcopo sententia, vbi per octo consiliarios regios; & vnum supplicum libellorum magistum excussa fuisset, approbationem omnium meruit equidem, sed obsignationem sigillúmque regis non obtinuit, remissáque etiam ad Majus regis consilium, ab ipso rejecta est, præsidialem curiam, cum omnibus quæ anno millesimo sexcentesimo tricesimo sexto per institutionem adepta fuerat juribus, comprobante. Posteà huic Majoris Consilij edicto intercessit episcopus: & anno 1643. in nonnulla cum aduersariis pacta conuenit, sed cùm ea neque ipse, neque alij satis probarent, ventum est rursus ad,

judicum tribunalia. His ad Majus consilium confugientibus, Episcopo adeunte senatores Gratianopolitanos, causa peruenit ad Priuatum regis consilium, quod statim edixit donec penitus cognitam omnino finiret, sua *vt antè* jura stare debere episcopo. Voces eæ *vt antè* Carolo Iacobo. Antistiti visæ sunt ambiguæ, vtpote quæ possunt referri ad tempus quod fuit, vel ante edictum regis de constitutione præsidialis curiæ anno 1636. latum, vel ante pacta cum aduersariis inita anno 1643. Igitur sibi tum duxit metuendum ab aduersariorum seu gratia seu potentia, quæ judices adduxisset ad ejusmodi vocis ambiguitatem in edicto suo ponendam; atque pro metu recessit ab eo tribunali, omníque ipsius, si quod foret, judicio vehementer intercessit. Perrexere nihilo tamen minùs judices in excutienda causa, & cum episcopus non accederet ad ipsos, nihílque pro se afferret, eum damnauere anno 1647. Sed Carolus Iacobus adit senatum Gratianopolitanum anno 1649. à quo suis, prohibita præsidiali curia, juribus restituitur; & cùm ejus edictum à Superiore consilio suspensum fuisset, anno 1651. mense Martio curat rescindi illam anni 1647. sententiam Priuati consilij, quàm aduersarij restituere nunc contendunt. Sed ista hactenus dicta sint, ad alterum eorum articulum accedamus, quæ super juribus in vrbe Valentina vehementer exercuerunt episcopum.

29 Is queritatur plurima ita fracta & euersa esse, vt solum pene Domini & Comitis nomen nunc habeat. Arx querelarum omnium istarum causa est. Ante annos octoginta imposuerunt Valentiæ. Causas quæ regem ad eam exædificandam adduxerunt, afferre mihi nec vllus animus, nec operæ aliquod pretium est. Vt ipsi datus est moderator, vt vrbis etiam se rectorem gessit, atque adeò qui seu continendis sine omni tumultu ciuibus, seu propellendis per bella hostibus se arci vrbíque præpositum sentiebat, omnia etiam quæ portarum, vicorum, angiportuum, & regionum vrbis per diem, & per noctē custodiæ tranquillitatíque cōsulunt, sensim & alia ab aliis traxit ad se. Ante omnem tamen sæculorum memoriam episcopus ea omnia per balliuum, correarium, excubiarum magistros, & regionum & cohortium vrbanarum duces, portarum & clauiū vrbis custodes curauit in ciuitate, mādauítque curam, balliuo quidē & aliorum & reficiendorum mœnium, atque capiendorum gerendorúmque per bella armorum; correario autem vigiliarum ac nocturnorū per vicos sine armis & cum lumine progressuum. Anno 1433. 19. Martij Ioannes de Chaponay fit ab episcopo per suos in concilium vocatos dux ciuium, Paganus an. 1586. 23. Augusti fit eorum ducis legatus in episcopali domo: anno 1579. 8. Maij Ioannes Raynaudus, Nicolaus du Cros, & Ioannes Valet fiunt ibidem regionum vrbanarum duces: anno 1563. 29. Decembris in eadem domo fiunt excubiarum magistri, & coram episcopi judice dicunt sacramentum. Anno 1586. 14. Octobris ibidem Claudiolus portæ Saunerię custos officio dejicitur, vbi profectò fuerat in eo positus, maximè cùm ex Valentinorum priuilegiis constet janitores vrbis constitui ab episcopo, cui anno 1577. 9. Januarij consules jussi restituunt claues vrbis. Anno 1645. 17. Maij judiciaria inquisitio instituta est, è qua intelligitur correarium episcopi vltrà omnem memoriam fecisse per vrbem excubias. Balliuus episcopi anno 1439. vltimo Maij, 1450. 26. Aprilis 1457. 20. Martij 1565. 4. Nouembris edicto vetat arma diu noctúve per vrbem ferre: anno

anno 1440. 5. Martij ad postulationem consulum jubet ea ferre: 1443. 19. Septembris prohibet eadem ipsa efferre vrbe, & correarius ire noctu per vrbem sine lumine. Demum Guilelmus de Pictauia balliuus anno 1438. Nouembri mense inspicit muros & curat refici mœnia vrbis; armáque singulis ciuibus & pecunias ad bellum imperat. Cùm hæc ita habeant Carolus Ia- 30
cobus episcopus vehementissimè queritur jura quæ tot sæculis inconcussa Antistiti Valentino perdurauere, nunc trahi ad moderatorem arcis; & demum anno 1650. 31. Decembris ita loquitur in comitiis Ecclesiæ Gallicanæ. *Cùm interessem Ecclesiasticis antè annos 5. comitiis 12. Iulij, clerus querelis meis commotus mandauit Sagiensi, Massiliensi, & Sanctonensi Episcopis, atque Abbati Bernagio, Bituricensi Decano, & Turonensi Officiali quærere de tota re: sed ad ipsum eam referentibus intercessit Simianæus à Costa Abbas, & ex Veynæo consanguineo Valentinæ arcis præfecto commisit episcoporum arbitrio. Applaudentibus comitiis ego quidem à me nominaui Coadjutorem Parisiẽsem & Regiensem Episcopum,* ipse autem pro *Vaynæo dixit Narbonensem & Arelatensem Archiepiscopos: sed cùm ij quadam capita definissent, Veynæus post annum monuit causam quæ agebatur, esse de præfecto arcis regiæ, ac proinde ejusmodi, vt pendeat ab vno rege, ab episcopis pendere non possit; asseruit igitur se non posse stare horum arbitrio contrà quàm anteà decreuisset.* Hæc ille, qui post multa sic addidit: *anno 1649. cùm vocatus venissem ad regem, ipse rei judices dedit Episcopos Coadjutores Montalbanum & Andegauensem, Hospitalium Franciæ Marescallum, & Marchionem Veterisvillæ, & Fouquetum supplicum libellorum magistrum: atque apud eos igitur meas querelas scripto deposui, sed Veynius nunquam adduci potuit, vt apud eos quoque rem ageret.* Hactenus ille. Dicentem placidè audiuerunt episcopi, & cùm Antistes Viuariensis adjecisset non vnius Valentini præsulis, sed vniuersæ prouinciæ Viennensis rem agi, clerus & frequenter & vehementer egit apud Regem, vt sua Ecclesia Valentinæ antiquissima jura seruarentur; sed scilicet nihil hactenus obtinere potuit, Carolo Iacobo episcopo nequidquam jactitante se à ciuitate sua jam longùm abesse, & deinceps abfuturum, in qua neque honestè, neque satis etiam securè, cùm omnia & à præsidiali curia & ab arcis gubernatore sic habeant, posse degere.

Tertium super Vniuersitate articulum paucis expedio. Post multiplices 31
& diuturnas lites, demum Episcopus obtinuit à Senatoribus Regiis, vt ejus rector assumeretur è juris auditoribus, solitumque diceret sacramentum: vt qui in doctores euaderent, curarent & alia, & se contra episcopatum Valentinum nihil seu consilio, seu aliter suscepturos: vt episcopus qui cancellarius est, sit caput Vniuersitatis; literas concedat professoribus; officia secretarij & sigillorum custodis, vbi vacauerint, ipse suis literis largiatur; doctores cùm ipse renuntiabit, dicat se agere autoritate non tantùm apostolica, regia, delphinali, sed etiam sua; & qui alius id faciet, profiteatur *illustrissimi* etiam *domini episcopi Valentini* autoritate *se agere.*

Daniel de Cosnac, filius Francisci de Cosnac & Eleonoræ Talairandæ de Chalais, in episcopatu successit Carolo Iacobo de Leberon, & in Episcopum vngitur anno 1655. die 24. mensis Octobris.

APPENDIX AD LIBROS QVATVOR, DE REBVS GESTIS VALENTINORVM ET DIENSIVM EPISCOPORVM.

LIBRO 3.de rebus gestis episcoporum Valentinorum & Diensium asserui fuisse olim qui scriberet libellum de vita Amedei Rossilionæi,& ex eo docui de abbate Sapiniacensi euasisse in episcopum. Hæc vtraque res fecit, vt non pauci neque ineruditi viri monuerint, facturum me è re literaria,si illum in lucem ederem, maximè cùm in amicorum congressu adderem Amedeum inclaruisse suis temporibus sapientiâ, sanctitate, rebus fortiter & præclarè gestis. Igitur libellum typis committo. Scriptor illius coætaneus viro fuit, mortique ejus interfuit. Hoc affero,vt intelligas ea scripsisse quæ ignorare non poterat. Minùs Latinè (fateor) scripsit: sed ego putabam veritatem dictorum, non elegantiam in scriptoribus de summorum virorum vita requirendam esse, cùm viuendi, non autem dicendi exempla se nobis proponere illi profiteantur.

Huic libello visum est addere epistolam Ioannis de Burnino Archiepiscopi Viennensis & suffraganeorum ejus ad Gregorium IX. Pontificem anno 1231.scriptam.Ea postulant, vt Stephanus olim Cartusianus & è Priore Portarum episcopus Diensis anno 1208.mortuus scribatur in sanctorum canone.Pro frequentissimis ac illustrissimis quibus coruscabat miraculis.Recitant miracula supra 60. & in illis prorsus nouem homines excitatos à mortuis, intra annos 23.à Stephani morte.

EPISTOLA IOANNIS DE BVRNINO Archiepiscopi Viennensis & suffraganeorum ad Gregorum IX. Pontificem,postulantium canonizationem Stephani è Cartusiano episcopi Diensis.

SAnctissimo Patri ac Domino Gregorio Dei gratia summo Pontifici I. Viennensis Ecclesiæ minister humilis.G.Valentinæ Ecclesiæ procurator, B.Diensis.G.Gratianopolitanus;B.Viuariensis,Gebennensis,A.Mauritanensis,Episcopi,Viennensis Ecclesiæ suffraganei, cum omni reuerentia, ad pedum oscula beatorum. Quas gratias,& quas laudes referamus Domino nostro Iesu Christo, Deo viuo & vero,humani defectus & nostræ mortalitatis ignorat imbecillitas. Qui cùm sit mirificus in seruis suis, mira mirificè non desinit misericorditer operari. Quantâ quidem & quàm præclarâ meritorum

rum

rum apud Deum & homines, & præclarus enituerit prærogatiuâ, quot & quantis virtutum coruscauerit radiis.

Venerabilis in Christo frater noster bonæ memoriæ Stephanus quondam Diensis Episcopus, & miraculorum quæ per ipsum tam in vita ejus, quàm post ipsius transitum operatus est Dominus in suis fidelibus, & inpræsentiarum operatur & declarat euidentia, frequens etiam & copiosa diuersarum nationum multitudo propter morborum molestias & diuersorum infortuniorum pressuras ad dicti Episcopi tumulum cateruatim confluens dicti viri meritis pulsis langoribus, sanitatis gauisa remediis, aliis etiam infortuniis propulsis, & hoc idem longè latéque tam verbis quam factorum euidentiâ, & publicè protestatur; verùm quia nemo quantâcumque meritorum prærogatiuâ polleat ab Ecclesia Dei pro sancto habēdus aut venerandus est, nisi priùs per sedē Apostolicam ejus sanctitas approbetur, miraculorum, quibus apud fideles viri dicti sanctitas manifestè innotuit, apud pedes sanctitatis vestræ tenorem transmittimus, vt inspectâ ipsorum continentiâ sublimitatis vestræ P. Sanctissime circumspecta decernat prouidentia, Vtrum dictus Episcopus à sancta Dei Ecclesia pro sancto haberi & venerari, & in sanctorum debeat catalogo imputari. Illud etiam sanctitatem vestram latere nolumus, quod quicumque aliquibus pressi langoribus, vel grauati aliquorum infortuniorum instantiâ se asseruerint sospitatem & liberationem dicti viri meritis consecutos; non priùs fides adhibita est à Diensi Ecclesia nisi prius assereretur prestito super sancta Dei Euangelia corporaliter sacramento, adjunctis etiam sibi sociis in sacramento, si fortè socios habebat aliquos, se & morborum vel aliorum infortuniorum sustinuisse grauamina, & nomine dicti Episcopi Stephani precibus fusis ad Dominum, sospitatem & subsidia pro quibus supplicauerat impetrasse.

Anno ab Incarnatione Domini millesimo ducentesimo octauo, octauo Idus septembris Stephanus Cartusiensis monachus, & Prior portarum Cartusiensis ordinis, & diuina gratia Diensis Episcopus transiens ab hoc sæculo migrauit ad Dominum, cujus vitam pretiosam, atque sanctam constat fuisse miraculorum testimonio declaratum, quæ diuina clementia in honorem sanctæ & indiuiduæ Trinitatis & gloriosissimæ Mariæ Virginis, ac totius curiæ cœlestis per eum dignata est operari. Quorum principium post vitæ suæ transitum Deo annuente differimus.

De filia hominis Diensis cæca. Die itaque præsenti qua dictus Stephanus sepultus fuerat, in qua celebratur Dei genitricis natiuitas, filia cujusdam hominis Diensis de Burgo S Marcelli Lamberti nomine, quæ per tres menses cæca extiterat, delata ad sepulchrum ejusdem Stephani, atque ibidem commorans, lumen oculorum diuinâ meruit recipere miseratione.

De filia febricitante sanata. Alterâ autem die cum filia alterius ciuis Diensis Martini nomine, portaretur ad locum vbi jacebat dicti Stephani corpus, quæ diu febrili calore languens consumpta fuerat, & ab vniuersali paralysi detenta, sui penitus valetudinem corporis amiserat, vt merita hujus viri plenius panderentur Christi fidelibus, dictæ ægrotanti omnipotentis Dei misericordia cum vsu gradiendi sanitatem omnimodam restaurauit.

De Armigero resuscitato. Postea Armiger quidam Bertrandus nomine de Vapinco, qui causâ insultus faciendi ad Vapinci ciuitatem, cum exercitu Domini

domini sui iter arripuerat, cùm in itineratione perseueraret nocte quadam ab equo Domini sui in pectore percussus extremis pedibus corruit interemptus. Quod factum postquam concitauit exercitum, tandem venit ad autes domini qui mœrore plenus & compatiens defuncto pro infortunio, ad eum accessit cum multa turba militum, è quibus vnus signa & miracula reduxit eis in memoriam quibus volebat Dei administratio merita dicti Stephani Episcopi non occultari. Tunc illis ingenti deuotione & prece supplici genibus flexis, inuocantibus ejusdem Episcopi misericordiam, homo qui passus fuerat mortem, erexit oculos, dixit ad milites circumstantes: Gratias ago Deo & B.Stephano Diensi Episcopo qui misertus est mihi misero, & obuiauit in statu pulcherrimo eripiens animam meam à manibus Dæmonum, dum ad pœnam æternam eam trahebant, quam vidi paratam meo cruciatui cujus dum recordor, totis mentis viribus incido & corpore contremisco.

De captiuo liberato. Venit autem postea quòd quidam vir de Brione captus apud Montemclarum, infra turrim tenebatur subtus tinam magno aceruo lapidum oneratam, hic vero de sua liberatione solerter cogitans, factâ cauernâ fodiendo cum vnguibus, inter humum & tinæ summitatem se supposuit, & ab vtroque constrictus grauissimè magna mole lapidum, intus redire vel foras exire nullo modo potuit tunc contristatus, eorum qui in captione detinebant vesaniam timens ne ab ipsis taliter inueniretur, toto cordis affectu cum lacrymarum copia dicti Præsulis misericordiam exorauit; cujus interuentu euasit periculum, quia penitus inde liberè se substraxit; & accedens ad portam turris eam inuenit obseratam cum duobus repagulis, quæ dum retro pelleret, exaudiuit sonitum speculator supra turrim euigilans, & captum liberari voce magnâ excitando viros qui manebant in illo oppido reclamauit. Ille vero prædictam portam transiens, duas alias reperit clausas firmiter catenis ferreis, quas nodis ferreis expeditas aperuit facillimè gloriosi Pontificis præuiâ protectione, his itáque peractis passu velocissimo properauit ad sepulchrum ejusdem Pontificis, & cum ibi reperto populo laudes retulit multimodas saluatori & liberatori suo.

De Canonico Valentinensi sanato. Inter cætera istud excellentissimum præterire nolumus, quòd quidam Sacerdos & Canonicus Valentinensis Ecclesiæ multo tempore languens jacuerat, quasi de salute suâ desperans penitus, quia sibi per foramen rupturæ intestinorum massa exibat non modica; necnon alterâ ægritudine quæ morbus Masclæ dicitur vulgariter nimis grauiter laborabat. Interim cùm quidam vir bonæ opinionis eum visitaret, & de dictis ægritudinibus loquerentur ad inuicem ægrotanti notificauit prędicti Stephani miracula, quibus Dei bonitas, vnicuique reddens juxta sua opera, volebat suum dignum præsulem exaltari. Ipse vero languidus sperans affectum suum ad effectum duci posse precibus ejusdem Stephani, diu noctúque vigilando & dormiendo videlicet, vt ejusdem habemus testimonia, affectuosâ prece & lacrymis ejusdem Præsulis clementiam suplicabat. Quadam autem nocte apparuit ei præfatus Stephanus, & dum interrogaret eum quid sibi vellet fieri, sanitatem sibi dari petiit, qui à somno excitatus ab vtroque morbo nominato superius se sentiit liberatum. Adhuc autem stupefactus nimis

mis præ gaudio reuelauit illis qui illius assistebant seruitio, quæ sibi contigerant, qui admoto lumine rei veritatem provt ipse dixerat repererunt.

De muliere cæca illuminata. Erat vero quædam mulier apud castrum de Augusta nomine Eschengar, cui oculus lippidine penitus cõsumptus fuerat, & ex altero fuerat eâdem ægretudine cœca facta. Hęc quidem audiens virtutum testimonia quas Dominus per pręfatum Stephanum faciebat, ad eius sepulchrum se fecit duci ductoris auxilio, vbi visum recepit in ægrotanti oculo, ita quòd absque ductoris sui beneficio rediit in domum suam.

De muliere clauda. Postea quędam mulier de Vacino Ruffa nomine quę per trium annorum, trium mensium, & 15. dierum gressum perdiderat, vt audiuit miraculâ quę in honore eiusdem præsulis Stephani operabatur diuina pietas, mente deuotissimâ eiusdem viri implorauit auxilium, atque continuò sanitate reddita membris in omnibus, sepulchrum eiusdem propriis pedibus visitauit.

De filia fistulata curata. Filia etiam iam dictę mulieris filij, cui vertex capitis vitiatus fuerat multis fistulæ foraminibus, vt eam pater & mater vouerũt Stephano prædicto, statim cæpit curari à sanie fistulæ; nec in ea infra quatuor dierum spatium nisi cicatrix potuit apparere.

De muliere à morbo caduco curata. Quædam vero mulier de villa Mencij, quæ caduco morbo affligebatur grauissimè, audiem famam miraculorum eiusdem Stephani, Dei clementiam, & illius pontificis toto mentis affectu opem inuocauit deuotissimè, & ab illo morbo horribili se sentiuit deinceps liberatam.

De muliere clauda. Item alia mulier de castro d'Aix sexagnita vel plurium annorũ, audiens dictũ Stephanũ tantis insigniri miraculis ad ejus sepulchrũ deferri voluit, vbi immensâ Dei bonitate gressum quẽ perdiderat recuperauit.

De puero claudo. Quidam etiam puer de eodem castro per duos annos non vsus pedum beneficio, quàm citò ab amicis suis præsentatus fuit præfati Stephanus tumulo, gressus ei redditus est Dei misericordiâ operante.

De muliere mestruosa. Cúmque audisset quędam mulier de Dia quę G. vocabatur gloriam eiusdem Stephani tantis conescare miraculis, perueniens ad eius sepulchrum, oratione quantumcumque potuit suplicauit vt à fluxu menstruo quo non modicè fuerat fatigata per quatuor menses diebus quatuor exceptis eam liberaret, illâ vero in oratione perseuerante vt ampliaretur honor dicti Stephani sic operari dignata est potentia diuini numinis, sicut dicta pervulgauit mulier, quòd ibi sanitatis receperit beneficium.

De muliere Vorapij sanata. Item alia mulier de castro quod dicitur Vorapium cui iunctura dextri brachij seiuncta fuerat per quinquennium, dum moraretur subter sepulchrum episcopi venerabilis, consecuta est coniuncta compagine sospitatem.

De quodam ciue Diensi sanato. Accidit autem quòd quemdem ciuem Diensem P. nomine punxit spina in genu, cui tam femur quam tibia sà pes adeo tumuerunt, quòd gressus officium omnino perdidit, nec vllo modo trahere potuit ad se pedem. Hic verò medicinę beneficio de salute suâ desperans penitus, voto promisso implorauit summo mentis affectu pietatem eiusdem Episcopi, & eum Dei miseratio, sublimando merita sui serui, recuperare concessit denuo sanitatem.

De muliere Romearij sanata. Postmodum verò diebus paucis prætereuntibus, mulier quædam de valle Romearij, quæ in tantum afflicta fuerat Emprotortono, quòd nullatenus dextrorsum, sinistrosum, nec ad cœlum poterat respicere, peruenit ad sepulhcrum venerabilis Stephani, atque & inquantum potuit gratiarum actiones obtulit, quia ceruicis liberationem eo interueniente se cognouit à Deo recepisse.

De muliere Barrij cæca. Alia autem fœmina de castro quod Barri appellatur, perducta ad sepulchrum ejusdem Stephani, quæ diu oculorum permansit orbata lumine, recessit gratulans & Deo grates peragens, qui in honore dicti Stephani Episcopi sibi de lumine perdito dignatus est prouidere.

De homine de Chayssilbana sanato. Procedenti vero tempore vir quidam de Chayssilbana nomine Iuuenis, allatus ad sanctam Dei genitricis Ecclesiam vbi requiescit corpus ejusdem Stephani Episcopi, quamvis tanta fuerit occupatus ægritudine quòd de salute ejus sui penitus desperarent, & ipsum crederent extremum anhelitum respirare. Cùm ipse in tanto periculo vitæ suæ positus ab amicis suis inuitaretur, vt panem quem dictus Stephanus benedixerat ad salutem animæ suæ reciperet, acceptâ loquelâ quam perdiderat panem illum benedictum præberi sibi petiit, asserens circumstantibus quòd in prædicto mortis articulo, mente saltem quâ poterat, præfato Stephano se oblaturum ceream imaginem promiserat, & quòd ex illâ horâ cœperat conualescere meritis ejusdem Stephani intercedentibus.

De filia Bellimontis sanata. Contigit autem vt filia cujusdam hominis de Bellomonte ad sepulchrum venit prædicti Pontificis, cui moram ibidem facienti aliquantulam, beneficium dextri brachij, quo à natiuitate suâ impotens extiterat, concessit ineffabilis Dei misericordia volens decus, & gloriam sui antistitis sublimari.

De muliere Cristæ surda. Erat siquidem mulier quædam apud Cristæ oppidum surda existens per septennium, deducta ab amicis suis ad sepulchrum prædictum, dum ibi ingemiscens, & lacrymans supplicaret Reuerendissimo Episcopo, sibi diuinæ opitulationis gratia auditum aurium patefecit.

De filio resuscitato. Quadam autem die accidit quòd quidam homo de Vercorsio Guesonis nomine, defuncto patre suo perrexit cum vxore suâ ad sepulturæ patris sui obsequium, filium suum domi jacentem in lectulo sanum & incolumen relinquentes, & cùm redirent cum propinquis suis plurimis. Semianimem inuenerunt non cognoscentes in eo aliquod vitæ signum, mater vero mœstissima lugens & dolens inconsolabiliter de morte filij sui, summâ deuotione inuocauit misericordiam prænominati Stephani proferendo verba hujusmodi cum profundo gemitu, & imbre maximo lacrymarum. Domine Beate Stephane in cujus nomine tot & tanta miracula nuper audiui fieri, tuam sanctam & gloriosam benignitatem deprecor per gloriam quam adeptus es cœlestis patrię, vt succurrere digneris mihi miseræ, quatenus intercessione tuâ virtus Domini nostri Iesu Christi tua dilatando miracula filium meum mortuum vitæ reddat. His dictis spiritus in corpore est reuersus.

De alio filio resuscitato. Quædam aùtem mulier de castro quod Rimont nuncupatur die quâdam ierat spatiatum, & reuersa suum filium conuerso

conuerso lectulo reperit suffocatum, introductis in domum suam aliquibus de vicinis quod sibi acciderat indicauit: recordata de virtute venerabilis Episcopi Stephani, quamvis dolore ac timore foret turbata & anxia, ejus auxilium implorauit; & dispositione diuina puer qui suffocatus fuerat cœpit flere & deinceps melius habere.

De filio qui ruit de arbore. Præterea filius Pontij Ferrandi de Podio grosso arborem quandam altissimam ascenderat, qui ruens in terram cecidit & per quatuor dies & quatuor noctes loqui non potuit, cibum non accepit, oculos non aperuit; vnde ejus amici de vita ipsius desperantes: mater ipsius spem habens in misericordia prædicti Stephani, cujus miraculorum famam audierat, votum promisit pro filio, & corde contrito atque lacrymarum abundantiâ implorauit eam, & continuo patiens aperuit oculos, & cibum petiit; cui Dei virtute intercedente seruo suo Stephano plenæ sanitatis gratia demum concessa fuit.

De alio ejusdem loci. Quidam etiam homo Gerardus Theodictus, manuum suarum effectus impotens, ejusdem episcopi fauore humiliter deposcito, sanitatis beneficium accepit.

De muliere cæca. Cumque rumor tantorum miraculorum multas pro pulsaret prouincias, mulier quædam de Alexandria Italiæ ciuitate, ductoris administratione mouit se ab hospitio, peregrinando ad sepulchrum præfati antistitis proficiscens, quæ per triennium duos menses & tres hebdomadas luce oculorum orbata extiterat, etiam manu retortâ dextri brachij impotens, quod sibi culpâ propriâ exigente credimus euenisse, nam cum nocte vigilię assumptionis Dei genitricis vestes cujusdam furaretur, qui die crastinâ miles de nouo debebat fieri cum duabus sociabus, passa est primitus pœnam superiùs memoratam. Completo vero vnius diei itinere, piissimus ac mitissimus Dominus, vt credendum est precibus fuit placatus antistitis sui, quia mulieri restituta est oculorum acies & brachij valetudo.

De filia resuscitata. Postmodum vero euenit apud oppidum de Gressa, quòd mulier quædam filiam suam jacentem in cunabulo domi sospitem reliquerat, & rediens cucurrit ad ipsam, vt ab ea risus assumeret & gaudia, quam tangens manibus frigidam reperit, cognoscens filiam suam propter maleficium intorsionis fascici circa collum inuolutæ animâ exhalasse, quare prorumpens in lacrymas vestes scindens, atque capillos distrahens, Dei misericordiam & supradicti Episcopi Stephani implorauit intercessionem, & subito Dei beneplacito viuificatum est corpus paruulæ superius memoratæ.

De muliere impotente. Fuit autem altera mulier apud castrum Montisveneris, quæ cum per septennium extitisset vt nullam partem sui corporis posset regere à pectore inferiùs, repetito ab ipsa ejusdem Præsulis adjutorio oratione deuotâ, & supplici sanitatem consecuta est.

De Priore S. Ioannis Gutozo. Non multo interuallo prætereunte temporis, Prior S. Ioannis de Royans Gontardus appellatus, qui per annum & tres menses guttâ constrictus, vsu gressus perdito allatus est ad tumulum reuerendi Episcopi juxta quem cum cura ministrorum studuit collocari: vbi in oratione deuotè vigilans & preces summo creatori, atque suo Confessori proferens assiduè, diuina pietas secum egit misericorditer, & pedum officium sibi restituit, & opem contulit sanitatis.

Xx 2 *De*

De Sacerdote de rupe lapso. Sacerdos autem erat in Triuiarum partibus, habitator castri quod nuncupatur Auignonet, qui rupe lapsus altissimâ, læsâ compage neruorum & femoris per annum, amiserat gressus vsum. Cum audisset ad tumulum jam dicti Episcopi multos sanari languidos, de conferenda sibi sanitate sperans, ad eum jumenti verticulo festinauit, vbi in oratione suppliciter pernoctauit. Die vera crastinâ veniente, peracto suæ peregrinationis officio, cum domum suam redire præparasset & ab vrbe recessisset, itinere vnius milliarij, femoris sui neruos coarctatos laxari, atque sanari sentiens, descendens per se tantummodo (qui prius non poterat) à jumento supra quod sedebat, sociis qui aderant quæ sibi deuenerant demonstrauit, & festino vestigio laudes offerens quas poterat liberatori suo Stephano, pede ejus tumulum visitauit.

De homine Cristæ impotente. Alteri etiam homini dicto Humberto Sauuerio de Crista, allato ad sepulchrum reuerendi Episcopi, qui valetudinem & regimen perdiderat, sinistri brachij & pedis Deo, imploranti fauorem sui Episcopi gratia præstita est sanitatis.

De duobus viris captis. Diebus autem interim non multis succedentibus venerunt duo viri, quorum vnus ciuis Diensis, & alter erat habitator in partibus Triuiarum compedes in quibus capti steterant præfato Episcopo Stephano suę liberationis titulum offerentes; affirmantes quod miseratione ejus catenâ ferreâ ab eis fractâ quam secum deferebant, ab illo oppido in quo capti fuerant horâ diei quasi mediâ exiuerant & sic crudelitatem euaserant tyrannorum.

De homine de Tribus-cliuis sanato. Inter hæc vir quidam de castro quod appellatur Trescleux, peregrinus venit ad tumulum jam dicti Episcopi qui viginti annorum spatio gressu frui non poterat, nisi sustentando artus baculi adminiculo, cui creator omnium reuelans suum præsulem dignissimum, reddidit ipsâ horâ quâ venit antiquam gradiendi potentiam.

De paruo Caducato. Quodam autem opido sito in deserto vocato Montanegre, infans qui quartum mensem ætatis suæ implere poterat, morbo caduco singulis diebus affligebatur pluries, tam miserabiliter, vt ad fletum omnes moueret, quia prædicti morbi cruciatu nigrefactus huc & illuc torquere cogebatur membra trementia, & os ejus multas spumæ abundantia profluebat. Mater vero dolore incomparabili mota super filio, puro corde magno lacrymarum impetu miserationem supradicti Episcopi flagitauit, & deinceps recepit incolumem filium suum.

De homine squinantiam patiente. Accrescente vero copiâ virtutum ejusdem Stephani, cuidam viro de Montanis loco dicto Auttrans, guttur & lingua tumuerunt adeò, vt oris concauitas linguam præ tumore nimio non posset recipere per dies quatuor, & ad mittendum oris anhelitum vix posset sufficere, nec æger ipse cibum recipere, siue potum. Tunc assistentes amici profusis lachrimis suffragium poposcerunt voce magna Reuerendi Episcopi, ad quam vocem annuere nutu quo poterat videbatur. Voto vero pro ægroto à prædictis facto eidem Episcopo, statim à tantâ ægritudinis occupatione æger est Dei misericordia liberatus.

De homine Maniaco. Post hæc autem adductus est ad sepulchrum ejusdem Episcopi, homo quidam de ciuitate Viennæ, passione maniaca laborans, manibus

manibus propter nimietatem insaniæ ferreis manipulis inuolutis. Inæstimabilis vero prouidentia tanto signo reuelari voluit sanctitatem sui digni prȩsulis, quòd ab insania hominem illum liberauit, qui in honore libertatis suæ quantascumque laudes potuit obtulit, & catenam.

De homine ictu lapidis interfecto. Consequenter accidit vt miles quidam de Monte-lugduno Bernardus nomine cum pluribus perrexit ad bellandum quoddam Noui-castri ȩdificium. Quod cùm multo bello affligerēt, quidam ex eis Durandus nomine ictu lapidis adueniente in parte postremâ capitis cecidit interfectus. Hunc tollentes socij qui aderant credentes ipsum emisisse spiritum quia signa mortis apparebant in membris ejus omnibus, sudarium & locum vbi corpus reconderetur parauerunt. Interim vero miles jam dictus, cujus mandato illuc aduenerat, præcepit vt perspicerent si in eo aliquod signum reperiretur, & nullum nisi caloris aliquantulum perpenderunt. Cujus infortunij ad aures vxoris defuncti fama perueniēte, lugubris & anxia illuc properauit passu velocissimo, & dum inuocaret voce magna opem venerabilis Episcopi Stephani, viso corpore semianimi, protinus ipse oculos aperuit, & mente solâ spem vitæ suæ ponens in miseratione tanti prȩsulis, quâ ereptus est à morte ad ejus sepulchrum sudarium funeri suo ante prȩparatum appendit.

De viro tumore capitis oppresso. Peruenit autem postea vir quidam de Tresclux ad tumulum dicti Episcopi, qui propter nimium tumorem capitis per dies quinque in extremis laborare credebatur. Spe sanitatis penitus amissâ quia cibi vel potus, seu alterius cujuslibet beneficium nullatenus capiebat. Mater vero ipsius flebilis, atque mœstissima magnitudinem pietatis prȩdicti Stephani pro salute sui nati poposcit affectuosis præcibus, & subito euanescente tumore capitis ægrotanti sanitas est concessa.

De homine Cæco. Audiens quidam homo de Moyerant tot languidos sanati intercessione præfati Stephani ad eius sepulchrum ductoris venia auxilio, vbi ipsi Dei clementia voluit lumen amissum restitui oculorum.

De Puella sanata. Euenit quidem apud villam de Romanis quod quædam puella quȩ per septennium gressum perdiderat, implorato ab ipsa & à suis parentibus prȩfati antistitis auxilio pedum beneficium est adepta.

De muliere muta. Iterum dum vigeret tot ac tantorum fama miraculorum venerabilis Stephani in pluribus orbis partibus, & turba plurima peregrinantium ad ejus sepulchrum visitandum accederet, mulier de castro quod dicitur Moubluens in Archiepiscopatu Lugdunensi, quȩ per annum muta extiterat peregrinauerit, & dum pietati illius ingemisceret diuina prouidentia merita sui prȩsulis nolens latere sub modio, elucere supra candelabrum, linguâ patientis dissolutâ pristinum ipsius vsum reparauit.

De muliere Chiragra. Venit etiam mulier ab oppido de Cremieu, quæ chiragram diu patiebatur manibus ita quòd non posset aliquid agere, ad sepulchrum pronominati Episcopi properans, ibidem ejus meritis plenariam consequuta est sanitatem.

De puero sanato. Quidam puer de Bagnols, qui à matris vtero per septem annos laborauerat, cùm pater suus multo gemitu, & lacrymis opem Episcopi antedicti postulasset, desperans de medicorum remediis, sequenti die perfecte à Summo medicorum medico est sanatus.

De duobus resuscitans. Venerunt etiam duo viri vnus de Liuron, & alter du Buis vno die sua deferentes sudaria, qui se vitâ priuatos fuisse penitus asserebant: cùm autem vxores eorum & amici multis lacrymarum imbribus ejusdem Stephani postularent auxilium, vitam & sanitatem pariter receperunt. Istis autem præstabat super his testimonium multitudo maxima sociorum.

De nepte ipsius Episcopi Stephani. Quædam nobilis neptis dicti Stephani Episcopi, audiens sui auunculi miraculorum insignia ad ejus tumbam veniens multas fudit lacrymas atque preces, vt diuina pietas sibi præsenti tantorum miraculorum ostenderet aliquod. Accidit vt juuenis quidam de Argenteria, qui per tres annos omnium fere membrorum destitutus fuerat officio, sedens super asinum ad januam venit Diensis Ecclesiæ, ibique submissus à sociis de asino dum adhuc dicta nobilis perseuerabat in orationibus, confidens ipse qui antea se sustentare sine sociorum manibus non poterat, ad sepulchrum Pontificis absque omni sustentaculo solo diuino fultus auxilio mirificè properauit; & inde lætus & incolumis gratias agens Domino ad propria pedes rediit.

De homine insano. Quidam homo du Buis graui raptus insaniâ à fratre vinctus ad sepulchrum ejusdem Episcopi adductus est, vbi per hebdomadam moram faciens ad honorem ipsius Stephani, diuino munere sanus & alacer ad propria remeauit.

De alio insano. Alius de eodem loco cùm diu teneretur binis junctis compedibus, inuocato Dei genitricis, & ipsius Stephani auxilio, liber ad sepulchrum compedes attulit, grates multimodas referendo.

De puero resuscitato. Puer de oppido quod dicitur Mirabel in Diœcesi Vasionensi cecidit in alueum, vnde extractus rigidus, & à videntibus mortuus æstimatus, ad honorem venerabilis Stephani Episcopi, cujus sanctitas & beneficium pariter inuocabatur humiliter, & deuotè, diuinâ pietate patri sanus reducitur: quem Pater de eo laudes proferens ad sepulchrum sui Præsulis præsentauit.

De milite caso. Quidam miles de Vaubouneys, dum rusticum quemdam pro retento censu pignoraret, & suum bouem duceret, rusticus ipse ventrem, & dorsum militis lancea perforauit; nec iis contentus ad mortem cum cultello eum vulnerauit, quem vxor ejus, & amici æstimantes mortuum, inuocato Stephani Episcopi auxilio sanum per paululum receperunt.

De paralitico. Quidam homo de Cisteron totius lateris dextri motum amiserat per dimidij anni spatium & loquelam pariter & auditum paralysi percussus, cùm ejus vxor præclara miracula dicti Stephani audisset, & virum suum ipsius sepulchrum visitaturum cum multis lacrymis promisisset, ipso die auditum recepit ac loquelam, & post paucos dies à summo medico curatus sepulchrum Præsulis visitauit.

De pedibus non incedente. Alius de oppido quod dicitur Mirabellum Viuariensis Diœcesis per sex annos, & dimidium destitutus tibiarum beneficio, per septem dies effundens preces & lacrymas ante sepulchrum præfati Pontificis, diuini doni munere sanus effectus, erectis tibiis quas per dictum tempus post se traxerat, relictis crossulis ad propria reuersus est.

De capto à latronibus. Cùm quidam Paſtor ouium de oppido quod dicitur Monclar, ibi ſuas & alienas cuſtodiret ouiculas à latronibus captus eſt, & per plurimum tempus conſtrictus inſtrumentis ligneis quæ ſepes vocantur in quodam oppido Valentinenſi, & ibi diutius maceratus prædicti Pontificis meritis relaxatis ſepibus, cum gratiarum actione ad ſepulchrum ipſius ſeipſum cum cerea imagine cereúmque lumen tenens in manibus præſentauit.

De puero reſuſcitato. Puer de oppido quod dicitur Sauſet in alueum, & aquarum impetu ductus longiſſimè inter frureta mortuus inuentus eſt, cujus parentes cum multis lacrymarum imbribus reuerendi Epiſcopi poſtularent auxilium, ipſum puerum poſt pauca ſanum & incolumem receperunt.

De captiuo liberato. Cùm quidam de Aſperis à raptoribus captus, apud Poyols teneretur ſub tinâ maximâ quam dicti prædones magno lapidum aceruo accumulauerant, inuocato Domino & dicti Stephani auxilio, ad ſepulchrum ejus gloriam & laudem referens, prædictam tinam ab ipſo Stephano eleuatam aſſerebat.

De ſubdiacono paralytico. Quidam Subdiaconus de Turnone ad tantum per annum & dimidium morbo paralytico laborauerat, vt dextro latere omnino erat deſtitutus membrorum officio, nec vlla ei proficere potuerat medicina. Cùm autem oratione & genitu per merita ejuſdem Stephani Epiſcopi diuinum poſtulaſſet auxilium, quaſi incontinenti ſe alleuiari ſentiens, non poſt multum temporis ſe ab omnium medico curatum agnouit.

De duobus captis à latronibus. Duo homines du Genevray ad ſepulchrum Pontificis venientes, inciderunt in manus latronum qui ipſos capientes adduxerunt in oppidum vocatum Bruchet, & ibi torti diutiùs multas fundebant preces ad Dominum, vt prædicti Pontificis meritis ad quem iter direxerant ab atroce manu hoſtium eos liberaret. Diuina verò pietas ſoluit eos à vinculis, & vbi nunquam via antiquitus patuit per rupem arduam eis bonam viam præſtitit atque ſecuram.

De muliere reſuſcitata. Homo quidam de Monte majori vxorem habens grauiſſima afflictam infirmitate, quæ vt vir ejus jurauit poſtmodum in Dienſi Eccleſia ſpiritum exalauit. Ad preces vero & lacrymas dicti viri diuina reſpiciens miſericordia jam dicti Stephani meritis, vitam ei reddidit & ſanitatem.

De Clerico Dienſi ſanato. Albertus Clericus Dienſis infirmitate grauiſſima à multo languebat tempore, ad ſepulchrum Pontificis accedens profuſis largè lachrymis preces obtulit, vt aut ab hoc eriperet ſæculo, aut à prænotata infirmitate liberaret: promittens viſitaturum ſe terram ſanctam Domini, ſi ſibi ſanitatem indulgeat. Peractâ autem vigiliâ ſomno plurimo aggrauatus ad thorum rediit, & quietè dormiens ſe mane ſanum repentátque lætum.

De filio fiſtulato. Quidam homo de mandamento du Buys vnicum habebat filium, cui fiſtula fere totam tibiam cum oſſe occupabat, & implorato medicorum auxilio maxima parte oſſis ejectâ à tibiâ, dixerunt puerum curari non poſſe modo aliquo, niſi incideretur per totum totâ tibiâ fiſtulatâ. Quo audito pater deflens, & vlulans dixit eum malle mori quam tibiam reſecari.

secari. Incontinenti verò reducens ad memoriam miracula prædicti Stephani, ipsum Episcopum magno fletu, atque suspirio ad pueri reclamauit adjutorium, promittendo se ceræ tibiam oblaturum, & sex denarios censuales semper præstiturum. Post paucos vero dies filio sano, atque incolumi cum multis gratiarum actionibus sepulchrum Pontificis assistens pater visitauit.

De domicello capto. Quidam domicellus de Cobona rediens de Cabeolo dum transiret per burgum Montis-veneris prope portam captus fuit cum quinque sociis à quodam pessimo qui Petrus de Varo vocabatur; & vltra Rhodanum perductus, à mane vsque ad nonam in quadam spelunca latuit, serò verò tribus dimissis cum duobus cęteris ad locum vbi cœperat reuersus est, cumque ligatis tribus ipsos teneret in nemore, inuocato Stephani Episcopi auxilio laxatis miraculosè funibus inuitis custodibus euaserunt.

De puero resuscitato. Accidit etiam vt in castro quod dicitur Charpey duo inter se iurgia mouerent, & iunior cultello percussus est à maiore, in quòd iuxta guttur collum perforauit. Nec his contentus iteratò cum ipso gladio, ex parte aliâ collum & gulam penetrauit; omnis autem vicinitas ipsum habens pro mortuo, nec in eo vllum sentiens anhelitum, mater ipsius ad merita Pontificis confugiens, inuocato ejus auxilio puerum vidit paulò pòst aperientem oculos, qui deinceps paucis diebus sanus factus est.

De puella sanata. Quædam puella de Visilia quæ per duos annos & dimidium gressum perdiderat, allata ad tumulum Stephani Episcopi ibidem Dei beneplacito antiquo gradui fuit restituta.

De duobus pastoribus captis. Duo verò pastores ciuitatis Diensis capti à latronibus, & ad Balmam nigram deducti & retenti, quamvis fortibus & difficilibus ligati forent compedibus latronibus ipsis præsentibus, & dormientibus interuentione suffulti Stephani Episcopi captionem cum eorum compedibus euaserunt.

De cæco illuminato. Inter peregrinos venit vnus de Lombardia, qui quinquennio lumine oculorum caruerat, & cum in oratione moraretur subtus sepulchrum præfati Episcopi, & missa matutinalis celebraretur intercessione ejusdem Episcopi gratulatus est coram omni populo visum recepisse.

De muliere sanata. Nec est prætermittendum quod cum dictus Episcopus languore non modico ægrotaret, mulier quædam Bertranda nomine graui, & diuturnâ capitis infirmitate oppressa accessit cum lacrymis ad ipsum, humillimè supplicans vt caput ejus manibus suis tangere dignaretur: quòd vt tetigit diuina pietas virtuti Pontificis adjiciens mulierem sanam effecit.

De conuerso Durbone infirmo. Istud verò miraculum non est tacendum quòd cùm dictus Stephanus esset in monasterio Durbonis Cartusiensis ordinis, & ibi conuersus ejusdem monasterij homo timens Deum, & magnæ religionis graui laboraret infirmitate, accedens ad eum Stephanus dixit ei: frater crede quod ex hâc infirmitate migrabis ad Dominum, vnde rogo te vt pro me Dominum depreceris, quòd si ego in Episcopatu ipso Diensi animæ meæ periculum incursurus sum, & æternum præmium amissurus, vt me non permittat in ipso Episcopatu diu manere, postmodum decessit conuersus; & dictus Episcopus cœpit eodem die infirmari & infra duodecim dies suum vltimum clausit in Domino.

Sunt

Sunt & alia plura miracula, quibus apud fideles suos diuina clementia dictum mirificauit Episcopum & eundem adhuc mirificare non desinit, serui sui merita signorum euidentiâ multipliciter commendando. Illud etiam sanctitatem vestram Pater Sanctissime latêre nolumus, quòd Bertrandus Diensis Episcopus, & alij Diensis Ecclesiæ canonici, nobis in verbo veritatis & animarum suarum periculo, tam super sacramento quo iis laborantes se asseruerunt dicti Episcopi meritis diuersa fuisse remedia præstita consecutos, quàm aliis quæ sunt superiùs recensita protestati sunt prædicta omnia, vt dicta sunt superiùs se habere. Nos vero dictis ipsorum, & famæ publicæ fidem plenariam adhibentes, præsentem chartam nostrorum roborauimus præsentiâ sigillorum, rogantes & à Sanctitate vestra Pater Sanctissime postulantes humillimè, vt præsenti consilium negotio, & auxilium curetis apponere salutare: ne pretiosa Domini margarita in Ecclesiâ Dei lateat tanquam ignobilis & ignota, & ne tanti lucerna luminis abscondatur sub modio, sed potiùs gregem Dominicum in viam vitæ dirigat, & ad hæreditatis perducat præmium sempiternum. datum Viennæ tertio Nonas Maij, anno Domini millesimo ducentesimo sexagesimo primo.

✠ Ioannes Viennensis Archiepiscopus.
✠ G. Valentinensis.
✠ B. Diensis.
✠ G. Gratianopolitanus.
✠ B. Viuariensis.
✠ Gebennensis.
✠ A. Mauritanensis.

Hîc pro anno 1231. scriptus est annus 1261. vt ex nominibus summi Pontificis & episcoporum Valentini, Diensis, Gratianopolitani atque Viuariensis intelligere est. Nam anno millesimo ducentesimo sexagesimo primo, sedebant 3. Nonas Maij.

Alexander IV. Romæ,
Amedeus de Geneua Diæ,
Philippus de Sabaudia Valentiæ,
Falco Gratianopoli,
Aimo aut Hugo Viuarij.

Quâ ergo veritate feruntur Præsules tum fuisse,
G. Valentinus,
B. Diensis,
G. Gratianopolitanus,
B. Viuariensis,

Atque anno eo ipso 1261. 3. Nonas Maias scripsisse ad Gregorium Pontificem. Igitur cùm Gregorius IX. anno 1231. & 3. Nonas Maij sederit Romæ.

I. idest Ioannes de Burnino	Viennæ,
G. idest Guilelmus de Sabaudia	Valentiæ,
B. id est Bertrandus	Diæ,

B. idest Bernardus aut Bernoinus — Viuarij,
A. idest Aimarus. — Maurianæ.

Et numerus millesimus ducentesimus tricesimus primus, differat à numero 1261. solo penultimo caractere, dicendus videtur scriptoris errore positus hic pro illo.

Quid autem Gregorius Pontifex responderit Episcopis prouinciæ Viennensis non inuenio. Beatificationem, vt loquimur, concessisse non dubito; atque id respondisse arbitrabar, quod nouem ante annis Honorius responderat Molismensibus monachis canonizationem Roberti Abbatis postulantibus. *Licet nobis quædam miracula, quæ post mortem fecit intimaueritis, de his tamen quæ in vita fecisse dicitur, fidem plenariam non fecistis. Nos quæsitores de illis damus. Et ne vestris precibus videamur omnino deesse, concedimus vobis, vt eum tanquam sanctum in ipsius Ecclesia venerantes, ejus apud Deum suffragia fideliter imploretis.* Vt ita sentiam, facit publica sancti viri veneratio, quæ ante aliquot sæcula fuit in Ecclesiâ Diensi, cùm tamen neque ipse Gregorius, neque alius quis Romanorum Pontificum legatur illum canonizasse; & singulis sæculis post ejus mortem vsque ad annum millesimum quingentesimum vigesimum, actum fuerit à Diensibus, vt ejus canonizatio vrgeretur Romæ. Eo anno Ioannes de Lotharingia Cardinalis, cùm in Valentinum Episcopum electus Romam iret, rogatus est à Diensibus agere de ipsius canonizatione; & Gabriel Gay Canonicus Diensis illi additus est, qui à Pontifice eam nomine totius cleri & ciuitatis Diæ postularet. An Pontifex Ioanni Cardinali assensus fuerit non inuenio. Ioannes se nihil Romæ non tentaturum promiserat; & fere omnes chartæ Diensis Ecclesiæ, rerum olim gestarum memores, datæ sunt ignibus ab Hugonotis.

VITA AMEDEI ROSSILIONÆI EPISCOPI VALENTINI ET DIENSIS PRIMI.

INCIPIT præfatio in spectaculum bonæ memoriæ Amedei de Rossilione quondam Episcopi Ecclesiarum Valentinensis, & Diensis, athletæ inuictissimi Ecclesiarum suarum. Illustrium virorum gesta magnalia, præclaris titulis, & aliis Epithaphiis solent per manus artificis in lapidibus exarari, in virtutum speculum, & in excitatiuum spectaculum probitatis; impium enim est, & indignum, piarum mentium actus laudabiles, per manus ingratitudinis & negligentiæ, cum pulueribus & ossibus totaliter sepelire. Ideoque præclarissimi viri Amedei de Rossilione Valentinensis & Diensis vnionis primi Episcopi, vitam inimitabilem, & actus strenuos, & mortem prouidam, volui pennæ officio in pellem describere; quamquam potiùs deberent in laminibus aureis imprimi stylo ferreo, in futurorum stimulum, & in ejus memoriam sempiternam.

Incipit

Incipit spectaculum, & primo de vitâ claustrali. Fuit Amedeus vir nobilis genere, sed nobilior animi probitate, à primęuâ suâ ætate sufficienter in scientiâ eruditus, sub claustrali & regulari disciplina diligenter nutritus, Sancti Eugendij monachus, qui cùm adhuc esset juuenculus claræ indolis, & bene industrius factus est monachorum pater, & Abbas monasterij Sauiniatij, in diœcesi Lugdunensi; suâque prouidentia Abbatiam creditorum fœnore aggrauatam quàm plurimùm releuauit, bonaque monasterij prædecessorum suorum incuriâ à longęuis distracta temporibus, sollicitè, & efficaciter requisiuit, & requisita obtinuit cum effectu; & vt in posterum possint bona monasterij à suis successoribus tutiùs ac meliùs defensari castrum quod dicitur Chaissen de nouo edificauit, & fundum emit, & feudum Deliui in mandamentum prædicti castri acquisiuit, item fortalitium de Vindrali à domino Belli-loci diu antè vsurpatum, in sudore & labore multo causam prosequens in curiâ Regis Francorum, finaliter obtinuit, & suę fecit restitui abbatię. Item prioratum claustralem Iustriati in Episcopio Lausanensi, per illius loci priores schismaticos diu antè abbatiæ subtractum, ad obedientiam venire coëgit, & castrum de Montaneu à Lausanensi Episcopo diu antè vsurpatum dicto prioratui restitui fecit. Item vagabunda & externa monachorum solatia ad claustralem & intrinsecam reduxit honestatem; dispersos & segregatos per cameras mònachos ad vnitatem refectorij, religionis zelo studiosiùs reuocauit, & de communi: sicque monasterium suum tam in spiritualibus quam in temporalibus prudentissimè reformauit.

De Promotione ejus in Episcopum Valentiæ, & vita ejus in statu Prælationis. Per idem tempus anno incarnationis Domini millesimo ducentesimo septuagesimo quarto, Dominus Guido de Montelauro sanctæ memoriæ, electus Valentię, apud Bellicastrum à Gregorio decimo confirmatus, adhuc existens in curiâ apud Tarasconem migrauit ad Dominum, cui Papa Gregorius substituere voluit Abbatem Amedeum virum approbatum, & de eo præ cunctis mortalibus Valentinensi Ecclesię prouidere: cui reluctanti cum lacrimis sanctis, Papa dixit, noli timere, per te spoliata Ecclesia Valentina restituetur. Et hoc dictum fuisse in spiritu prophetię, per rei aduentum clariùs elucescit. Qui sacratus est apud Viennam à prędicto Papa, qui ei injunxit primo Tyrannum inuadere in brachio Ecclesiæ, deinde jussit contra obstinatum arma sumere, & in clauâ Gregorij sexti clauum retundere inimici. Factus Episcopus, in speculâ pręlationis dignitatis, noluit alta sapere, sed humiliter consentire; Epulationes, diuitias, vestes pretiosas & multiplices; & ejus mensam detestans splendidam, in vili habitu, & mensâ tenui, & cibo rustico, & longâ abstinentiâ vitam monasticam conseruauit. Ioculatorum, & histrionum, & omnium ludorum vana solatia, aues & canes venatores, caudam famulorum inutilem, & omnem pompositatem à se abjiciens, in parcitate vixit mirabili, & omnem voluptatem suo corpori denegauit, feras siluarum & aues aëris in pace relinquens, de eorum lupinis faucibus prędam eruere, & prędones de suis terminis expellere totis viribus pastor egregius conabatur, contra hostes Ecclesiæ ducens exercitũ, non sub territoriis vel papilionibus cũ aliis magnatibus, sed in tabernaculis sub ramis arborum cũ popularibus;

niuis & grandinis, glaciei & pluuiæ incōmoditates, & aëris intenperiem patienter sustinens; corpus suum fessum & lassum sæpissimè super terram, solis super stratis paleis reclinabat; sicque clientes suos & cōmilitones præ labore confractos, animo & exemplo suo ad longanimitatē & tolerantiam prouocabat. Nazareus noster rarò rasuram faciēs inter comptos & compositos milites & clericos, incompto crine & barbâ prolixâ, velut alter Maurus ab eremo progrediēs, hispidus apparebat, in prosperis non elatus, in aduersis indeficiens, ad hæc & ad illa æquanimiter se habebat, in propriis expensis parcissimus, in donariis largissimus, parum, vel nihil sibi retinens, prouentus & reditus suos & quæcumque habere poterat, condignis & bene meritis largifluè tribuens diuidebat, post aurum non abiit, nec sperauit in pecunia & thesauris, fecitque mirabilia in vita sua, in solitudinibus, in angustiis, & multis laboribus vitam & corpus suum infra vnam annorum septimanam consumpsit penitus: inter quod in eo finaliter non ramansit species neque decus, sed vidimus eum despectum & nouissimum virorum, virum dolorum & habentem infirmitatem, & nos putauimus eum quasi leprosum & percussum a Deò & humiliatum, & verè languores patriæ ipse portauit, dolores populi sui ipse tulit, cuius liuore pro magna parte sanati sumus à plaga Tyrannidis adiacentis. Ex quibus colligitur Amedei felicitates cumulans, quia in his arduis supremum pastorem Christum Dei filium meruit imitari

Sequitur de strenuis actibus eius, & primò de iis quæ fecit pro ecclesiis suis Valentinensi & Diensi. Anno primo præsulatus sui, antequam de se facta prouisio esset, Valentinis canonicis promulgatæ prouisioni assentiens, supplicauit pro adiutorio, & de consensu omnium Cardinalium obtinuit à Papa Gregorio X. vnionis priuilegium, pro quo diu ante fuerat supplicatum, & illud deposuit in locis tutissimis velut thesaurum pretiosissimum reseruandum. Eodem anno mense Ianuarij in festo sancti Vincentij, venerabilis pater Amedeus de Gebenna Diensis Episcopus, vir pius & pacificus migrauit ad Dominum, & in eius transitum adfuit Amedeus de Rossilione Valentinus Episcopus, qui & sepulturæ exequiis ministrauit, vnde accidit illud rarò contingens, quòd filiolus patrem, nepos auunculum, Amedeus Diensem episcopum sepeliuit, qui ex vi priuilegiatæ vnionis eidem succedens, factus est lapis angularis positus in caput anguli, vt faceret vtraque vnum; A Domino factum est istud, & est mirabile in oculis nostris: sicque præsul prudens & vigilans, vnionem priuilegiatam absque vlla contradictione prudenter reduxit ad actum prosperum, & iocundum. Item ecclesiarum suarum capitula vniter in vno capite ad se inuicem adunauit, & ex vtroque capitulo hinc inde assumptis partibus, vnum collegium participationi medium in terræ medio, scilicet apud Cristam instituit, vt in eo, & per illud tanquam per cauillam & clauum medium, ecclesiarum vnio indissolubiliter & perpetuò ligaretur. Item Castrum Crispiati tutissimum suis appropriauit ecclesiis, in totius terræ deserti præsidium, refugium, & recursum. Item villam Sallientem in transitu & in passu episcopatuum, suis alligauit ecclesiis fœdere sempiterno. Item fauentibus fidelibus suis, villam Augustæ ingrediens in manu valida, eiusdem fortalitium munitissimum viriliter impugnans per triduum, Deo auxiliante obtinuit, & eos qui în munitione erant, plusquam sexaginta bellatores electos in compedibus alligauit. Item Espenellum &

Baronum

Baronum obſeſſit, & erectis machinis arctauit obſeſſos, coëgit aduerſarium pacem petere, & offerre quam acceptauit, vir induſtrius & ſub pacis fœdere de Criſta Dei adiutorio in poſſeſſionem corporalem poſitus, ſeceſſit à Pontaiſio & occupata caſtra illæſa reddidit, & generalis interdicti ſententiâ relaxauit, ſicque Valentina Eccleſia per Dienſium auxilium reſtituta ab oppreſſione tyrannidis, & non aliter reſpirauit. Ex quo verè concluditur vnionem eccleſiarum indubitanter à diuinâ prouidentiâ proceſſiſſe. Item ſuper Criſtę verticem, fortalitium diſpoſitiſſimum erexit vſque ad ſummum, ſub mirabili temporis breuitate. Item nobilem virum Ademarum Geraldum cum parte ſua Montilij, & tota terra alia quam habet circa Rhodanum in dominium ligium acquiſiuit & emit, & pretium acquitauit. Item Praciluallum nobilem ciuem cum ſua terra Dienſi recepit in homagium ligium, & in feudum, item alia feuda Eccleſiæ ſuæ pervtilia de quibus non eſt dicendum per ſingula acquiſiuit. Igitur fuit ſacerdos magnus, qui in vita ſua ſuffulſit domum, corroborauit templum, & præualuit eccleſiarum ſuarum dominium ampliare.

De iis quæ fecit pro Eccleſia Lugdunenſi. Quàm audacter & quàm viuaciter, & quoties feroces & potentes inimicos Lugdunenſis eccleſiæ inuaſerit & viriliter impugnauerit, & cum fratre ſuo Lugdunenſi Domino ſe eis obiecerit, cauſâ breuitatis liceat præterire.

De iis quæ fecit pro Eccleſia Viennenſi. Mortuo Domino Guidone de Alunnya Archiepiſcopo Viennenſi, & adminiſtratione recuperatâ, vt erat de iure & conſuetudine antiqua, & nobili, priuilegia eiuſdem eccleſiæ à manu forti occupata fecit viriliter expediri, & ea poſuit ſub tuta cuſtodia reſeruanda. Item feudum caſtri ſancti Theodori inueteratum pro eadem Eccleſia, cum poſſeſſione plenaria renouauit eiuſdem. Item canonicorum Eccleſiæ periculoſam & inteſtinam diſcordiam cupiens dirimere, excedentes & culpabiles de ciuitate exire compulit, & oppreſſos ſub alis protectionis ſuæ recolligens, villæ & eccleſiæ internam pacem reddidit & quietem.

Quæ fecit pro Viuarienſi Eccleſia. Quæſtionem tædioſam & querelam longæuam, quam habebat vir nobilis Lambertus dominus Montilij cum Epiſcopo Viuarienſi, pro feudo Caſtrinoui iuxta montem Pauſardi, Amedeus fideliter cum arbitris procedens in negotio, querelam cum vtriuſque partis gratia per manum arbitrorum laudabiliter compoſuit: & de vexatione, & de guerra longiſſima Viuarienſi Eccleſiæ pacem reddidit & quietem.

Quæ fecit pro Eccleſia Romanenſi. Ceruicoſitatem & rebellionem Romanenſem cupiens reprimere, in fauorem Eccleſiæ Romanenſis, cùm ſit Eccleſiæ villa collegiata & vnita in capite, turrem fortiſſimam de lapidibus quadratis tempore ſuâ breuitate imperceptibili erexit ſupra Pontem Iſaræ, & eum canonicis Eccleſiæ tradidit muniendum in defenſionem innocentium, & in reprehenſionem malitiæ peruerſorum, ſed Romanenſibus non obſtante fidelitate iurata ab intus repugnantibus & expulſis canonicis, capellanis & clericis omnibus, & per manum Burgundienſem eamdem turrim impugnantibus, Amedeus ſe opponens pro eccleſia per menſem integrum tempore hiemali, ſe & ſua expoſuit, & turrem & pontem contrà tenuit

nuit & subfodit, & in eorum oculis pontem cum turribus deiecit in Isaram, & per octo dies & totidem noctes in tubis Iosue villam anathematis circuiens, vsque ad muros villæ extrinseca deuastauit. Quadam etiam die cùm exercitus Amedæi ab vno loco ad alium se transferret, Romanenses in suâ superbiâ de conductâ militiâ confidentes, extra portum concorditer exierunt, se paratos ad prçlium ostentantes, & trucidatâ multitudine compulsi sunt fugere, & villam intrare cum impetu præcipiti, & portas pendulas super insequentes Dienses dimittere sunt coacti. Tandem denegatis vndique Romanensibus victualibus, infra annum suç rebellionis coacti sunt pacem & veniam petere, & subjectionem offerre debitam & de forefactis satisfacere obtulerunt, quod obtinuissent nisi dispensator humani generis, Amedeum infra tractatum pacis in malum Romanensium de medio subtulisset, rebelles enim & discoli non fuerunt digni tanti Pontificis pace frui.

De Iis quæ fecit zelo justitiæ. Triscatinç vrbis ciues, maleficos qui peregrini patris Amedei spolia depredarunt, collecto exercitu in filiali affectu & venerantia crucis Christi prædones & prædam in eorum vrbe propria quæ dicitur sancti Pauli, in sua audaci potentia requisiuit & principaliter actorem maleficij cum suis sodalibus exilio relegauit, hospitium Castellanatus, in quo prçda reducta fuerat dirimi fecit funditus, in vindictam crucis Christi & in rei gestæ memoriam sempiternam.

Item rectorem ejusdem vrbis cum aliis ciuibus prædæ consentientibus pro expensis factis in quadam pecuniæ summa misericorditer condemnauit, quibus peractis cum suis in pace ad propria est reuersus.

Item Marchionem Montis-ferrati Mediolanensis, & magnæ Lombardiæ Capitaneum, vsurpatorem injustum terrrç Sabaudiensis, dum transiret in Hispanias audacter detinuit, & detentum coëgit Taurinum & castra adjacentia Domino Thomç de Sabaudia restituere cum pace tuta, & hoc fecit Amedeus, in zelo justitiæ, & in recompensationem collati beneficij à Sabaudiensi Ecclesiæ Valentinç retroactis temporibus. Super quo Papa Nicolaus propter sponsalia neptis suæ Marchioni affinitate ligatus, solemnes nuntios Legatos Ebredunensem & Aquensem Archiepiscopos, Amedeo cum literis comminatoriis destinauit, quos vir prudens recepit cum reuerentia, & saluis terminis obedientiç eos remisit vacuos, manénsque imperterritus in suâ constantiâ, ab inceptâ executione justitiç non recessit.

Item eodem zelo justitiç castrum del Bost de la Sayas à dicto Thoma Sabaudiensi vsurpatum, fecit restitui Dominç Comitissç Viennensi, & inter eos pacem gratissimam reformauit.

Item eodem zelo castrum S. Theofredi causâ correctionis monasterij à seipso diu detentum, factâ monasterij reformatione à nullo coactus, sed sponțaneus monachis reddidit & Abbati.

Item eodem zelo Castrum-nouum supra Isaram, à prçdecessore suo propter rebellionem Remundi Fedentarij retentum, Amedeus ex compassione & zelo justitiç, Guilelmo prçdicti Remundi filio & hçredi reddidit.

Item eodem zelo auditâ morte Domini Simonis de Cleriaco, & cognitâ ejus filij Rogeni gratitudine, castrum Pisantiani, & castrum Bocci & alia feuda occupata ab Ecclesia Valentinensi & Romanensi gratificata hçredi liberaliter expediuit.

Item

Item zelo pietatis plebanis suis, in aduersariorum carceribus detentis paterno affectu compatiens, captiuum magis valentem pro captiuo quocumque suo minus valente semper fuit paratus expedire libentiùs quàm ab eis pecunias extorquere.

Item quadam vice in suæ pietatis Amedeus argumentum, pro expeditione suorum hominum obligauit se ad soluendum decem millia solidorum statuto termino; & pro prædictis castrum Montis-veneris die statuto tradidit recurrendo, nisi aliter Deus prouidisset.

Generalis conclusio. Burgundos compescuit, Lombardos corripuit, Hispanos ad iræ fremitum concitauit, Prouinciales ad regem Burgundiæ anelantes ne ipso viuente proprios exirent terminos retentauit. Summum Pontificem totius orbis principem, suis probis & justis actibus non timuit irritare, omnes externas nationes famâ sui nominis fecit quam plurimùm admirari, genti suæ & omnibus suis succcessoribus velut alter Machabæus, Mathatiæ filius gloriam, & honorem & reuerentiam acquisiuit.

De zelo regularis disciplinæ. Zelo zelatus cum Helia in domo Domini non solum Abbatiam Sauiniani in religione & disciplinâ monasticâ reformauit, sed Abbatiam S. Theodori in Diœcesi Viennensi de monachorum dissolutione & insolentiâ diffamatam, præmunito castri præsidio personaliter visitauit, & præmissa diligenti inquisitione rebelles monachos & incorrigibiles à loco expulit, obedientes & disciplinabiles retinens senioribus eos tradidit instruendos. Item abbatis ejusdem loci receptâ spontaneâ cessione, prouidit eidem de abbate magis prouido, industrio, & viuaci. Item canonicos non canonicè viuentes, regulares sub regula non degentes, ad regulam professam & ad statuta religiosa religauit: & quia bonorum temporalium affluentia, causa casus religionis fuerat, ab indignis ministrantibus partem subtraxit inutilem, & eam vtilitati communi patriæ & Ecclesiæ applicauit. Ipsi tamen de subtractione temporalium dolentes, neque ampliùs de promotione religionis gaudentes, velut tauri indomiti, erectis ceruicibus, per campos licentiæ discurrentes, imprudenter attentant jugum religionis abjicere, & contra applicatum sibi stimulum calcitrare.

De ejusdem morte gloriosâ, & duro mortis præsagio. Quadam die anno Incarnationis Dominicæ 1281. mense Iunij, Sathan humani generis antiquus aduersarius, permissione diuinâ Amedeum percutere gladio Romanensium attentauit, in quorum sibi paratas incidias incautè incidens, facto graui gladio super eum, in clypeo diuinæ protectionis se & suos apud Alexianum recolligens, vix euasit. Eodem die & horâ eâdem, licèt tempus esset satis serenum, Sathan confusus eo quòd eum non poterant percutere, in flammâ fulguris visibiliter de cœlo cecidit super campanile Ecclesiæ Cathedralis Valentiæ, & solum speculatorem percussit, & speculam combussit; in quo facto domum veri speculatoris ejusdem Ecclesiæ morte resoluturam in proximo, suo duro præsagio demonstrauit. Eodem anno mense Septembris in vigilia B. Virginis, Amedeus febre tertianâ correptus cùm esset apud Valentiam, versus Dienses iter arripuit, acsi vellet deliberare ibidē cū auunculo suo altero Ameeo suo corpore sepulturā, vocatísque suis canonicis & Confessoribus rogait eos, vt confestim eū apud Diā arrepto itinere sequerentur, quo cū peruenisset de morte suâ ab infirmitate suâ præmonitus cōfessione priuatâ deuotè, die

die Dominico in festo Exaltationis sanctæ Crucis, Præsul Christi præcepit sibi Eucharistiam præsentari. Congregantur canonici, conueniunt clerici, multique viri religiosi ciuésque fidelissimi suspirantes: sedit Præsul super lectum suum,& præsentato sibi corpore Christi, altâ voce cunctis audientibus qui aderant,de morte sua gratias Domino reddidit Saluatori, proferens quę sequūtur. Graues inquit guerras & periculosas pro tuendis juribus Ecclesiarum per quadriēnium per perpessus sum sine pecunia,in vno pede & vna manu; & multis me & meos exposui periculis, hinc cadebant lapides de tormentis & machinis, inde tela, hinc inde gladius, & ex omnibus me eripuit Dominus, & in suâ clementiâ me morti tam prouidè reseruauit, vnde sibi gratis referre debeo & vos mecum. Post hæc facta confessione generali omnibus indulsit, & veniam petiit: requisitus de fide Eucharistiæ erectâ manu dexterâ, & ostenso corpore Christi multùm affectuosè dixit hunc credo firmiter, illum eumdem esse integraliter qui pro me & aliis peccatoribus pependit in cruce:& manu ad caput suum positâ subjunxit,pro istâ fide paratus sum, & semper fui detruncationi exponere caput istud. O mira & salubris Confessio! quod corde credebat ad justitiam, ore confessus est ad salutem; & martyrium quod pro tuendis jurisdictionibus Ecclesiarum diu ante in membris suis patienter sustinuerat, modo pro fide in voluntate affectuosâ suo obtulit Saluatori in sacrificium,& hostiam pinguissimi holocausti. Eodem die in metu diuinæ prouidentiæ adfuerunt Domini Lugdunensis Archiepiscopus, & quidam alius Episcopus amicus ejus, Abbas sancti Theodori,& Abbas sancti Felicis & soror sua; & breuiter quasi omnes præcordiales sui,quos sub adjuratione fidei & fidelitatis mutuæ charitatis oris osculo concurrente, de forefactis suis,& debitis soluendis & clamoribus sedandis,vt fortiùs potuit obligauit;sententias omnes acceleratas relaxauit,condemnationes judicum suorum absoluit, captiuos ratione guerræ detētos jussit relaxari.Item ordinauit & præcepit vt appropinquante agone suæ mortis conuocarentur Christi milites,sui Canonici, & interessent ciues voluntarij, qui eum in suo vltimo & periculoso prælio suis interuentionibus adjuvarent. Vt simplex Claustralis mori cupiens, in manu Domini Lugdunensis quantum in se fuit omnibus suis dignitatibus & prouisionibus resignauit. Tertiâ feriâ immediatè sequente in festo Euphemiæ,ipso annuente vocati sumus horâ primâ,& lectâ Passione à Domino Lugdunensi Litanias, Psalmos,Orationes ad hoc speciales diximus frequenter emittebantur suspiria,& singultus. Tādem circa tertiam cum nullum verbum ab eo expectaretur, scicitatus à Domino Lugdunensi vt in B. Virginem speraret,& in eam mentem figeret,exinsperato respondit altè & distinctè, ipsa inquit stat mihi in bono loco. O mira ad instantiam consolatio,& gaudij mirabilis agitatio, in tantùm vt facies flentium risum ostentare coactæ sint, nam ille vltimo instanti vitæ suæ termino,verbo miraculosè prolato,viuâ voce asseruit gloriosam Virginem in mortis periculo sibi in præsidium adfuisse. Beati qui sperant in eâ. Post paululum Christi miles suauissimè in Domino obdormiuit, qui bonum certamen certauit,cursum laudabiliter consummauit,fidem firmiter tenuit & seruauit,& ideo coronam sibi ab æterno dispositam in thesauro diuinæ prouidentiæ,reddet sibi justus judex Dominus Iesus Christus qui cum Patre & Spiritu sancto viuit & regnat Deus per infinita sæculorum sæcula: Amen.

Exhorta

Exhortatio. O Præclari viri Christi Pontifices, Ecclesiarum Principes, terrarumque rectores, pigri, tepidi, inertes, huc venite. Amedæi spectaculum attentè, vt respicite per radiorum suorum diffusionem ejus exemplaris ratio ad actus similes vos prouocet, & prouocatos stimulet, probitatis & virtutis iter arripere, depositáque voluptatis mollitie, vires mentis resumite, vt in præsenti prælio de tenebrarum harum principibus triumphare valeatis, in retributionis tempore pro palma sempiternæ vitæ brauium mereamini reportare. Amen.

Explicit vita bonæ memoriæ Amedæi de Rossilione episcopi primi Valentinensis & Diensis post vnionem, qui obiit anno Domini 1281. *die vero* 17. *Septembris.* Ceterùm, vt hoc non taceam, Rossilionæa gens, è qua fuit Amedæus Episcopus, est nobilissima illa & antiquissima, quæ ex Rossilione Viennensis Diœceseos oppido, vbi quondam habitabat, sibi nomen fecerat, vt intelligitur ex sacramento, quo Ludouicus de Sabaudia, & Aimarus de Pictauia Comes Valentinus anno 1281. die 5. idus Iulij dixerunt *se juuare mutuò in placito, & in guerra contra Aimarum de Rossilione Archiepiscopum Lugdunensem, Amedæum de Rossilione Episcopum Valentinum & Diensem, ac Artaudum Rossilionis dominum Viennensis diœcesis, & omnes de genere ipsorum descendentes.*

EGo Claudius Boniellus, Prouincialis Societatis Iesv in Prouincia Lugdunensi, factâ mihi potestate ab admodum R. Patre nostro Generali, facultatem concedo, vt libri *De rebus gestis Episcoporum Valentinorum & Diensium*, &c. à Patre Ioanne Colvmbi, ejusdem Societatis Theologo compositi, & à tribus Societatis ejusdem Censoribus approbati, typis mandentur. In cujus rei fidem has literas sigillo nostro munitas, & manu nostra subscriptas dedi Lugduni die 1. mensis Decembris anno 1637.

CLAVDIVS BONIELLVS.

DE REBVS GESTIS
EPISCOPORVM
VASIONENSIVM
LIBRI QVATVOR.

Illustr^mo^ & Reuerend^mo^ D.

D. IOSEPHO MARIÆ SVARES EPISCOPO Vasionensi.

IOANNES COLVMBI è Societate IESV.

NON facilè dixerim, Episcoporum Illustrissime, quid secutus sis, cùm iussisti vt scriberem de rebus gestis eorum Præsulum, qui ante te sederunt Vasione, quod tu illâ sermonis elegantiâ, illâ eruditionis celebritate vir, poteras vnus omnium felicissimè perficere. Quoniam ipsæ cum tuis ita coniunctæ sunt, vt sine iis dici non possint, neque, vt maximè possent, debeant, cuipiam fortasse videberis modestiæ illi tuæ id concessisse, quam & voce, & vultu, ac totius corporis habitu, velut innatam præ te fers. Sed ego semper existimaui sententiam ejusmodi esse hominis potiùs ex ignauiâ timidi, quàm viri à sapientiâ moderati. Scilicet contra modestiam is mage non peccat, qui sua suorumque præclara facinora assumit sibi dicenda, quàm qui gerenda suscepit: Nisi fortasse putandum est plus arrogantiæ in eo esse vt dicas, quàm vt agas præ aliis; atque vt summa facinora recites, quàm vt fortiter, & animosè ea vnus suscipias. Operibus quippe sua vox est, eaque

eaque index animi verior, quàm & ſcriptorum voluminum, & ipſius quoque oris ac linguæ. Potiùs intereſt maximè poſterorum, atque adeò virorum omnium qui verum amant; ipſius etiam ſeu famæ, ſeu ſinceritatis, vt qui à majoribus fortiter geſta acceperunt domi ſuæ, & qui magna quoque gerunt aguntve, ea ipſi aliis referant. Nam quando certiùs, apertiùs, veriùs recitabuntur, quàm ab illis qui ipſa penitus nouere? Et aliena profectò nunquam ita ſcimus, vt noſtra. Aquæ etiam (nam quid alia memorem?) nonnihil deperit, quæ à fonte in vas immittitur: plurimùm verò, quæ ab vno in aliud transfunditur. Vox ipſa quæ res dicit, nunquam ſincerior eſt, quàm in ipſo loquentis ore. Vt ab eo diſcedit, vt aliquid deperdit ſui; longiúſque profuſa ſenſim deteritur, donec omnis euaneſcat. Denique hinc fit, vt fama veri nuntia, feratur ficti prauique tenax, quòd aliorum de rebus vulgò loquimur, non de noſtris. Sed vtcumque hoc habeat, veriſſimus ille amor, quo ante annos triginta complecteris amantem tui, facit vt magis putem te, qui tuus omnino erat, eum in ſcribendo locum dediſſe mihi: neque fui difficilis ego jubenti, vt dum ſcriberes à te geſta, non ab iis gerendis aliquando deſiſteres. Igitur etſi calamo manum non admouiſti, ſcripſiſti tamen tu etiam hos de Vaſionenſibus epiſcopis commentarios; niſi fortè ſcribentis mens, quæ calamo non vtitur, dicenda non ſit ſcribere, quæ manu ponit in charta. Tu ille es, qui & aperto epiſcopij tabulario, & tuis omnibus libris chartiſque mecum familiariter communicatis, meam mentem ſcribendis omnibus inſtruxiſti. Neque manum, vt mea ſit, quæ à prima tui adoleſcentia amiciſſimi viri eſt, quiſquam arbitrabitur à te alienam eſſe. Sed vide an iſta aberrauerit à tuis cogitationibus: id enim ſcilicet cauſæ eſt cur hos commentarios ad te detulerim.

AVCTOR LECTORI.

QVAM illuſtris quondam fuerit epiſcoporum Vaſionenſium claritas, mi Lector, hinc intelligis quòd Sidonius Apollinaris & nobilitate generis, & opum vi eò celebritatis euectus, vt Auiti Imperatoris filiam haberet in matrimonio, Fonteium Vaſionis epiſcopum ſibi ſuæque familiæ validiſſimum ſemper patronum fuiſſe *fatetur. Tanto apud ho-*

mines nomini vitæ integritas, veraque de cælo sanctitas respondebat. Nam cùm Theodosius, Quinidius, Barthus, alius post alium Episcopi, cælestibus sint aucti honoribus, certè fateamur oportet inquilinum, ac veluti domesticum ipsis, & ferme, vt ita loquar, hæreditarium fuisse virtutis omne genus. Sed Saracenorum principio, deindè Albigensium furor fecit, vt tantorum virorum omnis pene memoria obliuione sepulta sit. Vastauere Prouinciam, Vasionem incenderunt euerteruntque. Igitur ad quos de Vasionensium Episcoporum rebus gestis commentarios legendos accedis, arbitrare de fauillis cineribúsque ereptum opus esse. Post antiquissimos illos Præsules Mornatius, Lambescius, Railaneus, Laudunensis, magna apud Occitanos & Prouinciales nomina; Raibaldus demum & Ripertus Flotta, Guilelmo Forcalqueriensium regulo ex Iauceranda Flotta matre genito proximi sanguine, sederunt Vasione: sedit Petrus de Casa per vitam, & à morte prodigiis celeberrimus. Hoc affero, vt videas potuisse Saracenos, Albigenses per Raimundos Tolosæ Comites, Faido filium, & nepotem, potuisse Vasionensium Episcoporum tabulas, domos, ciuitatem, regionem dare gladiis ignibusque; celebritatem ac virtutem euertere perdereque non potuisse. Quæ res ab ipsis fortiter gestæ sunt, eas, vt ad me peruenerunt, tu bonus et facilis accipe.

EGo Hugo Guilelmus Prouincialis Societatis IESV in Prouincia Lugdunensi, factâ mihi potestate ab admodum R. Patre nostro Generali, facultatem concedo, vt libri quatuor *De rebus gestis Episcoporum Vasionensium*, à Patre IOANNE COLVMBI, ejusdem Societatis Theologo composita, & à tribus Societatis ejusdem Censoribus approbati, typis mandetur. In cujus rei fidem has literas sigillo nostro munitas, & manu nostra subscriptas dedi Lugduni die 15. mensis Maij anno 1655.

HVGO GVILELMVS.

DE

DE REBVS GESTIS
EPISCOPORVM
VASIONENSIVM
LIBER PRIMVS.

VAsionensium, seu Vasiensium, aut Vasensium, (tribus 1
enim istis nominibus dixerunt antiqui Patres) Episcoporum primus ignoratur. Anno post Christum natum trecentesimo decimo quarto Dafnus siue Damas, *cum Victore exorcista de ciuitate Vasensi*, interfuit concilio Arelatensi, quod post Romanum Melchiadis, agente Constantino magno, in causa Donatistarum coactum est, cùm, vt loquitur Augustinus epistola 162. Glorio & aliis Episcopis, illi omnes *in pertinacia scelestissimi schismatis permanerent*. Et ego quidem existimabam Dafnum, nobilissimam & clarissimis fœtam viris, Ecclesiam à majoribus accepisse, quæ in Exorcistis, ferme vltimo clericorum gradu, haberet Victorem, celeberrimo illo totius Occidentis Episcoporum consessu dignum. Certè Vasio tum ea erat, vt 2
fortissimis & omni ornamentorum genere illustrissimis viris abundaret. *Vocontiorum ciuitatis duo capita*, inquit Plinius trecentis ferme ante Dafnum annis, *Vasio, & Lucus Augusti: oppida verò ignobilia nouemdecim.* Luco autem vel euerso, vel sua dejecto celebritate, centum annis post Plinium, Ptolemæus Vasionem solam Vocontiorum ciuitatem agnouit; cui proinde vni, tum subjecta erant omnia illa Plinij ignobilia oppida. Cùm autem non multò antè docuisset *Massiliam Græcorum Phocensium fœderatam* fuisse, profectò non obscurè significauit Vasionem opibus, viris, omnibúsque belli & pacis artibus floruisse, Romanis pro fœdere sub Trajano principe venerandam, Massiliæque supparem. Posita tum erat in conualle, quam Ouidia 3
quidem fluuius, postquam è pluribus riuulis in vnum alueum conuenientibus, inter Aulanum & Rupeculam (Rochettam vulgus dicit) pagos ortus, per fana Gallæ & Leodegarij torrentis in morem decucurrit, intersecat; amœni verò primùm tumuli, deinde non infelices, neque ingrati montes, in theatri speciem cingunt. Habebat Ouidiam ad Libonotum; & nunc etiam ab aquilone fluminis, visuntur sacrarum, & profanarum ædium magnæ & latè jacentes ruinæ, argumentum amplissimæ quondam vrbis. Sed quanta 4
fuerit post superatos à Burgundionibus Vocontios, docent quæ post quinquagesimum supra quadringentos annum Sidonius scripsit Apollinari. *Viennam veni, vbi Thaumastum germanum tuum mœstissimum inueni. Namque*

videtur ille Fonteius Episcopus Synodi, cujus epistolæ respondet S.Leo epistola 52. Herculano Consule id. anno 452. vt habetur in MS. Sauaroris. Ad illum Sidonius, anno pòst secundo & vicesimo in Episcopum Aruernensem electus, dedit literas in hæc verba. *Sic te familiæ meæ validissimum semper patronum fuisse reminiscor, vt amicitias tuas non tam expetendas mihi, quàm repetendas putem. His adjicitur, quòd indignissimo mihi impositum sacerdotalis nomen officij, confugere me ad precum vestrarum præsidia compellit, vt adhuc vlcerosæ conscientiæ minùs hiulca vulnera vestro saltem cicatrisentur oratu. Quapropter me meosque commendans, & excusans literas seriores, granditer obsecro vt intercessione consuetâ, cujus viribus immanè polletis, clericalis tyrocinij in nobis rudimenta tueamini.* Ejusdem humanitatem laudat libro 7. epist. 4. *Cùm sitis*, inquit, *opinione magni, gradu maximi, testis est Vindicius noster non tamen esse vos ampliùs dignitate, quàm dignatione laudandos. Prædicat sanctas & melleas, & floridas, quæ procedunt de temperata communione blanditias, nec tamen ex hoc quidquam Pontificali deperire personæ, quòd sacerdotij fastigium non frangitis comitate, sed flectitis.* Fonteio sedente Chunnorum 9
(Hunnos nunc vulgò dicimus) rex Attila Gallias deuastauit, & Gregorius Turonensis libro 1. de miraculis cap. 13. autor est, rem in Vasatensi vrbe memorabilem euenisse, cùm obsideretur à Gauserico verbis sequentibus. *Sacerdos conuocatis ciuibus vigilias celebrat, & missarum agit festa pro liberatione populi sui. Dum autem hæc ageret, respiciens sursum, videt super altare quasi de camera templi cadere tres guttas æquales magnitudine, claritate & candore crystallum vincentes. Cùmque cum admiratione & stupore vehementi intenderent, eásque nullus auderet attingere, Petrus quidam Presbyter qui, vt res ipsa asserit, magni erat meriti, exhibitâ argenteâ patenâ guttas colligere nititur, quæ dum per altare vago cursu rotantur, defluentes in ipsam patenam, statim in se conjunctæ vnam gemmam pulcherrimam effecerunt. Paruitque euidenti ratione contra iniquam & Deo odibilem Arianam hæresim, quæ eo tempore pullulabat, hæc acta.* Ha- 10
ctenus Turonensis, Quæ sit ei Vasatensis ciuitas nonnulli quæritant: & sunt qui velint esse eamdem cum Vasensi, vt vbi sincera Nicenorum patrum de Trinitate sententia, ante centum annos, Gallicanis præsulibus probata fuerat, ibi diuinis etiam operibus firmata sanciretur. Neque verò putant Hunnos ad Vasatensem, quæ vulgari sermone appellatur *Basas*, depopulationibus peruenisse, & (vt non mirere Vasatensem pro Vasensi scripsisse) addunt Gregorium hoc sibi in hujusmodi nominibus assumere, vt ea plurimis multúmque variis demutationibus flectat. Libro 2. de miraculis S.Martini capite 44. scripserat Pictauum; postea dixit Pictauiensem capite 45. & Pictauensem capite 56. Præterea cùm scripsisset ibidem libro 3. capite 34. Turonum, addidit capite 36. vt scriberet Turonicum. Denique libro de sanctorum patrum vita capite 10. legis Caduricinum; & is ille est quem capite 20. inuenies Cadurcensem, & libro 4. historiæ capite 47. Cadurcinum. Hæc alij sentiunt jactántque: etsi ea non probem, refellere tamen non vacat. Certè qui ea ferunt, nunquam negabunt Turonensem alibi locorum semper scripsisse Vasatensem pro vrbe, quam Galli vocamus *Basas*, nusquam pro Vasione.

Ethilius, siue Sextilius anno quingentesimo septimo interfuit Aurelianensi tertio: sed an Fontejo successerit non habeo cur asseram, aut negem. 11 *Ethilius.*

Sunt qui ex particula &, initio hujus inscriptionis posita, colligant partem ipsius posteriorem priore amissâ esse, non totam: sed ita tulerunt rudia sæcula, vt orationem aliquando, non minùs quàm apud Latinos auctores sententiam, inchoaret. Libro 2.n.23. videbimus Guilelmum Arausicanum Antistitem, suas de damnis Vasionensi Ecclesiæ à Comite Tolosano illatis tabulas ab eâ inchoasse. Marculfus sic orditur formulam 1. libri 1. *Dum & nobis* 13
diuina pietas de natiuitate filij gaudium habere concessit, & formulam 24. libri 2. *Ideoque placuit*. Althelmus ita cecinit monosticho 194. *Seruiet & segnis duro sub fasce laborum*. Accedamus ad alia. Annus, quo S. Casaria in hâc epigraphe traditur obiisse diem extremum, est Christi quingentesimus vicesimus sextus. Is enim est sextus & quadragesimus post consulatum Basilij junioris, & duodecimus Childeberti Francorum Regis, quandoquidem ille consulatum gessit 480. Christi; iste regnum iniit 514. quo Clodoueus pater vitâ excessit. Cùm autem ea feratur, conclusisse mensibus geminis tempora vitæ, intelligis morbum quo extincta est durasse duos omnino menses. Valens inscriptionis autor se dicit & sacerdotem, & jugalem seu conjugem Casariæ, vt quod de quibusdam aliis legimus & suspicimus, Casaria quæ ab omnibus pro virgine habetur colitúrque, virginitatem in conjugio illibatam seruauerit. Par omnino aliquid memorat Gregorius Turonensis libro de gloriâ confessorum c.32. eum accipe. *Duos fuisse apud Aruernum, virum scilicet & puellã, refert antiquitas, qui conjuncti conjugio, non coïtu, & in vno strato quiescentes, non sunt ab alterutro polluti in voluptate carnali. Post multos verò annos, cùm eis esset latenter vita castissima, ex consensu pari vir tonsuratus ad clericatum,* 14
puella verò religiosum induit vestimentum. Sed vide annos Childeberti Francorum regis, cum anno Romani consulis positos, senescente jam per Gallias imperij dignitate, & memoriâ consulum ipsius ex eo tantùm seruatâ, quòd Clodoueus patritij nomen oblatum non abjecerat. An ipsius filiis quoque, aut Childeberto certè, id datum est? cur verò igitur in Eripij presbyteri tumulo nullus regis annus cum Agapiti consulatu scriptus est? putabam aut nouo exemplo hoc factum in B. Casariȩ epitaphio, aut si tum ferebat in Gothia consuetudo, Vasionenses non seruasse, ob turbas à Clodomiro Chilperici fratre toto Burgundionum regno excitatas, in regiȩ ipsorum gentis, quod vehementer sequebatur, excidium. Verùm hæc satis pro loco fuerint, redeamus ad Gemellum Episcopũ. Quo anno Christi mortuus fuerit, quàm mul- 15
tam ætatem in Episcopatu posuerit, non liquet. Aut ipso, aut alio post ipsum incerto, mihi Antistite, Concilium tertium Vasione habitum est anno 508. vt significat decretum Carpentoractensis, quod præcedente anno latum fuit in hæc verba: *Hoc etiam placuit custodiri, vt sequenti anno, in vico Vasensi, octauo idus Nouembris, debeat Concilium celebrari.* Sed nonnulli mirantur vicum à Patribus Carpentoractensibus appellari, quam ciuitatem (vt Ptolemæum annis antè quadringentis taceam) post annos triginta vocauit Alethius Episcopus. Hoc ego non miror, qui vicum pro ciuitatis suburbio scriptum existimo. Gregorius Turonensis libro de gloriâ confessorum cap.89. scripsit in hæc verba: *Marcellus Parisiacæ vrbis Episcopus, serpentem immensum hoc depulit ab oppido: & nunc in ipsius ciuitatis vico quiescit.* Capite centesimo quinto, iterum habet Parisiorum vicum: *tumulus*, inquit, *erat in vico Parisiorum.*

16 Alethius anno 51. Vasione sedit antistes, quartóque Aurelianensi Concilio subscripsit, & non multò post ipsum viuere desiit. Eo quippe ipso anno, aut circiter, S. Theodosium ei successisse non dubito, qui jam senio grauis Quinidium sibi accepit adjutorem operis, volentibus Childeberto Francorum rege, & Vltrogota regina Childeberti vxore. Nam cùm rex anno primo & vicesimo post Aurelianense quartum mortuus fuerit, & Vltrogota à Clotario leuiro, conjugis successore, amandata fuerit in exilium, profectò fidem superat, quòd aut Alethius diu post primum & quadragesimum illum annum fuerit, aut Alethio mortuo, Theodosium ante, aliquis Episcopatum gesserit; nisi dicas (quod ego nunquam duxerim) hunc senio valde proximũ,

Alethius. S. Theodosius. S. Quinidius.

17 aut eo jam grauem, electum in Episcopum. Quantum enim est illud annorum viginti tempus ante vltimam, & effœtam, ac sine corporis ad Episcopatus munia viribus senectutem? Quinidius verò, siue (vt Paschalis secundus dixit) Clinidius, Theodosij successor, hic ille est Quinidius Vasionensium ingens decus, & ad nostra vsque tempora, per mille & quod excurrit annos, nomine sanctitatis clarissimus. Quo anno diem extremum objerit Theodosius, nullibi chartarum inuenio, & de illo id vnum in antiquissimis tabulis legitur, tantâ per vitam morum integritate, & tam multis verísque post mortem fulsisse miraculis, vt inter cœlites ante omnem memoriam relatus sit.

18 Quinidius autem Theodosij successor, Vasione natus est, non sine præcedentibus prophetiis Audi Anonymum, sed coëtaneum autorem ejus vitæ. *Festiuitas B. Genesij martyris Christi, Arelate pro ejus confessione passi, agebatur. Et ecce inter turbam, quæ vndequaque ad limina B. Martyris colligebatur, Quinidij mater mox futura grauata sinu, felici puerperio onerata, ardore pietatis ducta peruenit. Nam & ipsa familiariùs locum amplectebatur. Obseratis ianuis Ecclesiæ, cùm pro amore martyris vigilias factura foris substitisset, affectu pio lacrymis suffusa, vt in amorem Dei rapitur, orationem continuat. Illico audit propter memoriam S. Martyris, Angelorum dulcissimum stupendúmque concentum. Nam ianuæ quas custodiæ vigilum clauserant, diuino nutu panduntur. Sancta fœmina terrore pio verecundè introgressa, & visione mirabili perculsa, solo prosternitur, claritate inexpertâ pascitur. Cui ne timeret, de Beatis Angelis vnus ex multitudine illa consolationem præstiturus adstitit. Diligenter, inquit, fœmina quæ munere Dei tui donantur accipe. Habitura es filium, quem Vasensium vrbs aliquando suscepturа est sacerdotem. His votis obsequiísque Deo placiturus, multis est causa*

19 *salutis futurus.* Hactenus ille. Quòd asserit turbam vndequaque ad limina B. Genesij solitam colligi, confirmant ea quæ Gregorius Turonensis libro primo de gloriâ martyrum cap. 66. refert de ponte Arelatensi, *qui super naues locatus nutare cepit, ac præ nimio pondere populorum ipsæ naues dehiscentes, in alueo fluminis populum submergebant, in die solemnitatis ejus.* Sed, vt subjungit beatus vir, sub populi vnâ voce martyrem auxilio vocantis preces, *mox flante vento vulgus omne ad littus reductum, miratur se virtute martyris esse saluatum.* Pergit Anonymus de Quinidio dicere, vt primam ætatem in studiis literarum posuerit, vt in clericum attonsus fuerit, vt puer, ac adolescens senibus maturitate grauitatéque morum nihil debuerit. *Verecundia*, subjungit, *quæ in ipsis adolescentibus prima virtus est, adeò illi sociata fuit, vt innata ei videretur: humilitas autem & patientia præter humanum*

manum modum, castitas gratum Deo & hominibus veris indiciis commendabat. Vigilantia orationis, lectionis assiduitas, meditatio & scrutatio legis Dei, illi continuam contra hostes inuisibiles expedituram præstabant. Quod postea affert, diaconum ita non Vasionem & finitimas vrbes, sed Alpinas regiones, & Italiam celebritate nominis impleuisse, vt magnâ totius populi consensione, cui cesserit Arelatensis Archiepiscopus, à Theodosio in Episcopalis curæ adjutorem acceptus sit, profectò immensam viri laudem habet. Verùm antè vlterius quàm pergo in rebus à sanctissimo viro præclarè gestis, existimo mihi 20
dicendum esse de B. Rusticula, quæ nata est Vasione, anno 10. post Concilium Aurelianense quartum, Arelatéque in S Cæsarij monasterio, virginum per annos 9. omnino & 50. mater, omnem Galliam impleuit nomine ex cœlestibus prodigiis, & clarissimâ morum integritate collecto. Felicia profectò Vasionensibus tempora illa fuere, cùm duo ciues, Quinidius & Rusticula, splendidissimas virtutis faces tanto fulgore prælucebant, vt vniuersâ Prouinciâ maribus ille, hæc fœminis ad omne officij genus duces essent. Quoniam Rusticula omnibus ante me literis, si Pontificium Arelatense, & Martyrologium Gallicanum excipias, ignota est, plurimúmque facit ad laudem antiquissimæ ciuitatis, cujus Episcopos oratione sequor, placet de ipsa dicere prolixiùs, & ex Florentio Tricastino, cùm ea viuebat, presbytero qui de istâ ad Cessam scripsit, præcipua illius vitæ capita recensere.

Atque vt à sanctissimæ puellæ ortu incipiam, *Rusticula virgo*, inquit ille, *ex* 21
familiâ Martiâ Valeriano & Clementiâ nobilissimis & Christianis parentibus orta, commorantibus iisdem in agro Hebosiaco, qui est situs in territorio Vasionensi, factum est vt nasceretur eis filius; & non multo pòst tempore, dedit eis Dominus hanc sacratissimam prolem Rusticulam. Quis ager Hebosiacus? ignotum mihi est: & in tanta seu rerum, seu vocum omnium non Vasione, sed omni Prouincia per sęcula prorsus decem mutatione, quis aliquid certi afferat? faciunt tamen eũ qui nunc vulgari sermone dicitur Arbosset: noménque alludit. Hoc etiã juuat addere. Ad Seguretum prope Vasionem pagum duo sunt montes, alterũ vocant *Arboux*, *Mars* alterum: si quid ex nominum similitudine fas est colligere, cur negabis eos agro Hebosiaco, Valeriani gente Martij prædio contineri; & hunc è Martia gente acceptum seruare nomen, illum ex variâ per ætatũ vices demutatione sic appellari, vt non parum de antiqua voce sibi seruet? Pergit Florentius: *Contigit autem vt eâdem die, quâ hæc nata est, pater ejus* 22
de hâc luce migrauerit. Transactis igitur nõ plurimis diebus, defunctus est & paruulus. Postmodum verò mater viduitatis veste contecta, tristitiã, quam conjugis amissione vel filij assumpserat, per hanc prolem fœcunditatis suæ vtero editã consolabatur, quam genitrix ad sacri baptismatis vndam Christo obtulit sanciendam, eamque in regenerationis fonte ex suo genere Rusticulam vocitauit. Ab omni verò domus familiâ, Martia nũcupabatur. Hęc ille. Ex ipso habes nomina duo fuisse Rusticulę, alterum è paterna Valeriani, alterum è materna Clementiæ gente acceptũ: & hoc quidem in baptismo à matre impositum fuerat, illud verò à domesticis communi sermone vsurpabatur. Idem omnino Vvaldoni cuidam factũ est apud Gregoriũ Turonensem libro 8. historiæ cap. 22. *accersito*, sunt ipsius verba, *Vvaldone diacono, qui & ipse in baptismo Berthchramnus vocitatus est.* Certe sic ferebant illa tempora, vt singuli fere hominibus nomina duo essent, quemadmodum legere est & apud alios, & apud eumdem Turonensem ac

Flodoardum. Iste libro primo suæ historiæ cap. 10. ita loquitur de S. Remigio: *Remedium eum fuisse vocatum in veteribus quibusdam reperitur scriptis.* Ille autem hæc habet in Francorum historia: *Austrigildem cognomento Bobilam*; libro 4 cap. 26. *Gundegisilum cognomento Dodonem*; libro octauo cap. 22.
23 *Vedastes cognomento Auo*; libro 7. cap. 3. Iam Martiorum gens, maximi apud Romanos nominis, ab ipsis pene incunabilis vrbis fuit. Caius Martius in illam intulit consulatum, anno ab vrbe condita quadringentesimo secundo. Quàm illustris autem fuerit Rusticorum gens magis obscurum est. Sed vt antiquiora tempora non referam, Rusticum illum in eâ censere ego quidem non dubitauerim, quem B. Hieronymus monachum epistola 4. instituit. Non procul Massilia egisse ex eo volunt, quòd proximum habebat Proculum in ipsâ Episcopum, de quo S. Doctor ita loquitur. *Habes istic sanctum doctissimumque Pontificem Proculum, qui viuâ & præsenti voce nostras schedulas superet, & quotidianis tractatibus iter tuum dirigat.* Hic enim ille existimatur Proculus, qui quòd Episcoporum omnium Prouinciæ secundæ Narbonensis magister fuisset, in illa Metropolitani nomen seruauit decreto Concilij Tauri-
24 nensis. Verùm quando legis B. Hieronymum scripsisse *habes istic*, nolim putes Rusticum Massiliæ natum fuisse: si in ciuitate literis florentissimâ ortus fuisset, eùm non in Gallia, sed Massiliæ operam dedisse literis adderet his verbis: *Audio te religiosam habere matrem, multorum annorum viduam, quæ aluit, quæ erudiuit infantem, ac post studia Galliarum, quæ vel florentissima sunt, misit Romam, non parcens sumptibus, & absentiam filij spe sustinens futurorum, vt vber-*
25 *tatem Gallici nitoremque sermonis grauitas Romana condiret.* Magis existimo è patriâ, & fortassis Vasione, Massiliam vt Monachum ageret perrexisse, atque vitam in illo duxisse Monasterio, quod sub Antonino Pio jam olim conditum, ducentis post eum annis Cassianus vehementer auxit. Huic Rustico frater, aut certè consanguineus alter videtur, cui idem B. Hieronymus epist. 46. scripsit. Gallus etiam ipse erat, vt intelligitur ex Artemiæ vxoris patria, ad cujus matrem Hedibiam sic epist. 150. locutus est. *Ignota vultu, fidei mihi ardore notissima, de extremis Galliæ finibus, in Bethleemitico rure latitantem ad respondendum prouocas.* Et fortassis non longè Vasione degebat, cùm barbari, omnem Galliam victoriis peragrantes, deuastarunt Prouinciam: ad eum enim ille ipse sanctus vir dedit sequentia. *Si te rei familiaris tenent reliquiæ, vt scilicet & mortes amicorum & ciuium videas, & feroces hostium vultus, & Prouinciæ tuæ infinita naufragia, teneto tabulam pænitentiæ, & memento conseruæ tuæ, quæ tuam quotidie suspirat & non desperat,* Scilicet Artemia Rustici conjux in Palæstinam pro sacramento venerat, Deo in monasterio seruitura, fecerátque vt S. Hieronymus maritum ad ejusdem sacramenti memoriam reuocandam
26 induceret. Existimauerim quoque Rusticiam patriciam, cui ob barbarorum metum Constantinopolim Roma profugæ, literas dedit B. Gregorius libr. 3. epistola 44. ejusdem Rusticorum gentis fuisse. Ista verò Rusticia est, cui Indictione 10. dederat epistolam 21. libri secundi: vtraque enim patritia erat, vtraque à sancto Pontifice jussa est salutare Eusebiam (quæ ex libro septimo epistola 23. indictione 1. Rusticianę filia erat) & Apionem quidem Rusticia, Rusticiana verò Apinionem. Nam quę in nobilissima gente vocabantur Rusticię, Rusticianę, Rusticulę, erant Rusticę, nomine, vt in aliis vulgò fit, ex blanda per parentum amorem deflexione mollito. Quid autem

autem huic seu Rusticæ, seu Rusticianę B. Doctor scribat libro nono, epistola 38. accipe. *Vnum ægrè suscepi, quod in eisdem epistolis ad me, quod semel esse potuerat sæpius dicebatur; ancilla vestra. Ego enim qui per Episcopatus onera seruus sum omnium factus, quâ ratione se illa mihi ancillam dicit, cui ante Episcopatum proprius fui.* Et ista quidem satis fuerint super nomine & genere S.Rusticulæ: magis obscurum est quo anno sit nata. Dixi equidem in superioribus natam anno decimo post Aurelianense quartum, ac proinde Christi quingentesimo quinquagesimo erimo, sed vnde id habeam nunc aperiendum est. Ita ego mihi quidem videor colligere ex Florentio illius vitę autore. Is tradit accusatam fuisse apud Clotarium regem Parisiorum, *quòd occultè regem nutriret*, & ad ipsum vt se criminis purgaret vocatam adiisse. Quem regem occultè nutriuisse dicta fuerit docebo postea, & ostendam occusatam apud Clotarium, ab eoque Parisios vocatam anno sexcentesimo decimoquarto. Hoc iam constituto sic habet. Ex eo ipso Florentio, cùm Rusticula paucos dies egisset Parisiis, rediit Arelatem, & quarto decimo pòst anno ex hac vita decessit, ætatis septuagesimo. Quartusdecimus autem post sexcentesimum decimum quartum est sexcentesimus vicesimus octauus, à quo si tollas septem & septuaginta, restat quingentesimus quinquagesimus primus. Hoc igitur nata est, illo post septuaginta septem annos vitæ mortua. Sed hæc omnia sese magis aperient, explicataque erunt ex sequentibus. 17

Post non multos à Rusticulæ ortu dies vnum aliquid euênit memorandum hoc loco. Florentius pergit. *Erat itaque pulchrâ facie, & eleganti corpore, tantâ verò in dilectione à notis & amicis, vel à familia domus habebatur, tanquam si cælesti eam sibi gratia condonatam omnes congauderent.* Quid maius de Moyse legimus? *pulchrâ facie, & eleganti corpore* erat infantulus ex capite 2. Exodi: igitur erat in omnium oculis; atque, vt Paulus ad Hebræos capite. 11. tradit, *fide* à parentibus adamabatur, *quòd vidissent elegantem.* Quo autem amore Clementia mater complecteretur Rusticulam accipe. *Quadam igitur nocte, cùm mater eius sopori dedita accubuisset, vidit in ecstasi se quasi duos pullos columbarum summo affectu enutrire: & vnum quidem niueo candore præfulgentem, alium varietatis tegmine constantem. Cúmque super eodem nimio affectu congauderet, videtur sibi quasi domus familiam nuntiare, quòd S. Cæsarius vrbis Arelatensis Episcopus pro foribus adstaret. Quod illa audiens, sancti viri gauisa aduentu, in occursum eius læta properat, atque officiosissimè eum salutans, vt in ingressu suo benedictionem suæ domui largiretur, humili prece petebat. Ingressusque domum benedixit eam. Cúmque illa honore debito deprecaretur eulogias eius accipere, mereretur que ipse potum vel cibum accipere, hoc ab eo responsum accepit: Dominus tecum sit, filia mea, nam ego vt pullum illum columbarum, quem tu dulciter tibi videris enutrire, mihi concedas exopto. At illa hæsitans intra semet ipsam cogitabat; vnde hoc sciret quòd hæc illa apud se haberet, dicens se huiusmodi rem non habere: At ille dixit ad eam: Coram Deo dico: non hinc egrediar, priusquam petitioni meæ satisfacias. Mox illa negare non potuit, sed exhibuit, & statim viro Dei obtulit. Ille verò cum magno gaudio apprehendens eum qui nimio candore præfulgebat, ouans in pectore suo collocauit, & valefaciens abscessit. Illa expergefacta cogitabat intra semeipsam quid hoc esset, & reuoluebat in animo suo, quare ille qui defunctus fuerat sibi apparuisset, ignorans quòd familiam suam* (pro in familia 18 19

sua) Episcopus *sponsam sibi eligere adoptaret.* Ecce Rusticulam Clementia ma-
30 ter vehementissimè amat, sed Deus ei per somnum significat futurum esse, vt illa sit olim monialis in Arelatensi cœnobio, quod beatus Cæsarius erexit. Et quidem præsagorum eiusmodi somniorum pleni sunt libri, pleni visorum, quibus sancti homines sub imagine candidissimæ columbæ demonstrantur. Non igitur velim ego hoc aduertere: quod cogitare te cupio, est Rusticulam Cæsario ad Monasterium expetitam, cùm prorsus infantula esset in cunis, scilicet nondum extincto fratre ab illa columba variis tincta coloribus significato, qui extremum diem obiit *non plurimis*, vt paulò antè vidimus, post Rusticulæ ortum *diebus*; & Cæsario proinde expetitam septimo post mortem anno, qui quingentesimo quadragesimo quarto Christi
31 decessit è vita. Ceterùm eulogias pro cibo & potu Florentius vsurpauit cum aliis, & cum Fortunato libro vndecimo carmine nono. Audi Episcopos, à Childeberto & Guntramno regibus præpositos causæ Chrodieldis puellæ regiæ, cum Agnete Abbatissa, apud Gregorium Turonensem libro decimo historiæ capite 16. *De conuiuiis etiam, Agnes se nullam nouam fecisse consuetudinem, nisi sicut actum est sub domna Radegunde, se Christianis fidelibus eulogias obtulisse, nec sibi comprobari cum illis vllatenus conuiuasse.* Cæsarius in regula suarum
32 monialium numero 25. habet *eulogiam panis.* Cur ita Rusticulam sibi amaret Cęsarius, Clemētia puellę mater ignorabat; non ignorabat verò dęmon, sibiq; ab illa timuit, & in futurū præcauens, voluit infantulam deliciis in nutriri, & iam tum, si posset aliquando matrimonij vinculis irretiri, nuptiarum aliqua veluti rudimenta ponere. *Igitur*, addit Florentius, *cùm esset hæc virgo annorum quinque, capta est à quodam viro, nomine Cheraonio: cúmque eam ad domum suam perduxisset, genitrici suæ eam obtulit enutriendam, vt cùm ad legitimam peruenisset ætatem filio suo connubio iungeret.* Cùm legis puellulam à Cheraonio captam, ne cogita dolo, aut vi è manibus Clementiæ matris exceptam. Clementia Cheraonio alendam dedit, quæ filij nuptiis parabatur:
33 sed scriptor semibarbarus vim suam Latinis vocibus non reliquit. Hoc fecit dæmon, quid verò Deus? accipe. *Sed ille*, sunt Florentij verba, *qui non dormit, neque dormitat, & qui custodit Israël, reuelauit spiritui sancto Liliolæ Abbatissæ Monasterij, quod sanctæ recordationis verbis Arelatensis Pontifex Cæsarius fundauit, vt peteret à venerabili Siagrio Episcopo, qualiter agere deberet apud gloriosissimum Gunderamum regem, vt intra septa monasterij eam faceret introire. Tunc supradictus Cheroanius cùm hoc factum comperisset, cepit multis precibus & muneribus precari, vt ipsa ei concederetur in matrimonium: Sed diuinâ gratiâ concedente, ita ipsi regi in suo corde largitus est Dominus, vt eam per quendam Abba-*
34 *tem virum magnæ conuersationis ad Liliolam dirigere debebat.* Liliola hæc illa est celeberrima Monasterij Arelatensis post Cęsariam, aut B. Cęsarij sororem, aut, vt alij volunt ex Cypriano qui sancti Cęsarij vitam scripsit, aliam ceteris scriptoribus ignotam Abbatissa, sanctæque Radegundis reginę in rebus monasticis, Sigiberto rege postulante, magistra: quę res fecit vt Fortunatus post Cęsariam inter virgines in cœlo per Cęsarij fratris monita constitutam ita caneret.

Quos Liliola refert æquatis moribus ambos,
Et claram hæredem proxima palma manet.
Et quæcumque suos vigilans meditabitur actus,

His

His erit egregio participanda gradu.
Concipiente fide, Christi Radegundis amore,
Cæsarij lambit regula quidquid habet.

Cæsaria verò posuerat Massiliæ rudimenta pietatis Monasticæ, in cœnobio quod Cassianus ante centum quinquaginta annos erexerat; & Rusticulę etiam temporibus, religiosis vigebat legibus, vt intelligitur ex S.Gregorio libro sexto epistola 10. Respectæ Massiliensi Abbatissæ. Cur autem Liliola cogitauit de Rusticula in monasterio habenda? quid rei Gunderamo re- 35
gi ad id proposuit? omnes libri, omnes tabulæ hæc tacent. Si suspicionibus agere fas est, crediderim ego sanguine proximam fuisse Rusticulæ, & cùm pro generis propinquitate puellam & diligeret, & variis per nuntios neque infrequentes literas, vt fit, frequentaret officiis, denique huius ita sibi Deoque deuinxisse animum, vt Beato Cæsario cepta, quæ vidimus, maturante de cœlis, Rusticula Cheraonij nuptiarumque imminentium perosa, cogitauerit monasterium, & de ipso adeundo vehementer egerit cum Liliola. Quando enim inuitam, aut non cogitantem, vel hæc ad monasterium à rege peteret, vel Abbatissæ postulanti rex concederet; quibus verò aliis siue officiis siue artibus duodenni puellulæ aut innotuisset, aut amata fuisset, quæ longè in cœnobio clausa erat Liliola? vtcunque ista habeant, 36
certè Cheraonij iam penè soceri, & Clementiæ matris nullæ artes potuerunt efficere, vt quod rex concesserat, Rusticula Arelatense Monasteriũ non adiret. Illas fusè tradit Florentius. Gunderamus autem rex huic scriptori est, quem vulgò Guntramnum dicimus, siue Gunthetamnum, Clotarij primi filium, qui cùm adierit regnum Burgundiæ, Arelatem & vniuersam cis Rhodanum Prouinciam complexum, anno quingentesimo sexagesimo quinto, ante huncannũ Rusticula non venit ad Liliolam: sed neq; post eum, se Monasterio ipsa addixit, quandòquidẽ quingentesimo sexagesimo nono in Abbatissam assumpta est octodecim annorũ virgo, ne feratur religionum prorsus rudis in hoc dignitatis euecta, quod omni summarum virtutum genere promeruisse statim videbimus. Rusticula ergo quaturdecim annos nata, ambiente Liliola Arelatensi Abbatissa, agente Siagrio Augustodunensi, vt ego quidem arbitrabar, celeberrimo illo iis temporibus præsule, annuennte Guntramno rege, ducente Anonymo quidem sed sanctissimo Abbate, Cheraonij domo excessit, monialemque Arelate professa est. Iuuat hoc addere, si B.Radegundis de Arelatensium monachorum habitu cultuque nihil mutauit, Rusticula vestem lactenam in cœnobio induit, quod præscribit S. 37
Cæsarius in regula num. 44, siue lactineam, hoc est colore lacteam, vt ego quidem interpretabar, & nudos omnem vitam pedes habuit. Nam Fortunatus libro octauo carmine primo sic loquitur de B. Radegunde.

Regia lactineo mutauit pallia cultu:
Vilior ancillæ vestis amata tegit.
Splendida serraco quondam subuecta superbo,
Nunc terit obsequio planta modesta lutum.

Lactineus verò, siue lacteus color *à summa albedine remissus*, autore Theophilo medico de vrinis cap. 5. *similis est lacti, & albedinem χαροπῦ*, id. *glauci superat, qui est instar cornu attenuati perspicuus:* Atque lactinea vestis mihi quidem videtur concolor Cartusianæ, & qui Cæsarianarum erat in veste virginum

ginum pannus, colore & (si ex ceteris regulæ partibus coniicere fas est) asperitate omnino par illi, quem in superiore Occitania plebs agrestis adhibet ad sua pallia, quæ Galli dicimus *capes de Bearn*: sic enim profectò erat *vilior*, vt loquitur Fortunatus, seu vilissima *ancillæ vestis*.

38 Florentius persequitur studia puellæ iam monialis: addit tantis ceteras virgines anteiisse virtutibus, vt paucis post annis in Liliolæ mortuæ locum magno omnium consensu euecta fuerit. *Tantam autem gratiam*, inquit, *ei Dominus, & memoriæ capacitatem dignatus est tribuere, vt intra pauca temporum spatia psalmos omnes didicerit, & omnes scripturas diuinas memoriter retinuerit. Nam fertur aliquando dum infans psalmos pararet, & vt adsolet, infantiæ somno occuparetur, recumbens in genua vnius de sororibus, psalmum & ipsa in aure dicebat. Quæ mox vt expergefacta fuisset, tanquam si eum legisset, ita memoriter*

39 *recensebat, implens illud scripturæ dictum, ego dormio, & cor meum vigilat. Tanta autem caritate & humilitate circa illam sanctam congregationem sibi exhibebat, vt homines eam nimio venerarentur affectu. Erat enim strenua in omnibus, prudens in verbis & moribus bonis, elegans specie, ætate conspicua, in omnibus mansueta, præceptis Christi morigera, ita suæ proprietatis nomen actibus demonstrans, vt iam illi in tempore dignam Sponsi vocem mereretur audire; Speciosa sicut luna. Igitur beatissimâ Liliolâ de hac vita migrante, à Domino visum est ad omnem illam sanctam congregationem, vt dilectam Dei Rusticulam eligerent sibi matrem. Illa autem refutabat, indignam se esse dicens ad hoc opus. Sed multùm fauente Domino impletur deuotio ancillarum Dei, impositoque sibi honore, Christi sancto moderamine, inuigilabat pro animabus ad se pertinentibus. Erat autem tunc anno-*

40 *rum circiter decem & octo.* Quid plura referam, & quæ Abbatissa gessit recitem? ea fusè tradit Florentius, virtutes insuper, miracula, visa; in quibus illud eminet, quo Lucia & Melania sanctæ mulieres sese conspiciendas Rusticulæ præbuerunt. Vnum ille omisit, quod habet Gregorius Turonensis libro quarto historiæ capite 26. Theodogildis ex opilionis filia in vxorem & reginam euecta est à Chariberto Parisiorum rege: sed eo mortuo, & suæ à natalibus tenuitatis, & tanti supra omnia humanarum cogitationum vota coniugis, oblita ad Sigibertum Metis regem leuiro nuptura proficiscitur. Hic effrænam impiæ mulieris siue arrogantiam, siue libidinem detestatus, eam anno istius sæculi septuagesimo damnat Arelatensi monasterio. *Hæc*

41 *verò agrè ferens*, subiicit Turonensis, *ieiuniis ac vigilis affici, per multos nuntios Gothum quendam adiuit, promittens si se in Hispanias deductam coniugio copularet, quod cum thesauris suis de monasterio egrediens, libenti eum animo sequeretur. Quòd ille nihil dubitans repromisit. Cumque hæc collectis rebus, factisque volucris, à cænobio pararet egredi, anticipauit voluntatem eius industria Abbatissæ: deprehensâque fraude eam grauiter cæsam custodiæ mancipare præcepit, in qua vsque ad exitum vitæ præsentis, non mediocribus attrita passionibus perdurauit.* Vixdum Rusticula vicennis Abbatissa secundum in magistratu annum perfecerat, cùm Theodegildis ad eam venit. Quo autem Gothus vir cum ea de matrimonio & Hispana profectione egerit, mihi non liquet. Certè totum hoc facinus prudentiam, animosque virginis religiosam in monasterio suo disciplinam vehementer amantis, sanctéque seruantis, apertissimè demonstrat.

42 Interea rerum dæmon frendebat, grauissiméque dolens ereptam nuptiis, sæculoque,

sæculoque ac sibi nobilissimam virginem; & Rusticulam restitutis cum templo ædibus monasterij, magnóque puellarum agmine sibi ad Dei cultum sociato felicissimè agẽtem, turbare ac perdere cogitauit per importunũ facinus. *Suasit cuidam Episcopo, Maximo nomine, & cuidam principi nobili secundum sæculum, nomine Ricamiri*; sunt Florentij verba, *vt falsum testimonium cogitarent aduersus famulam Christi, quòd illa occultè regem nutriret: & abeuntes ad regem Clotarium accusauerunt eam.* Quis Maximus antistes fuerit, quis Ricamir Princeps me latet. Rex quem ij per insignem calumniam aiebant à Rusticulâ occultè nutriri, est Childebertus Theodorici filius, qui Sygoberto, Corbo, & Meroueo fratribus captis à Clotario *fugaciter ascendens, nec vnquam postea fuit reuersus*, vt loquitur Appendix Turonensis capite 41. Porro Maximus & Ricamir fecerunt, vt Amphidius Arelatis pro rege gubernator (principem vocat Florentius) etsi amicissimus erat Rusticulæ, eam tamen à Clotario juberetur etiam nolentem educere de monasterio Parisios deducendam. Igitur 43
quæ non potuerat minis ex eo pertrahi, hoc Amphidij precibus demum concessit, vt cùm antea præceptum S. Cæsarij de non exeundo è monasterio præ omni à rege terrore posuisset, ex ipso prodiret, atque in illius cellam se reciperet. Præceptum B. Cæsarij habes in ejus regula n. 2. *Nulli*, inquit, *ex vobis vsque ad mortem suam de monasterio, aut permittatur, aut per seipsam præsumat exire.* Id Episcopi omnino septem respondentes Beatæ Radegundi de monasterio ab eâ erecto, & puellis ad illud conuolantibus suâ constitutione confirmant. *Definimus*, inquiunt, *si qua de locis sacerdotaliter nostræ gubernationi Domino prouidente commissis, in Pictauia ciuitate vestro monasterio meruerit sociari, secundum beatæ memoriæ domini Cæsarij Arelatensis Episcopi constituta, nulli sit vlteriùs discedendi licentia.* Quàm graue autem habitum ab omnibus fuerit facinus, contra illud à Chrodielde & Basina Regiis virginibus susceptum, inuenies apud Gregorium Turonensem libris nono & decimo historiæ. Arelatensis monasterij cella abs dubio dicitur à Florentio, in quâ 44
excipiebantur hospites: *cella salutatoria* appellatur à Sancto Cæsario in regula numero sexagesimo quinto. Iam cùm Rusticula septem totos dies in eâ cellâ hæsisset, dedit se Parisiensi ad Clotarium regem viæ, & *Deus reuelauit per Spiritum suum sanctum*, ait Florentius, *cuidam apostolico viro, Episcopo ciuitatis Viennensis, vt protinus ad regem graderetur, & denuntiaret ipsi grauiter in Deum offendisse, eò quòd injusto judicio condemnasset famulã Christi, & protinus se à filio orbari pro tam immisericorda iussione.* Sanctus & apostolicus Ecclesiæ Viennensis, qui memoratur, Episcopus est Domnolus. Strenuum appellat Ado in chronico, & in redimendis captiuis egregium, vt non mirere quòd statim atque Rusticulam, clarissimæ sanctitatis virginem, accepit eductam non sine vi è monasterio, haberi per viam honestè quidem, sed veluti tamen in vinculis, ipse Clotarium regẽ accesserit, grauique oratione, & ab impio facinore deterruerit, & eò adegerit vt splendidè per viam tractari juberet. Is S. Desiderio Augustodunensi successerat, quem Brunechildis & 45
Theodoricus recta monentem anno septimo supra sexcentesimum occiderant, teste appendice Gregorij Turonensis capite trigesimo primo: *Theodoricus consilio Aridij Episcopi Lugdunensis perfidi vtens, & persuasu auiæ suæ Brunichildæ sanctum Desiderium de exilio egressum lapi-*

BBb dari

dare præcepit: ad cujus sepulcrum miras virtutes à die transitus sui Dominus integrâ assiduitate ostendere dignatur. Vt martyrem de via salutaret Rusticula, basilicæ fores, quæ serâ occlusæ erant, magno portento repentè patuerunt. Cùm autem Parisios peruenisset, humanè quidem accepta est à Clotario rege, sed cùm is sacramento virginis de non suscepto crimine, cujus apud ipsum accusata fuerat, non haberet fidem, *quod ei fuerat prædictum, per injusta judicia quæ in Dei famulam exercuerat, filium suum se amissurum, compleuit in meritum,*
46 vt loquitur Florentius. Iste puer est filius Clotarij ex Berthrude, quæ eo ipso anno mortua quoque est: is verò erat trigesimus quidem illius in regno Burgundionum, Christi verò sexcentesimuus decimus quartus. Clotarius filio mortuo, Rusticulam in monasterium magno cum honore remisit, procul dubio grauiora sibi ab ipsius injuria, si in eâ pergeret, metuens. Illa post reditum vixit annos quatuor. Ætatis septimo & septuagesimo extremum diem obiit, *lætissimo vultu,* addit Florentius, *oculis præfulgentibus quasi subridens,* Theodosio Arelatensium Episcopo. Hactenus de beatissima puella dictum sit. Neque alienum omnino à scribente de Vasionensibus Episcopis, ego quidem arbitratus sum differere de Vasionensi virgine, quæ & ab illorum institutione sanctitatem accepit in pueritia, & ipsorum ciuitatis præcipuum est decus. Ad Quinidium, à quo pridem discessimus, reuertamur.

47 Florebat omni virtutum genere clarissimus apud suos Diaconus, & Theodosius antistes jam ætate vietâ, quietem ab Episcopali opere cogitabat. Igitur vnus ille huic occurrit, in quem deriuaret laborem. Id meditanti tendentique, populus omnis applausit. *Theodosij autem votum,* inquit Anonymus de Quinidij vitâ scriptor, *& petitio populi ad Childebertum regem, qui Francorum regioni principabatur, pia sollicitudine dirigitur.* Ne mireris Childebertum non regem sine omni appendice, at Francorum regem dici. Vasio tum erat in regno Burgundionum. Cùm Childebertus & Clotarius fratres istud occupassent, hinc certè intelligis Vasionem in sorte Childeberti fuisse. *Sed nec ipsius voluntas dispar,* pergit Anonymus, *in tam bono & præclaro opere inuenitur. Accepit Ecclesiæ preces: dat suâ autoritate fauorem: proceres ipsius absque mora roborant: regina, Vltrogotta nomine, nec ipsa excluditur: scilicet particeps tantæ bonitatis festinat inueniri.* Vltrogoto appellatur à Fortunato libro 6. in titulo carminis octaui, quo ejus hortum laudat, afferens illius arbores manu Childeberti insitas fuisse.

Hæc magno inseruit rex Childebertus amore:
De cultore trahit mellitum planta saporem:
Regis honore nouis duplicata est gratia pomis.

Vltrogotonem etiam in ipso carmine pergit appellare:

Possideas felix hæc Vltrogoto per æuum,
Cum geminis natis tertia mater ouans.

Poëtæ vota Deus non audiit. Nam quemadmodum habet Turonensis libro 4. historiæ cap. 20. Clotarius Childeberti fratris mortui regnum & thesau-
48 ros accepit, atque Vltrogotam cum filiabus duabus misit in exilium. Sed quo sæculi anno Quinidius Episcopatum iniit? hoc ego quidem non inuenio. Ex vltimo tamen Theodosij senio, qui ante annum primum & quadragesimum factus fuit Episcopus, in eam cogitationē venio, vt non multò ante Childeberti

Childeberti mortem illum inierit, vicesimo scilicet Episcopatus Theodosij anno aut circiter, & primo ac sexagesimo sæculi. Lego Episcopum anno tertio & septuagesimo interfuisse Synodo Parisiensi. Cetera tanti Antistitis præclarè per vitam gesta, meæ tabulæ non habent, si vnum excipias, quod Anonymus subiungit. *Patritius cui nomen Mummulo, feroci naturâ, Vasensem vrbem fastu turgidus ingreditur. Sanctus vir præceptum præ oculis habens Apostolicum, obuiam elati patritij aliquantulum perrexit. Tunc idem seipsum pro superbia non ferens, in contumeliam serui Dei prorupit, indignans cur ad recipiendum submissiùs & pomposiùs non paruisset, &c. Ad vocem superbi hominis, & gestum austerioris* 49
circa se animi, beatus Quinidius armis virtutum succinctus, ad cellulam suam regreditur, ac sese in orationem profundens, Domine, inquit, Iesu, &c. properat iter ceptum Mummulus perficere. Diuino iudicio è vestigio correptus, tandem inuitus meminit se hominem esse quod erat. Siquidem præreptus lassitudine, & defectione corporis grauissimè fatigatus, vicinam sibi mortem inesse putabat. Inter famulantium verò manus sustentatus, ad sancti viri cellulam protrahitur potiùs, quàm progreditur. Æstuante incendio officium membra perdunt, horrore sanguis congelascit, supponitur ad pedes sancti hominis, affectu lacrimisque quibus potuit deprecatur, nunquam se deinceps in quemcumque seruorum Dei talia tentaturum pollicitus. Vir Domini, misericordiæ, & pietatis visceribus plenus, veniam roganti misero indulsit; sanatumque, vt in seruis Dei Christum veneraretur, pius pastor 50
monuit. Quis Mummulus iste fuerit tacet Anonymus. Puto eum fuisse, de quo Gregorius Turonensis plurima, & aliis alia locis memorat. *Eunius*, inquit libro quarto historiæ capite sexto & tricesimo, *cognomento Mummolus rege Guntramno Patritiatum promeruit.* Fuit is eodem Turonensi autore *Altissiodorensis vrbis incola, Pœnio patre ortus, qui huius municipij comitatum regebat.* Pœnius autem Ferreolo & Industria Clodouei filiâ natus, Ansbertum habuit fratrem Austrasiæ ducem, è quo per Alnoaldum filium ortus est S. Arnulphus Ansegisi pater, & Pipini auus, vnde Caroli Martellus, & Magnus, longâque serie alij Francorum Reges, & Imperatores Romanorum progeniti sunt. Iam Mummolus, pro barbarâ indole, importunisque ac sæuis in omnes moribus, superbiùs & iniquiùs egit cum Quinidio Episcopo. Certè quid non in Pœnium patrem suscepit impius? *Pœnius*, pergit Turonensis, *cùm ad renouandam actionem Comitatus Altissiodorensis, munera regi per filium transmisisset, ille datis rebus paternis, Comitatum patris ambiuit, supplantauitque genitorem, quem subleuare debuerat.* Sed Anonymus prodigium supe- 51
riore maius subiungit à me non prætermittendum. *Mummulus humiliatus, & de castigatione cautior factus, reddi debere curatori suo cupiens munera, conducentia seruo Dei direxit, quæ me ad subleuationem pauperum, ne hominem contempsisse videretur, recipere iussit. Sed quid fraus antiqua experiri voluit? vnum de sociis vel contubernalibus ipsius patritij voto auaritiæ aggreditur. Is conciliatore diabolo Pontificem post paululum suppresso dolo alloquitur, se missum qui pecuniam olim datam à Patritio pauperibus erogandam iussu ipsius recuperet. Mentientem non eum vltio diuina vsquequaque sustinuit. Vt enim mentientem Spiritui sancto per Apostolum Petrum Ananiam sententia Diuina coërcuit, & ne deinceps quicunque talia præsumerent pœnâ mortis cum vxore perculit, ita & hunc suo iusto iudicio morte festina prostrauit.* Ita ille: qui, vt vides, non coætaneum modò, sed etiam contubernalem Quinidij se fuisse non obscurè tradit. Et

cetera

cetera quidem accuratè scribit, in eo certè peccat, quòd neque ortûs, neque mortis annum addit; initia quoque & durationem Episcopalis curæ tacet. Nam in iis quæ sequuntur, docet quidem varia edidisse miracula, & præterea tradit nihil egregij sanctíque esse, quod non animosè ac fortiter exegerit, sed diem mortis afferens non adjungit ejus annum. Vnum hîc præterire non
52 possum. Iam à pluribus siue annis, siue sæculis Mauriacenses Aruerni sanctum Quinidij corpus habent, ac debitis venerantur honoribus: sed à quo tempore, & quo faciente illud acceperint, nullibi chartarum lego. Nam quòd eorum nonnulli arbitrantur (& ex non recenti volumine manu nescio cujus scripto duxerunt) Sanctum Honoratum archiepiscopum Arelatensem eum esse, qui per discipuli manus illud Vasione Mauriacum detulerit, ego quidem probare non possum; & vehementer miror esse qui non abjiciant. Certum quippe est Honoratum ex hâc vitâ decessisse annis ferme centum ante natum Quinidium, vtpote qui monasterium Lerinense condiderit multis ante quadringentesimum annis; & si Prosperum audimus, Arelatensem Ecclesiam adierit sexto supra quadringentesimum vicesimum.
53 Magis dixerim, si conjecturis agere fas mihi est, fuisse in veteribus Episcopis, qui beatissimi viri corpus in templo quondam ei Vasione erecto, è parietinis nunc restituto, posuerit, cùm ad Abbatiam templo additam, & Paschali secundo Pontifici Romano cognitam, euocasset Mauriaco monachos; atque in monachis Sanquinidianis etiam fuisse, qui per Saracenorum aliorumve hominum seu barbarorum, seu barbaris immanitate parium latrocinia ereptum deportauerint Mauriacum. Scilicet Auriliacense, vt alia taceam, in eâ ipsâ Aruerniâ monasterium etiam per Delphinatum, aliásque longiùs regiones colonias deduxit, & Mauriacense cœnobium à Theodiguilde seu Theuchilde Clodouei filia, ante mille & centum annos erectum, eâ quondam inclaruit morum integritate, vt non magnum videri debeat, si feratur habitatum à monachis, quos Vasionensis Episcopus expetierit.

54 Sancto Quinidio traditur successisse B. Barthus, siue Bartius, vt Vasio gloriari, & quidem meritissimò possit, sibíque gratulari, quæ tres deinceps Episcopos felicissimo hoc sæculo habuerit omni virtutum genere illustres, cœlestibúsque donatos honoribus. Sed vt Theodosij, ita etiam Barthi res obliuione sepultæ sunt vniuersæ, & sola clarissimorum virorum nomina ad nos peruenerunt. Hoc tamen possum asserere, si Barthus post Quinidium sedit, vt à majoribus accepimus sedisse, non multos egisse annos Episcopum. Lego enim Arthemium anno quingentesimo octogesimo primo fuisse in concilio Matisconensi, quarto in Valentino secundo, & quinto misisse ad Matisconense secundum qui vices ipsius ageret: vt si Quinidius post Parisiense, cui interfuisse diximus, diem extremum obiit, & Arthemius ante Matisconense primum adiit Episcopatum, Barthus annis tantùm octo præ-
55 fuerit Ecclesiæ Vasionensi. Post Arthemium non inuenio qui Vasione sederit ante annum sexcentesimum, quo Petronius Cabilonensi concilio interfuit. An is Arthemio successit, qui post Cabilonense mortuus videtur? nam Simplicius tertio post illud anno Episcopus fuit. Enimvero potuit Arthemius superare decimum aut quindecimum à sexcentesimo, & Petronius eo mortuo sedere annos supra triginta aut viginti. Quis fando non accepit plures fuisse quondam antistites, qui annos quadraginta, aut quinquaginta, vel

S. Barthus. *Arthemius.* *Petronius.* *Simplicius.*

vel etiam plures in Episcopatu posuerint? Vtcumque hæc habeant, istorum Episcoporum temporibus vixit S. Rusticula Vasionensium insigne decus & ornamentum: scilicet anno 551. nata peruenit ad 628.

DE REBVS GESTIS
EPISCOPORVM VASIONENSIVM
LIBER SECVNDVS.

VIS Petronio successerit Vasione, non inuenio. Sed neque in tabulis, quæ ad meas manus plurimæ peruenerunt, memoratur ab eo quisquam Episcopus per 200 annos. Quę prælongi causæ silentij? nemo dicat. Potuit vacare sedes annos supra 100. principio per Clodouei II. & totius ab eo gentis ignauiam, deinde per Saracenorum frequentissimas excursiones, & barbara latrocinia. Sed profectò nunquam ego quidem existimauerim vllâ vi factum vel arte, vt Pipini primùm, postea Caroli magni, & Ludouici Pij temporibus Vasio sine præsule fuerit. Perierunt chartæ, quæ res ab Episcopis per annos 200. gestas ferebant. Imperante Lotario, quem Ludouicus Pius genuit, Simplicius Vasione sedebat anno 3. supra 850. Is Eliam fortassis habuit successorem, qui Mantalensi Concilio interfuit sex & viginti pòst annis. Charta vetustate nobilis est in tabulario Episcopi Carpentoractensis, quâ Carolus rex Antistiti Vendacensi nonnulla elargitur *Vasione*, vt loquitur, *ciuitate*. Eam juuat exscribere, vt ex aduentu regis ad ipsam, intelligas antiquissimæ & nomilissimę vrbi suum etiam tum stetisse nomen; nam cur ad ipsam alioqui venisset? Reges non adeunt vrbes modicas, præsertim per quas via non fert ad ampliores. 1 *Simplicius. Elia*

In nomine omnipotentis Dei, & Saluatoris nostri Iesu Christi. Carolus diuinæ prouidentiæ clementiâ rex. Dignum est, vt regalis majestas parochianorum petitionibus opportunis præbeat beneficia, eorùmque vtilitatibus pietatis suæ prouideat adminiculo, quatinus eos nobilitando, eos ad sua reddat obsequia promptiores. Nunc igitur comperiat omnium fidelium sanctæ Dei Ecclesiæ, nostrorùmque præsentium scilicet & futurorum industria, quia Gerardus illustris Comes nostris detulit obtutibus per Ioannem venerabilem Vendacensem Episcopum, quòd quasdam res nostras ex fisco sibi in beneficio pertinentes, Ecclesiæ suæ sedis S. Dei genitricis Mariæ, & eidem Episcopo conferre debuissemus. Nos qui assensũ petitioni ejus præbentes, salutaribus moniti institutis abnegare non contempsimus. Igitur vnà pro Dei amore, & pro luminariis Ecclesiæ prædictæ continuandis; clericorùmque ejusdem sedis seruientium alimoniis, concedimus in ciuitate Carpentoractis Ecclesiam S. Antonij cum omni fisco, quantum in præfata ciuitate habere videmur. Insuper etiam conferimus totũ ab integro fiscum, ab Alzone riuo vsque ad alium riuum qui vocatur Denesclia; & Protermaruco vsque in Palude Mairre, omnia inter hæc terminata, consistentia de fisco quæ nobis pertinere videntur. Etiam villà quæ dicitur Vnango mansorum quatuor, & colonicas duas; & in valle Nabrone juxta castrum Vennascha Ecclesiam S. Petri cum suo prioratu, & fiscum quantum habere videmur cum ibi, quod & in omnibus præscriptis locis, præsenti tempore & futuro. Tradimus itaque; 2

3 *atque transfundimus omnia ista supradicta cum omnibus sibi pertinentiis, cum seruis & ancillis, campis, agglatis, vineis, perreriis, arboribus pomiferis & impomiferis, cum molendinis, aquis, aquarum que decursibus, ad prædictam sanctæ sedis Ecclesiam per deprecationem suprà factam Comitis. Et faciat ex his rebus quidquid elegerit vel voluerit. Sed pro firmitatis studio hoc nostrum pragmatum fieri decreuimus, per quod censentes decernimus, vt iam memorata Ecclesia prædictas res sub omni integritate perpetualiter retineat, faciatque vt paulò pòst insertum est. Et vt hæc nostræ corroborationis autoritas firmior fore noscatur, & diligentiùs conseruetur, manu propriâ subter firmauimus, atque annuli nostri impressione consignari præcepimus.*

Signum piissimi Domini Ka☧I *gloriosi regis. Agrumsagius regiæ dignitatis comerius recognouit.*

Datum decimo octauo cal. Aprilis, anno, propitio Domino Iesu Christo, domini Caroli gloriosissimi regis decimo tertio indictione vndecima. Datum Vasione in Dei nomen feliciter. Amen.

4 Hactenus antiqua charta. Illius ego cetera prætermitto. Quod istius loci est, existimo Carolum regem, non Magnum, quod plurimi volunt; non Caluum esse; sed Magni pronepotem, filium Lotarij imperatoris, Prouinciæ ac Burgundiæ regem. Vt ita sentiam facit maximè, quòd is anno regni septimo concessit ad preces Gerardi Formicariam in sulam Rhodanensem Episcopo Viuariensi, vt retuli secundo libro de Viuariensibus Episcopis numero 46. qui ad Gerardi comitis preces Vendacensi Vnamgonem villam, & alia nunc elargitur anno regni tertio decimo. Eo igitur anno qui fuit Christi octingentesimus sexagesimus octauus ad ipsam venit Carolus rex, neque tamen Carpenroractem aut Auenionem proximas vrbes adiit. Nam cur alioqui in ea potiùs, quàm in istis tabulas scripsit?

5 *Humbertus* Humbertus Isonis frater regebat Episcopatum Vasionensem anno nongentesimo vndecimo, & annis 985. ac 989. ex tabulis Arelatensis Archiepiscopi quemadmodum intelligitur ex charta pro Montis maioris monasterio *Benedictus.* scripta à Benedicto octauo. Benedictus sedebat Vasione anno nongentegimo nonagesimo sexto. *Almeradus.* Almeradus autem septimo pòst, ac *Petrus.* Petrus millesimo nono, *Imbertus* Imbertus sexto & vicesimo eiusdem sæculi, *Petrus 2.* Petrus secundus quadragesimo 31. anno 1044. interfuit donationi burgi & Ecclesię S. Promasij Forcalqueriensis Sanuictorinis à Bertranno Comite Forcalquerij, patre Vvilelmi & Gaufridi. Episcoporum fere sola nomina ad nos, vt vides, peruenerunt, quos ego quidem non dubito maioribus inferiores non fuisse sapientiâ, pietate, rebus præclarè gestis, sed & alia ab aliis variarum gentium seu bella, seu latrocinia, quæ Prouinciam omnem & ipsorum, & longis etiam post ipsos temporibus pessimè habuerunt, & inscitia ignauiaque identidem comites temporum, omnia eorum monumenta perdiderunt. Gaufredus & Bertrandus Prouinciæ reguli, mediam Vasionis partem dederunt Petro Vasionensi Episcopo, vt autor est Paschalis secundus, cuius literas exscribam postea. Quis autem is Petrus Antistes, an primus, an secundus? hîc hæreo.

6 Gaufridum & Bertrandum lego regnasse hoc sæculo ab anno octauo decimo vsque ad primum & quadragesimum. Petrus verò primus potuit sexto & vicesimo mori, quo Imbertus sedere forsitan cepit; & secundus viuebat quadragesimo. Certe Guilelmus Gaufredi & Bertrandi pater octauo & decimo

cimo viuere desiit, & eo filij cum Fulcone fratre dederunt Sanuictorinis monachis Manuascensia quędam prædia; primo autem & quadragesimo Bertrandus, Gaufrido præsente, Audaonensibus mediam nescio cuius pagi partem. Vt autem in Bertrandi nomine non erres, moneo cognomen viri fuisse. Guilelmus dicebatur, cognomine Bertrandus. Quem etiam Gaufridum legis, inuenies apellatum aliquando Lefridum. Benedictus secundus 7
sedebat anno secundo & quadragesimo: eo enim coram Raimbaldo Arelatensi Archiepiscopo ita professus est: *Ego Benedictus Vasionensis Ecclesiæ vocatus Episcopus, promitto coram Deo, & sanctis eius, omnem subiectionem & obedientiam canonicam, & fidelitatem Ecclesiæ S. Stephani sedis Arelatensis, vbi corpus B. Trophimi confessoris quiescit, Raimbaldo Archiepiscopo, & successoribus eius, si eum superuixero.* Hoc ipsum cum Benedictio professi sunt Rostagnus Aquensis, Bertrandus Foroiuliensis, Bernardus Antipolitanus, & alij in basilica S. Stephani, præsentibus Raimundo Gaufredo, Ioanne Capa, Bertrando Porceleti, Bernardo Oliuario, Rostagno de Posqueriis consulibus. Sed Rostagni Aquensis Episcopi verba placet afferre. Sic loquitur. *Ego frater Rostagnus Aquensis Ecclesiæ ordinatus Episcopus, debitam subiectionem, & obedientiam, & reuerentiam à sanctis Patribus constitutam secundũ præcepta canonum, sanctæ sedi Arelatensis Ecclesiæ, rectoribusque eius in præsentia D. Raimbaldi perpetuò exhibiturum promitto, & supra sanctum altare propriâ manu firmo.* Ante Rostagnum Pontius iis ipsis verbis Archiepiscopo Arelatensi fidem appromiserat. Hæc autem retuli, vt videas cùm ea gerebantur Episcopum Aquensem nondum euasisse in Archiepiscopum. Id quo postea factum sit anno non inuenio. Certè Archiepiscopus erat ante millesimum centesimum quinquagesimum secundum. Petrus tertius Raimbaldi Episcopatus Sistaricensis direptione nobilissimi filius, patre melior, interfuit Concilio apud S. Ægidium circa annum 1056. quod habetur apud Marcam, libro 4. libertatum Ecclesiæ Gallicanæ cap. 14. pag. 281. dedit monachis Sanuictorinis ad Massiliam, Abbatiam SS. Petri & Victoris in sua diœcesi positam, sed Abbatiæ nomen extrinctum est; & Draponem castrum Raimundo Episcopo Niciensi. Rostagnum sedisse anno millesimo centesimo octouo docet Paschalis secundus, vtpotè ad quem eò sequentes litteras dedit.

Benedictus 2.

Paschalis Episcopus seruus seruorum Dei venerabili fratri Rostagno Vasensis Ecclesiæ Episcopo, eiusque successoribus canonicè intrantibus in perpetuum. Iustis votis assensum præbere, iustisque petitionibus aures accommodare nos conuenit, qui licèt indigni iustitiæ custodes atque præcones, in excelsa Apostolorum principum Petri & Pauli specula positi, Domino disponente conspicimur. Tuis igitur, frater in Christo venerabilis Rostagne, iustis petitionibus annuentes, sanctam Vasensem Ecclesiam, cui autore Deo præsides, sedis Apostolicæ autoritate munimus. Statuimus enim vt Vasensis ciuitatis medietas, quam B. Mariæ semper virginis matris Ecclesia, ex antiquo iure possederat, & altera medietas, quam Gaufridus Prouinciæ Comes, cum fratre suo Bertramno per manum Petri bonæ memoriæ Episcopi eidem Ecclesiæ tradidit, saluo iure omni, & in agris, terminis qui prædictorum Comitum chirographo continentur. Alia etiam ad ius eiusdem Ecclesiæ pertinentia, id. Abbatia S. Clinidij, Burgus Balneoli, castrum Rastelli, castrum Cresti, medietas Intereallis cum appenditiis suis, & vniuersa quæ iustè ad eandem Ecclesiam pertinere videntur, in tua tuorumque successorum possessione, dispositione, atque regimine libe- 8 … 9

ra

ra semper & illibata seruentur. Porro clericorum personas & res, tibi semper liberas permanere sancimus, vt nemini præter Episcopale iudicium eis violentiam liceat irrogare. Interdicimus etiam ne post tuum, aut successorum tuorum obitum, quicumque Episcopi fuerint, inuadere aliquis aut distrahere audeat, sed omnia sub clericorum cura & diligenti prouisione seruentur. Decernimus ergo vt nulli omnino hominum liceat eiusdem Ecclesiæ possessiones auferre, vel ablatas retinere, minuere vel temerariis vexationibus fatigare: sed omnia integra conseruentur tam tuis, quàm clericorum & pauperum vsibus profutura.

10 *Si quis igitur in crastinum Archiepiscopus aut Episcopus, Imperator aut Rex, Princeps aut Dux, Comes, Vicecomes, Iudex, aut Ecclesiastica qualibet sæcularisue persona, hanc nostræ constitutionis paginam sciens, contra eam temerè venire tentauerit, secundò tertiòve commonita, si non satisfactione congruâ emendauerit, potestatis honorisque suì dignitate careat, reamque se diuino iudicio existere de perpetrata iniquitate cognoscat, & à sacratissimo corpore ac Sanguine Dei & Domini nostri Iesu Christi aliena fiat, atque in extremo examine districtæ vltioni subiaceat. Cunctis autem eidem Ecclesiæ iusta seruantibus sit pax Domini nostri Iesu Christi, quatenus & hîc fructum bonæ actionis percipiant, & apud districtum iudicem præmia æternæ pacis inueniant. Amen. Amen. Amen.*

Scriptum per manum Raineri scriniarij, regionarij, notarij sacri palatij.

Ego Paschalis Catholicæ Ecclesiæ Episcopus.

Datum Laterani per manum Joannis S. R. E. Diaconi Cardinalis, ac Bibliothecarij 5. cal. Maij, indict. I. incarnationis Dominicæ anno 1108. Pontificatus autem Domini Paschalis secundi Papæ nono.

11 Ex Pontificiis tabulis intellige sequentia. Primum est Ecclesiam Vasionensem iam olim fuisse sacram B. Mariæ: *B. Mariæ semper virginis matris Ecclesiam* Paschalis appellat. Secundum est mediam partem Vasionis in Episcopi Vasionensis ditione fuisse multò ante annum millesimum centesimum: *Vasensis ciuitatis medietas, quam B. Mariæ semper virginis matris Ecclesia ex antiquo iure possidet*, inquit Pontifex Romanus. Sed à cuius munere profluxerit id iuris, mihi quidem nonliquet. Tertium est Abbatiam S. Clinidij, vt ea fuerit cuius rudera ibi nunc videmus vltra Ouidiam fluuium, vbi quondam stabat Vasio, tamen extra muros vrbis, & ab ea distinctam fuisse, vtpote quam Paschalis cum castris Rastelli, & Cresti seu Cresteri censet inter illa, quæ præter Vasionem ad Episcopum pertinent. Ceterùm, vt id non taceam, Burgus Balneoli fertur fuisse suburbium antiquæ Vasionis, ita dictum à balneis, quæ putatur habuisse, & quorum vestigia nonnulli arbitrantur extare in illius parietinis.

12 *Berengarius de Mornatio.* Berengarius de Mornatio sedit annis tertio & quadragesimo, primo & quinquagesimo, ac tertio & septuagesimo post millesimum centesimum. Sunt quidem tabulæ, & eæ veteres, quæ ferunt anno istius sæculi secundo & quinquagesimo interfuisse translationi S. Trophimi à basilica S. Honorati in campis Elisiis suburbana, ad aliam ædem sacram intra vrbem ipsam Arelatem, cum Episcopis Bernardo Arausicano, Valfrido Auenionensi, Petro Massiliensi, factæ quarto Iunij, Raimundo Archiepiscopo Arelatensi: vereor tamen, si res habet veritatem, vt non suo anno consignata sit literis; iam enim vidimus sanctissimi viri corpus fuisse Arelate tertio & quadragesimo in basilica S. Stephani. Mihi magis verum est anno tertio & septuagesimo Berengarium interfuisse conuentionibus Raimundi Arelatensis Archiepiscopi,

copi, cum Petri de Lambesco filiis de arce Salonia, & aliis Archiepiscopatus castris, quæ hi armis occupauerant tenebantque. Arbitrarij quidem iudices erant Bernardus Cabilonensis Episcopus, Iaufredus magister militum Comitissæ Forcalquerij, Bertrandus de Baucio, & Bernardus de Sabrano Comes stabuli: testes autem cum Berengario alij tres Episcopi, Gaufredus Auenionensis, Petrus Arausicanus, & Hugo Tricastinus. Comitissæ illius 13
Forcalquerij nomen ignoratur: quocunque ea diceretur, certè vxor erat Guilelmi, qui se pluribus in chartis vocitat filium Bertrandi & Iosserandæ Comitum, annoque octauo pòst sexagesimum successit Bertrando fratri. Iosserandam volunt Arnaldi Flottæ filiam hanc fuisse. Et ista quidem hactenus dicta fuerint ad recitandos & ex vero consignandos Berengarij antistitis annos. Sequitur vt vnum aliquid afferam, quod & ipsum, & Bertrandum de Lambesco, Berengarium de Reilana, ac denique Guilelmum de Lauduno successores vehementer exercuit afflixitque. Sub annum huius sæculi sexagesimum Raimundus Comes Tolosæ filius Faidæ, quam Gilbertus Prouinciæ Comes genuerat, Vasionem & alia Vasionensis Episcopi castra, quæ in maternæ hæreditatis parte pro clientelâ erant, cogitauit sibi habere, & ex ipsis præsulem expulit. Quæ Christianum Principem causæ ad importunum facinus egerint, nemo hactenus ex veteribus tabulis attulit. Fortasse 14
vt medietatem Vasionis Episcopo dederunt Gaufridus & Bertramnus Prouinciæ Comites, ita etiam eiusdem vrbis alteram partem ac Episcopalia castra ante illos tradiderant alij eiusdem Prouinciæ seu Comites, seu Reges; atque Raimundus vt erga Episcopos & Ecclesiam Catholicam ipsam malè affectus erat, doluit erepta Comitatui Prouinciæ (marchionatum, suam illius appellitabat partem) atque adeò Faidæ matris hæreditati, & ipsi, vnde per dilapidationem iniuriosam sublata fuissent, duxit restituenda. Nam Carpentoractensem quoque Episcopum, ab eius filio barbarè habitum domoque pulsum, ac prædiis spoliatum scimus, quæ Carolus Prouinciæ Rex, ei non pauca *de fisco* principis ablata, fuerat elargitus. Sed quoniam tota hæc 15
res ad Pontificem Romanum, & imperatorem Germanorum qui Prouinciam sibi clientem tum tenebat peruênit, qui cognitores dederunt anno sequentis sæculi vndecimo, cùm ad eum annum peruenero, illam afferam. Nunc satis erit aduertere testes suprà centum super ipsa tum dixisse, & Guilelmum de Proas eorum sextum & quadragesimum elocutum esse in hæc verba. *Dominus Episcopus Berengarius, qui fuit de Mornatio, tenebat, & possidebat, segnorialiter ciuitatem Vasionis cum palatio, faciendo iustitias, accipiendo Leidam in mercato: & tenebat molendinum, & totum hortum, & furnum, & montem in quo modò est castrum Vasionis, & totum territorium, vt dominus.* Paria Guilelmo attulisse alios postea videbimus.

Bertrandus de Lambesco sedebat anno octauo & septuagesimo, seque 16
testem tabulis inscripsit, quibus Fridericus primus Raimundo Arelatensi Archiepiscopo, & eius canonicorum ac clericorum collegio, concedebat immunitatem ab omni vrbano siue municipali onere, etiam cùm reficiendi sunt muri, vel restituenda murorum fossa, aut demum seu constituendæ, seu intendendæ per noctem vrbis vigiliæ. Hic Antistes ea recepit quæ Raimundus Tolosæ Comes à Berengario Mornatiensi abstulerat. Vvilelmus coram quæsitore seu Pontificio, seu Imperatorio, testis quintus ita respon-

Bertrādus de Lambesco.

dit: *Post primam captionem D. Episcopus Bertrandus de Lambesco Episcopus Vasionensis recuperauit palâtium, & tenuit in pace & quiete, & castrum de Cresteto & de Rastello recuperauit, & alias res Episcopales, & in pace possedit.* Alij testes addunt seruasse per omnem vitam.

17 *Bereng. de Reilana.* Bertrando successit Berengarius de Reilana. Hic à Comite Tolosano rursum Vasione pulsus est, atque ceterâ ditione Episcopali priuatus. Istiús Episcopi temporibus hoc etiam addidit regulus Tolosanus, vt munitionem nescio quam è ligno imponeret monti, in quo nunc est Vasio. Cùmque nihil aliud posset Antistes, Comitem anathemate petiit, siue, vt vulgò loquimur, excommunicauit, & omnes qui eum in opere iuuarent. Munitionis istius erectio fortassis faciet, vt putet aliquis Tolosanum Comitem, ab armis Episcopi timuisse Vasioni receptæ; & quidem abs dubio, quia Bertrandus de Lambesco, ereptam Mornatiensi, restituerat vi. Et verò gens seu Lambescia, seu Reilanæa tum eæ erant, vt illa quidem per Prouinciam, hæc verò per Forcalqueriensem Comitatum opibus dignitatéque florẽtes, possent Vasionem propinquam vrbem; seu gentilium & affinium, seu amicorum armis, & occupare, & tenere, præsertim cùm Comites Prouinciæ, & ipsis & amore sanguine proximi Comites Forcalquerij, non multùm æqui Tolosano essent, ex

18 nuptiis & hæreditate Faidæ. Verùm audi quæ Vvilelmus testis quintus anno vndecimo supra 1200. dixit ad quæsitores facinoris Tolosanorum Comitum. *Quando Episcopus de Reilania fuit expulsus de Episcopatu Vasionensi, scilicet de ciuitate, & de Cresteto, & de Rastello, ipse Episcopus vocauit canonicos, & presbyteros Episcopatus, apud castrum de Entrechaux, & excommunicauit Comitem Tolosanum, & terram Comitis quæ erat in ejus Episcopatu. Idem prohibuit homines Comitis Tolosani, qui faciebant excarrazonatam in loco in quo est modò castrum Vasionense, ne eam facerent, & excommunicauit. Et ita tunc dimiserunt.* Hoc de excommunicatis excarrazonatam facientibus omnino antè factum est, quàm Episcopus Vasione pelleretur. Imò si quid ex sequentibus licet colligere, ea excommunicatiò illa est, quæ Raimundum Tolosatem eò furentis sæuitiæ compulit, vt Antistitem Vasione dejiceret. Pergit enim Vvilelmus: *& Episcopus fecit portare ligna dicta excarrazonata ad palatium ad comburen-*

19 *dum.* Sedebat ego domi suæ, siue in suo palatio, quietus Antistes, cùm Raimundus Tolosæ Comes excarrazonatam faciebat in summo monte. Quidquid autem intelligas excarrazonatæ nomine, ignotum quippe mihi est, certè videtur mœnium aliquod genus significare, & ejus loco, turrim postea ab eo ipso Comite exædificatam videbimus. Muniebat supremum verticem montis Comes, & *videbatur*, inquit Anierius testis quartus & sexagesimus, *Berengario de Reilana Episcopo, quòd Ecclesia, & ipse damnaretur in opere illo.* Damno huic auertendo latum in opifices est anathema, & Comes injuriam vltus est depulsione Episcopi à domo, ciuitate, & castris Episcopatus.

20 *Vvilel. de Lauduno.* Berengarium Reilanæum excepit Vvilelmus de Lauduno. Hic Episcopatum omnem à Raimundo Tolosate recepit, & ad mortem vsque tenuit. Armisne, an dignitate, autoritatéque receperit haud scio. Certè gens Laudunensis, iis erat tum opibus per inferiorem Occitaniam, & tam multas affinitate cognationeque gentes nobilitate rebusque bello & pace gestis illustres contingebat, vt cùm ab eius armis sibi timeret Comes, existimandus sit erepta

erepta Reilanæo voluisse concedere ob ipsius claritudinem. Igitur sic ea tradidit, vt recipi tamen iusserit post Vvilelmi mortem; & ne periculi aliquid esset in mora, tum dolo abrepta sunt, cùm Episcopi cadauer magno Vasionensium luctu efferebatur ad conditorium. Ipsius etiam præsulis domum arte occupauerunt, cùm corpus ex ea educebatur. Barbarum facinus, neque alij quàm hæretico homini cogitatum. 21

Vvilelmo Laudunensi successit Raibaldus Flotta, vir genere, opibus, dignitate clarissimus, his maximè temporibus cùm viuebat Guilelmus Bertrandi & Iosserandæ Flottæ aut amitæ, aut certè consanguineæ filius, qui regulus Forcalquerij, Ebredunenses, Vapincenses, Sistaricenses, Auenionenses, omnem Druentiam à fontibus ad Rhodani confluuium, amplissima ditione tenebat. Igitur existimabam Vasionenses canonicm in eum hoc maximè conuenisse, quòd intelligerent prorsus futurum, vt Tolosatium Comes Forcalqueriensem certè, vt alia non essent, reueritus sua omnia Raibaldo Antistiti restitueret. Neque fellit sapientes viros sententia. Tolosanus tamen tres omnino annos à Laudunensis morte tenuit, maximo argumento difficillimè factum, vt ab ipso diuellerentur. Quo autem anno Raibaldus vel inierit. Episcopatum, vel à Tolosano Comite sua receperit, tabulæ meæ non habent. Anno 1212. electus in Episcopum interfuit Concilio Vaurensi. Sed cùm Raimundus Faidæ nepos, denique ad Albigenses hæreticos deflexisse videretur, Innocentius tertius Pontifex, & Otho Germanorum Imperator, qui Prouinciam clientelæ iure sibi obstrictam, & arbitrabatur, & tenebat, dederunt Raibaldo iudices, qui de damnis ab eo Vasionensi Ecclesiæ illatis cognoscerent. Vt enim Vasionem ciuitatem, & Crestetum, ac Rastellum, castra restituisset Episcopo, non tamen canonicis, aut etiam Antistiti fecerat hactenus satis, pro clade eorum domibus agrisque illata. Innocentius Raimundum Vricensem Episcopum Legatum in Gallias suum, Otho Michaëlem Archiepiscopum Arelatensem iudicio præfecerunt: & ambo in Vvilelmum Arausicanum præsulem conuenere, qui de propinquo rem quæreret. Is per Hugonem Florentium, Arausicæ quondam Episcopum & Guilelmum de Nouesano presbyterum strenuè opus gessit. Tabulæ quas Vvilelmus seu Raimundo, seu Michaëli confecit, sunt in archiuo Episcopi Vasionensis: placet eas exscribere. Ex ipsis intelliges, quàm grauiter ambo Raimundi Tolosates reguli, Faidæ filius & nepos, in Ecclesiam Vasionensem peccauerint, & quàm necessaria fuerit & Romani Pontificis, & Germanorum Imperatoris autoritas, ad resarcienda quæ ei damna intulerant.

Raibaldus Flota.

22

Venerabili in Christo patri, & domino, Raimundo Dei gratia Vticensi Episcopo, Apostolicæ sedis Legato, VVilelmus Dei miseratione Arausicensis Episcopus salutem. Et in omnibus famulari volentes paternitatis vestræ mandatis, in omnibus obedire quæ de negotio Ecclesiæ Vasionensis iussistis executioni mandauimus, testes domini Vasionis Episcopi, prout producere voluit, audiendo, quorum attestationes inferiùs continentur in hunc modum. 23

Hugo de Arbues testis iuratus, dixit quòd ipse vidit, & audiuit, quòd dominus Vasionis Episcopus Berengarius, qui fuit de Mornatio, habebat, tenebat, & possidebat palatium & villam Vasionis, vt dominus, in pace & quietus. Et postea venit Comes Tolosæ pater istius qui modò est Comes Tolosæ, cum bracmanzonibus, & aliis mainadis, & vi intrauit cum illis villam Vasionis, & palatium obsedit, & ibi tantam moram 24

fecit oppugnando palatium, quòd aquam abstulit eis, qui intus aderant infra palatium, & vi eos qui erant in palatio expulit, & palatium vt accepit, villam cremauit dictus Comes. Interrogatus quomodo hoc sciret, dixit quòd tunc ipsemet testis, erat in palatio pro dicto Episcopo, & idem fuit cum aliis expulsus. Item vidit, quòd eodem tempore dictus Comes, cum eisdem mainadis abstulit castrum de Rastello iam dicto Episcopo; & sunt quinquaginta anni, & plùs. Et Comes tantùm tenuit castrum de Rastello & ciuitatem Vasionis, quousque dictus Episcopus obiit.

25 *Petrus de Rizone testis iuratus, dixit idem per omnia, quod primus; & hoc plùs, quòd castrum de Cresto vi abstulit dictus Comes, cum iisdem mainatis eidem Episcopo. Et nominatim dixit, quòd ciuitatem Vasionem, & eius territorium, plenariè possidebat dictus Episcopus, vt dominus.*

Venteirolus de Propriat testis iuratus, dixit idem per omnia quod supradicti, & hoc plùs, quòd montem, vbi est castrum Vasionense modò adificatum, faciebat cassare dictus Episcopus vt dominus, & possidebat vt suum. Et ipse testis portauit multoties chirogryllos istius montis ad palatium D. Episcopi, nomine ipsius Episcopi. Et isti duo expresserunt, quòd molendinum, & furnum, & mercatum, & totum hortum, & totam iurisdictionem Vasionis, vt dominus possidebat.

26 *Oliuarius de Propriat testis iuratus, dixit idem per omnia quod proximus, & hoc plùs, quòd ipsemet capiebat de nocte, cum luminaribus, & cum filato quod dicitur Sordus, in monte, in quo modò est castrum Vasionis perdices, & perdices quas ibi capiebat, portabat dicto Episcopo vt domino. Hanc cassam fecit multoties pro domino Episcopo, & quandoque cum Gillio; & cum aliis sociis. Apes etiam, & fauum apum, multoties in eodem monte extraxit pro dicto Episcopo. Item dixit quòd idem Comes Tolosæ, petiit à domino Episcopo Berengario qui fuit de Railana, vt redderet ei palatium: & respondit Episcopus, quòd habebat à Deo & à B. Maria, & non à Comite, & ideo non redderet ei palatium. Et tunc dictus Comes, abstulit dictum palatium per vim, oppugnando dictum Episcopum Vasionis. Interrogatus quomodo hoc sciret, dixit quòd ipse testis tunc erat infra palatium, pro Episcopo qui de Relania, quando Comes vi cepit illud, & abstulit dicto Episcopo. De prima iniuria, facta à domino Comite Tolosano, domino Episcopo Vasionis quit fuit de Mornatio, sunt quinquaginta anni & plùs: de secunda iniuria, facta ab eodem Comite, Episcopo qui fuit de Relania sunt viginti quinque anni & plùs.*

27 *Magister VVilelmus testis iuratus, dixit idem per omnia, quod proximus de possessione, & de vtraque captione, & de tempore captionum. Et dixit quòd post primam captionem Dominus Episcopus Bertrandus de Lambesc Episcopus Vasionis recuperauit palatium, & tenuit in pace, & quiete, & castrum de Cresto, & Rastello recuperauit, & alias res Episcopales, & in pace possedit. Item dixit quòd dominus Episcopus Vasionis, qui fuit de Lauduno, recuperauit palatium, & Episcopatum totum, & in pace tenuit vsque ad mortem. Et tunc quando dictus Episcopus extrahebatur mortuus de palatio, cùm nuntij Comitis Tolosani viderent Ecclesiam desolatam; furtim intrauerunt palatium, & illud abstulerunt; & per triennium tunc dictus Comes tenuit palatium, & accepit redditus Episcopales, in ciuitate Vasionis, & in castro de Cresto, & Rastello. Item dixit, quòd quando Epicsopus qui fuit de Relania, & fuit expulsus de Episcopatu Vasionis, scilicet de ciuitate, & de Cresto, & de Rastello, ipse Episcopus vocauit canonicos & presbyteros Episcopatus apud castrum de Entrechalz, & excomunicauit Comitem Tolosanum, & terram Comitis, quæ erat in eius Episcopatu. Item dixit quòd dominus Episcopus Vasionis, qui fuit de Relania,*

Relania, prohibuit homines Comitis Tolosani, qui faciebant escarrazonatam in loco, in quo modò est castrum Vasionis, ne eam facerent, & eos excommunicauit: & ita tunc dimiserunt: & Episcopus fecit portare ligna dicta excarrazonata ad dictum palatium, ad comburendum ea.

Petrus S. Quinidij testis iuratus dixit idem de possessione, &c. Hic & qui sequuntur Rogerius de Entrechalz, Saufredus Mazotus, Petrus, Vvilelmus de S. Stephano, Vvilelmus Chana, Gerardus Vrgaz, Petrus Gaissernens, Vvilelmus Peregrinus, Pontius Laurentius, Stephanus Berengarius, Vvilelmus Rodulphus, & alij eadem superioribus dixerunt, nisi quòd sequentes nonnihil addiderunt. 28

Petrus Enaus testis iuratus, dixit *quòd de propriis terris, quas habebat in dicto monte, ipse dabat tascham domino Episcopo.*

Vvilelmus prior de Proaz, vidit, & audiuit, quòd Dominus Episcopus qui fuit de Mornatio, tenebat & possidebat segnorialiter ciuitatem Vasionis cum palatio, faciendo iustitias, accipiendo leidam in mercato; & tenebat molendinum, & totum hortum, & furnum, & montem in quo modò est castrum Vasionis, & totum territorium vt dominus. Et vidit quòd in dicto monte, ter vel quater cassabant pro Episcopo supradicto: & ipsemet testis portauit bis, vel ter, cassam ad palatium domini Episcopi. Et vidit quòd dictus Episcopus Berengarius, tenebat castrum de Rastello, & Castrum de Cresto, vt dominus, & ipsemet testis portauit quartam partem cassæ saluazinæ, quæ fuit capta in territorio de Crest, ad palatium dicti Episcopi, quàm cassam habuit dictus Episcopus ratione territorij, & dominij de Crest. Postea audiuit dici, quòd Raimundus Comes Tolosæ venit cum mainatis, & abstulit vi dicto Episcopo Berengario ciuitatem & palatium Vasionis, & castrum de Rastello, & de Crest. Postea ipse testis vidit dictum Episcopum exhæredatum, & audiuit ab eodem quòd Comes Tolosæ vi abstulerat ciuitatem, & palatium Vasionis, & dicta castra. Et sunt sexaginta anni, quòd primò vidit dictum Episcopum in possessione, & de prima captione palatij & castrorum sunt quinquaginta anni, & plùs. 29

Petrus Gallafredus *vidit, quòd dominus Episcopus Berengarius qui fuit de Reliania, tenuit in pace & quiete, & habuit ciuitatem Vasionem, & palatium, & totum* Episcopatum*: postea vidit quòd Comes Tolosæ venit cum militibus, & clientibus, & abstulit dicto* Episcopo *ciuitatem Vasionis, & palatium; & expulit homines* Episcopi*, & suos intromisit; & dictus* Episcopus *remansit exhæredatus dum vixit.* Et *postea quòd quando dominus Raibaldus Flotta, qui modò est* Episcopus*, fuit electus, Comes tenuit dictum palatium per aliquot annos, postea reddidit domino* Episcopo*, & alias res* Episcopales. *Vidit etiam, quòd Comes Tolosæ ædificauit turrim in monte vbi modò est castrum Vasionis, faciebat expensas de blado* Episcopi*. Interogatus quomodo scit: dixit quòd ipse vidit quòd homines dicti Comitis extrahebant bladum* Episcopi *à palatio, vnde expensas turris faciebant, quando eam in dicto monte ædificabant. De iniuria facta domino Berengario qui fuit de Reilana, sunt vigintiquinque anni & plùs, de iniuria quæ fuit facta D. Raibaldo, qui modò est* Episcopus*, quando fuit electus, sunt octodecim anni, & plùs.* 30

Petrus Bamoinus *vidit & audiuit, quòb Raimundus Comes Tolosæ, vi abstulit palatium Vasionis cum blado, & vino, & pannis, & bestiis, tempore quo dominus Raibaldus, qui modò est* Episcopus*, fuit electus: & vidit quòd de blado, & vino dicti electi, quæ erant in palatio, fuerint facta expensæ in turrim ædificandam quæ modò est castrum Vasionis.* 31

Siluius Magnanus, postquam dixisset ea ipsa, quæ Petrus Barnonius, addidit *quòd homines de Vasione qui erant de Episcopo, vnâ die & aliâ non compellebantur & cogebantur esse in opere turris.*

32 Post recitatas testium octo supra centum, responsiones, Vuilelmus Antistes Arausicanus pergit in hæc verba. *Hos testes, dominus Vasionis Episcopus Raibaldus Flotta, in nostra curia, in forma publicationis induxit, & eos audiui. Et quid super hoc deinceps sit agẽdum, vestra discretio prouideat & decernat. Facta fuit hæc publicatio anno Dominicæ incarnatio millesimo ducentesimonis vndecimo mense Decembri, assidentibus domino Hugone Florentio quondam Auraicensi Episcopo, & Rostagno Lauterio Auraicensi canonico, magistro Geraldo, & Vvilelmo de Noneisano œconomo nostro, prædictos testes audientibus & intelligentibus inquirendo. Huius rei testes fuerunt Ripaldus Flotta præpositus Vasionis, Vvilelmus Isnardi sacrista Vasionis, Azemarius canonicus Vasionis, Ricanus Dalbaros, Bertrandus Elsiarius, & plures alij.*

33 Hæc ille Raimundo Vticensi Episcopo, qui omnino eadem, nullis vocibus immutatis, scripsit Michaëli Archiepiscopo Arelatensi. Quid ea secutum sit, chartæ Vasionensis Episcopi non habent. Antiquissima charta recitat rem à me non prætermittendam, quæ à Raimundo Comite Tolosano, & Milone Apostolicæ sedis Legato gesta est, quoniam partem facit ad hunc locum. Comes cum sacramento asserit futurum, vt super capitibus quæ recitat, & vnum eorum est de damniis Ecclesiæ Vasionensi illatis, stet præceptis Legati, quæ ille ipse Milo subiungit eius sacramento.

34 *Raimundus Comes Tolosæ, Dux Narbonæ, Marchio Prouinciæ sacrosanctis reliquiis, Eucharistiâ, & ligno sanctæ crucis Domini nostri positis supra sancta Dei euangelia corporaliter manu tacta, iuro quòd super singulis & vniuersis capitulis, pro quibus à domino Papa, vel eius Legato vel Legatis, seu aliis, vel ipso, antè fui, vel sum excommunicatus, stabo omnibus mandatis ipsius domini Papæ, & vestris magistri Milonis domini Papæ notarij, Apostolicæ sedis Legati, seu alterius Legati seu Nuntij sedis Apostolicæ, ita videlicet quòd quidquid per se, literas suas, nuntium vel legatum mihi præceperit, super vniuersis illis pro quibus excommunicatus fui, vel sum, bonâ fide super istis præcipuè captulis quæ hic nomino. Videlicet quòd pacem aliis iurantibus, dicor noluisse iurare. Item quòd iuramenta quæ feci super ..... sione hæreticorum, vel eis credentium non seruasse dicor. Item quòd hæretices dicor semper fouisse. Item quòd de fide suspectus habeor. Item quòd rotarios siue mainadas tenui. Item quòd dies...... qui securitate gaudere debebant dicor*

35 *violasse. Item quòd aduersariis meis qui se iustitiæ offerebant, pacemque iurauerant, dicor iustitiam noluisse exhibere. Item quòd Iudæis publica commisi. Item quòd monasterij S. Vvilelmi & aliarum Ecclesiarum possessiones & Ecclesias iniustè detineo. Item quòd incastella aut* Ecclesias *incastellatas detineo. Item quòd indebita pe-*

36 *dagia vel guidagia colligo vel colligi facio. Item quòd* Episcopum Carpentoractensem *à propria sede depuli. Item quòd de interfecto S. memoriæ Petro de Castronouo suspectus habeor, pro eo maximè quòd interfectorem eius in magnam familiaritatem recepi. Item quòd Vasionensem* Episcopum *& .... capi feci & palatium eiusdem Episcopi, & domos cononicorum destruxi, & castrum Vasionense per violentiam abstuli. Item quòd in religiosas personas manus violentas iniecisse, & incendia, & multas rapinas dicor commisisse. Si autem ea quæ circa prædicta capitula, & alia mihi iniuncta fuerint, in perpetuum bonâ fide non seruauero, volo*

&

& concedo, quòd septem prædicta castra, scilicet .... vbche, Opeda, Balme, Rochamaura, castrum Mornacij, ... cadant in commissum Romanæ Ecclesiæ; & ius quòd habeo in .... Melgoriensi, ad Romanam Ecclesiam plenissimè reuertatur. Volo etiam vt persona mea excommunicetur .... & eâdem pœnâ stratas pullicas seruabo. Hactenus Raimundus Tolosæ Comes. Milo Apostolicæ sedis Legatus sequentia subiungit.

In nomine Domini. Anno Pontificatus domini Innocentij Papæ tertij duodecimo, 14. cal. Iulij. Ego Milo domini Papæ Notarius, Apostolicæ sedis Legatus, præcipio tibi domino Raimundo Comiti Tolosano sub debito præstiti iuramenti, & sub pœna in forma eiusdem iuramenti adiecta, *vt dominum Episcopum Carpentoractensem tam in ciuitate, quàm extra, pleno iure restituas, & de damnis datis* tam *de rebus, quàm de fructibus eidem Episcopo resarciendis, fide iussores præstes idoneos; & vniuersos ciues Carpentoractenses, à iuramento, quod citra triennium tibi, vel alij tuo nomine, præstiterunt, absoluas omnino, & munitionem quam ibi fecisti fieri, mihi vel cui iussero facias assignari. Item præcipio tibi sub eadem pœna, vt dominum Episcopum, Præpositum, & canonicos Vasionenses tam in castris, quàm aliis, pleno iure restituas, & de damnis datis, & ædificiis destructis, & rebus aliis, & fructibus resarciendis, eisdem fideiussores præstes idoneos; Castrum Vasionense mihi, vel cui iussero facias assignari. Item sub eadem pœna vt Aragonenses, rotarios, catarellos, manadas seu Vascones, vel braibansiones, vel quocunque alio modo vocentur, de tota terra tua, pro posse tuo prorsus expellas, nec in alienam terram eos immittas, vel alij concedas, nec eorum consilio vllo tempore vtaris. Item sub eadem pœna vt vniuersos Iudæos, de tota terra tua pro posse ab omni administratione publica, vel priuata, prorsus amoueas, nec vnquam ad ipsam, nec aliam restituas, vel alios Iudæos ad aliquam administrationem assumas, nec eorum consilio vllo tempore contra Christianos vtaris. Item sub eodem iuramento, & eadem pœna, tibi præcipio, vt stratas publicas securas obserues, saluis his quæ tibi dominus Papa, vel ego, vel alius de mandato ipsius, eodem tempore vel diuersis, tibi duxerit posterum iniungenda.* Quia verò Vasionenses illi testes, cum sacramento asseruerunt, Comitem Tolosanum cum clientibus suis venisse, & vi cepisse Vasionem, addam his omnibus consules Auenionis eaipsa die 14. Iulij iurasse & alia se præstituros, & Comiti Tolosano aduersaturos, si iurata non seruet. Vide autem quid subiungant: aiunt se ei aduersaturos *in villis, & castris nostri consulatus, & ipsa ciuitate.* Quæ fuernit villæ castraque Auenionensis consulatus nullibi tabularum lego. Certè nunc etiam diœcesis Vaurensis, tum regio Comiti Tolosano subiecta, (puto, & aliæ saltem nonnullæ in Occitania) per consulatus diuiditur. Cum Auenionis consulibus, sacramentum alij non pauci dixerunt, quos ego quidem non dubito clientes principis Tolosani fuisse (clientes autem ad spoliandum Vasionensem Episcopum adhibuisse audiuimus à Petro Gellafredo) Baucij quatuor, Guilelmus, Hugo, Raimundus, & Dragonetus. Hugo Guilelmi frater erat, & vtriusque nepos Raimundus. Ij sanguine contingebant Raimundum Tolosatem: Faida quippe ipsius auia sororem habuit Stephanetam Raimundi, quondã Baucij coniugem. Vvilelmus Arnaldus, Raimũdus de Agouto, Ricaudus de Caron, Bernardus de Lauduno, Guilelmus Bernardi frater, Bernardus de Andusia, Petrus Bernardi filius, Robertus de Vcetia, Dicanus

Margin: 37 (beside "In nomine Domini"), 38 (beside "Item sub eadem pœna vt Aragonenses"), 39 (beside "Quia verò Vasionenses"), 40 (beside "Cum Auenionis consulibus").

dare præcepit: ad cujus sepulcrum miras virtutes à die transitus sui Dominus integrâ assiduitate ostendere dignatur. Vt martyrem de via salutaret Rusticula, basilicæ fores, quæ serâ occlusæ erant, magno portento repentè patuerunt. Cùm autem Parisios peruenisset, humanè quidem accepta est à Clotario rege, sed cùm is sacramento virginis de non suscepto crimine, cujus apud ipsum accusata fuerat, non haberet fidem, *quod ei fuerat prædictum, per injusta judicia quæ in Dei famulam exercuerat, filium suum se amissurum, compleuit in meritum,*

46 vt loquitur Florentius. Iste puer est filius Clotarij ex Berthrude, quæ eo ipso anno mortua quoque est: is verò erat trigesimus quidem illius in regno Burgundionum, Christi verò sexcentesimuus decimus quartus. Clotarius filio mortuo, Rusticulam in monasterium magno cum honore remisit, proculdubio grauiora sibi ab ipsius injuria, si in eâ pergeret, metuens. Illa post reditum vixit annos quatuor. Ætatis septimo & septuagesimo extremum diem obiit, *lætissimo vultu,* addit Florentius, *oculis præfulgentibus quasi subridens,* Theodosio Arelatensium Episcopo. Hactenus de beatissima puella dictum sit. Neque alienum omnino à scribente de Vasionensibus Episcopis, ego quidem arbitratus sum differere de Vasionensi virgine, quæ & ab illorum institutione sanctitatem accepit in pueritia, & ipsorum ciuitatis præcipuum est decus. Ad Quinidium, à quo pridem discessimus, reuertamur.

47 Florebat omni virtutum genere clarissimus apud suos Diaconus, & Theodosius antistes jam ætate vietâ, quietem ab Episcopali opere cogitabat. Igitur vnus ille huic occurrit, in quem deriuaret laborem. Id meditanti tendentique, populus omnis applausit. *Theodosij autem votum,* inquit Anonymus de Quinidij vitâ scriptor, *& petitio populi ad Childebertum regem, qui Francorum regioni principabatur, pia sollicitudine dirigitur.* Ne mireris Childebertum non regem sine omni appendice, at Francorum regem dici. Vasio tum erat in regno Burgundionum. Cùm Childebertus & Clotarius fratres istud occupassent, hinc certè intelligis Vasionem in sorte Childeberti fuisse. *Sed nec ipsius voluntas dispar,* pergit Anonymus, *in tam bono & præclaro opere inuenitur. Accepit Ecclesiæ preces: dat suâ autoritate fauorem: proceres ipsius absque mora roborant: regina, Vltrogotta nomine, nec ipsa excluditur: scilicet particeps tantæ bonitatis festinat inueniri.* Vltrogoto appellatur à Fortunaro libro 6. in titulo carminis octaui, quo ejus hortum laudat, asserens illius arbores manu Childeberti insitas fuisse.

Hæc magno inseruit rex Childebertus amore:
De cultore trahit mellitum planta saporem:
Regis honore nouis duplicata est gratia pomis.

Vltrogotonem etiam in ipso carmine pergit appellare:

Possideas felix hæc Vltrogoto per æuum,
Cum geminis natis tertia mater ouans.

Poëtæ vota Deus non audiit. Nam quemadmodum habet Turonensis libro 4. historiæ cap. 20. Clotarius Childeberti fratris mortui regnum & thesau-

48 ros accepit, atque Vltrogotam cum filiabus duabus misit in exilium. Sed quo sæculi anno Quinidius Episcopatum iniit? hoc ego quidem non inuenio. Ex vltimo tamen Theodosij senio, qui ante annum primum & quadragesimum factus fuit Episcopus, in eam cogitationē venio, vt non multò ante Childeberti

Childeberti mortem illum inierit, vicesimo scilicet Episcopatus Theodosij
anno aut circiter, & primo ac sexagesimo sæculi. Lego Episcopum anno ter-
tio & septuagesimo interfuisse Synodo Parisiensi. Cetera tanti Antistitis præ-
clarè per vitam gesta, meæ tabulæ non habent, si vnum excipias, quod Ano-
nymus subiungit. *Patritius cui nomen Mummulo, feroci naturâ, Vasensem vr-
bem fastu turgidus ingreditur. Sanctus vir præceptum præ oculis habens Apostolicum,
obuiam elati patritij aliquantulum perrexit. Tunc idem seipsum pro superbia non fe-
rens, in contumeliam serui Dei prorupit, indignans cur ad recipiendum submissius
& pomposius non paruisset, &c. Ad vocem superbi hominis, & gestum austerioris* 49
*circa se animi, beatus Quinidius armis virtutum succinctus, ad cellulam suam
regreditur, ac sese in orationem profundens, Domine, inquit, Iesu, &c. properat
iter ceptum Mummulus perficere. Diuino iudicio è vestigio correptus, tandem inui-
tus meminit se hominem esse quod erat. Siquidem præreptus lassitudine, & defe-
ctione corporis grauissimè fatigatus, vicinam sibi mortem inesse putabat. Inter fa-
mulantium verò manus sustentatus, ad sancti viri cellulam protrahitur potiùs, quàm
progreditur. Æstuante incendio officium membra perdunt, horrore sanguis con-
gelascit, supponitur ad pedes sancti hominis, affectu lacrimisque quibus potuit de-
precatur, nunquam se deinceps in quemcumque seruorum Dei talia tentaturum pol-
licitus. Vir Domini, misericordiæ, & pietatis visceribus plenus, veniam roganti
misero indulsit; sanatumque, vt in seruis Dei Christum veneraretur, pius pastor* 50
monuit. Quis Mummulus iste fuerit tacet Anonymus. Puto eum fuisse, de
quo Gregorius Turonensis plurima, & aliis alia locis memorat. *Eunius*, in-
quit libro quarto historiæ capite sexto & tricesimo, *cognomento Mummolus
rege Guntramno Patritiatum promeruit.* Fuit is eodem Turonensi autore *Altis-
siodorensis vrbis incola, Pœnio patre ortus, qui huius municipij comitatum regebat.*
Pœnius autem Ferreolo & Industria Clodouei filiâ natus, Ansbertum ha-
buit fratrem Austrasiæ ducem, è quo per Alnoaldum filium ortus est S.
Arnulphus Ansegisi pater, & Pipini auus, vnde Caroli Martellus, & Ma-
gnus, longâque serie alij Francorum Reges, & Imperatores Romanorum
progeniti sunt. Iam Mummolus, pro barbarâ indole, importunisque ac sæ-
uis in omnes moribus, superbiùs & iniquiùs egit cum Quinidio Episcopo.
Certè quid non in Pœnium patrem suscepit impius? *Pœnius*, pergit Turo-
nensis, *cùm ad renouandam actionem Comitatus Altissiodorensis, munera regi per
filium transmisisset, ille datis rebus paternis, Comitatum patris ambiuit, supplanta-
uitque genitorem, quem subleuare debuerat.* Sed Anonymus prodigium supe- 51
riore maius subiungit à me non prætermittendum. *Mummulus humiliatus,
& de castigatione cautior factus, reddi debere curatori suo cupiens munera, condu-
centia seruo Dei direxit, quæ me ad subleuationem pauperum, ne hominem con-
tempsisse videretur, recipere iussit. Sed quid fraus antiqua experiri voluit? vnum
de sociis vel contubernalibus ipsius patritij voto auaritiæ aggreditur. Is conciliato-
re diabolo Pontificem post paululum suppresso dolo alloquitur, se missum qui pecu-
niam olim datam à Patritio pauperibus erogandam iussu ipsius recuperet. Mentien-
tem non eum vltio diuina vsquequaque sustinuit. Vt enim mentientem Spiritui san-
cto per Apostolum Petrum Ananiam sententia Diuina coërcuit, & ne deinceps
quicunque talia præsumerent pœnâ mortis cum vxore perculit, ita & hunc suo iu-
sto iudicio morte festina prostrauit.* Ita ille: qui, vt vides, non coætaneum
modò, sed etiam contubernalem Quinidij se fuisse non obscurè tradit. Et
cetera

cetera quidem accuratè ſcribit, in eo certè peccat,quòd neque ortûs, neque mortis annum addit; initia quoque & durationem Epiſcopalis curæ tacet. Nam in iis quæ ſequuntur,docet quidem varia edidiſſe miracula,& prætere tradit nihil egregij ſanctíque eſſe,quod non animosè ac fortiter exegerit,ſed diem mortis afferens non adjungit ejus annum. Vnum hîc præterire non
52 poſſum. Iam à pluribus ſiue annis, ſiue ſæculis Mauriacenſes Aruerni ſanctum Quinidij corpus habent,ac debitis venerantur honoribus: ſed à quo tempore,& quo faciente illud acceperint,nullibi chartarum lego. Nam quòd eorum nonnulli arbitrantur (& ex non recenti volumine manu neſcio cujus ſcripto duxerunt) Sanctum Honoratum archiepiſcopum Arelatenſem eum eſſe,qui per diſcipuli manus illud Vaſione Mauriacum detulerit, ego quidem probare non poſſum; & vehementer miror eſſe qui non abjiciant. Certum quippe eſt Honoratum ex hâc vitâ deceſſiſſe annis ferme centum ante natum Quinidium , vtpote qui monaſterium Lerinenſe condiderit multis ante quadringenteſimum annis; & ſi Proſperum audimus, Arelatenſem Eccleſiam adierit ſexto ſupra quadringenteſimum viceſimum.
53 Magis dixerim, ſi conjecturis agere fas mihi eſt, fuiſſe in veteribus Epiſcopis, qui beatiſſimi viri corpus in templo quondam ei Vaſione erecto, è parietinis nunc reſtituto, poſuerit, cùm ad Abbatiam templo additam, & Paſchali ſecundo Pontifici Romano cognitam, euocaſſet Mauriaco monachos; atque in monachis Sanquinidianis etiam fuiſſe, qui per Saracenorum aliorumve hominum ſeu barbarorum,ſeu barbaris immanitate parium latrocinia ereptum deportauerint Mauriacum. Scilicet Auriliacenſe,vt alia taceam,in eâ ipsâ Aruerniâ monaſterium etiam per Delphinatum,aliáſque longiùs regiones colonias deduxit,& Mauriacenſe cœnobium à Theodiguilde ſeu Theuchilde Clodouei filia,ante mille & centum annos erectum, eâ quondam inclaruit morum integritate,vt non magnum videri debeat, ſi feratur habitatum à monachis,quos Vaſionenſis Epiſcopus expetierit.

54 *S. Barthus.* Sancto Quinidio traditur ſucceſſiſſe B.Barthus,ſiue Bartius,vt Vaſio gloriari,& quidem meritiſſimò poſſit,ſibíque gratulari,quæ tres deinceps Epiſcopos feliciſſimo hoc ſæculo habuerit omni virtutum genere illuſtres, cœleſtibúſque donatos honoribus.Sed vt Theodoſij, ita etiam Barthi res obliuione ſepultæ ſunt vniuerſæ, & ſola clariſſimorum virorum nomina ad nos peruenerunt. Hoc tamen poſſum aſſerere , ſi Barthus poſt Quinidium ſedit , vt à majoribus accepimus ſediſſe , non multos egiſſe annos Epiſcopum. *Arthemius.* Lego enim Arthemium anno quingenteſimo octogeſimo primo fuiſſe in concilio Matiſconenſi, quarto in Valentino ſecundo,& quinto miſiſſe ad Matiſconenſe ſecundum qui vices ipſius ageret: vt ſi Quinidius poſt Pariſienſe, cui interfuiſſe diximus,diem extremum obiit,& Arthemius ante Matiſconenſe primum adiit Epiſcopatum, Barthus annis tantùm octo præ-
55 *Petronius.* fuerit Eccleſiæ Vaſionenſi. Poſt Arthemium non inuenio qui Vaſione ſederit ante annum ſexcenteſimum , quo Petronius Cabilonenſi concilio interfuit. An is Arthemio ſucceſſit, qui poſt Cabilonenſe mortuus videtur? *Simplicius.* nam Simplicius tertio poſt illud anno Epiſcopus fuit. Enimvero potuit Arthemius ſuperare decimum aut quindecimum à ſexcenteſimo,& Petronius eo mortuo ſedere annos ſupra triginta aut viginti. Quis fando non accepit plures fuiſſe quondam antiſtites, qui annos quadraginta,aut quinquaginta, vel

vel etiam plures in Episcopatu posuerint? Vtcumque hæc habeant, istorum Episcoporum temporibus vixit S. Rusticula Vasionensium insigne decus & ornamentum: scilicet anno 551. nata peruenit ad 628.

DE REBVS GESTIS

EPISCOPORVM VASIONENSIVM

LIBER SECVNDVS.

VIS Petronio successerit Vasione, non inuenio. Sed neque in tabulis, quæ ad meas manus plurimæ peruenerunt, memoratur ab eo quisquam Episcopus per 200 annos. Quę prælongi causæ silentij? nemo dicat. Potuit vacare sedes annos supra 100. principio per Clodouei II. & totius ab eo gentis ignauiam, deinde per Saracenorum frequentissimas excursiones, & barbara latrocinia. Sed profectò nunquam ego quidem existimauerim vllâ vi factum vel arte, vt Pipini primùm, postea Caroli magni, & Ludouici Pij temporibus Vasio sine præsule fuerit. Perierunt chartæ, quæ res ab Episcopis per annos 200. gestas ferebant. Imperante Lotario, quem Ludouicus Pius genuit, Simplicius Vasione sedebat anno 3. supra 850. Is Eliam fortassis habuit successorem, qui Mantalensi Concilio interfuit sex & viginti pòst annis. Charta vetustate nobilis est in tabulario Episcopi Carpentoractensis, quâ Carolus rex Antistiti Vendacensi nonnulla elargitur *Vasione*, vt loquitur, *ciuitate*. Eam iuuat exscribere, vt ex aduentu regis ad ipsam, intelligas antiquissimæ & nomilissimę vrbi suum etiam tum stetisse nomen; nam cur ad ipsam alioqui venisset? Reges non adeunt vrbes modicas, præsertim per quas via non fert ad ampliores. 1

Simplicius. Elia.

In nomine omnipotentis Dei, & Saluatoris nostri Iesu Christi. Carolus diuina prouidentia clementiâ rex. Dignum est, vt regalis majestas parochianorum petitionibus opportunis præbeat beneficia, eorúmque vtilitatibus pietatis suæ prouideat adminiculo, quatinus eos nobilitando, eos ad sua reddat obsequia promptiores. Nunc igitur comperiat omnium fidelium sanctæ Dei Ecclesiæ, nostrorúmque præsentium scilicet & futurorum industria, quia Gerardus illustris Comes nostris detulit obtutibus per Ioannem venerabilem Vendacensem Episcopum, quòd quasdam res nostras ex fisco sibi in beneficio pertinentes, Ecclesiæ suæ sedis S. Dei genitricis Mariæ, & eidem Episcopo conferre debuissemus. Nos qui assensũ petitioni ejus præbentes, salutaribus moniti institutis abnegare non contempsimus. Igitur vnà pro Dei amore, & pro luminariis Ecclesiæ prædictæ continuandis, clericorúmque ejusdem sedis seruientium alimoniis, concedimus in ciuitate Carpentoractis Ecclesiam S. Antonij cum omni fisco, quantum in præfata ciuitate habere videmur. Insuper etiam conferimus totũ ab integro fiscum, ab Alzone riuo vsque ad alium riuum qui vocatur Denesclià; & Protermaruco vsque in Palude Mairre, omnia inter hæc terminata, consistentia de fisco quæ nobis pertinere videntur. Etiam villà quæ dicitur Vnango mansorum quatuor, & colonicas duas; & in valle Nabrone juxta castrum Vennascha Ecclesiam S. Petri cum suo prioratu, & fiscum quantum habere videmur cum ibi, quod & in omnibus præscriptis locis, præsenti tempore & futuro. Tradimus itaque; 2

 atque

3 *atque transfundimus omnia ista supradicta cum omnibus sibi pertinentiis, cum seruis & ancillis, campis, agglatis, vineis, perreriis, arboribus pomiferis & impomiferis, cum molendinis, aquis, aquarum que decursibus, ad praedictam sanctae sedis Ecclesiam per deprecationem suprà factam Comitis. Et faciat ex his rebus quidquid elegerit vel voluerit. Sed pro firmitatis studio hoc nostrum pragmatum fieri decreuimus, per quod censentes decernimus, vt iam memorata Ecclesia praedictas res sub omni integritate perpetualiter retineat, faciatque vt paulò pòst insertum est. Et vt haec nostrae corroborationis autoritas firmior fore noscatur, & diligentiùs conseruetur, manu propriâ subter firmauimus, atque annuli nostri impressione consignari praecepimus.*

Signum piissimi Domini Ka[monogram]I *gloriosi regis. Agrumsagius regiae dignitatis comerius recognouit.*

Datum decimo octauo cal. Aprilis, anno, propitio Domino Iesu Christo, domini Caroli gloriosissimi regis decimo tertio indictione vndecima. Datum Vasione in Dei nomen feliciter. Amen.

4 Hactenus antiqua charta. Illius ego cetera praetermitto. Quod istius loci est, existimo Carolum regem, non Magnum, quod plurimi volunt; non Caluum esse; sed Magni pronepotem, filium Lotarij imperatoris, Prouinciae ac Burgundiae regem. Vt ita sentiam facit maximè, quòd is anno regni septimo concessit ad preces Gerardi Formicariam in sulam Rhodanensem Episcopo Viuariensi, vt retuli secundo libro de Viuariensibus Episcopis numero 46. qui ad Gerardi comitis preces Vendacensi Vnamgonem villam, & alia nunc elargitur anno regni tertio decimo. Eo igitur anno qui fuit Christi octingentesimus sexagesimus octauus ad ipsam venit Carolus rex, neque tamen Carpenroractem aut Auenionem proximas vrbes adiit. Nam cur alioqui in ea potiùs, quàm in istis tabulas scripsit?

5 *Humbertus* Humbertus Isonis frater regebat Episcopatum Vasionensem anno nongentesimo vndecimo, & annis 985. ac 989. ex tabulis Arelatensis Archiepiscopi quemadmodum intelligitur ex charta pro Montis maioris monasterio scripta à Benedicto octauo. *Benedictus.* Benedictus sedebat Vasione anno nongentegimo nonagesimo sexto. *Almeradus. Petrus.* Almeradus autem septimo pòst, ac Petrus millesimo nono, *Imbertus* Imbertus sexto & vicesimo eiusdem saeculi, *Petrus 2.* Petrus secundus quadragesimo 31. anno 1044 interfuit donationi burgi & Ecclesię S. Promasij Forcalqueriensis Sanuictorinis à Bertranno Comite Forcalquerij, patre Vuilelmi & Gaufridi. Episcoporum fere sola nomina ad nos, vt vides, peruenerunt, quos ego quidem non dubito maioribus inferiores non fuisse sapientiâ, pietate, rebus praeclarè gestis, sed & alia ab aliis variarum gentium seu bella, seu latrocinia, quae Prouinciam omnem & ipsorum, & longis etiam post ipsos temporibus pessimè habuerunt, & inscitia ignauiaque identidem comites temporum, omnia eorum monumenta perdiderunt. Gaufredus & Bertrandus Prouinciae reguli, mediam Vasionis partem dederunt Petro Vasionensi Episcopo, vt autor est Paschalis secundus, cuius literas exscribam postea. Quis autem is Petrus Antistes, an primus, an secundus? hîc haereo.

6 Gaufridum & Bertrandum lego regnasse hoc saeculo ab anno octauo decimo vsque ad primum & quadragesimum. Petrus verò primus potuit sexto & vicesimo mori, quo Imbertus sedere forsitan cepit; & secundus viuebat quadragesimo. Certe Guilelmus Gaufredi & Bertrandi pater octauo & decimo

cimo viuere desiit, & eo filij cum Fulcone fratre dederunt Sanuictorinis monachis Manuascensia quędam prædia; primo autem & quadragesimo Bertrandus, Gaufrido præsente, Audaonensibus mediam nescio cuius pagi partem. Vt autem in Bertrandi nomine non erres, moneo cognomen viri fuisse. Guilelmus dicebatur, cognomine Bertrandus. Quem etiam Gaufridum legis, inuenies apellatum aliquando Lefridum. Benedictus secundus 7
sedebat anno secundo & quadragesimo: eo enim coram Raimbaldo Arelatensi Archiepiscopo ita professus est: *Ego Benedictus Vasionensis Ecclesiæ vocatus Episcopus, promitto coram Deo, & sanctis eius, omnem subiectionem & obedientiam canonicam, & fidelitatem Ecclesiæ S. Stephani sedis Arelatensis, vbi corpus B. Trophimi confessoris quiescit, Raimbaldo Archiepiscopo, & successoribus eius, si eum superuixero.* Hoc ipsum cum Benedictio professi sunt Rostagnus Aquensis, Bertrandus Foroiuliensis, Bernardus Antipolitanus, & alij in basilica S. Stephani, præsentibus Raimundo Gaufredo, Ioanne Capa, Bertrando Porceleti, Bernardo Oliuario, Rostagno de Posqueriis consulibus. Sed Rostagni Aquensis Episcopi verba placet afferre. Sic loquitur. *Ego frater Rostagnus Aquensis Ecclesiæ ordinatus Episcopus, debitam subiectionem, & obedientiam, & reuerentiam à sanctis Patribus constitutam secundũ præcepta canonum, sanctæ sedi Arelatensis Ecclesiæ, rectoribusque eius in præsentia D. Raimbaldi perpetuò exhibiturum promitto, & supra sanctum altare propriâ manu firmo.* Ante Rostagnum Pontius iis ipsis verbis Archiepiscopo Arelatensi fidem appromiserat. Hæc autem retuli, vt videas cùm ea gerebantur Episcopum Aquensem nondum euasisse in Archiepiscopum. Id quo postea factum sit anno non inuenio. Certè Archiepiscopus erat ante millesimum centesimum quinquagesimum secundum. Petrus tertius Raimbaldi Episcopatus Sistaricensis direptione nobilissimi filius, patre melior, interfuit Concilio apud S. Ægidium circa annum 1056. quod habetur apud Marcam, libro 4. libertatum Ecclesiæ Gallicanæ cap. 14. pag. 281. dedit monachis Sanuictorinis ad Massiliam, Abbatiam SS. Petri & Victoris in sua diœcesi positam, sed Abbatiæ nomen extrinctum est; & Draponem castrum Raimundo Episcopo Niciensi. Rostagnum sedisse anno millesimo centesimo octouo docet Paschalis secundus, vtpotè ad quem eò sequentes litteras dedit.

Paschalis Episcopus seruus seruorum Dei venerabili fratri Rostagno Vasensis 8
Ecclesiæ Episcopo, eiusque successoribus canonicè intrantibus in perpetuum. Iustis votis assensum præbere, iustisque petitionibus aures accommodare nos conuenit, qui licèt indigni iustitiæ custodes atque præcones, in excelsa Apostolorum principum Petri & Pauli specula positi, Domino disponente conspicimur. Tuis igitur, frater in Christo venerabilis Rostagne, iustis petitionibus annuentes, sanctam Vasensem Ecclesiam, cui autore Deo præsides, sedis Apostolicæ autoritate munimus. Statuimus enim vt Vasensis ciuitatis medietas, quam B. Mariæ semper virginis matris Ecclesia, ex antiquo iure possederat, & altera medietas, quam Gaufridus Prouinciæ Comes, cum fratre suo Bertramno per manum Petri bonæ memoriæ Episcopi eidem Ecclesiæ tradidit, saluo iure omni, & in agris, terminis qui prædictorum Comitum chirographo continentur. Alia etiam ad ius eiusdem Ecclesiæ pertinentia, id. Abbatia S. Cli- 9
nidij, Burgus Balneoli, castrum Rastelli, castrum Cresti, medietas Intereallis cum appenditiis suis, & vniuersa quæ iustè ad eandem Ecclesiam pertinere videntur, in tua tuorumque successorum possessione, dispositione, atque regimine libe-

ra semper & illibata seruentur. Porro clericorum personas & res, tibi semper liberas permanere sancimus, vt nemini præter Episcopale iudicium eis violentiam liceat irrogare. Interdicimus etiam ne post tuum, aut successorum tuorum obitum, quicumque Episcopi fuerint, inuadere aliquis aut distrahere audeat, sed omnia sub clericorum cura & diligenti prouisione seruentur. Decernimus ergo vt nulli omnino hominum liceat eiusdem Ecclesiæ possessiones auferre, vel ablatas retinere, minuere vel temerariis vexationibus fatigare: sed omnia integra conseruentur tam tuis, quàm clericorum & pauperum vsibus profutura.
10 *Si quis igitur in crastinum Archiepiscopus aut Episcopus, Imperator aut Rex, Princeps aut Dux, Comes, Vicecomes, Iudex, aut Ecclesiastica qualibet sæcularisue persona, hanc nostræ constitutionis paginam sciens, contra eam temerè venire tentauerit, secundò tertiòve commonita, si non satisfactione congruâ emendauerit, potestatis honorisque suì dignitate careat, reamque se diuino iudicio existere de perpetrata iniquitate cognoscat, & à sacratissimo corpore ac Sanguine Dei & Domini nostri Iesu Christi aliena fiat, atque in extremo examine districtæ vltioni subiaceat. Cunctis autem eidem Ecclesiæ iusta seruantibus sit pax Domini nostri Iesu Christi, quatenus & hîc fructum bonæ actionis percipiant, & apud districtum iudicem præmia æternæ pacis inueniant. Amen. Amen. Amen.*

Scriptum per manum Raineri scriniarij, regionarij, notarij sacri palatij.

Ego Paschalis Catholicæ Ecclesiæ Episcopus.

Datum Laterani per manum Joannis S. R. E. Diaconi Cardinalis, ac Bibliothecarij 5. cal. Maij, indict. 1. incarnationis Dominicæ anno 1108. Pontificatus autem Domini Paschalis secundi Papæ nono.

11 Ex Pontificiis tabulis intellige sequentia. Primum est Ecclesiam Vasionensem iam olim fuisse sacram B. Mariæ: *B. Mariæ semper virginis matris Ecclesiam* Paschalis appellat. Secundum est mediam partem Vasionis in Episcopi Vasionensis ditione fuisse multò ante annum millesimum centesimum: *Vasensis ciuitatis medietas, quam B. Mariæ semper virginis matris Ecclesia ex antiquo iure possidet*, inquit Pontifex Romanus. Sed à cuius munere profluxerit id iuris, mihi quidem nonliquet. Tertium est Abbatiam S. Clinidij, vt ea fuerit cuius rudera ibi nunc videmus vltra Ouidiam fluuium, vbi quondam stabat Vasio, tamen extra muros vrbis, & ab ea distinctam fuisse, vtpote quam Paschalis cum castris Rastelli, & Cresti seu Cresteri censet inter illa, quæ præter Vasionem ad Episcopum pertinent. Ceterùm, vt id non taceam, Burgus Balneoli fertur fuisse suburlium antiquæ Vasionis, ita dictum à balneis, quæ putatur habuisse, & quorum vestigia nonnulli arbitrantur extare in illius parietinis.

12 *Berengarius de Mornatio.* Berengarius de Mornatio sedit annis tertio & quadragesimo, primo & quinquagesimo, ac tertio & septuagesimo post millesimum centesimum. Sunt quidem tabulæ, & eæ veteres, quæ ferunt anno istius sæculi secundo & quinquagesimo interfuisse translationi S. Trophimi à basilica S. Honorati in campis Elisiis suburbana, ad aliam ædem sacram intra vrbem ipsam Arelatem, cum Episcopis Bernardo Arausicano, Valfrido Auenionensi, Petro Massiliensi, factæ quarto Iunij, Raimundo Archiepiscopo Arelatensi: vereor tamen, si res habet veritatem, vt non suo anno consignata sit literis; iam enim vidimus sanctissimi viri corpus fuisse Arelate tertio & quadragesimo in basilica S. Stephani. Mihi magis verum est anno tertio & septuagesimo Berengarium interfuisse conuentionibus Raimundi Arelatensis Archiepiscopi,

copi, cum Petri de Lambesco filiis de arce Salonia, & aliis Archiepiscopatus castris, quæ hi armis occupauerant tenebantque. Arbitrarij quidem iudices erant Bernardus Cabilonensis Episcopus, Laufredus magister militum Comitissæ Forcalquerij, Bertrandus de Baucio, & Bernardus de Sabrano Comes stabuli: testes autem cum Berengario alij tres Episcopi, Gaufredus Auenionensis, Petrus Arausicanus, & Hugo Tricastinus. Comitissæ illius 13
Forcalquerij nomen ignoratur: quocunque ea diceretur, certè vxor erat Guilelmi, qui se pluribus in chartis vocitat filium Bertrandi & Iosserandæ Comitum, annoque octauo pòst sexagesimum successit Bertrando fratri. Iosserandam volunt Arnaldi Flottæ filiam hanc fuisse. Et ista quidem hactenus dicta fuerint ad recitandos & ex vero consignandos Berengarij antistitis annos. Sequitur vt vnum aliquid afferam, quod & ipsum, & Bertrandum de Lambesco, Berengarium de Reilana, ac denique Guilelmum de Lauduno successores vehementer exercuit afflixitque. Sub annum huius sæculi sexagesimum Raimundus Comes Tolosæ filius Faidæ, quam Gilbertus Prouinciæ Comes genuerat, Vasionem & alia Vasionensis Episcopi castra, quæ in maternæ hæreditatis parte pro clientelâ erant, cogitauit sibi habere, & ex ipsis præsulem expulit. Quæ Christianum Principem causæ ad impor- 14
tunum facinus egerint, nemo hactenus ex veteribus tabulis attulit. Fortasse vt medietatem Vasionis Episcopo dederunt Gaufridus & Bertramnus Prouinciæ Comites, ita etiam eiusdem vrbis alteram partem ac Episcopalia castra ante illos tradiderant alij eiusdem Prouinciæ seu Comites, seu Reges; atque Raimundus vt erga Episcopos & Ecclesiam Catholicam ipsam malè affectus erat, doluit erepta Comitatui Prouinciæ (marchionatum, suam illius appellitabat partem) atque adeò Faidæ matris hæreditati, & ipsi, vnde per dilapidationem iniuriosam sublata fuissent, duxit restituenda. Nam Carpentoractensem quoque Episcopum, ab eius filio barbarè habitum domoque pulsum, ac prædiis spoliatum scimus, quæ Carolus Prouinciæ Rex, ei non pauca *de fisco* principis ablata, fuerat elargitus. Sed quoniam tota hæc 15
res ad Pontificem Romanum, & imperatorem Germanorum qui Prouinciam sibi clientem tum tenebat peruênit, qui cognitores dederunt anno sequentis sæculi vndecimo, cùm ad eum annum peruenero, illam afferam. Nunc satis erit aduetere testes suprà centum super ipsa tum dixisse, & Guilelmum de Proas eorum sextum & quadragesimum elocutum esse in hæc verba. *Dominus Episcopus Berengarius, qui fuit de Mornatio, tenebat, & possidebat, segnorialiter ciuitatem Vasionis cum palatio, faciendo iustitias, accipiendo Leidam in mercato: & tenebat molendinum, & totum hortum, & furnum, & montem in quo modò est castrum Vasionis, & totum territorium, vt dominus.* Paria Guilelmo attulisse alios postea videbimus.

Bertrandus de Lambesco sedebat anno octauo & septuagesimo, seque 16 *Bertrãdus de Lambesco.*
testem tabulis inscripsit, quibus Fridericus primus Raimundo Arelatensi Archiepiscopo, & eius canonicorum ac clericorum collegio, concedebat immunitatem ab omni vrbano siue municipali onere, etiam cùm reficiendi sunt muri, vel restituenda murorum fossa, aut demum seu constituendæ, seu intendendæ per noctem vrbis vigiliæ. Hic Antistes ea recepit quæ Raimundus Tolosæ Comes à Berengario Mornatiensi abstulerat. Vvilelmus coram quæsitore seu Pontificio, seu Imperatorio, testis quintus ita respon-

 dit:

dit: *Post primam captionem D. Episcopus Bertrandus de Lambesco Episcopus Vasionensis recuperauit palatium, & tenuit in pace & quiete, & castrum de Cresleto & de Rastello recuperauit, & alias res Episcopales, & in pace possedit.* Alij testes addunt seruasse per omnem vitam.

17 Bertrando successit Berengarius de Reilana. Hic à Comite Tolosano rursum Vasione pulsus est, atque ceterâ ditione Episcopali priuatus. Istiús Episcopi temporibus hoc etiam addidit regulus Tolosanus, vt munitionem nescio quam è ligno imponeret monti, in quo nunc est Vasio. Cùmque nihil aliud posset Antistes, Comitem anathemate petiit, siue, vt vulgò loquimur, excommunicauit; & omnes qui eum in opere juuarent. Munitionis istius erectio fortassis faciet, vt putet aliquis Tolosanum Comitem, ab armis Episcopi timuisse Vasioni receptæ; & quidem abs dubio, quia Bertrandus de Lambesco, ereptam Mornatiensi, restituerat vi. Et verò gens seu Lambescia, seu Reilanæa tum eæ erant, vt illa quidem per Prouinciam, hæc verò per Forcalqueriensem Comitatum opibus dignitatéque florētes, possent Vasionem propinquam vrbem; seu gentilium & affinium, seu amicorum armis, & occupare, & tenere, præsertim cùm Comites Prouinciæ, & ipsis & amore sanguine proximi Comites Forcalquerij, non multùm æqui Tolosano essent, ex

18 nuptiis & hæreditate Faidæ. Verùm audi quæ Vvilelmus testis quintus anno vndecimo supra 1200. dixit ad quæsitores facinoris Tolosanorum Comitum. *Quando Episcopus de Reilania fuit expulsus de Episcopatu Vasionensi, scilicet de ciuitate, & de Cresleto, & de Rastello, ipse Episcopus vocauit canonicos, & presbyteros Episcopatus, apud castrum de Entrechaux, & excommunicauit Comitem Tolosanum & terram Comitis quæ erat in ejus Episcopatu. Idem prohibuit homines Comitis Tolosani, qui faciebant excarrazonatam in loco in quo est modò castrum Vasionense, ne eam facerent, & excommunicauit. Et ita tunc dimiserunt.* Hoc de excommunicatis excarrazonatam facientibus omnino antè factum est, quàm Episcopus Vasione pelleretur. Imò si quid ex sequentibus licet colligere, ea excommunicatio illa est, quæ Raimundum Tolosatem eò furentis sæuitiæ compulit, vt Antistitem Vasione dejiceret. Pergit enim Vvilelmus: *& Episcopus fecit portare ligna dicta excarrazonata ad palatium ad comburen-*

19 *dum.* Sedebat ego domi suæ, siue in suo palatio, quietus Antistes, cùm Raimundus Tolosæ Comes excarrazonatam faciebat in summo monte. Quidquid autem intelligas excarrazonatæ nomine, ignotum quippe mihi est, certè videtur mœnium aliquod genus significare, & ejus loco, turrim postea ab eo ipso Comite exædificatam videbimus. Muniebat supremum verticem montis Comes, & *videbatur*, inquit Anierius testis quartus & sexagesimus, *Berengario de Reilana Episcopo, quòd Ecclesia, & ipse damnaretur in opere illo.* Damno huic auertendo latum in opifices est anathema, & Comes injuriam vltus est depulsione Episcopi à domo, ciuitate, & castris Episcopatus.

20 Berengarium Reilanæum excepit Vvilelmus de Lauduno. Hic Episcopatum omnem à Raimundo Tolosate recepit, & ad mortem vsque tenuit. Armisne, an dignitate, autoritatéque receperit haud scio. Certè gens Laudunensis, iis erat tum opibus per inferiorem Occitaniam, & tam multas affinitate cognationeque gentes nobilitate rebusque bello & pace gestis illustres contingebat, vt cùm ab eius armis sibi timeret Comes, existimandus sit erepta

Bereng. de Reilana.

Vvilel. de Lauduno.

erepta Reilanæo voluisse concedere ob ipsius claritudinem. Igitur sic ea tradidit, vt recipi tamen iusserit post Vvilelmi mortem; & ne periculi aliquid esset in mora, tum dolo abrepta sunt, cùm Episcopi cadauer magno Vasionensium luctu efferebatur ad conditorium. Ipsius etiam præsulis domum arte occupauerunt, cùm corpus ex ea educebatur. Barbarum facinus, neque alij quàm hæretico homini cogitatum. 21

Vvilelmo Laudunensi successit Raibaldus Flotta, vir genere, opibus, dignitate clarissimus, his maximè temporibus cùm viuebat Guilelmus Bertrandi & Iosserandæ Flottæ aut amitæ, aut certè consanguineæ filius, qui regulus Forcalquerij, Ebredunenses, Vapincenses, Sistaricenses, Auenionenses, omnem Druentiam à fontibus ad Rhodani confluuium, amplissima ditione tenebat. Igitur existimabam Vasionenses canonicos in eum hoc maximè conuenisse, quòd intelligerent prorsus futurum, vt Tolosatium Comes Forcalqueriensem certè, vt alia non essent, reueritus sua omnia Raibaldo Antistiti restitueret. Neque fellit sapientes viros sententia. Tolosanus tamen tres omnino annos à Laudunensis morte tenuit, maximo argumento difficillimè factum, vt ab ipso diuellerentur. Quo autem anno Raibaldus vel inierit Episcopatum, vel à Tolosano Comite sua receperit, tabulæ meæ non habent. Anno 1212. electus in Episcopum interfuit Concilio Vaurensi. Sed cùm Raimundus Faidæ nepos, denique ad Albigenses hæreticos deflexisse videretur, Innocentius tertius Pontifex, & Otho Germanorum Imperator, qui Prouinciam clientelæ iure sibi obstrictam, & arbitrabatur, & tenebat, dederunt Raibaldo iudices; qui de damnis ab eo Vasionensi Ecclesiæ illatis cognoscerent. Vt enim Vasionem ciuitatem, & Crestetum, ac Rastellum, castra restituisset Episcopo, non tamen canonicis, aut etiam Antistiti fecerat hactenus satis, pro clade eorum domibus agrisque illata. Innocentius Raimundum Vticensem Episcopum Legatum in Gallias suum, Otho Michaëlem Archiepiscopum Arelatensem iudicio præfecerunt: & ambo in Vvilelmum Arausicanum præsulem conuenere, qui de propinquo rem quæreret. Is per Hugonem Florentium, Arausicæ quondam Episcopum & Guilelmum de Nouesano presbyterum strenuè opus gessit. Tabulæ quas Vvilelmus seu Raimundo, seu Michaëli confecit, sunt in archiuo Episcopi Vasionensis: placet eas exscribere. Ex ipsis intelliges, quàm grauiter ambo Raimundi Tolosates reguli, Faidæ filius & nepos, in Ecclesiam Vasionensem peccauerint, & quàm necessaria fuerit & Romani Pontificis, & Germanorum Imperatoris autoritas, ad resarcienda quæ ei damna intulerant.

Raibaldus Flota.

22

Venerabili in Christo patri, & domino, Raimundo Dei gratia Vticensi Episcopo, Apostolicæ sedis Legato, VVilelmus Dei miseratione Arausicensis Episcopus salutem. Et in omnibus famulari volentes paternitatis vestræ mandatis, in omnibus obedire quæ de negotio Ecclesiæ Vasionensis iussistis executioni mandauimus, testes domini Vasionis Episcopi, pro vt producere voluit, audiendo, quorum attestationes inferiùs continentur in hunc modum. 23

Hugo de Arbues testis iuratus, dixit quòd ipse vidit, & audiuit, quòd dominus Vasionis Episcopus Berengarius, qui fuit de Mornatio, habebat, tenebat, & possidebat palatium & villam Vasionis, vt dominus, in pace & quietus. Et postea venit Comes Tolosæ pater istius qui modò est Comes Tolosæ, cum bracmanzonibus, & aliis mainadis, & vi intrauit cum illis villam Vasionis, & palatium obsedit, & ibi tantam moram 24

CCc 2 fecit

fecit oppugnando palatium, quòd aquam abstulit eis, qui intus aderant infra palatium, & vi eos qui erant in palatio expulit, & palatium vt accepit, villam cremauit dictus Comes. Interrogatus quomodo hoc sciret, dixit quòd tunc ipsemet testis, erat in palatio pro dicto Episcopo, & idem fuit cum aliis expulsus. Item vidit, quòd eodem tempore dictus Comes, cum eisdem mainadis abstulit castrum de Rastello iam dicto Episcopo; & sunt quinquaginta anni, & plùs. Et Comes tantùm tenuit castrum de Rastello & ciuitatem Vasionis, quousque dictus Episcopus obiit.

25 *Petrus de Rizone testis iuratus, dixit idem per omnia, quod primus; & hoc plùs, quòd castrum de Cresto vi abstulit dictus Comes, cum iisdem mainatis eidem Episcopo. Et nominatim dixit, quòd ciuitatem Vasionem, & eius territorium, plenariè possidebat dictus Episcopus, vt dominus.*

Venteirolus de Propriat testis iuratus, dixit idem per omnia quod supradicti, & hoc plùs, quòd montem, vbi est castrum Vasionense modò ædificatum, faciebat cassare dictus Episcopus vt dominus, & possidebat vt suum. Et ipse testis portauit multoties chirogryllos istius montis ad palatium D. Episcopi, nomine ipsius Episcopi. Et isti duo expresserunt, quòd molendinum, & furnum, & mercatum, & totum hortum, & totam iurisdictionem Vasionis, vt dominus possidebat.

26 *Oliuarius de Propriat testis iuratus, dixit idem per omnia quod proximus, & hoc plùs, quòd ipsemet capiebat de nocte, cum luminaribus, & cum filato quod dicitur Sordus, in monte, in quo modò est castrum Vasionis perdices, & perdices quas ibi capiebat, portabat dicto Episcopo vt domino. Hanc cassam fecit multoties pro domino Episcopo, & quandoque cum Gillio; & cum aliis sociis. Apes etiam, & fauum apum, multoties in eodem monte extraxit pro dicto Episcopo. Item dixit quòd idem Comes Tolosæ, petiit à domino Episcopo Berengario qui fuit de Railana, vt redderet ei palatium: & respondit Episcopus, quòd habebat à Deo & à B. Maria, & non à Comite, & ideo non redderet ei palatium. Et tunc dictus Comes, abstulit dictum palatium per vim, oppugnando dictum Episcopum Vasionis. Interrogatus quomodo hoc sciret, dixit quòd ipse testis tunc erat infra palatium, pro Episcopo qui de Relania, quando Comes vi cepit illud, & abstulit dicto Episcopo. De prima iniuria, facta à domino Comite Tolosano, domino Episcopo Vasionis quit fuit de Mornatio, sunt quinquaginta anni & plùs: de secunda iniuria, facta ab eodem Comite, Episcopo qui fuit de Relania sunt viginti quinque anni & plùs.*

27 *Magister VVilelmus testis iuratus, dixit idem per omnia, quod proximus de possessione, & de vtraque captione, & de tempore captionum. Et dixit quòd post primam captionem Dominus Episcopus Bertrandus de Lambesc Episcopus Vasionis recuperauit palatium, & tenuit in pace, & quiete, & castrum de Cresto, & Rastello recuperauit, & alias res Episcopales, & in pace possedit. Item dixit quòd dominus Episcopus Vasionis, qui fuit de Lauduno, recuperauit palatium, & Episcopatum totum, & in pace tenuit vsque ad mortem. Et tunc quando dictus Episcopus extrahebatur mortuus de palatio, cùm nuntij Comitis Tolosani viderent Ecclesiam desolatam; furtim intrauerunt palatium, & illud abstulerunt; & per triennium tunc dictus Comes tenuit palatium, & accepit redditus Episcopales, in ciuitate Vasionis, & in castro de Cresto, & Rastello. Item dixit, quòd quando Epicsopus qui fuit de Relania, & fuit expulsus de Episcopatu Vasionis, scilicet de ciuitate, & de Cresto, & de Rastello, ipse Episcopus vocauit canonicos & presbyteros Episcopatus apud castrum de Entrechalz, & excomunicauit Comitem Tolosanum, & terram Comitis, quæ erat in eius Episcopatu. Item dixit quòd dominus Episcopus Vasionis, qui fuit de Relania,*

Relania, prohibuit homines Comitis Tolosani, qui faciebant escarrazonatam in loco, in quo modò est castrum Vasionis, ne eam facerent, & eos excommunicauit: & ita tunc dimiserunt: & Episcopus fecit portare ligna dicta excarrazonatæ ad dictum palatium, ad comburendum ea.

Petrus S. Quinidij testis iuratus dixit idem de possessione, &c. Hic & qui sequuntur Rogerius de Entrechalz, Saufredus Mazotus, Petrus, Vvilelmus de S. Stephano, Vvilelmus Chana, Gerardus Vrgaz, Petrus Gaissernens, Vvilelmus Peregrinus, Pontius Laurentius, Stephanus Berengarius, Vvilelmus Rodulphus, & alij eadem superioribus dixerunt, nisi quòd sequentes nonnihil addiderunt. 28

Petrus Enaus testis iuratus, dixit *quòd de propriis terris, quas habebat in dicto monte, ipse dabat tascham domino Episcopo.*

Vvilelmus prior de Proaz, vidit, & audiuit, quòd Dominus Episcopus qui fuit de Mornatio, tenebat & possidebat segnorialiter ciuitatem Vasionis cum palatio, faciendo iustitias, accipiendo leidam in mercato; & tenebat molendinum, & totum hortum, & furnum, & montem in quo modò est castrum Vasionis, & totum territorium vt dominus. Et vidit quòd in dicto monte, ter vel quater cassabant pro Episcopo supradicto: & ipsemet testis portauit bis, vel ter, cassam ad palatium domini Episcopi. Et vidit quòd dictus Episcopus Berengarius, tenebat castrum de Rastello, & Castrum de Cresto, vt dominus, & ipsemet testis portauit quartam partem cassæ saluazinæ, quæ fuit capta in territorio de Crest, ad palatium dicti Episcopi, quàm cassam habuit dictus Episcopus ratione territorij, & dominij de Crest. Postea audiuit dici, quòd Raimundus Comes Tolosæ venit cum mainatis, & abstulit vi dicto Episcopo Berengario ciuitatem & palatium Vasionis, & castrum de Rastello, & de Crest. Postea ipse testis vidit dictum Episcopum exhæredatum, & audiuit ab eodem quòd Comes Tolosæ vi abstulerat ciuitatem, & palatium Vasionis, & dicta castra. Et sunt sexaginta anni, quòd primò vidit dictum Episcopum in possessione, & de prima captione palatij & castrorum sunt quinquaginta anni, & plùs. 29

Petrus Gallafredus *vidit, quòd dominus Episcopus Berengarius qui fuit de Reliania, tenuit in pace & quiete, & habuit ciuitatem Vasionem, & palatium, & totum* Episcopatum*: postea vidit quòd Comes Tolosæ venit cum militibus, & clientibus, & abstulit dicto* Episcopo *ciuitatem Vasionis, & palatium; & expulit homines* Episcopi, *& suos intromisit; & dictus* Episcopus *remansit exhæredatus dum vixit. Et postea quòd quando dominus Raibaldus Flotta, qui modò est* Episcopus, *fuit electus, Comes tenuit dictum palatium per aliquot annos, postea reddidit domino* Episcopo, *& alias res* Episcopales. *Vidit etiam, quòd Comes Tolosæ ædificauit turrim in monte vbi modò est castrum Vasionis, faciebat expensas de blado* Episcopi. *Interogatus quomodo scit: dixit quòd ipse vidit quòd homines dicti Comitis extrahebant bladum* Episcopi *à palatio, vnde expensas turris faciebant, quando eam in dicto monte ædificabant. De iniuria facta domino Berengario qui fuit de Reilana, sunt vigintiquinque anni & plùs, de iniuria quæ fuit facta D. Raibaldo, qui modò est* Episcopus, *quando fuit electus, sunt octodecim anni, & plùs.* 30

Petrus Bamoinus *vidit & audiuit, quòd Raimundus Comes Tolosæ, vi abstulit palatium Vasionis cum blado, & vino, & pannis, & bestiis, tempore quo dominus Raibaldus, qui modò est* Episcopus, *fuit electus: & vidit quòd de blado, & vino dicti electi, quæ erant in palatio, fuerint facta expensa in turrim ædificandam quæ modò est castrum Vasionis.* 31

& concedo, quòd septem prædicta castra, scilicet .... vbche, Opeda, Balme, Rochamaura, castrum Mornacij, ... cadant in commissum Romanæ Ecclesiæ; & ius quòd habeo in .... Melgoriensi, ad Romanam Ecclesiam plenissimè reuertatur. Volo etiam vt persona mea excommunicetur .... & eâdem pœnâ stratas pullicas seruabo. Hactenus Raimundus Tolosæ Comes. Milo Apostolicæ sedis Legatus sequentia subiungit.

In nomine Domini. Anno Pontificatus domini Innocentij Papæ tertij duodecimo, 14. cal. Iulij. Ego Milo domini Papæ Notarius, Apostolicæ sedis Legatus, præcipio tibi domino Raimundo Comiti Tolosano sub debito præstiti iuramenti, & sub pœna in forma eiusdem iuramenti adiecta, *vt dominum Episcopum Carpentoractensem tam in ciuitate, quàm extra, pleno iure restituas, & de damnis datis* tam *de rebus, quàm de fructibus eidem Episcopo resarciendis, fide iussores præstes idoneos; & vniuersos ciues Carpentoractenses, à iuramento, quod citra triennium tibi, vel alij tuo nomine, præstiterunt, absoluas omnino, & munitionem quam ibi fecisti fieri, mibi vel cui iussero facias assignari. Item præcipio tibi sub eadem pœna, vt dominum Episcopum, Præpositum, & canonicos Vasionenses tam in castris, quàm aliis, pleno iure restituas, & de damnis datis, & ædificiis destructis, & rebus aliis, & fructibus resarciendis, eisdem fideiussores præstes idoneos; Castrum Vasionense mihi, vel cui iussero facias assignari. Item sub eadem pœna vt Aragonenses, rotarios, catarellos, manadas seu Vascones, vel braibansiones, vel quocunque alio modo vocentur, de tota terra tua, pro posse tuo prorsus expellas, nec in alienam terram eos immittas, vel alij concedas, nec eorum consilio vllo tempore vtaris. Item sub eadem pœna vt vniuersos Iudæos, de tota terra tua pro posse ab omni administratione publica, vel priuata, prorsus amoueas, nec vnquam ad ipsam, nec aliam restituas, vel alios Iudæos ad aliquam administrationem assumas, nec eorum consilio vllo tempore contra Christianos vtaris. Item sub eodem iuramento, & eadem pœna, tibi præcipio, vt stratas publicas securas obserues, saluis his quæ tibi dominus Papa, vel ego, vel alius de mandato ipsius, eodem tempore vel diuersis, tibi duxerit posterum iniungenda.* Quia verò Vasionenses illi testes, cum sacramento asseruerunt, Comitem Tolosanum cum clientibus suis venisse, & vi cepisse Vasionem, addam his omnibus consules Auenionis eaipsa die 14. Iulij iurasse & alia se præstituros, & Comiti Tolosano aduersaturos, si iurata non seruet. Vide autem quid subiungant: aiunt se ei aduersaturos *in villis, & castris nostri consulatus, & ipsa ciuitate.* Quæ fuernit villæ castraque Auenionensis consulatus nullibi tabularum lego. Certè nunc etiam diœcesis Vaurensis, tum regio Comiti Tolosano subiecta, (puto, & aliæ saltem nonnullæ in Occitania) per consulatus diuiditur. Cum Auenionis consulibus, sacramentum alij non pauci dixerunt, quos ego quidem non dubito clientes principis Tolosani fuisse (clientes autem ad spoliandum Vasionensem Episcopum adhibuisse audiuimus à Petro Gellafredo) Baucij quatuor, Guilelmus, Hugo, Raimundus, & Dragonetus. Hugo Guilelmi frater erat, & vtriusque nepos Raimundus. Ij sanguine contingebant Raimundum Tolosatem: Faida quippe ipsius auia sororem habuit Stephanetam Raimundi, quondã Baucij coniugem. Vvilelmus Arnaldus, Raimũdus de Agouto, Ricaudus de Caron, Bernardus de Lauduno, Guilelmus Bernardi frater, Bernardus de Andusia, Petrus Bernardi filius, Robertus de Vcetia, Dica-

nus

Margin numbers: 37 (beside "In nomine Domini..."), 38 (beside "...Castrum Vasionense mihi... Item"), 39 (beside "Quia verò Vasionen-"), 40 (beside "alix saltem... Cum Auenio-").

nus Roberti filius, Robertus de Poscheriis, Robertus Gantelmi de Lunello, cum Bauciis erant. Audusiani gente Bermundi erant, & latè per Occitaniam dominabantur, atque Petrus Raimundi Comitis sororem habebat in matrimonio, vt scripsi 3. de Viuar. Episcopis num. 43. ex Guilelmo de Podio Lau-
41 rentij cap. 5. Ceteri Bermundis nobilitate generis, opibúsque suppares erant. Igitur Miloni Legato Innocentij tertij coram Eucharistia, ligno S. Crucis, & beatorum virorum reliquiis Euangelio superimpositis; ipsi quoque jurant staturos se illius & Ecclesiæ mandato.

Super expulsione mandatorum perpetuâ,

Iudæis ab omni administratione vel officio perpetuò amouendis,

Pedagiis & quidagiis dimittendis,

Pace & treugâ juxta mandatum tuum, vel alterius Legati D. Papæ, instituendâ.

Plenâ Ecclesiarum libertate seruandâ,

Ecclesiis incastellatis demoliendis, & penitus dimittendis, & nullo vnquam tempore incastellandis.

Damnis datis Ecclesiis, & aliis personis siue laicis, siue priuatis resarciendis.

Denique quòd de nobis conquerentibus justitiam exhibebimus, stratas publicas securas seruabimus, & eos quos Episcopi nostri hæreticos nominabunt, & receptores
42 *& fautores eorum, animaduersione debita puniemus.* Hæc illi. Ad Raibaldum Episcopum reuertamur. Ex judiciaria illa Arausicani Antistitis inquisitione, videor mihi colligere, electum in Vasionensem Episcopum, anno tertio & nonagesimo supra millesimum centesimum. In eâ quippe anno vndecimo post millesimum ducentesimum instituta fertur electus anno octauo antè & decimo. Cùm autem in eâ ipsâ legamus Railanæum præsulem Vasione pulsum ante annos quinque & viginti, ac proinde quinto illius sæculi & octogesimo, aut circiter, asseramus oportet Laudunensem non sedisse Vasione multos annos, cui mortuo Raibaldus Flotta successit tertio & nonagesimo. Vt enim Raila-
43 næús eo, quo ciuitate pulsus Intercallem secessit, obierit extremum diem, annos tantùm omnino septem sedit. Hîc autem subit animum cogitare, Raimundum Tolosatem dedisse Bernardo & Guilelmo Landunensibus, qui ejus partes, quemadmodum vidimus, sequebantur, vt Episcopo vel fratri, vel consanguineo, Vasionem restitueret. Sed neque Lambescius diuturnus in Episcopatu fuit, quem vidimus anno sæculi octauo & septuagesimo Antistitem. Vvilelmus Berengarius ab Arausicano Episcopo quæsitore rogatus, & alia respondit, & sequentia: *Domi-*
44 *nus Episcopus Berengarius, qui fuit de Lambesco, tenebat & possidebat montem, in quo modò est castrum Vasionis, & ipsum defendebat vti dominus.* Qui defendisse montem asserit, significat fuisse qui montem aggrederentur. Igitur eò cogitatione deuenio, vt putem nobilissimum Antistitem, suis & gentilium affiniumque amicorum armis illa omnia recepisse, quæ Raimundus Tolosas Faidæ filius à Mornatio, ante ipsum An-
45 tistite, vi abstulerat; & cùm Comes Tolosanus ipsa rursum occupare cogitaret summa montis aggressum, quæ Lambescius tutatus traditur. Iam Raibaldus peruenit ad septimum, & vicesimum post millesimum ducentesimum, & quatuor ac triginta annos, aut circiter tenuit Episcopatum.

Rippertus Flotta.

patum. Anno enim sæculi septimo vicesimo Ripertus Flotta ex canonicorum Præposito electus in Episcopum erat. Qui ergo R. Vasionensis Antistes interfuit conuentionibus Archiepiscopi Arelatensis cum Abbate Montismajoris, Raibaldus est. Illi conuenerunt de finibus. Post Ripertum sedisse rebar Guidonem, qui anno sæculi primo & quadragesimo electus, interfuit professioni clientelæ, quam Comes Tolosanus fecit Albigensi Episcopo. Guidonem excepit Faraudus è canonico in Episcopum electus. *Guido.*

DE REBVS GESTIS

EPISCOPORVM VASIONENSIVM

LIBER TERTIVS.

AGNVM sibi nomen fecit Faraudus & aliis rebus præclarè gestis, & conuentionibus cum Comite Tolosano primùm, deinde cum Præposito suorum canonicorum. Illæ enim eæ sunt quæ Vasionem, Rastellum, Crestetum, & Intercallem omnino asseruerunt Episcopo; hæ verò, quæ canonicorum collegium verâ pace composuerunt. Sed principio præcipuam laudem habet, quod anno sęculi quinquagesimo, erexit in basilica principe (cathedralem vulgò appellant) beato Quinidio quondam Antistiti altare. Ante ipsum, qui Vasionensium Antistitum hoc susceperit, non inuenio, etsi de illius nomine Abbatiam vidimus jàm à Paschali secundo firmatam Episcopis. Sequente anno cogitauit de finienda contentione cum Comite Tolosano, quæ annos ferme centum pessimè habuerat pręsules Vasionenses. Alphonsus Ludouici Francorum regis octaui filius enupserat in Ioannam Comitis filiam, quæ mortui patris hęres fuit Vt ex institutione Blancę matris, & exemplis Ludouici Francorum regis fratris, qui sanctorum virorum honores & promeruit, & consecutus est, ad omne virtutis genus sponte ferebatur, voluit quod ipsi erat de Vasione dissidium, finiri sapientium virorum consiliis, arbitrioque. Igitur Raimundus Gaucelinus Venaissini Comitatus, in quo est Vasio, gubernator, ejus mandato Nemausi cum Faraudo conuênit de re tota, in Guidonem Fulcodium tertio calendas Septembris, qui consultissimus juris vnus illis temporibus vniuersâ Galliâ ferebatur. Hic vir gente Grossus, ad eum honorum apicem denique peruênit, vt Romanum Pontificatum adipisceretur. Clementem quartum dicimus. Qui partium fidejussores pro illorum temporum more fuerunt, illos ego, prçter Alphonsum quidem, putauerim autores Faraudo & Gaucelino ad concordiam fuisse. Draconetus toparcha Montis Albani & Raimundus de Medullione stabant ab Episcopo; à Gaucelino Ademarus de Grayano & Isnardus de Montemeirano. Baucij Arausicę Principes hoc sapienter fecerunt, vt ambos amplecterentur; & Raimundus quidem esset ab Antistite, à gubernatore Vuilelmus. Sed his, & illis, magnum quid ad gloriam profectò fuit, opus curare vigereque. Nam seu rem de quâ agebatur spectes, antiquissimę ciuitatis dominatio-

I Faraudus. *2* *3*

DDd nem;

nem ; seu viros qui inter se contendebant, Regis Francorum fratrem, & antiquissimæ ciuitatis Episcopum ; seu diuturnitatem & vim acerbitatemque discordiæ, & ferro igneque exercita per centum annos dissidia, qui id operis occœperunt, næ summi illis ac pene diuini consilij mens fuit. Atque Guido grauissimus sanctissimusque virorum habitus est, cuius vnius arbitrio omnis causa permitteretur. Qualis autem & quàm illustris fuerit, accipe ex *antiquâ Normanniæ chronicâ*, quam Duchesnius edidit *Guido fuit primitus aduocatus pòst (vt dicitur) miles. Vxore mortuâ factus est Episcopus Sanctæ Mariæ de de Podio in Aruernia, de hinc Narbonensis Archiepiscopus: post ab Vrbano IV. Papa ad cardinalatum vocatus, dictúsque Clemens IV.*

Itaque Sabrani, Laudunenses, Montilienses, & alij per Prouinciam Occitaniamque clarissimi dynastæ voluerunt conuentionis in Fulcodium testes esse. Is eo ipso anno, tertio calendas Ianuarij edixit in hæc verba.

4 *Ego Guido de Fulcodio, auditis diligenter & inspectis his, quæ coram me proposita fuerunt, pacem cupiens inter dominum Comitem, & dominum Episcopum Vasionensem reformare, & disceptationis materiam futuris auferre temporibus, de plenitudine potestatis mihi data, sic præfatas determino quæstiones. Imprimis volo & iubeo, quòd dominus Episcopus restituat domino Comiti supradicto, infra mensem à die instantis Epiphaniæ computandum, castrum seu fortalitium Vasionis, cum omnibus prædiis rusticis & vrbanis, censibus, & seruitiis, feudis seu feudorum dominiis, quæ dominus Comes possidebat, vel quasi possidebat apud Vasionem, seu in territorio Vasionis, die qua dominus Episcopus de meo speciali mandato fuit per senescallum, vel alium eius nomine ad prædicta omnia restitutus, saluo iure Vasionensis Præpositi, si quod habet in aliquibus seruitiis de prædictis, ita quòd his non obstantibus ius suum possit liberè prosequi contra dominum Comitem restitutum. Mando etiam restitui Comitem ad pedagium siue in peda-*
5 *gio, quod apud Vasionem percipiebat & percipere consueuerat, præterquam de roux* (est herba inficiendis rubro colore vestibus) *& plumbo, quarum rerum pedagium mihi constat ad solum Episcopum pertinere. Iurisdictionem autem omnem, merum & mixtum imperium in ciuilibus & criminalibus quæstionibus in parte illa quæ breue* seu regio *Episcopi appellatur, in quascumque personas, exceptis bailiuis domini Comitis, & aliis personis inferiùs nominatis, domino Episcopo & successoribus eius adiudico, & à petitione senescalli quâ petebat in parte prædicta, nomine domini Comitis merum imperium & gladij potestatem, dominum Episcopum*
6 *absoluo. Porro in parte altera, quæ breue* seu regio *Comitis appellatur, firmantias & iustitias criminum capitalium quæ in ea committi contigerint, talium scilicet quæ de iure scripto sunt, & consuetudine curiarum mortis supplicium vel membri mutilationem infligunt, ictus etiam si qui eodem breui quod dicitur domini Comitis, ferro, fuste, vel lapide ex proposito facta fuerint: si tamen ex eis atrox effusio sanguinis, vel ossis fractio secuta fuerit, adiudico domino Comiti præfato in quascunque personas, exceptis baliuis Episcoporum, & aliis personis cum eisdem inferiùs nominatis. Et si ex dictis causis eidem adiudicatis, bona cuiusdam contigerit confiscari, bona mobilia erunt domini Comitis, immobilia verò domini Episcopi, eis exceptis quæ à domino Comite vel eius feudatariis laicis, tenentur in emphiteusin, vel in feudum, &c.* Sequuntur minutiora quędam de punitione criminum, quę non placet exscribere. Tantùm aduerte viros quos suprà dixit inferiùs nominandos, cùm de animaduersione in reos agebatur, esse baiulum

baiulum & castellanum Comitis, atque eos qui in eius familia sunt, aut ipsius castro custodes sunt impositi; & baiulum ac familiam Episcopi, Præpositi,& canonicorum. *His itaque saluis domino Comiti*, pergit Fulcodius, *quæ circa iurisdictionem,& merum imperium sunt distincta,& eidem Comiti reseruata, omnis alia iurisdictio contentiosa & voluntaria, tam in casibus ciuilibus, quā in furtis, adulteriis,& aliis criminibus ordinariis,& extraordinariis cognitionibus,& omnia ad merū & mixtū imperium pertinentia, exceptis his quæ domino Comiti sunt retenta, ad dominum Episcopū pertinebunt,& ea eidē & successoribus eius adiudico, sine contradictione domini Comitis perpetuò possidenda. Bannum verò vini secundum formam multis temporibus obseruatam in tota ciuitate Vasionensi similiter eidem domino Episcopo adiudico. Bannum etiam territorij Vasionis quoad tutelas fructuum &* 8
talas cohibendas, ad dominum Episcopum pleno iure pertinere pronuntio, saluo tamen banno Præpositi,& militum Vasionis; qui in tertiis locis bannum habere & habuisse noscuntur. Corratas insuper & ligna in vigilia Natalis Domini in omnibus hominibus totius ciuitatis, eidem domino Episcopo adiudico, exceptis clericis & militibus. Hîc hæreo, & antè ad vlteriora quàm pergo, placet nonnulla aduertere. 9
Primum est, priùs Guido quàm hæc ediceret, iussisse vt castrum Vasionis traderetur Episcopo cum omnibus prædiis rusticis & vrbanis, censibus & seruitiis (vt ipse modò loquebatur) feudorumque dominiis: sed quo tempore id præceperit non esse in meis tabulis. Tamen cum animo meo reputans, quæ Raimundi ambo, filius & nepos Faidæ, Comites Tolosani per importunam vim aduersus Episcopum susceperunt, in eam cogitationem venio, vt putem Fulcodium huius causæ principio voluisse Antistitem in omnia Vasionis immitti iura dominum, suum etiam deinde si quod 10
esset Comiti aliquâ in ciuitatis parte ius ipsi seruaturum. Ex his autem postea aduerto, factum igitur vt Raibaldus Flotta quondam Antistes, non acceperit à Comite Tolosano omnia Vasionis, sed Raimundum sibi retinuisse castrum, & alia quæ Fulcodius sub ipsa iudicij initia Faraudo iussit restitui. Et fortassis ea res est, quæ Raibaldum commouit, egitque ad postulandos ab Innocentio tertio Pontifice Romano & Othone Germanorum Imperatore cognitores, qui de damnis Ecclesiæ Vasionensi à Tolosate illatis quærerent.
Tertium deinde quod miror est portorium plumbi, & quâ panni rubescunt 11
herbæ, deberi Episcopo, cùm de ceteris mercibus nullum vectigal colligat. Quis ceteras portorij partes sibi seruans, concessit hanc vnam? abs dubio diuisæ ex quondam erant, & in diuersos tributæ dominos; ad quem verò ista pertinebat, ille ipsam donauit Antistiti. Et is fortasse ille est qui primus antiquissimis temporibus mediam partem Vasionis dedit Episcopo; aut verò Gaufridus, & Bertrannus Prouinciæ Comites qui, mediam alteram elargiti sunt. Sed tu mihi magis quartùm aduerte, quod de duplici breui seu 12
regione ciuitatis dixit Fulcodius. Ergone altera Vasionis regio semper spectauit ad Comitem Venaissinum, an ex eo tantùm tempore potiùs, quo in montem ex transouidiana conualle vrbs transiit? Hæc res vehementer dubia est. Ex tabuis pendet, quibus factum est, vt Vasio principum munere ad Episcopum perueniret: eæ verò aut perierunt, aut in nocte cæca nescio cuius tabularij obscuræ, omnibusque ignotæ latent. Si quid cogitando assequi licet, existimauerim ego, vt vniuersæ Vasioni iam

olim dominaretur Antiſtes, tamen certa, etſiperobſcura, ſemper Comiti fuiſſe iura in parte ciuitatis, etiam cùm trans Ouidiam erat poſita: cúmque nonnulli principes pro ſumma Epiſcoporum veneratione (neque fructuoſa valde ſunt) ea neglexiſſent, præſules donata interpretatos primùm ſibi accepiſſe, tum poſteris vti omnino conceſſa reliquiſſe. Et hinc, vt ego quidem arbitrabar, vniuerſa mali moles in eos incubuit. Nam vt Raimundi Toloſates filius & nepos Faidæ, principio non erant Epiſcoporum obſeruantes, poſtea etiam hoſtes erant, illa expetiuerunt, & aduerſus præſules qui negabant egerunt armis, ac in obſiſtentes vſi ſunt iure ſummorum principum, & ceteris caſtris ac Vaſione etiam pro rebellione, quam interpretabantur, mulctauere. Igitur quod de palatio Epiſcopi recitauit Oliuarius de Propriac coram cognitoribus, vt ſuo loco memoraui, tu hoc de regione vrbis etiam intellige. Raimundus Faidæ filius Comes Toloſæ *petiit à domino Epiſcopo Berengario qui fuit de Reilana, vt redderet palatium: & reſpondit dictus Epiſcopus quòd habebat à Deo & à B. Maria, & non à Comite; & ideò non redderet ei palatium. Et tunc dictus Comes abſtulit dictum palatium per vim, oppugnando dictum Epiſcopum Vaſionis.* Iam vi ceperat ciuitatem, & eam quoque abs dubio pro Antiſtite obſiſtentem, ignibus dederat; obnitebatur tamen Berengarius tam pertinaci firmitate, tamque eduris animis, vt quæ in palatium deriuabantur aquæ fontanæ, eas Comiti neceſſum fuerit ruptis canalibus aliò auertere, deducereque. Atque ea exiſtimo eſſe iura in quæ longo poſtliminio Alphonſum Comitem nunc inducit Fulcodius. Pergit autem in edicto ſuo his verbis. *Pro honore verò domini Comitis, & marchionatus Prouinciæ ad ipſum pro domina Comitiſſa ſpectantis eius vxore, plenius & melius integrando, volo & iubeo quò dominus Vaſionenſis Epiſcopus iuriſdictionem, & ſignoriam & omnem diſtrictum quem habet in territorio & ciuitate Vaſionis, & in tribus caſtris proximè nominatis, & territoriis eorumdem à domino Comite ſupradicto, tanquam domino Venaiſſini & marchionatus Prouinciæ vt in feudum recipiat honoratum, & quòd fidelitatem iuret eidem, nec ad onus, vel ſeruitium aliud præter hoc teneatur.* Vides quo damnet Epiſcopum Guido. Igitur Antiſtes comiti Venaiſſino ſubiici fugiebat, ſeque negabat illius clientem eſſe. Scilicet arbitrabatur qui Comites Vaſionem, aliaqua caſtra Eccleſiæ tradiderant (& vt aliud nunc non ſit, hinc intelligis conceſſiſſe) non ſeruaſſe ſibi apertis verbis ius clientelæ. Atque id erat cur Berengarius de Reilana diceret ſe à Deo, & B. Maria, non Comite Toloſano habere palatium, adde & Vaſionem, aliaquè Vaſionenſis Eccleſiæ caſtra. Subiicit Fulcodius: *hoc ſaluo, quòd dominus Comes in ciuitate & caſtris ſupradictis, cotalatam ſeu albergam habeat, quantùm hactenus Comites habere conſueuerunt, & caualcatam cùm vicinum vocauerit vel commouerit. Item tamen, quòd homines dicti Epiſcopi, caualcatam redimere data pecuniæ nullatenus compellantur. Et ſi de danda pecunia cum balliuis domini Comitis conuenerint, illa pecunia domino Comiti & domino Epiſcopo ſit communis*, & cetera quæ ſequuntur, quæ quoniam minutiora ſunt, nullius eſt operæ recitare. Sed quos homines putas Epiſcopi dicere? an qui in domo & familia illius cenſentur, vel aliquem ſub eo magiſtatum habent? an potiòs omnes ciuitatis & caſtrorum, præter eos qui in breui ſeu regione Comitis Vaſione degunt? Atque hactenus edictum Fulcodij latum Paraſiis anno primo & quinquageſimo ſupra

pra

pra millesimum ducentesimum. Qui de collegio Vasionensium rei testes interfuerunt, Bernardus præpositus, & Guilelmus Ferrandus, ac Guilelmus Operarius Canonici, illos ego interfuisse existimabam mandato Episcopi, vt viderent ne quid in grauissima & per centum annos magnis animis agitatâ causa, pateretur detrimenti Ecclesia.

His feliciter à Guidone Fulcodio gestis, qui Gausselino in Venaissini Comitatus regimine successit Ioannes de Arsicio pacem corrupit, erigens moletrinam inuito Episcopo, in ea regione agri, quæ ipsi cum Comite communis est. Sed Alphonsus, vt quietis amantissimus erat, & Episcoporum ac Ecclesiæ obseruantissimus, indoluit, atque Petrum de Ruzato Prædicatorij ordinis, virum sapientem ac probum, iussit rem cognoscere de propinquo. Vtque omnia discordiæ semina tolleret, id simul probauit quod Fulcodius peregerat Parisiis. *Petrus de Ruzato causam seu causas*, inquit, *vel negotia fine debito terminet absque dilatione, secundum quod erit de iure & consuetudine patriæ faciendum. Restituimus*, addit, *& concedimus domino Episcopo supradicto item claues portalium Vasionis, & fornagium furni dicti domini Episcopi, & partem dimidiam alterius molendini veteris, & hortum, & vineam eiusdem domini Episcopi, & iurisdictionem plenariam, & dominium in ciuitate Vasionis, & territorio eiusdem ciuitatis dicto Domino Episcopo restitui mandamus & concedimus, secundum formam compositionis factæ per venerabilem virum dominum Guidonem Fulcodij inter dominum Comitem & dominum Episcopum supradictum. Item restituimus possessionem & quasi iurisdictionem S. Verani* (regio agri est ad ædiculam S. Verani dirutam) *& eius territorij, promittentes tenere & obseruare dicto domino Episcopo compositionem prædictam, &c. Item super caualcatis de Intercallis, & super pedagio Vasionis, & super delictis seu commissis aliquibus, seu quibusque commissis, in quibus videbatur vobis dominum Episcopum Vasionensem commisisse contra curiam domini Comitis prætaxati, cum eodem domino Episcopo transegimus, & ipse nobiscum transegit, &c.* Ista Alphonsus. vt autem id adiungam, Clemens sextus Pontifex Alphonsum secutus, ratum etiam habuit quod Fulcodius peregerat. *Nos ante omnia rationem interesse Romanæ Ecclesiæ, quæ postmodum præfato Alphonso in dominio totius Venaissini prædicti, in quo ciuitas, & castra, ac eorum territoria prædicta consistunt, ex iusto titulo successit, compositionem prædictam, & alia in instrumento prædicto contenta videri fecimus & inspici diligenter, ac tandem comperto compositionem eamdem partibus vtilem & accommodam fore, & in earumdem partium & subditorum suorum in ciuitate, castris, & territoriis supradictis communem vtilitatem notoriè redundare, ipsius Petri* (Petrus de Casa est hic Episcopus Vasionensis ab anno secundo & quadragesimo ad octauum & quadragesimum millesimi trecentesimi) *supplicationibus inclinati, compositionem eamdem autoritate Apostolica ex certa scientia confirmamus.*

(The numbers 16 and 17 stand in the right margin beside the lines "peregerat Parisiis. Petrus de Ruzato…" and "& ipse nobiscum transegit… Clemens".)

Atque hæc dicta sint super conuentionibus Faraudi Antistitis cum Comite Tolosæ de Vasione & aliis castris, accedamus ad eiusdem cum canonicorum collegij sui Præposito. Rem vniuersam posuerant in arbitrio Ioannis Auenionensis Episcopi. Is hoc præterea accepit sibi faciendum, vt canonicorum collegium, veluti recenter exortum esset, constitueret, firmaretque suis legibus. Et quidem principio imminuit canonicorum numerum, & voluit esse omnino tantùm decem. Tum iussit vt singuli per se, vel per alium, interessent matutinis vespertinisque precibus, & sacro quod conuentuale appellant. 18

Deinde ea decreuit quæ ad eorumdem cibum, & potum, ac vestes, & cetera quibus vita honestè ducitur faciunt. Demum de sacerdotiis (præbendas vocant) edixit: reliqua enim minutiora non iuuat oratione sequi.

19 Fuit præterea contentionis aliquid Fataudo Episcopo cum monachis Valriacensibus de decimis. Res neque impedita, & pertenuis est. Ab ea igitur fusiùs recitanda abstineo. Monachi Crudato venerunt. A quo Valriacum seu vocati, seu deducti fuerint mihi non liquet. Sed neque inuenio quibus temporibus inibi sedes fixerint. Crudatum autem, in Comitatu Viuariensi pagus est, non omnino modicus. Aliis domibus ab aliis sensim ad monasterium adiunctis denique surrexit. Eutbertus Theodori Comitis pater hoc erexerat, autore Ludouico pio in Crudati siue Crudaci deserto *in comitatu Viuariensi super Rhadanum fluuium*, vt loquitur Boso Prouinciæ Rex, & ego docui 2. de Viuariensibus Episcopis num. 40. Media decimarum pars cessit Episcopo, monachis media anno secundo & sexagesimo istius sæculi. Guigo Crudati Abbas tum erat, & Merulus Valriaci Prior. Diune postea vixerit Faraudus haud scio. Ab hoc anno ad primum & septuagesimum meæ omnes chartæ de Episcopo tacent.

20 Isto sedebat Giraudus, & rem obscuram atque perdifficilem, quæ ipsi erat cum Hospitalariis sapienter composuit. Hi habent duas, vt loquuntur, præceptorias in Episcopatu Vasionensi, alteram in fano Romani Malagardæ, alteram in Villa dei. Faraudus ante Giraudum Antistes tria, vt scriba loquitur, *affaria* (puto esse prædia) prope Villamdei in regione agri dicta *Quesonegas* emerat: vnum à Guilelma Guilelmi de Podio Almatio filia & Peregrini de Bellomonte vxore, alterum à Bertrando & Guilelmo Peregrinis illius Guilelmæ filiis, tertium ab Hugone de Falcone & Guilelma vxore, neptéque Peregrini de Bellomonte quem memoraui, per Luciam filiam. Et Aguillonus præceptor aiebat se in eorum ab Episcopo emptionem assensum non esse, quibus tamen clientelari iure dominabatur; velleque ea sibi ipsum, quando beneficiaria essent. Hoc primum contentionis caput erat, & cùm accerrimè res hinc & inde ageretur, alia antiqui dissidij capita, vt solet, excitauit. Igitur alterum erat de solidis quinque, quos Episcopus ex *affari* nescio quo Hospitalariorum Villadeano sibi postulabat in censum annuum. Isti proximum fuit tertium de duodecim denariis censualibus ex nemore Lamenorum, in quos iam ab anno millesimo centesimo nonagesimo Hospitalarij cum Antistite conuenerant, & conuentiones anno pòst septimo & tricesimo probauerat Henricus Cardinalis Albanensis, agentibus Riperto Flotta Episcopo, & Guilelmo Sanromani præceptore. Quartum & vltimum iam ab annis centum durâ pertinacique lite trahebatur. Giraudus Antistes aiebat Henricum Albanensem Episcopum iudicem arbitrarium, iam olim edixisse, vt media pars decimarum Santomani de Malagarda traderetur Bertrando de Lambesco præsuli: & cùm res rursum vocaretur in controuersiam post annos septem & quadraginta, edictum Henrici sapientibus viris probatum fuisse: Ista Giraudus pro se: ex aduerso Petrus Aguillonus & Raimundus de Grassi Hospitalarij, ille Auenionensis & Villadeanus, hic Arausicanus & Sanromaninus de Malagarda Præceptores contendebant se nullos Episcopo denarios, nullos solidos in annuum censum debere, & decimas tum Villadeanas tum Santomaninas per annos quinqua

(Margin: Giraudus. — 21, 22, 23)

quinquaginta, vt aliud non esset, iam suas, sine omni impedimento possedisse. Rem vt vides, ancipitem Giraudus ita composuit, vt cederet Hospitalariis tria Faraudi Villadeana affaria, & quinque solidos censuales annuos; ab Hospitalariis autem acciperet duodecim denarios annuatim pro Lamenio nemore, & decimam partem decimarum Villædei, ac Fani Romani ex agris quos ipsi colonis curandos traderent. Lamenium illud nemus Templariorum quondam fuerat, & Villadeanus quoque prioratus: Arausicanus autem Præceptor Hospitaliorum dominabatur parti Arausicæ, quam anno septimo supra millesimum trecentesimum mutauit nescio quibus rebus cum Carolo claudo Prouinciæ Comite, & Arausicæ per clientelam domino: & ille ipse Carolus sequente anno donauit Bertrando Baucio, cùm se ipsum ex Arausicano principatu clientem profiteretur. Anno quinto & septuagesimo idem Giraudus Antistes rem Podialmeracensem composuit. An diu pòst vixerit nescio. 24

Bertrandus secundus sedebat anno octogesimo, eratque in comitatu Friderici Imperatoris, cùm Arelatensem Ecclesiam onere quopiam pecuniario leuauit. Post Bertrandum secundum alter Giraudus fuit Antistes anno septimo & octogesimo vsque ad quintum & nonagesimum. Et cetera quidem illius sunt pertenuia, nulliusque nominis; hoc non tacendum, quòd anno nonagesimo conuenit cum Richauo Petri Templario, præceptore Roaissij, de aqua Ouidiana Rastellum ducenda, per G. Hugolinum Præceptorem Ricarencarum, & Raimundum Raybaudi ciuem Vasionis, virum nobilem, militemque. Post Giraudum secundum Antistes fuit Raimundus de Bellomonte anno sexto & nonagesimo, atque eum secutus vocauit Vasionenses ad professionem clientelæ. Quoniam tabulæ de ea confectæ venerunt in manus meas, nobile antiquitatis monimentum, placet eas exscribere. Et fortassis nonnullos iuuabit legere virorum nomina qui Vasionem tum incolebant. Certè Vasionenses in iis videbunt maiores suos, & præter antiquitatem familiæ, intelligent à quibus acceperint cultum ac venerationem suorum Antistitum. Optandum omnino esset, vt tabulæ, quas plures olim de clientelæ professione scriptas fuisse omnino certum est, vsque ad nostra tempora perdurarent. Vt alia non dicam, plurimarum gentium quæ perierunt, clara & illustris perduraret ad hanc diem memoria. 25 *Bertrãdus 2.* 26 *Raimũdus de Bellomonte.*

Notum sit omnibus tam præsentibus, quàm futuris per hoc præsens publicum instrumentum, quòd anno ab incarnatione domini millesimo ducentesimo nonagesimo sexto, scilicet nona die mensis Ianuarij, Guilelmus Artaudi, & Guilelmus Catalani de Vasione, constituti in cemeterio cathedralis Ecclesiæ B. Mariæ Vasionensis, in præsentia venerabilis viri domini Raimundi de Bellomonte electi confirmati prædictæ Ecclesiæ Vasionensis, confessi sunt, & in veritate & ex certa scientia recognouerunt predicto Domino electo confirmato, præsenti & recipienti nomine suo, & prædictæ Ecclesiæ Vasionensis se tenere debere sub dominio & senoria prædicti domini electi, & dictæ Ecclesiæ Vasionensis omnia bona immobilia, & res immobiles, & iura quæ ipsi habent, tenent, seu possident, seu quasi possident, seu alij habent, tenent, seu possident, seu quasi possident sub eorum dominio apud Vasionẽ, & in eius territorio exceptis iis quæ ipsi tenent, seu possident, seu quasi possident sub domino alicuius, & pro prædictis bonis & rebus immolibus, & futuris in modum præmissum per eos suprà confessis & recognitis, & pro personis ipsorum, promiserunt 27

dicto

28 *dicto domino electo præsenti ac recipienti nomine suo prædictæ Ecclesiæ Vasionensis, esse boni & fideles sibi & dictæ Ecclesiæ Vasionensi, & conseruare sibi vitam, & membra, & ea omnia quæ in sex casibus fidelitatis continentur, scilicet incolume, tutum, honestum, vtile, facile, possibile. Incolume, ne sint sibi, scilicet Domino Electo, in damnum de corpore suo: tutum, ne sint sibi in damnum de secreto suo vel de munitionibus suis per quas tutus esse potest: honestum, ne sint sibi in damnum de iustitia sua vel de iis quæ ad honestatem suam videntur pertinere: vtile, ne sint sibi in damnum de possessionibus suis: facile, possibile, ne id bonum quod leuiter possunt facere, sibi reddant difficile vel impossibile. Et quòd prædicta omnia & singula prædictus Guilelmus Artaudi & Guilelmus Catalani teneant & obseruent & contrà non veniant, bona fide promiserunt prædicto Domino* Electo. *Et insuper stãtes erecti, & dicto Domino* Electo *stante erecto, oris osculum fidelitatis eidem Domino* Electo *prædicto tribuunt, manus suas inter manus prædicti Domini* Electi *prædicti ponendo, & Domino* Electo *præsenti & recipienti nomine suo & dictæ Ecclesiæ Vasionen-*

29 *sis homagium faciendo, &c.* Post Artaudum & Catalanum

Guilelmus Paschalis,
Hugo Paschalis,
Germanus Quintardi,
Guilelmus Rostagni,
Bertrandus Raynij,
Bertrandus Ebrardi,
Aymicus Andreæ,
Raimundus Fornerij,
Petrus Corderij,
Iannes Costa,
Petrus Malaucena,
Pontius Gilij
Petrus Boyssoni,
Ioannes Galafredi,
Raimundus Berengerij,
Raimundus Gontardi,
Raimundus Boyssie,
Rostagnus Ruffi,
Bertrandus Blasmoya,
Pontius Botuelli,
Iacobus Vidonis,
Michaël Ricij,
Pontius Boyssoni,
Raimundus Riperti,
Bertrandus Bermundi,
Bertrandus Ioannis,
Stephanus Ioannis,
Arnaudus Fabri,
Stephanus Paschalis,
Hugo Fabri,
Raimundus Andreæ,
Franco Pueti,
Petrus Micerij,
Durandus Achardi,
Bertrandus Fentretij,
Raimnndus Carpentoratij,
Guilelmus Chardoni,
Raimundus Sauinij,
Martinus Benosa,
Pontius Maschoni,
Raimundus Guntardi,
Guilelmus Rostagni,
Guilelmus Bruni,
Guilelmus Fornerij,
Raibaudus Paschalis,
Guilelmus Lautij,
Bertrandus Belliparij,
Guilelmus Pontij,
Guilelmus Ioannis,
Petrus Blegerij,
Arnaudus Boyssoni,
Raimundus Fabri,
Petrus Galafredi,
Arnaudus Olerij,
Bertrandus Mererij,
Petrus Pontij,
Iacobus Andreæ,
Iacobus Balma,
Petrus Meerij,
Petrus Testa,
Guilelmns Auracij,
Raimundus Nigri,

Imbertus

Imbertus Chriſtophori,
Giraudus Bruni,
Ioannes Pueti,
Nicolaus Bermundi,
Ioannes Chriſtophori,
Guilelmns Paſchalis,
Stephanus Guntardi,
Raimundns Mauratij,
Petrus Bruni,
Pontius Boyſſoni,
Petrus Euariacij,
Bertrandus Bretij,
Raibaudus Scoferij,
Laugerius Iuliani,
Petrus Paſchalis,
Raimundus Sartoris,
Guilelmus Latili,
Petrus Bermundi,
Petrus de Ramea,
Guilelmus Fataudi,
Hugo Fornetij,
Arnaudus Sartoris,
Petrus Textoris,
Robertus Coretas,
Guilelmus Charbetti,
Stephanus Gilij,
Guilelmus Bermundi,
Guilelmus Martini,
Raimundus Marini,
Petrus Meonij,
Marinus Meonij,
Guilelmus Olerij,
Guilelmus Pellipatij,
Richardus Micerij,
Raimundus Macellarij,
Guilelmus Meiſſonij,
Pontius Matfredi,
Pontius Iugularij,
Oliuarius Gaſtaut,
Giraudus Meerij,
Guilelmus Coreni,
Raimundus Sperandei,
Raimundus Scalloni,
Bertrandus Iuuenis,
Bertrandus Leonis,
Bertrandus Regis,
Ioannes Saumata,
Bertrandus Bruni.

Hi omnes, vt in tabulis ſequitur, *de ciuitate Vaſionis confeſſi ſunt, & in* 30
veritate & ex certa ſcientia recognouerunt prædicto domino Electo, præſenti, &
recipienti nomine ſuo, & prædictæ Eccleſiæ Vaſionenſis ſe tenere, & tenere debere ſub
dominio & ſenoria ipſius prædicti domini Electi, & dictæ Eccleſiæ Vaſionenſis, om-
nia bona immobilia, &c. vt in ſuperioribus de Artaudo & Catalano dictum
eſt. *Bona fide promiſerunt dicto domino Electo præſenti & recipienti & ſuper ſan-*
cta Dei Euangelia ab eis, & quolibet eorum, corporaliter propriâ manu tactâ,
iurauerunt ſuper hoc flexis genibus, dicto domino Electo ſedente, fidelitatis oſcu-
lum eidem domino Electo prædicto in eius pollicibus tribuendo, manus ſuas inter ma-
nus prædicti domini Electi ponendo, & eidem domino Electo prædicto recipienti nomi-
ne ſuo, & dictæ Eccleſiæ Vaſionenſis, homagium faciendo, &c. ſequuntur hos in 31
tabulis alij: & ego quidem cur ab iis diuiſi fuerint, non video, niſi fortè lo-
cus omnes capere non potuit, profitentes Epiſcopo clientelam; igitur prio-
ribus recedentibus iſti acceſſere.

Simeon Mercerij,
Raimundus Textoris,
Ioannes Milonis,
Guilelmus Nicolai,
Guilelmus Bontos,
Raimundus Iuuenis,
Petrus Mutatoris,
Petrus Marini,
Petrus Olerij,
Guilelmus de Sauoia,
Roſtagnus Malaucena,
Guilelmus Euſtachij,
Bertrandus Richaudi,
Guilelmus Frontinarij,
Petrus Iuuenis,
Roſtagnus Midolij,
Ioannes Iuliani,
Ioannes Meiſſonij,

Petrus Carpentoratij,
Ioannes Richaui,
Hugo Giraudi,
Hugo Cabasuti,
Petrus Giraudi,
Raimundus de Valentia,
Marinus Cogullati,
Raimundus Grassi,
Andointus Cabassuti,
Bertrandus Grassi,
Guilelmus Bernardi,
Ioannes Iugularij,
Ioannes Ioannis,
Raimundus Alanzoni.

33 Isti etiam omnes *de dicta ciuitate Vasionis*, vt habent tabulæ, *confessi fuerunt, & in veritate, & ex certa scientia recognouerunt prædicto domino Electo, præsenti & accipienti nomine suo, & dictæ Ecclesiæ Vasionensis, se tenere debere sub dominio & senoria, &c.* vt in præcedentibus immediatè.

34 Denique, pergunt tabulæ, *Leonetus Iudæus habitator dictæ ciuitatis Vasionis promisit, & super sanctam legem Moysis, ab ipso corporaliter propriâ manu tactâ, iurauit prædicto domino Electo præsenti, recipienti, pro se & dicta Ecclesia Vasionensi, esse bonus & fidelis eidem domino Electo prædicto, & dictæ Ecclesiæ Vasionensi, & seruare sibi membra & ea omnia, quæ in sex casibus fidelitatis linguâ maternâ expositis pleniùs continentur fidelitatem & homagium faciendo eidem domino Electo prædicto, recipienti pro se & dicta Ecclesia Vasionensi, sicut ceteri proximè nominati.*

35 *Acta fuerunt hæc omnia & singula supradicta, in cemeterio prædictæ cathedralis Ecclesiæ Vasionensis, præsentibus testibus domino Ioanne de Moya Præposito prædictæ Ecclesiæ Vasionensis, domino Arnaudo de Bellomonte monacho, domino Raibaudi milite de Vasione, domino Bertrando de Muris, domino Pontio Boquerij, domino Faraudo de Bellomonte, canonicis Vasionensibus, Raibaudo de Vasione, Guilelmo Petri de Intercallis, Bausano de Menerba domicellis: domino Nicolao de Compedio Ecclesiæ de Albaruffa, Pontio Nicolai, domino Raimundo Pelliparij de Vasione præsbytero, & pluribus aliis, & me Hugolino de Venteirolio publico notario*
36 *Episcopi Vasionensis, qui in omnibus supradictis præsens fui.* Hactenus tabulæ prorsus insignes. Guilelmum Artaudi, qui primus omnium stans se clientem Episcopi dixit, existimo de Artauda siue Artalda illa nobilissima gente fuisse, quam libro 2. de Diensibus Episcopis num. 59. & aliis docui potentem his temporibus fuisse opibus, antiquitate, nominis dignitate, latissiméque dominantem, & Comitatus honores tulisse ante annos quadringentos, atque à Cælestino secundo Pontifice prælatam aliquando Pictauiensi. Neque Vasio multùm à Diensibus remota est. De qua gente autem fuerit Guilelmus
37 Catalani non possum dicere. Lego quidem Guilelmum Catalani, aut hunc ipsum, aut alium isto iuniorem, post annos sex & quadraginta, & ei cognominem, filium Raimundi, cum Antonio de Castello, & aliis, clientelam cum sacramento professos coram Petro de Casa Episcopo. Sed eius maiores tacent meæ omnes chartæ. Profectò nobilissimus genere fuit, qui cum Artaudo, clarissimæ & antiquissimæ gentis viro, vnus & stans, & osculo dato iurauit Antistiti fidem. Denique vt id quoque aduertam, Guilelmus Petri ille Intercallensis domicellus, quem in testibus vidimus, abs dubio erat sanguine proximus Richauo Petri his ipsis annis præceptori Templariorum Roaysij, neque fortassis alius gente à Petri, notario Guilelmi Comitis Forcalquerij, ante annos circiter nonaginta. Sed accedamus ad alia.

38 Anno trecentesimo post millesimum, Raimundus Episcopus quæsiuit

Valriaci

de fide, cum Guilelmo Marroti, & Garino de Anſaduna Minoritis locum Guilelmi de Marcello quæſitoris fidei implentibus, & Pontium Chabaſſij, Pontium Gilij, Mabilem Artaudi Eſmeniant vxorem, Remundam Fabriciam, & Peironam Chaibaudam, Valdenſium hæreſeos damnauit. Lego in præſulis chartulario eumdem Antiſtitem ſediſſe anno pôſt ſecundo: ſed tabulæ canonicorum collegij, ferunt Bertrandum ſecundum eodem ipſo anno Epiſcopum fuiſſe. Illo igitur Raimundus aut ſedem mutauit, aut extremum obijt diem. Magis ego quidem putauerim, aut errare has tabulas, aut cùm in ipſis primus tantùm character nominis, pro illorum temporum more non infrequenti ſcriptus fuerit (eas ipſe non legi) alterum pro altero, & B. pro R. non multùm apud antiquos diſſimili, acceptum à nonnullis fuiſſe, qui Bertrandum pro Raimundo, in tabulis canonicorum ſcripſerunt. Nam Raimundus de Bellomonte legitur Vaſione ſediſſe, ab anno ſæculi 39 octauo ad triceſimum, neque eſt, cur eum à ſuperiore Raimundo Bellomontano diuerſum faciamus, qui ſex tantùm annos ſederit, & Bertrandum habuerit per annos etiam ſex ſucceſſorem. Vtcumque res ferat, eam enim ego quidem nolim, quæ vniuerſa ſuſpicionibus nititur, omnino definire, Raimundus de Bellomonte, anno ſæculi ſexto emit à *Raibaldo Iordani domicello* Camareti ciue, *directum* ſeu nobile *dominium* Creſtetenſis cuiuſdam agri. Sunt qui velint eum ipſum, anno quintò & triceſimo vocatum ad Sanrufenſe Auenionis concilium: ſed inuenio ego Ioannem, qui Auenionenſis Epiſcopus ei interfuit, dictum in ipſius actis regere anno triceſimo *Ioannis.* Vaſionenſem. Cetera & Raimundi, & Ioannis ſepeliuit obliuio. Dicitur in hiſtoria Cameracenſi pag. 471. Ioannes Pochon & aſſeritur fuiſſe ex canonico Cameracenſi epiſcopus.

Poſt hunc Raterius anno ſexto & triceſimo iniit Epiſcopatum, & poſt annos quindecim in eo actos, anno ſæculi primo & quinquageſimo ad 40 *Raterius.* Caſſinemſem tranſlatus eſt. Tamen qui Goctium de Bataglia, Ariminenſem Antiſtitem, docent ad Cardinalatum perueniſſe anno ſeptimo & triceſimo, addunt ex Vaſionenſi ſede in Ariminenſem abiiſſe. Hoc ſi veritatem habet, dicamus neceſſum eſt ſediſſe medium inter Ioannem & Raterium, aut annis, aut menſibus incertis poſt triceſimum, & ante ſextum ac triceſimum. Raterius anno ſeptimo poſt triceſimum vendidit Humberto Delphino duas quartas partes Propiaci pagi. Erit operæ aliquod pretium afferre venditionis tabulas, ob id maximè, quòd ex ipſis intelligimus, quartam eius partem, iam olim Ventairoliis traditam ab Epiſcopo, ſub cenſu ſolidorum quadraginta Viennenſium; & Delphinum pro eadem ab ipſis accepta ante annos ſeptem & ſexaginta cenſum ei feciſſe, quod cetera tacent chartæ, non 41 paruo argumento Vaſionenſes Antiſtites alia etiam caſtra tenuiſſe quidem olim ditione, ſed rem, ſeu bellorum ac tumultuum impetu, qui per vrbium euerſionem, vaſtationemque prouinciarum, omnia corrumpunt tabularia, ſeu temporum etiam vi quæ nihil non arrodunt exedúntque obliuione ſepultam eſſe.

Cùm illuſtris Princeps dominus Humbertus Delphinus Viennenſis, Dux Campiſauri, Viennæ & Albonis Comes, & palatinus, dominuſque baroniarum Medullionis & Montiſalbani, teneat tanquam dominus Medullionis, in emphiteoſim à domino Epiſcopo & Eccleſia Vaſinenſi, quartam partem caſtri, & fortalitij, 42

 iuriſdi

iurisdictionis, domininij castri de Propiaco Vasionensis diœcesis; item & dominium quod dictus dominus Episcopus habebat & solebat habere in alia quarta parte castri & fartalitij prædicti, quam tenebant seu tenere solebant pro dicto domino Episcopo, liberi & hæredes quondam Hugonis de Ventairolio & Raimundi de Ventairolio, sub annuali pensione quadraginta solidorum Viennensium in Natali Domini soluendorum dicto domino Episcopo Vasionensi, licèt dictus contractus esset emphiteotarius, facere homagium & fidelitatem, iurare cum capitulis in sacramento fidelitatis contentis, & recognitionem facere de homagio & fidelitate prædictâ in mutatione Episcopi tenementarij, cùm dictus tenemētarius foret requisitus per dictum dominum Episcopum, & pro dicto affari dictus Dominus Delphinus, tanquam dominus Medullionis, etiā teneretur iuuare dictum dominum Episcopum de placito & de guerra, prout prædicta latiùs contineri dicuntur in quodam publico instrumento confecto manu Raimūdi Reinaudi de Rastello.......... sub anno Domini millesimo ducen-
43 *tesimo sexagesimo nono pridie idus Ianuarij. Hinc est quòd reuerendus in Christo pater Raterius Episcopus Vasionensis, considerans quòd dictus contractus & dictum affare, modicam vtilitatem afferebat dictæ suæ Ecclesiæ Vasionensi, ipsius Ecclesiæ vtilitate consideratâ pro se & suis successoribus in dicta Ecclesia, sciens, spontaneus, & nomine suo, & dictæ Ecclesiæ permutauit, & nomine permutationis tradidit & concessit prædicta omnia superiùs contenta, & quidquid iuris, actionis, & requisitionis habebat in prædicto castro, territorio, & districtu, & in, & contra dictum dominum Delphinum occasione prædicta dicto domino Delphino præsenti recipienti, & stipulanti pro se & suis hæredibus & successoribus pro decem florenis Delphinensibus & ponderis Delphinensium florenorum, quos dictus dominus Delphinus pro se & suis hæredibus & successoribus, dat & concedit & causâ permutationis prædictæ pro dictis rebus, iuribus, & rationibus sibi permutatis eidem domino*
44 *Episcopo præsenti & recipienti vice & nomine prædictæ Ecclesiæ Vasionensis, percipiendos perpetuò anno quolibet in festo omnium sanctorum in, & super pedagio, & valore pedagij castri & loci de Nionis. &c.* Post multa, *Acto inter dictos dominos, quòd quicumquè pedagerij seu exactores pedagij dicti loci de Nionis, teneantur iurare in creatione sua, ad requisitionem dicti domini Episcopi, seu eius procuratoris, soluere dictos decem florenos anno quolibet, termino supradicto, absque difficultate quacumque, &c. Actum apud Buxum in cemeterio fratrum Prædicatorum, præsentibus reuerendo patre domino Ioanne Episcopo Turinensi, nobilibus viris Agato do Baucio domino de Brantulis, Guigone de Morgiis domino de Spina, Guilelmo de Bezigano nulitibus, &c.*

45 Quarto post Propiaci venditionem anno, scilicet sæculi quadragesimo, Raterius Antistes à Benedicto septimo pontifice missus est, cum Roberto Patriarcha Constantinopolitano, ad Robertum Neapolis, & Petrum Siciliæ reges, componendæ inter eos paci. Rem tradit Fasolus decade prima de
46 rebus Siculis libro nono cap. 4. sed Messanenses portu prohibuerunt. Raterium excepit Petrus de Casa ex Priore Generali quartodecimo Carmelitarum assumptus. Vir suo tempore clarissimus sapientiâ, sanctitate, doctrinâ. Lemouice in Aquitania nobili genere natus est. Paradisus & Athenæum Carmelitarum volunt corruptè dici de Casa, qui de Cesis appellandus esset, atque Cesia de gente Cardinalibus, & Ducibus, Principibus, Marchionibus apud Italos illustrissimâ ortum esse. Puer ad Carmelitas sese applicuit, seu Bononiæ Gallorum, seu Lemouice; id enim inter Carmelitarum etiam scriptores dubium

Petrus 4. de Casa.

bium eſt. Anno ſæculi triceſimo, cùm Ioannes de Alerio Toloſas Valencennis Belgij in comitiis generalibus lubens magiſtratū abdicaſſet, magno omnium conſenſu in eius locum ſuffectus eſt. Ter vniuerſi Ordinis comitia, ſingulis trienniis ſingula, coëgit. Nemauſi primùm anno præfecturæ tertio, tum Bru- 47
xellæ ſexto, demum Lemouice nono. Eruditiſſimos ſcripſit libros in Magiſtrum ſentētiarum, & Ariſtotelis politica, ſermoneſque de B. Virgine, de tempore, & de ſanctis. Cùm que dicendi vi, & eruditione, ac ſapientiâ, vitæque ſanctitate toto Chriſtiano orbe celebraretur, tantum habuit in Gallia Italiaque nomen, vt à Clemente ſexto Pontifice euectus ſit principio in Epiſcopatum Vaſionenſem, deinde in Hieroſolymitanum Patriarcharum Anno ſæculi octauo & quadrageſimo, obiit Vaſione tertio nonas Auguſti, per vitam, 48
& poſt mortem magnâ, vt ferunt, prodigiorum multitudine clarus. Accipe carmina, quæ autor Athenæi Carmelitarum de eo recitat.

Dicitur à Caſa: Petrus Iconius hic eſt,
Diui Carmeli qui Generalis apex.
Hunc ſibi doctorem in ſtudiis pietatis amauit;
Clemens cui ſeries nomine ſexta fuit.
Et tandem Antiſtes Solymæ moderatus habenas;
Conditus in tumulo plurima ſigna dedit.

Caſano mortuo, Petrus de Beretto Graſſenſis Epiſcopus, accepit curam Va- 49
ſionenſis Eccleſiæ. Hic etiam fuit Carmelita, & (ſi Geſnerum audimus) Magiſter ſacri palatij. Doctus vir multa ſcripſit, Placita Theologica, Canones Repertorium, Deprecatorium, Manuale. Quàm lōgo tempore rexerit Vaſionenſem Eccleſiam, aut etiā vixerit me latet. Lego illam rexiſſe anno ſæculi quinquageſimo; Laurentium verò d'Albiac Vaſione ſediſſe annis nono & quinquageſimo, ac duobus ſequētibus. Huic ex tabulis Pontificiis ſcimus ſucceſſiſſe Ioannem Morelli anno ſecūdo ac ſexageſimo. Anno 1365. intereſt concilio Aptenſi. Hic ille eſt, qui conſequente anno quæſiuit de ſanctitate vitæ & miraculis beatę Delphinę Ariani Comitiſſę, cū Ioanne Archiepiſcopo Aquen- 50
ſi, ex mandato Vrbani V. Romani Pontificis. Audiuit Angelicum Auenienſem Epiſcopū fratrem Vrbani, Philippum Patriarcham Ieroſolymitanum, Guirandū de Simiana, Ioannem de Sabrano, alioſque omnium ordinum nobiliſſimos teſtes ad octo & ſexaginta, qui tam illuſtria ſeu ſummæ virtuti, ſeu pręcipuę ex prodigiis omnem rerum à Deo productarum vim excedentibus admirabilitatis exēpla, cum ſacramento retulerunt, vt ad ea quæ ipſe legi, ego quidem ſatis ſtupere non poſſim. Sed hæc aliàs fortaſſis fuſiùs exequar, Petrus 51
Boëtius fuit Ioānis in Epiſcopatu ſucceſſor. Hic anno ſeptimo & ſexageſimo ſedere cepit, & eo ipſo damnauit veneficij, feraliumque carminū, Petrum Sollier & Eliā ſeu Eliſam (Electam quoque & Alaidem vorabant) coniugem, omniaque eorum bona addixit Eccleſiæ Raſtellenſi S. Andreæ. Eblo poſt Petrum fuit Epiſcopus. Sedebat anno 2. poſt 70. Ad 80. peruēnit. Res perſe minima eſt, 52
ſed ad habendam cognitionem tēporum maximè facit. Tabulæ tradunt anno. 7. poſt 70. *feciſſe gratiam de furno.* 80. illo Epiſcopatum iniit poſt Eblonem Raimundus. 7. autem & 90. poſt Raimundum Radulphus ſedebat ab ignoto mihi tempore. Redulphum excepit Guilelmus. Anno 1401. Antiſtes ſextum non ſuperauit; eo enim vocabat ſedes Diarium Benedicti XIII. eſt in codice Vaticano 7. & 20. ſupra quinquies milleſimum ſexcenteſimum. Fert Pontifi-

Petrus 5. de Beretto.

Laurētius d'Albiac.

Ioannes Morall

Petrus 6.

Eblo.

Raimūdus 2.

Radulphus.

Guilelmus 2.

cem, Monœci die Iulij sexta & vicesima, cùm haberet in comitatu duos tantùm Cardinales, Fliscum & Pompilonensem, cum iis tamen in concilium (consistorium vocant) conuenisse, & Ecclesiis Cauallicensi ac Vasionensi vacantibus præsules imposuisse, huic quidem Guilelmum de Pesserato, illi
53 verò ignotum mihi alium quem. Pesseratius in Episcopatu fuit ad vndecimum vsque sæculi. Decimo vnum aliquid suscepit, cuius ego quidem caussas non inuenio, quod non expeditam successori litem peperit. Bernardono de Serris omnem fecit in Episcopatus vniuersos fructus potestatem, eum assumens in Ecclesiæ suæ protectorem. Virum audi.

Guilelmus 3. de Pesserato.

54 *Nos frater Guilelmus de Pesserato Dei gratia Vasionensis Episcopus studentes die nocteque loca Ecclesiæ Vasionensis & nostra, ac homines subditos, & bona sua ab iniuriis, grauaminibus, & offensionibus præseruare, ac sub alicuius teneri custodia, sub cuius vmbra ipsa, loca, & homines, ac bona eorum conseruentur illæsa, disposuimus curam illorum alicui committere, cuius solerti diligentiâ & peruigili custudio, præfati homines, & loca, ac bona eorum, præseruari valeant & gaudere. Ecce igitur ab experto meritò confidentes de nobilitate, lettalitate, & industria magnifici viri Bernardoni de Serris domini Malaucenæ, quem tenemus indubiè dictos homines, loca, & bona eorum, conseruaturum veluti suos proprios, eidem magnifico Bernardono committimus curam & regimen locorum & hominum dictæ*
55 *Ecclesiæ, & nostrorum. Et per præsentes eumdem Bernardonum, in temporalibus rectorem, & gubernatorem, & administratorem nostrum, & dictæ Ecclesiæ, & hominum & bonorum quorumcumque ipsius; dantes & concedentes, Bernardono plenam potestatem, & liberam facultatem regendi, gubernandi, protegendi, ponendi, corrigendi castigandi dictos homines, & eorum quemlibet, prout eorum demerita existant, & sibi videbitur, ac percipiendi, leuandi, recuperandi omnia & singula iura, reditus, emolumenta, prouentiones, &c. Si verò contingat in posterum ipsum Bernardonum pro defensione, custodia, saluatione prædictorum, vel alicuius eorum, expensas aliquas de suo proprio facere, & vltra reditus & prouentus ipsorum, promittimus eidem Bernardono, & ordinamus, quòd dictas expensas sic facienti, de quibus stare volumus conscientiæ & dicto ipsius, eidem Bernardono restituemus, &c. pro quorum quidem restitutione dicta causa fiendorum, eidem Bernardono obligamus, & obligata esse volumus omnia & singula loca, & bona, ac res dictæ Ecclesiæ Vasienensis, &c.* Hactenus Antistes.

56 Quæ causæ virum adegerunt, vt quod nullus ante ipsum Episcopus in summo etiam rerum omnium discrimine cogitauerat, faceret ipse pacato facilique tempore, non possum dicere, atque vt maximè possem non ausim ego quidem. Non modicam pecuniæ vim cùm id faceret accepit mutuam à Bernardono. Sed lectori relinquere satius sit, quàm de tanti Antistitis & ante Episcopatum vitam regularem professi in ordine mihi ignoto (se enim ipse fratrem, vt vidimus, appellabat) consiliis iudicium ferre.

57 Episcopales tabulæ docent Hugonem de Theysiaco seu Theriaco, patriâ Sabaudum, sedisse anno sæculi duodecimo. Eo se Pontificis pro Vasione, & aliis castris clientem, professus est ipse, coram Ioanne de Pictauia Episcopo Valentino, qui Comitatus Venaissini tum rector erat. Scilicet Episcopatum intrabat nouus Antistes, & sacramentum pro more dicebat Pontifici. Sed vt Vasionem intrauit, vt Bernardono de Serris mortuo Garciotus fratris hæres exegit

Hugo de Theysiaco.

exegit florenos auri supra quingentos & mille, quorum quisque solidis Delphinalibus quatuor & viginti responderet. Capita verò nominum hæc proponebat. Bernardonus frater Guilelmo Episcopo dedit in rem Episcopatus 58
florenos auri omnino mille & triginta nouem, ac insuper tres grossos numeratione duplici. Is ipse Crestetum annos tres tutatus est, neque tamen quidquam ex ejus reditibus sibi in solidum promissis accepit: annis singulis ad sex supra centum florenos perueniunt. Demum in custodiam Cresteti, & ejus mœnium instaurationem, seu Bernardonus, seu Garciotus frater florenos prorsus ducentos impenderunt. Hugo hæc in Guilelmi Episcopi, non in Ecclesiæ commoda reponebat impensa, vt taceret importunè postulari pecunias à præsule, limen Episcopalium ædium subeunte, & redituum ejus ac rerum penitus ignaro. Addebátque iniquam esse Garcioti postulationem, qui Crestetum multo milite occupatum teneret. Sed contendentes Franciscus Narbonensis Archiepiscopus composuit, restituto ante omnia Presuli Cresteto cum omni supellectile. Anno sæculi nono supra decimum, 59
Hugo Episcopus ad mediam Intercallis partem, quam Antistes ante annos trecentos possidebat, addidit vt alteram, quæ ad Ioannem de Podio pertinebat, sibi emeret auri florenis bis mille viginti quatuor. Media hæc pars Intercallis, peruenit ad Pontificem Hugone mortuo sine hærede, & octauo pòst anno væniit ex mandato Fuxij Cardinalis à Pontifice Legati Bernardo Gaufridi. Anno quinto & vicesimo, interfuit Hugo finitioni limitum Salonis inter Archiepiscopum Arelatensem, & ciues. Tertio pòst præfectus est erectioni Auenionensis collegij de Anneciaco à Ioanne de Bruniaco Ostiensi Cardinale ipsum moliente. Sexto & tricesimo fecit, vt Eugenius Pontifex juberet reddi Ecclesiis Vasionensi & Tricastinæ (hanc Hugo Vasionensis Antistes regebat) bona præter jus fásque ab illis auulsa, & rei cognitores daret Decanum Auenionensem atque Officialem Viuariensem.

Eugenius Episcopus seruus seruorum Dei dilectis filiis Decano Ecclesiæ Auenionensis, & Officiali Viuariensi salutem & Apostolicam benedictionem. Venerabilis fratris nostri Hugonis Episcopi Vasionensis, qui Ecclesiam Tricastinam ex concessione Apostolica obtinet in commendam, precibus inclinati, præsentium vobis autoritate mandamus, quatenus ea, quæ de bonis ad Vasionensem & Tricastinam mensas Episcopales spectantibus, alienata inueneritis illicitè, vel distracta, ad jus & proprietatem earumdem mensarum legitimè reuocare curetis, &c. Bononiæ anno incarnationis Dominicæ millesimo quadringentesimo tricesimo sexto, 15. Aprilis, Pontificatus nostri anno septimo. 60

Addidit etiam Hugo, vt is ipse Pontifex quarto pòst anno Tricastinum 61
Episcopatum vniret cum Vasionensi, quemadmodum habes in ipsius regesto folio ducentesimo octogesimo octauo. Inuenio precedente anno dedisse in emphiteusin, mediam partem frumentariç moletinç ad Ouidiç amnis pontem positę, Saluiano de Viuariis Iudęo, cum facultate deriuandi aquam fluuij ad illius vsum, sub censu aiminarum frumenti annuarum sex; & mediam partem furni sub censu aiminarum totidem, ac vnius insuper denarij. Hoc non mirabitur, qui meminerit Leonetum Iudęum, se clientem Raimundi Bellomontani Antistitis dixisse, ante 100. & 40. annos. Samson Iudęus anno millesimo quadringentesimo octogesimo quinto *recognouit* Abbati Sanrufensi Auenione, vt ferunt illorum temporum tabulę, *vineam trium*

aiminata

aiminatarum, confrontatam à Borea recto cum vinea Iacob Messæ Iudæi, qui ei-
62 dem Abbati ipsum beneficiariam esse professus est. Hugo denique in pau-
Pontius de Sadone. cis clarus Antistes anno quinto & quadragesimo Cresteti moritur, & Pon-
tius de Sadone Præpositus Ecclesiæ Metropolitanæ Auenionensis qui adju-
tor viuenti fuerat, successit mortuo, & ad nonum ac sexagesimum vsque
seruata Auenionensi Præpositura peruenit. Octauo & quadragesimo Ro-
bertum Archiepiscdpum Aquensem comitatus, interfuit cum aliis pluribus
Episcopis illi celeberrimæ inuentioni corporum Mariæ Iacobi & Mariæ Sa-
63 lomes ad Arelaten, coram Renato rege Siciliæ & Comite Prouinciæ, atque
Petro de Fuxo Cardinali & Auenionensi Pontificis Legato. Nono autem
pòst anno fuit in Synodo, quam Pontificis Legatus coëgerat. Anno 1458.
vicarius Alani Cardinalis vltimi Auenionis Episcopi posuit sub altari supre-
mo templi S. Agricoli corpus S. Magni. Ex vita S. Agricoli in Bibliotheca
Ioan. de Monte Mirabili. Lerinensi pag. 324. Pontium excepisse fertur Ioannes de Montemirabili.
Certè anno tertio & septuagesimo vocauit sacerdotes suos in concilium.
Referendarius fuit Apostolicus: igitur & vixit, & extremum diem obiit Ro-
mæ, ædibus suis testamento datis Beatæ Mariæ de populo, in cujus templo
ędiculam sancto Ioanni exędificauerat. In ea visitur conditorium viri, & in-
scriptio sepulchralis in hæc verba. *Ioannem de Monte mirabili hic sepultum, intelligentia Apostolicum Abbreuiatorem, fides Referendarium secretum, probitas Sixto quarto Pontifici maximo familiarem, religio Episcopum Vasionensem fecit; quibus perfunctus septuagenarius obiit tertio Iunij, anno millesimo quadringentesi-*
64 *mo septuagesimo nono. Hec si consideres satis admonent.* Eo ipso anno Amalricus
Amalricus. Ioanni substituitur. Sedebat primo & octogesimo: an eum superauerit du-
bito vehementer. Cùm enim Benedictus de Paganotis quinto sederit, inter
Odo. ipsum tamen & Amalricum fuit Odo Antistes, qui fortasse paucos menses,
Benedictus de Paganotis. aut vnum certè annum tenuit Episcopales infulas Vasione. Benedictus Flo-
tię natus, moritur Florenrentiæ; & Ordinem S. Dominici professus sepelitur
in Dominicanorum templo. Peruenit ad primum à millesimo quingentesi-
mo vicesimo, annos omnino quinque & triginta Episcopus.

DE REBVS GESTIS

EPISCOPORVM VASIONENSIVM

LIBER QVARTVS.

1 POST Benedictum Paganotium Vasione sedit Hieronymus Scle-
Hieronym. de Scledus. dus. Hic vir Vicentiæ in Italia natus, ita Clementi septimo se
probauit, vt ad grauissima negotia, ad animam quoque pœni-
tentiâ eluendam, ab ipso adhibitus fuerit. Sed res viri pręclarè
gestas epitaphium paucis verbis in patriâ positum complectitur. *Hieronymo Scledo, Episcopo Vasionensi, Clementis septimi Pontificis maximi domus Magistro, in Hispaniam Legato ab eo ad Carolum quintum Imperatorem misso, rebus supra omnium spem ejus prudentiâ celeriter & ex voto confectis, affinitate etiam inter illos junctâ, Cæsare in Italiam adducto, cum Venetis ceterisque Italiæ principibus fœdere inito, duce Insubrum Cæsari conciliato, in Belgis iterum apud eumdem legatione*

legatione functo, Romæ in majori de se expectatione sublato, Ioannes Petrus fratri optimo ac innocentissimo P. Vixit annos duos & quinquaginta, dies duos. Obiit quarto nonas Ianuarij anno 1533. Tacere tamen non possum, quod cum 2
suis canonicis gessit. Res vt omnino aperta fiat, paulò altiùs repetenda est. Ex conuentionibus Faraudi Episcopi cum collegio suo, canonici poterant abesse ipsi à diuinis in basilica laudibus; & si, quem sui loco reponerent, fruebantur omnibus sacerdotij fructibus. Vt nihil est quo vetustate non debilitetur primùm, & postea sensim deficiat, ita euênit vt Canonici cùm vicarios sibi principio supposuissent in rebus sacris, demum causati non esse in non multùm magna, neque frequentissima ciuitate, qui absentium vices pro collegij dignitate implerent, & abfuerint ipsi, & sui tamen loco neminem ad Deo dicendas laudes subiecerint, acceptis, sibique scilicet seruatis sacerdotij fructibus. Scledus Antistes rei seu insolentiam, seu importunitatem tulit ægerrimè, eámque Clementi septimo emendandam proposuit. Pontifex anno tertio & vicesimo supra millesimum quingentesimum ita edixit.

Quia Præpositus, Archidiaconus, Sacrista, Præcentor, necnon Canonici Vasionensis Ecclesiæ, tot reditus in absentia, quot in præsentia, vel quasi ex dignitatibus, necnon canonicatibus & præbendis ...... percipiunt, non curant in Ecclesia residere, in maximum ipsius Ecclesiæ dedecus, ac diuini cultus detrimentum, & populorum scandalum, &c. autoritate Apostolicâ tenore præsentium omnes & singulos fructus, reditus, & prouentus, ac emolumenta quæcumque dignitatum, necnon canonicatuum & præbendarum .... ab iisdem dignitatibus, necnon canonicatibus & præbendis, perpetuò separamus ac dismembramus, ac in dicta Ecclesia vnam mensam commuuem capitularem, quatenus erecta non sit, erigimus & instituimus, ac eidem mensæ omnes & singulos fructus, reditus, & prouentus, ac emolumenta quæcumque eiusmodi, perpetuò applicamus, & approbamus, vt quòd illa ac alia quæcumque emolumenta, ac fructus, reditus, & prouentus dicta mensæ in distributiones quotidianas de cetero existant, & inter Præpositum, Archidiaconum, Sacristam, & Præcentorem, & Canonicos, pro tempore dictæ Ecclesiæ inibi continuò personaliter residentes, ac diuinis officiis interessentes, distribui debeat, & portio absentis aliis inibi residentibus & interessentibus accrescat, &c. Addidit etiam 4
vt pergeret in hæc verba. *Approbamus, quòd dictus* Hieronymus *Episcopus, quæcumque statuta, & ordinationes, licita & honesta, ac sacris canonibus non contraria tam circa residentiam, interessentiam, ac fructus, reditus, & prouentus, necnon distributiones quotidianas huiusmodi ipsorum fructuum redituum, ac prouentuum, & distributionum participationem ac distributionem, & ipsius Ecclesiæ seruitium, & alia quæcumque præmissa, quomodolibet concernentia, quoties sibi placuerit, facere, alterare, ac mutare, quascumque etiam permutationes perpetuò dignitatum, necnon canonicatuum & præbendarum prædictarum, & aliorum quorumcumque beneficiorum Ecclesiasticorum, & inhabilitatis ad illa, ac pecuniarias alias quascumque, de quibus sibi placuerit censuras & pœnas in quemlibet contrauenientem apponere, &c.* Canonici ad Clementis literas ingemuerunt, & anno sex- 5
to ac vicesimo prouocauerunt ab illarum executione. Sed demum re sæpius agitatâ, inque varias partes non indiligenter versatâ conuenerunt cum Hieronymo Antistite in capita sequentia, quæ Clemens Pontifex postea comprobauit. Primò *fructus, reditus, & prouentus ciuitatis ac territorij Vasionis, &* 6

FFf S.Mar

S. Marcellini sint ipsius collegij, & in commune conferantur. Secundò Archiediaconus eidem collegio *dat* Ecclesiam S. Quinidij, & illius fructus, atque iura omnia *reseruatis sibi oblationibus dictæ Ecclesiæ, & tenemento antiquo dictæ Ecclesiæ, ac pensione annua sex ducatorum auri de camera quoad vixerit.* Tertiò Sacrista etiam tradit collegio suo *decimas, fructus, & emolumenta, quæ ratione suæ sacristiæ percipit ratione Ecclesiarum S. Verani, & S. Martini in territorio Vasionensi, ac territorio S. Verani vocati le Flesc, seruatâ quoad vixerit pensione*
7 *annuâ viginti quinque ducatorum auri.* Quartò Firaudus Borelli, sacrorum curio, cedit omni suo iure, & eidem collegio illud concedit, seruatis in omnem vitam fructibus eius. Atque hactenus ista. Scledus Antistes moritur anno sæculi tertio & tricesimo, die secunda mensis Ianuarij: & illorum temporum vir anonymus Archiepiscopo Toletano scribit Clementem septimum voluisse, vt duo serui cadauer Episcopi à muscis ventabulo defenderent, quod solis Cardinalibus tum dabatur.

8 *Thomas Cortesius.* Thomas Cortesius Prati in Tuscia natus, Hieronymum excepit anno illo ipso tertio supra tricesimum: & datarius siue notarius Pontificis scripsit matrimoniales tabulas Henrici Ducis Aurelianensis & Catharinæ de Medicis Massiliæ die 27. Octobris quas recitat Iustellus in probationibus historiæ Aruerniæ pag. 129. Cum illo eas scripserunt Ioannes Breton & Gilbertus Bayard Secretarij regij. Ipsis Episcopalis curæ initiis finem imposuit liti, quam de Intercalli olim venum ab Hieronymo Paganotio data, Scledus intentauerat Hieronymo Guiramando. Hic omnia Episcopi in pagum iura emerat à Paganotio triginta in singulos annos florenis, & Iulius secundus Pontifex emptionem probauerat anno sæculi sexto. Indigna Scledo post Paganotium Episcopo res visa est, neque vnquam potuit adduci vt probaret venditionem non ignobilis pagi iniquis conditionibus factam: sed mors præpropera fecit, vt causa edicto iudicum non fineretur. Vt Guiramandus Thomam
9 illi suffectum accepit, vt saniora secutus consilia cum eo conuênit, datis supra annuum triginta florenorum cēsum nummis aureis septingentis & quinquaginta. Thomæ Iacobus ex vxore ante sacerdotium filius successit in Episcopatu, anno sæculi primo & quinquagesimo, atque ad Patriarchatum Alexandrinum euectus interfuit Concilio Tridentino. Rexit Vasionensem Ecclesiam annis octo supra viginti. Sexagesimo sæculi acceperat sibi adiutorem operis Rainerium Ceuli Dominicanum sororis filium: sed is ante auunculum septuagesimo Cresteti mortuum obiit.

Iacobus Cortesius.

10 *Guilelmus Cheisolmus.* Eo anno Guilelmus nobilissima Cheisolmorum gente in Scotia natus, Ecclesiâ Dumblanensi, patriâque cum catholica fide pulsus, Vasionensem regendam accepit. Sed antiquæ pietatis Antistites, cùm in ea curanda posuisset annos quatuordecim, honorum opumque pertæsus, Cartusianorum instituta magno in omnem partem exemplo amplexus est. Concessit tamen Mariæ sanctissimæ Scotorum reginæ; quod negare non poterat, vt pro ea ad Pontificem orator præter ordinem esset. Obiit Romæ, anno tertio & nonagesimo sæculi, Cartusianorem Prior, qnem in sanctissimo Ordine ma-
11 gistratum iam Lugduni sapientissimè gesserat. Eo ad Cartusianos profecto, Pontifex tradidit Episcopatum Vasionensem Guilelmo ipsius ex fratre nepoti, anno quarto & octogesimo sæculi. Hic post Sacratum Carpentoractensem Episcopum rexit Comitatum Venaissinum, & cùm ad Scotiæ regem

Guilelmus 5. Chrisolmus.

gem electus à Pontifice nuntius fuisset, edidit librum aduersus Caluinistas hæreseos in patria satores. Moritur nono & vicesimo anno supra millesimum sexcentesimum. Michaël Dalmerassius viuentis in Episcopali opere adjutor successit mortuo. Natus Balneolis in Occitania, moritur quarto post adeptum Episcopatum anno. *Michaël Dalmerassius.*

Erat tum Romæ, in comitatu Francisci Cardinalis Barberini, Ioseph Maria Suares, intimus summi Pontificis Cubicularius, vir Græcis & Latinis literis eruditus, & antiquarum rerum seu sacrarum, seu profanarum apprime sciens, atque mortuo Michaële fit Vasionensis Antistes, ex adjutore Auenionensis in basilica metropolitanâ Præpositi. Licebit puto mihi, & locus postulat, fusiùs dicere de amicissimo mihi ante annos triginta Episcopo, ejusque ex domesticis tabulis gente. Atque, vt aliud non esset, id debeo Ioanni Francisco patruo, quem cùm pueritiam exuerem, & à Societatis Iesv tyrocinio recens, prima Philosophiæ spatia discipulus emetirer, Turnoni amantissimum & boni supra paternum animi Rectorem habui. Igitur 12 *Ioseph Maria Suares.*
Ioseph Maria, per Iosephos patrem & avum, à Didaco illo descendit, qui, vt 13
erat ingenio, prudentiâ juris, rerúmque gerendarum peritiâ summus, & Belgarum imperium in Hispania non ferebant nobilissimi per Castellam, Andalusiam, aliásque regiones viri, & cogitabant de Calabriæ duce, Neapolitani regis filio, educendo ex arce Sciatiua, & post nuptias cum Ioanna regina vidua in regem euehendo, turbatum pertæsus excessit de patriâ, & quietissimas supra Regem à Romano Pontifice sedes elegit, Comitatum Venaissinum, Pontificiam in mediâ Galliâ ditionem. Is ille Didacus est qui Sua-
resiorum gentem antiquissimâ apud Hispanos nobilitate illustrissimam, Cor- 14
dubâ Auenionem transtulit ante annos 130. Genuit verò ex Eleonorâ Oliuaria, Francisci Franciæ Cancellarij & Seraphini Cardinalis consanguinea, Iosephum, qui de Clementiâ Lopia sustulit filios omnino quinque, Franciscum, Iosephum, Ludouicum, Ioannem Franciscum, Henricum, omnes sapientiæ laude clarissimos. Franciscus eruditionem & eloquentiam probauit
etiam Romę. Vim mentis & pietatem Ludouicus omni vitâ constanter prę- 15
stitit. Iosephus omnia post patentem togæ decora tulit, omnes magistratus in patriâ, & supra ipsum in Arausicani Principis curia Senator fuit consultissimus juris. Henricus Iosepho non impar inclaruit & ipse togâ, Henricúmque cognominem habet filium & magni nominis hæredem, & eruditum in paucis. Ioannes Franciscus amauit Societatem Iesv & à puero secutus est, in eáque Theologiam cum laude docuit, & Tolosanam Prouinciam summâ rexit prudentiâ. Sed præcipuum nomen ducit à pietate, quam in viro tam accuratam verámque vidimus ac suspeximus pueri, vt velut innatam verámque vidimus ac suspeximus pueri, vt velut innatam diceremus. Certè, vt fatear quod est, annus sæculi vertebatur vndecimus, cùm
in adolescentiæ limine grauissimâ febre correptus sum. Ardente per immo- 16
dicam æstatem cœlo totum corpus ignis vrebat, jámque viscera durè depastus, proximè erat vt certissimam mortem inferret, eruditissimo Tardino qui de pilis sapientissimè scripsit, omnem medicam artem nequiquam contendente. Interea rerum Ioannes Franciscus Rector, cùm in hominibus nihil esset opis, ad Deum ipse confugit, precibúsque ac lacrymis per dies omnino quatuor apud illum sic egit, vt animam pene fugientem

FFf 2 distinue

distinuerit in corpore. Hic vir exitus habuit pares vitæ, & quod ab omni virtutum genere, ac in deum pietate potissimùm tulerat per omnem vitam nomen, seruauit in morte: & fertur nonnihil etiam à morte supra hominum vim egisse, è quo intelligas in cœlo viuere. Ad Iosephum Ioannis Francisci fratrem qui Iosephum Mariam Episcopum genuit redeamus. Is ex Paula
17 Santronquetia quinque liberos sustulit, maioribus non minores. Hoc etiam patruis maior est Iosephus Maria primogenitus, quòd Episcopatum Vasionensem in familiam intulit, & plurima de rebus antiquis eleganter, doctè, sapienter scripsit. Ludouicus præposituram metropliotanę basilicæ à Francisco patruo acceptam prudentissimè gerit, vir factus ad pietatem, caritatem, &
18 omne virtutis ac officij genus. Carolus Iosephus Canonicum sequebatur, cùm hęc primùm scribebam, nunc est Episcopus. Franciscus ex Elisabetha Spinæa Guilelmi, & Ioannæ Vrræ Podij Sanmartinensis filia, duos habet liberos in spem illustris familiæ succresentes, Auditorum rotæ Decanus, Aulanique & Poëti in Delphinatu dominus. Denique Ioannes Franciscus togæ sagum prætulit, & alæ equitum leuioris armaturæ præfectus, arma non sine laude in Italia tulit. Sed ista de gente Suaresia fuerint satis. Iam Iosephus Maria Episcopus, Vasione sedit ab anno sæculi tertio & tricesimo, Christianamque rem sanctè curauit, & vehementer vrsit magno certè fructu, Atque Antistitem pestulabat diœcesis, qui & in ipsa hæreret, & indefesso illius culturæ allaboraret studio. Multa ille Vasione ciuitate, multa per pagos & oppida, pro cuiusque vsibus sapienter occepit, & perfecit animosè. Ea non apertiùs neque faciliùs intelligentur, quàm si Episcopatum omnem in suas regiones diuidam, & per singula earum loca lectorem ducam.

19 Episcopatus Vasionensis trifariam sectus est. Ecclesias habet duas in Arausicano principatu, in Delphinatu sedecim, reliquas in comitatu Venaissino. Celeberrimum est in Arausicano principatu monasterium Sancti Andreæ de Rameriis. Tenent moniales Cartusianæ ab anno millesimo centesimo octogesimo. Quis, & vnde illas eò deduxerit nemo hactenus dixit. Per iniquitatem temporum expertæ ceteris in rebus furentium hæreticorum vim, nemo mirabitur amisisse tabulas, quibus & institutio cœnobij, & ædium erectio, & alia in quotidianos etiam vsus continebantur. Nunc ipsarum Abbatissa, & Gigondatij, de quo statim dicam, Prior coguntur quoque hæreticis pendere annuatim aureos duodecim su-
20 pra ducentos, pessimo in omnem partem exemplo. Ioannes Maria Episcopus hîc grauiter laborauit. Ad finem nemoris domum habent puellæ nobiles in Cartusianâ veste, neque Cartusianorum quemquam tamen videas, à quo seu leges sanctissimi Ordinis accipiant, seu sapientissimis monitis exemplisque ad omne officij genus informentur. Quod igitur facile alioqui pro hominum imbecillitate erat, neque monachorum illorum, quæ veste præferunt, sequuntur aut etiam nouerunt instituta, & id solum virtutis exequuntur, quod cuique bona mens, & sapientis presbyteri, apud quem peccata deponunt, sermo suggesserit. Cogitauerat quidem Episcopus eas pro Concilij Tridentini mandatis deducere è silua Gigondatium, & quibus monachas teneri decet leges dare. Sed magna consilia nondum suos exitus inuenerunt. Ceterùm latè per nemora dominatur

cœnobium

cœnobium, & vndecim Ecclesias per pagos sibi subiectas habet, præter suam ædem sacram, in qua ipsis datus sacerdos, rusticis per monialium villas latè sparsas etiam sacramenta ministrat curio. In eodem Arausicæ Principatu Gigondatium est oppidum non ignobile, & Suseta pagus, atque Castrum nouum Redorterij, & Monsmirabilis pagus tenuis vicatim habitatus. A catholicis quidem ferme incoluntur, sed aut vi per hæreticorum tumultus, aut seu temporum quæ nihil non exedunt, seu Priorum suorum incuriâ (res enim obscura est) ceciderunt sacræ ædes. Pro diruta ergo quæ in agro erat basilica, Gigondatiani aliam intra oppidi muros tribus sacellis ornatam habent, & in ipsa eius porta ædiculam beatæ Virgini sacram. Polyandrium tamen adhuc in agro est ad parietinas veteris basilicæ. Redorterium, Suseta, & Mons mirabilis sacerdote carent, & à Gigondatio petunt sacra ceteris præter paucissimos illos anni celeberrimos dies. Iosephus Maria Episcopus scripsit metro chorographiam suæ diœceseos. In ea sic loquitur de Gigondatio. 21

Inclinat Iucundatium, & pendere videtur
E monte: hîc siluæ, plenaque lustra feris.
Principi hîc iucunda fuit venando voluptas.

In Delphinatu Buxum & Nionium habent aliquid nominis; neque Vinsobrium omnino illaudatus est pagus: cetera diœceseos modica ignotaque sunt loca. Igitur Buxum oppidum celebre, & regionis (baronias vocant) caput, cui regius in eo dat iura, vt loquuntur, balliuus. In eius agro quondam fuit Dominicanorum cœnobium. Hugonotti euerterunt. Raimundus Medullionis regiunculæ dynasta, & Delphinis tum Viennensibus & qui Valentinorum & Diensium Comites erant Pictauiensibus fere suppar, erexerat anno quarto & nonagesimo supra millesimum ducentesimum, ad preces Raimundi fratris, ex Dominicano Archiepiscopi Ebredunensis, Ioanni Genesto & Radulpho de Monte seniore, paucisque aliis à Petro de Miterno Prouinciali post capitulum, vt vocant, generale Monpessulanum missis, & eos acceperat domi suæ seruaueratq; donec in propriam post annos sedecim immigrarunt Nunc alio in loco restituitur viris ædes. In oppido sunt hæretici non omninò pauci. Longè plures Nionium habet. Neomagum Ptolemæi faciunt, Tricastinorum ciuitatem, Montalbanæ caput dynastiæ. Nobile est singulari prorsus vento, cui Pontiacus nomen, & aquis ad humani corporis sanitatem, ventum admirabilitate superantibus. Audi Iosephum Mariam præsulem in sua Episcopatus Vasionensis chorophia canentem de S. Cæsario deducente monachas Arelate Nionium. 22 23

Prece Cæsarij ventos spirare secundos
E rupe, ac medias surgere iussit aquas.

Hîc, cùm pestis grassaretur, fecit Episcopus, vt hæresos ministro fugiente Franciscani, quos Recollectos vocant, eâ tactis essent auxilio; quod maximo omnium ciuium vsu ab iis actum est, hæreticorum etiam nonnullis ad catholicam fidem adductis. Sed prætermittendum non est, quod Antistes ipse magnâ suâ laude suscepit. Cœnobium Sancæsarianarum monialium Nionij quondam inclytum erat. Deiecere Caluiniani, & suis spoliauerunt reditibus, eorumque testes tabulas aut accepere sibi, aut etiam corrupere ac perdidere, id enim obscurũ est. Igitur cùm Ioannes Maria Episcopatu accepto 24

recens in oppidum venisset, vnam inuenit puellam sine suis ædibus, quæ
veste magis, quàm moribus monacham præ se ferret. Quid in re deplorata
faceret non habebat: restituere tamen cœnobium conatus est. Nunc ali-
25 quot sunt in eo virgines, seruantque leges ab Antistite datas. Vinsobrium
pauci habent catholici: & ea res fecit vt anno quinto & tricesimo hæretici
suam in ipso pseudosynodum cogerent. Sed aduolauit ad oppidum sapiens
Antistes, firmandis in fide catholicis, & conuincendis, si res postularet, hæ-
reticorum ministris. Quieta fuerunt omnia, neque turbatum aliquid est
à Caluinistis. Octo & sexaginta qui conuenerant errorum satores, non su-
stinuerunt doctissimi Præsulis conspectum, fugeruntque. Cetera quæ se-
quuntur in Delphinatu loca censere satis erit. Tuleta seu Aleta modicus ac
pertenuis pagus se, quod mireris, Principatus nomine circumspicit, Proa-
tium, Belliuicinum, Propiacum, fanum Mauritij, Nouesanum, Ventero-
lium, Mirabellum, Castrum nouum Bordettæ. Guigonis podium, Merin-
dolium, Petralonga cuius curio Penam etiam regit, vt Beneuadium, Aulo-
num, & Rocamblancam tector Ecclesiæ Belliuicini, denique Molanum,
26 nihil habent memorabile & hoc loco dignum. Sed tacere tamen non pos-
sum, quod anno & quadragesimo huius sæculi euenit Molani. In agri re-
gione quam à vitulis dicunt, ad montis Ventosi radices, centum aut circi-
ter à Tolloureno amne passibus, stabat quondam ædicula beatæ Mariæ,
quam ob ignotas mihi causas appellabant Candidam, sacra, & ab ea non
longè villa Petri Vrræ torparchæ. Hæretici, vt totis regionibus cætera,
sic Marianum illud sacellum euerterant. Et Petrus, vt gente nobilissimus
erat, & Molani etiam pro toparchia omnino clarus & spectabilis, facilè à
Guilelmo, ante Ioannem Mariam Episcopo, lapides ruderum ipsius ac-
ceperat, in villæ constructionem impendendos, appromittens futurum vt
27 Marianam ædiculam restitueret. Igitur villam de sacelli ruderibus excitans,
neque sacellum tamen ipsum instaurat. Puto equidem cogitanti opus, vt
morum integer accuratusque pietatis erat, mortem intercessisse: verùm Deo
non placuit maior villæ, quàm ædiculæ Marianæ cura. Nam, ecce tibi rem
prorsus stupendam, Ludouica Landona Antonij & Ludouicæ Heliæ filia,
annorum quatuordecim puella, die mensis Octobris tertiâ decimâ, nes-
cio quid ad villam (Antonius pater eam colonus habebat) ex parentum
prescripto faciebat operis rusticani, & ecce tibi Petrus ante annos octode-
cim mortuus, ei se conspiciendum præbet. Multo puluere videbatur sordi-
dus, omnisque veluti terreus, nisi quòd velatus erat humeros linteo semi-
28 putrido. Neque vno eo die, sed aliis etiam consequentibus sæpenumero vs-
que ad sextum & decimum Nouembris, tristes illos vultus, fœdamque spe-
ciem, trepidanti puellæ proposuit, nunc extra villam, nunc in villæ fenestris.
Pauca alia, sed hoc maxime per puellam postulabat clarâ voce, vt ædicula
Sanmariana quàm primùm instauraretur, aiens futurum vt eâ maturatò ex-
citatâ purgantibus educeretur è flammis. Cúmque Ludouicæ, referenti visa
auditaque, non habererur fides, minitatus est non semel ignes villæ, pro ni-
mia cuius cura ipse cremabatur post vitam, & pecori armentoque cæ-
dem; occepitque hanc inferre: sed desiit etiam videri, cùm ædiculæ, monen-
te Episcopo, manus admota est.

In Comitatu Venaissino occurrit principio Valriacum præstans & incly-
ta

ta vrbs. In ea sunt Benedictini, Crudatensium apud Viuarienses monacho-
rum colonia, Antoniani, è Franciscanis Minoribus Conuentuales & Capu-
cini, ac demum virgines Vrsulanæ. In Conuentualium æde sacra visitur
corpus Martini de Vlmis Episcopi Tricastini, & in magna populi veneratio-
ne est. Illud Alansono, Diensium pago Guilelmus Gaudiberti curio, iuuan-
tibus Petro de Laya & Giraudo Tortelli, Valriacum clam ceteris hominibus
tulit anno millesimo trecentesimo nonagesimoquarto, per tumultum Tu-
reniorum militum, omnia sacra profanaque importunis miscentium latroci-
niis, vt non quod Chetino de Rechercheriis barbarâ feritate factum fuerat,
aliquando pollueretur. Et Valriaci etiam Franciscani, omnia tuta timentes,
humo condidere loco ignoto. Sed centum & octo pòst annis, cùm certis-
sima conditorij argumenta essent, in Conuentualium æde sacra inuenerunt,
effossa humo coram Gauterio Ademaro Grignani barone cœnobij fundato-
re, quem Marmetus Clareti, Stephanus Dies, Georgius de Forests, Astor-
gius de Altiots, Petrus de Bologne nobilissimi toparchæ, comitabantur
cum innumera plebis multitudine.

Malaucena oppidum, æstiuâ Clementis quinti Pontificis domo, ad caput 30
Gratzelli fontis aquarum copiâ splendoreque visendi in agro positâ, clarum
est. De hoc fonte Ioseph Maria Episcopus ita carmine cecinit.

Ausit olim Cauares prælongo fornire, circi
Hunc ad Arausicaces ducere Naumachias.

Anno millesimo quadringentesimo suberat Bernardono de Serris, quem
anno pòst decimo Guilelmus de Pesserato Antistes voluit Ecclesiæ suæ pa-
tronum. Inuenio habitatum quondam à pluribus Iudæis, qui (cur hoc non
afferam?) *ratione cemeteryj & scholæ* debebant Episcopo annuatim libram pipe-
ris, zingiberis libram, & duo ceræ pondo. Anno tertio & tricesimo supra mil-
lesium quingentesimum omnes, præter duo capita, Iacob de Belliquadro,
& Samuelem Mehio, defecerant. Hi vectigal pendere recusabant, & Sa-
muel (quid socio factum sit tacent Episcopales tabulæ) denique sapientum
virorum consilio damnatus est octodecim per annos singulos grossis.

Crestetum, Rastellum, & Intercallis, pagi non contemnendi, sunt in di- 31
tione Antistitis. Eorum vicecomes appellatur. Ante Hieronymum Sceldum
non inuenio qui hunc dignitatis titulum sibi acceperit, qui se etiam Capre-
riarum Comitem ferebat: sed ante eum non multas habet Episcopium char-
tas. De Capreriis Iosephus Maria Episcopus ita cecinit.

Cum titulo Comitis Caprerieque iugum.

Igiturne existimandum est iugo seu vertici montis datum ad iniuriam
magis quàm decus, nomen Comitatus? abs dubio vrbs siue castrum in iugo
quondam fuit, cum nomine Comitatus; perque illam de Vasionis domi-
natione, ac proinde comitatu, qui antiquis illis temporibus vrbibus quæ Epis-
copos haberent tribuebatur, cum Comite Tolosano contentionem, Episco-
po caprearum Comitis nomen hæsit. Placet his adiungere, quæ Antistes in
sua chorographia scripsit de Cresteto & Rastello.

Crestetum vocitant quia cristæ montis inhæret,
Rastellum rastro simile est.

Seguretum tenuis pagus habet in agro ædiculam S. Iusti prodigiis frequen- 32
tibus illustrem. Est ea in modico nemore ad Arbautium & Martium mon-
tes.

tes. Dicitur Aubussoni, quondam in cognomine monte pagi, fuisse, cujus incolæ, furoris Turenij tristes reliquiæ, Seguretum secesserint, suo ad ipsius agrum addito cum nemore, S. que Iusti sacello. Quis fuerit Iustus, qui in ædicula colitur, non omnino mihi constat. Priscæ, quibus de illo scribebatur tabulæ, aut bellorum, aut tumultuum vi omnes perierunt. Putatur Complu-
33 tensis, cum Pastore, per Dacianum sub Diocletiano martyr. Ante omnem non hominum, sed tabularum, memoriam se tam beneficum eo loci mortalibus ostendit, vt admirationem vniuersis circùm populis moueat. Igitur non marmore, non auro splendidiùs ornabitur vnquam ejus ædicula, quàm subalaribus fulcris, cereisque tibiis, pedibus, brachiis, manibus, oculis, & id genus anathematis; quæ mortales pro valetudine instaurata beneficij memores nunc etiam appendunt, inclarescit. Possum ego multa & antiquorum & nostrorum temporum prodigia recensere; perdurat enim ante multas ætates
34 cepta vis. Placet vnum afferre quod anno hujus sæculi primo & tricesimo magnos fecit animorum motus. Ioannes Baptista Aubric, Francisci & Mariæ Brunellæ filius, Sabletensis, annos natus septendecim, altero pede niti non poterat, contractis in fœdam speciem tibiæ neruis. Igitur subalaribus furcillis & sustinebat, & ad gressum mouebat agebátque ęgrum corpus. Magno & ipsius, & parentum labore ducitur ad ędiculam B. Iusti: solidam noctem in eâ non sine bonis precibus agit: summo manè peccata apud sacerdotem deponit expiátque. Cùm postea interesset sacrificio, ecce tibi patitur deliquium cordis, & in somnum veluti soluitur. Sed sibi redditus sumit Eucharistiam, & redeuntis in membra valetudinis, cúmque morbo pugnantis verissimum argumentum, ingens dolor, adolescentem occupat. Redibant suâ per neruos viâ de summo vertice spiritus, cogebanturque per arctatos humore pingui concretóque meatus, & vehementissimos ad deliquium vsque sopori simillimum ciebant cruciatus. Nam vt omnia ceptæ pietatis opera perfecit adolescens, vt in pedes erectus, stupentibus cunctis mortalibus iuit sine baculo, sine furcilla per sacellum, perque omnem Sabletum vsque viam. Miraris adolescentem doluisse, cùm curabatur diuinâ per Iustum vi? accipe quid Flodoardus libro 1. de Remensibus Episcopis scripserit cap. 22. de Flotgilde puella annum sextum & decimum nata, quam B. Remigius curauit. *Diuinâ sibi gratiâ superueniente, vim medicinæ vix ferre valens, magnis cepit vocibus strepere, & ejulatus acerbos edere. Sicque nodis neruorum resolutis, omnique poplitum contractione relaxatâ, vnius horæ ferme spatio, viribus exhausta jacuit quasi mortua. Sed qui contulit absolutionis opem, roboris addidit quoque vigorem. Mòxque seu de graui euigilans somno, vbi supernum sibi sentit obuenisse beneficium, pignoris almi petit loculum, cujus gratiâ sibi contigisse non hæsitabat beneficium.*

35 Bellimons, Queirana, Buissonum, Fana Pautaleonis, Romani de Malagardia, & Romani de Vianesio, Sabletum, Villa Dei, Fara, Falconum, Podialmeratium, Roassium, tenues modicíque pagi sunt. Albarufum à Iosepho Maria Episcopo vocatur Alba Rufi in chorographia Episcopatus: & in eo gypsum laudatur, vt sabulum Sableti, & mala seu poma Malagardiæ,

Eminet Alba Rufi, gypsi generosa metallis.
Sabletum cliui sabulosi dorsa coronat.
Coloni.

Confer

Confertis calathis mitia poma legunt.
Guardia malorum dicta hinc.

Albarusi signum est B. Virginis ligneum coloris oleacei, jam olim euidentissimis aduersus omne quidem malorum corporis genus, sed vertiginē potissimùm, morbum Herculeum, & alios ex inualetudine cerebri ortos prodigiis celeberrimum. Vnum certè cum hæreticorum etiam admiratione stuporéque à centum ferme annis euenit. Albarusum ab Hugonottis per effera totis Gallis tumultuantium seu latrocinia, seu bella captum est. Pago direpto, imagines sacræ omnes, cum libris & chartis Ecclesiasticis, in rogum ingentem conjectæ sunt, subjectisque ignibus crematæ: vnum hoc B. Mariæ signum in mediis flammis perdurauit illæsum, & sine fumo etiam fuliginéque intactum. 36

Vasio denique ciuitas, diœcesos caput, non ampla, neque ædibus seu sacris, seu profanis visenda est. E monte saxeo, cui insidet, decliuis resupinatur pene omnis versus Ouidiam borealem fluuium. Fuit olim trans amnem amplissima, vt intelligitur ex dictis libro 1. Sed cum à Raimundis Comitibus Tolosanis, Faidæ filio nepotéque, Episcoporum odio furentibus, vastata crematáque fuisset, castrum principio, quod nunc etiam stat, in monte erectum est à Faidæ nepote, deinde sensim aliæ post alias aduersus militum omnia diripientium incursus & latrocinia domus additæ, donec vniuersa ciuitas, fluuio superato, sese ad castrum in vrbem quam videmus applicuit. Scilicet non hominibus tantùm, ciuitatibus etiam sua sunt fata. Iosephus Maria Episcopus in antiqua recentéque ciuitate plurimùm laborauit, multáque sapienter egit ac fortiter. Taceo quòd suam Beato Quinidio ruderibus purgatam ædem restituit in antiqua; quòd in nouæ basilica reliquias Sanctorum & diligenter inspexit, & apto ad populi venerationem loco reposuit: quòd non pauca in illius principe (cathedralem dicimus) Ecclesia quæ omnis de lapide quadro stat etiam nunc, & non pauca in istius Episcopio perfecit: vnum & alterum prætermittere certè non possum. Vt antiquissima Vasio est, erátque olim perillustris & nobilissima, habet plurima variáque venerandę antiquitatis argumenta in nummis, sepulchris, inscriptionibus, statuis. Eminent in istis de lapide seu deorum, seu senatorum imagines; & vestis siue insolentiâ, siue majestate commota plebs, vt rerum hujusmodi ignara est, Sanctorum arbitrabatur statuas, colebátque præcipuis honoribus, sanctas Niobes (à quo & vnde acceptum fuerit nomen nemo dicat) appellitans. Doctus Antistes ex veste quæ essent imagines intellexit, & de doctâ plebe domum suam deportauit, ex oculis vulgi omnes erroris causas sapientissimè rollens. Aliud erat quod non mulierculis, plebíque, sed toti fermè ciuitati in non exiguum Christi aut Episcopi contemptum imponebat. Die beato Stephano sacrâ, quæ Christi natalem sequitur, ouum à gallina recens per vrbem humeris hominum manè portabatur, cum festo tibiarum & fistularum sonitu in domum non inopulenti ciuis, in qua deinde ad vesperam vsque compotationibus certabatur. Quid ouo hoc per plateas, vicos, & angiportus tanta celebritate delato significaretur, ego quidē non video. Si cogitabis homines festam ouo recèns orto veluti sacrantes diē, insultare Christo voluisse per frigora, omniūq; rerum egestatem recenter nato, vt ego quidem animum inducere non

37 (line 1 of paragraph "Vasio denique…"); 38 (at "Maria Episcopus…"); 39 (at "pio perfecit…"); 40 (at "gi omnes erroris…"); 41 (at "to significaretur…")

possim, non tamen temerè cogitabis: si aliquid, quod non puto, ille ciuis sibi inde honoris, & in ceteros quasi clientes sibi juris sumebat, næ multùm ille peccabat in Antistitem, cui & ipse, & ceteri Vasionenses, exempla majorum secuti, sæpenumero se clientes esse professi sunt. Sed hæc omnia de Vasione placet claudere insignibus per B. Virginem prodigiis, in cujus clientela ab antiquissimis temporibus est Vasionensis, & Ecclesia, & per Ecclesiam, vt puto, ciuitas.

In illius agro sunt plures ædiculę: duę Virgini sacræ, sanctis Stephano, Laurentio, Martio, Verano prorsus quatuor, singulis singulę. Celeberrima
42 ma semper fuit, quæ Virginis agrorum, vulgò Nostrę Dominę de campis, appellatur. Annus incertus, supra centesimum quinquagesimum tamen fuit, cùm Iacobus Ioannes die sancto Barnabę sacrâ, vt erat pius & sacrarum rerum amans, Cresteto ad eam venerabundus ibat. Vt ad Tarainum torrentem, qui in mediâ viâ est, venit, vt videt beatam Virginem ad dexteram rupis: in cujus caua sese ille immittens influit in Ouidiam, & vehementer ad insolita visa hæret. Solatur stupentem Maria, jubétque suos Cresteti ciues ac Vasionis moneat de vitiis ad auertendam, quę immineret, iram Dei, doceátq;
43 sacellum sibi eo loci exædificandum esse. His dictis ea recedit ab oculis Iacobi, & ipse pergit in via, principio vehementer pro viso attonitus, postea cùm sibi redditus fuisset, malè omnino certus quid ageret. Redeunti ex Mariana ædicula domum, beata Virgo igitur rursum sese viro videndam præbet, ad eamdem Taraini in Ouidiam sese exonerantis rupem, suáque mandata repetit. Iacobus Ioannes jubenti paret, atque Vasionenses Crestetensibus juncti sacellum extruunt imperatum, tanto beatæ Virginis fauore vt se loco præsentem magnis, & frequentibus prodigiis ab eo tempore docuerit. Singulare est quod anno primo & vicesimo post millesimum quingentesimum euênit. Placet illud innominati sed coëtanei auctoris vocibus recitare. Vt barbara sit, vera tamen est oratio, & suâ simpplitate fortassis non erit
44 ingrata lectori. *Verceyranus juuans Petrum Garini, mercatorem Carpentoractensem, quamdam magnam tinam* (cuppa vinaria est) *mutari, in mutatione fuit auersè confractus, brachio toto penitus discusso. Mansit per dies, quibus nullo chirurgico inde valuit sanari. Ex quo rediens ex Mirabello, cepit se vouere beatæ Mariæ de Tarayno, dignaretur succurrere, & brachium perditum, de quo desperabat, penitus suæ pristinæ saluti redderet. Adueniens ad pontem Vasionensem licèt à multis disturbaretur, ne iret ad cœnam cum eis............ vt se vouerat, pedibus nudis cepit eò ire, & quamquam .... vix pedem mouere valeret, vtì cepit, leporiùs tamen accessit. & statim ad locum capellæ destinatæ peruentus cepit vltroneus liberè brachium mouere, &c.* docet redditum pristinæ sanitati in ipsâ ædicula. Quis autem Iacobus Ioannes fuerit non inuenio. Certè is mori-
45 bus fuisse videtur, vt pietate ac ceteris Christiani viri officiis meruerit conspectum & colloquium beatę Virginis, atque ad Crestetenses suos, ac Vasionenses ab eâdem legationem. Sintne nunc Cresteti viro consanguinei nescio. Qui Vasionis ciues anno sexto supra millesimum ducentesimum Bertrandus Ioannis, Stephanus Ioannis, Guilelmus Ioannis, & Ioannes Ioannis se dixerunt clientes Episcopi, videntur ejusdem cum Iacobo generis fuisse. Audio qui etiam nunc Malaucenam incolunt, ipsi cognomines, ex eâdem cum Crestetensibus gente esse; ex

iis

iis autem noui ego à primâ pueritiâ Ioannem Baptiſtam, qui vno poſt me anno Societatem IESV ingreſſus, pietatem Iacobi conſtanter à puero, æmulatur, omneſque viri ſapientis & probi numeros nunc implet in procuratione Prouinciæ Lugdunenſis, poſt acuratam & diligentem collegiorum Turnonenſis, Auenionenſis, ac Lugdunenſis: atque inſtitutam ab adoleſcentiâ in tyrocinio mecum amicitiam perpetuis per quinque & quadraginta annos ſeruat officiis colítque.

Atque hactenus dictum ſit de Vaſione totáque ipſius diœceſi, atque adeò de Ioſepho Maria Suares illius epiſcopo.

Carolus Ioſephus Suares ex Auenionenſis baſilicæ Metropolitanæ canonico Epiſcopus Ioſephò Mariæ fratri ſucceſſit anno 1667.

EGo Hugo Guilelmus Prouincialis Societatis IESV in Prouinciâ Lugdunenſi, facta mihi poteſtate ab admodum R.P. noſtrò Generali, facultatem concedo, vt Liber cui titulus eſt *Manuaſca*, à Patre IOANNE COLVMBI ejuſdem Societatis Profeſſore Theologiæ compoſitus, & à tribus Societatis ejuſdem cenſoribus approbatus typis mandetur. In cujus rei fidem has litteras, ſigillo noſtro munitas, & manu meo ſubſcriptas dedi Arelate die 10. menſis Febr. anno 1659.

HVGO GVILELMVS.

MANVASCA.

Antiquissimæ nobilitatis viro
IORDANO DE GVASQVI,
IOANNI CATHELINOT,
STEPHANO ALIGNI,
CONSVLIBVS MANVASCÆ.

IOANNES COLVMBI è Societate IESV.

VR ego seu de Manuasca scripserim, seu ad vos *Sapientissimi Consules*, de eâ scriptum volumen deferam, non est quod edisseram pluribus. Illud patriæ, hoc vobis debebam. Certè patria parens est. Cùm aliud rependere per vitam à puero institutam non possim, orationem refero. Decennis eram puerulus, cùm Auenionem iui ad studia literarum, vbi sexto pòst anno inij Societatem Iesu, longè à Manuasca omnem ætatem acturus. Sed fortassis oratione non sum minùs in ipsam gratus, quàm si omnes ab incunabilis annos in eâ ad vrbanos vsus posuissem. Ceteri ciues claram, spectabilem, opulentam quotidianis laboribus faciant: dico ego situ opportunam, felicem agro, terra, aquis, aëre salubrem; institutis præclaram, religionibus venerandam: & speciem cùm à naturâ insitam, tum ab incolis affusam, deduco per alias vrbes & regiones; spectandámque, & prædicandam propono. Igitur aliis ciuibus, vt majora suscipiant, etiam collaboro, in publicam lucem educens ornamenta, quæ addūt patriæ. Neque est quòd vitio generis humani, puter illius amore delusus, Manuascam extollere fictis laudibus. Nihil affero de loci natura, quo illustriora hospites non emirentur, laudéntque: nihil ad naturam à ciuibus adjunctum, quod ex fidelibus chartularij vrbani auctoribus non sit acceptum. Et verò non is ego sum à gente, ab ortu, ab institutis, vt pro illa mentiri debeam.

debeam. Societas Iesu, quã ab annis sexaginta profiteor, neque habet à Manuascâ causas, quibus ad fingendum adducar; &, vt haberet, nescit fallere. Ego patriæ ortum debeo: sed non est ipse tanti, vt me, qui pene infans ab illâ in omnem ætatem recessi, cogat aut sollicitet ad mendacium. Gens denique, cùm natus sum, non multos annos supra triginta in vrbe numerabat. Ad quos autem magis, quàm ad vos, id quidquid est muneris deferre debui? patriæ patres, capita potiùs estis: & quæ de ipsâ affero, non tam ad vos spectant, quàm de vobis sunt: Igitur næ sim vehementer iniquus, si non ea vobis repræsentem. Præterea cùm Manuascæ, pro munere nominéque consulatis, vestrum est videre, an ex vero illam expresserim, ejusque singula secutus fuerim decora. Demum si quis ipsius ornamenta, quæ profero, tentet arrodere, vos magna tuebimini ope, quibus omnes ante quingentos & quinquaginta annos Comites ac Reges, post Guillelmum illum juniorem dederunt vt *regere & gubernare*, ita *defendere patriam*.

AVCTOR LECTORI.

D ipsum hujus libri conspectum miraberis fortasse, mi Lector, quòd in tanta clarissimarum vrbium per omnes Gallias multitudine, vnam elegerim, de qua scriberem, Manuascam: maximè cùm, si in Prouincia amabam hærere, habeamus Massiliam, Arelatem, Aquas sextias, Auenionem, antiquitate, amplitudine, celebritate, ceterisque ornamentis, ante omnem temporum memoriam florentissimas ciuitates. Scilicet vt alia taceam, Manuasca; et noua est, non enim ante annos trecentos è burgo non ignobili quidem, sed burgo tamen, cùm ad ipsum è pagis prorsus quinque circumiacentibus omnes accolæ aduenissent, surrexit in vrbem; neque omnino magna, vtpote quæ murorum per stadia nouem circuitu capit ciues tantùm ad decem millia. Sed vbi perlegeris istud de Manuascâ volumen, erit abs dubio quòd mireris, me non eadem cum ceteris nostrorum temporum scriptoribus sentire de Guigone, Bertrandique fratris filiis, Comitibus Forcalquerij; & Prouinciam dicere non, vt fere nunc fit, Galloprouinciam, aut Phocensem, aliove ejusmodi cognomine auctam Prouinciam. Reor itaque facturum me ex tuâ, meâque re, si causas meæ super tribus istis capitibus sententiæ in ipso voluminis huius limine proponam.

Purgabo nomen ego meum , teque omni admiratione probibebo.

Maximarum illarum per omnes Gallias,vrbium,nulla mihi , per suas partes, ad ſcribendum ſatis nota eſt : & ſingulæ pro ſuâ dignitate ſcriptores inuenient,qui accuratè ornatéque ſequantur vniuerſa ipſarum decora. Ego Manuaſcæ orationem hanc debeo , ſcilicet patria eſt : & illius pene omnia noui. Quid meam memorem in rebus ejus cognoſcendis operam ? Ioannes Antonius Audifredus in Aquenſi curia patronus,vniuerſum ipſius chartularium indefeſſo labore euoluit,& capita, per ſummam fidem exſcripta,mecum bonus communicauit. Vt peruetuſtis inſtructum eſt tabulis , ſæpiſsime pugnandum viro fuit cum blattis & puluere. Per ſemieſas etiam chartas non rarò iuit poſt fugientes characteres.Sed optimo viro ſuauiſsimus erat pro patria labor.

Si quis autem putat de magnis tantùm vrbibus ſcribendum eſſe, næ is vehementiſsimè fallitur. Principio regionum rationem , quæ maxima eſt in omni geographia & hiſtoria,nullam, aut, vt moderatè loquar,modicam ducit. Vnam fere quælibet regio,aut alteram habet vrbem clariſsimam, certè non multas : totaque aut verò plurima mediocribus,aut etiam modicis,in caſtrorum & pagorum veluti capita,vrbibus continetur. Has ergo ſi ignorabis,regionem etiam,quæ ex ipſis conſtat,neſcies : ſi verò nullis ponantur in libris, quando poteris omnes cognoſcere ? Optandum potiùs mihi quidem videtur,vt non vrbium etiam minimarum,aut oppidorum,ſed caſtrorum quoque ac pagorum ſitus,origines,progreſſuſque,ac vniuerſa demum diligentiſsimè ſcribantur;qui ab ipſis initiis habeant eos incolæ,quibus inſtitutis regantur & legibus ; quis & quantus ſit ipſorum ager , quibus diſtinguatur riuis, finiatur montibus,fluuiis alluatur, fructibus quoque ac frugibus abundet. Hoc ſi aliquando fiat, magna regionum deſcriptioni,ac vniuerſæ geographiæ lux affundetur ; hiſtoriæ verò ſua conſtabit ſinceritas & firmitas , quæ alioqui, vt magnarum illarum vrbium nihil taceatur , ſit omnis fere in tenebris , & labaſcat neceſſum eſt. Deinde quid tanti eſt in clariſsimis vrbibus,vt vnæ celebrandæ ſint ? abundant fateor,illuſtribus viris , abundant ædibus ſacris & profanis : ſed agro ferme carent,hæ multo, culto illæ : & vt aliquem magnum etiam,nonnullæ habeant, pro ſcientiarum , ac armorum, & deliciarum, alio in aliis ciuibus,amore negligunt. Is autem & præcipuam laudem per ſe habet , & in ceteris vrbibus ferme plurimus eſt : neque à ſcriptoribus abjicitur,qui etſi de hominum rebus aut pace, aut bello præclarè geſtis gaudeant dicere , non tamen fugiunt,amant potiùs,diſputare de illis, quæ natura per plana camporum,vallium concaua,alta montium , ſplendidè ſapientérque poſuit.

fuit. Sed vt præclaras omnium generum magno numero ædes illis vnis concedamus, fortißimi viri non omnes prodeunt ex amplissimis vrbibus: non paucos edunt aliæ; & ab iis illæ, cùm minores, aut permodicæ erant, in summas euaserunt. Enimvero quas ab amplitudine ac diuitiis nunc laudas vrbes, è tenuibus ac ferme nullis prodierunt initiis, magnámque partem laterent exteros homines, si cùm erant mediocri, aut nullâ magnitudine spectabiles, scriptorem nactæ non essent. Quid demum dubitem dicere? nostrâ, & patrum, ac majorum memoriâ, atque antiquissimis etiam illis temporibus, fuere qui dicerent, non de summis tantùm ciuitatibus, sed de omni vrbium genere, ac oppidis quoque, & pagis. Didymus Alexandrinus grammaticus Cabassum *olim scripsit; & nonnulli faciunt oppidum Cappadociæ, Appio autem pagum Mezacam inter atque Tharsum.* Hubam, & Laureacum, *illaudata ceteroqui nomina, scripsit ante annos centum Gaspar Bruschius. Fuere qui non ita pridem scriberent de* Bernia, *qui de* Victria, *qui de* Belna, *singulares de singulis oppidis libros. Nonne* Dornanum *scripsit Iacobus Lescornaius, nonne* Argisi montem *non ignobilis historicus? Ægidius Coninckius* Bellæ *patriæ, quam Iodocus Hondius facit* villete municipèe, *dicauit suum de virtutibus Theologicis tomum, additis carmine laudibus quas innominati poëtæ cecinerant de eâ plurimas. Quid afferam Ioannem Chollium scripsisse de* quercu & monte Pilati, *Paulum Thomam de* Tonera *Engolismensium fluuiolo, et alios de aliis montibus, fluuiis, fontibus? Plenæ descriptionum Bibliothecæ sunt, plenæ laudum, quibus oppida etiam, pagique per sua decorantur volumina. Nemo certè nescit de monasteriis non ita amplis scribi à sapientibus viris; tu verò vrbésne maximis illis minores post ea singula ponere audeas, quæ multas non Monachorum sed Clericorum ædes suis concludunt muris? Igitur vt de Manuasca vna loquar, habet illa supra curiales basilicas monasteria quinque, quorum res si ab ipsis initiis repetens dicerem, plures mihi conscribendi forent libri. Hospitalariorum certè, quos Melitenses vocamus Equites, ante annos quingentos domum vno volumine non exequar, nam quâ eam oratione per laudes & aliorum seu Præceptorum, seu Balliuorum, & Berengarij Monachi, aut Ioannis Bonifacij, qui sanguine, armis, pietate sanctißimum Ordinem vehementer ornarunt. Errores & casus Caroli Grassij librum soli suum impleant: res autem ab Elione Villanouano, postea Hospitalis Magistro, gestæ, vno contineri nunquam poterunt. Sed istud hactenus*

nus dictum sit. Magis id premere, fusiúsve persequi non placet.

Iam quid de Guigone, Bertrandíque fratris filiis, Comitibus Forcalquerij, sentiam, paucis accipe. Guigonem, Guilelmi & Garsendis filium, aio fuisse fratrem Bertrandi minorem natu, quia post eum semper scribitur, etiam à parentibus. Celeberrimæ sunt illæ tabulæ, quibus Adelais auia, Bertrando & Guigoni fratribus, sua omnia in Prouinciam iura concessit. Præterea nego dominatum Forcalquerio, cuius nomine tenus, pro Principum minorum natu illis temporibus in Prouincia more, Comes esset. Bertrandus scilicet, frater natu maior, ei imperauit dum ille viueret, vt omnes tabulæ ab ipso scriptæ docent. Sed tibine videtur testamentum Comitis, Forcalqueriensi ab Auenionensibus ad Vapincensium & Ebredunensium extrema regioni, latissimè dominantis, in quo vbi dixisset Guigo, dono Hospitali Ierosolymitano Manuascam, *subiunxit*, reliqua bona mea, vbicumque sint, filiis fratris mei relinquo; *non potiùs viri, qui alia aliis per Forcalquerij Comitatum locis possideret? Bertrandus fratris filius longè alia in testamento scripsit:* Dono Hospitalariis quidquid ego habeo, vel habere debeo, in castro de Manuascâ, & de reliquo Comitatu meo sic dispono, vt frater meus Guilelmus Comes mihi heres existat. *Iam Bertrando illi Guigonis fratri fuerunt filij omnino tres, qui singuli, alio sine liberis post alium mortuo, imperitauere Comitatui Forcalqueriensi, Guilelmus, Bertrandus, & Guilelmus alter, quem vt à primogenito distinguam, consueui appellare iuniorem. Et Guilelmus quidem maximus natu regnabat Eugenio tertio Pontifice, qui ab anno quinto & quadragesimo post millesimum centesimum ad tertium & quinquagesimum rexit ecclesiam: conuênit enim cum Hospitalariis in nonnulla de Manuasca capita, suadente Guilelmo de Beneuento Archiepiscopo Ebredunensi, quem Eugenius legatum habebat in Prouincia. Is ipse non multis post patris mortem, & ante Guilelmi fratris ortum diebus, anno illius sæculi quinquagesimo, cum Bertrando fratre, & Garsende auia concessit Leporianum Templariis, & octauo pòst anno* castrum de Horreis *Archiepiscopo Ebredunensi. Bertrandus autem secundogenitus, & regnabat, & Vvilelmum fratrem, scilicet iuniorem, ac minimum natu, testamento dicebat heredem vniuersi Comitatus, anno octauo & sexagesimo, vt modò retuli. Demum hic ipse Vvilelmus, seu Guilelmus iunior in tabulis, Manuascæ pro Lurensi Abbate scriptis, anno primo & nonagesimo, ait se* annorum esse quadraginta, *ac proinde natum quinquagesimo; regnátque*

à

à morte Bertrandi fratris, vsque ad octauum à millesimo ducentesimo, quo Manuascam, & Manuascæ palatium, à se regiâ magnificentiâ exædificatum, dat Hospitali Ierosolymitano, iisque datis moritur, vt intelligis ab Andrea Delphino Beatricis ex Garsende filia neptis conjuge, qui anno pòst secundo docebat mortuum olim *fuisse*; *et ex Garsende vxore* quondam *Ildephonsi Comitis Prouinciæ, quæ* anno millesimo ducentesimo nono, pridie Calendas Decembris, *dat Berengario filio, sub tutelâ Petri Aragonum regis constituto, sua omnia in Forcalquerij Comitatum iura,* ex donatione Comiti olim conjugi facta à Guilelmo quondam Comite Forcalquerij, *per patrem auo. Isti quatuor Principes, sunt illi quatuor Comites Forcalquerij, quos in Manuascensibus pro habenda Forcalqueriensi pretura chartis, legimus sepultos Manuascæ in cœmeterio sancti Petri; & Hospitalariis Ierosolymitanis, qui eamdem sacram ædem olim curabant, bonos amicósque fuisse docebo suis locis. Diarium Consulare ipsis adiungit Comitissam, Guigonis ex marito sororem, & ceterorum trium matrem.* Sacrum in Sancti Petri celebratur, *sunt eius verba*; pro Guilelmo Comite, *sub.iuniore, qui prærogatiuarum Manuascensium auctor est,* pro Comitissa matre & aliis, *sub. Comitibus*, in Sancti Petri cœmeterio sepultis. *Iausserandam hanc, seu Gausserandam appellat Guilelmus iunior pluribus in tabulis. Flottam gente arbitrabar, & Arnaldi Flottæ sororem: nam cur hunc vnum alioqui* auunculum *dicit? Certè cùm Guilelmus avus, & Ermengardus abavus nullam progenuerint filiam, Arnaldus amitam eius non duxerat. Et quidem hactenus dixerim de istis Forcalquerij Comitibus.*

Cur autem Prouinciam semper scripserim, nunquam Phocensem, aut Narbonensem Prouinciam, nec Galloprouinciam, accipe. Antiqui scriptores, ex quo tempore Prouincia Narbonensis erepta est Romanis, omnem illius cis Rhodanum partem dixere Prouinciam. Aliquos de innumeris affero. Sanctus Remigius in testamento apud Flodoardum scripsit quæ sequuntur: Septimania, & Aquitania concessit, & eas quas in Prouincia Benedictus, *&c. Gregorius Turonensis libro primo historiæ capite septimo.* Albinus ex Præfecto, per Dynamium, rectorem Prouinciæ, extra Regis consilium, suscepit episcopatum Vticensem: *& capite vndecimo.* Apud Massiliensem vrbem Dynamius rector Prouinciæ grauiter insidiari Theodoro Episcopo Massiliensi cœpit. *Fortunatus libro septimo, carmine vnde-*

cimo & duodecimo, ſcribit ad Iouinum rectorem Prouinciæ. *Angradus in vita Sancti Anſberti Rothomagenſis Epiſcopi:* Duſera vltra fluuium Rhodanum, in regione quæ propriè vocatur Prouincia. *Fredegarius libro quinto.* Carolus germanum ſuum Hildebrandum ducem partibus Prouinciæ dirigit. Auenionem vrbem *&c. S. Bonifacius epiſtola tertia, Ethibaldo Merciorum Regi:* gentibus Prouinciæ, & Burgundionum populis contigit. *Annaliſta Francorum à Pithœo & Petauio editus anno ſeptingenteſimo triceſimo nono.* Carolus intrauit in Prouinciam vſque Maſſiliam. *Ludouicus Pius in priuilegiis Hiſpanorum;* In partibus Aquitaniæ, Septimaniæ, Prouinciæ: *& in diuiſione regni inter filios;* Totam Prouinciam, & totam Gothiam. *Nithardus libro ſecundo, de diſſenſionibus filiorum Ludouici Pij:* cederet Carolo Aquitania, Septimania, Prouincia. *Annaliſta Fuldenſis anno ſeptingenteſimo triceſimo octauo.* Carolus Prouinciam ingreſſus. *Paulus Diaconus libro ſexto, de geſtis Longobardorum capite quinquageſimo quarto:* Saraceni Gallorum fines ingreſſi, vſque ad Prouinciam venerunt, & captâ Arelate omnia circumquaque demoliti ſunt. *Agobardus libro contra Simoniacos:* Clari & honorati viri per Septimaniam & Prouinciam conſiſtentes. *Hermannus Contractus anno* 738. Carolus Prouinciam petens. *Petrus venerabilis libro ſecundo, epiſtola decima nona, Henrico Vuintonienſi Epiſcopo:* ſolent Marciniacum venire, Lugdunum adire, Prouinciam penetrare. *Petrus Cellenſis libro octauo, epiſtola ſecunda, Epiſcopo Auenionenſi:* committimus Prioratum noſtrum, cum his quæ ad nos pertinent in Prouincia. *Quid afferam capitularia noſtrorum Regum, Flodoardum, Adonem, & alios de Gallicanis rebus Scriptores? Quos attuli ſufficient cogitanti nomina regionum ex antiquiſſimo & communiſſimo illuſtrium omni antiquitate virorum vſu pendere, vſurparíque.* Non poſſum tamen Auitum prætermittere. Hic vir poſt annum à Chriſto quingenteſimum queritur de Sigiſmundo Gundobaldi Regis filio, quòd è Sabaudia vadens in Prouinciam non adierit Viennam: *non abſque ſcrupulo poteſt accipi,* inquit, *quod de Sabaudia itineribus exquiſitis videmur ad Prouinciam præteriri.* Chronicum Virdunenſe ita etiam ſcripſit anno ſexcenteſimo triceſimo. *Aribertus Dagoberti Regis frater regnabat in Prouincia. Scio Prouinciam ſcribi nunc à nonnullis cum additamento, eoque alio ab aliis, vt à* Prouincia, *appellatiuo nomi-*

ne

ne, distinguatur. Sed hæc res mihi quidem non videtur tanta, vt suum nomen regioni mutare debeas. Nolo plura dicere, non enim est iste locus aliena carpendi. Erit satis addere, antiquissimos viros neque regionum, neque vrbium nomina idcirco mutauisse, quòd alij cuipiam rei etiam tribuerentur. Nouam *Augustinus memorat inter vrbes Africæ*, Forum *Paulus Diaconus facit patriam Sancti Baudolini*, Octauum *Gregorius Turonensis ponit in Lugdunensibus vicis, &* Tertium *in castellis Italiæ, Ioannes Biclarensis castrum nescio quod impositum Rhodano appellat* Hodierno. *Quid referam* Leges *Plutarcho populum esse, &* Nouas *Antonino Mysiæ vrbem, atque* Legionem *Hieronymo Iudææ vicum, aut vrbem? Sed vide quid beatus Doctor scripserit libro de locis.* Omnis vsque ad montem Sinai eremus Sin vocetur; & ex tota prouincia, etiam locus nomen vnius mansionis acceperit, sicut Moab tam vrbis, quàm prouinciæ nomen est.

Ciuis animum non habet, qui vrbis suæ gratiâ non tenetur. *Casiodorus libro* 8. *variarum epist.* 30.

MANVASCÆ.

LIBER PRIMVS.

1 GER Manuaſcenſis, Volſienſi ad Orientem; Santulliano, Petrauiridenſi, atque Monſuronio ad Occidentem; Villamurio, Sanmartinenſi,& Dalphinio ad boream finitus; per ſeptem in longitudinem, & ferè totidem in latitudinem, milliaria ducitur, ad Druentiam vſque fluuium, meridionalem limitem. Antiquæ tabulæ appellant vallem, quia quibus perpetuis montibus collibúſque ſuper alios aliis,ab ortu, occaſúque,ac Borea ſurgit, ſub illorum finem aperitur medius in theatri figuram, & reſupinatur interior ad vegrandem veluti aream,quæ verſus Meridiem æquatis omni parte ſpatiis panditur in latiſſimè fuſam planitiem. Affluit frumento, vino, oleo, pomis, pyris, prunis, nucibus, ac demum reliquis omnium ferme generum vniuerſâ Galliâ fructibus frugibúſque. Plures oleas ipſi vidimus, quæ ſeu gleucini, ſeu tortiui, liquoris pondo darent omnino centum. Amygdalæ tam frequentes in planitie ſunt, tamque multis brachiatæ ramis, vt Ioanna Prouinciæ Comes earum florem emirata, Manuaſcæ addiderit cognomen *Florentis*. Vites hæ collinæ, campeſtres illæ,& aliis populis,& per montana Delphinatibus, vinum largè miniſtrant,
2 quod nulla geſtatione corrumpitur. Quid afferam frumentum, aliáſque fruges,aut poma,pruna,& ceteros arborum fructus? nullus non eorum hîc feciliciſſimè naſcitur. Scilicet ſuum cuique ſolum eſt,in plurimis,& altitudine,ſitu, magnitudine, accliuitate variis montibus, tumulis, collibus, quos frequentes appricæque valles interſecant, quos ampliſſima planities excipit. Quod ergo Belleforeſtus montium longos ordines, latéque jacentes campos in Prouincia demiratus, aſſeuerauit eam Galliæ reliquæ compendium eſſe, hoc æmulari fas mihi ſit, & agrum Manuaſcenſem pro ſitu vario & multiplici partium fœcunditate,non vnius vrbis, ſed regionis, ſiue (vt moderatè dicam) regiunculæ agrum appellare,ac prouinciæ,& adeò Galliæ breuiſſimum compendium. Certè nihil ab accolis expetit; omnia incolis, alia pro aliis,vt ita loquar,plurimúmque diuerſis plagis,ad vitam honeſtè agendam,non neceſſaria,ſed apta,copioſè ſuppeditat. Ad remotas etiam gentes magnam rerum de terra pene omnium dimittit vim.

3 Ad lætum & nobile ſoli ingenium maximè faciunt aquæ, eas ſalubritate laudabiles,nitidas,hilares, ſplendore viſendas, per omnia illius viſcera in generoſum fuſas eſſe ſuccum demonſtrant fontes,qui plurimi paſſim prorumpunt. Denique tam multi ſunt, vt omnino quatuor principes riuos (quid enim recenſeam ignobiles?) progenerent, perpetuíſque agminibus alant.

Ij

Ij à septentrione in meridiem longè decurrunt, Ridauius, Sanctalbanus, Furnocalcius, & Valueranus. Sanctalbanus tamen ac Furnocalcius, sub fontes Droüilios, coëunt in eum, cui à magna jam aquarum copia datum est Magni riui nomen. Et verò amni suppar ante annos quatuor erat, maximè post acceptam, fossâ per Volsienses ductâ, Lanici fluuioli partem. Nunc in plurimas scissus particulas, id decoris non habet. Henricus Latillius Entraguius occlusit alueum, quem ingentem supra annos quinquaginta ei foderat Carolus Grassius, ante ipsum, vt Equites Melitenses vocant, Balliuus. Igitur sortem suam indignatus, variis per vicinos agros fossulis errat, donec inglorius, & sine nomine, ac veluti aspersus puluere, lutoque, de pratis quæ rigat, & agris quos interluit, deformis, non tam influat Druentiam, quàm eâ se condat. Est quidem in montana regione etiam quintus Septifontius riuus, 4
est sextus Laussellatius: sed ij ab extremis ad Septentrionem montibus oriuntur, & ad Delphinios campos eunt, non ergo placet in Manuascensibus numerare. Iuuit tamen afferre, vt videas fontium reliquo omni agro multitudinem. Illum edunt septem (vnde ipsi nomen) per gypsi tumulos, in eumdem alueum confluentes, quâ mons non modica Delphinum decliuitate descendit. Inuenies prætetea in veteribus chartis riuos, Sanmartinensem, Droüilium, Espellium, Albetæ, & Conchetarum. Sunt hæc nomina Sanctalbani, & Furnocalcij, ita dictorum ab originis loco; eaque varia pro agri varia regione, per quam eunt: illius quidem priora duo, istius verò cetera.

Aquarum & solis felicitatem comitatur par cœli bonitas. Aër neque acri 5
subtilitate corrodit viscera incolarum, neque præpingui spissitudine caput grauat. Non æstas, non hyems vrit campos, aut homines. Pluuiæ, venti, niues fere seruiunt segetibus & arboribus: omnino infrequenter nocent. Sol plurimus licet: rarò nubilus est. Igitur ad extremam senectutem incolæ magnam partem perueniunt. Atque si aliquando sæuiat hyems in montibus, sub illis latè patet aprica planities, quam sui Principes ob amœnitatem sic olim adamauere, vt Forcalquerienses reguli hybernas Manuascæ sedes habuisse ferantur. Sin è contra æstas plus æquo vigeat, & ab vrente sirio ardeant agri, tam multa per montes vallis est, & arboribus frondosa, & aquis rigua, vt per calidissimam æstatem in ea ver esse cogites.

Ager quippe Manuascensis quadratus est. Qua parte videtur oblongior, 6
diuiditur in duas regiones, Septentrionalem alteram, alteram Meridionalem: montosam illam milliarium quatuor, trium fere hanc planam. Vbi montana planæ iungitur, arcuatur media in aliquam theatri speciem, plana autem æquato situ omnis protenditur, nisi quòd cùm mons omnium ventorum, siue *Totarum*, vt vulgò loquuntur, *aurarum*, qui theatrum ad Occidentem claudit, non aspera rectitudine, non vt Aureus in opposita ad Orientem parte mons, difficili & duro descensu præcipitet in planitiem, sed mollissimâ deuexitate per longissima versus Meridiem spatia sensim demittatur, illi sese ita immiscet per Sauelium vtrumque, vt aliquando neque tumulus etiam ampliùs, neque tamen omnino planities esse videatur. An omnem agrum in tres partes diuidas aptiùs? montana, cùm desinit, aperit se mediam in hemicyclum theatralem: plana ab extremis montosæ in theatrum sese diducentis cornibus, ad Druentiam vsque fluuium per tria milliaria porrigitur: area inter vtramque media sic habet, vt principio perpetuis seu mon-

tium, ſeu collium radicibus, in ſemicirculum per milliaris,& quod excurrit, diametrum extendatur, deinde extrema planam, ipſis ſuperatis latè profundat. Sed in montibus eſt vnum aliquid prorſus ſingulare. Illi neque prælongi ſunt, & in multos vertices fere ſcinduntur. Amœnas igitur in valles, ad Orientem maximè & Occidentem, paſſim reſupinati deſcendunt. Tres in ortiuis feliciſſimæ ſunt. Gaudea fontibus rigua, arboretis vmbroſa, frumento, vitibus, omnique reliquo frugum ac fructuum genere diues, Eſpellio, Pimaiore, (Podium majus appellant veteres tabulæ,) & Furnocalcio montibus cingitur. Santoſtaniana vnum milliare longa lataque, nihil vbere glebæ, nihil hilaritate camporum debet Gaudeæ. A Columbarij montis radicibus aperitur. Pimaior mons, & Valueranius riuus à tertia innominata ſeu valle, ſeu planitie, per ſtadia ſeptem vel octo fuſa ſejungunt, quæ ceteris omnium rerum abundantiâ par, habet hoc eximium, vt Hoſpitalario, & Siluacutio montibus, multa quercu nunquam folia perenni virore læta dimittente (quòd in Thurini agri vna poſt Varronem ſuſpexit Plinius) ad omnem delectationem nemoroſis, à Meridie claudatur. Occiduos verò montes à Septentrione ad Meridiem longiſſimè diuidit ſinuoſa conuallis. A faucibus ea Soproſis per Sanctalbanam & Pontailaudiam regiones, in Sanmartinianum pontem deſcendit. Quid iſtis vallibus ad omnem hilaritatem cogitari poteſt factum magis? Certè ſi, vt poëtis mos eſt, ita mihi jam liceat ludere, dicam ego ver, quando cetera ſeu planorum, ſeu montanorum, æſtuant, in eas pulſum recedere, jucundéque cum Nymphis otiari?

7 (margin number beside "dat. Sed in montibus…")

8 Ceterùm hic ager à cœlo, aquis, terra, in omnem opum vim, & vitæ honeſtatem inſtructus, vt aliquod regiunculæ nomen prorſus impleat, reliqua etiam habet, quæ minùs aſpectu grata, ſuo vſu & neceſſaria, & commoda ſunt. In vltimis ad Septentrionem montibus, toto ferme ab Oriente ad Occidentem tractu, poſt alios veluti latent inhonora. Ibi paſcua gregibus, & armentis: ibi carbo, lignúmque: calx, gypſum, lapis ibi plurimus eſt. Denique Gypſarij; & Furnocalcij colles, ipſis nominibus docent qui ſint. Carbo autem (vt hoc non taceam) duplex effoditur: hic accepto igne ardet per ſe, ille non ſine follibus: ambo non in vna fodina, ſed in vno etiam ordine immixti videntur. Quid referam aquas Eſpellias parandis coriis, lanis inficiendis, & aliis hujuſmodi rebus manu laborandis, maximè idoneas eſſe? verùm eas, vbi ad vilia opera dejiciuntur, puduit ſe ad ludibrium ſpectandas proponere campis & montibus, frumento, vitibus, oleis ad omnem inuidiam ſpecioſiſſimè conſitis, ac, vt aliud non ſit, tumulorum & collium, per quorum aream fluunt, theatro. Igitur vt lateant, foderunt altè ſibi alueum, donec Sanctalbanis mixtæ, in Magnum proficiant humilioribus ripis riuum.

9 Qui, & quàm multi homines habuerint primi hunc agrum, vbertate, vſu, venuſtate ſpectabilem, & ſufficientem ſibi, ac regiunculæ ſupparem, ignotum mihi eſt. Indigenarum nomen nulli Scriptores tradidere. Aliqui ſuſpicantur à Romanis, poſt indigenas, habitatum fuiſſe, qui & amœnitate loci, & viæ Maſſiliâ ad Alpes Cottias opportunitate adducti, coloniam ad ipſum miſerint; atque Manuaſcam, à manu, quàm in ſignis elatam præferebant, dixerint. Alij Bormannicum Plinij, aut Antonini Alaunium Seguſterionem inter ſeu Siſtaricum & Aptam Iuliam poſitum, in eo conſtituunt. Fuit qui vellet Gregorium Turonenſem memorare Manuaſcam li-

bro 4.

bro 4. historiæ Francorum cap. 39. atque, vt territorium non semel scribit pro Comitatu aut Ducatu, seu pro regione Comiti Duciue subiecta, constituere in Auenionis territorio, cui per illa, quæ recitat, tempora subiecta esset. Vnde etiam factum fortassis est, vt, S. Majolus Valentiolæ, quã Druentia fluuius à Manuasca diuidit, autore Francisco de Riuo natus, feratur ab innominato Siluaniacensi, *regione, quæ Prouincia nominatur, ortundus, oppidanorum Auennicorum*, siue vnius ex oppidis, Auenionensi foro & seu Ducatui seu Comitatui tum subjectis, alumnus. Neque rem mirabitur, qui cogitauerit anno etiam millesimo septuagesimo sexto Episcopatum Aquensem fuisse in Comitatu Auenionensi, ex tabulis, quibus *Petrus & Pontius* dant *aliquid de alode suo* Sanuictorinis Monachis. Post annos à Turonensi quadringentos fuit in Comitatu Sistarico, in Forcalqueriensi jam à centenis pluribus annis est. Legimus quidem Macao apud ipsum: sed non ineruditus vir, addit duplicem ab exscriptoribus errorem, esse in vna voce. Qui vulgò contrahebant nomina veteres, existimat Macam scripsisse, cùm Manuascam legerent: sed quoniam & Manuasca tum ignota erat, & Maca nullibi locorum extabat, alios Macao pro Maca sequentibus temporibus posuisse. Igitur Paulus Diaconus libro 3. de gestis Longobardorum capite 3. eadem Turonensi recitans, appellat Machouillam, veluti distinguat à Machocastro, & Manuascam villam (vt quondam diuersa omnino erat) à Manuasca castro. Quid sapientem virum adduxit, vt ista longiusculè petita sentiret? Ipsa res, quam Gregorius Turonensis tradit. *Tres Longobardorum duces* inquit, *id. Amo, Zabam, ac Rhodanus Gallias irrupere. Et Amo quidem Ebredunensem carpens viam, vsque Macao villam Auennici territorij, quàm Mummolus munere meruerat regio, accessit, ibique fixit tentoria. Zabam verò per Deensem descendens vrbem, vsque Valentiam venit. Rhodanus autem Gratiopolitanam vrbem aggressus est, ibique papiliones extendit. Et Amo quoque Arelatensem debellauit Prouinciam, cum vrbibus quæ circumpositæ sunt. Et vsque Lapideum campum, qui adjacet vrbi Massiliensi accedens, tam de pecoribus, quàm de hominibus denudauit. Aquensibus autem obsidionem parauit, de quibus viginti duabus libris acceptis abscessit.* Hactenus Turonensis, quem pene verbatim exscripsit Paulus Diaconus. Iam doctus vir ita subjungit. Qui Ebreduno exercitus cogitat Arelatem, & ex eo Aquas Sextias, atque vrbes vtrique ciuitati vicinas, is profectò non inueniet certiorem, neque faciliorem, quàm quæ Manuasca fert, viam. Denique Manuascam Ebreduno ducit Druentia exercitui superanda. Neque aluei fluuius ambigui, maximè cùm creuit, trajicietur aptiùs quàm septimo aut octauo sub Manuasca lapide, vbi impatiens cogi, & aquarum impotens, hinc & inde præalta rupe coërcetur. Hæc ille. Ego autem inuenio agrum Manuascensem, locis omnino sex habitatum fuisse ante annos septingentos. Antiquiora nullis in libris, tabulis in nullis lego; & non lecta suspicari veritatis amantem pudet.

10 (margin, beside "ca castro. Quid sapientem virum adduxit")

Eminebant Castrum Manuascæ in monte ad Orientem Aureo, & Burgum seu Villa (vtráque voce appellant veteres chartæ) in vallis medio. Suum neque paruum nomen habebat Fanum Petri ad Meridiem Villæ, in ipsis ingentis planitiei initiis, non procul confluente riuorum Sanctalbani & Furnocalcij, vtpote quod etiam burgum vocauerunt tabulæ ante annos quingentos scriptæ: maximum pagus Omnium ventorum in monte cognomine 11

nomine, cui nomen quoque caſtri, à mœnium (vt arbitror) firmitate, dabant. Ignobiliores fuere pagi, Montacutius ſupra regionem Eſpelliam, & Sanmaximæus ſub monte Aureo ad Boream, incolis tamen non infrequentes, vtpote quibus ſingulis ſuus ſacrorum curio erat anno quadringenteſimo ſupra milleſimum. An iſtis ſex locis ſuos incolas habentibus, ſeptimum adjungere debeam Fanum ſepulcri hæreo. Fuit quidem ſepulto Chriſto ſacra ſuo cum curione in agro ædes,ſed id nominis pago tamen datum non inuenio in antiquis tabulis. Igitur volunt, neque injuria, Fanum Petri ab illa cepiſſe proximum ſacra. Erexere fortaſſis principio templum Principi Apoſtolorum in agro,& ad illud poſtea, aliis ad alias ſparſim additis domibus, ſurrexit viculus : tum poſtquam excreuiſſet hic in burgum, ei datus eſt ſacerdos,& ſacerdoti proximè excitatum jacentis in ſepulcro Chriſti delubrum.

12 Iſta ſex loca,vt ſitu ab inuicem longè disjuncta fuerint,nunquam tamen inſtitutis & moribus ſejuncta fuerunt.Diuerſæ potiùs,latéque per agrum fuſæ regiones & parœciæ vnius vrbis videbantur. Manuaſcam olim appellabant totam vallem, ea verò ſex loca,aut partes aut appendices partium Manuaſcæ. Audi Guigonem Forcalquerij Comitem. *Dono* inquiebat anno nono & quadrageſimo poſt milleſimum centeſimum, *Hoſpitali Ieroſolymitano Manuaſcam.* Petis quid intelligat nomine Manuaſcæ ? accipe. *Burgum,* pergit, *& Caſtellum, & Totas auras, cum toto territorio,& omnibus ad Manuaſcam pertinentibus.* Ecce docet Manuaſcam ex tribus partibus conſtitiſſe, Burgo ſeu Villa,Caſtro,& Totis auris.Fanum Maximi verò,Fanum Petri, & Montem acutum ponit in iis quæ ad Manuaſcam pertinent. Atque ita patruum intelligebat Guilelmus junior,cùm ſcripſit quæ ſequuntur anno milleſimo ducenteſimo ſexto. *Confirmo donationem, quam Guigo bonæ memoriæ Com.is Forcalquerij, avunculus meus,domui Hoſpitalis fecit de Manuaſca, Burgo ſcilicet,& Caſtello, & de Totis auris,cum eorum territoriis.* Quas Manuaſcæ appendices appellaui, Hoſpitale Ieroſolymitanum vocabat ſuburbium & aliàs,& anno poſt Guilelmum juniorem 6.& 40.cùm probaret pacta,in quæ Ægidius Railanæus, Prior Ægidianus, vices Hoſpitalariorum Manuaſcenſium agens, venerat cum Manuaſcenſibus. Neque immeritò ſic vocabat, ſuburbia enim non vbique regionum quondam juncta fuere vrbibus aut villis, vt Catellus aduertit libro 2. hiſtoriarum Occitaniæ capite 2. cùm tradit Toloſana longiſſimè ab vrbe quondam fuiſſe. Iam ſi poſtules, quæ trium

13 Manuaſcæ partium nobiliſſima fuerit, reſpondebo Caſtellum,& ſitu, & arte munitiſſimum, maximi per bella fuiſſe nominis ; Burgum verò ſeu Villam, & ſubvrbiorum numero ac amplitudine, & ciuium opibus, multitudine, viribus, & agri varietate, dignitate, vbertate Totas auras, atque Caſtellum longiſſimè ſuperaſſe. Alſatia Meſollana recentiſſimos vniuersâ cis Druentiam Prouinciâ tumultus, & Vaſconum latrocinia ſpectabat, cùm de beatæ Dalphinæ ſanctitate ad judices dicto ſacramento loquens, viſa eſt præferre Caſtellum ſeu Caſtrum Villæ ; & hanc, vt inferiorem, de illius veluti nobilioris nomine appellans, aſſeruit monaſterium Franciſcanarum eſſe in Caſtro Manuaſcæ,quòd Saunariæ erat proximè Villam. An potiùs nomen caſtri, non vt proprium Manuaſcæ parti accepit, ſed vt commune arci-

14 bus, locíſque non immunitis,qualis Villa ipſa erat ? Certè Ioannes de Villaribus,

ribus, Hospitalis Ierosolymitani Magister, isto posteriore modo vocem vsurpabat, cùm ita scripsit anno sexto & octogesimo supra millesimum ducentesimum; *in ipsius castri seu Burgi Castellania.* Palatium quippe fossâ, loricâ, turribusque munitum, castri speciem habet, noménque castri Villæ tum dabat, maximè cùm emineat situ. Enimvero quæ de collibus, tumulis, & montibus in hemicyclum positis sese aperit area, sic habet, vt non æquis vniuersa spatiis, planóque situ tendatur: ipso hemicycli medio surgit in terræ lingulam, quæ principio stadium lata, deinde dorsuatim in vtrumque latus deuexa, per tria aut circiter stadia versus Meridiem obtuso, & dextrorsum verrucato mucrone protenditur. Sed omnis tamen descendit, scilicet à Meridie quidem nunc sensim, non vt quondam abruptè, in latissimam illam planitiem, ab Occidente autem, viâ per Guilelmipetriam conuallem in Sanctalbanum riuum præcipiti; ab Oriente demum, non omnino molli in Furnocalcium decliuitate. Hujus lingulæ dorso villa sic erat imposita, vt cùm per longa & æqua spatia, à porta Sobeirana ad Mercatoriam vsque plateam jacuisset, facillimo cliuo sensim ascenderet ad tumulum Libonoto oppositum. Altè igitur sese efferebat, & ab Occidente potissimùm aut 15
Libonoto venientibus, munitissimi castri speciem palatio, quod etiam hodie stat, ampliter turrito præ se ferebat. Sed Guilelmus junior, Forcalquerij regulus, apertè docuit Villam Castello, & Totis auris præstare, cùm ei vni anno millesimo ducentesimo sexto nonis Februarij concessit insignes prærogatiuas. Ipsius etiam dignitatem & copia paucis pòst diebus aperuit, cùm Totas auràs tacens, illás ad Castellum extendit, déque duodecim vtriusque consulibus, ac sexaginta consiliariis, voluit tertiam tantùm partem è Castello assumi, vt libro 2. referam. Fulco autem de Villareto Hospitalis Ierosolymitani Magister rem prorsus confecit, complexus nomine districtus Villæ, Castrum, ac Totas auras, & quas dixi Manuascæ partium appendices. *Concedimus*, aiebat anno millesimo trecentesimo octauo, *vt deinceps in Villa Manuascæ, nec ejus districtu, aliquis incola vel habitator Manuascæ, vel ejus districtus, ad aliquod officium publicum judicaturæ nullatenus admittatur.*

Et putabam ego quidem Villam ceteros edidisse pagos, castráque, & per 16
alias agri partes alios sparsisse ciues, coloniarum in morem. Neque falletur meo judicio, qui dixerit posuisse primùm castra ad totius Vallis securitatem & quietem, in Aureo, & Omnium seu ventorum seu aurarum montibus (Castellum seu Castrum Manuascæ, & Totas auras, seu Totarum aurarum castrum antiquæ tabulæ vocant) deinde ad delicias ædificasse domos in amœnissimis agri partibus, quæ aliæ ad alias additæ profecerint in pagos S. Maximi, S. Petri, & Montis acuti. Nam cùm Vallis Manuascæ illis de montibus aperiatur in planitiem, quibus ad Meridiem extremis ea duo castra erant imposita, certè ipsorum incolæ velut in custodia positi fuisse videntur, vt hostium aduentum ciuibus in Villa, aut per agrum, constitutis, ære campano, vel ignibus nuntiarent, &, si vsus ferret, impetum oppositione corporum sustinerent, frangeréntque. Ager verò ita habet, vt omnis quidem abundet frugibus, fructiferásque lætè surgat in arbores, tamen si 17
montem Espellium, conuallem Gaudeam, Portaleti clausum, Beatę regiunculam Rostanæ, Columbarij collem, Cuniculorum accliuia, Plana Sobeirana,

Magnana demum latifundia, ceteris præter Aureum montem, in quo summo Castrum Manuascæ quondam stabat, componas partibus, videberis opponere solem stellis, & riuo flumen aut mare. Iam ergo cur in iis reliqui pagi, nisi ad delicias ædificati fuere? nam profectò nullum ad Tiblam, vel Corcossonum, nullum ad Fodinas gypsi, loca magni quidem ac necessarij
18 vsus, sed injucunda, exædificauere pagum. Montacutum supra montem Espellium non longè erat, qui per sexcentos longitudinis, & trecentos latitudinis passus, non paucioribus seu patet, seu surgit amœnitatis gradibus; decliuísque descendit in vallem Gaudeam, quæ vt à Petro Gaudio post annum millesimum centesimum ditissimo viro, Gaudiæve gentis alio dicta fuerit, pro suo tamen nomine gaudiorum ad satietatem omnium, & riguarum hilaritate aquarum, & herbescentium viriditate pratorum, & multiplici arboretorum varietate parens altrixque est. Ante se autem videbat felicissimam illam S. Rostanæ regiunculam, Clausumque Portaleti, sic appellatum, quia montibus Espellio, Pimaiore, Columbario, & Aureo ita clauditur, vt inter eos, per conualles non omnino amplas, veluti ingentes aperiatur in portas. Fanum Maximi lego fuisse paucis à Montacuto stadiis, in borealibus Aurei montis radicibus, atque adeò ad illum, sub ipsis finibus regiunculæ Sanrostananæ, quæ in mille seu longitudinis, seu latitudinis passus patet. Denique Fanum Petri, quàm latè ad Magnum riuum funditur meridionalis planities: mittebat diuites colonos per Valuerania, Sobeirana, Contalia seu Comitalia, Magnanaque arua. Neque parum ad hoc facit, quòd à ceteris seu castris, seu pagis jam olim incolæ ad Villam accessere, eò veluti redeuntes, vnde quondam discesserant, domúmque patriam veluti postliminio repetentes. Igitur dirutis primùm, deinde per cæmenta pendentia euersis, à fundamento demum avulsis eorum ædibus, reliqua est vna turris in Castro Manuascæ, mole etiam nunc sitúque visenda. Nam quod ex Omnium ventorum castro reliquum vides templum Mariæ, id è ruderibus erutum est, vt B. Petri etiam delubrum in cognomine quondam pago.

19 Quibus verò temporibus castra, & pagi, incolis vacuati fuerint, cecidérintque, non omnino liquet, atque hoc loco necessarium tamen est dicere. Igitur sic habeto. Castrum Manuascæ tum stabat vigebátque, cùm Guilelmus junior Forcalquerij regulus, anno ducentesimo sexto suprà millesimum pridie idus Februarij imponebat Manuascę consules 12. & consiliarios 60. simul enim edixit, vt de Castro quidem consules 4. & consiliarij 20. ceteri autem de Villa assumerentur. Stabat quoque altero pòst anno Omnium ventorum castrum, quo idem ipse regulus & alia, & palatium, quod sibi exædificauerat, visiturque etiam nunc, dedit Hospitalariis Ierosolymitanis.
20 Illius enim incolæ in doni testes sunt adhibiti. Sed quàm multis pòst annis vtrumque castrum steterit, non facilè asseuerauerim. Robertus Sistaricensis Episcopus, in literis anno millesimo quadringentesimo vigesimotertio scriptis, videtur docere, ipsa, & Fanum Petri quoque, centum post illas Guilelmi Comitis tabulas annis cecidisse. Cùm enim asseruisset Castrum Manuascę *à sexaginta annis & vltrà funditus depopulatum, ac gentibus omnino destitutum*, subjungit, *ecclesias S. Martini in Castro Manuascæ, Sancti Sepulchri* in Fano Petri, *& B. Mariæ de Totis auris esse, atque fuisse à tanto tempore quòd memoria hominum non existit, depopulatas parochianis,* &

& gentibus funditus destitutas. Quia nihil ejusmodi memorat de Fano Ma-
ximi & Montacuto, additque istius curionem *teneri ad procurationem, & Sy-
nodalem comparitionem*, crediderim ego stetisse quidem ipsius temporibus,
sed paucis ac ferme nullis habitata ciuibus, quandoquidem ante annos cen-
tum & quinquaginta desierunt. Quæ autem causæ paganos omnes coëge- 21
runt in Villam, minùs facilè dicas, in magno antiquarum silentio chartarum.
Etenim quod nonnulli asserunt, id per teterrimam illam Vicecomitis Ture-
nij seditionem factum esse, vt in aliorum castrorum excidio, magnaque
regionum etiam vastitate habere placeat veritatem, profectò nullam in
euersione Castri Manuascæ similitudinem veri habet. Ejus incolas, & situs
loci, & turris de ipso reliquæ, cujus firmitatem laudamus, ac alia, quæ de
turri non difficilè colligas, mœnia, tutos ab hostibus latrocinio magis,
quàm magni exercitus vi agentibus satis præstabant. Ego, quandoquidem
solis suspicionibus locus est, eô cogitatione veniebam, vt ducerem publicæ
potiùs rei consiliis sustentandæ causâ, vniuersos in vnum locum, &, quo-
niam peropportunum erat, in Villam sub mediam Vallem conuenisse. Ita 22
enim videmus nostris temporibus, & audimus à ciuibus grandi natu, at-
que in antiquissimis etiam tabulis legimus, Manuascenses publicæ attentos
rei semper fuisse, vt non eam, sed ipsius speciem, priuatæ anteposuerint. Sci-
licet vno in loco positi, & velociùs in tumultu, & securiùs per bellum, &
certiùs quæcumque fortuna homines sollicitet, consulunt in commune.
Nam si aliquæ agri regiones superandæ sunt, si aliquot milliaria sub dio
perficienda, vt ad curiam venias, nunc æstus, nunc venti, aut pluviæ mo-
rabuntur euntem; atque, si aliud non fuerit, certè fugient tempora, è quo-
rum momentis vniuersa res pendet. Iam hoste campos habente, aut etiam
latè rura vastante, quî fiet vt per illa vitæ securus eô pergas, vbi cum ciuibus
agendum est. Bello autem factum esse, vt è castris & pagis in villam coierint 23
Manuascæ vallis totius incolæ, egò quidem nunquam crediderim. In Ca-
strum potiùs situ artéque munitum è Villa confugissent, quæ & humi-
litate situs, & mœnium infirmitate longè opportunior illo est hostibus. Ce-
teros ad Manuascæ vallem pagos sui non deseruerunt incolæ, non Dalphi-
num, non Volsium, non Fanum Tulliæ, non Villamurum. Sed quid tan-
tum opis, è Villâ sperari in re dubia potuit, à circùm per vallem jacentium
desertoribus castrorum & pagorum? vt cetera taceam, si castra manibus
hostium ceciderunt, quo consilio factum est, vt præalta firmáque turris Ca-
stri Manuascę illas euaserit, quę vna maximè hostium vim experta esse, ac
eorum furori succubuisse dicenda est? Stat tamen ipsa, ad agri custodiam
dubio procul seruata, cùm ciues ad Villam incolendam descenderunt. At-
que scimus (quid alia memorem?) quo impia fœdera tempore omnem
Prouinciam in duas diuisere partes, militem in eâ cum ęre campano consti-
tutum fuisse, qui moneret agricolas de hostium ad latrocinia aduentu: atque
brutas quoque animantes sic audientes monenti se prębuisse, vt signo dato
ad vrbem concito cursu perfugerent. Non igitur bello factum est, vt castra 24
pagíque desererentur à Manuascensibus: mediâ magis pace actum id ego
dixerim, & quidem vt publica res, quam semper antetulerunt priuatæ, con-
siliis felicibus opportunísque gereretur. Hîc sentio me in locum difficilem
incidisse. Enimvero quid rei tandem fuit, cur castra pagíque, à Guilelmi

junioris reguli morte,aliis poſt alios incolis viduati ſenſim fuerint,ac demum anno poſt ipſam ducenteſimo,aut circiter,illis omnibus defecti ceciderint, & quidem publicos in vſus,atque vt faciliùs inter ſe conſulerent? Eane incidêre tum tempora,vt viri ſuis ædibus deſertis,ad alienas in Villam confugere debuerint? rem vt à ſapientibus viris accepi referam.

25 Guilelmus junior regulus,Bertrandi & Ioſſerandæ Flottæ filius,ille eſt qui Manuaſcam vallem,cum ſuis burgis,caſtris,& pagis,Hoſpitali Ieroſolymitano,à Guigone patruo, Guilelmi & Garſendis filio natu minore, conceſſam, demum aſſeruit anno Chriſti milleſimo ducenteſimo octauo, poſt graues variáſque, vt libro ſecundo afferam, contentiones. Is ipſe duobus antè annis plurimas & inſignes prærogatiuas conceſſerat principio ciuibus Villæ, & aliis etiam deinde adjunctis, eaſdem ad Caſtri Manuſcæ incolas extenderat. Hæc omnium malorum ſemina ſunt,quæ in caſtra & pagos incubuere plurima, & demum fecere, vt viduarentur incolis, ſua omnia ad villam neceſſariò deferentibus. Neque pauca hanc quoque ipſam afflixerunt: ſed ſuis ea viribus ſtetit inconcuſſa, multúmque etiam accepit ad firmitatem, quòd

26 in illam de omni valle ceteri accolæ commigrarunt. Scilicet Guilelmo juniore mortuo Hoſpitalarij iniere Dynaſtiam Manuaſcæ,& quoniam Guigo eam ipſis conceſſerat, fuere qui aſſererent Bertrandi fratris filium nullas valli, iam non ſuæ,prærogatiuas potuiſſe largiri; & aliquas ſi donare potuerit, eas certè Villæ, & Caſtro, quæ memorat, conceſſiſſe; non ceteris, quos non loquitur, pagis. Igitur qui pro illis agebant, omni contenderunt ope,vt inanes ipſæ eſſent, atque omnino vt non pertinerent ad pagos. Manuaſcenſes rem vrgentibus obſtiterunt, eóque acerbitatis demum deuenit iam per plures annos reciprocata contentio, vt ſequentis ſæculi tertio & ſeptuageſimo, Ioannes Sauini Hoſpitalariorum Præceptor, clauſerit carcere Ioannem Burle ſcribam, fortiter obeuntem munus pro patria, populuſque pro re com-

27 motus tumultum decreuerit, edideritque. Scriba ſibi reſtitutus, eſt atque Manuaſcenſibus reddita tum quies, ac poſtea omnes etiam à Guilelmo regulo prærogatiuæ, quas Ioannes de Villaribus & Guilelmus ac Fulco de Villareto,Hoſpitalis Ieroſolymorum Magiſtri, ſuis literis ante Ioannem Sauini firmauerant. Per illos turbarum annos (& ſupra centum quinquaginta fuerunt) non aliâ magis re quàm concordiâ ſteterunt Manuaſcenſes. Igitur cùm varia prærogatiuarum ad maximos vſus capita ſint,neque pagorum incolis ſpes earum vlla, dum in ipſis habitabant effulgeret, alij ab aliis, vt res domeſticæ animique ferebant, ſua omnia in Villam deportauerunt, & Omnium denique ventorum Caſtrum, Montacutius pagus, & Fanum Martini anno tertio & nonageſimo poſt milleſimum ducenteſimum à nobilibus viris deſerta ſunt. Eo quippe factum inuenio, vt in Villa tantùm, & Caſtro Manuaſcæ, ac Fano Petri habitarent ij, quo ſcilicet pro prædiatoriis, cete-

28 riſque tributis,cum plebe conuenerunt. Vt autem antiquiſſimarum gentium nomina non pereant, placet illa ex ipſis conuentionum tabulis recitare. Igitur in pacta cum ceteris ciuibus venerunt *nobiles* viri, *Guilelmus Rainaudi,Fulco de Fontiana,Raibaudus Garnerij, Bertrandus Trimundi, Simon Ricaui,Bertrandus Portalis, Gaufridus filius Iſnardi, Hugo Hoſpitalarij, Guilelmus Fulconis.* Nono autem & viceſimo pòſt anno conuenerunt etiam cum plebe *Nobiles & generoſi viri*, vt habent veteres chartæ, *Petrus de Selhono, Guilelmus*

lelmus de Montebruno, Bertrandus Gaufridi, Bertrandus Portalesij, Guilelmus Barratij, & Barratius Barratij fratres, Bertrandus de Montelauro, Alfantus Aycardi, Isnardus Gaufridi, Bertranda vxor quondam Hugonis Rostagni pro ea & filiis, & Guilelmus Bertrandi de S. Michaële procurator, & procuratorio nomine Dominæ Lauræ Trimundæ. Hîc placet aduertere Raimundum Garnerium, Bertrandum Trimundum, & Petrum Selonium Laurámque Trimundam memorari. Quorum gentes non dubitamus ad hanc vsque diem perdurare. De Seloniis multa lego in veteribus chartis. Habitabant in castro Manuascę. In chartâ anno millesimo trecentesimo quadragesimo sexto scripta, sic habes, *nobilis Raibauda vxor quondam nobilis Petri de Selono de castro Manuascæ.* In alia ejusdem anni hæc leguntur: *Nobilis &. discretus vir Gaufridus de Seloni de castro Manuascæ.* Inuenio Robertum de eâ ipsâ gente monachum Sancti Eusebij. In charta anni 1347. sunt verba sequentia: *Nobilis & religiosus vir Robertus de Selono monachus monasterij S. Eusebij.* De Garneriis opportunior erit locus dicendi num. 33. De Trimundis fusè scriberem si eorum gens ab anno illo 1293. ad nos vsque hæsisset Manuascæ. Vniuersa enim ejus ab auo Bertrandi series ad nostra vsque tempora, fuit in manibus meis expansa. Sed quoniam vrbe à pluribus annis excessit, Medióśque primùm, Aquas deinde deportata est, ad hunc locum ea non pertinet. Hoc tamen tacere non possum. Bertrandus Alphonsi filius avum habuit Raimundum; genuit verò Petrum ex Catharina de Castellana Georgius, Monetus, Bernardinus, Antonius, Thomas, Antonius, Honoratus, Leo, alius ab alio & post patres filij duxere familiam; & Leo demum ex Elisabetha de Villanoua genuit Honoratum qui in Parlamento Prouinciæ Consiliarius Regis est. A Castro Manuascæ, & Fano Petri non multò post illa tempora recessere non viri tantùm genere nobiles, sed etiam ceteri; & de reliquis pagis, totáque adeò valle, concessere demum omnes in Villam Manuascæ.

Vtcunque verò hæc habeant, ex quo pagani conuenerunt in Villam, profecit ea in vrbem, quæ censu ante aliquot annos instituto capiebat hominum capita supra octo millia. Longè plura nunc habet, maximè post tristes ante decem annos totâ Prouinciâ turbas, cùm viri quietis amantes in ipsam, vt consilio plurimum viget, pacatam tranquillámque, velut ad certissimum asylum, non infrequentes confugerunt. Numerant ad decem millia, iis adjunctis qui per agrum perpetui sunt in villis. Hæ cùm sint omnino centum & quinquaginta, octoginta de ipsis habitantur à suis colonis. Igitur anno septimo & nonagesimo supra millesimum quadringentesimum, à comitiis Prouinciæ in illarum numerum vrbium adscripta est, quæ ad ea ipsa communibus vocantur literis. 29

In quatuor regiones diuisa, aperitur totidem portis ad quatuor partes vniuersi, Sobeirana, Auroulæa, Saunariana, & Guilelmipetria. Vnde nomen Auroulææ acceptum sit, non difficilè dicas: porta respicit Orientem. Guilelmus Petrus, aut potiùs Petri, fuit nobilis & potens ciuis, atque ille abs dubio, qui anno millesimo ducentesimo octauo, cum aliis nobilibus viris, dicto sacramento pollicitus est, facturum se vt omnis Manuasca in Hospitalis Ierosolymitani ditionem, ex Guilelmi junioris reguli munere, veniret. Neque multùm à vero recedere mihi videbitur, qui dicet fuisse illum Petri notarium, seu cancellarium Principis, cujus manu exaratas habemus literas 30

ab eo,quē modò memoraui,Guilelmo in maximas opportunitates Manuaſ-
31 cenſium. Primum Manuaſcæ priuilegium ciues appellant. An ei ſanguine
propinquus fuit Bernardus Petri, quem in teſtem accepit Hermengardis Vi-
cecomes Narbonæ, cùm Regi Aragonum Alphonſo nuptura dabat ſuæ di-
tionis vrbes pagóſque? An Arnaldus Petri Iudex Toloſæ anno ſecundo &
quinquageſimo ſupra milleſimum centeſimum? An Richauus Petri Tem-
plariorum Roayſij anno milleſimo ducenteſimo nonageſimo, & Graſſæ,
Nicexque,ac Biſaci trecenteſimo Præceptor,& Bernardus Hoſpitalariorum
.... eodem anno? Certè per illa tempora, cùm Prouinciæ & Forcalque-
rij Comites, Toloſanis, aliiſque per Occitaniam principibus,ac Aragonum
regibus eſſent affinitate conjuncti, ferme fiebat,vt ab alia in aliam ſub ipſo-
rum imperio regionem commigrarent & viri,& familiæ. Igitur, vt in Ma-
nuaſca noſtra hæream, neque ceteras memorem vrbes Prouinciæ, ſcimus
Gaufridos Aquis Sextiis, & Trimundos Mediis eſſe; Raimundos au-
tem, Garnerios, Montelauros variis in ciuitatibus ego vidi. Ante quin-
gentos annos Gaufredus, cum aliis ſanguine junctis, excitauit Vauri priora-
tum Benedictinis, quem Ioannes Pontifex eo nomine ſecundus & vigeſi-
32 mus in epiſcopatum euexit. Non errabit ergo qui aſſeret, quos Petros, ſeu
Petri, Manuaſca olim habebat,eos & Occitaniam, & Comitatum Venaiſſi-
num junctis ſanguine viris aliquando tenuiſſe. Guilelmo illi Principis no-
tario, gente opibuſque illuſtri, ingens domus, quæ ad Portaleſios poſtea
peruenerit, ibi fortaſſe quondam ſtabat, vbi nunc eſt Carmelitarum cœno-
bium. Quoniam ſitu alta imminebat portæ vrbis,& ædium ſubſtructioni-
bus viſenda vrbem ingredientes admiratione ſuſpendebat, à domino po-
tente opibus, nobilitate præcipuo, dignitate ac autoritate ob curatas illas à
33 Principe literas ſummo, factum eſt portæ nomen. Saunaria fuit ſuburbium,
de quo poſtea fusè dicam. Ab ea, proximæ portæ hæſit nomen. Dicta etiam
fuit *Dam Garnerij porta verſus Saunariam*,ex tabulis ante annos fere 300.ſcri-
ptis,quæ ferunt eam Parroni Sauini,& Hugonis Roche nobiliū virorum cu-
râ inſtauratam fuiſſe. Vox *dam*,Hiſpanis *dom* eſt,Latiniſque *dominus*.Itaque à
Philippo Mouſkeſio ſiue Meuſio, Gauterio Metenſi, & aliis antiquioribus
poëtis tribuitur etiam Deo, vt annotauit Frenæus in Gloſſario antiquarum
Villeharduini vocum: *Dam le Diex*,inquiunt; quas voces ſi Latinis efferas,
dices, *Domine Deus*. Tamen Andreas Ducheſnæus in hiſtoria familiæ Pleſ-
ſæorum Richeliææ cap.1. putauit nomen ſolis Equitibus datum fuiſſe: *Da-
moiſeau*,ſunt ejus verba,*à voce diminutiua dam,quæ ſignificat ſire,aut Monſieur;
& Equitibus vnis competit*. Verùm, ſeu equitem qui olim miles dicebatur,
ſeu dominum vox *Dam* ſignificat, certè qui Garnerius nomen ſuum impo-
ſuerat portæ vrbis clarus erat in paucis: num.28. vidimus Raibaudum Gar-
nerij repoſitum fuiſſe anno milleſimo ducenteſimo nonageſimo tertio, in
nobilibus viris. In aliis pluribus chartis lego dominatum etiam aliquot ca-
ſtris. Qui Manuaſcam habent nunc Garnerij, originem ſuam ab illo repe-
tunt: & ex ipſis Baltazar majorum nomini virtutique reſpondet. Vitrius
Franciæ Mareſcallus, & Ludouicus Valeſius, cùm Prouinciam pro rege te-
nebant,habuerunt domi ſuę in nobilibus quos vocant ordinarios; marique
& terrâ cohortem ducens fortiter egit: igitur anno 1638. meruit laudem
pugnans cum Hiſpanis, quam triennium Præfectus ſua manu obſignauit.
Porta

Porta denique Sobeirana in consulum diario appellatur *suprema*. Sunt ergo 34
qui velint illud ex vulgari sermone nomen, huic Latino significatione par esse; & eo portam idcirco vocari, quòd ceteris superior situ sit. Ego autem vereor, vt qui diaria consulum Latinè scripsit, reddiderit aptè vocem *Sobeiranæ*. Is ipse, annis quinto, & sexto supra millesimum quadringentesimum, *Sagnariam* pro *Sanguinaria* dixit: igitur voluit *Saunariam*, nomen vulgo acceptum, esse idem ac *Sanguinariam*, siue, vt vulgus etiam loquitur, *Sagnariam*, & à *Sanguinando*, seu *Sagnando* deduci. Hoc si veritatem habet, cur postea *Salsam* Latinè reddidit anno illius sæculi septimo, quasi *Saunaria* sit, quam vulgò appellamus *Saunerie* & à *Sale* descendat? vt vt istud habeat, certè Sobeirana ceteris Manuascæ portis non est ita superior, vt ex eo nomen habere debeat. Nam si majores nostri situm in ferendis portarum nominibus consuluere, cur inferiorem aut infimam non dixere, cui in vallis imo positæ nomen de Aurorula fecerunt? In conuentionibus Elionis Villanouani 35
Hospitalariorum Præceptoris, quorum postea fuit Summus Magister, capite 45. traditur, cùm racemi per vindemiam duabus tantùm portis inferrentur in vrbem, posse in posterum deportari per tres, Guilelmi Petri, Eimonis, & Chabassij. Nominum ordo, facit vt putem Eimonis fuisse, quam Sobeiranam vocamus; & Chabassij, quæ ab Aurorula appellatur. Saunariana enim, quæ quarta est, tum vocabatur *Raimundi veteris*, aut *Dam Simonis*, quemadmodum intelligetur ex postea dicendis. Scilicet quę porta Aquis Sextiis, Principis sede, venientes admittebat, nolebant pro regię majestatis cultu, quem animo altè fixum semper habuere, & prę se tulere, jumentis vindemiam inferentibus, & musta spumantibus, impediri ac dehonestari. Verùm de Aurorula potiùs postea voluerunt, quàm de Chabassio (quem non inuenio quis fuerit) portarum vnam harum dicere, & Sobeiranam alteram, quàm de Eimone. Illud nominis fecit situs ad Orientem. Vt tamen de Aurorula, magis quàm de Aurora, dicerent suasit mons Aureus. Is ad Orientem solem positus, non longè à porta incipit; illique igitur auroram tum ferme aperit, atque adeò modicam, cùm Sol pene videtur à ceteris partibus vrbis. Sobeiranę verò nomen, putabam de incertę originis è vulgo voce, additum alteri portę. Certè Sobeiranam nunc etiam appellamus planitiei partem, quingentorum ex omni parte passuum ad Druentiam flumen, juxta agrum Volsiensem. Alia duo nomina portarum lego, quæ quibus attributa fuerint 36
difficile dictu est. Ante Elionem Villanouanum annis duobus & viginti, Berengarius Monachi, seu Monachus, venerat in pacta cum Manuascensibus. Hi querebantur domos, (quod jam olim ex fœdere cautum fuerat) excitari *in vallatis, quæ barrio conjunguntur*; petebantque vt id præterea non liceret. Cum Berengario demum conuenerunt, Præceptorem non vltrà commissurum vt id fiat. Sed quæ tamen ædes, inquiunt, *jam exædificatæ sunt in vallatis, quæ barrio conjunguntur, remaneant in eo statu vt nunc sunt; scilicet à Porta Rainaudi veteris, vsque ad portam nouam*. Hîc hæreo. Quæ vallata, quas por- 37
tas, in istis conuentionibus dici putandum est? Age afferamus tamen, quæ veri videbuntur similia. Vt hinc incipiam, fuit qui nomine vallati publicam extra vrbem ad muros viam intelligeret. Is refellitur ex prædij, quod *Casum* vocant, finibus à Ioanne Cossino, fratrum Minorum Gardiano, præfixis in clientelari professione, facta Berengariæ Sauinæ Aucesoni dominæ, implenti

vices

vices Coliadi, seu Nicolai de Cruce, filij. *Situm,* aiebat,*prope vallatum dictæ villæ Manuascæ,camino in medio. Caminus* via est illa publica, *vallatum* fossa.
38 Hinc etiam rejicitur,quòd ex diario consulum, cùm vrbs anno millesimo trecentesimo sexagesimo sexto sibi timeret ab hostibus, muros quidem à porta Saunaria ad Sobeiranam per Aurorulæam circumposuit, ad omnes verò tota circùm vrbe tanto *vallata* opere fodit,vt *quinquenarij* plures instarent laborantibus,& è nobilibus viris Raimundus Portalesij esset *quinquenariorum* vigesimus. Quam hîc mihi viam tu cogitabis, propugnationi vrbis scilicet peropportunam, non potiùs circum muros fossam? Deinde, ex eo ipso diario, pecudes anno millesimo quadringentesimo vicesimoquarto prohibitæ sunt pastu in *vallatis*,& opiliones,qui ipsas illo non arcerent,damnati non leui pœna,nisi fortè *ex currendo intrauerint vallata.* Eritne jam qui putet alias hîc dici, quàm fossas vrbis? In iis, vtpote per pacem neglectis, herbas latè succrescere nemo nescit, & ad ipsas factâ alicubi per mollem
39 descensum viâ,pecudes intrare & pasci posse. Præterea anno millesimo trecentesimo septuagesimo secundo consules in hæc verba jusserunt: *Nemo fimum,paleas,terram,sordes deponat in vallatis Manuascæ,& itineribus circumcirca dicta vallata.* Quæ hæc itinera circum *vallata,*nisi publicæ viæ,quas vulgò nominamus *les lices? vallata* certè igitur sunt ad illas fossæ. Demum anno millesimo quadringentesimo octauo disputatum lego à consulibus in vrbano consessu *de locandis fossatis Villæ, & ad certum seruitium tradendis.* Putas cogitasse de locandis publicis viis? Abs dubio *vallata* hîc feruntur eadem cum *fossatis,* seu fossis muralibus Villæ. Id si negas; certè (vt de voce non contendamus) concedes suas tum Villæ ad muros circumpositas fossas.Sed *vallata quæ barrio conjunguntur,*in illis Manuascensium cum Berengario conuentionibus,fortassis non sunt fossæ, muris omnibus circumdatæ. Eæ quippe nunc quidem nullæ sunt,quæ autem olim fuerint nulla videntur vestigia.
40 Neque verò potuerunt aliquæ circum ipsos omnes duci. Vt enim antea monebam, lingula terræ, cui vrbs imposita vniuersa est, multùm ab Oriente deuexa descendit in riuum Furnocalcium; & ab Occidente in Sanctalbanum,post mollem sub Guilelmipetriam aliquanto spatio descensum,præcipitat. Iam ea orientalis deuexitas, post paucos à porta Sobeirana passus incipit, longúmque per lutosa,neque non aspera hîc demittitur, illic dejicitur, donec ad Aurorulæam portam perueneris. E qua si ad Saunarianam progrediaris,eundum tibi erit per alti radices tumuli,in cujus summa murus perdifficili ascensu ducitur. Superato tumulo proxima occurret porta Saunariana,non procul extremo lingulæ vrbem habentis. Hinc verò prætergressus, inibis viam passus duodecim latam, inter vrbis murum,& hîc non mollem descensum,illic nonnihil prærupti, quod in altè demissum præcipitat campum. Iam cum vrbis murus per alta tumulorum, vallium decliuia, angusta viarum feratur, certè nullus,vt maximè volueris, tibi locus est ducendæ cir-
41 cum omnem fossæ.Fortassis tamen cùm à porta Saunariana,per Guilelmipetriam,æqua sint ad Sobeiranam spatia,fossa ad illam ab istâ olim erat aliqua, seu lata,seu angusta,pro situ loci. An potiùs non erat vna perpetua,sed omnino duplex: & quidem altera ab eo loco incipiebat, è quo à Saunariana ad Aurorulæam descenditur,desinebátque sub initia ipsa angustiarum in Guilelmipetriam viæ: altera his superatis angustiis, per Guilelmipetriam & Sobeiranam

beiranam, desinebat in deuexitate, quæ ad Aurorulæam fert, iis scilicet locis, hosti per æqua spatia patet ad vrbem aditus, cui prætercludendo aperiuntur circum ipsam fossæ. Nam per cetera, neque pro locorum iniquitate fossa duci potest, & in nullos patebit vsus, cum per ea ipse situs satis arceat hostem ab vrbe. Sed siue vna perpetua fossa, siue duplex, hîc vna, illic altera, 42
aperta fuerit, quod tu mihi *portale nouum* villæ, quod *Rainaudi veteris* fuisse putabis? profectò alia aliis temporibus, neque multùm diuturna, portis vrbanis, si Guilelmipetriam excipias, fuere nomina. Abs dubio, quæ *Dam Garnerij* post nonaginta annos appellata legitur, vocabatur *Rainaudi veteris*, temporibus Berengarij Monachi. Hoc vehementer suadet, portæ, quam *nouam* appellitabant, situs. Quæ enim hæc fuerit accipe. A palatio ad vrbis vsque muros regiuncula, nomine Gaudia, versus meridiem est. Vnde id nominis acceperit non inuenio. Gaudiorum potentissimæ quondam gentis vnus quis illud ei, vt in agro valli, fecit. *Gauschiam* quoque, & quidem à voce, quæ corrupta de vulgo gaudium significat, dictam lego. In eâ mediâ apertus erat in portam, & ipsam Gaudiam seu *Gauschiam*, murus. Clausæ vestigia etiam nunc in eo videas. Quis aperuerit, clauseritve ignoratur. 43
Et id ego quidem non miror. Consulum enim diarium, quam vrbanarum ejusmodi rerum vnam chartam habemus, incipit ab anno nono & sexagesimo supra millesimum trecentesimum. Hoc omnino est, quod emiremur, cùm minitissima quæque portarum scripta in ipso sint, seu claudi earum aliqua ob coortam in proximo pestem debuit, & valetudine restitutâ recludi; seu refici limen, vestibulum, fores, seras demum oportuit, nusquam tamen habes occlusionem portæ illius Gaudiæ. Anno millesimo trecentesimo octogesimo quinto appellat *portale nouum*; & cùm jam occlusa fuisset secundo pòst & nonagesimo, *portale clausum*. Septimo & septuagesimo post millesimum quadringentesimum sic loquitur: *Prohibetur burlare nisi in burlaria antiqua, videlicet à portali superiore vsque ad portale clausum, vocatum le portal de gausch.* Abs dubio ea non fuerat aperta in necessarios ciuium vsus: ex quo enim occlusa fuit, non est inuentus illorum vnus, qui reclusam voluerit: &, cùm de portis vrbanis, ad publicæ rei opportunitates, sermo à consulibus, eâ apertâ, habebatur, nunquam de ipsa institutus fuit, ceteris quatuor, suo quoque nomine, memoratis. Ad priuatos Principis in proximo habitantis vsus aperta omnino fuerat.

Hactenus dixerim de portis Manuascæ: ad muros in quibus eæ patent 44
accedamus. Illis in speciem pyri, per stadia nouem ductis, vrbs circumdatur. An minus in spatium ante acceptos paganos collecta fuerit, vehementer addubito. Nam à porta quidem Soberana, vsque ad Sauriarianam, ij per Guilelmipetriam omnino steterunt ante omnem tabularum memoriam, quos nunc etiam videmus: per Aurorulæam verò qui feruntur, excitati sunt anno sexto & sexagesimo post millesimum trecentesimum. Ceciderántne igitur tum ij magno portento, quàm longè per vlnas trecentas septuaginta tres hodie protenduntur, ceteris qui per Guilelmipetriam ducti sunt, majore stantibus? An potiùs vrbe ad Orientem ampliata, muri quoque sunt excitati per longiorem circuitum, ceteris ad Occidentem immotis? Certè illo anno, mense Martio, die vicesima, consules conuenere cum latomo, *de mutandis & ædificandis* illis orientalibus, vt fert ipsorum diarium. 45

KKk

rium. Et verò, si terræ lingulam,cui imposita est vrbs, sequaris à Meridie per Orientem oculis, videbis illam paucis post portam Saunarianam passibus, curuari, & in hemicyclum versus Septentrionem protendi ad macellum vsque, non penitus nullo argumento, qui quondam à Saunariana ad Septentrionem Orientales erant muri,ibi stetisse, antequam *mutarentur & ædificarentur*, vbi per ambitum fere semicircularem, qualis occidentalibus muris competit,nunc à Saunariana ad macellum vsque vicus porrigitur, & ex eo per Franciscanorum regionem, extremam tum & neglectam, Iudæisque habitatam, subiisse ad portam Sobeiranam. Vtcumque id quondam habuerit, ingrediamur vrbem,deque ipsius regionibus, vicis,& domibus dicamus.

46 Regiones Manuascæ vrbis sunt quatuor, Hebreardæa, Paganica, Martellæa, Palatina. Cur hæc à palatio nomen acceperit, facilè dictu est. Habet Principis domum peramplam illam, & fossâ, loricâ, turribus munitam, quæ à Guilelmo juniore, Forcalquerij regulo, Hospitalariis Ierosolymitanis attributa est. Vnde nomen aliæ duxerint,magis,quam cur ita fuerint appellatæ, afferas. Putabam tamen Hebreardos, Paganos, Martellos ciues, quia præ ceteris gente excreuerant, junctíque domibus latè vicos implebant, suum quosque suæ regioni nomen dedisse. Pagani fecerunt etiam nemori, siue (vt ferunt conuentiones Elionis Villanouani cum Manuascensibus capite 24.) *bosqueto* suum inter Villamuriam & Sanmartinensem sub faucibus Soprosis vias. Hebreardæa, & Martellæa regiones sunt omnium fre-

47 quentissimæ, ac nobilissimæ: obscurissima Paganica. Omnes ab vna vrbis porta,per amplissimos vicos sinuatim progressæ quiescunt in proxima.Paganica quidem incipit à Sobeirana, & vbi primùm via se in duas scindit, sinistrorsum per Hospitalem domum,& ignobile vulgus,flectitur ad Franciscanos Obseruantes,quos prætergressa,descendit ad Clarissarum parthenonem, sub portam Aurorulæam. Hebreardæa verò, ab hac,per literarias scholas, ad nobile Bernardinarum Virginum monasterium adscendit; tum, post aliquid viæ, sensim in angustiorem immissa vicum, sese ab eo ad beatæ Mariæ læuas fores educit in Mercatoriam latè plateam, è qua per vicum situ & nomine *Rectum* ad portam Saunarianam longis progreditur itineribus. Iam Palatina regio, cùm ab eadem Saunariana porta, per illum ipsum vicum, ad plateam Mercatoriam peruênit, rectà sese infert in portam Guilel-

48 mipetriam. Cetera vrbis Martelli amplissimè occupant. Quintamne vrbis regionem dicere debeam,quæ *burgata* vocatur in diario consulum anno nono & septuagesimo supra millesimum quadringentesimum, & Saunaria in tabulis à Petro Atanulpho scriba exaratis millesimo trecentesimo tricesimo nono, prorsus subdubitem. Extra vrbem ea, cùm stabat, posita erat ad portam,quæ primùm Rainaudi Veteris, tum Dam Simonis,postea Dam Garnerij, demum Saunariana, nomine ab ipsa accepto,appellata est.Neque igitur pars illius erat, & nunc omnino desiit. Quia tamen, cùm stabat, fuit

49 appendix vrbis, neque debeam neque possim nunc tacere de illa.Incipiebat à porta vrbis proxima, desinebat in Clarissarum ad Meridiem ædibus: quæ enim vltra has erant, *grangiæ* seu *bosalia*, & in agro domus, ac villæ jam dicebantur. In tabulis de vnius illarum auctione sic habes: *Grangia siue bosal,sita est versus ecclesiam, seu carreriam Minoretarum, confrontata ab vna parte*

parte cum ecclesiâ dictarum Minoretarum, & cum domo & viridario Raimundi Robaudi, & cum carreria publica, & cum viridario ipsarum dominarum Minoretarum. Quàm verò latè ad Orientem ac Occidentem porrecta fuerit hæc *burgata*, seu Saunaria, nusquam tabularum inueuio. Fortasse, vt in suburbiis ferme fit, ad vici illius, quem vidimus, latera, minores vici sparsis mage quàm junctis errabant domibus, vt extra illam habitasse dicendi sint Franciscani, in prædio, quod Casum vocant, ante in vrbem quàm immigrarent. Quæcumque fuerit ejus seu longitudo, seu latitudo, area inter ipsam, & seu Villam seu Vrbem, appellabatur quondam *platea vlmi*, sicuti ferunt veteres chartæ. Ingens vlmus eam opacabat: inde ipsi nomen. Ad quos vsus olim hæc vlmi fuit area? non inuenio. Viennenses ante aliquot sæcula habebant plateam Vlmi sua in vrbe quondam regia, & in eâ jus ab vltimâ Burgundiæ regum memoriâ ferebant. Quid miraris? Rhama Francis antiquissimis fuit judiciorum locus; & rhamallus forum competens: denique dicebant *adrhamire* quod Latini *deliberare* ac decernere. Voces à ramis, vt vides, ortæ sunt. Et sub ramalibus apud eos sedebant judices; ac proinde sub patulis & latè brachiatis arboribus. Ceterùm, vt excitaretur Saunaria, 5
fecerant & alij, & muliones maximè, seu Massiliâ in Delphinatum, seu è Delphinatu Massiliam perpetui. Neque nihil momenti fuerat in illis, qui ad Manuascensium merces aliò deferendas veniebant. Sed ij etiam ipsi vni postea fecerunt, vt euerteretur. Scilicet per Torum inuenerant sibi viam vno milliari breuiorem, singulari Manuascensium damno, quos nisi ad opera necessaria jam nemo adibat. Torus autem est agri pars sub infimam planitiem, duobus ab vrbe milliaribus. Ita vocatur ab eminulo situ: Torus enim Prouincialibus mons est. *Extra Torum, seu montem*, inquiebat scriba in conuentionibus Episcopi Diniensis cum Comite Prouinciæ anno millesimo ducentesimo quinquagesimo septimo. Igitur vt suorum quisque compendiorum attentus est, fuit è ciuibus, qui ad portam viæ obuersam, publicas inuitandis hospitibus ædes excitaret, si qui nocte deprehensi, Manuascam tamen amarent accedere. Cúmque res ei perbelle cecidisset, (ceteri quippe viatores, & alias ob causas, & vt summo manè, antè vrbanæ quàm recludebantur portæ, se darent itineri, auebant hospitari extra vrbem) alia ab aliis diuersoria ad illud excitata sunt. Tum autem etiam principio propolæ, postea ceteri mercatores, denique alij ciues, quibus cum aduenis nulla erat negotiatio, sibi domos extruxerunt, totumque, nec ignobile nomen suburbij, sese pluribus vicis explicuit. Nam non pauci jam & Santulliana, & Volsiensia, modicorum scilicet pagorum, in proximo hospitia, post Manuascensia, cùm elegantiam vrbis & abundantiam repræsentarent, habebant.
Hæc aduenarum frequentia, quò spectabilis mage ad nonnullorum è ciuibus 51
opportunitates erat, eò grauiorem in dies ipsi vrbi cladem inferebat. Viduabatur aliis post alios optimatibus immerita, cùm etiam denique in suburbium commigrarent non pauci, vt cum cognatis, affinibus, amicis, & jucundiùs laxiúsque veluti in agro habitarent. & ampliores ad omnem vitæ honestatem adjungerent domibus hortos, & liberiore (si aliud non erat) aëre fruerentur. Igitur etiam publicæ rei curatores (Syndicos vocabant) vrbs sibi è Saunaria aliquando accepit; & in eam ciues excessere, vt peritissimos juris viros audirent. Quid verò tum Consules? in re & ancipiti, & angu-

ſta vnum aliquid inuenerunt,quo neque vlli ciuium noceret,& omni commodaret vrbi. Cogitauerunt denique illam per Torum viam intercludere,faceréque vt Principis edicto non alia Fano Tulliæ Volſium, quàm Manuaſcâ,eſſet via. Saunarianos ſic facilè redituros in vrbem,maximè ſi eorum domus (quod maximo ciuium conſenſu decretum fuerat) ære publico eme-
52 rentur. Quod ſapienter cogitauerant, id feliciter perfecerunt. Ludouicus rex eo nomine duodecimus audiuit æquiſſimas ipſorum querelas, atque,vt erat populorum ſuorum amantiſſimus, interclusâ per Torum viâ,juſſit antiquiſſimam Manuaſcâ reſtitui. Et Franciſcus mortui firmauit edictum: cúmque Siſtaricenſes & Santulliani Torenſem nuper reſtituiſſent,re apud Ludouicum tertiumdecimum ingentibus animis agitatâ,damnati ſunt,intentatæque non leues pœnæ,ſi quid rurſus mouerent. Saunaria ergo etiam eorumdem Regum Ludouici XII.& Franciſci I. mandato euerſa eſt,anno ſuperioris ſæculi quarto & viceſimo,cùm Paliſſæus Franciæ Mareſcallus opportunè juſſiſſet, vt ad ſeptuageſimum ab vrbe paſſum reſcinderetur,ne Carolo Borbonio, qui maritimam Prouinciæ oram latè vaſtare ferebatur, vtilis ad ciuium oppugnationem eſſet. Quot annos ſteterit non poſſum dicere,illius enim initia non inuenio. Florebat anno milleſimo trecenteſimo,ſub quem Petrus Muratoris de jure,cujus erat ſcientiſſimus, conſulentibus in illa reſpondebat. Saunariam verò dixerant à ſale,è ſalariis (vulgò Saunariis) ſeu hoſpitiis, ſeu tabernis. Salariam, ſiue Salinariam Latini diceremus. Maximam ſalis vim perpetui muliones deferunt ad Siſtaricenſes,Vapincenſes, ac Ebredunenſes: neque omnino modicam propolæ in vicina loca diſtrahunt. Hi tabernas, hoſpitia illi habebant in ſubvrbio. Hactenus de Saunaria di-
53 ctum ſit: ad regiones Manuaſcæ vrbis redeo. In illis alia aduertent alij: ego vnum ſatis laudare non poſſum. In ſingulis ſuæ ſunt ædes ſacræ,ſua ſunt monaſteria. Quod palatium ambitioſa turrium majeſtate ſpectandum & ſublime ſuſpicis, Guilelmus junior Forcalquerij regulus fecit *monaſterium* Hoſpitalariorum (quos nunc vocamus Equites Melitenſes) è domo ad ſancti Petri in cognomine burgo eductorum anno octauo poſt milleſimum ducenteſimum, ſeu *conuentum*, (vt traditur in conuentionibus Elionis Villanouani cum Manuaſcenſibus.) Hoſpitalariorum Manuaſcæ. Et quidem vt omnium, ſed maximè ſacrarum rerum initia feruent,anno pòſt quinto & decimo milites ſex,& preſbyteri octo degebant in eo cum ſuo Præceptore. Sed alius erit de auguſta domo dicendi locus. In illam Hoſpitalarij Rhodo captâ intulere corpus beati Gerardi, qui ſanctum & Chriſtianis perutilem
54 inuênit Ordinem,& eo veluti ſacrauere regionem Palatinam. Martellæa antiquiſſimam habet Sanuictorinorum Monachorum ædem, à Sancta Maria ob illuſtre cœleſtibus prodigiis ſignum dictam, & Carmelitarum cœnobium. Hebreardi ingente Saluatoris hominum baſilicâ ſe circumſpiciunt, & clariſſimâ Bernardinarum virginum domo. Ignobiliorem,& egentiorem ceteris Paganorum regionem ſanctus Franciſcus ſuis cum Obſeruantibus,& de beata Clara Monialibus,amauit poſt Chriſtum, qui Hoſpitalem egenorum,ſcilicet ſuam,domum in eâ poſuit. Et in palatio quidem,domeſtica tantùm eſt ſine ſacerdote nunc ædicula. In ea ſingulis diebus feſtis facit ſacerdos,ab Hoſpitalis Præceptore vocatus. Cetera ſeu parœciarum, ſeu monaſteriorum templa omnibus ad quotidiana ſacra ciuibus aperta ſunt.

Ad

Ad ſingula non inelegantes de quadro lapide fontes pluribus fluunt tubis, ſi Bernardinarum ædem excipias, quæ ad hanc diem ſuo fonte neſcio 55
quo fato caret, non ſine magna aduenarum omnium admiratione, vt non dicam, conuitio, qui ſatis intelligere non poſſunt, quo conſilio factum ſit, vt virgines & numero ſpectabiles, & pietate inſignes, & præcipuis tota vrbe gentibus ſeu ſanguine, ſeu affinitate junctæ, tam vtili, aut etiam neceſſario, ad domeſticos vſus adminiculo hactenus careant, maximè cùm ſuus Carmelitis, Obſeruantibus, Capucinis, & Clariſſis, ſit quoque intra domum fons, atque tanta per vniuerſam vrbem decurrat aquarum vis, vt nouem omnino fontibus, ad infimæ etiam plebis opportunitates poſitis, fluant ſupra quatuor, extra eamdem ſingulos ſingulis portis additos. Vetuſtiſſimi omnium ampliter eunt tubis quatuor ad ædes S. Saluatori & B. Mariæ ſacras, in antiquis earum cœmeteriis, anno milleſimo quadringenteſimo nonageſimo ſexto, ex edicto Honorati Vallis Sanctæ in epiſcopatu Aptenſi Abbatis, miſſi à ſummo Pontifice, ad quem in id Conſules, pro ſua pietate, & ſacrarum rerum veneratione, adierant. Ante illum annum ciues vtebantur putealibus fere 56
aquis. Et alios quidem puteos alij foderant domi ſuæ, ſed ad communes populi vſus, viſebantur ſinguli, ad ſingulas vrbis portas. Qui ad Soheiranam olim ſtabat, cùm occluſus fuiſſet anno octauo & nonageſimo ſuperioris ſæculi, aperuit nuper caſus neſcio quis ampliſſimè quadratum, ad læuam ingredientium vrbem. Remotior à Guilelmipetria ſuus erat, ſcilicet inter duas tranſuerſarias ſemitas, & viam publicam quæ fert Pertuſium. Cùm hortus, cui proximus erat, perueniſſet ad Ioannem Ingilardum, eum nono & quadrageſimo præcedentis ſæculi anno obducti ſedes auxit, venum illi à ciuibus data. Quâ ceteri ad Saunarianam & Aurorulæam defoſſi parte fuerint, non lego. Conſules ante annos ducentos & quinquaginta voluerunt, qui ad iſtam viſebatur, *alſari de muro, vt non ſtet in tanto periculo vt nunc eſt.* Præter puteales, fontanarum tamen aquarum erat tum 57
aliquis ex agro vſus, ſcilicet Aurorulæarum, quę manant proximè cognominem vrbis portam; Conchetanarum, inter eamdem non longè, & Saunarianam fluentium; Droüilenſium denique ad cognominem, qui Sanctalbano riuo impoſitus, eſt pontem, duplici decurrentium loco. Sed neque à puteis, neque ab his fontibus, conſultum ſatis erat vrbi. Illi, vt patebant omnibus, infimæ etiam plebi ac pueris, ſordidi, ab horum maximè laſciuiâ, fermè erant: iſti ſine omni cultu, artéque, ſuos tum dabant è terra, neque omnino integros, latices. Igitur inuenio (quis ciuium non mirabitur in aquarum, quæ omnibus ferme compitis nunc fluunt, copia?) aquam veniſſe Manuaſcæ ante annum milleſimum quadringenteſimum. Eo denique vetitum eſt vltrà vendere; & puteis proinde, ac fontibus cura major impenſa. Sed anno ſeptimo pòſt & ſexageſimo non potuit vllo labore fieri, vt iſti non areſcerent. Scilicet ſic habent, vt non apertâ è mari, aut fluuiis decurrant viâ. Potiùs principio modicę per terrarum viſcera, è quo capite incertum eſt, eunt aquæ, aut tenuiſſima, vt ita loquar, aquarum fila; & poſt multos errores denique in alium aliæ conueniunt temerè fonticulum. Ante id conjugij, non aperto certóve decurrunt illæ alueo, ſed veluti terrâ exudantes, abeunt per ipſius poros, aut etiam per partes veluti ſpongioſas. Iſti fonticuli poſtea ſuo pondere faciunt ſibi alueolos, donec vbi plures incertâ currentes viâ coie- 58

rint in vnum,denique tum aperto, quod sibi foderint, prodeunt ore. Iam cùm sæuit æstas,vt terram vrit, ita illius humorem ebibit plurimum; tum verò neque in tam multos latices exudat ima tellus, & qui jam suo alueo minores fluunt, eos fugit, magnámque partem sorbet. Anno illo septimo & sexagesimo post millesimum quadringentesimum,æstus tam vehementer sæuiit toto agro Manuasceusi, vt cùm intima terrarum peruaderet vreretque, hæ suctu consumpserint omnes memoratorum fontium aquas.
59 Quid facerent in illis angustiis Consules nôn habebant. Cogitauerunt tamen,quod vnum reliquum erat, perficere concamerationem fontis Aurorulæi ante annos quatuordecim cæptam. Hic proximus vrbi est; ad potum ciuium igitur maximè opportunus. Post quinque & viginti annos eam exegerunt. Opus est omnino illustre ac visendum. Fons ad vrbis portam, vbi pontem riuo Furnocalcio impositum superaueris,labitur,& per se profectò nobilis,& aquarum seu salubritate, seu jucunditate superior ceteris. Scilicet ex imis Aurei montis visceribus,educitur per alveum lapide quadro stratum, ac per ducentos & quadraginta passus Orientem versus ad hominis altitudinem fornicatum, qui in duos eodem opere per longissima spatia laboratos postea diuiditur. Nam è duorum conjugio laudatissimorum fontium
60 nasci debuit, ne vnius tantùm dotibus inclaresceret. Si vel in vrbem quoque inductus fuisset, vel tanto iret aquarum agmine, vt in ipsam inductus pares toti sufficeret ad potum,næ consultum ex eo ciuibus erat. Sed quando tam multis hominum millibus aquæ petantur ad potum de vno fonte non maximo,eoque trans Furnocalcij riui pontem in agro? Consules attenti publicæ rei hoc videre,& cùm fontes Conchetanus atque Droüilenses, nequeant pro inferiore situ in vrbem deriuari, modicísque decurrant agminibus, quinquagesimo illius sæculi anno egere consilia de Garinio, & sequente de Gaudeo,è Septentrionalibus montibus in ipsam deducendis. Cùm ille ad vrbem peruenisset,aquarum copia,ex incertâ mihi causâ, non respondit labori, & neglectus est,ac nunc pene exaruit. Hîc anno quingentesimo post millesimum manauit primùm intra vrbem,ipsique anno pòst quinquagesimo adjunctus est Morellius. Sed locus monet,vt cùm de Aurorulæo dixerim, non taceam de duobus istis. Hoc faciam,si priùs eos retulero qui, vt non sint publici vsus,nomen aliquod tamen habent. Vnum Paulus de Colongue,Prætoris litium apud Forcalquerienses capitalium pater, è non remoto Hospitalariorum, ipsis volentibus, agro effossum, aperuit rure suo, quod ad sinistram viæ Pertusium ferentis, riuo Sanctalbano impositum, ornabat,& ad omnem honestatem atque elegantiam componebat. Illa ipsa via alterum habet, vbi principio longa decliuitate descendit,posteaque præceps etiam fuit. Sunt qui velint aquis fluere, quas puteus ad portam Guilelmipetriam olim apertus,multas perenni scaturigine dabat. Sed fortassis ille Colonguius ipsis fluit. Anno enim secundo & vigesimo præcedentis sæculi, cùm ex tertio jam anno sensim per operosos labores ducerentur in Droüilensium vnius conjugium,prædura rupes vetuit ire longiùs, & in ipso
62 Hospitalariorum campo continuit. Tertius est in Pauli Figuerij opulenti ciuis prædio. Conchetanum vocabant à Conchetis,quæ agri regio est. Attentè curatum lego, cùm nullus intra vrbem manabat,Postea neglectus est, atque anno tertio & tricesimo superioris sæculi,quæ pro illo patebat area,in hortum

horum à Consulibus ad quindecim annos locata primùm, póstque varias incerti temporis locationes, deinde vendita est. Quartum Elio Villanouanus, qui à Colleta nomen habet, de principe tota Prouincia nobilitate vir; sexcentis ab vrbe vltra Droüilium pontem passibus, in villa magno agmine fluentem excipit. Quinto quondam ignobili, Patroni Aquenses fecerunt celebritatem, cùm Senatus præcedente sæculo Manuascam venisset, hærerétque in eâ, donec Fœderatorum aduersus Regem furor, qui omnem Prouinciam miscebat, quiesceret. Vt sunt viri elegantes ingenio, amauere splendentium aquarum salubritatem, & non raris frequentauere conuiuiis. Igitur ex eo, ab illis facto nomine, dicitur Fons patronorum. Sextus ægris mage, 63
quàm sanis opportunus ac bonus est. Leuat pectus, renes purgat, ciet lotium: medicumque experiuntur nephretici & asthmatici. Sed apud Manuascenses, à cœlo scilicet, aquis, terra fere sanos, in honore non est. Sulphureum ab odore appellat vulgus. Septimum Droüilium, eúmque duplicem; Aquensis ad cognominem, qui Sanctalbano riuo impositus est, pontem excipit via. Ij magnum quondam habuere nomen: sed neque ad vrbem omnino sunt, & ad illos ab ipsa non facilè descenditur per lapidosa & quasi abrupta loca. Sensim ergo desierunt celebrari. Ceteros, neque pauci sunt, sed ferme illaudati, qui per agrum fluunt, tacere placet. Ad eos redeundum mihi est, quos situs suasit, & aquarum abundantia, in vrbem ad publicos, priuatósque ciuium vsus deriuare. Vt hinc incipiam, omnium, qui intra Ma- 64
nuascam decurrunt, si Clarissæum excipias, fontium origo est in montibus agri borealibus. Duobus surgunt capitibus, altero Orientali, Occidentali altero. Quod Morellorum dicunt, visitur ad Paganorum nemus, Sanmartinensi non procul agro. Ab eo ingentes magna vi prorumpunt aquæ, quæ suis acceptæ tubis, tam per decliuia feruntur diu, donec centum circiter à porta Sobeirana passibus misceantur illis, quæ ab Orientali borealium montium latere, magnis de summa conualle Gaudea ortæ agminibus, per pontem Espellium ipsis occurrunt. Ex hoc aquarum confluuio nascitur omnis fontium intra vrbem multitudo, paucis enim pòst passibus, in minores tubos diuisæ, immittuntur per varias illius partes. Qui verò fontes fluunt, siue in domo, siue ad fores Franciscanarum virginum, habent, omine pro puellarum sanctitate non contemnendo, ortus suos à Paradiso. Regionis ad Orientales vrbis muros hoc nomen in agro est. Denique inuenio in veteribus tabulis *Fontenam streciam, fontes stellerium, Botini, Coopertum, Petri Ioannis*. Ætasne suas istis fontibus aquas abstulerit, an mutauerit potiùs nomina, vt ab iis quos jam memoraui non differant, non possum dicere.

Ceterùm per vrbis regiones quatuor recitatas, sunt domus omnino ducentæ supra mille: quid enim referam in agro positas, numero centum & quinquaginta? Antiquæ constant lapide ex septemtrionalibus agri montibus eruto. Omnes gypsum, ex agri quoque fodinis erutum, ornat ad omnem elegantiam & venustatem. Nulla in vicum è primâ contignatione prominet. Cùm plurimæ de eâ extarent, angustaréntque vicos, vrbano decreto actum est per Senatum Aquensem anno millesimo quingentesimo octauo, vt Petrus Matthæi, Reuersi dominus, & Simon de Tributiis, regij Senatores, id dedecoris ex omnibus rescinderent. Neque nihil ad ciuium valetudinem res facit. Per apertos ventus, per apertos sol multus, sese immittit vicos, 65

purgátque

purgátque aëra. Ad speciem verò id prorsus necessarium erat. Dejectis contignationum prominentiis suum lumen totum est vico, sua inter oppositorum tectorum subgrundas spatia, sua denique domibus æqualis, &, vt ita loquar, ex vero facies.

66 Neque minùs est vrbi à publicis ornamentum plateis. Circa palatium latè vacat omni parte. Perpetuâ veluti plateâ cinctum diceres. In media ipsa vrbe visitur in quadrum oblongior, mercatorum officinis circumdata. Mercatoriam ergo possumus appellare. Longè amplior proximè hanc est, ad ædes Marianas, foro nundinario destinata. Vt sit amplissima, certè vix sufficit hebdomadario per sabbatum mercatui. Nam cùm solemnes sunt, & per annum quater celebrantur nundinæ, tanta & emptorum, & seu mercatorum seu propolarum confluit multitudo, vt vniuersa ipsa vrbs forum esse videatur. Scilicet supra frumentum, vinum, oleum, pomorumque ac nucum omne genus, & frugum, lino, cannabe, telâ, corio, cerâ, pice, melle, resinâ, vt de serico lanáque pannos, & alia sapientis manu artificis labarata, prætercam, abundant officinæ. Vnum hîc tacere non possum. Tanta vis amygdalæ in vrbem ex agro seu proprio, seu vicino deportatur, vt, cùm tempora ferunt, exteris mercatoribus centumpondia ad centum & quinquagin-
67 ta dietim apparentur. Ex ea ergo Manuascensibus lucrum obuenit supra centum millia Francorum. Sed putamen lignosum est, pinguique ac oleoso saturatum succo facilè in flammas emicat, & ligno omni accenso vehementiùs ardet. Amygdalinum carbonem dicas. Certè ligneo non est inferius ad domesticos vsus, & colore odoréque superius. Pro Saluatoris hominum templo jacet etiam platea, sed longè minor, ex eo potissimùm tempore, quo in illius parte, læuo templi pariete aperto, tres ædiculæ exædificatæ sunt. Sua quoque ad Franciscanorum Obseruantium, sua ad Carmelitarum, sua ad Clarissarum ædes, neque prorsus angusta est. Cœnobium Bernardinarum non postulat plateam, populo, qui è sacris confertim exit, capiendo. In amplissimo, & ad non modicæ plateæ speciem latissimo, vico positum est.

68 Igitur cùm Manuasca sit agro speciosa & diues, domibúsque, plateis, & fontibus commoda & spectanda, abundauit etiam olim nobilibus viris. Et quidem in superioribus non modicam clararum nobilitate gentium multitudinem attuli. Nunc placet nonnullas adjungere, quas ego ipse ex publicis archiui vrbani tabulis accepi. Sauini, Rochæi, Valentiæ, Simianæi, Panerij, Villamurij, Veteres, Berardi, Mainerij, Casanouij, Altouiti, Hospitalarij, Bardocij, Thomacij, Coruini, Fabri, Taloni, Crucij, Vetulæ, Pontij, Bruneti, Lauenæ, Safalini, Redorterij, Aiminij, Rainerij, Blanchardi, Textores, Lauenturæ, Iustacij, Burgij, Campisaurij, Boissoni, Barrilloni, Brocherij, Rostani, Pugeti, Clementes, Arnaudi, Boneti, Veirerij, Tillij, aliíque non pauci il-
69 lustres genere viri, habitauerunt in vrbe. *Nobilis vir Gulielmus Piolla*, (in tabulis ita legitur) anno septimo & sexagesimo supra millesimum trecentesimum, agebat judicem Manuascæ, & eum consequente habitabat in ipsa, vt ferunt plures eorumdem annorum chartæ. Quæ Piollarum gens vrbem, & ex eâ Forcalquerium, atque Massiliam habet, suam originem ab illo repetit: & Ioannes, Iosephi apud Forcalquerienses regij Consiliarij filius, post annos ferme trecentos, magnâ suâ laude locum Guilelmi, judicem agens, nuper impleuit.

pleuit. Scilicet æmulatus exempla Francisci fratris egregij juuenis, sequitur patrem non iniquis passibus, qui, vt Gallicanæ vim poëseos, & cetera taceam ornamenta, consultissimus juris est. Iosephus post vtrumque fratrem est sola ætate. Ingenio, memoriâ, dicendi ad concionem copiâ & vi, totâ morum indole præstans sese Deo addixit Theologica Sorbonicorum spatia nunc ingentibus decurrens animis ponit magna pietatis Ecclesiasticæ rudimenta apud celeberrimos vniuersâ Europâ Sansulpitianos ascetas. Franciscus (vt hoc addam) nuper duxit Isabellam Scipionis de Gombert filiam, qui nobilissimâ ortus gente dominatur Dromono, Sangenesio, & Sangenesianæ valli.

Quo autem scelere prætermittitam Guasquios? Egregia eorum supra quadringentos annos, singulis sæculis, vt in aliis super alias chartis lego, pro vrbe facinora antiquissimæ gentis nobilitatem plurimùm augent. Sed hoc maximè Manuascensibus caram faciat, quòd vna de indigenis claritatem à majoribus acceptam, ad nostra vsque tempora, perenni velut agmine fluentem, deduxit, etiámque nunc seruat. De ipsâ omnium celeberrimus fuit Petrus. Ab anno millesimo quadringentesimo octogesimo ad octauum sequentis sæculi, per octo & viginti rem patriæ publicam sapientissimè egit, gessitque. Aduersus Iudæos Auenionem iuit ad Legatum Pontificium anno millesimo quadringentesimo nonagesimoquarto, Lugdunum ad Regem millesimo quingentesimo. Per Ioannem patrem, auum Ioannem, Raimundum proauum, id odij in perfidum genus hominum, & amoris in patriam, acceperat ab Isnardo abauo. Ceterùm existimo Guilelmum Gasc, qui centesimus sexagesimus quintus, coram Guilelmo juniore Forcalquerij regulo sacramentum dixit de seruanda Hospitali Ierosolymitano Manuasca, fuisse Guasquium, &, per nominis exitum Prouincialibus familiarem, dictum quoque *Guasqui*, atque hoc nominis accepisse à valle *Gasc*, seu Gasquia, vltra Louberiam vallem & Sanctalbanum montem, ad fines agri Manuascensis, Monfuronium inter ac Petrauiridensem posita, cui dominaretur. Certè Sanmarthani fratres tomo 3. Galliæ Christianæ ita loquuntur in Episcopis Nemausensibus: *Ioannes Gasc*, aliàs *Gasqui, ex Abbate Anianæ in Occitania, Ecclesiam Nemausensem suscepit administrandam, anno millesimo trecentesimo sexagesimo sexto, ex tabulis Vaticani.* Neque hic (vt id non prętermittam) è Guasquiis primus gessit episcopatum: *Ioannes Guasqui* fit Massiliensis Episcopus anno millesimo trecentesimo tricesimo quinto, moritur quarto, & quadragesimo. Qui fortia posterorum Guilelmi facinora, per grauissimas cum Hospitalis Ierosolymitani Præceptoribus contentiones, legerit in Consulum diatio, is non mirabitur tardè, ac veluti ægrè, venisse ad illud sacramenti. Tardiùs etiam venere, postque ipsum longè, Raimundus ac Guilelmus Rainaudi, Rostagnus Hospitalarius, Guilelmus Gaufridi, illustres genere viri. Guilelmus Guasqui nepos avum æmulatus est. Serò & proximè tamen Petrum Hospitalarium nobilissimum virum, venit in pacta cum Berengario Monachi, Præceptore Ierosolymitano. Cætera clarissimę gentis ornamenta pętermitto. Vnum tamen placet hîc addere, quod Carolus Augustus de Sales Episcopus Geneuensis, & Sancti Francisci de Sales ex fratre nepos scripsit in libro de gente

ſua pag. 506. *Ludouicus de Sales, frater Franciſci aui, duxit Ianinam de Guaſquis, filiam Ioannis de Guaſquis domini de Mactamos, & Anna Ludouica Roux. Ioannem de Guaſquis genuerant Petrus de Guaſquis & Pernetta de Liuron, ab anno milleſimo quingenteſimo duodecimo die triceſima Aprilis conjuges: Petrum verò Matthæus de Guaſquis & Iaquelina des Bois. Dicitur gens Guaſquia hac, originem ex Prouinciâ duxiſſe.*

72 Quo tempore Laduncellij, ſeu Laincellij, aut (vt vulgò loquimur) Lincellij ad Manuaſcam acceſſerint, non inuenio. Ante quingentos circiter annos habebant in agro clientes atque in iis Lambertus Petrum Gaudium opulentum ciuem. Ditione tenebant Landucellum, vnde genti nomen, anno primo & ſexageſimo ſupra milleſimum, Romolas, & Fanum Martini Ranacatienſis. Poſt annos ab illo trecentos, de eâ ipſâ gente Lambertus alter, emit à Beata Delphina Ariani Comite, cùm prædiues & illuſtriſſima virgo ſua omnia diſpergeret in pauperes, Podium Michaëlis, & Hoſpitaletum, teſte Guilelmo Henrici ad judices dicente, qui de ejuſdem Dalphinæ ſanctitate quærebant. Dominati ſunt præterea Toramæ vtrique, Monſtrereto, Albenatio,& aliis pluribus per Prouinciam pagis. Sed vide quis, & quàm clarus fuit ſuo tempore, Georgius Laincellius: Simianæis, & Flottis non impar habebatur. Denique anno milleſimo treceteſimo ſexageſimo nono, cùm Rodulphus de Luperiis gubernator Delphinatus, & Raimundus de Agouto Seneſcallus Prouinciæ, in pacis fœdera pro ſuis regibus conueniſſent, conſeruatores pacis dicti ſunt, Guirannus de Simiana, Oſaſicca Flotte, Georgius de Laincello & Bertrandus de Caſtello milites. Gaufridus eo ipſo genere ortus Vapincenſem gerebat epiſcopatum, anno milleſimo ducenteſimo octogeſimo. Quid taceam Berengarium, Oliuarium, & Ioannem Hoſpitalarios Equites? Hic anno octogeſimo poſt milleſimum quadringenteſimum cecidit Turcæ manu, cùm fortiter ageret in propugnatione Rhodi. Gouſſancurtius in Sanctiſſimi Ordinis martyrologio facit Lioncellum gente, non Laincellium; & Delphinatem patriâ, non Prouincialem, manifeſto errore. Teſſerarium antiquiſſimæ gentis ſymbolum eſt argentea tranſuerſáque lanceæ cuſpis rubra in areâ. Sanmartinenſis Lincelliorum familia viget etiam nunc in vrbe, omnibúſque vetuſtiſſimæ nobilitatis inſignibus floret. Ioſeph, amiciſſimus mihi vir, Laurentia matre, auia Caſtellana, Raſcatia proauia genitus eam ducit. Plures in ſpem illuſtriſſimi generis liberos, ex Magdalena Lumbarda ſuſtulit. Accipe illius ſeriem per ſua capita numeratam ab anno 1150. ad nos vſque.

Stemma Laduncelliorum Sanmartinenſiorum.

I. Lambertus de Laduncello, ſeu Laincello

& .... anno 1150. & 1190.

II. Gaufridus 1222.

& ....

III. Lambertus II. 1241.

& ....

IV. Lambertus III. 1259.

&

&
Tiburgis d'Alamanon.
V.
Berengarius 1273.
&
Raïbauda de Vngula.
VI.
Berengarius II. 1299.
&
.... de Borbone.
VII.
Lambertus IV. 1318.
&
Sibylla de Podio Michaëlis.
VIII.
Gaufredus
&
Mabilla de Caſtellione.
IX.
Berengarius III.
&
Berengaria de Venello.
X.
Berengarius IV.
&
Sancia d'Albe.
XI.
Berengarius V.
&
Catharina de Barras.
XII.
Berengarius VI.
&
Conſtantia d'Alamanon.
XIII.
Claudius
&
Conſtantia de Laincello.
XIV.
Gaſpar
&
Catharina de Villanoua.
XV.
Antonius
&
Catharina de Raſcas.
XVI.
Antonius II.
&
Ioanna de Caſtellana.
XVII.
Hubertus.

&

Ludouica de Laurens.

XVIII. Ioseph

&

Magdalena de Lumbard.

73 Volandos hoc extremo loco memorare placet. Ij plurimùm contulerunt ad erectionem Franciscanorum Obseruantium templi. Sed omnia seu majorum, seu ceterorum gentilium decora virtutis magnitudine superauit puella, æternum nobilissimæ gentis ornamentum. Excidit ipsius nomen omnium temporum memoriâ dignissimum, profectò vt è perituris mortalium voluminibus, transcriberetur ab Angelis in librum cœlestis vitæ. Anno sexto & decimo superioris sæculi Franciscus rex, eo nomine primus,
74 Manuascam adiit, & in Antonij Volandi domo hospitatus est, cujus filia nubilis (& præstantis formæ virgo erat, atque supra natiuam speciem vehementer, pro more, ornata) claues vrbis, cùm eam ingrederetur, obtulerat. Honestissimum puellæ fuerat id officij deferre Principi, illiusque patri supra omnem votorum inuidiam ipsum habere domi suæ. Verùm hæc vtraque res castissimam virginem grauissimè afflixit. Cùm Manuascæ claues offerebat Regi, notauit Franciscum oculos in ejus vultum, omnémque corporis habitum, non illubentes deflexisse, & supra ætatem, re tum quidem dissimulatâ, indoluit. Vt primùm facultas data est, vt se ab omni hominum turba principio, deinde etiam congressu, seductam cubiculo clausit. Et, quid agimus anime, in lacrymas soluta exclamat, quid agimus? Viuimus, an perimus? Vidi Principis oculos in meo vnius vultu hærentes. Abs dubio igitur illi placet. Atque juvenis ipse est. Sed viuamus, quando ita videtur Deo. Illud potiùs de facie pereat, quod in virginitatis contumeliam placere potuit viro. Vix dixerat, & quibus potuit sordibus vultum infecit. Cúmque per illas forma minor quidem, sed gratior, atque prorsus illecebrosa pelluceret, sulphur ardentibus imposuit carbonibus, flammantísque turpem fumum tam hausit diu genis, totoque vultu, donec viuidum illud natiui coloris, ac splendidum, pallido luteóque mutatum est, atque nonnihil etiam fœditatis insedit faciei. Magnum facinus, & supra puellæ annos, omnium,
75 qui Regem secuti Manuascæ tum aderant, admirationem meruit: atque ejusmodi profectò est, vt cum omni posterorum memoria coæquari debeat. Francisco etiam Regi, vt accuratus rerum æstimator erat, plus eo puella placuit, quàm specie placuerat. Igitur excedens vrbe, noluit indotatam esse. Non pauca, neque maximo Principe indigna, pro ætate ipsius & sanctitate, ad eam misit. Antonius virginis pater duodecimo pòst anno cùm gereret consulatum, mortuus est. Nicolao & Hugueta Arnauda natus, genuerat liberos octo, Georgium, Claudium, Gaucherium, Poncetum, Raimundum, Honoratam, Nicolaam, & Catharinam. Gaucherius, & Raimundus, cùm in Britanniam iuissent, in eâ sedes fixerunt. Et familia quidem à Gaucherio ducta, omnis jam ab aliquo tempore desiit; quæ verò à Raimundo prodierat, cùm in fœminam vniuersa defecisset, à Marino D. de la Pyaie genitam, ea nupsit Baroni des Arcis Consiliario in Parlamento Redonensi & post liberos duos genitos nuper mortua est. Georgius ex

Clara

Clara Barcilona Albenatij domina,sustulis Gabrielem, Pontium,& filias 5. Gabriel duxit Lucretiam de Bonne sororem Vicecomitis de Talard,& Comitis d'Auriac, atque Carolum ex eâ progenuit,qui ex Dianâ de Blacas primâ vxore genuit filias duas; & ex Ioannâ de Matharon D. de Sallignac & d'Entrepierres secunda, Carolum & filias duas. Carolus habet in matrimonio Dianam de Seguiran, & ex ipsâ suscepit Iosephum, Antonium, & filiam innominatam. Vt autem Volanda gens, ad hanc vsque feliciter propagata floreat Aquis Sextiis,tamen Manuascæ non viget Manuascensis Volandorum familia post Antonij mortem florere desiit, quasi viribus in puella memorata ad omne officij genus informanda exhaustis, iam victa deficeret. Desierunt post illam plurimæ quoque gentes, antiquissimâ illâ nobilitate insignes, aut vrbe excesserunt. Quæ superant & paucæ sunt in plebeium ordinem se deiecerunt, agrorum delicias, & ex mercatura opes præ generis claritate habentes. Illarum quidem locum multæ jam implent, Villanouana etiam, quæ supra omnem tabularum memoriam, inter nobilitate vniuersam per Prouinciam principes, & quondam habita est, & nunc habetur. Ex eâ Iosias Tortonæ dominus in Susannam Safalinam enubens,amplissiamam hereditatem Manuascæ adeptus est. Sed non id ego suscepi, vt veluti censum agens, per singulas gentes eam. Antiqua vrbis,non noua, sequi oratione animus est. In patriam tamen certè peccauerim, si Petrum Vallatorium clarissimæ stirpis virum præteream,qui ad illam ipsius ornamenta plurimùm aucturus nuperrime venit. Vallatoria gens, ex quo Antonius Vallatorij, Dromoni, Sangenesij, Briansoni, & Autonni dominus Margaritam Villamuriam ante annum millesimum quadringentesimum octogesimum sextum duxit vxorem, Volsio de ipsius dote dominatur. Cùm Villamurij, præ eo, & Villamuro, suæ ditionis pagis, Manuascam habuissent, Vallatorij tamen alia omnia hactenus secuti hæserant Volsij. Sed Petrus Antonij trinepos, cùm videret liberos è Gabrielâ Forbinorum Soleria latè inclarescere, tum Manuascæ fixit sedes, augendo scilicet (nam quid aliud animo sequebatur?) illius nomini. Nicolaus Regij in proximo Episcopus est Franciscus Augustus à puero armis assuetus, adoleuit in exercitu, & nomine de magnis per Germaniam,Catalauniam, Belgium, & Italiam facinoribus collecto,Galliam omnem impleuit: nuper in Papiæ,& Valentiæ Insubrum obsidione Legatum Mutinæ Ducis egit. Huic etiam expugnandæ maximum fuit momentum. Non minore vigilantiâ nunc ei pro rege præest. Palamedes,& Ludouicus inhærent fratrum vestigiis. Iste pietatis & literarum studiis æmulatur Episcopum: ille alam equitum in Italia ducit, Hospitalarius, siue, vt nunc loquimur, Melitensis Eques. Vnum addere hîc mihi liceat. Anna Petri soror,ingentium & supra fœminam animorum, capacissimæque mentis puella,quæ à primis annis erat S.Bernardi apud Auenionenses alumna,Manuascam ante fratrem accessit,& postquam excitasset,sanctisque legibus ac moribus constitutum parthenonem diutissimè rexisset,à duobus annis extremum diem obiit, magno cum pietatis sensu,vt referam libro tertio.

(Margin numbers: 76 beside "ret. Desierunt…", 77 beside "ne animus est…", 7[8] beside "siue, vt nunc loquimur…")

MANVASCÆ
LIBER SECVNDVS.

1 MANVASCA nobilis & peramœna portio Comitatus, quem principio Sistaricum, postea cùm Ebredunenses & Vapincenses Sistaricensibus addidisset, atque per Aptenses vsque ad Rhodanum peruenisset, Forcalqueriensem dixerunt, anno nono & quadragesimo supra millesimum centesimum, attributa est Hospitali Ierosolymitano à Guigone dynasta. Hîc Guilelmo Regulo, & Garsende genitus, Bertrandum fratrem habebat natu majorem, & paterni scilicet principatus hæredem Manuascâ ipse, Pertusio, aliaque non multâ ditione, donatus est à parentibus, honestúmque Cominis nomen pro illorum temporum consuetudine, quæ nunc etiam viget in Germania, ab iisdem in omnes
2 liberos deriuatum, tulit. Magna pietas adegit optimum principem ad id muneris in Hospitalarios conferendum. *Temporalibus*, inquit, *æterna, transitoriis permanentia cupiens comparare, pro salute animæ meæ, & parentum meorum dono Deo, & Hospitali Ierosolymitano, & pauperibus in perpetuum Manuascam.* Fecit etiam ea ipsa, vt majus aliquid susciperet: *Et meipsum* pergit, *eidem Hospitali, & pauperibus in perpetuum ad seruiendum contrado.* An Hospitalariorum Ordinem vouet? An Hospitali Ierosolymitano se donat, pro præcellentium illis temporibus pietate virorum, è qua, cùm in ignobilia capita emanasset, profluxit denique *donatorum*, vt loquuntur, genus, vt dicam libro 3. num. 40. & 41. Quoniam Manuascæ Hospitalariis concessio, est in omnem partem illustris, atque per annos quinquaginta, & quod excurrit, damnata fuit à Comitibus Forcalquerij; & cùm à Guilelmo juniore firmitatem suam aliquando habuisset, postea tamen & à Prouinciæ Regulis agitata fuit, & magnas iis ipsis Hospitalariis cum Manuascæ ciuibus contentiones peperit, locus omnino postulat, vt Guigonis tabulas referam. Sic habent.

3 *Cùm præcipua philosophia Christianorum sit cogitatio mortis, prudentium est diem mortis præuenire, & sic super suis bonis disponere, vt possint de immortalitate sperare. Idcirco ego in Dei nomine Guigo Forcalqueriensis Comes, temporalibus æterna, transitoriis permanentia cupiens comparare, pro salute animæ meæ, & parentum meorum, dono Deo, & Hospitali Ierosolymitano, & pauperibus in perpetuum Manuascam, Burgum, & Castellum, & Totas auras, cum toto territorio, & omnibus ad Manuascam pertinentibus. Hoc est vsque ad territorium Sanctæ Tulliæ, & vsque ad territorium Petræuiridis, & vsque ad territorium Montis furonis, & vsque ad territorium Sancti Martini, & vsque ad territorium Dalphini, & vsque ad territorium de Vols, & vsque ad flumen, quod vocatur Durentia.*
4 *Et meipsum eidem Hospitali, & pauperibus in perpetuum ad seruiendum contrado. Reliqua bona mea, vbicunque sint, filiis fratris mei relinquo, & eos per suam fidem rogo, vt hanc donationem, hoc salubre relictum, quod pro redemptione animæ meæ in pauperes confero, firmum illibatumque conseruent. Quod si violare præsumpserint, eis omnia quæ reliqui aufero, & Guiranno & Bertrando Rainibaldi omnia bona mea relinquo, & eos per suam fidem rogo, vt*

quod

quod reliqui Hospitali, & pauperibus, firmum manere faciant; & tam ipsi, quàm heredes eorum perpetuò defendant. Sciendum tamen est, quòd in iis omnibus, quæ filiis fratris mei relinquo, matrem meam dum vixerit vsum fructum habere volo. Præterea matri meæ jure proprietatis relinquo, quod ejus industria castro, quod vocatur Pertuis, accreuit. Facta est hæc dispositio anno ab incarnato Domino 1149. 5
tertio Calendas Iunij, luna 21. *regnante Imperatore Conrado, in præsentia domini Petri Sistaricensis Episcopi, autoritate cujus & testimonio confirmatur. Præterea isti homines testes existunt, Garsendis Comitissa mater ipsius Comitis, Bertrandus Raymbaldi, Hugo Boso, Aicardus de Saignone, Isnardus de Mota, Faraldus Fairol, VV. de Bellomonte, VV. Raimundi de Caderachia, VV. Cornutus, & VV. Cornutus filius ejus, Bermundus Leotaudus, & VV. Bermundus filius ejus, Raimundus de Bonauilla, Bertrandus Nigrellus, VV. Nigrellus, Petrus Adam, Hugo de Ausonigas, VV. de Clumans, VV. Ramoardus, Aicardus de Manuasca, Raimundus de S. Martino, Raimundus Rostanus, Aicardus de Roca.*

S. Petri Sistaricensis Episcopi.

Guigone mortuo, Hospitalarij adeunt Manuascæ dynastiam infelicibus 6
initiis. Bertrandi fratris filios scripserat hæredes: & is Manuascam, abactis Hospitalariis, inter filios cùm moreretur diuidendam sibi accepit, ex incerto mihi jure: nisi quod ipsius, Bertrando mortuo, in filios tres diuisio suadet à Guilelmi aui testamento repetitum, qui donata Guidoni filio secundogenito, si absque liberis moreretur, voluerit in primogeniti filios diuidi. Hæreditarium certè appellauit eorum vnus, vt suo loco referam. Quodcumque fuerit, probauit ipsorum pater. Viuebat scilicet, cùm Guigo frater testamentum scripsit. Anno enim sequente, qui erat quinquagesimus sæculi, Iauseranda conjux genuit Guilelmum juniorem filiorum tertium ex tabulis anno septimo supra millesimum ducentesimum exaratis, in quibus hic asserit se annorum quadraginta factum esse primo & nonagesimo post millesimum centesimum Nouembri mense. Probauit Garsendis auia, à patre & liberorum & Comitatus administrationi postea testamento admota. Hæc quidem subscripserat Manuascæ Hospitalariis donationi, atque, vt fit, non inuita: sed optimam principem jura nepotum edocuit Bertrandus filius. Putabam ego probatum quoque Guiranno & Bertrando Raimbaldi; qui dejectis Manuascæ ditione Hospitalariis, se non gesserunt pro Guigonis hæredibus. Certè ij tum erant & gentis claritate, & opum vi, & clientum multitudine, vt Guigonis fratri, Hospitalarios Manuascæ dynastia prohibenti, obsistere omnino possent. In conuentionibus Ab- 7
batis Montis majoris cum Bauciis principibus ita legitur: *Guirannus de Simiana, & frater ejus Bertrannus Raimbaldi.* Hinc intelligis & fratres, & gente Simianæos fuisse. Imperitabat hæc illis temporibus Aptæ Iuliæ, Casanouæ, Saignono, Auribello, & aliis supra sex & quadraginta castris, pagisve. Suberat quidem regulo Forcalquerij, vt intelligere est ex tabulis, quibus anno milesimo ducentesimo quinquagesimo tertio judices à Beatrice, Guilelmi junioris ex filia proneptе, & Caroli Ducis Andegauensis vxore, dati, damnauerunt iniquorum per Comitatum Forcalqueriensem portoriorum, & alios nobilissimos viros, & Bertrandi Raimbaldi filium, Rosciámque matrem, ac Guideti de Simiana filios. Sed plurima tamen supremi principis habebat: vocabat sub signa equites, bella suis gerebat auspiciis, monetam suo nomine

nomine inſcribebat. Quid verò non tentaſſet aduerſus Forcalquerij Comitem, ſi jure agere poſſe cogitaſſet, quæ pro Stephanetta Baucia aduerſus Prouinciæ Regulum contendere armis non dubitauerat? Sed etiam ipſa profectò exiſtimauit Bertrandum jure facere, qui Guigonis fratris hæreditatem ſibi ſumeret in filios diuidendam. Hoſpitalarij Manuaſcæ dynaſtiâ dejecti, ſeſe in ſuâ per Principis teſtamentum iura conniuntur reſtituere, & omnibus prædiis, quæ ante Guigonis mortem poſſidebant, à fratre regulo depelluntur. Quid enimvero viri potentiâ præcellentes non audent, perficiuntve? Igitur cùm neq; vi rem agere valerent, & juri alius non videretur locus, confugiunt ad Eugenium Pontificem eo nomine tertium. Quid Romę actum ſit non lego. Guilelmus de Beneuento Archiepiſcopus Ebredunenſis rem compoſuit. Legatus erat Pontificis. Igitur capita in quæ ipſo agente cum tergeminis, poſtmortem Bertrandi patris, fratribus conuenerant, ad eum ſcripſit in hæc verba.

8 *Talem inter eos tranſactionem, vtriuſque partis conſenſu, dictauimus, vt Hoſpitalarij iure perpetuo haberent, & quietè poſſiderent, quidquid* ibi ideſt Manuaſcę, vt intelligitur ex orationis ſerie & ex repetitione hujus particulę in conſequentibus, *nec Comes quidquam ab Hoſpitalariis ibi haberet, nec Hoſpitalarij Comite.* Igitur mirari ſatis non poſſum, quòd Boucheus in hiſtoria Prouinciæ tom.2. velit *ibi* eſſe hic idem atque *in comitatu. Habebant Manuaſcæ antequam Guigo Comes hanc donationem eis feciſſet. Cetera verò, videlicet caſtrum cum aliis poſſeſſionibus ad illud pertinentibus, & caſtrum quod dicitur Totas auras, cum territorio ſuo, æqualiter inter ſe diuiderent; vt medietatem Hoſpitalarij pleno iure haberent, & liberè poſſiderent; & aliam medietatem haberet & poſſideret Comes eodem modo: ita quòd nec Comes cum fratribus, & auia, quidquam penitus ab Hoſpitalariis ibi haberent, nec Hoſpitalarij à Comite, vel ejus fratribus. Præterea in tranſactione expreſsè fuit comprehenſum, vt non liceret Comiti, nec alicui de parte ejus, nec Hoſpitalariis, nec alicui de parte eorum, in caſtro quod dicitur Manuaſca, turrem, vel aliquam munitionem ad inſtar turris ædificare. Si verò Comes, & fratres ejus, & ſoror decederent ſine legitimis liberis, pars illorum, quæ ex tranſactione ita eis obuenerat, Hoſpitalariis libera ex pleno iure cederet. Vnde in ſignum & in argumentum hujus rei, Comes & fratres ejus ſingulis annis cenſualem libram incenſi in feſtiuitate Pentecoſtes Hoſpitalariis ſoluerent.*

9 Hactenus Eugenio Guilelmus. Raimundus Hoſpitalariorum Magiſter, fecit vt Pontifex probaret, quæ Legatus conſtituerat; & anathemate damnaret, qui illa violarent. Sed longè alia Forcalquerij gerebantur. Guillelmus de Beneuento non egerat cum ipſis Principibus. Fratrum vltimus erat in cunis, vnius anni, aut paucorum menſium infantulus: ſecundus & tertius non multùm majores quarto, ad pueritiam nondum peruenerant: primus, à Garſende auia, puer, cum principatu regebatur. Quod cum hac, nepotum nomine, egerat, principes ętate majores non probauerunt, ipsâ etiam, mutato jam conſilio, non repugnante, & Manuaſcam ſuâ quiſque parte ſibi pertexerunt habere. Neque Hoſpitalarij vehementer obſtiterunt, ſuis ante Guigonis mortem prędiis reſtituti: omnino etiam, ad ſpeciem certè, probaſſe videntur & aliàs, & anno ſexto ſupra milleſimum ducenteſimum. Eo Guilelmus junior fratrum tertius, & Comitum vltimus ipſis Manuaſcam omnem donat, & profectò ſuam; nam quid aliena concederet? ſcilicet *Burgum*

gum Caſtrum, & Totas auras cum omnibus pertinentiis. Fulco Ægidiarus Prior, Hoſpitalis Ieroſolymitani nomine, pium munus, & alienam igitur rem, admittit, adſtantibus volentibuſq; Præceptoribus ex eodem Ordine tribus, grauiſſimis viris, Bertrando de Oliuello Raimundo de Ludiuizonio, Petrillono. 10
Sed vt de Manuaſcæ ditione hæreditaria taceam, quando Folcalquerienſes Principes iam ætate firmata (& tres, alius ab alio ſine liberis mortuo, regnauerunt) ſubſcriberent ceteris conuentionum capitibus, quę Guilelmus de Beneuento tulerat? Potueruntne aliquando patienter audire Hoſpitalariis ita conceſſam medietatem Manuaſcæ, vt *ibi nihil habeant à Comite*; ſibique in alterâ prohibitum, *turrem vel aliquam munitionem ad inſtar turris ædificare?* potueruntne probare, ſibi mandatum *ſoluere ſingulis annis libram incenſi, in feſtiuitate Pentecoſtes Hoſpitalariis?* Profectò illis qui deiicitur, aut prohibetur, abdicatur ſummo principatu Manuaſcæ: hoc qui facit, partem ſummi ſui principatus ſubiicit Hoſpitalariis. Guilelmus itaque iunior, vt Guigonis patrui donationem, ad Legati Pontificij articulos exactam, fratribus mortuis aliquando, ſicuti poſtea referam, probauerit, turritum tamen, foſsâque & loricâ munitum palatium, quod nunc etiam ſtat, extruxit Manuaſcæ. Non dubitauerime rgo Archiepiſcopi Ebredunenſis arbitrium, quod improbabatur ipſo vſu, quod ab iis quorum in vſus datum fuerat negligebatur, demum à Pontifice quoque ad regulorum preces abrogatum fuiſſe. Hoſpitalarij eo gradu deiecti, non cadunt tamen animis. Quam ſibi ex Guigonis teſtamento debitam arbritrabantur, de Manuaſca per illorum ipſorum Principum aliquem vnum habenda, quando aliud non occurrebat, cogitant. Neque nulla ſpes erat, futurum vt quatuor certè poſt primum vnus patruum æmularetur pietate. Et tenera ætas, & armorum tyrocinium, poterant illa ſeu indole, ſeu fortunâ puerulos admouere & nobilibus, 11
& ſacris Equitibus. Quid cum Guilelmo fratrum primo, & poſt Bertrandum patrem Regulo, egerint, non inuenio. Bertrandus frattum ſecundus, eo mortuo Comes, ad ipſos vehementer adiecit animum, maximè cùm florens ætate, armiſque aptus, Ieroſolimitani in Saracenos belli conſilia mente volueret. Non pauci de Gallia principes viri, id non ſine laude tum gerebant. Iſoardus Dienſis in proximo Comes, cum Godefrido Bullionio profectus in Syriam, magnum ab arte militari nomen ſibi collegerat, vt Guilelmus Tyrius tradit libro primo. Comes Ægidianus, totum Orientem ante paucos annos impleuerat clariſſimæ famæ gloria, ex rebus illuſtriſſimè geſtis ductâ. Horum, & aliorum procerum virtus iuuenile pectus incendebat & laudis, & pietatis amore. Neque parum vrgebant animum, tot principum virorum exemplis incitatum, quæ ad Hoſpitalarios frequentibus nuntiis deferebantur ex Oriente. Quos armorum ſocios habiturus ſibi videbatur, eos ſub ipſam expeditionem ſibi prorſus deuincire conſtituit. Scilicet plurimùm iam poterant armorum à triginta annis profeſſione ſuſceptâ Suam Manuaſcæ partem ipſis elargitur. Tabulæ à Ieroſolymam perfecturo ſcriptæ ſic habent.

Notum ſit cunctis tam præſentibus, quàm futuris, quòd ego Bertrandus Comes, 12
amore & ſalute animæ meæ, necnon parentum meorum, bono animo, & ſincera voluntate, in bona mente, & corporis valetudine, dono, & irreuocabiliter concedo, & relinquo, omni dolo, omnique xumanâ machinatione poſtpoſitâ, Domino Deo, &

Sancto Hoſpitali Ieroſolymtano, & pauperibus ibidem degentibus, præſentibus ſcilicet, & futuris, vt meliùs ſine enganno dici, vel cogitari poteſt, totum hoc quod hereditario iure habeo & poſſideo, vel habere & poſſidere debeo in caſtro de Manuaſca, & Totis auris, & in toto eorumdem territorio, & ſuis depentiis, terris videlicet & aquis, ingreſſibus & egreſſibus, vt fratres Hoſpitalis præſentes & futuri, abſque alicuius requiſitione, calumnia, moleſtia, & quietè in perpetuum habeant & poſſideant. Hanc ſiquidem donationem facio, & offero ſuper altare S. Petri, in eccleſia domus Hoſpitalis de Manuaſca, in præſentia domini Petri Siſtaricenſis Epiſcopi, & VV. Prioris Hoſpitalis S. Ægidij, in cuius manu hoc donum facio,
13 *& fratris Rainaudi S. Michaëlis. Et iterum factum recognoſco in præfata eccleſia, & cæmeterio, in præſentia domini Hugonis Aquenſis Achiepiſcopi, & domini Petri Aptenſis Epiſcopi. Et ego prædictus VV. Prior tibi præfato Bertrando Comiti, ſi fortè, quod Deus concedat, ab Ieroſolymis reuerteris, cum conſilio fratrum noſtrorum, iam dictam hæreditatem commendamus, vt quamdiu vixeris eiuſdem fructus ad vtilitatem Hoſpitalis habeas & poſſideas: te verò defuncto tota & integra prædicto tenore Hoſpitali reuertatur. Teſtes huius donationis ſunt Raimundus de Medullione, VV. de Seſinana, frater Stephanus Capellanus, VV. Baiuli, Petrus de Rognonatio, Petrus de Draforte, VV. de Craco. Factum eſt hoc anno ab incarnato Domino milleſimo centeſimo ſexageſimo octauo, regnante Friderico Teutonicorum Imperatore.*

14 Hæc Bertrandus, Quæ vt pro Hoſpitalariis ſcripſerit bonus & pius, vide tamen vt ſe caſtri Manuaſcæ, & Totarum aurarum dynaſtam *hæreditario iure* dicat, vt Guigonis patrui donationem taceat, vt nihil Mauuaſcæ ditionis ad Hoſpitale Ieroſolymitanum pertinere memoret, Vvilelmi Antiſtitis Ereduneſis conuentiones, hereditario à maioribus ſui iuri contrarias, dedignatus. Has ipſas etiam damnare videntur Hoſpitalarij, & fateri ſe nihil Manuaſcæ caſtrorum habere, cùm ab illo accipiunt, poſt ipſius mortem poſſidenda. Sed regulum, arma pro Chriſto in Iudæa cum Saracenis cogitantem, grauis morbus excepit, quem mors ſecuta ingentes animos, grandiaque vota, interclusit in ipſo profectionls articulo. Hîc quo eſſet in Hoſpitalarios animo aperit. Non ſuam Manuaſcæ partem, ſed plurima etiam alia caſtra ipſis moriturus donat. Accipe teſtamentum reguli viros vehementer amantis.

In nomine Sanctæ & indiuiduæ Trinitatis. Anno ab incarnatione Domini mille-
15 *ſimo centeſimo ſexageſimo octauo, regnante Friderico Teutonicorum Imperatore, ego in Dei nomine Bertrandus Comes Forcalqnerienſis, pro redemptione animæ meæ, & parentum meorum, irreuocabiliter dono, atque concedo Deo, pauperibus Ieroſolymitani Xenodochij, & tibi Gaufrido de Breſil Priori domus Hoſpitalis S. Ægidij, & per te Hoſpitalarijs, tam præſentibus, quàm futuris in perpetuum, quidquid ego habeo, vel habere debeo in caſtro de Manuaſca, & in caſtro de Totis auris, & in eorum territoriis ſiue pertinentiis, & quidquid iuris habeo in caſtro Garenboſij, & in caſtoo de Limaſiia, & in territoriis eorum ſiue pertinentiis, & in terris cultis vel incultis, nemoribus, pratis, paſcuis, aquis, aquarumque decurſibus, ingreſſi-*
16 *bus, & egreſſibus. Præterea cauſâ mortis meæ dono tibi Gaufrido prædicto Priori, & per te fratribus Ieroſolymitani xenodochij, præſentibus & futuris, caſtrum de Bellomonte, & caſtrum de Rota-cuberia, & caſtrum de S. Tullia, & duo caſtra quæ nominantur de Petrauiridi, & caſtrum de S. Maximo, & caſtrum de Daphino*

phino, & castrum de la Rocha, & castrum de Volso, & castrum de Monteacuto, cum territoriis & omnibus pertinentiis eorum: Tali siquidem pacto, vt præscriptam donationem nullo casu reuocare valeam, nisi liberos qui mihi succedant de legitimo matrimonio accepero. De reliquo Comitatu meo sic vltimam meam voluntatem dispono, vt frater meus Guilelmus Comes mihi hæres existat in reliquo. Tali tamen lege, vt liberalitatem quam in domum Hospitalem contuli, perpetuò ratam & firmam habeat & ab omni interpellatione & inquietudine defendat & protegat, & partem suam, quam in prædictis castris habet, & in eorum territoriis Hospitali domui donet, & liberè habendam & possidendam in perpetuum concedat. Si verò 17
voluntatem meam infregerit, omnia quæ iure institutionis sibi reliqui aufero, & totum quod habeo à Sistarico versus Alpes, relinquo Raimundo Comiti Tolosano: quod autem habeo à Sistarico vsque ad Rhodanum, consanguineis meis VVilelmo de Sabrano & Guiranno de Simiana, & fratri eius, & liberis Bertrandi Raimbaldi: & consanguineo meo Raimundo de Medullione relinquo Sistaricum & vallem de Nogueriis, & vallem S. Vincentij. Sorori autem meæ Adelais relinquo castrum S. Martini de Brasca, & castrum de la Mota, & castrum de Cucurone. Tali quidem pacto fratri meo, si voluntatem meam infregerit aufero, & istis relinquo, vt per omnia liberalitatem meam, quam in domum Hospitalis contuli impleant, ab omni inquietudine perpetuò defendant. Volo autem & iubeo, vt quicunque mihi hæredes extiterint, pecuniam totam, quam mihi Hospitalarij crediderunt, & expensas, quas mandato meo fecerunt, integerrimè persoluant. Fa- 18
ctum est hoc in villa S. Ægidij, in domo Hospitali, iuxta ecclesiam beati Ioannis Baptistæ, rogatis testibus VV. de Fontiana, Raimundo Girino, Bertrando de S. Maximo, Bernardo de Panargio, Bertrando Bedocio, Raimundo fratre eius, Martino Remigio, Ildino de Castello; & Hospitalariis VVilelmo baiulo, Ioanne Rainaldo de Saluiniaco, Bernardo de Nemauso, Raimundo de S. Michaële, Pontio Pistore, Petro de Podio, Lantemo capellano, Raimundo de Montilio, Raibaldo de Montaforte, fratre Rogerio Ricardo capellano, fratre Villano Bertrando armigero, Viuano armigero, Rodulpho causidico, Villano Iacobo clerico Prioris qui hæc scripsit. Ego iam dictus Bertrandus Comes supra scriptam donationem secundum conditiones prætactas, me perpetuò firmam habiturum, sub præsentia testium suprascriptorum, tactis sacrosanctis euangeliis iuro, & sigilli mei impressione præsentem paginam confirmo. Ad hoc dominum Aquensem Archiepiscopum precor, & Ebredunensem Archiepiscopum, & Episcopum Vapincensem & Sistaricensem Episcopum, & Aptensem Episcopum, vt amore Dei, & animarum suarum salute, hanc meæ eleemsynæ stabilitatem ecclesiasticâ censurâ Hospitali tueantur, & si ab Hospitalariis requisiti fuerint, sigillis suis præsens scriptum corroborent.

Quis Guilelmus Comes, Bertrandi frater, & ex testamento hæres fuerit, dubitatum inuenio. Est, qui cùm careret liberis masculis, Garsendem filiam vnicam Raini Sabronorum Castellario dedit in matrimonium: diem extremum obiit anno millesimo ducentesimo octauo. Atque falluntur, qui eumdem faciunt cum illo, qui superioris sæculi quarto & quinquagesimo castrum Leporianum tradidit Templariis, atqua nono pòst villam de Horreis, & alia Archiepiscopo Ebredunensi. Is enim Bertrandi & Iausserandæ regulorum primus filius, patri successit in Comitatu, & apud Guilelmum de Beneuento, Legatum Pontificium egisse cum fratribus, omnino iunioribus,

bus, legitur, ſcilicet per fidum Garſendi auiæ tutrici miniſtrum, de Manuaſca, atque Bertrandum fratrem moriens reliquit hæredem, è quo alter Guilelmus, quem ſoleo dicere juniorem, fratrum tertius, annóque quinquageſimo illius ſæculi natus, vt annotabam n.6. Comitatum ex teſtamento nunc recitato heres accepit. Hic ſub ipſa principatus initia, Hoſpitalarios non tantùm omni Manuaſcæ dominatione prohibuit, hæreditario, vt ante ipſum fratres, jure ſubnixus, ſed variis etiam grauibúſque damnis immerentes affecit, vt ipſemet fatetur in tabulis anno octogeſimo ſcriptis. *Multa & varia damna*, inquit, *venerabili & ſanctæ domui pauperum Hoſpitalis Ieroſolymitani, peccatis exigentibus, irrogaui.* Et poſtea: *grauiſſima damna, & injurias domui Hoſpitalis, in caſtro de Manuaſca, & aliis pluribus locis mei Comitatus me*
20 *confiteor & recognoſco irrogaſſe.* Quæ ea damna fuerint non adjungit, & in aliis tabulis non lego: neque igitur poſſum recenſere. Abs dubio Hoſpitalarij, & Manuaſcæ caſtri, ac Totarum aurarum, atque aliorum caſtrorum ex Bernardi teſtamento hæredes ſe ferebant, & Guilelmum vehementer aduerſantem ſenſerunt, illis etiam depulſi prædiis, quæ Manuaſcæ ad S. Petri, & in aliis Comitatus Forcalquerienſis partibus, quietè hactenus poſſederant. Annos ſupra decem ita durauit regulo: demum fractus Henrici Albanenſis Epiſcopi precibus, deſcendit ad leniora conſilia, & Hoſpitalariis jam bonus, & alia, & Manuaſcam, pro Guigonis patrui teſtamento, re tamen ad conuentiones cum Guilelmo fratrum primo per Archiepiſcopum Ebredunenſem quondam inductas expenſâ, conceſſit Aquis Sextiis. *Donationem, quam in teſtamento patruus meus Guigo de caſtro Manuaſcæ, & ejuſdem Burgo, & caſtro de Totis auris, eorúmque territoriis, adjacentiis, & pertinentiis fecit, ſecundum quod in inſtrumento autentico compoſitionis VV. de Beneuento, quondam Ebredunenſis Archiepiſcopi, Apoſtolicæ Sedis legati, continetur*, &c. *concedo, laudo, & confirmo.*
21 Henricus à Pontifice Legatum *in partibus Prouinciarum*, vt adjungit Guilelmus, agebat. Hoc placuit aduertere, vt intelligas non vnam illis temporibus Prouinciam, ſed multiplicem fuiſſe; & præter Prouinciæ Comitatum, Druentiâ, Rhodano, Alpibus, Maríque mediterraneo comprehenſæ à Friderico Imperatore, cùm eam dabat in feudum Raimundo Berengario, alias fuiſſe Prouincias. Ex eo duas lego, quo Boſo ſecundus vniuerſam in Guilelmum & Rothboldum filios partitus, alterâ quæ Prouinciç nomen ſeruabat primo filiorum datâ, alteram nomine Comitatus Forcalquerienſis appellatam conceſſit ſecundo. Iſta diuiſione factâ Rudolphus Alemannorum rex, dicitur in pluribus chartis Prouinciarum quoque rex. Tertiam Prouinciam inuenit Gilbertus poſt annos centum & quinquaginta, cùm id omne quod à Druentia ad Iſaram vſque regulo Forcalquerienſi non ſuberat, donauit Faidç filiæ Alphonſo Comiti Toloſano nuptæ, quem autor vitç S. Petri Tarentaſienſis Epiſcopi docet dominatum Gratianopolitanç regioni. Tertiam hanc trans Druentiam Marchionatum fere vocabant. Lego tamen Comitis Prouinciç nomen, non rarò attributum Comiti Forcalquerienſi: ſcilicet ab illo trahebat hic originem, & Bertrandus Guigóque fratres, ab Adelaide
22 matre jus neſcio quod in Prouinciç Comitatum repetebant. Sed vt ad Guilelmum juniorem reuertar, is cùm Manuaſcam omnem ex Guigonis patrui teſtamento, ad capita conuentionum per Archiepiſcopum Ebredunenſem latarum exacto, tradidit Hoſpitalariis, non tamen dum viueret habendam conceſſit:

concessit: seruauit omnem sibi per vitam, vt intelligitur & ex aliis chartis, ex ea quâ rursum vniuersam largitus est anno millesimo ducentesimo sexto, cùm *propriam* quoque *domum, scilicet palatium de Manuasca*, quod fossâ, loricâ, multâque turri munitum, sibi regiâ magnificentiâ exædificauerat, addidit muneri, appendicem splendidam. Quam donationem, vt omnino certa esset, nullóque ex capite vllis vnquam temporibus vacillaret, altero pòst anno non sine sacramento repetiit, & Manuascenses omnium ordinum ciues ad Hospitalariorum, ipso mortuo, clientelam adegit. Quia res & illustris exempli est, & Manuascam sanctissimo fortissimorum Equitum Ordini vniuersam aliquando asseruit, neque nihil facit ad cognitionem gentium, quæ tum amœnam per plures pagos, castráque, & burga vallem habebant, non fortassis nullum operæ fuerit pretium tabulas, quibus omnis continetur, exscribere.

In apicibus literarum memoria commendatur, ne res gesta obliuioni tradatur. Præsentibus igitur & futuris hoc præsenti scripto cunctis notificetur, quòd anno Dominicæ incarnationis millesimo ducentesimo octauo, indictione vndecima, pridie nonas Februarij, dominus Comes VVilelmus filius domini Comitis Bertrandi, & dominæ Comitissæ Iausserandæ, in palatio suo Manuascæ, in camera subtus capellam, in suo scilicet sedens lecto ante fornellum, nobiles viros suos, castellanos scilicet, & milites, ac filios militum terræ suæ, burgenses & proceres, totumque populum suum de Manuasca, tam diuites, quàm pauperes, tam juuenes quàm senes, nomina quorum omnium inferiùs scripta sunt, cum pietatis affectu, atque pia cum diligentia, cum religiosa mente, ad se in conspectu suo venire jussit, atque curauit. Quibus omnibus in conspectu suo assistentibus confessus fuit, & recognouit donationem auunculi sui Guigonis, & eam specialiter confirmauit, & proprium corpus suum sepulturæ destinando, & destinationem seu votum suum sacramento confirmando, dono in domum Hospitalis, donatione inter viuos, contulit in hunc modum. 23

Ego Vvilelmus Dei gratia Comes Forcalquerij, filius domini Bertrandi, & D. Comitissæ Iausserandæ, & pietatis intuitu, & in redemptione peccatorum meorum, & parentum meorum, & in compensatione damni domui, & fratribus Hospitalis, à me illati, dono, & jure perpetuo donationis inter viuos trado in perpetuum, sine omni retenemento Domino Deo & fratribus Hospitalis Ierosolymitani præsentibus & futuris, necnon tibi Petro de Falcone ejusdem Hospitalis Priori; propriam domum meam, scilicet palatium de Manuasca, cum omnibus pertinentiis suis, quod meis sumptibus ædificaui. Et preterea quidquid quocunque jure ad me pertinet, vel quocunque modo pertinuit in Burgo, & Castro de Manuasca, & eorum pertinentiis, & in Totas aurai, intus, & extrà, cum terris cultis & incultis, pratis, nemoribus, aquis, aquarumque decursibus, & cum hominibus & feminabus, & cum justitiis, firmantiis, & jurisdictione, & explechiis, sicut meliùs generaliter, & specialiter posset nominari, sicut ego vel aliquis de genere meo, per alium vnquam meliùs vel pleniùs habuimus vel possedimus vel habere & possidere jussimus, vbicunque in omnibus suprascriptis territoriis, seu quolibet eorum, hoc est vsque ad territorium Petræ viridis, & vsque ad territorium Montis-furonis, & vsque ad territorium S. Martini, & vsque ad territorium Dalphini, & vsque ad territorium de Vols, & vsque ad flumen Durentiæ, quæ vtique omnia in eâdem donatione in formam suprascriptam concludo. Et profiteor in veri- 24 25

tate & recognosco, me eamdem dudum domui Hospitalis & fratribus celebrasse donationem, & à tempore prædicta donationis, omnia prædicta pro domo Hospitalis & fratribus possedisse, & modò in præsenti totum prædictum palatium, & Burgum, & Castrum de Manuasca, & Totas auras, & si quid meo nomine in prædictis locis, vel infra prædicta loca possideo, nomine domus Hospitalis, & fratrum ibidem Deo seruientium, præsentium, & futurorum, me constituo possidere tantumdem vixâro; & exinde fratres Hospitalis sui autoritate, nullius requisito consilio, nec alicuius expectatâ voluntate, omnium prædictorum possessionem absque contradi-
26 *ctione valeant occupare, vt propriam habere, ad omnes voluntates suas inde plenariè faciendas. Preterea corpus meum vouens & offerens pro sepultura in cœmeterio domus Hospitalis, profiteor, & in veritate recognosco Guigonem auunculum meum bonæ memoriæ, prædictorum locorum omnium domui Hospitalis, & fratribus, præsentibus videlicet & futuris, fecisse donationem, quam specialiter bona fide, & sine omni dolo laudo, & in perpetuum confirmo. Omnia itaque & singula, sicut superiùs scripta sunt, me perpetuò bona fide seruaturum per me successoresque meos; nec aliquo iure scripto, vel non scripto, vel ratione contrauenturum, per stipulationem promitto, & meos inde deuestio, & domum siue domos Hospitalis, &*
27 *fratres, præsentes scilicet & futuros, inde inuestio. Et vt prædicta donatio, & omnia suprascripta, post obitum meum, maiori & perpetua gaudeant firmitate, barones, & proceres meos, & homines de Manuasca, quorum nomina infrascripta sunt, per sacramentum fidelitatis & hominij, quo mihi tenentur adstricti, commoneo, eosque de nouo iurare præcipio, vt prædictam donationem deuotè factam pro posse suo seruent, & seruari procurent. Et si quis in posterum, contra dictam munificentiam, aliquando venire tentaret, contra illum, vel illos, pro posse suo domui Hospitalis auxilium, & consilium impendatur, & ab omni violentia defendatur; ac ipsis Hospitalariis homines de Manuasca, in omnibus, & per omnia tanquam veris dominis, obedientes existant, & de prædictis (si necessitas exigeret, testimonium ferant .... donationi specialiter addico, scilicet vt iure præfato donationis habeant in perpetuum, omnes hæreditates seu possessiones, vel honores, qui fuerint militum vel hominum de Manuasca, quas pro malitia, seu perfidia vel proditione, quam contra me commiserunt, iure confiscationis occupaui, ita vt nullus eorum aliquo tempore suas valeat possessiones recuperare, nisi ad recognitionem domini Prioris pro tempore in Prioratu Hospitalis residentis, à crimine tantæ*
28 *perfidiæ sese purgauerint. Ad maiorem verò suprascriptorum omnium firmitatem atque cautelam, hanc cartam plublicari volo Domino Papæ, & Domino Imperatori, & in eorum notitiam quidquid in ea continetur deduci, & ad perpetuam rei memoriam, & indubitabilem fidem, eorum sigillis præsentem paginam precor communiri. Ad hæc nos barones, & proceres, & homines infrascripti, piæ Domini Comitis donationi gratum præbentes assensum, bona fide promittimus, & tactis sacrosanctis euangeliis iuramus, quòd omnia prædicta, & singula, pro posse nostro damui, & fratribus Hospitalis, præsentibus & futuris, defendemus, & contra omnes homines ad tuitionem prædictæ donationis, auxilium, & consilium ipsi præstabimus. Et nos homines de Manuasca ipsis post obitum Domini Comitis tanquam dominis obediemus. Illi itaque qui iurauere sunt hi.*

29 *VV. de Sabrano. Raibaudus Osasicca, & Raimundus frater eius. Bertrandus Villamuro. Guigo Roze. Isnardus de Dalfino. Bertrandus de S. Maximo, & Laugerius frater eius. Petrus Ferulfus. Durandus Basili, Tibanus Guigo. Barba Toste.*

Hugo

Hugo de Manuasca. Arbretus Maij. Guilelmus de Cucurono. Guibertus de Railana, & Lambertus frater eius. Hugo de monte Iustino. Petrus Nigrellus. Bertrandus Sauini, & Laugerius frater eius. Guilelmus Cornuti. Guilelmus de Forcalquerio. Raimundus Riperti. Rostagnus Rose. Guilelmus de Villamuro. Guilelmus Petri de Manuasca. Bonus Tes. Bertrandus Felici. Guilelmus Vetula. Bertrandus de Sauone. Guilelmus Garini. P. Petri. Guilelmus Rainaudi. Isnardus Rainaudi. Petrus Rostagni. Giraudus Ebrardi. Guilelmus Simon. Bernardus Meuli. Petrus Nigri. Guilelmus de Taradello. Stephanus Morderij. Guelelmus de Croso. Paran. Pontius Rainaudi. Petrus Gaudi. Ioannes Capuci. Mathæus. Petrus Bona filius eius. Petrus Bone. Rainaudus de Bariolo. Rostagnus S. Petri. Bernardus Casari .... Boiardi. Guilelmus No......... Guilelmus Macellarius. Guirinus. Petrus Racemi. Bernardinus Odo. Guilel. Moësg. Petrus Coserius. VV. Migro. Isnardus Ensendius. Petrus Blanc. Buerius Ruffus. Nendis Corderour. Raimundus Sestaronus. Guilelmus Bergopnoni. Guilelmus Faber. Bernardus .... Petrus Niger. Trotinus. Ioannes Boneme. Bertrandus Furni. Giraudus Mantelli. Iacobus Malpel. Petrus Rireme. G. Martini. Bertrandus de Arelate. Guilelmus Nicolaui. Redon. Giraudus Buerius. Bertrandus Macellarius. Guigo Arguerius. Guilelmus Aurici. Petrus Gallina. Petrus Radeyrus. Fulquerius. Petrus Andreas. Guilelmus Benedictus. Guilelmus Marelli. Arnaudus Aygrene. Ioannes Descalane. Petrus Rascacius. Albertus de Villamuro. Adam. Guilelmus Ioannis. Guilelmus Vincentij. Tedanus. Guilelmus de Lemio. Iacobus de Primeriis. Guilelmus Feutrerij. Petrus Barretti. Martinus Troterij. Michaël Ginardi. VV. de opere. Ioannes de Nonay Stephanus Recobie. Ioannes Laya. Iacobas Breti. Stephanus Rosalpayrus. Petrus Stephanus. Bertolomeus Monacus. Bonetus Vsre. Guilelmus Garembge Totas auras. Rogerius. Guilelmus Blanc. Petrus Bernardus. Menetus Coste. Andreas Panuini. Pontius Sartor. Giraudus Sartor. Petrus Sutor. Raimundus Durandi. Ioannes Ricardi. Mauranet. Stephanus Sartor. Guilelmus Rainaudi. Vv. Ruffi. Vv. Roreni. Petrus Autrici. Petrus Adam. Geraudus de Valansolia. Petrus Monachus. Petrus Brauidacius. Maurannus Rost .... Barbegerius. Petrus Bone. Michaël Arnulphi. Bernardus Galiguerrans. Vincentius Sagnator. Ioannes Brunelli. Rodulphus de Voluey. Raimundus Babarot. Bertrandus Corossonus. Buyerius. Bertrandus de Malafogacia. Petrus Roterelli. Michaël Totabonga. Petrus Robaudi. Hugo Bernardi. Ioannes Garini. P. Fremini. Ioannes Menerij. Guilelmus Bonus. Bernardus de Reclus. Columbus Pipeti. Hugo Martini. Pontius Gebelini. Guilelmus Robaudi. Roma Sentroneti. Geraudus Fugonis. Bertrandus de Falco. Guilelmus Gasc. Guilelmus Furgonis. Germanus Audibertus de Valensolia. Guil. Bibensaquam murator. Ioannes Faber. Iacobus Burgarelli. Guilelmus Imberti. Raimundus Rainaudi. Imbertus Faber. P. Babareti. Guilelmus Felicij. P. Niger. P. Gontardus. Guilelm. Bibensaquam. Blegerius Pontius. Menonus Aymus. Caputi. Guigo Caputi. Petrus Oliue. Guilelmus Carembge. Petrus de Curello. Petrus Seg-tra. Raimundus Moneti. Petrus Remusati. Bernardus Faber. Simon Raimundus. Benonus. Martinus. Garini. Raimundus Rutrerius. Rostagnus Hospitalarius. Bertrandus Testa. Guilelmus Recobraire. Petrus Remardi. Guilelmus Raimundus. Giraudus Faidetij. Guilelmus Gaufridi. Guilelmus Guido. Isoardus Cosinus. Martinus Corderij. Bernardus Ioannis. Frumen. Martinus. Florenti. Raimundus Arnaudus. Isnardus Rostag. Petrus Reuelli. Petrus Robaudi.

Giraudus

Giraudus Gerini. Ioannes Menerij. Guilelmus Bonus. Bernardus. Guilelmus Rainaudi. Bernardus Iacobus. Raimundus Genandani. P. Bueyserius. P. Alnemacij. Pontius Cabrerij. Petrus Berblegerij. Guilelmus Bonduni. Gaufridus Ranulfi. Petrus Bon. Raimundus Asiorgo. Petrus de Muza.

Petrus notarius, supradicti Comitis mandato, hanc huius piæ donationis chartam dictauit, & propriis manibus conscripsit.

Guilelmo mortuo, Hospitalarij Manuascam omnem domini tenuerunt,
30 si Montacutium pagum demas. Neque Raimundus Berengarius Prouinciæ Regulus, per Garsendam ex vnica filia, quæ etiam Garsendis appellabatur, pronepos quidquam turbauit: Atque Carolus, Beatricis quam Raimundus genuerat, coniux, cùm post plures annos intercessisset dominantibus, millesimo tamen ducentesimo sexagesimo secundo non iniquis conditionibus firmauit illorum dynastiam. Ex eo, post centum & tredecim à Guigonis donatione annos, ad hæc vsque tempora, Hospitalarij Manuascam omnino quieti possident. Tanti erat dominari amœnissimæ valli, quam villa vna, castra duo, tresque pagi nobilitabant, & castris pagisque euersis vrbs perinsignis, ampliatis Villæ muris, nunc facit illustrem. An illis castris, pagisque singulis, ante Guigonem Comitem, singuli domini fuerint, vehementer addubito. Fuisse suum Montacuto dominum hinc intelligis,
31 quod Hospitalariis non subest. Petrus Calueto anno sexto supra millesimum ducentesimum dominabatur Castro Manuascæ *in parte*, vt tradit Guilelmus iunior Regulus Forcalquerij. Sanuictorinus B. Mariæ Prior imperitabat Villæ Manuascæ, *à portali superiore*, Sobeiranum vulgus dicit, *vsque ad furnum superiorem, & vsque ad ecclesiam S. Ioannis, & à domibus* Robertorum *&* Renaudorum, *vsque ad domum quæ fuit Odonis. Et ex alia parte à domibus Imberti* Roberti, *vsque ad ecclesiam B. Mariæ*, vt habent tabulæ conuentionum illius cum Hospitalariis anno millesimo ducentesimo decimosexto. Hugonem de Manuasca, & Bertrandum de S. Maximo vidimus probasse donationem Manuascæ Hospitalariis, à Guilelmo iuniore. An id nominis ferebant, quòd maiores dominati fuerant Villæ Manuascæ & Fano Maximi? Certè Villamuriis, Dalfiniis, Cucuroniis, Moniustiniis toparchis immixti sacramentum dixerunt. Vtcunque hoc habeat, Sanmarianus Prior suam Villæ partem vendidit Hospitalariis autore Carolo Regulo Beatricis coniuge. Quid Caluetonis toparchia factum sit, nemo dicat in magno chartarum omnium silentio. Manuascæ Villa fertur (sine certo autore rumor est) eam, cum sine hærede fuisset mortuus, adepta ex priuilegiis, quæ vocant à Guilelmo iuniore concessis. Lego Abbati Luræ, Laincelliis, ex Berengaria Sauina Cruciis, & per hos Auresoniis Marchionibus, Aimericis quorum Ioannes Manuascam suarum omnium rerum filio vnico subrogauit hæredem, Panneriis, atque aliis ciuibus non paucis, fuisse quondam Manuascæ suos à possessionibus clientes: sed directi, vt loquuntur, dominij hoc iuris est, non illius quod nunc dicimus, & vni toparchæ competit.

32 Ipsis dynastiæ initiis, Hospitalarij, & alia de Manuascensibus questi sunt, & duo maximè, grauium & longarum seminarium litium. Alterum est, quòd de suis viros, publico ciuitatis concilio probatos, iudici ab ipsis constituto adiungebant, ad sententiam de reis ferendam. Hoc interpretabantur

non

constituto adiungebant; ad sententiam de reis ferendam. Hoc interpretabantur non sine sua fieri iniuria, ad quos vnos, vt cetera dynastarum, pertineret causas capitales per iudicem cognoscere. Id vt graue putarent, minùs tamen dolebant: alterum & prorsus insolens, neque ferendum videbatur; Consules, eosque duodecim, sibi annuatum imponere, maximè cùm id sibi assumerent, vt dynastam, & ab ipso iudicem, si peccassent, arguerent. Et profectò capita hæc duo, & per se illustria sunt; & vt quæ afferunt taceam commoda, faciunt vt Manuascenses suis dominis autoritate suppares, non multùm ab illis distent. Ea, & alia, in magnos vsus acceperunt à Guilelmo iuniore Rugulo Forcalquerij. Priuilegiis quæ Manuascenses vulgò appellant continentur. Sunt tabulæ duæ. Prioribus prærogatiuas aliquot tribuit ciuiuibus Villæ seu Burgi Manuascæ: posterioribus eas ipsas & multùm auget, & ad incolas Castri extendit. Et his, & illis Manuascenses meritò gloriantur, & exultanter se circumspiciunt. Eæ Principibus seu Comitibus seu Regibus, ad nostra vsque tempora, per annos quadringentos & quinquaginta probatæ, perpetuoque vsu firmatæ, non plurimas tantùm & perutiles, sed nobiles & honoratas opportunitates ad ceterorum Prouinciæ incolarum inuidiam ipsis afferunt. Locus omnino postulat, vt ipsas recitem. Priores accipe.

In apicibus literarum memoria commendatur, ne res gesta penitus obliuioni tradatur. Præsentibus igitur, & futuris hoc præsenti scripto cunctis notificetur, quòd ego Guilelmus Dei gratia Comes Forcalquerij, filius domini Comitis Bertrandi, & dominæ Comitissæ Iausserandæ, non ad monitionem, non ad preces alicuius, sed merâ ac spontaneâ, & propriâ bona voluntate meâ, & puro animo, & pro bono & legali seruitio, & naturali fidelitate, quàm semper in vos, naturales homines meos & fideles, Burgi de Manuasca inueni à tempore, quo ego regnare cœpi, vobis omnibus communiter, paruis & magnis, diuitibus & pauperibus, tam præsentibus quàm futuris, remitto, laxo, & desemparo, & guirpio omnia mala vsatica, & omnia mala alleuamenta, omnesque malas & prauas consuetudines, quas ego, aut villici mei, meo consilio aut voluntate, vel sine mea voluntate & consilio, à die & tempore, ex quo ego terram meam, & Forcalquerij Comitatum meum regere & gubernare cœpi, in iam dicto Burgo de Manuasca alleuaueram & statueram. 33

Et dono vobis, & concedo, atque confirmo per totum Comitatum meum, tam per terram, quàm per aquam, omnibus vniuersaliter hominibus, qui nunc habitant, vel in antea habitabunt in Burgo de Manuasca, omnia pedagia mea, & vsatica; vt ipsi nec mihi, nec baiulis meis, nec aliquibus, qui meo nomine, vel pro me, vel nomine villicorum meorum, vel pro eis in aliquo loco totius terræ meæ, vel Comitatus mei, infra villas, vel extra ciuitates, vel extra castra, vel intra, præstare de cetero teneantur: sed liberè & sine vllo grauaminis impedimento, hàc illac, hîc & vbique, cum omnibus rebus suis quas modò habent, & in futuro habebunt, semper ire & redire valeant. 34

Volo etiam, dono, & confirmo, & à me statuisse cunctis notificetur, quòd si aliquis praeoccupatus fuerit in aliquod delicto vel malefacto, pro quo in curia appelletur, cum consilio proborum hominum de iam dicto Burgo de Manuasca, iustè & legaliter iustificetur. 35

NNn *Hoc*

36 *Hoc similiter volumus inesse statutum & compositum, & à nobis confirmatum, quòd si aliquis vestrum alicui in Burgo de Manuasca possessiones & res suas pignori obligauerit, antequam veniat tricesimum annus, redimendi habeat potestatem. Et si fortè in aliquo casu, vel aliquo modo, iam dictum pignus, vel dicta pignora non redimeret infra hos suprascriptos triginta annos, pro hac facta à nobis institutione, & compositione, & confirmatione, quasi de iure valeat se defendere qui possederit pignora, & ab illo tempore in antea, non teneatur alicui de pignore, vel de pignoribus respondere, sed sicut propriam rem suam habeat, & in aeternum possideat.*

37 *Si quis honorem suum, & hæreditatem, alteri vendere voluerit, vicinus, vel extraneus, licentiam habeat, exceptis ecclesiis, & domibus religiosis, saluo tamen iure domini, scilicet vt dominus habeat à venditore tredecim denarios pro laudamento, & censum, sicut positum erat antea in honore vel hæreditate, de impignorandis honoribus & hæreditatibus quibuslibet, exceptis ecclesiis, & domibus religiosis, saluo iure domini, bene facere possint. Si autem aliqui vel aliquæ, sani vel sanæ, in infirmitate positi, vel positæ, voluerint condere testamentem, possint pecuniam, & res suas mobiles relinquere ecclesiæ, vel cuicumque voluerint, modo tamen legitimo pro liberis obseruato.*

38 *Item si qui res suas immobiles ecclesiæ relinquere voluerint, hoc facere possint, saluo iure domini pro quo possident, si possessione illa aliquid præbeant censuale. Si verò possessionem aliquam liberam habeant, & pro qua domino censum aliquem non præbeant, possint de illa possessione vel hæreditate, prout eis placuerit, ecclesiis, vel domibus religiosis relinquere.*

39 *Si fortè maritus obierit sine testamento, & sine hærede, habeat vxor res mariti, & possideat, dum vixerit sine marito: vel si vxorem præmori contigerit sine hærede, & sine testamento, habeat & possideat maritus res mulieris, similiter dum vixerit sine vxore. Et quando tamen ille vxorem duxerit, aut illa marito nupserit, res & pessessiones defuncti, vel defunctæ, in voluntate, & arbitrio probarum hominum Burgi de Manuasca valeant remanere.*

40 *Si aliquis etiam sine vxòre, vel aliqua sine marito, ab intestato decesserit, ille qui proximus fuerit vsque in quarto consanguinitatis gradu, habeat res suas similiter, & possideat. Si tamen propinquo careat, iam dictæ res suæ & possessiones sint in arbitrio, & voluntate proborum hominum de Manuasca.*

41 *Si tamen aliquis extraneus, vel extranea obierit in Burgo de Manuasca, & non habuerit ibi proximum, res illius defuncti vel defunctæ, si quas habuerit, teneantur fideliter, & custodiantur, nisi hoc, quod pro anima sua reliquerit, per circulum anni & vnius mensis, qnod fortè aliquis defuncti proximus veniet cui reddantur. Si verò in annum vnum & mensem aliquis non veniat propinquus, proceres postea supradicti Burgi de Manuasca, de iam dictis defuncti rebus facient voluntatem suam.*

42 *Si autem commendæ factæ fuerint, cuilibet de Burgo de Manuasca, ab extraneo qui non sit de Burgo, & guerræ exortæ fuerint interdominium extranei, & dominum Burgi, commendatæ illæ saluæ sint extraneo.*

43 *Hanc prædictam libertatem, donationem, concessionem, remissionem, & finem omnium pedagiorum meorum, & vsaticorum meorum, & has iam dictas institutiones & consuetudines bonas, facio ego iam dictus Guilelmus Dei gratia Cemes Forcalqueriij, & constituo pro me, & omnibus successoribus meis, vel & omnibus successoribus*

cessoribus vestris, præsentibus scilicet & futuris in perpetuum, ita quòd liberè, absolutè, sine aliquo vitio, siue ingenio iustè habere, & in æternum de dono meo possidere valeatis. Et si quis contra hanc donationem & libertatem, consuetudines, & institutiones frangendo venire præsumpserit, iram Dei, & suam incurrat maledictionem.

Et nos itaque communiter omnes homines Burgi de Manuasca, præsentes & 44
futuri, diuites & pauperes, & parui & magni, vobis venerabili, & naturali domino nostro, Guilelmo Dei gratia Comiti Forcalquerij, post Deum grates multiplices referimus, de tanta libertate, & tanto bono, & honore, atque donatione, de tam bonis institutionibus ac consuetudinibus, quas nobis facere, donare, componere, statuere dignati estis. Vnde ad dies vitæ vestræ, & nostræ, in illa fide firma, & naturali fidelitate, in qua nos semper inuenistis, perseuerabimus, & in maiori, si possumus, vel scimus, & illi successori vestro, cui nos dare & relinquere vobis placuerit, promittimus, & tenemur fideles existere in omni firma fide, & naturali fidelitate, fideliterque facere, & incorruptè obseruare illa seruitia, & antiqua vsatica, quæ inter vestros & nostros fuerint olim composita, & statuta prædecessores. Actum est hoc apud Manuascam in palatio, & in camera subtus capellam, & in præsentia multorum procerum circumstantium, nonis Februarij, sub Dominicæ incarnationis anno millesimo ducentesimo sexto, indictione nona. P. curiæ domini Comitis notarius propria manu scripsit, & dictauit. Sed ad maiorem huius scripturæ confirmationem dominus supradictus Comes, eiusdem P. Notarij sui hanc cartam cum hoc sigillo plumbeo præsenti corroborando sigillari præcepit ipsi Petri.

Hactenus priores tabulæ. Alia in iis aduertent alij. Ego animum inten- 45
debam in tria. Portorium omne, tam viarium, quàm aquarium, toto Forcalqueriensi Comitatu Guilelmus remittit Manuascensibus. Hoc primum esto. Alterum sit velle eumdem, vt criminis reus sine *proborum hominum consiliis* damnari à iudice nequeat. Tertium denique est, Manuascam ab illo ipso constitui eorum ciuium ex asse hæredem, qui sine omni per leges, ac testamentum, hærede mortuus fuerit. In ista capita ego quidem animum defigo, quia ipsorum constitutio ea est, vt à Summo Principe vno pendeat: ab illo, qui sub Regulo fuerit Maunascæ dominus, nequeat proficisci. Nam si illorum vsus spectare præterea velis, inuenies maximarum in omnem partem opportunitatum plenissima. Suas omnes Manuascensibus merces relinquit Guilelmus integras, cùm eximit portoriis; etiam eorum opes, sine alicuius iniuria, cùm hæredes constituit, quibus à testamento, aut lege nullus est. Demum eripit illos dynastæ (si quæ in tanta ingeniorem varietate aliquando fuerit) libidini, cùm iudicis ab eo pro nutu constituti, impro-
bitatem consiliis *proborum hominum* temperat. Neque paruum puta illud de 46
omni portorio munus Forcalquerij Comitatus latissimè tum patebat. Guilelmus à Bertrando fratre ipsum accepit ex testamento: Bertrandus verò Sistaricum in illius medio reponit, docetque constitisse duabus partibus, altera quidem *à Sistarico versus Alpes*, altera verò *à Sistarico vsque ad Rhodanum*. Prior illa pars ea est, quæ Beatrici ex Garsende vnica filia nepti, à Guilelmo iuniore attributa est, cùm Andreæ Delphino nubebat, & Vapincensi ac Ebredunensi regionibus continetur. Vt Comitatus Forcalqueriensis id terrarum omne complecteretur, quod cis Druentiam per Auenionenses (exceptâ aliquâ Auenionis vrbis parte) Aptenses, Sistaricenses, Aquenses

Vapincẽses,ac demũ Ebredunẽses Diœceses,longè latéque ducitur. Quæ igitur per amplissimas horum populorum regiones sunt portoria, illis omnibus Manuascenses eximit optimus Princeps. Erant ea tum (nam quid ad nostrorum temporum res descendam?) omnino quinque in illa parte Comitatus, quæ à Sistarico ad Rhodanum pertinet, vt intelligitur ex eorum virorum edicto, quos anno millesimo ducentesimo quinquagesimo tertio, Beatrix Guilelmi iunioris abneptis (auiæ soror partem, quæ *à Sistarico versus Alpes* fertur, adiunxerat Delphinatui) dedit iudices. ij fuere Humbertus Sistaricensis Episcopus, Falco de Podio, Richardus, Gaufridus de Tarascone, Artaudus dominus de Venelis, Robertus de Leueno. *Dicimus*, inquiunt, *& pronuntiamus pedagia Pertusij, & Libreilanæ, & Petrosij, & Podij pini, & Sezaristæ iusta & antiqua esse.* Locum iudicio fecerat, quòd ante Guilelmi iunioris mortem *in Sistarico, & Manuasca antiquitùs pedagium capiebatur*, & post ipsius mortem plurima alia ad ingens populi detrimentum, inscio Principe, inuenta fuerant. Igitur damnauere portoria Castrinoui, Sandonati, Volsij, Relaniæ, Sanmartini Caroloci, Petrauiridis, Santulliæ, Sanmargaritæ, Turris, Bastidæ Iordanorum, Vitrolæ, Sanmartini de Brasca, Balmetæ, Sanuincentij. Sic autem edixerunt *Saluis libertatibus, quas dicunt se habere homines Forcalquerij, & Manuascæ, & Bellimontis, & Montis Iustini, ex concessione Comitum aliàs facta.* Iudicium institutum est *citatis omnibus quos res tangit, & specialiter dominâ Mabiliâ Comitisâ Forcalquerij, & D. Castrinoui, & dominæ Roscia dominæ Aptæ, & S. Donati, & Domino Bertrando de Simiana, & domino Gaucherio domino Sezaristæ, & domino Raimundo de Medullione, & domino Raimundo Raynouo domino de Turri, & domino Guilelmo de Pertusio, & domino Iustacio domino Podij pini, & dominis de Vols, & dominis de Bastida, & dominis de Balmeta, & dominis de Relania, & dominis Sancti Vincentij.* Sed ista satis dicta sint. Ad posteriores Guilelmi iunioris Reguli tabulas veniamus.

47

48 *In apicibus literarum memoria commendatur, ne res gesta penitus obliuioni tradatur. Igitur præsentibus & futuris præsens publicum instrumentum visuris, lecturis, & etiam auditiuris, cunctis notificetur, quòd anno millesimo ducentesimo sexto, indictione nona, pridie idus Februarij, ego Guilelmus Dei gratiâ. Comes Forcalquerij, domini Comitis Bertrandi, & Comitissæ Iausserandæ filius, non seductus, non deceptus, non monitus, non errans in iure, nec in facto, sed certificatus de iure meo, proprio nutu, puro corde, & sano animo, per me & hæredes, & omnes successores meos, & dominos siue rectores, qui pro tempore erunt, locorum meorum Burgi seu Villæ Manuascæ, & Castri Manuascæ, donatione purâ, speciali, generali, perpetuâ, & irreuocabili inter viuos, dono, trado, cedo, concedo, & in perpetuum instituo, confirmo libertates, priuilegia, franquesias, institutiones, & stabilimenta infrascripta omnibus, & singulis hominibus, naturalibus meis, dictorum locorum & cuiuslibet eorum in solidum, præsentibus & futuris, pauperibus & diuitibus, paruis & magnis, natis & nascituris, & qui nunc in dictis locis, vel eorum altero, vel in eorum territorio habitant, & pro tempore, seu futuris temporibus habitabunt, vt infrà sequitur.*

49 *In primis in Dei nomine approbo, amologo, & in perpetuum confirmo dictis hominibus dicti Burgi, omnes & singulas libertates, franquesias, priuilegia, donationes, & institutiones, constitutiones & stabilimenta & consuetudines, per me dictum Guilelmum*

Guilelmum Comitem eis olim donatas, traditas, & concessas, contentas in quodam publico instrumento, scripto manu Petri notarij mei publici, sub anno quo suprà, nonis Februarij.

Item quòd annis singulis, & in quolibet mense, & in qualibet septimana, & in quolibet die, omnes dictorum locorum & vtriusque eorum, omnes simul, aut tot quot voluerint totiescunque & quotiescunque, & vbicunque voluerint, se valeant, & possint insimul congregare, & colloquium facere, & concilium facere, & habere, & omnia, & singula negotia, tam ad agendum, quàm defendendum, & ad omne quare faciendum & procurandum, liberè, & impunè, & licentiâ domini, baiuli, iudicis, & prætoris, non requisita, & non obtenta. 50

Item & quòd sexaginta homines de melioribus & sapientioribus, quadraginta de dicto Burgo, & viginti de dicto Castro, duodecim Consules, octo de dicto Burgo, & quatuor de dicto Castro, quandocumque eis videbitur & placuerit, illi sexaginta valeant & possint eligere, facere, ordinare dictos duodecim Consules, qui habeant omnes, & eorum subsequentes, & quilibet in solidum, plenam, & liberam potestatem dominum siue rectorem, baiulum, & iudicem, qui pro tempore in dictis locis, vel eorum aliquo fuerint, de eorum malè gestis arguere; & homines dictorum locorum, in bonis operibus, & consuetudinibus, regere, & gubernare; & iura, actiones, libertates, consuetudines, priuilegia dictorum locorum defendere, exigere, & recuperare, & contra quascumque personas ecclesiasticas, & sæculares in iudicio stare, & litigare, & omnia alia, & singula, quæ ad iudicium, & in iudicio pertinent, facere, & dicere, tam in agendo, quàm in defendendo. 51

Item quòd annis singulis subsequentes illi duodecim Consules, qui pro tempore fuerint electi, de voluntate, consilio, & consensu sexaginta hominum dictorum locorum, vt prædictum est, alios duodocim Consules, octo de dicto Burgo seu Villa Manuascæ, & quatuor de dicto Castro eligant, constituant, faciant, & ordinent, licentiâ domini, vt suprà non requisitâ, nec expectatâ. 52

Item quòd quotiescumque in dictis locis, vel eorum aliquo, per mortem, vel aliter quoquomodo dominus siue rector, aut baiulus, seu iudex, aut notarius mutabitur, quilibet in principio sui regiminis, ad requisitionem duodecim Consulum, vel eorum maioris partis qui pro tempore fuerint, infra decem dies ad requisitionem eorum subsequentium, super Sancta Dei Euangelia iurare debeant omnes & singulas libertates, franquesias, consuetudines, & statuta dictorum locorum inuiolabiliter obseruare debeant, & custodire, & non contrà venire. Alioquin eum, & eos, dominum siue rectorem, & baiulum, & iudicem non esse valeant, & possint recusari, quousque præstiterint, vt præmittitur, iuramentum. 53

Item & quòd baiuli, & iudices, & notarij curiæ, & nuntij sint annuales: & qui semel baiulus, aut iudex, aut notarius, aut nuntius curiæ fuerit, quousque quinque anni subsequenter & continuè fuerint lapsi, in eodem officio non audeant remeare. 54

Item & quòd pro fiscali pecunia non audeat fieri detentio personalis, si de soluendo infra quadraginta dies dare poterit cautionem. 55

Item & quòd ornamenta aratro pertinentia, nec lecto pertinentia, nec animalia ad agriculturam dedita, nec ornamenta personæ, ei pertinentia & necessaria, pro pignore capi non audeant aliqua ratione, nisi in defectu aliorum bonorum. 56

Item quòd valeant, & possint dictorum locorum Consules, qui pro tempore fuerint, quomodocumque eis placuerit, nomine vniuersitatum prædictarum, infra terri- 57

torium dictorum locorum, & intra dicta loca vbicunque voluerint, molendinum, & molendina, & paratoria ædificare, construere, & facere, & in eis blada dictorum locorum, hominum, & aliorum tridere, & telas parare, & etiam clibanum, & clibana facere, & in eis coquere.

58 *Item quòd dominus siue rector, vel baiulus, vel iudex, nec eorum alter qui pro tempore in dictis locis fuerint, pœnam seu multam aliquam, nec bannum seu banna aliqua hominibus dictorum locorum vniuersaliter audeant imponere, constituere, vel ordinare absque voluntate, consensu, & consilio Consulum, & sexaginta hominum prædictorum, vel maioris partis eorumdem: quod si fieri contigerit, nullum præiudicium eis valeat generari.*

59 *Item quòd milites, & eorum filij, & nepotes, nec eorum vxores, nec qui de genere, seu progenie, tam ex linea masculina, quàm feminina Petri Caluetonis militis, & domini in parte dicti Castri fuerint descendentes, qui pro tempore in dictis locis fuerint, vel eorum altero habitantes, non adstrigantur, nec teneantur soluere annis singulis mihi nec hæredibus aut successoribus meis aliqua ratione banna, per eos, vel eorum liberos, vel per eorum animalia habita, vel habitura committitura, nec bladagium siue albergam, nec contalagium siue ciuatam, nec cossias, siue medias cossias de eorum bladis, & rebus quæ ad mensuram sestarij venduntur, & mensurantur. Et nihilominus rectores mensurarum eis sestarium, & alias bladi mensuras præstare teneantur: alioquin cum eorum legali sestario, & bladi mensura impune & liberè valeant mensurare.*

60 *Item quòd aduocati, & notarij publici, qui pro tempore in dictis locis, vel eorum aliquo, fuerint habitantes, & habitabunt, gaudeant in omnibus, vt milites, priuilegio antedicto.*

61 *Item & quòd homines omnes & singuli, præsentes & futuri, qui in dicto Castro habitant, & qui in futuris temporibus in eo habitabunt, & domicilium facient, omnibus & singulis libertatibus, priuilegiis, & franquesiis, & donationibus in suprà designato instrumento contentis pariter gaudeant, cum hominibus dicti Burgi seu Villæ Manuascæ, vtilitatem similem & profectum recipiant: quòd non adstringantur aliqua ratione ad excubias faciendum, nec ad eundum sine lumine de nocte per dictum Castrum. Et quòd liberè & impune singulis annis valeant & possint, quandocumque & quotiescumque, in omni tempore, mense, & septimana, & die, quicunque voluerint extraneis & priuatis personis eorum, vinum, & vina vendere, & in minuto, & in grosso, publicè, & ad tabernam.*

62 *Item quòd quotiescum homines dicti Burgi per se, aut cum domino siue rectore, baiulo, vel iudice, qui pro tempore fuerint, voluerint aliquam, vel aliquas ordinationes ordinare, quòd teneantur dicti Castri Consules, & alios decem homines vocare, requirere legitimè, & habere, & de eorum voluntate, consilio, consensu ea facere & ordinare. Quòd si sic factum non fuerit, aut quando Consules, & decem homines dicti Castri non consenserint & per dictum Castrum præconizatum non fuerit, hominibus dicti Castri nullum præiudicium modo aliquo valeat generare.*

63 *Item quòd quotiescumque talliam siue quistam, quacunque ratione vel causa, tam realem, quàm personalem, in dictis locis fieri, seu facere necesse fuerit, quòd vniuersitates doctorum locorum, siue homines eorundem, eam, & eas simul debeant ordinare, & vtraque vniuersitatum per se colligere. In hunc modum, quòd quicunque vsque ad quantitatem viginti solidorum in bonis non habuerit, pro quista nihil soluat.*

soluat. Et quicumque à viginti solidis vsque ad quantitatem viginti librarum in bonis habuerit, pro qualibet libra vnum denarium soluat. Et à viginti libris vsque ad centum libras, pro qualibet libra tres pictas soluat. Et si à quingentis libris vsque ad mille, vel plùs, in bonis habuerit, pro qualibet libra vnam pictam soluat. Et quòd quilibet suo sacramento credatur, & stetur, & bona omnia sua teneatur æstimare.

Item quòd vniuersitates prædictæ, nec homines earumdem, vel aliquis eorum, libertatibus in præsenti instrumento contentis, nec libertatibus in suprà designato instrumento contentis, aliquâ ratione, vel causa possint renuntiare. Et quòd antiqua possessio in contrarium obtenta, aut vetusta cessatio de non vti libertatibus antedictis, aut earum aliqua, hominibus dictorum locorum, qui pro tempore fuerint, nullam præiudicium valeant generare. Nec præscriptiones decem, viginti, triginta quadraginta, & centum, aut mille annorum, vel plùs, contra homines dictorum locorum vel aliquem eorum, aliquo iure valeant interuenire. 64

Et quicunque contra prædicta, in præsenti instrumento, aut in suprà designato contenta, aut eorum aliqua venire præsumpserit, aut contradixerit, aut obseruare noluerit, aut contrà in aliquo se opposuerit, ira Dei omnipotentis veniat super eum, & super eos, & insuper Nunc, prout ex tunc, & tunc prout ex nunc, iurisdictioni, coërcitioni, atque punitioni, & condemnationi curiæ Forcalquerij, & eius iudicis qui pro tempore fuerit, submitto, & remitto coërcendum, & coërcendos, puniendum, & puniendos, quemlibet, & qualibet vice, in decem millia denarios auri fini, dandos & soluendos, medietatem fisco dictæ curiæ Forcalquerij, & aliam vniuersitatibus antedictis, infra decem dies à die sententiæ proximè subsequentes. Quam condemnationem ipse iudex nullatenus valeat mitigare. Et vt de prædictis omnibus æterna memoria habeatur, volo fieri publicum instrumentum per te Ioannem Albi notarium publicum, bullâ plumbeâ meâ roboratum, & tot quot habere voluerint. Acta fuerunt hæc omnia infra palatium Manuascæ, in camera subtus capellam. Adhæc fuerunt testes vocati, & requisiti, Petrus de Albagnano, & Guilelmus de Sabrano, de Rocha, milites; & Hugo Iausserandi, & Petrus Auenassi dicti Burgi Sacerdotes; & Guilelmus de Villamuris dominus in parte castri de Vols. Et ego Ioannes Albi autoritate imperiali, & autoritate dicti domini Comitis notarius publicus, qui supradictis omnibus interfui, ex mandato dicti domini Comitis hanc publicam chartam scripsi, & bullam plumbeam eiusdem pendentem in alba corrigia apposui, & signo meo signaui. 65

Hæ posteriores tabulæ plurima, eaque grauissima, capita ad priores adiungunt. Publicam rem præcipuè constituunt. Imponunt Manuascæ & Castro, & Villæ Senatores, seu Consiliarios sexaginta, qui annuatim sibi addant Consules duodecim. Consulibus verò id muneris esse volunt, vt *rectorem, baiulum, iudicem de malè gestis arguant: ciues in bonis operibus, & consuetudinibus regant & gubernent:* Manuascensium *iura, consuetudines, priuilegia defendant, exigant, recuperent in iudicio:* faciant vt *rector, baiulus, iudex, notarius iurent in libertates, franquesias, consuetudines, & statuta eorumdem*; iurare fugientes prohibeant munere: baiulum, iudicem, notarium, nuntium anno concludunt. Demum concedunt omnes sine prætore, baiulo, iudice, Consulum & Consiliariorum conuentus. Cetera prætermitto. Ambarum tabularum omnia probauere Ioannes de Villaribus, Guilelmus, & Fulco de Villareto Hospitalariorum Magistri: & in ea sanctè iurarunt, quotquot ipsorum 66 67

tum Præceptores, & adiere hactenus dynastiam Manuascæ. Tamen ante Ioannes quàm ipsis subscriberet, grauibus longisque contentionibus vehementer, & non sine magna animorum acerbitate, actum est de Consulum dignitate, & Proborum ciuium per priores tabulas in iudiciis capitalibus vi. Sed, vt ab hac incipiam, quotiescumque peruenit ad iudices, & non semel ad illos delatam lego, toties edicto regiæ curiæ firmata est. Ac meritò. Nam quid magnum, aut insolens, Manuascensibus optimè de se meritis, concessit Guilelmus iunior Forcalquerij Regulus? *Volo*, inquit, *quòd si aliquis praeoccupatus fuerit in aliquo delicto, vel malefacto, pro quo in curia appelletur, cum consilio Proborum hominum de Burgo de Manuasca iustè, &*
68 *legaliter iustificetur.* Qui hoc à Principe constitutum miratur, næ ipse non ineuidenter ostendit, ignorate se iudiciorum ordinem, qui post euersum à Francis, Burgundionibus, & aliis eiusmodi gentibus, in Galliis Romanorum imperium, aut inductus est, aut cùm iam haberet vim suam diutissimè viguit, etiam post Caroli Magni tempora. Nam quid tum iudices sine Probis ciuitatum, vrbium, oppidorum, pagorum hominibus tandem suscipiebant? rem accipe ex veteribus iuris formulis ad Marculphum adiunctis. *Iudex vnà cùm Bonis hominibus* cognoscebat de homicidio ex formula tricesima Veterum secundum legem Romanam, seu legem quæ ante iura à Francis inducta seruabatur à Gallis, quos Romanos, quia Romanis subiecti fuerant, vocabant. Qui leuda, seu leude damnatus fuerat à Comite, *apud ipsos Bonos homines, qui in ipso mallo*, scilicet cum eo ipso Comite, *residebant, epistolam securitatis manu eorum firmatam* capiebat, ex formula octaua variarum. Quid? quòd aliquando, vt habes in harum ipsarum prima & quinquagesima, *Boni homines*, sine Comite, sine iudice, ac demum soli ius dicebant. Ante *Bonos homines* fit agri venditio, vt habeat suam vim nonâ & decimâ formulâ Variarum; & serui quoque, primâ & vicesimâ. *Boni homines* de chartis igne consumptis testimonium scripto ferunt, formulâ secundum legem Romanam vigesimâ septimâ; orphanorumque indicibus subscribunt quarta &
69 vicesimâ. An ergo potiùs est quòd miremur, *Probis* Manuascæ *hominibus* id modò datum à Guilelmo Regulo, vt *in delicto & malefacto* ciues ex eorum consiliis capiant iura, sine quorum sententia, aut illlius, aut non multò ante ipsum præteritis temporibus, nulla ceterarum rerum fiebat in iudiciis? Certè Carolus magnus anno regni sui duodecimo voluit, vt *duo Missi*, cum probis hominibus, præessent *altercationibus, & negotiis causarum dirimendis, & iustis vel rectis judiciis faciendis*, legitur in chartâ de recuperatione duarum villarum Ecclesiæ Massiliensis. Hugo etiam quartus Burgundiæ Dux jussit, vt *probi homines* quatuor, judices causarum essent Cabilone. Denique *Missi, & judices, vel plures Boni homines, resident ad causas dicendas*, ex charta Caroli Magni anno 14. regni Francorum, quâ Milo damnatus est restitutione bonorum Ecclesiæ Narbonensis, teste Bessio in historia Ducum Narbonis, & Castello libro 5. de Langothiæ rebus pagina 742. & 743. Igitur idem Bessius affert *sigillum Proborum hominum Carcassone*. Iam vbi hæc Manuascensium prærogatiua, cum reliquis omnibus, probata est Hospitalariis, vt ipsis mage, quàm ciuibus æqua, ex eo per annos fere ducentos, in Epiphania Domini, è consiliariis sexaginta eligebantur annuatim probi & sapientes viri, quorum sententiâ starent aut caderent edicta

edicta iudicis. Ab anno quarto & ſexageſimo ſupra milleſimum quadringenteſimum, Conſules ipſi id loci implent. Maior fuit de Conſulibus, & eorum dignitate contentio. Ipſos Guilelmus iunior anno milleſimo ducenteſimo ſexto, vt modò referebam, inuênit, pluribuſque ornamentis auxit. Vt omnia per Occitaniam, Prouinciam, & quem Delphinatum nunc dicimus, tum pro Albigenſium erroribus turbata erant, ipſiſque etiam Summis Principibus ab Eccleſia non parcebatur, magna erat Innocentij tertij Pontificis autoritas. Per Milonem, & Thediſium Legatos maximè agebat: & omnia grauiſſimarum quoque rerum ad ipſos deferebantur. Igitur Hoſpitalarij apud Thediſium querelas depoſuerunt. Aiebant Manuaſcam vallem cum Villa ſua, caſtris, & pagis omnem, ante annos duos & ſexaginta, datam Hoſpitali Ieroſolymitano à Guigone Forcalquerij Comite, cum iuris dicundi facultate, & ceteris honoribus, qui ad dynaſtam pertinent. Sed Guilelmum ex fratre Guigonis genitum, cùm patrui vota ſequi velle ſe diceret ex aſſe hæres, ea nuper non ſine graui iniuria truncaſſe: impoſuiſſe Villæ, Caſtroque Conſules, eoſque duodecim, qui, vt alia taceantur, non æquales dynaſtis, ſed ſuperiores ſint. Enimvero quis hos iure arguat inferior? Certè ſuperiorem iudice, ac rectore ſeu domino facis te, qui eum reprehendis. At qui *de malè geſtis* illos cogitas arceſſere, damnareque, putas nullam cum ipſis contentionem futuram, maléne, an ſecùs rem geſſerint? Sedebis ergo iudicis iudex, rectoriſque ac domini tui ipſe rector, ac dominus, ipſis dices iura, legeſque. Hæc illi, quæ, vt nonnulli ſentiunt, non iniqua Thediſio viſa ſunt. Verùm non tam Manuaſcenſium, quàm 71
Remundi Berengarij, ex Beatrice matre Comitis Forcalquerij, res agebatur, ac Summi Principis; & is puer admodum erat, neque vna ad Rhodanum de ipſius ditione vrbs hæreſeos Albigenſium ſuſpicione laborabat. Igitur Toloſani in proximo Comitis clade commonitus, totum Manuaſcenſibus permiſit negotium; noluit apud Thediſium agere, quando in iudicium à nemine vocabatur; melioribuſque temporibus ſeruauit ſe, conſcius ſui ex ſummo principatu iuris, certuſque futurum aliquando tempus, cùm per Eccleſiam, procul omni hæreſeos ſuſpicione, liceret docere Guilelmum Comitem proauum id egiſſe, quod ſina vlla dynaſtæ iniuria commodaret plurimùm omni Manuaſcæ. Nam, inquiebat, cùm Gilelmus huic impoſuit conſiliarios, & cum ſuis prærogatiuis Conſules, nihil de eius dynaſtæ iuribus detraxit, ſed quæ ſibi Summo Principi ſuprà dynaſtam habebat Manuaſcæ, illorum nonnihil diſperſit in populum, de ſe, pro antiquiſſimâ fide ac pietate, optimè meritum. Nunquid poteſt Comes ipſe iudicem rectoremque *de malè geſtis* arguere, cùm publica ſunt; nunquid conſulere ciuibus, vocare iudicem ac rectorem ad ſacramentum de ſeruandis ſubditorum à principe prærogatiuis, cogere ciues ad conſilium? An ſi hæc aliquando fecerit, inclamabis tua proculcari iura? ſi neſcis, qui Manuaſcam conceſſit tibi, non exuit Supremum Principem. Quod proauus meus per ſe poterat, id per Manuaſcenſes ſibi de probitate, fide, integritate notiſſimos voluit in perpetuum tempus agi. Atque, vt de optimi principis animo non dubitares, videreſque ſui loco ipſius excitare Conſules, prohibuit illorum conuentibus omnem ſeu à dynaſta, ſeu à Regulo magiſtratum, quos ſcilicet vt populum *regere* ac *gubernare* iubebat, ita Caſtri, Villæque veluti re-

ctores ac gubernatores inſtituebat. Hæc Berengarius, quæ non poſt eum Comitibus Regibuſque, ſed Pontificibus probata ſunt. Et verò Reges (quid
72 enim atiquiora de Comitibus reuocem?) Prouinciæ pro rege ſummi rectores, Senatus demum Aquenſis, Conſules Manuaſcæ (cùm res ferebat) ad noſtra vſque tempora, & dixere gubernatores vrbis, & pro illius gubernatoribus habuere. Anno huius ſæculi decimo Antonius Giraudus Conſul Aquis Sextiis erat, cùm de morte Henrici Magni venere nuntij, & vt pro re commotus eſt Senatus, vt iuſſit imponere militem vrbi caſtroque, ac videre ne publica Manuaſcæ res aliquid detrimenti pateretur. Anno autem primo & vigeſimo Ioſeph Guaſquius à Conſulibus dictus eſt militum in vrbe caſtroque dux, & iuſſus à Senatu primùm, deinde à Prouinciæ prorege
73 cauere patriæ. Sed audi Honoratum Tendæ Comitem, qui pro Rege imperitabat Prouinciæ anno milleſimo quingenteſimo ſexageſimo ſeptimo. Ita loquitur Conſulibus. *Capite arma: eum militum numerum caſtro imponite, qui vrbi cuſtodiendæ neceſſarius vobis videbitur: demum videte, vt vera quies ſit omni Manuaſca.* Henricus rex eo nomine tertius, anno milleſimo quingenteſimo ſeptuageſimo ſeptimo, his verbis pro Franciſco Gouſonio Manuaſcæ, vt loquuntur, Balliuo Conſules compellauit: *Reddite illi domum ſuam, ita tamen vt à vobis, ad eius cuſtodiam, illum è ciuibus numerum militum in ipſa habeat, qui neceſſarius videbitur.* Quid afferam plura, aut vetera repetam? anno iſtius ſæculi primo & vigeſimo res coram Senatu Aquenſi acta eſt: is edixit in verba ſequentia *Conſules teſſerariam vocem, vt vrbis & caſtri gubernatores decet, dicant, donec aliud imperetur.* Illam Hoſpitalariorum balliuus dicere pro dominio contendebat. Sed iſta hactenus. Ea vrgere, premereque non eſt huius loci. Nam extinctis Albigenſium erroribus, redditâque populis ex illorum odiis pace, & has ſeu de ciuium in iudiciis per probos homines autoritate, ſeu de dignitate Conſulum, & ceteras à Guilelmo iuniore, aliiſque Comitibus prærogatiuas, etiam Hoſpitalarij probauere. Accipe Ioannem de Villaribus ſupremum ſanctiſſimi Ordinis Magiſtrum. *Omnes gratias*, inquiebat anno milleſimo ducenteſimo octogeſimo ſexto, *omniaque priuilegia à Comitibus indulta, autoritate præſentium confirmamus, inhibentes ne Prior aliquis, Præceptor, vel alius Balliuus cuiuſcumque & quatæcumque autoritatis, ſeu poteſtatis exiſtat, contra confirmationem huiuſmodi aliquid attentare præſumat.* Guilelmus, & Fulco de Villareto, in ſumma illa Hoſpitalariorum dignitate deinceps conſtituti, ſubſcripſerunt Ioanni. Igitur omnes ab eo ſeu Præceptores, ſeu Balliui, in ipſis magiſtratus initiis, ad hæc vſque tempora, ſanctè iurauerunt in Manuaſcenſium à Guilelmo iuniore prærogatiuas. Lego quidem Petrum de Vteſio ante Ioannem de Villaribus Præceptorem, anno ſecundo & quadrageſimo poſt milleſimum ducenteſimum, ad ſacramentum addidiſſe ſequentia: *Per iuramentum per me præſtitum nullo modo intendo derogare iuri Hoſpitalis noſtri ſacræ Religionis.* Verùm ad voces non ante eam diem auditas, vniuerſa Manuaſca infremuit: & cùm ciues proximè turbas eſſent, Petrus eiurauit adtititia verba, ſolitumque ſacramentum in iſta concepit: *Iuro dicta priuilegia, libertates, franqueſias, con-*
74 *ſuetudines, ſtatuta obſeruare, iuxta tenorem priuilegiorum, & non contrà venire.*
Neque immeritò ita decreuerunt Hoſpitalariorum Magiſtri; & poſt eorum decreta,

decreta, sacramento dixerunt, seu Praeceptores, seu Balliui Manuascae. Vt pientissimi erant, obsecuti sunt Clementi id nominis quarto Pontifici. Hic (& erat consultissimus iuris) anno ipso pontificatus primo, scripsit sequentia Sistaricensi Episcopo. *Libertates & priuilegia, olim donatas & concessas* Manuascensibus *per Guilelmum Comitis Bertrandi, & Comitissae Iaufferandae filium, Forcalquerij Comitem, prout scriptae sunt, obseruare recusant* Hospitalarij, *contráque venire & annullare nituntur. Si sic est, autoritate Apostolicâ, per epistolam scripta, discretioni tuae mandamus, partibus conuocatis, sine iuris strepitu, & figura iudicij, coràm audias & debito fine decidas: & quoscumque cuiuscumque status, aut dignitatis fuerint contra ipsa priuilegia venientes, & eorum fautores, per tuam, & Aptensem diocesem autoritate Apostolica excommunicatos, singulis diebus dominicis & festiuis publicè in ecclesiis facias nuntiari: & quos nunc, prout & tunc, autoritate Apostolicâ excommunicationis vinculo innodamus.* 75

Nam quod numero 70. allatum est, Hospitalarios, cùm agerent apud Thedisium, dixisse Guilelmum iuniorem, quas non potest, praerogatiuas attribuere Manuascensibus? & Guigoni patruo contraria ferre, qui Manuascam Hospitali Ierosolymitano concesserit; atque scilicet huic detrahere honestates & dignitates, quas in illos contulerit; ego quidem nunquam existimauerim, non in iudicio, sed in consessu, hominumue corona dixisse. Nobilissimi gente viri, & ex rectissima sanctissimi Ordinis disciplina instituti, moderatiùs profectò locuti sunt de tanto, &, vt alia non essent, optimè de ipsis merito Principe. Ea verba omnino sapiunt forum, & à viris profluxere, qui actores in curia pro Hospitalariis stabant. ij vt elegantes ingenio sunt, praestantque dicendi vi, non omnia sic proloquuntur, quasi singulis tendant rem conficere; neque nudam istam ita pro iudicum oculis ponunt, vt sine ornamentis, ac veluti vestibus, inhonora conspiciatur. Multa de se illi addunt, fucum etiam non raró: sic enim & viuidum praefert colorem, & illustris ac splendida intrat in contuentium animos. Guigonis tabulas iactant post Bertrandi fratris filiorum mortem, quas Hospitalarij regnantibus ipsis neque vnquam opposuere, & suo damnauere iudicio. Fridericus, cognomine Aenobarbus, Guilelmum seniorem, quòd clientelam professus non esset, damnauit anno millesimo centesimo quinquagesimo secundo; & iuniorem Alphonsus Prouinciae Regulus ad eam armis adegit sexto pòst & vicesimo. Poterant per illa tempora apud eos (& bonos ac fauentes habuissent) agere pro literis Guigonis, contra fratris filios: quia non egerunt, neque eas probasse dicendi sunt. Sed cùm Bertrandus fratrum secundus, anno octauo & sexagesimo illius saeculi, suam ipsis semel ac iterum donabat Manuascae partem; cùm tertius Guilelmus, secundo & septuagesimo, per summam pietatem, seu Cartusianis Durbonensibus multa concedebat, seu Compostellanae ad Iacobum Apostolum peregrinationi se dabat, cur non eas in magni ex vera aequitate officij partem proposuere, longè maiora ex pietate suscipientibus? Hic ipse Guilelmsu iunior, ter Hospitalariis tradit Manuascā, in omnes vitę annos sibi seruatam: ter ipsi Manuascā, quę donabatur, accipiūt; acceptamque ei relinquunt in omnes vitae annos, neq; vnquam significāt iam à Guigonis patrui morte suam esse. Betrandus tamen aiebat se illam *haereditario iure* 76

 possidere

tate & recognoſco, me eamdem dudum domui Hoſpitalis & fratribus celebraſſe donationem, & à tempore prædictæ donationis, omnia prædicta pro domo Hoſpitalis & fratribus poſſediſſe, & modò in præſenti totum prædictum palatium, & Burgum, & Caſtrum de Manuaſca, & Totas auras, & ſi quid meo nomine in prædictis locis, vel infra prædicta loca poſſideo, nomine domus Hoſpitalis, & fratrum ibidem Deo ſeruientium, præſentium, & futurorum, me conſtituo poſſidere tantumdem vixáro; & exinde fratres Hoſpitalis ſui autoritate, nullius requiſito conſilio, nec alicuius expectatâ voluntate, omnium prædictorum poſſeſſionem abſque contradi-
26 *ctione valeant occupare, vt propriam habere, ad omnes voluntates ſuas inde plenariè faciendas. Præterea corpus meum vouens & offerens pro ſepultura in cœmeterio domus Hoſpitalis, profiteor, & in veritate recognoſco Guigonem auunculum meum bonæ memoriæ, prædictorum locorum omnium domui Hoſpitalis, & fratribus, præſentibus videlicet & futuris, feciſſe donationem, quam ſpecialiter bona fide, & ſine omni dolo laudo, & in perpetuum confirmo. Omnia itaque & ſingula, ſicut ſuperiùs ſcripta ſunt, me perpetuò bona fide ſeruaturum per me ſucceſſoreſque meos; nec aliquo iure ſcripto, vel non ſcripto, vel ratione contrauenturum, per ſtipulationem promitto, & meos inde deueſtio, & domum ſiue domos Hoſpitalis, &*
27 *fratres, præſentes ſcilicet & futuros, inde inueſtio. Et vt prædicta donatio, & omnia ſupraſcripta, poſt obitum meum, maiori & perpetua gaudeant firmitate, barones, & proceres meos, & homines de Manuaſca, quorum nomina infraſcripta ſunt, per ſacramentum fidelitatis & hominij, quo mihi tenentur adſtricti, commoneo, eoſque de nouo iurare præcipio, vt prædictam donationom deuotè factam pro poſſe ſuo ſeruent, & ſeruari procurent. Et ſi quis in poſterum, contra dictam munificentiam, aliquando venire tentaret, contra illum, vel illos, pro poſſe ſuo domui Hoſpitalis auxilium, & conſilium impendatur, & ab omni violentia defendatur; ac ipſis Hoſpitalariis homines de Manuaſca, in omnibus, & per omnia tanquam veris dominis, obedientes exiſtant, & de prædictis (ſi neceſſitas exigeret, teſtimonium ferant .... donationi ſpecialiter addico, ſcilicet vt iure præfato donationis habeant in perpetuum, omnes hæreditates ſeu poſſeſſiones, vel honores, qui fuerint militum vel hominum de Manuaſca, quas pro malitia, ſeu perfidia. vel proditione, quam contra me commiſerunt, iure confiſcationis occupaui, ita vt nullus eorùm aliquo tempore ſuas valeat poſſeſſiones recuperare, niſi ad recognitionem domini Prioris pro tempore in Prioratu Hoſpitalis reſidentis, à crimine tantæ*
28 *perfidiæ ſeſe purgauerint. Ad maiorem verò ſupraſcriptorum omnium firmitatem atque cautelam, hanc cartam plublicari volo Domino Papæ, & Domino Imperatori, & in eorum notitiam quidquid in ea continetur deduci, & ad perpetuam rei memoriam, & indubitabilem fidem, eorum ſigillis præſentem paginam precor communiri. Ad hæc nos barones, & proceres, & homines infraſcripti, piæ Domini Comitis donationi gratum præbentes aſſenſum, bona fide promittimus, & tactis ſacroſanctis euangeliis iuramus, quòd omnia prædicta, & ſingula, pro poſſe noſtro damui, & fratribus Hoſpitalis, præſentibus & futuris, defendemus, & contra omnes homines ad tuitionem prædictæ donationis, auxilium, & conſilium ipſi praſtabimus. Et nos homines de Manuaſca ipſis poſt obitum Domini Comitis tanquam dominis obediemus. Illi itaque qui iurauere ſunt hi.*

29 *VV. de Sabrano. Raibaudus Oſaſicca, & Raimundus frater eius. Bertrandus Villamuro. Guigo Roze. Iſnardus de Dalfino. Bertrandus de S. Maximo, & Laugerius frater eius. Petrus Ferulſus. Durandus Baſili. Tibanus Guigo. Barba Toſte.*

Hugo

Hugo de Manuasca. Arbretus Maij. Guilelmus de Cucurono. Guibertus de Railana, & Lambertus frater eius. Hugo de monte Iustino. Petrus Nigrellus. Bertrandus Sauini, & Laugerius frater eius. Guilelmus Cornuti. Guilelmus de Forcalquerio. Raimundus Riperti. Rostagnus Rose. Guilelmus de Villamuro. Guilelmus Petri de Manuasca. Bonus Tes. Bertrandus Felici. Guilelmus Vetula. Bertrandus de Sauone. Guilelmus Garini. P. Petri. Guilelmus Rainaudi. Isnardus Rainaudi. Petrus Rostagni. Giraudus Ebrardi. Guilelmus Simon. Bernardus Meuli. Petrus Nigri. Guilelmus de Taradello. Stephanus Morderij. Guelelmus de Croso. Paran. Pontius Rainaudi. Petrus Gaudi. Ioannes Capuci. Matheus. Petrus Bona filius eius. Petrus Bone. Rainaudus de Bariolo. Rostagnus S. Petri. Bernardus Casari .... Boiardi. Guilelmus No........ Guilelmus Macellarius. Guirinus. Petrus Racemi. Bernardinus Odo. Guilel. Moësg. Petrus Coserius. VV. Migro. Isnardus Ensendius. Petrus Blanc. Buerius Ruffus. Nendis Corderour. Raimundus Sestaronus. Guilelmus Bergopnoni. Guilelmus Faber. Bernardus .... Petrus Niger. Trotinus. Ioannes Boneme. Bertrandus Furni. Giraudus Mantelli. Iacobus Malpel. Petrus Rireme. G. Martini. Bertrandus de Arelate. Guilelmus Nicolaui. Redon. Giraudus Buerius. Bertrandus Macellarius. Guigo Arguerius. Guilelmus Aurici. Petrus Gallina. Petrus Radeyrus. Fulquerius. Petrus Andreas. Guilelmus Benedictus. Guilelmus Marelli. Arnaudus Aygrtne. Ioannes Descalane. Petrus Rascacius. Albertus de Villamuro. Adam. Guilelmus Ioannis. Guilelmus Vincentij. Tedanus. Guilelmus de Lemio. Iacobus de Primeriis. Guilelmus Feutrerij. Petrus Barretti. Martinus Troterij. Michaël Ginardi. VV. de opere. Ioannes de Nonay Stephanus Recobie. Ioannes Laya. Iacobas Breti. Stephanus Rosalpayrus. Petrus Stephanus. Bertolomeus Monacus. Bonetus Vfre. Guilelmus Garembge Totas auras. Rogerius. Guilelmus Blanc. Petrus Bernardus. Menetus Coste. Andreas Panuini. Pontius Sartor. Giraudus Sartor. Petrus Sutor. Raimundus Durandi. Ioannes Ricardi. Mauranet. Stephanus Sartor. Guilelmus Rainaudi. Vv. Ruffi. Vv. Roreni. Petrus Autrici. Petrus Adam. Geraudus de Valansolia. Petrus Monachus. Petrus Brauidacius. Maurannus Rost .... Barbegerius. Petrus Bone. Michaël Arnulphi. Bernardus Galiguerrans. Vincentius Sagnator. Ioannes Brunelli. Rodulphus de Voluey. Raimundus Babarot. Bertrandus Corossonus. Buyerius. Bertrandus de Malafogacia. Petrus Roterelli. Michaël Totabonga. Petrus Robaudi. Hugo Bernardi. Ioannes Garini. P. Fremini. Ioannes Menerij. Guilelmus Bonus. Bernardus de Reclus. Columbus Pipeti. Hugo Martini. Pontius Gebelini. Guilelmus Robaudi. Roma Sentroneti. Geraudus Fugonis. Bertrandus de Falco. Guilelmus Gasc. Guilelmus Furgonis. Germanus Audibertus de Valensolia. Guil. Bibensaquam murator. Ioannes Faber. Iacobus Burgarelli. Guilelmus Imberti. Raimundus Rainaudi. Imbertus Faber. P. Babareti. Guilelmus Felicij. P. Niger. P. Gontardus. Guilelm. Bibensaquam. Blegerius Pontius. Menonus Aymus. Caputi. Guigo Caputi. Petrus Oliue. Guilelmus Carembge. Petrus de Curello. Petrus Seg-tra. Raimundus Moneti. Petrus Remusati. Bernardus Faber. Simon Raimundus. Benonus. Martinus. Garini. Raimundus Rutrerius. Rostagnus Hospitalarius. Bertrandus Testa. Guilelmus Recobraire. Petrus Remardi. Guilelmus Raimundus. Giraudus Faideti. Guilelmus Gaufridi. Guilelmus Guido. Isoardus Cosinus. Martinus Corderij. Bernardus Ioannis. Frumen. Martinus. Florenti. Raimundus Arnaudus. Isnardus Rostag. Petrus Reuelli. Petrus Robaudi.

Giraudus Gerini. Ioannes Menerij. Guilelmus Bonus. Bernardus. Guilelmus Rainaudi. Bernardus Iacobus. Raimundus Genandani. P. Bueyſerius. P. Alnemacij. Pontius Cabrerij. Petrus Berblegerij. Guilelmus Bonduni. Gaufridus Ranulfi. Petrus Bon. R*aimundus Aſtorgo. Petrus de Muza.*

Petrus notarius, ſupradicti Comitis mandato, hanc huius piæ donationis chartam dictauit, & propriis manibus conſcripſit.

Guilelmo mortuo, Hoſpitalarij Manuaſcam omnem domini tenuerunt,
30 ſi Montacutium pagum demas. Neque Raimundus Berengarius Prouinciæ Regulus, per Garſendam ex vnica filia, quæ etiam Garſendis appellabatur, pronepos quidquam turbauit: Atque Carolus, Beatricis quam Raimundus genuerat, coniux, cùm poſt plures annos interceſſiſſet dominantibus, millesimo tamen ducentesimo ſexageſimo ſecundo non iniquis conditionibus firmauit illorum dynaſtiam. Ex eo, poſt centum & tredecim à Guigonis donatione annos, ad hæc vſque tempora, Hoſpitalarij Manuaſcam omnino quieti poſſident. Tanti erat dominari amœniſſimæ valli, quam villa vna, caſtra duo, treſque pagi nobilitabant, & caſtris pagiſque euerſis vrbs perinſignis, ampliatis Villæ muris, nunc facit illuſtrem. An illis caſtris, pagiſque ſingulis, ante Guigonem Comitem, ſinguli domini fuerint, vehementer addubito. Fuiſſe ſuum Montacuto dominum hinc intelligis,
31 quod Hoſpitalariis non ſubeſt. Petrus Calueto anno ſexto ſupra milleſimum ducenteſimum dominabatur Caſtro Manuaſcæ *in parte*, vt tradit Guilelmus iunior Regulus Forcalquerij. Sanuictorinus B. Mariæ Prior imperitabat Villæ Manuaſcæ, *à portali ſuperiore*, Sobeiranum vulgus dicit, *vſque ad furnum ſuperiorem, & vſque ad eccleſiam S. Ioannis, & à domibus* R*obertorum &* R*enaudorum, vſque ad domum quæ fuit Odonis. Et ex alia parte à domibus Imberti* R*oberti, vſque ad eccleſiam B. Mariæ*, vt habent tabulæ conuentionum illius cum Hoſpitalariis anno milleſimo ducenteſimo decimoſexto. Hugonem de Manuaſca, & Bertrandum de S. Maximo vidimus probaſſe donationem Manuaſcæ Hoſpitalariis, à Guilelmo iuniore. An id nominis ferebant, quòd maiores dominati fuerant Villæ Manuaſcæ & Fano Maximi? Certè Villamuriis, Dalfiniis, Cucuroniis, Moniuſtiniis toparchis immixti ſacramentum dixerunt. Vtcunque hoc habeat, Sanmarianus Prior ſuam Villæ partem vendidit Hoſpitalariis autore Carolo Regulo Beatricis coniuge. Quid Caluetonis toparchia factum ſit, nemo dicat in magno chartarum omnium ſilentio. Manuaſcæ Villa fertur (ſine certo autore rumor eſt) eam, cum ſine hærede fuiſſet mortuus, adepta ex priuilegiis, quæ vocant à Guilelmo iuniore conceſſis. Lego Abbati Luræ, Laincelliis, ex Berengaria Sauina Cruciis, & per hos Aureſoniis Marchionibus, Aimericis quorum Ioannes Manuaſcam ſuarum omnium rerum filio vnico ſubrogauit hæredem, Panneriis, atque aliis ciuibus non paucis, fuiſſe quondam Manuaſcæ ſuos à poſſeſſionibus clientes: ſed directi, vt loquuntur, dominij hoc iuris eſt, non illius quod nunc dicimus, & vni toparchæ competit.

Ipſis dynaſtiæ initiis, Hoſpitalarij, & alia de Manuaſcenſibus queſti ſunt,
32 & duo maximè, grauium & longarum ſeminarium litium. Alterum eſt, quòd de ſuis viros, publico ciuitatis concilio probatos, iudici ab ipſis conſtituto adiungebant, ad ſententiam de reis ferendam. Hoc interpretabantur non

constituto adiungebant; ad sententiam de reis ferendam. Hoc interpretabantur non sine sua fieri iniuria, ad quos vnos, vt cetera dynastarum, pertineret causas capitales per iudicem congnoscere. Id vt graue putarent, minùs tamen dolebant: alterum & prorsus insolens, neque ferendum videbatur; Consules, eosque duodecim, sibi annuatum imponere, maximè cùm id sibi assumerent, vt dynastam, & ab ipso iudicem, si peccassent, arguerent. Et profectò capita hæc duo, & per se illustria sunt; & vt quæ afferunt taceam commoda, faciunt vt Manuascenses suis dominis autoritate suppares, non multùm ab illis distent. Ea, & alia, in magnos vsus acceperunt à Guilelmo iuniore Rugulo Forcalquerij. Priuilegiis quæ Manuascenses vulgò appellant continentur. Sunt tabulæ duæ. Prioribus prærogatiuas aliquot tribuit ciuiuibus Villæ seu Burgi Manuascæ: posterioribus eas ipsas & multùm auget, & ad incolas Castri extendit. Et his, & illis Manuascenses meritò gloriantur, & exultanter se circumspiciunt. Ex Principibus seu Comitibus seu Regibus, ad nostra vsque tempora, per annos quadringentos & quinquaginta probatæ, perpetuoque vsu firmatæ, non plurimas tantùm & perutiles, sed nobiles & honoratas opportunitates ad ceterorum Prouinciæ incolarum inuidiam ipsis afferunt. Locus omnino postulat, vt ipsas recitem. Priores accipe.

In apicibus literarum memoria commendatur, ne res gesta penitus obliuioni tradatur. Præsentibus igitur, & futuris hoc præsenti scripto cunctis notificetur, quòd ego Guilelmus Dei gratia Comes Forcalquerij, filius domini Comitis Bertrandi, & dominæ Comitissæ Iausserandæ, non ad monitionem, non ad preces alicuius, sed merâ ac spontaneâ, & propriâ bona voluntate meâ, & puro animo, & pro bono & legali seruitio, & naturali fidelitate, quam semper in vos, naturales homines meos & fideles, Burgi de Manuasca inueni à tempore, quo ego regnare cœpi, vobis omnibus communiter, paruis & magnis, diuitibus & pauperibus, tam præsentibus quàm futuris, remitto, laxo, & desemparo, & guirpio omnia mala vsatica, & omnia mala alleuamenta, omnesque malas & prauas consuetudines, quas ego, aut villici mei, meo consilio aut voluntate, vel sine mea voluntate & consilio, à die & tempore, ex quo ego terram meam, & Forcalquerij Comitatum meum regere & gubernare cœpi, in iam dicto Burgo de Manuasca alleuaueram & statueram. 33

34 *Et dono vobis, & concedo, atque confirmo per totum Comitatum meum, tam per terram, quàm per aquam, omnibus vniuersaliter hominibus, qui nunc habitant, vel in antea habitabunt in Burgo de Manuasca, omnia pedagia mea, & vsatica; vt ipsi nec mihi, nec baiulis meis, nec aliquibus, qui meo nomine, vel pro me, vel nomine villicorum meorum, vel pro eis in aliquo loco totius terræ meæ, vel Comitatus mei, infra villas, vel extra ciuitates, vel extra castra, vel intra, præstare de cetero teneantur: sed liberè & sine vllo grauaminis impedimento, hâc illac, hîc & vbique, cum omnibus rebus suis quas modò habent, & in futuro habebunt, semper ire & redire valeant.*

35 *Volo etiam, dono, & confirmo, & à me statuisse cunctis notificetur, quòd si aliquis præoccupatus fuerit in aliquod delicto vel malefacto, pro quo in curia appelletur, cum consilio proborum hominum de iam dicto Burgo de Manuasca, iustè & legaliter iustificetur.*

36 *Hoc similiter volumus inesse statutum & compositum, & à nobis confirmatum, quòd si aliquis vestrum alicui in Burgo de Manuasca possessiones & res suas pignori obligauerit, antequam veniat tricesimum annus, redimendi habeat potestatem. Et si fortè in aliquo casu, vel aliquo modo, iam dictum pignus, vel dicta pignora non redimeret infra hos suprascriptos triginta annos, pro hac facta à nobis institutione, & compositione, & confirmatione, quasi de iure valeat se defendere qui possederit pignora, & ab illo tempore in antea, non teneatur alicui de pignore, vel de pignoribus respondere, sed sicut propriam rem suam habeat, & in æternum possideat.*

37 *Si quis honorem suum, & hæreditatem, alteri vendere voluerit, vicinus, vel extraneus, licentiam habeat, exceptis ecclesiis, & domibus religiosis, saluo tamen iure domini, scilicet vt dominus habeat à venditore tredecim denarios pro laudamento, & censum, sicut positum erat antea in honore vel hæreditate, de impignorandis honoribus & hæreditatibus quibuslibet, exceptis ecclesiis, & domibus religiosis, saluo iure domini, bene facere possint. Si autem aliqui vel aliquæ, sani vel sanæ, in infirmitate positi, vel positæ, voluerint condere testamentem, possint pecuniam, & res suas mobiles relinquere ecclesiæ, vel cuicumque voluerint, modo tamen legitimo pro liberis obseruato.*

38 *Item si qui res suas immobiles ecclesiæ relinquere voluerint, hoc facere possint, saluo iure domini pro quo possident, si possessione illa aliquid præbeant censuale. Si verò possessionem aliquam liberam habeant, & pro qua domino censum aliquem non præbeant, possint de illa possessione vel hæreditate, provt eis placuerit, ecclesiis, vel domibus religiosis relinquere.*

39 *Si fortè maritus obierit sine testamento, & sine hærede, habeat vxor res mariti, & possideat, dum vixerit sine marito: vel si vxorem præmori contigerit sine hærede, & sine testamento, habeat & possideat maritus res mulieris, similiter dum vixerit sine vxore. Et quando tamen ille vxorem duxerit, aut illa marito nupserit, res & pessessiones defuncti, vel defunctæ, in voluntate, & arbitrio probarum hominum Burgi de Manuasca valeant remanere.*

40 *Si aliquis etiam sine vxòre, vel aliqua sine marito, ab intestato decesserit, ille qui proximus fuerit vsque in quarto consanguinitatis gradu, habeat res suas similiter, & possideat. Si tamen propinquo careat, iam dictæ res suæ & possessiones sint in arbitrio, & voluntate proborum hominum de Manuasca.*

41 *Si tamen aliquis extraneus, vel extranea obierit in Burgo de Manuasca, & non habuerit ibi proximum, res illius defuncti vel defunctæ, si quas habuerit, teneantur fideliter, & custodiantur, nisi hoc, quod pro anima sua reliquerit, per circulum anni & vnius mensis, qnod fortè aliquis defuncti proximus veniet cui reddantur. Si verò in annum vnum & mensem aliquis non veniat propinquus, proceres postea supradicti Burgi de Manuasca, de iam dictis defuncti rebus facient voluntatem suam.*

42 *Si autem commendæ factæ fuerint, cuilibet de Burgo de Manuasca, ab extraneo qui non sit de Burgo, & guerræ exortæ fuerint interdominium extranei, & dominum Burgi, commendatæ illæ saluæ sint extraneo.*

43 *Hanc prædictam libertatem, donationem, concessionem, remissionem, & finem omnium pedagiorum meorum, & vsaticorum meorum, & has iam dictas institutiones & consuetudines bonas, facio ego iam dictus Guilelmus Dei gratia Cemes Forcalquerij, & constituo pro me, & omnibus successoribus meis, vel & omnibus successoribus*

cessoribus

cessoribus vestris, præsentibus scilicet & futuris in perpetuum, ita quòd liberè, absolutè, sine aliquo vitio, siue ingenio iustè habere, & in æternum de dono meo possidere valeatis. Et si quis contra hanc donationem & libertatem, consuetudines, & institutiones frangendo venire præsumpserit, iram Dei, & suam incurrat maledictionem.

Et nos itaque communiter omnes homines Burgi de Manuasca, præsentes & 44
futuri, diuites & pauperes, & parui & magni, vobis venerabili, & naturali domino nostro, Guilelmo Dei gratia Comiti Forcalquerij, post Deum grates multiplices referimus, de tanta libertate, & tanto bono, & honore, atque donatione, de tam bonis institutionibus ac consuetudinibus, quas nobis facere, donare, componere, statuere dignati estis. Vnde ad dies vitæ vestræ, & nostræ, in illa fide firma, & naturali fidelitate, in qua nos semper inuenistis, perseuerabimus, & in maiori, si possumus, vel scimus, & illi successori vestro, cui nos dare & relinquere vobis placuerit, promittimus, & tenemur fideles existere in omni firma fide, & naturali fidelitate, fideliterque facere, & incorruptè obseruare illa seruitia, & antiqua vsatica, quæ inter vestros & nostros fuerint olim composita, & statuta prædecessores. Actum est hoc apud Manuascam in palatio, & in camera subtus capellam, & in præsentia multorum procerum circumstantium, nonis Februarij, sub Dominicæ incarnationis anno millesimo ducentesimo sexto, indictione nona. P. curiæ domini Comitis notarius propria manu scripsit, & dictauit. Sed ad maiorem huius scripturæ confirmationem dominus supradictus Comes, eiusdem P. Notarij sui hanc cartam cum hoc sigillo plumbeo præsenti corroborando sigillari præcepit ipsi Petri.

Hactenus priores tabulæ. Alia in iis aduertent alij. Ego animum inten- 45
debam in tria. Portorium omne, tam viarium, quàm aquarium, toto Forcalqueriensi Comitatu Guilelmus remittit Manuascensibus. Hoc primum esto. Alterum sit velle eumdem, vt criminis reus sine *proborum hominum consiliis* damnari à iudice nequeat. Tertium denique est, Manuascam ab illo ipso constitui eorum ciuium ex asse hæredem, qui sine omni per leges, ac testamentum, hærede mortuus fuerit. In ista capita ego quidem animum defigo, quia ipsorum constitutio ea est, vt à Summo Principe vno pendeat: ab illo, qui sub Regulo fuerit Maunascæ dominus, nequeat proficisci. Nam si illorum vsus spectare præterea velis, inuenies maximarum in omnem partem opportunitatum plenissima. Suas omnes Manuascensibus merces relinquit Guilelmus integras, cùm eximit portoriis; etiam eorum opes, sine alicuius iniuria, cùm hæredes constituit, quibus à testamento, aut lege nullus est. Demum eripit illos dynastæ (si quæ in tanta ingeniorem varietate aliquando fuerit) libidini, cùm iudicis ab eo pro nutu constituti, improbitatem consiliis *proborum hominum* temperat. Neque paruum puta illud de 46
omni portorio munus Forcalquerij Comitatus latissimè tum patebat. Guilelmus à Bertrando fratre ipsum accepit ex testamento: Bertrandus verò Sistaricum in illius medio reponit, docetque constitisse duabus partibus, altera quidem *à Sistarico versus Alpes*, altera verò *à Sistarico vsque ad Rhodanum.* Prior illa pars ea est, quæ Beatrici ex Garsende vnica filia nepti, â Guilelmo iuniore attributa est, cùm Andreæ Delphino nubebat, & Vapincensi ac Ebredunensi regionibus continetur. Vt Comitatus Forcalqueriensis id terrarum omne complecteretur, quod cis Druentiam per Auenionenses (exceptâ aliquâ Auenionis vrbis parte) Aptenses, Sistaricenses, Aquenses

Vapincéſes, ac demũ Ebredunéſes Diœceſes, longè latéque ducitur. Quæ igitur per ampliſſimas horum populorum regiones ſunt portoria, illis omnibus Manuaſcenſes eximit optimus Princeps. Erant ea tum (nam quid ad noſtrorum temporum res deſcendam?) omnino quinque in illa parte Comitatus, quæ à Siſtarico ad Rhodanum pertinet, vt intelligitur ex eorum virorum edicto, quos anno milleſimo ducenteſimo quinquageſimo tertio, Beatrix Guilelmi iunioris abneptis (auiæ ſoror partem, quæ *à Siſtarico verſus Alpes* fertur, adiunxerat Delphinatui) dedit iudices. ij fuere Humbertus Siſtaricenſis Epiſcopus, Falco de Podio, Richardus, Gaufridus de Taraſcone, Artaudus dominus de Venelis, Robertus de Leueno. *Dicimus*, inquiunt, *& pronuntiamus pedagia Pertuſij, & Libreilanæ, & Petroſij, & Podij pini, & Sezariſtæ iuſta & antiqua eſſe.* Locum iudicio fecerat, quòd ante Guilelmi iunioris mortem *in Siſtarico, & Manuaſca antiquitùs pedagium capiebatur*, & poſt ipſius mortem plurima alia ad ingens populi detrimentum, inſcio Principe, inuenta fuerant. Igitur damnauere portoria Caſtrinoui, Sandonati, Volſij, Relaniæ, Sanmartini Caroloci, Petrauiridis, Santulliæ, Sanmargaritæ, Turris, Baſtidæ Iordanorum, Vitrolæ, Sanmartini de Braſca, Balmetæ, Sanuincentij. Sic autem edixerunt *Saluis libertatibus, quas dicunt ſe habere homines Forcalquerij, & Manuaſcæ, & Bellimontis, & Montis Iuſtini, ex conceſſione Comitum aliàs facta.* Iudicium inſtitutum eſt *citatis omnibus quos res tangit, & ſpecialiter dominâ Mabiliâ Comitiſsâ Forcalquerij, & D. Caſtrinoui, & dominæ Roſcia dominæ Aptæ, & S. Donati, & Domino Bertrando de Simiana, & domino Gaucherio domino Sezariſtæ, & domino Raimundo de Medullione, & domino Raimundo Raynouo domino de Turri, & domino Guilelmo de Pertuſio, & domino Iuſtacio domino Podij pini, & dominis de Vols, & dominis de Baſtida, & dominis de Balmeta, & dominis de Relania, & dominis Sancti Vincentij.* Sed iſta ſatis dicta ſint. Ad poſteriores Guilelmi iunioris Reguli tabulas veniamus.

47

48 *In apicibus literarum memoria commendatur, ne res geſta penitus obliuioni tradatur. Igitur præſentibus & futuris præſens publicum inſtrumentum viſuris, lecturis, & etiam audituris, cunctis notificetur, quòd anno milleſimo ducenteſimo ſexto, indictione nona, pridie idus Februarij, ego Guilelmus Dei gratiâ Comes Forcalquerij, domini Comitis Bertrandi, & Comitiſſæ Iauſſerandæ filius, non ſeductus, non deceptus, non monitus, non errans in iure, nec in facto, ſed certificatus de iure meo, proprio nutu, puro corde, & ſano animo, per me & hæredes, & omnes ſucceſſores meos, & dominos ſiue rectores, qui pro tempore erunt, locorum meorum Burgi ſeu Villæ Manuaſcæ, & Caſtri Manuaſcæ, donatione purâ, ſpeciali, generali, perpetuâ, & irreuocabili inter viuos, dono, trado, cedo, concedo, & in perpetuum inſtituo, confirmo libertates, priuilegia, franqueſias, inſtitutiones, & ſtabilimenta infraſcripta omnibus, & ſingulis hominibus, naturalibus meis, dictorum locorum & cuiuſlibet eorum in ſolidum, præſentibus & futuris, pauperibus & diuitibus, paruis & magnis, natis & naſcituris, & qui nunc in dictis locis, vel eorum altero, vel in eorum territorio habitant, & pro tempore, ſeu futuris temporibus habitabunt, vt infrà ſequitur.*

49 *In primis in Dei nomine approbo, amologo, & in perpetuum confirmo dictis hominibus dicti Burgi, omnes & ſingulas libertates, franqueſias, priuilegia, donationes, & inſtitutiones, conſtitutiones & ſtabilimenta & conſuetudines, per me dictum*

Guilelmum

Guilelmum Comitem eis olim donatas, traditas, & concessas, contentas in quodam publico instrumento, scripto manu Petri notarij mei publici, sub anno quo suprà, nonis Februarij.

Item quòd annis singulis, & in quolibet mense, & in qualibet septimana, & in quolibet die, omnes dictorum locorum & vtriusque eorum, omnes simul, aut tot quot voluerint totiescunque & quotiescunque, & vbicunque voluerint, se valeant, & possint insimul congregare, & colloquium facere, & concilium facere, & habere, & omnia, & singula negotia, tam ad agendum, quàm defendendum, & ad omne quare faciendum & procurandum, liberè, & impunè, & licentiâ domini, baiuli, iudicis, & pratoris, non requisita, & non obtenta. 50

Item & quòd sexaginta homines de melioribus & sapientioribus, quadraginta de dicto Burgo, & viginti de dicto Castro, duodecim Consules, octo de dicto Burgo, & quatuor de dicto Castro, quandocumque eis videbitur & placuerit, illi sexaginta valeant & possint eligere, facere, ordinare dictos duodecim Consules, qui habeant omnes, & eorum subsequentes, & quilibet in solidum, plenam, & liberam potestatem dominum siue rectorem, baiulum, & iudicem, qui pro tempore in dictis locis, vel eorum aliquo fuerint, de eorum malè gestis arguere; & homines dictorum locorum, in bonis operibus, & consuetudinibus, regere, & gubernare; & iura, actiones, libertates, consuetudines, priuilegia dictorum locorum defendere, exigere, & recuperare, & contra quascumque personas ecclesiasticas, & seculares in iudicio stare, & litigare, & omnia alia, & singula, quæ ad iudicium, & in iudicio pertinent, facere, & dicere, tam in agendo, quàm in defendendo. 51

Item quòd annis singulis subsequentes illi duodecim Consules, qui pro tempore fuerint electi, de voluntate, consilio, & consensu sexaginta hominum dictorum locorum, vt prædictum est, alios duodocim Consules, octo de dicte Burgo seu Villa Manuascæ, & quatuor de dicto Castro eligant, constituant, faciant, & ordinent, licentiâ domini, vt suprà non requisitâ, nec expectatâ. 52

Item quòd quotiescumque in dictis locis, vel eorum aliquo, per mortem, vel aliter quoquomodo dominus siue rector, aut baiulus, seu iudex, aut notarius mutabitur, quilibet in principio sui regiminis, ad requisitionem duodecim Consulum, vel eorum maioris partis qui pro tempore fuerint, infra decem dies ad requisitionem eorum subsequentium, super Sancta Dei Euangelia iurare debeant omnes & singulas libertates, franquesias, consuetudines, & statuta dictorum locorum inuiolabiliter obseruare debeant, & custodire, & non contrà venire. Alioquin eum, & eos, dominum siue rectorem, & baiulum, & iudicem non esse valeant, & possint recusari, quousque præstiterint, vt præmittitur, iuramentum. 53

Item & quòd baiuli, & iudices, & notarij curiæ, & nuntij sint annuales: & qui semel baiulus, aut iudex, aut notarius, aut nuntius curiæ fuerit, quousque quinque anni subsequenter & continuè fuerint lapsi, in eodem officio non audeant remeare. 54

Item & quòd pro fiscali pecunia non audeat fieri detentio personalis, si de soluendo infra quadraginta dies dare poterit cautionem. 55

Item & quòd ornamenta aratro pertinentia, nec lecto pertinentia, nec animalia ad agriculturam dedita, nec ornamenta personæ, ei pertinentia & necessaria, pro pignore capi non audeant aliqua ratione, nisi in defectu aliorum bonorum. 56

Item quòd valeant, & possint dictorum locorum Consules, qui pro tempore fuerint, quomodocumque eis placuerit, nomine vniuersitatum prædictarum, infra terri- 57

torium dictorum locorum, & intra dicta loca vbicunque voluerint, molendinum, & molendina, & paratoria ædificare, construere, & facere, & in eis blada dictorum locorum, hominum, & aliorum tridere, & telas parare, & etiam clibanum, & clibana facere, & in eis coquere.

58 Item quòd dominus siue rector, vel baiulus, vel iudex, nec eorum alter qui pro tempore in dictis locis fuerint, pœnam seu multam aliquam, nec bannum seu banna aliqua hominibus dictorum locorum vniuersaliter audeant imponere, constituere, vel ordinare absque voluntate, consensu, & consilio Consulum, & sexaginta hominum prædictorum, vel maioris partis eorumdem: quod si fieri contigerit, nullum præiudicium eis valeat generari.

59 Item quòd milites, & eorum filij, & nepotes, nec eorum vxores, nec qui de genere, seu progenie, tam ex linea masculina, quàm feminina Petri Caluetonis militis, & domini in parte dicti Castri fuerint descendentes, qui pro tempore in dictis locis fuerint, vel eorum altero habitantes, non adstrigantur, nec teneantur soluere annis singulis mihi nec hæredibus aut successoribus meis aliqua ratione banna, per eos, vel eorum liberos, vel per eorum animalia habita, vel habitura committitura, nec bladagium siue albergam, nec contalagium siue ciuatam, nec cossias, siue medias cossias de eorum bladis, & rebus quæ ad mensuram sestarij venduntur, & mensurantur. Et nihilominus rectores mensurarum eis sestarium, & alias bladi mensuras præstare teneantur: alioquin cum eorum legali sestario, & bladi mensura impune & liberè valeant mensurare.

60 Item quòd aduocati, & notarij publici, qui pro tempore in dictis locis, vel eorum aliquo, fuerint habitantes, & habitabunt, gaudeant in omnibus, vt milites, priuilegio antedicto.

61 Item & quòd homines omnes & singuli, præsentes & futuri, qui in dicto Castro habitant, & qui in futuris temporibus in eo habitabunt, & domicilium facient, omnibus & singulis libertatibus, priuilegiis, & franquesiis, & donationibus in suprà designato instrumento contentis pariter gaudeant, cum hominibus dicti Burgi seu Villæ Manuascæ, vtilitatem similem & profectum recipiant: quòd non adstringantur aliqua ratione ad excubias faciendum, nec ad eundum sine lumine de nocte per dictum Castrum. Et quòd liberè & impune singulis annis valeant & possint, quandocumque & quotiescumque, in omni tempore, mense, & septimana, & die, quicunque voluerint extraneis & priuatis personis eorum, vinum, & vina vendere, & in minuto, & in grosso, publicè, & ad tabernam.

62 Item quòd quotiescum homines dicti Burgi per se, aut cum domino siue rectore, baiulo, vel iudice, qui pro tempore fuerint, voluerint aliquam, vel aliquas ordinationes ordinare, quòd teneantur dicti Castri Consules, & alios decem homines vocare, requirere legitimè, & habere, & de eorum voluntate, consilio, consensu ea facere & ordinare. Quòd si sic factum non fuerit, aut quando Consules, & decem homines dicti Castri non consenserint & per dictum Castrum præconizatum non fuerit, hominibus dicti Castri nullum præiudicium modo aliquo valeat generare.

63 Item quòd quotiescumque talliam siue quistam, quacunque ratione vel causa, tam realem, quàm personalem, in dictis locis fieri, seu facere necesse fuerit, quòd vniuersitates doctorum locorum, siue homines eorundem, eam, & eas simul debeant ordinare, & vtraque vniuersitatum per se colligere. In hunc modum, quòd quicunque vsque ad quantitatem viginti solidorum in bonis non habuerit, pro quista nihil soluat.

ſoluat. Et quicumque à viginti ſolidis vſque ad quantitatem viginti librarum in bonis habuerit, pro qualibet libra vnum denarium ſoluat. Et à viginti libris vſque ad centum libras, pro qualibet libra tres pictas ſoluat. Et ſi à quingentis libris vſque ad mille, vel plùs, in bonis habuerit, pro qualibet libra vnam pictam ſoluat. Et quòd quilibet ſuo ſacramento credatur, & ſtetur, & bona omnia ſua teneatur æſtimare.

Item quòd vniuerſitates prædictæ, nec homines earumdem, vel aliquis eorum, libertatibus in præſenti inſtrumento contentis, nec libertatibus in ſuprà deſignato inſtrumento contentis, aliquâ ratione, vel cauſa poſſint renuntiare. Et quòd antiqua poſſeſſio in contrarium obtenta, aut vetuſta ceſſatio de non vti libertatibus antedictis, aut earum aliqua, hominibus dictorum locorum, qui pro tempore fuerint, nullam præiudicium valeant generare. Nec præſcriptiones decem, viginti, triginta quadraginta, & centum, aut mille annorum, vel plùs, contra homines dictorum locorum vel aliquem eorum, aliquo iure valeant interuenire. 64

Et quicunque contra prædicta, in præſenti inſtrumento, aut in ſuprà deſignato contenta, aut eorum aliqua venire præſumpſerit, aut contradixerit, aut obſeruare noluerit, aut contrà in aliquo ſe oppoſuerit, ira Dei omnipotentis veniat ſuper eum, & ſuper eos, & inſuper Nunc, prout ex tunc, & tunc prout ex nunc, iuriſdictioni, coërcitioni, atque punitioni, & condemnationi curiæ Forcalquerij, & eius iudicis qui pro tempore fuerit, ſubmitto, & remitto coërcendum, & coërcendos, puniendum, & puniendos, quemlibet, & qualibet vice, in ducem millia denarios auri fini, dandos & ſoluendos, medietatem fiſco dictæ curiæ Forcalquerij, & aliam vniuerſitatibus antedictis, infra decem dies à die ſententiæ proximè ſubſequentes. Quam condemnationem ipſe iudex nullatenus valeat mitigare. Et vt de prædictis omnibus æterna memoria habeatur, volo fieri publicum inſtrumentum per te Ioannem Albi notarium publicum, bullâ plambeâ meâ roboratum, & tot quot habere voluerint. Acta fuerunt hæc omnia iafra palatium Manuaſcæ, in camera ſubtus capellam. Adhæc fuerunt teſtes vocati, & requiſiti, Petrus de Albagnano, & Guilelmus de Sabrano, de Rocha, milites; & Hugo Iauſſerandi, & Petrus Auenaſſi dicti Burgi Sacerdotes; & Guilelmus de Villamuris dominus in parte caſtri de Vols. Et ego Ioannes Albi autoritate imperiali, & autoritate dicti domini Comitis notarius publicus, qui ſupradictis omnibus interfui, ex mandato dicti domini Comitis hanc publicam chartam ſcripſi, & bullam plumbeam eiuſdem pendentem in alba corrigia appoſui, & ſigno meo ſignaui. 65

Hæ poſteriores tabulæ plurima, eaque grauiſſima, capita ad priores adiungunt. Publicam rem præcipuè conſtituunt. Imponunt Manuaſcæ & Caſtro, & Villæ Senatores, ſeu Conſiliarios ſexaginta, qui annuatim ſibi addant Conſules duodecim. Conſulibus verò id muneris eſſe volunt, vt *rectorem, baiulum, iudicem de malè geſtis arguant: ciues in bonis operibus, & conſuetudinibus regant & gubernent:* Manuaſcenſium *iura, conſuetudines, priuilegia defendant, exigant, recuperent in iudicio:* faciant vt *rector, baiulus, iudex, notarius iurent in libertates, franqueſias, conſuetudines, & ſtatuta eorumdem*; iurare fugientes prohibeant munere: baiulum, iudicem, notarium, nuntium anno concludunt. Demum concedunt omnes ſine prætore, baiulo, iudice, Conſulum & Conſiliariorum conuentus. Cetera prætermitto. Ambarum tabularum omnia probauere Ioannes de Villaribus, Guilelmus, & Fulco de Villareto Hoſpitalariorum Magiſtri: & in ea ſanctè iurarunt, quotquot ipſorum 66 67

tum Præceptores, & adiere hactenus dynastiam Manuascæ. Tamen ante Ioannes quàm ipsis subscriberet, grauibus longisque contentionibus vehementer, & non sine magna animorum acerbitate, actum est de Consulum dignitate, & Proborum ciuium per priores tabulas in iudiciis capitalibus vi. Sed, vt ab hac incipiam, quotiescumque peruenit ad iudices, & non semel ad illos delatam lego, toties edicto regiæ curiæ firmata est. Ac meritò. Nam quid magnum, aut insolens, Manuascensibus optimè de se meritis, concessit Guilelmus iunior Forcalquerij Regulus? *Volo*, inquit, *quòd si aliquis praeoccupatus fuerit in aliquo delicto, vel malefacto, pro quo in curia appelletur, cum consilio Proborum hominum de Burgo de Manuasca iustè, &*
68 *legaliter iustificetur.* Qui hoc à Principe constitutum miratur, næ ipse non ineuidenter ostendit, ignorare se iudiciorum ordinem, qui post euersum à Francis, Burgundionibus, & aliis eiusmodi gentibus, in Galliis Romanorum imperium, aut inductus est, aut cùm iam haberet vim suam diutissimè viguit, etiam post Caroli Magni tempora. Nam quid tum iudices sine Probis ciuitatum, vrbium, oppidorum, pagorum hominibus tandem suscipiebant? rem accipe ex veteribus iuris formulis ad Marculphum adiunctis. *Iudex vnà cùm Bonis hominibus* cognoscebat de homicidio ex formula tricesima Veterum secundum legem Romanam, seu legem quæ ante iura à Francis inducta seruabatur à Gallis, quos Romanos, quia Romanis subiecti fuerant, vocabant. Qui leuda, seu leude damnatus fuerat à Comite, *apud ipsos Bonos homines*, *qui in ipso mallo*, scilicet cum eo ipso Comite, *residebant*, *epistolam securitatis manu eorum firmatam* capiebat, ex formula octaua variarum. Quid? quòd aliquando, vt habes in harum ipsarum prima & quinquagesima, *Boni homines*, sine Comite, sine iudice, ac demum soli ius dicebant. Ante *Bonos homines* fit agri venditio, vt habeat suam vim nonâ & decimâ formulâ Variarum; & serui quoque, primâ & vicesimâ. *Boni homines* de chartis igne consumptis testimonium scripto ferunt, formulâ secundum legem Romanam vigesimâ septimâ; orphanorumque indicibus subscribunt quarta &
69 vicesimâ. An ergo potiùs est quòd miremur, *Probis* Manuascæ *hominibus* id modò datum à Guilelmo Regulo, vt *in delicto & malefacto* ciues ex eorum consiliis capiant iura, sine quorum sententia, aut illlius, aut non multò ante ipsum præteritis temporibus, nulla ceterarum rerum fiebat in iudiciis? Certè Carolus magnus anno regni sui duodecimo voluit, vt *duo Missi*, cum probis hominibus, præessent *altercationibus, & negotiis causarum dirimendis, & iustis vel rectis judiciis faciendis*, legitur in chartâ de recuperatione duarum villarum Ecclesiæ Massiliensis. Hugo etiam quartus Burgundiæ Dux iussit, vt *probi homines* quatuor, judices causarum essent Cabilone. Denique *Missi, & judices, vel plures Boni homines, resident ad causas dicendas*, ex charta Caroli Magni anno 14. regni Francorum, quâ Milo damnatus est restitutione bonorum Ecclesiæ Narbonensis, teste Bessio in historia Ducum Narbonis, & Castello libro 5. de Langothiæ rebus pagina 742. & 743. Igitur idem Bessius affert *sigillum Proborum hominum Carcassone.* Iam vbi hæc Manuascensium prærogatiua, cum reliquis omnibus, probata est Hospitalariis, vt ipsis mage, quàm ciuibus æqua, ex eo per annos fere ducentos, in Epiphania Domini, è consiliariis sexaginta eligebantur annuatim probi & sapientes viri, quorum sententiâ starent aut caderent edicta

edicta iudicis. Ab anno quarto & sexagesimo supra millesimum quadringentesimum, Consules ipsi id loci implent. Maior fuit de Consulibus, & eorum dignitate contentio. Ipsos Guilelmus iunior anno millesimo ducentesimo sexto, vt modò referebam, inuênit, pluribusque ornamentis auxit. Vt omnia per Occitaniam, Prouinciam, & quem Delphinatum nunc dicimus, tum pro Albigensium erroribus turbata erant, ipsisque etiam Summis Principibus ab Ecclesia non parcebatur, magna erat Innocentij tertij Pontificis autoritas. Per Milonem, & Thedisium Legatos maximè agebat: & omnia grauissimarum quoque rerum ad ipsos deferebantur. Igitur Hospitalarij apud Thedisium querelas deposuerunt. Aiebant Manuascam vallem cum Villa sua, castris, & pagis omnem, ante annos duos & sexaginta, datam Hospitali Ierosolymitano à Guigone Forcalquerij Comite, cum iuris dicundi facultate, & ceteris honoribus, qui ad dynastam pertinent. Sed Guilelmum ex fratre Guigonis genitum, cùm patrui vota sequi velle se diceret ex asse hæres, ea nuper non sine graui iniuria truncasse: imposuisse Villæ, Castroque Consules, eosque duodecim, qui, vt alia taceantur, non æquales dynastis, sed superiores sint. Enimvero quis hos iure arguat inferior? Certè superiorem iudice, ac rectore seu domino facis te, qui eum reprehendis. At qui *de malè gestis* illos cogitas arcessere, damnareque, putas nullam cum ipsis contentionem futuram, maléne, an secùs rem gesserint? Sedebis ergo iudicis iudex, rectorisque ac domini tui ipse rector, ac dominus, ipsis dices iura, legesque. Hæc illi, quæ, vt nonnulli sentiunt, non iniqua Thedisio visa sunt. Verùm non tam Manuascensium, quàm Remundi Berengarij, ex Beatrice matre Comitis Forcalquerij, res agebatur, ac Summi Principis; & is puer admodum erat, neque vna ad Rhodanum de ipsius ditione vrbs hæreseos Albigensium suspicione laborabat. Igitur Tolosani in proximo Comitis clade commonitus, totum Manuascensibus permisit negotium; noluit apud Thedisium agere, quando in iudicium à nemine vocabatur; melioribusque temporibus seruauit se, conscius sui ex summo principatu iuris, certusque futurum aliquando tempus, cùm per Ecclesiam, procul omni hæreseos suspicione, liceret docere Guilelmum Comitem proauum id egisse, quod sina vlla dynastæ iniuria commodaret plurimùm omni Manuascæ. Nam, inquiebat, cùm Gilelmus huic imposuit consiliarios, & cum suis prærogatiuis Consules, nihil de eius dynastæ iuribus detraxit, sed quæ sibi Summo Principi supra dynastam habebat Manuascæ, illorum nonnihil dispersit in populum, de se, pro antiquissimâ fide ac pietate, optimè meritum. Nunquid potest Comes ipse iudicem rectoremque *de malè gestis* arguere, cùm publica sunt; nunquid consulere ciuibus, vocare iudicem ac rectorem ad sacramentum de seruandis subditorum à principe prærogatiuis, cogere ciues ad consilium? An si hæc aliquando fecerit, inclamabis tua proculcari iura? si nescis, qui Manuascam concessit tibi, non exuit Supremum Principem. Quod proauus meus per se poterat, id per Manuascenses sibi de probitate, fide, integritate notissimos voluit in perpetuum tempus agi. Atque, vt de optimi principis animo non dubitares, videresque sui loco ipsius excitare Consules, prohibuit illorum conuentibus omnem seu à dynasta, seu à Regulo magistratum, quos scilicet vt populum *regere* ac *gubernare* iubebat, ita Castri, Villæque veluti re-

decreta, ſacramento dixerunt, ſeu Præceptores, ſeu Balliui Manuaſcæ. Vt pientiſſimi erant, obſecuti ſunt Clementi id nominis quarto Pontifici. Hic (& erat conſultiſſimus iuris) anno ipſo pontificatus primo, ſcripſit ſequentia Siſtaricenſi Epiſcopo. *Libertates & priuilegia, olim donatas & conceſſas* Manuaſcenſibus *per Guilelmum Comitis Bertrandi, & Comitiſſæ Iauſſerandæ filium, Forcalquerij Comitem, prout ſcripta ſunt, obſeruare recuſant* Hoſpitalarij, *contráque venire & annullare nituntur. Si ſic eſt, autoritate Apoſtolicâ, per epiſtolam ſcripta, diſcretioni tuæ mandamus, partibus conuocatis, ſine iuris ſtrepitu, & figura iudicij, coràm audias & debito fine decidas: & quoſcumque cuiuſcumque ſtatus, aut dignitatis fuerint contra ipſa priuilegia venientes, & eorum fautores, per tuam, & Aptenſem diœceſem autoritate Apoſtolica excommunicatos, ſingulis diebus dominicis & feſtiuis publicè in eccleſiis facias nuntiari: & quos nunc, prout & tunc, autoritate Apoſtolicâ excommunicationis vinculo innodamus.* 75

Nam quod numero 70. allatum eſt, Hoſpitalarios, cùm agerent apud Thediſium, dixiſſe Guilelmum iuniorem, quas non poteſt, prærogatiuas attribuere Manuaſcenſibus? & Guigoni patruo contraria ferre, qui Manuaſcam Hoſpitali Ieroſolymitano conceſſerit; atque ſcilicet huic detrahere honeſtates & dignitates, quas in illos contulerit; ego quidem nunquam exiſtimauerim, non in iudicio, ſed in conſeſſu, hominumue corona dixiſſe. Nobiliſſimi gente viri, & ex rectiſſima ſanctiſſimi Ordinis diſciplina inſtituti, moderatiùs profectò locuti ſunt de tanto, &, vt alia non eſſent, optimè de ipſis merito Principe. Ea verba omnino ſapiunt forum, & à viris profluxere, qui actores in curia pro Hoſpitalariis ſtabant. ij vt elegantes ingenio ſunt, præſtantque dicendi vi, non omnia ſic proloquuntur, quaſi ſingulis tendant rem conficere; neque nudam iſtam ita pro iudicum oculis ponunt, vt ſine ornamentis, ac veluti veſtibus, inhonora conſpiciatur. Multa de ſe illi addunt, fucum etiam non raró: ſic enim & viuidum præfert colorem, & illuſtris ac ſplendida intrat in contuentium animos. Guigonis tabulas iactant poſt Bertrandi fratris filiorum mortem, quas Hoſpitalarij regnantibus ipſis neque vnquam oppoſuere, & ſuo damnauere iudicio. Fridericus, cognomine Ænobarbus, Guilelmum ſeniorem, quòd clientelam profeſſus non eſſet, damnauit anno milleſimo centeſimo quinquageſimo ſecundo; & iuniorem Alphonſus Prouinciæ Regulus ad eam armis adegit ſexto pòſt & viceſimo. Poterant per illa tempora apud eos (& bonos ac fauentes habuiſſent) agere pro literis Guigonis, contra fratris filios: quia non egerunt, neque eas probaſſe dicendi ſunt. Sed cùm Bertrandus fratrum ſecundus, anno octauo & ſexageſimo illius ſæculi, ſuam ipſis ſemel ac iterum donabat Manuaſcæ partem; cùm tertius Guilelmus, ſecundo & ſeptuageſimo, per ſummam pietatem, ſeu Cartuſianis Durbonenſibus multa concedebat, ſeu Compoſtellanæ ad Iacobum Apoſtolum peregrinationi ſe dabat, cur non eas in magni ex vera æquitate officij partem propoſuere, longè maiora ex pietate ſuſcipientibus? Hic ipſe Guilelmsu iunior, ter Hoſpitalariis tradit Manuaſcã, in omnes vitę annos ſibi ſeruatam: ter ipſi Manuaſcã, quę donabatur, accipiũt; acceptamque ei relinquunt in omnes vitæ annos, neq; vnquam ſignificãt iam à Guigonis patrui morte ſuam eſſe. Bertrandus tamen aiebat ſe illam *hæreditario iure* 76

OOo 2 poſſidere

possidere ; & Guilelmus, *ab antiquo, ab antecessoribus suis*. Scilicet id ipsi quoque tum taciti fatebantur, neque Guigonis tabulas cogitabant. Si illarum adminiculo ad Manuascæ possessionem nitebantur, cur non eas vnas fratris filiorum autoritate corroborari petierunt? cur ipsarum confirmatione neglectâ, & Manuascæ partem à secundo fratrum Bertrando semel ac iterum, & vniuersam Manuascam à tertio postulauerunt ter? Plura non addam, vnum vbi dixero. Bertrandus ante Guilelmum iuniorem Regulus, nescio quam pecuniæ vim moriturus fatetur à se debitam Hospitalariis, testamentoque iubet ab hæredibus reddi, putas, si quam possederat, eorum fuisset Manuasca ex Guigonis patrui testamento, non etiam iussurum, vt, quos per insignem iniuriam ex illa perceperat fructus ipsis restituerentur? Guilelmus autem iunior, & existimauit etiam ipse sui iuris Manuascam vniuersam per omnes sui regni annos fuisse, & vt illam moriens donet Hospitala-
77 riis, reditus tamen de ea acceptos, vtpote suos, non refundit. Ceterùm ita ipsam tum his elargitur, vt ciuibus antè consulat. Sentiebat, & honoris, & tutelæ, & variarum in omnem opportunitatem opum plurimum, per eam donationem Manuascensibus decedere. Igitur Puteanus, libro de regis Francorum in Barri ducatum iuribus sapienter aduertit, *cùm princeps longè lateque potens, cogitat de regiuncula principi minùs amplè dominanti donanda, huius incolarum plurimùm interesse non mutare dominum*. Futurum quoque cogitabat Guilelmus, vt dynastæ mutatio, sub Hospitalariis frequentissima, turbarum aliquid cieret fortassis aliquando Manuascæ, dum alias ab aliis seu spes, seu formidines, & inducit, & auget. Multiplicem ergo prærogatiuam ei concedit principio, remque ipsius publicam præcipuè constituit: deinde quietam, ornatamque Hospitali Ierosolymitano concedit. Atque vt ad Consules ab ipso inuentos redeam, Consulumque Senatores seu Consiliarios, de quibus ad Thedisium delatæ referuntur querelæ, celeberrimum est illud Manuascensium concilium, iubente Roberto Rege coactum anno millesimo trecentesimo trigesimo quarto, in quo & Consiliarij omnino sexaginta, & Consules duodecim, ex Guilelmi iunioris præscripto instituti sunt, postquam Forcalquerij iudex, qui mandata Regis detulerat, recessisset ex aula. A Roberto ceteri reges suas has omnes prærogatiuas Manuascensibus illibatas esse iusserunt. Ipsorum tamen precibus dedit Senatus Aquensis, vt duodenarium Consulum numerum tenario mutarent. Annis ante nos paucis Henricus Magnus duodenarium Lugdunen-
78 siũ numerum mutauerat quaternario. Is ipse senatus pro ceteris prærogatiuis toties pronuntiauit, quoties aduersus illas insurrexerunt actores. Nobilissimum est edictum de furnis ante ducentos annos, & quod excurrit, latum. *Declaramus*, inquiunt regij senatores, *vniuersitati Manuascæ, virtute priuilegiorum eidem vniuersitati per quondam Guilelmum Comitem Forcalquerij, licuisse, & licere perpetuò furnum, & furnos facere, victum victori in expensis legitimis condemnantes*. Non placet ire per ceteras prærogatiuas. Vnam tamen illarum prætermittere nec debeam, nec possim, quæ in publico vsu semper fuit, & cùm peruenisset ad iudices, ipsorum decreto firmata est. Guilelmus iunior illorum qui sine omni seu ex testamento, seu ex lege hærede, diem extremum obierint, vniuersa iubet esse Manuascensium, & Isnardo de Flayosc. Hospitalariorum Præceptori displicuisse rem inuenio. Anno millesimo du-
centesimo

centesimo nonagesimo nono Petrus de Lacra moritur exhæres, & Isnardus intercedit Manuascensibus hæreditatem adeuntibus: sed octauâ & vigesimâ die mensis Septembris, edicto curiæ damnatus est. Igitur ex eo, suam vim sine omni contentatione habuit, à Guilelmo Principe prærogatiua. Anno sexto & sexagesimo superioris sæculi (quid enim antiquiora persequar?) Michaël Almaignac Manuascensis ciuis obiit Valentiæ Delphinatum, & Manuascenses hominis sine omni hærede mortui fortunas, vt iam suas, transferunt in publicam pauperum & infirmorum ædem. Longè alius ab 79
Isnardo fuit Fulco de Villareto Supremus Hospitalariorum Magister: is non prærogatiuas à Guilelmo iuniore concessas firmauit suis literis, sed etiam anno vndecimo post millesimum trecentesimum, ad ipsas addidit quæ sequuntur. *In perpetuum in speciale priuilegium concedimus, & donamus, vt deinceps in Villa Manuasca, nec eius districtu, aliquis incola vel habitator Manuascæ, vel eius districtus, ad aliquod officium publicum iudicaturæ, vel baiuliæ, vel alterius, cui sit annexa iurisdictio, nullatenus admittatur. Dantes Priori S. Ægidij, & Præceptori Manuascæ, qui nunc sunt, vel qui pro tempore fuerint, in virtute S. Obedientiæ præsentibus in mandatis, vt in futurum nullum habitatorem vel incolam Manuascæ, vel eius districtus, ad officia admittere valeat.* Hoc mandatum secuti sunt, & ceteri Manuascæ Præceptores, & sapientissimus ille Helio Villanouanus anno post Fulconis præceptum septimo, vt intelligitur ex capite decimotertio conuentionum cum Manuascensibus editarum, *ex consensu,* ita ipsæ habent) *voluntate, & assensu fratrum conuentualium conuentus palatij de Manuasca, conuocatorum ad sonum campanæ*, vt moris est. Si verò postules, quid Villaretum adduxerit ad id Manuascensibus concedendum, 80
respondebo spectasse illorum quietem. *Sanè pro parte vestra* (verbis suprà recitatis præmiserat, ad ipsorum postulata respondens) *nobis oblata postulatio continebat, quòd retroactis temporibus propter consilium incolarum vestrorum, regimina suis parentibus consanguineis fauorisantium, illicita multa vobis sunt illatæ iniuriæ, & inter vos plures ortæ discordiæ, quas expedit radicitus extirpari.* Non pauca alia, & is ipse, & Fulco, & alij Hospitalariorum Magistri Manuascensibus indulserunt; aliique etiam ab aliis non pauca Balliui. Ea recensere non placet. Neque enim scribo ego iuris Manuascensis corpus. Præcipuas tamen leges, quibus publica stat eorum, floretque res, tacere non potui. Hoc etiam iuuabit adiungere. Cùm nonnulli è ciuibus, animo parricidali coniurassent in patriam, anno tertio & trigesimo sæculi præcedentis eiusque prærogatiuas omnes, & illa maximè capita, quæ spectant ad Consiliariorum numerum & perpetuitatem, atque Consulum dignitatem & vim, præcipuas rei Manuascensium publicæ columnas euertere, apud Senatum Aquensem contenderent, damnati sunt communissimo sapientissimo sapientissimæ curiæ sensu, quæ iussit vt Manuasca pergeret in suis moribus & institutis, *iuxta priuilegia Guilelmi Comitis*. Franciscus rex etiam asperè, pro crimine, habuit degeneres, patriaque indignos ciues? & cùm omnes prærogatiuas suo firmasset assensu, eorum aduersus ipsas libellum, quem 81
supplicem Nicolaus Cumbus obtulerat, manu Cancellarij lacerauit. Domus autem, in quam consiliis capiendis conueniunt ciues, empta est anno millesimo trecentesimo nonagesimo septimo. Eius anni diarium hæc habet:

Die triceſimâ Octobris conſilium habitum eſt in domo conſilij nouiter empta ab Antonio Martini iuxta cœmeterium S. Saluatoris. Ante illud temporis, habuere quidem aliam domum publicam, ab anno incerto: Sed tum curiæ tamen non erat vnus locus; neque infrequenter conueniebant in ſacrum aliquem. Lego cœtus habuiſſe in cœmeterio S. Saluatoris, anno ſexto & ſexageſimo poſt milleſimum trecenteſimum; *in eccleſia S. Stephani*, ſexageſimo poſt milleſimum ducenteſimum. Celeberrimus eſt, ad quem anno 1334. die 3. menſis Februarij, conuenere viri omnino 775. *in clauſtro ff. Minorum, vbi eſt vlmus & pratum, inter dormitorium, & domum foreſtariæ, ac refectorium, vbi conſueuit vniuerſitas in caſibus ſimilibus congregari.* Cùm certa non erat comitiis domus, publicum tabularium fuit Manuaſcenſibus in S Mariæ auguſtis illis ab omni temporum antiquorum memoria ædibus. Tam acerbis autem odiis ſemper inſecuti ſunt eos, qui arcana curiæ conſilia prodidiſſent, vt anno milleſimo quingenteſimo trigeſimo tertio, obtinuerint à Franciſco Rege aduerſus ipſos legem: alteroque pòſt anno, candidiſſimam quatuor aut quinque palmorum latitudine faſciam, toti muro illius, ad duos ſuper foribus pedes cum quadrante, impoſuerint, inſcribendis ad æternum dedecus nominibus ipſorum, ex decreto quod publicus ſcriba iſtis verbis concepit in Conſulum diario. *Die decimâ Martij decretum fuit per ipſum Conſilium ordinatum, quòd theſaurarius facere faciat cum plaſtro bene albo emblachiere, ſupra portam domus Vniuerſitatis à parte extrà, à modo ſiue façon, de vn epitafle en la paret, ad deſcribendum nomina & cognomina illorum eiuſdem Conſilij ſeptuaginta duorum, qui ordinationes ſeu ſecreta eiuſdem Conſilij indebitè reuelabunt, ſeu*
82 *diuulgabunt.* Nomine *epitafle* inſcriptionem ſignificat. Corruptè autem ſcripſit, vt ab omnibus caperetur. Neque id miror. Ita ſcribebant ad vulgus illis temporibus, & quidem iam ab mille annis ceptâ conſuetudine. Cùm Gregorius Turonenſis, vt ipſe in epiſtola ad Eccleſiam Turonicam autor eſt, matri per ſomnum negaret ſcribere de Beati Martini miraculis, excuſans Latini ſermonis ignorantiam, diceretque, *non te latet quòd ſim inſcius literarum, & tam admirandas virtutes. ſtultus & idiota non audeam promulgare*; illa reſpondit: *Neſcis quia propter intelligentiam populorum, ſi quis loquitur, ſicut tu loqui poteris, eò magis habebitur præclarum?* Sunt qui velint id conſuetudinis cœpiſſe à Concilio Turonenſi 3. cap. 17. anno 813. *Quilibet Epiſcopus habeat homilias continentes neceſſarias admonitiones, quibus ſubiecti erudiantur*, &c. *eaſdem homilias quiſque apertè transferre ſtudeat in ruſticam Romanam linguam*, &c. *quò faciliùs cuncti poſſint intelligere quæ dicuntur.* Qui hoc ſentiunt arbitrantur *ruſticam Romanam linguam* dici, quæ Latina quidem eſt, verùm barbariſmis, ſolœciſmis, & vocibus è vulgari ſermone in Latinum inflexis, ſcatet. Cùm eis ſentire videtur Regino ad annum 814. cùm ait *in libello quodam ſe reperiſſe plebeio & ruſticano ſermone compoſita, quæ ex parte ad Latinam regulam correxit.* Sunt tamen qui malint ruſticam Romanam linguam eſſe, quæ Romana corruptè appellatur apud Rudolphum Abbatem S. Trudonis in chronico M S. his verbis: *Adalardus Abbas natiuam linguam non habebat Teutonicam, ſed quam corruptè naminant Romanam VValonicam.* Hac certè videntur olim vſi Franci, quos Otho Friſingenſis, vt à Teutonicis diſtinguat, appellat Romanos.

83 Antequam hunc de prærogatiuis, moribus, inſtitutis, & dynaſtis Manuaſcenſium

nuaſcenſium concludam librum, aliquod operæ fortaſſis pretium erit addere, quod Conſules ſuo cum Senatu, ex plebis mage, quàm ſuo, vſu ac dignitate, anno ſexto & trigeſimo ſuperioris ſæculi ſuſceptum, per annos quinquagenta omni optum vi perficere contenderunt. Voluere ſibi prætorium Forcalqueriense. Res ex familiari ſermone neſcio cuius ciuis, alia omnia cogitantis, cum Ioanne Carriolio Canonicis Aquenſibus Præpoſito cæpit. Scilicet ita fere habet, vt è minimis momentis maxima ſurgant, ſtentque conſilia, & vehementiſſimus ignis è tenui ſcintilla promicet latéqua ſpargatur. Vt ab Aquenſi curia pro perpetua veneratione pendent, ante omnia Bartolomeum Caſſaneum curiæ principem, ſcriptis libris notiſſimum, adeunt. Vbi is audendi annos fecit, nullis ſumptibus, laboribus nullis parcunt. Aiebant, & inquiſitioni præfecto probauere, (Bertrandus præſes is erat, qui è ſigilli regij poſtea cuſtode, demum in Cardinalem euaſit) Manuaſcam omnibus per Comitatum Forcalquetienſem actoribus, & ſitu, & annonâ, longè opportuniorem Forcalquerio eſſe. Ad huius agrum, qui neque oculis placeat, & cultori ſuo ingratus ſit, anguſtum ex omni parte ac difficilem patere aditum, cùm illius & amœnitas inuitet, & vbertas detineat aduenas. Sed impediebat rem omnem Hoſpitalariorum dynaſtia, quibus ſi prætores ipſorum domi præponas, & præponendi ſunt ij quorum iudices ſedent, detrahes dignitatem. Igitur viſum eſt futurum è populorum quiete, vt Manuaſca, ſi regium auet prætorium, redeat in iura principis, præſtito Hoſpitalariis damno, & præterea ex grati veneratione animi, pro lucro ab actorum frequentia, honoreque, & prærogatiuæ ſupra Forcalquerium iure, vim aliquam pecuniæ Regi pendat. Neque diſplicuit Conſulibus conditio. Dabimus, inquiunt, Hoſpitalariis ad librarum triginta millia, Regi decem minùs: quæ autem Hoſpitalarij poſſident, non ſeruabimus tamen omnia, forum iudicis concedemus regi, prætoribus iuri dicundo palatium, cetera nobis habebimus. Iam res ſpectabat ad finem, cùm Manuaſcenſes ſuam poſtponunt Prouincialium publicæ, cuius curatores vehementer agentibus intercedebant, petentes vt vniuerſi Prouinciæ, quàm latè patet, prætores Aquis Sextiis iura darent & tum quidem ceſſauerunt. Anno eiuſdem ſæculi ſexageſimo, Hugonotti, aut diſſimulantibus, aut clàm quoque fauentibus prætoribus, habebant Forcalquerij publicos cœtus, & Manuaſcenſes, vt, accepto à maioribus, ante omnem aliorum poſt alia ſæcula memoriam, odio, hæreſes ſemper inſecuti ſunt, iiſque capita nullis vnquam temporibus ſubmiſerunt, reſumunt interrupta à pluribus annis vota prætorij. Ingentes animos fecit, quòd publici Prouinciæ curatores nihil iam turbabant, ſentientes longè alia comitiis tum eſſe conſilia. Neque paruum agentibus apud Regem fuit momentum ab omnibus pene dynaſtis Comitatus Forcalquerienſis, qui iuſta poſtulare teſtabantur, teſtabantur id etiam vrbes præcipuæ. Tres totos & viginti annos laborauerunt. Sed operi tanto nullus reſpondit fructus. Quid prælongi & eduri laboris pretium corruperit non inuenio. Certè ſua Forcalquerio prætura eſt. Neque vllius habendæ, cùm etiam plures toto regno ex antiquioribus reciſæ ſunt, Manuaſcam præterea inuaſit cupido; ſuo vno, & eo annuo, ac extraneo iudice contenta eſt.

Et ego quidem magnis præconiis potiùs efferam illos ciues, qui trigeſimo

84 85 86

mo ſeperioris ſæculi anno, antiquitatis retinentes extinxerunt nomen Syndici, ſeu protectoris, & Defenſoris, ante centum annos, & quod excurrit, inuentum. Excogitauerant illud probabili in vulgus magis, quàm neceſſario, aut vtili exemplo. Conſulum ipſorum eſt protegere, tueri, defendere ſuos ciues, iiſque conſulere, vt docebat Guilelmus iunior, qui ipſos inuênit. Hoc ſi faciunt alij, illis certè cum munere concedendum eſt nomen Conſulis. Et hoc viderant, qui tertio ante Syndicorum expunctionem anno, id nominis attribuerunt principibus Conſulum binis. Ab eo, dum ſtetit numerus duodenarius, tuebantur ipſi ciuium iura quod Syndicorum, ſeu protectorum, ac defenſorum fuerat; ſed Syndicorum carebant tunica illâ illuſtri & ſplendidâ. Hanc enim ſibi etiam iſti acceperant, vt qui Conſulibus priæbant, præ ipſis quoque inſignes veſte eſſent. Poſtea tamen pro tunica duobus illis collegarum primoribus tradita eſt epomis, quæ cùm numerus omnis ternario mutabatur, pertinuit cum Syndici munere ad vniuerſos, pro ceteris præcipuarum totâ Prouinciâ vrbium Conſulibus.

MANVASCÆ
LIBER TERTIVS.

1 HACTENVS ea ſum perſecutus, quæ ad Manuaſcæ pertinent agrum, incolas, domos, fontes, plateas, muros, dynaſtas, prærogatiuas, & inſtituta. Reliquum eſt, vt exequar ſacras ædes. Et hæc pars operis, quam à puero vitam inſtitui, maximè decet. Ad eam igitur omnes animi vires libentiùs, (accuratiùs non poſſum) intendam neceſſum profectò eſt. Vt hinc incipiam, ante annum milleſimum trecenteſimum quadrageſimum erant illæ omnino vinginti & vna, in valle Manuaſcæ. Suam Montacutum Petro Apoſtolorum principi ſacrauerat; ſuam Maximo Regienſium Epiſcopo, vnde etiam ſibi nomen habebat, Fanum Maximi; Ventorum omnium pagus Mariam Virginem colebat in altera, in altera Iacobum, ſeu Chriſti, ſeu Ioannis fratrem, hoc enim obſcurum eſt. Caſtrum Manuaſcæ, quod Fanum Martini etiam vocatur, Martinum venerabatur in præcipua, in altera Chriſti matrem. Fanum Petri tribus in li-
2 neam ferme rectam inſigne erat: Chriſto ſepulto ſurgebat media, eique dextera Petro; Lazaro quem Ieſus amauit, læua. In Villa ſeu Burgo viſebantur omnino quatuor. Saluatori hominum dicata vna erat, Mariæ altera, tertia Ioanni Baptiſtæ, Stephano martyrum principi quarta. Ad Villæ muros ſtabant tria cum ſuis templis monaſteria. Sub portam Guilelmipetriam ſuum erat Carmelitis, Clariſſis virginibus in extrema Saunaria ſuum, ſuum denique Franciſcanis ad riuum Furnocalcium, proximè Conchetarum fontem. Stephanus ſummam venerationem habebat in antiquiſſimo Formicarij nemoris templo. Demum reliquo in agro non procul Druentia fluuio ſtabat Martino ædes Monlorguia, Roſtanæ virgini iuxta Fanum Maximi ſua, ſua & Michaëli archangelo, & Albano martyri, cuique in regione cognomine. Vah Sacrarum ædium pro valle multitudinem! Veriſſimum

ſimum profectò eſt ſummæ Manuaſcenſium vetuſtiſſimis temporibus pietatis argumentum. Lego quidem præterea Vbangorum, & Podij acuti templa: ſed qui video podium montem eſſe, putauerim hoc Montacutij pagi templum dici; illudque fortaſſis etiam ab vno ex aliis quæ memoraui aliquo, diſtinguebatur ſola voce.

Poſt annum milleſimum trecenteſimum quadrageſimum, ille ſacrarum ædium numerus plurimùm decreuit, & nonnullarum quoque ſitus vehementer immutatus eſt. Fanis Petri, Martini, Maximi, & pagis Ventorum omnium, ac Montis acuti euerſis, eorum templa ſtillicidiis & vetuſtate, cùm à ciuibus deſerta non curarentur, denique ceciderunt. Cetera in agro poſita, quoniam qui in Burgum conuenerant, ad remota frequentes non adibant, ruinam quoque ſenſim de ſe paſſa ſunt. Duo quidem ex illis nunc ſtant, alterum Mariæ dicatum Virgini, ad Ventorum omnium olim caſtri ſedes; Petro alterum, vbi cognominis pagus quondam viſebatur. Sed inſtauraucre iſtud Hoſpitalarij, ciues illud. Carmelitarum denique, Franciſcanorum, & Clariſſarum monaſteria, ex agro, vbi patebant militum furori (& ab ipſo ſenſerant cladem) in vrbem commigrarunt. Quid? quòd cùm vrbs pietate non minùs, quàm amplitudine murorum, & multitudine ciuium, domuumque accreuerit, ac tria etiam illa monaſteria muris acceperit, Capucinique ſe non procul ædes excitauerit, templa tamen Ioannis Baptiſtæ, ac Stephani, quæ in ea media ſtabant, ſic exciſa ſunt, vt illorum ſedes ab omnibus ignoretur. 3

Sacerdotiorum autem, quæ ad ea olim ſpectabant, & de ipſorum nomine etiam nunc cenſentur, non vna & eadem ſemper fuit adminiſtratio, ſi Sanmarianum & cetera quæ Regulares habent, demas. Epiſcopi Siſtaricenſes, Geraldus Caprerius poſt annum milleſimum ſexageſimum, Bertrandus milleſimo centeſimo ſeptuageſimo tertio, Alanus milleſimo duceteſimo ſexageſimo primo, ac demum & alij nobis ignoti, & Robertus milleſimo quadringenteſimo vigeſimo tertio, antiquiſſimam ita ſenſim mutauere, vt quæ ſingulorum ad ſingulos rectores pertinebant ſacerdotia, nunc demum in Forcalquerienſium canonicorum collegium collata, ſuo tantùm nomine perdurent. Sed hæc res eſt eiuſmodi, vt è veteribus chartis erui debeat, & in lucem educta peruenire ad poſteros. Bertrãdus ergo ſic loquitur: *Gerardus Caprerius donauit Forcalquerienſi Eccleſiæ eccleſias S. Martini de Manuaſca, cum omnibus eccleſiis quæ in eadem valle erant, vel fierit poterant.* Cùm legis donaſſe eccleſias vallis Manuaſcæ, intellige collationem earum, quâ potiebatur, in Forcalquerienſem Eccleſiam transfudiſſe. Alanus enim ille eſt, qui ipſarum plurium fructus, aut dominium dedit. Audi conſtituentem canonicorum, quas loquuntur, præbendas. *Viſum fuit, quòd prædicta diuiſio, & ordinatio præbendarum conſtitui & fieri plenè non poſſet, niſi eccleſiæ &c. ad collationem dicti capituli pertinentes, quas nunc temporis tenent non canonici, ſcilicet eccleſia Montis acuti, & eccleſia S. Maximi, & eccleſia S. Sepulcri, & eccleſia de Totis auris, & eccleſia S. Saluatoris eſſent confuſæ & vnitæ capitulo dictæ Forcalquerienſis Eccleſiæ. Et nos &c. imprimis eccleſiam ſupradictam de Totis auris eccleſiæ ſupradictæ S. Saluatoris de Burgo Manuaſcæ annectimus, & vnimus, & vnitam perpetuò fore cenſemus &c. Item tam iam dictas eccleſias S. Saluatoris cum prædicta eccleſia de Totis auris ſibi annexa, quàm prædi-* 4 5

ctam ecclesiam S. Maximi cum prædicta ecclesia Montis acuti sibi annexa, & ecclesiam S. Sepulcri de valle Manuascæ, saluis iuribus ad vitam suam, quam habent priores siue rectores, scilicet S. Saluatoris, & de Totis auris, & S. Sepulcri, & Montis acuti in eisdem &c. cum omnibus iuribus & pertinentiis, & dependentibus ab eisdem, episcopali autoritate annectimus, & vnimus, & easdem omnes, & singulas communitati Forcalqueriensis Ecclesiæ tanquam annexas & vnitas
6 *nunc & in perpetuam deputamus.* Hæc Alanus. Sacerdotia quinque adiungit collegio canonicorum Forcalqueriensium, & ipsis vnis ad consilium adhibitis, & Manuascensibus inauditis. Quis cetera illi addiderit non inuenio: Sanmartinianum Castri Manuascæ adiunctum Præposituræ fuerat ante Alanum à Rostagno Cabassola vtriusque sacerdotij rectore. Quia in sacris vnius eorum ædibus morari, atque, vt vulgò dicunt iubentque iura, residere volebat, hoc inuênit nono anno supra millesimum trecentesimum trigesimum, vt sui loco sacerdotem (vicarium appellant) in Fano Martini constitueret; eique pro templi cura æditùum, pro sacramentorum ministerio, quem dicunt secundarium, tresque canendis Deo laudibus clericos, ac in varia templi opera denique famulum, apponeret suo stipendio singulis attributo: cetera prioratus Sanmartinensis adscripsit Præposituræ Forcalqueriensi insciis Manuascensibus. Sed istorum omnium stipendia, Robertus Sistaricensis Episcopus ei ipsi Præposituræ tradidit, sexto & octogesimo pòst
7 anno. *Nobis constat ex priuilegiis & libertatibus vobis concessis*, alloquitur canonicos Forcalquerienses, *nec non per chartas publicas, per vos nobis exhibitas & ostensas, quòd cùm apud S. Martinum de Manuasca multitudo populi existebat, propter quem eidem ecclesiæ cura animarum actualis imminebat, factâ donatione & concessione de decimis & iuribus dictæ ecclesiæ S. Martini, vobis & ecclesiæ B. Mariæ de Forcalquerio, quidam dominus Rostagnus Cabassola tunc Præpositus dictæ Forcalqueriensis Ecclesiæ, pro cura animarum, quæ dictæ Ecclesiæ imminebat, constituit, ordinauit, atque fundauit eidem vicariam perpetuam, assignans pro vicario, & statu eiusdem vicarij, de fructibus, emolumentis, & obuentionibus dictæ ecclesiæ certam cotam, vt latiùs & magis plenè in fundatione prædicta inuenimus contineri. Verùm quia nunc notoreitate facti moustrante fuimus legitimè informati, quòd locus ipse est, & fuit, à sexaginta annis & vltrà funditus depopulatus, ac gentibus omnino destitutus, propter quod nulla actualis cura nunc imminet animarum, nec est spes quòd in futurum immineat, quapropter considerantes quòd cessante causâ, propter quam vicaria fuit fundata, debet similiter effectus & dictæ vicariæ meritò cessare, dictam vicariam, ac eius effectum, annihilantes, vnimus, incorporamus perpetuò, & annectimus dictæ Propositura Forcalqueriensi, ei-*
8 *dem dictam ecclesiam tenore præsentium incorporando.* Qui sacerdotia S. Ioannis Baptistæ, & aliorum per vniuersam vallem templorum concesserint Forcalqueriensibus canonicis non lego. Ante Robertum Sistaricensem Episcopum tradiderant, Is enim ita loquitur: *Ecclesia S. Mariæ, Ecclesia S. Martini, S. Saluatoris de Manuasca, S. Ioannis eiusdem loci, S. Sepulcri, B. Mariæ de Totis auris exora muros Manuascæ, necnon ecclesiæ, in dicta valle Manuascæ constitutæ, fuerunt donatæ atque concessæ, cum omnibus iuribus suis, atque decimationibus.*

9 Si petas quid sapientissimos antistites adduxerit ad ecclesiarum Manuascensium

censium principio collationem, deinde sacerdotia collegio canonicorum Forcalqueriensium donanda, accipe. Res altiùs repetenda est. Frondonus Episcopus canonicos in ecclesia Forcalqueriensi constituit omnino sedecim, & Sistaricensis etiam ecclesiæ canonicos esse iussit, vnum ex his & illis collegium compingens. *Forcalqueriensis & Sistaricensis ecclesiæ, vna fuerunt ecclesia*, inquiebat Bertrandus, etiam ipse Sistaricensis antistes anno tertio & septuagesimo post millesimum centesimum, *& ab Episcopo Frondono sexdecim canonici in vtraque ecclesia fuere constituti.* Quo anno id perfecerit, & quo vixerit Frondonus tempore, non liquidò dixerim, tacentibus vniuersis, quæ ad me peruenerunt chartæ. Suspicabar fecisse, cùm Guilelmus Adelaidis, seu Alissæ, Comitis Diensis coniux, aut Rothboldus pater, Forcalqueriensem principatum fundauit primus Comes. Quis enim dubitet & alia, & sacra decora Forcalquerio tum addidisse: cúmque Episcopus sedem suam in id, Sistarico deserto, deportare per se ipse non posset, canonicos certè, qui ad summum honorem Sistaricenses quoque essent, Principe suadente in illo posuisse? Frondonus anno millesimo tricesimo sedebat Aquis Sextiis, & Sistaricum venit, cùm Durandus Episcopus beato Promasio templum excitabat. An hic ille Frondonus est, qui, quod non semel factum legimus, è Sistaricensi Antistite in Aquensem euaserit? Certè, si hoc sentias, facilè intelliges causas ei ex pristina consuetudine fuisse non leues, cur Sistaricum veniret ad erectionem sacræ ædis: & Rothboldus anno quinto illius sæculi viuebat, Guilelmusque filius secundo ac vigesimo Putabam igitur olim ego Frondonum sedisse Sistarici per illos annos & libro 2. de rebus gestis Episcoporum Sistarciensium, docui simillianum, veri esse, quòd sederit incerto tempore inter Vrsum anno 967. autore Conrado Pacifico Episcopum, & Durandum qui anno 1030. templum S. Promasio antistes excitauit. Sed cùm eos libros typis edentem, res dubium habuisset, atque tempus quo Frondonus sedit omnino obscurum videretur, opportunè accidit, vt typographis in hoc de Manuasca opere laborantibus, nuper inuenta fuerit in canonicorum Forcalqueriensium tabulario charta, ab ipso scripta an. 1015. sedit ergo medius Vrsum inter ac Durandum quidem, sed quo sedere cœperit, quo desuerit, prorsus incertum, est. Hoc vnum liquet sedisse anno 1015. In eâ chartâ *Frodus* (Frodonem etiam & Frodonum, atque Frondum, Frondonem, ac Frondonum, vt aliàs annotaui, appellant veteres tabulæ) *Episcopus Sistaricensis anno* 1015. *die* 18. *calendas Februarij* dat *Ecclesiæ S. Mariæ, S. Marij, & S. Thyrsi* (est hæc ecclesia Forcalqueriensis) decimas Salagonis. Placet hìc vnum addere. Ex ista charta intelligis, Boucheum in Chorographia Prouinciæ Libro 4. cap. 2. §. 9. professum ea se *tantùm nomina Episcoporum Sistaricensium allaturum*, quæ *veteribus legisset in tabulis*, scripsise quidem vera, cùm Frodonem in illis præsulibus posuit, sed nullis in tabulis legere potuisse tempus, quo sedisse significat: Vide quid eo libro scripserit. Sederum Sistaricici.

10

Anno 967.	Versus.
999.	Rodolphus 1.
1030.	Durandus.
———	Petrus 1.
1070. ———	Gerardus Chabet.

PPp 2 Carolus.

Carolus.
Petrus 2.
Frodo.
1102. —— Bertrandus 1.

non peto vnde acceperit Rodolphum I. sedisse anno 999. vnde Petrus II. Carolo & Frodoni medium: certè nunquam legit in veteribus tabulis Frodonem sedisse proximè annum 1102. quandoquidem ipse idem Frodo dedit anno 1015. decimas Salagonis Ecclesiæ Forcalquerienſi. Salago autem, cuius decimas dedit, est agri Mainnæ ad Forcalquerium oppiduli regio. Sedecim verò canonicos fuisse in Forcalquerij, ipsis initiis collegij, aut iis certè non procul, ille fortassis emirabitur, qui ad tenuissimas ipsius opes ante sacerdotiorum Manuascensium concessionem attenderit. Forcalquerisia ferme sola scilicet possidebat. Sed is vbi cogitauerit illa tum fuisse tempora, quibus antiqua clericorum per vniuersam Galliam reuocabatur pietas, inueniet canonicis sedecim suffecisse. Canonici in capitula Sparnacensia sese restituebant, quibus edicitur, vt *in dormitorio dormiant & in refectorio comedant, & in domo infirmorum necessariò subleuentur, & tam sani, quàm infirmi canonice vestiantur, & sub custodia canonica lectioni, & ceteris diuinæ institutionis insistant officiis.* Putas canonicis sedecim, sese ad eas leges componentibus, non fuisse satis ad vitam honestè agendam, quæ de Forcalqueriensibus sacerdotiis colliguntur pecuniæ? Anno etiam tertio & septuagesimo pòst millesimum centesimum communi mensâ vtebantur, autore Bertrando Episcopo qui tum viuebat, magno argumento ceteras etiam vitæ rationes ad Sparnacensia
12 capitula exegisse. Frondono mortuo res plurimùm immutatæ sunt, eò denique deuenerunt, vt Canonici Forcalquerienses à Sistaricensibus seiungi debuerint, & in vnum seorsim ab illis collegium conuenire. *Bonæ memoriæ D. Geraldus, qui cognominatus est Caprerius*, inquit Bertrandus Episcopus, *alteram ecclesiam ab altera, sicut in charta eius continetur, diuisit, diuidens etiam nomina dignitatum inter eas.* Quæris causas diuisionis? accipe. *Idem ipse Geraldus in charta sua*, pergit, *satis simplicibus verbis narrat, quomodo ante ipsum ita fuit destructus culpâ laicorum & Episcoporum Sistaricensium episcopatus, quòd nec etiam vna gallina remansit. Et fecit hoc maximè quidam nobilis homo Ragobaldus nomine: fecerunt hoc impij Marchionis antè, quorum nomina dicit deleta esse de libro vitæ. Prædictus Ragobaldus emit episcopatum Sistaricensem filio suo paruulo, qui postea factus est Episcopus Vasionensis. Destruxerunt etiam ipsi, qui ante eum fuerunt, de quibus ipse dicit quòd simoniaci erant viua voce, vxorati publicè. Vnde accidit quòd episcopatus Sistaricensis fuerit absque rectore decem & septem annis. Tandem verò electus est ipse D. Geraldus apud vrbem Aueniomensem in Concilio magno, quod ibi celebrauit cum omnibus Episcopis totius Prouinciæ Hugo Cluniacensis Abbas, fungens legatione D. Papæ Nicolai, ad quem à prædicto legato missus iam dictus Geraldus in Episcopum fuit consecratus. Hunc Roma redeuntem, vt ipsemet narrat, Sistaricenses non permiserunt transire per ciuitatem suam. Veniens ad Forcalquerienses, honorificè & cum magno gaudio receptus est ab eis. Ibi, vt ipse dicit in charta sua, inuenit filios Ecclesiæ congregatos. Et tandem dedit seipsum, & corpus suum Deo, & S. Mariæ .... & S. Mario Confessori, & beato Tyrso Martyri. Hic, vt dictum est, canonicos Sistaricenses & Forcalquerienses*

querienses separauit nominatim & expressim, Dignitates inter se diuidens, & Prepositos in vtraque ecclesia constituens. Ecce causas diuisionis canonicorum 13
Forcalqueriensium à Sistaricensibus. Illæ ipsæ fecerunt, vt idem Antistes plurima in eos conferret sacerdotia, plurima successores, ac demum Manuascensia etiam omnia. Dum stetit ea mens viris, vt communem agerent vitam, fuit illis opum satis sine istis ad honestè ducendam: cùm ab ipsa discedere visum est, propriamque sibi rem singulis per singulas domos habere, profectò satis non fuit. Sed istud hactenus dixerim, & afferre plura non placet. De Forcalqueriensibus canonicis orationem non instituo: neque postulat locus, vt ipsorum instituta, religionesue exequar. Nonnullum tamen operæ fortassis erit pretium, si Episcopos eos memorem, qui ab annis ante Geraldum Caprerium quinquaginta, vsque ad tertium & vigesimum à millesimo quadringentesimo fuerunt Sistarici per annos omnino quadringentos, & quod excurrit. ij scilicet illi sunt, qui è clero Manuascensi ad Forcalqueriensem præeunte Caprerio sacerdotia transtulerunt; aut suis moribus fecere, vt Caprerius Sistarici admissus non sit, Forcalqueriumque igitur adierit, amaueritque, vnde omnis suorum à Manuascensibus sacerdotiorum auulsio profecta est. Qui ergo post annum Christi millesimum Sistarici per annos quadringentos sederunt Episcopi, inuenio consequentes. 14
Petrus 1. sedet anno 1030. ex magno chartulario S. Victoris, in quo extat eius donatio Orbazacæ in Comitatu Nicensi Sanuictorinis monachis Geraldus 1. sedet anno 1031. ex donatione Guilelmi Bertrandi Prouinciæ Comitis Sanuictorinis monachis. Sedet anno 1035. ex donatione ecclesiæ Fontelaneanæ Sanuictorinis. Rogobaldi filius inuadit episcopatum à patre emptum: qui idcirco vacat annos 17. ex literis Bertrandi 1. Sistaricensis episcopi. Geraldus 2. gente Caprerius, ex fundatore, & primo Præposito monasterij Olciensis creatur episcopus anno 1060. aut circiter Auenione in Concilio, ex literis Bertrandi 2. Sistaricensis episcopi, Nicolao 2. pontifice. Sedet anno 1065. ex literis, quibus Cunibertus Episcopus Taurinensis, & alia, & à Comite Sabaudiæ concessa, confirmat Nantelino, Geraldi Caprerij in fundatione monasterij Olciensis socio, & in eiusdem Præpositura successori. Carolus Geraldo tertio successit, ex literis Bertrandi secundi; & ex iisdem Carolo Bertrandus primus; qui sedet anno millesimo centesimo quinto, ex plurium rerum concessione Canonicis Forcalqueriensibus. Bertrandus primus anno millesimo centesimo secundo, Geraldus tertius Sedet anno millesimo centesimo decimo, ex chartulario canonicorum Aquensium. Petrus, gente Sabranus successit Geraldo quartus ex literis Bertrandi secundi. Sedet anno millesimo centesimo quadragesimo nono, ex donatione Manuascæ Hospitalariis à Guigone Comite Forcalquerij. Sedet anno 1168. ex donatione Manuascæ Hospitalariis à Bertrando Comite Forcalquerij. Sedit annos 26. & menses 2. ex literis Bertrandi 2. Bertrandus 2. de Cartusianorum Durbonis Priore Episcopus, sedet anno millesimo centesimo septuagesimo, ex ipsius pro canonicicis Forcalqueriensibus literis anno millesimo centesimo septuagesimo tertio, ex literis de controuersia Templariorum cum Cartusianis Durbonis. Bermundus de Andusia creatur anno 1174. ex prærogatiuis Cartusianorum Durbonis à

Guilelmo Comite Forcalquerij. Rodulphus de abbate Cistercienfium Toroneti Episcopus, sedet anno 1216. ex conuentionibus Hospitalariorum Manuascensium cum Priore Sanmariano. Moritur anno 1241. currente ex chartis Episcopi Sistaricensis. Henricus de Bartholomæis de Suse, ex archipesbytero Ebredunensi Episcopus anno 1244. sedet ex literis quibus accipit molettinam, vineas, & alia ab canonicis tum Crociensibus, tum Placiti Dei. Cùm sedisset annis 8. fit Archiepiscopus Ebredunensis ex chartis Episcopi Sistaricensis. Humbertus, siue Imbertus ex ordine Prædicatorum sedet annos 6. ex tabulis Episcopi Sistaricensis. Anno 1251. 12. cal. Septembris accipit à Vvilelmo Romanorum Rege confirmationem omnium castrorum, prædiorum, & iurium Episcopatus. Anno 1257. sedet ex literis quibus emit quæpiam bona à Rostagno Gauterio de Reuesto. Alanus sedet anno 1260 ex arbitrio Raimundi Arditi Præpositi Forcalqueriensis, & Imberti de Ausonis super iuribus de Ybonicis. Petrus Giraudi, sedet anno 1276. ex literis, quibus seruatur indemnis à bedali nescio quo Druentiæ. Anno 1291. currente moritur, cùm sedisset an. 14. ex chartis episcopij. Petrus de Alamanonno ex ordine Dominicanorum Episcopus succedit Petto Giraudi. Sedet anno 1291. ex chartis Episcopij. Anno 1293. accipit potestatem à Carolo secundo Comite Prouinciæ emendi castrum de Ybonicis. an. 1303. interest professioni clientelæ Rollandi Porcelleti Diniensis Episcopi Comiti Prouinciæ & Regi Siciliæ. Eo ipso anno moritur, cùm sedisset annos 13. ex cartulario Episcopi. Iacobus Gantelmi creatur anno 1303. moritur an. 1310 cùm sedisset annos 6. ex chartis episcopij. Raimundus Rostagnus sedet an. 1330. ex concilio Santrufensi ad Auenionem. Petrus Auogradi an. 1349. Gerardus 4. sedet anno 1363. ex forensibus de Dalphinæ Ariani Comitis sanctitate chartis. Petrus 6. sedet anno 1364. ex chartis Carmelitarum Manuasc. Geraldus 5. sedet anno 1367. ex cartulario Manuascæ. Ranulphus sedet anno 1372. ex consecratione ecclesiæ S. Saluatoris Manuascæ. Artaudus. sedet anno 1383. ex chartulario Manuascæ. 1387. ex chartulario Manuascensium Obseruantium. Robertus de Furno sedet anno 1400. ex chartulario Manuascę. Sedet anno 1415. & 1417. ex iuramento Abbatis Luræ. Sedet anno 1423. ex literis pro cano-
15 nicis Forcalquerienſibus, quæ addunt sextum episcopatus esse. Ex hac Episcoporum serie intelligis Robertum, esse illum, qui stipendia, Sanmartinensibus à Rostagno Caballola sacerdotibus, & clericis, constituta, transtulit in canonicos Forcalquerienses. Ab Alano fuit duodecimus Antistes. Qui sacerdotia Manuascensium, non concessa illis canonicis ab Alano, tradiderit, non habetur in meis chartis. Petrus autem ante Ragobaldi filium, & Geraldus, ac fortassis ante Geraldum quis ignotus nobis, illi sunt qui autore Caprerio, episcopatum Sistaricensem importunis deturpauere flagitiis. Marchionum denique, episcopatus ante Rogobaldum expilatorum, nomina afferre non possum. Eò tamen cogitatione deueniebam, vt suspicarer esse dominos Sistarici, quos, quia Comiti Forcalqueriensi suberant, vocauere. Vicecomites. Ex iis Berengarius anno millesimo trigesimo quinto dicitur Vicecomes Sistaricensis à Geraldo Episcopo. Marchiones etiam vocatos ille non mirabitur, qui cogitauerit Marchiones non alios esse à Comitibus, & esse marchæ seu limitis Comites, neque olim fere appellabantur ante Comites, cùm interiora regionum

pro

pro pace, quâ ſolent frui, opulentiora ſint limitibus, excurſioni hoſtium opportunis. Sed hæc aliàs fortaſſis accuratiùs ediſſeram. Ad Manuaſcenſium ſacerdotia, & ſacras ædes, quod huius operis eſt, reuertamur.

Cùm à Geraldo Caprerio ſuum Forcalquerienſibus canonicis collegium 16
conſtitutum fuiſſet, ſacerdotiiſque Manuaſcenſibus à Bertrando II. Alano, Roberto, & aliis Epiſcopis Siſtaricenſibus auctum, Villa Manuaſcæ inſignem ſacerdotum penuriam paſſa eſt. Non deſeruere quidem illam ſui, ſed cùm ad eorum numerum nulla acceſſio facta eſſet, quæ maxima ad ciuium multitudinem aduenerat, impares ſcilicet tanto oneri, non potuerunt hi, vt vehementiſſimè contenderent, ſuam ſeu nauare, ſeu probare operam omnibus incolis. Igitur alij aliis temporibus ad ipſos neceſſariò adiuncti ſunt. Neque modicum accepere præſidium à Franciſcanis, & Carmelitis in Villam immigrantibus. Hæc & eiuſmodi alia non aptiùs exequar, quàm ſi eam per vrbis, quæ nunc viget, ſacras ædes, & doceam quæ, quo numero, & quibus miniſtris nunc in ipſa ſtent. Fortaſſis tamen fuerit aliquod operis pretium, ſi de ceteris etiam templis, quæ totâ valle quondam viſebantur dixero. Ordimur à Fano Martini.

Duas in illo ſacras ædes fuiſſe, lego in enumeratione rerum, quas Fulco 17
de Ponteues Vicecomes, & Guilelma de Ceſariſta vxor, poſſidebant anno quinto & decimo ſupra milleſimum ducenteſimum. *Infra caſtellum habent eccleſiam S. Mariæ cum ſuo tenemento. Eccleſia S. Martini habet quamdam vineam in Clauſo de nutrino pro Falcone de Ponteues.* Non alibi tabularum legò Marianum illud templum: hoc Martinenſe frequentiſſimum in plurimis eſt. Et quidem, vt id vnum afferam, Adrianus Pontifex, eo nomine quartus, anno quinto & quinquageſimo poſt milleſimum centeſimum ſcripſit ſequentia: Collegium canonicorum Forcalquerienſium poſſidet *eccleſiam S. Martini de Manuaſca, cum omnibus reditibus, & decimis ſuis in ſolidum, & abſque alicuius participatione.* Adriano paria docuit Alexander tertius quarto & vigeſimo pòſt anno. Iſta Pontificum verba ſic intellige, vt non vnius 18
alicuius, aut alterius canonici fuerit hoc ſacerdotium. Erat canonicorum per capitula Sparnacenſia ſimul ſub Præpoſito degentium, *in dormitorio dormientium, ac in refectorio*, etiam pòſt centum ab Alexandro tertio annos, comedentium. Igitur curabant id templi, non vnus canonicorum, aut alter, ſed ipſum collegium, Præpoſito rem gerente, alioſque ab aliis, neceſſario ad ciuium vſus numero, canonicos ſubmittente, & quidem, vt arbitrabar, omnino ad quinque. Nam cur alioqui, cùm ignotas mihi ob cauſas, & ſacerdotes, & clerici templo imponendi fuere perpetui, Roſtagnus Caballola Præpoſitus (Martinianum Caſtri Manuaſcæ ſacerdotium Præpoſito obuenerat) hos omnino tres, duos illos voluit eſſe, ac famulum inſuper vnum, niſi quòd canonicorum collegium non pauciores de ſuis iam olim conſueuerat mittere in ædis ſacræ miniſterium? Et verò eorum ſedes anno milleſimo quadringenteſimo quadrageſimo ſeptimo viſebantur in odæo Sanmartinenſi, vt autores ſunt Conſules, tum agentes apud Carolum Siſtaricenſem Epiſcopum aduerſus Forcalquerienſe canonicorum collegium.

Sub Caſtro Manuaſcæ Fanum Maximi quondam ſtetit. Eius incolæ, om- 19
nium de reliqua valle vltimi, in Villam immigrarunt. Ab æde Maximo Regienſium

giensium Antistiti dicata nomen accepit. *Ecclesiam S.Maximi* appellat Adrianus Pontifex id nominis quartus.

20 Proximè in Podio acuto, seu Montacuto, vel pago Montacutio, surgebat templum Martino, & in eius agro Rostanæ seu Rostaniæ (vulgus Rostagnam dicit) sacellum. Diarium consulare anni millesimi quingentesimi vigesimi habet sequentia ad diem quintam mensis Ianuarij: *capient lapides extra ecclesiam S. Martini, & secus ecclesiam S. Rostagnæ*. Sermo est de latomis, fornicem proximè imposituris aquæ fontanæ ad pontem Espellium decurrenti è valle Gaudea.

21 Supra pagum Montacutium, longè ad dexteram euntibus, est agri regio non prorsus inhonora. Formicariam vocant. Habitatam fuisse quondam villis latè sparsis, docet quæ Laussellatio riuo imposita erat, ad ipsarum scilicet vsus, moletrina. Habebat ædem Stephano protomartyri sacram, in nemore, Formicario quoque dicto. Adrianus quartus appellat *Ecclesiam S. Stephani de Tairone*. Vnde id nominis? An ab agri regione, in qua stabat; Vtcumque hoc habeat, suspicor templum esse, quod Consortia, ante annum à Christi ortu quingentesimum erexit Martyrum Principi. Certè Tullia soror in Mariano illo mediæ vallis celeberrimo sepulta fuit, vt scripsi in Virgine Romigeria numero 4. & Eucherius pater *in agro suo super fluuium Druentiam, intra speluncam*, quæ in Bellimontani non longè collis radicibus nuper aperta est, quemadmodum annotaui libro 2. de Viuariensibus Episcopis numero 45. *sponte conclusus* diu latuit. Igitur, vt non rarò mutant agri nomen, quæ Formicaria nunc appellatur regio, quondam vocabatur Taironia, fortasse antiquissimis temporibus dicta est *Moctan*; & quæ ad Stephani templum iacebant non ita pridem rudera, tristes fuerint reliquiæ xenodochij Consortiani, seu bello, seu vetustate diruti. Sed vt dicam quod sentio. Cum legis Tulliam in templo S. Mariæ pro voto sepultam, cogita aream templo proximam, neque enim intra ipsius templi parietes corpora tum condebantur. Antè autem quàm eam in aream deportaretur sepeliendam, Tairone condita est, vt docet liber ille MS. Sancti Eugendi quem Chiffletius citat in Paulino castigato pagina septuagesima prima. ait scilicet agrum in quo est condita vocatum *Tere:* Tairo autem seu *Tero*, quàm parum differt à Tere!

22 E Formicaria regione descendentibus vrbem versus, occurrit ad Occidentem Corcossonus mons. Imminet Sanmartinensi Ranacatiensium viæ. Is habet in vertice sacellum Michaëlæum. *Michaëlem de Tamiserio* (ignota nunc ciuibus est hæc vox) appellant veteres tabulæ, & cetera illius tacent. Tacent etiam omnia templi, beato Albano in cognomine ad Occidentem longissimè regione positi.

23 In Omnium ventorum castro, ad Sanctalbanæ regionis meridiem constituto, (Totas auras vulgus appellat) stabat olim ædes Iacobo Apostolo, & iuxta ipsam altera Mariæ Virgini. Vna illa curialis erat. Consules anno secundo & vigesimo post millesimum quadringentesimum cogitauere ambas, cùm ruinam minarentur, euertere, & earum vice tertiam in ipsa rupe excitare. Sed, vt ego quidem reor, cogitare ausos deterruit populi pietas. Ante omnem cartulariorum memoriam, Mariana est in magna veneratione

ratione ciuium: Christique mater religionibus eorum bona respondet. Igitur aceolam sacerdotem habuisse, qui illam curaret, non dubito; & affirmat iuncta ipsi domus. Priorem etiam ei tribuit non semel diarium consulare, & aliquot vineas omni tributo liberas. Sed iam à pluribus sæculis presbytero defecta est perpetuo. Lego expetitam à Seruitis Aquensibus in monasterium, datam verò eremitæ primùm, deinde Franciscanorum Tertiario, postmodum Augustiniano, ac Obseruanti Franciscano demum, vt eremiticam sine socio vitam ducerent. A non multis annis, magno per vltimam luem voto ciuium, instaurata est. Curatur à Carmelitis Manuascensibus, neque nullâ populi frequentiâ celebratur. Quia verò Totas auras memoraui, aduertam quoque armandum & Guigonem fratres anno 1245. in donatione nescio cuius rei monachis Mansiadæ, *Totas auras* posuisse Berci: *In Totis auris, & Manso Octobris*, inquit. Ista donatio habetur in libro chartarum grangiæ de Berco folio 316. pag. 2.

Sed barbarum Caluinistarum facinus hîc tacere non possum. Istud genus hominum, & alia grauissimè peccat, & maximo scelere exosam habet Virginem Christi matrem. Vbi etiam accuratiùs à nobis colitur, ibi audent durioribus exercere odiis. Igitur Marianam ad Omnium ventorum quondam pagum ædem, antiquissimis Manuascensium religionibus nobilem, flagitiosa sacrarum imaginum fractione corruperunt anno primo & sexagesimo superioris sæculi, mense Iulio. Illam ipsam, & ceteras omni vrbe agroque euertissent, si Mailææ Comitis veneratio non tenuisset furentes. Manuascæ tum ea degebat, Tendæi dynastæ, qui Prouinciam pro Rege moderabatur, socrus. Inuenio fregisse etiam imagines in Mariæ *de Compassione in agro Manuascensi*: sed quæ fuerit hæc ædicula nemo dicat. Sacellum Virginis *de consolatione* fortassis cogitabat scriba vrbanus, & alteram vocem pro altera, vt non rarò fit, posuit in diario Consulum. Ista certè visitur ad Septentrionem areæ Sobeiranæ. 24

Si petas; Vnde Hugonottis in vrbe plissima tantum seu audaciæ, seu virium? sic habe. Placet omnem Manuascensium historiam ab ipsis initiis repetere. Ante annum millesimum quingentesimum quinquagesimum quintum, silent vrbanæ omnes de Caluinistis tabulæ. Diarium consulare eo ad secundam diem Nouembris ita refert: *Qui duo ciues Aquis Sextiis Legati redierant, retulerunt vocatos ad consilium, magno consensu decreuisse, pellendos publico Manuascæ vrbis concilio, qui in suspicionem hæreseos venere, aliosque sinceræ fidei viros ipsorum loco eligendos esse.* Hi illi sunt, qui Caluinismum primi intulere in vrbem. Nulla chartarum quas legerim, habet ipsorum nomina; neque affert doctores, à quibus errorem accepissent. Lego Christophorum Bremundum anno pòst quinto missum in carcerem, ob Caluinianæ professionem hæreseos; & cùm ea demum per manifesta claresceret incrementa, inuasisse octauo & sexagesimo sæculi anno, & alia, & ad nouem ac triginta obdurata capita. Placet illa censere de nomine. Habentur in diario Consulum. 25

Antonius Pasquier. & Ioseph Antonij filius Paulus Brunet. Franciscus Aunier. Fulco Brunet. Claudius Bardol. Spiritus de la Venture. Theobaldus Lambelot Anton. Armandus de Taulete. Ioannes Clementis. Bertrandus Paget. Iacobus Imberti. Franciscus Arnaud. Iacobus Boyer. Elzearius Feraud. Raimundus de

 Greaux.

Greaux. Ioan. Franciscus Brena. Bremundus, dictus Mouron. Joannes Selon. Raimundus, Taxil. & Petrus Raimundi filius. Raimundus Geneis. Spiritus Tournet. Dionysius du Puis. Franciscus Taxil. Iacobus Rei. Ioseph Aimin. Bartolomeus Granon. Elzearius Battarel. Antonius Simiane. Michaël Oliuarius Lesardy. Antonius Cognat de Molet. Saunarius de la Sourde. Bonnetus Labory, & filius. Ioannes Trempe. Ludouicus Alloat. Stephanus Brunet. Honoratus Clementis.

26 Anno primo & sexagesimo venerant Geneuâ, qui voce exemploque confirmarent imbutos recenter hæresi. Neque multò pòst etiam Minister, quem vocant, ex Angroniana valle. An is ille censendus autor ad imaginum Marianarum fractionem, quàm modò memoraui? certè duobus ante illam mensibus in vrbem venerat; & non multis antè annis Angroniani hæretici sacram ædem euerterant in patria; cùm autem alia domus iam erectis tanto præsidio animis opportunior non videretur, ausi sunt cœtus, preces, conciones clam, omni ciuitate, habere in armis per noctem in gymnasio literario, quod cùm sine sera, sine pessulo pateret omnibus, taciti intrabant: & Consules exciti rumore importuni sceleris, occupatum claudunt sera. Quid ambitioso precum & concionum nomine quærerent, docuerunt effera in patriam cœpta. Intrà duos & triginta annos, seu dolo, seu vi, tentauerunt nouies Manuascam, scalis quoque ad muros per noctem admotis octauo & septuagesimo superioris sæculi, quartâ & vigesimâ die mensis Octobris. Consules autem non alio vnquam tempore, certiùs
27 aperuerunt suam fidem erga Deum, & Regem. Singulis ferme annis, à sexasimo ad quartum & nonagesimum, publicis fatigauere Deum precibus, & ad Senatum Aquensem, ac ipsum etiam Regem, cùm postulabant tempora, rem detulerunt. Fuit quoque, cùm nouendiales, exorando Deo, per vrbem supplicationes egerunt: Fuit cùm ad communissimum concilium, firmandis si qui labascerent animis, coëgere familiarum ad septinginta capita. Agebatur octaua & decima dies anni secundi & sexagesimi, cùm singuli, quàm multi erant, elata ad cœlum manu dixere sacramentum in hæc verba: *Volumus viuere, & mori in nostrorum supra mille annos maiorum fide. Regemque oramus, vt vestigiis maiorum suorum insistens, non patiatur Manuascæ alias, quàm ex Ecclesiæ præscripto, conciones haberi.* Quid? quòd erexerunt duo patibula, alterum in foro Mercatorio, ad portam Saunariam alterum, vt quos pro caluinismi obdurata impietate non tangebant sacræ illæ religiones, certè supplicij publicè propositi acerbitas deterreret à parricida-
28 libus in Deum, Regem, patriam facinoribus. Sed nullus fortissimorum Consulum operæ fructus constitit. Manuascam, vt agro culta est, & ad Druentiam fluuium sedes, Forcalqueriensemque Comitatum, frequentissimâ Aquas Sextias, Arelatem, & Massiliam è montanis viâ, reliquæ iungit Prouinciæ, cogitare perrexerunt hæretici: atque, si conatus non responderent votis, certè in ea conciones, ac publicum suæ cultum hæreseos. Illud, per vigilantiam, & fortitudinem Consulum, perficere hactenus non potuerunt; in hoc saltem ex parte feliciores fuisse videntur. Suos, omnibus palàm, in vrbe profitentur errores; cœtus, publicas preces, conciones habent in agro. Scholis scilicet vrbanis, vt memorabam, pulsi, & alia aliis mouera temporibus, & denique anno huius sæculi primo, die tertia & vigesima Februarij, edictum à duumuiris, quos Henricus Magnus rei præfecerat

fecerat abstulere, quo illis conceditur habere suos cœtus in Petrablancana ad Druentiam villa, & Andreas Arnaudus Forcalqueriensis Pætor iubetur rogantes mittere in possessionem ruris. Multa Consules inteturbandæ rei suf- 29
ceperent apud Aquensem seu Archiepiscopum, seu Senatum, multa apud Prouinciæ comitia, & cùm à Duumuiris gerebatur Aquis Sextiis, & cùm Manuascæ agebatur ab Arnaudo. Sed irrito conatu omnia. Igitur denique prouocarunt ad Regem: prouocauit & Carolus Grassius vrbis, vt Hospitalarij loquuntur, Balliuus. Scilicet manifesta huic fiebat iniuria, cùm Rex Hugonottorum conciones prohibuerit Ecclesiasticorum virorum, (& Ecclesiastici puto sunt Hospitalarij, qui Religiosum Ordinem profitentur) omni ditione: neque obscurè peccabatur in Manuascam, quæ suburbiis, hæreticorum conuentuum ex lege Regia loco, caret. Quia verò tum per 30
grauissima negotia non licebat iure agere, pro facta prouocatione apud Regem, Consules certè decreuerunt videndum, ne quid detrimenti res Catholica pateretur. Auenione virum è Societate Iesu, quem Caluinistarum Ministro opponant, deducunt, Guilelmum Changetum, eloquentiâ ad populum graui clarum, & multarum de hæreticis palmarum nobilem. Is in vrbe annum solidum hæsit. De collegio prætererea eiusdem Societatis instituendo agunt; neque enim certius Fidei firmamentum Catholicæ tum videbatur. Et suos exitus res habuisset, si qui illam inuenerat, vrgebatque, 31
vir ingenio, scientiâque, prorsus excellens vixisset diutiùs. Erat is Consulum primus, quando Duumuiri edixerunt pro hæreticis; & cùm nihil non moueret Aquis Sextiis apud sacros & profanos ordines, fecit vt Ioseph Guasquius, antiquissimâ gentis nobilitate clarissimus, Ioannes Antonius Boissonus, aliique collegæ, ab iis Manuascæ prouocarent ad Regem. Ab illo deinde alij quidem aliis temporibus, nuperrimè quoque, postulauerunt à Societate Iesu, vt nonnullos de suis ad ipsos mitteret, verùm qui optimi, deque vrbe meritissimi ciuis spiraret animos, Collegiumque ab ea expeteret, non hactenus est inuentus. Hugonotti verò, vt suis rebus attenti præ 32
Catholicis sunt, erexere animos ad Duumuirorum edictum; & si per Consulum vigilantiam non liceret moderari vrbi, conciones suas interea, ne rusticariæ omnino esse, & de villatico prodire ore dicerentur, tetenderunt aut in vrbem ipsam inducere, quod in animo semper habuerant, aut ad eam certè admouere. Et quidem anno huius sæculi duodecimo, egere apud Regem conatu inani, vt per ipsum liceret habere propiùs vrbem cœtus suos in conualle Guilelmipetiia Quid verò contra Regem & patriam? audi consulare diarium anni millesimi sexcentesimi vigesimi primi. *Cùm moniti fuissent Consules, Hugonottos de occupanda Manuasca cogitare, vrbano concilio decretum est muro claudere portas vrbis duas, Soberranam, & Aurorulæam, atque ipsos circum vrbem muros restituere.* Ex mandato igitur Regis vocauerunt eos ad dicendum 33
sacramentum. Ad illud adacti sunt omnino quadraginta.

Ioannes Desauris. Ioannes Guilelmi. Philippus Gaudemar. Antonius Gaudemar. Paulus Gaudemar. Petrus Gaudemar. Ioannes Ferrand. Iosue Ferrand. Marcellinus Laugier. Petrus Feraud. Ioannes Granon. Honoratus Gaudemar. Ioannes Feraud. Petrus Portalis. Ioannes Martinus. Petrus Fayet. Marcus Masse. Stephanus Teissier. Ioseph Carriol. Melchior Genoyer. Ioannes du four. Petrus Candier. Franciscus

eus Taxil. Rolandus Genies. Petrus Blayn. Petrus Guiguet. Mauritius Resplendin. Michaël Reyllet. Steph. Reillet. Gabriel Reillet. Ant. Melue. Iacobus Columbi. Antonius Garcin. Isaac Bourdin, vir moribus elegans, & scientiâ medicia clarus. Daniel Peyrè. Ioannes Castagny. Henricus Blayn. Ioseph Arbaud. Antonius Larderet. Monetus Secundus.

Quinque vltimi ad Catholicos ante mortem rediere. Redibunt etiam, qui supersunt, fortasse aliquando. Scilicet genus hoc hominum iam multùm decreuit. Anno sæculi præcedentis octauo & sexagesimo, numerabant ad quatuor & nonaginta viros: huius autem secundo & vicesimo, Spititus Lumbardus Consul cum sacramento coram prætore dixit, esse in vrbe tantùm ad quinquaginta. Cùm hæc scribo, sunt in ea duo & triginta; deque ipsis aduenæ prorsus ad viginti; sex neque plures, patre & totidem auo, ciuibus nati. Vnus Honoratus Feraud ab auo per patrem accepit hæresim. Sed ista hactenus. ad Manuascæ templa redeamus.

34 Cùm ab Omnium monte ventorum descenderis, occurret non longè, ædes Apostolorum principi sacra. Ab ea vnus è Manuascensium pagis, quem pro amplitudine burgum quoque dicebant, nomen habuit. Hospitalariorum iuris est ab annis supra quingentos. *S. Marius* (inquiebat Bertrandus 2. Antistes Sistaricensis, anno septuagesimo supra millesimum centesimum) *habet ecclesias istas in valle de Manuasca, ecclesiam S. Martini, ecclesiam S. Sepulcri, ecclesiam S. Petri quam tenent Hospitalarij, soluentes pro ea singulis annis libram incensi, in festo S. Marij.* Sed vt hæc, & alia quæ ad ipsam pertinent, apertiora & illustriora sint, dicam oportet de Hospitalariis, deque palatio, in quod ex S. Petri commigrarunt. Hospitalarij, incerto
35 ante quingentos anno, Manuascam venerunt. Principio sederunt in S. Petri. Igitur venit in mentem cogitare, qui ad sacram ædem vocati sunt, sacerdotes fuisse: & cùm ij in sanctissimum Ordinem adsciti fuerint à Raimundo Puteano, qui seu primus, seu à Gerardo inuentore secundus, circa annum millesimum centesimum vigesimum secundum supremum adiit magistratum, subiisse Manuascam sub illius sæculi trigesimum. Quis ad B. Petri vocauit sanctissimi Ordinis sacerdotes? hoc tacent Manuascenses tabulæ. Quoniam æditutus non inopulentus quondam fuit, vt pote cui & ad ædes in pago, & in Villa visebantur prædia sub clientelâ, arbitrabar vnum aliquem de Forcalqueriensibus principibus illum esse, qui ipso templo donauerit, &, quod in templi curam & ornamentum excitabat, sacerdo-
36 tio. Neque hæc suspicio potiùs, quàm sententia, nihil fundamenti habet in veteribus chartis. Conuentionis capitum, in quæ Guilelmus Senior cum Hospitalariis venit de Manuasca à Guigone donata, primum continetur sequentibus verbis: *Hospitalarij iure perpetuo habeant, & quietè possideant quidquid habebant pridie, antequam Guigo Comes hanc donationem Manuascæ eis fecisset.* Iam peto, qui ita loquitur, abs dubio tradit Hospitalarios non vnius Manuascæ dynastiâ, sed aliarum etiam rerum dominatione deiectos fuisse à Comite Forcalquerij. Hoc si aliquando concedas, cur negabis res eas prædiis, aliisque huiusmodi, ad S. Petri sacerdotium spectantibus, contineri? Ista vero si à Principe donata non fuerant, quid in ipsa Guilelmus
37 Senior cum fratribus inuolabat? Scilicet vt dicam quod sentio, templum Petri, vt alia uon pauca, ad vnam populi pietatem excitandam, fouendamque

damque, erectum fuerat in agro. Id Princeps Hospitalariis concessit, non prorsus nullo, neque contemnendo è suis rebus instructum sacerdotio. Has res, vt Manuascam ipsam, Hospitalariis donari non potuisse contendebat Guilelmus: vt iure donatas, antè de Manuasca quàm pronuntiet, Ebredunensis Antistes iubet, hoc primo conuentionum articulo, illibatas ipsis seruari. Atque, vt id addam, existimo Guigonem, qui post viginti, aut circiter, annos Manuascam omnem, quando liberis carebat, concessit, illum esse qui hoc templum ipsis tradidit. Quid enim alium cogitabimus? qui virorum pietate commotus id sacerdotij largitus fuerat, eò sensim nouis per annos pietatis incrementis adductus est, vt omnem quoque Manuascam elargiretur. Vtcumque hoc habeat, Hospitalarij *Commendatorem*, 38
vt loquuntur, profectò habebant in S. Petri, antè Guilelmus Iunior quàm & in palatium, & in Manuascæ totius iura ipsos induceret. Vvilelmus hoc dignitatis gerebat anno illius sæculi octogesimo ex tabulis, quas Guilelmus Iunior conclusit istis verbis. *Hanc autem donationem, & concessionem in Aquensi ciuitate, in manu tui Odini Prioris Hospitalis S. Ægidij feci, assistentibus tibi fratribus Hospitalis, Petro Gauterio Commendatore Hospitalis* (sub. Aquensis, Aquis enim Sextiis hæc scribebantur) *Vvilelmo de Aluemegue Priore Hospitalis S. Thomæ de Trencataila, Vvilelmo Hospitalis Commendatore Manuascæ.* An plures eiusdem Ordinis cum eo fuerint, haud scio. Certè postquam Guilelmo 39
Iuniore mortuo migrasset ad ipsius palatium, plurimos secum habuit. Anno millesimo ducentesimo nonagesimo tertio, Hospitalarij Manuascenses iurauerunt, se non vltrà è suo alueo educturos aquas riuorum Droüilæ, & Conchetarum. Rem agebat *Berengarius Monachi Præceptor, nomine domus, cum consensu, & voluntate, & assensu fratrum in dicta domo commorantium.* Vis horum nomina? accipe. *Nomina verò dictorum fratrum sunt hæc Frater Petrus de S. Martino baiulus Mannascæ, fr. Hugo de Cori, fr. Petrus de Clauso, fr. Hugo de Genaseruis, fr. Petrus de Creissello, fr. Bertrandus de Barrassio Præceptor Castris, fratres & milites Hospitalis, fratres Georgius de partibus transmarinis, fr. Pontius Motet Presbyter, fr. Bertrandus rector furnorum, fr. Dominicus presbyter, fr. Stephanus Conbili, fr. Hugo Peyrolecius senescallus, fr. Guilelmus Lasallis.* Testes, & alij tabulis subscripserunt, & Donati tres Hospitalis, Guilelmus Alphanti, Oliuerius de Bariemono, & Guilelmus Veyscani de S. Georgio. Hoc placet aduertere. Donati non sunt Hos- 40
pitalarij: igitur non fratres, sed confratres vocantur. ij se sanctissimo Ordini quibusdam conditionibus addicunt, quas in ipsius regula legere est titulo 2. num. 34. Principio promittunt beneuolentiam & caritatem Magistro Hospitalis, fratribus, Ordini. Deinde pollicentur tutelam & defensionem iisdem, illamque si præstare non possint, eorum certè manifestationem quæ detrimentum inferre valeant. Postea non alium, quàm Hospitalis Ordinem professuros se asseuerant; petuntque si non professi fuerint, vt sepeliantur in ipsius cœmeterio. Denique aiunt, se in istius veluti clientelæ professionem, nonnihil operis annuatim in Hospitale collaturos, die Ioanni Baptistæ sacro. Atque ego quidem non dubitabam Guigonem For- 41
calquerij Comitem, si Hospitalariorum Ordinem si non vouet, sese in numerum Donatorum adscribere illis verbis, quæ libro 2. numero 3. re-

citaui. *Meipſum eidem Hoſpitali & pauperibus, ad perpetuum ad ſeruiendum contrado*; & Guilelmum Iuniorem iis quæ retuli eodem libro num. 26. *corpus meum, vouens & offerens pro ſepultura, in cœmeterio domus Hoſpitalis.* Scio nationem Donatorum non eſſe in honore apud Hoſpitalarios, & dedecere non principes, aut dynaſtas, ſed nobiles viros: verùm alia omnia quondam fuiſſe non dubito; ſummoſque etiam viros, cùm ſeu matrimonio, ſeu aliis cauſis, prohiberentur ſancto Ordine, ei ſaltem ad precum, bonorumque operum partem adhæſiſſe, cúmque ipſo ſocietatem iniiſſe. Confraternitatem hanc vocabant; ſeque Confratres, & quia ad ſeruiendum per vitam, poſtque mortem ad ſepulturam donabant, Donatos. Bernardus Groſſus Brancionis & Vxellarum dominus, qui nupſerat ſorori Ducit Lotharingiæ ante annum 1149. iuit *Ieroſolymam, in domum Hoſpitalis, vbi ſe donauerat*, vt loquitur Amedeus tum Lugdunenſis Epiſcopus, apud Guichenonum in Bibliotheca Sebuſiana centuria 2. cap. 63. Illis ſanctiſſimi Ordinis, vt ceterorum, initiis, non omnia dum ſic erant compoſita, vt Donatorum ſeu Confratrum illa eſſent, quæ nunc legimus, inſtituta. Sicuti Raimundus Puteanus ad Gerardi autoris leges addidit, & alia, & militiæ celeberrimum munus, ita alij à Raimundo Magiſtri, alia capita adiunxerunt, è quibus denique legum ille liber omnis profluxit, quem habemus in manibus. Igitur in eo etiam legimus, quæ ſinguli inuenerunt: & quæ retuli Donatorum iura, cenſentur in rebus à Rogerio de Pinubus poſt annum quintum & & quinquageſimum à milleſimo trecenteſimo conſtitutis, ſcilicet ducenteſimo poſt Guigonis, qui Manuaſcam donauit, mortem. Sed quid iſta fuſiùs exequar? index chartarum Aquis Sextiis *in turri theſauri*, vt loquuntur, regiarum, docet *in arca longa, quæ habet caiſſonos* 10. *caiſſono quarto*, tabulas eſſe hoc argumento: *Anno* 1209. *menſe Decembri Magiſter domus Templi Prouinciæ recepit in Fratrem ac Donatum Ordinis, Dominum G. Comitem Forcalquerij in vltimis ſuis.* G. Comes iſte eſt Giraudus Amicus Sabranius, Comitis cognominis filius ex Aliſſa, ſiue Adelaide, Guilelmi Iunioris ſorore ſecundò ge-
42 nitus. Ex aliis chartis conſtat extremum diem hoc nono anno obiiſſe. Atque hactenus iſta dixerim, eò reuocanda eſt oratio, vnde deflexit, & plures Hoſpitalarios cum ſuo Præceptore fuiſſe Manuaſcæ, ex vetuſtiſſimis tabulis oſtendendum. Anno milleſimo ducenteſimo trigeſimo quarto, diſſentiebat à ciuibus Manuaſcenſibus *Falco de Bonatio Præceptor, & conuentus domus Hoſpitalis Ieroſolymitani de Manuaſca.* Arbitrorum in quos conuenerant ſetentiæ teſtes, & alij fuerunt, frater Bertrandus de Laya, & frater Hugo de Crocis: agebant autem in palatio, cum Falcone, Berttandus Gantelmi, Gaufridus de Moyſſaco, & Augerius milites: & Donatos habebant Roſtagnum de S. Georgio, atque Ioannem Pa-
43 ganum. Sed in nobiliſſimis illis conuentionibus Helionis Villanouani, poſtea Magiſtri Ordinis, cum Manuaſcenſibus anno milleſimo trecenteſimo decimo quinto ita legitur: *De conſenſu, & voluntate, & aſſenſu fratrum infraſcriptorum conuentus palatij de Manuaſca, conuocatorũ ad ſonum cãpanæ, vt moris eſt, ſcilicet fratris Giraudi de Roſſeto, fr. Raimũdi Geraudi baiuli, fr. de Raibaudi de Loſterio. fr. Sauarici de S. Maximino, fr. Guidonis Aſoſmarij militum: fratris Raimundi Solegui, fr. Iacobi de Elorio, fr. Guilelmi Beroti ſacerdotum: fratris Guilelmi Folecherij, fr. Guilelmi Naſet, fr. Hugonis Thomæ, fr. Iacobi Girardi, fr. Fulconis Picholi.* In teſtibus

bus

bus fuit Petrus de Roca rubea Donatus. Vides Hoſpitalarios vitam plures in palatio ex religioſis egiſſe legibus, vt pote quorum ædes, vt ingens turrita que ſit, *conuentus* dicebatur. Ante Pium 2. pontificem auſteris degebant inſtitutis: per Quadrageſimam, & Aduentum, atque feriâ per omnem annum quartâ ieiunabant: poſt cœnam prohibebantur potu: ſilebant in menſa, & lecto: non iacebant ſine lumine in cubili. Iſta ſeu virium corporis firmitati militibus neceſſariæ aduerſa, ſeu per ſe dura, Pius eo nomine ſecundus abſtulit, Iacobo Millæo Ordinis Magiſtro, qui (vt hoc non taceam) Manuaſcæ Præceptorem in Balliuum euexit. Plures ſub Præceptore degebant in ea, quam Magiſter ſingulis aſſignauerat domum; Præceptorque illud tantùm de reditibus ſibi aſſumebat, quod familiæ à Magiſtro conſtitutæ neceſſarium videbatur, cetera in communes Ordinis vſus ſeponebat. Sed iſta ſatis. Locus poſtulat vt de Palatio Manuaſcæ dicam. Quadra- 44
tum eſt. Singuli anguli rotundantur in ſingulas turres: media latera ſi occidentale excipias, quadratæ muniunt. Et hæ, & illæ ſurgunt elegantes in pinnas, opere firmæ, altitudine ſpectabiles. Vniuerſum inſignis lorica circumdat, quæ interiorem foſſæ, antequam negligeretur, altiſſimæ oram ab extremo eius fundo ducta munit: nam exteriorem, vt alia non afferam, tempus corrupit. Per duos pontes ſublicios ad ipſum acceſſus eſt. Alter foſſæ, vbi aperitur lorica; alter palatij portæ appoſitus eſt. Hac ſuperatâ, ingens atrium ingredientes excipit, omni parte circumdatum amplis ædibus, quas in elegantiam & maieſtatem Principe dignam compoſitas, vt à colonis in prædia ruſtica ſolùm intentis fere habitantur, vna firmiſſimi operis craſſitudo ſuſtinet. Igitur à ſtillicidiis, & colonorum fortaſſis etiam fraude, ruinam 45
aliqua parte minantes, recompoſuit ad ſuam firmitatem, ante annos centum & viginti laudatiſſimus ille Balliuus, Ioannes Bonifacij, vt fert inſcriptio ſuperpoſita portæ verbis ſequentibus.

Reuerendus & ſtrenuus miles, frater Ioannes Bonifacij, præſentis fabricæ reſtaurator, ſuperilluſtris dominj fratris Philippi de Villiers Lisle Adam Sacræ domus Hoſpitalis S. Ioannis Ieroſolymitani magni Magiſtri locum tenens, Balliuus Manuaſcæ, Præceptor præceptoriarum de la Chapelle, Maſſiliæ, Valentiæ, & S. Chriſtophori in prioratu D. Ægidij, hæc poſteritati relinquenda curauit die vltimâ Iunij 1537.

Bonifacius hic dicitur Delphinas ab Hoſpitalariorum hiſtoricis. Vir in paucis clarus, & inſignis, ſummi ſuorum Magiſtri vices obiit per vitam, & poſt mortem Philippi Villerij, vſque ad Petri Pontani ſucceſſoris aduentum Melitam. Anno illius ſæculi quarto & trigeſimo deſinente venit Manuaſcam, & in ea reliquam ætatem egit. Ad portæ palatij dexteram ingre- 46
dientibus occurrit ſacra ædicula. Bonifacius in eam induxit corpus beati Gerardi. Hic vir Maſtromellæ in Prouincia natus, inuenit Ordinem Hoſpitalariorum Ieroſolymis, anno milleſimo nonageſimo nono. Naberatus in tabulis expanſis prærogatiuarum Ordinis ſui appellat Petrum Gerardum, errore (vt reor) magno typogtaphi, qui P. id Petrum ſcripſit pro F. id *fratre*. Neque nullo argumento eſt, quòd ceteris Hoſpitalariorum Magiſtris addidit characterem initialem F. fratres dicens, Gerardo non adiunxit. Magis miror, quòd Innominatus autor, in commentariis, regulâ, & conſtitutionibus Ordinum Montis Carmeli, & S. Lazari Ieroſolymitani, appellat

pellat *Gerardum de Thom*, inaudito de noſtra vſque tempora cognomine. Fauinus autem in honoris & equitatus theatro, ſine autore facit Sandeſiderianum in Picardia gente; & eâ profectò fide, quâ Raimundum Gerardi ſucceſſorem facit Aruernum, contra Puteanorum in Delphinatu Monbrunios, qui antiquiſſimis ipſius etiam temporum chartis ſupra certiſſimos de Hoſpitalariorum rebus geſtis hiſtoricos, fortiſſimum virum aſſerunt ſuo generi.
47 Altari ædiculę Bonifacius tabulam pictam impoſuit. Ea in duas veluti regiones diuiditur. Superior Chriſtum habet de Cruce pendentem, cui ad dexteram ſtat Virgo mater, Ioannes Apoſtolus ad ſiniſtram. Inferior Mariam Virginem, quæ à Filerma nomen accepit, oſtendit mediam: ei dexter eſt Ioannes Baptiſta, Gerardus ſiniſter. Et illi quidem, ex communiſſimo Eccleſiæ more, Chriſto adſtant affixo Cruci. Cur Ioannes Baptiſta Gerardo ad dexteram additus fuerit, in promptu eſt dicere. Is habuit Domini Præcurſorem pro autore Ordinis ſui: in illius ipſius tutela repoſuit Hoſpitale ſuum: demum eidem ſacrauit ædiculam Hoſpitali adiunctam. Scio Guilelmum Tyrium libro 18. ita de Hoſpitalariis ſcripſiſſe; *Erexerunt in eodem loco*, Ieroſolymis ſcilicet, *altare in honore beati Ioannis Eleemoſynarij* & Ioannem de Vitriaco in hiſtoria Ieroſolymitana; *Primum paupertatis ſuæ patronum, & coadiutorem eorum, & loci apud Dominum protectorem, beatum Ioannem Eleemona deuotiſſimè venerantes, & aduocatum ſuum confitentes.* Sed tu audi Godofredum Bullionium Ieroſolymorum Regem. In tabulis prærogatiuarum Gerardo, poſt inuentionem Ordinis anno primo, Chriſti autem milleſimo centeſimo, conceſſarum hæc ſcripſit: *Poſt Chriſti ſepulcrum, ceteraque loca Ieroſolymis ſacra, denique perrexit ad eccleſiam Hoſpitalis, erecti in honorem Dei, Beatæ Virginis, & Sancti Ioannis Baptiſtæ.* Audi Paſchalem 2. Pontificem. Is Gerardum ſic alloquitur anno tertio & decimo poſt milleſimum centeſimum: *Poſtulauit ſiquidem dilectio tua xenodochium, quod in ciuitate Ieruſalem, iuxta beati Ioannis Baptiſtæ eccleſiam inſtituiſti, Apoſtolicæ ſedis auctoritate muniri.* Audi Bernardum Archiepiſcopum Arelatenſem. Is anno 1129. & decimo poſt S. Gerardi mortem ſcripſit ſequentia. *Ego Bernardus Arelatenſis Eccleſiæ Archiepiſcopus* &c. confirmo *Deo, & S. Ioanni Baptiſtæ, & Hoſpitali S. Sepulcri*, &c. *ſicut ab Antone anteceſſore meo data eſt, eccleſiam S. Thomæ Apoſtoli* &c. Cur Guilelmus Tyrius his contraria ſcripſerit, vide apud Naberatum in Gerardo. Eum certè ſecutus eſt Vitriacus. Sed Bolandus non viderat Paſchalis Pontificis, & Godofredi Regis literas, cùm ad diem 23. Ianuarij ita ſcribebat: *ſacellum illud* Hoſpitalis Ieroſolymitani, *cui dicatum fuerit, vtri tandem certiùs noſſe potuerunt, Tyriuſne & Vitriacus, qui id ſuis ipſi oculis vſurparunt, an recentiores, que ſola ratiocinatione id concludunt, & quidem ſententiæ dubij.*
48 Ad tabulam altari à Bonifacio ſuperimpoſitam redeamus. Ea ligneo inſidet gradui. Hic prominet circiter palmum, & anteriore facie pictus gerit in medio angelum, qui nuntiat Virgini futurum, vt mater Dei ſit; in dextera parte, baptiſmum Chriſti à Ioanne præcurſore; in ſiniſtra, Gerardum, qui cæco homini viſum inſtaurat. Virgo denique Filermia nunc Melitæ viſitur. Tabula picta eſt. Nomen accepit à Filermo Rhodi monte, qui occidentalis vrbi attollitur ad Septentrionem inſulæ. Antè in hanc quàm Turcæ exſcenderent, illam Hoſpitalarij de monte deportauerant in S. Marci.

ci. Vrbanum templum eſt. Hîc prodigiorum nomen, quod à pluribus annis acceperat, ſeruauit. In mediis ſcilicet templi per hoſtilia tormenta ruinis perdurauit illæſa. Igitur Hoſpitalarij ex his in beatæ Catarinæ, non ſine magnis honoribus, detulere; & Rhodo poſtea excedentes, acceperunt ſibi in viæ comitem, ac tutelam. Denique anno primo & triceſimo præcedentis ſæculi, cùm baſilica S. Laurentij arderet Melitæ, & murus, cui Virgo Filermia ſuperpoſita erat, caderet, ipſa ſine omni per grauiſſimam cladem fuit iniuria. Bonifacius ergo quam pietatem præſtiterat Rhodi, Melitæ, & ab illa ad hanc per varios errores omni via, ad Virginis imaginem Filermiæ, eam Manuaſcæ perpetuam habere voluit in ædicula domus ſuæ, Virginem ipſam ſuis coloribus repræſentans in tabula. Ceterùm Gerardus eſt in præcipua Manuaſcenſium veneratione, & ſæpenumero pluuiam arentibus agris rogatus concedit. Atque hæc dicta fuerint de Manuaſcenſi præſtite, eiuſque in palatio ædicula, & ipſo palatio, atque Petro Apoſtolo ſacra æde, è qua Hoſpitalarij commigrarunt intra vrbem.

Ad orientem huius ædis, quondam alia viſebatur, Chriſto ſepulto dicata. 49
Poſtquam eius ſacerdotium ad canonicos Forcalquerienſes perueniſſet, conceſſa eſt eremitæ, à quo deinde, cùm ruinam proximè eſſet, deſerta eſt, ceciditque demum, ſolo nomine nuncnota. Ad meridiem verò longè, eſt agri regio Petrablancana. Vt non vniuerſam ſibi haberent Caluiniſtæ, Ioſeph Garnerius beato Ioſepho partem ſacrauit. Quâ in rus Caluiniſtarum cœtibus notum fert non procul via, ædiculam erexit, & miſeratus agricolas, in ea fieri per æſtatem à ſacerdote iuſſit.

Ab eadem longè ad euronotum in agri regione Monlorguia, Martinus 50
noſtris etiam temporibus ſacellum habet, non procul Druentia, Sanmariano Priori ſubiectum. Id Vvilelmus Comes Prouinciæ & Girberga coniux anno tertio & decimo ſupra milleſimum Sanuictorinis monachis cum proximo agro conceſſere. *Eſt prædicta donatio*, inquiunt, *in Comitatu Siſtarico, intra terminos de villa quæ dicitur Manuaſca, id. eccleſia S. Martini, quæ ſita eſt non longè à fluuio Durentia* &c. *Sed & terram delegamus eidem eccleſiæ ad ipſam paludem quæ adiacet, & de palude vſque in Durentiam fluuium, totam ſiluam illam* &c. *Sunt autem termini ex parte orientali, ſicut iacet terra de Amraone, & peruenit vſque ad fontem quem vocant Stelella, & ſic in directum vſque in Durentia. Ex parte meridiana ipſum fluuium Durentiæ. Ex parte occidentali, à præfato fluuio in directum vſque ad molendinum Silueſtri, & ad fontem Chriſtophori* &c. Chartam donationis obſignarunt qui ſequuntur. *Ego Vvilelmus comes Prouinciæ* &c. *Domna Giberga inclita comitiſſa. Domnus Vvilelmus eorum præclara ſoboles. Guilelmus Vicecomes.* Quis hic & cuius regionis Vicecomes? non liquet. Lego Fulconem de Ponteues Guilelmi de Cerueria filium anno milleſimo ducenteſimo decimoquinto Vicecomitem quoque vendidiſſe *caſtellum* & plurima per Manuaſcæ vallem prædia, iuraque. An valli ergo huic erat Vicecomes? Vvilelmi verò Comitis donationem probauit Adalais mater anno pòſt ſecundo, iiſdem omnino verbis ſuam ſcribens: cur Vvilelmus & Fulco atque Acelena & Odula coniuges ſuam fecerint non inuenio. Vtcunque hoc habeat Fulco & Odula anno milleſimo viceſimo quinto dedere Sanuictorinis vnum manſum *in Comitatu Siſtarico, in villa quam vocant Manuaſca, ipſum verò manſum*, addidere, *excolit homo nomine Lunaris, & vxor ſua Rama.*

Si è Monlorguia regione reddas te Volſienſi Manuaſcam viæ, occurret quingentis ab vrbe paſſibus, ædes leproſorum Lazaræa, cum ſacello ſuo. Huic qui operam dat ſacerdos, à Forcalquerienſibus canonicis iuſſus eſt miniſtrare Saluatoris hominum templo. Et in æde Lazaræa leproſus fere non eſt, cui curam impendat ſuam. Iſtum Sacerdotem diaria Conſulum appellant Præceptorem. Nominis nullas inuenio cauſas. Vrbanos fortaſſe pueros antè docebat, quàm illis plures à Conſulibus attribuerentur ſcholæ. Virgines
52 Franciſcanæ iam olim ſub annum milleſimum trecenteſimum habebant monaſterium Manuaſcæ: deſierunt in illâ eſſe, nono & ſeptuageſimo poſt milleſimum quadringenteſimum. Ad eam Arelate longo poſtliminio redierunt quinto & vigeſimo huius ſæculi. Et quidem antè Manuaſca quàm excederent, ſederunt primùm Saunariæ, poſtea habitauerunt intra vrbem, vbi nunc ſunt ſcholæ liteterariæ: in ipſam verò reduces, proximè portam Aurorulæam incolunt, contra ſed multùm infra literarium illud gymnaſium. Quoniam minùs nota in vulgus eſt vetus earum, ſiue in vrbe, ſiue in ſub-vrbio ſedes, placet de ipſa pluribus diſputare, antiqua Manuaſcenſium
53 relegenti. Igitur ſacris virginibus principio ſtetit ædes extra vrbem, in ea Saunariæ ad Meridiem extrema parte, in qua terræ lingula, cui vrbs impoſita eſt, prærupto quondam mucrone deſcendebat. Vt enim tradidi libro 1. num. 14 area illa quæ montibus in theatri ſpeciem circumdatur, vbi ſuperato hemicycli medio, iam accepit vrbem, & per eam ſtadium impleuit verſus meridiem longitudine, tum principio dorſuatim inclinat, præcipiti, & in Orientem, & in Occidentem, ad Aurorulæam & Guilelmipetriam vſque portas deſcenſu, poſtea mucrone in Meridiem protenſo omnis protuberat
54 ad Orientem, & Occidentem. Vbi enim ad Aurorulæam fere portam deſcendit, iam ſuæ craſſitudini ad Meridiem reddita, verrucatur in Orientem ingenti tumulo, qui in duo capita ſciſſus, Campum amplexa Cunderium, centum à porta Saunariana paſſibus, ſurgentem accipit meridionali capite murum vrbis. Ad Guilelmipetriam verò ita ſeu demittitur, ſeu deiicitur, vt à vico qui per Carmelitarum templum ad ipſam fert, aſcendat omnis ardua in Terrallum, in quo, æquatis latè ſpatiis, Guilelmus iunior, Forcalquerij Comes, inſigne illud palatium extruxit, quod ſublime excelſis firmiſq; turribus, habet ſpeciem munitiſſimi caſtri. Ad Terrallum etiam à reliqua vrbe per plateam Mercatoriam, vicumque omnem Rectum, & ab ipſa adeò Saunariæ porta aſcenditur, vt occidentalis hæc lingulæ Palatinam regionem habentis
55 pars non verrucari, ſed omnis altè intumeſcere videatur. Poſt illos ad Orientem, & Occidentem verrucis pares tumulos, lingula iam liberis extra vrbem decurrens ſpatiis in mucronem ibi deſinebat, vbi non modicus claudebat (vt ego quidem arbitror) Saunariam hiatus. Maiores voraginem impleuere, vt nihil vltrà moraretur euntes, ſeu in aream triturando poſt meſſem tritico factam, ſeu ad frumentarias non procul Druentia fluuio moletrinas, ſeu in agros per latiſſimè fuſam planitiem iacentes. Ad hunc hiatum olim viſebatur Franciſcanarum monaſterium: & illius partem altè deſcendiſſe affirmat, quod ruinæ ereptum eſt templum terra omnino conditum. E quadro lapide
56 ſtat euerſis Monialium ædibus. In forenſibus de Beatæ Dalphinæ Ariani Comitis ſanctitate chartis memoratur hoc monaſterium. Nec ingratum, puto, lectori

lectori erit, si ex illis nonnulla referam de Alasatia Mesollana, quæ primo & tricesimo loco testis, ad Aquensem & Vasionensem Antistites, rei quæsitores, anno millesimo trecentesimo sexagesimo tertio dixit. Asserit se de virginitate Dalphinæ accepisse, & ab aliis alibi, *& in castro de Manuasca à sorore Moneta, filia ipsius testis loquentis, & à domina Baudonia, Abbatissa monasterij S. Claræ*, &c. *Fuerunt præsentes* &c. *sorores Dalphina de Albenasio, & Raynauda moniales S. Claræ.* Addit se audiuisse prædicta *à viginti annis* & proinde anno illius sæculi tertio & quadragesimo. Post multa sic habes in iisdem forensibus cartis. *Alsatia Mesollana interrogata de tempore, quo audiuit primò dictam dominam Dalphinam, vidit loquentem de Deo verba, prout suprà deposuit, dixit quòd ex quo primò audiuit, sunt bene viginti anni elapsi, vel circiter, & deinde pluribus & diuersis vicibus. Interrogata quibus locis, & quibus præsentibus, dixit, quòd in ciuitate Aquensi, in Manuasca, in monasterio S. Crucis prædicto. Et fuerunt præsentes in dicto monasterio D. Isabella de Simiana, & D. Aicelana de Apta abbatissa dicti monasterij. Et in ciuitate Aptensi præsentes fuerunt D. Berga Autriga, Mathendis Taulerie, & Beatrix de Gargaco: & in Manuasca sorores Dalphina de Lasmedas, & Baudoina Binneria.* Atque hæc ex Alasatia Mesollana. Vides Baudoinam fuisse Franciscanarum Abbatissam Manuascæ, anno tertio & quadragesimo post millesimum trecentesimum; & sub ea Clarissarum professas instituta Monetam Mesollanam, Dalphinam de Albenasio, Reynaudam Renaude, Dalphinam de Lasmedas, & Bauduinam Binneriam. Clemens eo nomine Sextus Pontifex, literis eo ipso anno datis, docet illarum monasterium illustre omnino fuisse. *Et alia concedimus*, ipsas alloquitur, *& vt possessiones* &c. *bona* &c. *firma vobis, & eis quæ vobis successerint, & illibata permaneant. In quibus hæc propriis duximus exprimenda vocabulis. Locum ipsum, in quo præfatum monasterium cum omnibus pertinentiis suis, cum terris, pratis, vineis, nemoribus, vsuagiis, & pascuis, in bosco, & plano, in aquis, & molendinis, in viis & semitis, & omnibus aliis libertatibus & immunitatibus suis* &c. Ita Pontifex 2. nonas Apriles. Cardinales omnino ad quindecim Pontifici subscripserunt. Sed hîc vnum afferam necesse est. Eadem die Clemens Clarissas Manuascenses subiicit Franciscanis. *Deuotionis vestræ*, inquit, *precibus inclinati, vos, & vestrum monasterium, autoritate præsentium, Generali, & Prouinciali Ministris committimus.* Paucis antè diebus omnes Franciscanorum à Pontificibus prærogatiuas ipsis concesserat. Scilicet non Francisci, sed Benedicti leges secutæ, non Franciscanis, sed sacerdotibus, quos sæculares vulgus dicit, suberant. Audi Pontificem ad eas loquentem. *In primis statuimus, vt ordo monasticus, qui secundum Deum, & Beati Benedicti regulam, atque institutionem monialium inclusarum S. Damiani Assisinotis, formulam vitæ vestræ, & felicis recordationis Gregorio prædecessore nostro Ordini vestro traditam, cùm adhuc esset in minori officio constitutus, in eodem loco institutus esse degnoscitur, perpetuis ibidem temporibus obseruetur.* Gregorius nonus Pontifex est hic. Ante pontificatum vocabatur Hugolinus. Cùm esset Cardinalis Ostiensis, anno millesimo ducentesimo decimonono, instituta Franciscanis S. Damiani virginibus, probante Sancto Francisco, legesque ex beati Benedicti regula dedit. Quos autem aduersarios expertæ tum fuerint Clarissæ Manuascenses non possum dicere. Profectò eâ erant potentiâ & autoritate subnixi, vt totâ regione non inueniretur, qui puellis petentibus auderet iura reddere. Miseratus

57 58

ipsas Pontifex, imperat præterea omnibus per diœcesim Sistaricensem ecclesiasticis viris, vt opem ferant laborantibus ab aduersariorum vi. Lego etiam quinto & tricesimo pòst anno vendidisse prædia nescio quæ. Tabulis subscripserunt Beletta Portalesia monasterij Vicaria, Moneta de Melano, Bauda de Vaqueriis, Haucuna de Vandieno, Astruga de Galabruna, Hacuna de Villamuris, Sriga Galabruna, Hacauna Boca. Iuuat hoc præterea non tacere. Nono & vicesimo anno illius sæculi, emunt à Bertrando Gausio vineas duas, *subter fontem Gloriam.* Abbatissam agebat Guilelma de Bocoyrana. Petrus Aimericus clientelâ soluit ementes. In emptionis testibus legitur *frater Guilelmus Guigonis, de Ordine Minorem de Manuasca.* Hoc affero, vt videas gentem Guigoniam ante annos trecentos fuisse in vrbe. Bertrandus Panerius, post annos quatuor, soluit has ipsas virgines agri clientelâ, quo eas donauerat. Iam si petas, quo anno, & vnde Saunariam venerint, rem mi-
59 hi prorsus ignotam postulabis. Anno octauo & sexagesimo illius sæculi in vrbem immigrauerant, & duodecimâ die Martij habitabant non procul porta Chabassij in conducta domo, sedesque in proximo figere cogitabant, vbi etiam domum coëmisse traditur in tabulis, quas placet recitare. *Anno millesimo trecentesimo sexagesimo octauo, die duodecima Martij, D. Guilelmus Castellani presbyter de Manuasca vendidit nobili & religiosæ domina Raimundæ de Melhano, Abbatissæ monasterij de S. Clara præsenti, & præsentibus sororibus Tiburgiâ Ferenque, Baudâ de Vaqueriis, Catharinâ de Vaudroma, & Asturgia Galabruniâ, monialibus dicti monasterij, congregatis ad sonum campanæ, vt moris est, infra domum dotalem Raimundi Capelli, vbi præsentialiter dictæ dominæ moniales suum domicilium faciunt, vnam domum cum quodam viridario infra dictam domum situato, loco dicto,*
60 *in carreria portalis Chabassii* &c. Quæ res fecerat, vt Saunariâ excedentes commigrarent in vrbem? Illa profectò, quæ Carmelitas & Franciscanos monasteriis pepulit, & in vrbem coëgit, vt postea referam, bellum scilicet quod à Minutis & Vasconibus illatum anno illius sæculi septimo & quinquegesimo, omnem ferme Prouinciam vastauit eis Druentiam. Ne tamen puta perpetuas in vrbe sedes tum fixisse. Non multos post annos Saunariam rediĕrũt. Lego quippe Consules, cùm Manuasca sibi timeret à Vicecomite Turenio, eas anno secundo & octogesimo rogasse, vt redirent intra vrbem. Atque ipsarum ędes euertisse arbitrabar, quandoquidem illas in vrbem inuitabant, *ad hoc,* (ita legimus in eorum diario) *quòd gentes armigerorum non possint ibi se collocare.* Exierunt ergo Saunariâ rogatæ: in vrbe vsque ad annum millesimum quadringentesimum septuagesimum nonum hæserunt, quo, vt gentibus quoque ac vrbibus sua sunt fata, monasterium omnino extinctum est, monialibus aliis in alia loca recedentibus. Igitur Franciscani Obseruantes vacuam domum occupant, postque varia consilia, anno denique millesimo quingentesimo, eius in plures diuisæ dominos pretium, in ædificando suo monasterio impendunt. Hæc res monet, vt ad dicendum de illorum templo, & monasterio accedam. Priùs tamen aduerto Saunarianas viginum ædes peruenisse aliquando ad Margaritam Alansoniam Massiliensem, & Guilelmum MoneriumPriorem xenodochij Sanspiritensis Aquisextiis, eâ donante, suadente Ioanne Sistaricensi Episcopo, iubente Rege, Consulibus denique probantibus, voluisse in illis excitare xenodochium Ordinis sui. Quid rem tanto omnium ordinum fauore cogitatam, & tantùm non cœptam, corruperit non inuenio.

inuenio. Totis annis, nonagesimo post millesimum quadringentesimum, & consequente, magnis animis acta est in vrbano concilio.

Franciscani, quos nunc dicimus Obseruantes, habitarunt quondam in agro ad orientem Saunarij. *Casum* vocabant eam agri partem. Manetque etiam nunc loco nomen; ob celebritatem puto, nam *casum* antiquitus plebi erat, quem Latini *fundum* vocant. Quam domum Guilelmus Castellani, vt referebam numero 59. vendidit Clarissis virginibus intra vrbem, non procul porta Chabassij, ea finiebatur *granico*, vt scriba tradidit, *caso, viridario*, & *vico publico. Granicum* villa est. Ab eo, & à *caso* intelligis, agri primùm, deinde suburbij locum hunc antiquissimis temporibus fuisse, cùm muri vrbani eô versus Orientem nondum descendissent, vbi nunc stant. Villæ enim & *casa* in agro sunt. Ex ipso in suburbium principio, postea in vrbem induxere. Franciscanorum istud *casum* ex charta anno millesimo quadringentesimo quadragesimo octauo scripta, *situm* est *prope vallatum Villæ Manuascæ, camino in medio, cum riuo Albetæ, & cum fonte de Conchetis & camino publico, quo itur ad ipsum fontem.* Nunc hortis, agro, vineâ, continentur. Eo pulsi sunt Franciscani *à gentibus armigeris, quæ se Magnam Societatem vocabant*, autore Innocentio VI. Pontifice, *& quæ Comitatus Prouinciæ & Forcalquerij penitus inuaserunt.* Quæ fuerit hæc armigerorum Magna Societas dubitatum inuenio. Iuuat eos audire, qui coram Aquensi & Vasionensi præsulibus, ex Vrbani V. mandato de Dalphinæ Comitis Ariani sanctitate quærentibus, dixerunt anno tertio & sexagesimo post millesimum trecentesimum. Catarina de Podio tradit appellatos fuisse *Minutos, & Vascones:* Ioannes de Sabrano vocat *Societatem Vasconum, qui erant de vltra Rhodanum*; aliquando autem ita loquitur, *Fertur quidam vocatus Archipresbyter habuisse societatem Vasconum*; aliàs verò, *appellantur*, inquit, *Magna Societas Vasconum, Minuti.* Demum Nicolaus Loarenchi, forensis curator rei, hæc habet articulo sexto & quinquagesimo: *Durandus Arnaudi de rupe Alguiria Magalonienſis diœcesis, existens cum Societate magna, & inimicis Prouinciæ.* Igitur vides homines Transrhodaninos, ex aliis regionibus alios, è Vasconia maximè, sub duce, quem appellabant Archipresbyterum, grassatos esse per Prouinciam. Dicebant nunc Minutos, nunc Societatem magnam. Eorum ducem nonnulli vocant Arnaldum de Seruola, faciuntque natione Vasconem, dignitate archipresbyterum de Seruiis: Sed *Durandus* ille *Arnaudi de rupe Alguiria*, seu *Aineria*, vel *Aiguesij*, (his enim nominibus, alij alio vt fit in rebus ceterâ ignotis appellitabant) in tabulis asserit *Petrum de Sornolijs capitaneum Societatis magnæ inimicorum Prouinciæ*, sibi ducem fuisse. Cùm autem veri exercitus nomen, neque militum multitudine, neque autoritate ducis, neque claritate causæ satis implerent, hac illac inexpectati cursitabant, omnia magno, neque inani, terrore complentes. Certè omnem pene cis Druentiam regionem latrociniis peragrarunt. Cucurono per dolum capto, Ansoysio nequidquam tentato, & alios agros, & Manuascensem depopulati sunt. Hæc illa est armigerorum Magna Societas, quæ autore Innocentio sexto Franciscanos in eo afflixit, ipsorumque domum euertit. Quo euenerit clades anno, accipe ex Ioanne de Sabrano, & Catarina de Podio, ad ipsos, quos modò memorabam, quæsitores dicentibus. Ille sic loquitur: *Societatem illam Vasconum discurrisse per Prouinciam bene sunt quinque*

 anni,

anni, vel sex. Ista verò: *quinque anni sunt elapsi, anno videlicet, quo Vascones erant in Prouincia.* Hæc aiebant anno tertio & sexagesimo post millesimum trecentesimum. Fuit octauus & quinquagesimus, ex tabulis eo ipso die scriptis, quo Durandus Arnaudi, vnus ex Magnæ illius Societatis militibus, mortiereptus est Ansoysij, in *auencho, seu puteo sicco profunditatis duarum & viginti cannarum*, à S. Dalphina, Aptæ quidem tum degente, sed viri tamen preces per ingens prodigium se ferente in multo lumine, soluenteque vincula, quibus *post tergum manus ligatus fuerat, cùm in eum capite supino proiiceretur, & post ipsum magna copia lapidum ad interimendum eumdem.* An Fanciscani post Vasconum latrocinia cogitauerint restituere domum, ego quidem non inuenio. Arbitror non contendisse. Hispanorum Societas anno primo & sexagesimo Forcalqueriensem Comitatum vix bene à Vasconum latrociniis respirantem rursus vastauit teste Aycelina de Apta Abbatissa monialium S. Crucis, ex forensibus illis de Dalphinæ Comitis sanctitate
64 chartis. Et verò tum accepere facultatem à Pontifice deportandi monasterium intra vrbem. Sedes à Consulibus designata est *versus carreriam Iudaicam antiquam*, vt ferunt illorum temporum chartæ. Sed designatam obtinuerunt difficilè. Lego non possedisse post annos duodecim, cùm ij ipsi Consules rogauerunt canonicos Forcalquerienses *pro area* (sunt verba eorum diarij) *ad monasterium fratrum Minorum.* Ægriùs etiam in area, cùm ipsam aliquando obtinuissent, ædes excitauerunt. Artaudus Sistaricensis Episcopus negabat cœmeterium sacræ ædi anno sexto & octogesimo: neque monasterium perfectum erat primo & nonagesimo post millesimum quadringentesimum. Consules absoluendo tum emerunt mapale proximum, & alia nescio quæ extructioni necessaria peregerunt anno quarto
65 pòst & vigesimo. Quid autem dicam de templo? Tectum quidem illi imponebatur anno millesimo quadringentesimo septimo, vnctum tamen, ac proinde pefectum fuit vndecimo post millesimum quingentesimum. Vacherij, Volandi, Redorterij, nobiles & pij viri, plurimum ad eius erectionem contulerunt. Attentos publicæ rei fuisse Consules hinc intellige, quòd cùm vetuissent anno millesimo trecentesimo quadragesimo octauo prætergredi limites areæ, ad monasterium concessæ, neque satis ea refectorio excitando esset, noluerunt centum & quinquaginta pòst annis viculum humilem ac neglectum & sordidum ad ipsam adiungere, nisi magna Clarissarum monasterij à pluribus annis extincti parte, ad scholas literias, in permutationem ab ipsis acceptâ. *Caso* autem suo Obseruantes, cùm ad annum tertium & vigesimum præcedentis sæculi possedissent, demum se abdicarunt communissimo præsidum consensu. Neque nullum est argumentum, ex pecunia ciuium publica quondam emisse, quòd illud abdicantes permiserunt Consulibus. Ceterùm ex hoc monasterio illustres viri,
66 & alij prodierunt, & qui (eorum nomina nemo recitat) anno primo & sexagesimo post millesimum quingentesimum, Manuascæ vexati sunt à Caluinistis, Mauuantio duce. Et alia grauissima passi, & pedibus suspensi, in puteumque capite deorsum deiecti, tantùm non occidêre. Et hi quidem ita fidem suam probauerunt Deo: aliorum verò fidem non obscurè remunerauit Deus anno octauo & vicesimo huius sæculi. Mense Iulio res euenit à me non tacenda. Franciscus Piolla, non inopulentus ciuis, manipulorum

lorum frumentariorum magnam vim in strues congestam, pro more habẽbat in area illa pene media, quæ ad portam Sobeiranam latissimè patet. Casu, an fraude? arserunt ij nocte concubia. Vt visus est ignis, vt mortales totâ areâ, quæ in fascium pares cumulos surgebat, concurrunt; vniuersâ etiam vrbe turbatur, ad multa hominum millia aduolant; nulli labori parcitur. Sed omnia in cassum abeunt. Viuit ignis, vigetque media in strue, & altè volitantibus flammis, non iam vniuersis frumenti per aream fascibus, sed vrbi quoque non dubium minatur incendium. Neque longè erat, vt conclamatum putaretur, cùm ecce Franciscani, matutinis precibus recitatis, accipiunt ciuium grande periculum, & assumptâ Eucharistiâ prodeunt cum cruce, supplicationeque ad aream institutâ acedunt ad ignem. Hîc flexo humi genu, oculis ad Christum, quem manu tenebant, intentis, ore in preces lamentabiliter soluto, Dei benignitatem exorant. Ignis, qui nulla aqua potuerat à multis hominum millibus sisti, vi præsentis in Eucharistia, vigentisque, Christi extinguitur.

Area Sobeirana, in qua id prodigij euênit, monet vt de ædicula, ad eius 68
Septentrionem à Consulibus posita, dicam. Mariæ Virgini sacra est. De consolatione appellant, vt mihi quidem dubium sit, an Consolatricem intelligant an quæ consolationem & solatium ipsa accipit. Hoc secuti videntur, qui quinto & decimo anno superioris sæculi curauerunt altari imaginem Virginis, medios inter angelos præcipuo lumine coruscantis. Illud verò magis cogitabant, qui tertio & decimo pòst anno censuerunt ædiculam, quæ affecta erat, omnino esse perficiendam, *vt possit* (sunt verba diarij Consularis) *in illa deseruiri Deo, & attento quòd ibi fere est omne solatium hominum villæ Manuascæ.* Supra hanc ædiculam longè, in Rupecula (locus est regionis in agro) ad dexteram Forcalqueriensis viæ, Petrus Ioannes Dulme, anno istius sæculi quarto alteram erexit Mariæ misericordi. Nobile facinus pij, neque inopulenti ciuis.

Sub annum millesimum trecentesimum, Carmelitæ Manuascam ve- 69
niunt, excitantque monasterium extra vrbem, ad portam Guilelmi petriam. *Magna illa Vasconum duce Archipresbytero Societas*, de qua dixi numero 62. eorum ædes euerterat anno octauo & quinquagesimo illius sæculi, & Innocentius sextus quarto pòst ipsis concedit, vt intra vrbem transmigrent, non ampliùs obnoxij militum per latrocinia furori. Scilicet ab illo tum etiam vehementer timebatur. Et sequente anno Vrbanus Pontifex, Ludouicus antistes Valentinus & Diensis, Delphinus, Ioanna Comes Prouinciæ & Forcalquerij, ac Pedemontij, Amedeus Sabaudiæ Dux, & Ademarus Comes Valentinus & Diensis Auenione fœdus ineunt aduersus latrones. Giraudus de Tres Cancellarius Sabaudiæ erat in comitatu sui Ducis, Rodulphus de Lupeio agebat pro Delphino, Fulco de Agouto *Vallium saltus & Reilanæ* dominus pro Ioanna, Guilelmus Artaudi dominus Aisij pro Ludouico Episcopo. Quàm non vanus esset ab illis timor, Pontifex docuit verbis sequentibus. *Quanta ecclesiarum & monasteriorum, aliorumque locorum incendia, hominum cædes, & personarum ecclesiasticarum, necnon nobilium & ignobilium exilia miseranda, violationes pudicitiæ, matronarum vincula & carceres, raptus execrabiles, & destructiones sæcularium & ecclesiasticarum personarum, & facultatum, aliaque mala tam animarum quàm corporum, impietate quorumdam virorum*

rum crudelium, quos ſub titulo Comitiuarum ſeu Societatum congregauit è vicinis & remotis partibus, prouenerint hactenus, & proh dolor! prouenient, niſi deſinant olim miſerabiles, experientia docuit, docereque non ceſſat. Igitur Carmelitæ tertio pòſt anno emunt à Raimundo Portaleſio antiquiſſimæ nobilitatis viro ædes quas etiam nunc incolunt. Sed abs dubio latiſſime tum patebant hortis, areaque. Scilicet plurimæ ab omni circùm parte domus, ſub monaſterij clientela ſunt, in illis profectò ædificatæ. Vbi tamen ara princeps nunc ſtat, ibi angiportus quondam erat. Eum Conſules, ad illam in amplificato tem-

70 plo excitandam, conceſſerunt ante annos ferme ducentus. Hæc ſunt quæ de antiquis ædibus ad me peruenerunt. Cetera Sanctiſſimi monaſterij perdiderunt, æternaque damnarunt obliuione, & ab Hugonottis tumultus, & ab aliis hoſtibus bella. Neque igitur poſſum dicere, qui Carmelitæ doctrinâ, qui ſanctitate floruerint Manuaſcæ. Hîc addo vnum. Quod teſſerarium ſcutum foribus templi altè imminet, eſt ignotum ciuibus. Quia non videtur ædes in ſacros vſus excitata, ſuſpicabar Portaleſiæ quondam dominæ, quæ à multis temporibus deſiit, gentis fuiſſe. Tribus lunulis ſplendet, quarum cornua deorſum ſpectant. Tertia duabus ſubiecta eſt. Placuit hoc afferre, vt quod modico pòſt tempore deiicietur, Portaleſiorum ſcutum non omnino pereat. Audio quippe Leonem Trimundum Aigluni (Aigledunum antiquæ tabulæ vocant) dominum, qui ab Trimundis illis antiquiſſima nobilitate Manuaſcenſibus, à me libro 1. num.28. memoratis, originem ſuam repetit, cogitare de excitanda, altéque è quadro lapide ornanda Carmelitani templi porta.

71 Capucini probante, præſenteque, Toſſanctio Glandeueſio Epiſcopo Siſtaricenſi, & plaudente vniuerſâ vrbe, anno huius ſæculi vndecimo pridie nonas Auguſti, inducti ſunt in ædes eorum vſibus excitatas, vbi Clariſſæ virgines quondam habitabant Saunariæ. Conſules vocauerant, vt ſupra clerum, Obſeruantes; & Carmelitas, haberent in vrbe, quos ſanctitate vitę, & integritate ſcientię viros inſignes opponerent Caluiniſtis, ad Miniſtri, vt loquuntur, ſui, ab aliquot annis in Petrablancano rure conciones exultantibus. Neque Manuacenſium expectationem feſellit euentus. Hugonottis non dubio terrori ſunt, & vero Catholicis firmamento.

72 Anna de Vallatorio, puella gente nobilis, præſtans ingenio, animis excelſa, pietate pręcellens, Auenione à prima ætate degebat, virginum Ciſtercienſium inſtituta in S. Catarinæ profeſſa. Monaſterium illuſtre ac perantiquum plures annos magna cum laude rexerat. Igitur diuinas res cogitanti venit aliquando in mentem, futurum è Manuaſcenſium vſibus & pietate puellarum, ſi parthenonem apud ipſas erigeret, & quibus inſueuerat legibus informaret. Volſij, paterno pago, proximè nata, Manuaſcam, vbi fere à cunis ad pubertatem egerat, habebat pro patria. Quod ſingulari pietate cogitauerat, hoc inſigni, per ingentes quibus vigebat animos, ſapientiâ perfecit anno pręſentis ſęculi quarto & trigeſimo. In Monaſterio, quod ſanctiſſimis ex Catarinęa Auenionenſium domo legibus inſtituerat, migrauit à duobus annis è vita, relicto ciuibus magno ſui deſiderio. Monaſterium eſt in Auroruleo vico, floretque numero & virtute puellarum, quę ſuorum inſtitutorum vehementer attentę, diuinique accuratę cultus, ſunt patrię non modico decori & ornamento.

Stephano

Stephano martyrum principi sacra fuit olim ædes Manuascæ, intra vil- 73
lam. Qui hoc negant, & non aliam Protomartyri stetisse volunt ab illa, quam in agro positam vidimus numero 19. & appellatam *de Tairone*, ex eo rejiciuntur, quòd Manuascenses antè excitarent quàm sibi domum habendis conuentibus publicis, ipsos egere frequentissimos in Stephani templo. Nam quis accredat dicenti ciues, vt alia non afferam, ætate maturos & senio graues, (& hi fere sunt in curia præcipui) aut dignitate præstantes, longissimè à villa, & omnibus pagis, castrisque, in excelsum montem, qui Formicarium habet nemus, iisse, vt in Stephani æde agerent de rebus vrbanis consilia, qui plures alias & amplitudine, & opere clariores, intra Villam, atque in agro proximè pagos, aut Villam, adire sine omni labore poterant? Sed vide, quid anno nono & octogesimo supra millesimum tre- 74
centesimum decreuerint in S. Stephani: *Detur Domino Cardinali Neapolitano de vno bono vitulo, & sex duodenis pullorum; &, si non reperiuntur pulli, præsententur duo boni vituli.* Putas subiisse nemus Formicarium per ardua montis, vt rem prorsus modicam constituerent, qui grauissimi momenti, aut in platea Vlmi ad Saunariam, aut in cœmeterio S. Saluatoris peregerant. Anno millesimo ducentesimo sexagesimo primo, erat controuersia Manuascensibus cum canonicorum Forcalqueriensium collegio, de decimis. Raimundus Arditus huic Præpositus, & *Pontius Raynaldus de Saunaria Villæ Manuascæ*, illorum syndicus, actores conuenerunt quarto nonas Ianuarij, in Berengarium Monachum Hospitalariorum Manuascæ Præceptorem, Vvilelmum Marinum S. Saluatoris Manuascæ Priorem, Pontium Burgundionem Canonicum Forcalqueriensem, judices arbitrarios, in Stephani sacra æde. Iam vide quid addant illius diei tabulæ. Tam 75
multi ciues conuenerant, *vt tota Ecclesia S. Stephani de Manuasca, esset plena hominibus, & pro multitudine ibi commodè stare non possent, imò starent multi extra dictam ecclesiam, & in ostiis dictæ ecclesiæ, habentes aures intentas ad hæc quæ agebantur.* Ecce templum dicitur *Sancti Stephani de Manuasca*, profectò vt distinguatur ab illo, quod vidimus appellatum, *de Tairone*. Cujus autem non sapientiæ, sed honestatis fuisset, omnes ferme ciues, ex Villæ opportunissimis cogendo cœtui locis, in remotum montem educere? Hîc placet eorum nomina recitare, quorum consilij publica res maximè tum sustentabatur, vt optimorum ciuium, & antiquissimarum gentium memoria non pereat. Præ ceteris consilio vigebant qui sequuntur. 76

Bertrandus Petri. Garnerius Felicius. Petrus Brito Iurisperitus. Raimundus Dauid Iurisperitus. Petrus de Fonte. Hugo Stephanus. Gerardus Veirerius. Vvilelmus Veirerius. Benedictus de Fonte. Vvilelmus Fulco. Petrus Stephanus. Petrus Chabacius. Bertrandus Gaudius. Vv. Dauid. Bertrandus Rauerius. Iacobus Rauerius ejus frater. Petrus Mamellus. Raimundus Macellarius. Vvilelmus Hospitalarius. Petrus Tardatus. Guilelmus de S. Martino. Petrus Rasterius Senior. Michaël de Apta. Andreas Amirardus. Hugo Agrena. Hugo Dauid. Hugo de Fonte. Rostagnus Marcellus. Vv. Discalcius. Vv. Burgundio. Ioannes Albertus. Petrus Sartor. R. Iocacius. Vv. Michaël. Ioannes Roërius. Rainaldus Bona. Vv. Blancus de Saumana. R. Rogerius. Hugo Faber. Arnaudus Robaudi. Ioannes Cusenderius. Petrus Codosius. Ioannes Isnellus. Ioannes Arrenasius. Bertrandus Ganterius. Vv. Maluppibus. Vv. Arnaudi. Raimundus Aymerceri. Bertrandus Aycardi.

Petrus Saysa. Petrus Roëna. Vv. Erossus. Petrus Maximus. Giraudus Rostagnus. Raimundus Albenacij. Bertrandus Hospitalarius. Vv. Iordanus. Vv. Roueria. Vv. Garcinus. Bonpar Hortolanus. Isnardus Giroardus. Ioannes Dauid. Vv. Corderius. Petrus Rasterius. Martinus Florius. Englicus Robaudus. Rayboldus Corcossonus. Petrus Gaudius. Ioannes de Pererio. Andreas Grumelaine.

Eo ipso anno, in hoc idem Manuascæ Villæ templum ciues conuenerunt, septimo & decimo calendas Martij. De Iudæis actum est in concilio. Duo maximè decreuerunt. *Item quòd habeant duas tabulas ad carnes suas faciendas, in macello, in summitate macelli. Item quòd de debitis suis creditis adjudicetur eis per mensem, & soluant debitores eisdem Iudæis pro qualibet libra, sex denarios.* Quare ad illud de carnibus, quæ venum Iudæis proponerentur,
77 in macello seponendis descenderint, facile dictu est. Cauendum iis erat à carne secundum Mosaïcam legem immunda, quam suis ex carnium in alios ciues distrahendarum similitudine misceri querebantur. Sed hoc fœnoris profectò superat omnem fidem. In librá ænea nummaria sunt denarij ad ducentos quadraginta. Si pro fœnore das denarios sex in mensem, dabis omnino duos & septuaginta in annum, quæ ferme quarta pars libræ est. Contra Iudęos tamen pro Christianis res constituebatur. Scilicet non multum fœnus visum est, præ eo, quod ab illis hi pendere, cùm ferebat vsus, cogebantur. Igitur ego quidem non miror fuisse gentem in perpetuo Manuascensium odio. Et id augebat, quòd Iudæi & suis permissi judicibus, jurisdictione regiâ soluti sunt, ante annum millesimum trecentesimum; & omnibus centesimo pòst anno vectigalibus exempti, quamvis (quis crederet, si ipsa Consulum non affirmarent diaria) de octodecim agri
78 partibus possiderent prorsus decem. Proh tempora! Igitur meritò ciues, apud Ægidianum Hospitalariorum Priorem, querelas aliquando deposuerunt, petierúntque vt ejicerentur ex vrbe, quia *ob insultum dictorum Iudæorum* Manuasca *caret gentibus, & bonis.* Neque cessauerunt, donec anno millesimo quingentesimo natio vniuersa, edicto Ludouici regis, pulsa est omni Prouinciâ; & bona seu pulsis propria singulis, seu perfidæ genti communia, tertium post annum addicta fisco. Quinto antè anno, die quinta mensis Maij, plebs Carmelitas, & Franciscanos, prȩiuámque illis crucȩm secuta, diripuerat, euerterat que ipsorum domos, & synagogam. Lego in chartis Consularibus turbatum tota vrbe à flagitiosorum hominum fœnore, singulis ferme annis post septuagesimum à millesimo trecentesimo.

79 S. Ioanni (Baptistam facit chartularium Episcopi Sistaricensis) quondam stetit Manuascȩ templum. Tabulȩ Manuascenses vocant *ecclesiam de inferiori monasterio.* An aliquando habuit monachos, & ab iis monasterij nomen? fortasse Sanmariani, cùm ipsorum ȩdes Saracenorum furore cecidisset, tenuerunt. Certè situs addidit monasterio nomen *inferioris.* Is patrum etiam tempore ignotus erat. Hìc vnum, quod me mouet, tacere non possum. Adrianus pontifex, eo nomine quartus, inter ecclesias Canonicorum Forcalqueriensium Manuascenses, censet *ecclesiam S. Ioannis de inferiori monasterio, cum decimis & oblationibus suis, cum baptisterio totius Villæ.* Scribebat ista Pontifex anno millesimo centesimo quinquagesimo quinto. Nullumne tum igitur erat baptisterium Manuascȩ, nisi in S. Ioannis? Certè Bertrandus antistes Sistaricensis, septimo & decimo pòst anno, templum Sanjoannino

joannino majus agnoscebat, cùm ita locutus est: *quartam partem mortalagij*
habet Episcopus in ecclesia S.Ioaanis,cùm hoc non habeat in maiori ecclesia. Puta-
bisne tu hanc caruisse baptisterio: Sed in consulari diario anni secundi &
& septuagesimi post millesimum trecentesimum, legimus *parochianos eccle-*
siarum S.Saluatoris,B.Mariæ,& S.Ioannis. Res hæc difficilis est. Vt super ea
pronuntiem,dicam oportet de æde Saluatori hominum sacra.

Ea est ingens basilica.Quæ nunc visitur,ipsam erexerunt post annum no- 80
num & septuagesimum à millesimo centesimo. Isto *crux dominica*, ad ipsius
extructionis futuræ argumentum, *ab Episcopo jam fixa erat*, autore Alexan-
dro III.Pontifice.Quo deinde seu ædificari ceperit,seu perfecta fuerit,chartę
vrbanæ non habent.Certè Ranulphus Sistaricensis antistes post centum no-
naginta tres vnxit, recentissimè scilicet absolutam. Puto iniquitatem fecisse
temporum, vt tardissimè surgeret. E ruderibus à Saracenis quondam euer-
sæ excitata profectò est, & quidem cùm Sanmariana multis antè annis in-
staurata fuisset, per ingens illud prodigium, quod in Virgine Romigeria re-
tuli. Vt enim afferam, quod mihi videor ex vetustissimis chartis colligere,
in Villa Manuascæ fuerunt, etiam ante Saracenorum in Prouinciam aduen-
tum, templa curialia omnino tria. Ab his (sub annum, vt putabam,non-
gentesimum) quæ duo præcipua Saluatori hominum, & Mariæ Saluatoris
hominum matri stabant, euersa cum Villa sunt. Tertium Ioanni Baptistæ
sacrum, pro tenuitate sua, seu semirutum, seu neglectum superfuit barbaro-
rum hominum furori. Stetisse putabam, vbi tenues olim per domunculas
granicis & *casis* mixtas eô descendebatur, vbi porta Aurorulæa nunc est. Et
verò Sanmarianum non multò post cladem à Saracenis illatam restituerunt.
De Saluatorensi instaurando seriùs quidem cogitatum est, sed tamen ante
annum à millesimo centesimum. Vt amplitudine visendum fuerat, ita 81
ęgriùs ad illud excitandum accesserunt, maximè cùm videretur minimè ne-
cessarium, aliis duobus jam stantibus; & Marianum signum frequentissi-
mis prodigiis ciues ferme omnes ad se vocaret, detineretque. Ioanninum
Adrianus Pontifex tum dixit habere baptisterium totius Villę, quia quæ
Sanmariani ditione continebatur regio, vt Villę dynastę non suberat; ita
non dicebatur illius pars; suísque non Villę clientibus *baptisterium* habebat.
Vtcunque hæc fuerint, sacedotes octo ministrant basilicæ Saluatoris. Inue-
nio laborasse Manuascenses, vt Forcalquerienses Canonici suum in eam col-
legium deducerent: labori tamen nullus adhuc respondet fructus. Curia- 82
les autem vnum aliquid magnâ laude susceptum à ducentis ferme annis,
majore non perfecerunt incuriâ. Anno millesimo quadringentesimo sep-
tuagesimo, Ardissonus Corriol habitabat in Fano Tulliæ proximo. Is cru-
cem argenteam,in qua de ligno Crucis Dominicæ pars non prorsus modica
inclusa erat eripuit huic basilicæ. Indoluere ciues ad impium facinus.Curia-
les fugientem in Pedemontium patriam insequuntur. Lignum Crucis,
quod vnum suspirabant, datum fuerat monachis Sauillanensibus, & repe-
tere neglexerunt. Sed post duos & viginti annos res euênit à me comme-
moranda, quę venerationem S. Antonij in hujus templi ędicula, ab Anto-
nio Bruneto quondam erecta, culti plurimùm auxit. Ioannis Hospitalarij 83
vxor enititur filiolã, eámque mortuam, & Dalphina Croteria obstetrix na-
tã non sine præcipuo animi doloresepelit.Vide quid possit sermo de sancto-

rum virorum vita, & apud Deum meritis. Octauo pòſt die, Dalhpina accipit factum aliquando eſſe, vt beatus Antonius Arelate ad ſui corporis, in monaſterij Montis majoris ſacris ædibus, oſſa cineréſque rogatus, vitam in id temporis reſtituat fœtui mortuo, qnod ad baptiſmum accipiendum ſit ſatis: & maximo repentè capitur, agiturque, ac ardet æſtuantis animi voto, vt quod ſepelierat cadauer deferatur Arelatem. Neque potuit ſe continere ab eo exhumando, mirantibus qui aderant omnibus. Ecce rem prorſus inſolentis, neque ad id temporis Manuaſcæ viſi, plenam prodigij. *Infans*, ſunt verba diarij Conſularis, *miraculosè fuit conſpectus integer, incorruptus, & cum viuido colore in facie, & in corpore, prout domini Syndici, & plus de ducentis,*
84 *vel trecentis perſonis videre.* Igitur Antonius Rogonus cognomine Croterius, Dalphinæ conjux, magno populi exultantis fauore, mittitur Arelatem à Syndicis; majoréque etiam Arelatenſium ciuium, ad rei nouitatem defixorum, deponit ad S. Antonij corpus infantulam, non ſine bonis precibus, & veſano ejulatu. Vix finierat, cùm anima redditur ſuo cadaueri, motúque totius corporis, gemitu oris, oculorum obtutu, ſe corpori ad vitam reſtituto, vigentíque, teſtatur eſſe præſentem. Manuaſca omnis, re quæ per vniuerſam Prouinciam magnâ cum hominum admiratione ſpargebatur acceptâ, effunditur ad occurſum Rogoni, & poſt publicas, præeunte S. Antonij ligneo ſigno, per totam vrbem preces, mittit Arelatem Syndicos in peregrinantium veſte, beato ſupplices eremitarum principi.

Vltimo hoc loco diſputandum mihi eſſet de templo Mariæ Virgi-
85 ni ſacro, quod in media valle vrbéque viſendum, præſtat ceteris, antiquitate, & religionibus. Verùm de illo, & de ſigno Mariæ, vnde ipſi nomen, quod in eo prodigiis nobile veneramur, ſcripſi ante aliquot annos libellum, neque poſſum veriùs, clariùs, ornatiùs de illo quàm tum feci, nunc dicere.

EGo Laurentius Grannon Prouicialis Societatis IESV in Prouincia Lugdunenſi, juxta poteſtatem ab admodum R. Præpoſito Generali mihi factam facultatem concedo, vt liber inſcriptus, *Noctes Blancalandanæ*, &c. à P. Ioanne Columbi ejuſdem Societatis profeſſore Theologiæ compoſitus, & ab ejuſdem Societatis cenſoribus approbatus, typis mandetur. In cujus rei fidem has litteras ſigillo noſtro munitas, & manu noſtrâ ſubſcriptas dedimus Lugduni die 20. menſis Iulij anno 1660.

LAVRENTIVS GRANNON.

Illuſtr^mo

NOCTES BLANCALANDANÆ.

Illuſtr^mo & Reuer^mo Domino,

D. IOANNI VINCENTIO

DE TVLLES,

EPISCOPO VAVRENSI,

REGI AB INTIMIS consiliis, &c.

IOANNES COLVMBI è Societate IESV.

ERAM ego tecum Blancalandæ, tuo apud Conſtantienſes in extrema Normannia monaſterio, Epiſcoporum illuſtriſſime, cùm Sanmarthani Galliam Chriſtianam, tomis quatuor comprehenſam, ediderunt in lucem. Infinita illi addiderunt; ad Claudij Roberti de Gallia Chriſtiana optimè meriti librum; & in iis, plurima mihi ad illud temporis ignota: nonnulla tamen ſuper aliquarum Eccleſiarum epiſcopis & abbatibus omiſerunt, quæ in aduerſariis à me olim annotata inuenio. Scilicet, vt ab epiſcopis ordiar, pro ea illorum veneratione, quam à puero in Societate IESV, & didici, & ad hanc diem profeſſus ſum, antiquos ſingularum Galliæ eccleſiarum antiſtites, è codicibus ſeu manu, ſeu typo ſcriptis, in ſingulas ſchedulas, vt legenti occurrebant, à pluribus annis retuli, cogitans omnes aliquando ad eos, quos Robertus habet, ſuo quemque loco adiungere. Gaudeo quidem maximam, et fere omnem laboris partem, ab optimis viris mihi præreptam eſſe: verùm quæ illorum diligentiam ſugerunt, & pauca quidem, de plurium eccleſiarum epiſcopis,

ſed non omnino contemnenda, publicare demum iuuat; & de Vaurenſibus atque Conſtantienſibus plurima. De Vaurenſibus annuatim referam ea fere omnia, quæ cùm Vauri eſſem domi tuæ, ex Vaurenſis eccleſiæ & Soricinienſis monaſterij, potiſsimùm tabulariis, ante ſeptem annos collegi; & de Conſtantienſibus, quæ Blancalandæ apud te ab annis quinque agens, ex tuis eiuſdem abbatiæ chartis accepi. Demum dicam de Chaponæa Odonis Valentini epiſcopi gente. De paucis abbatibus agam. Immenſi eſſet operis, in illa per omnes Gallias multitudine, diſputare de pluribus. Sanrufenſium aperiam initia: & vulgò ſeu obſcura, ſeu etiam ignota ſunt. De Blancalandanis autem, tuaque Blancalanda, fuſiùs differam, & de ipſi amore ac religionibus conjunctiſsima Lucerna. Vtriuſque chartularia non inaccuratè peruolui, cùm in Normannia tecum verſabar. Quia noctibus id operis Blancalandæ occepi, viſum eſt Blancalandanarum noctium illi nomen imponere. Nam per dies, & alia negotia, & vnum iucundiſsimè diſtinebat, tuæ perpetuus in me bonitatis vſus, quæ cùm antiquiſsima ſit, iuueneſcere tamen in ſingula pene momenta videbatur: &, vt maxima ſemper fuerit, nouis, iiſque ſummis, incrementis augeri. Negotiorum eſt iſtud operoſiſsimum quidem, at ſuauiſsimum quoque. Cetera id habent, vt ſeu corpus, ſeu etiam animum, aliquando fatigent; ceſſaréque demum aut ſuadeant, aut cogant: hoc hominem totum occupat, ſingulaſque in horas omnem eius mentis vim irrequietum depaſcitur, neque tamen ſinit fatiſcentem ac beneficiis obrutum ceſſare; & facit, vt cùm nequeat amori ſatis reſpondere, ſuum bene ſanus laborem amet. Totum opus in tres partes diuido. Primâ nonnullos epiſcopos affero, quorum ſeu nomina, ſeu anni non recitantur ab illis, qui noſtris temporibus ſuos ſingulis, & Eccleſiis præſules, & præſulibus annos, attribuere contenderunt. Secundâ tribus de illis regularium canonicorum monaſteriis, quæ iam memoraui, differit. Tertia de Odone Chaponæo, Valentino epiſcopo diſputat. Ad te illud mitto: nam ad quem alium? Tuæ domi Blancalandana conceptum eſt: ex tuo Vauro, tuaque Blancalanda non modicam partem conſtat: ego demum ante annos triginta tuus ſum; & tuïs beneficiis omnia mea debeo. Pro tua tamen bonitate patieris, vt ſecundam libri partem Generali Sanrufenſium canonicorum abbati, & tertiam Alexandro Eleonoro de Chaponay Faiſini domino qui regius in ſuprema Delphinatum curiâ conſiliarius eſt, inſcribam: In ea exequor illius canonicorum initia, huius Chaponæam, quæ Odonis Valentini epiſcopi eſt, gentem.

NOCTES

NOCTIVM BLANCALANDARVM

PARS PRIMA.

EPISCOPI, QVORVM SEV nomina, ſeu annos non habent, qui Gallicanarum Eccleſiarum Epiſcopos collegerunt, & per ſua digeſſerunt tempora.

Abrincenſes.

ANCTVS Seuerus ſedet Corbeceno, Conſtantienſis, Baiocenſis, & Vallis Viriç regionum rege, *Anonymus ſcriptor ipſius vitæ.*

Ricardus de Suligneio ſedet anno 1145. quo, *è nemore de Curua-foſſa fratres deſcenderunt in vallem iuxta Thor, & excepti ſunt in capella lignea, à Ricardo de Suligneio Abrincenſi Epiſcopo, fratre fundatoris; qui in ea conſecrauit altare, coram innumerabili populo in feſto S.Lucæ.* M. S. Lucernç Prçmonſtratenſium abbatiç. Moritur *peregrè* anno 1153. ex catalogo abbatum S.Michaëlis de monte: ſcilicet *in itinere Romæ,* ex chronico ejuſdem S. Michaëlis.

Acardus I. poſt Herbertum, anno 1160. mortuum ex Ricardi III. literis.

Ricardus II. ſedet anno 1161. ex tabulis, quibus teſtatur Haſculfum de Suligneio tranſtuliſſe, Acardo I. Epiſcopo agente, fundatoris Lucernç Prçmonſtratenſium abbatiç iura, in Guilelmum de S.Ioanne.

Acardus II. ſedet anno 1162. ex *donatione quorumdam prædiorum Monaſterio Lucernæ, à Guilelmo de S.Ioanne.* Anno 1163. intereſt tranſlationi Sancti Eduardi. *Ex libro de ea tranſlatione.* Anno 1164. 12. cal. Aprilis demittit in fundamentum templi Prçmonſtratenſium Lucernç primum lapidem, ab Aſculfo de Suligneio, & Guilelmo de S.Ioanne fundatoribus porrectum. *Ex MS.Lucernæ.*

Ricardus Acardi II. ſucceſſor anno 2.. teſtatur ſe cùm eſſet Conſtantienſis Archidiaconus, interfuiſſe, quando Guilelmus de S. Ioanne, jura omnia fundatoris & aduocati Lucernç Monaſterij, accepit ab Aſculfo de Suligneio, præſente Acardo ante ipſum Epiſcopo. Anno milleſimo centeſimo ſeptuageſimo octauo, die viceſima prima Decembris vngit altare in tem-

plo

plo Lucernani Monasterij recens erecto, ad honorem SS. Apostolorum omnium. *MS. Lucernæ.*

Guilelmus de S. Maria anno 1225. succedit Guilelmo, & anno 1240. 6. idus Decembris moritur. *Chronica Normanniæ.*

Albienses.

S. Saluius ante Episcopatum Monachus, è feretro ad vitam rediit, & quæ supra cœlos viderat recitauit, ex Gregorio Turonensi lib. 7. historiæ cap. 1. *In Episcopatu decimum annum cùm ageret, inualescente apud Albigensem vrbem inguinario morbo, beatum spiritum exhalauit:* ex eodem ibidem: qui de illo etiam agit libro 5. cap. 44.

Adolenus sedit anno 883. ex chartâ Caroli Simplicis apud Iustellum libro 1. historiæ gentis Aruernæ cap. 4. Eodem anno subscripsit chartæ Froterij Archiepiscopi Bituricensis, *ex eodem Iustello in probationibus historiæ gentis Tureniæ pag. 15.*

Amelius, seu Amelinus anno 1028. interest dedicationi Ecclesiæ S. Saluatoris Lemouicensis. *Ex Chronico Lemouicensi.* Anno 1031. sedet in concilio Bituricensi. *Anno quarto, Hainrico rege*, qui erat Christi tertius & trigesimus post millesimum, interest erectioni Canonicorum S. Satyri prope Sancerram. *Ex chartâ de eâ erectione.* Anno 1040. testis subscribit fundationi Vindocinensis Monasterij, vt in eâ ipsâ videre est.

Alettenses, seu S. Maclouij.

Aubertus sedet anno 1168. ex chronico Normanniæ, quod Duchesnæus edidit.

S. Ioannes de Craticula cognomen *de craticulâ* ex eo habet, quòd Maclouienses, vt sanctum venerati, clatris ferreis tumulum ipsius concluserunt, ex Sirmundo ad librum 2. Petri Cellensis epistola 15. qui Petrus ad Ioannem scripsit illo ipso lib. 2. epist. 15. 17. 18. 19. 20. Hic ex Cisterciensi (vt habet idem Cellensis lib. 1. epist. 16.) monacho episcopus, de Aletta transtulit Episcopatum in Aaronis insulam, ita dictam ab Aarone Britanno eremita, qui in ea vixerat: ob infrequentiam vrbis non omnino tutæ, aduersus potentiam filiorum Stephani Pontheurensis. S. Ioannes scripsit S. Bernardo epistolam, quæ est prima & vigesima inter epistolas Nicolai scribæ B. Bernardi.

Robertus sedet anno 1303. Philippus Pulcher ei scripsit, *ex hujus regis cum Bonifacio VIII. Pontifice scripta gallicè contentione.*

Ambianenses.

Bertefridus anno 664. concedit Corbeiensi monasterio, vt monachus contumax emendetur ab abbate secundum canonicam institutionem MS.

S. Honoratus Theodorico Francorum rege moritur, ex Nicolao libro 2. de vitâ S. Godefridi Ambianensis episcopi cap. 28. qui ejus annulum à Geruino prædecessore venditum redemit, ex eodem ibidem cap. 24.

Ragnerius anno 836. in Vormatiensi concilio dat Senonensi S. Remigij monasterio priuilegium, quod Ludouicus Pius confirmat, *ex Roüerio in Reomao pag.* 81. An est idem cum Ragenario anni 845?

Fulco sedet anno 1023. ex chartâ Roberti regis, quæ habetur in chartario S. Vedasti Atrebatensis.

Vvido

Vvido, seu Guido, sedet anno 1060. ex chartâ restitutionis abbatiæ Sancti Martini de campis ab Henrico rege. Anno 1067. ex chartâ Philippi regis scripta in dedicatione S. Martini de campis. Anno 1068. sequitur Mathildem Guilelmi nothi vxorem in Angliam. *Ordericus libro 4. eo anno.*

S. Godefridus. Hoc Episcopo Ambianenses anno 1113. obtinent à rege facultatem *faciendi communitatem*, vt tradit Duchesnæus libro 6. de familiâ, quæ dicitur *de Guines* cap. 6.

Ricardus anno 1207. diuidit parrochiam de Rue, *ex bibliotheca Sebusiana pag. 443.*

Andegauenses.

S. Maurilianus anno 860. apparet Numenoco Britonum regi, & baculo in capite percussum perimit, *ex Sigiberto ad eum annum.*

Hebernus sedet anno 887. *ex Odone Cluniacensi de reuersione S. Martini è Burgundiâ.*

Henricus. Hoc antistite curtis Chiriaci anno 929. data est monasterio S. Albini à Fulcone Rufo Comite. *Chronicum Andegauense S. Albini.*

Rainaldus consecratur anno 974. moritur anno 1005. cùm sedisset annos 31. *Chronicum Andegauense S. Albini.*

Hubertus, siue Humbertus consecratur anno 1006. *Chronicum Andegauense S. Albini.* Anno 1025. idibus Octobris interest vnctioni cujusdam ecclesiæ S. Hilarij. *Chronicum Malleacense.* Moritur anno 1047. *Chronicum Andegauense S. Albini.* Chronicon Andegauense Vindocinensis cœnobij docet huic Episcopo cognomen fuisse Martello.

Vlgericus sedet anno 1126. *ex Orderico libro 12. eo anno.*

Rodulfus ordinatur anno 1177. moritur anno 1197. *Chronicon Andegauense S. Albini.*

Guilelmus consecratur anno 1197. moritur anno 1200. *Chronicum Andegauense S. Albini.*

Anicienses.

Aurelius. Gregorius Turonensis libro 10. histor. cap. 25. habet sequentia verba. Homo qui se malis artibus Christum fingebat, *ingressus Vellauæ vrbis terminum, ad locum quem Anicium vocitant accedit, & ad basilicas propinquas cum omni exercitu restitit, instruens aciem qualiter Aurelio ibidem tunc consistenti Episcopo bellum inferret.*

Martinus sedet anno 1362. *ex chartis prioratus Tansæ, quæ habentur in Lugdunensi Collegio Societatis IESV.*

Gotescalchus anno nongentesimo quadragesimo primo sedebat ex tabulis, quibus Comes Aruerniæ confirmat nescio quid monasterio Cantogilonensi, *ad deprecationem Henrici Lingonensis Episcopi, & Gotescalchi Aniciensis præsulis*; apud Iustellum in probationibus historiæ gentis Aruernæ lib.... cap. 2. Bertrandus de Turre *cùm Tullensi Ecclesiæ præfuisset annos circiter septem, ab Innocentio VI. donatus est Episcopatu Aniciensi anno 1359. inuestitus de regalibus à Carolo V. anno millesimo trecentesimo sexagesimo quarto.* Ex vetere MS. Episcopatus Tullensis.

Bertrandus anno millesimo trecentesimo octogesimo octauo, fuit Pa-

triarcha Ierosolymitanus, & administrator Aniciensis Ecclesiæ, *ex chartis prioratus Tansæ quas Lugdunense Societatis I E S V Collegium seruat.*

Elias moritur anno 1418. die 17. mensis Iulij, ex Sanmarthanis in Gallia Christiana. Sedes vacat die etiam 28. mensis Ianuarij ex *patronagio curæ S.Ieurij, & aliorum censuum*, quod seruatur, in Lugdunensi Collegio Societatis Iesv, cum aliis prioratus Tansæ chartis.

Ioannes de Borbonio sedisse traditur anno 1491. die 18. mensis Decembris, à tabulis prioratus Tansæ in Lugdunensi Collegio Societatis Iesv seruatis paginâ 332. versâ; etsi in libro funerali abbatum Cluniacensium feratur mortuus anno 1483.

Antipolitani.

Heldebertus anno millesimo quadringentesimo secundo, dat Sanuictorinis Monachis Ecclesias *Clausanæ* loci, ex chartulario S.Victoris, in quo dicitur Antibulensis Episcopus.

Manfredus Grimaldus sedet anno 1124. ex Grimaldorum arbore paginâ 69.

Fulco *Monasterium Massiliense restaurauit anno* 1185. *mense Iunio, cùm de manibus Iudæorum vallem Massiliæ liberauit. Qui eodem anno 4. idus Iulias apud præfatum Monasterium sepultus est.* Chronicum Massiliense sancti Victoris.

Raimundus Grimaldus sedet anno 1190. *ex Grimaldorum arbore paginâ* 70.

Bertrandus. Bosquetus ad primam & trigesimam Innocentij III. epistolam putauit hoc Episcopo sedem Antipoli delatam esse Grassam, mandato Innocentij tertij, anno quarto supra millesimum ducentesimum: ego non puto. Innocentius quartus anno septimo & quadragesimo illius sæculi, Humberto Ebredunensi Archieoiscopo scribens, meminit Episcopatus Antipolitani, & eum numerauit in iis qui ipsi erant subjecti: igitur Episcopus eo anno sedebat Antipoli. Idem ipse Pontifex anno quinquagesimo scribens ad Henricum Ebredunensem Archiepiscopum, pro Antipolitano Episcopatu memorauit Grassensem: non ergo ampliùs Antipoli, sed Grassæ tum sedebat antistes, cùm sedem vno aliquo inter quadragesimum septimum & quinquagesimum anno ab illa in hanc transtulisset Aiunt Innocentium IV. anno Pontificatus quarto autorem translationis fuisse, qui fuit Christi 1247. Ambæ, quas dixi, Pontificis epistolæ sunt in tabulario Ebredunensis Ecclesię. Neque Bertrandus Episcopus, sed Raimundus tantæ mutationis autor fuit. Verissimæ apud Sanmarthanos tabulæ docent Raimundum sedisse anno 1. & 40. atque igitur Antipoli: & anno 50. atque igitur Grassæ. Profectò, vt alios non memorem, Leander Albertus libro 3. de viris illustribus Prædicatorum ita loquitur. *Raimundus ex Gallia Narbonensi, vir ingentis literaturæ, ingentis morum honestàtis & prudentiæ, Ecclesiæ Grassensis primus antistes* fuit: adde, & Antipolitanæ vltimus. Quæ causæ Raimundum ad murandam sedem adduxerint, me latent. *Ingentis*, vt asserebat Leander *prudentiæ*, virum non aliæ, quam grauissimæ permouerunt. An vrbis mari impositæ infrequentia, & à pyratis ob infrequentiam periculum, id mentis antistiti rerum Ecclesiæ suæ accurato dederunt? Vtcumque hoc habeat, certè vides falli

eos

eos qui volunt Episcopatum Antipolitanis ob antistitis cædem ereptum fuisse.

Deuotus Grimaldus, Pontij successor, sedebat Grassæ *anno* 1263. ex registro villoso collegij canonicorum Forojuliensium, & Nicolao Grimaldo in genealogia gentis suæ. *Venasquius in arbore gentis Grimaldæ.* Dicitur tamen in illo registro Episcopus Antipolitanus, quoniam Episcopatus Antipoli Grassam paucis antè annis translatus fuerat. Quid miraris? Venantius anno 507. sedebat Viuarij, se tamen in Concilio Epaunensi dixit Episcopum Albensem, quoniam ante eum Episcopi sederant Albæ, ab ipsis episcopatus initiis, vsque ad annum 1411. *ex registro villoso capituli Forojuliensis, & Nicolao Grimaldo in genealogia* gentis suæ *Venasquius* in Grimaldæ gentis arbore.

Antisiodorenses, seu Autisiodorenses.

Antisiodorenses primi præsules videntur sedisse hoc ordine. Peregrinus, Valerianus, Marcellianus, Elladius, Amator, Germanus, Allodius, Fraternus, Censurius, Vrsus, Theodosius, Eleutherius, Aunarius seu Aunacharius.

De quinque prioribus ita loquitur Constantius, seu Constantinus libro primo de vitâ S.Germani cap. 16. quem jubente Censurio illo Antisiodorensi nono antistite publicauit. Mamertinus dicit: *Vidi quinque stantes ante crepidinem altaris,*&c. *Ille qui in medio stat* (respondit mihi Corcodemus Diaconus) *est S.Peregrinus Episcopus & Martyr, cum quo à Romana vrbe ego quoque missus sum imperio Papæ Sixti. Illi duo, qui dextro adhærent lateri, sunt Amator, & Marcellianus Episcopi; qui sinistro Elladius, & Valerianus Sanctissimi, qui beatissimo Peregrino gradatim successerunt.* Hęc ille. Quod ex S. Corcodemo asserit, Episcopos eos quatuor Peregrino *gradatim* successisse, fuge sic intelgere, vt Amator, quia primus ad Peregrini dexteram memoratur stetisse, primus etiam sedisse Antisiodori post eum feratur, postea Marcellianus, tum Elladius, denique Valerianus. Amator, vt omnes fatentur, quintus à Peregrino fuit Episcopus; &, ipso Constantio teste, Germanum VI. proximè antecessit. Ante Amatorem verò tenuit Episcopatum Elladius, sicuti affirmat scriptor de vita S.Amatoris innominatus, *Amator*, inquit, *post decessum S.Elladij, & in Antisiodorensi Episcopatu substitutus est.* Sic intellige, vt cùm Elladius Amatorem præcesserit, Marcellianus ante Elladium dicatur fuisse antistes, & Valerianus denique Peregrini successor Marcellianum præcessisse: steteritque Peregrinus inter Marcellianum sinistrum, & Valerianum dexterum proximos, Elladiumque etiam sinistrum, & dexterum Amatorem remotos. Certè ordinem hunc postulat loci dignitas, in quo singuli stabant: sinister præ dextero antiquis illis temporibus habebatur, vt in Virgine Romigeria docui num. 15. & Peregrino medio proximus præ remoto est.

Iam si petas quot annos singuli quinque hi Episcopi sederint, & quo seu cęperint, seu desierint sedere anno, ita respondebo. Pereginus Antisiodorum venit cum Marso presbytero, Corcodemo Diacono, Alexandro & Iouiaco Subdiaconis, Iouiniano Lectore, missus à Sixto Pontifice Romano. Constantius hoc tradidit sexto & decimo illo capite, quod citaui. Sixtum verò pontificem id nominis secundum dicere arbitror, quia Corcodemus

eo ipſo capite docet *non poſt multum temporis à S. Peregrini martyrio*, imperatorem regnaſſe, *qui perſecutione remotâ cunctas clauſas Eccleſias patefecit, & eis catholicos præpoſitos ordinauit.* Scilicet Conſtantinum imperatorem loquitur, qui anno trecenteſimo vigeſimoquarto Chriſtianas religiones amplexus, templa, in quibus exercerentur, toto orbe aperiri voluit anno poſt Sixtum eum Pontificem ſexto & ſexageſimo, cùm imperaſſet octodecim. Peregrinus ergo ſedere cœpit anno Chriſti ducenteſimo ſexageſimo, quo vno Sixtus pontificatum geſſit: deſiit incerto quidem, ſed non multò ante ſextum à trecenteſimo, quo Conſtantinus imperare orſus eſt. Qui *in perſecutione* proximâ Conſtantini Imperio cecidit, profectò ſub annum trecenteſimum per ſæuiſſimam illam Diocletiani perſecutionem, Rictiouaro præſide, peremptus eſt. Valeriani, Marcelliani, Elladij tempora, inter Peregrinum, & Amatorem media, non poſſum ita digerere, vt ſuum annum dem eorum Epiſcopatus ſeu initio, ſeu fini. Atque hactenus dixerim de quinque primis Antiſiodorenſibus Epiſcopis, ad ceteros quos memorauimus accedamus.

Conſtantius libro 1. de B. Germani vita cap. 1. ait eum Amatori ſucceſſiſſe. Libro autem 2. cap. vltimo ita de illius in Epiſcopatu annorum numero loquitur: *Sedit in Epiſcopali cathedra annos* 30. *dies* 25. Trigeſimus hic & vltimus Germani in Epiſcopatu annus, erat Chriſti quadringenteſimus trigeſimus quintus, quo beatus antiſtes è Britannia ſecundùm redux, pro Armoricis ad placandum Imperatorem Rauennam iuit. Cùm igitur eo mortuus fuerit, die vltimâ menſis Iulij, vides ſedere cepiſſe anno quadringenteſimo quinto die ſextâ illius ipſius menſis.

Vt autem aliquid certi de iis qui poſt Germanum ſederunt afferamus, principio audiendus eſt Henricus Antiſiodorenſis monachus. Is epiſtolâ ad Carolum Caluum, quam libris de illius vitâ carmine ſcriptis præfixit, hæc habet de Aunario: *Sanctiſſimus Aunarius VI. poſt beatum Germanum Antiſiodori Epiſcopus.* Igitur epiſcopi omnino quinque ſederunt à Germano ad Aunarium vſque. Iam cùm multò plures vulgò ferantur, videamus qui ſediſſe præ aliis cenſendi ſint. Ex Epiſcoporum conciliis (quid ipſis certiùs?) duos, qui cum ſuis annis ſequuntur, accipe. Aunarius anno quingenteſimo ſeptuageſimo tertio fuit in Pariſienſi cõcilio. Ante ipſum Eleutherius, & Theodoſius ſubſcripſerant Aurelianenſibus. Ille quidem ad ſecundum iuerat anno ejus ſæculi quadrageſimo nono, & ad quintum trigeſimo tertio, hic autem ad primum quinto. Tertium præſulem Conſtantius quem non ſemel in ſuperioribus laudaui habet, eo vtroque antiquiorem Cenſurium. Huic, & Patienti Epiſcopo Lugdunenſi, quem ſcimus anno quadringenteſimo ſeptuageſimo quinto ſubleuaſſe penuriam circumjacentium populorum, ſuos ſcripſit de Germani vitâ libros. Quartum, & quintum antiſtites in antiquis ſcriptoribus non inuenio. Sed qui de Antiſiodorenſibus Epiſcopis aliquid edidere, omnes in id conueniunt, vt Cenſorio Vrſus ſucceſſerit. Veræ autem tabulæ demum docent Allodium mortuo Germano fuiſſe Antiſiodorenſem Epiſcopum. Sed hîc vnum tacere non poſſum. Illæ ipſæ præterea tradunt, cùm Epiſcopatus poſt Allodij mortem vacaſſet annos decem, Fraternum in antiſtitem electum eſſe, & eo die, quo in antiſtitem vnctus eſt, cecidiſſe manibus barbarorum hominum, qui omnia per Gallias populati, Antiſiodorum vaſtauerint. Occiſum ego exiſtimabam anno quadringenteſimo

simo quinquagesimo primo, nam quo alio? eo Attila vniuersas fere Gallias turpissimâ vastatione peragrauit. Cum hæc ita ex certis autoribus habeant, sedêre post Germanum Allodius, Fraternus, Censurius, Vrsus, Theodosius, Eleutherius, Aunarius. Sed Henricus Antisiodorensis monachus, cùm asserebat Aunarium à Germano sextum fuisse Episcopum, Fraternum, qui solidam in Episcopatu diem non egisset, neque in præsulum serie sibi numerandum putauit. Gregorius autem, Optatus, Droctoaldus, Romanus, Ætherius, vt posterioribus sederint temporibus, sedisse post Germanum, & ante Aunarium dicendi prorsus non sunt. Et verò, vt aliud non afferam, Gregorius fertur Episcopum egisse Siluerio, & Vigilio Romanis pontificibus errore magno, nam Eleutherius eorum toto sedit tempore, qui anno post quingentesimum trigesimo tertio, ante vtrumque pontificem interfuit concilio Aurelianensi secundo, & quadragesimo nono ejusdem sæculi subscripsit post vtriusque pontificatum Aurelianensi quinto.

Iam singulorum à Germano ad Aunarium Episcoporum annos, quis ex vero censeat sine antiquo autore? Allodius post Germanum antistes peruenit ad primum & trigesimum à quadringentesimo. Eo mortuo fuit Antisiodorum sine antistite annos decem. Fraternus primo illius sæculi & quadragesimo vnctus, ac peremptus est vnâ & eâdem die. Ab eo Censurius, Vrsus, Theodosius, Eleutherius ad quingentesimum quadragesimum dicantur rexisse per annos omnino centum Antisiodorensem Ecclesiam. Qui cogitauerit plures, & quidem alios in aliis vrbibus, Episcopos sedisse supra quadraginta aut quinquaginta annos, is non mirabitur à me dici centum annos à quatuor Episcopis fuisse in regendis Antisiodorensibus positos.

Saloco Ioannis, seu Ionæ coëpiscopus anno 864. *Schedæ Flauiniacenses.*

Armarius, seu Ianuarius sedit anno 887. ex Odone Cluniacensi libro de reuersione S. Martini è Burgundia. Hîc vnum vehementer miror, Regino ait Gozzilinum *inter Normannorum obsidiones* mortuum fuisse, & Haschiricum ei successisse. Gilboldus autem eo ipso anno diem vltimum obiisse dicitur ab autore Chronici Lemouicensis.

Hugo. Glaber libro 3. cap. 2. tradit eum sedisse anno 30. Roberti regis, Chifletius autem epistolâ de Beatrice Cabilonensi Comitissa incerto Henrici anno. Hic multa de Hugone addit, subscripsisse concessioni monasterij *Colchas* abbati Flauiniacensi ab Helmoino Augustodunensi Episcopo; anno Henrici regis duodecimo donationi Reginaldi Niuernensis Comitis monasterio Flauiniacensi, tertio nonas Maij vnctum, obiisse secundâ die mensis Nouembris, ex calendario Ecclesiæ S. Stephani Antisiodorensis. Recitat etiam sequentia ex paruo chronico Antisidorensis Ecclesiæ: *Anno 1039. obiit Hugo Episcopus, & in ipso ordinatio Eriberti Episcopi:* & ista ex gestis Antisiodorensium episcoporum cap. 49. *Hugo sedit in Episcopatu annos* 40. *menses* 8. *& dies* 4. *& fuit ciuitas sine episcopo dies* 36.

Robertus moritur anno 1094. & Humbaldus ordinatur. *Chronicum Antisiodorense paruum.*

Radulphus ex Cluniacensi monacho Episcopus, anno 1132. cùm Petrus Cluniacensis Abbas omnes cellarum Priores vocasset, atque datâ die ducenti affuissent, & monachi ad mille ducentos duodecim in choro stetissent, sedit cum illis. *Ordericus libro* 13. *eo anno.*

Aptenses.

Petrus. Anno 1174. interfuit transactioni Bermundi Sistaricensis Episcopi cum Templariis super variis rebus, de quibus erat contentio. *Ex libro Sistaricensis Episcopi, quem vocant viridem.*

Hugo. Anno 1305. accepit ea quæ Bertrandus Raimbaudi, & Guirandus de Simiana debebant pro Bocaria, & Mediano, breuibus Aptæ, & pro Fano Martini, ac Saignono. *Ex Aptensis Episcopi tabulario.*

Raimundus. Anno 1326. interfuit concilio Sanrufensi ad Auenionem. *Ex actis ipsius concilij.*

Arausicani.

S. Agritius, S. Florentij, siue, vt alij volunt, Florentini successor interfuit concilio Arelatensi secundo. Florentius ergo hic sedebat Arausicæ, ante illum qui anno 517. interfuit. Epaunensi, & illum qui anno 880. sedebat.

Guilelmus. Sedit anno 1211. *ex cognitione de damnis à Tolosæ comite illatis Vasionensi Episcopo, ex mandato Innocentij III. Pontificis, & Othonis Germanorum imperatoris.* Eam habet Vasionensis Episcopus in suo tabulario.

Ioannes. Anno 1337. interfuit concilio Sanrufensi ad Auenionem. *Ex actis ipsius concilij.*

Augustodunenses.

Ansbertus sedit Carolo Martello majore domus. *Ex scriptore de vitâ S. Eucherij Aurelianensis Episcopi coæuo.*

Modoinus ex Reomaënsi Abbate Episcopus fuit anno 835. Cùm ageretur de Ebbonis Rhemensis Archiepiscopi depositione, eligitur in arbitrarium judicem ab ipso Ebbone, apud Roüerium in Reomao.

Siagrius sedit anno 887. *Ex Odone Cluniacensi in reuersione S. Martini è Burgundiâ.*

Vualterius anno 993. concedit nescio quæ bona Monasterio S. Symphoriani, apud Chifletium epistola de Beatrice Cabilonensi pag. 199.

Stephanus anno 1131. subscribit fundationi abbatiæ de *Aserault*, quæ post consumptionem appellata est Buxeria, gallicè *de la Buxiere*, vt habet Chifletius epistolâ de Beatrice Cabilonensi Comitissa pagina 186. Moritur anno 1140. *ex breui chronico S. Benigni.*

Sequentes Episcopos habet Roüerius in Reomao.

Stephanus II. anno 1173. sententiam fert cum Bernardo Niuernensi pro Reomaënsibus monachis.

Galtherius judicio finit litem inter Cadriaci presbyteros, & Reomai monachos anno 1200. Sedet anno 1202. ex conuentionibus Reomaënsium, & Ioannis Guarart: & anno 1212. ex tabulis, quibus Aalis Burgundiæ ducissa, testatur liberos Ioannis de Guarart, se dedisse monasterio Reomaënsi, *vt liberos* perpetuùm possidendos.

Guido anno 1239. testatur Ioannem de Roca conuenisse cum Reomaënsibus monachis.

Guido (Hugone vocant Sanmarthani anno 1289.) vnit Ecclesia Suentiaci,

&

& Fani Germani, ex tabulis vnionis. Anno 1298. mense Aprili sedet ex chartâ libertatis, quam Regmundus Reomaënsis abbas dat Hugoni de Fonteneto.

Ioannes Rolin anno 1463. confirmat ordinem precum, à Ioanne de Cussiniaco constitututum in Reomaënsi cœnobio.

Aurelianenses.

S. Euortius Desiniano succedit S. Siluestro Pontifice, & Constantino imperatore, post duos vacationis annos: & Euortio Anianus succedit. *Vita S. Euortij.*

Marcus S. Liphardo diaconatum confert, ex hujus vita.

S. Eucherius *à Carolo Martello, quòd ei contra Raginfredum eunti, vrbem Aurelianensem præ timore Raginfredi aperire noluit, Episcopatu priuatus, & apud Sarcinium vicum Hispaniæ exulatus, in cœnobio S. Trudonis in sanctitate consummatus est.* Sigobertus anno 723.

Baiocenses.

S. Vigor Atrebatensis, Childeberto rege puer, educatur in monasterio S. Vedasti. *Vita S. Vigoris.*

Careuiltus interest Vormatiensi concilio, apud Roërium in Reomao pagina 81. quod dedit priuilegium Monasterio Senonensi S. Remigij, à Ludouico Pio postea confirmatum. Annus erat Christi octingentesimus trigesimus sextus.

Philippus. Hoc Episcopo præsente, Henricus II. Angliæ Rex, confirmat suo assensu erectionem monasterij Lucernæ, erecti Præmonstratensibus ab Hasculfo de Suligneio. Annus tabulis non est inscriptus: sed Henricus II. regnare cepit anno 1154. anno 1162. moritur ex chronico Normanniæ.

Henricus sedet anno 1168. *ex erectione monasterij S. Mariæ de Longis.*

Vdo cum Philippo Ebroicensi, & Simone Maclouiensi, ac Odone Archiepiscopo Rotomagensi censetur in chartâ, in qua enumeruntur quæ Comes Campaniæ, & Rex Nauarræ habebant in clientelâ Regis Francorum.

Bellouacenses.

Rogerius *anno 1023. decessit. Inter alia beneficia dedit Ecclesiæ S. Petri, cui præsidebat, Alliacum in Normannia, Montiacum in Vermandensi Prouincia. Comitatum quoque ejusdem vrbis ab Odone Campaniensi Comite impetrauit, dato ei pro commercio castro Syncerrio Bituricensi territorio sito, quod sibi patrimonij jure competebat.* Sigebertus eo anno.

Vvarinus, seu Guarinus sedet anno 1028. ex chartâ restitutionis monasterij Columbarum. *Duchesnius libro 1. historiæ Monmorantiorum cap. 3.*

Guido, seu Vvido sedet anno 1065. ex chartâ Philippi regis pro abbatia S. Petri de Hasnon, ex Duchesnio *libro 1. historiæ de Guines cap. 5.* Anno 1078. ex chartâ pro Ecclesiâ S. Quintini, apud Loisellium *in historiâ Bellouaci.*

Philippus gente Drocensis, sedet anno 1111. ex Duchesnio *libro 6. historiæ de Guines cap. 5.*

Milo anno 1227. juuat Iacobum Suessionensem Episcopum in vnctione basilicæ

basilicæ Longipontis. *Machautius in vita B. Ioannis de Monte mirabili* pagina 474.

Robertus anno 1240. recipit prioratum Buriaci à Cluniacensibus, ex bibliotheca Sebusiana pag. 432.

Biterrenses.

Bernardus Ioanne Pontifice (quem dicebant vigesimum, & qui creatus anno 1023. moritur anno 1034.) interest dedicationi Magalonensis Ecclesiæ. *Verdula in Magalonensibus Episcopis.*

Briocenses.

Philippus S. Vvilelmo succedit, & ab Innocentio IV. Lugduni obtinet ejus canonizationem. *Godegridus Caluus Bituricensis antistes in vita sancti Vvilelmi.*

Gotho eligitur in Archiepiscopum Turonensem anno 1155. *Chronicum Normanniæ à Duchesnio publicatum.*

Cabilonenses.

Veranus jubetur à Guntronno rege quærere de cæde Prætextati Rotomagensis Archiepiscopi à Fredegunde. *Turonensis libro* 8. *historiæ cap.* 31. Idem de eo dicit libro 9. historiæ cap. 4. & libro 3. de miraculis S. Martini cap. 60. Caualicensem nonnulli volunt hunc esse totâ Prouinciâ celeberrimum: sed ab eo alium fecit Turonensis, cùm Cabilonensem dixit; nam cur dicamus Cabilonensem, pro Cauallicensi scriptum à sanctissimo viro, quod aliqui autumant, ego quidem non video.

Frotgarius sedit anno 960. ex cujusdam sacræ ædiculæ concessione anno 6. Lotarij.

Roclenus sedet anno 1077. ex Hugonis Cabilonensis Comitis concessione Sanmarcellino monasterio.

Gualterius sedit anno millesimo centesimo decimo tertio ex donatione quadam Cistercienfibus.

Robertus sedit anno 1202. ex conuentionibus Beatricis Comitissæ Cabilonensis, & canonicorum collegij. Anno 1205. ex donatione Alexandri fratris Ducis Burgundiæ, monasterio Maceriarum, apud Chifletium epistola de Beatrice Cabilonensi pag. 137.

Durandus sedet anno 1225. ex chartâ Beatricis Comitissæ Cabilonensis. Anno 1229. dicitur executor Beatricis Comitissæ Cabilonensis, à Ioanne Comite filio.

Cadurcenses.

A. Cadurcensis Episcopus *anno* 930. *Rodulpho Rege Francorum* regnante testis est donationis Soliaci curtis in vicaria de Cassiliaco, Aureliacensi monasterio, Frotardo Vicecomite, anno 5. Roberti, apud Iustellum in probationibus historiæ Tureniæ pag. 9.

Deusdedit anno 1028. interest dedicationi Ecclesiæ S. Saluatoris Lemouicensis. *Ex chronico Lemouicensi anno* 1035. Fundationi canonicorum S. Satyri prope Sancerram, *Ex ipsa fundationis eorum charta.*

Therbaldus

Therbaldus. Huic ex Cluniacensibus assumpto scribit Petrus venerabilis libro 4. epist.40.

Petrus Ioanne Romano Pontifice, quem dicebant vigesimum, & qui creatus anno 1023. moritur anno 1034. interest dedicationi Magalonensis Ecclesiæ. *Verdala in Magalonensibus Episcopis.*

Carnotenses.

Airardus sedebat anno 3. Theodorici regis, qui fuit Christi septimus post 680. *Vita S. Ansberti Rotomagensis Episcopi.*

Bernuinus sedit anno 836. ex vita S. Liborij Cenomanensis Episcopi libro 2. cap. 17. Anno 836. interest Synodo Vormatiensi, quæ dat priuilegium Senonensi monasterio S. Remigij, à Ludouico Pio postea confirmatum. Roüerius in Reomao pagina 81. recitat hoc priuilegium.

Ragenfredus anno 904. restituit monasterium S. Petri in valle. Chartam restitutionis leges apud Duchesnium libro 2. histor. Monmorantiorum c. 1.

Theodoricus anno 1040. probat erectionem monasterij Vindocinensis cum exemptione.

Goifredus. Ordericus libro 5. anno 1077. sic de hujus Episcopi initiis loquitur. *Rodbertum abbatem Uticensem, fratrem Hugonis de Greatemaisnilio, accersierat Philippus Rex Francorum, volens ei dare Episcopatum Carnotensem: sed Gallis Normannorum deuitantibus magisterium, Goiffredus Eustachij Bolonensium Comitis nepos, præoccupauit pontificatum.*

Iuo *S. Quintini Belluacensis præpositus, à Papa Urbano consecratus, fit Carnotensis Episcopus* anno 1092. vt loquitur Robertus de Monte in continuatione Sigiberti. Anno autem 1078. is ipse Robertus scripsit sequentia. *Ab hoc tempore, cepit reflorere in Ecclesia S. Quintini Belluacensis, Canonicus Ordo, primùm ab Apostolis, postea à B. Augustino regulariter institutus, sub magno Iuone ejusdem Ecclesiæ Præposito, postea Carnotensium Episcopo.*

G. juuat Iacobum Suessionensem Episcopum anno 1227. in vnctione templi Longipontis. Machautus in vita B. Ioannis de Monte mirabili pagina 474. Gerardum interpretatur: sed Galterus sedit annis 1219. & 1235. ex Sanmarthanis in Gallia Christiana.

Carpentoractenses.

Remundus anno 1142. interest mandato, quo Boscaudonenses monachi, à fundatoribus addicuntur institutis monasterij Calisiensis. Pontius d'Albert, Guilelmus de Monmira, & Transquerius de Sauina eorum monasterium erexerant, probante Guilelmo de Beneuento Ebredunensi Archiepiscopo.

Guilelmus de Risolo dicitur *factus* Episcopus anno 1155. in donatione quadã Raimundi Prouinciæ Comiti Guilelmo Ebredunensi Archiepiscopo.

Otho anno 1326. interest Concilio Sanrufensi ad Arenionem.

Hugo anno 1337. interest Concilio Sanrufensi ad Auenionem.

Ioannes anno 1365. interest Aptensi Concilio.

Cetèrùm Carpentoractensis Episcopus, à nonnullis dicitur idem fuisse olim cum Vendascensi seu Vendauscensi, & Carpentoracte vrbs eadem cum Vendasca. Itaque Blondellus in præfatione apologetica quaternione 72. pagina quarta, sic loquitur. *Venascinum comitatum pro Vendascensi à Vendasca*

seu Carpentoracte nuncupant. Suaresius autem Vasionensis Episcopus in descriptiuncula Auenionis, & Comitatus Venascini, ait Episcopatum Vendascensem, cùm alius à Carpentoractensi fuisset, in eum esset reductum, & Vendascam, seu Vendauscam, seu Vendacum, esse oppidum, quod à Carpentoracte vrbe aliquot leucis dissitum, vulgò appellatur Venasca. *Fuit & Episcopatus qnondam Venasca, seu Vinnausicca, verùm Carpentoractem reductus est.* Addit, vt hoc non prætermittam, Vinnausiccam dici à Nescâ, seu Nausicca fluuiolo. *Sorgia varios in fluuiolos discinditur, postquam Auerelone suscipit Nescam, seu Nausiccam fluuiolum, vnde vallis Nesca, seu Vinnausicca, & Vendacum dicta est, vulgò Venasca.* Ego hìc hæreo Carolus rex Prouinciæ, quem Lotarius imperator genuit, *dat Vendacensi Episcopo Ecclesiam S. Antonij in ciuitate Carpentoractis, & in Valle Nabrone, juxta castrum Vennasca, ecclesiam S.Petri*, vt domi libro 2. de rebus gestis episcoporum Vasionensium numerò 2. Videtur ergo Vendacum à Carpentoracti & à Venasca distinguere.

Catalaunenses.

Domitianus sedit non longè ab Apostolorum temporibus. *Acta ejusdem S. viri.*

Camelianus succedit Albino, ex vita S. Lupi Trecensis anno 426. episcopi, quem Albinus magistrum habuit.

Donatianus anno 533. interfuit per vicarium Aurelianensi II. & anno centesimo trigesimo octauo, Aurelianensi 3. Conciliorum tamen codices non meminerunt illius.

Domitianus II. interfuit Concilio Turonico II. anno 567. acta Concilij tamen id non habent.

Adalelmus anno 836. interfuit Vormatiensi Concilio, quod monasterio Senonensi S. Remigij priuilegium dedit à Ludouico Pio postea confirmatum, ex Roüerio in Reomao pag. 81.

Rotgerus I. ordinatur anno 1009. moritur anno 1042. Ei succedit Rotgerus II. qui moritur anno 1065. Post quem sedet Rotgerus III. ac moritur anno 1093. Quo anno Philippus fit Episcopus; moritur autem anno 1100. *Chronicon Cataulanense S.Petri.*

Archambaldus sedet anno 1377. ex tabulis, quibus Sicardus frater, Episcopus Biterrensis dat Ioanni de Belloforti sua jura in Vicecomitatu Lautrecensi, & Baroniis Ambresij & Brogueria.

Cauallicenses.

Desiderius Cauallicensis Episcopus, & Gemmellicensis Abbas, creatus anno 1080. in Concilio Auenion. ab Hugone Diensi Episcopo, Legato Gregorij VII. obiit in Claromontano Vrbani II. Concilio, ac proinde anno millesimo nonagesimo quinto.

Cenomanenses.

Aldricus sedebat anno 836. Ludouico Pio imperatore, ex vita S.Liborij cap.8. Eo ipso anno interfuit Vormatiensi Concilio, quod dedit priuilegium monasterio Senonensi S.Remigij, à Ludouico Pio postea confirmatum, ex Roüerio in Reomao pag. 81. Lupus Ferrariensis meminit hujus Episcopi epist. 84.

Bertrigam

Bertrigamnus monachos à S. Benedicto postulat, vt habet Faustus coætaneus in vita S. Mauri.

Leuthericus ægritudinem causatus, successorem sibi voluerat Franconem Parisiensis Ecclesiæ Diaconum: quem cùm postea Episcopatu dejicere resumpto cogitaret, Fulbertus Carnotensis epist. 8 negauit id fieri posse.

Geruasius anno 1040. interest fundationi Vindocinensis monasterij.

Vulgrinus sedet anno 1062. Arnaldus moritur anno 1081. *Appendix ad chronicum Andegauense.*

Ouveldus, seu Ohellus sedebat anno 1094. ex literis Hugonis Archiepiscopi Lugdunensis, & Legati Romani Pontificis in causa Fulconis Andegauensis Comitis. Anno 1098. moritur ex Orderico libro 10. eo anno. Eo mortuo *Elias Cenomanorum Comes Goisfredum Britonem, decanum ejusdem Ecclesiæ ad Episcopatum elegit: sed præueniens clerus Hildebertum de Lauarceio Archidiaconum in cathedra pontificali residere compulit,* & cetera quæ in Episcopi electione fieri solent perfecit. Cùmque Elias se opponere vellet, dixerunt clerici; *Electionem tuam Ecclesiasticæ præferre non debes.* Igitur, vt Deum timebat, dicentibus acquieuit.

Claromontani.

Arnoldus sedit Lotario rege, ex Iustello in probationibus historiæ gentis Aruernæ pag. 18. Quis Lotarius hic? Eidem Iustello est filius Lodouici Vltramorini, qui cepit regnare anno 954. aut 956.

Stephanus anno millesimo sexagesimo nono, interfuit donationi quorumdam solidorum monachis Celsiniensibus, ex Iustello in probationibus gentis Aruernæ pag. 23. Hic Stephanus videtur esse idem cum eo, quem Sanmarthani vocant Stephanum de Polignac, & aiunt sedisse anno millesimo sexagesimo quarto, Iustellus autem facit filium Guilelmi III. Comitis Aruerniæ.

A. sedit anno 1136. ex Iustello in probationibus historiæ gentis Aruernæ pagina 41. Aimericum ergo arbitrabar, qui ex Sanmarthanis sedebat anno 1124.

Robertus sedit annis 1202. & 1207. ex Iustello citato.

Constantienses.

Salomon fuit Episcopus Nicolao Pontifice primo, qui sedit ab anno 858. ad annum 867.

Sequentia de Constantiensibus episcopis, accepi ex chartulario Blancalandani Præmonstratensium monasterij.

Rogerius sedit anno 1120. ex chartâ Henrici Angliæ regis pro Cirisiacensi abbatia.

Ricardus anno 1154. confirmat literis suis fundationem abbatiæ Blancalandanæ. Anno 1164. dat Blancalandanis canonicis Ecclesiam S. Mariæ de Rauenouilla. Anno 1170. scribit pro Blancalandano monasterio. Anno 1178. moritur ex Blancalandano Anonymo in chronologia.

Vvilelmus anno 1188. dat præsentationem S. Mariæ de Buneuilla Blancalandanæ abbatiæ, ad id resignatam à Luca de Runeuilla. Anno 1189. testatur Robertum de Sorteuilla dedisse Blancalandæ *jus præsentationis quod habebat in*

medietate Ecclesiæ S. Mariæ de Sorteuilla. Anno 1191. scribit pro Blancalandanis canonicis. Anno 1193. testatur Herbertum de Hetreuilla, donasse Blancalandano monasterio, præsentationem Ecclesiæ Ketreuillæ. Annis 1194. 1197. 1199. scribit pro Blancalandanis canonicis. Anno 1202. moritur ex chronologia Blancalandani Anonymi.

Viuianus vngitur in episcopum anno 1202. ex Anonymo Blancalandano in suâ chronologia. Anno 1207. ex eodem confirmatur.

Hugo anno 1207. episcopus, scribit pro Blancalandanis canonicis. Anno 1208. confirmat Blancalandæ *garbas* duas Ansgouillæ, & S. Dionysij le Vestu. Anno 1210. testatur Laurentiam olim vxorem Oliuerij de Borsalou recognouisse Vadi moletrinam Blancalandano monasterio. Anno 1211. scribit de duabus Blancalandanorum *garbis* in S. Dionysij le Vestu. Anno 1213. sedet ex donatione Ecclesiæ Anglicauillanæ Blancalandanis canonicis per Odonem de Lestra. Anno 1214. facit vt monachi Majoris monasterij cum Blancalandanis canonicis conueniant de Ecclesia S. Martini de Bellosa. Anno 1215. sedet, ex donatione patronatus S. Martini de Anglicauilla, Blancalandano monasterio, per Vv. Auenel. Anno 1216. confirmat decimas Anglicauillæ, Blancalandanis canonicis; & fundat vicarium, qui pro ipsis Ecclesiam ejus curet. Anno 1217. sedet ex literis Adami de Languetot. Anno 1220. sedes ex chartâ Vv. de Humetto, pro Blancalandano monasterio. Anno 1221. sedet ex chartâ Vv. de Lestra super concordia cum Blancalandanis canonicis. Anno 1222. scribit pro monasterio Blancalandæ. Anno millesimo ducentesimo trigesimo, pro eodem scribit. Anno 1232. sedet ex resignatione cujusdam agri à Petro de Bosco, Blancalandanis canonicis. Anno 1238. moritur ex chronologia Anonymi Blancalandani.

G. id. Gillanus sedet anno 1040. ex literis balliui regis Angliæ in Gersoij insula, pro Blancalandano monasterio. Anno 1246. ex tabulis, quibus insularum jurati testantur Blancalandanos canonicos ei præsentare ad S. Martini de Bellosa sacerdotium. Anno 1250. sedes vacat, & eâ vacante Rogerius Archidiaconus confert sacerdotium in Ecclesiâ de Boleuilla, ex litteris Constantiensium canonicorum collegij.

Ioannes sedet annis 1256. & 1260. ex literis, quibus tum scripsit pro Blancalandæ monasterio. Anno 1262. ex literis juratorum Gersoij insulæ pro Blancalanda. Anno 1276. Moritur ex chronologia Anonymi Blancalandani.

Eustachius Ordinis S. Francisci anno 1283. scribit pro Blancalandæ abbatia. Anno 1285. sedebat ex edicto Karentaniensis Vicecomitis. Anno 1286. scribit pro Blancalandanis canonicis. Anno 1292. *obiit frater Eustachius Constantiensis Episcopus.* Sunt verba canonici Blancalandæ Anonymi in sua chronologia.

Robertus de Haricurtia sedere cepit anno 1292. ex chronologia Anonymi Blancalandani. Anno 1293. scribit de Runeuillæ Ecclesiâ. Anno 1294. nescio quem curionem instituit. Anno 1302. edicit de quadam decima. Anno 1304. sedet ex Constantiensis balliui literis. Anno 1314. nonis Martij moritur ex Blancalandano Anonymo in chronologia.

Nicolaus de Treuilla succedit Roberto Haricurtio, & vngitur anno 1315. ex Anonymi Blancalandani chronologia. Anno 1343. scribit nescio quas literas.

literas. Anno millesimo trecentesimo quadragesimo quinto, moritur ex chronologia Anonymi Blancalandani.

Ludouicus de Arguemato vngitur in Episcopum anno 1345. ex Anonymo Blancalandano in chronologia. Anno 1349. imponit Ecclesiæ Bellosæ, Henricum Labbei Blancalandanum canonicum in curionem, ad abbatis sui nominationem.

Siluester sedebat anno 1383. ex præsentatione cujusdam presbyteri ad parochialem Ecclesiam, per Thomam Blancalandæ abbatem.

Nicolaus sedebat anno 1387. quo ejus in remoto loco agentis vicarij generales, permittunt Ioanni de Prato canonico Blancalandano, vt à quocumque visum fuerit Episcopo initietur minoribus quatuor ordinibus.

G. id. Guilelmus de Creuecœur, sedit anno 1397 quo ab ejus officialibus dicuntur quæsitores de graui facinore in insulis *de Guernereyo*. Anno 1398. sedet ex præsentatione canonici Blancalandani ad prioratum Anglicauillæ. Anno 1400. sedet ex literis deprecatoriis Thomæ Blancalandani abbatis ad ejus Officiales, & istorum responsione. Anno 1402. ex vicariorum ejus generalium literis dimissoriis. Anno 1406. ex literis Thomæ abbatis Blancalandani deprecatoriis ad ejus Officiales, & ipsorum responsione.

Corisopitenses.

Alanus. Ei scribit Philippus Pulcher Rex anno 1303. ex historia dissidij inter Bonifacium VIII. Pontificem & Philippum Pulchrum regem.

Dinienses.

Aredius anno 588. interfuit Ebredunensi Concilio sub Emerito archiepiscopo, quod ex MS. Baldezani publicauit Ludouicus de la Cheza in historia Pedemontana.

Guigo de Reuel ex Boscaudonensi Abbate Episcopus sub initia Lucij III. Pontificis, ex chartulario Boscaudonensi.

Hugo interest judicio arbitrorum dissidij inter Aimarum Ebredunensem Archiepiscopum, & Ebredunenses anno 1241.

Guilelmus. Hoc Episcopo agente Arnulphus Boscaudunensis Abbas anno 1286. deposuit Abbatem de Follesnec, ob monasterij rerum dilapidationem, eique substituit Hugonem de Durbis.

Elzearius anno 1337. interest Sanrufensi ad Auenionem Concilio.

Bertrandus anno 1365. interest Aptensi Concilio.

Dolenses.

Aimo pugnat cum Odone Dolensi Duce anno 1037. *In ipso prælio vulneratus, nec tamen mortuus, armis relictis euadit.* Chronicum Dolense.

Saloco. Chronicum Virdunense aduersatur Suessionensi Concilio, cum asserit extremam diem obiisse anno 864.

Ebroicenses.

R. id. Rotrocus seu Rotrodus interfuit confirmationi fundationis Lucernæ Præmonstratensium monasterij ab H. Rege. Annus tabulis inscriptus non

est. Videtur Robrotus fuisse, qui anno 1163. cum Achardo Lexouiensi interfuit translationi S.Eduardi, & cujus meminit Robertus de Monte anno 1157.

Radulphus de Pins ex Cancellario regis Angliæ anno 1248. Episcopus, euadit in Cardinalem anno 1249. vt habet Normanniæ Chronicum, quod Duchesnæus edidit. Vnde factum sit, vt iis ipsis annis, & vltra ipsos etiam, Ioannes dicatur Episcopus in chartis quas Sanmarthani referunt, non lego.

Elosenses.

Philibander pater S.Philiberti abbatis ex vxore ante Episcopatum innominata, Dagoberto rege, post matrimonium eligitur in Elosensem Episcopum. *Vita S.Philiberti, cap.1.*

Engolismenses.

Geraldus anno 1040. interest fundationi Vindocinensis monasterij. *Tabulæ ipsius fundationis.*

Cetera quæ sequuntur, accepta sunt, ex chronico Engolismensi.

Autbertus *claruit* anno 844.

Elias, *qui detulit corpus Sancti Benigni martyris Engolismæ ciuitati moritur anno* 860.

Oliba 3. *Nonas Septembris obiit* anno 892.

Anatolus *obiit* 12. *calendas Maij* anno 895.

Gumbaldus, siue Guibaudus, vt habet scriptor Innominatus de Episcopis Engolismensibus. *Anno* 940. 10. *calendas Aprilis obiit, qui sedit annos* 43. *dies* 21.

Hugo sedet *anno* 958.

Eblo moritur anno 964. 15. *calendas Februarij,* cùm sedisset *annos* 12. *menses* 9. *dies* 16.

Ranulfus moritur anno 973. 19. calendas Februarij, cùm sedisset *annos* 9. *menses* 9. *dies* 13.

Hugo sedet ab anno 974. vsque ad annum 990. quo moritur 8. calendas Decembris.

Grimoaldus consecratur anno 991. 3. cal. Octobris.

Forojulienses.

Gontarus sedet anno 951. ex nescio quarum rerum permutatione, cujus meminerunt Sanmarthani in Israële Aquensi Archiepiscopo.

Petrus anno 1156. interfuit donationi Raimundi Prouinciæ Comitis Guilelmo Ebredunensi Archiepiscopo. *Fornerius in Ebreduno MS. pag.* 396.

B. anno 1208. arbitrarius judex, fert sententiam de controuersia inter Raimundum Ebredunensem Archiepiscopum & canonicos. *Fornerius in Ebreduno MS. pagina* 411.

Bartolomeus annis 1326. & 1337. interest Conciliis ad Auenionem Sanrufensibus. *Acta eorumdem Conciliorum.*

Geneuenses.

Maximus sedit Sigismundo Burgundionum rege, ex fundatione Agaunensis monasterij.

Astaldus

Astaldus anno 836. interest Synodo Vormatiensi. *Rouerius in Reomao pagina* 81.

Protadius sedet anno 880. ex Sammarthanis tomo 4. Galliæ Christianæ in Agauno.

Cetera quæ sequuntur, habet Guichenonus in Bibliotheca Sebusiana.

Riculphus. Hoc episcopo Eldegardis Comitissa Geneuensis anno 836. dedit multa prædia Ecclesiæ Satiniatensi. *Centuria* 1. *cap.* 32.

Hugo anno 1019. aut 1020. interest donationi Roberti Comitis Geneuensis monasterio Peloniaci, fundato à Geroldo prædecessore. *Centuria* 1. *cap.* 40. Anno 998. subscribit Concilio Romano.

Vvido, seu Guido anno 1091. dat Ecclesias Seyssiacenses monasterio S. Eugendi. *Centuria* 2. *cap.* 1. Anno 1109. dat Prioratum de Condominio Cluniacensibus. *Centuria* 1. *cap.* 4. Anno 1110. dat eidem monasterio plures Ecclesias. *Centuria* 1. *cap.* 82.

Humbertus anno 1124. dat Cartusiæ Majoreui decimas agrorum, quos ejus monachi ipsi colunt. *Centuria* 2. *cap.* 12.

Ardulia, siue Ardulius anno 1150. interest concordiæ Ecclesiarum Nouaelicensis & Condominensis *Centuria* 1. *cap.* 20. Anno 1153. obtinet à Friderico Ænobarbo confirmationem priuilegiorum Ecclesiæ suæ. *Centuria* 2. *capite* 35. An. 1172. monachi Abundantiæ excitant monasterium Grandis-Vallis hoc Episcopo. *Centuria* 1. *capite* 97. Anno. autem 1178. Vvilelmus Geneuensis Comes erigit Cartusiam Pomerij. *Centuria* 2. *cap.* 13.

Nantelmus, seu Nantuellinus. Hujus Episcopi & Monachorum Cluniaci, Nantuaci, & S. Eugendi dissidium componunt an. 1198. Stephanus Lugdunensis Archiepiscopus & alij. *Centuria* 2. *capite* 34.

Bernardus an. 1212. Electus Ebredunensis Archiepiscopus, dicitur arbitrarius judex dissidij inter Matisconensem Episcopum & Cluniacensem Abbatem, ex epitome amborum in eum compromissi, quæ habetur pag. 430.

Henricus an. 1262. conuenit cum Simone de Ioinuilla domino de Gex. *Centuria* 2. *cap.* 47.

Glandatenses.

Agretius anno 588. interest Concilio Emerito Ebredunensi archiepiscopo, quod ex MS. codice Baldezani acceptum Ludouicus de la Cheza edidit in historia Pedemontana.

Isnardus Grimaldus anno 1190. sedet, ex arbore Grimaldorum pagino 169.

P. anno 1242. sedet, ex controuersia Aimari Ebredunensis Archiepiscopi cum Templariis Nicensibus de visitatione. *Fornerius in Ebreduno MS. pagina* 428.

Iacobus anno 1337. interfuit Santrufensi ad Aueniónem Concilio. *Acta ejusdem Concilij.*

Gratianopolitani.

Isaac in chartulario S. Bernardi Romanensis, citatur cum Elizachar Bellicensi Episcopo, qui anno nongentesimo decimo quinto, interfuit Cabilonensi Concilio. Anno octingentesimo nonagesimo octauo, interest verpitioni

pitioni monasterij Gigniaci à Bernardo Comite. *Guichenonus centuria* 1. *Bibliothecæ Sebusianæ capite* 26.

Anselmus anno 1042. interest donationi monachis Noualicensibus ab Aimone. *Guichenonus loco citato cap*.84.

Ioannes anno 1093.fuit arbiter controuersiæ Iarenti Episcopi Diensis cum Aimaro Comite Valentino & Diensi,vt annotaui lib.2. de Diensibus Episcopis num.48.

Hugo sedet anno 1134.ex chartulario S.Bernardi Romanensis.

Laudunenses.

Rodulphus anno 912.consecrat Heriueum Remensem Archiepiscopum. *Flodoardus lib*.4 *cap*.11.

Gibenuinus sedebat Gereberto, qui postea fuit Siluester 2. Pontifex Romanus, scribente epistolam 59. Diederico Metensi Episcopo.

Elinardus sedit anno 1060.ex restitutione monasterij S.Martini de Campis ab Henrico rege. Anno 1060. ex literis Rainaudi Remensis Archiepiscopi. Anno 1094. ex Sigiberto. Robertus de Monte ait extremum diem obiisse anno 1095. & ei successisse Ingeltrannum : sed Duchesnius libro 6. gentis *de Guines*. capite 2. putat Ingeltrannum ipsi successisse anno 1100. & Ingeltranno, Galdricum , seu Vvaldricum , qui ex Roberto de Monte loco citato occisus est anno 1112.

Bartolomeus sedit anno 1118. ex chartulario S. Remigij Remensis. Anno 1131. ex tabulario S. Vincentij Laudunensis. Anno 1142. ex tabulis Præmonstratentensis monasterij. Anno 1144. ex chartis monachorum Thenoliæ.

A. idest Anselmus sedebat anno 1218. autore Duchesnio libro 6. historiæ *de Guines* capite 6.in probationibus.

Lemouicenses.

S. Sacerdos quiescit apud Sarlatum in diœcesi tum *Petragoricensi. Hic beatus & sanctus Sacerdos,natione Burdegalensis,ex patre Laban,& matre Mundana, tempore Clodouei regis Francorum diuinâ reuelatione factus est monachus, deinde Abbas, tandemque episcopus Lemouicensis. Qui cùm quadam die inuenisset patrem suum, sine viatico ex hac vita migrasse,diutissimè orans, ipsum in nomine Domini suscitauit,communionem ei dedit:& postulata benedictione, cùm ei benedixisset,iterum mox in pace quieuit.* Bernardus Guidonis libello de sanctis Lemouicensibus extra diœcesim sepultis.

Bernardus *claruit* anno 844. Chronicum Malleacense.

Anselmus cepit sedere anno 869. vt aduertit Iustellum libro 1. de familia Turenia cap. 3. & intelligitur ex chartâ anno 897.scripta in has voces.*Actum hoc Lemouicis ciuitate in Synodo plenâ , vndecimâ nonas Nouemb. anno incarnationis Domini* 897. *indict*. 3. *Odone Rege , anno* 10. *ordinationis quoque Domini Anselmi Pontificis anno* 28.

Hildegarius anno 1088 interest Concilio Karrosensi. Acta hujus Concilij.

Leonenses.

G. Anno millesimo trecentesimo tertio Philippus Pulcher rex huic Episcopo

Episcopo scribit, ex historia dissidij inter Bonifacium octauum & istum regem.

Lexouienses.

Radulphus anno 836. interest Vormatiensi Concilio. *Roüerius in Reomao pagina* 81.

Arnulphus è Sagiensi Archidiacono in Episcopum euectus est, cùm Petrus venerabilis scribebat epistolam 7. libri 3. Innocentio Pontifici. Scripsit non inelegantes epistolas Adriano & Alexandro Romanis Pontificibus, quorum ille extremum diem obiit anno 1159. iste anno 1181. Librum epistolarum suarum collegit ad petitionem Ægidij Rothomagensis Archiepiscopi, & cum epist. 1. ad eum misit. Anno 1165. interfuit translationi S. Eduardi.

Lingonenses.

Mummolus ex Abbate Reomaënsi tertio Episcopus, sedere cœpit anno 579. ex Rouërio in Reomao pag. 523.

Albertus, fortasse aliis Albericus, moritur anno 838. 12. calendas Ianuarij. *Chronicum Diuionense S. Benigni.*

Vulfadus Ecclesiæ Remensis alumnus Episcopatum inuadit, & sine omni jure occupat, vt ex synodo apud Carisiacum habita docet Flodoardus libro 3. de Remensibus Episcopis cap. 24.

Gerardus sedere incipit anno 863. 4. calendas Apriles. *Chronicum Diuionense S. Benigni.*

Lambertus anno Roberti Regis trigesimo, qui erat Christi millesimus vigesimus octauus, subscripsit concessioni monasterij *Cholcas* Flauiniacensi abbatiæ, ab Helmoino Augustodunensi Episcopo.

Hugo sedet anno 1037. ex donatione rei nescio cujus Flauiniacensi monasterio, à Reginaldo Niuernensi Comite. Anno 1042. ex chartâ Roberti Burgundiæ Ducis, pro Adelardo Abbate S. Germani pratorum.

Robertus sedere incipit anno 1077. ex chronico Diuionensi S. Benigni. Sedet anno 1106. ex chartâ Hugonis Ducis Burgundiæ. Anno 1110. moritur. Post duos ab ejus morte annos succedit Roberto Iocerannus, qui anno 1125. *dimittit Episcopatum, & Guilelmus succedit*, vt loquuntur parua chronica S. Benigni Diuionensis. Hæc omnia, præter annum ordinationis Roberti, desumpta sunt ex Chifletio in epistola de Beatrice Cabilonensi Comitissa.

Guilelmus, seu Guilencus ordinatur anno 1115. 5. calendas Octobris. Moritur anno 1136. *Chronicum Diuionense S. Benigni.*

Robertus Ducis Augustodunensis filius anno 1140. & ordinatur, & moritur. *Chronicum Diuionense S. Benigni.*

Gaufridus sedebat, cùm Humbertus Augustodunensis Episcopus anno 1148. visitauit capsam S. Lazari.

Vvalterus sedet anno 1174. ex Guichenono in Bibliotheca Sebusiana pagina 448.

Manasses anno 1188. consecrat Petrum Abbatem S. Benigni Diuionensis. *Chronicum ejusdem S. Benigni.*

Hilduinus sedet anno 1200. ex Guichenono in Bibliotheca Sebusiana pagina 446.

Matisconenses.

Drogo, cùm adeptus esset episcopatum anno 1063. Augustodunum venit cum Gaufredo Lugdunensi & aliis præsulibus, pro Roberto Augustodunensi antistite, quem Robertus Burgundiæ Dux vexabat. *Hugo in vita Hugonis Cluniacensis.*

Landricus sedet anno 1080 ex electione Cabilonensis Episcopi. Moritur anno 1096. ex Virdunensi chronico Hugonis Flauiniacensis abbatis. Landrico. Succedit Berardus ex Archidiacono Lugdunensi, vt habet idem chronicum.

Pontius anno 1148. interest visitationi capsæ S. Lazari ab Humberto Augustodunensi Episcopo.

Maurianenses.

Eurardus an. 1022. dat monasterio Sauiniaci *Ecclesiam S. Venranni, quæ est in villa, quæ vocatur Erbins, & in villa quæ dicitur Balbiacus mansum vnum.* Guichenonus ex ipsa donatione in Bibliotheca Sebusiana; *Centur. 1. cap. 25.* qui addit esse Eborardum, siue Hurardum in Ansæ concilio anno 1025.

Amedeus anno 1109. interest donationi prioratus de Condominio Cluniacensibus à Guidone Geneuensi Episcopo, apud Guichenonum in Bibliotheca Sebusiana. *Centuria 1. cap. 4.*

Raimundus anno 1237. succedit Aimaro ad Ebredunensem Archiepiscopatum euecto. *Fornerius in Ebreduno MS. pag. 424.*

Meldenses.

Sanctinus à B. Dionysio Areopagita constituitur Meldorum Episcopus, ex antiquissimo de ejus vita libro apud Hincmarum epistolâ ad Carolum Caluum, quæ habetur post Areopagitica Helduini.

Antonius Sanctini successor mittitur à S. Dionysio Areopagita Meldas cum eo, apud Hincmarum loco citato.

Vvalbertus *decimus nonus à B. Dionysio* (qui Sanctinum Meldas miserat Episcopum) *pro vita suæ meritis creatus est Meldensis antistes*, &c. *B. Faronis frater. In ejus mortui locum, annuente Clotario Rege, Chilperici filio, Faro subrogatus est.* Vita S. Faronis cap. 5. Sedit annos sedecim; *Eadem vita capite* 10. Catalogus Episcopum Meldensium, Auctori vitæ S. Faronis contrarius, facit primum & vigesimum, non decimum nonum Episcopum.

Landricus sedet anno 650. ex Iacobo Simone in vita Sanctæ Vvaltrudis capite 6.

Vvalterus sedet anno 1060. ex chartâ restitutionis abbatiæ S. Martini de campis ab Henrico Rege. Anno 1067. ex chartâ Philippi Regis, scripta ipso die dedicationis S. Martini de Campis.

Manasses sedet anno 1152. ex chartâ Henrici Trecensis Comitis, pro Latigniacensi monasterio. Anno 1153. dat Ecclesiam de Firmitate Galcherij, monasterio Ioannis de Vineis.

Stephanus sedet anno 1169. ex chartâ Andreæ domini Feritatis Galcherij, pro Sosmensi monasterio.

Petrus anno 1227. juuat Iacobum Suessionensem Episcopum, in vnctione

ne

ne basilicæ Longipontis, ex Machauto in vitâ B Ioannis de Monte-mirabili pagna 774.

Mimatenses.

Raimundus, anno .... subscripsit epistolæ Ioannis Romani Pontificis ad Magalonenses. Anno 1034. interest Bituricensi Concilio, & se Ragamundum appella. Ex illa epistola, & hoc Concilio.

Nannetici.

Sophronius anno 510. Theodorici Francorum Regis metu. S. Columbanum à regiis ministris, vt in Hiberniam rediret, ductum ad mare nullâ juuit ope: vrsit etiam vt naui impositus in eam iret. *Ionas in vita S. Columbani cap. 24. & 25.*

Atto anno 836. interfuit Vormatiensi Concilio, quod dedit priuilegium Senonensi monasterio S. Remigij, postea confirmatum à Ludouico Pio.

Quiriacus sedet anno 1002. *Appendix chronici Andegauensis.*

Gauterius, aliis fortasse Valterus, interest dedicationi cujusdam Ecclesiæ anno 1025. idibus Octoris. *Chronicum Malleacense.*

Brictius moritur anno 1139. calendis Nouembris. *Chronicum Andegauense S. Albini.*

H. id. Henricus. Huic scripsit Philippus Pulcher anno 1303. ex historia dissidij inter eum & Bonifacium VIII.

Nemausenses.

Ioannes. *Aram Theodori Regis Italiæ dux*, hunc mandat instirui Episcopum actus magno prodigio, ex Gregorio Turonensi libro 1. de gloria martyrum capite 78.

Aynardus anno 1177. interfuit testamento Ermesindæ Melgorij Comitissæ, apud Guichenonum centuria 2. Bibliothecæ Sebusianæ cap. 67.

Gaufredus anno 1027. interfuit donationi Bertrandi Comitis Forcalquerij Ecclesiæ Ebredunensi, ex ipsius donationis tabulis.

Adalbertus (Aldebertum appellant Sanmarthani) anno 1152. interest matrimonio Guitandi de Simiana & Galburgiæ. *Ex chartulario Marchionis Planitiarum*

Ioannes de Blandiaco, seu Blanciaco; postea Cardinalis, & S. Sabinæ episcopus, nepos Bertrandi de Deucio ab anno 1324. de Ebredunensis Archiepiscopi. *Fornerius in Ebreduno MS. pag.* 500.

Nicienses.

Catolinus anno 588. interest Concilio Taurinensi apud Ludouicum de la Cheza in historia Pedemontana.

Austadius sepelit S. Hospitium reclusum. *Turonensis lib. 6. histor. cap. 6.*

Ioseph anno 904. subscribit chartæ Ragenfredi Carnotensis Episcopi, quâ continetur restitutio monasterij S. Petri de Valle. *Ex Duchesnio libro 2. historiæ Monmorantiorum cap. 2.*

Gaufredus sedet anno 1027. *ex donatione Bertrandi Comitis Forçalqueriensis Ecclesiæ Ebredunensi.*

Arnaldus anno 1155. interest donationi Guilelmo Ebredunensi Archiepiscopo, à Berengario Comite Prouinciæ. *Fornerius in Ebreduno MS. eo anno.*

Michaël sedet anno 1242. ex dissidio Aimari Ebredunensis Archiepiscopi cum Templariis Niciensibus. *Fornerius in Ebreduno MS. & Aimaro archiepiscopo.*

Petrus anno 1256. testatur Iacobum Serene Ebredunensem Præpositum, fecisse homagium præposituræ Archiepiscopo suo. Eo ipso anno. *Fornerius in Ebreduno MS. eo anno.*

Laurentius anno 1365. interest Concilio Aptensi. *Acta hujus concilij.*

Niuernenses.

Eulalius sedet Clodoueo rege. *Faustus in vita Sancti Seuerini Abbatis Agaunensis.*

Herimanus sedet Lupi Ferrariensis temporibus ex ipsius epistolis 84. & 99.

Nouiomenses.

Mummolinus succedit Aichario, & sedet annos 26. *Autor libri de vita sancti Audomari cap.* 18.

S. Eligius sedere incipit anno 635. *Autor vitæ S. Audoëni capite* 14. Inuenit corpus S. Quintini ipso *principio episcopatus sui*, vt scribit S. Audoënus l. 2. vitæ S. Eligij capite 6. Moritur anno 665. *Sigibertus anno 665.*

Balduinus sedet anno 1045. ex chartario S. Petri Gandauensis apud Duchesneum libro 2. historiæ *de Guines* capite 2. Anno 1065. ex chartâ Philippi Regis de abbatia S. Petri de Hasnon, apud eundem libro 1. capite 5. Anno 1066. ex Miræo in donationibus piis capite 59.

Radbodus sedet anno 1073. ex chartulario basilicæ S. Pharaildis Gandauensis apud Duchesneum libro 2. historiæ *de Guines* capite 2. Anno 1078. ex chartâ Philippi regis pro Ecclesia S. Quintini, ex Loisellio in historia Bellouacensi. Anno 1088. educit è conditorio, & proponit venerandum populo corpus S. Bodolenæ, ex hujus vita capite 12. Anno 1091. sedet ex literis Rainaudi Remensis Archiepiscopi.

Rachodus vngit Godefridum monachum in presbyterum, qui postea fuit Suessionensis Episcopus, ex libro 1. de hujus vita capite 17.

Lambertus sedet anno 1173. ex tabulario S. Bertini Audomarensis. Anno 1117. ex chartulario Ecclesiæ Formoselensis.

Stephanus sedet anno 1218. ex Duchesneo libro 6. historiæ *de Guines* cacapite 6. in probationibus.

Petrogoricenses.

Froterius annum 990. interest Concilio Karrofensi. *Acta hujus concilij.*

Radulphus post annum 1001. *trucidatur à Saracenis cum Catholicorum exercitu in Terra sancta.* Chronicum Gaufredi capite 32. Alij volunt mortuum esse anno 1113. in reditu Ierosolymitano.

Arnaldus anno 1028. interest dedicationi Ecclesiæ Lemouicensis S. Saluatoris. *Chronicum Lemouicense.*

Gaufridus

Gaufridus anno 1232. confirmat donationem Ecclesiæ S. Ioannis de Rochenac Cluniacensibus. *Guichenonus in Bibliotheca Sebusiana pag.* 438.

Pictauienses.

Gogo *claruit* anno 844 *Chronicum Malleacense.*

Gillebertus ante annum 998 intereſt Concilio Karrofenſi. *Acta hujus Concilij.*

Regenses.

Northbertus ſedit Ludouico Imperatore. *Cùm imperator remitteret missos imperatoris Michaëlis* (qui imperauit ab anno 821. ad annum 827.) *Simul cum eis miſit miſſos ſuos Northbertum Regienſem Epiſcopum, Richoinum Pictauum Comitem, petens amicitiarum ſocietatem.* Innominatus ſcriptor vitæ Ludouici Pij. Sunt qui velint Northbertum hunc eſſe Northbertum illum Epiſcopum Regij Lepidi Epiſcopum, qui anno 824. Ludouico Pio imperatore fuit in Concilio Mantuano. Sed Regium Lepidum non erat tam in ditione Ludouici, & veri eſt ſimilius Gallum Regij in Prouincia Epiſcopum, quàm Italum Regij Lepidi datum Legationis comitem Richoino Gallo. Sola nominis ſimilitudo quæ ſæpe fallit, fecit vt aduerſarij contraria ſentirent.

Rangerius. Charta monachi Majoris monaſterij apud Beſlium de clauſula *regnante Chriſto* pag. 139. ſic habet: *Rangerio Cardinale, qui fuit Regienſis Epiſcopus anno* 1095.

Rutenenses.

Fauſtus, natione Afer, fertur excitaſſe à mortuis matrem: S. Quintianum habuit nepotem; qui etiam poſtea fuit Rutenenſis Epiſcopus. *Gregorius Turonenſis in vita S. Quintiani.*

Raimundus ſedet anno 1095. *Chronicum Gaufridi cap.* 27.

Sagienses.

Godegrandus. Hoc Epiſcopo viuente Grodobertus Epiſcopatum occupauit annis 7. *Adelinus in vita S. Opportunæ ſororis Godegrandi.*

Ingelnodus anno 836. intereſt Synodo Vormatienſi, Ludouico Pio imperatore, cujus literis eo anno ſubſcribit die 16. Decembris.

Hildebrandus ſedit Ludouico fratre Caroli Imperatoris Rege. *Adelinus in vita S. Oportunæ.*

Buxoboldus legitur in epiſt. 84. Lupi Ferrarienſis.

Santonici.

Æmulus, ſiue Emerius ſedet Hariberto Rege, Clotarij filio. Vide Gregorium Turonenſem libro 4. hiſtoriæ capite 26.

Iſlus anno 1024. conſulit Gaufrido Engoliſmi Comiti, dare Eccleſiam S. Pauli Santonicam Cluniacenſibus. *Guichenonus centuria* 1. *Bibliothecæ Sebuſianæ capite* 50. Anno 1028. intereſt dedicationi Eccleſiæ S. Saluatoris Lemouicenſis. *Chronicum Lemouicenſe.*

Petrus anno 1110. confirmat Cluniacenſibus abbatiam S. Stephani de Braunia, ex Guichenono in Bibliotheca Sebuſiana pag. 448.

Senecenses.

Vigilius anno 588. interfuit Ebredunensi Concilio, apud Ludouicum de la Cheza in historia Pedemontana.

Vvilelmus sedet anno 1242. ex controuersia inter Aimarum Ebredunensem Archiepiscopum & Templarios, de visitatione. *Fornerius in Ebreduno MS. pag.* 428.

Nicolaus de Iarente, nepos Baltazaris Archiepiscopi Ebredunensis, sedet anno 1550. *Fornerius in Ebreduno MS. pagina* 684.

Suessonici.

Leontius sedit tempore S. Maclouij, qui viuebat anno 620. *Vita S. Maclouij cap.* 21. *& sequentibus.*

Rohardus. Huic episcopo Nicolaus I. qui Pontificatum anno 872. injerat, scripsit epistola 44. Nicolaus monachus eidem scripsit vitam S. Godefridi Ambianensis episcopi.

Theobaldus. Hoc antistite mortuo, *vir nobilis Geruasius, pro quadam seruitij palatini compensatione, fratrem suum Vrsionem curauit subrogandum*, &c. Lisiardus in vita S. Arnulphi, qui Vrsione dejecto electus est in Episcopum.

Geraldus anno 30. Roberti Regis & Christi 1128. subscribit concessioni monasterij *Calchas* Flauiniacensi abbatiæ, ab Helmoino Ambianensi Episcopo. Anno 1037. sedebat, ex donatione Reginaldi Niuernensis Comitis Flauiniacensi monasterio. Anno ...... interfuit concilio Virdunensi.

Hugo Ludouici Regis cancellarius sedet anno 1169. *Guichenonus Centuria* 1. *Bibliothecæ Sebusianæ capite* 36.

Teroanenses.

Sancti Fuscianus & Victorinus socij B. Dionysij, sunt Teroanensium Apostoli ex scriptore vitæ S. Audomari, cujus verba sunt hæc. *Licèt plebs Taruanensis à beatissimi martyris Dionysij sociis Fusciano & Victorino verbum Dei accepisset.*

S. Siluianus ex Vsuardo sedit Teroanæ, tempus tamen quo in eâ sedit incertum est.

S. Audomarus, seu Autmarus sedit annos 30. vt habet ejus vitæ scriptor cap. 2. Fulbertus in vita S. Autberti Coloniensis Episcopi, & scriptore vitæ S. Vvandregilisi cap. 12. docent sedisse Dagoberto Rege.

Æthereus. Ad hunc scripsit Zacharias Papa.

Ioannes sedit Ludouico Crasso Rege, vt tradit Nicolaus in vita S. Godefridi Ambianensis cap. 22.

Tolonenses.

Ioannes subscribit epististolæ Ioannis Papæ dicti 20. ad Magalonenses.

Petrus anno 1326. interest Sanrufensi ad Auenionem Concilio. *Acta hujus Concilij.*

Tricassini.

Fidolus, Bedæ & Vsuardo notus, sedit tempore incerto.

Domnolus

Domnolus sedet anno 887. *Odo de reuersione S. Martini è Burgundia.*

Ansegisus sedet anno 958. ex translatione reliquiarum S. Patrocli M. Coloniam à S. Brunone Coloniensi Episcopo, fratre Othonis Magni imperatoris.

Hugo sedet anno 1060. *Charta restitutionis monasterij S. Martini de campis ab Henrico Rege.*

Herveus anno 1215. interest concordiæ de morte Prioris de Cussy. *Bibliotheca Sebusiana centuria 1. capite 27.*

Tricastini.

Gallomagnus sedet incerto tempore. Vide Gregorium Turonensem in vita S. Nicetij.

Vdulricus interest donationi Sanpromasianæ Ecclesiæ Sanuictorinis monachis, à Guilelmo Bertranno Prouinciæ Comite anno 1044. *Charta donationis.*

Pontius sedet anno 1134. ex chartulario S. Barnardi Romanensis.

Hugo anno 1337. interest Sanrufensi ad Auenionem Concilio. *Acta hujus Concilij.*

Stephanus Geneuesus ex Montiliensi canonico Tricastinus sacrista, & Sauinæ duabus ab Ebreduno leucis curio, atque Ioannis Girardi Ebredunensis Archiepiscopi vicarius & officialis, fit Tricastinus Episcopus anno 1450. *Fornerius in Ebreduno MS. pag. 600.*

Tullenses.

Eucharius sedet anno incerto, ex vita S. Eliphij martyris cap. 1.

S. Leobinus sedet tempore incerto, ex vita S. Auiti presbyteri.

Gribaldus, seu Girbaldus sedet anno *669.* ex vita S. Deodati Niuernensis Episcopi cap. 9.

Iacobus sedet anno *671.* ex vita Sancti Deodati Niuernensis Episcopi capite 24.

Vaurenses.

Vaurensis Episcopatus à Ioanne XXII. Pontifice erectus est anno millesimo trecentesimo decimo septimo, *6.* cal. Octobris. Ejus antistites ex Vaurensibus maximè, & Soriciniensibus chartis accipe.

1. Rogerius de Armeniaco in primum Vauri Episcopum ab eodem Pontifice electus est, illo ipso anno 7. cal. Decembris, his verbis. *Villam de Vauro in ciuitatem ereximus, decernentes vt Ecclesia prioratus ipsius Ordinis S. Benedicti ex tunc existeret cathedralis: ac deinde volentes eidem Ecclesiæ de pastore prouidere salubriter, in te Archidiaconum Agennensem, virum vtique literarum scientia prouidum, nobilitate generis, vitæ, ac morum honestate decorum, discretionis, consilij maturitate conspicuum, direximus oculos nostros.* Erat tantùm Electus anno 1319. idibus Ianuarij, nos diceremus 1320. Anno 1320. vnctus in Episcopum fuit, Sicardo de Brassaco tamen tunc etiam Priore Vauri. Anno 1322. sedit ex Soriciniensis monasterij chartis. Anno 1328. dat *plateam* (vt loquitur funeralis canonicorum liber) quæ fert ad portam Episcopij, excitando iisdem canonicis claustro. Anno 1329. sacris interdicit Vaurenses, ob causas

caussas mihi ignotas. Anno 1332. vngit supremum altare basilicæ cathedralis. Anno 1333. sedet, vt docent Soriciniensium monachorum chartæ. Anno 1335. die 28. mensis Februarij moritur.

2. Robertus de Fuxo anno 1345. die 26. mensis Aprilis vnit Bellicastri Ecclesiam Canonicorum collegio. Anno 1346. facit, vt Philippus Rex, concedat canonicorum collegio facultatem, emendi prædia annui ad libras 50. reditus, libera, & soluta omni censu.

3. Arcambaudus de Lautreco sedet anno 1352. & die 11. mensis Octobris vnit præcentoriæ Ecclesiam Verdalæ. Anno 1355. probat arbitrariorum judicum super ciuium Vauri, & vigintiquatuor castellaniæ Vauri consulatuum, dissidio sententiam, ex publico Vaurensium chartulario. Anno 1360. vltimâ die Ianuarij moritur ex chartulario canonicorum.

4. Robertus de Via, seu de Viza, aut de Villamuro Ioannis XXII. Pontificis nepos. Anno 1360. sedet ex Soriciniensi monachorum chartulario. Anno 1363. excitat collegium canonicorum Capitis Iouis. Ann. 1375. 1376. 1360. 1361. sedisse docent Soriciniensis monasterij chartæ. Anno 1382. dicitur à Vicecomite Villamuri executor testamenti, cum Forojuliensi Episcopo. Anno 1383. moritur.

5. Ægidius de Bellemere Aruernus, ex Andegauensi Archidiacono, & auditore Apostolico, dicitur Episcopus à Clemente, qui Auenione sedens putabatur in illis regionibus verus Pontifex. Inuenio tamen Sicardum de Brugayrosio, & Bertrandum Forojuliensem Episcopum, electos fuisse à canonicis. Anno 1383. sedet, contenditque in judicio de nescio quâ re, pauperibus testamento concessa. Anno 1388. dat canonicorum collegio Ecclesiam de Frotzeno, quam ex chartis canonicorum collegij, tum regebat Bertrandus Cardinalis Ostiensis imposito vicario. Id facit ex Clementis putati Pontificis mandato, cùm ejus collegij reditus *propter guerras*, vt inquit, *adeò diminuti existant, quòd pro sustentatione canonicorum, & aliarum personarum ecclesiasticarum, & seruitorum dictæ Ecclesiæ, qui diuinis imbi vacant obsequiis, & pro supportatione aliorum onerum sibi incumbentium, sufficere non possunt: propter quæ diuinum officium diminuitur.* Anno 1391. sedet 25. Octobris, vt habent chartæ Soriciniensium monachorum. Anno 1398. moritur abdicato Vaurensi Episcopatu.

Hic antistes fuit doctissimus. Scripsit decisiones rotæ, in Decretum, & Decretales, Consilia, De Beneficiis, De Foro competenti. Iuit Spoletum, atque in Vmbriam Legatus. Ceterùm tam multi seu Archiepiscopatus, seu Episcopatus, alij in aliis chartis, ei tribuuntur, vt res fidem pene superet. Præter Vausensem Episcopatum fertur gessisse Maurianensem, Bononiensem Galliæ, Aniciensem, Auenionensem, & Archiepiscopatus Rotomagensem, Narbonensem. Hîc placet vnum addere. Qui elogium funebre inscripsit istius viri tumulo Auenione in Ecclesia Beatæ Mariæ ait noluisse Cardinalatum, quo poterat ornari: tamen Claudius du Vergier Episcopus Vaurensis scripsit sequentia in aduersariis: *Hic antistes fuit Cardinalis.*

6. Guido de Rupe sedet anno 1392. diebus 8. 18. & 29. Aprilis mensis ex Soriciniensibus monachorum tabulis. Anno 1393. die 7. mensis Maij capit auri francos 1230. à Ioanne Carentionis Lucensi, debitos Apostolicæ cameræ.

7. Bertran

7. Bertrandus de Canauone, seu de Rhamne, sedet anno 1395. ex *donationis* B. Alani exscripto, manu publicâ obsignato. Quæ B. Alani donatio ab exscritore dicitur, est Vaurensis monasterij, in episcopatum à Ioanne secundo & vigesimo Pontifice euecti, erectio ad B. Alani basilicam. Hîc vnum placet aduertere. Elanum dicunt, non Alanum, antiquissimarum omnium, monasterij etiam fundationis, chartharum scriptores. Ab Elnone, nobilissimo apud Belgas monasterio, factam vocem ego quidem existimo. Elno in *Elnus* ex communissima apud Latino terminatione profecit: & cùm ad pronuntiationis suauitatem, primam in ejus medio vocalem addidissent, in *Elanus*. Scilicet quem Alanum dicimus, & Elanum appellauerunt majores, est Amandus, magnus ille Trajectensium Episcopus. Is ad Elnonem fluuiolum, monachorum primus incoluit, & monasterium, Elnonem etiam ab eo vocatum, excitauit. Cùm hoc, maximam ab alumnorum sanctitate celebritatem, ipsis quoque initiis, vniuerso orbe Christiano habuerit, qui fundatoris nomen ignorabant, arbitrati sunt, non à fluuio allabente, sed à viro monachorum parte appellitari: igitur hunc Elnonem principio, seu Elnum, postea Elanum, ac denique Alanum vocauere: & Ægidius antistes, qui ecclesiasticum, vt vulgò loquimur, Officium ejus concinnauit, in suámque Vauri basilicam induxit, cùm Alanum toto ipsò dixerit, lectiones tamen, quas appellant, de ejus vita vniuersas, ex libro de S. Amandi vita immutatas accepit. Sed istud hactenus non omnino extra rei, de qua nunc ago, seriem dictum sit. Ad alia pergamus. Anno incerto rex ad Vaurenses canonicos scripsit Pontificem cogitare de Bertrando ipsis, vt nescio cui remotissimæ ciuitati imponeret, eripiendo: velle se, id si fiat, alium antistitem vt à Pontifice non capiant. Quid secutum sit non inuenio. Lego tamen cùm Bertrannus in alium Episcopatum translatus fuisset, Benedictum 13. qui pro Pontifice post Clementem habebatur, Petrum S. Flori Episcopum ejus loco induxisse. Igitur

8. Petrus de Vissac S. Flori administrator, Vauri sedit anno 1396. die 2. mensis Septembris. Ejus à Pseudopontifice de Episcopatu Vaurensi literæ habentur in Publico Vaurensium tabulario. Anno 1400. imposuit presbyteros omnino decem templo B. Mariæ de Lacu Podij Laurentij, qui pro vitâ functis hominibus Deo facerent, ac preces dicerent; iisque suas dedit leges, quæ sapientiam viri, & pietatem apertam faciunt. Anno 1404. arbitrarij judices nescio qui eum sedere significant. Eone, an sequente mortuus est? certè cùm canonici post ipsius mortem ad eligendum successorem conuenissent, in tres scissi sunt, Raimundum de Albigesio auditorem cameræ Apostolicæ, Petrum de Ponte collectorem Apostolicum in prouinciis Tolosana & Auxitana, Bertrandum de Malomonte Mirapicensem Episcopum, viros pietate, scientiâ, judicio præstantes; &, quod mirere, cùm hic vnum modò suffragium tulisset, Episcopatum tamen adeptus est. Scilicet pollebat dicendi vi, & theologicâ scientiâ omnino vigebat, quodque caput est sanguine proximus erat Clementi olim sexto Pontifici.

9. Bertrandus de Malomonte. Anno 1405. exacto, episcopatum Vaurensem adeptus est ex Catello pagina 1033. Anno 1408. est Romæ, ex conuentionibus canonicorum collegij cum Vauri ciuibus, de vectigalibus. Die tamen 20. mensis Octobris fuisse dicitur *nuper Vaurensis* antistes, vt

legitur in MS. codice Victorino Parisiis, referente Spondano hoc anno numero 17.

10. Petrus Nepotis sedet anno 1410. ex quorumdam infeudatione, vt loquuntur, prædiorum. Eo ipso anno transfertur à Pontifice Albiam, & Petrus Girardi Archiepiscopus Tolosanus fit administrator Episcopatus Vaurensis. Liber funeralis basilicæ cathedralis vocat Episcopum Tusculanum & Cardinalem, traditque mortuum anno innominato die 10. Septembris.

11. Ioannes Bely à Petro Cardinali ad Episcopatum Vaurensem *promotus*, vt ferunt chartæ canonicorum collegij, ita de se loquitur initio summæ quam de ordine judiciorum edidit. *In mea iuuentute temporibus retroactis, primò in capella Archiepiscopi Tolosani, tempore bonæ memoriæ Petri de S. Martiale tunc Archiepiscopi, officiali tunc existente domino Ioanne Corserij* (hic ille est, qui scripsit decisiones capellæ Tolosanæ) *vbi notabile & magnum consilium tunc habebatur: & deinde in rota causarum palatij Apostolici, scilicet in curia Romana, vbi per quinquennium fui: & successiuè in Concilio generali constitutus, vbi pariter fui pro natione Gallicana: deinde in palatio Regis Tolosæ tunc residente, deinde Bituris* pro, Biterris: cùm enim Parlamentum Tolosanum anno 1419. institutum fuisset, anno deinde 1425. Biterras vrbi restituendæ, & frequentiæ ciuium in eam reducendæ deduxerunt. Constabat tum Episcopo vno & clarissimis viris omnino duodecim his clericis, laïcis illis. Igitur Ioannes Bely, cùm erat Vaurensis antistes, annis incertis ante quintum sæculi & vigesimum Tolosæ; & quinto ac vigesimo sequentibúsque, seu senator seu præses (hoc enim ignotum mihi est) Biterris sedit in Occitaniæ Parlamento. Ante illud temporis interfuerat Constantiensi Concilio; & anno quidem 1415. è tribus episcopis vnus, cum Mediolanensi Archiepiscopo, jussus ab eo fuerat deponere Ioannem Huss atque, vt vulgò dicimus, degradare, vt tradit Æneas Siluius cùm agit de Basileensi concilio. Anno 1420. ex mandato Martini V. Pontificis concedit canonicorum collegio Ecclesiam de Viuariis, ex funerali hujus codice. Anno 1432. Iacobus Abbatis canonicus Vaurensis ei accipit, seruátque *ducentos scutos auri ponderantes in vniuerso marcas tres, & denarios octodecim auri, ad pondus Parisiense* (hæc affero non omnino inutilia ad cognoscendam rem illorum temporum monetalem) *videlicet ab vna parte octo & viginti scutos antiquos auri cugni Franciæ, ponderantes vncias tres, denarios vndecim, ad dictum pondus Parisiense: item ab alia parte, centum quinquaginta octo scuta noua de Tolosa, ac decem alia noua scuta de Montepessulano, & quatuor alia noua de Tornacio. Ponderabant, & ponderant, in toto marcas tres, vncias quinque, & denarios septem ad dictum pondus Parisiense.* Ex chartis canonicorum Vaurensium collegij. Anno 1433. moritur ex funerali codice Vaurensis basilicæ.

12. Ioannes Boucheri Lemouix ex Archidiacono Episcopus, anno 1463. eligitur à canonicis, & ab Eugenio Pontifice literas de Episcopatu accipit. Vnum tamen hîc mirare. Eugenius in illis de Episcopatu ad Ioannem datis, ait jus antistitem eligendi jam canonicis ademptum fuisse. *Ex publico Vaurensium ciuium chartulario.* Anno 1441. die prima & trigesima mensis Martij dat Ecclesiam S. Cirquæ Vaurensi æditiuo. Eodem anno confirmat statutum de jure conferendi præbendas à canonicis ordine suo. Anno 1456. sedet, ex emptione partis moletrinarum *des terres.* Anno

incerto

incerto sacram ædiculam in templo excitat S.Martiali Lemouicum Apostolo, quam cogendis collegij conuentibus sibi accepere canonici. Anno 1458. moritur die 6. mensis Septembris.

13. Ioannes Gentiani ex Consiliario Parisiensis curiæ primùm, postea Tolosanæ, cùm illius pars à Carolo id nominis septimo Rege Tolosam fuisset missa, Episcopus, anno 1363. dat canonicorum collegio Ecclesiam S.Leontij, ex mandato Pij II. Ponticis.

14. Ioannes Vigerij anno 1469. die 6. mensis Martij ex Parisiensi B. Mariæ canonico Episcopus. Hic Episcopatum cum sacra sua ædicula, eáque elegantissima ædificat, & præterea cathedralis basilicæ campanile. Sedit annis 1478. 1481. 1496. ex chartis canonicorum collegij. Anno 1497. die 16. mensis Martij moritur Tolosæ. Eo mortuo canonici conueniunt Cuci ad eligendum antistitem. Nescio quis metus fecerit, vt Vauri non conuenirent.

14. Hector Borbonius Ioannis II. Borbonij Ducis filius nothus, cùm esset Tolosanus Archiepiscopus, Vaurensem Episcopatum accepit administrandum: sed modicum tempus egit in ejus administratione; nam

15. Petrus de Rosergio sedebat anno 1500. ex tabulis nescio cujus emptionis. Anno 1503. facit vt canonici ad residentiam, vt loquimur, cogantur. Anno 1506. facit vt iidem canonici ad ea, cogantur, quæ ex ipsorum collegij erectione seruare debent. Anno 1511. sedisse docent nescio quæ (vt vulgò dicuntur) recognitiones. Anno 1512. Ioannes Columbi Troianus Episcopus, die 27. mensis Iunij, vngit sacram ædem Franciscanorum ipso antistite. Anno 1513. sedisse habet fundatio missæ in ædicula S. Stephani per Bernardum de Lany canonicum. Anno 1514. moritur & in ædicula, quam ad ipsas basilicæ fores erexerat sepelitur.

Post mortem Petri de Rosergio (Gallicè *du Rosier*) ingens de Episcopatu dissidium fuit inter Iulium Cardinalem Mediceum, & Simonem de Bellosole (Andreas Vaurentinus Serranus scribens in eglogas Mantuani vocat *De Sole*) Vaurensem præpositum. Hoc lego in literis Clementis VII. Pontificis (Iulius Cardinalis Mediceus ante Pontificatum dicebatur) anno 1525. pridie nonas Octobris ad Petrum de Buxi Episcopum, de quo nobis postea erit sermo. Iulius aiebat Episcopatum sibi datum, scilicet ad Francisci Regis postulationem à Leone I. patruele: igitur abs dubio Simon à suo canonicorum collegio electus fuerat. Denique in pacta conuenerunt, teste ipso Clemente Pontifice, quæ cùm non addat, neque aliis in chartis inueniam, recitare ego quidem non possum. Quæcunque ea fuerint, certè Simoni Episcopatus cessit. Is anno sæculi quarto & decimo, quo Petrus de Rosergio diem extremum obiit, agebat annum ætatis primum & octogesimum. Ante annos 100. gens Bellosolia Vaurum venerat ex ignota mihi regione. Petrus Hebdomadarius Vauri & prior Caunæ videtur deduxisse. Interfuit anno 1420. vnioni Ecclesiæ Viuariensis canonicorum collegio à Petro Bely Episcopo. Omnino ad vndecim Bellosolani leguntur in funerali Vaurensis basilicæ libro, omnes (si vnum & alterum excipias) presbyteri, sed ad Simonem Episcopum veniamus.

16. Simon de Bellosole sedet annis 1515. 1516. 1522. 1523. ex Vaurensium canonicorum chartis. Anno 1523. pro senio cedit Episcopatu, &

 17. Petrus

17. Petrus de Buxi illum adit, Regis in magno consilio, vt loquuntur, consiliarius, & Tolosæ in S. Stephani canonicis præpositus. Anno 1526. moritur.

18. Georgius de Selua annum ætatis octauum & decimum agens fit administratro, vt loquuntur, spiritualis & temporalis Vaurensium Episcopatus anno Christi 1526. & vngitur in Episcopum anno ætatis sexto ac vigesimo, Christi trigesimo quarto. Hic vir, Ioannis primi in Parisiensi curia præsidis filius; magnum sibi nomen peperit pietate, sapientiâ, scientiâ, eloquentiâ, rebúsque demum gestis. A Rege Legatus iuit Romam, Venetias, & ad Carolum Imperatorem in Germaniam. Gallicè reddidit Plutarchum de Romanorum aliquot Græcorúmque vita, proprio marte scripsit Gallico etiã idiomate concionem ad suos Vaurenses de baptismo, & confirmatione, & alia ejusmodi opuscula spiritualia; rationem quâ vir à principe in dignitate constitutus felicitatem possit & temporalem seruare, & parare æternam; quo constituenda modo sit pax inter Germanorum Imperatorem, & Francorum Regem; duas ad Germanos orationes. Anno 1534. Georgij vicarius capita in lucem emisit, quæ in synodo constituerat. Anno 1538. Soricinij initiauit clericos sacris ordinibus. Anno 1542. die 12. mensis Aprilis extremum diem obiit, ex funerali Vaurensium canonicorum libro, & sanctè quidem illum obiit, nam ferunt etiam à morte aliqua peregisse, quibus ostenderet se in cœlo viuere. Cùm essem Vauri anno 1654. memini me audire à Vaurensi Præposito, caput ejus visum in multo lumine post apertum conditorium, in quod inferre cogitabant cadauer Claudij du Vergier Episcopi: dentem verò ex ejus maxilla per humationem Petri de Marueil etiam Episcopi erutum, pepulisse magno portento febrem è plurimorum hominum corporibus. Atque hæc eò fidentiùs dico, quod nemo Vaurensium nescit, & cetera virtutis decora per vitam tulisse, & præcipuâ in pauperes charitate fulsisse. Igitur & ab aliis fando accepi & à Vaurensi illo Præposito, cùm nihil frumenti, quod egenis præterea concederetur, superesset in ejus granario, illud, & quidem optimo, complesse suis precibus.

19. Petrus de Marueil, Brantosini apud Petragoricenses, & Cellæ Trecensis abbas, Georgio in Vaurensi episcopatu successit. Anno 1544. nescio quod sacerdotium contulisse inuenio in Vaurensium canonicorum chartis. Annis 1545. 1555. 1556. sedisse in lego in ijsdem chartis. Anno 1557. interfuisse publicis vniuersi regni comitiis Henrico rege Tillius docet. Eodem anno moritur.

20. Petrus Danesius anno 1557. die 20. mensis Iunij sedit, ex protestatione pro Ecclesiâ de Campobone; & die primâ mensis Ianuarij, ex collatione canonicatus in Capite Iouis. Anno 1558. 1559. 1561. 1562. sedit, vt habent Vaurensium canonicorum chartæ. Anno 1572. sedisse habent de S. Aignano sacerdotij collationis tabulæ. De doctissimi viri laudibus sequentia scripsit Gilbertus Genebrardus in epitaphio. *Orator ad Tridentium Concilium missus: iudex Petro Roma noua in scientiis, & artibus molienti impositus: ab Henrico II. Francisci II. & Caroli Ducis Lotharingi institutioni præfectus: multis demum muneribus pro Ecclesia, literis patria, regno, regibus quatuor, principibus compluribus, honorificè in pace, & bello perfunctus, octogenarius in Domino obdormiuit anno* 1577. *Aprilis* 23. *hora à Meridie tertia* in S. Germanis de pratis.

21. Petrus

21. Petrus du Faur, seu Faure (Latinè aliqui Fabrum vocant) post Petrum Danesium ex magno (vt loquuntur) Tolosæ Archidiacono in Episcopum electus, nunquam adiit Vaurum, neque in Vaurensis Ecclesiæ possessionem aliquando immissus est. Anno illius sæculi septimo & septuagesimo Rex in antistitem à Pontifice postulauit: anno 1. & 80. Pontifex literis suis ipsum dixit Episcopum: sed cùm jam annos 5. haberet Vauri œconomum, vt loquuntur, qui res fructúsque Episcopij colligeret, senio grauis anno sæculi secundo & octogesimo, ante tertium mensis Septembris diem, in ipso, vt ita dicam, Episcopatus limine occubuit. Petro du Faur & Gaufridâ Douce genitus, fratres quatuor habuit, Ludouicum in Tolosana curia consiliarium Regis, & Nauarræum cancellarium, Arnaudum Pujolij dominum, Carolum Tolosæ in regia præsidem curia, Guidonem denique illum Parisiensem præsidem scientiâ, sapientiâ, rebúsque pro regibus nostris patriâque, Tridenti maximè, & in Polonia gestis clarissimum.

22. Horatius de Birague anno 1583. Vaurensem Episcopatum adeptus est, & annis 1584. 1593. 1594. 1598. 1599. tenuit, vt Vaurenses canonicorum tabulæ memorant, multus in Italia, Romæque. Hic vir Mediolani natus patruum habuit Renatum, qui & Franciæ Cancellarius, & S. R. E. Cardinalis fuit. Lego vineam, laudatissimi feracem vini, nomine Ramusiam (vulgus appellat *Ruine*) hoc antistite restitutam episcopatui. Puto per barbarum, & Vaurensi Ecclesiæ funestum ab hæreticis tumultum, ab eo ereptam, ab aliis ad alios per bene longum tempus dominos transiisse. Horatius extremam diem obiit Vauri anno 1601. die 26. Febr.

23. Claudius du Vergier, Carolo du Harlay, qui à Rege postulabatur, alia omnia cogitante, cedentéque, anno demum 1606. die 6. mensis Iulij vnctus est in Episcopum. Moritur anno 1636. die 25. mensis Martij & sepelitur Vauri.

.... de Raconis nuper antistitis, & Ioannis Vincentij de Tulles post eum nunc Episcopi, tempora, résque gestæ omnibus adeò apertæ sunt, vt eas aut è chartis eruere, aut commemorare superfluum videatur.

Vencienses.

Deutherius. *Vinciensis Episcopus obiit: in cujus locum Fronimius subrogatus est*, anno 9. post dejectionem ab Agathensi Episcopatu, per Leuvieldum S. Hermenegildi patrem, quia Ingildi consilium dederat nunquam transeundi ad arianismum, eunti ad nuptias cum Hermenegildo. *Gregorius Turonensis lib. 9. de historia cap. 24.* Anno 588. interfuit Ebredunensi Concilio apud Ludouicum de la Cheza ex MS. Baldezani.

Venetici.

Henricus. Huic Episcopo scripsit Philippus Pulcher anno 1303. ex historia dissidij inter Bonifacium VIII. & Philippum Pulchrum.

NOCTIVM BLANCALANDANARVM

PARS SECVNDA.

Illuſtr^mo^ & Reuer^mo^ Domino,

D. GVILELMO EMMANVELI DE LA FAY,

IN SANCTIORE CONSILIO REGIS Conſiliario, Abbati Generali canonicorum S. Rufi.

IOANNES COLVMBI è Societate IESV.

X quo tempore ad ſcribendum de Valentinorum Epiſcoporum rebus acceßi, ex eo cogitaui de tuorum canonicorum initiis dicere, quorum monaſterio extruendo, Eſparueriam inſulam vendidit Odo Epiſcopus anno milleſimo centeſimo quinquageſimo octauo. De ipſis alij ſenſerunt alia. Hi Auenione cepiſſe voluerunt, illi, & ego aliàs, Valentiæ. Verùm nemo antiquas attulit hactenus tabulas, quibus ſuam firmaret ſententiam. Finxerunt etiam nonnulli neſcio quem Rufum, qui ſub annum milleſimum centeſimum ignotæ in Gallia vrbis Epiſcopus, originem atque adeò nomen ſanctißimo dederit Ordini. Nunc aliquid certi videor mihi ex antiquiſsima charta poſſe conſtituere. Igitur qui à pluribus annis auebam aliquid literarij muneris ad te mittere, iam tibi de tuis canonicis opuſculum ſcribo. Certè in illo Ordine, cui praes, ornando inſudare debemus plurimi. Tantâ ille ſapientia cepit, tanta ſanctitate propagatus fuit, vt nulli canonicorum Ordini hactenus inferior, ceteros qui ante ipſum in Gallia noſtra viguerunt, longo ſuperet interuallo. Et verò cùm Sanuictorini Pariſiorum monachi grauiter olim offendiſſent, maloque remedium quæreretur, non alij ſeu monachi, ſeu clerici totâ Galliâ, præter Sanruſenſes Valentiæ canonicos, inuenti ſunt,

sunt, qui monasterium restituerent, pristinóque redderent nomini sanctitatis. Domus S.Victoris Parisiensis, *inquit Albericus anno* 1129. quæ erat priora nigrorum monachorum de Massilia, ejectis prædictis monachis, adductus est conuentus regularium de S.Rufo de Valentia. *Eo ipso tempore Guido in agri Viennensis parte, quam dicunt Insulam, domum clericis excitauit, eosque per annos omnino quinquaginta rexit Prior: sed illo mortuo, ipsius discipuli, se vt in virtute perdurarent, Sanrufensibus denique addiderunt. Longè majus est quod sequitur. Cùm Sanrufenses in Prouincia incipiebant, Volcij etiam in extremo quem nunc dicimus Delphinatum, canonici orti sunt, quos ab ortus loco dicimus Volcienses. Gerardus autem eorum inuentor adeò illustri pietatis claritate fulgebat, vt Auenionensis Concilij patres anno* 1060. *eum in Sistaricensem Episcopum, antiquissimæ Ecclesiæ, quæ omnino conciderat, restituendæ euexerint. Sanrufensium tamen celebritas omne ipsorum pene nomen extinxit. Jn paucas neque longè positas sparsi sunt domos, cùm tui canonici eam ipsam regionem, & præterea Prouinciam, Occitaniam, & Catalauniam implerent. Ad opusculum Sanrufensium initiis visum est addere alia quatuor; duo de Præmonstratensium canonicorum, cœnobiis, Blancalandâ, & Lucerna; de Benedictorum monasteriis, Mansiada, & Ganagobia duo. Præmonstratensium illorum chartas ante annos quatuor diligentissimè volutaui. Blancalandæ tum agebam. Ad illum me pro antiqua beneuolentia vocauerat illustrissimus Vaurensis Episcopus Ioannes Vincentius de Tulles Abbas. Ganagobiam ipse adij, & de illa veteres tabulas in publico Forcalquerij proximi tabulario legi. Demum illustrissimus Viuariensium Episcopus Ludouicus Franciscus de Suse chartularium Mansiadæ, cuius Abbas est, legendum præbuit.*

SANRVFENSIVM
Canonicorum initia.

SANRVFENSIVM Canonicorum initia prorsus obscura sunt. Nemo ex antiquis tabulis illorum autorem adhuc asseruit, nemo tempus quo primùm prodierunt in lucem, nemolo cũ in quo sui Ordinis posuerunt exordia Ego quidem libr.1.de Valentinis Episcopis editione primâ dixi cepisse Valẽtiæ: sed conjecturâ potiùs nõ omnino inani, quàm certâ ratione agentis sermo is fuit. Legebam habuisse abbatiam in illius agro ante annum millesimum centesimum, & in literis Vrbani II. Pontificis ab Innocentio VIII. etiam Pontifice recitatis id legebam. In hoc ergo cogitationis, neque immeritò, deuẽni abbatem in illa ipsa à canonicorum

corum ortu sedisse. Nunc autem alia omnia cogito. Exscriptoris errore factum arbitror, vt in literis Innocentij (apographum erat quod vênit in meas manus, non archetypum) Vrbanus id quod legi scripsisse feratur. Hic enim Pontifex anno 1096. Arberio *extra muros Auenionenses* abbatiam habenti scripsit; Paschalis autem Vrbani successor anno 1115. Adelgerio siue Oldegario etiam *abbati canonicorum S.Rufi in Episcopatu Auennico.* Neque insolens exscriptoribus est hic,aut grauior etiam error. Sanmarthani tabulas vtriusque Pontificis ediderunt in lucem.Igitur non Valentiæ,sed Auenione, abbas Paschali & Vrbano Pontificibus sedebat in agro. Hoc etiam videor mihi posse addere. Santufenses canonici Auenione sua posuerunt initia,& ex eo sibi nomen fecerunt, quòd ad ædem S. Rufo sacram, in Auenionensi ad Druentiam fluuium agro,primùm habitauerunt. Auenionenses metropolitanæ basilicæ canonici chartam seruant, quæ facit vt ita sentiam. Ea sic habet.

In nomine æterni, summi, & Saluatoris nostri Iesu Christi, omnibus Catholici vtriusque ordinis, laicis, siue clericis, Benedictus gratia Dei Auenionensis sedis humilis Episcopus. Liquepateat cunctis videlicet pene omnibus, loca prope ciuitatem Auenionensem iam dicata fuisse ad summum honorem, & magnam sanctitatem habuisse, ac religiosissimè in seruitio Domini pertitisse, sita in honore S. Iusti gloriosissimi confessoris Christi, quem patrem habitatoribus ipsius loci fuisse non dubiiamus. Ac postquam huius Prouinciæ Episcopi non per dotum speciale, sed per terrenum locum in sede episcopali sublimati sunt, per superbam relationem, & in tumorem auersi, humilitatis, & religionis gratiæ, quam firmiter tenere debuerant, obliti sunt, ac per hoc opes & prædia sanctæ Dei Ecclesiæ, vnde pauperes, & clerici sustentari debuerant, mundiales homines injustè possident. Ideo namque tali occasione decepta prædicta loca inhabitab ilis remansit. Sed cùm iam longum tempus præteriisset, & me Deus omnipotens, non meis meritits sed sua bonitate in sede pontificali sublimare voluisset, ex nostra Ecclesia clerici diuino amore tacti, pro oblitibus carnis nostram adientes præsentiam, scilicet Arnaldus, Odilo, Pontius, & Durandus, humiliter flagitarunt, quatenus iam dicta loca sanctorum, vt religiosè illic viuerent, concederemus. Quorum petitionibus præbentes assensum, vnà cum consilio canonicorum nostrorum concessimus, vt ab hodierna die & deinceps firmiter teneant & possideant tam illi, qnàm successores illorum, cum iis quæ modò illis collata sunt, & in antea collatum. Et vt ...... ego Benedictus episcopus tali desolatione congemiscens, cupiens vt Deus annuat ad pristinum reformare, dono supradictis presbyteris iam dictam Ecclesiam, quæ sita est in territorio Auenionis, subtus burgo ipsius ciuitatis, cum decimis, & oblationibus, cum primitiis, & cum terris, pascuis, vineis cultis & incultis, nemoribus: & dono illis super Sancto Rufo modiata de vinea culta omnè quod in eo continetur, &c. *per omnem circuitum medium milliare. Etiam damus,* &c. *per longum & circuitum in vniuerso quatuor mille septuaginta passus,*&c. *Si autem desiuerint iam dictæ personæ, quod absit, quæ dictum locum tenerent, & custodiant matri Ecclesiæ, & successoribus meis reuertat,*&c. *Actum publicè in Auenione ciuitate sub die calendarum Ianuarij anno incarnationis Dominicæ* 1039.

Hactenus Auenionensium metropolitanæ basilicæ canonicorum charta. Vides Ecclesias S. Rufi,& S. Iusti, à Benedicto Episcopo concessas fuisse Arnaldo, Odiloni, Pontio,& Durando presbyteris. Quæ sacra erat Iusto, jam olim

olim ſeu temporum injuriâ ſeu bellorum euerſa eſt. Stat etiam nunc Ruſo dicata. Vtramque Sanruſenſes canonici,cùm illa ſuperetat,tenuerunt.Hanc noſtris quoque temporibus ſibi habent; & in ea antè ſedebat abbas, quàm in Eſparueria ad Valentiam inſula ſedem poneret: tenebant ipſam Vrbano etiam II.Pontifice,qui ſcripſit Arberio abbati & fratribus *in eccleſia S.Rufi extra muros Auenionenſes canonicam vitam profeſſis*, ſexto poſt Benedicti literas & 50. anno,cùm Arnaldus,ſociorumve vnus aliquis fortaſſe ſuperſtes eſſet. A quo autem ambas accepiſſe dicendi ſunt,quàm ab eodem Arnaldo? An potiùs cùm Arnaldus & ſocij ab æde S.Rufo ſacra,ad quam habitabant, nomen ſibi feciſſent,illud propagarunt in poſteros; & Sanruſenſes primùm ſeu preſbyteri,ſeu clerici,deinde cùm in religioſum Ordinem coiiſſent,canonici dicti ſunt? Vrbanus ergo ſubjungit in ſuis literis. *Apoſtolica vobis autoritate firmamus omnia, quæ Epiſcopi Auenion. Benedictus, Roſtagnus,& Gibelinus veſtræ Eccleſiæ contulerunt.* Ea ſignificat quæ Benedictus in charta ſua poſuit,donauitque Arnaldo, & ſociis: nam quæ alia poſſidebant Auenione Arberius Sanruſenſis abbas & ejus canonici? Roſtagnus Benedicto ſucceſſit ad annum vſque 80 poſt 900. Epiſcopus, Gibelinus verò videtur,poſt Roſtagnũ ſediſſe:Ambo quæ Sanruſenſibus ſeu preſbyteris,ſeu canonicis Benedictus conceſſerat,ſuprà me citatis commemorata tabulis ſua etiam ipſi charta firmauerunt. Igitur ego quidem exiſtimo eos Auenione cœpiſſe anno 1038. ſed quo anno cœperint ſeu *canonicam vitam*,vt cum Vrbano II.loquar,*profiteri*, ſeu abbatem ſibi imponere, non inuenio.Arberium Sanmarthani faciunt primum abbatem,& ſecundum Adelbertum, ac tertium Adalgerium. Sed Lebertus ante Adalgerium ſedit,anno ſcilicet 1108.ex Leodegario Viuarienſi Epiſcopo, qui eo anno ipſi conceſſit *Eccleſiam S.Andeoli,in loco qui Burgias dicitur,vbi ſacratiſſimum corpus eiuſdẽ martyris quieſcere videtur*,vt legitur in tabulis,quas ab eo ſcriptas retuli ſecundo de Viuarienſibus Epiſcopis libro,numero 58. Adalgerius, ſiue Oldegarius è Sanruſenſi abbate,in Barcinonenſem Epiſcopum euaſit anno 1116. Paſchalis II. mandato, atque,vt Zurita libro 1. anno 1114. tradit, ex Barcinonenſi antiſtite in Tarraconenſem poſtea Archiepiſcopum. Tam multis per vitam, & à morte miraculis inclaruit, vt totâ Catalauniâ jam tum olim habuerit vulgò ſancti nomen,& Petrus Aragoniæ Rex,de eo in ſanctorum virorum numerum adſcribendo egerit cum Martino II.Pontifice,vt Hiſpanici martyrologij ſcriptor,qui pluribus de ipſo diſputat,docet ad diem 7.Martij. Sed quod ex Domenecco affert,abbatiam S.Rufi, cui Oldegarius præerat,fuiſſe tum *in Magalonenſi non procul à Monte-peſſulano ditione*,id profectò falſum eſſe intelligis ex ſuperioribus.

Hîc vnum tacere non poſſum. Iuſtus,cui ſacra erat ædes ante omnem tabularum memoriam euerſa, dicitur à Benedicto Auenionenſi Epiſcopo *confeſſor Chriſti, quem patrem habitatoribus ipſius loci fuiſſe non dubitamus.* Qui ſic loquitur,is profectò tradit præpoſitum olim fuiſſe ſacris eo in loco viris, vt errare dicendi ſint,qui exiſtimant primum à B.Rufo Auenionenſem Epiſcopum fuiſſe. Sed quibus tandem viris præpoſitum fuiſſe dicemus,an clericis, an monachis? Vt vt hoc habeat, qui anno 1500. Sanruſenſibus canonicis ſacrarum breuiarium precum primus edidit, profectò errauit, cùm aſſeruit eum è Iudæa cum Rufo & Trophimo, Magdalenaque & Martha veniſſe; neque aliis eo in loco ad virtutem fuiſſe Ducem, ſed monia-

les nescio quas post cladem à barbaris hominibus illatam ipsi & Rufo cultum præbuisse, quibus canonici ob ejusdem Rufi præcipuam venerationem dicti Sanrufenses, longo pòst tempore successerint. Nam è quibus tandem tabulis, Benedicti Auenionensis post annum 900. Episcopi chartâ verioribus, hæc accepit? Minùs fortassis falletur, qui dixerit eum esse Iustum, non autem Complutensem martyrem, qui Segureti non procul Auenione, populum innumeris supra naturæ vim prodigiis, ad sui venerationem nostris etiam temporibus adigit, vt annotaui libro 4. de Vasionensibus Episcopis numero 32. Sed profectò videtur is esse, cui dicatam ædem, Robertus & Maraco dederunt anno 1004. Sancteusebianis in Prouincia monachis. *Dederunt locum S. Eusebij*, vt etiam Sammarthani tomo 4. Galliæ Christianæ recitant, *cum Ecclesiis Deo constructis: videlicet Ecclesias S. Mauritij, & S. Iusti confessoris.*

Quoniam verò ad Sancteusebianum monasterium dicendo deuêni, placet subjungere chartam, quâ anno 1032. donatum est abbati S. Ægidij, in eruditorum virorum vsus: nemo hactenus inuentus est, qui eam ederet in lucem. Ipsam ex Sancteusebianis illustrissimi Ioannis Vincentij de Tulles Vaurensis Episcopi chartis accepi. Antiquissimi monasterij Abbas est.

Anno incarnationis Domini nostri Iesu Christi millesimo trigesimo secundo, indictione decimaquinta. Tempus legis istius donationis causâ non sine gestorum testificatione valebat: nunc verò post hanc legem ne qualibet donatio valere potest, si gestibus non fuerit alligata. Idcirco ego in Dei nomine Edelbertus, & vxor mea Ermengauda, & filij nostri Eldebertus, & Garacus cedimus vel donamus Deo, & S. Mariæ, & S. Petro, vel S. Ægidio confessori, qui est in comitatu Nemausensi, in valle Flamanesc, (Flauianam appellant alij) *vel ad ipsum abbatem domino Galterio, & ad ipsos monachos ibidem Deo seruientes, tam præsentibus, quàm futuris .... pro amore Dei, & per intercessionem omnium sanctorum, vt Deus omnipotens dimittat nobis omnia peccata nostra; & pro remedio genitorum nostrorum, vel genitricum nostrarum, vel de heredibus nostris. Propterea cedimus vel donamus aliquid de alodio nostro, qui est in comitatu Aptensi, inter murum de castro, quod vocant Segnonem, hoc est abbatiam S. Eusebij, cum suis cellis, vel cum omnibus adjacentiis suis, id in mansis, villis, curtis, hortis, oglattis, pascuis, vineis, campis, pratis, siluis, garricis, aquis, aquarumve decursibus, quantum ad ipsam abbatiam aspicit, vel aspicere videtur, quæ ad nos pertinet, de nostris fundis possessionibus donamus, & ad perpetuum tradimus Deo, & S. Petro, Sanctoque Ægidio, & domino Gualterio abbati, & ad monachos ibidem Deo famulantes sic donamus, vt monachi teneant, & possideant. Profiteor sane, si quis, nos, aut heredes nostri vel vllus homo, aut vlla apposita persona qui contra hanc cessionem, vel donationem istam, sic agere, vel inquietare voluerit, non valeat vendicare quod expetit: sed in ipsius iram Dei omnipotentis incurrat, & S. Mariæ, & S. Michaëlis Archangli, & S. Petri Apostolorum principis, necnon & sancti eximij confessoris Christi Ægidij, & S. Eusebij incurrant maledictiones, & omnium Sanctorum abominationem & maledictionem accipiant, quas repererunt Dathan, & Abiron, quos viuos terra absorbuit, & cum Iuda traditore, qui Dominum tradidit, in infernum partem habeant, & hoc præsen .... firma & stabilis permaneat, omnique tempore.*

Antè huic de Sanrufensium canonicorum initiis lucubratiunculæ, quàm finem imponam, placet vnum addere. Fuit qui assereret vnam ædem sacram,

non

non duas Arnaldo & ſociis datam eſſe, eámque S. Rufi, nullam S. Iuſti; negaretque illos errare, qui S. Iuſtum faciunt ſecundum Auenionis Epiſcopum, vtpote ita ſentientes cum vetere catalogo Epiſcoporum Auenionenſium, antiqua Auenionis hiſtoria, quæ in Vaticana bibliotheca ſeruatur, vetere Officio & manu & typis ſcripto canonicorum Sanruſenſium, Rituali MS. eorumdem edito ſub Letberto Abbate, charta demum membranea in volumen circumacta quæ ante annum 1629. erat impoſita tumulo S. Iuſti. Verùm abs dubio Benedictus Auenionis Epiſcopus dedit Arnoldo & ſociis templa duo, alterum S. Rufi, S. Iuſti alterum; & prorſus errant qui arbitrantur S. Iuſtum fuiſſe ſecundum Auenionis Epiſcopum. Sed cùm errare dico, id tantùm cogito, quod vox apud ſcriptores Latinos ſonat. Errat apud Ciceronem, Terentium, Liuium, qui falſum dicit. *Errare malo cum Platone*, inquit Cicero, *quàm cum iſtis vera ſentire*. Igitur vt ad primum illud de templis duobus veniam, ſic legimus in tabulis Benedicti Epiſcopi: *loca ſita in honore S. Iuſti*; & *iam dicta loca Sanctorum*; atque *Eccleſiam ſuper burgo*; ac *ſuper S. Rufi modiata de vinea*. Hæc omnia ſignificant templa duo, vt patet, non vnum; atque duo, quorum alterum S. Ruſo ſacrum eſt, S. Iuſto alterum. Secundum autem de S Iuſto, quod non fuerit Auenionis Epiſcopus, idem Benedictus non ineuidenter docet iſtis verbis: *Liquepateat cunctis loca prope ciuitatem Auenionenſem iam dicata fuiſſe ad ſummum honorem, & magnam ſanctitatem habuiſſe, ac religioſiſſimè in ſeruitio Domini perſtitiſſe, ſita in honorem S. Iuſti, quem patrem ipſius loci fuiſſe non dubitamus.* Qui ſic loquebatur, tibine videtur fando vnquam accepiſſe Iuſtum hunc fuiſſe Auenionis Epiſcopum? nonne potiùs docet fuiſſe patrem & magiſtrum, hominum aſceticam, in eo loco vitam agentium? Profectò illi vni major debetur fides, & Auenionis Epiſcopo, & omnium antiquiſſimo de S. Iuſto ſcriptori, quàm Anonymis illis ſcriptoribus quos aduerſarius affert.

BLANCALANDA, ET Præmonſtratenſes Blancalandæ Abbates.

RICARDVS de Haia Præmonſtratenſes canonicos Blancalandam vocauit. Normanniæ Coneſtabilem plurimi nunc faciunt, & ante annos ducentos non pauci. Ex eo facere putabam, quòd Humetij dynaſtæ & Haiæ putei, & Vvanrengebecco, quibus fuerat dominatus, ex Ægidiæ filiæ dote imperitantes, Coneſtabilis dignitate poſiti ſunt, quaſi eam quoque in generum ipſe transfuderit. Nunquam tamen ſe ipſe Coneſtabilem dixit, nunquam dixere coætanei. Sed neque dixerunt qui elogium ſepulchro inſcripſere. Ipſius verò gener Ricardus de Humet ſex ante ejus mortem annis, milleſimo ſcilicet centeſimo ſexageſimo tertio, Coneſtabilis Normanniæ erat, vt tradunt antiqua Normanniæ chronica à Ducheſnio edita. Matildis vxor ſacro in opere ſociam ſe præbuit. Vernoniam gente fuiſſe vulgò aiunt, neque immeritò. Ipſa, conjux-

que voluerunt, vt Vvilelmus de Vernone, & Radulphus de Haia adessent abbatiam condentibus, remque suo nutu firmarent, maximo certè argumento Matildem Vvilelmo cognominem, sanguineque proximam fuisse, cùm Radulphus Haiensis gente fuerit, & de Ricardi fratre genitus. Ipsa tamen omnibus in tabulis Matildem de Haia se vocat: eodemque nomine appellatur in sepulchrali lapide, ex more fortassis Normannarum mulierum, quas sibi nomen ex conjugis gentilitio facere solitas lego.

Quo anno Ricardus & Matildis, Præmonstratenses canonicos Blancalandam vocauerint, non inuenio. Anno quarto & quinquagesimo supra millesimum centesimum, cùm ipsos suis prouentibus instruebant, jam altare, & proinde templum, ceterasque ædes, ipsis posuerant; tumultuario quidem, vt non ita pridem vocatis, neque dum certo reditu donatis, opere, sed tamen posuerant. Sic enim scripserunt de Vvilelmo Vernonio, & Radulpho Haiensi; *concedentibus, & super altare præfati monasterij propriis manibus nobiscum offerentibus.*

Lego eos deduxisse Danmartino in Belgio. Ex eodem Hasculfus de Suligneio suos Lucernam viginti à Blancalanda milliaribus ante decem annos deduxerat. Cur non Præmonstrati eos accepit, quod neque longiùs distat, & à Norberto sancti Ordinis inuentore recentem spirabat, inque ceteras per orbem domos, vt caput in membra, pietatem dimittebat? Datum hoc fortassis est canonicorum Dammartinensium virtuti: an potiùs id fecere Francorum ab Anglis, qui Normanniæ dominabantur odia, & Anglorum fœdera cum Burgundis Belgarum principibus?

Blancalanda verò, in qua monasterium canonicis excitauere, vallis est, quam à Septentrione, & Meridie colles, tumulíque ab Oriente, & Occidente claudunt. Vbi Constantinus ager incultior, se reliquâ veluti educens Normanniâ intrat Oceanum, & Septentrioni obuersus bifido contra Angliam mucrone porrigitur, ibi proximè Haiam putei, insignem ante annos sexcentos dynastiam, inter Varengebeccum, Leyteram, & Numenillum, ignobiles pagos, non prorsus inamœnis cingitur in theatri figuram montibus. Nomen loco fecerunt habitus & color soli. Scilicet subalbescit ferme vniuersum, & non modicam partem infelices in saltus tristiaque tesqua (landas vulgus appellat) consumitur. Inuenio appellatam quoque Bruïeriam; scilicet à tesquis, nullâ subalbi coloris, qui in solo est, ratione habitâ. Pax inter Guilelmum Anglorum Regem, & Fulconem Comitem, *in loco qui vulgò Blancalanda, vel Bruïeria dicitur,* facta est: inquit Ordericus Vitalis libro 4. ad annum 1003. In veteribus tabulis lego incipere ab Estenelifij montis radicibus, desinere in Bellaualle. Suum illi monti nunc etiam stat nomen: isti valli (sinuî potiùs vallis) tempora suum abstulere; & quæ id nominis quondam habuerit, in tumulosa, ac proinde finibus in modicarum vallium morem distincta regione non possum dicere. Hi sunt ad Septentrionem, & Meridiem fines. Quos ab Oriente & Occidente seu quondam habuerit, seu nunc habeat, quis in maxima pòst 500. annos prædiis mutatione limitum ac nominum afferat? Estenclifius mons omnis saltuosus, leniter, neque altè surgit ad Boream. In Occidentem resupinato, Numenilij per tumulos campi, pro regione non omnino infelices, occurrunt. Habent illos principio nemora, deinde hîc seu prata, seu pascua; ibi variæ segetes, & ad potum (indigenæ si-

drum

drum vocant) pometa. Ipsos à tergo claudunt Douillani,& ad Meridionale latus Sansymphorianenses agri pascuis,& segetibus læti. Hos ad eumdem Austrum sequuntur primùm in monte nemora,deinde virgulteta Haiæ putei,donec ad Leyteranos venias,qui deinceps Blancalandam cingunt tribus ad Meridiem collibus, Scabioso, Broquebusxo, & Poteriano. Nominum causas nullus tradidit. Modicis vallibus distinguntur. Ab Oriente in Occidentem longè tendunt. Cæduis siluescunt fere vniuersi virgultis. Niandæa Poterianum,quà in Septentrionem,& Orientem resupinatur, excipiunt. Iis versus Orientem succedit per tumulos,in agro Varengebeccio Boa, quæ à S.Michaële dicitur,area,areæque non modicum de præcelsa quercu fagoque nemus,quod via regia ab Estenclifio sejungit monte.Quę memoratis finibus clauditur Blancalanda,ea per hiemē de Leyteranis montibus torrētes,& omnē per annū modico fluentes è paucis fontibus agmine,aquas excipit media.

Ad istas Ricardus,& Matildis,ædes canonicis Dammartino deductis posuerunt. Ibi excitasse, vbi nunc visuntur, intelligis ex templo. Habet id conditoria Ricardi & Matildis. Ad ipsius meridiem habitauere semper canonici.Potuit quidem tempus, vt in hominum animis,vsuque rerum ac opportunitate, aliquid fere mutat,nunc ad illud canonicorum domum admouere,nunc ab eo aliquantulum sejungere: sed ad aliam ipsius partē nunquam posuisse hoc affirmat,quòd ad aliam nulla vnquam aperta fuit in tēpli pariete porta quæ, vt solet, ad claustrum ferret.Blancalandanus Anonymus in chronologia MS. docet annos omnino 30. positos in ædificatione templi. Anno 55.supra 1000.ita scripsit,*Hoc anno fundata est Ecclesia S. Nicolai de Blancalanda:* sexto autem & octogesimo; *Hoc anno dedicata est Ecclesia S. Nicolai de Blancalanda.* Et Francorum Anglorumque publici, & Ricardi Matildisque Haiensium familiæ priuati motus abs dubio fecere, vt cepta ædificatio produceretur in tam longum tempus. Denique Matildis Ricardo mortuo dans Blancalādanis canonicis *molinum de Riua ad faciendum luminare Ecclesiæ,cum tota molta* suorum *hominum de veteribus essartis,* ait se id concedere *in anno,in quo recuperauit tenementum* suum *de manu domini Regis.*

Iam quibus opibus monasterium sui fundatores instruxerint, accipe ex tabulis quas confecere.

Ricardus de Haia, & Matildis vxor eius, omnibus hominibus suis & amicis Normanniæ, & Angliæ salutem, & dilectionem. Notum sit vestræ dilectioni, & omnium tam præsentium, quàm futurorum caritati,quòd nos in propria hereditate nostra,in loco qui Blancalanda dicitur, vnum monasterium fundauimus in honore Dei & Domini nostri Iesu Christi, & beatæ genitricis eius, & sanctissimi confessoris Nicolai;ibique conuentum canonicorum ad seruiendum Deo in Ordine Præmonstratensi constituimus, quibus ad victum & vestitum, pro redemptione animarum nostrarum de paruitate nostra hæc subscripta conferentes in perpetuam eleemosynam, per manum D. Ricardi Constantiensis Episcopi Domino consecrauimus, Vvilelmo de Vernone, & Ricardo filio eius, & Radulpho de Haia nepote nostro, concedentibus, & super altare præfati monasterii propriis manibus nobiscum offerentibus, ipsum videlicet locum in quo fundatum est monasterium,cum omnibus adiacentibus suis, à Bellaualle vsque ad montem Estenclif, sicut eum à foresta separat terminorum appositio. In Haia-putei terram Cornart: in telone quadraginta solidos, & domum Hugonis de Nigellihulmo cum suo horto, & prædio,ita quieta,quòd homo qui

in ea manebit, vendat & emat in domo & extrà, in foro, & vbique quietè: & duas acras terræ juxta terram Malcouenant: & molendinum tanarium juxta parcum. In Aufremaisnil terram Radulfi clerici, & terram Gaufridi fratris sacerdotis: & alias decem acras terræ: & in mari vnam piscaturam, & salinam Hober: & terram Richerij de Fanoilleres: & terram integram, quam tenebat Radulphus Cheneuuant pro vno quartario auenæ. In Boleuilla maisuram Roberti Lisleman. Ad Candecote terram Rose. In Vuarengebec terram Gobe: ad Essarz duas maisuras terræ, & cum altera earum costumas in foresta ad opus figuli: forestas autem nostras vbique, & quamdiu durauerint ad omnia ædificia sua propria facienda, similiter ad ignem, & ad omnia domus necessaria; pasnagium porcorum suorum in eis quietum, & suorum hominum ab ipsis hominibus sibi persoluendū, & omnes sibi vtiles ac necessarias costumas forestæ: in parco autem suorum tantùm porcorum quietationem, & communem cum nostris: & similiter post nos cū porcis domini libertatem, & abrosturam vnam, & coria ceruorum & omnium bissarum: & terrā Rogerij forestarij integrè, sub chemino scilicet, & super cheminum, quam donauerunt eis ipse & Paganus filius ejus, cum domo quæ in ea erat. In Cheteuilla terrā Hugonis Tauri, & pisces exclusæ, quocumque modo capiantur: & assesiam retis in nouio molendini ad capiendas anguillas, & si voluerint in eo facere piscaturam: & vnam maisuram terræ ibi juxtà ad hospitandum piscatorem. In Boseuilla terram Paruier. In Pompeuilla, & Vvarreuilla decimam graniarum, videlicet cùm carrus attulerit garbas, siue quadrigâ, vel quocunque modo afferantur, & vndecùmque, nouem in grangis computentur, decima canonicis reddatur: & decimam garbagij omnium denariorum excepto teloneo, & omnium quæcumque ex illis domino exeunt, & fœni, & camparti crassi piscis, & feriæ campaniæ, excepto molendino de Vado. Ecclesias autem de Cheteuilla, & de Boseuilla, & in Ecclesia de Montegardo quidquid ad feudum de Haia pertinet, similiter per manum domini Ricardi Constantiensis Episcopi donauimus huic nostro monasterio, ita scilicet quòd in Ecclesia de Montegardo, canonici in vita Radulfo de Rotoz, dimidias garbas decimæ tantùm habeant; post mortem verò eius totum integraliter ad canonicos redeat. Illam autem de Cheteuilla Godefridus sacerdos, & illam de Boseuilla Gaufridus, quia tunc in illis erant personæ, in vita sua à canonicis requirentes, susceperunt tanquam clerici obedientes, & de recognitione quod inter illos conuenit annuatim reddentes, post mortem verò eorum integraliter, & totæ, excepta quâdam parte decimæ garbarum, quæ ad præbendam de Moreton pertinet, & quietè ad canonicos redeant. Prænominati autem sacerdotes Godefridus, & Gaufridus omnem iuris hereditarij acclamationem, quam in illis faciebant, in manu domini Episcopi resignauerunt, & super altare præfati monasterij propriis manibus ponentes omnino dimiserunt. Quod similiter Rodulphus de Rotoz fecit de illa de Montegardo, & Ecclesiam S. Symphoriani cum omnibus ad eam pertinentibus, de quibus decima molendini de Candecote, & decima piscium exclusæ eius. In Anglia Cambriguchan manerium cum omnibus pertinentiis, exceptâ Ecclesiâ. Hæc itaque præscrita præsente clero, & populo, & approbante donauimus huic nostro monasterio S. Nicolai de Blancalanda, nihil in omnibus iis retinentes, & ab omni iure, & dominio, & secularium consuetudinibus, querelâ, & exactione, ad nos pertinentibus libera & absoluta, super altare offerentes, per manum Episcopi Domino consecrauimus, excepto opere exclusæ in terra Parvier de Boseuilla, & in tetra Hugonis Tauri de Chereuilla, quæ maisura etiam costumas suas habet quietas in foresta; & exceptâ multâ hominum de terra Radulfi clerici apud

apud Anfremaisnil, & opere exclusæ. Teſtibus Ricardo Conſtantienſi Epiſcopo, Vualtero Abbate Montiſburgi, Radulfo Priore Exaquij, Ricardo Epiſcopo, & Philippo Conſtantienſi Archidiacono, Engelgero de Bohon, Roberto de Peretot, Renaldo de Mainil, Ricardo Auenel, Radulfo Cunes, & aliis multis. Anno ab incarnatione Domini milleſimo centeſimo quinquageſimo quarto in Blancalanda.

Hactenus tabulæ Ricardi, & Matildis. Ricardus Conſtantienſis Epiſcopus eas pro illorum temporum more ſuis probauit, roborauitque; & addidit Ricardum Auenel dediſſe monaſterio Eccleſiam de Bauteis, adjunxitque verba ſequentia. *Donauerunt & alij, prout diuina gloria eis inſpirare voluit, Vvilelmus de Vernone tres quartarias frumenti in molendino de Nigellibuno. Vvilelmus de S. Ioanne ad Thoreuillam, terram Godefridi filij Radulphi Couey. Rudulfus de Haia vnam ſalinam cum omnibus pertinentiis, quam Vvilelmus filius Vvache des Vvelles tunc tenebat. Hinfridus de Bohon, ad pontem Vime decimam molendini de Biart. Engelgerus de Bohon, ad Bohon terram de Rolenet. Ricardus de Glategneio I. m. ſalis, & totam terram ſuam, quæ eſt iuxta Blancalandam de feodo Rogerij monaſterij. Rainaldus de Maiſnillo molta hominum ſuorum de Runceia, vnam quartariam frumenti in molendino de Douilla. Thomas Bardous decimam molendini de Breſilleuaſt. Hugo Vvach, in Chateuilla terram quæ dicitur la Cronte Annon.* Hæc ille eodem anno quarto & quinquageſimo. Tertio poſt Henricus Angliæ rex eadem Ricardo Epiſcopo memorauit ſuis literis firmauitque: eas verò ita concluſit. *Vt autem hæc omnia ſupraſcripta, & quæcumque in futurum, & à quibuſcumque rationabiliter & iuſtè prædictæ Eccleſiæ fuerint collata, firma & illibata permaneant, regiâ autoritate confirmo, & confirmata in regnum poſt me venturis protegenda, & confirmanda relinquens commendo.* Donauerunt & alij non pauca, præter eos, qui à Ricardo Epiſcopo memorati ſunt; ſed modica nobilium virorum munera ſequi præterea oratione nõ iuuat. Blancalandanorum hiſtoriæ canonicorum ſumma capita dicere ſuſcepi, non autem eorum prouentus ſigillatim cenſere. Hæc tamen quæ ſub ipſa monaſterij initia in eos collata ſunt, prætermittere nolui, vt ſummorum virorum pietatem intelligeres, qui ad illud opibus augendum, ceteris per conſequentia tempora duces magno & illuſtri exemplo fuerunt. Tacere tamen nec velim, ne debeam Ioannem Moretonij Comitem Blancalandanis canonicis conceſſiſſe eccleſiam S. Laurentij in Gerſoio inſulâ; & cùm è Comite in Angliæ Regem euaſiſſet, Vvilelmum Conſtantienſem Epiſcopum in id doni conſenſiſſe, anno ſecundo & nonageſimo poſt milleſimum centeſimum. Principis exemplum ſecuti Vv. Paren, Rodulphus Paren Vilelmi frater, Ioannes de Leſpeſſa, Vvilelmus de Chaëne, & Radulphus Pagani, plures decimas Sanlaurentianæ illius dynaſtiæ, prædiaque non pauca iiſdem largiti ſunt. Quid autem ſileam, prioratus omnino ſex iiſdem inſuper attributos olim fuiſſe, Broquebeufium, Crotabrunanum, Sanmargaritanum, Eſtoublonium, Leſtræum, & Arneuillanum? De Crotabrunano, Leſtræo, & aliis, nihil lego ante annum milleſimum ducenteſimum: Bruguebeufius ſub initia Blancalandani monaſterij erectus eſt à Guilelmo de Aurea-Valle domino de Luitheare; erectionémque probauit, plurimúmque auxit, Adam de Portu, Leutheatis poſt Guilelmum dominus, Petro abbate, qui ab anno milleſimo centeſimo ſexageſimo ſeptimo, vſque ad milleſimum ducenteſimum decimum præfuit monaſterio.

Qui

Qui & quo numero, canonici Dammartino venerint Blancalandam, nullæ tabulæ habent. Silentium triste, posterisque damnosum. Pietatè insignes, morumque integros fuisse affirmat, quòd Blancalandam à suis præsulibus sunt præ aliis pluribus missi; quòd Ricardi, & Matildis, monasterij conditorum, expectationem impleuere; quòd Ricardum Auenellium, Vvilelmum de S. Ioanne, Himfridum de Bohon, aliosque Constantinâ regione illustres viros adduxerunt ad augenda fundatorum munera. Sed illa virtus fuit profectò singularis, quâ factum est vt frequentissimi iuuenes, alij ab aliis, ad nostra vsque tempora Præmonstratensem Ordinem ampelexi sint, omnemque vitam egerint Blancalandæ in Dei laudibus. Anonymus Blancalandæ chronologus ita loquitur anno millesimo centesimo sexagesimo septimo: *Ranulphus primus pater fratrum Blancalandæ.* Quia non vocat abbatem, existimo fuisse sociis Dammartino venientibus ducem, & ad illud vsque tempus, quo instructis in sedibus abbatem sibi præficerent, patrem. Certè abbatum syllabus, libro funerali canonicorum ad finem additus, tradit secundum abbatem fuisse, non primum. Placet eum afferre, ipsoque omnem de Blancalandano monasterio lucubratiunculam concludere.

Robertus de Pretot. Creatur anno ...... moritur anno...... die 2. Maij.

Ranulphus de Runcheia. Creatur anno ...... moritur anno 1167. die vicesimâ sexta Iulij.

Blancalandanus Anonymus in sua chronologia sic habet anno 1167. *Hoc anno obiit domus Ranulphus primus pater fratrum Blancalandæ.*

Petrus, dictus Poëta. Creatur anno 1167. cedit abbatiâ anno 1213. 7. cal. Nouembris. moritur anno 1217. 12. Iunij.

Robertus de Rauenouilla. Creatur anno 1217. calendis Decembris. moritur anno incerto 26. Aprilis.

Nicolaus de Strauilla. Creatur anno incerto. moritur anno 1232. die tertia Martij.

Petrus de Baudienuilla. Creatur anno millesimo ducentesimo trigesimo secundo, cedit abbatia anno 1247.

Robertus, dictus Hayton, siue Hyton. Creatur anno 1247. cedit abbatiâ anno 1253. 16. Nouembris.

Thomas de S. Mariæ ecclesiâ, dictus Rex. Creatur anno 1253. 3. idus Maij. moritur anno 1260. 27. Octobris.

Guilelmus Auberi de S. Mariæ ecclesia. Creatur anno 1260. moritur anno 1271. 14. Nouembris.

Thomas Fabien. Creatur anno millesimo ducentesimo septuagesimo primo. moritur anno 1298. 30. Augusti.

Robertus, dictus Hardy. Creatur anno 1298. moritur anno 1331.

Ioannes Pirebout (aliis Pitebout.) Creatur anno 1331. moritur anno 1337. 17. Ianuarij.

Guilelmus de Corsello (aliis Coësello) Creatur anno 1337. moritur anno 1349. 5. Septembris.

Nicolaus de Bonauilla. Creatur anno millesimo trecentesimo quadragesimo nono. moritur anno 1362. 27. Augusti.

Albinus le Rous. Creatur anno 1362. moritur anno 1377. 3. Aprilis.

Thomas de insulis. Creatur anno 1377. moritur anno 1412. 23. Iunij.

Thomas

Thomas de S. Laudo. Creatur anno 1412. *Accipit mitram, & alia pontificalia à Ioanne* 23. *anno* 1413. Hic anno 1430. Henrici sexti Angliæ Regis concessione, è Britannia, in quam cum sanctorum reliquiis, argenteisque templi vasis, & monasterij veteribus chartis fugerat, redit Blancalandam. Henricus ab annis nouem tum regnabat: igitur Thomas supra nouem annos in Britannia fuit. Secum habebat duos è Blancalandanis canonicis. Hæc omnia leguntur in membranea charta Blancalandæ, qua Henricus Rex Thomæ concedit vt in suum monasterium redeat. Thomas. *moritur anno* 1447. 26. *Februarij.*

Thomas de S. Laudo, junior, & nepos præcessoris. Creatur anno 1447. *moritur anno* 1461. 9. *Septembris.*

Nicolaus Mulot. Creatur anno 1461. *cedit abbatiâ anno* 1476. *moritur anno* 1483. 9. *Februarij.*

Nicolaus Pitebout. Creatur anno 1476. *moritur anno* 1485. *die decima tertiâ Februarij.*

Petrus Rosselin. Creatur anno 1485. *moritur anno* 1501. 5. *Martij.*

Petrus Fabri. Creatur anno 1501. *moritur anno* 1507. 1 *Iunij.*

Laurentius Mulot. Creatur anno 1507. 22. *Iunij. cedit abbatiâ anno* 1535. & *moritur* 2. *Februarij.*

Nicolaus le Maistre. Creatur anno 1535. *cedit abbatiâ anno* 1539. *die* 23. *Aprilis.*

Nicolaus Maistre, junior. Creatur anno 1520. 6. *Maij.*

Franciscus de Bouliers, Manna in Prouincia *dominus. Creatur anno incerto, ex abbate Foroiuliensis Episcopus.*

Philippus Troussey. Ex priore abbas, Porphyriensis fuit *Episcopus.*

Franciscus Troussey.

.... *Grimaldi S.R.E. Cardinalis,* postea Aquensis Archiepiscopus.

Zongus Ondodei. deinde Forojuliensis Episcopus.

Ioannes Vincentius de Tulles Vaurensis Episcopus.

Ceterum quo anno Ricardus de Haia, & Matildis Ricardi vxor, Blancalandani monasterij fundatores mortui fuerint, accipe, ex inscriptione, quæ in eorum sepulchris visitur in Blancalandano templo, ad summi altaris dexteram.

Hic iacet corpus nobilissimi domini Ricardi de Haia, militis, conditoris hujus Ecclesiæ, cujus anima partem habeat cum beatis. Ipse quidem obiit anno domini millesimo centesimo sexagesimo nono, sexto calendas Maij.

Hic jacet corpus nobilissimæ dominæ, dominæ Matildis de Haia fundatricis hujus Ecclesiæ, cujus anima partem habeat cum beatis. Ipsa quidem obiit anno Domini millesimo ducentesimo nono, quarto calendas Augusti.

LVCERNA, ET LVCERNÆ Abbates.

VCERNA, siue, vt in antiquis aliquot chartis legimus, Lucerna, & Luiserna, vicus est in Abrincensi Normanniæ diœcesi. Præmonstratenses canonici anno 1143. ad eam Dammartino venerunt Tes-

iam, siue in domibus siue in vineis, & in agris, & in hortis. Ex dono Lamberti de Oriere, & Berengeri fratris ejus, duas acras terræ juxta murum ciuitatis Abrinc. Ex dono Bertrandi de Verduno ibidem dimidiam acram. Ex dono Ricardi Abrinc. Episcopi ecclesiam de Montuiron cum omnibus pertinentiis suis. Ex dono alterius Ricardi Episcopi, & Hasculfi de Suligneio, Ecclesiam de Suligneio cum omnibus pertinentiis suis. Ex dono Vvilelmi filij Vitalis suas vineas. Ex dono Radulfi Britonis virgultam vineæ. Ex dono Vvilelmi de Duxeio, & matris ejus, tres acras terræ in Canceruol. Ex dono Vvilelmi Delbois mon. sexaginta acras terræ juxta Seinam. Ex dono Ricardi de Rochella sex acras juxta suum viuarium. Ex dono Roberti de nemore duas acras. Ex dono Ramaldi de Labquerie duas acras. Ex dono Ricardi de Lingieure, & Ricardi Vvasce masuram Alpoignant. Ex dono Rogeri de Crolum vnam acram in Crolum, & quidquid ibidem, siue de dono, siue de emptione possident. Ex dono Radulphi Peileuilam quartam partem molendini de Nigrapalude. Ex dono Ranulphi de Borgenoue duas acras. Ex dono Bernulfi tres acras. Ex dono Radulfi de Veim quinque acras. Ex dono Ruallendi de Genecio sex quart. salis in vna salina ad Genecium. Ex dono Bernardi abbatis de monte, & totius conuentus, collem juxta viuarium canonicorum Quare volo, & firmiter præcipio, quòd prædictos canonicos nullus perturbare audeat, nec de his omnibus in placitum mittere, nisi ego præcepero. Sed hæc omnia prædictà habeant & teneant, cum omnibus pertinentiis, & liberis consuetudinibus, & quietantiis suis in bosco, & plano; in pratis & pascuis, in viis & semitis, in aquis & molendinis, in burgo & extrà & in omnibus locis ita bene, & in pace, & liberè, & quietè, & honorificè, sicut chartà eorum eis rationabiliter testantur, testibus Philippo Baiocensi, A. Lexouiensi, R. Ebroicensi episcopis, Thomâ Cant. Ricardo de Humeto Constabulario, Man. Biset Dapifero, Vv. filio Ioannis, Vv. filio Ham. Iordano Tesson, apud Argentom.

Hactenus Anglorum Rex. Quo anno dedit istas literas? incertum est: Certè non eas scripsit post millesimum centesimum sexagesimum tertium; ipso enim Philippus Baiocensis Episcopus testis mortuus est: neque ante quinquagesimum illius sæculi, ipso enim regnare post Stephanum cepit. Henricus scilicet secundus est hic, qui extremum diem obiens septuagesimo, tertium reliquit heredem, cùm primus ante Stephanum anno centesimo regnum adierit mortuo Vvilelmo Rufo fratre. Quocumque anno literas eas confecerit, Ricardus Abrincensis Episcopus, primo & sexagesimo suis testatus est, Vvilelmum de S. Ioanne ab Hasculfo de Suligneio accepisse fundatoris & aduocati abbatiæ nomen, ita habent.

Uniuersis sanctæ matris Ecclesiæ filiis, tam prælatis, quàm subditis, Ricardus Dei gratiâ Abrincensis Ecclesiæ minister humilis salutem & dilectionem. Notum sit omnibus tam futuris, quàm præsentibus, quòd canonici de Luserna, terram quæ est inter primum viuarium ipsorum, & nemus, & Thar, & Tarnet, quam priùs eis dederat Hasculfus de Suligneio in perpetuam eleemosynam, eidem Hasculfo reddiderũt in præsentia Achardi prædecessoris nostri bonæ memoriæ Episcopi, & nostra, dum essem Constantiensis Archidiaconus. Præfatus verò Hasculfus totam supradictam terram, quæ priùs eleemosyna fuerat, dedit Deo, & prædicto Episcopo, liberam, & solutam, in perpetuam eleemosynam: Episcopus verò eam dedit Vvilelmo de S. Ioanne liberam, & quietam, ad fundandam in ea abbatiam in honore S. Trinitatis. Concesserunt itaque Episcopus, & Hasculfus priùs fuerat aduocatus prædictæ eleemosynæ,

ita & Vvilelmus deinceps aduocatus eiusdem esset eleemosynæ, & abbatiæ, quæ in ea erat fundanda. Pro hac autem concessione dedit idem Vvilelmus memorato Hasculfo vnum scyphum argenteum, in præsentia præfati Episcopi, & nostra. Actum est hoc anno Verbi incarnati 1161. præsentibus istis, Rollando decano, Vvilelmo archidiacono, Roberto capellano, Roberto de Rochella, & filiis eius Hugone, & Andrea, Roberto de S. Ioanne, Gilberto de Campellis, Rogerio paupere de Rochella, Ranulfo de S. Petro, Radulfo de S. Maria, Vvilelmo de Fulgeriis, Ricardo de Aurea valle, magistro Ricardo de S. Petro, & Ramaldo capellano de S. Ioanne, Ricardo capellano, Rogerio de S. Ioanne, & aliis quàm pluribus.

Quis Ricardus hic episcopus, quis ante Ricardum Achardus? Lego quidem Archardum sedisse anno millesimo centesimo sexagesimo secundo, & Ricardum primo ac septuagesimo: sed ante Achardum, vulgò fertur Herbertus extremam diem obijsse sexagesimo, mense Septembri. Igitur Cenalis, vt sedes Abrincensis non diceretur vacasse ad secundum vsque & sexagesimum, quo Roberti de Monte supplementum tradit Achardi episcopatus initia, hæc à die septima & vigesima sexagesimi primi repetit. Tu dic ab Herberto Achardos sedisse duos, & duos etiam Ricardos: & Achardum ac Ricardum priores non sedisse multos menses. Cùm Hasculfus illo episcopo Vvilelmum accepisset in abbatiæ fundatoris socium, hic rem gestam posuit in tabulis quas exscripsi anno primo & sexagesimo, & non multos post dies è vita excessit, successoremque habuit Achardum secundum ex Victorino Parisiis abbate. Ita ego quidem sentiebam, & asserendum profectò est, vt sua tabulis Ricardi antistitis veritas constet. Et verò non est quòd quis arbitretur dici per magnum errorem scriptas anno primo & sexagesimo, quo Atchardus sedebat, cùm scriptæ fuerint primo & septuagesimo quo Ricardus sedere cepit, nam Vvilelmus anno secundo & sexagesimo *terram* illam *inter primum viuarium, & nemus, & Thar, & Tharneth*, ab Archardo episcopo acceptam, tradit Achardo (certè secundo seu posteriori) episcopo Lucernanis canonicis ad excitandum in ea monasterium. Eo ipso & præterea nonagesimoprimo plurima illis concessit, vt ex charta, quam Lucernenses canonici seruant, intelligere est, neque placet eam ex scribere.

Atque hactenus dictum sit de fundatione Lucernensis monasterij. In eius tabulario charta est, manu innominati canonici supra ducentos annos scripta, quæ summa nonnullarum illius rerum capita per annos chronologicos deducit sequentibus verbis.

Anno 1143. Hasculfus de Suligneio fundauit monasterium in nemore de Curuafossa. Anno 1144. Tescelinus circa festum S. Sebastiani creatur primus abbas. Eodem anno, octauo idus Iunij, moritur Tankerendus primus prior, in cuius pectore crux lactea in hora mortis apparruit. Anno 1145. è nemore fratres descenderunt in vallem iuxta Thor, & excepti sunt in capella lignea à Ricardo de Suligneio Abrincensi episcopo, fatre fundatoris, qui in ea consecrauit altare coram innumerabili populo in festo S. Lucæ. Nemoris sedes incommodissima erat. Anno 1156. Tescelinus primus abbas moritur 15. cal. Ferbruarij. Anmo 1157. Ansgotus 19. Maij creatur secundus abbas. Anno 1161. Nomen fundatoris translatum est ab Hasculfo de Suligneio ad Guillelmum de S. Ioanne.

Anno

Anno 1162. 10. cal. Maij è valle iuxta viuarium, vbi annis 16. mensibus 6. & diebus 6. fuerat abbatia, fratres venerunt in locum in quo nunc ea est, cum magno populi comitatu. Eodem anno primum donum fecere Guilelmus de S. Ioanne, Robertus frater eius, & Oliua vxor eius, de loco in quo fundata est abbatia, de Garreio, de ecclesia S. Ioannis cum suis pertinentiis, de piscaria ad mare, de ecclesia de Rochella, de ecclesia de Angelo, de dimidia ecclesia de Tonuilla, de feodo de Bassoburgo episc. Constant. & multis aliis in episcopatibus Abrinc. & in Anglia. Anno 1164. 12. cal. April. ecclesiæ primus lapis iactus est ab Achardo Abrinc. episcopo, & Ansgoto abbate, offerentibus Asculfode Sulignеio & Vvilelmo de S. Ioanne fundatoribus. Anno 1178. presbytorio, choro, & ..... peractis Ricardus Abrinc. episcopus introduxit nos in ecclesiam, & eius altare consecrauit, in honorem omnium apostolorum, in festo S. Thomæ. Anno 1206. Ansgotus, cùm rexisset annos 49. sex mensibus & quinque diebus minùs, causatus insufficientiam ætatis, Ordinis consilio requisito, cessit abbatiâ, in vigilia Apostolorum Simonis & Iudæ, & postea obijt 10. calendas Aprili. Anno 1215. & 1216. Radulphus de Dragnauilla erat abbas: fuerat prior temporibus Ansgoti. Obijt 7. idus Nouembris. Anno 1345. cepit maxima mortalitas, quæ durauit annos tres, & extinxit vbique terrarum partes duas virorum & mulierum, abbate Rudulfo Clerici. Huius abbatis tempore dirutæ sunt tres partes turris, sinistra crux, seu pars ecclesiæ cum capellis à summo vsque deorsum, pinnaculum, & porta nauis ecclesiæ radicitus, & totæ votæ seu dicus eiusdem nauis, sic quòd non remanserunt in naui nisi tres postes in medio à parte sinistra, totum dormitorium, refectorium, & horrea refectorium & ecclesiam tangentia, vel succensa, vel ad terram prostrata fuerunt. Porta anterior, & eleemosynaria, & omnes aulæ, ac domus easdem contingentes, ad nihilum redactæ, & sic per multum tempus extiterunt. Solum ibidem remansit valetudinarium cum cappella, in qua faciebant inopes Officium. In abbatum serie, manu eiusdem autalterius canonici primùm ceptâ, deinde ab aliis alios tempore ad nos deductâ, monaste- hæc strages ab Angliæ & Nauarræ regum militibus anno 1345. illata traditur. Eam seriem ex eiusdem abbatiæ tabulario à me cum ceteris quas hactenus retulit, chartis exscriptam accipe. Scilicet id vnum de Lucernanis Præmostratensibus vt dicam reliquum est. Quia tamen in superioribus sæpenumero legimus acram terræ, placet (hic priùs addere sequentia ex litteris quas memini me legere in archiuo monasterij Blancalandani. *Acra capit vergeas quatuor, vergea perticas quadraginta, pertica pedes quadratos viginti quatuor.* Ex istis verbis intelligere est in libro variorùm autorum de limitibus, Innominatum vera scripsisse cùm attulit sequentia. *Pertica, passus duo, idest pedes decem, Perticas autem iuxta loca, vel crassitudinem terrarum, prout prouincialibus placuit, videmus esse dispositas quasdam decempedas, quibusdam duos additos pedes, aliquas verò quindecim vel septemdecim pedibus definitas; ita duntaxat vt crassionibus terris minores mensuras, sterilioribus maiores tribuissent.* Certè tabularum illarum auctor dat perticæ pedes 24. non autem 15. aut. 17.

ABBATES LVCERNÆ Præmonſtratenſium.

1. Teſclinus (Teſcelinum etiam dicebant) creatus eſt anno 1143. obiit anno ..... rexit annos 11.

2. Angot. Creatus eſt anno 1157. Obiit anno ..... Rexit annos 49. minùs menſibus ſex, diebus 5.

2. Radulphus à Dragneuilla. Creatus eſt anno 1213.

4. Daniel. Obiit 7. idus Septembris. Erat abbas anno 1225.

5. Ricardus. Obiit idibus Martij.

6. Thomas. Obiit 11. cal. Aprilis.

7. Nicolaus Boutteroye. Creatus eſt anno 1235. Obiit an..... cal. Decembr. Dedit Philippo priori & fratribus Domus Dei Conſtant. 2. garbas terræ feudi Comart prid. cal. Iulij.

8. Petrus à Tomeuilla creatus eſt anno 1257. Obiit an..... Rexit annos 17.

9. Ioannes Boutteroye. Creatus eſt anno 1275. Obiit an...... 12. cal. Iulij. Rexit annos 5.

10. Robertus Ioannis. Creatus eſt anno 1290. Obiit anno 1326. 17. cal. Decembris. Rexit annos 36.

11. Thomas Barbon. Creatus eſt anno ..... Obiit anno 1334. 11. calend. Martij. Rexit annos 8.

12. Rodulphus le Clerc, Radulphus Clerici, dictus de Landa, quia ortus erat de Landa Darou Conſtant. diœceſis. Creatus eſt anno..... Obiit anno 1370. 15. Martij. Hoc abbbate Nauarræ & Angliæ regum milites abbatiam incenderunt, & euerterunt omnem, excepto valetudinario, in quo religioſi perrexerunt celebrare diuinum officium.

13. Thomas Tacon à Murdragueria. Modagreriam alij vocant. Creatus eſt anno ...... Obiit 18. Iulij anno 1378. Rexit annos ferme octo.

14. Ioannes à Tallenanda du Meſnilrobert. Creatus eſt anno..... Obiit anno 1397. 5. idus Februarij. Rexit annos quaſi 18.

15. Ioannes du Rocher. Creatus eſt anno .... Obiit anno 1407. die 26. Maij. Rexit annos 11. Hoc abbate Campanile in eam ſpeciem, qua nunc etiam viſitur, reſtitutum eſt.

16. Philippus Badin. Creatus eſt anno .... Obiit anno 1452. Rexit annos 41.

17. Gaufridus le Court. Creatus eſt anno .... Obiit anno 1464. Rexit annos 12. Hic obtinuit à ſummo Pontifice jus mitræ: chorum ſedibus, quæ nunc etiam viſuntur, inſtruxit: & aliis pluribus ornamentis abbatiam auxit.

18. Ricardus de Laual, Ardennæ etiam abbas. Creatus eſt anno.... Obiit anno 1490 die 9. Ianuarij. Hic columnas clauſtri erexit, & multa alia ad abbatiæ decus ſuſcepit.

19. Ricardus de Laual junior, Ardennæ etiam abbas. Creatus eſt anno ...... Obiit anno milleſimo quingenteſimo ſeptimo. Rexit annos nouem.

20. Franciſ

20. Franciscus Caignon. Creatus est anno .... Obiit anno 1528. Ardennæ. Rexit annos 22.

21. .... de Grammont Cardinalis. Rexit annis 1529. & 1530. Ioanni de Pirou, qui religiosus à religiosis electus fuerat, faciens pensionem.

22. Franciscus de la Guiche ad abbatiam Lucemæ peruênit permutatione cum Cardinali Grammontio. Rexit annos 18.

23. Odettus à Castellione Cardinalis. Rexit annos 22. Cepit regere anno .... In hæresim prolapsus hic est, damnatúsque à summo Pontifice.

24. Andreas de Guidoty. Creatus est anno 1551.

25. Renatus Iordanus.

26. Ioannes à Bellaria.

27. Franciscus à Bellaria. Moritur anno 1656.

MANSVS ADÆ, seu Mansiada.

ANSVS Adæ est nobile Monasterium in Viuariensis prouinciæ summis montibus. Ex agri regiuncula cognomine id nominis, cùm in ea erigebatur, accepit. Nunc corruptè vocant Mansiadam. Scilicet tempus amat compingere in vnam vocem dictiones, è quibus diuisis nomen propium alicui rei datum est.

Manriquez in Annalibus Cistercientium docet erectum fuisse, anno secundo & vigesimo supra millesimum centesimum, animis, industriâ, labore Amedei illustrissimi viri. Hic Contadi Imperatoris consanguineus, ex Albæ ripæ Domino Cisterciensis in Bona valle non procul Vienna monachus, locum & sentum situ, & vepribus impeditum ac horrens, adiit primus, coluitque. Coquebat nobile pectus & vehementer angebat, quòd superiore anno Bonam-vallem Cluniaco mutauerat, omnique pœnarum genere ac ærumnarum vlciscebatur, & delere contendebat turpissimum scelus. Anno millesimo centesimo decimo nono venerat ad cœnobium, & in eo monachum professus fuerat. Illustre, sed arduum facinus! tantorum celebritatem ceptorum id plurimùm auxerat, quòd viri quindecim & oratione, & exemplo ipsius adducti, sese dederant illi comites, & cum iis vnicus ex vxore filius. Hic puer, & pene infans, non potuit pro tenera ætate vestem Cisterciensem cum ceteris induere. Igitur cœnobitæ datus est erudiendus literis. Sed ecce clarissimum humanæ imbecillitatis argumentum. Puer modicos ac pene nullos processus efficiebat in literis; & magistri, non filij, vt par erat, socordię Amedeus hoc tribuit. Quando autem is omni virtutum genere ceteros monachos anteibat, non dubitauit quàm Doctori socordiam tribuebat, eam ex Abbatis seu imperio, seu voluntate repetere. Igitur principio se contemptum interpretari; tum animo ab Abbate ac cœnobio auerti, denique Bonaualle abjectâ Cluniacum adire cum filio. Atrox & Bonaualli fere nascenti prorsus perniciosa discessio? Non multos dies posuerat Cluniaci, cùm importuni criminis pœnitudo virum ceterà optimum cepit. Quid Germanorum Imperator, quid ceteri tota Europa Principes viri seu sanguigne, seu affinita

affinitate juncti, de Bonauallis proprij & cujus regulam professus fuerat monasterij, tenuissimam ob rem desertione dicerent? quid illi quindecim viri ad Bonauallem ipso agente Comites? Ergò si filius Cluniaci non euadat in doctum virum, aliò abeundum erit cum illo, percurrendaque per insignem animi leuitatem cetera Galliarum monasteria? Igitur rediit Bonauallem, filiique curam omnem abiecit. Hîc lacrymarum magnis agminibus, & omni seu corporis seu animi abjectione pristinum locum denique accepit. Filius accurato labore & virtutem, & literas ita coluit, vt è Priore Altecumbæ in Lausanensem Episcopum euaserit, & cum magno sanctitatis nomine mortuus, illas de beata Virgine homilias nobis reliquerit, quorum & pietatem & doctrinam suspicimus. Sed Amedeus pater dolore, vt arbitrabar, sceleris actus, cogitauit alias à Bonaualle sedes; & ab Abbate obtinuit longè auias in Viuariensium montibus. Hîc, cùm tesqua, quæ horrore suo placuerant, menses aliquot tenuisset, atque magnis coluisset sudoribus, vocauit Bonaualle Abbatem, & duodecim monachos.

Quis fuerit primus hic Mansi Adæ Abbas, qui monachi, non inuenio: sed neque alios à primo Abbates per annos duos, & septuaginta, scilicet à millesimo centesimo vigesimo secundo, ad millesimum centesimum nonagemum quartum. Accipe quos ab hoc anno legi in libro *instrumentorum* pertinentium ad Grangiam Abbatis Mansiadæ vsque ad millesimum quadringentesimum septuagesimum tertium. Addam nonnullos etiam ex paucis aliis chartis, quæ ad me peruenerunt, acceptos.

ABBATES MANSI ADÆ.

PHIL. anno 1194. ex testamento Hugonis D. d'Vssel.

Petrus. Anno 1202. ex donatione monachis Mansiadæ pascuorum à Domino Montis-lauri: qui addidit vt permitteret illorum animalibus transire per terram suam. Ex conuentionibus eorumdem monachorum, cum Pontio de Duobus canibus, ac illius matre; & cum Domina Alpium atque Albinsarij de pascuis Alpium.

Bt. Anno 1209. ex tabulis, quibus Ludouicus Viuariensis Episcopus concedit monachis Mansiadæ laudimium *territorij de Broco*, empti à Raimundo de Montealto.

Phil. Anno 1220. ex tabulis, quibus Hugo Iansel dat monachis Mansiadæ quartam partem pascuorum mandamenti S. Laurentij.

Geraldus. Anno 1226. ex tabulis, quibus Bertrandus de Feltro confirmat donationem monachis Mansiadæ pascuorum, in mandamento Mirabelli, factam olim à Guilelma socru.

Arnaudus. Anno 1233. ex confirmatione pascuorum loci de Alpibus monachis Mansiadæ, &c. De his pascuis plures chartæ aliàs scriptæ sunt. Anno 1234. ex *acquisitione* cujusdam mansi à monachis Mansiadæ; ex *acquisitione* quorundam pascuorum; ex acquisitione pascuorum à Gaufredo de Vogono.

Geraldus II. Anno 1240. ex tabulis, quibus Stephanus de Mirabello confirmat venditionem quarundam rerum factam à patre monachis Mansiadæ.

Anno

Anno 1243. ex nonnullorum testium examine &c. An. 1245. ex .....

Guilelmus. An. 1246. ex connentionibus monachorum Mansiadæ cum .... de pascuis Alpium. Anno 1247. ex iisdem conuentionibus.

Fulco. An. 1279. ex *acquisitione* cujusdam deuesij à monachis Mansiadæ. An. 1280. ex quodam *accapito*, quod fecit Ioanni de vlmo. An. 1281. ex ejus conuentionibus cum ciuibus S. Andeoli de Berco. An. 1282. ex donatione quarundam rerum à Francone monasterio Mansiadæ. An. 1283. ex quadam præconizatione. An. 1284. ex tabulis, quibus extructio Villanouæ de Berco constituitur.

Ex superioribus intelligis Villanouam Berci, seu de Berco cepisse anno 1284. Philippo Rege, & Fulcone Abbate Mansiadæ. Si verò auens scire quibus pactis conuentis, Rex & Abbas eam erexerint, accipe ex ipsis tabulis anno 1284. scriptis à Rege Bellimonte ad Isaram fluuium eo anno. Primò quod Abbas seu monasterium sede vacante, & Senescallus qui pro tempore fuerit, de communi consensu in dicta villa per se, vel per alium instituant judices, bajulos, vicarios, notarios, nuntios, & alios Officiales, ad exercenda ea quæ communia sunt in ipsâ villa & territorio, qui in initio sui regiminis iurare teneantur in manibus partium, quòd sint fideliter exercebunt, & cetera seruabunt quæ in statutis inclytæ recordationis D. Ludouici quondam Regis Francorum continentur: quibus de salario communiter prouideatur, & correctio, inquisitio, punitio, & executio dictorum curialium, si eos, vel aliquem de eis delinquere contigerit quoque modo in dictæ villæ territorio, & pertinentiis dictæ villæ sit communis. Item quòd curia in dicta villa in loco seu domo communi teneatur & ibi ius reddatur, & carcer sit etiam communis, ad custodiam delinquentium in dicta villa & territorio, & communiter ad expensas communes prædicta fiant; & fortalitia, si contigerit fieri, fiant communiter, & communia sint. Item quòd certus locus constituatur & assignetur infra dictam villam seu territorium, in quo pœnæ corporales infligantur, & alibi nequeant, nec debeant infligi sine Abbatis vel monasterij voluntate. Item quòd quicunque, vel quotiescumque continget per aliquem appellari, vel reclamari, vel aliquam sententiam dici nullam; siue querelam fieri pro defectu iustitiæ, seu ressortium in quocunquem casu, tam in ciuilibus, quàm in criminalibus, &c.

Anno {1285. / 1286.} ex *compromisso* Abbatum Crudatis & Mansiadæ super constructione Ecclesię Villanouę de Berco.

Stephanus. An. 1287. ex ipsius conuentionibus cum collegio Canonicorum Viuariensium, cum curione S. Andeoli de Berco, cum priore S. Mauritij. In illis conuentionibus cum Collegio canonicorum Viuariensium lego monachos Mansiadę tum solitos conuenire *ad sonitum postis percussæ cum malleolo.*

B. de Auriaco. Anno 1288. ex ipsius conuentionibus cum ministris Regis.

Guilelmus de Salgne. An. 1298. ex accapito Ioannis de Bariac. An. 1297. ex conuentionibus cum Domino Rupis columbæ. An. 1298. ex ipsius conuentionibus cum Domino Vogoni, remissione quorumdam jurium, *acquisitione* cujusdam rei. An. 1299. ex ipsius conuentionibus cum Priore S. Philippi, & exactione pedatitij per mandamentum Alpium.

Raimundus Raynaudus. Anno 1300. ex tabulis quibus ministri Regis, & Abbatis Mansiadæ feruntur *fecisse reparationes* Villanouæ de Berco com-

 munibus

munibus impensis. Anno 1301. ex conuentionibus ipsius cum Priore Alpium. Anno 1302. ex conuentionibus cum Priore monachorum suorum; cum Priore S.Philippi; cum liberis Ioannis Clauelli. Anno 1304. ex tabulis quibus ministri Regis,&c. vt suprà anno 1300. Anno 1308. ex conuentionibus de territorio inter riuum &c. Anno 1309. ex ipsius conuentionibus de decimis S. Andeoli in Berco. Anno 1310. ex ipsius conuentionibus cum Raimundo de Vogono. Anno 1312. ex ipsius transactione cum ciuibus Villanouæ de Berco.

Hugo. Anno 1314. ex literis quibus quidam monachus Mansiadæ prohibetur trahi *ad inquistam*. Anno 1315. ex edicto senescalli Belliquadrensis & Nemausensis contra balliuum Viuariensem, qui vexabat monachos Mansiadæ: Ex conuentionibus ipsius cum dominis Mirabelli. Anno 1319. ex quadam transactione &c. Anno 1323. ex tabulis de deuesio &c. Anno 1324. ex supplice libello procuratoris Mansiadæ domino Baladini.

Stephanus de Lacu. Anno 1331. ex tabulis,quibus Arnaudus de Cumbis professus est clientelam &c. Anno 1337. ex institutione vicarij Villanouæ. Anno 1339. ex...... cujusdam viri. Anno 1340. ex prouocatione Matthæi de Berco. Anno 1341. ex ...... Anno 1342. ex literis Senescalli & Thesaurarij Regis. Anno 1343. ex ..... Anno 1352. ex Vitalis missione in possessionem clientelaris prædij à monachis Mansiadæ. Anno 1353. ex conuentionibus Mansiadæ cum ciuibus S. Andeoli; ex clientelari professione prædij à Pontio & Iordano Fresqueriis. Anno 1354. ex conuentionibus Mansiadæ cum ciuibus S. Andeoli. Anno 1355. ex clientelari professione prædij monachis Mansiadæ à Cæcilia Columberij filia. An. 1356. ex conuentionibus ipsius cum Domino Alpium. An. 1357. ex clientelari professione cujusdam rei; ex conuentionibus ipsius cum S. Andeolo.

Petrus II. Moleta. An. 1375. ex transactione Mansiadæ cum Domina Laureta. An 1378. ex conuentionibus magistri de Berco,& Ioannis de Rupe.

Hugo II. An. 1388. ex *acquisitione* cuiusdam rei à monasterio Mansiadæ, folio 305 pag. 2. An. 1391. ex *laudimio* cujusdam terræ. An. 1395. ex professione clientelaris prædij à nobili Iacobo de Blacha. An. 1400. ex *pedalitij* emptione à domino Alpium. An. 1401. ex eadem emptione in pitantia &c. An. 1403. ex conuentionibus Mansiadæ cum Valle-vinaria.

Vacat Abbatia an. 1406. ex acquisitione quarundam rerum à Mansiadæ monachis.

Petrus III. An. 1407. ex professione clientalaris prędij à Petro Fresquerij. An. 1414. ex comprobatione tabularum extructionis Villanouæ de Berco. Anno 1423. ex remissione cujusdam mansi. Ex literis procurationis Iacobo Pastello datis.

Ioannes de Sent. An. 1456. quo jubet chartas Grangiæ de Berco exscribi & compingi in librum.

Petrus de Grolea. An. 1473. quo Parlamentum Tolosæ, eo petente *autenticat* illum chartarum librum.

Hactenus ex libro chartarum grangiæ de Berco.

Carolus de Balma. An. 1523. ex libro recognitionum à Simone Valentiâ scriptarum.

Rostagnus de Suse. An. 1540. ex transactione ipsius cum monachis.

Anno

Anno 1549. ex nescio quibus tabulis.

Bartol. Gabriel de Rouret. Anno 1561. ex enumeratione redituum Manasse judici misso à Rege.

Anno 1572. ex priuatis tabulis.

Antonius de Suse.	Anno 1579. Anno 1596. Anno 1604.	ex priuatis tabulis.
Carolus de Balma de Suse.	Anno 1619. Anno 1640. Anno 1642. Anno 1643.	ex tabulis priuatis.
Ludouicus Franciscus de Suse Episcopus Viuariens.	Anno 1662. Anno 1663. Anno 1664.	hic Abbas viuit.

Quæ autem seu Abbates, seu monachi ab anno 1122. quo erectum est cœnobium ad hanc vsque diem sapienter peregerunt non inuenio, si excipias extructionem Villanouæ Berci seu de Berco. Bercum est nomen regiunculæ. Lego pagum S. Andeoli castrum seu domum aut Grangiam Berto, Tumoriem, & vnum prætereà aut alterum pagum esse in eo.

GARAGOBIA.

ARAGOBIA (Ganagobiam quoque, & Canacopiam majores dixerunt) mons est sexto lapide à Forcalquerio, capite Comitatus quondam nobilissimi, & pro amplitudine non imparis Prouinciæ, tum Druentiâ, Rhodano, Mari, Alpibus comprehensæ. Druentia radices ejus alluit ad Orientem, Sigontia oppidulum claudit ab Occidente, Lurium castrum ad Meridiem, à Septentrione Petrusium, seu Petrosium, aut Petroxium, vel (vt Guilelmus junior anno 1208. loquebatur minùs aliené à nobis, qui vocamus *Peiruis*) Petroxium pagus. Saxeus omnis est, aut potiùs saxum ingens, molisque vesanæ, vt adeuntes Lurio experiuntur, quos ab imis radicibus ad summa vsque conscendentes, impedit principio multa buxus è saxo prorumpens, deinde glarea saxo superfusa. E ceteris locis, si vniuersum contuearis, dices terreum: scilicet ab Oriente quidem surgit in arbores glandiferas, temerè mixtas infrugiferis, quas hortuli summo sub vertice perpauci, gradato fere solo excipiunt: à Septentione autem, & Occidente, non est ineptus tritico. Tamen saxum erumpit è terrâ non rarò, seu dedignetur eâ concludi ex omni parte; seu ipsâ nudatum fuerit ab aqua pluuiâ quæ cùm incipit aliquo ire agmine, terram è saxo vbi multa non est, euellerit, ac secum in præceps traxerit. Omni parte non asper, sed fere præruptus est: ceterà inaccessus patitur ascensum ab Oriente & Occidente, ab illo sinuosum, & prorsus difficilem, per milliare vnum circiter, ab hoc minùs durum. Scilicet quâ longè resupinatur, aperuerunt agricolæ vnâ & alterâ semitâ, iumentisque etiam clitellariis peruium fecerunt. Summi verticem diceres æquatum fuisse prorsus in planitiem; nisi quòd videtur aliquantulum decliuis in Orientem. Ducitur longitudine per duo milliaria

rotundaturque vniuerſus,ſed non perfectum in orbem,cùm Septentrionem verſus ac Meridiem,oblongiùs protendatur, quàm in Orientem ac Occidentem. Milliare igitur tantùm & quod excurrit, capit latitudine. Ager illius à medio vſque ad finem Meridionali parte colitur vniuerſus; reliquus humo defectus, quam aquæ pluuiæ ſecum auexerunt, in ſaxum infelix conſumitur.

Qui ante nongenteſimum à Christo annum, Garagobiam montem habuerint incolæ, non lego. Sub illum annum modicus ac tenuis pagus ſtetit in ſuprema verticis ad Septentrionem parte; & ſub annum milleſimum,in media ad Orientem,non ignobile monaſterium Cluniacenſium. Illum quidem Gartendis Prouinciæ & Forcalquerij Comes,anno 1220. vocauit *caſtrum,ſeu villam de Podio Garagobiæ*, hoc verò *Eccleſiam de Podio Garagobiæ*. Podium barbarè vocabant,quem Latinè montem dicimus. Taſſilus Hugone Cluniacenſi Abbate vtrumque memorauit, cùm ita locutus eſt: *Ego Taſſilus dono Domino Deo, & S.Petro Cluniacenſi, vbi Dominus Hugo Abba præeſſe videtur,ad Podium Canobienſe monaſterio B.Virginis Mariæ.* Pagi illius reliquias vidimus fœdas,pendentibus omni parte triſtibus parietinis. Qui, & quo tempore euerterint, non facilè dicas, tacentibus vniuerſis veterum illorum temporum chartis. Vtcumque hoc habeat,parietinarum infimi anguli docent,quod in alio fortaſſe pago nuſquam inuenies,ſingulas domos, cùm ſtabant,ſtetiſſe alias ſeorſim ab aliis. Templum extra pagum erexerant, ad meridionalia mœnia. Hoc mediâ illâ parte ſupereſt, quæ odæum capiebat: alterâ ſuâ parte dirutum eſt. Cluniacenſium monachorum ædes magnum olim nomen habuit. Superiore ſæculo, Hugonotti fere omnem euerterunt. Igitur annos circiter quinquaginta, aut nullum, aut modò vnum habitatorem habuit: nunc magnam inſtaurauerant partem, ſexque omnino aut ſeptem incolunt monachi. Sed quas ſeu lacerauerunt,ſeu incenderunt,aut aliâ vi furentes hęretici perdiderunt chartas,nemo erit vnquam qui reſtituas. Perierunt igitur fere omnes. Pauculę occurrerunt ſcribenti de Siſtaricenſibus Epiſcopis, quas in lucem ad vſus eruditorum virorum proferre viſum non eſt pro ſua barbaria de ipſo monaſterio dicam aliqua.

Ioannes III. Siſtaricenſium Epiſcopus illud erexit in agro paterno Garagobiæ pagi. Dicebant Podium Garagobiæ & pagum ipſum ei conceſſit, vt docui libro 1.de Siſtaricenſibus Epiſcopis num.42. An illud erexerit jam epiſcopus, an verò ante epiſcopatum non inuenio. Erectum *dedit S.Petro Cluniacenſi*,vt habent epiſcopales tabulæ, *& ibi extruxit duas Eccleſias, vnam in honorem S.Mariæ,& aliam in honorem S. Ioannis Baptiſtæ, in qua idem epiſcopus ſepultus eſſe videtur. Hic eſt locus ædificatus, quem fieri procurauit Campanus præſul*, ſubaudi, ejuſdem loci & monaſterij. Ioannes mortuus eſt anno *966.* qui ſecundus fuit epiſcopatus. Cùm ergo annus quo monaſterium ædificari cepit ignoretur, poſſumus exiſtimare perfectum eo ſexto poſt nongenteſimum ſexageſimum, atque iſte illius primus dicatur per me licet. Campanus, vt *procurauit* erectionem monaſterij, ejuſque fuit Præſul,ita etiam Priorum ipſius abs dubio primus fuit.

Poſt Campanum Ebrardus, Arnulfus, Bertrandus, Guilelmus Anglicus, Audibertus, neque plures,qui antiquiſſimis illis temporibus Priores fuerint occurrunt. Ebrardus anno 1046. Arnulphus Hugone Abbate, qui ſedit annos

annos 63. scilicet à 1048. ad 1109. Bertrandus Petro abbate qui sedere cępit millesimo centesimo vigesimo secundo, desiit quinto & trigesimo pòst anno. Guilelmus Anglicus fuit Prior anno 1208. & Audibertus anno 1220. Innominatus Prior anno incerto, cùm præesset templo S. Honorati quod Kauilanus quondam Episcopus erexerat Arelate, in campis quos dicebant Elisios (vulgò appellamus Aliscamps) & vniuersa circum regio à militibus vastaretur, ex illo transtulit Lerinam corpus S. Honorati celeberrimi illius in eadem insula monasterij fundatoris. Hoc afferre placuit, vt videas neque ignobilem fuisse tum Garagobiam, & ab omni militum furore tutissimam. Rem habes in Chronologia Lerinensi ex antiquo codice MS. pag. 80. vbi additur sanctum corpus è Garagobia, non sine diuinis per viam prodigiis, deportatum fuisse Lerinam anno 1391.

Iam, vt accedamus ad chartas Garagobienses, omnino decem de illis ad me peruenerunt. Primam scripsit Bonifacius anno 1013. Roberto Rege, decimam Garcendis Comitissa Prouinciæ & Forcalquerij anno 1220. Prima illa antiquiorem memorat à Lamberto & Galburge Bonifacij parentibus scriptam, quæ an alicubi locorum post cœnobij cladem supersit, non possum dicere. Eam quia retuli 1. de Sistaricensibus episcopis num. 45. non est quòd hîc exscribam. Bonifacius *donat aliquid de rebus sui iuris, quæ sitæ sunt in Comitatu Sistaricensi, in villa quæ dicitur Petruxo, confirmans primam donationem, quam,* inquit, *pater meus Lambertus, & mater mea Galburgis priùs fecerunt.* Vnũ addit quod huic loco necessarium est. *Ea ratione dono, vt fratres de Cluniaco, qui habitauerint in loco S. Mariæ Canacopiensis teneant & possideant. Si verò, quòd absit, ipsum locum à Cluniaco quispiã separauerit, mea illa hereditas Cluniacensibus fratribus semper subjiceat.* Hæc verba non obscurè significant monachos Garagobienses magnam saltem partem, cùm hæc scribebantur, Cluniaco venisse; & fortassis fuisse nonnullos ex illis, qui Cluniaco minùs addicti essent. Vtcumque hoc habeat, accedamus ad decimam chartarum illarũ quę de Garagobia occurrerunt. Ipsam accipe. *In nomine Domini nostri Iesu Christi. Anno ab Incarnatione eiusdem 1220. Ad perpetuam rei gestæ memoriam cunctis pateat, tam præsentibus, quàm futuris, quòd nos Garcendis Dei gratiâ Comitissa & Marchionissa Prouinciæ, & eâdem gratiâ Comitissa Forcalquerij, pro redemptione animæ meæ, & parentum, atque antecessorum meorum, bono intellectu, & sanâ mente, ad honorem Dei, & B. Mariæ; & omnium fidelium sanctorum, donamus, laudamus, concedimus, & confirmamus, omnes donationes, libertates, laudationes; & desemparationes, quas D. Guilelmus Comes Forcalquerij, auus noster laudabilis memoriæ, fecit Deo, & B. Mariæ de Podio Ganagobiæ, sicut in instrumento suo sigillato* (hoc Cluniacenses in suo tabulario seruant, vt tradit Guichenonus in Bibliotheca Sebusiana pag. 440.) *continetur. Quidquid autem dictus D. Guilelmus Comes Forcalquerij reliquit vel desemparauit, quod iustè vel iniustè siue ipse, siue antecessores eius, siue baiuli, accipere vel tenere consueuerunt in castro vel villa de Podio Ganagobiæ, in villa de Sigoncia, de Viseriis, & de Petrosio; siue in eorum possessionibus, in castris, in fortalitiis, communitatibus, villis, domibus, vineis, pratis, hortis, nemoribus, & defensis, cultis & incultis, molendinis, pascuis, aquis, & aquarum decursibus, quocumque modo ad dictum monasterium in qualibet parte comitatus Forcalquerij pertinentibus; siue in vsagiis iustis vel iniustis, super hominibus prædictorum locorum, & eorum possessionibus, sicut ipse reliquit, pro relicto hactenus;*

& quidquid ipsi desemparauit, pro desemparato habemus; quidquid donauit, pro donato habemus; & quidquid liberauit, pro liberato habemus; quidquid fecit ratū, pro firmo habemus, per nos, & omnes successores nostros omnia confirmantes: & si quid minùs fuit in prædictis, nos supplemus sicut meliùs dici potest, vel intelligi, vel dictari, ita quòd à modò & in perpetuū libri & exempti maneant ab omni exactione seruientis. Hæc autem quæ scripta sunt donamus, laudamus, & concedimus, & confirmamus, per nos, & omnes successores nostros Deo, & ecclesiæ B. Mariæ de Podio Ganagobiæ, tibi Audiberto Priori ejusdem Ecclesiæ & vniuersis successoribus & fratribus ejusdem loci, præsentibus, & futuris. Actum fuit hoc 5. nonas Octobris apud Podium Ganagobiæ in capitulo infra claustrum, in præsentia D. Radulphi Sistaricensis Episcopi. Cujus rei testes fuerunt. Hactenus Garcendis Comitissa Prouinciæ & Forcalquerij. Berengarius Comes matri paria scripsit anno pòst tertio. Vides optimos principes ea suo assensu firmare, quæ Garagobienses monachi ditione tenebant Petrosij, Sigontiæ, Viseriis Podio Garagobiæ: quoniam chartæ quibus ea illis donata fuerant venerunt in meas manus placebat integras exscribere, magnum & illustre antiquitatis monumentum, neque de ipsis quidquam certiòs afferri potest. Verùm deterruit ista cogitantem sermo semibarbarus.

NOCTIVM BLANCALANDANARVM

PARS TERTIA.

Clari^mo^ & Ampli^mo^ Domino,

ALEXANDRO ELEONORO

DE CHAPONAY,

D. de Chaponay & du Faisin, Regio in Suprema Delphinatus Curia Consiliario.

IOANNES COLVMBI è Societate IESV.

ODonem de Chaponay Valentinum Episcopum, gentilem tuum, ad te affero, VIR AMPLISSIME, *& tuam cum eo gentem à primis, quantum licuit, repetitam initiis. Libro quidem primo de Valentinis Episcopis fusè dixi de tanto antistite,*

tiſtite, & tertium edens illud volumen, gentem ipſius ab anno nongenteſimo ad noſtra vſque tempora per annos ſupra ſeptingentos & quinquaginta deduxi: ſed clariſſimi viri, quibus pro amicitia nihil non debeo, antiquitatis amantes, voluerunt vt in iſto Noctium Blancalandanarum opere, cùm de variis Epiſcopis agere ſuſceperim, docerem è quibus tabulis habuerim Odonem eſſe Chaponæum gente, & quibus autoribus ea attulerim quæ de iſta recitaui. Igitur ad illa quæ eo libro ante plures annos ſcripſi, nunc iſta adjungo, tuoque ſub nomine in publicam edo lucem. Tu bona manu lucubratiunculam accipe. Mirabuntur alij tuam gentem, bello paceque inclytam, per annos ſeptingentos quinquaginta & quod excurrit perduraſſe: & cùm tempus non gentes, ſed regna quoque aut extinguat, aut exedat, te per alios ab aliis rectâ gradatim lineâ octauum decimum à Guilelmo Chaponaij, Marenіarum, Aueniarum & Bragonis domino nepotem, non eſſe maioribus imparem, Chaponaijque, & Faſiani dominum, iura regium ſenatorem Delphinatibus dare. Ego ſapientiam, integritatem, modeſtiam, quæ tibi propria, & veluti congenita ſunt decora, prædicare ſatis non poſſum.

DE CHAPONÆA ODONIS
Valentini Epiſcopi gente.

ODo Valentinus Epiſcopus, ſedere cepit anno poſt milleſimum centeſimum quinquageſimum quartum incerto; deſiit anno poſt milleſimum centeſimum octogeſimum tertium, incerto quoque. Tabularium Epiſcopij Valentini habet quinque omnino chartas, quæ de illo agunt. Anno 1157. accepit à Frederico I. Imperatore & alia, & Valentiam vrbem. Anno 1158. vendidit Eſparueriam inſulam canonicis S. Rufi. Anno 1173. dedit Ciſtercienſibus monachis Liuncelli, aliquot prædia. Anno 1178. donauit Bellicaſtrum gentilem pagum Eccleſiæ Valentinæ. Anno denique 1183. accepit Montem-Veneris pagum non ignobilem ab Humberto Monuenerio. Illis in chartis Odo non dicitur Chaponæus: neque ante ipſum inuenio Valentinum antiſtem, cui gentile nomen tributum à ſcriptoribus fuerit. Hugo de Mirabello primus ille eſt, qui de ipſo ſe apppellauerit anno 1199. Quia libro 1. editionis tertiæ de Valentinis Epiſcopis numero 39. ac ſequentibus dixi eſſe Chaponæum gente, neque tamen attuli chartam, quæ ipſius temporibus ſcripta, hoc aſſerat; & noſtra ætas hominibus abundat, qui de nobilium virorum gentibus diſputare amant, quàm antiquæ claritatis ſint, per quos ad nos vſque peruenerint quibus olim fulſerint ſeu opibus, ſeu honoribus; placet hîc ad alia quæ libro illo primo edidi de Chaponæa gente, addere quàm certa ea ſint, & è quibus tabulis ipſa ego collegerim. Vt omnia ſint magis aperta,

ta, rem vniuersam per sua capita digero quàm maximâ potero claritate.

Primùm Odo Valentinus anno millesimo centesimo septuagesimo nono episcopus, appellatus est eo ipso anno *Odo de Chaponay* à Catharina de Chaponay, Amblardi de Candiaco militis quondam vxore, in testamento quod condebat octauo idus Nouembris. Philippus de Nicurio sic in ipso de ea loquitur. *Hujus autem vltimæ voluntatis suæ testamentariæ, aut testamenti sui nuncupatiui executores facit, nominat, & instituit ipsa Dom. Catharina testatrix reuerendum in Christo patrem, Dom. Odonem de Chaponay Episcopum Valentinensem, simul atque magnificos viros Gontardum D. de Rossilione, & Anioue, atque Pontium D. d'Andelot, d'Auberriue, & d'Ilins, eiusdem dominæ germanos.*

Secundùm hic ipse Odo Guidone *de Chaponay*, & Anna *de Bellomonte*, parentibus natus est, fratremque ex iisdem habuit Hectorem. Accipe tabulas hujus vtriusque rei veras indices. Odo ante episcopatum Valentinus fuit decanus, vt ex Valentino chartulario retuli, non secundâ tantùm & tertiâ, sed etiam primâ editione librorum de Valentinis episcopis, cùm ignota mihi erat viri gens. Iam is anno 1152. decanus scripsit sequentia verba. *Sciant præsentes, & posteri, quòd nos Odo Valentinus decanus, filius naturalis & legitimus militis Guidonis de Chaponay D. des Auenieres, & de Brango, & domicellæ Annæ filiæ Sibueti D. Bellimontis & Frettæ,* &c. *damus, concedimus, & constituimus militi Hectori de Chaponay, D. des Auenieres & de Brango, fratri nostro carissimo, mille octo centos florenos, qui nobis fuerunt legati à D. Anna matre nostra,* &c. *Acta & facta fuerunt hæc pridie calendas Apriles, anno ab incarnatione Domini* 1152.

Tertiùm Guido Odonis episcopi pater, filius fuit Leonardi de Chaponay, & Catharinæ Berengariæ, fratremque habuit majorem natu Antonium Helenæ, & Catharinæ patrem, qui sine testamento & filiis masculis mortuus, Chaponaium & Marennas gentiles pagos ipsis reliquit. Rem istam omnem lego in conuentionibus Hectoris quem Guido genuerat, cum Catharina Antonij filia de illis ambobus pagis anno 1144. *Antonius & Guido de Chaponay,* inquit scriba, *fratres erant, filij naturales & legitimi militis Leonardi de Chaponay, & domicellæ Catharinæ Berengarij ejus vxoris,* &c. *Helena & Catharina sorores germanæ erant, filiæ naturales & legitimæ militis Antonij de Chaponay,* &c. Leonardus autem Antonij & Guidonis pater, atque Hectoris & Helenæ Catharinæque auus, nupsit Catharinæ Rossilionæ anno 964. die 18. Ianuarij.

Quartùm Leonardus de Chaponay Guidonis pater, & Odonis Valentini episcopi auus, patrem habuit Guilelmum de Chaponay, & Luciam de Grolea matrem. Hugo de Podilio in tabulis connubialibus Leonardi de Chaponay & Catharinæ Berengariæ scripsit verba quæ sequuntur. *Personaliter & specialiter constituti Leonardus de Chaponay scutifer, filius magnifici Guilelmi de Chaponay & Luciæ de Groleæ domicellæ, suo nomine proprio ex vna parte: magnificus & potens vir Girardus Berengarius miles, tam suo nomine proprio, quàm Catharinæ ejus filiæ nomine, & D. Aynardæ de Rossillon ejus vxoris,* &c. *contrahunt inter se,* &c. *nuptias,* &c.

Quis autem Guilelmi de Chaponay pater fuerit, quæ mater, non inuenio. Quicunque parentes eum genuerint, certè videntur fuisse illustres opibus

genere

genereque, cùm is Chaponaij, Marenarum, Aueniarum, & Brangonis pagorum dominus fuerit, duxeritque Luciam de Grolea clariſſimæ gentis puellam.

Atque hactenus dictum ſit ex veris tabulis de Odone Valentino epiſcopo, & eius ab anno nongenteſimo vſque ad ipſum gente. Accedamus ad Hectora ipſius fratrem, gentemque illius ad nos vſque breuiter exequamur.

Hector de Chaponay ex Magdalena Alemanna genuit Bartolomeum, qui poſtea duxit Bernardinam Amedei de Poiſieu & Agathæ Viriu filiam anno 1181. die 3. cal. Iulias, ex tabulis connubialibus, quas à me lectas Golinus ſcripſit.

Bartolomeus autem & Bernardina Gaſparem habuerunt filium, qui de Clementia *de Beauuior* coniuge ſuſtulit Bartolomeum ſecundum. Hic Gaſpar ille eſt qui ædiculam Iacobo ſacram extruxit Lugduni, contrà ſed proximè S. Nicetij. Clementia verò teſtamentum ſcripſit anno 1234. 5. cal. Martias, ſapientiæ plenum & pietatis, quod nuper typis ediderunt. Gaſpar vir eius in illo dicitur miles: & additur in eo Bartolomeum filium eius nominis ſecundum, eſſe virum Huguettæ Rufi.

Petrus ex Bartolomeo 2. & Huguetta ortus, Guigonam Porteam habuit in matrimonio. Vtriuſque coniugis nobilitatem gentilitiam memorant plures chartæ ab anno 1283. ad annum 1318.

Humbertus Petri filius anno 1343. vltimâ die menſis Iulij, interfuit donationi Delphinatus filio Philippi Francorum regis ab Humberto Delphino, & cum pluribus aliis nobilibus viris iurauit in pacta illius. Idem ipſe dicitur domicellus, & Beatricem de Sachenay habere coniugem, in tabulis, quibus anno 1326. ambo Lugduni ſe obſtrinxerunt Beatrici de Segrens, abbatiſſæ *de Deſertà*. Nobiles viri appellabantur quondam domicelli, antè euaderent quàm milites.

Bernardus Ponſonatij & Faſiani dominus, Humberto & Beatrice parentibus natus eſt. Duxit Stephanam de Varey, vt legere eſt in ſepulchrali lapide, quem Stephanæ tumulo ſuperpoſuerunt, in Dominicanorum clauſtro Lugduni. Tumulum ea ſibi elegerat iuxta conditorium ſuæ Varæorum nobiliſſimæ gentis.

Antonium Bernardus genuit Catharinæ Villanouanæ coniugem, ex tabulis connubialibus à Petro Mulato ſcriptis anno 1425. 28. menſis Aprilis. In illis ſequentes lego voces: *Confitetur nobilis Antonius de Chaponay nobili Catharinæ* de Villanoua *ſuæ vxori per nobilem Bernardum de Chaponay eiuſdem Antonij patrem*, &c. Rationalis apud Gratianopolitanos curia ſeruat librum *ſuper inſultu & guerra Anthonis anno* 1430. qui folio 5. tradit Antonium pro Carolo 7. apud Anthonem pagum fortiter agentem, veniſſe in hoſtium manus.

Ioannes, Antonio patre natus, duxit Catharinam Ponpetranam. Hic vir Faſiani ſepultus cognominatur *Fortis* in epigraphe conditorij, neque immeritò, vt intelligere eſt ex iis, quæ de ipſo recitant Paradinus, & Rubius, in hiſtoria Lugdunenſi, poſt Alanum Charreterium, qui Carolo 7. regi fuit à ſecretis. Hic idem, vt arma ſecutus fuerit, vnum tamen quid pietatis pleniſſimũ in teſtamento ſcripſit anno 1457. 18. menſis Ianuarij, quod afferre placet *Nobilis Ioannes vult & ordinat dici ante imaginem B. Mariæ Virginis eccleſia S.*

Nicetij Lugduni, dum eius anima ſeſeparari voluerit à corpore, & cantari per clericulos, eius animam dicta B. Mariæ Virgini recommendando.

Philibertum Ioannis filium innumeræ chartæ memorant. In eius teſtamento Petrus Franciſcæ de Villariis vxoris pater anno 1476. die 3. menſis Octobris dicitur nobilis.

Ioannem 2. à Philiberto genitum, Rationalis Gratianopolitanorum curiæ præſidem habuit. Is anno 1492. duxit Catharinam Palmeriam Ioannis Palmerij primi in Gratianopolitano Senatu Præſidis filiam. Anno 1495. & anno 1499. ſcriba appellat *præſidentem cameræ computorum Delphinalis*.

A Ioanne ſecúndo Chaponæa gens in tres familias ſciſſa eſt, florentes opibus, & honoribus claras. Cùm enim Soffredum, & Nicolaum progenerasſet, atque hic Ioannem 3. & Nicolaum 2. Soffredus Aibeni dominus, Ioannes Faſiani, & Nicolaus 2. Meaniæ inſulæ, ſibi quiſque ſuam excudêre familiam, quas poſſumus appellare Aibeniam Faſianam, Inſulanam.

Aibenia per Soffredum, Laurentium, Petrum, Bertrandum, peruenit ad Octauianum, qui ex Ludouica de Loras habet Gaſparem, Eleonorum, Ioannem filios.

Faſiana cepit à Ioanne, cuius filius Franciſcus genuit Eleonorum Alexandrum, regium in Delphinatum Senatu Conſiliarium.

Inſulana Nicolaum 2. autorem habuit, ex quo natus eſt Humbertus 2. libellorum ſupplicum Magiſter, & apud Lugdunenſes ac Boios rei forenſis, politicę, & ærarię olim Pręfectus, qui & alios, & Balthazarem regium in Metenſi Senatu Conſiliarium ex Eleonora de Villariis ſuſtulit.

Nicolaus autem primus è quo Faſiana & Inſulana familiæ prodierunt, habuit in coniugio Helenam Albiciam, de patritia apud Florentinos gente. Ei nupſit anno milleſimo quingenteſimo trigeſimo. Innocentius decimus, ex Albicia Florentinorum gente, in Cardinalium numerum cooptauit Franciſcum Albicium ſapientiâ ſummum virum. Ceterùm Helena ſocrui adeò vehementer placuit omnibus pietatis officiis, vt ab ea heres ex aſſe dicta fuerit, poſthabitis Ioanne, Nicolao, Annâ, & Catharinâ liberis, vt memini me legere in teſtamento, quod condidit anno 1538. die 18. menſis Auguſti.

Hîc finem dicendi facere conſtitueram, cetera quippe Chaponæorum gentis decora, maximè Soffredum Gratianopolitanum epiſcopum Carolum Delphini cancellarium, Hoſpitalarios (Melitenſes nunc dicimus) equites quatuor in prælio à Turcis aut hæreticis occiſos, ſcripſi libro primo de Valentinis epiſcopis editionis tertiæ, & ea relegere non eſt huius ſeu otij, ſeu loci. Sed vnum prætermittere nec velim, nec debeam. Scutum Chaponææ gentis ab antiquiſſimis temporibus vſque ad noſtra, gallis tribus inſcriptum eſt. Illis tribus inſtructum & pendet ex tabulis Odonis Chaponæi anno 1152. exaratis, quæ ferunt dediſſe Hectori fratri vim pecuniæ in ſuperioribus recitatam; & (vt plura non afferam) videtur in lapide, quo ante annum milleſimum quadringenteſimum concluſerunt in Dominicanorum Lugdunenſium clauſtro tumulum Stephanæ de Varey. Fuit qui de variis nobilium virorum gentibus ſcribens, aſſereret Anthone Delphinatum pago Chaponæos eſſe, qui ſcutum gentilitium longè aliud ab eo quod attuli gerant. Chaponæi de Faſiana & Inſulana familiis ſtupuere ad id ſermonis: Anthonem adierunt, eiuſque vniuerſas ſeu publicas, ſeu priuatas ædes ſcrutati, inuenerunt

inuenerunt scriptorem falsa retulisse. Nemo Chaponæorum hactenus Anthone habitauit,nemo scutum gentilitium posuit.Hæc Humbertus de Chaponay supplicum libellorum magister mihi pro antiqua amicitia retulit,quas etiam tabulas seu de Odone Valentino episcopo gentili suo,seu de Odonis gente in superioribus memoraui,omnes ille mecum bonus communicauit.

DE INCORRVPTIONE Corporis Philibertæ à Sabaudia, Ducissæ Nemorosij dissertatiuncula.

VM essem Camberij anno 1639. corpus Philibertæ à Sabaudia, aperto fortè tumulo, inuentum est sincerè integrum: & triumviri,inspectioni illius à rationum Ducali in Sabaudia curia præfecti,meam de illius incorruptione sententiam postulauerunt.Ego sequentibus eam verbis exposui tum,ac deinde anno 1652.inserui libro 2 de rebus gestis Diensium episcoporum num. 56. quem secundùm edebam,& sermoni de incorruptione corporis S.Stephani Diensis Episcopi,ne pro breuitate sua periret, adjunxi. Quæ pauca scilicet mandamus foliis, turbata volant rapidis ludibria ventis. Nunc visum est mihi ex eo libro educere, & hic reponere.Suum jam sibi locum habebit,quæ alienum occupabat. Ceterum Philiberta nata est anno 1498. parentibus Philippo Duce Sabaudiæ, & Claudina Pontiui Comitissa; nupsit Iuliano Mediceo,fratri Leonis X.Pontificis anno 1515. conjuge viduata est anno 1516. obiit anno 1524. agens ætatis annum 26. sepulta est in S.ędicula quę seruat Christi sudarium.

Fecistis pro vestra sapientia, Viri Amplissimi, cùm jussistis aperiri loculum,& accuratè à medicis inspici,tractarique corpus Philibertæ à Sabaudia Ducissæ Nemorosij,quod ab anno 1524.per 115. annos latuerat in suo conditorio. Optandum equidem fuerat,vt Reginæ Francorum soror, & Ducis Sabaudiæ filia non sine publica luce,& nisi sub vestris oculis, cumque majestati suæ debito comitatu in mortales rursum incurreret: tamen quando decimaquintâ illâ mensis hujus Februarij die factum est,vt laxandis odæi spatiis,& Deo,cum majore vsu,dignitateque dicendis in eo laudibus, tumulus è suo loco moueretur,& capsâ vitio generis humani referatâ, sinceri pedes,incorruptúmque caput curiosos intuentium tangerent animos, publici certè fuit opus boni,vt dubia super integritate & sanctitate Principis fœminæ cohiberetur fama,& sisteretur incertus purgareturq; rumor, qui per alios ab aliis,vt fit in re insolitâ, hîc major, minor illic sine magnis autoribus temerè vagabatur.Cujus ergo nepotibus debetis omnia,edicto vestro ea debet, vt qualis est ignorari nō possit ab illis, qui nostris etiam temporibus esse audiuerint.Quoniam autē voluistis,vt ad necessarium opus vocaretur Rector nostri Collegij Philibertus de la Fauerge,ne sacrū Heroinæ Sabaudæ corpus sine testimonio Ducalis scientiarū in Sabaudiâ sedis permitteretur medicis, existimaui esse mei officij, vt qui comes Rectori fui, & quid viderimus & quid sentiamus aperire.Equidē arbitror vos è....De la Roche Præside....Gan-

telet Consiliario..... Gaug Ducis Aduocato Triumuiris operi Præfectis rem accipisse: at juuabit tamen satis muneri facere, & quod à vobis nostrę seu fidei, seu doctrinæ datum est, ex veri necessitate officij certâ visorum recitatione rependere.

Igitur die 18. mensis Februarij post horam quintam matutinam, è sepulchro loculus in mediam ædem delatus est, & coram nobilissima ciuium corona rursum apertus. Corpori Philibertæ superposita lens totam capsam implebat, non arida illa, neque foliis crepitantibus strepera, sed humescenti propior: Sine intestinis venter vacabat inanis; pectus vacuum præcordiis plurima calx habebat; thoracis ossibus sua adhærebat pellis, sua brachiis & manibus, sua reliquo corpori. Visendum profectò maximè fuit, quòd tota facies non ex succâ pelle rigebat, sed viuidæ similis vegetæque mollem tangenti se præbebat & facilem, quamobrem eò cogitatione deuentum est, linteum capiti indutum, cùm sepeliebatur, fuisse, aut alienam pellem seu balsamo capiendo, seu continendæ calci, quâ thorax confarcinatus turgebat; ab eâ causâ esse mollitiem. Iussus ergo chirurgus forfice scidit labia, dentes aperuit, frontis os nudauit & nasi: pellis erat natiua, eáque crassior, succo plena hîc subalbido, illic subrubescente; hęrebatque adeò ossibus, neque manum facilè sequebatur. Verticem porro velabant capilli: sed admirationem omnino mouit nasus, extremâ quoque parte integer; dextrâ etiam ille ducebatur in omnem partem, digitósque naribus patulis admittebat; tibiis autem ac pedibus sua quidem pellis constabat, sed candida, cùm subrubesceret reliquo corpore; & manus, ac tibias, digitósque, & collum facilia flecti, mouerique ac duci vincula continebant; nisi quòd sinistrum brachium solutum erat in cubito. Denique linteum quo totum corpus velabatur, non integrum ad tibias & pedes, sed maximam partem recentissimum & candore spectandum erat.

Hæsimus omnes ad spectaculi nouitatem, alij dixerunt alia: ego tria suspiciebam, pellem toto hærentem corpore; vultum tactui facilem, neque indigum succi, nasóque stantem sincero ac naribus; ossium vincula nusquam rigentia, sed manibus, brachiis, pedibus, tibiis, digitis, collo tractari apta ducique. Ceterâ seu balsami, seu medicati liquoris nullum toto capite vestigium, totis nullum brachiis tibiisve. Quid? quòd calce si non reliqui corporis, at pectoris certè rodi caro, humor extingui iam olim debuit: vt alia taceam, putas tot supra 100 annis vim non fuisse exedendi cadauer, quibus rupes saxaque obsistere non possunt? sed non pauca sunt, quibus adductum putare Deum est, ad seruandum Philibertæ corpus, vltra vim omnem artis, contra omnem vim tabi, temporum, calcis; castitas, egenorum amor, pietas. Vnum illa, neque diuturnum thalamum experta est Iuliani Medicei, quem Claudia mater dederat conjugem, agentibus Leone X. Pontifice maximo Iuliani fratre, Francisco I. Francorum Rege filio Ludouicæ sororis, Carolo fratre duce Sabaudiæ. Post alterum conjugij annum vidua ætate florens & opibus, vt alteri viro nuberet adduci nunquam potuit: flagitabant & alij proci, & de Fuxo Lautrecius, Gallicanorum ea tempestate Principum bello paceque clarissimus: Adolescentior ipsa, voluit vnius olim viri vxor, cogitare *quæ Domini sunt*, & *omne opus bonum subsequi* ex mandato Apostoli, ac ejus exemplo sic permanere, quem Romæ præsentem & intueri, & audire sibi

ſibi videbatur, cùm Iulianus obiit. In Sabaudiam ergo redux, tam largà manu rem profundebat in pauperes, vt egenorum matris nomen per reliquam vitam habuerit: tam attentâ pietate adhærebat Christo, vt post mortem condi voluerit in ædicula custode ſudarij, quo corpus ejus cùm tumulo conderetur, fuerat inuolutum. Atque igitur fortaſſe hoc fuit, cur præ cæteris corporis membris, anno etiam quinto & decimo ſupra milleſimum, candidi ſincerique perdurent pedes, quibus frequens ad Dominum ventitabat; ſoluto ſiniſtro dextrum brachium & perſtet, & moueatur, quo manus ferebatur ad pauperem; facies vigeat ſucci plena, quæ hominibus placere noluit ſed vni Deo.

EGo Ioannes Platiere, Prouincialis Societatis IESV in Prouincia Lugdunenſi, factâ mihi poteſtate ab admodum R. Patre noſtro Generali, facultatem concedo, vt libri quatuor *De Simianæa gente*; à Patre IOANNE COLVMBI, ejuſdem Societatis Theologo compoſiti, & à tribus Societatis ejuſdem Cenſoribus approbati, typis mandentur. In cujus rei fidem has literas ſigillo noſtro munitas, & manu noſtra ſubſcriptas dedi Viennæ die 24. Martij anno 1668.

IOANNES PLATIERE.

DE SIMIANÆA GENTE LIBRI QVATVOR.

AVCTOR LECTORI.

E Simianaa gente scribo, Mi Lector. Summa antiquitas, & qua ex vetustissimis temporibus ad nos illius claritudo deuênit sincera & illustris, fecerunt vt de ea scribendum putauerim. Humbertus ille est, à quo per septem omnino sacula vniuersi nostrorum temporum de ipsa viri, gradatim nunquam interruptâ per filios à paparentibus serie peruenerunt. Viuebat is anno 993.nobilitate generis, opibusque clarissimus. Quo patre genitus fuerit, non occurrit ad hanc diem charta vetus qua doceat. Quicunque fuerit, adeò copiosam in filium contulit opum vim, vt priuati hominis modum excessisse videatur. Humbertus quippe anno millesimo nono scripsit sequentia. Facio donationem ex parte mei alodis, qui mihi obuênit ex successione meorum parentum, ecclesiæ Sanctæ Mariæ sedis Aptensis: res in Comitatu Aptensi, hoc est in villa Interriuos, & in Campaniis, & in Surdonicis,& in Celeirana,& in Guttilone,& in Sarpalianicis, & in Pineto,quantum nisi in ipsis villis est; & in castro quod cognominant Vegno,mansos duos. *Mansus autem capiebat tum iugera 12. Dignum potentiâ, dignum pietate summi viri munus! sed vide partem hereditatis fuisse, quam à patre acceperat. Amplissimam profectò pater tradidisse dicendus est,cuius,cùm in liberos dispersa fuisset, pars qua concedebatur Ecclesia,adeò latè varias fundebatur in villas. Rostagnus Humberti ex Guilelmo filio nepos, fuit Apta Princeps. Hoc docebat anno 1056. Alphantus Apta ejusdem Episcopus. Duxit ipse idem Gislam Odila, quam Guilelmus Prouincia Comes genuerat,filiam. Quia Radulphus Presbyter*

ter

ter eum dixit seniorem : *& Arnaldus etiam presbyter ipsum Humbertum* seniorem *quoque appellauerat.Ego nomine* senioris *Principem intelligebam, vt à patre & auo Rostagnus id nominis acceperit. Quem verò dominum Latinè dicimus, illis temporibus semibarbarè* seniorem *appellabant,vt docebo postea libro* 1. *num.* 14.*Jam quæ ab Humberto per Guilelmum filium, & Rostagnum nepotem profluxit gens,memor se ab antiquissimis Aptæ Principibus ortam, claritatem suam seruauit integram ad hanc diem, magnisque bello, ac pace facinoribus origini suæ nunc etiam respondet. Non possum ego apertioribus verbis præcipua illius ornamenta complecti, quàm ante non multos annos feci, cùm meos in librum Iudicum commentarios ad Hyacinthum de Simiana Planitiarum Marchionem scribens præfatus sum in has voces.* Majores tui tenebant quidem Aptam Iuliam,& de proxima ei regione magnam partem sub summo Principe,summi tamen Principis habebant multa,jus arcem excitandi seruandique,ius cudendi monetam, ius vocandi sub signa equites,ius creandi publicos scribas, alioque non pauca: vt si dixerim ita sub dominatore supremo fuisse, vt supremi etiam ipsi eo quem in Germania videmus more essent, non errem. *His illa adjunge, quæ ad ipsummet præfixi commentariis in librum Iosue.* Majores tui Sabaudiam & Delphinatum pro suis Regibus summo tenuerunt imperio: Galliæ,Sabaudiæque torques tulerunt: ingentes ductauerunt exercitus: Forcalquerij, atque adeò Prouinciæ Regulos omnibus Europæ Regibus affines sanguine contigerunt: demum rebus prçclarè bello pacéque gestis fecerunt, vt vix totâ Europâ sit gens, quç illustrioribus dignitatis & glorię titulis se circumspectat.

DE SIMIANÆA GENTE.

LIBER PRIMVS.

SIMIANÆA gens tantâ seu nominis claritate,seu opum vi, eminebat olim in Prouincia, vt à verissimis ante omnes quæ de ea leguntur tabulis, dominata feratur regioni, quæ vno & altero; supra viginti, milliaribus longa, & prorsus octodecim lata, capit Aptam Iuliam vrbem, Simianam, Gordam, Casanouum, non ignobilia quondam

quondam opida, & pagos ferme ad quinquaginta. Cùm viri rebus gestis, genereq; clari & nobiles, sub annum à Christo nato millesimum, alij ab aliis ditioni subjectis locis, suæ quisque genti, totâ Galliâ vulgò fecerunt, vt à ceteris secernerentur, nomen, debuerat illa quidem ab Apta Iulia, & Vulgientium, antè Romanis quàm parêrent, capite, & Episcopi post acceptas religiones Christianas sede, appellari. Sed majorum ante omnem memoriam in ea sedes fecisse videtur, vt è Simiana dici maluerit. Neque nihil juuisse
2 videtur situs. In regionis, cui tum imperabat, medio est Simiana, cùm in finibus sit Apta; scilicet Saignonum proximè, quo ad Meridiem clauditur, vt Gironis ad Septentrionem Rupe, Gordâ ad Occidentem, & ad Orientem Vacheriis. Habet etiam aliquid, cur pagis oppidulisque circùm latè iacentibus præsidere, atque adeò dare nomen genti ipsorum dominæ, debuerit. Ager quidem non modicâ ad omnes hominum vsus opportunitate visendus, tritico, vitibus, oleis, vniuersam, nisi qua iumentorum pabulo jacent prata, planitiem consitus est, ac roboream surgit in siluam, vbi turget in colles atque monticulos. Oppidum verò & nunc etiam habet mortales ad duo fere millia, & è rupe descendit, cui prænobilis atque firma admodum arx est imposita. Ædibus quippe ampla, mœnibus valida, duplici muro circumdatur.
3 Vnum quadratæ latus muniunt turres duæ, quarum altera profectò visenda est. Eam de quadro lapide construxerunt adeò aptâ concinnitate, vt nostris post multa sæcula temporibus, videatur ex artificis manu recens. Rotundatur interior, ad sex orgyiarum altitudinem, & diametrum trium. Sed singulare prorsus est, quòd forulis 12. in pariete octo pedes crasso apertis, æqua per spatia cingitur, quos columnæ, epistylia, zophori sui condecorant. Summa testudo aperta est in concameratum pinnatumque fastigium, è quo vno
4 lumen in inferiora fenestris carentia immittitur. Quos in vsus turrim illâ figurâ, illis cum forulis extruxerint, dicent alij forsitan certiùs: putabam ego magnam veri habere similitudinem, quòd in sacram ædiculam erexerunt. Neque verò ejus (sine qua amplissimam arcem excitasse piissimos dynastas nunquam crediderim) vestigium in alia ædium parte videas. Et capiendis Apostolorum statuis, forulos pro numero aptasse, cur negabimus? Vtcumque hoc habeat, turris quidem hæc stat etiam nunc, seruatque suam speciem: alteram verò ab annis supra viginti, cùm ruinam minaretur, ne propinqua ædium obrueret, euerterunt. Labem quoque à stillicidiis cetera fere arcis jam non modicam diu acceperunt, dominis alias adamantibus sedes, non habitatæ.

Aliundene venerit in Prouinciam gens non omnino angustæ regionis
5 ante tot annos domina, an verò censeri debeat in Vulgientibus indigenis, non possum dicere in tanta de antiquissimis rebus scriptorum penuria. Inuenio tamen floruisse ante octingentesimum Christi annum; & summum ex ea virum, excepisse Carolum Magnum domi suæ, vt postea ex certis autoribus exequare. Hoc facit, vt putem tenuisse eamdem regionem vniuersam ante Carolum Martellum Magni auum, & aut è Romanis, quorum plures & genere, & opibus præcipui, indigenarum in morem superfuerunt Burgundionum ruinæ, aut à Francis post Burgundos, quorum omnes dynastas euerterant, ortum ducere. Hoc vtcumque visum fuerit, æstimabunt alij: certè magnum quid esse nemo negauerit, quòd cùm patria, à Romano-

rum

rum in ipsa sub annum Christi quingentesimum excidio, per annos circiter sexcentos, dubio & ancipiti Burgundionum, Gotthorum, Francorum, ac Germanorum imperio subjaceret, atque Hungarorum, Longobardorum, & Saracenorum latrociniis vniuersa vastaretur, Simianæi quam attuli regionem domini tenuerunt, ante omnem tabularum memoriam.

Post annum igitur septingentesimum septuagesimum, & quod excurrit, Ioannes Casanouani dynastæ filius (gentis, quam Simianæam vocamus, princeps, id cognominis ad annum vsque millesimum quingentesimum quinquagesimum octauum semper tulit) ab ortu cæcus, surdus & mutus, accipit à Deo, docétque mortales, corpus Beatæ Annæ, quæ Christi matrem genuit, latêre in Aptensi basilica. Ea tunc vngebatur, & Carolus Magnus, cum maxima procerum corona, intererat rei sacræ, cùm ecce tibi nobilissimus puer diuino spiritu actus, conuertit faciem, intenditque in principis aræ gradus, quibus insistebat, & plurimâ nutuum vi, tantùm non demonstrat, grande aliquid ac prodigij plenum, sub ipsis conditum esse. Obstupuit primùm Casanouanus, tum ceteri Comites, ac Duces ad eum proximè; & cùm res denique ad ipsum peruenisset, Carolus; perstante in nutibus puero, anxiéque ad illos gradus altaris vnos manus ambas protendente. Quid facerent in re prorsus inexpectata, & ad illam diem inaudita non habebant. Effodiuntur, quando aliud non occurreret, demum ingentes illi, quibus ad altare conscenditur, gradus; cùmque aperta fuisset, quæ occurrebat ianua, Ioannésque docuisset nutibus suis, effodiendum esse altiùs in crypta, quam primus intrauerat, apparuere minores gradus ad obuersum parietem: Hoc aperto, occurrit omnibus admiratione defixis, multo lumine præfulgens latibulum speluncæ suppar, quadro lapide concameratum. Sed, ô insolentis à Deo prodigij facinus! illud sub[...]nti puero, sui cum voce redduntur sensus. Exclamat Annam Christi [...]is parentem positam esse in armario, quod in fenestræ speciem apertum occluserant lapide, accensáque lampade ornauerant. Effoditur notatus paries. Inuenitur non sine titulo tanti pignoris indice corpus sanctissimæ mulieris, cùm suauissimus odor totâ diffunderetur basilicâ. Verùm hæc dixisse satis pro loco fuerit. Is 7
non postulat, vt præterea disputem de beatissima Christi auia, doceámqee ipsius corpus è Iudæa delatum esse in Prouinciam; & principio palam omnibus ad venerationem propositum Aptæ Iuliæ: deinde, cùm tempora postularent, conditum latebris, vt in barbarorum hominum, qui vniuersam circùm regionem depopulabantur, manus non deueniret, quod nunc ago est, Simianæam gentem, magnis ad omnem gloriam inclaruisse opibus, eo tempore, quo Deus illud mortalibus aperuit per insolita prodigia. Illius princeps Carolum Magnum domi hospitem tum habebat. Atque vt, seu hæretici pro sua proteruia, & popularium religionum odio, seu è catholicis nonnulli, propter ignotas mihi causas, dubium habeant, aut etiam negent Annæ suum corpus, certè nihil afferent, cur negent Casanouanum dynastam, & imperitasse Aptæ sub Carolo Magno, & Ioannem habuisse filium. Præterea vt 8
(quod omnino falsum est) concedamus volentibus corpus Annæ non inuentum esse Aptæ, nullum etiam aliud sanctæ mulieris corpus è latebris quondam erutam; & omne, quod de auia Christi iactatur,

reponamus in fabulis, nemo ſapiens tamen aſſeret illum, qui primus ſtropham inueniſſe dictitatur, ita dementem fuiſſe, vt cetera quibus fabulæ (quando placet ita loqui) ſua fides per nouem ſæcula ad nos vſque ſtetit inconcuſſa, excogitauerit. Vt & populum, & ſapientes viros ſecurè luderet, ſicuti neque Aptam Iuliam vrbem, ita neque Caſanouanum dynaſtam, ſeu Aptæ dominum, ſeu Ioannis & cæci, & ſurdi, & muti Carolo Magno Imperatore patrem, finxiſſe exiſtimandus eſt. Cogitauit potiùs ex nobiliſſimi pueri per vegrande prodigium curatione, cauſas ad populum graues eſſe venditandæ omni fabulæ, quam loquuntur, de Annæ corporis inuentione. Verùm nullus hîc fabulæ locus, nullus figmento. Annæ Chriſti auiæ corpus inuentum eſſe in baſilica eccleſiæ Aptenſis, Ioanne Caſanouani dynaſtæ, qui Carolum Magnum domi ſuæ habebat, filio monſtrante, ſcripſit ad Pontificem Romanum ipſe Carolus; canonici Aptenſes, à Teuderico Epiſcopo inuenti anno 991. in ſuarum poſuerunt breuiario precum, & ſapientiſſimi viri in ſuis de Apta, & de Prouincia libris; Aptenſis demum Eccleſiæ, ac vniuerſæ Prouinciæ, certa memoria tradit ab annis ad nos vſque nongentis. *Singula per ordinem, manu publicorum ſcribarum rediguntur*, inquiunt canonici antiquiſſimi illi, *& omnia ſummo Pontifici fideliter referuntur: omnia per ſanctiſſimum dominum noſtrum Papam approbantur.*

9 Quod Ioannis patris nomen fuerit meæ chartę non habent. Ab eo ante annum nongenteſimum nonageſimum non inuenio qui aſſeratur ejuſdem gentis cum Simianæis. Illo nonageſimo viuebat Humbertus, qui pro nobilitate, & opibus cenſeri poteſt duxiſſe originem à Ioannis patre. Per illum eorum gens, ad nos vſque gradatim, ordine nunquam interrupto, peruênit in vndecim omnino familias ſciſſa. Cùm enim Guinotus, ſiue Guinolus, & Berengarius fratres, duodecimo gradu ab Humberto deducti, liberos ante annum milleſimum quadringenteſimum ſuſtuliſſent, duaſque educerent familias, hę ſingulę poſtea in plures ſciſſæ ſunt, Guinotia quidem in quatuor, in ſeptem verò Berengariana. Scilicet cùm Guirannus ex Maria Euenę domina, alios liberos, & Guinotum, ac Berengarium ſuſtuliſſet, Gordana, Planitienſis, & Monchana, familiæ per Guinotum prodiere, quæ nunc etiam vigent; atque Vacherienſis, quæ in puellam me puero deſiit Manuaſcę. A Berengario autem Caſtronouenſis, Tricanucia, Eſpartonia, Coſtamoirana, Gratianopolitanę duæ, Pręſidis in Senatu altera, altera Præſidis in curia Computorum, Aquenſis demum profectę ſunt. De iſtis à Berengario ductis dicam libro quarto, tertio de illis à Guinoto: primo autem, ac ſecundo per eos maiores vniuerſos ibo, qui Guinotum & Berengarium pręceſſerunt. Omnino fuere duodecim igitur libro primo ſex priores exequar, ſecundo ceteros, ipſo cujuſque libri principio ſermonem inſtituam.

10 Humbertum tres chartę memorant. Prima ſic habet. *Ego Guaraco tibi cedo Humberte aliquid de hæreditate mea, per foras factum quod tibi feci, vt cum te finem habeam. Sunt ipſa res in Comitatu Aptenſi, in caſtro Caſanoua, & in ſuo terminio, quantum mihi pars obuênit; hoc eſt tertiam partem in Argallo, quantum mihi pars obuenit: ſultus Gargatio, quantum mihi pars obuênit: & in Gurgis, vinea & campis, quantum mihi pars obuênit: & in Clauagiano & in Baxo, & in Lauſciana, quantum mihi pars obuênit, hoc eſt duas partes ſubtus caſtro Bonilio: in villa*

villa Vrciniacus de vineis modiatas duas, &c. *Facta est donatio ista idibus Nouembris, regnante Conrado Rege, indictione 6. Signum. Guaraco, qui hanc donationem scribere fecit, & testes firmare rogauit. Teudericus Episcopus, qui voluit & consensit, & firmauit* &c. Quis hic Guaraco? non liquet. An ille Guaraco, qui cū Rodberto fratre dedit clausum Vldrico *fideli suo*? Certè conueniunt tempora; istud enim clausum dedit *sexto idus Martij, regnante Chunrado, indictione 6.* Quod *forasfactum* loquitur? neque id liquet. An clientelæ pro Argalli in Casanouæ territorio, Gurgorum, Gargatij, Clauagiani, Baxi, Lausuanæ, prædiis professionem negauerat, & iis damnatus cedit? Certè ipsis cedit non omnino volens, nolentique suppar, vtpote volens *cum eo finem*, contentionis scilicet; nam cujus alius? *habere.* Res autem gesta est *regnante Conrado Rege*, & Teuderico Episcopo, *indictione 6.* Quis annus Christi est hic? nongentesimus nonagesimus tertius. Vt enim indictio sexta quater fuerit *regnante Conrado Rege*, scilicet annis 948. 963. 978. & 993. tamen Teuderico etiam Episcopo fuit tantùm semel, scilicet anno 993. quo Conradus mortuus est. Nam Teudericus adiit episcopatum post Nartoldum, qui sedebat anno 983.

Altera de Humberto charta sic habet. *Ego Arnadlus presbyter, cedo aliquid ad ecclesiam S. Mariæ, & S. Castoris, & canonicos illi seruientes, hoc est mansum vnum cū exagio suo pertinente ibidem in Apta ciuitate, qui mihi obuênit ex parte senioris mei Imberti, viri nobilissimi*, &c. *Iste mansus ad radicem est muri, quem vocant Cigunnarium* &c. *Acta hæc donatio septimo calendas Aprilis, anno incarnationis Dominicæ* 1006. *indictione* 4. &c. Dominum Latinè dicimus, quem Arnaldus pro temporū suorum vsu appellabat seniorem vnde fluxit vox Gallica *Seigneur*. Flodoardus ergo, qui obiit anno 966. sic loquitur libro 3. historię antistitum Remensis Ecclesiæ cap. 20. *Leutardus senior ipsius villæ*: Vvilelmus autem Aquitaniæ Dux, ita scripsit anno 910. in fundatione monasterij Cluniacensis; *Pro anima senioris mei Odonis Regis.* Synodus denique ad Theodonis villam numero 1. *Vigorem regium ac senioralem, & super vestros, & super impugnantes potestatem regiam vultis habere.* Cùm venerimus ad Rostagnum, Humberti ex filio nepotem, videbimus Humbertum non injuriâ dictum seniorem, siue Dominum, ab Arnaldo, & nobilissimum virum. 11

Tertiam chartam, ipse Humbertus de se scripsit in has voces. *Ego Humbertus præteritorum autoritatem secutus, per testamentum conscriptum, facio donationem ex parte mei alodis, qui mihi obuênit ex successione meorum parentum, omnipotenti Deo, & ecclesiæ Sanctæ Mariæ sedis Aptensis, & Sancti Castoris Episcopi, vt Deus omnipotens misereatur mei, & meorum parentum; & vt propitietur nobis, & deleat iniquitates nostras, suâ gratuitâ miseratione, per omnium sanctorum suorum intercessionem. Et sunt ipsæ res in Comitatu Aptensi in locis denominatis; hoc est in villa Internios, & in Campaniis, & in Surdonicis, & in Celeirana, & in Guttilone, & in Interriuas, & in Serriana, & in Sarpalianicis, & in Pineto quantum mihi in ipsis villis est, vel in omnibus quæ ibi pertinent, totum & ab integro dono ad ecclesiam Sanctæ Mariæ, & Sancti Castoris, necnon consortio canonicorum sedis Aptensis, pro remedio & liberatione animæ meæ. Et in ipso Comitatu, in castro quod cognominant Vegno mansos duos, cum chartis & exagis suis, cum cāpis cultis & incultis, cū pratis & vineis, & arboribus pomiferis & impomiferis, & cū omnibus quæ ad ipsos māsos tenēt Geraldus de Puteo, & Stephanus* 12

de Riga &c. *Acta hæc donatio ecclesiastica in Aptensi ciuitate, publicè* 10. *calendas Februarij, anno Dominicæ incarnationis* 1009. *regnante Rodulpho Rege, indictione* 8. *Ego Mauris, & filius meus Vvilelmus, mandante Humberto, hanc donationem fieri, & firmare iussimus, & manibus nostris firmamus* &c. Ex istius chartæ vocibus intelligitur Mauris fuisse vxor Humberti, & Vvilelmus filius. Habuit etiam Humbertum filium, vt statim videbimus. Alodis verò, quem Humbertus more suorum temporum loquitur, est hereditas. Apud Marculphum enim vir vxori dicit sequentia; *Tam de alode, aut de comparato, vel de quolibet adtracto:* & vxor ita respondet; *Tam de hereditate parentum, quàm de comparato.* Testamentum autem quod dicitur, est charta testium subscriptionibus firmata; nam in codice legum antiquarum formula 101. ita legitur; *Manumissio sub libertatis testamento, solemniter roboretur.* Humbertus ergo tabulis anno 1009. scriptis, dedit canonicis S. Mariæ Aptensibus, mansos duos, & prædia villarum 9. in Comitatu Aptensi posita, quæ ipsi obuenerant ex successione parentum. Vnde intelligis & piissimum & opulentissimum fuisse, ac eum & nobilitate generis & opum vi, quem non iniuria existimes ab illo Aptæ Principe descendisse, cuius filius S. Annam nobis aperuit; cumque adeò multa ex hereditate paterna decerperet, magno iure dictum esse nobilissimum ab Arnaldo num. 11. Sed ciuas fuerit, & à quo duxerit originem, quæ ad me peruenerunt tabulæ, non habent. Hoc vnum igitur assero, Simianæam gentem ab illo profluxisse. Accedamus ad ipsius filium, per quem ad nos ea deducta est.

13 Vvilelmus seu Guilelmus appellatur. Fratrem habuit patri cognominem; & Adelaidem vxorem, atque ex ea Rostagnum & Guilelmum filios. Chartæ duæ ab eo scriptæ peruenerunt ad manus meas: primâ dat mansos duos canonicis Aptensibus anno 1019. secundâ vnum illis ipsis: vtramque accipe. *Ego Guilelmus ex vxor mea Adalais, cum consilio, & volunte fratris mei Vmberti, facimus donationem ex aliquo alodis meo, qui mihi obuênit ex successione meorum parentum, Omnipotenti Deo, & Ecclesiæ S. Mariæ sedis Aptensis, & S. Castoris pij Pastoris, in manus canonicorum ibi deseruientium: vt ipse Dominus Deus per interuentionem S. Mariæ Virginis, & omnium sanctorum dignetur misereri animarum nostrarum. Et est ipse alodis in castro, quod vocatur Alpester. Hoc est mansus Geraldi Scassiarij, & mansus Ingilfredi, cum campis & vineis ibi pertinentibus: & est inter consortes ex omnibus partibus terra nostra,* &c. *Acta donatio hæc in Aptensi ciuitate, pridie idus Septembris, anno ab incarnatione Domini* 1019. *regnante Domino Deo nostro in secula. Amen. Guilelmus & vxor eius, quod dederunt, firmauerunt. Vmberius firmauit. Guarnaldus firmauit. Leotardus firmauit,* &c. Hactenus duarum illarum chartarum prior: posterior sequitur. *Ego Vvillermus, & vxor mea Atalaxis, si possibile est à nobis distributa iterum placere Deo, qui proprio cuncta dispensat arbitrio, donatores sumus illi Omnipotenti Deo, & Ecclesiæ S. Mariæ, & S. Castoris sedis Comitatus Aptensis, & Canonicis illi famulantibus, domino summi apicis Episcopo conniuente Stephano, aliquid de alode nostro, hoc est vnum mansum, cum omnibus terris ibi pertinentibus, cultis, & incultis. Et est ipse alodis in Comitatu Aptensi, in villa quæ dicitur Caluities, cuius possessor est Guonnardus,* &c. *Acta hæc donatio in Aptensi ciuitate* 15. *calendas Augusti, regnante Rodulpho Rege. Signum. Vvilelmus, & vxor sua, qui hanc donationem scribi fecerunt, & testibus firmari iusserunt, manu sua firmant Radulfus leuita rogatus scripsit.*

ſcripſit. Inuenio quidem chartam tertiam,quæ Guilelmum memorat.Illam poſtea recitabo. A Rodulpho preſbytero ſcripta eſt: in duabus ab ipſo Guilelmo ſcriptis quas recitaui, placet aduertere priùs ſequentia, ad majorem orationis perſpicuitatem. Statim occurrit in vtrâque vox *manſus.* Quid 14
antiquis illis mediæ ætatis temporibus ſignificauerit, accipe. Principio fuit ager certis comprehenſus limitibus, Itaque Godefridus Dux Bullionij anno anno 1096.tradidit Affligenienſi monaſterio manſos 5.in villa Genapia:& Ida mater ad illos addidit poſtea *quaſdã partes circumjacentes,plenè vnum manſum continentes.* Et Carolus quartus Francorum Rex, auctore Beſly in probationibus hiſtoriæ Comitum Pictauienſium pag. 170. dedit Hilbodo Abbati S.Philiberti, & monachis ejus Normannos fugientibus, & alia, *& Apaciacum, cum duabus eccleſiis, & manſis* II. *quartaſque tres; & in villa Maſſiniaco manſot tres ac medium.* Atque Ionas Eduenſis Epiſcopus monaſterio quod inſtaurabat, conceſſit *in pago Tornodorenſi,in villa, quæ vocatur Quintianus,abbatiolam S.Germani manſorum viginti,cum omnibus abſeitatibus,& vineis, cunctiſque ad ſe pertinentibus;alios quoque manſos ad prædictam adiicientes quatuordecim & dimidium.* Ecce manſus habebat ſuas partes, ſcilicet quartam, & dimidiam. Ecce manſi partes circumiacent agris, quę plenè vnum continere tum ferebantur. Manſus ergo, antiquis illis mediæ ætatis temporibus, erat ager certis terræ limitibus circumſcriptus. Capiebat autem iugera omnino 12. vt iam olim tradidit Hincmarus ante annum 900. & Alexander Leodienſis Epiſcopus poſt annum milleſimum centeſimum decimum, vt domi lib. 1. de Viuar. Epiſcopis num.54.id. *paſſus longitudine quidem 76. ſupra* 500.*latitudine autem* 288. Scio poſt illa tempora longè minorem habuiſſe amplitudinem. Bartolus ad legem *ſi ita* ff. de auro & argento lege 5. ſic loquitur: *Manſus dicitur,quantum quis cum vno pari boum laborare poſſit in anno.* Collegium Lugdunenſe Societatis noſtrę,in quo hæc ſcribo,habet in Tanſæ prioratus chartario manſum fuiſſe idem, quod *territorium*, poſt annum 1300. In compromiſſo anni 1331. 9. Aprilis, *inter abbatem Manſiadæ & Priorem de Tenſano* hæc leguntur: *Quemdam manſum ſeu territorium*, & in tranſactione inter Antonium de Boulhano Priorem Tanſæ, ſeu Tenſani; *in loco,manſo,ſeu territorio de Macello parochiæ de Tenſano.* Sed, vt vidimus, quæ vox manſi agrum certæ amplitudinis omnino ſignificabat, primùm ab illa decreuit, defecitque poſtea in incertam & modicam, ac fere nullam; atque ſignificauit quamcumque etiam minimam agri partem,& quemcumque locum,minimum quoque territorium. Hæc omnia afferre viſum eſt,vt intelligas quos Guilelmus tres manſos an.1019.dedit capere longitudine paſſus 1228.& *latitudine* 864. quot ſcilicet capiebat toto inter nongentos & centum poſt mille annos tẽpore. Atque hæc de manſo dicta ſint.Deinde aduertendum eſt prio- 15
rem Guillermi donationem ſubſcriptam fuiſſe *anno ab incarnatione Domini 1019. regnante Domino Deo noſtro in ſæcula. Amen.* Hoc anno 1019. regnabat Rodulphus cognomine Ignauus, ſeu Negligens. Cur ergo ſcriba regnaſſe Chriſtum, non Rodulphum dixit? non liquet, vni Guilelmi & Adalaidis pietati fortaſſe tribues: certè quæ charta iſtam ſequitur, videbis ſcriptam fuiſſe *regnante Rodulpho rege.* Et qui ab ignaui, aut excommunicatione Rodulphi, hoc à ſcriba factum diceret, vehementiſſimè falleretur. Nunquam is excommanicatus fuit,neque vllâ fecit ignauiâ,vt anni ejus non ſcriberentur,

tur, publicis in tabulis, quos innumeris aliis in chartis scriptos fuisse legi-
16 mus. Sed accedamus ad alia. Præter duas chartas,à Guillermo ipso,& Adalaide vxore,obsignatas, venit in manus meas *Breue de terris, & vineis, quas acquisiuit Rodulphus presbyter,& dedit* Ecclesiæ Aptensi, sine die, & anno; in quo memoratur Vvillermus noster. In eo ita lego. *Super viam*, inquit Rodulphus, *juxta ecclesiam S.Vincentij, habeo terram,quam dedit mihi senior meus Guillermus filius Humberti.* Et post multa, *Pratum magnum* habeo *super viam ab Orientali ripa,quod dedit mihi Guillelmus senior meus.* Hic Rodulphus se dicit Grammaticum,*quia psalmos, notas, cantus, computum, grammaticam*, ex mandato,quod olim tulerat Carolus Magnus,*in Episcopio docebat*,vt legitur in Capitulari Aquisgranēsi.*Breue* autem *de terris,& vineis* quod scripsit est,vt loquebar libro 1.de Episcopis Viuariensibus num.46.*album,in quo recensentur & enumerantur* terræ,& vineæ,quas concessit Ecclesiæ Aptensi. Demum vide Guillermum dici seniorem à Radulpho,sicuti Humbertus pater ejus appellabatur ab Arnaldo. Cùm autem omnia prædia rustica,quæ ad 27. præter mansos duos enumerat,fuisse doceat in agro Aptę & Gargatij, abs dubio significat etiam fuisse Aptę & Gargatij.Rostagnus,Guilelmi, quem Humbertus genuerat,filius nupsit Gislæ, Raimbaldi filię & Acelenæ. Ex Gislę matri-
17 monio intellige opes,& nobilitatem Rostagni.Raimbaldus Gislæ pater filius erat Leodegarij,& Odilæ,quam Guilelmus Prouinciæ Comes sustulerat ex Adelaide vxore. Hoc aduerto,vt videas non esse nihil,cur Humbertus Rostagni auus existimetur ortus ab illo Ioanne, qui D. Aptę filius inuenit corpus S.Annæ. Ex Rostagno & Gisla nati sunt filij sex; Vmbertus, Raimbaldus,Raimundus,Laugerius,Guilelmus,&Bertrannus.Hęc omniahabentur in tabulis tū exaratis cū Rostagnus viuebat, omnino sex illius memores affero.

Prima sic habet.*Ego Rostagnus,& frater meus Guilelmus,jubente Alfanto præ-*
18 *sule & possessore Rodulpho presbytero,volentes facimus donationem Deo,& S.Mariæ,& canonicis in commune viuentibus,de manso vno* &c. *Similiter & ego Alfantus,firmo Domino istud,& volens quod ad me pertinet dono* &c. *Ego autem Rodulfus quamuis sim hic numero vltimus,dono tamen sicut primus:sequor donum hoc,& corroboro,vt Deus misereatur mei, & parentum meorum, qui inquisitores fuerunt huius honoris*,&c. Si petas,cur solus,seu Rostagnus,seu Guilelmus non concesserit canonicis Aptensibus hunc mansū,sed ambo,non aliud respondebo & aptius,& similius veri,quā id ex illo factum esse,quòd ambo simul dominabātur ei, non autē vnus illorū solus. Et quoniā in consequentibus ambos videbimus,alia etiam quæpiam donauisse,eò cogitatione deuenio,vt putem ambos hereditatem paternā pro indiuiso adiisse.Difficilius dictu est,cur mansum dedisse ferantur Alfanto episcopo *iubente*? cur Rodulfo *possessore*? hęc tamen intelligentur ex sequentibus. Alfantus ita loquitur:*Similiter & ego Alphantus firmo Dño istud.* Vides agere episcopū;quod ecclesię conceditur,mansum admittere. Addit ergo,*& volens, quod ad me* aliquatenus *pertinet*;vt pote ecclesiæ meæ concessum *dono,& maledictioni perpetuæ trado illos, qui hoc donū suis adinuentionibus malis irretire voluerit.* Cùm ita loquatur sacrorū Antistes, intelligis Rostagnū & Guilelmū fratres,id pro modestia sua concessisse Episcopo,vt dicerent,se eo jubēte dare mansū canonicis ecclesię,quod eo volēte ac probāte largiebantur. Atque hoc de Alfanto episcopo dictū sit:accipe quid adjungatur de Rodulfo. *Ego autē Rodulphus,quamuis sim hic numero*,seu ordine,

ne, *vltimus*; vtpote Rostagno & Guilelmo dominis meis, atque Alphanto Episcopo meo multùm inferior, *dono tamen sicut primus*, & præcipuus, siue dominus ille sit, siue Episcopus.

Quid ita? *Possessor* mansi erat, vt vidimus. Pergit ergo: *sequor donum hoc* Rostagni, & Guilelmi fratrum, *& corroboro, vt Deus misereatur mei, & parentum meorum.* Nomine parentum non intelligit patrem & matrem, sed sanguine ab illis proximos, idiotismo vulgi, quem nostris etiam temporibus, qui minùs Latinè loquuntur, vsurpant. Subjungit enim, *videlicet fratrum meorum, qui inquisitores fuerunt huius honoris*, seu mansi. Inquisitores appellat, qui acquisiuerunt, & sibi comparauerunt istum mansum. Cùm hæc omnia sic habeant, ego quidem mihi videor posse asserere, Rodulphum esse illum, qui suum, & à fratribus acceptum, mansum, donat canonicis: Rostagnum verò & Guilelmum *seniores* seu dominos, laudare donum Rodulphi, atque adeò eumdem mansum donare quidem, sed longè aliter quàm Rodulphum: scilicet more principum, qui donant quæ à dominis concedi probant, atque, vulgò loquimur, laudant, aut etiam omni jure domini soluunt. Scilicet is ipse Rodulphus presbyter in breui prædiorum quæ donebat *B. Mariæ, & S. Castori* vocauerat Guilelmum patrem Rostagni, & Guilelmi *seniorem*, idest dominum *suum:* erat verò grammaticus Ecclesiæ Aptensis, idest grammaticam, computum, & alia, quæ numero 16. attuli, docebat in Episcopio. Neque igitur mihi videtur, fuisse Rostagno & Guilelmo, dominis suis, atque, vt statim videbimus, principibus Aptæ, proximus sanguine.

Secundam, in qua de Rostagno est sermo, chartam scripsit Alphantus 19
Aptæ Episcopus anno 1056. Ceciderat Aptensis Ecclesia, *& quidam ex clero* polliciti erant *laborem, sua seque dedentes* ad illius instaurationem. *Ad hoc exquirendo sodales*, ait Episcopus, *inuenio sodales, idoneas personas duorum fratrum meæ ciuitatis principum, scilicet Rostagnum, & Guilelmum, qui de suo daturos fatentur ad erigendam prædictæ matris ecclesiæ consternationem; & quotquot aliorum posse fuerit, inuenire personas, sua monitione ac imperatione circumuentos, adjutores, complices adducturos.*

Tertiam de Rostagno, & Guillermo chartam accipe. *Summopere permo-* 20
tus, subaudi, voluntate reædificandi ecclesiam Aptæ, *ego Rostagnus, & Guilermus frater meus, pro animabus nostris*, vtpote ad quos, vtì dominos & principes, id operis maximè incumbit, *ecclesiam S. Petri, quæ est in Comitatu Aptensi, in territorio castri Castellionis, & Ecclesiam S. Pharæ, & Ecclesiam S. Mariæ, & S. Stephani, & S. Michaëlis in Castro, S. Mariæ Aptensis Ecclesiæ, & congregationi in communi viuenti, donamus. Si quis autem ciuitatem, vel illud castrum, seu alia castra* petere, in Comitatu Aptensi, *inhabitans, prædictæ matri Ecclesiæ feudum suum dederit, alodium ejusdem Ecclesiæ esse concedimus.* Quid est hoc, *alodium esse concedimus?* accipe Glossarium Salicum: *Allodium, siue Aelod* dicitur, *quod sine seruitute, vectigali, & dominio directo est possessoris.* Hoc paruum est. Tu ad illud animum intende. quod Rostagnus ait, si quis Aptam, Castellionem, aut alia Comitatus Aptensis castra inhabitans dederit Aptensi Ecclesiæ feudum, concedimus vt sit ejusdem Ecclesiæ allodium. Ergone id juris habebant Rostagnus & Guilelmus & dominio totius Comitatus directo patiebantur.

Quarta sit, quâ Rostagnus & Gisla vxor, *vnâ per voluntatem filiorum qui* 21
vocantur,

vocantur, Vmbertus, Raimbaldus, Raimundus, Laugerius, Guillermus, Bertrannus dant *clericis qui communiter viũunt intra claustra* Aptæ, *mansum in quodam castello, quod dicitur Barretum in Comitatu Guapincensi, & dedit Raimbaldus socer cum filia sua Gisla.* In ista charta vnum addit Rostagnus, quod placet afferre. *Martyr egregius*, inquit, *Auspicius primus ecclesia hujus* Aptensis *Episcopus, primam istam* Ecclesiam *construxit, & dedicauit intra mœnia mœrorum.* Cùm ita loquatur Rostagnus, videtur istas exarasse tabulas, antè sacra ædes quam anno 1056. caderet Alphanto Episcopo, vt vidimus num. 17.

22 Quintâ Pontius omnia sua prædia & vrbana, & rustica dat Aptensi ecclesiæ. Aduerto in illâ duo. *Hæc*, inquit, *propriâ voluntate dono S. Mariæ sedis* Aptensis, *& seruis Dei fratribus meis, in commune viuentibus, & Ecclesiæ S. Mariæ, & altaribus S. Auspicij & S. Castoris seruientibus.* Hoc primum sit. Clericos in commune viuentes, vocat *fratres suos.* Nihil hujusmodi hactenus legi in aliis tabulis. An se & *Petrum filium vnicum* cum suis omnibus prædiis dabat Aptensi clero? Alterum quod aduerto, continetur verbis sequentibus: *Hanc donationem ego Pontius facio pro amore Dei, & per voluntatem meorum seniorum,* seu dominorum, *idest Alfanti episcopi, & Rostagni, & Guilelmi fratris ejus.* Alfantum vocat seniorem seu dominum suum, pro communi Christianorum more, qui compellant episcopos; Rostagnum autem & Guilelmum, quoniam erant Principes Aptæ, vt ipse Alfantus docuit num. 19.

23 Sexta & vltima Latinas voces Prouincialibus miscet, atque veluti in dialogum conscripta est. *Adelbertus filius Dilecta dona à feudatá, à seruitio la castania del Laigno à Rostan d'Agol.* Istæ sunt voces, quæ à Prouincialibus vsurpabantur anno 1050. & sequentibus, per vitam Rostagni. Ita reddo Latinis: Ego Adelbertus Dilectæ filius, do in feudum, & seruitium castellaniam Saignonis castri Rostagno d'Agoult. Rostagno loquebatur Adelbertus filiis comitato, ei enim respondent, Rostagnus quidem; *Et ego Rostagnus, filius Adalaix,* seu Adelaidis, *non te decipiam;* & post Rostagnum filij, *nec ego Imbertus, nec ego Raimbaldus, nec ego Raimundus, nec ego Leodegarius. Non te decebrem* (vox Prouincialis; idest decipiemus) *de tua vita, nec de tuis membris.* Ita olim loquebantur, qui profitebantur clientelam. Imbertus, Raimbaldus, Raimundus, Leodegarius, filij sunt Rostagni. Cum patre capiunt Saignonem in feudum ab Adelberto. Iste Aldebertus, dicebatur *de Mulgol,* ex charta anni 1120. & Rostagnus de Agolt, vt dicam postea, cùm ad Raimbaldi filios, nepotes Rostagni peruenero. Ad ipsum Raimbaldum accedamus, à quo gens ex Humberto proauo per Guilelmum auum & Rostagnum patrem ducta ad nos vsque propagata est.

24 Raimbaldus Rostagni filius, nomen Agoltij, siue Agoutij, quod pater sibi acceperat, seruauit; Sanctiam ignotorum mihi parentum filiam duxit; & ex ea sustulit Guirannum, Bertrandum, Rostagnum, aliosque filios & filias. Hæc tria docet Leodegarius Raimbaldi frater, & Aptensis episcopus, in chartis quas scripsit, aliud in alia. Ita loquitur. *Ego Leodegarius Episcopus Aptensis, vobis Guiranno, & Bertranno filiis Raimbaldi de Agolt* &c. *totum meum honorem, quem à parte patris mei Rostagni habui, ego Leodegarius Episcopus tibi Guiranno, & Bertranno, & Rostagno filiis Sanciæ dono.* Ecce tradit Raimbaldi cognomen, fuisse de Agolt; Sanctiam habuisse conjugem; & Guirannum, Berttannum, ac Rostagnum filios. Alia in charta Guiranno & Bertranno filiis

liis Sanctiæ addit alios fratres: *Ego Leodegarius Dei gratiâ Aptensis Episcopus, volens cum cognata mea Sanctia, & cum nepotibus meis; scilicet Guiranno, & Bertranno, & ceteris fratribus.* Demum chartam accipe, in qua filiis Raimbaldi & Sanctiæ adiungit filias. *Ego Leodegarius Aptensis Episcopus, post mortem meam, cognatæ meæ, & Guiranno, & Bertrando, & ceteris filiis & filiabus, qui ex fratre meo Raimbaldo* seu Rambaldo, *& ex ea nati sunt, derelinquo.* Quem verò honorem Leodegarius Episcopus, & à Rostagno patre acceperit, & Guiranno, aliisque Rambaldi fratris & Sanctiæ filiis, ac filiabus concesserit, ipse addit in prima illarum trium, quas modò retuli istis verbis. *Honorem verò donatum esse Gordam, & Sorquetam, & Iocatum, & Gargatum, & partem meam Aptæ ciuitatis, quam à parte patris mei Rostagni habui, & Casam-nouam, & Castellionem manifesto & confirmo.* Hic vide quàm nobilem, & opulentam hereditatis partem, Rostagnus pater Leodegario concesserat. Suo loco dixi filios ei fuisse omnino sex, Vmbertum, Raimbaldum siue Rambaldum, Raimundum, Laugerium siue Leodegarium, Guilelmum, Bertrannum. Si Laugerium, quem aut sacerdotio destinabat, aut in sacerdotio constitutum videbat, eâ hereditatis parte donauit, putas non Vmberto, & ceteris matrimonium cogitantibus singulis tradidisse longè illustriorem, ac pinguiorem? quantam autem primogenito largitus est? sed ad alia veniamus.

Raimbaldus extremum diem obierat, cùm filij anno 1113. cum Sancia matre laudabant emptionem Sanionis à leodegario Aptæ Episcopo & eiusdem Raimbaldi fratre. Enimvero si tum vixisset, aut solus, aut cum vxore, & filiis ipse quoque eam laudasset; atque cum ipsa donationem Episcopis, & Ecclesiæ suæ. Accipe tabulas vetustate nobiles. *Ego Leodegarius Dei gratiâ Aptensis Episcopus* &c. *castrum Sanionis* &c. *emi* &c. *Et ego Leodegarius hoc castrum, scilicet Sanionem* &c. *do & concedo Deo, & S. Mariæ, & S. Auspicio, & S. Castori, & omnibus Episcopis, in eâdem sede meis subsequentibus. Et hanc donationem laudauerunt milites ipsius castri.* idest qui prædia in ipso castro possident. *Raimundus Aicardus* &c. *Filij Pontij Buzat, & Sanctia vxor Raimbaldi de Agolt, cum omnibus filiis suis laudauit, & concessit* &c. *Facta est hæc concessio anno* 1113. Cùm autem is ipse Raimbaldus consensum præbuerit an. 1056. donationi mansi Barretensis Aptensibus *clericis, qui communiter viuebant:* in ea tum ætate erat quâ suo ipse nomine ac per se agere posset in iudicio cúmque ab eo anno ad 1113. sint 60. & vnus, superasset ætatis septuagesimum si vixisset, 13. Christi post 1100. Atque hactenus de Raimbaldo dictum sit. 25

Guirannum Raimbaldi filium, plurimæ chartæ memorant. Eas tantùm afferam, quibus sui anni sunt inscripti. Prima sit anni 1120. Eâ Leodegarius dat ipsi & *Bertranno* fratri castrum Sanionis in fidelitatem & seruitium, siue in præstariam. *Ego Leodegarius vobis Guiranno & Bertranno filiis Raimbaldi castrum de Sanione dono, idest castrum de la Crugera* &c. *Anno ab incarnatione Domini nostri Iesu Christi* 1120. *indictione* 13. 6. *cal. Iulij.* Anno 1129. interfuit Guirannus, cum Bertranno fratre, donationi Adelaidis Comitissæ Forcalquerij Bertranno & Guigoni ex Vvilelmo filio nepotibus. *Ego Adelax Auenionensis & Forcalqueriensis Comitissa dono, & concedo, & laudo, filiis filij mei Vvillemi Comitis, Bertranno at Guigoni nepotibus meis omnem meum honorem, totiusque Prouinciæ potestatem atque dominium, vbicunque mei iuris* &c. *Anno Dominicæ incarnationis millesimo centesimo vigesimo nono* 26

indictione 6. Guirannus & Bertrannus frater &c. Vides Adelaidem, & ex ea Bertrannum & Guigonem fratrem dominatos esse pluribus, & aliis aliâ in parte locis Prouinciæ. Anno 1144. Leporianum datur Militibus Templi,
27 testibus Guiranno & Berttrando fratribus. Chartam donationis legi ego in libro (vt loquuntur) viridi Sistaricensis Episcopij folio 30. Hoc affero, vt de illius sinceritate nulla sit lectori dubitatio. Ea enim omnium vetustissima est, quas inuenio dedisse nomen *de Simiana* Guiranno; & Raimbaldi, Bertranno. *Ego Comitissa Adalays, Ego Comitissa Garcennis, & Ego Bertrandus, & vxor mea nomine Iauceranna, & Ego Guigo Comites Forcalquerienses, damus, & in perpetuum concedimus Templo Domini quod est in Ierusalem* &c. *Testes sunt Guirannus de Simiana, Bertrandus Raibaudi* &c. *Facta est præsentis scripti pagina anno* 1144. &c. anno 1149. Guigo frater Bertrandi Comitis Forcalquerij dat Hospitalariis quidem Ierosomolitanis vniuersam Manuascæ vallem; cetera verò *bona sua filiis fratris sui,* dummodo illam Hospitalariis donationem *firmam illibatamque conseruent.* Sed addit sequentia: *Quod si violari præsumpserint, eis omnia quæ reliqui aufero, & Guiranno, & Bertrando Raimbalde omnia bona mea relinquo,* &c. *Facta est hæc dispositio* anno ab incarnato Dominô 1149. *tertio cal. Iunij lunâ 21. regnante Imperatore Conrado.* Guigo dat quidem Bertrando nomen Raimbaldi, sed nomen *de Simiana* non dat Guiranno. Hoc illi tribuit scriba Parisiis anno 1152. cùm ita scripsit; *Matrimonium domini Guirandi de S.....na militis & Galburgiæ eius vxoris, præsentibus Adalberto Episcopo Nemausensi, Rostano de Agouto* &c. atque accepit ipse pluribus in chartis. Sed vnum hîc tacere non possum. Guirannus Raimbaldi filius, de quo nunc est disputatio, videtur non longè fuisse, ab anno ætatis sexagesimo, cùm Galburgia ei nupsit, an ergo non ipsi nupsit Galburgia; sed ipsius filio, quem statim videbimus cognominem patri fuisse: verùm libro 2. de Manuasnum. 7. asserui Guirannum de quo nunc sermo est nupsisse Galburgiæ; & huius filij, quam postea videbimus ætas, facit vt negare debeamus iniisse matrimonium anno 1152. denique filio Guiranni huius liberos dedit Huga vt videbimus, non Galburgia, & viuebat Huga anno 1233. anno igitur illo 1152. Guirannus Raimbaldi filius nupsit Galurgiæ. Ex ea tamen non genuit Guirannum secundum. Ex alia ante Galburgiam, Guiranno eum genuit & Rostanum etiam de Agouto cognominem fratri. Ad alia pergamus.

28 Guirannus secundus, sic enim appellare placet, vt à Guiranno patre distinguam, Guirannus ille est, quem Berttrandus Forcalquerij Comes locutus est, in testamento his verbis: *Ego in Dei nomine Bertrandus Comes Forcalqueriensis* &c. *irreuocabiliter dono* &c. *Hospitalariis* &c. *quidquid ego habeo, vel habere debeo in castro de Manuasca, & in castro de Totis auris, & in eorum territoriis* &c. *De reliquo Comitatu meo, sic vltimum voluntatem meam dispono, vt frater meus Guillelmus Comes, mihi heres existat in reliquo, tali tamen lege, vt liberalitatem, quam in domo Hospitalis contuli, perpetuò ratam & firmam habeat* &c. *si verò voluntatem meam infringerit omnia quæ iure institutionis sibi reliqui aufero; & totum quod habeo à Sistarico atque ad Alpes, relinquo Raimundo Comiti Tolosano; quod autem habeo à Sistarico vsque ad Rhodanum, consanguineis meis Guillelmo de Sabrano & fratribus eius, & Guiranno de Simiana & fratri eius, & liberis Bertrandi Raybaudi.* Vt enim vides, Berttrandus Guigonem patruum, qui ante ipsum anno millesimo centesimo quardragesimo nono Hospitalariis Manuascam

dederat

dederat æmulatus: Cùm tradidiſſet illis *Manuaſcam ſcilicet Burgum, & caſtellum, & Totas auras, cum toto territorio, & omnibus ad Manuaſcam pertinentibus* &c. *& reliqua bona* ſua *vbicunque* eſſent *filiis fratris* Guilelmi &c. adiecit ſequentia: quam donationem *ſi violare præſumpſerint, eis omnia quæ reliqui aufero, & Guiranno, & Bertrando Raimbaldi omnia bona mea relinquo.* Hoc vno nepos à patruo diuerſus eſt, quòd Guigo Guirannum & Bertrannum fratres ſcripſerat heredes, ſi ex fratre nepotes non paruiſſent mandatis, cùm Bertrandus ſuorum ex fratre nepotum filios, in hereditatis partem vocet. *Bertrando Raimbaldo* ſua dedit Guigo, Bertrandus autem ſua dat Bertrandi Raimbaldi filiis; Guirannoque igitur primo ſua conceſſit Guigo & Guiranno ſecundo ſua Bertrannus. Si petas, cur omnia ſua, Bertrannus vnis Guiranni & Bertrandi filiis non tradidit, ſicuti ſua omnia Guigo dederat? Reſpondebo: Bertrannus ſummus erat princeps Comitatus Forcalquerienſis; Guigo, vt Comes diceretur, non tamen ſummi principis habebat iura: hic ergo Simianæis fratribus potuit ſuam hereditatem faciliùs conſanguineis tradere, Bertrandus totum Comitatum minore, pro amplitudine ſua, difficultate in varios partitus eſt. Petes, quis Guiranni ſecundi frater fuit, qui fuere filij Bertrandi Raimbaldi? Reſpondeo. Bertrandi Raimbaldi filios ad hanc diem non legi; Guiranni ſecundi frater, fuit Roſtagnus de Agouto, cognominis Patruo, qui (vt vidimus numerò 22.) frater fuit Guiranni primi patris.

Hîc vnum tacere mihi nefas eſt. *Bertrandus Raimbaldus de Simiana* 29
anno 1188. dat cum Sacriſtanæ vxoris conſenſu Bonnelettam Ciſtercienſibus Vallis ſanctæ. Is abs dubio fuit Simianæus gente. Hoc & *de Simiana* nomen, & Bertrandi, ac Raimbaldi prænomina, genti Simianææ, & tum & poſtea veluti propria, non in euidenter docent. At perobſcurum omnino eſt dicere, quo agnationis gradu Guirandum 2. de quo nunc dicimus, contigerit. Illius patruum quem n. 24. & ſequentibus vidimus, & Guiranni primi fratrem fuiſſe, nunc dicerem, ſi Bertrandus Forcalquerij Comes, non ſignificaret iam fuiſſe mortuum anno 1168. vt docui numero 28. Potuit ex Imberto, potuit ex Raimundo, potuit ex Guilelmo, potuit ex Bertrando, Raimbaldi, quem Guirannus ſecundus auum habebat, fratribus originem ducere; aut etiam ex Guilelmo Raimbaldi patruo. Viri pietas facit, vt, etſi ignotus eſt illius in gentis ſerie locus, pro anno quo ea ſeſe aperuit, de ipſo dicam, differens de Guiranno ſecundo coætaneo; & ab illo non ſeiungam oratione, quem cum ipſo tempora coniunxerunt. *Ego*, inquit, *Bertrandus Raimbaldi, dominus de Simiana, totam terram de Bonnelette, cum voluntate & aſſenſu vxoris meæ Sacriſtæ, do in eleemoſynam Deo, & S. Mariæ Vallis ſanctæ, fratribuſque ibidem Deo ſeruientibus* &c. *Teſtes, abbas Nobertius Syluæ candidæ* &c. ſigillum tabulis vnicum appenſum nunc eſt. Duo præterea Abbatum Vallis ſanctæ, & ſyluæ candidæ, ex illis pependiſſe affirmant, quæ ab vtroque ſuperſtitis latere aperta ſum foraucina. In eo viſitur Bertrandus equo ſublimis, pro dynaſtarum illis temporibus more. Siniſtrâ ſcutum vegrande, & longitudine corpori ſuppar præfert, inſcriptum ariete ampliter lanato, cornutoque; & eo reptante, qui ſtragulo equi impoſitus eſt gradientis in morem.

Cùm hæc ita habeant, profectò mihi diſputandum eſt de duobus: iſto 30

ariete,qui & in equitis scuto, & in equi stragulo inscriptus est: atque illo Raimbaldi nomine,quo se Bertrandus appellat. Nam vt ab isto incipiam, quod esse putabimus id nominis? Tu fuge gentilitium existimare. Prænomen alterum viri fuit. Neque nouum & insolens hoc arbitrabitur, qui cogitauerit non duo, sed tria,vel quatuor prænomina à nonnullis nunc etiam vsurpari.Et quidem non esse gentilitium,& alia suadent, & quòd cùm sciamus non paucis de gente viris attributum fuisse (ad vndecim,aut non multò plures numerant) cum alio fere prænomine, feminis aliquando in prænomen vnicum fuit; scilicet anno 1267. ei puellæ, quam Giraudus pater destinauerat conjugio Raimundi Baltij,& anno 1312. vxori Voutensis dynastæ. Sed rem omnino conficit, quòd anno sexto & quadragesimo post millesimum ducentesimum,fuit ex Simianæis vir, fuerat & secundo ac vigesimo,qui postposito Guiranni prænomine appellaretur Raibaudus Guirannus. Fuit etiam post centum ab isto Raibaudo annos, qui se Raimbaldum de Simiana (nomen scilicet gentilitium, vt mos est, prænomini subjungens) vocaret. Quid? quòd Bertrandus Raimbaldus Guiranni aui frater, omissâ *Raimbaldi* voce,prænomini Bertrandi vnico, gentilitium Simianæi nomen aliquando subjunxit, scilicet anno 1146. *Tarascone,Sedana,& Diniæ,* sunt verba tabularum illius anni, *fecerunt homanaticum*, siue hominium, & clientelæ professionem Raimundo Prouinciæ Marchioni, *Barones* non pauci,& alij, & *Bertran de Simiana, Aicard Saumada, Berenger de Torreues, Iaufre de Torredes,Fulco de Ponteues.* Igitur vt Aquitani Principes se plurimi Guilelmos dicebant,Flandri Balduinos,Theobaldos Campani,Viennenses Gerardos: &,vt ad dynastas veniam,Castilionæi Gaucherios, Bouchardos Monmorantij: ita Simianæi non pauci se appellauerunt Raimbaudos seu Raimbaldos. Atque hanc Simianæę gentis consuetudinem significabat nostrorum Comitum ille optimus Renatus Rex,cùm nonnullarum Prouinciæ illustrissimarum gentium pangens elogia, *Raimbaldos de Simiana* dixit. Neque enim voces *de Simiana* addidisset ad Raimbaldi vocem, si Raimbaldi nomen esset gentilitium; atque *voces de Simiana*,oppidum in ditione Raimbaldæę gentis positum,non Simianæam gentem ab oppido in ditione posito appellatam significarent.Raimbaldi nomen attulisset,& sine Simianę oppidi in ditione positi nomine,vt Porcelleti, Bonifacij,Forbini nomina, sine omni pagorum,aut oppidorum voce ditione nobilissimarum gentium subjectorum. Sed istud hactenus dictum sit.

31 Majus alicui fortasse videbitur, quòd Bertrandus in sigillo, quòd ex Bonelettę Vallisanctanis Cisterciensibus donatione pendet, arietem, seu reptantem, seu gradientem sibi accepit. An igitur illum ferebat in armis? ferebat omnis Simianæa gens? Obscurum est hoc, neque enim ad hanc diem occurrit,quod euincat fuisse vniuersis Simianæis gentilitiam tesseram. Sed cùm nemo nesciat aliis non paucis per Galliam,Germaniam,Italiam,& Hispaniam gentibus fuisse suam per illa tempora, quid afferre poteris, vt id neges Simianæę? Vnde igitur factum dicemus, inquies,vt Simianæi relicto ariete,gerant nunc in scuto lilia sine omni numero, cũ castellis in tres turres fastigio impositas surgentibus?non liquet.Vnum mihi videor,si non asserere, opinari certè potiùs quàm suspicari posse, quòd ille arietem libiis ac turribus mutauit,qui Franciscanis Aptensibus exædificauit sacram ædem. Cur

enim

enim alioqui ſuperpoſuit ejus foribus ſcuta duo, in quorum altero ſpectatur aries, lilia cum caſtellis in altero? Antiquum ſcilicet, quod deponebat, & quod nouum aſſerebat, inſcripſit medio frontis faſtigio : illud quidem, vt quod à majoribus acceperat damnare non putaretur, dedecorique ducere ; hoc autem, vt poſteris, ad honoris gloriæque teſſeram proponeret liliatum. Neque aut inſolens, aut Simianæorum ſingularis eſt hæc ſcutarij typi mutatio. Clariſſimæ gentes non paucæ alia nunc ferunt in ſcuto, quàm olim tulerunt arma. Syluanectenſes, quos dicimus Buticularias, nunc inſcriptas cruci gerum buticulas quinque : quondam diuidebant ſcutum in partes quatuor, aureas duas, duas cyaneas, ipſaſque alternatim poſitas. Taſſij (vt exteras etiam gentes memorem,) è quibus orti ſunt apud Hiſpanos Villamediani Comites, & apud Neapolitanos Paülli Marchiones, ter mutauerunt ſcutaria ſymbola. Quid afferam Bethunios dynaſtas? ſemper quidem adamauerunt facias, ſed hi rectas, obliquas illi ; & vnam alij, alij duas, aut tres, vel quatuor, ſiue etiam quinque, ſex, ac demum ſeptem. Atque hæc ſunt quæ de ſcutariis Bertrandi ac Simianæorum olim armis, & Raimbaldi prænomine mihi videntur. Certiora, fortaſſis afferent alij. Reliquum eſt vt de Sacriſta Bertrandi Raimbaldi hujus vxore aliquid afferam.

Anno milleſimo centeſimo nonageſimo quarto, ea dat neſcio quæ Templariis Sanctægidianis. Eodem anno venit in pacta cum illis ipſis, ſeruatâ ſibi actione in R. Comitem Toloſanum, & alios ; atque Guilelmus Porcelletus, Pontius Archimbaudus, & R. de ſtagno ſe pro ipſa vades præbēt. An per vitam Bertrandi conjugis exiſtimabimus ſibi alios ab illo vades accepiſſe? videtur ergo Bertrandus Raimbaldus non vixiſſe eo anno ; quo autem mortuus fuerit non lego. Ceterùm Sacriſtanam vocant iſtæ tabulæ, vocant neſcio quæ Petri Aragonum Regis in monaſterio de Areis : *Sacriſtana domina erat burgi Arelatenſis anno* 1209. Sacriſtarum verò, vt hoc addam, gens fuit quondam illuſtris in Prouincia. Anno milleſimo centeſimo quadrageſimo ſexto, Raimundus Sacriſta ſe dixit clientem Raimundi Prouinciæ Marchionis Taraſcone, cum aliis dynaſtis : Hugo autem Sacriſta decimo pòſt anno interfuit mutationi Maurelliæ villæ à Sanuictorino Abbate cùm neſcio qua alberga & alia aliquibus prædiis villæ S. Antonini, cum Raimundo Berengario Comite Barcinonenſi : Verùm hæc ſatis de Bertrando Raimbaldo. Redeamus ad Guirannum ſecundum. 32

Is èx Huga conjuge genuit filios tres. Guirannum, Raimbaudum, & Guidetum, Guiranni vxorem nuſquam legi : Raimbaudus nupſit Pontię & Guidetus Iſoardę de ſigna. Ab hoc vno ad nos vſque propagata gens eſt. Ejus fratres, aut liberis caruerunt, aut ab eis, ſi quę fuit familia, nunc eſſe deſiit. Locus ergo poſtulat vt dicamus de Guideto. 33

DE SIMIANÆA GENTE

LIBER SECVNDVS.

1 IRAVDETVM nonnulli vocant, quem in veteribus chartis lego appellatum esse Guidetum. Magnus error. Diminutiua sunt, vt Grammatici loquuntur, ambo nomina: sed illud Giraudeti à Giraudo, seu Guiraudo, vel Guirando descendit, cùm hoc Guideti à Guidone deductum sit. Guirandi secundi fuisse filium docent tabulæ, quibus & ipse, & Raibaudus Agoutus frater conuenere anno 1233. cum G. Aptensi Episcopo de juribus Rocafuræ. In iis enim dicitur habere Hugam matrem, Guirannum fratrem, & Rostagnum de Agouto patruum: certum est verò Hugam Guiranni secundi vxorem fuisse. Duxit Isoardam de Signa, vt intelligitur ex testamento Guirandi fratrum primi. Isoarda (vt hoc addam Simianæ genti perhonorificum) fratres habuit tres, & eorum primus Guilelmus, Delphinam genuit illam, quæ cum S. Elzeario Sabranio virginitatem seruauit in matrimonio, & suasit conjugi, vt legitur in *processu* (sicuti loquuntur) *canonizationis* ab Episcopis judicibus quos Vrbanus Pontifex dederat, instituto, & peracto. Guidetus ex Isoarda vxore sustulit liberos omnino quinque, Guirandum, Bertrandum, Raimbaudum, Rostagnum, Isoardam matri cognominem, & Beatricem. Reliqua omnia quæ de Guideto recitant veteres tabulæ, placet eo referrre temporum ordine, quo gesta sunt.

2 Anno 1233. Raibaudus de Agouto, & Guidetus frater, conuenere de Rocafura cum G. Episcopo Aptensi. Ripertus de Viens Præpositus Aptæ, Raimundus Botella judex, R. de Baucio, & R. Bot Aptensis miles, arbitrarij judices, edixerant in has voces: *singula quæ ad locum Rocafuræ pertinent*, sint G. Episcopi Aptensis; G. autem Episcopus Aptensis *soluat Raibaudo de Agout, & Guideto, quingentos solidos*, quibus anno 1221. damnatus fuit, & *centum solidos Guilelmenses in præsenti.*

3 Guideto grauissima fuit contentio cum Fulcone de Ponteues, Raibaudo de Agouto, Isnardo & Barratio de Entreuenis. Gorda, Moniolium, Simiana, non contemnendum Aptæ in agro prædium, magnæ pro reditu annuo causæ, contentionem pepererant. Guilelmus Forcalquerij Comes (Sabranius hic erat gente; Adelaidis, quam Bertrandus Forcalquerij Comes genuerat, ex filio nepos) Guilelmus Mosteriarum dominus, & Burgundio, arbitrarij judices, anno 1242. omnem composuerunt. Guideto istis conditionibus (inquiebant) Gordam attribuimus, vt Raimbaudi de Agouto, aut Fulconis de Ponteues filiam in nurum capiat, omne jus in Moniolium (vulgus dicit Monieux) castrum, & octauam Simianæ oppidi partem, cedat Fulconi de Ponteues, Raibaudo de Agouto, & Entreueniis fratribus Isnardo & Barratio. His denique ipsis fratribus liberum relinquat *affare*, idest prædium. cui dominantur.

Cete

Ceterùm quid Agoutiis, Ponteuesiis, Entreueniis fuerit juris in Simianam, Gordam, prædium Aptense, Moniolium, hereditarias Simianæorum à vetustissimis temporibus res, non inuenio. Quodcumque illud fuerit, profectò ab ipsis Simianæis ad eos descendit. Sed an agnatione, an affinitate factum sit, vt ad illos peruenerit, perobscurum est in illa maxima veterum penuria chartarum. Vehementer etiam impedit, turbatque, nobilium virorum non à gente, sed à pago, oppidoue cui dominabantur, frequentissima nominum acceptio. Hoc addam (& id alij, vtcunq; visum fuerit, æstimabūt) certè non vnum libro superiore vidimus in Simianæa gente Agoutium. Illustrissimæ gentis, fateor, hoc nomen nunc est: verùm Simianæi ab Agouto pago cui etiam tum imperitabant, fecerunt aliqui sibi nomen. An igitur Raibaudus non à gente nomen, sed à dominatu cognomen Agoutij ferebat? Nam Isnardus & Barratius Entreuenij, ac Fulco etiam Ponteuesius videntur Agoutij fuisse, non aliter quàm *Isnardus de Ponteues, filius quondam nobilis viri Isnardi de Entreuenis de Agouto*, qui anno millesimo ducentesimo quinquagesimo, 10. cal. Nouembris fecit homagium tertiæ partis Aptæ, Carolo Comiti Prouinciæ & Forcalquerij. 4

Liceat mihi pauca hîc addere de Fulcone isto, quem vt Agoutium cognomine, ita Simianæam nomine ac gente, non aliter quàm Raibaudum, fortassis possumus dicere. Is fuit filius Guilelmi de Cerueria, & Lauræ; duxitque Guilelmam Bonifacij de Cesarista filiam. Ceruerius autem Fulconis pater, patrem habuit Fulconem Ponteuesium, vt ferunt tabulę venditionis prædiorum & jurium, quæ ad Ceruerium & Fulconem filium, Manuascæ anno quinto & decimo post millesimum ducentesimum pertinebant, exaratæ septimo & decimo calendas Ianuarij Romæ, & incerto pòst die Manuascę, ac tertio calendas Februarij Aquis Sextiis. Primùm enim *Guilelmus de Ceruería Romæ* 17. *cal. Ianuarij*, tam suo, quàm Fulconis de Ponteues filij nomine, vendidit *Amorico de Pace, magno Præceptori citra mare domus Hospitalis Ierosolymitani, quæcumque habebant in villa Manuascæ, intus, & extrà in toto illius tenemento, & in castro Manuascæ, & in toto ejus tenemento, siue ius illud consistat in militibus, hominibus, feudis, domicaturis, seruitiis, censualibus, vsaticis, terris, vineis, pratis, agris, aquarum decursibus, nemoribus, pascuis....... & in omnibus cultis, & incultis, & generaliter omnia iura corporalia & incorporalia quæcumque, & qualitercumque dictus Vvilelmus habet, vel præfatus filius suus Fulco de Ponteues, vel mater sua Laura, & Fulco de Ponteues auus illius, pretio duorum millium obolorum aureorum, & quinque millium solidorum.* Secundùm *Fulco de Ponteues* venditionem à patre factam Romę, probauit *Manuascæ ante portam ferream palatij* &c. Tertiùm *Fulco de Ponteues Aquis Sextiis ante chorum Sanctæ Mariæ Magdalenæ* dixit sacramentum *de venditione, & donatione dicta tenenda.* His omnibus subjungitur enumeratio prędiorum & jurium, quę *Fulco de Ponteues, & vxor sua Guilelma filia Bonifacij de Cesarista habebant Manuascæ.* Ea sigillatim referre non placet: quę de Fulcone, vt suspiror, Simianæo attuli, prętermittere nolui, agens de Simianæa gente. Ad Guidetum redeamus. 5

Annus quo mortuus est me latet. Viuebat secundo & quadragesimo illius sęculi: sed chartam legimus, in qua Guirannus & Raibaudus filij feruntur defuncto superesse anno 1250. mense Octobri; non attigerant ij tum 6

ętatis

ætatis annum quintum & vigesimum: anno quippe pòst altero Ayrulphum *curatorem*, vt vulgò loquimur, seu bonorum administratorem habebant, vt statim ex ejusdem anni tabulis docebo, agens de illis, & aliis ipsius liberis.

7 Guirannus Guideti filiorum primus, ex vxore, cujus gentem non lego, progenuit filiam vnicam. Dicebant Raimbaldam, seu Raimbaudetam. Hinc intelligis gentile nomen non esse. Anno 1252. ipse & Bertrandus Raimbaudus frater conuenere cum Aptensibus de vniuersis in ciuitatem juribus. Quoniam *cum autoritate Aërulphi curatoris* conuenerunt, dicendi sunt fuisse tum minores ætate. Pro Aptensibus agebant Bertrandus de Gorda, Berengarius de Landa, Iorandus Laurengus, & Raimundus Sochenus Consules. Conuenerunt in viros septem arbitrarios judices, Rupertum Archidiaconum, R. Artaldum Operarium, & V. Sacristam, Aptenses canonicos Bertrandum Bottinum Guilelmum de Landa, Ty. Bt. & Centulionem Iurisperitos. Et alia capita & sequentia hi edixerunt *Domini de Simiana, videlicet domini Guirannus, & Raibaudus, fratres, & filij quondam D. Guideti de Simiana habent in ciuitate Aptensi, & territorio ejusdem, merum imperium & gladij potestatem ad animaduertendum in facinorosos homines. Habent ius dandi tutores, seu curatores, tam in lite, quàm extra litem. Habent caualcatas in ciuitate Aptensi, cùm habent propriam guerram. Habent fabricaturam monetæ, & cursum ejusdem. Habent cupam olei, & eminam bladi, & salis, & rusi; & ius puniendi eos qui in prædictis falsitatem commiserint. Habent ius hospitandi in hospitiis publicis albergariorum ciuitatis, & bestias sociorum suorum sine pecunia hospitari. Habent totalem iurisdictionem contentiosam. Habent ius conuocandi populum ad Parlamentum in suo loco communi & publico; & faciendi conuocationes cum tubis, vel sine tubis, & conuocationem faciendi.* Cur Bertrandus Raimbaldus cum Guiranno fratre, non autem Guirannus solus rem istam egerit, intelligitur ex testamento Guiranni. In illo is docet se omnia Guideti patris, & jura in Rambaldi de Agouto patrui res, habere cum Bertranno Rambaldo fratre communia, & pro indiuiso. Quoniam verò ad huius Guiranni testamentum dicendo deueni, accipe quid de Raimbaudeta filia in eo constituerit. *Instituit*, sunt verba scribæ, *dictus D. Guirandus Raimbaudetam filiam suam, sibi heredem, in quarta parte omnium bonorum suorum, & iurium; & quòd habeat castrum de Gorda, & in ipsa quarta parte computet* &c. *si ipsa Raimbaudeta contrahat matrimonium cum Raimbaudo de Baucio, filio D. Bertrandi de Baucio, filij D. Barralli. Si verò contingeret quòd dicta Raimbaudeta non contraheret matrimonium cum dicto Raimundo de Baucio, instituit dictam Raimbaudetam sibi heredem tantùm in viginti millibus solidis Viennensibus, & quòd nihil aliud petere possit in bonis suis.*

8 De Guilelmo, & Bertrando fratribus, nihil inuenio constituisse: de Rostagno fratre, & sororibus ita sequitur, *legauit*, sunt verba testamenti, *Rostagno de Agouto fratri suo triginta libras currentis monetæ, soluendas & dandas eidem annuatim* &c. *quousque dictus Rostagnus habeat beneficium Ecclesiasticum, valens* 50. *libras in reditibus* &c. demum *legauit dominæ Isoardæ, & dominæ Beatrici sororibus, cuilibet earum* 25. *solidos annuatim soluendos eidem quamdiu vixerit; ita quòd cum legato facto eis à prædicto patre suo, qualibet earum quamdiu vixerit habeat* 50. *solidos annuatim*. Hæc verba manifestè docent ipsas à Guideto patre accepisse annuatim solidos 25. eosque regios, vt paulò superiùs dixerat, cùm de Isoardæ matris Guideti dote loquebatur. Modica prorsus argenti

genti

genti vis est hæc: scilicet solidus tum videtur maior aliquantum drachmâ fuisse. anno enim 1196. solidus regius auctore Guidone de Fos Archiepiscopo Aquensi erat sexagesima pars marchæ, quæ capit vnicas 64. vnica verò capit solidos Turonenses 7. cum denariolis tribus, pro æstimatione monetæ nunc currentis in Gallia. Igitur arbitrabar Isoardam, & Beatricē fuisse moniales. Et verò quis animum inducat si viro iungendæ fuissent, nullam accepisse pecuniam in liberos diuidendam? An tu putabis nobilissimas virgines, si moniales non fuerunt, paucos, eosque annuos, solidos ab opulentissimo patre, neque plures à fratre patris herede accepisse? Guirannus illum testamento dixit heredem. Ipse Maceldam de Ponteues duxit vxorem, secundum conuentiones anno 1242. Guideti patris cum Fulcone Maceldæ patre recitatas num. 3. vt tradit Petrus de Antipoli tractatu de muneribus §. 4. num. 152.

Bertrandus Raimbaudus 1. fratrum ille est, qui per longam nepotum seriem deduxit Simianęam gentem ad nos vsque. Macedam de Ponteues duxit vxorem. Secundum pacta conuenta Guideti patris cum Fulcone Macedæ patre, quæ recitaui num. 3. vt tradit Petrus de Antipoli tractatu de muneribus numero 152. 9

Guirannus 3. Bertrandi Raibaudi 2. & Macedæ Ponteuesiæ filius fuit. 10 Patrem illo puero mortuum fuisse, hinc intelligis, quod moriens commendauit eum Isoardæ matri suæ, inque ipsius tutricis cura posuit: nam illa eo nomine agens anno 1282. fecit, vt Petrus Casanouanus nescio quis ex filio nepoti profiteretur clientelam. Eodem anno fecit ipso Guirannus homagium Raimundo Bottio Episcopo Aptensi pro duobus Aptæ breuibus, quorum alterum dicebatur breue Bocariæ, breue de Viens alterum, idque fecit cū Bertrando Raibaudi, quē Guideti aui patruelis genuerat. *Nobiles domicelli Bertrandus de Simiana, & Guirandus de Simiana, domini Aptenses, constituti coram venerabili in Christo patre D. R. Dei gratiâ Aptensi Episcopo, confessi fuerunt, & publicè in veritate recognouerunt dicto domino præsenti, ac stipulanti, se tenere, & tenere debere, prædicto D. Episcopo & Ecclesiæ prædictæ breue Bocariæ dictæ ciuitatis Aptæ, & breue quod dicitur dominorum de Viens.* Hic vnum tacere non possum, ambos fecisse homagium flexo genu, pro domicellorum, neque dum militum more; *Hoc protestato* (addit Falco scriba) *& concesso tam per prædictum Episcopum, quàm per prædictos nobiles, quòd si essent milites, vel quandocumque fuerint milites prædicti nobiles, vel eorum successores, quòd homagium & fidelitas per ipsos & successores suos, debebit fieri in pedibus tantùm, & non flexis genibus.* Sed vterque postea in militem euasit. Anno incerto Guirannus iunctus est matrimonio cum Stephania de Blacas, illustrissimæ gentis puella, & ex ea genuit Guirandetum, seu Guirandum 4. (vtroque nomine appellant veteres chartæ) & Tiburgem. De Guirandeto postea locus dicendi erit. Tiburgis nupsit Guilelmo Augerio, vallis Ozæ domino, quem Guilelmus Augerius, Gaucherij de Roca domini Cesaristæ filius, ex Metellina de Oza sustulerat. Hic socer Tiburgis Guilelmus ille est Augerius, quem Mabilia de Simiana vt genera nobilissima fuerit, tamen pietate magis & vitæ sanctitate, quàm genere nobilis heredem dixerat anno 1339. die 5. Iunij. *Nobilem Guilelmum Augerij* (sunt verba testamenti) *filium quondam nobilis & potentis viri D. Gaucherij de Roca D. Cesaristæ, ac etiam filium nobilis neptis nostræ Metellinæ de Oza*

de Riga &c. *Acta hæc donatio ecclesiastica in Aptensi ciuitate, publicè* 10. *calendas Februarij, anno Dominicæ incarnationis* 1009. *regnante Rodulpho Rege, indictione* 8. *Ego Mauris, & filius meus Vvilelmus, mandante Humberto, hanc donationem fieri, & firmare iussimus, & manibus nostris firmamus* &c. Ex istius chartæ vocibus intelligitur Mauris fuisse vxor Humberti, & Vvilelmus filius. Habuit etiam Humbertum filium, vt statim videbimus. Alodis verò, quem Humbertus more suorum temporum loquitur, est hereditas. Apud Marculphum enim vir vxori dicit sequentia; *Tam de alode, aut de comparato, vel de quolibet adtracto:* & vxor ita respondet; *Tam de hereditate parentum, quàm de comparato.* Testamentum autem quod dicitur, est charta testium subscriptionibus firmata; nam in codice legum antiquarum formula 101. ita legitur; *Manumissio sub libertatis testamento, solemniter roboretur.* Humbertus ergo tabulis anno 1009. scriptis, dedit canonicis S. Mariæ Aptensibus, mansos duos, & prædia villarum 9. in Comitatu Aptensi posita, quæ ipsi obuenerant ex successione parentum. Vnde intelligis & piissimum & opulentissimum fuisse, ac eum & nobilitate generis & opum vi, quem non iniuria existimes ab illo Aptæ Principe descendisse, cuius filius S. Annam nobis aperuit; cumque adeò multa ex hereditate paterna decerperet, magno iure dictum esse nobilissimum ab Arnaldo num. 11. Sed cuias fuerit, & à quo duxerit originem, quæ ad me peruenerunt tabulæ, non habent. Hoc vnum igitur assero, Simianæam gentem ab illo profluxisse. Accedamus ad ipsius filium, per quem ad nos ea deducta est.

13 Vvilelmus seu Guilelmus appellatur. Fratrem habuit patri cognominem; & Adelaidem vxorem, atque ex ea Rostagnum & Guilelmum filios. Chartæ duæ ab eo scriptæ peruenerunt ad manus meas: primâ dat mansos duos canonicis Aptensibus anno 1019. secundâ vnum illis ipsis: vtramque accipe. *Ego Guilelmus ex vxor mea Adalais, cum consilio, & volunte fratris mei Umberti, facinus donationem ex aliquo alodis mei, qui mihi obuénit ex successione meorum parentum, Omnipotenti Deo, & Ecclesiæ S. Mariæ sedis Aptensis, & S. Castoris pij Pastoris, in manus canonicorum ibi deseruientium: vt ipse Dominus Deus per interuentionem S. Mariæ Virginis, & omnium sanctorum dignetur misereri animarum nostrarum. Et est ipse alodis in castro, quod vocatur Alpester. Hoc est mansus Geraldi Scassiarij, & mansus Ingilfredi, cum campis & vineis ibi pertinentibus: & est inter consortes ex omnibus partibus terra nostra,* &c. *Acta donatio hæc in Aptensi ciuitate, pridie idus Septembris, anno ab incarnatione Domini* 1019. *regnante Domino Deo nostro in sæcula. Amen. Guilelmus & vxor eius, quod dederunt, firmauerunt. Umbertus firmauit. Guarnaldus firmauit. Leotardus firmauit,* &c. Hactenus duarum illarum chartarum prior: posterior sequitur. *Ego Vvillermus, & vxor mea Atalaxis, si possibile est à nobis distributa iterum placere Deo, qui proprio cuncta dispensat arbitrio, donatores sumus illi Omnipotenti Deo, & Ecclesiæ S. Mariæ, & S. Castoris sedis Comitatus Aptensis, & Canonicis illi famulantibus, domino summi apicis Episcopo conniuente Stephano, aliquid de alode nostro, hoc est vnum mansum, cum omnibus terris ibi pertinentibus, cultis, & incultis. Et est ipse alodis in Comitatu Aptensi, in villa quæ dicitur Caluities, cuius possessor est Guonardus,* &c. *Acta hæc donatio in Aptensi ciuitate* 15. *calendas Augusti, regnante Rodulpho Rege. Signum. Vvilelmus, & vxor sua, qui hanc donationem scribi fecerunt, & testibus firmari iusserunt, manu sua firmant Radulfus leuita rogatus scripsit.*

scripsit. Inuenio quidem chartam tertiam, quæ Guilelmum memorat. Illam postea recitabo. A Rodulpho presbytero scripta est: in duabus ab ipso Guilelmo scriptis quas recitaui, placet aduertere priùs sequentia, ad majorem orationis perspicuitatem. Statim occurrit in vtrâque vox *mansus.* Quid 14
antiquis illis mediæ ætatis temporibus significauerit, accipe. Principio fuit ager certis comprehensus limitibus, Itaque Godefridus Dux Bullionij anno anno 1096. tradidit Affligeniensi monasterio mansos 5. in villa Genapia: & Ida mater ad illos addidit postea *quasdā partes circumjacentes, plenè vnum mansum continentes.* Et Carolus quartus Francorum Rex, auctore Besly in probationibus historiæ Comitum Pictauiensium pag. 170. dedit Hilbodo Abbati S. Philiberti, & monachis ejus Normannos fugientibus, & alia, *& Apaciacum, cum duabus ecclesiis, & mansis* II. *quartasque tres; & in villa Massiniaco mansot tres ac medium.* Atque Ionas Eduensis Episcopus monasterio quod instaurabat, concessit *in pago Tornodorensi, in villa, quæ vocatur Quintianus, abbatiolam S. Germani mansorum viginti, cum omnibus abseitatibus, & vineis, cunctisque ad se pertinentibus; alios quoque mansos ad prædictam adiicientes quatuordecim & dimidium.* Ecce mansus habebat suas partes, scilicet quartam, & dimidiam. Ecce mansi partes circumiacent agris, quę plenè vnum continere tum ferebantur. Mansus ergo, antiquis illis mediæ ætatis temporibus, erat ager certis terræ limitibus circumscriptus. Capiebat autem iugera omnino 12. vt iam olim tradidit Hincmarus ante annum 900. & Alexander Leodiensis Episcopus post annum millesimum centesimum decimum, vt domi lib. 1. de Viuar. Episcopis num. 54. id. *passus longitudine quidem 76. supra 500. latitudine autem* 288. Scio post illa tempora longè minorem habuisse amplitudinem. Bartolus ad legem *si ita* ff. de auro & argento lege 5. sic loquitur: *Mansus dicitur, quantum quis cum vno pari boum laborare possit in anno.* Collegium Lugdunense Societatis nostrę, in quo hæc scribo, habet in Tansæ prioratus chartariò mansum fuisse idem, quod *territorium*, post annum 1300. In compromisso anni 1331. 9. Aprilis, *inter abbatem Mansiadæ & Priorem de Tensano* hæc leguntur: *Quemdam mansum seu territorium*, & in transactionē inter Antonium de Boulhano Priorem Tansæ, seu Tensani; *in loco, manso, seu territorio de Macello parochiæ de Tensano.* Sed, vt vidimus, quæ vox mansi agrum certæ amplitudinis omnino significabat, primùm ab illa decreuit, defecitque postea in incertam & modicam, ac fere nullam; atque significauit quamcumque etiam minimam agri partem & quemcumque locum, minimum quoque territorium. Hæc omnia afferre visum est, vt intelligas quos Guilelmus tres mansos an. 1019. dedit capere longitudine passus 1228. & *latitudine* 864. quot scilicet capiebat toto inter nongentos & centum post mille annos tēpore. Atque hæc de manso dicta sint. Deinde aduertendum est prio- 15
rem Guillermi donationem subscriptam fuisse *anno ab incarnatione Domini* 1019. *regnante Domino Deo nostro in sæcula. Amen.* Hoc anno 1019. regnabat Rodulphus cognomine Ignauus, seu Negligens. Cur ergo scriba regnasse Christum, non Rodulphum dixit? non liquet, vni Guilelmi & Adalaidis pietati fortasse tribues: certè quæ charta istam sequitur, videbis scriptam fuisse *regnante Rodulpho rege.* Et qui ab ignaui, aut excommunicatione Rodulphi, hoc à scriba factum diceret, vehementissimè falleretur. Nunquam is excommanicatus fuit, neque vllâ fecit ignauiâ, vt anni ejus non scriberen-

tur, publicis in tabulis, quos innumeris aliis in chartis ſcriptos fuiſſe legi-
16 mus. Sed accedamus ad alia. Præter duas chartas, à Guillermo ipſo, & Adalaide vxore, obſignatas, venit in manus meas *Breue de terris, & vineis, quas acquiſiuit Rodulphus preſbyter, & dedit* Eccleſiæ Aptenſi, ſine die, & anno; in quo memoratur Vvillermus noſter. In eo ita lego. *Super viam*, inquit Rodulphus, *juxta eccleſiam S. Vincentij, habeo terram, quam dedit mihi ſenior meus Guillermus filius Humberti.* Et poſt multa, *Pratum magnum* habeo *ſuper viam ab Orientali ripa, quod dedit mihi Guillelmus ſenior meus.* Hic Rodulphus ſe dicit Grammaticum, *quia pſalmos, notas, cantus, computum, grammaticam*, ex mandato, quod olim tulerat Carolus Magnus, *in Epiſcopio docebat*, vt legitur in Capitulari Aquiſgranẽſi. *Breue* autem *de terris, & vineis* quod ſcripſit eſt, vt loquebar libro 1. de Epiſcopis Viuarienſibus num. 46. *album, in quo recenſentur & enumerantur* terræ, & vineæ, quas conceſſit Eccleſiæ Aptenſi. Demum vide Guillermum dici ſeniorem à Radulpho, ſicuti Humbertus pater ejus appellabatur ab Arnaldo. Cùm autem omnia prædia ruſtica, quæ ad 27. præter manſos duos enumerat, fuiſſe doceat in agro Aptę & Gargatij, abs dubio ſignificat etiam fuiſſe Aptę & Gargatij. Roſtagnus, Guilelmi, quem Humbertus genuerat, filius nupſit Giſlæ, Raimbaldi filię & Acelenæ. Ex Giſlę matri-
17 monio intellige opes, & nobilitatem Roſtagni. Raimbaldus Giſlæ pater filius erat Leodegarij, & Odilæ, quam Guilelmus Prouinciæ Comes ſuſtulerat ex Adelaide vxore. Hoc aduerto, vt videas non eſſe nihil, cur Humbertus Roſtagni auus exiſtimetur ortus ab illo Ioanne, qui D. Aptę filius inuenit corpus S. Annæ. Ex Roſtagno & Giſla nati ſunt filij ſex; Vmbertus, Raimbaldus, Raimundus, Laugerius, Guilelmus, & Bertrannus. Hęc omnia habentur in tabulis tũ exaratis cũ Roſtagnus viuebat, omnino ſex illius memores affero.

Prima ſic habet. *Ego Roſtagnus, & frater meus Guilelmus, jubente Alfanto præ-*
18 *ſule & poſſeſſore Rodulpho preſbytero, volentes facimus donationem Deo, & S. Mariæ, & canonicis in commune viuentibus, de manſo vno* &c. *Similiter & ego Alfantus, firmo Domino iſtud, & volens quod ad me pertinet dono* &c. *Ego autem Rodulfus quamuis ſim hic numero vltimus, dono tamen ſicut primus: ſequor donum hoc, & corroboro, vt Deus miſereatur mei, & parentum meorum, qui inquiſitores fuerunt huius honoris*, &c. Si petas, cur ſolus, ſeu Roſtagnus, ſeu Guilelmus non conceſſerit canonicis Aptenſibus hunc manſũ, ſed ambo, non aliud reſpondebo & aptius, & ſimilius veri, quã id ex illo factum eſſe, quòd ambo ſimul dominabãtur ei, non autẽ vnus illorũ ſolus. Et quoniã in conſequentibus ambos videbimus, alia etiam quæpiam donauiſſe, eò cogitatione deuenio, vt putem ambos hereditatem paternã pro indiuiſo adiiſſe. Difficilius dictu eſt, cur manſum dediſſe ferantur Alfanto epiſcopo *iubente?* cur Rodulfo *poſſeſſore?* hęc tamen intelligentur ex ſequentibus. Alfantus ita loquitur: *Similiter & ego Alphantus firmo Dño iſtud.* Vides agere epiſcopũ; quod eccleſię conceditur, manſum admittere. Addit ergo, *& volens, quod ad me* aliquatenus *pertinet*; vt pote eccleſiæ meæ conceſſum *dono, & maledictioni perpetuæ trado illos, qui hoc donũ ſuis adinuentionibus malis irretire voluerit.* Cùm ita loquatur ſacrorũ Antiſtes, intelligis Roſtagnũ & Guilelmũ fratres, id pro modeſtia ſua conceſſiſſe Epiſcopo, vt dicerent, ſe eo jubẽte dare manſũ canonicis eccleſię, quod eo volẽte ac probãte largiebantur. Atque hoc de Alfanto epiſcopo dictũ ſit: accipe quid adjungãtur de Rodulfo. *Ego autẽ Rodulphus, quamuis ſim hic numero*, ſeu ordine,

ne, *vltimus*; vtpote Roſtagno & Guilelmo dominis meis, atque Alphanto Epiſcopo meo multùm inferior, *dono tamen ſicut primus*, & præcipuus, ſiue dominus ille ſit, ſiue Epiſcopus.

Quid ita? *Poſſeſſor* manſi erat, vt vidimus. Pergit ergo: *ſequor donum hoc* Roſtagni, & Guilelmi fratrum, *& corroboro, vt Deus miſereatur mei, & parentum meorum.* Nomine parentum non intelligit patrem & matrem, ſed ſanguine ab illis proximos, idiotiſmo vulgi, quem noſtris etiam temporibus, qui minùs Latinè loquuntur, vſurpant. Subjungit enim, *videlicet fratrum meorum, qui inquiſitores fuerunt huius honoris*, ſeu manſi. Inquiſitores appellat, qui acquiſiuerunt, & ſibi comparauerunt iſtum manſum. Cùm hæc omnia ſic habeant, ego quidem mihi videor poſſe aſſerere, Rodulphum eſſe illum, qui ſuum, & à fratribus acceptum, manſum, donat canonicis: Roſtagnum verò & Guilelmum *ſeniores* ſeu dominos, laudare donum Rodulphi, atque adeò eumdem manſum donare quidem, ſed longè aliter quàm Rodulphum: ſcilicet more principum, qui donant quæ à dominis concedi probant, atque, vulgò loquimur, laudant, aut etiam omni jure domini ſoluunt. Scilicet is ipſe Rodulphus preſbyter in breui prædiorum quæ donebat *B. Mariæ, & S. Caſtori* vocauerat Guilelmum patrem Roſtagni, & Guilelmi *ſeniorem*, ideſt dominum *ſuum:* erat verò grammaticus Eccleſiæ Aptenſis, ideſt grammaticam, computum, & alia, quæ numero 16. attuli, docebat in Epiſcopio. Neque igitur mihi videtur, fuiſſe Roſtagno & Guilelmo, dominis ſuis, atque, vt ſtatim videbimus, principibus Aptæ, proximus ſanguine.

Secundam, in qua de Roſtagno eſt ſermo, chartam ſcripſit Alphantus 19
Aptæ Epiſcopus anno 1056. Ceciderat Aptenſis Eccleſia, *& quidam ex clero* polliciti erant *laborem, ſua ſeque dedentes* ad illius inſtaurationem. *Ad hoc exquirendo ſodales*, ait Epiſcopus, *inuenio ſodales, idoneas perſonas duorum fratrum meæ ciuitatis principum, ſcilicet Roſtagnum, & Guilelmum, qui de ſuo daturos fatentur ad erigendam prædictæ matris eccleſiæ conſternationem; & quotquot aliorum poſſe fuerit, inuenire perſonas, ſua monitione ac imperatione circumuentos, adjutores, complices adducturos.*

Tertiam de Roſtagno, & Guillermo chartam accipe. *Summopere permotus*, ſubaudi, voluntate reædificandi eccleſiam Aptæ, *ego Roſtagnus, & Guilermus frater meus, pro animabus noſtris*, vtpote ad quos, vti dominos & principes, id operis maximè incumbit, *eccleſiam S. Petri, quæ eſt in Comitatu Aptenſi, in territorio caſtri Caſtellionis, & Eccleſiam S. Pharæ, & Eccleſiam S. Mariæ, & S. Stephani, & S. Michaëlis in Caſtro, S. Mariæ Aptenſis Eccleſiæ, & congregationi in communi viuenti, donamus. Si quis autem ciuitatem, vel illud caſtrum, ſeu alia caſtra* petere, in Comitatu Aptenſi, *inhabitans, prædictæ matri Eccleſiæ feudum ſuum dederit, alodium ejuſdem Eccleſiæ eſſe concedimus.* Quid eſt hoc, *alodium eſſe concedimus?* accipe Gloſſarium Salicum: *Allodium, ſiue Aelod* dicitur, *quod ſine ſeruitute, vectigali, & dominio directo eſt poſſeſſoris.* Hoc paruum eſt. Tu ad illud animum intende. quod Roſtagnus ait, ſi quis Aptam, Caſtellionem, aut alia Comitatus Aptenſis caſtra inhabitans dederit Aptenſi Eccleſiæ feudum, concedimus vt ſit ejuſdem Eccleſiæ allodium. Ergone id juris habebant Roſtagnus & Guilelmus & dominio totius Comitatus directo patiebantur.

Quarta ſit, quâ Roſtagnus & Giſla vxor, *vnâ per voluntatem filiorum qui* 21
vocantur,

vocantur, Vmbertus, Raimbaldus, Raimundus, Laugerius, Guillermus, Bertrannus dant *clericis qui communiter viuunt intra claustra* Aptæ, *mansum in quodam castello, quod dicitur Barretum in Comitatu Guapincensi, & dedit Raimbaldus socer cum filia sua Gisla.* In ista charta vnum addit Rostagnus, quod placet afferre. *Martyr egregius*, inquit, *Auspicius primus ecclesia hujus* Aptensis *Episcopus, primam istam* Ecclesiam *construxit, & dedicauit intra mœnia mœrorum.* Cùm ita loquatur Rostagnus, videtur istas exarasse tabulas, antè sacra ædes quam anno 1056. caderet Alphanto Episcopo, vt vidimus num. 17.

22 Quintâ Pontius omnia sua prædia & vrbana, & rustica dat Aptensi ecclesiæ. Aduerto in illâ duo. *Hæc*, inquit, *propriâ voluntate dono S. Mariæ sedis* Aptensis, *& seruis Dei fratribus meis, in commune viuentibus, & Ecclesiæ S. Mariæ, & altaribus S. Auspicij & S. Castoris seruientibus.* Hoc primum sit. Clericos in commune viuentes, vocat *fratres suos.* Nihil hujusmodi hactenus legi in aliis tabulis. An se & *Petrum filium vnicum* cum suis omnibus prædiis dabat Aptensi clero? Alterum quod aduerto, continetur verbis sequentibus: *Hanc donationem ego Pontius facio pro amore Dei, & per voluntatem meorum seniorum,* seu dominorum, *idest Alfanti episcopi, & Rostagni, & Guilelmi fratris ejus.* Alfantum vocat seniorem seu dominum suum, pro communi Christianorum more, qui compellant episcopos; Rostagnum autem & Guilelmum, quoniam erant Principes Aptæ, vt ipse Alfantus docuit num. 19.

23 Sexta & vltima Latinas voces Prouincialibus miscet, atque veluti in dialogum conscripta est. *Adelbertus filius Dilecta dona à feudatá, à seruitio la castania del Laigno à Rostan d'Agol.* Istæ sunt voces, quæ à Prouincialibus vsurpabantur anno 1050. & sequentibus, per vitam Rostagni. Ita reddo Latinis: Ego Adelbertus Dilectæ filius, do in feudum, & seruitium castellaniam Saignonis castri Rostagno d'Agoult. Rostagno loquebatur Adelbertus filiis comitato, ei enim respondent, Rostagnus quidem; *Et ego Rostagnus, filius Adalaix,* seu Adelaidis, *non te decipiam;* & post Rostagnum filij, *nec ego Imbertus, nec ego Raimbaldus, nec ego Raimundus, nec ego Leodegarius. Non te decebrem* (vox Prouincialis; idest decipiemus) *de tua vita, nec de tuis membris.* Ita olim loquebantur, qui profitebantur clientelam. Imbertus, Raimbaldus, Raimundus, Leodegarius, filij sunt Rostagni. Cum patre capiunt Saignonem in feudum ab Adelberto. Iste Aldebertus, dicebatur *de Mulgol*, ex charta anni 1120. & Rostagnus de Agolt, vt dicam postea, cùm ad Raimbaldi filios, nepotes Rostagni peruenero. Ad ipsum Raimbaldum accedamus, à quo gens ex Humberto proauo per Guilelmum auum & Rostagnum patrem ducta ad nos vsque propagata est.

24 Raimbaldus Rostagni filius, nomen Agoltij, siue Agoutij, quod pater sibi acceperat, seruauit; Sanctiam ignotorum mihi parentum filiam duxit; & ex ea sustulit Guirannum, Bertrandum, Rostagnum, aliosque filios & filias. Hæc tria docet Leodegarius Raimbaldi frater, & Aptensis episcopus, in chartis quas scripsit, aliud in alia. Ita loquitur. *Ego Leodegarius Episcopus Aptensis, vobis Guiranno, & Bertranno filiis Raimbaldi de Agolt* &c. *totum meum honorem, quem à parte patris mei Rostagni habui, ego Leodegarius Episcopus tibi Guiranno, & Bertranno, & Rostagno filiis Sanciæ dono.* Ecce tradit Raimbaldi cognomen, fuisse de Agolt; Sanctiam habuisse conjugem; & Guirannum, Bertrannum, ac Rostagnum filios. Alia in charta Guiranno & Bertranno filiis

liis Sanctiæ addit alios fratres: *Ego Leodegarius Dei gratiâ Aptensis Episcopus, volens cum cognata mea Sanctia, & cum nepotibus meis; scilicet Guiranno, & Bertranno, & ceteris fratribus.* Demum chartam accipe, in qua filiis Raimbaldi & Sanctiæ adiungit filias. *Ego Leodegarius Aptensis Episcopus, post mortem meam, cognatæ meæ, & Guiranno, & Bertrando, & ceteris filiis & filiabus, qui ex fratre meo Raimbaldo* seu Rambaldo, *& ex ea nati sunt, derelinquo.* Quem verò honorem Leodegarius Episcopus, & à Rostagno patre acceperit, & Guiranno, aliísque Rambaldi fratris & Sanctiæ filiis, ac filiabus concesserit, ipse addit in prima illarum trium, quas modò retuli istis verbis. *Honorem verò donatum esse Gordam, & Sorquetam, & Iocatum, & Gargatum, & partem meam Aptæ ciuitatis, quam à parte patris mei Rostagni habui, & Casam-nouam, & Castellionem manifesto & confirmo.* Hic vide quàm nobilem, & opulentam hereditatis partem, Rostagnus pater Leodegario concesserat. Suo loco dixi filios ei fuisse omnino sex, Vmbertum, Raimbaldum siue Rambaldum, Raimundum, Laugerium siue Leodegarium, Guilelmum, Bertrannum. Si Laugerium, quem aut sacerdotio destinabat, aut in sacerdotio constitutum videbat, eâ hereditatis parte donauit, putas non Vmberto, & ceteris matrimonium cogitantibus singulis tradidisse longè illustriorem, ac pinguiorem? quantam autem primogenito largitus est? sed ad alia veniamus.

Raimbaldus extremum diem obierat, cùm filij anno 1113. cum Sancia 25
matre laudabant emptionem Sanionis à leodegario Aptæ Episcopo & eiusdem Raimbaldi fratre. Enimvero si tum vixisset, aut solus, aut cum vxore, & filiis ipse quoque eam laudasset; atque cum ipsa donationem Episcopis, & Ecclesiæ suæ. Accipe tabulas vetustate nobiles. *Ego Leodegarius Dei gratiâ Aptensis Episcopus* &c. *castrum Sanionis* &c. *emi* &c. *Et ego Leodegarius hoc castrum, scilicet Sanionem* &c. *do & concedo Deo, & S. Mariæ, & S. Auspicio, & S. Castori, & omnibus Episcopis, in eâdem sede meis subsequentibus. Et hanc donationem laudauerunt milites ipsius castri.* idest qui prædia in ipso castro possident. *Raimundus Aicardus* &c. *Filij Pontij Buzat, & Sanctia vxor Raimbaldi de Agolt, cum omnibus filiis suis laudauit, & concessit* &c. *Facta est hæc concessio anno* 1113. Cùm autem is ipse Raimbaldus consensum præbuerit an. 1056. donationi mansi Barretensis Aptensibus *clericis, qui communiter viuebant:* in ea tum ætate erat quâ suo ipse nomine ac per se agere posset in iudicio cúmque ab eo anno ad 1113. sint 60. & vnus, superasset ætatis septuagesimum si vixisset, 13. Christi post 1100. Atque hactenus de Raimbaldo dictum sit.

Guirannum Raimbaldi filium, plurimæ chartæ memorant. Eas tantùm 26
afferam, quibus sui anni sunt inscripti. Prima sit anni 1120. Eâ Leodegarius dat ipsi & *Bertranno* fratri castrum Sanionis in fidelitatem & seruitium, siue in præstariam. *Ego Leodegarius vobis Guiranno & Bertranno filiis Raimbaldi castrum de Sanione dono, idest castrum de la Crugera* &c. *Anno ab incarnatione Domini nostri Iesu Christi* 1120. *indictione* 13. 6. *cal. Iulij.* Anno 1129. interfuit Guirannus, cum Bertranno fratre, donationi Adelaidis Comitissæ Forcalquerij Bertranno & Guigoni ex Vvilelmo filio nepotibus. *Ego Adelax Auenionensis & Forcalqueriensis Comitissa dono, & concedo, & laudo, filiis filij mei Vvillemi Comitis, Bertranno at Guigoni nepotibus meis omnem meum honorem, totiusque Prouinciæ potestatem atque dominium, vbicunque mei iuris* &c. *Anno Dominicæ incarnationis millesimo centesimo vigesimo nono*

EEee *inditione*

indictione 6. Guirannus & Bertrannus frater &c. Vides Adelaidem, & ex ea Bertrannum & Guigonem fratrem dominatos esse pluribus, & aliis aliâ in parte locis Prouinciæ. Anno 1144. Leporianum datur Militibus Templi,
27 testibus Guiranno & Bertrando fratribus. Chartam donationis legi ego in libro (vt loquuntur) viridi Sistaricensis Episcopij folio 30. Hoc affero, vt de illius sinceritate nulla sit lectori dubitatio. Ea enim omnium vetustissima est, quas inuenio dedisse nomen *de Simiana* Guiranno; & Raimbaldi, Bertranno. *Ego Comitissa Adalays, Ego Comitissa Garcennis, & Ego Bertrandus, & vxor mea nomine Iauceranna, & Ego Guigo Comites Forcalquerienses, damus, & in perpetuum concedimus Templo Domini quod est in Ierusalem* &c. *Testes sunt Guirannus de Simiana, Bertrandus Raibaudi* &c. *Facta est præsentis scripti pagina anno* 1144. &c. anno 1149. Guigo frater Bertrandi Comitis Forcalquerij dat Hospitalariis quidem Ierosomolitanis vniuersam Manuascæ vallem; cetera verò *bona sua filiis fratris sui*, dummodo illam Hospitalariis donationem *firmam illibatamque conseruent.* Sed addit sequentia: *Quod si violari præsumpserint, eis omnia quæ reliqui aufero, & Guiranno, & Bertrando Raimbalde omnia bona mea relinquo*, &c. *Facta est hac dispositio* anno ab incarnato Dominô 1149. *tertio cal. Iunij lunâ 21. regnante Imperatore Conrado.* Guigo dat quidem Bertrando nomen Raimbaldi, sed nomen *de Simiana* non dat Guiranno. Hoc illi tribuit scriba Parisiis anno 1152. cùm ita scripsit; *Matrimonium domini Guirandi de S.....na militis & Galburgiæ eius vxoris, præsentibus Adalberto Episcopo Nemausensi, Rostano de Agouto* &c. atque accepit ipse pluribus in chartis. Sed vnum hîc tacere non possum. Guirannus Raimbaldi filius, de quo nunc est disputatio, videtur non longè fuisse, ab anno ætatis sexagesimo, cùm Galburgia ei nupsit, an ergo non ipsi nupsit Galburgia; sed ipsius filio, quem statim videbimus cognominem patri fuisse: verùm libro 2. de Manuascnum. 7. asserui Guirannum de quo nunc sermo est nupsisse Galburgiæ; & huius filij, quam postea videbimus ætas, facit vt negare debeamus iniisse matrimonium anno 1152. denique filio Guiranni huius liberos dedit Huga vt videbimus, non Galburgia, & viuebat Huga anno 1233. anno igitur illo 1152. Guirannus Raimbaldi filius nupsit Galurgiæ. Ex ea tamen non genuit Guirannum secundum. Ex alia ante Galburgiam, Guiranno eum genuit & Rostanum etiam de Agouto cognominem fratri. Ad alia pergamus.

28 Guirannus secundus, sic enim appellare placet, vt à Guiranno patre distinguam, Guirannus ille est, quem Bertrandus Forcalquerij Comes locutus est, in testamento his verbis: *Ego in Dei nomine Bertrandus Comes Forcalqueriensis* &c. *irreuocabiliter dono* &c. *Hospitalariis* &c. *quidquid ego habeo, vel habere debeo in castro de Manuasca, & in castro de Totis auris, & in eorum territoriis* &c. *De reliquo Comitatu meo, sic vltimum voluntatem meam dispono, vt frater meus Guillelmus Comes, mihi heres existat in reliquo, tali tamen lege, vt liberalitatem, quam in domo Hospitalis contuli, perpetuò ratam & firmam habeat* &c. *si verò voluntatem meam infringerit omnia quæ iure institutionis sibi reliqui aufero; & totum quod habeo à Sistarico atque ad Alpes, relinquo Raimundo Comiti Tolosano; quod autem habeo à Sistarico vsque ad Rhodanum, consanguineis meis Guillelmo de Sabrano & fratribus eius, & Guiranno de Simiana & fratri eius, & liberis Bertrandi Raybaudi.* Vt enim vides, Bertrandus Guigonem patruum, qui ante ipsum anno millesimo centesimo quardragesimo nono Hospitalariis Manuascam

dederat

dederat æmulatus: Cùm tradidiſſet illis *Manuaſcam ſcilicet Burgum, & caſtellum, & Totas auras, cum toto territorio, & omnibus ad Manuaſcam pertinentibus* &c. *& reliqua bona* ſua *vbicunque* eſſent *filiis fratris* Guilelmi &c. adiecit ſequentia: quam donationem *ſi violare præſumpſerint, eis omnia quæ reliqui aufero, & Guiranno, & Bertrando Raimbaldi omnia bona mea relinquo.* Hoc vno nepos à patruo diuerſus eſt, quòd Guigo Guirannum & Bertrannum fratres ſcripſerat heredes, ſi ex fratre nepotes non paruiſſent mandatis, cùm Bertrandus ſuorum ex fratre nepotum filios, in hereditatis partem vocet. *Bertrando Raimbaldo* ſua dedit Guigo, Bertrandus autem ſua dat Bertrandi Raimbaldi filiis; Guirannoque igitur primo ſua conceſſit Guigo & Guiranno ſecundo ſua Bertrannus. Si petas, cur omnia ſua, Bertrannus vnis Guiranni & Bertrandi filiis non tradidit, ſicuti ſua omnia Guigo dederat? Reſpondebo: Bertrannus ſummus erat princeps Comitatus Forcalquerienſis; Guigo, vt Comes diceretur, non tamen ſummi principis habebat iura: hic ergo Simianæis fratribus potuit ſuam hereditatem faciliùs conſanguineis tradere, Bertrandus totum Comitatum minore, pro amplitudine ſua, difficultate in varios partitus eſt. Petes, quis Guiranni ſecundi frater fuit, qui fuere filij Bertrandi Raimbaldi? Reſpondeo. Bertrandi Raimbaldi filios ad hanc diem non legi; Guiranni ſecundi frater, fuit Roſtagnus de Agouto, cognominis Patruo, qui (vt vidimus numerò 22.) frater fuit Guiranni primi patris.

Hîc vnum tacere mihi nefas eſt. *Bertrandus Raimbaldus de Simiana anno* 1188. dat cum Sacriſtanæ vxoris conſenſu Bonnelettam Ciſtercienſibus Vallis ſanctæ. Is abs dubio fuit Simianæus gente. Hoc & *de Simiana* nomen, & Bertrandi, ac Raimbaldi prænomina, genti Simianææ, & tum & poſtea veluti propria, non in euidenter docent. At perobſcurum omnino eſt dicere; quo agnationis gradu Guirandum 2. de quo nunc dicimus, contigerit. Illius patruum quem n. 24. & ſequentibus vidimus, & Guiranni primi fratrem fuiſſe, nunc dicerem, ſi Bertrandus Forcalquerij Comes, non ſignificaret iam fuiſſe mortuum anno 1168. vt docui numero 28. Potuit ex Imberto, potuit ex Raimundo, potuit ex Guilelmo, potuit ex Bertrando, Raimbaldi, quem Guirannus ſecundus auum habebat, fratribus originem ducere; aut etiam ex Guilelmo Raimbaldi patruo. Viri pietàs facit, vt, etſi ignotus eſt illius in gentis ſerie locus, pro anno quo ea ſeſe aperuit, de ipſo dicam, differens de Guiranno ſecundo coætaneo; & ab illo non ſeiungam oratione, quem cum ipſo tempora coniunxerunt. *Ego*, inquit, *Bertrandus Raimbaldi, dominus de Simiana, totam terram de Bonnelette, cum voluntate & aſſenſu vxoris meæ Sacriſtæ, do in eleemoſynam Deo, & S. Mariæ Vallis ſanctæ, fratribuſque ibidem Deo ſeruientibus* &c. *Teſtes, abbas Nobertus Syluæ candidæ* &c. ſigillum tabulis vnicum appenſum nunc eſt. Duo præterea Abbatum Vallis ſanctæ, & ſyluæ candidæ, ex illis pependiſſe affirmant, quæ ab vtroque ſuperſtitis latere aperta ſunt foraucina. In eo viſitur Bertrandus equo ſublimis, pro dynaſtarum illis temporibus more. Siniſtrâ ſcutum vegrande, & longitudine corpori ſuppar præfert, inſcriptum ariete ampliter lanato, cornutoque; & eo reptante, qui ſtragulo equi impoſitus eſt gradientis in morem.

Cùm hæc ita habeant, profectò mihi diſputandum eſt de duobus: iſto 30

ariete,qui & in equitis ſcuto, & in equi ſtragulo inſcriptus eſt : atque illo Raimbaldi nomine,quo ſe Bertrandus appellat. Nam vt ab iſto incipiam, quod eſſe putabimus id nominis ? Tu fuge gentilitium exiſtimare. Prænomen alterum viri fuit. Neque nouum & inſolens hoc arbitrabitur, qui cogitauerit non duo, ſed tria,vel quatuor prænomina à nonnullis nunc etiam vſurpari.Et quidem non eſſe gentilitium,& alia ſuadent, & quòd cùm ſciamus non paucis de gente viris attributum fuiſſe (ad vndecim,aut non multò plures numerant) cum alio fere prænomine , feminis aliquando in prænomen vnicum fuit; ſcilicet anno 1267. ei puellæ , quam Giraudus pater deſtinauerat conjugio Raimundi Baltij,& anno 1312. vxori Voutenſis dynaſtæ. Sed rem omnino conficit, quòd anno ſexto & quadrageſimo poſt milleſimum ducenteſimum,fuit ex Simianæis vir , fuerat & ſecundo ac vigeſimo,qui poſtpoſito Guiranni prænomine appellaretur Raibaudus Guirannus. Fuit etiam poſt centum ab iſto Raibaudo annos , qui ſe Raimbaldum de Simiana (nomen ſcilicet gentilitium , vt mos eſt, prænomini ſubjungens) vocaret. Quid ? quòd Bertrandus Raimbaldus Guiranni aui frater, omiſsâ *Raimbaldi* voce,prænomini Bertrandi vnico , gentilitium Simianæi nomen aliquando ſubjunxit, ſcilicet anno 1146. *Taraſcone,Sedanæ,& Diniæ,* ſunt verba tabularum illius anni, *fecerunt homanaticum* , ſiue hominium , & clientelæ profeſſionem Raimundo Prouinciæ Marchioni, *Barones* non pauci,& alij, & *Bertran de Simiana, Aicard Saumada, Berenger de Torreues , Iaufre de Torredes,Fulco de Ponteues.* Igitur vt Aquitani Principes ſe plurimi Guilelmos dicebant,Flandri Balduinos,Theobaldos Campani,Viennenſes Gerardos: &,vt ad dynaſtas veniam,Caſtilionæi Gaucherios, Bouchardos Monmorantij : ita Simianæi non pauci ſe appellauerunt Raimbaudos ſeu Raimbaldos. Atque hanc Simianæę gentis conſuetudinem ſignificabat noſtrorum Comitum ille optimus Renatus Rex,cùm nonnullarum Prouinciæ illuſtriſſimarum gentium pangens elogia , *Raimbaldos de Simiana* dixit. Neque enim voces *de Simiana* addidiſſet ad Raimbaldi vocem , ſi Raimbaldi nomen eſſet gentilitium ; atque *voces de Simiana*,oppidum in ditione Raimbaldæę gentis poſitum,non Simianæam gentem ab oppido in ditione poſito appellatam ſignificarent.Raimbaldi nomen attuliſſet,& ſine Simianę oppidi in ditione poſiti nomine,vt Porcelleti, Bonifacij,Forbini nomina , ſine omni pagorum,aut oppidorum voce ditione nobiliſſimarum gentium ſubjectorum. Sed iſtud hactenus dictum ſit.

31 Majus alicui fortaſſe videbitur, quòd Bertrandus in ſigillo, quòd ex Bonelettę Vallisſanctanis Ciſtercienſibus donatione pendet, arietem , ſeu reptantem, ſeu gradientem ſibi accepit. An igitur illum ferebat in armis ? ferebat omnis Simianæa gens ? Obſcurum eſt hoc , neque enim ad hanc diem occurrit,quod euincat fuiſſe vniuerſis Simianæis gentilitiam teſſeram. Sed cùm nemo neſciat aliis non paucis per Galliam,Germaniam,Italiam,& Hiſpaniam gentibus fuiſſe ſuam per illa tempora , quid afferre poteris , vt id neges Simianæę ? Vnde igitur factum dicemus, inquies,vt Simianæi relicto ariete,gerant nunc in ſcuto lilia ſine omni numero, cũ caſtellis in tres turres faſtigio impoſitas ſurgentibus?non liquet.Vnum mihi videor,ſi non aſſerere, opinari certè potiùs quàm ſuſpicari poſſe, quòd ille arietem libiis ac turribus mutauit,qui Franciſcanis Aptenſibus exædificauit ſacram ædem. Cur

enim

enim alioqui ſuperpoſuit ejus foribus ſcuta duo, in quorum altero ſpectatur aries, lilia cum caſtellis in altero? Antiquum ſcilicet, quod deponebat, & quod nouum aſſerebat, inſcripſit medio frontis faſtigio: illud quidem, vt quod à majoribus acceperat damnare non putaretur, dedecorique ducere; hoc autem, vt poſteris, ad honoris gloriæque teſſeram proponeret liliatum. Neque aut inſolens, aut Simianæorum ſingularis eſt hæc ſcutarij typi mutatio. Clariſſimæ gentes non paucæ alia nunc ferunt in ſcuto, quàm olim tulerunt arma. Syluanectenſes, quos dicimus Buticularias, nunc inſcriptas cruci gerum buticulas quinque: quondam diuidebant ſcutum in partes quatuor, aureas duas, duas cyaneas, ipſaſque alternatim poſitas. Taſſij (vt exteras etiam gentes memorem,) è quibus orti ſunt apud Hiſpanos Villamediani Comites, & apud Neapolitanos Paülli Marchiones, ter mutauerunt ſcutaria ſymbola. Quid afferam Bethunios dynaſtas? ſemper quidem adamauerunt facias, ſed hi rectas, obliquas illi; & vnam alij, alij duas, aut tres, vel quatuor, ſiue etiam quinque, ſex, ac demum ſeptem. Atque hæc ſunt quæ de ſcutariis Bertrandi ac Simianæorum olim armis, & Raimbaldi prænomine mihi videntur. Certiora, fortaſſis afferent alij. Reliquum eſt vt de Sacriſta Bertrandi Raimbaldi hujus vxore aliquid afferam.

Anno milleſimo centeſimo nonageſimo quarto, ea dat neſcio quæ 32
Templariis Sanctægidianis. Eodem anno venit in pacta cum illis ipſis, ſeruatâ ſibi actione in R. Comitem Toloſanum, & alios; atque Guilelmus Porcelletus, Pontius Archimbaudus, & R. de ſtagno ſe pro ipſa vades præbēt. An per vitam Bertrandi conjugis exiſtimabimus ſibi alios ab illo vades accepiſſe? videtur ergo Bertrandus Raimbaldus non vixiſſe eo anno; quo autem mortuus fuerit non lego. Ceterùm Sacriſtanam vocant iſtæ tabulæ, vocant neſcio quæ Petri Aragonum Regis in monaſterio de Areis: *Sacriſtana domina erat burgi Arelatenſis anno* 1209. Sacriſtarum verò, vt hoc addam, gens fuit quondam illuſtris in Prouincia. Anno milleſimo centeſimo quadrageſimo ſexto, Raimundus Sacriſta ſe dixit clientem Raimundi Prouinciæ Marchionis Taraſcone, cum aliis dynaſtis: Hugo autem Sacriſta decimo pòſt anno interfuit mutationi Maurelliæ villæ à Sanuictorino Abbate cùm neſcio qua alberga & alia aliquibus prædiis villæ S. Antonini, cum Raimundo Berengario Comite Barcinonenſi: Verùm hæc ſatis de Bertrando Raimbaldo. Redeamus ad Guirannum ſecundum.

Is èx Huga conjuge genuit filios tres. Guirannum, Raimbaudum, & Gui- 33
detum, Guiranni vxorem nuſquam legi: Raimbaudus nupſit Pontię & Guidetus Iſoardę de ſigna. Ab hoc vno ad nos vſque propagata gens eſt. Ejus fratres, aut liberis caruerunt, aut ab eis, ſi quę fuit familia, nunc eſſe deſiit. Locus ergo poſtulat vt dicamus de Guideto.

DE SIMIANÆA GENTE

LIBER SECVNDVS.

1 IRAVDETVM nonnulli vocant, quem in veteribus chartis lego appellatum esse Guidetum. Magnus error. Diminutiua sunt, vt Grammatici loquuntur, ambo nomina: sed illud Giraudeti à Giraudo, seu Guiraudo, vel Guirando descendit, cùm hoc Guideti à Guidone deductum sit. Guirandi secundi fuisse filium docent tabulæ, quibus & ipse, & Raibaudus Agoutus frater conuenere anno 1233. cum G. Aptensi Episcopo de juribus Rocafuræ. In iis enim dicitur habere Hugam matrem, Guirannum fratrem, & Rostagnum de Agouto patruum: certum est verò Hugam Guiranni secundi vxorem fuisse. Duxit Isoardam de Signa, vt intelligitur ex testamento Guirandi fratrum primi. Isoarda (vt hoc addam Simianæę genti perhonorificum) fratres habuit tres, & eorum primus Guilelmus, Delphinam genuit illam, quæ cum S. Elzeario Sabranio virginitatem seruauit in matrimonio, & suasit conjugi, vt legitur in *processu* (sicuti loquuntur) *canonizationis* ab Episcopis judicibus quos Vrbanus Pontifex dederat, instituto, & peracto. Guidetus ex Isoarda vxore sustulit liberos omnino quinque, Guirandum, Bertrandum, Raimbaudum, Rostagnum, Isoardam matri cognominem, & Beatricem. Reliqua omnia quæ de Guideto recitant veteres tabulæ, placet eo referrre temporum ordine, quo gesta sunt.

2 Anno 1233. Raibaudus de Agouto, & Guidetus frater, conuenere de Rocafura cum G. Episcopo Aptensi. Ripertus de Viens Præpositus Aptæ, Raimundus Botella judex, R. de Baucio, & R. Bot Aptensis miles, arbitrarij judices, edixerant in has voces: *singula quæ ad locum Rocafuræ pertinent*, sint G. Episcopi Aptensis; G. autem Episcopus Aptensis *soluat Raibaudo de Agout, & Guideto, quingentos solidos*, quibus anno 1221. damnatus fuit, & *centum solidos Guilelmenses in præsenti.*

3 Guideto grauissima fuit contentio cum Fulcone de Ponteues, Raibaudo de Agouto, Isnardo & Barratio de Entreuenis. Gorda, Moniolium, Simiana, non contemnendum Aptæ in agro prædium, magnæ pro reditu annuo causæ, contentionem pepererant. Guilelmus Forcalquerij Comes (Sabranius hic erat gente; Adelaidis, quam Bertrandus Forcalquerij Comes genuerat, ex filio nepos) Guilelmus Mosteriarum dominus, & Burgundio, arbitratij judices, anno 1242. omnem composuerunt. Guideto istis conditionibus (inquiebant) Gordam attribuimus, vt Raimbaudi de Agouto, aut Fulconis de Ponteues filiam in nurum capiat, omne jus in Moniolium (vulgus dicit Monieux) castrum, & octauam Simianæ oppidi partem, cedat Fulconi de Ponteues, Raibaudo de Agouto, & Entreueniis fratribus Isnardo & Barratio. His denique ipsis fratribus liberum relinquat *affare*, idest prædium. cui dominantur.

Cete

Ceterùm quid Agoutiis, Ponteuesiis, Entreueniis fuerit juris in Simianam, Gordam, prædium Aptense, Moniolium, hereditarias Simianæorum à vetustissimis temporibus res, non inuenio. Quodcumque illud fuerit, profectò ab ipsis Simianæis ad eos descendit. Sed an agnatione, an affinitate factum sit, vt ad illos peruenerit, perobscurum est in illa maxima veterum penuria chartarum. Vehementer etiam impedit, turbatque, nobilium virorum non à gente, sed à pago, oppidoue cui dominabantur, frequentissima nominum acceptio. Hoc addam (& id alij, vtcunq; visum fuerit, æstimabũt) certè non vnum libro superiore vidimus in Simianæa gente Agoutium. Illustrissimæ gentis, fateor, hoc nomen nunc est: verùm Simianæi ab Agouto pago cui etiam tum imperitabant, fecerunt aliqui sibi nomen. An igitur Raibaudus non à gente nomen, sed à dominatu cognomen Agoutij ferebat? Nam Isnardus & Barratius Entreuenij, ac Fulco etiam Ponteuesius videntur Agoutij fuisse, non aliter quàm *Isnardus de Ponteues, filius quondam nobilis viri Isnardi de Entreuenis de Agouto*, qui anno millesimo ducentesimo quinquagesimo, 10. cal. Nouembris fecit homagium tertiæ partis Aptæ, Carolo Comiti Prouinciæ & Forcalquerij. 4

Liceat mihi pauca hîc addere de Fulcone isto, quem vt Agoutium cognomine, ita Simianæam nomine ac gente, non aliter quàm Raibaudum, fortassis possumus dicere. Is fuit filius Guilelmi de Ceruería, & Lauræ; duxitque Guilelmam Bonifacij de Cesarista filiam. Ceruerius autem Fulconis pater, patrem habuit Fulconem Ponteuesium, vt ferunt tabulę venditionis prædiorum & jurium, quæ ad Ceruerium & Fulconem filium, Manuascæ anno quinto & decimo post millesimum ducentesimum pertinebant, exaratæ septimo & decimo calendas Ianuarij Romæ, & incerto pòst die Manuascę, ac tertio calendas Februarij Aquis Sextiis. Primùm enim *Guilelmus de Ceruería Romæ 17. cal. Ianuarij*, tam suo, quàm Fulconis de Ponteues filij nomine, vendidit *Amorico de Pace, magno Præceptori citra mare domus Hospitalis Ierosolymitani, quæcumque habebant in villa Manuascæ, intus, & extrà in toto illius tenemento, & in castro Manuascæ, & in toto ejus tenemento, siue ius illud consistat in militibus, hominibus, feudis, domicaturis, seruitiis, censualibus, vsaticis, terris, vineis, pratis, agris, aquarum decursibus, nemoribus, pascuis....... & in omnibus cultis, & incultis, & generaliter omnia iura corporalia & incorporalia quæcumque, & qualitercumque dictus Vvilelmus habet, vel præfatus filius suus Fulco de Ponteues, vel mater sua Laura, & Fulco de Ponteues auus illius, pretio duorum millium obolorum aureorum, & quinque millium solidorum.* Secundùm *Fulco de Ponteues* venditionem à patre factam Romę, probauit *Manuascæ ante portam ferream palatij* &c. Tertiùm *Fulco de Ponteues Aquis Sextiis ante chorum Sanctæ Mariæ Magdalenæ* dixit sacramentum *de venditione, & donatione dicta tenenda.* His omnibus subjungitur enumeratio prędiorum & jurium, quę *Fulco de Ponteues, & vxor sua Guilelma filia Bonifacij de Cesarista habebant Manuascæ.* Ea sigillatim referre non placet: quę de Fulcone, vt suspiror, Simianæo attuli, prętermittere nolui, agens de Simianæa gente. Ad Guidetum redeamus. 5

Annus quo mortuus est me latet. Viuebat secundo & quadragesimo illius sęculi: sed chartam legimus, in qua Guirannus & Raibaudus filij feruntur defuncto superesse anno 1250. mense Octobri; non attigerant ij tum 6

ętatis

genti vis est hæc : scilicet solidus tum videtur maior aliquantum drachmâ fuisse. anno enim 1196. solidus regius auctore Guidone de Fos Archiepiscopo Aquensi erat sexagesima pars marchæ, quæ capit vncias 64. vncia verò capit solidos Turonenses 7. cum denariolis tribus, pro æstimatione monetæ nunc currentis in Gallia. Igitur arbitrabar Isoardam, & Beatricẽ fuisse moniales. Et verò quis animum inducat si viro iungendæ fuissent, nullam accepisse pecuniam in liberos diuidendam ? An tu putabis nobilissimas virgines, si moniales non fuerunt, paucos, eosque annuos, solidos ab opulentissimo patre, neque plures à fratre patris herede accepisse? Guirannus illum testamento dixit heredem. Ipse Maceldam de Ponteues duxit vxorem, secundum conuentiones anno 1242. Guideti patris cum Fulcone Maceldæ patre recitatas num. 3. vt tradit Petrus de Antipoli tractatu de muneribus §. 4. num. 152.

Bertrandus Raimbaudus 1. fratrum ille est, qui per longam nepotum se- 9
riem deduxit Simianęam gentem ad nos vsque. Macedam de Ponteues duxit vxorem. Secundum pacta conuenta Guideti patris cum Fulcone Macedæ patre, quæ recitaui num. 3. vt tradit Petrus de Antipoli tractatu de muneribus numero 152.

Guirannus 3. Bertrandi Raibaudi 2. & Macedæ Ponteuesiæ filius fuit. 10
Patrem illo puero mortuum fuisse, hinc intelligis, quod moriens commendauit eum Isoardæ matri suæ, inque ipsius tutricis cura posuit : nam illa eo nomine agens anno 1282. fecit, vt Petrus Casanouanus nescio quis ex filio nepoti profiteretur clientelam. Eodem anno fecit ipso Guirannus homagium Raimundo Bottio Episcopo Aptensi pro duobus Aptæ breuibus, quorum alterum dicebatur breue Bocariæ, breue de Viens alterum, idque fecit cũ Bertrando Raibaudi, quẽ Guideti aui patruelis genuerat. *Nobiles domicelli Bertrandus de Simiana, & Guirandus de Simiana, domini Aptenses, constituti coram venerabili in Christo patre D. R. Dei gratiâ Aptensi Episcopo, confessi fuerunt, & publicè in veritate recognouerunt dicto domino præsenti, ac stipulanti, se tenere, & tenere debere, prædicto D. Episcopo & Ecclesiæ prædictæ breue Bocariæ dictæ ciuitatis Aptæ, & breue quod dicitur dominorum de Viens.* Hic vnum tacere non possum, ambos fecisse homagium flexo genu, pro domicellorum, neque dum militum more ; *Hoc protestato* (addit Falco scriba) *& concesso tam per prædictum Episcopum, quàm per prædictos nobiles, quòd si essent milites, vel quandocumque fuerint milites prædicti nobiles, vel eorum successores, quòd homagium & fidelitas per ipsos & successores suos, debebit fieri in pedibus tantùm, & non flexis genibus.* Sed vterque postea in militem euasit. Anno incerto Guirannus iunctus est matrimonio cum Stephania de Blacas, illustrissimæ gentis puella, & ex ea genuit Guirandetum, seu Guirandum 4. (vtroque nomine appellant veteres chartæ) & Tiburgem. De Guirandeto postea locus dicendi erit. Tiburgis nupsit Guilelmo Augerio, vallis Ozæ domino, quem Guilelmus Augerius Gaucherij de Roca domini Cesaristæ filius, ex Metellina de Oza sustulerat. Hic socer Tiburgis Guilelmus ille est Augerius, quem Mabilia de Simiana vt genera nobilissima fuerit, tamen pietate magis & vitæ sanctitate, quàm genere nobilis heredem dixerat anno 1339. die 5. Iunij. *Nobilem Guilelmum Augerij* (sunt verba testamenti) *filium quondam nobilis & potentis viri D. Gaucherij de Roca D. Cesaristæ, ac etiam filium nobilis neptis nostræ Metellinæ de Oza*

dominæ Cesaristæ, ore proprio heredem nominamus. Quia verò ad Mabiliam deuenit oratio, age, de ea dicamus. Bertrando Raibaudo patre nata, sorores habuit Raibaudam, & Roscicam, atque fratrem patri cognominem, quem paulò antè dixi homagium Episcopo Aptensi fecisse cum Guiranno 3. Pater Mabiliæ Bertrandus quoque Raibaudus nomine patrem habuit cognominem, qui Rostagno Agouto patre natus est, fratre Guiranni 2. & Hugæ. Nupsit ea Fulconi de Ponteues: *Anno ætatis suæ decimo sexto,* inquit scriptor de vita S. Elzearij Sabranij *orbata viro suo est, cum quo nonnisi trimestri spatio vixerat. Noluit autem ad secundas accedere nuptias, tametsi parentes & propinqui vrgerent, multisque eam vexarent modis, sed castè, honestè, & sanctè permansit in viduitate vsque ad senectutem. Post multos autem labores & opera pietatis, ad tantam peruenit mentis serenitatem, vt rebus diuinis crebro adeò intenta esset, vt quæ circa eam fierent minimo sentiret? Anno* 1339. die 5. Iunij scripsit testamentum & magno Christianæ abiectionis exemplo noluit in illustri maiorum conditorio sepeliri: *Cùm anima nostrâ* (sunt eius verba) *fuerit diuinâ gratiâ disponente à nexibus nostri corporis liberata, eligimus nobis sepulturam prædicti nostri corporis in cemeterio Ecclesiæ B. Francisci Fratrum Minorum de Apta, & ibi corpus nostrum sepeliri volumus & iubemus.* Etsi Mabilia hoc iusserat, tamen sic habes in necrologio Franciscanorum Aptæ Anno 1339. 5. *Iunij. Obiit hodie illustris pia domina Mabilia de Simiana, quæ sepulta fuit in nobili & potenti sepulcro ante maius altere, in cornu Euangelij posito.* Sorores Mabiliæ nupserunt, Raibauda domino Voutæ, Roscia Guilelmo Augerio Vallium Ozæ domino: frater sine liberis mortuus est. Tres istæ sorores adita illius hereditate, suam Aptæ, Saignonis seu Sanionis, & Auribelli partem: Roberto Prouinciæ Comiti & Siciliæ regi vendiderunt Roscia quidem & Raimbalda anno 1313. die 5. Iulij; Mabilia verò die 5. Octobris anno. 1322. Amplissima hereditas plures in parte pagos complectebatur, Castilionem, fanum Martini, Casanouam, Buzettum, Viensium, Ruastrellum, Laulanensis Mansum, Garsum Gardæ, Montalicium, Vnglam, Larderias, Oppedetam, Fanum Christophori, Siuirginalem, Morigasium, Alpestram. Placet omnem de piissima muliere sermonem concludere illorum enumeratione capitum quibus ea concluditur familia, quæ in ipsa desiit. Rostagnus Guiranni primi filius Bertranno Raimbaudo quem genuerat Fanum Martini concessit. Ex eo cepit Sanmartinensis appellari familia. Bertrandum Raimbaudum ipse genuit, quem vt à patre distinguatur, dicimus Iuniorem. Amborum vxores innominatæ sunt. Iunior liberos quatuor procreauit, Bertrandum Raibaudum patri & auo cognominem, qui innuptus obiit ante annum 1310. dicatur ergo vltimus, vt ab illis secernatur; Raimbudetam Voutæ domino vxorem, Rosciam quæ anno 1312. nupsit Guilelmo Augerio domini Vallis Ozæ, Mabiliam anno 1319 datam Fulconi de Ponteues in vxorem. Hæc testamentum condidit anno 1339. quo mortua est.

11 Guirannus seu Guirandetus, vtroque enim nomine appellatum lego, duxit Marcibiliam Arpaioniæ gentis apud Ruthenenses illustrissimæ puellam; & ex ea genuit liberos omnino quinque, Bertrandum Raibaudum, Guirandum, Tiburgem, Isoardam, & Thibos. De hac vltima filia nihil inuenio in veteribus chartis. Isoarda nupsit Tornelij in Ruthenensibus domino;

domino; Nogareto Tiburgis, Raimundi, siue, vt nonnulli volunt, filio, siue (quod magis probabam) nepoti; quem sub annum secundum, & trigesimum à millesimo trecentesimo in militem euasisse, tradit charta archiui apud Lutetiam Parisiorum regij, in arca (vt loquuntur) Langotthiæ numero 89. Nogaretorum nobilissimæ iam olim genti, magnam illis temporibus celebritatem fecerant res, Philippo, quem Pulchrum cognominamus, Rege per Galliam fere omnem à Guilelmo Nogareto gestæ. Cùm Guirandetus testamentum scripsisset anno secundo & trigesimo sæculi, è vita excessit.

Guirannus 5. & Bertrandus Raimbaudus fratres filij Guiranni 4. & Marcibiliæ, eo ipso anno rem prorsus difficilem ac impeditam, cum Roberto rege Comite Prouinciæ, & habuerunt, & feliciter egerunt. Agebatur de ipsorum, ac proinde mortuo patre, iuribus in Aptam. Leopardus de Fulgineo archipresbyter Beneuentanus de regiis in Prouincia iuribus quæsitor, in eam venerat; & frequentissimi testes dixerunt, Bertrandum *habere Aptæ duas partes dominij, & in ipsis merum & mixtum imperium, & omnimodam iurisdictionem, Guirandum verò de Simiana militem habere tertiam partem aliam, pro indiuiso cum regia curia*. Robertus quippe Rex Comes Prouinciæ id iuris (vt vidimus num. 10.) emerat à Roscia, Raibauda, & Mabilia Simianæis sororibus, *in qua tertia parte ipse D. Guirandus habet merum, & mixtum imperium, & omnimodam iurisdictionem sub domino Regis, excepto Breui de Bocaria & Meiano*, aut de Viens, vt aliæ tabulę loquuntur *quæ breuia tenet ipse D. Guirandus pro D. Episcopo Aptensi*, siue sub dominio Episcopi Aptensis: *& dictus D. Episcopus, illud tenet domino nostro regi tantùm, & non alteri personæ.* Cùm hæc ita habeant, fateamur oportet Guirandetum non vixisse illa trigesimi secundi anni parte, qua Leopardus quæsiuit de iuribus Philippi Regis in Aptam: & Bertrandum Raimbaudum atque Guirandum patre mortuo rem gessisse domesticam. Ea postulat; vt de Bertrando Raimbaudo agam priùs, quàm de Guirando, qui gentem Simianæam ad nos vsque perduxit. 12

Igitur anno 1337. die 12. Dec. Bertrandus Raimbaudus controuersiam de Agouto, quæ patri fuerat cum Guilelmo de Saltu, Hugone de Cauallione, Bertrando Bermundo, & Imberto de Agouto finiit. Causam contentioni fecerat Bertrandi Raimbaudi potentia. Hæc cùm in vno aliquo supra ceteros eminet, parem illis seu esse, seu dici non patitur; & de ipsorum iure sibi aliquid fere tribuit. Scriba ceteros appellat nobiles viros, eum verò magnificum; & quam Guilelmus de Saltu tenebat Agouti partem, illam Raimbaudus *Maiore domino* regebat. Igitur præsidem animis, & de omnium aduenarum criminibus cognoscebat vnus, ceteris Agouti cum ipso dominis vehementer de iniuria quemtantibus, & *lesdas leuabat vnus, locabat vnus vendebatque pasqueragia communia*, vnus *tam super dictis pasqueriis, quàm super ipsis lesdis, & super pluribus aliis, iurisdictionem prædictorum condominorum tangentibus præconizationes fieri faciebat.* Cùm illis demum ita conuenit, vt Agoutum tribueretur in partes omnino quatuor, & quam Guilelmus de Saltu possidebat, illi Bertrandus Raimbaudus superiore dominio præesset. Iudex, baiulus, notarij, præco, in annos singulos, ab vno tantùm ex dominis per ordinem, pro communi vniuersis re, sic constituerentur, vt Agoutius 13

inciperet, tum sequeretur Bermundus, post eum, Cauallionensis, deniq; cum Guilelmo de Saltu Bertrãdus Raimbaldus. *Pasquergia* ab omnibus simul conuenientibus locarentur, venderenturq; mensuræ, ponderaque singulorum dominorum signis notarentur, singulis perficerentur dominis. Alia non pauca adduntur, quæ cùm minuta sint, non placet fusiùs exequi, suosque in articulos magno lectoris tædio, nulloque fructu digerere. Vnde autem factum fuerit, vt Agoutum in tam multos spargeretur dominos, quis pro rei antiquitate non afferat, sed suspiretur? Profectò veteros tabulæ docent Raibaudum id iuris à maioribus accepisse, quod in illud habebat.

14 Anno 1343. die 18. Aprilis cogitans Hispaniam aduersus Mauros, testamentum Auenione condidit & scriba hoc ei fecit initium. *In primis Deo omnipotenti Patri, & Filio, & Spiritui sancto, & B. Mariæ semper virginis, & B. Ioanni Euangelistæ, & Baptistæ, & omnibus aliis sanctis, & toti curiæ cœlesti, animam suam, ac etiam corpus suum commendauit, & romipetagium* (vox barbara Prouincialem peperit *romauage*, qua significatur sacra peregrinatio, ex Romana quæ præcipua, & omnium princeps erat illis temporibus) *quod ad seruitium & honorem Domini nostri Iesu Christi, & sanctæ catholicæ fidei Christianæ, de proximo facturus est in Granatam, contra infideles, & persecutores fidei catholicæ.* An quod aduersus Mauros cogitauerat in Hispaniam iter susceperit, non lego. Certè post scriptum testamentum diu non vixit. Ex Margarita de Vouta vxore habuit liberos 3. Guiraudetum, Sibylletam, & puerum innominatur, quem, cùm ipse Granatam cogitaret, gerebat vxor in vtero. Giraudetus non superfuit patri multo tempore. Quid Sibylletâ, quid Innominato post patris testamentum orto factum sit, tacem meæ omnes chartæ.

15 Guirannus ergo seu Guirandus, Bertrando Raimbaldo fratre mortuo, ac eius etiam filiis, hereditatem illorum, adiit. Mariam de Euenis filiam Bertrandi Massiliæ Vicecomitis in vxorem accepit, & anno 1349. illius nomine fecit homagium Roberto Regi Comiti Prouinciæ, pro Olliolis, Euena, Fano Nazarij, Airouenis, quæ castra *eidem obuenta, seu in dote constituta prætextu matrimonij iam contracti cum ea erant.* Anno 1369. dictus fuit conseruator pacis, pro more illorum, temporum, inter Ioannam Siciliæ Reginam & Comitissam Prouinciæ, & Carolum V. Regem Francorum ac Delphinum. *Post dissensionem*, vt scriba loquitur, *inimicitiam, atque guerram* Prouinciales inter ac Delphinates, *quam multa fuerant secuta scandala rapinæ, incendia, prædæ, & alia sat nefanda*, Rodulphus de Luperiis *Delphinatus Gubernatur, & Raimundus de Agouto Senescallus Comitatuum Prouinciæ & Forcalquerij*, à Carolo Francorum Rege Delphino, & Ioanna Siciliæ Regina Comite Prouinciæ missi, conuenerant in aliquot capita. Cúmque dicendi essent *conseruatores dictæ pacis*, post statutos à Rege Delphino, *fuerunt ordinati* à Regina Comite, & alij, *& Guirandus de Simiana Aptæ in parte, & Casanouæ dominus, atque Osasicca Flotte dominus Rupis Arnaudorum.* Et hoc quidem ad Guirandi gloriam à Ioanna Regina factum sit; minùs spectabile fuit, sed illustre tamen, neque à me prætermittendum, quod anno 1375. munus gessit. Franciscus Baucius Vallis Albaniæ dominus, summis principibus & affinis, & gente suppar, atque Guilelmus Rogerius de Belloforti, Vicecomes Turenius, magnum Prouinciæ, Forcalquerijque Comitatauum turbamentum, vehementissimè inter se contendebant, & aliquando denique conuenerunt *in magnificos & potentes*

viros

viros dominos Raimundum de Agouto, militem, vallis saltus dominum, & Guirandum de Simiana, militem, dominum de Casanoua, vt scripsit tabellio.

Viuebat Guirannus anno 1381. Eo quippe *Regordus de Gargatio habitator Rossilionis* (sunt verba scribæ) vendidit *Guilelmo Tamiseri de Gargatio terram ...... in territorio Gargatij, loco dicto* in Cumba, *saluo jure magnifici & potentis viri, domini Guirandi de Simiana militis, Aptæ, & Casanouanæ, & dicti castri de Gargatio domini.* Viuebat etiam anno pòst secundo, nam eo Ioannes de Sabrano S.Elzearij ex fratre nepos, *vadiatores* testamenti sui dixit die 26. Septembris, *Archiepiscopum Aquensem, dominos Guirandum de Simiana dominum Casanouæ, Elzearium de Auraisono,* &c. 16

Sed locus omnino postulat, vt de Guirando dicens, referam duo, quæ judices de Dalphinę Signanæ, & virginis, & S. Elzearij Sabranij conjugis sanctitate habent in actis anno 1363. exaratis. Alterum Mariam Guirandi conjugem contingit, de Guirando ipso alterum est. Hic proximè mortem erat, & in cubili recubans, in quo Delphina quieuerat, morbum omnem abjecit. De Maria Nicolaus Loarenchi sic loquitur illis judicibus. *Contigit quòd per septem annos, vel vltrà, ante transitum D.Dalphinæ Comitissæ,* dum *ipsa Domina agens in humanis Capreriis moraretur, quòd egregia domina Maria de Euena vxor D.Guirandi de Simiana Aptæ, & Casanouæ Domini, infirmans, & omnem escam abominans pro deuotione videndi, & morandi aliquibus diebus cum dicta domina Comitissa, ibi venit, cujus meritis sperabat appetitum comedendi quem amiserat recuperare: Et cùm videret, quòd recipere suæ naturæ necessaria non poterat, & appropinquaret vsque ad portas mortis, cupiebat summo desiderio cuidam confessori dictæ dominæ Comitissæ, tunc ibidem præsenti confiteri. Cúmque nec modum, nec formam perfectæ confessionis faciendæ in seipsa inueniret, neque haberet de peccatis memoriam, sicut vellet, tristabatur, quia dubitabat damnari. Et ab hoc sic afflicta, infra cameram, dictæ D.Comitissæ intrauisset, ipsa D. Comitissa cepit, ac si conceptus dictæ D.Mariæ & anxietas sibi nuntiata fuissent, loqui de Deo, specialiter de Sacramento Confessionis, ostendendo ex suis verbis quomodo propter puram, & humilem, & veram confessionem Dei indignatio tollebatur, & anima reconciliabatur Creatori suo. Et sic continuauit, de dicta materia verba deuota, ac si necessitas dictæ D.Mariæ super hoc sibi intimata fuisset. Et nondum ipsis verbis finitis, ipsa D.Maria, ex virtute ipsorum verborum stimulata interiùs, & compuncta, caput suum in gremio dictæ D.Comitissæ tunc sedentis fuit inclinare coacta. Et deinde recedens & nequiens ampliùs expectare, in quamdam cameram aliam intrauit, & claudens ostium non sine diuina gratia, cum sentimento maximo, & lacrymarum effusione, omnia peccata fere quæ commiserat, dum erat ætatis septem annorum vsque in illam diem fuerunt sibi præsentia, nuda pariter atque clara, & de eis memoriam habuit, ac si tunc eadem peccata commisisset, & si in vno libro videret eadem peccata descripta. De quo admirata, & gaudio cum mœrore deuotionis repleta, Deo, & meritis sanctitatis dictæ Dominæ gratias agens, confessionem fecit ibidem, sicut optabat, dicto Confessori generalem, absque alio interuallo, & appetitum comedendi, quo frustrata, vt præmittitur, extiterat, etiam recuperauit.* Hæc Nicolaus Loarenchi. 17

Igitur, & dum Delphina viueret, Guirandus, Mariaque Guirandi vxor, illam præcipuis honoribus venerati sunt, & idem ipse Guirandus post Delphinæ mortem interfuit iudicio, quod Vrbanus V. de sanctitate Delphinæ per Aquensem & Vasionensem antistites, instituit, vt legere 18

re est in ipsis actis judicialibus: iuit, vt sanctis hominibus, debitum ei accurraret cultum. Cur hîc vnum non addam Guilelmus de Signa Podij Michaëlis Dominus, Delphinæ pater, & Bertrandus de Massilia dominus Euenæ pater Mariæ quæ Guiranno nupsit, fratres fuerunt, vt intelligitur ex testamento Guiranni Simianæ. Sed ad huius ipsius Guiranni filios accedamus.

Ex Maria Massiliensi, Euenæ domina, genuit Bertrandum Raimbaudum, Guinotum, Berengarium, & Isabelletam. Hæc nupsit Raimundo Montalbanio vallium Bencheneta', & Ardenæ domino, Bertrandus Raimbaldus duxit Isabelletam Raimundi Agoutij vallium saltus domini, & Prouincialiam atque Forcalqueriensium Senescalli filiam; & ex ea sustulit Delphinetam & Macibiletam, quarum hæc ante nubiles annos occidit, illa Cailario in Langotthia toparchę data est in coniugem. Bertrandum sine altero Raimbaudi prænomine appellatum lego in tabulis, quæ docent vendidisse Agouti agrum Raimundo Guichardo, quem *Guirannus de Simiana* Bertrandi pater *iure commissionis sibi retinuerat*. Cùm verò sine prole mascula ante patrem mortuus fuisset, hic Guinotum inter & Berengarium filios amplissimam hereditatem diuisit. Fecit autem Deus, vt cùm ceteri ante ipsos Simianæi, etsi ex numerosa sobole gentem latè sparserant, occiderint, ambo fratres illam ad nos vsque deducerent, in vndecim omnino familias singulari fœcunditate fusam; id muneris scilicet reponens summæ venerationi, qua Guirannus & Maria parentes Delphinam S. Elzearij Sabranij conjugem virginem, omnique virtute præstante prosecuti sunt. Igitur libro secundo iste sit finis. Sequente dicam de Guinoto, & ejus ad nos vsque liberis in familias quatuor distinctis; quarto & vltimo de Berengario, & familiis septem ab illo deductis.

DE SIMIANÆA GENTE

LIBER TERTIVS.

1 VINOTVS Guiranni V. & Mariæ Massiliensis filius, à patre donatus est Casanouâ, Rocafurâ, Gordâ, Costâ, Bannono, Saumonâ, Hospitaleto, Girone, aliisque pluribus pagis: majore insuper, vt loquuntur, dominio Vacheriarum, Agouti inferioris, Valli Mairigarum; & parte Aptæ vrbis, Agouti, aliorumque seu castrorum, seu pagorum. Guinetum nonnulli vocauerunt, nec malè. A Guidoneto (quo etiam dicebant nomine) facta vox, cùm in Guinotum & Guinetum, per leuiculas seu matris, seu nutricis mellesque, vt fit, blanditias ipso puero comminuta fuisset, potuit per maturiorem extremâque etiam ætatem perdurare. Magis miror appellatum fuisse Guirandū, & aliis annis, & quinto ac octogesimo sæculi in professione clientelæ (quam postea memorabo) Mariæ Reginę Comiti Prouinciæ, atque Guirandotum. Vtcumque tamen hęc habeant, neque enim placet disputare fusiùs de nomine, Guinotum dicebant ante nuptias,

&

& Ioannes Sabranius socer, in testamento Guinotum, appellauit: Guinotum igitur ipse vocabo in consequentibus.

Is Delphinæ Sabraniæ nupsit, quam Ioannes S. Elzearij ex fratre nepos, 2
& Isoarda Rocafolia genuerant, pietate Guirandi patris, vt arbitrabar, & in S.Elzearium amore adductus, cogitansque futurum, vt ex viri celebritate sanctitatis illustissimi affinitate, sibi & futuris in multa sæcula nepotibus prospera omnia obuenirent. Profectò siue Guinoti opes, siue Simianæ gentis amplitudinem, tanti faciebat Ioannes, vt Delphinæ filiæ dotem tertiâ parte majorem, quàm sororibus dederit. Neque sua spes Guinotum fefellit. Tres ab eo ductæ familiæ ad nostra vsque tempora peruenerunt, omni opum ac honorum claritate illustres, Gordana, Planitiensis, & Monchana. Quarta quidem ab ipso ad nos deuenerat, sed in puellam nuper Manuascæ defecit. Quo Christi anno Guinotus Delphinæ nupserit, non lego. Matrimonio junctus ei erat anno 1383. die 26. Sept. quo Ioannes pater testamentum condebat, eo enim scripsit in has voces: *lego, seu relinquo jure institutionis Delphinetæ, filiæ meæ legitimæ & naturali, vxori Guinoti de Simiana* &c. Ex illa sustulit liberos quatuor Guirandum, seu Guirandotum; Bertrandum seu Bertrandetum Raibaudum, & Margaritam.

Anno 1385. die 17. Iunij *fecit homagium ligium*, vt loquuntur, *Mariæ* Reginæ Ludouici Regis Comitis Prouinciæ tutrici, *pro castris, & baroniis suis de Casanoua, & Bannono* (sunt verba scribę) *& pro partibus, quas habebat in castris de Turre, & Podij pini, quæ olim fuerunt Ludouici de Sabrano; necnon & aliis omnibus terris, jurisdictionibus, seu bonis, quæ à regia curia tenebat.* Scriba vocat quidem Guirandum illum qui homagium fecit, sed ex eo intelligis non dicere Guirandum Guinoti patrem sed Guinotum ipsum quòd tradit fecisse homagium *flexis genibus & junctis manibus* domicellorum more, qualis tum erat Guinotus; non militum, qualis erat Guirandus pater, vt vidimus periore libro num. 15. 3

Eodem anno Guinotus interfuit *consilio vrbis Arelatensis*, vt fert ejus 4
vrbis chartularium, *de habendo & recipiendo in dominum, Ludouicum* Ierusalem *& Siciliæ Regem, & Comitatuum Prouinciæ & Forcalquerij Comitem, natum Ludouici dictorum regnorum Regis, & comitatum Comitis, filij adoptiui Ioannæ Reginæ & Comitissæ*, &c. *Acta fuerunt hæc*, pergit tabellio, *Arelate, præsentibus & aliis, & Guinoto de Simiana Domino de Casanoua, Raimundo de Montealbano vallium Benchaux & Ardennæ domino, Raimundo Flamingi milite.*

Anno millesimo trecentesimo octogesimo sexto, multi nobiles viri se 5
dixerunt clientes Guinoti, Franciscus Redorterius, qui partem dominabatur Rupi Gironis, die 23. Februarij; Barralis de Saltu, condominus Agouti, 28. Martij; Raimundus de Apulea, Vacheriarum partis dominus 14. Augusti; Guilelmus de Railana, Mairigeriarum ex parte dominus, 25. Augusti. Eo ipso anno Guinotus cogitauit de agendo in exteris regionibus bello, colligendæ (si conjectari licet) bellicæ glorię, qua in militem pro majorum more euaderet. Igitur 18. Septembris testamentum scripsit *sanus mente, & corpore*, inquit scriba, *per Dei gratiam, quòd in remotis & longinquis partibus sequi intenderet facta armorum.* Cùm illud conderet, vnicum habebat filium, nomine Guirandotum, & eum in cunis, neque dum pro infantili ætate aptum loqui.

loqui. Ex eo factum est, vt heredem diceret, *si habilis esset ad regendam, & gubernandam hereditatem, & loqui posset.* Quæ verò ad bellum loca cogitauerit non possum dicere, meis omnibus chartis tacentibus. Quæcumque illa fuerint, certè ex ipsis redierat tertio pòst anno, quo Bertrandus Raibaudus Railanæus die 4. Iulij se dixit ipsius clientem pro sua parte vallis Mayrigiarum, & Odolus Redorterius, atque Cæcilia Railanæa Francisci atque Guilelmi Redorteriorum filiorum tutrice, pro Rupe Gironis.

6 Anno 1392. res gesta est, qua à me taceri non debet. Raimundus Turenius Ludouico Andium Duci, cujus patrem Ioanne Regina Comes Prouinciæ in filium adoptiuum acceperat vehementer iratus, ob Valernam à Raimundi patre in filium adoptato acceptam, grassabatur totâ Prouinciâ. Tum, vt fit, nobiles aliquot viri exsaturandis in aduersarios odiis, ei adhæserunt. Et quidem Besinhani domina, Guinoto nescio quas ob causas aduersa fecit, vt Guilelmus Gassiani, Ioanninus Lafrances, & Hugoninus de Metinano, singuli cum singulis militum cohortibus, Ademarus Chaudissoni, Petus de Cruce, & alij militum sub Turenio Duces occuparent Bannorum ejus castrum. Magna ausa! igitur omni circùm regione populorum animos commouit facinus. Guinotus autem, & ex aliis suæ ditionis locis, & ex Apta vrbe copias cogere festinauit. Cetera quæ cum aliis egit, aut sepeliuit obliuio, obscuris latent in tabulis. Aptenses more majorum sua vocauit sub signa. Die 24. Ianuarij Guilelmo de Meollano, & Ludouico Manentis Aptensibus syndicis *notificauit*, sunt verba tabellionis, *quòd cùm homines tam nobiles, quàm plebeij vrbis Aptæ, secundum pacta, & conuentiones, & capitula, dudū factas, & facta inter prædictam vniuersitatem Aptæ, & dominos Consules dictæ ciuitatis Aptæ ex vnâ parte, & magnificos viros dominos de Simiana, prædecessores ipsius magnifici parte ex altera, teneantur & debeant eundem magnificum, & suos, dum propriam guerram habent, juuare modo & formâ, quibus in dictis conuentionibus, & capitulis continetur; ipseque magnificus nunc guerram propriam habent, cum domina de Besinhano, quæ castrum de Bannono ejusdem magnifici fecit capi pergentes armigeras, commorantes præsentialiter in eodem, oporteatque ipsum magnificum pro ejus castri recuperatione, ad ipsum castrum cum magno gentium exercitu personaliter se conferre, requisiuit prædictos Syndicos, quatenus juxta formam & tenorem capitulorum, & conuentionum prædictarum, eumdem magnificum in, & pro prædicta guerra sua propria, juuare debeant*, &c. Sed Turenius Besinhani dominæ impotentis fœminæ consilia detestatus, misit Bannonum die 28. Februarij viros, gente nobiles, bellóque claros, qui Gassiano & sociis juberent è Bannoni castro exitum. Diune postea vixerit Guinotus, non

7 possum dicere. Profectò non viuebat anno 1396. die vltima Iunij, eâ enim Guirandotus & Bertrandus filij patre carebant, & Delphina mater *pupillari existentium in ætate*, vt scriba loquitur, *fecit homagium* I. idest Ioanni Filleto *Aptensi Episcopo, pro parte quam habebant in ciuitate Aptensi, scilicet in breui quod dicitur dominorum de Viens, & in breui Bocariæ.* Vnum addit tabellio, quod afferre placet, Delphinam fecisse homagium *genibus flexis, junctisque manibus inter manus Raimundi Riperti Sistaricensis Præpositi, Officialis & Vicarij generalis Aptensis Episcopi, cujus vicem gerebat, quia ipsi liberi & heredes milites non erant: hoc saluo & retento, & etiam pro causa solemniter protestato, quòd si dicti sui liberi & heredes erant milites, quòd ipsum homagium stando pedes, &*

fidelita

fidelitatis juramentum facere debeant Episcopo, prout hactenus antiquè fieri extitit consuetum. Sed neque possum dicere, an testamentum aliter condiderit, atque scripserat anno 1386. Eâ & pietate & prudentiâ illud constituerat, vt aliquod operæ futurum sit pretium, si referam præcipuas illius partes. Vnus tum erat illi filius Guidonetus, sed Delphina vxor ferretne vterum dubitabat. Igitur heredem instituit Guidonetum in parte, quam habebat *in ciuitate Aptæ, & in loco de Rocafura, & in castris de Gorda, de Casanoua, & in parte quam habebat in castro de Agouto, & in maiori dominio castri inferioris de Agouto, castri de Vacheriis, & loci seu vallis de Mayrigis* &c. *Et si Delphina vxor prægnans fuerit, & pepererit vnum filium masculum, dictum filium instituit heredem vniuersalem in castris de Costa, de Bannono, de Saumana, de Hospitaleto, & in loco de Girono, & in parte, quam habebat in castro de Roca-gironis, & in majori dominio, quod habebat in parte dicti castri de Roca-gironis*, &c. Piis autem locis & pauperibus donauit florenos auri ad mille & ducentos. Florenum auri dicebant, qui denarius auri est, prorsusque aureo idem nummo, quem Franci solarem appellamus. Denique mirari animum subit, quàm multa, & quàm variis in locis, sacra jusserit pro se post mortem fieri. Ea imperauit confici à Benedictinis S. Eusebij, Cartusianis, Cauorum mōtium, & Durbonis, Cisterciensibus Sinanguæ, Dominicanis, Franciscanis, Augustinianis, Carmelitis Massiliæ, Arelatis, Aquarum, & Auenionis, Franciscanis Forcalquerij, & Relaniæ. Quid referam ecclesias Aptenses, & alias? enumerat vniuersas castrorum & pagorum ditioni suæ subjectorum, iisque singulis aliquam florenorum aureorum vim elargitur. Casanouæ, Costæ, Gordæ, Bannoni, Saumanæ, Hospitaleti, Roca-gironis. Vacheriarum, Agouti, Apta. Eorumdem omnium locorum *eleemosynas caritatis* (Xenodochia dicere putabam) recenset, ipsisque aliquid de sui auri florenis addicit. Suos etiam donat *monialibus S. Francisci de Manuasca*, de quibus fusè dixi libro 3. de Manuasca num. 52. & sequentibus. Denique suos monasteriis, & *infirmariis* monasteriorum S. Catharinæ, & S. Crucis Aptæ. Certè si votis ac precibus, seu sacrorum, seu egenorum hominum vis aliqua est, videtur Guinoti anima, cùm exiuit è corpore, iis veluti cisiis, ipsisque (si ita loqui fas est) aureis in cœlum delata fuisse.

Anno 1399 die 8. mensis Octobris Delphina *tutrix, & tutorio nomine* (sunt voces tabellionis) nobilium virorum *Guinoti, & Bertrandi filiorum suorum, facit homagium Ludouico Regi Comiti Prouinciæ, pro castris & baroniis de Casanoua & de Bannono, & pro partibus quas habent de Turre, & de Podio pino Aiguesij, quæ olim fuerant nobilis Ludouici de Sabrano.* 9

Guinotus junior, primogenitus Guinoti senioris & Delphinæ Sabraniæ, videtur obiisse incerto post millesimum trecentesimum nonagesimum nonum anno, & ante millesimum quadringentesimum secundum: post illum enim omnes tabulæ de eo tacent, & isto die 13. Septembris Bertrandus Raimbaudus frater Aptæ in parte, & Gordæ dominus erat, quas & Simianęorum primogeniti ad illam diem fuisse scimus, & Guinoto juniori à patre testamento attributas vidimus. Vtcumque tamen hoc habeat, an. 1407. è vitâ decesserat. Ipso Delphina mater testamentum scripsit, & Bertrandum Guinoto juniore tacito, vtpote mortuo, dixit heredem ex asse. Hoc illa condidit non minore sapientiâ & pietate, quàm Guinotus conjux suum concepetat. 10

GGgg

perat. Placet ex illo ea recitare quæ ſequuntur. *Item lego tumulo Papæ Vrbani, Eccleſiæ S.Victoris de Maſſilia vnam imaginem de cera, ponderis* 10. *librarum cum dimidiâ.Item lego eccleſiæ S.Honorati de Aliſcampis de Arelate,vnum caſtellum de cera,ponderis* 10.*librarum*,&c. *Præterea volo,& lego capiti S.Elzearij,& in ornamentum ejuſdem vnum meum capellum* &c. Vrbanus Papa,Vrbanus ille eſt eo nomine V. qui S.Elzearium vt loquimur,canonizauit & de Delphinæ virginis, & S. Elzearij vxoris ſanctitate quęſitores dixit & judicialia quæſitorum acta comprobauit. Vide quod ſanctitatis habebat illis temporibus nomen. Memini me legere Sanuictorinorum de ejus ſanctitate judicum acta.

11 Ceterùm Guinotus Delphinæ Sabraniæ conjux ſepeliri voluerat in majorum apud S.Caſtoris conditorio,& in eo templo ædificari *vnam capellam ad honorem Dei,& B.Annæ*,mortuique corpus indui *ad morem canonicorum S. Caſtoris,videlicet de ſuperpelliceo*.Ipſa verò Delphina *elegit ſepulturam in eccleſia ff. Minorum de Apta*,videlicet in tumulo Ioannis patris.Liceat mihi hìc addere, quod S.marthani tom.1.Galliæ Chriſtianæ pag.82.ſcripſerũt de Iſoarda Roca-folia Delphinę matre & Ioannis Sabranij vxore. *Auenione nobilium feminarum academia inſtituta fuit, quarum nomina ſunt hæc. Hugueta de Forcalquerio D. de Tritis,Brianta de Agouto D.de Saltu,Iſoarda de Roca-folia D.de Anſoiſio,Anna Vicecomitiſſa Talardi,Antonieta de Cadeneto,& aliæ. Hæc academia eſt inſtituta in domo Stephanetæ Gantelmæ,feminæ doctrinâ & ingenio præſtantis. Erat hæc amita Lauræ de Sado verſibus Petrarchæ celeberrimæ.* Hæc illi. Ad Guinotum juniorem redeamus. Ipſo mortuo Bertrandus Raibaudus frater adiit vniuerſam Guinoti patris hereditatem, & ad noſtra vſque tempora gentem in familias omnino tres diſtinctam deduxit,Gordanam, Planitienſem, Monchanam. Quartam Vacherienſem ad nos vſque deductam vidimus pueri, ſed ea ab aliquot annis deſiit in fœmina.

12 Bertrandus Raibaudus 3.nupſit Margaritæ Ponteueſiæ,quam Fulco Cotignati, Carcerũque dominus ex Metelina Voutenſi genuerat Fuit illa ex Anduſiana Bermundæ gentis familia.Bertrandus ſuſtulit ex Margarita liberos 6. Iacobũ,Guirandũ,Delphinã,Iſabellã,Perpetuam,& Mariã.Pepetua,& Maria moniales fuerunt Artacellæ (vulgò dicimus la Celle) in Aquẽſi diœceſi.Delphina nupſit Victori Glandeueſio Porreriarũ dño & Iſabella Bertrãdo Ponteueſio D.Ponteueſi.Guirandus,& Iacobus prolẽ dederũt;Priùs de ipſis quàm diſputẽ,affero illa omnia,quæ in tabulis inueni de Bertrãdo Raibaudo patre.

13 Anno 1415.die 15. Septembris accepit homagium Vacheriarum à Petro de Vacheriis,& à Petro Samoëlli condominis; & die 12.homagium S.Pantaleonis à Gualacio Petri,ſeu Petro condomino. Anno 1427.conuẽnit cum Aptenſibũs S.Catharinæ monialibus,de vniuerſa pecuniarum vi, à parentibus & auo donatarum monaſterio. Anno 1432.die 19. Sept. res euenit quæ à me taceri non debet.Eâ die Raimbaldus accepit Redorterium ab Alphonſo de Tapia donatione quidem gratuitâ,vt legitur in tabulis, ſed emptione potiùs nomine donationis obuelatâ. Nam principio promiſit ſoluere Draconetę Alphonſi vxori,Dominicanis Buxenſibus,Ioanni Albertaſſio,& Leoni Baudeto eam florenorũ vim quę ſingulis ab Alphonſo debebatur.Deinde pollicitus eſt Alphõſo annuatim per ejus vitã florenos 60.Deniq; numerauit eidẽ florenos 25.Cùm Raimbaudus iſta ſcribebat,ſe non dixit militem;militẽ verò dixit anno 1433. 12.Iulij videtur ergo euaſiſſe in militẽ incertâ die inter illam

illam 15. Sept. anni 1415. & istam & Iulij 1433. Hoc ipso anno tertio Antonius de Forcalquerio domino de Viens cogitabat litem intendere de Redorterio, sed *B. Raibaudus* jam *miles* maluit rem permittere arbitrio sapientum virorum, & Philippo Neyer Aptensi Præposito fecit potestatem eligendo ipsius nomine arbitrarium judicem. Anno 1444. die 19. Sept. Raimbaldus dedit auri florenos 300. Victori de Glandeues genero in deductionem dotis, quam Delphinæ filiæ constituerat. Anno demum 1448. scripsit testamentum; & Margarita vxor annò pòst tertio die 11. Octobris. Illius testamentum non peruenit ad meas manus: hæc sibi elegit conditorium apud Franciscanos Aptenses, in quo (vt loquitur) jacent *Bertrandus de Vouta, & mei prædecessores*.

Hæc habebam, quæ dicerem de Bertrando Raibaudo. Accedendum ergo jam est mihi ad Iacobum & Guirannum filios. Ij ductâ vxore singuli suam condidere familiam. Quoniam ex Guiranno coorta desiit in puellam, quæ etiam mortua est, ipsam priùs exequar necessum est, quàm ad Iacobum accedam. Guirannus à puero dederat clero nomen, in Archidiaconum Aptensem electus: verùm seu puellæ cujuspiam vesanus amor, seu juuentus præferuida (hoc enim obscurum est) egit præcipitem in consilia nuptiarum. Videtur duxisse vxorem, ante matris mortem, sic enim eâ loquitur in testamento. *Iure institutionis relinquo nobili Scutifero Guiranno de Simiana, filio meo legitimo & naturali, duo millia florenos, quemlibet ipsorum pro sexdecim solidorum Prouincialium computando, in quibus ipsum, mihi heredem instituo. Et quòd nihil plus petere possit in bonis meis jure naturæ, Trebellianicæ, aut quocumque jure. Et quòd ipse Guirannus nihil petere possit, donec, & quousque solutum fuerit legatum magnifici D. Bertrandi Raibaudi de Simiana, quondam viri mei*, &c. *Item plùs lego dicto nobili Guiranno centum florenos, quos soluere debet Elzearius de Ponteues D. de Cotignaco & Vallis Carceris de dote D. Metellinæ de Vouta, D. dicti loci, & Vallis, relictæ magnifici D. Fulconis de Ponteues* &c. Ecce Guirannum non vocat Archidiaconum. Sed apertiora sunt, quæ sequuntur. Cùm Iacobum filium, fratrem Guiranni scripsisset heredem, ita subjunxit: *Si Iacobus de Simiana, filius & heres meus decederet quandoque sine herede, à suo corpore legitimè procreato, volo, & ordino, quòd hereditas prædicta veniat pleno jure, ad dictum nobilem Guirannum, & è contrà verso. Quòd si dictus nobilis Guirannus decederet quandoque, liberis à suo corpore legitimè procreatis, legata sibi facta ad dictum nobilem Iacobũ deueniant*. Ista certè nemo dicat seu de Archidiacono, seu de alio clerico, sacris Ordinibus addicto; neque enim is potest *liberos* à suo corpore legitimè procreare. Modicâ verò hereditatis parte adspersus est à patre. Igitur Bertrandus ejus filius, & Petrus ex Bertrando filio nepos, Iacobo Simianæo, & ipsius heredibus, litem ex lege Falcidia, patris creatam ab eo, vehementer vrserunt. Vacheriatum maiore dominio à partre donatus est, atque ex eo cognomen Vacheriensis accepit, & ad posteros deriuauit. 14

Habitauit Guirannus Manuascæ, vt de ipso qui in tabulis aliquid posuerunt, vniuersi testantur. Satis erit Peireschium afferre: Accuratissimus vir in Simianæorum arbore (vt loquuntur) gentilitia, cùm enumeraret Bertrandi Raimbaudi secundi liberos, ita de Guiranno scripsit: *Guirannus principio Archidiaconus Aptensis, postea Vacheriarum dominus, familiam condidit. Hi sunt Vacherienses Manuascæ.* Ex innominata coniuge progenuit 15

filios tres, Berttandum, Antonium, Andream. Bertrandus (de Antonio, & Andrea fratribus nihil lego) Isabellam de Graſſa habuit in matrimonio, & ex ea liberos nouem, Petrum, Ioannem, Franciſcum, Honoratum, Robertum, Antonium, Margaritam, Claudiam, Annam, vt intelligitur ex teſtamento, quod anno 1522. die 22. Septembris condidit. In illo ſcriba tradit elegiſſe ſepulturam *infra eccleſiam noſtræ dominæ de Romigerio, & in capella S. Honorati, & S. Mariæ Magdalenæ, in tumba ſuorum prædeceſſorum, ac ſuorum domiorum patris & matris.* Addit, *caſu quo legitima, & ſupplementum illius, quam petit à domino de Caſanoua, adjudicaretur, filiorum augere ſe legitimam.* Anna virginitatem Deo vouit, monialis in Artacellæ cœnobio. Quid ceteris liberis factum ſit non inuenio, ſi Petrum excipias, cui filius ex ignota mihi vxore fuit Franciſcus, de quo, & ejus poſteris magnum meis in omnibus chartis ſilentium. Iam verò eſt diu quòd hæc Vacherienſis familia deſiit in fœminam cum hæc ſcribo mortuam: igitur ad Iacobum illius fratrem accedamus.

16 Iacobus Bertrandi Raibaudi tertij primogenitus nupſit Honoratæ de Maſſilia, Bertrandi ex Vintemiliæ Comitibus, Olſioriarum domini filiæ, & eâ mortuâ Franciſcæ de S. Seuerino, Franciſci Paudini apud Inſubres Comitis filiæ, anno 1492. die 24. Martij. Anno 1448. die 5. Iunij cepit homagium Arnaudi Grailhe pro bonis Gordæ; & conſequente anno fecit ipſe homagium Petro Aptenſi Epiſcopo pro breuibus Bocariæ, & Mediano. Anno 1463. die 1. Auguſti *inueſtiuit* inferiore Agouti parte Marotum Borghononum ſeu Burgundionem nobilem virum, & Inſulæ in Comitatu Venaſcino oppidi ciuem, qui eam ab Aueta & Helena Nicolai Hugolini nobilis viri filiabus emerat, & *laudimium* ab ipſo cepit. Anno 1470. die 31. Iulij tranſegit cum Franſciſcanis Aptenſibus de pecuniæ vi, quæ à Guiranno & à Maria Guiranni matre, & à Delphina ejuſdem vxore quondam legata fuerat. In tabulis de re ſcriptis Martinus Garini tabellio ſic loquitur: *Fratres Minores volentes amicabiliter agere cum magnifico viro Iacobo de Simiana D. de Caſanoua, ex eo quia ſui anteceſſores fuerunt cauſa fundationis dicti conuentus* &c. Anno 1487. Iacobus litem intendit Procuratori regio de domino tertiæ partis Aptæ: poſſidebat ergo eam tum Rex. Sed quam tertiam partem hanc putabimus? hæc res omnino obſcura eſt. Roſcia, Raibauda, & Mabilia ſorores eam vendiderant Roberto Regi Comiti Prouinciæ, quam ditione tenebant: ſub illud tamen venditionis tempus anno 1332. Bertrandus dominus erat duarum partium Aptæ, & Guirandus frater tertiæ, vt ſuperiore libro num. 12. retuli ea tabulis quas Leopaldus Fuliginens de regiis in Aptam juribus tum quæſitæ ſcripſit. Vides latere me chartarum aliquas ex quibus intelligitur Aptam à Simianæis ad Regem deueniſſe.

17 Ceterùm Iacobus ex Honorata vxore ſuſtulit Guirannum, Catharinam, Mariam; & ex Franciſca poſt Honoratæ mortem conjuge Margaritam & Innominatam alteram filiam. Margaritam verò dominus Podij Michaëlis accepit conjugem. Mariam Petrus Forbinus Barbenci toparchæ filius, eóque mortuo Georgius Bolei Terræ nouæ, vt vulgò loquuntur dominus, quemadmodum memorat etiam Venaſquius in Arbore Grimaldæ gentis pag. 161. his verbis: *Georgius Bolei dominus duxit primò Margaritam filiam Ioannis Coſſæ, Ty....piæ Comitis, magni Prouinciæ Seneſcalli, & Gubernatoris, deinde Mariam de Simiana.* Catharina Artacellæ monialis fuit. Veneritne Innominata

ad

ad annos nubiles, & nuptias inierit, an verò cœnobiticam egerit vitam, non lego. Guirannus denique 6. Iacobi patris heres ex asse, habuit in matrimonio Margaritam Forbinam Ioannis filiam, & Palamedis illius Solerij, Prouinciæ Senescalli & Proregis ex fratre neptem; eâque mortuâ Sibyllam de Castellana Fossarum domini filiam, Ioannis de Ponteues Cabanarum domini quondam vxorem. Sequitur vt de illo dicam, cùm aliud non habeam quod de Iabobo patre scribi possit. Ex Maria sustulit Annam, Honoratam, Ioannam, Bertrandum Raimbaudum, & Guirannum. Ex Sibylla nullos genuit liberos. Anna Baltazari de Simiana Costæ domino nupsit, & Honorata Marco Francisci filio, ex Comitibus Vintimiliis, Ramatuellę domino. Ioanna Artacellæ monialem professa est; Guirannus ante patrem occubuit. De Bertrando Raimbaudo, quoniam ab eo per tres familias ad nos vsque gens propagata est, postea dicam. Nunc de Guiranno 6. ipsius patre, illa sunt referenda, quæ chartę fideles de eo habent.

Guirannus ergo sextus annos 1506. die 24. Ianuarij cepit homagium Ioannis de Lasone & Gasparis Signeri condominorum interioris Agouti. Anno 1510. cùm vrgeret litem à Iacobo patre ceptam ante annos 23. de tertię partis Aptę dominio à Rege recipiendo damnatus est ab Aquensi curia in has voces: *Manutentioni & reintegrationi, pro tertia parte condominij jurisdictionis Regiæ ciuitatis Aptæ per D. de Casanoua intentatæ, locum non esse curia per hoc suum arrestum dicit, & pronuntiat, soluo tamen eidem de Casanoua actori judicio de proprietate, latiùs instruendo.* Huic ipsi Guiranno Aptenses litem de vectigalibus indixerant, & Senatores Aquenses pergunt. *Interea verò ex causis resultantibus ex processu, jubet curia & pronuntiat eumdem de Casanoua, reuarum & tailiarum muneribus, de quibus inter eum & vniuersitatem de Apta iudicium fuit, per ipsam vniuersitatem immunem seruari; neque ampliùs per eamdem vniuersitatem, aut ipsorum munerum executores vexari pro bonis suis, quæ jure proprio ac directo in districtu dictæ ciuitatis possidet, donec aliud per curiam in judicio proprietatis, causâ cognitâ, fuerit ordinatum.* Atque hactenus dictum sit de Guiranno sexto. 18

Bertrannus Raimbaudus 3. Guiranni 6. filius, vxorem duxit Petram de Ponteues, Ioannis Cabanarum domini filiam; & ex ea progenuit liberos omnino ad octodecim. Eorum nomina, ordinemque singulorum ortus, accipere ex charta domestica. Bertrandus natus est anno 1513. die 18. Nou. Ioannes anno 1515. die 21. Aprilis. Baptistina 1516. die 24. Nou. Franciscus an. 1518. die 23. Sept. Sibilla an. 1519. die 5. Sept. Ioannes Baptista anno 1520. die 20. Nou. Anna anno 1522. die 3. Ianuarij. Ludouica anno 1523. die 25. Martij. Carlota anno 1524. die 1. Septembr. Ioannes Antonius anno 1525. die 7. Dec. Claudius anno 1527. die 19. Ianuarij. Sibylla anno 1528. die 24. Februarij. Petrus anno 1529. die 30. Sept. Gaspar anno 1530. dominica 1. post festum S. Michaëlis. Baltazar anno 1533. die 28. Augusti Melchior anno 1535. die 2. Februarij. Aimarus anno 1536. die 16. Aprilis. Margarita anno 1540. die 18. Martij. Ioannes, Claudius, Petrus innupti ceciderunt in bello ante annum 1577. Baltazar, & Melchior Equites Melitenses fortiter agentes occisi sunt; hic an 1557. ex vulnere accepto in graui pro Ordine suo prelio Messanę; ille an. 1565. in propugnatione Melitę à Turcis obsessę. Ioannes Baptista Venciensem episcopatum adiit anno 1555. & eo 19

 abdica

abdicato Aptensem anno 1560. Franciscus vir apprimè pius, cùm apud Cartusianos vitam, cum magno sanctitatis nomine diu egisset, quorum etiam Bonipassu, & Villanouæ Prior fuerat, Ioanni Baptistæ in episcopatu Aptensi successit. Cum Episcopatu rexit celeberrimum illud apud Tolosates S. Saturnini monasterium, & vtrobique seruauit integerrimæ sanctitatis nomen, quod apud Cartusianos habuerat. Illud Sanmarthani meritò laudant, quòd Episcopatum pedes cùm per ætatem licebat lustrauit, & in cœnobio Tolosano constituit sacerdotia (præbendas vocant) 10. iusque ministros ad ea legendi concessit ipsius collegio. Baptistina, Sibylla, Carlota, Anna, Margarita, innuptæ obierunt: Ludouica monialis fuit Artacellæ, & Sibylla altera, quam vocabant quoque Cæciliam, Auenione Clarissa. Antè autem quàm vltrà progrediar, iuuat aduertere quòd anno 1541. Petrus Prior Cartusiæ & Generalis Cartusianorum, sedente generali Capitulo concessit *participationem exteriorum, & bonorum spiritualium, quæ auctore Domino fiunt, & fient in futurum in vniuerso Ordine, in vita pariter & post mortem Bertrando Raibaudo de Simiana & eius coniugi nobili Petræ de Ponteues, & eorū filiis, & filiabus; videlicet Ioanni Antonio, Claudio, Petro, Baptistæ, Gaspardo, Baltazari, Melchiori, & Aimaro, atque Annæ, Ludouicæ, & Margaritæ.* Franciscus ab annis 23. Cartusianus, fecerat vt hæc bonorum spiritualium participatio concederetur parentibus, fratribus, & sororibus: vnde intelligis mortuos antè illum annum fratres fuisse, mortuas sorores, quibus ea non conceditur. Ad Francisci fratres reuertamur. Bertrandus, Gaspar, & Aimarus vxorem duxerunt. Aimarus Rupi-Gironis, Bannoni, Hospitaleti, & Saumanæ dominus, ex Hortensia vxore Paulum genuit. Gaspar Euennæ, Oliolarum, & Sannazarij dominus, Paulique ab Aimaro geniti, & in pueritia mortui heres Catharinam de Cheurieres duxit vxorem. Bertrandus Casanouæ, Gordæ, Gargatij &c. dominus habuit in matrimonio Guigonam Alemannam Caroli filiam Vallis, Terrassæ, Lombini, & Cicilianæ domini, atque in Delphinatu proregis. Bertrandus & Gaspar dederunt prolem, è qua familiæ tres ad nos vsque deductæ sunt.

24 Vt à Gaspare ordiar, numerosam sobolem is dedit, Bertrandum, Laurentium, Iacobum, Sebastianum, Gabrielem, Laurentiam, Carlotam, Catharinam, & innominatam. Iacobus Euennæ dominus, Iaunagæ Sebastianus, & Gabriel Sannazarij vixerunt innupti. Laurentius Archidiaconus & Comes Lugdunensis fuit. Catharina ante nuptias extremam obijt diem. Carlota Antonio Vichio Comiti Chantronio nupsit. Laurentia, Ioanna virginitatis in monasterio cultum nuptiis prætulerunt, hæc in Marciniacensi, in Sancolumbano illa ad Viennam. Bertrandus omni fratrum ditione, vniuersisque opibus collectis heres, ex Ludouica Malinia ...... baronis de Lus, & in Burgundia proregis filia, progenuit (vt altera filiarum Vrsulana scribebat non ita pridem) *liberos 10. masculos 4. feminas 6. primus filiorum Aimo Claudius extremam diem obijt innuptus: Duo Comites fuerunt Lugdunenses, Laurentius, & Antonius Franciscus: qui familiam duci Aimo Claudius Annæ de Leguiuilla iunctus est matrimonio. Filiarum quatuor sunt moniales, Ioanna & Maria Angelica Benedictinæ, Vrsulanæ Francisca & Magdalena. Maria nupsit Arpajonio Duci. Aimo Claudius Bertrandi filius progenuit liberos 12. quorum quatuor sunt masculi.* Atque hactenus dictum sit de Gaspare, & ab eo ad nos vsque

ducta

ducta familia, quam placet Monchanam appellare à Comite Monchano, qui clarissimus ac fortissimus vir octauus & decimus ab Humberto illo per longissimam heroum seriem rectâ, neque vsquam interruptâ lineâ descendit, quem *nobilissimum & dominum* suum dicebant Aptenses ante annos circiter septingentos, vt vidimus suo loco.

Bertrandus Raibaudus 5. ante Gasparem Bertrando Raibaudo & Petrâ Ponteuesiâ natus, vxorem habuit Guigonam Allemannam, Caroli Delphinatum Proregis & Annæ Albigniacæ filiam & heredem ex asse. Anna dominabatur Albignio, Carolus Lauallo, Terrassæ, Lombino, & Cicilianæ. Bertrandus ex Guigona procreauit & alios in ætate infantili mortuos, & Gasparem, Baltazarem, Carolum, Laurentium, Laurentiam, & Margaritam. Margaritam duxit Montesoni baro gente Claromontanus, Laurentiam Laurentius Hurreus Orchæ dominus; Gaspar, & Laurentius innupti obierunt, & Gaspar quidem magno Simianææ gentis vniuersæ luctu, in ipso ætatis flore. Vir animis & manu acer, an. 1571. pugnauerat Naupacti, cùm Christianorum exercitus celeberrimo illo prælio Turcam deuicit. Tertio pòst anno Henricum Andium ducem in Poloniam capiendo sibi regno, euntem secutus fuerat. Quinto demum ac septuagesimo sæculi mense Februario, aduersus Caluinianos fortissimè agens, in Montis Aimari obsidione cæsus est. Baltazar, & Carolus ductis vxoribus, suam singuli dedere familiam, quam vtramque honoribus, opibusque florentissimam, vt nunc exequar necessum est. 21

Baltazar habuit in matrimonio Annam ex Sanmarcillinorum Auanconiorum (vulgò dicimus *d'Auançon*) gente, de qua Muretur præfatione ad suos in Horatium commentarios ita loquitur ad Ioannem Annæ patrem, Romam à Rege Legatum ad Pontificem. *Natus es ex gente, quâ nulla inter Allobrogas, ne quid amplius dicam vel antiquior vel omni genere ornamentorum cumulatior reperiri potest.* Anna moritur anno 1585. die 25. Februarij, cùm peperisset Guilelmum præcedente anno; & Baltazar anno 1586. die 30. Maij ex ictu scloperi, sub annum ætatis quartum & vigesimum.

Guilelmus Baltazaris filius, sibi nomen paternum & auitum seruauit à Gorda, cuius Marchio primus etiam fuit. Gabrielam Ponteuesiam, Carcerum Comitis, & Senescalli, ac Proregis Prouinciæ filiam duxit in vxorem, & ex ea liberos octo progenuit, Franciscum, Eleonorum, Ludouicum, Ludouicum Armandum, Iosephum, Margaritam, Annam, & Gabrielam. Gabriela, & Anna (dicebantur etiam Gabriela Anna, & Anna Susanna) moniales virginitatem Deo vouerunt. Margarita Mannæ Marchioni Forbinio nupsit, & post eius mortem Tori & Caderossæ Marchioni Ancezunio qui ab Alexandro. Pontifice in Ducem euectus est. Eleonorus in ætate infantili, & in puerili Ioseph occubuere. Ludouicus Melitensem equitem professus est Ludouicus Armandus Chemmioni Cisterciensium monachorum, & Rotæ Augustinianorum canonicorum cœnobiis præest. Franciscus Guilelmi filiorum primus ex Anna d'Escoubleau Petri Marchionis Sordij & Antonettæ Bertagniæ filia plures edidit Liberos. Hic vir Simianææ gentis princeps, primam eius familiam ducit, quam ex Gorda, quæ ipsi, cognomen facit, placet Gordannam appellare. 22

Eam

Eam secunda sequitur. Planitiensem possumus dicere, à Planitiis, quarum Marchio illi præest. Tertiam in superioribus exposui: vt de secunda loquar, redeundum est mihi ad Carolum Baltazaris illius fratrem, à quo Gordana familia prodijt, & Bertrandi ac Guigonæ filium iuniorem.

24 Carolus is ille est, qui Simianæam gentem, à patre magnâ suâ laude in Delphinatum è Prouincia, in qua ad ipsum hæserat deductam, maiore inuexit è Delphinatu in Sabaudiam, & Pedemontium. Albignius dicebatur ab Albigno pago, cui à matre accepto dominatus est. Tenuit etiam ditione Buglium, Monromanum, Cabanas; & apud Pedemontanos Roattum, atque Marettum cum nomine Marchionis. Sabaudiam pro Carolo Emanuele Duce rexit, & ipsius duxit exercitus. Matildi Emanuelis Philiberti Sabaudiæ Ducis filiæ, cùm in liberos ingenuos adscripta fuisset, nupsit. Eam post Margaritæ vxoris, quam Franciscus illo nomine primus Francorum Rex genuerat, mortem, ex nobilissima femina, *cui ad aliquam speciem nuptias promiserat*, vt P. Matthaœs tomo 2. historiarum sui temporis loquitur, progenuerat. Sed hic vir eum totâ vitâ se præstitit, vt præclara ipsius facinora tacere mihi nefas sit, cuius & alij, & Carolus Emanuel Sabaudiæ Dux, verus ac certus rerum ab illustribus viris gestarum æstimator, in tabulis quibus Matildem sororem dabat vxorem meritò prædicauerunt. Et verò in illa incidit tempora, quæ, vt difficilia & impedita erant, magnam, si eminere aliquando vellet, postulabant mentis vim. Neque scilicet fulgentior aliàs videtur sol, quàm cùm è turpissimis nubibus victor emicat, seseque explicat.

25 Carolus ergo è pueritia tum emergebat, cùm Caluiniana hæresis maximum Galliæ turbamentum, & alias circùm regiones, & Delphinatum tanto miscebat impetu, vt multi è summis gente viris existimarent, illam non aliis sisti, infringique viribus posse, quàm eorum omnium inter se iunctis, qui catholicam fidem Christianissimo in regno seruatam vellent. Veuerunt ergo clam omnibus in consilia, fœdusque inierunt inter se, quod pro re quæ gerebatur, sancti nomen accepit. Hoc illud fœdus est, quod postquam emanasset in vulgus, aduertit omnium toto orbe Christiano populorum animos, defixitque. De eo aliter senserunt alij Meum non est, neque locus postulat, de ipsius initiis, progressuque dicere; sanctumne omnino semper fuerit, an verò cùm è fontibus profluxisset integris, polluti aliquid postea acceperit, quod purissimis non rarò euenit amnibus; vbi enim sincero per aliqua locorum spatia fluxerunt agmine, eos aliqnando, qui occurrit, corrumpit riuulus. Certè quidquid nonnulli aliud spectauerint, pietas, quæ in Carolo totam eminuit per vitam, euidentissimè affirmat non aliud cogitasse, cùm fœderi illi adscriptus est, quàm vt catholica fides integris religionibus staret, euertereturque heresis. Igitur & genti suæ magnam peperit laudem, Deo veluti remunerante virtutem viri, & semina dignitatis atque claritudinis iecit, in quam Hyacinthus filius eduxit Simianæum genus; cùm scilicet à principio adhæsisset Nemorosio Duci, & ab illo postea ad Sabaudiæ Ducem, agnatione proximum, veluti traduce, peruenisset. Sed ex magna facinorum multitudine, sciungamus paucula, & ea breuiter exequamur.

26 Anno post millesimum quingentesimum nonagesimo, Carolus vicepit Bellimontem, & munitissimam Gieraram arcem, vt Gratianopolis non veniret

in Caluinistarum manus. Ducebat sexcentos equites, & peditam quatuor millia. Neque Lediguerius, post obsidionem menstruam, recepit Gratianopolim nisi ex graui plurium rerum ad diuturnam propugnationem necessariarum defectu, & maximè nonnullorum, neque ignobilium ciuium à catholica fide ad hæresim recessu.

Octauo pòst anno Carolus Emanuel Sabaudiæ Dux, Carbonariam Maurienna arcem illis temporibus munitissimam, ab hostibus captam obsidebat. Obsidionem in tres regiones diuisit, & tertiam, primâ sibi seruatâ, permisit Albignio, qui Legatus erat in exercitu; ceteris prouinciarum suarum summis viris posthabitis. Nam hoc Hispano regi dederat, vt auxiliares ab eo copias in secunda constitueret. Neque sui Principis iudicium, expectationemque fefellit vir fortissimus. Vnum præterea fecit à me commemorandum. Crequius armis notissimus, ac demum Franciæ Marescallus, veniebat obsessis Præsidio, & Albignius occurrit validum ducenti exercitum, strenuéque pugnantem multo cum milite cepit. Victoriam secuta est Carbonariæ ab Arcesio, adeóque vniuersæ Maurienna suo restitutio Principi. Igitur Carolus Emmanuel summam, quæ in viro eminebat, bellicæ artis præstantiam demiratus, præposuit suis exercitibus, cum ingenti commendatione virtutis. Quis omnia referat, quæ in illo Sabaudorum imperio militum, pro seruanda sui Principis dignitate suscepit? Vnum tacere non possum, quod vniuerso Christiano orbe præcipuam laudem habuit. Anno post millesimum sexcentesimum secundo, conatus est Geneuam, milite per scalas muris admotas introducto, capere. Secundâ & vigesimâ Decembris dies agebatur. Maxima noctis per totum annum longitudo, aptissima erat tanto facinori. Per Aruæ fluuij ripas, aquarum inter saxa ruentium longo sonitu reboantis, milites ipse duxit, ne, quod nolentibus etiam excidere poterat murmur, perciperetur à Geneuensibus. Cùm ad Plampalatianã planitiem peruenisset, coëgit omnem exercitum; & vnicuique cohorti sua munia assignauit. Quibus iussum erat muros vrbis inscendere, ij ipso duce ad illos peruenerunt, fossâ altè lutosâ cratibus, quas singuli singulas sibi ferebant, superatâ. Instructi erant chalybeâ securi clathris ferreis infringendis, tudite seris excutiendis, euellendis clauis forcipe, tubo ferreo foribus, quibus esset insitus, perfodiendis ac perrumpendis. Milites omnino trecenti spectante Albignio, & fausta omnia apprecante, muros conscendunt. Hæc minutatim singula afferre placuit, vt accuratam viri diligentiam, solertemque prudentiam videas. Certè grauissimam facinus non potuit attentiore curâ geri. Verùm ad cetera veniamus. Vrbem intrant generosi milites, bini per vrbem gradiuntur, si fortè quid moueatur persensuri. Et omnia bellè quidem processerant hactenus: sed vnde minùs cogitari potuerat, inde audacibus ceptis labes fuit. Bernollerius animis, consilio, corporisque robore præstant vir circuitorem mentitus, vigilem exactâ tesserâ peremptum deiecit in fossam muralem: cúmque sedem illius occupasset, circuitorem verum qui tesseram erigebat, in eamdem fossam deturbat. Felicium ceptorum infelix fuit exitus. Scilicet qui facem circuitori præferebat puer, cùm hereu confoderetur, excubitorum cohortem de tota re raptim monuit. Conclamatur ad arma: in loca proxima serpit strepitus: speculator monetariæ turri pro more impositus, audito tumultu signum dat ære campano militare: mouetur totâ vrbe, consiliaque

27 and 28 margin:

illius occupandæ, ingẽtibus cepta animis, & certis digesta cõsiliis, momento disiiciuntur. Hic Albignius illam animi firmitatem reuocãdo ex vrbe, recolligendoque militi præstitit, quam exhibuerat inducendo in vrbem. Receptui canit: scalas, seu restituit sublatas, seu laxatas recomponit: nihil demum non tentat vt omnes sui eripiantur manibus hostium. At Bernollerius catapultariâ cadit glande: Attignatus, Sonnatius, Chaffardonus, alijq; non pauci opibus, gẽte, rebus gestis nobiles viri, exitum arte nullâ, nullâ vi expedire potuerunt: Carolus Emmanuel Sabaudię dux, doluit quidẽ suum felicibus ceptis finem non respõdisse, eorũ verò auctorẽ amare tamen vehementer, laudareque perrexit, cuius virtuti fortunã magnorum facinorũ inuidã intercessisse videbat.

29 Carolus ad annum vsque septimum à millesimo sexcentesimo vixit: Matildis ad annum vsque nonum ab eodem & trigesimum peruenit, quo secusiæ mortua est in Christianæ reginæ ducissæ Sabaudiæ comitatu, cuius præfecturam domus gerebat. Amborum conjugum corpora iacent Taurini in æde sacra monialium, quæ à B. Virginis visitatione sibi nomen fecerunt. Eam cum suo monasterio Matildis excitauit.

30 Carolus Emmanuel Philibertus Hyacinthus, Caroli Albignij & Matildis Sabaudia filius magnum sibi nomen toto Christiano orbe peperit sciẽtiâ, pietate, rebus pace, belloq; gestis. Mathematicas ille scientias, philosophiam, sacram & profanam historiam apprimè callet: & quod pietatem seu sequitur, seu alit, omne virtutis genus, adeò verâ certâque colit constantiâ, per infinitam & vehementer impeditam negotiorum quæ gerit vim, vt in Deo dicata domo, non in Sabaudorum ducum regia, res agere videatur. Pręclara seu bello, seu pace viri facinora historici Sabaudię recitant; & meritò: cum rebus enim gestis Sabaudię Ducum ita coniunctę sunt, vt ab ipsi seiungi nequeant. Eorum scilicet auspicis arma tractauit: & ipsius consiliis gessere illi suas fere omnes per bellum, & pacem res. Eæ verò sunt eiusmodi, vt omni superiores præconio, admirationem sapientum virorum & mereantur, & habeant. Bellum ingens Gallis erat cum Austriacis, & Germaniam magna cum Italiæ parte, & Hispaniam ditione tenentibus; atque funestissimum & his, & illis putabatur. Non gladio, sed igne pluribus locis actum est. Sabaudus non tam medius inter illos, quàm ab ipsis omni parte conclusus, magno cum ambobus, neque hactenus audito animo ita pugnauit, vt nunc in hos, nunc in illos, vt res suæ postulabant, arma conuertens, victor demum ex vtrisque dici possit, qui & sua ab ipsis delibata, sibi demum seruauit omnia; & non contemnendâ etiam Montisferrati parte, ab iisdem magnâ suâ donatus est gloriâ. Qui, & quàm insani labores Planitiarum Marchioni per illa tempora, & per se dura, & armis consiliisque infida, superandi fuerunt? Profectò & asperitatem rerum quando gerebantur, & felicitatem, postea gestæ quàm sunt, attendenti mihi pensantique, videtur humano aliquid ingenio maius suscepisse. Sed locus postulat, vt, si non omnia (longioris enim esset id operæ) nonnulla certè attingam dicendo magis, quam fusè recitem.

31 Anno 1632. Hyacinthus iuit in Germaniam, ad Imperatorem à Sabaudiæ Duce legatus. Querasquæ conuentum fuerat de huius Ducis in Montemferratum iuribus, eique ipsius non omnino modica pars attributa cum Trino oppido, quod arx munitissima nostris temporibus celeberrimum fecit. Æquissimum quidem erat, vt quæ pacta conuẽta probauerat Germanorum Imperator

Imperator, prorsus sanciret, accepto Sabaudiæ ducis pro data regionis parte homagio. Sed Mantuanum Ducem malè habebat, & Monferrati concessa Sabaudo pars, & Trini oppidi atque arcis a sua ditione diuulsio. Omni ergo arte contendebat, vt si non posset penitus intercludi, certè differretur homagium. Sic enim fere habēt res, vt quod in aliud tempus disiicitur, aliquando etiam demum penitus euertatur & concidat. Suis scilicet omnia eunt momentis, quæ vbi effluxerint, minimè possunt reuocari. In pactis etiam erat, vt Pinarolo Galli excederent; & Austriacæ, non quæ Hispaniam tenet familiæ, sed gentis vniuersæ, hoc vehementer intererat, vt extra omnem Italiam, atque prorsus trans Alpes illi amandarentur. Hoc non videbatur futurum; & Gallos Pinarolo nunquam excedere voluisse affirmat euentus; ei enim à Sabaudis empto imperant, apertâ sibi in Italiam (quod omnium vnum vehementissimè expetierant, contenderantque) amplissimâ viâ Igitur Mantuanus per Imperatoris vxorem, gente Gonsagam, & Mantuani quondam Ducis filiam vrget, vt Sabaudus ad clientelæ pro Trino, & ad Trinum regione, professionem non admittatur, ante Gallorum Pinarolo discessum. Postulatio non iniqua videbatur, probari tamen Ludouico Frācorum Regi non poterat. Planitiarum Marchio post hanc, & plures alias difficultate, quæ insuperabiles videbantur exhaustas, clientelā nomine sui Ducis pro cōcessa Monferrati parte professus est. Atq; hoc magnę mētis opus fuerit, summique consilij quo viget.

Quantùm autem manu valeat, ostendit & aliàs, & septimo pòst anno. Benna oppidum est, arce firmâ potens. Pedemontani aduersus Ducem suum 32
tenebant, Vargâ Hispano rectore. Planiatiarum Marchio ad illam expugnandam venit non expectatus; obsidione cingit; tormentis quatit æneis; euersis sulphureo puluere quem subiecerat propugnaculis, in oppidum ferox irrumpit. Nulli Hispano militi, Pedemontano nulli parcitum est. Vnus Vargas gladio exemptus in captiuitatem abijt. Sed quid vniuersa fortiter à viro gesta sequor dicendo? Harcurtius Comes, Transalphino, Gallorum exercitui à rege præfectus, anno 1640. fecit duo in Pedemontio, ad omnium posterorum memoriam perillustria: Casalis ab Hispano obsidionem soluit, Taurinum obse- 33
dit, cepitque. Cum eo in vtraque expeditione fuit Planitiarum Marchio, suumque locum magnâ laude tenuit. Casalem obsidebat Leganesius Hispanus, inque munimentis omni ope firmatis habebat pedites ad duodecim millia, equites ad quinque millia: Galli Sabaudique plurimùm inferiores Hispanis (erant enim ad sex millia peditum & tria equitum millia) in eos animosè irrampunt, perfringunt omnia munimenta, sincerè demum victores. Hispani ad tria millia, seu gladio confossi sunt, seu Pado mersi; plurimi capti: direpta eorū castra; ænea tormenta omnia, omnia impedimenta in Harcurtij potestatem venerunt. Sed vt erat infracti princeps animi, corporeque fatigari nescius, Casali ab Hispanorum obsidione soluto Taurinum venit inexpectatus, & obsidet. Taurinenses omni ope obstiterunt obsidenti, & Hispani agente Leganesio venerunt obsessis præsidio. Et his, & illis medius latè dabat stragem Harcurtius, eò que rem demum deduxit, vt Hispani ad sua redire coacti fuerint, & Taurinenses intra sua mœnia victorem admittere, Planitiarum Marchione, qui Sabaudos ducebat pedites, laborum omnium, & gloriæ socio.

Anno 1655. hic ipse Marchio à suo Principe jussus reddidit officio suo 34

hæreticos vallium Lucernæ, Sanmartini, Angronæ, & Peruſæ, qui aduerſus
Ducem Sabaudiæ rebellauerant,armis compreſſos, quoniam & altiùs repe-
tenda res erit,quàm poſtulet oratio à me ſuſcepta;ſi totam exequi voluerim;
& quæ Emmanuël Philibertus primùm, deinde Carolus Emmanuël ſemel,
atque (cùm multa nouarum rerum ſtudio turbarentur) iterum ac tertiùm
ſapientiſſimè conſtituerunt, recitanda,placet omnem prætermittere. Atque
igitur dictum ſit hactenus, de præclaris viri bello paceque facinoribus.

35 Habuit ille in matrimonio Ioannam Arborienſem à Gattineria, Caroli
Antonij Mercurini Arborienſis Gaſtinaræ Marchionis, & Virginiæ Languſ-
canæ, quā Alphonſus Mottæ Comes genuerat, filiā. Ex ea ſuſtulit liberos 5.
Ludouicum Franciſcum,Carolum, Ierenē, Franciſcam Mariam,& Matildē.
Ludouicus Franciſcus impubes occidit, de Carolo ſtatim dicā;Maria nupſit
Carolo Ludouico Sāmartinenſi d'Agliè,Comiti S.Damiani;Frāciſca Maria
Ludouico ex Comitibus Valperguiis, Comiti Maſini, & Marchioni Perleti
primùm,deinde Ludouico Ferrero Fieſco,Marchioni Creuecorio,filio tum
Principis nunc Principi Meſſerani, Matildis Ludouico Felici de Vilcardet,
Marchioni de Triuier; Carolus denique an. 1642. natus eſt. Nupſit an. 1659.
Ioānæ Mariæ Grimaldæ,Herculis Monæci Principis ex Aurelia Spinola filię.
Hercules tum obierat diem extremum ejus pater, & Honoratus auus,atque
Ludouicus frater dederunt Carolo conjugem; Hic ex ea progenuit anno
1667. filium. Apud Focunates pręerat militibus ſui Ducis, cùm is natus eſt.
Natum domi baptizauerunt,& Cajetanum Pancratium Raimbaldum dixe-
runt. Hoc Raibaudi nomen apud Simianæos olim communiſſimum fuiſſe
vidimus in ſuperioribus: beatorum Pancratij, & Cajetani bonam experta
fuerat opem mater,cùm infantem habebat in vtero. In æde ſacra verò vo-
cauerunt Herculem Hyacinthum ex auorum materni paternique nomini-
bus,cùm cetera baptiſmi rituum peregerunt quæ in domo paterna fuerant
36 pro more prætermiſſa. Sed quæ nuper geſta res eſt, mihi tacenda non eſt.
Agebatur trigeſima dies Maij,cùm Marchio Planitiarum, Taurino ad San-
cti Pancratij in agro Planitiarum ſe confert. Hìc in Auguſtinianorum diſcal-
ceatorum quod erexerat monaſterio, deponit enſem & in Principis quidem
ſui manibus torquem Annuntiatæ Virginis reponendum dat muneraque
omnia belli,& curiæ, opes autem vniuerſas in Carolum filium confert ſuas
militum præfecti partes agentem in Focunatibus.Quæ magni,noſtroque ſę-
culo inauditi facinoris cauſę! Accipe.An. 1658.vouerat ſe compoſitâ re do-
meſticâ,& vxore Carolo filio acceptâ, conceſſurum ei ſua omnia, & curię
Principis dicturum vale. Igitur an. 1660. re vtrâque illâ confectâ voluit vo-
tum exequi,neque potuit; omnia enim contendenti obſtitit Sabaudię Dux,
obſtitit Ducis mater & eò denique,cū cetera irrito niſu cogitaſſent, deuene-
runt,vt Alexander tum Pontifex,pro ſumma poteſtate juberet pergere in ſuo-
rum obſequio principū, neque pauperem ex voto vitā niſi juſsū agere. Mar-
chio quâ decet obſeruantiâ audiuit mandata Pontificis, & nihil vltrà mouit,
cùm ſæpiuſcule rogatus Alexander perſtaret in ſententiā,præciſéque ſemper
juberet,vt in Celſitudinis regię perduraret poteſtate; atque Dux non ſemel,
anno potiſſimùm ſexto ſęculi & ſexageſimo nō audiret multā prece rogan-
tem. Igitur acceptâ morte Pontificis, quâ mandatum ejus expiraturum ac-
ceperat à ſapientibus viris,tertiâ poſt die in Sanpancratianam domum Au-
guſtinianorum

gustinianorum secessit, paupertatem ex voto seruaturus, ad quam à multis jam annis expetitam totis animis anhelabat. Dux inexpectato commotus nuntio, rem in Theologorum omnino quinque arbitrio ponit. Hi dixerunt Marchionem suo teneri voto, sed per illud posse Principis, cùm juberet, interesse consiliis. Pro illorum responso, jussus est Marchio Taurinum redire, vt ad consilium, cùm res ferrent adhiberetur à Duce : & in Missionariorum Taurinensium ædes ipse conuolauit. Eas scilicet maximè omnium opportunas censebat, vitæ quam instituerat.

Atque hæc sunt quæ de tribus à Guinoto ductis Simianæorum familiis dicenda existimaui. Vides illustrissimis abundare singulas viris, qui bello paceque clarissimi, magno suæ genti fuerunt ornamento. Hoc singulare habent, vt ab illis ceperint, qui nominis sui gloriam cum omni posteritate coæquarunt. Gordanæ primus fuit Baltasar, qui annos quinque & viginti natus, fortissimè & supra hominem agens ad Montem Aimari, pro Deo & Rege aduersus Caluinistas, occidit. Planitiensis autem à Carolo illo Albignio sumpsit initium, qui principis sui duxit exercitus, Geneuamque tentauit arte. Monchanam denique orsus est Gaspar, qui cum Duce Nemorosio, Classevaseo, & Bouliersio Mannæ ad Forcalquerium domino, cum totidem aduersariis, Marchione scilicet Pescario, & aliis tribus hostilis exercitus proceribus, singulari certamine pugnauit & Franciscum Caraffam, Pij IV. Pontificis ex fratre nepotem lanceâ transfigens, magno & Galli, & hostilis exercitus præconio peremit. 37

DE SIMIANÆA GENTE

LIBER QVARTVS.

LIBRO 2. in fine diximus Guiranno 5. & Mariæ Massiliensi fuisse Guinolum, seu Guinotum & Berengarium filios, è quibus ductæ familiæ ad nos vsque peruenerunt; & libro 3. illas attulimus familias, quæ ad nos vsque à Guinoto descenderunt. De Berengario, & ab ipso familiis disputandi sit hoc initiam.

Berengarius Guiranni de Simiana, & Mariæ Massiliensis Euennarum dominę filius minor natu, nupsit Beatrici de Villanoua; eâque ante annum 1396. mortuâ Amabilię de Sabrano. Ex Beatrice progenuit Bertrandum Raibaudum, & Mariam. Hęc conjugem habuit Ioannem de la Merle, aliàs Mastinum : Innuptus ille obiit extremum diem. Ex Amabilia edidit Reforciatum, Ludouicum, Petrum, Delphinam. Refortiatus juuenis animosus occidit in bello, ignotis loco & anno, fortiter agens. Petrus in Montis-majoris ad Arelatem monasterio fuit Prior. De Delphina nihil nisi nomen inuenio. Ludouicus demum patris heres ex testamento, quod Berengarius secundum anno 1420. scripserat, dedit ex vxore liberos. Secundum dixi testamentum, 1

nam quatuor & viginti antè annis, sexto scilicet ac nonagesimo post millesimum trecentesimum, die quinta mensis Nouembris, alterum condiderat *sanus mente & corpore*, vt ferunt ejus verba, *cùm intenderet ad alienas partes se conferre*, & quidem Beatrice vxore mortuâ, Amabiliâque nondum ductâ; *& elegerat corpori suo sepulturam in ecclesia S. Castoris de Apta, in tumulo, quo sunt sepulti prædecessores sui, si ibidem commodè posset sepeliri. Si verò ibidem commodè sepeliri non posset, eligit sibi sepulturam, in Ecclesia Castronoui, in qua est sepulta Beatrix quondam vxor sua.*

2 Ceterùm à Guiranno patre donatus est Castronouo, Iunqueriis, & parte Cauorum montium, seu Caumontij (vox est in Latinum morem deducta ex vulgari *Caumont*) in Comitatu Venascino, tertio aut quarto lapide ab Auenione. Castronouum Guirannus emisse fertur à Giraudo, cujus auus Rostagnus, Amici nomen in Sabranium mutauerit, cùm Guilelmi Sabranij sine liberis mortui hereditatem adibat. Pagus est in Cauallicensi diœcesi. Ab eo Giraudo vulgus appellat Castrum-nouum Domini Giraudi: Ioseph Suares autem Vasionensis Episcopus, in descriptione Comitatus Venascini Castrumnouum Amici, ab Amico illius auo. Putabam Iunquerias, siue Iuncherias, & Cauorum montium partem, ceteraque sua in Comitatu Venascino prædia siue rustica, siue vrbana, ab eodem Rostagno Amico accepisse. Profectò id de Iuncheriis asserit Aimarus Simianæus Bannonis dominus, ex domesticis abs dubio tabulis, in commentariis de sua gente anno 1580. scriptis manu.

3 Ludouicus Berengarij filius, an. 1424. nupsit Ludouicæ Ponteuesiæ, cujus pater Renardi Castro dominabatur. Ex ea progenuit Stephanũ, Bartolomeũ, & filias 3. quarum secunda ortu conjugem habuit dominum Pettaruæ, prima verò aut tertia Guilelmeta *Herculẽ Burgundionẽ* (ita lego in Bartolomei fratris testamento) *Insulæ Venascini* & eo mortuo *Vincentiũ D. de Causans*. Stephanus & Bartolomeus duas latè fusâs dedere familias, Castronouanam ille, hic Costanam, ita dictas ab hereditatis paternæ partibus, è quibus sibi cognomen fecerunt, vt & ab inuicẽ, & ab agnati Guinoti posteris secernerentur. Stephano quippe cessit Castrum-nouum, & Bartolomeo Costa. Iam locus postulat, vt alteram familiam seorsim àb altera exequamur, initio ducto à Stephano, qui Bartolomeum ætate superabat.

4 Stephanus Castronoui dominus anno 1468. Delphinam Peregrinam duxit in vxorem, & eâ sine liberis mortuâ, Margaritam Castellaniam anno incerto; ipsâque etiam defunctâ sine omni prole, Colletam Anceduniam anno 1471. Ex Colleta & alios suscepit liberos, & Fridericum, ac Melchiorem. Fridericus armis aptus juuenis, Carolum eo nomine octauum Regem, in Italiam secutus, occidit nobilissimo illo ad Forononum prælio cataphractus eques. Melchior ex Ludouica (vt loquitur Peireschius) Barcinonis domini filia conjuge Iansanum dedit, atque Ludouicum. Hi duo fratres Castronouensem familiam diuiserunt rursum in duas: alteri à Iansano ductæ suum Castronouensis nomen stetit; alteram dixerunt Sedeconiam à Sedecone pago, quem Melchior Ludouico filio concesserat.

5 Iansanus habuit in matrimonio Genouefam ignotâ mihi gente ortam. Ex ea progenuit Ioachimum, cui Victoria Grimalda, Buelli Comitis filia vxor, dedit filias omnino tres, Annam, Isabellam, Dianam. Anna sororum prima, & patris heres, matrimonio juncta est Francisco Simianæo Claudij

Claudij filio, qui à Bartolomeo Costæ domino, & Stephani Castronouensium parentis fratre per Baltasarem filium descendebat: Isabella sororum secunda Iacobo Rosseti & Balmæ Valreacensis domino: Diana sororum tertia Ioanni Forbinio Rognæ domino, & in Aquensi Parlamento Præsidi. Igitur Castronouensis familia à Iansano cepta, cùm Ioachimus qui eam ducebat masculis caruisset, in Costanam defecit, Annæ neptis cum Francisco nuptiis, cujus abauus fuerat Bartolomeus Costæ dominus, Costanæque autor familiæ, & ad Sedeconiam accedendum est exponendam, quę à Ludouico Iansani fratre oecepit.

Ludouicus ergo Sedeconis dominus, ex Francisca de Guillens vxore edidit Antonium, & Baptistinam libero. Hæc data est in conjugium domino Putei Sancti Martini, ille Lucretiæ Claretæ. Cùm autem Lucretia dominaretur Tribus-canutis (Tricanutiam ex vulgari Trichenu dicemus) Antonius conjux ab illis sibi nomen accepit, abjecto quod ex Sedecone pago à Ludouico patre acceptum ferebat Tricanutiam ergo familiam ab eo appellabimus, quam dicebamus Sedeconiam. 6

Antonius ex Lucretia conjuge progenuit liberos quinque, Ludouicum, Franciscum, Carolum, Margaritam, & Innominatam puellam alteram. Hæc virginitatem Deo vouit Vrsulana Montilij: Margarita in conjugem data est Ioanni de Cambis Orsani & Laignarum domino. Carolus Sparroni dominus ex Martha de Calignon plures liberos dedit, suamque igitur, & à Trinanutia diuersam orsus est familiam Franciscus, cùm omnis exercitus in Fanum Pauli Lamiatanum irrueret fortiter agens occidit. 7

Ludouicus denique fratrum maximus, quem vt ab auo distinguamus, Ludouicum secundum appellabimus, matrimonio junctus est Ludouicæ Montainardæ Chalanconis & aliorum dominę pagorum. Istis parentibus nati sunt Carolus Ludouicus, Maria Francisca, & Isabella. Maria Francisca ante ceteros genita liberos est data in conjugem Ludouico Coste Charmorum Comiti, & in Parlamento Gratianopolitano Præsidi. Isabella amitam innominatam secuta prætulit nuptiis Vrsulanarum Montilij cœnobium. Carolus Ludouicus nupsit M. dominatur Tribus-canutis, Chalanconio, ex aliis pluribus pagis Atque hactenus dictum sit de Stephano Castronoui domino, quem Ludouicus primus Berengarij filius genuit, ejusque posteris, in duas hoc tempore scissis familias. Tricanutiam à Trium Canutorum Marchione dictam, & Sparroniam à Sparronij domino. Sequitur vt de Bartolomeo dicamus, quem Stephanus natu minorem habuit fratrem. 8

Bartolomeus Costæ dominus familias omnino quatuor dedit, quæ cùm hæc scribo vigent, omnique ornamentorum genere majorum dignitati respondent. Costanas alius fortasse dicat, ego singulis, ex loco quem incolunt, dabo suum nomen, nisi quòd Castronouensem appellabo illam, quę à Francisco & Anna Ioachimi Castronouensis sine masculis mortui filia, sumpsit exordium. Marcellinam, seu Mathelinam Villanouanam Bartholomeus habuit in matrimonio, 9

&

&c eâ mortuâ Mariam de Vincens, ſeu de Aureliano. In illius viri aduerſariis, qui anno 1555. die 20. menſis Iulij perorauit in funere Melchioris Caſtronouenſis, qui Ianſanum & Ludouicum progenuerat, lego ſequētia, *Marcellina Villanouana fuit ſoror Bernardi Guillelmi & Taneguini, qui Bellouicino dominabatur*. Obſcuræ voces. Ipſas tamen, ex eo fortaſſis oratore funerario, ceteri de Simianæa gente Scriptores habent, etiam Peireſchius, qui gentilitiam (vt vulgò loquimur) Simianæorum arborem ab anno 1250. ad noſtra vſque tempora omnium accuratiſſimè vnus deduxit, niſi quòd *Ludouici* nomen addidit. *Ludouici* (ſunt ejus verba) *Guilelmi Bernardi de Taneguin*. Nam vnumne memorant virum, qui tribus, aut duobus illis prænominibus vſus fuerit? ſed cur ceteri præter Peireſchium addidere particulam & conjunctiuam ad vocem *Taneguin*; & Peireſchius pro illa addidit particulam *de* quam Galli prænominibus nunquam adjungunt? Si verò plures referunt, nouo faciunt exemplo. Nam quis puellæ genus ex fratribus, iiſque tribus aut quatuor ſigillatim recenſitis, ac veluti per nomina numeratis, non autem ex parentibus repetit, deſcribitque? Vtcumque hoc habeat, Marcellinæ fratrer ſiue primus, ſiue ſecundus, aut etiam tertius ortu, aut etiam nomine, vel cognomine Taneguinns, *Bellouicino* dominatus videtur, vbicunque locorum fuerit is pagus: *Seigneur de Beauuoiſin,* inquit Peireſchius. Maria poſt Marcellinæ mortem vxor Bartolomei, erat Aurelianenſis. Peireſchius vult fuiſſe gentis *de Vincentia, ſororem D. de Bedonis,* & iſta quidem dicta ſint de vxoribus Bartolomei.

10 Quod autem ad liberos ſpectat, ſic habe. Bartolomeus ex Marcellina genuit Batlaſarem, Margaritam, Ioannam, & Antoniolam, vulgò *Antoinete:* ex Maria Chriſtophorum, Catharinam, & Ioannam. Scio omnes qui de gente Simianæa ſcripſerunt, tradere Chriſtophorum ex Marcellina ortum eſſe, & ipſorum neminem poſuiſſe Antoniolam in ejus liberis. Sed ipſe Bartolomeus in teſtamento iſtam ceteris ex Marcellina liberis adjungit, & illum ſibi ex Maria filium fuiſſe docet. Hoc etiam placet aduertere. Mathelinam, non Marcellinam priorem in eo vocat vxorem. Catharina & Ioanna nupſerunt Franciſco & Ioanni de Fretes, autoribus illis Innominato, qui dixit in funere Melchioris Caſtronouenſis, & Peireſchio. Chriſtophorus in ipſa adoleſcentia mortuus eſt Romæ. De Margarita & Ioanna ſic loquitur Peireſchius. *Margarita vxor domini de Buous Ponteueſij: Ioanna vxor de Domergues des Marins Azani.* Quis fuerit *Domergues* (Domerguium, an potiùs Dominicum? fortaſſe dices) non inuenio: neque etiam quid ſit *Azani*. Funerarius ille orator paulò aliter locutus eſt. *A Saxi* dixit, non *Azani:* ſed non apertiùs. De Antoniola meæ omnes chartæ tacent. Baltaſar patris ex aſſe heres dictus eſt, anno 1499 die 16 menſis Februarij.

11 Is duxit Annam Simianæam, Guirandi 6. & Margaritæ Forbinæ filiam. Ex ipſa reliquit libero ſuperſtites tredecim, vt ex teſtamento intelligitur, quod anno 1552. die 1. Octobris condiderat. Illos recenſet hoc ordine: Eleonoram Artacellæ monialem, Honoratam Areis monialem, Margaritam Aptę monialem, Ludouicam & Gabrielam Aptæ moniales, Blancam, Marcum Equitem Melitenſem, Petrum Claudium, Carolum, Ioannem monachum S. Andreę ad Auenionem, Baltazarem, Franciſcum heredem. Peireſchius longè pauciores recitat: verùm quis filiorum numerum patre certiùs referat? moniales tantùm quatuor fuiſſe ait, ipſarumque tacet nomina. Ioannem,

nem, Petrum, Carolum, Claudium memorat : Marci, & Baltazaris non meminit. Non nulla tamen addit non tacenda hoc loco. Tradit Ioannem fuisse protonotarium Apostolicum & priorem Bonilij, vulgò *Bariols*. Tradit Petrum Hospitalariorum Vapinci præceptorum occisum fuisse ab Hugonottis; & Carolum equitem etiam Ierosolymitanum animam in vinculis exhalasse apud Turcas. Tradit denique Claudiam egisse Senatorem in Parlamento Aquensi. Atque hic Claudius ille est, qui Simianæam gentem Aquas Sextias inuexit, inuenitque familiam ejus Aquensem. Blanca denique nupsit Laurentio Marco Castronoui, & Molligeræ domino.

12 Franciscus autem Baltasaris heres anno 1542. matrimonio junctus est Claræ Garinæ, & liberos ex ea reliquit superstites, vt legimus in testamento, Claudium, Petrum, Ioannem Baptistam, Annam, Franciscam, Honoratam. Anna Clarissarum instituta secuta est Auenione. Francisca Gaspari Autricio Balmetarum domino in vxorem data est; & Honorata Arto de Ptunier domino S. Andreæ in Gratianopolis Parlamento Præsidi, Claudius, Petrus, & Ioannes Baptista, suam singuli condidere familiam. 13 Franciscus eorum pater condidit testamentum anno 1587. Claudius, vt ab eo incipiam, fratrum maximus natu nupsit ex vxore quam modò memorabam 6. omnino liberos progenuit Franciscum, Artum, Bertrandum, Petram, Annam. De Arto & Petra nihil lego, nisi nomen. Anna Trigantij domino data est in conjugem. Bertrandus in Sanuictorino ad Massiliam monasterio monachum professus est. Franciscus, Annam Ioachimi Castrinouensis, quem numero 5. vidimus sine masculis obiisse, filiam habuit in matrimonio. E Costana quidem erat ipse familia natus, sed cùm ab vxore Castrum-nouum habuerit, quod antiquissimæ familiæ nomen fecerat, profectò dicendus est illud excitasse, & Castrinouensem rursus condidisse familiam. Is ex Anna vxore progenuit liberos 10. Ioachimum .... Gasparem, Hieronymum, Franciscum, Ioannem Baptistam, Octauium, Dianam, Victoriam, Ludouicam, Margaritam. Ioachimus ex .... Brancatia genuit Annam Isabellam, quæ nupsit Iosepho Domino de Berton Marchioni Crillonio. Gaspar Abbas Cluniacensi Ordini se addixit magnus virtutis cultor, Hieronymus & Franciscus Equites Melitenses & Ioannes Baptista innuptus extremam obierunt diem. Diana nupsit Masani domino Victoria, Ludouica, & Margarita sunt mortuæ.

14 Petrus autem Claudij frater (quem Costamoiranum appellant, à Moirano pago in quo sedes posuit) ex Maria de Baronat vxore procreauit Ennemundum, Henricum, Gasparem, Franciscam. Hæc omni virtutum genere præstantissima, nuptui data est Roani apud Sabaudos domino. Henricus eques Melitensis anno 1618. apud Pedemontanos pro Rege pugnans obiit. De Ennemundo nihil inuenio. Gaspar denique Costamoiranam Simianæorum familiam à Petro patre ceptam deduxit ad posteros, Ludouicâ du Pellouæ in vxorem acceptâ. Istis parentibus orti sunt Franciscus, & Innominata domino de Rissy nupta, qui cùm hæc scribo viuit. 15 Ioannes Baptista denique Claudij & Petri, quorum familias modò per capita memoraui, frater, fuit Senator in Parlamento Gratianopolitano, & ex Maria Portensi in eadem curia Senatoris filia vxore dedit liberos quatuor, Claudium, Abelem, Ludouicum, & Ludonicam. Hæc Enne-

mundo Fusterio Gratianopolitani Parlamenti Consiliario nupsit. Ludouicus Sansigiranni Abbas est. Claudius in Gratianopolis Parlamento Præses, ex Ludouica de Faure procreauit Franciscum, Alphonsum, Laurentiam, & Claudiam. Hæc Ennemundo du Vache, Vattilij domino, in Parlamento Gratianopolis Senatori, data est in conjugem; illa Ioanni de la Porte Artauderiæ domino. Alphonsus dedit nomen clero; Franciscus togæ, post patrem Præses à Rege dictus in eo quod non semel dixi Parlamento. Abel demum Claudij & Ludouici frater in computorum apud Delphinates regiorum curia Præses, ex Anna Crucia Pisansonia vxore progenuit Abelem, Ioannem, Ludouicum. Hic patris hæres futurus est, Abele Parisiis mortuo, & Ioanne Ecclesiæ per Gardæ prioratum addicto. Atque hæc omnis est Simianæorum familia, quæ Ioannem Baptistam auctorem habuit, Claudij & Petri fratrem, qui singuli suam quoque ipsi familiam condiderunt. Francisco Costæ domino & Clara Garina nati fuerant illi parentibus, necessum ergo est vt ad Claudium Francisci fratrem natu minorem redeamus, qui vt numero 11. vidimus Simianæam gentem Aquas sextias primus inuexit.

Claudius ergo Francisci, qui Claram Garinam habuit in matrimonio frater natu minor, duxit in matrimonium Catharinam de Veteris, Henrici filiam, qui dominus erat Reuesti, & in Aquensi Parlamento Consiliarius Regius. Istis parentibus nati sunt Henricus, Anna, Francisca, Clara. Francisca Margaletio, & Anna Ponteuesio Aquensis Parlamenti Senatoribus nupserunt, Clara Pompeio de Bernardoy. Claudius pater Senator fuit in eadem curia; Henricus autem filius in Curia Rationum regiarum & subsidiorum. Hic Henricus Angelicam de la Cepede duxit in vxorem. Ea Ioannis Agalladarum domini in eadem rationum & Subsidiorum curia Præsidis primi & Magdalenæ de Brancas filia fuit. Henricus & Angelica liberos sex ediderunt, Ioannem, Gasparem, Guilelmum, Annam, Ioannam, Claram. Anna & Clara mortuæ sunt in ætate puerili: Ioanna secuta est Vrsulanarum Pertusiensium instituta. Ioannes ex Carlota de Cambis vxore procreauit liberos duodecim. Claudius Carlotæ pater, fuerat Senator Aquis Sextiis in Regis rationum & subsidiorum curia. Accipe Ioannis & Carlotæ liberos. Teresa & Susanna moniales sunt Aquis in Sancti Bartolomei: Angelica nupsit Guilelmo de l'Estang Paradæ Domino & in Parlamento apud Aquenses Consiliario. Henricus, Franciscus, Gaspar, Claudius, sunt Equites Melitenses. Ioannes, Ludouicus, & Dominicus in tenera ætate diem extremum obierunt. Ioseph & Franciscus Ignatius in minori ætate adhuc sunt. Ioannes demum secundus, in Aquensi Parlamento secundus est Præses.

In vltimum hunc locum conjeci Gasparem, Henrici & Angelicæ filium, Ioannisque Præsidis fratrum. Viri sanctitas eo præluxit vniuersis totâ Prouinciâ mortalibus exemplo, vt putem mihi de illa fusiùs dicendum esse. Gaspar Melitensis Eques, natus Aquis Sextiis anno millesimo sexcentesimo septimo die septima Iulij, mortuus est Massiliæ, anno millesimo sexcentesimo quadragesimo nono die decima quarta Iulij, non sine magno nomine sanctitatis, quod omni virtutum genere per vitam

adeptus

adeptus fuerat. Locus ergo postulat, vt de Simianæa gente dicens, ea fusiùs exequas, quæ piè sanctéque gessit dum viueret, maximè cùm illa libro 2. numero 10. non tacuerim, quæ de Mabiliæ Simianææ pietate & sanctitate coætaneus scriptor mandauit literis. Antonius de Rufi cum Gaspare familiariter ac diu egerat: duobus igitur libris de eo scripsit. Placet summa quædam capita ex illo excerpere, nam quem certiorem dicendorum auctorem habeam?

Gaspar Melitam puer iuit, vt clarissimum profiteretur ordinem Equitum, 16
qui ex ea post Rhodum amissam sede nomen habent. Ipsâ Aquas Sextias redux, vt ætate, opibus, ingenio florebat, & dicendo, agendoque, ac animum eorum, cum quibus versabatur, suauissimis exhilarando sermonibus iocisque, hominum omne genus, atque potissimùm puellas detinebat, ita etiam ceteri quidem homines, sed maximè puellæ placebant illi. Harum, vna vniuersis animi, corporisque instructa dotibus, mentem incauti iuuenis ita sensim totum occupauit, vt repentina ipsius febris, & ex febre mors inexpectata, eum dolorem inusserit, qui superior omni remedio videbatur. Dies ergo noctesque peruigil cura depascebatur pectus innocuum, neque amicorum alloquiis patiebatur locum esse. At miseratus iuuenem Deus, qui vno ætatis inexpertæ peccabat errore, fecit non multo pòst tempore, vt sibi præter omnium mortalium spem redderetur. Fortè prætergre- 17
diebatur sacram ædem, in qua corpus puellæ iacebat, & subitò ex amoris impatientia incessit iuuenilem animum cupido videndi conditorium virginis olim sibi gratissimæ. Vt oculos in illud intendit, vt in vberes lacrymas soluti sunt. Ibant hæ per genas leni quidem, sed magno agmine, cùm subijt animum cogitatio, corpus quod abreptum morte dolebat, non esse iam illud, quod ad omnem elegantiam factum, olim aspicientem illecebrosa suauitate detinuerat; abiisse omne in putredinem, vermibusque datum esse in escam. Indignissimè facere, qui inanibus nugis adhæreat. Decere nobilem genere, ingenioque virum, nobiliores ad res adicere animum. Se esse sui ipsius grauissimum hostem, quando obduret vitam ita non degere, sed perdere. Si pergat, timendum sibi esse ab irato Deo. Grauissimis abs dubio vexaturum aliquando pœnis merentem, qui ad maiora iuuenem immerentem illis animi, & corporis ornamentis quondam instruxerit. Certè momenta temporum aliqua sunt, quæ, si iuuat vocantem Deum sequi, hominem ad summa quæque ducant agantque. Vt ea cogitatio insedit animo Gasparis, vt in alium virum omnino mutatus est, totumque se pietati, ceterisque virtutibus addixit.

Et ceteta quidem in eo suspiciebam; sed duo sunt, quæ mirari satis 18
non possum, certa & inconcussa in bene ceptis ad mortem vsque constantia; animus ad omne virtutis genus adeò incitatus, vt vno ipsius, quæcumque & cuiuscumque generis esset, nomine totus vehementissimè raperetur. Quid ille boni, vt occurebat, non suscepit, susceptumque aut non perfecit ipse, aut affectum non dedit cogitantibus perficere. Vniuersa tamen res erit illustrior, atque oratio etiam clarior, eam in aliqua capita digeram. Principio vt ad res diuinas applicuit animam, propiúsque admouit, vt omnibus quæ Deo aduersantur bellum indixit. Duo, si vniuersè loquamur ea sunt,

praua de Deo sententia, peruersi mores. Illam nouerat duplicem; Turcæ alteram, alteram hæretici. Eques Melitensis erat, Melitæ fuerat, in odia Turcarum iurauerat: eorum ergo prima occurrit impietas, quam euertere parato ad omne mortis genus animo contenderet. Postea qnoniam Caluinistarum hæresis proxime, in patria scilicet, erat, aduersus eam totum se dare cogitabat. Quo consilio à Turcis adeundis, ad Caluinianos ab errore abducendos deflexeris incertum est: quodcumque fuerit, à Deo profluxisse docet multo-
19 rum ab hæresi ad catholicam fidem per illum accessio. In Priouincia, Parisiis, in Anglia aduersos eam fortiter egit; eò que demum, rem deduxit, vt & ab Anglis sua & Insula pulsus fuerit; & Parisiis reuocandum ij senserint, qui aduersus hæreticos decertabant; & fructus non penitendos dederit Aquis sextiis, magnâque Prouinciæ parte. Visus etiam est Deus aliquando neque sine prodigio adesse sermo suo depræliandi aduersus hæreticos. Cetera prætermitto. Vnum tacere non possum; & Aquis sextiis, & coram omni populo gestum est: Nobilis Delphinas, Caluinianæ addictissimus hæresi Aquas venerat. Cùm non posset vlla rationum vi ab ea illius parte abduci, quæ verum Christi corpus negat esse in Eucharistia, & Gaspar suis plurimis ac prælongis ad ipsam Eucharistiam precibus nihil à Deo sibi videretur assequi, casu euênit, vt per vrbem obambulans hæreticus occurreret sacerdoti, illam ad hominem ægrum deportanti. Vix eam viderat, cùm de fuga, ne ad ipsam genua flectere cogeretur, cogitauit: & ecce Gaspare (Eucharistiam pro more supplex comitabatur) animo & oculis in cœlum elatis Deum venerante, luminibus capitur, insciusque ad sacerdotem, à quo se fugere arbitrabatur, accedit. Omnibus ad rei insolentiam attonitis stupet, genuque demum flexo veniam à Deo petit, & Eucharistiam adorat; eâque adoratâ visum reci-
20 pit. Quid alia enumerem, quæ Aquis, Mottæ, Capreriis, Lormarino, Costæ, & aliis per Prouinciam oppidis, pagis, locis aduersus hæreticos suscepit: accedo ad peruersos hominum moret. Contra eos nullo non opere decertauit, vtque ipsos ex hominum corde radicitus euelleret, ad plurima, illaque generibus varia, & potissimum vilia, caritatis opera animum prorsus adiecit. Infinitus ero, si velins singula, quæ cum singulis mortalibus peregit, dicendo sequi. Præcipua quædam accipe. Domum curauit Aquis, quæ idcirco *Refugij* dicitur, seu perfugij, & asyli, quia mulieres à luxuria profugæ in ea, vt in asylo, conclusæ tenentur, omni procul castitatis discrimine. Boëmas, siue Ægyptias (vtroque nomine vulgus appellat) mulierculas, feminarum sine pudore, sine religione, sine lege, vaguum per Gallias genus, Massiliæ coëgit in vnam domum, pudoremque ac pietatem docuit. Puellas, quæ quia patentibus mortuis omni mortalium carent auxilio, dicuntur Orphanæ, omni ope iuuit Aquis, fecitque vt nullo ad honestam eruditionem præsidio carerent. Eadem in vrbe sic egit, vt pauperibus ac ægris nihil in xenodochio deesset: cúmque suâ ipse pecuniâ perficere vnus non posset arduum opus, vocauit in partem illius nobiles feminas, quæ sic anni dies inter se sortetæ sunt, vt vix aliquis efluat, quo non aliqua de suis facultatibus minister egentibus.

21 Neque hoc vnum caritatis opus exercuit. Cùm in vrbe erat, carcere clausos singulis diebus inuisebat Aquis, aliosque vt inuiserent,

hortabatur

hortabatur. Eorum alios sua crimina, æs alienum alios conclusos tenet Nihil ipse non fecit, vt vniuersos bonis verbis, aptis consiliis, apud patronos, ac judices supplice juuarent nonnulli prece; & suâ insuper ipse pecuniâ creditoribus numeratâ hos non rarò eduxit è carcere, illos cùm damnati morte erant, omni juuit præsidio, vt in cœlum liberi ac felices euolarent. Sed quo efferam præconio sodalitatem, siue vt loquuntur *confraternitatem agonizantium*, quam Gaspar inuênit? Reputabat aliquando cum animo suo, beatitatem hominis æternam in vltimo vitæ momento verti, quo prò singulari & deploratâ infirmitate corporis, anima minimùm per se potest; atque dæmon nihil non contendit; vt illam euertat. Igitur post multam cogitationem eô deuênit, vt duceret mortales in grauissimo discrimine positos, communissimo piorum hominum auxilio juuandos esse: aliisque post alia diligenter & accuratè perpensis, summo demum ac diuino prorsus ingenio sodalitatem commentus est piorum hominum, qui hoc suspicerent, vt cum daretur ære campano signum (& ipsum vt daretur effecit) vniuersi totâ vrbe pro eo funderent preces, qui esset in extremo discrimine, cumque morte, vt ita dicam, luctaretur. Fecit vnum aliquid aliud Gaspar, quod & pietatis insolentiâ, & magnitudine facinoris, profectò superat cogitationum nostrarum vota. Nouerat Melitensis eques infelicissimorum hominum, qui, ad triremes damnati sunt, grauissima esse & corporis, & animi, maximè per morbum mala. Miseratus ergo miserrima capita, decreuit excitare Massiliæ nosocomium, in quo vni infausti remiges per morbum haberentur, curarenturque; & quod sapienter decreuerat feliciter aliquando perfecit. Erexit ad illud operis opportunas ædes, necessariosque curauit reditus: sed quod omnino præcipuum est, admirabilitatisque plenissimum, sedes in illis ædibus ipse fixit magno exemplo, neque minore fructu. Nolo de catholicis remigibus loqui, neque ceterorum capita censere: lego, & in prodigiis pono, neminem infelicissimorum hominum Turcam, hæreticum neminem, viuente Gaspare obiisse in hoc Nosocomio (& plurimi obierunt) qui ante mortem, non fuerit professus fidem catholicam.

22

Atque hactenus dictum sit, quæ vir verè pius, castæque virtutis cultor, sapienter & sanctè per vitam egit, ad dicendam ejus mortem veniendum est. Annus agebatur millesimus sexcentesimus quadragesimus nonus, cùm pestis Massiliam inuasit. Ipsis ejus initiis Gaspar dicitur illam hausisse à Bruneto Sacerdote, & quintô pòst die (erat vigesima quarta Iulij) placidissimè, & sine omni motu corporis, atque, vt loquuntur, agonia, expirauit humi, vt imperauerat, culcitræ laneæ insidens, manibus decussatis, & oculis in cœlum elatis, vir immortalitate dignissimus. Hic non possum non referre verba, quæ Antonius de Ruffi libro secundo, grauis auctor scripsit. *Etsi post mortem Gasparis nihil in eius corpore quod naturæ vires excedat visum est, nemo tamen negauerit prodigij genus esse, quòd nemo vnus eorum, qui permulti peste & laborantem, & mortuum, seu proximè accesserant, seu* 23

contigerant, pestem contraxerit, ne chirurgi quidem, qui & agro perpetui assederant, & manu bubonem, ex dextero inguine protuberantem tractauerant, curauerantque. Majorem quoque admirabilitatem habet, quod pollinctorum nullus (& quatuor erant) neque tum, neque seu reliquo, seu insequente anno per pestem, quæ grauis omnino erat, ea laborauit, etsi toto illo tempore suum pollinctoris nomen omnes peregerint.

Atque hactenus ex Antonio de Ruffi dictum sit de Gaspare. Aquensem atque adeò vniuersam Simianæorum gentem nemo feliciùs claudat. Sed in extremo opere placet gentem vniuersam per sua capita è superioribus eruta dare paucis expansam.

Gens Simianæa ab anno 993. vsque ad annum 1668. per lineam rectam à patribus ad filios gradatim deducta, & in familias quæ eo anno stant & vigent digesta.

Gentis Gradus,		*Anni chartarum ex quibus eruti sunt.*
1	Humbertus & Mauris	anno 993.1006.1089.
2	Guilelmus & Adelais	anno 1019.
3	Rostagnus & Gisla	anno 1056.
4	Raimundus & Sancia	anno 1090.
5	Guirannus I. &......	annis 1112.1120.1152.
6	Guirannus II. & Huga	annis 1163.1210.
7	Guidetus & Isoarda de Signa	annis 1221.1231.1242.
8	Bertr. Raimb. I. & Maceda de Ponteues	anno 1270.
9	Guirannus III. & Stephana de Blacas	anno 1282.
10	Guirannus IV. & Mabilia de Arpaione	anno 1323.
11	Guirannus V. & Maria de Euenis	annis 1337.& 1351.

Guinotus & Berengarius fratres, filij Guiranni V. & Mariæ de Euenis, diuiserunt gentem in 2. familias, quarum Guinotia deinde scissa est in tres; & Berengariana in sex. Recentiores earum sunt anni, quàm vt placeat ipsos afferre, singula tantùm per capita domuum suis reponam in gradibus. A Guinoto & eius familiis ordior.

12 Guinotus & Delphina de Sabran.
13 Bertrandus Raimbaldus II. & Maceda de Ponteues.
14 Iacobus & Honorata de Massilia.
15 Guirannus VI. & Maria de Forbin.
16 Bertrandus Raimbaudus III. & Petra de Ponteues.

17 Bertrandus Raimb. IV. & Guigona Allemanna.
18 Balthasar & Margarita d'Auançon.
19 Guilelmus & Gabriela de Ponteues.
20 Franciscus & Anna d'Escoubleau de Sourdis.
21 Petrus Gabriel & alij.
Hæc est Gordana familia Princeps gentis.

18 Carolus & Matildis à Sabaudia.
19 Hyacinthus & Ioanna Arboria de Gastinario.
20 Carolus & Grimalda de Monoëci.
21 Hector & Hyacinthus.
Hæc est familia Planitiensis.

17 Gaspar & Catharina de Chevrieres.
18 Bertrandus Laurentius & Ludouica Malinia.
19 Aimo Claudius & Anna de Ligniville.
20 Liberi plures.
Hæc est familia Monchana.

Hactenus familia quæ cum à Guinoto ducta fuisset sparsa est in tres. Accedamus ad illam quæ cùm à Berengario profluxisset scissa est in sex.

12 Berengarius, & Amabilia de Sabran.
13 Ludouicus, & Ludouica de Ponteues.

14 Stephanus & Colleta de Anceduno.

14 Bartolomeus & Matellina de Villanoua.

15 Mel

15 Melchior & Lucretia Edoarda.			15 Baltazar, & Anna de Simiana.			
16 Ludouicus & Frãcisca.......			16 Franciscus & Clara Garina.			16 Claudius & Catharina de Veteris.
17 Antonius & Lucretia Clareta.		17 Claudius & Austrica.	17 Petrus & Maria de Baronat.	17 Ioannes Baptist. & Maria de Portes.		17 Henricus & Angelica de la Cepede.
18 Ludouicus & Ludouica.....	18.......d'Esparron, &	18 Franciscus & Anna.	18 Gaspar & Ludouica du Pelloux.	18 Claudius & Ludouica de Faure.	18 Abel & Anna Crucia Pisançonia.	18 Ioannes & Carola de Cambis.
19 Carolus Ludouicus. & Magdalena...........	19 Liberi plures. *Hæc est familia Esparronia.*	19 Ioachim & Brancatia.	19 .... *Hæc est familia Costameiranorum.*	19 Alphonsus & alij. *Hæ sunt familiæ Gratianopolis.*	19 Abel &c.	19 Ioannes & .... *Hæc est familia Aquensis.*
20 Plures liberi. *Hæc familia est Tricanutiorum vulgò de Truchena.*		20 Anna Isabella & Iosephi de Berton cõjux. *Hæc est familia Castrinouensis.*				

Vides familias, quæ à Berengario ad hunc vſque annum deductæ, vigent, florentque, eſſe omnino ſeptem; & quæ à Guideto progenitæ ſunt, eſſe tantùm tres; igitur vniuerſas, quæ ab Humberto, ante annum 993. domino Aptæ Iuliæ, ducunt originem, eſſe decem. Vndecim eſſe dixi num. 9. quia Vacherienſem, quoniam etſi iam omnino deſiit, ad nos tamen peruênit. Pauciores dici etiam poſſunt, quoniam Caſtronouenſis nuper deſiit; mortuo Ioachimo Brancatiæ viro, qui eam ducebat. Sunt qui pauciores numerent, & duas illarum quas attuli compingant in vnam. Res modica eſt. Suum aliis eſto judicium. Ego decem eſſe familias ſemper exiſtimaui.

APPENDIX

APPENDIX AD NOCTES

BLANCALANDANAS.

Illustrissimo Amplissimóque viro,

D. HVMBERTO DE CHAPONAY EQVITI,

D. DE L'ISLE DE MEAN, BEAVREGARD;

la Chartoniene, Sachennay, & Liuieres, Comiti Sacri Palatij, Libellorum supplicum Magistro.

IOANNES COLVMBI è Societate IESV.

VOD scribo ad Noctes Blancalandanas appendicem, (Vir Illustrissime) *facit necessitas: quòd eam ad te scribo, facit æquitas supra necessitatem. In illis Noctibus scripseram ex tuo chartulario de tua ab anno nongentesimo ad nostram usque ætatem gente: & eruditissimus atque amicissimus vir, pro fiducia quã mutuus amor faciebat, monuit quas ex duodecimo sæculo tabulas in eo libello referebam, non sapere illius antiquitatem, viderique longè post ipsum confictas. Igitur mihi quidem prorsus necessarium est, vt omnibus connitar viribus asserere duodecimo sæculo illa omnia, quæ eo non fuisse, & recentiorum mores temporum redolere, dicuntur. Tua verò plurimùm interest suadétque adeò æquitas, vt ad te referam, quæ super tota re scripsero, eaque tibi repræsentem: vt scilicet videas, an domesticæ traditioni, & tuæ ipsius sinceritati aptè respondeant. Certè si quæ ex tuis tabulis retuli, sunt sæculi duodecimo posterioris, næ incautus ego dicar oportet, cui eæ imposuerunt; & pro senectute passus aliquid de Isaaci caligantibus oculis, qui tertium ac septuagesimum annum agens, acceperim noua pro antiquis, & iuniorem (vt ita loquar) filium scriptoris ignoti pro seniore. Sed an tu committes, vt domesticarum rerum ignarus (grauiora non afferam) censearis falsas pro veris, & nouitias pro priscis, tabulas obtulisse mihi? nequidquam ergo vniuersam ab adolescentia ætatem posueris in dicendo populis ex sinceris tabulis iure?*

RESPON

RESPONSIO AD ILLA quæ vir eruditus notauit in Libello de Chaponæa Odonis Episcopi Valentini gente.

DVo sunt in libello de Chaponæa Odonis Episcopi Valentini 1
gente, quæ amicissimum mihi virum grauissimè commouerunt; quorumdam in Catharinæ sororis testamento verborum vsus anno millesimo septuagesimo nono, & ipsius Odonis anno millesimo centesimo quinquagesimo secundo, donatio florenorum Hectori fratri. Numero 2. ita legitur: *Catharina de Chaponay, Amblardi de Candiaco militis quondam vxor, testamentum condidit anno millesimo centesimo septuagesimo nono. Philippus de Nicurio scriba sic in eo loquitur de illa: Hujus vltimæ voluntatis suæ testamentariæ, aut testamenti sui nuncupatiui, executores facit, nominat, & instituit ipsa domina Catharina testatrix, reuerendum in Christo Patrem Odonem de Chaponay Episcopum Valentinensem*, &c. Hîc stomachatus est eruditus vir: negauit Gallos vndecimo sæculo ita locutos in testamentis; & tantùm non injuriosas voces in hoc veluti nuper confictum conjecit. Nume- 2
ro 3. adjunguntur hæ voces: *Odo Valentinus decanus, anno millesimo centesimo quinquagesimo secundo scripsit sequentia verba: Sciant præsentes & posteri, quòd Odo Valentinus decanus, filius naturalis & legitimus militis Guidonis de Chaponay, Domini des Auenieres & de Brango, fratri nostro carissimo mille octo centum florenos*, &c. Hîc rursum stomachus est, hîc excanduit vir ceterà facilis & humanus; atque negauit, cùm quis anno secundo & quinquagesimo supra millesimum centesimum diceret alterius filium, adjecisse vt vocaret *naturalem & legitimum*; additque insuper istas voces, *nullus tunc florenorum vsus, sed tantùm solidorum.*

Ego autem vehementissimè miror, ista commouisse virum, in dicendi, 3
agendique apud Gallos, per ea quæ referuntur tempora, moribus accuratè versatum. Expostularet alius quis, de injuria quereretur, ac diceret grauissimam rem agi; tabulas quæ ab illustrissimo viro ad me delatæ sunt, mihique non improbatę, confictas dici, & à nescio quo homine per summam antiquorum morum ignorationem conscriptas: debuisse igitur qui eas arguit, illorum temporum mores veris argumentis asserere; & certis auctoribus docere, quis florenos post ipsa inuenerit, & solidis superinduxerit; quis recentiores (vt putat) dicendi formulas excogitauerit, & posthabitis antiquioribus adhibuerit ad testamenta. Verùm quoniam audio amicissimi viri consilium in hac tota re fuisse, vt, si quâ liceret, docerem tabulas Odonis, & Catharinę sororis, scribi potuisse tempore, quo feruntur scriptę, placet id antiquę beneuolentię concedere, singulaque ab eo notata eruere è veteribus chartis.

Sed antè ad id quàm accedo, afferam vnum oportet. Legimus Odonem
4 Chaponæum sedisse Valentiæ ab anno septimo & quinquagesimo, vsque ad annum tertium & octogesimum post millesimum centesimum. Illione sedere ceperit, & isto desierit, non legimus. Falco cepit sedere anno octogesimo nono, neque hactenus occurrit qui inter ipsum & Odonem medius fuerit antistes: itaque fortassis Odo mortuus est anno octogesimo nono, vt non multùm fallatur qui dixerit peruenisse ad tertium decimum ferè sæculum. Igitur eruditus vir id vnum negat, florenos, quos Odo Hectori fratri concessisse fertru, & voces, quas Catharina Odonis ac Hectoris soror traditur ad testamentum adhibuisse, fuisse in vsu sæculo illò duodecimo exeunte. Iam si de illo sæculo ita sentit, id ipsum sentiat necesse est de tertio decimo ineunte, atque adeò suis omnibus annis præterfluente. Nam si quis áutumet, tertio decimo quidem sæculo & florenos, & de quibus sermo est, voces in publico fuisse vsu, inauditas autem duodecimo exeunte, rem profectò is afferet non facilè admittendam; & in eo allaborare debebit, vt doceat & his, & illis, sua initia fuisse tertio decimo sæculo, eaque ab illo viro data, qui pro summa claritate nominis potuerit tantum nouitatis inducere vniuersâ Galliâ in rem monetariam, & tabulas publicas, magno populorum assensu. Scilicet prioris sæculi finis ita se habet ad consequentis initium, & omnes ab initio annos, vt iis omnino annexus ac veluti insitus, videatur vnum quid cum ipsis esse. Igitur vt amicissimo viro faciam satis, contendo ego sæculis decimo
5 tertio, & quod post decimum tertium fluebat decimoquarto, (nam quid post decimum quartum sequentia quoque relegam?) florenos, & testamenti voces, quæ in nouitatis suspicionem veniunt, fuisse in communi vsu: neque mirum aut insolens videri debere, quòd Odo dicitur donasse Hictori fratri aliquam illorum vim, & Catharina istas ad testamentum adhibuisse duodecimo à quo scilicet ad decimum tertium & sequentia, veluti per gradus, ad nos vsque descenderint.

6 Dicendi autem hoc sit initium, Eruditus vir abiecit illa testamenti Catharinæ Chaponææ anno millesimo centesimo septuagesimo nono verba: *Huius vltimæ suæ voluntatis testamentariæ, aut testamenti sui nuncupatiui, executores facit, nominat, & instituit ipsa domina Catharina testatrix, reuerendum in Christo patrem, dominum Odonem de Chaponay Episcopum Valentinensem*, &c. Cur abiecit illa? non videntur scribi potuisse anno millesimo centesimo septuagesimo nono, quo feruntur scripta: tabellionum nostri, aut superioris, sæculi formam sapiunt. Certè non inuenies antiquioribus illis sæculis vsurpata. Qui ista sentit, is profectò vt nostri & præcedentis sæculi, ita etiam decimiquarti, vel decimitertij aut eo superiorum, testamenta ex solis seu verbis, seu verborum formulis discerni ab aliorum testamentis posse putat, & fallitur. Fateor fuisse quasdam olim verborum formula, quarum toto Romano imperio necessarius erat in testamentis vsus. Sed Constantinus magnus omnes illas sustulit, vt Eusebius tradit libro 4. de eius vita capite 26. *Cùm*, inquit, *veteribus legibus cautum esset, vt qui ex vita excederent, ipso extremo ferè spiritu certis & conceptis verbis testamenta componerent, atque adeò leges ipsæ, quibus sententiarum formulis, quibusque verbis scriberentur, definirent; eaque res non minimæ esset fraudi testatorum iam morientium voluntati, prudenter hæc animo complectens imperator legem ipsam abrogauit. statuitque vt moriens nudis verbis & fortuita oratione voluntatem suam testaretur, & quouis scripto sententiam suam ederet.*

ederet. A Constantini temporibus ad annum vsque millesimum, nullas lego formulas vocum, necessarias fuisse in conficiendis per Gallias testamentis. Quod anno millesimo centesimo septuagesimo nono, & vniuersè duodecimo sæculo, nullæ etiam fuerint, ex eo intelligis, quòd illo sæculo, quisque pro suo nutu verbis, quæ occurrebant, testamentum conficiebat. Accipe 8
duo, quorum alterum anno millesimo centesimo quadragesimo nono, anno centesimo quinquagesimo alterum conscripsere. Illa toto orationis genere sunt diuersa inter se, tantùm abest vt ex vna quadam verborum formula ambo constent. Guido Bertrandi Comitis Forcalquerij frater, & (vt tum loquebantur) Forcalquerij Comes, anno millesimo centesimo quadragesimo nono condidit testamentum in hæc verba. *Cùm præcipua philosophia Christianorum si cognitio mortis, prudentium est diem mortis præuenire, & sic super bonis disponere. Idcirco ego in Dei nomine Guigo Forcalquerij Comes, temporalibus æterna, transitorijs permanentia, cupiens comparare, pro salute animæ meæ & parentum meorum, dono Deo & Hospitali Ierosolymitano, & pauperibus in perpetuum, Manuascam; & meipsum eidem Hospitali & pauperibus in perpetuum ad seruiendum contrado. Reliqua bona mea, vbicumque sint filiis fratris mei relinquo*, &c. *Facta est hæc dispositio anno ab incarnato Domino millesimo centesimo quadragesimo, nono, tertio Calendas Iunij, luna vigesima prima, regnante imperatore Conrado, in præsentia domini Petri Sistaricensis Episcopi, auctoritate cuius & testimonio confirmatur. Præterea isti homines testes existunt*, &c. Hactenus Guigo Comitis 9
Forcalquerij frater scripsit in testamento. Tiburgis autem Arausicæ Comes condidit testamentum anno millesimo centesimo quinquagesimo in has voces. *In nomine Domini ego Tiburgis sic diuido honorem meum inter filios meos*, &c. Ea diuisione facta, Vvilelmus & Rambaudus filij iurant, alterum alterius partem bonorum à matre concessam non occupaturum, neque alteri perniciem allaturum. Demum sine anno, sine mense, sine die, innominatus quis (abs dubio scriba) inducitur ita concludere testamentum: *Huius rei testes sunt*, &c. Iam quis, ex solis horum testamentorum vocibus, colligat ipsa vno & eodem fermè anno, in vna & eadem regione fuisse scripta? Forcalquerium & Arausica, in quibus illa confecere, duorum fere dierum itinere distant ab inuicem, & ambo tum in Prouincia censebantur. In posteriore loquitur Tiburgis, deinde pergunt duo Tiburgis filij, denique scriba concludit: in priore vnus Guigo loquitur. In suo Tiburgis de sola diuisione bonorum ieiunè agit: Guigo suum sapienter & piè condit, non sine grauissima præfatione. Demum in Tiburgis testamento tacetur scriptionis tempus: in testamento Guigonis habentur scriptionis annus, mensis, & dies. Qui ex vnis vtriusque testamenti vocibus collegerit tempora, quibus Guigo & Tiburgis ea condidere, profectò veniet in illam sententiam, vt alterum centenis pluribus annis post alterum, sui conditores conscripserint.

Igitur cùm quisque, vt animo verba occurrebant, faceret illis temporibus 10
testamentum; neque voces essent, aut vocum formulæ, quibus id vulgò conficerent, cur negabimus Catharinam Chaponæam potuisse condere & verò condidisse suum illis, quibus scriptum legimus, verbis? ex eoque asseremus, quod ipsi tribuitur, nuper confictum esse, quia & voces, & vocum formulas habet recentioribus vsurpatas temporibus? Nonne potiùs est viri prudentis & moderati, cogitare verba concepta, quibus nunc vtimur in testa-

 mentis,

mentis, vsurpata fuisse à nonnullis sæculo duodecimo, quandoquidem illo scripta leguuntur; & cùm placuissent aliis decimotertio, post illud inualuisse apud plures, ac demum communissimè à tabellionibus suscepta, abiisse in veram consuetudinem, quæ nunc etiam stet? Quid de sæculis quinto & sexto post decimum dicam? placet de quarto & tertio tãtùm agere, quæ cùm à secundo consequenter fuerint, videntur accepisse ab illo voces, & loquendi formulas, quibus non infrequenter vtebatur. Accedamus ad singula, quæ nouitatis damnantur, verba, & ostendamus ea decimotertio & decimoquarto sæculis vsitata fuisse.

11 Principio Catharina appellauit vltimam voluntatem, quod testamentum vulgò appellamus: *executores*, inquit Scriba, *huius vltimæ voluntatis facit.* Quid autem alij tertio & quarto sæculis supra decimum? Bertrandus de Turre anno millesimo ducentesimo octogesimo sexto dixit vltimam voluntatem pro testamento. *Bertrandus de Turre Miles* aiebat, *nolens decedere intestatus, per vltimam meam voluntatem in primis Bernardum filium meum heredem facio ac instituo.* Robertus de Monte Gasconi anno millesimo ducentesimo quinquagesimo quinto appellauit quoque vltimam voluntatem. *Ego Robertus* (sunt eius verba, *de Monte Gasconis*, &c. *huius testamenti mei ac vltimæ voluntatis*, &c. Plures afferre non placet. Hos decimi tertij sæculi duos è plurimis selegi, ob gentis celebritatem. Iustellus recitat verbatim illorum testamenta, in probationibus historiæ gentis Aruernæ. Duos ex eodem accipe, qui sæculo quarto & decimo vltimam voluntatem scripserunt etiam pro testamento. Robertus gente Aruernus posuit sequentia in testamento. *Anno ab incarnatione Domini millesimo trecentesimo decimoquarto, mense Aprili, duodecimo Calendas Maij, Ego Robertus Comes Aruerniæ & Boloniæ*, &c. *testamentum meum, seu vltimam voluntatem, siue ordinationem bonorum meorum, & iurium, facio, condo, & ordino in hunc modum*, &c. Hoc Roberti testamentum recitat Iustellus in probationibus gentis Aruernæ pagina 82. Idem habet in probationibus gentis Tureniæ pag. 97. testamentum quod sequitur: *Ego Guilelmus Comes Bellofortis* (scribebat anno septimò & nonagesimo supra millesimum trecentesimum (*testamementum meum, & meam vltimam voluntatem*, &c.

12 Deinde quam Catharina dixerat vltimam voluntatem, appellauit testamentum nuncupatiuum: nuncupatiuum tastamentum appellauit etiam Aimarus de Pictauia anno millesimo ducentesimo septimo. Scriba sic loquitur. *Instrumentum anni millesimi ducentesimi septuagesimi septimi, scilicet 12. calendas Maij, factum apud Rupemmauram Viuariensis Diœcesis, quo illustris vir D. Aimarus de Pictauia Comes Valentinensis, filius quondam D. Gulelmi de Pictauia Comitis Valentinensis, sanus mente licèt æger corpore, testamentum suum nuncupatiuum seu vltimam voluntatem suam & fecit & ordinauit.* Appellauit quoque Hugo quartus Burgundiæ, dux, annò millesimo ducentesimo septuagesimo secundo, verbis sequentibus. *Ego Hugo dux Burguadiæ per Dei gratiam compos mentis, licèt æger corpore, meum testamentum nuncupatiuum, seu voluntatem meam vltimam, ordino in hunc modum.* Duchesneus habet hæc duo testamenta, istud in probationibus historiæ ducum Burgundiæ, illud in probationibus historiæ Comitum Valentinorum. Et isti quidem duo, Aimarus & Hugo, condiderunt testamentum sæculo decimo tertio. Placet

vnum

vnum addere ex decimo quarto. Aimari filius, nomine etiam Aimarus, scripsit *codicillos post testamentum suum nuncupatiuum*, ex quibusdam tabulis anno millesimo trecentesimo quinquagesimo quinto scriptis, apud Duchesneum, in probationibus historiæ Comitum Valentinorum pag. 33.

Tertiò Catharina fecit executores testamenti sui: fecerunt etiam plurimi 13 post illam decimo tertio & decimo quarto sæculis. *Anno incarnationis Dominicæ* (loquitur Robertus Aruerniæ Comes) *millesimo ducentesimo sexagesimo quarto, Ego Robertus Aruernensis & Bononiensis Comes, Miles*, &c. *Testamentum meum & vltimam voluntatem meam & dispositionem inter liberos meos facio, condo, & ordino in hunc modum*, &c. *Istius autem testamenti mei seu vltimæ voluntatis facio, constituo, & ordino executores meos*, &c. Fecit quoque Bertrandus de Turre anno millesimo ducentesimo octogesimo sexto. *Ego* (inquit) *Bertrandus dominus de Turre, Miles, nolens decedere intestatus, per vltimam voluntatem meam in primis Bertrandum filium meum heredem facio ac constituo vniuersalem*, &c. *Ordino executores testamenti mei nobiles & venerabiles viros*, &c. Iustellus recitat hæc duo testamenta in probationibus gentis Aruernæ, quæ decimo tertio sæculo scripta sunt. Recitat etiam duo sequentia quarto & decimo condita. *Executores hujus testamenti, seu vtimæ voluntatis meæ, facio venerabiles*, inquiebat Robertus Comes Aruerniæ & Bolonię anno millesimo trecentesimo decimo quarto. *Bertrandus* verò *de Turre Episcopus Lingonensis anno millesimo trecentesimo nonagesimo quinto, die duodecima mensis Ianuarij, præter Guidonem* nepotem suum, *facit executores suos etiam, dominum Cancellarium Franciæ*, &c.

Denique Catharina Odonem Episcopum Valentinum vocauit reuerendum in Christo patrem. Episcopos vocauerunt quoque reuerendos in Christo patres sæculo decimo tertio Robertus Aruerniæ Comes, & Margarita Turenia, apud Iustellum in probationibus historiæ gentis Aruernæ; & sæculo decimo quarto Aimarus de Pictauia, Comes Valentinus, ex Duchesneo pag. 29. probationum genealogię Comitum Valentinorum, & alij non pauci. Anno millesimo ducentesimo sexagesimo quarto Robertus Aruernię & Bononiæ Comes sic locutus est; *Istius autem testamenti mei, seu vltimæ voluntatis facio, constituo, & ordino executores meos reuerendum in Christo patrem, dominum Episcopum Claromontensem*: Margarita verò Turenia anno millesimo ducentesimo octogesimo nono; *nos Margarita de Turena*, &c. *testamentum nostrum seu vltimam voluntatem condimus, ordinamus, & facimus in hunc modum*, &c. *Protectores autem huiusmodi nostri testamenti esse volumus excellentissimum dominum nostrum regem Franciæ illustrissimum*, &c. *& reuerendos patres in Christo dominos, Henricum Dei gratia Episcopum Burdigalensem*, &c. Demum *Aimarus de Pictauia anno millesimo trecentesimo decimoquarto, habito diligenti colloquio & tractatu cum filiis suis, scilicet cum reuerendo in Christo patre Ludouico Dei gratia Episcopo Lingonensi*, &c.

Cùm hæc ita habeant, & qui sæculis tertio & quarto supra decimum te- 15 stamenta confecerunt, vsurpauerint sequentes voces, *vltima voluntas, testamentum nuncupatiuum, reuerendus in Christo pater*; & suorum testamentorum executores fecerint; cur negabimus illa verba, quæ legimus in testamento Catharinæ Chaponeæ, *Huius vltimæ voluntatis suæ, aut testamenti nuncupatiui, executores facit, nominat, & instituit ipsa domina Catharina testatrix reueren-*

dum in Christo patrem dominum Odonem de Chaponay Episcopum Valentinensem, ſcripta fuiſſe duodecimo ſæculo,& aſſerenus ſapere nouitatem? Quàm parum ab ipſis differunt iſta Yſeu dominæ d'Anio apud Iuſtellum,ad caput 1. libri 6. hiſtoriæ gentis Aruernæ. pag.206. *Executores hujus meæ vltimæ voluntatis facio, & conſtituo reuerendum in Chriſto patrem Archiepiſcopum Viennenſem?* &c. Yſeu ſcripſit teſtamentum anno milleſimo ducenteſimo tertio. Quàm parum etiam diſtant ab iiſdem hæc Roberti Aruerniæ & Bononiæ Comitis apud eum ipſum Iuſtellum ad caput 15.libri 2. pag. 56. *Iſtius autem teſtamenti mei ſeu vltimæ voluntatis meæ facio, conſtituo, & ordino executores meos reuerendum in Chriſto patrem, dominum Epiſcopum Claromontenſem?* Robertus ſcripſit teſtamentum anno milleſimo ducenteſimo ſexageſimo quarto.

16 Atque hactenus dictum ſit ſuper illis, quę amicus & eruditus vir videbatur damnare nouitatis, in teſtamento quod Catharina Chaponça, ſcripſit milleſimo centeſimo ſeptuageſimo nono: Accedamus ad illa, quæ ab eo ſunt annotata in donatione Odonis Catharinæ fratris Hectori etiam fratri, anno milleſimo centeſimo quinquageſimo ſecundo. Sic habent. *Nos Odo filius naturalis & legitimus militis Guidonis de Chaponay*,&c. *Damus fratri noſtro cariſſimo florenos*. Cùm ipſa legiſſet excanduit, & in tabulas etiam quibus inſcripta ſunt iratus,exclamauit, *Nugæ!* Cúmque ſuſtinuiſſet impetum, addidit; *Nullus tunc florenorum vſus, ſed tantùm ſolidorum.* Debebat adjungere tantarum cauſas irarum, debebat afferre tempus, quo floreni primùm cuſi ſunt: Sed hoc nunquam docebit factum poſt annum milleſimum ducenteſimum; & cùm ad ſolitam humanitatem redirit, cogitabit vnum, quod Blondellus in pleniore aſſertione genealogiæ Franciceæ ſcitè dixit. *Quàm multa licentiùs ſcripta quotidie verſamus,de quorum veritate & germanitate(vt multa in iiſdem deſiderare cogamur) dubitare nefas putamus.* Interea docebo ego voces ab erudito viro nouitatis damnatas, fuiſſe in communi vſu ſæculis tertio & quarto poſt decimum.

17 Super vocibus *legitimus & naturalis* ſic habe. Aimarus de Pictauia Comes Valentinus anno ſeptimo & ſeptuageſimo poſt milleſimum ducenteſimum ſcripſit teſtamentum Rupemauræ Viuarienſis diœceſis,quod refertur verbatim à Ducheſneo ad caput 3. libri de hiſtoria Comitum Valentinorum. In illo ſunt voces quæ ſequuntur. *In omnibus aliis bonis ſuis mobilibus & immobilibus, inſtituit ſibi heredem vniuerſalem, Aimarum filium ſuum,filium ejuſdem Aimari,& omnes maſculini ſexus, deſcendentes ab ipſo Aimareto per maſculinum ſexum,legitimos & naturales.* Anno milleſimo trecenteſimo quadrageſimo quinto, Matta de Inſula ſcripſit tabulas, à Iuſtello recitatas in probationibus hiſtorię gentis Tureniæ pag.76.in has voces. *Matta de Inſula Comitiſſa Conuenarum, Vicecomitiſſa Turenæ, gubernatrix & adminiſtratrix eiuſdem Vicecomitatus Turenæ pro egregia & illuſtri domina Cecilia filia ſua naturali & legitima.* Anno milleſimo trecenteſimo ſeptuageſimo quinto, Bertrandus de Baucio ſcripſit ſequentia in teſtamento,quod Iuſtellus recitat ad caput 6. libri 2. de gente Turenia pag.116. *Ego Bertrandus de Baucio*, &c. *heredem vniuerſalem mihi inſtituo,nobilem Heliſiam de Baucio neptem meam,filiam legitimam & naturalem magnifici viri Raimundi domini quondam Baucij*, &c. Iſtę voces *legitimus & naturalis* ab eo tempore inductę ſunt in aliqua per Galliam teſtamenta,

ſtamenta, à quo Franci cœperunt ſpurios hereditate dejicere, ad quam fere ſub Merouingis,& non raró ſub Carlouingis regibus illos admittebant. Neque res hæc difficilis eſt : ad florenorum & ſolidorum vſum veniamus.

Facillima eſt de illo diſputatio. Itaque ipſo principio mirari venit in men- 18
tem,eruditum virum voluiſſe negare florenorum aliquem vſum fuiſſe in Galliis ſæculo duodecimo, cùm ſolidorum eſſet frequentiſſimus,atque ſcribere hæc verba: *Nullus tunc florenorum vſus, ſed tantùm ſolidorum.* Solidorum erat tunc vſus, iſque celeberrimus,fateor : ſed Romani eos inuenerant, non Galli. Quis ergo,& quas ob cauſas, ipſos Româ deportauit in Gallias? certè cùm Romanus miles illas victoriis peragraſſet,detulit quoque ſuam in eas monetam. Quis hoc mirabitur,qui cogitauerit vxorem etiam,atque liberos,in ipſas colonum deportaſſe? Igitur ſuos in Gallias ſolidos Romanus detulerit; quid autem Gotthus,quid Burgundio,quid Francus,qui Gotthum & Burgundionem regionum, quas inſederant, dominatione deiecit? Cur negabimus ſuam in Gallias induxiſſe monetam, qui videbant ſolidos, à Romanis olim victoribus inuentos, perdurare in illis annos jam ſupra quadringentos & quod excurrit? Verùm ego quidem putabam non ſolam Gothorum, Burgundionum,& Francorum monetam, cum ſolidis, aliaque omni Romanorum moneta,viguiſſe quondam in Galliis, ſed Germanorum etiã, Anglorum, & Hiſpanorum, qui & Gallias finibus ſuis contingunt,& è Galliis omnia fere genera mercium in ſuas deuehunt domos. Putas Galliarum accolas Romanis ſolidis tantùm vſos per ſæcula decimum, vndecimum, duodecimum, decimum tertium? putas ſuâ quoque monetâ non comparaſſe ſibi Gallicanas merces illis temporibus,qui noſtris ipſas eâ comparant? Iam Galli profectò vtebantur illâ, quam pro mercibus ſuis acceperant. Sed 19
quid hoc exequar accuratiùs? Sola regionum vicinitas faciebat tum,vt Galli vterentur monetâ, quam Germani, Angli, Hiſpani procudebant. Vide quid Alfonſus I. Rex Luſitaniæ peregerit anno milleſimo centeſimo quadrageſimo tertio? ſe fecit feudatarium B.Mariæ Clareuallis,cum cenſu quadraginta marabotinorum. Vt autem non dubites Clareuallenſes monachos illis marabotinis vſos, juſſit Rex vt ipſos adhiberent ad inſtaurationem *altaris B.Mariæ*, quemadmodum intelligitur ex charta regia quam recitat Manriques tomo 1.annalium Ciſtercienſium pag. 426. Vt alia porro non afferam, anno milleſimo centeſimo vigeſimo quinto, ſcriptę ſunt ſequentes tabulæ,ex Guichenono in Bibliotheca Sebuſiana centuriâ 1.cap.10. *Euſtachius olim Comes Bononienſis, nunc autem diſponente Deo Monachus Cluniacenſis,quod in vltimis,Eccleſiæ Cluniaci dedi, præſente chartulâ ſigillo meo munitâ corroboro & confirmo,videlicet vt de villa mea quæ eſt in Anglia, & vocatur Fobinges, annuatim ſine vllius contradictione, vel diminutione, tradantur prædictæ Eccleſiæ decem libræ Anglicæ monetæ, & aliæ decem eiuſdem monetæ Eccleſiæ de Rumiliaco,quam & ego cum alia vxore mea dedi monachis Cluniaci.* Iam quò euadebat annuatim Anglica illa moneta? Omnino ſi cogitatione aſſequor, Monachi Cluniacenſes illam ad ſuos vſus adhibuerunt, quam ad vtendum acceperant. Et verò quis putauerit Euſtachium Comitem, quis Alphonſum regem ſolos, quis alios Anglos, Hiſpanos, Luſitanos, Germanos, ſuam in Gallias pecuniam pauculos deportari curaſſe? Communis abs dubio tunc erat apud Gallos, vt nunc eſt, ipſius vſus. Cùm hoc de multi- 20
plici

plici illorum populorum moneta fateri debeas, cur negabis de florenis? abs dubio Galli tum passim ipsis vtebantur, non aliter quàm solidis: Odo Chaponæus potuit duodecimo sæculo dare, atque, vt tabulæ illius ejusdem sæculi ferunt, dedit eos ad octingentos supra mille Hectori fratri; & ab eo tempore floreni ad nos vsque pervenerunt, & per tertium decimum, & alia consequentia sæcula. Vt de postremis sæculis taceam, accipe tres chartas quæ decimotertio, tres quæ decimoquarto scriptę, tradunt florenorum vsum per illa fuisse communissimum in Gallia.

21 In anniuersariis Alemannorum habes chartam Volriri Boëler. Sine anno quidem scripta illa est, verùm ex ceterarum chartarum serie videtur scripta, anno septimo & octogesimo supra millesimum ducentesimum. In ea sic legitur: *Debet soluere annuatim nouem florenos.* Secundam Guichenonus reposuit in Bibliotheca Sebusiana centuriâ 1. cap.38. Est donatio Simonis de Ioinuilla, & Lyonnettæ de Gex, Monasterio Nantuaci, exarata anno millesimo ducentesimo septuagesimo sexto sequentibus verbis. *Notum facimus quòd nobilis vir Amedeus quondam dominus de Iays, pater dictæ Leonettæ bonæ memoriæ, dedit & assignari iussit prioratui de Nantua in eleemosynam perpetuam, quinque florenos annuatim persoluendos pro remedio animæ suæ, & antecessorum suorum: & dicti floreni nunquam fuerunt soluti dicto prioratui.* Tertiam legò apud Iustellum in probationibus historiæ gentis Aruernæ pag.332. sunt pacta conuenta Alberti de Turre & Monasterij Ambroniaci, anno millesimo ducentesimo quadragesimo octauo, in hæc verba. *Abbas & conuentus Ambroniaci* (loquitur Albertus de Turre dominus Coloniaci) *soluerunt Alasiæ vxori nostræ, triginta florenos Viennenses; D. Guidoni de Fonte decem florenos;*
22 *Odoni Leobardi decem florenos; D. Gerardo Liobardi decem florenos.* Hactenus chartæ tres sæculi decimitertij: sequuntur tres decimi quarti. Prima habet testamentum Ioannis de Sobrano, quem frater S. Elzearij de Sabrano genuit, conditum anno 1383 die 26. Septembris. Illam mihi ex scribendam dedit Hyacinthus à Simiana Marchio Planitiarum. *Lego,* inquit Ioannes, *pro missis celebrandis* 100. *florenos auri.* In secunda est quæstio de sanctitate B. Delphinæ vxoris S. Elzearij de Sabrano, instituta ex mandato Vrbani V. Pontificis anno tertio & sexagesimo supra millesimum trecentesimum. In illa Nicolaus Laurenchi ita loquitur articulo 20. *Domina Delphina vendidit castra magni valoris, & inter cetera vendidit castrum Podij Michaëlis bonum, de quo percipiebantur reditus & prouentus mille & ducenti floreni auri annis singulis, & castrum de Hospitaleto, & castrum de Capreriis: & prædictorum omnium pretium, Christi pauperibus amore Dei erogauit.* Ista B. Delphinæ quæstio seruatur in Monasterio Franciscanorum Aptensium. Tertia edita est à Duchesneo ad caput 21. historiæ Ducum Burgundiæ pag.156. ex registro 96. Cancellariæ Franciæ. *Literæ Philippi Regis Franciæ,* (sunt ejus verba) *quibus considerans dilectionis affectum, quem dilectus & specialis amicus suus Neapoleo, S. Adriani diaconus Cardinalis ad eum gerebat, eidem concedit mille florenos auri de Florentia annui reditus anno* 1303.

Neque soli floreni illis sæculis, erant in communi Gallorum vsu cum solidis; erant quoque scuta, erant marabotini, erant nummi, erant bisantij.

De scutis accipe chartas duas, alteram tertij sæculi post decimum, alteram quarti:

quarti: quid enim plures afferam? Primam recitat Roüerius in Reomao pagina 321. & 322. ex tabulario Reomaënsi. Illâ Stephanus Abbas, anno millesimo trecentesimo quinquagesimo primo, Berterium & Ioannetam vxorem ac ipsorum heredem, *homines manus mortuæ*, liberat *omni pondere seruitutis per vitam*; & addit, *hanc autem gratiam facimus, & concedimus prædictis conjugibus & haredi eorum, non solùm ex gratia, sed etiam pro decem nouem florenis, ad scutum boni auri & ponderis, de quibus persoluit electo quondam Monasterij nostri vndecim, & nobis similiter octo florenos ad scutum.* Secundam refert Duchesneus in probationibus gentis Bethuniæ pagina 136. *Concessi* (loquitur Robertus de Bethunia anno millesimo ducentesimo quadragesimo octauo) *ad remedium animæ meæ, & antecessorum meorum capitulo Atrebatensi, quidquid iuris habebam ratione vnius scuti valentis dimidiam marcham.*

De Marabotinis lego chartam apud Guichenonum in Bibliotheca Sebusiana centuriâ 2. cap. 51. Ea continet conuentiones Raimundi Narbonæ Ducis & Tolosæ Comitis cum Hugone Abbate Cluniacensi, factas anno 1202. & habet sequentia. *Ego frater Hugo humilis Cluniacensium Abbas dono, & in perpetuum fundum trado tibi Raimundo Dei gratiâ Duci Narbonæ, Comiti Tolosano, & Marchioni Prouinciæ, ac omnibus successoribus tuis, locum idoneum ad construendum & perficiendum tibi palatium, in villa Sancti Saturnini* (nunc appellatur oppidum Sancti Spiritus) *in eo videlicet loco, in quo turrim ædificare inceperas, tali conditione vt singulis annis pro illo, & aliis quæ tibi concedimus vnum, marabotinum dones, nomine census Abbati Cluniacensi quinta die post Pascha.* Cur marabotinum Hugo, in media Gallia Abbas, exigit à Raimundo & Gallo, & in Galliâ Duce ac Comite, si marabotinum non cudebant tum Galli, & in communissimo vsu non habebant? 24

Nummos memorauit anno millesimo centesimo septuagesimo tertio Rossclinus, Vicecomes Cenomanorum, auctore Guichenono in Bibliotheca Sebusiana centuriâ 1. cap. 14. *Si quid de consuetudinibus Vicecomitis*, inquit, *retinuerint homines Bellimontis; vel aliud aliquod delictum fecerint, nihil ampliùs quàm 12. nummos pro forisfacto Vicecomiti, aut ministro reddant.* Neque dicas nomine nummorum significatos illo sæculo duodecimo solidos: apud Miræum enim in notitia Ecclesiarum Belgicarum cap. 139. sic habet charta anno sexto & vigesimo supra millesimum centesimum conscripta. *Quadraginta solidos de teloneo*, &c. *familia Besselæ in passione Apostolorum Petri & Pauli duos nummos canonicis persoluent; & quando nuptias contrahent, 12. nummos; & in morte* 12. Vides nummos distinctos fuisse à solidis sæculo 12. 25

Bisantios inuenio fuisse in vsu apud Gallos post annum millesimum centesimum: nam *Ludouicus* junior Rex qui regnare cepit trigesimo septimo post illum *Abbatem Floriacensem aduocat* (vt legitur in membrana illius temporis apud Duchesneum tomo 4. Franciæ Scriptorum paginâ 424.) *præcipitque sine vlla dubitatione trecentas marcas argenti, & quingentos bisantios auri sibi quotannis præparandos fore.* Erant etiam in sexagesimo primo illius sæculi, quo Gauterus, seu, ex Alberico in chronico, Galterus, factus est Episcopus Lingonensis. Liber obituum Ecclesiæ Lingonensis apud Duchesneum in probationibus historiæ Ducum Burgundiæ pag. 42. habet sequentia. *Quinto Calendas Octobris. Commemoratio obitus Hugonis Ducis, & vxoris* 26

sue, Henrici Eduensis Episcopi, Odonis Ducis & fratrum eius Raimundi & Hugonis. Pro quorum anniuersario Gauterus Episcopus dedit ad mensam canonicorum Ecclesiam de Noirot, & medietatem molendini de Faanay, & quatuor bisantios. Eosdem etiam inuenio fuisse in vsu anno millesimo centesimo nonagesimo. Eo enim Rodulphus Comes Suessionensis *in ipso procinctu itineris Ierosolymitani dedit in eleemosynam Ecclesiæ Sanctæ Mariæ Suessionensis, & monialibus Deo in ea seruientibus, in perpetuum habendos sex bisantios, in festo Sancti Remigij, singulis annis percipiendos, dum Iudæi Suessione habitabunt*, &c. *Actum anno incarnati Verbi millesimo centesimo nonagesimo*, vt habet Melchior Regnault in probationibus historiæ Suessionensis folio 18. qui folio 20. recitat verbatim confirmationem huius donationis à Ioanne Rodulphi filio factam.

27 Erit fortasse, qui ad florenos, scuta, marabotinos, nummos, bisantios, addat ex veteribus chartis sterlingos & francos; asseratque eos etiam priscis illis temporibus fuisse in vsu tota Galliâ communissimo. Ego non ausim addere, cui non adhuc occurrit charta, quæ illos memoret ante annum millesimum trecentesimum. Celeberrima de Francis sunt verba Caroli Regis eo nomine quinti, quibus anno secundo, & septuagesimo post millesimum trecentesimum concedit *burgensibus habitatoribus Rupellæ, ac eorum, cuilibet, qui habebunt in omnibus valorem quingentorum francorum, quòd feuda nobilia in toto regno acquirere & tenere possint*, vt refert scriptor historię Pontiui pag. 394. Eduardus autem anno millesimo trecentesimo sexagesimo sexto, sterlingos Guiennenses ponit in charta, autore Iustello ad caput 6. libri 2. de familia Turenia. *Notum facimus*, inquit, *vniuersis quòd licet bis donum focagij quadraginta & viginti sterlingorum Guiennensium, tam præteriti, quàm præsentis anni, nobis per dilectum & fidelem nostrum Vicecomitem Turenæ ab hominibus & subditis suis concessum fuerit leuandum*, &c. Vnum tamen addam de sterlingis.

28 Anglorum illi sunt, non Francorum, & ab Anglis dominatoribus peruenerunt ad Francos. Qui Guiennenses siue Aquitanos video dictos ab Eduardo, puto cusos in Aquitania. Hinc adducor igitur vt credam Normannos etiam fuisse sterlingos, & Pictauienses, atque Andegauenses, cum Angli imperabant Andibus, Normannis, & Pictauiensibus. Neque omnino errasse videbitur, qui opinatus fuerit Guilelmum Normanniæ Ducem illum esse, qui sterlingos ex Anglia, anno millesimo centesimo sexagesimo sexto superatâ, primus deportauit in Normanniam, à qua eodem duodecimo sæculo, & sequentibus, per omnes Gallias sparsi fuerint: sic enim Marabotini, à Mauris Hispaniam diminutione tenentibus inuenti, peruenerunt in Gothiam seu Langotthiam & Prouinciam, per Aragones dominatores, & per ipsos in vniuersam Galliam. Vtcumque hoc de sterlingis habeat, certè vides esse quod miremur excidisse viro erudito verba sequentia, *Nullus erat florenorum vsus, sed tantùm solidorum*, Odone Chaponæo viuente, qui occidit sub annum millesimum centesimum nonagesimum. Erat tum vsus florenorum, scutorum, nummorum, bisantiorum, marabotinorum, & fortassis etiam sterlingorum, vt ex fidelibus chartis ostendi.

29 Locus monet, vt de grossis dicam, vnde intelligetur cur de illorum in Gallia antiquo vsu non dixerim, scilicet, vsurpabantur vniuersâ Galliâ ante trecentos aut quadringentos annos. Fueruntne solidi, an à solidis diuersi?

Vno

Vno verbo rem conficiam. Solidi erant argentei. Quod enim scuto factum est, vt principio fuerit monetæ genus, deinde ad varia monetæ genera adhibitum fuerit; ex solidis enim, denariis, florenis, francis, & id genus aliis, certo numero comprehensis, constabat, & nunc etiam conficitur; id solido euenit argenteo, vt non omnis fuerit vnius generis, aliusque alio & pondere & pretio maior esset. Quidam solidi ab authoribus acceperunt nomen, Raimundenses puta, Stephanenses, Marchionenses, alij à locis vbi cudebantur, vt Parisienses, Viennenses, Valentini; alij demum ex varia commistione æris & argenti, scilicet fortes, refortiati, masculi. In his grossi cen- 30
sentur. Autor ad ita sentiendum mihi Sanutus est libro 2. fidelium crucis parte 4. cap. 10. quæst. 20. *Soldos* idest solidos *grossorum* sæpissimè appellat. Atque vt, cum hoc legis, non cogites solidos ex grossis veluti constantes, cùm dixisset capite 20. *Soldos duos grossorum*, post non pauca, pergens de ipsis loqui, addit *duos soldos*, omissâ grossorum voce; vt *duos soldos grossorum* vocans, idem faciat atque si diceret, soldos, è grossis seu ex iis qui grossi vulgò appellantur duos. Atque ita docuit curia Parisiensis in sententia anno millesimo trecentesimo septuagesimo tertio lata apud Roüerium in Reomao pag. 327. *Notum facimus*, sunt eius verba, *quòd cum à quadam sententia*, &c. *contra Maiorem, Scabinos, & communitatem de Sinemuro in Aussoto ac procuratorem ducis Burgundiæ appellantes lata, ratione octoginta librarum fortis monetæ, grosso Turonense pro duodecim denariis computato*, &c. Nam solidus est is, qui capit denarios duodecim, sed vide grossum, qui memoratur, dici Turonensem. Abs dubio sic appellatur, vt distiguatur à non Turonensi. Itaque puto grossos illis omnibus in officinis factos tum esse, in quibus solidi cudebantur. Eosdem verò fuisse cum fortibus hinc intelligis, quòd octin- 31
gentæ hæ libræ fortis monetæ constabant grossis. Iam nihil est, cur refortiatos distinguamus à fortibus, vt principio dicti sint refortiare solidos, qui cudebant fortes; vnde & fortium nomen & refortiatorum ad eos hæsit. Neque masculi videntur fuisse diuersi à fortibus: scilicet fortitudo maximè conuenit masculis. Solidorum autem fortitudo sita erat in commistione argenti & æris, vt fortis diceretur solidus qui plus aliis solidis habebat argenti. Hîc difficultatem facit Sanutus. Sic loquitur libro 2. cap. 20. *Soldos duos grossorum singulum* siue quemlibet, vt antea dixerat, *florenorum computando.* Tradit grossum apud Veneros (de illorum enim grossis agit) valuisse medium florenum. Nam quis & cuius ponderis seu valoris erat hic Venetorum florenus? certè florenus Lugdunensis longè alius ab eo fuit anno millesimo sexagesimo tertio. In conuentionibus Archiepiscopi Lugdunensis cum suis canonicis ita legitur apud scriptorem probationum historiæ gentis Coloniacensis pag. 120. *Sexaginta floreni auri valebunt vnam marcham auri ad marcham Lugdunensem.* Scilicet marcha capit vncias octo: cùm ergo vncia constet drachmis etiam octo, marcha habet drachmas quatuor supra sexaginta: & florenus Lugdunensis tum capiebat non nihil sicilico minùs supra drachmam, cùm Venetus Sanuti complecteretur duos solidos grossorum, seu duos solidos è grossis, seu fortibus, aut refortiatis, vel masculis, quorum singuli capiunt denarios seu drachmas (denarius enim est par aut suppar drachmæ) omnino duodecim. Sed de 32

groſſo accuratiùs aliàs fortaſſe diſputabo. Nunc placet vnum addere, Roüe-
rius in Reomao pag. 237. recitat chartam Gauterij Eduenſis Epiſcopi, in
qua ſolidi Prunimenſes 50. æſtimantur argenti marchâ. *Si Prunimenſes*, ſub.
ſolidi, *pondere vel librâ viluerint; vnâ marchâ argenti ad pondus Trecarum, pro*
50. *ſolidis Reomaënſi Eccleſiæ perſoluentur.* Hæc marcha fuit drachmarum 50.
non autem quatuor & ſexaginta. An erat etiam tum quæ pauciores cape-
ret; an quoque arbitraria? Certè tanta pernicies in ſolidos ſenſim incubuit,
vt mirari non debeamus marcham, quâ ſolidi appenduntur, peſſimè olim
habitam, vt aliud non eſſet, ab ipſis temporum vicibus. Mariana diſputatio-
ne de monetæ mutatione cap. 8. ſcitè ſcripſit in hæc verba: *Duodecim de-
narij ſingulorum ſolidorum aureorum valor*, &c. *Conſequenti tempore ſolidi quam-
uis ex argento percuſſi; ac tandem maiori ex parte facti ærei, ſemper retinuerunt
tamen, vt æſtimarentur denariis; & ipſis non iam argenteis, ſed æreis.* Illa
ex argenteis in æreos peruerſa ſenſim mutatio ex eo tempore capit in
Gallia, quo poteſtas cudendi monetam dynaſtis, vrbibus, monaſte-
eriis facta eſt à Rege. Scilicet ſolidi argentei atterebantur & aliter, & ſolo
vſu: cùm ergo his non eſſet ſatis argenti rudis, è quo vis aliqua ſolido-
rum conflaretur, viſum eſt ipſis argento miſcere æris ſiue cupri aliquando
33 nonnihil ſupra conſuetudinem, poſtea plurimùm, pro rem nummariam
gerentium ſeu maiore, ſeu minore opum copia. Igitur alij ſolidi alio erant
pretio pro argento, ex quo æri mixto conſtabant; neque ſolo nomine
differebant, inter ſe. Accipe Cadurcinos, Bellouacenſes, Pariſinos, Clu-
niacenſes; & ex iis intellige quid de ceteris cenſendum ſit. Anno milleſimo
ducenteſimo duodecimo, Cadurcini quartam ex argento partem habebant,
& Cluniacenſes argentum ære minus, parte ſexta. Anno milleſimo centeſi-
ſimo decimo nono Belluacenſes ad duas pene partes conſtabant ex argen-
34 to, & Pariſienſes à duabus partibus multùm aberant. Scilicet Vvilelmus Ca-
durcenſis Epiſcopus, illo anno milleſimo ducenteſimo duodecimo ita locu-
tus eſt, teſte Guilelmo la Croix in Epiſcopis Cadurcenſibus pag. 88. *Volumus
facere monetam in Caturcino ad quatuor denarios, & Barones Caturcēſes, & Burgen-
ſes Caturci rogauerunt nos, quòd faceremus eam ad tres denarios. Et per preces eorum,
& pro decem mille ſolidis, quos dederunt nobis Burgenſes, nos fecimus fieri. Hæc mo-
neta debet fieri ad tres denarios de argento.* Monetam pro ſolido Guilelmus
ſcripſit. In illo ſunt denarij duodecim. Tres denarios, ſeu quartam partem
argenti poſuit in ſolido. Robertus Burgundionum dux, anno pòſt ſecundo
& ſeptuageſimo, fecit idem Epiſcopo Caturcenſi. *Ipſa marcha* (inquiebat
apud Ducheſneum ad caput 12. Hiſtoriæ Ducum Burgundiæ) *erunt duæ
vnciæ argenti puri de Montepeſſalano, & ſex vnciæ metalli*, ideſt æris, *quando
exibunt de fabrica.* In marcha reponit vncias octo, quarum duæ quartam par-
tem conficiunt. Quod autem de marcha dixit Robertus, id de ſingulis mar-
chæ partibus, ac de ſolidis proinde intelligendum eſt, vt ſingularum qua-
35 drans fuerit argenteus. Sed hoc dictum ſit hactenus ad confirmandum Epiſ-
copi Cadurcenſis edictum de ſolidis. Beatrix Comes Cluniacenſis ita lo-
quitur apud Guichenonum in bibliotheca Subuſiana centuria 2. cap. 56.
de ſolidis Cluniacenſibus. *Erat anno milleſimo ducenteſimo duodecimo moneta
Cluniacenſis, videlicet 12. denarij, ſecundum legalem probationem in pondere*

argenti

argenti quinque denariorum, & oboli, & cupri sex denariorum, & oboli. Denarius est par, aut, vt alij volunt, ſuppar drachmæ; drachma verò conſtat obolis ſex: igitur Cluniacenſis monetæ, ſeu ſolidi, argentum erat parte quaſi ſexta minus ære. Philippus Belluacenſis Epiſcopus anno milleſimo centeſimo ſexageſimo nono, apud Oiſellium in commentariis Belluacenſibus pagina 276. & 277. habet ſequentia de ſolidis Pariſienſibus. *Sex ſolidi Pariſienſes valent tantùm quinque Belluacenſes. Materia monetæ Belluacenſis talis eſt. Duæ partes ſunt de argento examinato, & tertia de cupro ſeu ære, vel circà. Materia Pariſienſis monetæ: in duodecim denariis,* ex quibus conſtat ſolidus, *ſunt quinque partes de argento examinato, & ſeptem de cupro ſeu ære, vel circà.*

Ad complementum illorum, quæ in ſuperioribus diſputaui de multiplici 36
pecuniæ genere, ad ſolidos à Romanis acceptos, adjuncto à Francis, aut aliis, in Gallia, juuat vnum addere non omnino alienum. Cùm Galli ex Romanis vterentur libra ad ponderationem ſeu auri ſeu argenti, è quibus fiebant ſolidi, marcha ad illam apud ipſos additta eſt antiquiſſimis temporibus. Chartæ ſæculis decimo tertio & duodecimo eam memorant, apud Iuſtellum in hiſtoria de gente Aruerna. Anno milleſimo centeſimo trigeſimo ſexto, Albertus Bituricenſis Archiepiſcopus in literis de conuentionibus A. Claromontenſis Epiſcopi, & Roberti Comitis Aruerniæ, inter alia *ſtabiliuit vt Comes in certo & competenti loco pro arbitrio præpoſiti & decani annuam marcham argenti læſæ perſonæ perſoluat, quam poſt mortem Eccleſia perpetuò poſſideat.* Iſtas literas recitat verbatim Iuſtellus pag. 26. *Anno milleſimo centeſimo ſeptuageſimo nono, Eraclius Vicecomes Podempniaci villam Brinatenſem, & villam S. Germani, cum extraneis gentibus incendio & aliis modis damnificauit, vltra pretium duarum millium marcharum argenti*, vt legitur in tabulis anno milleſimo ducenteſimo primo ſcriptis, quas refert Iuſtellus pagina centeſima quadrageſima ſecunda. Anno milleſimo ducenteſimo vigeſimo tertio vt habet idem pag. 139. *Delphinus Comes Claromontis, obligauit pro capitulo Eccleſiæ Briuatenſis, pro centum marchis argenti quidquid habebat in villa & territorio Briuatenſi.* 37

Hîc tamen aduerto nomen *librata* Factum eſſe à *libra*. & cum libra tribui terræ in antiquioribus chartis: à nomine *marcha* nullum hujuſmodi nomen factum eſſe. Quid librata ſignificet inuenio dubitatum. Sirmundus in notis ad Goffridum Vindocinenſem libro 2. epiſtolâ 10. ſic loquitur, *libratam terræ dixerunt integrum iugerum terræ, aut arpennem, aut aliud ſimile. Dicta, etiam ab eodem principio ſolidata terræ.* Quod principium memorat? accipe. *Nonnulli* (dixerat) *integris agri menſuris à libra vel ſolido aſſe nomen dabant.* Scilicet *antiqui menſores integras agri menſuras ad ſimilitudinem aſſis aut libræ, in vncias & vnciæ partes diuidebant, vt videre eſt apud Columellam libro 5. cap.1.* & Varronem libro 1. de re ruſtica cap. 10. Hæc Sirmundus, magis placet Roüerius in Reomao illuſtratione 207. *Certò demonſtrari poſſe cenſeo*, inquit, *libratam terræ à iugero diuerſiſſimam fuiſſe, nec aliud apud Gallos ſignificaſſe, niſi eam agri terræuè quantitatem, cuius annui fructus, nummorum,* 38
vel Turonenſium, vel aliorum, librâ æſtimarentur. Ad tabulas, quibus id confirmat, adde ſequentes matrimonij à Bertrando domino de Turre, initi cum Maria de Bononia anno milleſimo trecenteſimo octogeſimo octauo, die

vigesima quinta Februarij. Bertrandus dat Mariæ *in dotalitium ad vitam suam, duntaxat in casu, quo ipsum D. de Turre decedere contigerit, dictâ Mariâ superuiuente, locum & fortalitium ipsius D. de Turre, vocatum la Bessa, ac etiam trecentas libras terræ, seu annui reditus, cum omni directo dominio, & cum iurisdictione & iustitia altâ, mediâ, & bassâ.* Istæ tabulæ habentur apud Iustellum ad caput 1. libri 2. de historia domus Aruernæ pagina 104. Apud eumdem ad caput 13. libri 5. sic legitur in tabulis matrimonij, quod Ademarus rus de Pictauia contraxit cum Heli filia Guilelmi Rogerij Vicecomitis Bellifortis. Ludouicus pater Ademari Comes Valentinus & Diensis *dat & constituit in proprietatem ei dominum, ex causa donationis propter nuptias: & in dotalitium, ipsi domicellæ Heli mille libratas terræ paruorum Turonensium annui & perpetui reditus, ad vitam dumtaxat eiusdem domicellæ, asserendas & assignandas in castro, castellania, territorio, & mandamento de Priuatio.* Apud scriptorem historiæ Pontiui pag. 385. Carolus V. Rex anno 1396. scripsit 50. *libratas terræ, seu annui reditus.*

39 Quod de librata terræ dixi, id de solidata terræ dicendum puta, esse annuum reditum vnius solidi qui recipitur ex prædio seu toparchia, vt intelligitur ex testamento Stephani de Coloniaco quod verbatim habetur in probationibus historiæ Coloniacensium pag. 105. & scriptum est anno millesimo trecentesimo decimo octauo. In eo legimus *sexaginta solidatas terræ Turonenses redituales.*

40 Cætera quæ de solidata & libra atque solidis afferri possunt, placet tacere. Alius erit fortasse locus disputandi de illis. Hæc amico viro sufficient, qui vnos solidos asseruit fuisse in vsu apud Gallos duodecimo sæculo, & quia florenos legebat in tabulis eo sæculo scriptis, non dubitauit ipsas damnare falsitatis.

41 Addidit ille quidem vt nonnulla notaret super illustrissimis gentibus, quas eædem tabulæ ferunt affinitatem cum Chaponæa olim contraxisse. Negauit Girardum & Catharinam filiam fuisse in Berengariana, quod habetur num. 4. & 5. negauit Grolianam fuisse notam sub annum nongentesimum, quo Guilelmus Chaponæus fertur de ea Luciam vxorem duxisse; negauit Poissiacensi nomen aliquod fuisse anno millesimo centesimo octogesimo primo, sed ego nunquam duxerim eruditum virum, vt sapientissimus est, ista seriò denegasse. Profectò voluit vt de antiquitate nobilissimarum gentium disputarem. Et non illubenter facerem, si locus postularet. Vnum de singulis affero, vt ipsius accusationi respondeam, quocumque animo facta fuerit. Vvilelmus de Poissiaco Dominus Castronoui anno millesimo centesimo quinquagesimo nono, interfuit donationi plurium solidorum Viennensi Cœnobio S. Andreæ *nuncupato Basso* à Conrado imperatore. Cominus Groleæ Dominus, anno septingentesimo octogesimo sexto floruit, autore Alano Charteterio qui scripsit sub Carolo VII. & per filios ac nepotes genuit Iosselinum, qui ab eo de gente decimus Guichenono notus fuit. Iam quis arbitretur accuratum virum id sibi tribuere, vt omnia Berengarianæ capita habeat in numerato, qui non ignorat neminem eorum qui scripserunt de gentibus Gallicanis, non Duchesneum, non Sanmartanos id sibi concessisse, vt ne quidem vnum ipsarum caput eos lateret.

Quid

Quid plura de amico viro referam? Cùm legeret num.4. Catharinam Rossilionæam anno nongentesimo octogesimo quarto nupsisse Leonardo Chaponæo, erupit in has voces: *Nulla tunc familia Rossilionæa præterquam Gerardi Rossilionæi.* Ego autem aio nullam Gerardi gentem fuisse, quæ post ipsum Rossilionææ nomen habuerit. Gerardus sine liberis mortuus est. Hugo Luitardi patris frater liberos quidem habuit superstites, sed nunquam Rossilionæi sunt dicti, & longè à Delphinatu sedes habuerunt, vt intelligitur ex illis quæ Duchesneus fusè disputat de Gerardo & eius gente libro 2. de Regibus, Ducibus, & Comitibus Burgundiæ cap. 53.

FINIS.

Paginâ.	*Lineâ.*	*Erratâ.*	*Corrige.*
83.	5. ante f.	Patte viuo genteque.	Patte viuo vigenteque.
195.	7.	recens.	horrescens.
196.	6.	lucæ.	Luræ.
230.	8. ante f.	Clementis 1.	Pseudoclementis 7.
234.	8.	Fanno, & transitu.	banno, & transitu.
247.	15.	noluit.	voluit.
250.	8.	quod de sanctis.	quod asseruit de sanctis.
257.	18.	superioribus.	ex superioribus.
266.	vlt.	2. solidorum millia & 30.	2. & 30. millia solidorum.
278.	post 356.	Nestario.	Nectario.
280.	4. ante f.	conteri.	contineri.
295.	5.	impius &	& impius.
296.	2.	destructæ	destructæ.
297.	31.	infido calce.	infido calle.
317.	27.	ante annum 54. viuebat an. 52.	Ante annum 52. viuebat anno 54.
323.	5. ante f.	Obiit 5. 158.	Obiit 1468.
333.	32.	Ionio.	Ionino.
337.	17.	& amore.	amore, &.
392.	9.	Mandarorum.	Mamandatorum.
411.	9.	Dele sequentia: veramque vidimus, ac suspeximus pueri, vt velut innatam.	
412.	11.	sequentia scribe post Ioseph; vsque ad, cùm. Non iniquis passibus fratrem sequebatur Præpositus, cùm hæc primùm scribebam.	
415.	vlt.	Abautiam.	Arbautiam.
418.	9.	Martio.	Martino.
429.	2.	Solis.	Soli.
458.	25.	sui.	suis.
464.	vlt.	constituto adjungebatur ad sententiam de reis ferendam. Hoc interpretabantur. Dele hæc omnia.	
479.	1.	audendi annos.	audendi animos.
543.	3.	priora.	prioria.
571.	21. ante f.	seruat.	seruabat.
574.	10.	nisi.	mihi.
575.	27.	se circumspectat.	se circumspiciat.
578.	39.	Dele sequentia: ipso cujusque libri principio sermonem instituam.	
579.	18.	Arnadlus.	Arnaldus.
583.	16.	vulgò loquimur.	vt vulgò loquimur.
584.	23.	Laignon.	Saignon.
592.	34.	Raimbaudo.	Raimundo.
593.	7.	vnica.	vncia.
605.	7.	Maria.	Margarita.
	31.	Raimbaldus 3.	Raimbaudus 4.
609.	7. ante f.	tesseram erigebat.	tesseram exigebat.
	4. ante f.	heren.	herus.
612.	11.	Ierenem.	Irenem.
617.	3.	Bariols.	Bonioux.
	18.	6. omnino liberos.	quinque omnino liberos.
620.	10.	sua & insula.	sua ex insula.
627.	12.	si cognitio mortis.	sit cognitio mortis.
630.	24.	rediit.	redierit.
636.	14.	capit in Gallia.	cepit in Gallia.